БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

БЪЛГАРСКИ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК

Съставили

ВЛ. ГЕОРГИЕВ, ИВ. ГЪЛЪБОВ, Й. ЗАИМОВ, СТ. ИЛЧЕВ

ТОМ I

А — З

СОФИЯ · 1971

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Редактор: Вл. И. Георгиев

ПРЕДГОВОР

„Български етимологичен речник“ има за задача да обясни произхода на словесното богатство на българския език. Тук са включени всички думи на нашия език, които са събрани до днес. Някои думи са възстановени въз основа на собствени имена. От чуждите книжовни думи се вземат главно онези, които имат по-широка употреба; твърде специални научни и технически термини по начало не се включват. Те остават за специални терминологични речници и за речника на чуждите думи. От чуждиците в народните говори не се вземат онези, които се срещат в езика на двуезично българско население и имат съвсем ограничена употреба.

Собствените имена се дават в отдел „производни“. Те са поставени като заглавки, когато думите, от които са образувани, са изчезнали в български език или са наследени от неславянско население в българските земи и са интересни от езиково, културно или етногенетично гледище. Към първата група спадат имена като *Дòлгаец*, село в Прилепско, записано през XIV век Дльга вьсь, *Вèвчани*, село в Стружко и Елбасанско, от стб. вьсь 'село', или *Глàзне*, река в Пирин, от стб. *глазъ 'камък', *Глàжня*, село в Кумановско и др.

Според целите на речника думите са подредени в етимологични гнезда — едни като заглавки, а останалите като техни производни. Всяка статия има следните съставни части:

1) заглавка
2) производни
3) етимологично тълкуване
4) разпространение на заглавката или на нейни производни извън български език като заемка.

1. Заглавка

За заглавка се взема такава дума, която не е производна от друга дума; тя е основна форма, която съдържа етимологичния минимум на думите. Напр. дума-етимологичен минимум е

бол 'болен човек' (Банско), макар че не е книжовна дума: под нея като производни са дадени *болен.... болест...*, с бележка (вж.), но тъй като те са често срещани думи и от тях са образувани множество нови производни, които не фигурират при заглавката *бол*, споменатите думи са дадени отделно. За етимологичното тълкуване в такъв случай се прави отпратка към заглавката *бол*.

Като заглавки се поставят и производни, когато по строеж или значение са се отдалечили от етимологичния минимум.

При случаи като *вeдà — вòдя, вѝдя — вѝждам, род — рàждам* и под. всяка дума се дава като заглавка, при което едната от тях се взема за основна и при нейните производни се поставят и другите заглавки, производни от нея, с бележка (вж.), напр. при заглавка *род* към производните се поставя *рàждам* (вж.), при *бѝя — бой* (вж.). Случаи като *побòй, побòйник, пробòй, разбòй* и др. се посочват като производни при производните *побѝвам, разбѝвам*. В заглавката на глаголите влизат всички видове форми; на първо място се поставя несвършеният вид, понеже в езиковото съзнание на българина представителната форма на глагола е в несвършен вид, напр. *бодà, бòдвам, бòдна; блъ̀скам, блъ̀свам, блъ̀сна*; в случаи като *кàзвам, кàжа* формата *кàжа* се дава на азбучно място с отпратка към *кàзвам*. Във всички други случаи на първо място е поставена онази форма, която по строеж е най-близка до етимологичния минимум. В отдел „производни" на първо място се дават глаголите от свършен вид, понеже се следва принципът за последователност при производството, напр. при заглавка *òстър* след производно *òстря* се дават *надстря* и след това *надстрям;... подòстря, подòстрям*; при заглавка *ѝзраз* се дава производно *изразя̀, изразѝтел, изразѝтелен, изразѝтелност* и след това *изразя̀вам*.

След заглавката, а също така и след производните, когато се налага, се дават бележки за говора, областта на употреба и стилната окраска на думата, напр. ***брак*** 'законно съжителство между мъж и жена', 'сватба' (Солунско, Валовишко, Охридско).

Диалектни думи, за които не се знае към кой диалект принадлежат, се означават с бележка *диал.* 'диалектна дума'. За представителна форма на диалектните думи се дава тази, която е найблизка до книжовната норма; ако такава форма липсва, диалектната дума се привежда в нормализиран вид и в скоби се посочва точната диалектна форма.

По начало граматични бележки не се дават. Към тях се прибягва, когато трябва да се разграничат омоними или да се избяг-

нат недоразумения, напр. *вещ*[1] същ., *вещ*[2] прил., или когато думата се употребява в два рода, напр. *вар, кал, тел* и др., или се посочват различни форми на множ. ч., като *дървò, дрèво, дрявo* и мн. ч. *дървà, дървèта* и *дървесà; звук* и *звýци, звýкове, звуковè.*

Значението на заглавката, както и на производните се посочва в най-сбита форма, обикновено със синоними. Отделните значения се отделят с точка и запетая.

След заглавката и значението ѝ се дават старобългарските съответствия, отделени с точка и запетая, с всичките им производни, без оглед на това дали се срещат в новобългарски или не. Старобългарските глаголи се дават в инфинитив; формите за първо и второ лице се привеждат, когато има разлика между инфинитива и новобългарската представителна форма, напр. **ꙗсти, ꙗмь, ꙗси; вести, ведѫ; вести, везѫ; ходити, хождѫ, ходиши; грѧсти, грѧдѫ, грѧдеши** и др. След всяка форма се посочва изворът, в който тя е засвидетелствувана, напр. **бранити** (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Супр.). Незасвидетелствувани старобългарски думи не се посочват. Значението на старобългарските думи се дава само тогава, когато се различава от новобългарското, напр. **брашьно** 'храна' срещу новобългарско *брашнò* 'стрити на прах зърнени храни'. Като старобългарски са означени всички думи, които се срещат в извори, възникнали до XIV век включително, без оглед на това дали са запазени в по-късни преписи. Старобългарските думи се привеждат по реда, по който се подреждат в отдел „производни“.

2. Производни

Производните са подредени по следния начин: а) производни с друга отгласна степен; б) производни с наставки; в) производни с представки (представките се нареждат по азбучен ред; производните с различни наставки се отделят с точка и запетая); г) двуосновни производни (на първо място тези, в които заглавката е първи член, напр. под заглавка *водà* на първо място стои производно *водопровòд*, а на второ място *многовòден; пълновòден*; двата вида производни се отделят с точка и запетая.

Собствените имена — лични (на лица, фамилии, родове и прякори) и географски (на области, планини, селища, местности и води) са поставени в края на отдел „производни“; редките и етимологично неясни имена са приведени по възможност изчерпателно, а обикновените и етимологично ясните са подбрани с оглед на строежа и географското им разпространение.

3. Етимологично тълкуване

Етимологичното тълкуване се изразява в посочване на съответствия в славянските и индоевропейските езици. На първо място се дават славянските съответствия, като се спазва принципът за степен на близост, а именно: сърбохърватски, словенски, руски (по начало украински и белоруски се привеждат, когато се различават от руската форма, или когато не се срещат в руски), чешки, словашки, полски (с кашубски), горнолужишки и долнолужишки. Въз основа на славянските форми се възстановява праславянската форма. По-нататък се посочват съответствията в останалите индоевропейски езици, и то по степента им на близост до славянската форма, а именно: балтийски (литовски, латвийски и старопруски), германски (готски, старовисоконемски, средновисоконемски, [нововисоко]немски, староанглийски, нордски), ирански (авестийски, староперсийски, новоперсийски), староиндийски, гръцки, латински, арменски. Други индоевропейски езици се посочват, когато имат по-близки съответствия до славянската форма.

На края на етимологичното тълкуване, когато се налага, се дават обяснения за някои фонетични, морфологични или семантични особености на заглавката или на нейни производни.

4. Разпространение на думата извън български език

Тук се посочва в кои езици е проникнала заглавната дума или нейни производни, като се отбелязват особеностите.

5. Заемки

Заемки от една етимологична група, които не са създадени на българска почва, са поставени като заглавки, напр. *архайчен, архайзъм, архаизѝрам; демокрàция, демократѝчен, демократизàция; абсолвѐнт, абсолвѝрам.* В частта „производни" на първо място се дават ония думи, които са образувани на българска почва, а след това производните, образувани на чужда почва, напр. *абонамѐнт: абонамѐнтен; абсолвѐнт: абсолвѐнтка, абсолвѐнтски*, и *парà: парѝца, парѝчка* и след това *паралѝя* (от тур. *paralı*).

При заемките се посочва езикът, от който те са проникнали направо в български и се проследява пътят им до езика, в който са възникнали. Доколкото е възможно, при заемките се датира

най-ранното им писмено регистриране в български; то е показано чрез годината, когато думата е записана за пръв път, като се посочва изворът или авторът. Засега тази хронология на заемките не може да се смята за напълно точна, понеже още не е проучен напълно речникът на дамаскинската и възрожденската книжнина.

Извори за речника

Материалът за „Български етимологичен речник" се събира от всички български речници, речникови приноси от българските народни говори, архив на думите за речник на съвременния книжовен език, архив на диалектни думи, архив на думите от възрожденската книжнина, архив на думите от българския фолклор, архив за исторически речник на български език (в Института за български език при БАН).

Думите от том I (свезка I—VIII А-З) бяха подготвени за обсъждане от следните съставители: А-В от Йордан Заимов, Г от Ив. Гълъбов, Д-Е от Йордан Заимов, Ж-З една малка част от Иван Гълъбов, останалите от Йордан Заимов. Всяка дума в речника е обсъждана най-внимателно на заседания от колектив: Владимир Георгиев, Иван Гълъбов (до лятото на 1968 г.), Йордан Заимов и Стефан Илчев. В редица заседания вземаха участие и нерядко даваха свои приноси чуждестранни гости на Института: Р. Бернар, Х. Галтон, Е. Зайдел, П. Зволински, М. Караш, Р. Олеш, Е. Петрович, Ф. Славски, О. Н. Трубачев, Б. Хавранек, К. Хоралек, Р. Якобсон. На всички дължим да изкажем дълбока благодарност. Особено сме задължени на проф. Роже Бернар, който преглежда ръкописа на всяка свезка и дава ценни бележки, поправки и добавки: така косвеното му участие добива вид на истинско сътрудничество при подготвянето на речника.

София, януари 1971 г.

СЪКРАЩЕНИЯ

авест. — авестийски
авиац. — авиационен термин
азерб. — азербайджански
алб. — албански
алт. — алтайски
анат. — анатомичен термин
англ. — английски
англосакс. — англосаксонски
аор. — аорист, аористен
араб. — арабски
арм. — арменски
арум. — арумънски
арх. — архитектурен термин
асир. — асирийски
астр. — астрономичен термин
атич. — атически (гръцки диалект)
афг. — афгански
бактр. — бактрийски
балк. — балкански
балк. лат. — балкански латински
балт. — балтийски
банк. — банков термин
башк. — башкирски
белорус. — белоруски
биол. — биологичен термин
бот. — ботаничен термин
бретон. — бретонски
букв. — буквално
бъд. вр. — бъдеще време
бъд. прич. — бъдеще причастие
бълг. — български
в. (след цифра) — век
вед. — ведически
венец. — венециански
вж. — виж
вин. п. — винителен падеж
вм. — вместо
воен. — военен термин
вр. — време
възвр. — възвратен глагол
въпрос. мест. — въпросително местоиме
гал. — галски
гальов. — гальовно
гат. — гатанка
гег. — гегийски (северен албански диалект)
геогр. — географско име
герм. — германски
гл. — глагол
горлуж. — горнолужишки
гот. — готски
гр. — гръцки
грам. — граматичен термин
груз. — грузински
дак. — дакийски
дакорум. — дакорумънски.
дат. п. — дателен падеж
дв. ч. — двойствено число
действ. пр. — действително причастие
дет. — детски говор
диал. — диалектна дума
дифт. — дифтонг
доллуж. — долнолужишки
долнем. — долнонемски
дор. — дорийски (гръцки диалект)
евр. — еврейски
евф. — евфемизъм
егип. — египетски
ед. ч. — единствено число
ез. — език
екр. — еднократен вид на глагола
етим. — етимология, етимологичен
етногр. — етнографски термин
ж. — съществително от женски род
жарг. — жаргонна дума
З — западно от
зап. — западен (пред име на език или област)
Зап — западни български говори
запов. накл. — заповедно наклонение
зват. п. — звателен падеж
звукоподраж. — звукоподражателно
знач. — значение
зоол. — зоологичен термин
И — източно от
ие. — индоевропейски
изк. — изкуствознание

изт. — източен (пред име на език или област)
Изт — източни български говори
икон. — икономически термин
илир. — илирийски
имен. п. — именителен падеж
импер. — императив
импф. — имперфект
инд. — индийски
иран. — ирански
ирл. — ирландски
ирон. — иронично
исл. — исландски
исп. — испански
истор. — исторически
истрорум. — истрорумънски
итал. — италиански
итер. — итеративно
йон. — йонийски (гръцки диалект)
кавк. — кавказки
казах. — казахски
канц. — канцеларски термин
кашуб. — кашубски
келт. — келтски
кимр., кимвр. — кимрийски, кимврийски
кирг. — киргизки
кит. — китайски
книж. — книжовна дума (характерна или срещана в книжовния език)
косв. п. — косвен падеж
куман. — кумански
кучан. — кучански (от езиците на тохарската група)
късанолат. — късанолатински
л. — лице
лат. — латински
латв. — латвийски
лех. — лехитски
ЛИ — лично име
лит. — литовски
лич. мест. — лично местоиме
луж. — лужишки
м. — съществително от мъжки род
м., мах. — махала
макед. — македонски (предслав.)
матем. — математически термин
мегленорум — мегленорумънски
мед. — медицински термин
междум. — междуметие
мест. — местоиме
мест. п. — местен падеж
МИ — местно име
мин. вр. — минало време
митол. — митологичен термин
мн. ч. — множествено число
монг. — монголски
мор. — морски термин
морав. — моравски
м. р. — мъжки род
муз. — музикален термин
накл. — наклонение
напр. — например
нар. — народна дума (дума, срещана във всички народни говори, но непроникнала в книжовния език и без съответствие в него)
нар. етим. — народна етимология
нареч. — наречие
нариц. — нарицателно (име)
нар. лат. — народно-латински
нар. пес. — народна песен
нар. поет. — народно поетично (за думи, характерни за народната поезия)
нар. прик. — народна приказка
наст. — наставка
науч. — научен термин
нбълг. — новобългарски
нвиснем. — нововисоконемски
нгр., новогр. — новогръцки
неизм. — неизменяема дума
нем. — немски
неодобр. — неодобрително
неопр. мест. — неопределително местоиме
непрех. — непреходен глагол
несв. — несвършен вид на глагол
нкимр. — новокимрийски
нов. — нова дума
новоинд. — новоиндийски
норв. — норвежки
нперс. — новоперсийски
обикн. — обикновено
обл. — областно
обобщ. мест. — обобщително местоиме
обр. — образно
осет. — осетински
оск. — оскийски
осм. — османски
остар. — остаряла дума или употреба
отгл(аг). прил. — отглаголно прилагателно
перс. — персийски
погов. — поговорка
под. — подобни

подигр. — подигравателно
поет. — поетическо
показ. мест. — показателно местоиме
пол. — полски
полаб. — полабски
порт., португ. — португалски
посл. — пословица
прагерм. — прагермански
праслав. — праславянски
предл. — предлог
предст. — представка
презр. — презрително
прен. — преносно
пренебр. — пренебрежително
преумал. — преумалително
прех. — преходен глагол
прил. — прилагателно име
прил. неизм. — прилагателно неизменно (с една форма за трите рода, изключително за чужди думи, напр. *екстра* и под.)
притеж. — притежателно (местоиме)
прич. — причастие
пров. — провансалски
произв. — производни
простонар. — простонародно
първобълг. — първобългарски
р. — река
разг. — разговорно
раст. — растение
ретором. — ретромански
РИ — речно име
род. п. — родителен падеж
ром. — романски
рум. — румънски
рус. — руски
рус. ч.-слав. — руски черковнославянски
рядко — рядко употребявана дума
с. — село
С — северно от
санскр. — санскритски
св. — свършен вид на глагол
сев. — северен (пред име на език или област)
Сев. — северни български говори
севрус. — северoруски
сег. вр. — сегашно време
СЗ — северозападни български говори
сз. — съюз
СИ — североизточни български говори
сканд. — скандинавски
слав. — славянски
словаш. — словашки
словен. — словенски
словин. — словински
собств. име — собствено име
согд. — согдийски
сп. — списание
спец. — специален термин
спорт. — спортен термин
ср. — съществително от среден род
сравн. — сравнителна степен
србълг. — среднобългарски
срв. — сравни
срвиснем. — средновисоконемски
сргорнем., вж. срвиснем.
сргр. — средновековногръцки
срдолнем. — среднодолнонемски
сред. — среден залог, среден глагол
средновек. лат. — средновековно латински
срлат. — среднолатински
ср. р. — среден род
срхол. — среднохоландски
срхр. — сърбохърватски
сръб. — сръбски
стангл. — староанглийски
старин. — старинно
стб. — старобългарски (от 9—14 в.)
ствиснем. — старовисоконемски
стгр. — старогръцки
стдолнем. — стародолнонемски
стевр. — староеврейски
стесн. — стеснено (значение)
стинд. — староиндийски
стиран. — староирански
ститал. — староиталийски
сткимр. — старокимрийски
стлат. — старолатински
стлит. — старолитовски
стмакед. — старомакедонски (предслав.)
стнорв. — старонорвежки
стнорд. — старонордски
стперс. — староперсийски
стпол. — старополски
стпрус. — старопруски
страд. — страдателен залог
струм. — старорумънски
струс. — староруски
стсакс. — старосаксонски
стсканд. — староскандинавски
стсръб. — старосръбски
sттур. — старотурски

сттюрк. — старотюркски
стфр. — старофренски
стфранк. — старофранкски
стфриг. — старофригийски
стфриз. — старофризийски
стчеш. — старочешки
стшвед. — старошведски
съб. — събирателно (име)
съкр. — съкратено, съкращение
съчет. — съчетание
същ. — съществително име
тарик. — тарикатски
татар. — татарски
творит. п. — творителен падеж
техн. — технически термин
т. н. — така наречен
топон. — топонимия, топонимичен
тоск. — тоскийски (южен албански диалект)
тохар. — тохарски
трак. — тракийски
третол. — третоличен глагол
тур. — турски
туркм. — туркменски
търг. — търговия, търговски
тюрк. — тюркски
увел. — увеличително (име)
удар. — ударение
уйгур. — уйгурски
укр. — украински
умбр. — умбрийски
умал. — умалително (име)
унг. — унгарски
усл. — условно наклонение
фам. — фамилиарно
физ. — физически термин
физиол. — физиологически термин
филолог. — филологически термин
филос. — философски термин
фин. — финансов термин
фолк. — фолклорен термин
фон. — фонетика, фонетичен
фот. — фотографски термин
фр. — френски
фриг. — фригийски
фриз. — фризийски
хет. — хетски
хим. — химически термин
хирург. — хирургичен термин
хол. — холандски
хърв. — хърватски
циг. — цигански
църк. — църковен термин
ч. — число
чагат. — чагатайски
чак. — чакавски (сърбохърв. диалект)
част. — частица
чеш. — чешки
числит. — числително име
чл. — членна форма
чсл. — черковнославянски
чув. — чувашки
швед. — шведски
шег. — шеговито
Ю — южно от
юж. — южен (пред име на език или област)
Юж — южни български говори
ЮЗ — югозападни български говори
ЮИ — югоизточни български говори
юрид. — юридически, правен термин
юрус. — южноруски
япон. — японски

БИБЛИОГРАФИЯ

Съставили Елена Машалова и Уте Дукова

Абаев, В. И., Из истории слов. К скифо-европейским лексическим связам. — Этимология 1966, 241—246.

— О перекрестных изоглоссах. — Этимология 1966, 247—263.

— О происхождении фонемы γ *(h)* в славянском. — Проблемы индоевропейского языкознания. Москва 1964.

— Опыт этимологии славянского *мѣдь*. — Изсл. Младенов 1957, 321—328.

Абаев — Абаев, В. И., Историко-этимологический словарь осетинского языка. 1. Москва — Ленинград 1958.

Абаев, Изогл. — Абаев, В. И., Скифо-европейские изоглоссы на стыке Востока и Запада. Москва 1965.

АБГ — Атлас болгарских говоров в СССР. Съст.: С. Б. Бернштейн, Е. В. Чешко, Э. И. Зеленина. Москва АН СССР, 1958.

Адрианова-Перетц, В., Заметки о лексике Слова о полку Игореве. — Essays R. Jakobson 1967, 1, 15—17. (*Ладомир, Дажбог*)

Алексиев, Н., Разложкият говор. — МПр 6/3, 1931, 91—124.

Ангелова, М., Хърцоите в Разградско и техния говор. — ИзвССФ 7, 1931, 120—180.

Андрейчин, Л., Българските собствени имена. — Просвета 7/6, 1942, 679—684.

— Гръцки глаголни наставки в българското словообразуване. — БЕз 16/4, 1966, 349—350.

— *Дефиле* и *пролом*. — БЕз 19/2, 1969, 184—185.

— За употребата на думата *ера* в нашия календар. — БЕз 19/2, 1969, 190—191.

— Из историята на българския книжовен език. Помагало за студенти по българска филология. София 1967.

— *Кантора* или *контора*. — БЕз 5/1, 1955, 78.

— Основна българска граматика. София 1944.

— По въпроса за произхода и ударението на думата *политика* в нашия език. — БЕз 16/4, 1966, 386—388.

— *По ефира* или *по етера*? — БЕз 18/6, 1968, 551—552.

— Произход и употреба на глагола *внедрявам*. — ЕзЛит 10/5, 1955, 383.

Анненков — Анненков, Н. И., Ботанический словарь. Санктпетербург 1878[2].

Аргиров, С., Към българските тайни езици. Брациговски мещровски (дюлгерски) и чалгъджийски таен език. — Сб. Бълг. книж. д-во 1, 1901, 3—41.

Арнаудов, Ал., За думата *тлаканà*. — Изсл. Романски 1960, 407—408.

Арнаудов, М., Названия на българската народна носия. — РР 11, 1937—1938, 149—153.

Арнаудов, Н., Таен терзийски език (в с. Лазарòво-поле, Дебърско). — СбНУ 22—23, 1906—1907.

Архив за поселищни проучвания. Ред. Г. Гунчев. София 1938—1940.

Асем. — Evangeliarium Assemani. Codex Vaticanus. 3. Slavicus glagoliticus. Tomus 1. Ediderunt J. Vais — J. Kurz. Pragae 1929. Tomus 2. Edidit J. Kurz. Pragae 1955.

Асенова, П., Из хидронимията на Места. — БЕз 18/6, 1968, 545—550. (*Седръч, Ботръчка река, Глазне, Селебица, Ретижа*)

Аянов, Г. п., Особени думи и изрази в Малко-Търновския говор. — РР 12, 1938—1939, 186—189.

— Особени думи и изрази в Странджанския говор. — РР 15, 1941—1942, 134—140.

— Особени думи и изрази в южнотракийски и странджански говор. — РР 16/3—4, 1942—1943, 144—147.

Балан-Теодоров, А., Основи и форми на български лични имена. — БПр Ром 2/1, 1933, 107—116.

Балан, А. Т., *Хлевоуст.* — БЕз 6/4, 1956, 342—343.

Балк. преглед — Балкански преглед. София 1948.

Балк. езикозн — Балканско езикознание. София БАН, 1959—.

БДА — Български диалектен атлас в четири тома. Том I. Авт. кол.: Т. Костова, Ив. Кочев, М. Лилов, М. Младенов, Ст. Стойков, Хр. Топалова, Хр. Холиолчев; С. Б. Бернщейн, Г. К. Венедиктов, Е. И. Зеленина, Г. П. Клепикова, Т. В. Попова, Е. В. Чешко. Отг. ред.: Ст. Стойков и С. Б. Бернщейн. София БАН, И-т за български език, АН СССР, И-т за славяноведение, 1964. Том II. Авт. кол.: Д. Вакарелска, Т. Костова, Ив. Кочев, М. Лилов, М. Сл. Младенов, Ст. Стойков, Хр. Топалова, Хр. Холиолчев. Отг. ред.: Ст. Стойков. София БАН, И-т за български език, 1966.

БДиал — Българска диалектология. Проучвания и материали, 1—. София БАН, 1962—.

БЕз — Български език. Орган на Института за български език при БАН. София 1951—.

Берберска, А., Говорът на с. Олшане (Белоградчишко). — ИзвССФ 7, 1931, 79—119.

Бернар, Р., *Гърбач* 'камшик от волска кожа'. — БЕз 15/2, 1965, 150—151.

— Две иронични названия на части на тялото в балканските езици. — БЕз 16/4, 1966, 344—347. (Рум. обл. *devla* 'череп, свинска муцуна, глава', бълг. обл. *левки*)

— Две румънски думи от славянски произход, обратни заемки в български. — БЕз 12/6, 1962, 534—537. (*хвърлец, джолан*)

— *Живеница* 'скруфолоза'. — БЕз 15/4—5, 1965, 380—382.

— За смисъла и произхода на формата *усури се*, употребена от Иван Вазов. — БЕз 19/1, 1969, 38—39.

— Изчезнало ли е от съвременния български език старобългарското прилагателно драхлъ? — БЕз 7/5, 1957, 455—457.

— От Николай Гогол до Фредерик Мистрал (по повод тур. *levend*, бълг. *левент*). — БЕз 17/1, 1967, 45—47.

— *Свят* или *свет* 'Sanctus'? — БЕз 15/2, 1965, 151—153.

— *Скорѐц* — воденична част. — БЕз 17/4, 1967, 345—347.

Бернштейн, С. Б., Балтославянская языковая общность. — Слав. Филология 1, Москва 1958, 45—67.

— Болгарские говоры Украины. (Ольшанский район). — Наук. зап. Одеськ. пед. ін-ту 1, 1939, 111—123.

— Болгарские говоры южного Буджака. — СМБД 2, 1952, 5—20.

— Заметки по болгарской диалектологии. — Слав. филология (Москва) 2, 1954, 68—75.

— Отчет о диалектологической поездке в болгарские села Молдавской ССР и Измаильской области УССР летом 1947 года. — УЗИС 1, 1949, 385—391.

— О языке города Болграда. — УЗИС 2, 1950, 225—231.

Бернштейн, С. Б., Разыскания в области болгарской исторической диалектологии. Москва — Ленинград АН СССР, 1948.

Бернштейн, Очерк — Бернштейн, С. Б., Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Москва 1961.

Бернштейн, С. Б., И. К. Бунина, Предварительный отчет о диалектологической экспедиции в болгарские села Молдавской ССР и Измаильской области УССР. — УЗИС 1, 1949, 395—396.

Бернштейн, С. Б., Е. В. Чешко, Классификация юго-восточных говоров Болгарии. — Изв. АН СССР, ОЛЯ 22/4, 1963, 289—299.

— Опыт классификации болгарских говоров СССР. — УЗИС 4, 1951, 327—343.

— Отчет о диалектологической экспедиции в болгарские села Запорожской области УССР в августе 1950 года. — СМБД 2, 1952, 99—106.

Бешевлиев, В., Античната топонимия у нас като исторически извор. — ИИБЕз 3, 1954, 341—355.

— *Динибули* и *Идриси* е град *Ямбол*. — БЕз 11/4, 1961, 333—336.

— Една особеност в образуването на сложните местни названия от латински произход в Мизия и Тракия. — ИИБЕз 1, 1952, 239—245.

— За името *Дичина* или *Вичина* на река *Тича*. — ИИБЕз 8, 1962, 175—179.

— Проучвания върху личните имена у траките. София 1965.

Бірыла, Беларус. антрапаним. — Бірыла, М. В., Беларускія антрапанімічныя назвы ў іх адносінах да антрапанімічных назваў іншых славянскіх моў (рускай, украінскай, польскай). Минск 1963.

Боднарский — Боднарский, М., Словарь географических названий. Москва 1954.

Боев, Е., Един кънчашки израз в говора на с. Филиповци, Софийско. — БЕз 18/1, 1968, 63—64. (*syp бар*)

— За българско-тюркските езикови връзки. — ИИБЕз 16, 1968, 177—183. (*Асен, тук* 'перо', *бир, бирбюлюк*)

— За предтурското тюркско влияние в българския език — още няколко прабългарски думи. — БЕз 15/1, 1965, 2—17.

— За тюркските имена и тюркските езици. — БЕз 14/4—5, 1964, 424—426.

Божкова, Зл., Принос към речника на софийския говор (Материали от селата Горна баня, Бояна, Гурмазово, Княжево, Мировяне, Суходол и Филиповци). — БДиал 1, 1962, 241—273.

Болон. пс. — Jagić, V., Словѣньскаꙗ псалътырь. Psalterium Bononiense. Interpretationem veterem slavicam cum aliis codicibus collatam, adnotationibus ornatam, appendicibus auctam adiutus Academiae scientiarum Vindobonensis liberalitate edidit... Accedunt XIX specimina codicum. Vindobonae — Berolini — Petropoli 1907.

Борилов синодик — Попруженко, М. Г., Синодик царя Борила. — Бълг. старини 8, 1928.

Ботев — Божков, Ст., З. Генадиева, Речник на езика на Христо Ботев. 1. София БАН, 1960.

БотР — Материали за български ботаничен речник. Събрани от Б. Давидов и А. Явашев, подредени от М. Шосев и П. Балабанова, допълнени и редактирани от Б. Ахтаров. София БАН, 1939.

Боюклиев, Ив., Към историята на една турска заемка в български език. — БЕз 13/1, 1963, 54—56 (*мушабак*)

Бояджиев, Г., Диалектни названия на някои части на облеклото. Названия на престилката в български език. — ЕзЛит 1967, 6, 69—75.

— Един случай на гръцко влияние върху български говор. — БЕз 12/3, 1962, 214—217.

Бояджиев, Т., Из лексиката на с. Дервент, Дедеагачко.— БДиал 5, 1970, 223—243.
— Наставка *-на* или *-ня.* — БЕз 12/3, 1962, 240—241.
— Притежателни показателни местоимения в тракийските говори. — БЕз 20/2—3, 1970, 190—193.

Бояджиева, Й., Кюстендилските полчани и техния говор. — ИзвССФ 7, 1931, 181—329.

БПр — Български преглед, 1—6, 1893—1900.

БПр Ром — Български преглед. Списание за славянска филология. Урежда Ст. Romански. София 1929—1933.

Брандт, Р., Дополнительные замечания к разбору этимологического словаря Миклошича. — РФВ 25, 1891, 27—40; 213—247.

Браун, Разыскания — Браун, Ф., Разыскания в области готославянских отношений. 1. — Сб. ОРЯС 64, № 12. Санктпетербург 1899.

БТР — Български тълковен речник[2]. Съст.: Л. Андрейчин, Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. София 1963.

Будагов, Р. А., Сравнительно-семасиологические исследования. Москва 1963.

Булаховский, Л. А., Болгарский язык как источник для реконструкции древнейшей славянской акцентологической системы. Москва АН СССР, 1958.
— Древнейшая славянская метатония акутовых долгот (закон А. Мейе). — Изсл. Romански 1960, 21—26.
— Общеславянские названия птиц. — Изв. АН СССР, ОЛЯ 7, 1948, 97—124.
— Сравнительно-исторические комментарии к болгарскому ударению. — УЗИС 17, 1959, 3—72.
— Ударение старокрымского болгарского говора. — Сб. Балан 1956, 131—143.

Бунина, И. К., Говор ольшанских болгар. — КСИС 7, 1952, 49—58.
— Заметки по морфологии глагола ольшанского говора. — СМБД 7, 1955, 3—17.
— Звуковой состав и грамматический строй говора ольшанских болгар. — СМБД 4, 1953, 5—123.
— Из истории вайсальских говоров. — УЗИС 2, 1950, 242—259.
— К истории говора с. Дермендере. — ВСЯ 7, 1963, 119—147.
— Лексический состав говора ольшанских болгар. — СМБД 3, 1953, 3—84.
— Словарь говора ольшанских болгар. — СМБД 5, 1954, 9—63.

Буюклиев, Ив, Лексеми от корен *брод-* в старобългарски език. —ИИБЕз 11, 1964, 77—82.

Бълг. мисъл — Българска мисъл. София 1927—1941.

Бълг. реч — Българска реч. Уреждат С. Аргиров, Ст. Младенов, А. Т.-Балан, Б. Цонев. София 1921.

Бълг. сбирка — Българска сбирка. 1—17. Пловдив и София 1897—1915.

Бълг. старини — Български старини. 1—14. София 1906—1945.

Българо-румънски връзки и отношения през вековете. Изследвания 1 (XII—XIX в.). София БАН. Институт за история, 1965.

Вайганд — Вайганд, Г., Българските собствени имена. Произход и значение. София 1926.

Вакарелска-Немова, Д., За произхода на диалектната дума *кила* 'следобедна закуска на нивата'. — БЕз 18/4—5, 1968, 426—427.
— Лексикални дублети за изразяване на количествата *много* и *малко* в българските говори. — ИИБЕз 8, 1962, 325—330.

Вакарелски, Хр., Бит и език на тракийските и малоазийските българи. Част I. Бит. — ТрСб 5, 1935.
— Принос към диалектологическия речник на българите. — ИНЕМ 13, 1939.

Ван-Вейк — Ван-Вейк, Н., История старославянского языка (перевод с немецкого В. В. Бородич). Москва 1957.

В а н к о в, Л., Думата *пенкилер.* — БЕз 16/2, 1966, 158—159.
— Исторически бележки за някои думи, заети от западните езици в български. — ИИБЕз 8, 1962, 537—543.
— Исторически бележки за няколко романски думи в България. — БЕз 9/2, 1959, 119—125.
— Историята на три романски заемки в български: *салтамарка, фустан, фистан, шапка.* — БЕз 10/5, 1960, 442—446.
— Към историята на някои заети думи, които означават части на облеклото. — БЕз 10/1, 1960, 21—36.
— Към историята на романизмите в български (I). — БЕз 18/4—5, 1968, 390—400.
— Ранните заемки от френски език в български. — БЕз 11/3, 1961, 193—208.
— Ранните заемки от френски език в български. Анализ на лексиката (1800—1856). — ГСУ-ФЗФ 60/1, 1966, 137—193.
— Ранните заемки от френски език в български. Анализ на лексикалния материал (1857—1870). — ГСУ-ФЗФ 61/1, 1967, 279—353.
В а н к о в, Итал. заемки — Ванков, Л., Към историята на италианските заемки в български 1762—1860. — ГСУ-ФФ 52/2, 1959, 203—312.
В а н к о в, Роман. заемки — Ванков, Л., Към историята на някои заемки от западните романски езици в български и в другите балкански езици. — ГСУ-ФФ 54/2, 1960, 171—280.
В а р б о т, Ж. Ж., Заметки по славянской этимологии (слав. **naglъjь, *naprasьnъjь, *pakostь, *lězo, lězivo*). — Этимология 1964, 27—43.
— Заметки по славянской этимологии. (чеш. *perš(a), tropiti*). — Этимология 1966, 103—104.
— Морфонологический анализ древнерусских корневых имен существительных, соотносительных с глаголами. — Этимология 1965, 123—139.
— О некоторых характеристиках суффиксального именного отглагольного словообразования в праславянском языке. — Этимология 1965, 82—122.
В а р ш. У н и в. И з в. — Варшавские Университетские Известия.
В а с и л е в, Ст. П., За личните имена в художествената проза на Т. Г. Влайков. — Сб. Влайков 1935, 94—97.
В а с и л е в, Хр., Към славянската фразеология: *прави ми скомина.* — БЕз 17/3, 1967, 251—252.
В а х р о с, И. С., Наименования обуви в русском языке. I. Древнейшие наименования до Петровской эпохи. — Annuaire de l'Institut Finlandais d'études soviétiques. Supplément du No 6—10. Helsinki 1959.
В а щ е н к о, В. С., О русско-украинско-болгарских языковых контактах. (По материалам переселенческих говоров). — Всесоюзная конференция по славянской филологии. Ленинград 1962, 61—63.
В е л е в, В., Из топонимията на Брезнишко: *Сварог.* — БЕз 12/4, 1962, 333—335.
В е л ч е в а, Б., За формите *н'а* и *н'ама.* — ИИБЕз 8, 1962, 257—262.
— За формите на местоимението „такъв". — ИИБЕз 11, 1964, 321—327.
— Показателни местоимения и наречия в новобългарските паметници от XVII—XVIII в. — ИИБЕз 10, 1964, 159—235.
В е л ч е в а, Б., Т. Б о я д ж и е в, Развойни тенденции във вокалната система на един южнородопски говор. — ЕзЛит 21/2, 1966, 49—58.
В е н е д и к о в, Ив., *ΑΫΛΉ.* — ИИБЕз 16, 1968, 107—113.
— Две семантични обяснения 1. *Прешлен (прешлуга, преслица, преслямка)*; 2. *Сабя (сабици, саблици).* — ИИБЕз 3, 1954, 285—295.
В е н е д и к т о в, Г. К., К истории болг. *часовник.* — Этимология 1966, 81—89.

Венедиктов, Г. К., О „следах“ старого сигматического аориста в современном болгарском языке. — ВЯ 1959, 5, 60—68.
— Причастия прошедшего времени с удвоенным суффиксом в родопских говорах. — СМБД 10, 1962, 104—124.
Веселитский, В. В., История раннего литературного употребления слова *факт*. — Этимология 1965, 177—183.
— Ранняя литературная история слов. — Этимология 1966, 138—148. *(положительный, отрицательный)*
Веселитский, Разв. отвл. лекс. — Веселитский, В. В., Развитие отвлеченной лексики в русском литературном языке первой трети XIX века. Москва 1964.
Вестн. АН СССР — Вестник академии наук СССР. Москва 1931—.
Вестн. ЛГУ — Вестник Ленинградского Гос. Университета.
Вечерка, Р., К синтаксису имен числительных в старославянском языке. — Изсл. Романски 1960, 195—208.
— Относительно проблематики влияния греческого на старославянский. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 753—762.
Виденов, М., *Заяк* или *заек*. — БЕз 13/6, 1963, 537—538.
— Селищното название *Гу̀беш*. — БЕз 17/6, 1967, 553—554.
Виз Вр — Византийский временник. Изд. при Имп. Ак. Наук. Санктпетербург 1894.
Виноградов, В. В., Историко-этимологические заметки [I]. — Сб. Этимология. Москва АН СССР, 1963, 85—109.
— Историко-этимологические заметки. II. — Этимология 1964, 104—119. *(начитанный, начитанность, переживание, интеллигенция, пресловутый, истошный, дотошный)*
— Историко-этимологические заметки. III. — Этимология 1965, 161—176. (*закал, закалить (закаленый); набожный, набожность*)
— Историко-этимологические заметки. IV. — Этимология 1966, 111—137. (1. *кутить*. 2. История слова *транжирить*. 3. История слова *зависеть*. 4. Возникновение и развитие слова *сословие*)
Вирг. гр. — Виргинска грамота на Константин Тих (13 в.).
Влахов, К., Името на древните жители на нашата земя — траките. — ЕзЛит 1968, 2, 31—44.
— Морфологично-синтактични данни за езика на траките — предславянският субстрат в нашите земи. — ЕзЛит 1967, 5, 47—52.
— Тpако-славянски успоредици. — ГСУ—ФЗФ 63/1, 1969, 171—233.
Вопросы грам. болг. языка — Вопросы грамматики болгарского литературного языка. Съст.: Е. В. Чешко, Е. А. Захаревич, Ю. С. Маслов, Е. И. Демина, М. Г. Рожновская. Под ред. на С. Б. Бернштейн. Москва АН СССР, 1959.
Врач. ев. — Цонев, Б., Врачанско евангелие, среднобългарски паметник от XIII в. — Български старини 4, 1914.
ВСЯ — Вопросы славянского языкознания. Москва АН СССР 1954.
Вук — Вук Ст. Караџић, Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима. У Београду 1935[4].
Върленов, М., *Бйтник* — нова чужда дума. — БЕз 17/3, 1967, 268—269.
— *Весло, свесло, превезло*. — БЕз 20/2—3, 1970, 216—218.
— Две новопоявили се руски думи в наши вестници. — БЕз 17/6, 1967, 562—565. (*изпитател, тайник*)
— Думите *космос* и *козметика*. — БЕз 18/1, 1968, 67—68.

Въгленов, М., Думите *поща* и *пощальон* в някои славянски езици и в българския език. — ИИБЕз 16, 1968, 697—701.
— За второто значение на думата *пладне* 'юг'. — БЕз 18/2—3, 1968, 217—222.
— За думата *пастух* и *слап*. — ЕзЛит 10/1—2, 1955, 127—129.
— За думата *пачка*. — БЕз 14/2-3, 1964, 190—191.
— За изговора и правописа на думата *хиподром* и други подобни сложни думи. — БЕз 17/2, 1967, 161—163.
— За някои преходни чужди думи в речника на българския език. — БЕз 15/4—5, 1965, 403—408.
— За някои старобългарски думи в нашите диалекти. — БЕз 13/3, 1963, 258—261.
— За произхода на думите *тайфун* и *фарфор*. — БЕз 17/1, 1967, 48—54.
— Имената на пет старопланински върха. 1. *Кадемлѝя* 2. *Мазала̀т* 3. *Пѝргос* 4. *Мара̀гедѝк* 5. *Юмру̀кчал*. — БЕз 12/5, 1962, 404—412.
— Името на растението *абъд* 'бъз, бъзе'. — БЕз 13/6, 1963, 540—542
— *Кабарче* или *габарче*? — БЕз 19/1, 1969, 70.
— *Китай, Корея*. — ЕзЛит 10/5, 1955, 385—387.
— Китайски думи в български. — Изсл. Младенов 1960, 177—183.
— Нови думи в търговския речник. — БЕз 17/2, 1967, 153—154.
— Някои термини във връзка с автомобилния транспорт. — БЕз 19/2, 1969, 192—193. (*агенция* или *автогара, рейс* или *автобус, тарифа* или *разписание*)
— Няколко лексикални заемки от балканските езици в наши говори. — БЕз 16/4, 1966, 373—377.
— Няколко лексикални успоредици в славянските езици. — БЕз 18/4—5, 1968, 417—420. (*балван, иде дъжд, креч, обиждам, пърса, пършоли, пършули, рижи, сгибва се, стена, шаля се, щене*)
— Няколко нови чужди думи в български език. — БЕз 15/1, 1965, 56—61.
— Полски думи в български език. — БЕз 8/3, 1958, 234—247.
— Произход и значение на думата *асамблея*. — БЕз 16/6, 1966, 587—588.
— Произход и значение на думата *кибернѐтика*. — БЕз 16/3, 1966, 262.
— Произход и значение на думата *скафандър*. — БЕз 16/2, 1966, 170.
— Произход и значение на думата *трентафори*. — БЕз 13/1, 1963, 63—64.
— Произход и изговор на названието *пеницилин*. — БЕз 15/1, 1965, 66—67.
— Произход на няколко екзотични думи (*чай, кафе, какао, шоколад, кока, кола*). — БЕз 8/2, 1958, 164—167.
— Произход на три думи в съвременната техника. — ЕзЛит 14/1, 1959, 62—63.
— *Хоби*. — БЕз 19/1, 1969, 68—69.
ВЯ — Вопросы языкознания. Москва 1952 —.
Гавлова, Е., Слав. *gъlьkъ* 'кувшин'. — Этимология 1966, 97—99.
Георгиев, В. И., Аканье и иканье в истории русского языка. — Проблемы современной филологии. Сб. Виноградов 1965, 74—78.
— Балто-славянский, германский и индо-иранский. — Слав. Филология 1, М. 1958, 7—26.
— Балтославянский и германский. — Slavia 28/1, 1959, 1—11.
— Балто-славянский и тохарский языки. — ВЯ 7/6, 1958, 3—20.
— Бележки върху някои особености на праславянския език. — ИИБЕз 11, 1964, 37—41.
— Българският език между другите индоевропейски езици. — ЕзЛит 10/4, 1965, 241—254.
— Венети, анти, склавени. — СлСб 1968, 5—12.

Георгиев, В. И., Възникване на частицата за бъдеще време *ке* = ще. — ИИБЕз 8, 1962, 247—256.

— Днешното състояние на етимологичните и ономастични проучвания у нас. — БЕз 9/6, 1959, 481—489.

— Днешното състояние на проучванията върху тракийския език. — Археология 2/2, 1960, 13—27.

— *Дунай, Дунав, Dunăre*. — Stud. Ling. Spławiński. Warszawa 1963, 87—90.

— *Дъще, брате* — старинни преживелици в български език. — БЕз 11/2, 1961, 97—101.

— Езикът на „Български народни песни" от братя Миладинови. — БЕз 11/5—6, 1961, 385—401.

— Заемане на морфологични елементи. — Сб. Балан 1955, 199—201.

— За името на с. *Дървеница* и за преименуването на градове и села у нас. — БЕз 6/3, 1956, 266—267.

— За произхода на древното население от североизточната част на Балканския полуостров. — ИАИ 19, 1955, 305—322.

— За произхода на няколко славянски морфеми. — СлавИзсл 1968, 5—10.

— Значение некоторых заимствований в финском языке для праславянской фонемной системы. — Lingua viget 1965, 56—60.

— Значението на географските имена за въпросите на етногенезиса. — БЕз 5/1, 1955, 5—9.

— Значението на съвременната топонимия за обяснението на древните географски названия. — ИИБЕз 14, 1967, 5—32.

— Идентификация и етимология на няколко тракийски речни имена. — БЕз 10/6, 1960, 511—515.

— Из историята на нашите думи: *роза, гюл* и *трендафил*. — БЕз 1/3—4, 1951, 217—219.

— Индоевропейский термин **deywos* в славянских языках. — Essays R. Jakobson 1, 1967, 734—737.

— Индоевропейските гутурали. — ГСУ-ИФФ 28 (1931—1932). София 1932.

— Концепция об индоевропейских гуттуральных согласных и ее отражение на этимологии славянских слов. — Beogradski Međunarodni slavistički sastanak (15 - 21. IX. 1955). Beograd 1957, 511—517.

— Към въпроса за балтославянската езикова общност. — БЕз 8/2, 1958, 105—110.

— Към въпроса за двояките форми от типа *раб* — *роб* в български език. — БЕз 15/6, 1965, 512—515.

— Към изследването на речниковия състав на нашия език. I. Думи, които започват с *а*-. — БЕз 2/1—2, 1952, 63—68.

— Към тракийската лексика. — Изсл. Романски 1960, 497—504.

— Мним прединдоевропейски субстрат в балканските езици. — БЕз 16/4, 1966, 294—298.

— Морфологични бележки: произходът на формите от типа *плам, пламък, пламик, пламен*. — БЕз 18/4—5, 1968, 350—357.

— Най-старите славянски местни имена на Балканския полуостров и тяхното значение за нашия език и нашата история. — БЕз 8/4—5, 1958, 321—342.

— „Наставката" *-оп* и произходът на думите *ързоп, въртоп, въпа*. — БЕз 11/4, 1961, 302—307.

— Общеславянское значение проблемы аканья. — ВЯ 13/4, 1964, 151—152.

— Общославянската структура на думата. — БЕз 14/4—5, 1964, 289—292.

— Опит за периодизация на историята на българския език. — ИИБЕз 2, 1952, 71—116.

Георгиев, В. И., По въпроса за „акането“ в словенски. — БЕз 16/6, 1966, 567—569.
— По въпроса за етимологията на славянските думи и недостатъците на сравнително-историческия метод. — БЕз 2/3—4, 1952, 247—248.
— Праславянската фонемна система и ликвидната метатеза. — СлСб 1963, 19—31.
— Праславянски *je* > *o* или *a* > *ja* > *e*? — СлавСтуд 1963, 9—15.
— Праславянский и индоевропейский языки. — СлавФил 3, 1963, 5—34.
— Преосмисляне на падежни форми. — БЕз 20/2—3, 1970, 153—157.
— Преосмисляне на падежно окончание в членна форма. — БЕз 5/3, 1955, 252.
— Проблема периодизации истории языка и периодизация истории болгарского языка. — СлСб 1, 1958, 165—183.
— Произход на имената на реките *Въча* и *Кричим*. — БЕз 8/6, 1958, 253—254.
— Произходът на имената *Родопи* и *Арда*. — БЕз 14/6, 1964, 524—526.
— Речни имена: *Гюрля, Ерма, Резовска река, Царацар, Ширине*. — БЕз 9/4—5, 1959, 353—356.
— Румънско влияние върху някои български говори. — Zb. Ivšić. Zagreb 1963, 85—90.
— Русское аканье и его отношение к системе фонем праславянского языка. — ВЯ 12, 1963, 20—29.
— Старобългарският произход на р. *Камчия*. — БЕз 8/4—5, 1958, 443—444.
— Тракийската дума *para* и походът на Александър Македонски към Истрос. — ИИБЕз 9, 1962, 3—27.
— Три слова обозначающие 'топор' и недостатки сравнительно-исторического метода. — LPosn 4, 1953, 109—110.
— Трите фази на славянската митология. — Изсл. Арнаудов 1970, 469—475. (*див, Перун, вила, самовила, нави, бяс, върколак, змей, бог, Сварог, Хърсъ, рай, господ, църква, кръст*)
— Фонематическая структура общеславянского слова и предложения и ее историческое развитие. — СлавФил 9, 1968, 5—14.
— *Юндол(а)*. — БЕз 11/1, 1961, 42—43.
Георгиев, В. И., Бълг. етим. и оном.; БЕО — Георгиев, В. И., Българска етимология и ономастика. София БАН, 1960.
Георгиев, В. И., Вокалната система — Георгиев, В. И., Вокалната система в развоя на славянските езици. София БАН, 1964.
Георгиев, В. И., Въпроси на бълг. етим. — Георгиев, В. И., Въпроси на българската етимология. София БАН, 1958.
Георгиев, В. И., Исследования — Георгиев, В. И., Исследования по сравнительно-историческому языкознанию. Родственные отношения индоевропейских языков. Москва 1958.
Георгиев, В. И., Трак. ез. — Георгиев, В. И., Тракийският език. София БАН, 1957.
Георгиев, Г. А., Еркечаните и техният говор. — ИзвССФ 2, 1907, 133—200.
Георгиев, Е., Началото на славянската писменост в България. София 1941.
Георгиев, М., Арнаутите и мърваците в с. Брацигово. — ИзвССФ 1, 1905, 116—140.
Георгиев, Ср. п., По говора на с. Чешнегир Нова-Махала (Станимашко). — ИзвССФ 2, 1907, 411—444.
Георгиева, Ел., Влияние на руската научно-техническа терминология върху българската. — БЕз 17/5, 1967, 410—423.
— За думите *рейс* и *автобус*. — БЕз 15/2, 1965, 172—173.

Георгиева, Ел., *Нефт, нафт* или *нафта*? — БЕз 15/3, 1965, 268—271.
Герасимов, Т., Народни названия на монети. — ИЕИМ 6, 1963, 319—332.
Геров — Речник на българския език с тълкуване речите на български и на руски. Събрал, наредил и на свят изважда Найден Геров. Част първа А-Д, 1895; част втора Е-К, 1897; част трета Л-О, 1899; част четвърта, издадена под редакцията на Т. Панчев, 1901; част пета Р-Я, издадена под редакцията на Т. Панчев, 1904. Пловдив.
Гечев, Ст. А., Към въпроса за славянския физиолог. София 1938.
Гиндин, Л. А., Этимологии слов: I. Атт. τεῦτλον, ион. σεῦτλον; II. греч. νᾶπυ. — Этимология 1964, 135—141. (*тыкы* 'тиква')
— Этимологии старосл. тыкы, струс. тыкъвь, тыкъва. — Этим. иссл. 2, 1962, 82—89.
Гласник — Гласник српског ученог друштва, Београд.
ГНМ — Годишник на Народния музей. София 1920—1940.
Говорът на с. Говедарци, Самоковско. Авт.: Ст. Стойков, К. Костов, П. Ванкова, Г. Георгиев, Ж. Желев, А. Кирянов, Р. Новачкова, Й. Пенчев. — ИИБЕз 4, 1956, 225—338.
Год. Пловд. библ. — Годишник на Народната библиотека в Пловдив. София 1924—1927.
Горов, Г., Странджанският говор. — БДиал 1, 1962, 13—164.
Горяев — Горяев, Н. В., Сравнительный этимологический словарь русского языка. Тифлис 1896.
Горяев, Доп. I. — Горяев, Н., К сравнительному этимологическому словарю русского языка (издания 1896 года). Дополнения и поправки. Тифлис 1901.
Горяев, Доп. II — Горяев, Н., Этимологические объяснения наиболее трудных и загадочных слов в русском языке. К сравнительному этимологическому словарю русского языка. Новые дополнения и поправки. Тифлис 1905.
Господинкин, Д. Ив., Трънчаните и трънският говор. — ИзвССФ 4, 1921, 148—210.
Гошев, Ив., Търновски царски надгробен надпис от 1388 година. — Бълг. старини 14, 1945.
Григоров. М., Говорът на малореканците (мияците) в Дебърско. — ИзвССФ 2, 1907, 201—304.
Гринченко — Гринченко, Б., Словарь української мови, 1—4. Київ 1907—1909.
Грюненталь, О., Этимологические заметки. — ИОРЯС 18/4, 1913, 127—147.
ГСУ — Годишник на Софийския университет.
ГСУ-ИФФ — Годишник на Софийския университет — Историко-филологически факултет.
ГСУ-ФЗФ — Годишник на Софийския университет. Факултет по западни филологии.
ГСУ-ФСФ — Годишник на Софийския университет. Факултет по славянски филологии.
ГСУ-ФФ — Годишник на Софийския университет — филологически факултет.
Гутшмидт, К., Замечания о роли новогреческого языка в развитии лексики новоболгарского литературного языка. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 575—578.
Гъбюв, П. К., Принос към българските тайни езици, — СбНУ 16—17/1, 1900, 842—875.
Гълъбов, Ив., Бълг. *забравям*. — Veröffentl. DAW 44, 1969, 53—59.
— Български номина агентис като прилагателни в румънски и албански. — БЕз 16/4, 1966, 299—313.
— Българският *ê* диалект. — Трудове ВПИКМ 1, 1964, 3—18.

Гълъбов, Ив., *Въхело = Анхиало, Атия = Антея.* — ИИБЕз 5, 1957, 407—409.
— Етимологически бележки: 1. *герест*, диал. *гердзе се, гердзиш се* 'гиздя се'; 2. *гелпя, загелпя, огелпя.* — БЕз 9/1, 1959, 67—69.
— Етимологически приноси: *дретя* 'дразня с думи; придумвам', *дреха* 'облекло', *дрим* 'прах, пара', *дримбица* 'мащерка'. — БЕз 17/4, 1967, 346—350.
— За произхода на група названия от българската народна роднинска терминология. — ИЕИМ 6, 1963, 301—310.
— Към развоя на *ъі* в именителен падеж на сложните прилагателни в български език. — ИИБЕз 1, 1952, 169—180.
— Наставката *-telь* и въпросът за старите езикови връзки на праславянски. — ИИБЕз 16, 1968, 55—63.
— Принос към изучаване на странджанската топонимия. — Странджанска експ. 1957, 73—98.
— Произходът на формите *българин, България, Bulgaria.* — БЕз 16/5, 1966, 513—515.
— Топонимични приноси (*Кръстец, Трявна, Шумен, Плевен, Сливен, Ограш*). — БЕз 3/2, 1953, 167—171.
— Тракийските имена на *-ηνος, -ανος* и техните проблеми. — ИИБЕз 10, 1964, 3—64.
Гълъбов, Ив., Проблемът за члена — Гълъбов, Ив., Проблемът за члена в български и румънски език. София БАН, 1962.
Гълъбов, Л., Говорът на с. Доброславци, Софийско. — БДиал 2, 1965, 3—118.
Даль — Даль, Вл.. Толковый словарь живого великорусского языка, 1—4. Москва 1955.
Даничић — Даничић, Ђ., Рјечник књижевних старина српских, 1—3. Биоград 1863—1864.
Державин, Н. С., Болгарские колонии в России, 2. Петроград 1915.
— Заметка о болгарском говоре с. Терновки Мелитопольского у Таврической губ. — ИОРЯС 10/1, 1905, 136—146.
— Звуковые особенности говора болгар-поселенцев Бердянск. у. Таврич. г. — ИОРЯС 7/1, 1902, 137—151. (По материал от говора на с. Преслав)
Десницкая, А. В., Албанский язык и его диалекты. Ленинград 1968.
Десницкая — Десницкая, А. В., Славянские заимствования в албанском языке. V Международный съезд славистов. АН СССР, Москва 1963, 3—30.
Дечев, Д., Тракийски названия на наши реки. — ИИБЕз 3, 1954, 267—283.
Дечев, Д., Характеристика — Дечев, Д., Характеристика на тракийския език. София 1952.
Джонов, Б., Етническото название на рударите „саси" на Балканите и въпросът за техния произход. — ИИБЕз 16, 1968, 203—211.
Димитрова, М., Произход и значение на думата *мир.* — БЕз 2/1—2, 1952, 109—111.
Димчев, К., Говорът на българите от с. Валя Драгулуй, СР Румъния. Фонемна система. — ГСУ-ФСФ 63/1, 1969, 183—288.
Дылевский, Н. М., Главнейшие особенности общеславянской лексики современного болгарского языка (в сопоставлении с общеславянской лексикой русского языка). — СлСб 1, 1958, 91—132.
Добрев, Ив., Праслав. **župa* 'χωρα', стб. жоупанъ, старобълг. жоупелъ 'θεῖον', жоупнище 'μνημα', среднобълг. жоупелевина 'θυελλα'. — Сб. Константин Кирил 1969, 383—387.
Добрейшево ев. — Цонев. Б., Добрейшево четвероевангелие среднобългарски паметник от XIII век. — Бълг. старини 1, 1906.

Добруджанска експ. — Комплексна научна Добруджанска експедиция през 1954 година. София БАН, 1956.
Докл. и сообщ. фил. И-та ЛГУ — Доклады и сообщения филологического института Ленинградского Гос. Университета.
Докл. и сообщ. фил. фак. МГУ — Доклады и сообщения филогогического факултета Московского Гос. Университета.
Докл. и сообщ. Ин. Яз. — Доклады и сообщения Института языкознания АН СССР.
Дринов, М., По въпроса за названието на Пловдив. — Наука 2/4, 1882—1883, 355—358 = Съчинения I, 639—641.
— По що и от кога сегашната българска столица е наречена София? — Светлина 4/2, 1894, Пловдив, 27 = Съчинения I, 642—644.
Дубр. гр. — Дубровнишка грамота на Иван Асен II (13 в.)
Дуйчев, Ив., Върху някои български имена и думи у византийските автори. — Изсл. Младенов 1957, 157—162.
— Имя *Аспарух* в новооткрытих надписях Грузии. — АО 21, 1953, 354.
— Най-ранни връзки между първобългари и славяни. — ИАИ 19, 1955.
— *Осеновица — Асеновица.* — Сб. Балан 1956, 251—256.
— *Пресиам — Персиан.* Принос към ономастиката на българското средновековие. — Изсл. Милетич 1960, 479—482.
Думев, В., Воденският говор. — МПр 13/3, 1943, 8—41; 4, 35—87.
Дуриданов, Ив., Балкански етимологии. — БЕз 18/4—5, 1968, 401—406.
— Бележки върху българските народни названия на почвата и свързаните с тях местни имена. — ИИБЕз 5, 1957, 414—418.
— Byzantino-Slavica (По следите на едно средновековно административно наименование). — ИИБЕз 8, 1962, 183—187.
— Българският материал в един географски речник: J. Staszewski, Słownik geograficzny². Warszawa 1959. — Onomastica 8, 1963, 357—361.
— Географската лексика на старобългарския език с оглед на праславянски. — Сб. 1100 години, 1963, 191—215.
— Географските имена от Чипровския район като исторически извор. — ЕзЛит 1969, 2, 15—20.
— Древното име на Витоша. — Турист 13 (54)/10, 1968, 12.
— За някои редки словообразователни типове в българската топонимия с успоредици от другите славянски езици. — СлСб 1, 1958, 207—250.
— За праславянски вокализъм. — СлавИзсл 1968, 17—25.
— Името *Охрид* у южните славяни. — БЕз 9/6, 1959, 539—542.
— Към дискусията за развоя на праславянската вокална система. — ИИБЕз 11, 1964, 43—55.
— Към етимологията на названията *Въча* и *Кричим.* — ЕзЛит 18/2, 1963, 27—40.
— Към етимологията на някои старинни местни названия. — Изсл. Дечев 1958, 151—166.
— Към произхода на името *Перущица.* — БЕз 16/1, 1966, 54—55.
— Нови данни от топонимията за изчезналото румънско население в Софийско.— Изсл. Романски 1960, 469—478.
— *Осогово* — каменистата планина. — Турист 14 (55)/3, 1969, 20—21.
— Прасл. **съсънъ, *съсьнъ.* — Stud. Ling. Spławinski 1963, 81—86.
— Префиксално-именният тип в български и неговото значение за топонимичната стратиграфия. — Onomastica 6/1—2, 1960, 121—186.
— Средновековното име на град *Кюстендил.* — ЕзЛит 17/2, 1962, 15—24.
— Стара тюркска заемка в южнославянската топонимия. — БЕз 12/3, 1962, 187—193. (*Ботуня*)

Дуриданов, Ив., Стари тюркски заемки в български език. — Изсл. М. Дринов 1960, 429—446. (*арча̀г, вата̀х, ватаф, ковръх, кърча̀г, сува̀т, сова̀т, харанѝя, шавар, шара̀н*)

— Старите славянски названия на реките *Голяма* и *Луда Камчия*: Тъча и Дичина. — СлавСтуд 1963, 183—292.

— Топонимичните -*č*- суфикси в южнославянските езици. — БЕз 8/4—5, 1958, 343—356.

— Южнославянски етимологии. — ЕзЛит 25/5, 1970, 55—61. (*бърча, бръчка, бърчин, дзука, мешин, мешина, мламол, сугаре*)

— Южнославянски успоредици в създаване на един топонимичен модел. — ЕзЛит 19/3, 1964, 37—61.

— Южнославянските речни названия и тяхното значение за славянския топонимичен атлас. — СлавФил 3, 1963, 181—211.

Дуриданов, Ив., Ломско — Дуриданов, Ив., Местните названия от Ломско. София БАН, 1952.

Дуриданов, Ив., Първомайско — Дуриданов, Ив., Топонимията на Първомайска околия. — ГСУ-ФФ 52/2. София 1958.

Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. Под рэд. Г. Аванесава, К. К. Крапівы і Ю. Ф. Мацкевіч. Аўт. калектыў: Р. І. Аванесаў, Ю. Ф. Мацкевіч, А. У. Арашонкава, М. В. Бірыла, Н. Т. Вайтовіч, І. М. Гайдукевіч, А. П. Груцо, А. А. Крывіцкі, А. Р. Мурашка, Я. М. Рамановіч, З. Ф. Краўчанка, А. І. Чабярук, В. М. Шэлег. Минск 1963.

Дювернуа — Дювернуа, А., Словарь болгарскаго языка по памятникам народной словесности и произведеніям новейшей печати, 1—4. Москва 1885—1888.

Егоров — Егоров, В. Г., Этимологический словарь чувашского языка. Чебоксары 1964.

ЕзЛит — Език и литература. Орган на филолозите-слависти при Съюза на научните работници в България. София 1946 —.

Експ. Зап. България — Комплексни научни експедиции в Западна България — Трънско — Брезнишко — Кюстендилско през 1957 и 1958 година. София БАН, 1961.

Експ. Севзап. България — Комплексна научна експедиция в северозападна България през 1956 година. София БАН, 1958.

Елезовић — Елезовић, Г., Речник косовско-метохиског дијалекта, 1—2. Београд 1932—1936.

Еленски, Й., Един интересен архаизъм в българските говори. — ИИБЕз 16, 1968, 141—146. (*кувѝл'ъ ръскувил'ъ*)

— Защо именно *репортер*, а не *репортьор*? — БЕз 16/2, 1966, 165—166.

Елкина, Н. М., К этимологии слова *товар*. — Этим. иссл. 2, 1962, 116—128.

Енински ап. — Мирчев, К., Хр. Кодов, Енински апостол. Старобългарски паметник от XI в. София БАН, 1965.

Жив. стар. — Живая старина. Периодич. издание отдел. этнографии Имп. Русск. Географич. Общ. Санктпетербург 1890—1916.

ЖМНП — Журнал Министерства Народного просвещения. Санктпетербург 1834—1917.

Журавлев, В. К., Говор села Криничное (Чешма-Варуита). — СМБД 7, 1955, 18—62; 8, 1958, 64—85.

— Ташбунарский говор. — СМБД 4, 1953, 124—166.

Заимов, Й., Болгарские географические названия в Албании XV века. — Stud. Balcanica 1, 1970, 179—194.

З а и м о в, Й., Български водни имена. — БЕз 10/5, 1960, 420—430.
— Български водни имена II. — БЕз 11/2, 1961, 115—130.
— Български водни имена в светлината на славянската лексика. — СлавФил 3, 1963, 301—308.
— Български етимологии (1). — БЕз 18/4—5, 1968, 407—411.
— Български речни имена: *Арчар, Барголевица, Бебреш, Бощица, Вуица, Въча, Киевщица, Крапец, Кричим, Сенковец, Скът, Тича, Турия* и *Уйненщица*. — БЕз 9/4—5, 1959, 357—368.
— Български селищни имена в Албания от XV век. — Symb. Taszycki 1968, 425—438.
— Българските водни имена в светлината на славянската лексика. — СлавФил 3, 1963, 301—308.
— Български топонимични наставки. — Onomastica 7, 1961, 195—230; 8, 1963, 133—162.
— Българските народни имена на месеците. — ИИБЕз 3, 1954, 101—147.
— Географските имена *Витоша* и *Владая*. — ИИБЕз 8, 1962, 189—191.
— Географските имена *Тръмбѐш, Гурмàзово* и *Сотòчино*. — БЕз 12/5, 1962, 445—447.
— Географското име *Вълковия*. — БЕз 12/1—2, 1962, 116—117.
— Гръцки и романски елементи в Пирдопската топонимия. — Изсл. Дечев 1958, 167—176.
— Етимологични бележки: 1. Една рядка наставка в български език *-дар*; 2. *руйно вино*. — БЕз 3/2, 1953, 171—173.
— За античното име на *Разград*. — БЕз 11/3, 1961, 250—252.
— За името на село *Дъ̀рвенѝца*, Софийско. — БЕз 16/2, 1966, 157—158.
— Из панагюрската ономастика. — Панагюрище и Панагюрският край в миналото, 2. София 1961, 7—32.
— Класификация и проблематика на водните имена. — Prac. onom. 5, 1960, 171—180.
— Към въпроса за изчезването на крайните ерове в историята на славянските езици. — ИИБЕз 16, 1968, 313—316.
— Названията на царевицата в български език. — Изсл. Младенов 1957, 113—126.
— Принос към проучване на Самоковската ономастика. — Onomastica 10/1—2, 1965, 74—108; 11/1—2, 1966, 62—92.
— Принос към проучването на местните имена в Южна Добруджа. — Добруджанска експ., 1956, 177—242.
— Словѣне и блъгаре в старобългарската книжнина и в българската топонимия. — Сб. Константин Кирил 1969, 127—140.
— Старобългарски език и старобългарската топонимия. — СлавФил 10, 1968, 143—148.
— Старобългарски лични имена: *Безмер, Гостун* и *Маломир*. — ИИБЕз 11 1964, 449—453.

З а и м о в, Й., Заселване на бълг. славяни — Заимов, Й. Заселване на българските славяни на Балканския полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия. София БАН, 1967.

З а и м о в, Й., Пирдопско — Заимов, Й., Местните имена в Пирдопско. София БАН, 1959.

З а й о н ч к о в с к и й, В., Турецкие элементы в топонимии балканского полуострова. — Actes I Congr. Balk., 6, 1968, 101—105.

З а л и з н я к, А. А., Проблемы славяно-иранских языковых отношений древнейшего периода. — ВСЯ 6, 1962.

Захаревич, Е. А., За формата на някои съществителни, заети в български език от руски. — БЕз 17/5, 1967, 481—483. (*поничка, кънка, пирожка, селда, значка*; *гемиджия, кегла, щрипка, щайга, балдъза, шприц, виртуоз*; *бакалин*)
Захариев, Й., Каменица. Географско-етнографско изучване. — СбНУ 40, 1935.
— Чипровци. Поселищно-географски проучвания с исторически бележки. София 1938.
Зб. Белић 1921 — Зборник филолошкнх и лингвистичких студија А. Белићу поводом 25 годишнице научног рада. Београд 1921.
Зб. Белић 1937 — Зборник у част А. Белића. Београд 1937.
Зб. Линг. — Зборник за филологију и лингвистику. Матица српска Нови Сад.
Зб. ФФ — Зборник Филозофског факултета. Универзитет у Београду. Београд 1948—.
Зволински, П., Имена на известни лица и събития в българската топонимична номенклатура. — ИзвИД 16—18, 1940, 233—243.
— Произход на местното име Копривщица. — Архив за поселищни проучвания 2, 1932—1940.
Зеленин, Табу — Зеленин, Д., Табу слов у народов Восточной Европы и Северной Азии, 1, 2. — Сборник Музея антропологии и этнографии 8, 9. Ленинград 1920—1930.
Зеленина, Э. И., Отчет о диалектологической поездке в болгарское село Терновку Николаевской области в июне 1954 г. — СМБД 7, 1955, 115—131. (Описание на фонетиката и морфологията на говора)
— Словарный состав Суворовского говора. — СМБД 7, 1955, 63—114; 8, 1958, 86—105.
Златарски, В. Н., Посланието на цариградския патриарх Фотия до българския княз Бориса в славянски прев. — Бълг. старини 5, 1917.
Зогр. — Jagić, V., Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus. Berolini (Berlin) 1879.
Зогр. листи — Lavrov, P. A., Vaillant, A., Les règles de Saint Basile en vieux slave: Les feuillets du Zograph. — RES 10/5, 1930.
ИАИ — Известия на Археологическия институт, 1—31. София БАН, 1950—1969.
ИБАИ — Известия на Българския археологически институт, 1—16. София 1922—1950.
Иванов, В. В., Общеиндоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы. Москва 1965.
— Русское *молить* и хеттское *Malda*(*i*). — Этим. иссл. 1, 1960, 80—86.
Иванов, В. В., В. Н. Топоров, К постановке вопроса о древнейших отношениях балтийских и славянских языков. Москва 1959.
Иванов, Г. п., Говорът в Южна Добруджа. — СпБАН 71/34, 1950, 161—182.
— Орханийският говор. — СбНУ 38, 1930.
Иванов, Й., Богомилски книги и легенди. София БАН, 1929.
— Българите в Солунско. Исторически бележки. — Сб. Солун 1934, 133—148.
Иванов, Й., БСМ — Иванов, Й., Български старини из Македония[2]. София БАН, 1931.
Иванов, Й., Бълг. в Макед. — Иванов, Й., Българите в Македония. Издирвания и документи за тяхното минало, език и народност[2]. София БАН, 1917.
Иванов, Й. Н., Едно интересно явление в българския диалектен вокализъм (Редукция на гласна *е* > *ạ* в говора на с. Лехово, Демирхисарско). — БЕз 19/2, 1969, 138—146.
— Лабиализация на гласна *о* в $^{у}о$, *у* в някои западнорупски говори. — БЕз 20/2—3, 1970, 200—204.

Иванов, Й. Н., Няколко случая на назален рефлекс на старобългарските гласни ѫ и ѧ в крайния запад по югоизточната българска диалектна област. — БЕз 18/2—3, 1968, 168—174.

— Старо лексикално наследство в словара на един таен занаятчийски говор. — ЕзЛит 25/4, 1970, 62—69. (За един зидарски мещругански говор в Гоцеделчевско)

Иванов, М., Принос към изучване българските диалекти. — ПСп 45, 1894, 399—418; 46, 1894, 538—594. (Забележка по говорите в областта на средногорското наречие)

Иванов, Ц. К., За произхода на името *Кладница*. — БЕз 13/2, 1963, 143—144.

Иванова, К., *Куп, купчина*, но *копа, копèн*. — ЕзЛит 10/5, 1955, 383—384.

— *Фон* и *фонд, фундамент*. — БЕз 15/4—5, 1965, 417.

Иванова, Кл., Зографският сборник, паметник от края на XIV век. — ИИБЕз 17, 1969, 105—147.

Иванова-Мирчева, Д., За съдбата на един русизъм в български език. — БЕз 9/6, 1959, 534—538. (*прелест*)

Иванчев, Св., Думите *трибой, петобой, десетобой, многобой* в българската спортна терминология. — ЕзЛит 15/6, 1960, 470.

— Едно възможно обяснение на названието *гълъби* за *царевицата*. — ИИБЕз 16, 1968, 147—150.

— За една заемка от словашки език и нейните производни *фукам се, нафукам се*. — БЕз 18/4—5, 1968, 420—421.

— Пак за панагюрските и копривщенските прякори на *-ек*. — ЕзЛит 15/3, 1959, 223—225.

— Следи от словашко влияние върху някои плевенски и никополски говори. — Изсл. Романски 1960, 91—101.

— Чешки елементи в българската гимнастическа терминология. — ГСУ-ФСФ 60, 1966, 645—666.

Ив. Влад. — Заимов, Й., Битолски надпис на Иван Владислав, самодържец български. Старобългарски паметник от 1015—1016 година. В. Заимова, Иван Владислав и неговият надпис. София БАН, 1970.

ИЕИМ, ИЕтнИ — Известия на етнографския институт с музей, 1—12. София БАН, 1953—.

Изб. Флоринский — Изборник Киевский Т. Д. Флоринскому. Киев 1904.

ИзвАД — Известия на българското археологическо дружество, 1—7. София 1910—1920.

Изв. АН СССР, ОЛЯ — Известия академии наук СССР. Отделение литературы и языка. Москва—Ленинград 1950—.

ИзвБГД — Известия на Българското географско дружество. София 1938—1041.

ИзвИД — Известия на историческото дружество в София. София 1922—1935.

Изв. Нар. библ. — Известия на Народната библиотека „Кирил и Методий“. София.

ИзвССФ — Известия на Семинара по славянска филология при Университета в София, 1 — 8-9, 1905—1948,

Изсл. М. Арнаудов — Изследвания в чест на академик Михаил Арнаудов. Юбилеен сборник. София 1970.

Изсл. Дечев — Изследвания в чест на акад. Димитър Дечев. По случай 80-годишнината му. София БАН, 1958.

Изсл. М. Дринов — Изследвания в чест на Марин С. Дринов. София БАН, Институт за история, 1960.

Изсл. Младенов — Езиковедски изследвания в чест на академик Стефан Младенов. Софня БАН, 1957.

Изсл. Романски — Езиковедско-етнографски изследвания в памет на академик Стоян Романски. София БАН, 1960.

ИИБЕз — Известия на Института за български език, 1—. София БАН, 1952—.

ИИБИ — Известия на Института за българска история. София БАН, 1951—.

Икономов, П., П. Николов, А. Бойчинов, Лечебни растения. Описание, състав и лечебно действие на употребимите в научната и народната медицина растения от българската и чуждоземна флора[2]. София 1947.

Икономова, Ан., За думата *разцветка*. — БЕз 17/2, 1967, 155.

Илиев, Ат., Румънската топонимия от славянобългарски произход. — Сб. БАН 17, 1925.

Илински, Г., Имената на месеците у българите (стари и днешни), у русите, сърбохърватите, чехите, поляците и малорусите. — Слав. календар, 1909—1920.

Иллич-Свитыч, В. М., Caucasica. — Этимология 1964, 334—337. (тур. *zagar* 'гончая, охотничья собака')

— К этимологии слов *морковь* и *тыква*. — Этим. иссл. 1, 1960, 16—26.

— Лексический комментарий к карпатской миграции славян (географический ландшафт). — Изв. АН СССР, ОЛЯ 19/3, 1960, 222—231.

— О стадиях утраты ринезма в юго-западных македонских говорах. — ВСЯ 6, 1962, 76—88.

— Русск. *Смоковница*, слав. *smoky* 'инжир, Ficus carica'. — Этим. иссл. 2, 1962, 71—75.

Иллич-Свитыч, Акцентуация — Иллич-Свитыч, В. М., Именная акцентуация в балтийском и славянском. Судьба акцентуационных парадигм. Москва 1963.

Илчев, П., Из българската историческа лексикология — стб. ключнти сѧ.— ИИБЕз 8, 1962, 117—129.

Илчев, Ст., *Врана* или *Враня*. — БЕз 13/6, 1963, 556.

— За думата *арабйя*. — ЕзЛит 4/3, 1949, 229—230.

— За името *Венцеслав*. — ЕзЛит 14/3, 1959, 228.

— За името *Гатьо*. — БЕз 9/4—5, 1959, 448—449.

— За някои панагюрски имена. — БЕз 11/2, 1961, 178—180.

— За произхода на думата *челенка*. — ЕзЛит 15/4, 1960, 312—313.

— *Захар, кафе, чай*. — ЕзЛит 2/1, 1947, 46—47.

— Из историята на някои думи за части на облеклото *панталони, жилетка, блуза*. — ЕзЛит 10/4, 1955, 309.

— *Кибрит*. — БЕз 3/4, 1958, 369—371.

— Към ботевградската лексика. — БДиал 1, 1962, 183—205.

— Лексикален ситнеж — *мекица, спатия, цървули*. — БЕз 11/4, 1961, 336—338.

— Лексика от фамилни имена. — ИИБЕз 11, 1964, 437—448.

— Лични и фамилни имена в Ботевградско. — ИИБЕз 7, 1961, 307—357.

— Лични и фамилни имена в Стара Загора. — БЕз 14/1, 1964, 40—50.

— *Лозунг* и *плакат*. — ЕзЛит 6/2, 1951, 127—128.

— Произход и форма на някои собствени имена. За името *Александър, Чавдар*. — ИИБЕз 9/4—5, 1959, 419—420.

— Произход на името *Пунзаров*. — ЕзЛит 14/3, 1959, 228.

— Произходът на думата *арфа*. — БЕз 20/4, 1970, 367.

— *Ски*. — БЕз 3/4, 1953, 371—372.

Илчев Р = Илчев, Стефан. Речник на личните и фамилни имена имена у българите. София БАН, 1969.

Ильинский, Г., Болгарское *магаре* 'осел'. — РР 7, 1933—1934, 9—10.

— Болг. *неден* 'презренный'. — РР 6, 1932—1933, 17.

Ильинский, Г., Грамоты болгарских царей. Москва 1911.
— Заметка о мак.-болг. наречии *ỳшче* (*ỳште*). — МПр 6/4, 1930—1931, 46—49.
— Златоструй А. Ф. Бычкова XI века. — Бълг. старини 10, 1929.
— Происхождение частицы *зи* в болгарском и сербском языках. — РФВ 45/1—2, 1901, 71—81.
— Славянские этимологии. — Ученые записки высш. школы г. Одессы, 2, 1922, 3—9. (Бълг. *ръгам* 'колоть, всовывать'; *дано*, срхр. *štur*; *strava* 'страх', *vigovi* 'конский волос, силок')
— Славянские этимологии. — РФВ 62/3, 1909, 235—259; 63/2, 1910, 332—341; 70/4, 1913, 267—275; 74/3, 1915, 119—140. (Сръб., босн. мињи; слов gomila 'куча, толпа'; южнослав. *dlaka* 'шкура', србълг. *гадьластво* 'adulterium'; южнослав. *rakno* 'одежда')
Именник — Именник. Сир. списък на Св. Синод на българската църква. София 1942.
ИНЕМ — Известия на Народния етнографски музей в София, 1—14. София 1921—1943.
ИОРЯС — Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук, Санктпетербург.
ИРАИК — Известия Русского Археологического Института в Константинополе.
Иречек, Княжество България — Иречек, К., Княжество България. I. Българска държава. Пловдив 1899.
Иречек, Пътувания — Иречек, К., 2. Пътувания по България. Пловдив 1899.
ИсторПр — Исторически преглед. София БАН, 1945—.
Итал.-бълг. сп. — Италобългарско списание за литература, история, изкуство. София 1931—1935.
Иширков, Ан., Името *България*. — ИНЕМ 6, 1926, 1—7.
— Областното име *Загорье* или *Загора* в миналото и сега. — ИНЕМ 5, 1925, 80—88.
— Село *Галат*а (Етимологично изследване). — Ловеч и Ловчанско 6, 201—208.
Йорданов, Ив., *Стогомàрка*. — БПр Ром 1/3, 1930, 431.
Јужфил — Јужнословенски филолог. Београд 1913.
Кабасанов, Ст., За някои характерни старинни черти на тихомирския говор, Кърджалийско. — ЕзЛит 18/1, 1963, 11—26.
Кабасанов, Ст., Момчиловци — Кабасанов, Ст., Говорът на с. Момчиловци, Смолянско. — ИИБЕз 4, 1956, 5—101.
Кабасанов, Ст., Тихомирският говор — Кабасанов, Ст., Един старинен български говор, тихомирският говор. София 1963.
Калканджиев, П. Ст., Българска граматика². София 1938.
Касъров — Касъров, Л., Енциклопедически речник, 1—3. Пловдив 1899—1907.
Качановский, В. В., Памятники болгарского народного творчества. 1. Сборник западно-болгарских песен со словарем. — Сб. ОРЯС 30/1, 1882.
КДА — Карпатский диалектологический атлас. Съст.: С. Б. Бернштейн, В. М. Иллич-Свитыч, Г. П. Клепикова, Т. В. Попова, В. В. Усачева. Москва АН СССР [1967].
Кепов, Ив. П., Народописни живописни и езикови материали от с. Бобошево, Дупнишко. — СбНУ 42, 1936.
Киев. листи — И. И. Срезневский, Римско-католический миссал в древнем глаголическом списке. Сведения и заметки о малоизвестных памятниках. 47. Санктпетербург 1876, 529—545.
Киселков, В. Сл., *Тристат* 'военачалник' в Похвалното слово за търновския патриарх Евтимий. — БПр Ром 1/2, 1929, 287—288.

Клепикова, Г. П., Значения славянских орнитологических названий, восходящих к **žьlna*. — Проблемы индоевропейского языкознания. Москва 1964, 106—114.
— Из карпатобалканской терминологии высокогорного скотоводства, 1. *Urda*. — Этимология 1966, 62—80.

Клоц. — Dostal, A., Clozianus. Praha 1959.

Ковачев, Н., Две старинни селища в Севлиевско и техните имена: *Агатово* и *Бериево*. — БЕз 10/6, 1960, 515—518.
— За местонахождението и името на средновековното селище *Витен*. — БЕз 9/4—5, 1959, 423—425.
— Още нещо за местоположението и името на средновековното селище *Хотел*. — БЕз 11/5—6, 1961, 516—519.
— Панагюрските и копривщенските прякори на *-ек* в светлината на топонимичния материал от Габровско, Севлиевско и Троянско. — БЕз 12/3, 1962, 217—220.
— Принос към названията на ветровете в България. — Трудове ВПИКМ 5/2, 1968, 1—44.
— Славянски селищни имена от Севлиевско: *Крамолин, Кръвеник* и *Сухиндол*. — БЕз 12/1—2, 1962, 111—115.
— Средновековното селище *Киево*, антропонимът *Кий* и отражението му в българската и славянската топонимия. — ИИБЕз 16, 1968, 125—134.
— *Търново — Велико Търново*. Етимология и история на града. — Трудове ВПИКМ 4, 1968, 539—565.
— Троянският говор. — БДиал 4, 1968, 161—242.

Ковачев, Н., Габровско — Ковачев, Н. П., Местните названия в Габровско. София БАН, 1965.

Ковачев, Н., Севлиевско — Ковачев, Н. П., Местните названия от Севлиевско. София БАН, 1961.

Ковачев, Н., Троянско — Ковачев, Н. П., Топонимията на Троянско. София БАН, 1969.

Ковачев, Н., Л. Ковачева, Названия на селищата в Русенско. — ИИБЕз 18, 1969, 217—242.

Кодов, Хр., Бит и език на тракийските и малоазийските българи. Част. II. Езикът на тракийските българи. — ТрСб 6, 1935.

Кодов, Хр., Слепченски сборник. Среднобългарски паметник от края на XIV век. — Изв. Нар. Библ. и на Библиотеката на Соф. унив. „Климент Охридски". Изследвания и материали от специалните сбирки на Нар. библиотека 7. 1967, 33—110.

Кодов, Хр., Ударение — Кодов, Хр., Подвижното българско ударение и неговото отношение към праславянското ударение. 1. Съществителни имена, София 1929.

Колев, Н., Върху историята на една балканска романска дума — *домле*. — БЕз 18/4—5, 1968, 427—430.
— По-особени думи в говора на с. Страхилово, Свищовско. — БДиал 3, 1967, 293—315.

Константинова, В., *Артистка* и *актриса*. — БЕз 18/4—5, 1968, 453.
— *Сушоар, сешоар* или българската дума *сушител?* — БЕз 15/4—5, 1965, 419.

Копечный, Ф. Ф., К этимологии слав. *otrokъ*. — Этимология 1966, 54—61.
— Проблема этимологии грамматических слов (в особенности союзов, модальных и усилительных частиц и т. п.). — ПСЭ 25, 1966.

Копривщенски дам. — Милетич, Л., Копривщенски дамаскин. Новобългарски паметник от XVII в. — Бълг. старини 2, 1908.

Коруев Т., Някои наблюдения над българския войнишки говор. — БЕз 16/6, 1966, 576—578.
— *Родопи — Родопа.* — БЕз 18/1, 1968, 52—54.
Костов, К., *Битанка, жага, плавец* и *шпора.* — БЕз 2/1—2, 1952, 114.
— Българският термин *бурат* и италианският *buratto.* — БЕз 20/4, 1970, 348—349.
— Българското диалектно *комбостра.* — БЕз 7/1, 1957, 71.
— Две немски заемки в западнобългарските говори: *пеглям* и *шилбок.* — БЕз 10/4, 1960, 356—357.
— Днешното съответствие на старобългарското съчетание въ радъ в някои диалекти в Южна България. — ИИБЕз 8, 1962, 315—320.
— Една латинско-италианска заемка в българския език — *план, плания.* — БЕз 5/4, 1955, 353.
— Из професионалната лексика на българските рибари. — БЕз 10/5, 1960, 447—448.
— Италиански думи в професионалния говор на българските обущари. — БЕз 3/3, 1953, 256—258.
— Макед. диал. *шошореа* 'пр́кан заjак' < цыг. диал. *šošoréa* 'Lepuscule'! — Этимология 1966, 107—110.
— Няколко немски заемки в западните български говори. (Етимологически приноси). — Изсл. Романски 1960, 401—403. (*врайла, малтара, тишлер, шерба, шнол, шпин'одле, штранка, шуштер*)
— Няколко пряко заети думи в говора на българските каменоделци. — Изсл. Младенов 1957, 173—175. *(барабина, бучарда, виолин, куня, мачела, мацола, распа, телай, шкарпела, сквадрикам, бараба)*
— Още веднаж за ролята на чешкото посредничество при заемането на немски термини в българските професионални говори. — СлСб 1968, 285—294.
— Още по въпроса за прехода *фтасвам → стасвам.* — БЕз 12/5, 1962, 439—443.
— Произход на названието *датчанин.* — БЕз 7/4, 1957, 562—563.
— Старинното бълг. *склав* 'роб, пленник' и съдбата му в някои народни песни. — ИИБЕз 11, 1964, 455—458.
— *Фасунга* или *фасонка.* — БЕз 13/1, 1963, 61—63.
— Цигански думи в българските тайни говори. — ИИБЕз 4, 1956, 411—425.
— Цигански елементи в българската ономастика. — БЕз 10/5, 1960, 431—437.
Костов, К., М. Сл. Младенов, Бележки и добавки към „Български етимологичен речник" (св. I—V). — БЕз 18/4—5, 1968, 460—466.
Костов, Н., Българска граматика. София 1939.
Костови, М. и К., *Ринги, ринги, райе* и нем. *Ringel, Ringel, Reihe.* — БЕз 18/4—5, 1968, 424—425.
Котова, Н. В., Говор села Твардицы Молдавской ССР. (К истории сливенского говора). — УЗИС 2, 1950, 270—308.
— Звуковая система говора района Горно Поле. — Слав. филология (Москва) 4, 1963, 32—63.
Кочев, Ив., Гребенският говор в Силистренско с особен оглед към лексикалната му система. — ТБД 5, 1969.
— Думи от говора на с. Твърдица, Сливенско. — ЕзЛит 11/2, 1956, 146—149.
— За преразпределението на фонемите в българските говори. — СлСб 1968, 245—261.
— Застъпници на меката ерова гласна в българския език. — СМБД 9, 1956, 51—90.

Кочев, Ив., О балканском характере мягких согласных в позиции конца слова в болгарском языке. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 447—463.
— Особености при словообразуването на имена с емоционална оцветеност в подбалканския говор. — СлСб 1963, 311—319.
— Фонетични и фонологични промени на *ê* < *ѣ* в говори около ятовата граница. — ИИБЕз 16, 1968, 437—446.
Кочева, Е., За някои особености на жителските и народностните названия в дамаскините. — СлСб 1968, 131—137.
Кочерган, М., Развитие понятия времен года у славян (на лексическом материале славянских языков). — Т. доп. Дрог., 1966, 24—26.
Кошелев. А. К., Этимологические заметки, русск. *ни гугу*; диал. *гунявый*. — ИИБЕз 16, 1968, 327—332. (бълг. *гуна, гуня*)
— Руско диал. *дрòля*. — ЕзЛит 19/1, 1964, 77—79. (бълг. *дролик* 'мил, възлюблен')
КСИС — Краткие сообщения Института славяноведения. Москва АН СССР, 1951—.
Куев, К., Областното име *Романѝя* или *Романѝ* в народната ни песен и историята. — ЕзЛит 1/5, 1946, 22—31.
Кузов, Ар., Костурският говор. — Изв ССФ, 4, 1921, 86—125.
Куркина, Л. В., *Варакать*. — Этимология 1965, 184—188.
— Словенские этимологии. Словен. *bezati*. Словен. *bohôt*. — Этимология 1966, 105—106.
Кънчев, Ив., Говорът на село Смолско, Пирдопско. — БДиал 4, 1968, 5—159.
— Таен зидарски говор от с. Смолско, Пирдопско. — ИИБЕз 4, 1956, 369—410.
Кънчов, В., Орохидрография на Македония. Пловдив 1911.
Кюст. ев. — Цонев, Б., Кюстендилско четвероевангелие. Среднобългарски прототип на VI правописна школа. — ПСп 66, 1905—1906, 536—561.
Ларин, Б. А., Из славяно-балтийских лексикологических сопоставлений. — Вестн. ЛГУ 14/3, 1958, 150—158.
— Об архаике в семантической структуре слова *(яр-юр-буй)*. — Сб. Из истории слов и словарей. Ленинград 1963, 78—89.
— О слове *янтарь*. — Festschrift Endzelin 1, 1959, 149—162.
Ласкарис, М., Ватопедската грамота на цар Иван Асеня II. — Бълг. старини 11, 1930.
Лвов, А. С., Може ли да се свързва българската дума *манатàрка* с чувашката *мантар кампа?* — БЕз 17/6, 1967, 554—555.
ЛГУ — Ленинградский Государственний Университет.
Леков, Ив., Българско диал. *ети* 'кѫтъ'. — БПр Ром 2/1, 1933, 116—117.
— Единство и национално своеобразие на славянските езици в техния основен речников фонд, София БАН, 1955.
— За произхода на македонско-българското наречие *ỳште (ушче)*. — МПр 8/4, 1933, 154—155.
— Из славянската лексикология. Абстрактни съществителни имена в основния речников фонд на българския език в сравнение с лексиката на другите славянски езици. — ИИБЕз, 3, 1954, 11—60.
— Към въпроса за единството и националното своеобразие на славянските езици в основния им речников фонд. — БЕз 3/3, 1953, 216—222.
— Към историята на някои думи в български език. 1. *трѐпен — трàпен*; 2. *крап — крỳпен* — ЕзЛит 11/6, 1956, 444—446.
— Към методите на изследване на украинско-българските лексикални съотношения. — ПС Львів, 1962, 36—40.

Леков, Ив, Малко известни български съответствия на западнославянски (евентуално и руски) думи. — SlOcc 12, 1934, 138—140.
— Неизясненият произход на името *славяни*. — ЕзЛит 4/1, 1948, 36—40.
— Праславянските имена на растения. (Към въпроса за славянската прародина). — БПр Ром 1/4, 1931, 473—526.
— Принос към етимологичен речник на славянските езици. — Учил. пр. 32/3, 1933, 333—337.
— Разпространението на един смесен вид на словообразуване в славянските езици. — СлСб 1, 1958, 1—12.
— Словообразователни склонности на славянските езици. София БАН, 1958.
— Функционална преливност и обособеност на словообразователните модели в славянските езици. (Един случай на по-особена функция на суф. *-o(v)-stvo* в полския език с оглед на съответния български тип). — ИИБЕз 8, 1962, 589—592.
— Характеристика на общите черти в български и източнославянски. — Сб. БАН 37, 1942, 1—100.
Лексикогр. сб. — Лексикографический сборник. Москва ГАН СССР 1957—.
Лер-Сплавинский, Т., Балто-славянская языковая общност и проблема этногенеза славян. — ВСЯ 1958, 3, 5—14.
ЛетБАН Летопис на Българската академия на науките, 1—25. София БАН, 1911—1947. Продължение на ЛетБКД.
ЛетБКД — Летопис на Българското книжовно дружество в София, 1—11, 1899—1910.
Летопис МСр — Летопис Матице српске. Нови Сад 1825—.
Лилов, М., *Магнетофон*, а не *магнитофон*. — ЕзЛит 13/5, 1958, 391.
Львов, А. С., Из лексикологических наблюдений. — Этимология 1965, 189—195. (коумнръ, -ръ, εἴδωλον)
— Из лексикологических наблюдений. 3. О словах с основой *skarěd-* в славянских языках. 4. Об этимологии слова коврнгъ, -а. — Этимология 1966, 149—158.
— Очерки по лексике памятников старославянской письменности. — Исследования по лексикологии и грамматике русского языка. Москва 1961.
— Старославянское печать — печатьлѣтн. — Этим. иссл. 2, 1962, 93—103.
Любински, Б., Особени думи от Разградско. — РР 16/3—4, 1942—1943, 138—143.
Люблянски ръкопис — Аргиров, С., Люблянският български ръкопис от XVII в. — СбНУ 12, 1895, 463—560; 16—17, 1900, 246—313.
Ляпунов, Б. М., Несколько замечаний о языке и в особенности о словаре болгарского сборника 1348 г. — Сб. Милетич 1933, 95—107.
Макед. ап. — Македонски апостол.
Макед. (глаг.) листи. — Македонски глаголически листи, вж. Гошев, Ив., Рилски глаголически листове. София БАН. 1956.
Макед. кир. листи — Ильинский. Г. А., Македонский листок, отрывок неизвестного памятника кирилловской письменности XI—XII в. Санктпетербург 1906.
Ман. хр. — Bogdan, I., Cronica lui Manasses. Traducere mediobulgară, făcută pe la 1350. Bucureşti 1922.
Мар. — Jagić V., Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae Codex Marianus glagoliticus, Berlin — St. Petersburg 1883.

Мартынов, В. В., Гото-славянское лексическое взаимопроникновение. — Тези доповідей V Міжвузівської республиканскої славістичної конференції. Ужгород 1962.
— Из славянских этимологий. 1. **isto, *istъ, *jьstъba*; 2. *lětati lětь, lěto*; 3. **gněvъ*. — Этим. иссл. 2, 1962, 44—57.
Мартынов, В. В., Слав.-герм. лекс. — Мартынов, В. В., Славяногерманское лексическое взаимодействие древнейшей поры. (К проблеме прародины славян). Минск 1963.
Маслов, Очерк — Маслов, Ю. С., Очерк болгарской грамматики. Москва 1956.
Матов, Д., Към българския речник. — СбНУ 7, 1892, 448—483.
Матов, Студии — Матов, Д., Гръцко-български студии. — СбНУ 9/1, 1893, 21—84.
Махек, В., Българските глаголи *боравя, заборавям, забравя*. — СпБАН 70, 1945, 119—124.
Машалова, Ел., *Газ* 'петрол' и диалектното *видело* 'газ'. — БЕз 12/1—2, 1962, 109—111.
— За думите *найлон* и *цип*. — БЕз 12/4, 1962, 329—331.
— За произхода на няколко думи от международната лексика. — БЕз 14/1, 1964, 62—64.
— Произход и значение на думата *хулиган*. — БЕз 4/4, 1954, 377—379.
— Произход на две названия на *котвата* в балканските езици. — БЕз 16/4, 1966, 365—367. (*желязо, ковка, ленгер*)
Машалова-Начева, Ел., Принос към изследване изворите на речника на Найден Геров. — ИИБЕз 14, 1967, 103—238.
Мельничук, А. С., Корень **kes-* и его разновидности в лексике славянских и других индоевропейских языков. — Этимология 1966, 194—240.
Меркулова, В. А., Несколько диалектных названий растений. — Этимология 1965, 153—159.
— О некоторых принципах этимологии названий растений. — Этимология 1964, 72—87.
— Об относительной хронологии славянских названий *грибов*. — Этимология 1964, 88—99.
— Очерки по русской народной номенклатуре растений. Травы, грибы, ягоды. Москва 1967.
— *Торпище*. — Этимология 1966, 100—102.
Мечев, К., Особени думи и изрази в еленския говор. — БДиал 2, 1965, 315—320.
Миков, В., Локализиране на някои изчезнали антични и средновековни селища и крепости в България. — Археология 1968, 4, 28—48.
Миков — Миков, В., Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места. София 1943.
Милев, Ал., Латинските имена в български език. — БЕз 7/1, 1957, 54—66.
— Няколко гръцки думи в говора на Годеч. — Изсл. Младенов 1957, 163—166.
— *Теория* и *теоретичен, коригирам* и *коректор*. — ЕзЛит 14/2, 1959, 146—147.
Милев, А., Й. Братков, Б. Николов, Речник на чуждите думи в българския език[2]. София 1964.
Милев, Н. Н., Български лични и семейни имена от 17 век. — ИНЕМ 1, 1921, 140—171.
Милетич, Л., „Акане“ и „пълногласие“ в Централния родопски говор. — МПр 10/1—2, 1936, 26—30.

Милетич, Л., „Арнаутите“ в Силистренско и следи от носовки в техния говор. — ПСп 61/9, 1901, 621—666.
— Болгарские говоры чепинских помаков. — Сб. Ламанский 2, 1908, 883—891.
— Важна фонетична особеност на един западномакедонски говор. — СпБАН 16/9, 35—42. (Бележки върху говора на с. Радожда и Векчани, Дебърско).
— Дакоромъните и тяхната славянска писменост. II. Нови влахо-български грамоти от Брашов. — СбНУ 13, 1896, 3—152.
— Два български ръкописа с гръцко писмо. 1. Неделни поучения от XVIII в. 2. Търлиско евангелие от 1861. — Бълг. старини 6, 1920.
— Два любопитни въпроса от българската фонетика. I. *За* и *са* вместо *ще* в описателната форма за бъдеще време. — СпБАН 54, 1936, 139—142; II. Спомагателният глагол *ще* в рупското *ке*-наречие, 142—146.
— Две народни етимологии. 1. *Назорей* вместо *Назарет*; 2. *Костадину-поле* вместо *Константинопол*. — БПр Ром 1/1, 1929, 129.
— Единство на българския език в неговите наречия. — БПр Ром 1/1, 1929, 1—21.
— Една българска Александрия от 1810 г. — Бълг. старини 13, 1936.
— Една особено забележителна форма в македонските говори около Солун. — МПр 10/1—2, 1936, 1—7. (Членувани прилагателни с окончание *-оютъ*).
— Едно писмо от Бобошчица (Корчанско) до Ексарха Антим I. Нов принос към българската диалектология. — МПр 9/1, 1934, 17—30.
— Езикът на приписките във влахобългарската църковна писменост от XV—XVII в. — СпБАН 54, 1937, 129—138.
— *Жетва* със значение *лято*. — БПр Ром 1/1, 1929, 129—130.
— Източните български говори. — СбНУ 21, 1905.
— Интересен среднобългарски паметник от XIII век. — ПСп 66, 1905—1906, 95—112. (За Хлудовия триод).
— Книжнината и езика на банатските българи. — СбНУ 16—17, 1900, 339—482.
— Към брашовските влахобългарски грамоти. Една грамота на Іω. Дан II от год. 1422, октомври 23. — СбНУ 16—17, 1900, 496—504.
— Към въпроса за тъй-наречените „бу̀гарщице“. — БПр Ром 1/3, 1930, 321—335.
— Към въпроса за произхода на името *Охрид*. — МПр 9/3—4, 1935, 209.
— Към грамотите от брашовската сбирка. — СбНУ 25, 1909, 3—48.
— Към историята на тройния член на старобългарския език — БПр Ром 2/1, 1933, 1—16.
— Към особеностите на Гевгелийския говор. — МПр 8/2, 1932, 51—70.
— Към речника на говора на селата Сухо и Висока (Солунско). (Според труда на Mieczysław Małecki, Dwie Gwary macedońskie, 1936). — МПр 10/3—4, 1936, 133—140.
— Най-старинният днес български говор е в Македония. — МПр 11/1—2, 1937, 44—62. (В с. Бобощица, Корчанско).
— Нови документи по миналото на нашите павликяни. — СбНУ 21, 1905.
— Нови сведения за македонските българи в Бобошчица (Корчанско) и техния език. (André Mazon, Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud. Paris 1936). — МПр 10/3—4, 1936, 19—32.
— Няколко синтактични и морфологични особености в българските народни говори. — СпБАН 56, 1937, 21—41.
— Образци от говора на с. Бобошчица (Корчанско). (По книгата на проф. A. Mazon, Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud. Paris 1936). — МПр 10/3—4, 1936, 123—132.

Милетич, Л., Особен принос към речника и фразеологията на източните български говори. — СпБАН 54, 1937, 43—87.
— Павликянското наречие. — СбНУ 26, 1910—1912.
— По въпроса за произхода на името *Охрид*. — МПр 2/2, 1926, 142—146.
— *Презкуп*. — БПр Ром 1/1, 1929, 128—129.
— Редукцията на гласните в широколъшкия говор. — СпБАН 3, 1912, 1—10.
— Седмиградските българи. — СбНУ 13, 1896, 153—256.
— Седмиградските българи и техния език. — СпБАН 33, 1926.
— Следы среднеболгарской замѣны носовых в новоболгарских наречиях. — Статьи по славяноведению 2. Санктпетербург 1906, 1—20.
— Собственото име *Кали* у македонските българи в XIV век. — МПр 8/1, 1932, 141—142.
— Стари пътувания през България. — СбНУ 6, 1891.
— Старото българско население в Североизточна България. София 1902.
— Старото склонение в днешните български наречия. — СбНУ 2, 1890, 226—269.
— Фонетични особености на помашките българи в Чепинско. — ПСп 66, 1905—1906, 193—221.
— Членът в българския език. — ПСп 21—22, 1887, 305—331.
— Членът в българския и в руския език. — СбНУ 18, 1901, 5—67.
Милетич, Л., Д. Д. Агура, Дако-ромъните и тяхната славянска писменост. С приложение на 84 влахомолдавски славянски грамоти и 3 фототипически снимки. — СбНУ 9, 1893, 211—390.
Миличиќ, Вл., Обратен речник на македонскиот јазик. Скопје 1967.
Минчева, А., Върху произхода и значението на думата *карикатура*. — БЕз 8/1 1958, 56—58.
— За произхода и употребата на глагола *споря* и съществителното *спор* в българския книжовен език. — ЕзЛит 10/6, 1955, 460—461.
Мирчев, Д., Бележки по прилепския говор. — СбНУ 20, 1904.
Мирчев, К., Бележки върху гръцките заемки в езика на седмоградските българи. — ИИБЕз 1, 1952, 231—238.
— Гръцко-български речник и разговорник от 1876 г. из Южна Македония. — ГСУ-ИФФ 38, 1942.
— Един Неврокопски български сборник с гръцко писмо от края на миналия век. — МПр 7/2—3, 1931, 149—186.
— За един албанизъм в български език — *кова*. — БЕз 3/3, 1953, 255—256.
— За едно старобългарско наименование на *квачката*. — БЕз 9/3, 1959, 252—253.
— За етимологията на една балканска дума. — БЕз 16/4, 1966, 348—349. *(копиле)*
— За новобългарското наречие *вече*. — БЕз 11/1, 1961, 39—41.
— Западнобългарско *сакам* 'volo'. — СпБАН 71/34, 1950, 69—78.
— За стария гласеж на прилагателното *чепат* в български език. — БЕз 2/3—4, 1952, 253—254.
— За съдбата на турцизмите в български език. — ИИБЕз 2, 1952, 117—127.
— За хронологията на някои фонетични диалектизми в български език. — БЕз 20/2—3, 1970, 147—152.
— Източномакедонското и родопско *боедин*, словен. *(n)obeden* и западнославянско *žádný—žaden*. — МПр 8/2, 1932, 9—22.
— Към българската историческа лексикология: 1. поҳлоупъ 2. Един изчезнал синоним на *стръмен*. — БЕз 10/2—3, 1960, 218—220.

Мирчев, К., Към българската историческа лексикология II. 3. Старобълг. скѫдель и неговите по-късни заместници; 4. чеголити 'чоголя'. — БЕз 11/3, 1961, 247—250.
— Към българската историческа лексикология (III). 5. полимо. 6. 'Млад-зелен'. 7. Едно рядко наименование на кучето [*поминица* — *помийар*]. — БЕз 12/3, 1962, 208—211.
— Към българската историческа лексикология (IV). 8. сънꙋзьнъ. 9. розвънꙑ. 10. рождакъ. — БЕз 13/3, 1963, 255—257.
— Към българската историческа лексикология (V). 11. капиловати, *капилия*, *копиле*; 12. За източнобългарското наименование на урината [*пикня*, *пикница*, *пикоч*]; 13. *Белег*. — БЕз 15/1, 1965, 48—51.
— Към българския речник. 1. *Блѝзност* 'власт, сила'. 2. *Щирѝца* 'неплодна жена'. 3. *Щама* 'тишина'. 4. *Тѝтале*. — БПр Ром 2/1, 1933, 118—122.
— Към македонската диалектология. 1. Следи от старобългарския преглас на еровете в източномакедонските говори. 2. Македонско *прѐмреже* — премреже. — МПр 11/1—2, 1938, 63—70.
— Неврокопският говор. — ГСУ-ИФФ 32, 1936.
— Нещо за гръцките заемки в български език (по повод статията на д-р П. Скорчев). — ЕзЛит 2/2, 1947, 23—27.
— Още една новобългарска Александрия от началото на XIX век. — ГСУ-ИФФ 43, 1946—1947.
— По въпроса за етимологията на името *Кричим*. — БЕз 9/1, 1959, 65—67.
— Принос към словаря на неврокопското наречие. — МПр 8/2, 1932, 113—134.
— Разправки върху българския език. 1. *Някои* в значение на *никой*. 2. Старобългарски крънъ и неговото новобългарско наследство. 3. Едно интересно наименование на *сипаницата*. — РР 8/5, 1934—1935, 5, 215—221.
— Старобългарско извратити сѧ. — БЕз 9/4—5, 1959, 420—422.
— История на българския език. София 1949 [кор.] 1950.
— Старобългарски език. София 1968.
— Черковни песни на разложки говор от средата на XIX в. — ГСУ-ИФФ 35, 1939.
Мирчев, К., Историческа граматика[2] — Мирчев, К., Историческа граматика на българския език[2]. София 1963.
Мисирков, Кр. П., Бележки по южнославянската филология и история. (Към въпроса за пограничната линия между българския и сърбохърватски езици и народи. — Бълг. сбирка 17, 1910, 39—40, 96—101, 167—172, 249—255, 328—339, 576—583, 647—652, 708—713; 18, 1911, 117—125, 197—200, 264—267.
Михайлова, Ек., Аритметическа терминология през епохата на Възраждането. — ИИБЕз 13, 1967, 203—261.
Мичев, М., Ив. Дуриданов, За произхода и значението на някои местни географски имена по средното поречие на река Искър в района на Предбалкана. — ИзвБГД 4 (14), 1961, 61—77.
Миятев, Кр., Българският сукман. — СпБАН 71/34, 1950, 219—260.
Миятев, П. Славянски лексикални елементи в народните говори на турския език. — БЕз 19/2, 1969, 176—180.
М J = Макед. јазик — Македонски јазик. Скопје 1950—.
Младенов, К., Гръцкото езиково проникване в долновардарските говори. — ЕзЛит 23/6, 1968, 61—63.

Младенов, К. Към произхода на името *каракачани.* — РР 13, 1939—1940, 116—120.
— Местни имена с християнски произход в землището на няколко българомохамедански села в Източните Родопи. — БЕз 14/4—5, 1964, 422—424.
— Произход на някои прозвища. — БЕз 12/4, 1962, 335—336. *(рупци, рупаланци, тронки)* и др.
Младенов, М. Сл., Един случай на особено диалектно словообразуване. — БЕз 19/6, 1969, 556—558. (*однебидѐ, одневидò, однезнâме, одѝмам, однѐмам*)
— Един случай на табу в българския език. (Названията на *невестулката*). — ИИБЕз 16, 1968, 497—506.
— Лексиката на ихтиманския говор. — БДиал 3, 1967, 315—320.
— Названия и прозвища на групи българско население. (Образувани по техни говорни особености). — ИИБЕз 12, 1965, 199—222.
— Названията *Янтра* и *Етър.* — БЕз 18/4—5, 1968, 436—437.
— Несколько лексических румынских заимствований в северовосточных болгарских говорах. (По данным Болгарского диалектологического атласа. Т. II, 1966). — Балк. езикозн. 14/2, 1970, 27—30. (*бâрsа, бузи, буш (бушнѝк, бушнѝца), џер (џир), киптâр, курка, куркòй, куркâн, мамалига, потеш, приспа, раца, урда, фъркулица, чутура, гълъби*)
— Особености в говора на с. Корово, Велинградско. — ЕзЛит 20/3, 1965, 35—42.
— Съгласната џ в говора на село Триград, Девинско. — БЕз 11/5—6, 1961, 458—463.
Младенов, М. Сл., Говорът на Ново село — Младенов, М. Сл., Говорът на Ново село, Видинско, принос към проблема за смесените говори. — ТБД 6, 1969.
Младенов М. Сл., Ихтим. говор — Младенов, М. Сл., Ихтиманският говор. — ТБД 2, 1966.
Младенов, Ст., *Арда, Марица* и *Тунджа.* — Сб. Дякович 1925, 295—308.
— Бележка за имената на някои земноводни и влечуги (пълзещи животни) в югославянските езици. Рец. за Rječnik narodnih zoologićnih naziva, ... Zagreb. d-r Miroslav Hirtz. — Учил. пр. 27, 1928, 1133—1136.
— Бележки върху новонайдения надгробен надпис на видинската болярка Станислава. — СпБАН 48/23, 1934, 241/261. (261—264: Притурка „Допълнителни сведения за някои местности около находището на Станиславиния надгробен надпис от В. Атанасов).
— Бележки за алитерацията (засловно съзвучие) в българската народна словесност, с особен оглед към пословици и поговорки от турско потекло. — ГСУ-ИФФ 35/16, 1939.
— Бележки към словашкия речник с оглед на хипотезата за словашко-българско единство. — Slavia 2, 1924, 318—419.
— Бит и език на тракийските и малоазийските българи. Част II. Език. Принос към изучване на българските говори в Източна и Западна Тракия (въз основа на наблюдения върху говора на бежанците из казаните области и Мала Азия). — ТрСб 6, 1935.
— *Болярин* или *болѣрин.* — Сб. Бобчев II, 1921, 97—100.
— *Бургас* или *Бургаз*? — РР 3/3, 1929, 109—110.
— Българската дума за *балдъзи.* — РР 9/2, 1935, 65—67. *(свестка)*
— Българската реч в Солун и Солунско. — Сб. Солун 1934, 44—63.
— Български културни думи от старинен индоевропейски произход. — СпБИД 25/1—2, 1926, 73—80 (*агне, брада, бразда, брат, брашно*, и др).

Младенов, Ст., Българските народни говори в Ловчанско, Троянско и Тетевенско. — Ловеч и Ловчанско. Географско, историческо и културно описание, 2 София 1930, 108—116.
— Българският език в светлината на балканистиката. — ГСУ-ИФФ 35/13, 1939.
— Българското влияние върху езика на македонските власи. — Учил. пр. 22/2, 1923, 246—255.
— Българското произношение според последните приноси към неговото изучване. — RoczSl 9, 1930, 313—342.
— Българщината на македонските говори, потвърдена от най-видни чужди учени през 1918—1929. — ИНЕМ 8—9, 1929, 260—271.
— Вероятни и мними остатъци от езика на Аспаруховите българи в новобългарската реч. — ГСУ-ИФФ 17, 1921, 201—288. (*бисер, белег, белчуг, бъбрек, пашеног, тояга, чипаг, капище, кумир, сан, чертог ; -чин*)
— Вместо *прогрес — напредък !* — РР 11/3, 1938, 119.
— *Водител*, а не *водач !* — РР 9/2, 1935, 78.
— *Вратца* или *Враца*. — РР 6/3—4, 1933, 176—177.
— Въпросът за езика и народността на македонците в славянската филология.— Слав. календар 17, 1927, 44—51.
— *Геран* и *геранило*. Етимологични бележки за предметите и думите. — ИНЕМ 5/1—4, 1925, 89—94.
— Две антични имена на реки в българските земи. — Год. Пловд. библ. за 1922. София 1924, 41—54. (*Осъм — Asamus, Нишава — Naissus*)
— *Дере-бей*, не *Дери-бей*. — РР 2/3, 1929, 156—157.
— Един принос към изучването на местните названия в Средна Македония. [Рец. за П. Скок, Из топономастике Јужне Србије]. — ГСУ-ИФФ 31/9, 1935.
— Единство на българските говори. — Златорог 23, 1942, 153—162.
— Един френски принос към българската етимология. [Рец. за R. Bernard, Etude, 1946 (вж.)] — ИИБЕз 1, 1952, 286—290. (С добавки към етим. за *бисер, белчуг, чипаг, кър, поряз, рухо, сукно, кабаница, кавад, алтица, арбала̀, банела, барез, беден, вегалце, вирели, джока, ирам, кацѐля* и др.).
— Езикословни бележки. — Учит. в-к 18, 1925, 183—185. (*барабой, ибрик, кромпир*)
— *Елпезе — евентайл — ветрило*. — Бълг. реч. 1/5—6, 1921, 87—89.
— *Еснафдаш*. — СпБАН 20/11, 1921, 183—186.
— Етимологическо обяснение на българските думи : *гумно, ток, вършитба* и *врах*. — ИНЕМ 12, 1936.
— Етимологични бележки. — СпБАН 6/4, 1913, 73—100. (гр. *δῆρας* — слав. *драка* ; слав. *ярка* — келт. *i̯arʿ* и др.)
— Забележки върху етимологията на някои турски и гръцки думи в един дамаскин. — ГСУ-ИФФ, 22, 1927. (Поправки и допълнения към отдела за чуждите думи в книгата на Л. Милетич, Свищовски дамаскин).
— За думата *рупа* 'дупка'. — AslPh 36, 1916, 116—135.
— Зайковски светогорски требник. — ПСп 71, 1910, 3—4.
— За коренът и първичното значение на *гейзер*. — РР 9, 1935, 53—54.
— За някои италиански и латински думи в българския език. — Итал.-бълг. сп. 5/2, 1935, 69—73. (*канела, капела* и др.)
— Западнобългарски *вишел — вишъл* вм. *видел*. — Zb. Jagić, Berlin 1908, 220—222.
— Запитване за думите *пелтеча, канара* и *скала*. — РР 3/4, 1930, 205.
— Запитване от един дупничанин. — РР 4/2, 1930, 94. (Етимология на името *Дупница*)
— За съюз *най*. — РР 13/3, 1940, 151—152.

Младенов, Ст., *Захар, букввар; Малея, Малеев.* — PP 5/3—4, 1932, 179—181.
— Значението на Родопската област от гледище на българската езикова история. — Родоп. преглед 3/3, 1932, 81—84.
— Значението на семантичните успоредици в индоевропейското езикознание. — Prace ling. J. B. de Courtenay 1921, 20—25.
— Из историята на някои по-малко известни български думи. — СпБАН 22/12 [б. г.], 227—241. (С балтийски съответствия на: *риба, блъскам, дунда, джуна (жуна)*
— Илирийска дума ли е *зеле*? — PP 14/1, 1940, 49—50.
— Има ли нещо румънско в имената като *Радул, Драгул, Тихол* и под.? — PP 9/3, 1936, 128—135.
— Има ли родство между индоевропейските и уралоалтайските езици? — Бълг. мисъл 12/1, 1937, 27—35.
— Имената на десет български реки. — СпБАН 10/6, 1915, 41—70. *(Вит, Дрин, Искър, Марица, Морава, Панега, Росица, Струма, Тунджа)*
— Имената на още десет български реки. — СпБАН 16/9, 65—104. *(Видима, Девня, Драматица, Девол, Лом, Луда Яна, Рила, Серава, Янтра, Чая)*
— Имената на седем български столнини. — Бълг. мисъл 2/7—8, 1927, 485—493. (*Преслав, Средец, Воден, Охрид, Търново, Видин, Пловдив*)
— Името *българин*. Преглед и критика на досегашните опити за обяснението му. — Бълг. мисъл 2/3, 1927, 161—168.
— Италианско-българските културни сношения, отразени в езика. — Итал.-бълг. сп. 1/5—6, 1931, 187—188. (За лексическите заемки в български език)
— *Каракон, караконджол* — развалено от *дракон*! — PP 8/2, 1934, 76—78.
— К вопросу о границе между болгарским и сербским языком. — РФВ 72, 1914, 383—408.
— *Килим*, но *келия* и *килия*. — PP 5/2, 1931, 54.
— *Коприщица* или *Копривщица*? — PP 3/2, 1930, 110—111.
— *Коричнева краска*. — Учит. в-к 13/7, 1915, 111—113.
— Към въпроса за езика и националната принадлежност на Ново село (Видинско). — СбНУ 18, 1901. (За името *латини*)
— Към етимологичното обяснение на думата *болярин*. — Сб. Бобчев II, 1921, 109—116.
— Към етимологичното обяснение на някои кумански собствени имена. — ИБАИ 3, 1925, 241—247. (*Елтимир, Олдамур, Алтимир, Демир, Делиорман, Телеорман (Сидер), Смилец* и др.)
— Към изследването на т. н. хетероклизия в индоевропейските езици. — ГСУ-ИФФ 19/12, 1923.
— Към имената и прякорите на *-ек* в Копривщица. — PP 8/2, 1934, 100—101.
— *Липискански пош* у Л. Каравелов. — Бълг. реч. 1/1—2, 1921, 18—20. (Етим. на *Липиска*).
— *Лудо-младо*. — ИНЕМ 4/1—2, 1924, 33—36. (Етим. на *луд* и *младо*)
— Маджарско-българските езикови отношения. — PP 14/2, 1940, 62—63.
— Мекостта на съгласните в българските говори. — ГСУ-ИФФ 10—11, 1915.
— *Миш-маш*. — Бълг. реч 1/1—2, 1921, 22—23.
— Мнимите фински думи в българския език. — Сб. Шишманов 1920, 74—95.
— Морфологическа и генеалогическа класификация на езиците с оглед към индоевропейските и уралоалтайските езици. — Сб. Въпроси на езикознанието в Сталинско осветление 1951, 139—156.
— *Мяза*, а не *мъза*! — Бълг. реч 1/3—4, 41—43.
— *Навечерие*. — PP 5/2, 1931, 54.
— Наречие „съюз" *прочее*, а не *прочие*! — PP 9/4, 1936, 190.

Младенов, Ст., Нашият език от времето на царя Симеона до днес. — РР 2/5, 1929, 5, 181—188.
— *Нумер* или *номер* (!) вместо брой или число. — РР 12/3, 1939, 148.
— Някои славянски имена на реки и тяхното значение за праисторията и за общото езикознание. — ИИБЕз 5, 1957, 13—22. (*Волга, Одер (Одра), Драва, Раба, Raja*)
— Няколко бележки към родопския речник по повод на статията от Г. Н. Неделчев. — РР 15/5, 1942, 192—195.
— Няколко думи за Кричимския надпис. — СпБАН 70/33 (1945), 87—94.
— Няколко славянски успоредици към индо-иранските и ирано-келтските лексикални съответствия. — DN Schrijnen, Nijmegen—Utrecht 1929, 414—418. (*mlaskati, rězati, sę̨t, są̨sati, cačul'(a), radi*)
— Няколко теории за далечното родство на евразийските езици. — ГСУ-ИФФ 25/10, 1928—1929.
— Обяснение на няколко български думи, означаващи мъчителни душевни състояния. — Сб. Милетич, 1912, 262—287. (*горест, жалост, жалба, мъка, скръб, тъга*)
— *Одеве* = преди малко, по-преди. — РР 4/5, 1931, 232.
— Опит за обяснение на името *Ловеч.* — Ловеч и Ловчанско 1, 1929, 88—91.
— Основни и второстепенни въпроси из новобългарската граматика. (Поправки и допълнения към г. Балановата „Българска граматика“). — СпБАН 48/23, 1934, 21—98.
— Отдел за чужди думи. — Съвременник 1/19, 1931 от 28 януари. (Етим. на: *абсент, адинамичност, амазонка, амброзия, амнистия* и др.)
— От какъв корен е съществителното *посталци*? — РР 3/3, 1929, 108—109.
— От какъв произход е думата *кромпир* 'картоф'? — РР 10/3—4, 1937, 184—186.
— От кого е изобретена думата *чуждица*? — Бълг. реч 1/10, 1921, 155—156. (Народна дума, означаваща 'снаха').
— *Охрид* и българската реч. — Златорог 24/5, 1943, 199—204.
— Охридският говор и великосърбиянците. — Учил. пр. 38, 1929, 681—687.
— *Палешник, ралник* или *лемеж.* — ИНЕМ 8—9, 1929, 110—113.
— Панагюрски прякори и челядни имена на *-ек* и *-екови.* — РР 7/3—4, 1934, 165—166.
— Печенези и узи-кумани в българската история. — Бълг. истор. библиотека 4/1, 1931, 115—136.
— Пловдив и Пловдивско в историята на новобългарския литературен език. — Сб. Пловд. дев. гимназия 1934, 249—256.
— По въпросът за етимологичното обяснение на някои местни имена в Родопската област. — ИзвБГД 1, 1933, 257—263. (*Рила, Рупа, Карлукоео, Родопа, Стифуре, Кротил, Дьовлен*)
— Положението на Аспаруховите българи в реда на тюркския клон от ариоалтайските народи. — Бълг. истор. библиотека 1/1, 1928, 49—78.
— Потекло и състав на среднобълг. Бѣлгѹнъ, прякор на цар Асеня I. — СпБАН 45/22, 1933, 49—66.
— Принос към изучаване на българско-албанските езикови отношения. — ГСУ-ИФФ 23/8, 1927. (*бебе, буба, падалище, пътно, тегля, тъга, беневреци, перчем, гуша, буза, кекав*)
— Промените на граматическия род в славянските езици. — ИзвССФ 2, 1907, 65—114.
— *Просеник* 'хляб от царевично брашно'. — РР 9/3, 1936, 156.
— *Протокол.* — Бълг. реч. 1/5—6, 1921, 89—90.

Младенов, Ст., Първите книжки от „Руския етимологически речник“ на проф. М. Фасмер (Russisches etymologisches Wörterbuch von Max Vasmer, Heidelberg, 1950—1952, 1—7. Lieferung, XXXIX 554 с. — БЕз 2/3—4, 1952, 291—293. (Етим. на *айран, аладжа, алмаз* и др.)
— Рец. за Byzantinoslavica I—II (1929—1930). — Учил. пр. 30/3, 1931, 481—490. (Бел. за *ешмедеме*)
— Рец. за: Илија М. Јелић, Крвна освета и умир у Црној Гори и северној Арбанији. Историско-правна студија. — Београд, 1926, X + 157 с. — ИНЕМ 6, 1926, 178—182. (С езикови бележки за плем. имена *дибри* и *булгари; вражда* 'обезщетение за убит човек', *шкипетари* и др.)
— Рец. за: М. Г. Попруженко, Козма Презвитер, болгарский писатель X века („Български старини“, кн. XII, Издава Българска академия на науките). София, 1936. — Учил. пр. 36/4, 1937, 501—508. (Бел. за блъзнкъ, кумиръ, чрьтогъ и др.)
— Рец. за: Românii nomazi. Studiu din viata românilor din Sudul Peninsulei Balcanice de Th. Cápidan, prof. la Universitatea din Cluj, 1926. — Учил. пр. 25/5—6, 1926, 848—856. (Критични бележки за румънски думи в български).
— Рец. за: Украйнска „Родна реч“. — РР 7, 1933, 42—43. (Етим. на *пъртушина*)
— Румънско-българските културни отношения в миналото и румънските учени. — Сб. Силистра и Добруджа, научно-културни изследвания, 1. София 1927, 59—100.
— Самоедскаго ли происхожденія славянское существительное *bara*? — ИОРЯС 17, 1912, 228—247.
— *Санким, чунким, хелбете*. — РР 4/5, 1931, 231.
— Село *Лъжене* или *Лѫжене*. — РР 14/3, 1940, 117—118.
— *Славянин, славянство*. — РР 4/5, 1931, 231.
— Славянскія этимологіи. — РФВ 62/3—4, 1909, 260—267. (*čьbanъ, duma, kąpina*)
— Славянскія этимологіи. — РФВ 63/1, 1910, 308—321. (*sakati, sočiti, ąborŭ, sěkam, сѣкашъ*)
— Славянскія этимологіи. — РФВ 65, 1911, 361—370. (*vada, kotъ, kotьсь, mariti, rana*)
— Славянскія этимологіи. — РФВ 68, 1912, 373—388. (*bagrъ, bagriti, gotovъ, žuliti, kopriva, puchati, guščer, tuskъ*)
— Славянскія этимологіи. — РФВ 71, 1914, 453—463. (*guščerъ, jaščerъ, kača, kapati, kapь, kapьka, palašъ*)
— Славянското прилагателно *сверпъ*. — Slavia 2, 1923, 26—31.
— Сръбски или български се говори между Искър и Морава. — Слав. глас 6/2, 1908, 56—64.
— Старинна областна българска дума *клят* старобълг. клѣть. — РР 6/5, 1933, 239—240.
— Старобълг. влъхвъ, новобълг. *влъхва* 'fur' и техните индоевропейски съответствия. — Сб. Златарски 1925, 151—156.
— Старобългарски език в днешните наши народни говори. — Бълг. мисъл 6/3, 1931, 157—164; 4, 259—268.
— Стои на щрек. — РР 9/5, 1936, 244.
— Студии по славянско и сравнително езикознание. — ГСУ-ИФФ 13—14, 1920. (*търтица, чал, къркам, кърчаг, ръка*, сльза, гукъ, гукати)

М л а д е н о в, Ст., Съвременният български книжовен език и народните ни говори. — Библ. бълг. книга 5 (1943).
— *Тамара* (*Thamar*). — РР 10/2, 1936, 65—66.
— *Тарикат, тарикатин* и *тарикатски.* — РР 13/1, 1939, 49.
— Тарикатският език на българските ученици. — РР 4, 1930, 65—66.
— Тилилейски усои. — Чит. преглед 1/7—8, 1919, 266—269.
— Три старинни български думи. — РР 7/4, 1934, 177—180. *(обрешь (сбръшь, обръшие), уловина (оловина, аловина)* и *остpуги)*
— *Фенерче* или *светличе, светилниче.* — РР 10/2, 1936, 100—101.
— *Чувство* и *извършвам.* — РР 4/4, 1931, 188—190.
— Юбилеен сборник в чест на видния полски учен Казимир Моравски. — Учил. пр. 24/7, 1925, 692—696. (*пчела, папур, Нил* и др.)
М л а д е н о в, Ст., БТР — Младенов Ст. и Ал. Балан, Български тълковен речник с оглед към народните говори, А-К. София 1927—1951.
М л а д е н о в, Ст., ЕтР — Младенов, Ст., Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София 1941.
М л а д е н о в Ст., История — Младенов, Ст., История на българския език. София 1935.
М л а д е н о в, Ст., Сравн. индоевр. езикозн — Младенов, Ст., Сравнително индоевропейско езикознание. Кратко помагало за изучаващи филология българска и славянска, класическа, немска, английска, романска (с приложение на староиндийски текстове). София 1936.
М л а д е н о в, Ст., Стар. герм. елементи — Младенов, Ст., Старите германски елементи в славянските езици. — СбНУ 25/2, 1909.
М л а д е н о в, Ст., Увод — Младенов, Ст., Увод во всеобщото езикознание[2]. София 1943.
М л а д е н о в, Ст., Чужд. — Младенов, Ст., Речник на чуждите думи в българския език[3]. София 1947.
М л а д е н о в, Ст., Ст. п. В а с и л е в, Бълг. граматика — Младенов, Ст. и Ст. п. Василев, Граматика на българския език. София 1939.
М о л л о в а, М., Относно ориенталските елементи в „Български етимологичен речник". — БЕз 20/4, 1970, 390—392.
— Относно ориенталските заемки в „Български тълковен речник". — БЕз 14/6, 1964, 534—539.
М о р о ш к и н — Морошкин, М., Славянский именослов или Собрание славянских личных имен. Санктпетербург 1867.
М о с к о в, М., *Бурхан, Бурания* — название на българско ястие. — БЕз 16/6. 1966, 370—373.
— Българската дума *хаван.* — Изсл. Романски 1960, 405.
— Българските думи *черек* и *чейрек.* — БЕз 11/5—6, 1961, 524—525.
— Взаимоотношението между група славянски думи с оглед на произхода им. — ИИБЕз 11, 1964, 137—149.
— Две родопски думи (*либа, тайче*). — Родопи 5/3, 1970, 29—30.
— *Дженгал, Дженгалица* и *Джангал, Джангалица* — овца — пасище — висок връх?! — Турист 12/2, 1968, 19.
— Към въпроса за персийско-турските думи в българския език: *филанкиши, барабар.* — БЕз 10/4, 1960, 357—359.
— Към въпроса за печенежко-куманския суперстрат в български език. — ИИБЕз 8, 1962, 151—161.
— Общи по произход турски заемки в балканските езици. — БЕз 14/2—3, 1964, 186—190.
— Общи по произход тюркски заемки в някои балкански и средноевропейски езици. — ИИБЕз 16, 1968, 185—192.

Москов, М., Произход на речното название *Ботуня.* — ЕзЛит 20/1, 1965, 81—84.

— Произходът на две местни названия. — БЕз 18/4—5, 1968, 433—435. (*Сергена, Тургана*)

— Произходът на няколко славянски думи с оглед на индоевропейските им съответствия. — ЕзЛит 19/2, 1964, 49—56.

— Произходът на няколко южнославянски думи. — ЕзЛит 17/3, 1962, 71—73, (*чегъртам* и др.)

— Славянски съответствия на една българска дума. — ЕзЛит 20/6, 1965, 7—12.

— Тайните на Родопските думи (*пишкан, гърмок, тонга, чангал*). — Родопи 5/3, 1970, 29.

— Турски и тюркски заемки от звукоподражателен и незвукоподражателен характер в балканските езици. — ГСУ-ФСФ 62, 1969, 433—532.

— Южнославянски думи от общ произход с отгласно редуване *и—ъ—у*. — СлавСтуд 1963, 53—67.

Мостичов надпис — Станчев, Ст., В. Иванова, М. Балан, П. Боев, Надписът на Чъргубиля Мостич. София БАН, 1955.

МПр — Македонски преглед. София 1924—1943.

Музыченко, А. Ф., История поселения и фонетические особенности говора крымских болгар. — ИОРЯС 12, 2, 1907, 72—137.

Мутафчиев, П., Владетелите на Просек. Страници из историята на българите в края на XII и началото на XIII век. — Сб. БАН 1/1, 1913.

— За името на столицата ни. — Отец Паисий 8, 1935, 252—258.

Мушмов, Н. А., Названията на старобългарските монети. — ИзвИД 4, 1915, 189—206.

Намеранов, Н., Чужди думи в професионалния говор на българските шивачи. — БДиал 1, 1962, 219—240.

Наук. зап. Одеськ. пед. ін-ту — Наукові записки Одеського держ. педагогічного ін-ту іноземних мов. Одесса 1956.

НДВШ — Научные доклады высшей школы. Филологические науки. Москва 1958—.

Недков, Б., За името *Разград.* — БЕз 12/3, 1962, 220—223.

Недялков, Хр. Мещрегански език. — РР 16/1, 1942—1943, 24—32.

Нейчев, Ив., Материали върху флората на Габровско и Балкана (от Кадемлия до Бедек). — СбНУ 24, 1909.

— Материали върху флората на Люлин планина. — СбНУ 22—23, 1906—1907.

— Материали по флората на Севлиевско. — ПСп 64, 1903—1904, 218—236; 69, 1908, 73—79.

Немет, Г., Произходът на имената *Кобрат* и *Исперих*. — ИзвИД 11—12, 1931—1932, 169—177.

Никонов, В. А., *Ручей, ключ, колодезь, криница, родник*. — Материалы и исследования по русской диалектологии, 2. Москва 1961, 180—198.

— Топонимика и сравнительно-историческая лексикология. — Лексикографический сборник, 6. Москва 1963, 17—23.

Ничев, Ал., Гръцките заемки в говора на с. Бѐсвина, Леринско. — ИИБЕз 8, 1962, 339—349.

— За българските собствени имена на *-ий* < гр. *-ιος*, лат. -ius. — БЕз 19/6, 1969, 554—556.

Новаковић — Новаковић, Ст., Законски споменици. Београд 1912.

Новгор. листи — Новгородски лисги (Куприяновский). И. И. Срезневский, Древние славянские памятники юсового письма. Санктпетербург 1868, 166—173.

Носович, И. И., Словарь Белорусского наречия. Санктпетербург 1870.
Облак, В., Принос към българската граматика. — СбНУ 11, 1894, 517—581.
Обнорский, С. П., Готское ли заимствование слово *блюдо*? — РФВ 73, 1915, 82—85.
Одинцов, С. А., [Бернштейн, С. Б.], Turko-slavica. К изучению турецких элементов в языке дамаскинов XVII—XVIII вв. — Труды МИИФЛИ 7, 1941, 24—40.
Одран, М., Етимологически бележки. Формите *котка (мачка, мях), вретище* и техните варианти в славянските езици. — ЕзЛит 1970, 5, 65—68.
— За съдбата на един арабизъм в славянските езици. — БЕз 17/2, 1967, 148—150 (*харам, харамия*)
Остром. — Остромирово евангелие 1056—1057 года, изд. А. Востоковым. Санктпетербург 1843.
Откупщиков, Ю. В., Из истории индоевропейского словообразования. Ленинград 1967.
— Об этимологии слов *борона* и *борозда*. — Этим. иссл. 4, 1963, 87—95.
— О происхождении слова *невѣста*. — Этим. иссл. 4, 1963, 96—103.
— О происхождении слова *барахло*. Из истории праславянского словообразования. — Этим. иссл. 5, 1966, 73—93. (*звено, лоно, брашно, гумно, вено*)
— О происхождении слов *рамень* и *раменье*. — Сб. Вопросы общего языкознания. Ленинград 1965, 88—96.
— О слове *стьгда* в Супрасльской рукописи. — Сб. Ларин 1963, 218—219.
Отчет о диалектологической экспедиции в болгарское село Суворово летом 1951 года. Авт.: С. Б. Бернштейн, В. К. Журавлев, М. Г. Сенкевич, Н. И. Толстой, Е. В. Чешко. — СМБД 3, 1953, 110—149.
Охр. ап. — Кульбакин, С. М., Охридская рукопись апостола конца XII века. — Бълг. старини 3, 1907.
Охр. глаг. листи — Ильинский, Г. А., Охридскіе глаголическіе листки. Отрывок др.-церк.-слав. ев. XI в. Памятн. старослав. языка 3/2, Санктпетербург 1915.
Павлов, Ал., От Тимок до Морава. Битови и езикови изследвания на моравските българи. Приложение: Типът и езикът на моравския българин в новата сръбска литература. София 1918.
Панчев — Допълнение на българския речник от Н. Геров. Събрал, наредил и изтълкувал Т. Панчев. Пловдив 1908.
Парашкевов, Б., За произхода на думата *гевгир*. — БЕз 18/4—5, 1968, 430—431.
Патев, П., Птиците в България. София БАН, 1950.
Петканов, Ив., *Витоша*. — Изсл. Дечев 1958, 177—182.
— Географското име *Бояна*. — БЕз 5/4, 1955, 352—353.
— Географското наименование *Ком*. — ИИБЕз 5, 1957, 410—412.
— Думите *българин* и *славянин* в италиански език. — Изсл. Младенов 1957, 389—392.
— За етимологията на *Варна, Каварна* и *Вардар*. — ЕзЛит 16/1, 1961, 52.
— Произход, значение и разпространение на думата *коптор (кофтор)*. — ИИБЕз 3, 1954, 296—302.
Петканова, Д., Едно българско название на *Венеция*. — ИИБЕз 8, 1962, 193—196.
Петричев, Д. Хр., Принос към изучване на Трънския говор. — ИзвССФ 7, 1931, 35—77.
Петров, К., Принос към говора на гр. Котел (фонетика и морфология). — ИзвССФ 3 (за 1908—1910), 1911, 195—222.

Петров, П. Хр., О титулах *севаст* и *протосеваст* в средневековом болгарском государстве. — ВВ 16, 1959, 52—64.
Петрович, Э., Географское распределение славянских топонимов на территории Румынии. — Romsl 9, 1963, 5—12.
— Румънските съответствия на българските *št, žd*. — Изсл. Младенов 1957, 185—190.
— Славяноболгарская топонимика на территории Румынской Народной Республики. — Romsl 1, 1958, 9—26.
— Славяноболгарская топонимика на территории Румынской Народной Республики. — IV Межд. съезд славистов. Материалы дискуссии. 2. Проблемы славянского языкознания. Москва 1962, 462.
Петрович, Ем., Ем. Врабие, Бележки върху граматическия строй и лексиката на българския говор в с. Попещ-Леорден (Букурещка област). — БЕз 15/2, 1965, 110—126.
— Българският говор в с. Попещ-Леорден (Букурещка област). — БЕз 13/2, 1963, 110—122.
Петровский. М. П., Материалы для славянской диалектологии. — Изв. и уч. зап. Казан. Ун-та, 2, 1866, 4, 388—416 ; 5, 417—480.
Пешев, Ц., Н. Боев, Фауна на България. Кратък определител. София 1962.
п. Кирил — Кирил Патриарх български, Българомохамедански селища в Южни Родопи (Ксантийско и Гюмюрджинско). Топонимно, етнографско и историческо изследване. София 1960.
Плевачева, Г., К слав. **zabrъjь*. — Этимология 1966, 90—96.
Плотникова, Л. С., О некоторых особенностях говора села Кирютня Конгазского района Молдавской ССР. — УЗИС 2, 1950, 260—269.
Погодин, А., Следы корней-основ в славянских языках. Варшава 1903.
Погорелов, В. А., Образование имен существительных с окончанием *чи* в древнеболгарском языке. — Варш. унив. изв. 9, 1914, 1—16.
Полтораднева, Э. И., Заметки о языке болгарского села Кирсова Комратского района МССР. — СМБД 3, 1953, 85—109.
Полтораднева-Зеленина, Э. И., Словарь говора болгарского села Суворово Одесской области УССР. — СМБД 5, 1954, 64—134.
Попгеоргиев, С, Из лексиката иа с. Чешнегирово, Пловдивско. — БДиал 1, 1962, 207—217.
Попиванов, Г., Бележки за говорите в Севлиевско, Троянско и Тетевенско. — БДиал 1, 1962, 165—182.
— Орханийският говор. — СбНУ 38, 1930.
— Особености на Шуменския говор. Допълнение към описанието му в Das Ostbulgarische на проф. Л. Милетич. — Сб. БАН 34, 1940, 331—465.
— Софийският говор. — Сб. БАН 34, 1940, 211—324.
Попов, А. И., Из истории лексики языков Восточной Европы. Ленинград 1957.
Попов, Д., Българска граматика. София 1941.
Попов, К., Говорът на с. Габаре, Белослатинско. — ИИБЕз 4, 1956, 103—176.
— Етимологически бележки относно *Борован* и *Плана планина*. — ЕзЛит 15/5, 1960, 383—386.
— *Мургаш планина*. — ЕзЛит 16/6, 1961, 72—73.
— Съвременен български език. Синтаксис[2]. София 1963.
Попов, К., Белослатинско — Попов, К., Местните имена в Белослатинско. — ГСУ-ФФ 54/2, 1959.
Попруженко, М. Г., Козма Пресвитер, болгарский писатель X века. — Бълг. старини 12, 1936.
Правописен речник на българския книжовен език[6]. Съст.: Л. Андрейчин, Вл. Георгиев, Ив. Леков, Ст. Стойков. София 1965.

Пражки глаг. откъси — Грунский, Н., Пражкіе глаголическіе отрывки. Памятн. старосл. языка 1/4, Санктпетербург 1905.

Преображенский — Преображенский, А., Этимологический словарь русского языка, 1. Москва 1910—1914. — Репродуцировано с выпусков 1910—1914 годов и последнего выпуска 1949 года, АН СССР 1958.

Прилози — Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. Београд 1921—.

Пробл. аканья — В. И. Георгиев, В. К. Журавлев, Ф. П. Филин, С. И. Стойков, Общеславянское значение проблемы аканья. София БАН, 1968.

Проблемы ие. языкознания — Проблемы индоевропейского языкознания. Этюды по сравнительно-исторической грамматике индоевропейских языков. Москва АН СССР, 1964. Ответ. ред. В. Н. Топоров.

Проблемы сравнительной грамматики индоевропейских языков. Научная сессия. Тезисы докладов. Под ред.: С. Б. Бернштейна и Н. С. Чемоданова. Москва 1964.

Псковский областной словарь с историческими данными, св. 1. Под ред. на А. И. Лебедева и О. С. Мжельская. Ленинград 1967.

ПС Львів — Питания слов'янознавства. Львівськiй держ. університет. Львів.

ПСп — Периодическо списание на Българското книжовно дружество в София. София 1882—1911.

ПСп Браила — Периодическо списание на Българското книжовно дружество в Браила. Браила 1870—1876.

ПСЭ — Международ. симпозиум „Проблемы слав. этимологич. иссл. в связи с общей проблематикой современной этимологии." Программа. Тезисы докладов. Москва 1965.

Ремени-Крал, М., Застъпване на прасл. ǫ в унгарските думи от славянски произход. — БЕз 15/3, 1965, 257—259.

Речник на македонскиот јазик, 1—3. Съст.. Т. Димитровски, Бл. Корубин, Тр. Стаматоски. Под. ред. на Бл. Конески. Скопје 1961—1966.

Речник на свято-то писаніе. Цариград 1884.

Речник српскохрватског књижевног и народног језика, 1—5. Београд, Српска академија наука, 1959—1968.

Родоп. напредък — Родопски напредък. Чепеларе, Станимака, Пловдив 1903—1912.

Родоп. преглед — Родопски преглед. София 1932.

Родоп. сб. — Родопски сборник, 1—2. София БАН, 1965, 1969.

Родопска експ. — Комплексна научна родопска експедиция през 1953 година. София БАН, 1965.

Розов, В., Українськi грамоти. 1. 14 в. і перша половина 15 в. Київ 1928.

Романски, Ст., Българомакедонската дума *гулап* 'гълъб' — МПр 7/2—3, 1932, 189—190.

— Долновардарският говор. — МПр 8/1, 1932, 99—140.

— Имената на два крайдунавски града. 1. *Видин*. 2. *Силистра*. — Сб. Милетич 1933, 654—658.

— Имената на някои македонски градове: *Солун*. — МПр 5/2, 1929, 78—84; *Охрид* 5/3, 70—76; *Битоля* 5/4, 63—70; *Скопйе* 6/2, 1930, 1—6; *Велес* 7/1, 1—6; *Щип* 9/3—4, 1935, 55—58.

— Народописни материали от Долновардарско. (Из архивата на Ст. Веркович). — МПр 6/4, 1931, 91—116.

— Нов Софрониев препис на Паисиевата история от 1781 г. Съпоставен с преписа от 1765 г. — Бълг. старини 9, 1938.

— Някои гръцки думи в българския книжовен език. — БПр Ром 1/2, 1929, 277—281.

Романски, Ст., Правописен речник на българския книжовен език. София 1933.
— Симеоновата титла цѣсарь. — БПр Ром 1/1, 1929, 125—128.

РР — Родна реч. Уред.: Ст. Младенов и Ст. П. Василев. Казанлък — София 1927—1944.

РСБКЕ — Речник на съвременния български книжовен език, 1—3. Съст.: С. Бояджиев, З. Генадиева, М. Димитрова, Й. Заимов, А. Иванова, Д. Иванова, Цв. Македонска, Р. Мутафчиев, К. Ничева, С. Спасова, А. Спасова, Л. Стоичкова, Л. Тодоров, М. Филипова, Кр. Чолакова. Гл. ред. Ст. Романски. Ред. ком.: Л. Андрейчин, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, К. Мирчев, Ст. Младенов, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. София БАН, 1955—1959.

Русинов, Р., *Кашлям* и *кашля*. — БЕз 16/2, 1966, 169—170.
— Произход на името *Албена*. — БЕз 15/1, 1965, 67.
— Историята на думата *читалище*. — БЕз 19/6, 1969, 550—554.
— Съществителни имена за лица със суфикс *-аш* в съвременния български език. — БЕз 16/4, 1966, 351—355.

РФВ — Русский филологический вестник, основ. М. А. Колосов. Варшава 1879—1918.

Сав. — Щепкин, В. П., Саввина книга. Памятн. старослав. языка, 1/2. Санктпетербург 1903.

Савов, В., Ловчанските помацм и техният говор. — ИзвССФ 7, 1931, 1—34.

Сакъов, Д., Принос към речника на кукушкия говор. — БДиал 3, 1967, 317—341.

Саламбашев, Ат., Български фамилни имена на помохамеданчени родопчани от Маданско. — ИИБЕз 16, 1968, 135—140.
— Из топонимията на бившата Маданска околия. — Родопи 1970, 1, 15—17.

Сандлер, А. М., Из истории слова *номер (нумер)*. — Этим. иссл. 3, 1961, 20—26.

Сарафов, Т., *Диспечер*. — БЕз 6/4, 1956, 382.

Сб. Балан — Сборник в чест на академик Александър Теодоров-Балан по случай деветдесет и петата му годишнина. София БАН, 1955.

Сб. БАН — Сборник на Българската академия на науките, 1—41. София 1913—1949.

Сб. Бобчев I — Юбилеен сборник, издаден по инициативата на Юридическия факултет при Софийския университет в чест на С. С. Бобчева по случай петдесетгодишната му научна, публицистична и обществена дейност. София 1921.

Сб. Бобчев II — Сборник в чест на Стефан С. Бобчев (1871—1921) под ред. на Хр. Цанков. София 1921.

Сб. Бълг. книж. д-во — Сборник на Българското книжовно дружество в София. София 1901—.

Сб. Верк. — Lavrov, P. A., J. Polivka, Lidové povídky jihomakedonské. Z rukopisů St. Verkovičových vydali. Praha 1932.

Сб. Виноградов 1956 — Академику В. В. Виноградову к его 60-летию. Москва 1956.

Сб. Виноградов 1965 — Проблемы современной филологии. Сборник статей к семидесятилетию акад. В. В. Виноградова. Москва 1965.

Сб. Влайков — Сборник Влайков, 1935.

Сб. М. Дринов, Харьков — Сборник статей по славяноведению, посвящ. Дринову. Харьков 1908.

Сб. Дякович — Юбилеен годишник на Народната библиотека в Пловдив, посветен на Борис И. Дякович. София 1925.

Сб. Златарски — Сборник в чест на проф. Васил Н. Златарски. София 1925.
Сб. Климент Охридски — Климент Охридски. Сборник от статии по случай 1050 години от смъртта му. София 1966.
Сб. Константин-Кирил — Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100-годишнината от смъртта му. София 1969.
Сб. Ламанский — Сборник статей, посвященных В. И. Ламанскому по случаю 50-летия его ученой деятельности, 1—2. Петербург 1907—1908.
Сб. Ларин — Вопросы теории и истории языка. Сборник статей в честь проф. Б. А. Ларина. Ленинград 1963.
Сб. Медведев 1922 — В памет на професор А. К. Медведев. Руско-български сборник под ред. на М. Г. Попруженко и А. Д. Дзивгов. София 1922.
Сб. Милетич 1912 — Сборник в чест на професор Л. Милетич по случай 25-годишната му книжовна дейност (1886—1911) от учениците му. София 1912.
Сб. Милетич 1933 — Сборник в чест на проф. Л. Милетич за седемдесетгодишнината от рождението му (1863—1933). София 1933.
Сб. Миллер — Юбилейный сборник в честь на Вс. Ф. Миллера. Москва 1900.
Сб. Михов — Сборник в чест на акад. Никола В. Михов по случай осемдесетгодишнината му. София 1959.
СбНУ — Сборник за народни умотворения и народопис, 1—52, 1889—1963.
Сб. ОРЯС — Сборник отделения рускаго языка и словесности Имп. Акад. Наук. Петерсбург 1867—.
Сб. Пловд. дев. гимназия — Юбилеен сборник по случай 50-годишнината на Пловдивската девическа гимназия. Пловдив 1934.
Сб. Полувек. воен. Бълг. — Полувековна военна България. София 1933.
Сб. Соболевский — Статьи по славянской филологии и русской словесности. Сборник статей в честь А. И. Соболевского. Ленинград 1928.
Сб. Солун — Сборник Солун. Издание на възпитателите и възпитаниците от Солунските български гимназии. София 1934.
Сб. Срезневский — Историко-литературный сборник В. И. Срезневскому. Ленинград 1924.
Сб. 1100 години — Хиляда и сто години славянска писменост 863—1963. Сборник в чест на Кирил и Методий. София 1963.
Сб. Шишманов — Сборник в чест на професор Ив. Д. Шишманов по случай тридесетгодишната му научна дейност (1889—1919). Издаден от учениците и почитателите му. София 1920.
Свищовски дам. — Милетич, Л., Свищовски дамаскин. Новобългарски паметник от XVIII век. — Бълг. старини 7, 1923.
Селищев, А. М., Говоры области Скопья. — МПр 7/1, 33—82.
— Диалектологическое значение македонской топонимии. — Сб. Милетич 1933, 29—46.
— Днешната югозападна граница на българската говорна област. — МПр 6/1, 1930, 1—24.
— Критические заметки по македонской диалектологии. 1. По поводу заметки проф. A. Vaillant. 2. Скопье. 3. Средская жупа. — МПр 8/4, 1933, 139—149.
— Македонская диалектология и сербские лингвисты. А. Белич и его последователи. — МПр 9/1, 1934, 53—88; 2, 57—87; 3 и 4, 21—31.
— Очерки по македонской диалектологии. 1. Казань 1918.
— Полог и его болгарское население. Исторические, этнографические и диалектологические очерки северозападной Македонии. София 1929.

Селищев, А. М., Старославянский язык, 1—2. Москва 1951—1952.
Селищев, Макед. кодики — Селищев, А. М., Македонские кодики XVI—XVIII веков, Очерки по исторической этнографии и диалектологии Македонии. София 1933.
Селищев, Слав. нас. — Селищев, А. М., Славянское население в Албании. София 1931.
Семерены, О., Славянская этимология на индоевропейском фоне. — ВЯ 4, 1967, 3—25.
Сефтерски, Р., Принос към етимологията на думата *сокай* или *сукай*. — БЕз 7/1, 1957, 69—71.
Симеон митрополит Варненски и Преславски, Посланието на цариградския патриарх Фотия до българския княз Бориса. — Бълг. старини 5, 1917.
Симеонов, Б., Влиянието на румънската лексика върху езика на Г. С. Раковски. — ИИБЕз 11, 1964, 345—356.
— *Гурмазово.* — БЕз 17/3, 1967, 252—255.
— Две речни названия: *Нестеница (Нехтеница)* и *Паниска.* — БЕз 10/5, 1960, 452—456.
— Етимологичен речник на местните названия от Годечко. — ГСУ-ФСФ 60, 1966, 115—249.
— *Етрополе.* — БЕз 16/6, 1966, 581—582.
— За названието на с. *Гигѐн.* — БЕз 18/4—5, 1968, 432—433.
— За някои особени словообразователни модели в топонимията на южнославянските страни. — БЕз 13/4—5, 1963, 411—425.
— За произхода на названието *грък* в българския език. — БЕз 19/1, 1969, 54—58.
— За субституцията на гръцкия звук φ (Ф) в западните български говори. — БЕз 12/2, 1962, 20—25.
— Местни названия на *-им: Кричим* и др. — БЕз 13/2, 1963, 132—137.
— Мними албански местни названия. — БЕз 11/5—6, 1961, 519—524.
— Названието на град *Годеч.* — БЕз 12/4, 1962, 331—333.
— Отново за *Етрополе.* — БЕз 19/2, 1969, 181—183.
— *Пàниска* или „*Пàлиска*". — БЕз 13/6, 1963, 538—539.
— *Пирдоп — Burdapa.* — БЕз 11/2, 1961, 146—150.
— *Соточинò — Сточинò*, а не *Сотòчино.* — БЕз 15/1, 1965, 61—62.
— Сръбски елементи в публицистиката на Г. С. Раковски. — БЕз 14/6, 1964, 496—512.
— Топонимията и историята на българския език. — ИИБЕз 8, 1962, 163—174.
— Топонимията на Годечко. — ГСУ-ФФ 59/2, 1965, 491—582.
— Топонимията на южнославянската митология. — СлавСтуд 1963, 193—206. [Сварог]
— Членна форма *-со, -се* в Западна България. — БЕз 12/5, 1962, 437—439.
Симеонов сб. 1073 — R. Aitzetmüller, J. Matl, L. Sadnik, Изборник великаго князя Святослава Ярославича, 1073 г. Петербург 1880. — Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 3. Wiesbaden 1963.
Симеонов сб. 1076 — Изборник 1076 года. Издание подготвили В. С. Голышенко, В. Ф. Дубровина, В. Г. Демьянов, Г. Ф. Нефедов. Москва 1965.
Симоновић, Бот. р. — Симоновић, Д., Ботанички речник. — Посебна издања 408. Институт за српскохрватски језик 3. Београд 1959.
Син. пс. — Северьянов, С., Синайская Псалтырь. Глаголический памятник XI века. Памятн. старослав. языка 4. Петроград 1922.
Син. тр. — Nahtigal, R., Euchologium sinaiticum, starocerkvenoslovanski glagolski spomenik (Dela Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, filozofsko-filološko-hist. razred, I—II. Ljubljana 1941—1942.

С к о р ч е в, П., Бележки върху етимологията на някои народни земеделски термини. — БЕз 6/3, 1956, 279—280.
— *Боклуджа дере* и *Шумен*. — БЕз 5/3, 1955, 253.
— Гръцката дума в нашата църква. — Бълг. мисъл 18/7—8, 1943, 332—340.
— Гръцката дума в нашия народен говор. — Бълг. мисъл 18/5—6, 1943, 241—248.
— Гръцки глаголи и названия в нашия домашен говор. — Бълг. мисъл, 18/9—10, 1943, 398—406.
— Гръцкият глагол в нашия народен говор. — ЕзЛит 2/2, 1947, 19—22.
— Гръцковизантийските думи в нашия народен говор. — Бълг. мисъл 18/4, 1943, 181—186.
— Език и култура. Заетите от чужди езици названия на наши зеленчуци и овощки. — Бълг. мисъл 17, 1942, 477—482.
— Исторически преглед на германските заемки в нашия народен говор. — Бълг. мисъл 17, 1942, 323—333.
— Чуждата дума в нашата кухня. — БЕз 6/2, 1956, 158—169.
С л а в. г л а с — Славянски глас. Орган на Славянското дружество в България. София 1908—1935.
С л а в И з с л. — Славистични изследвания. Сборник, посветен на VI международен славистичен конгрес. — Соф. унив. „Климент Охридски“. Факултет за славянски филологии. София 1968.
С л а в. к а л е н д а р — Славянски календар. София 1908—1938.
С л а в. л и н г. т е р м. — Славянска лингвистична терминология. Сборник статии, 1. София БАН, 1962.
С л а в с к и, Фр., Из живота на думите. — РР 12, 1938—1939, 60—62.
— Принципи за съставяне на етимологичен речник на славянски език. — Изсл. Младенов 1957, 263—271.
С л а в С т у д — Славистични студии. Сборник по случай V Международен славистичен конгрес в София. Софийски държавен университет — Филологически факултет. София 1963.
С л а в Ф и л — Славянска филология. Материали за V Международен конгрес на славистите, 1, 2, 3, 7, 10. София БАН, 1963—.
С л а в. ф и л о л о г и я Л. — Славянская филология. Ленинград, ЛГУ, 1964.
С л а в. ф и л о л о г и я (М о с к в а) — Славянская филология, 1—5. Москва, МГУ, 1951—1963.
С л а в. ф и л о л о г и я (М.) — Славянская филология. Москва, АН СССР, 1958.
С л е п ч. а п. — Ильинский, Г. А., Слепченский апостол XII века. Москва 1912.
С л С б 1 9 5 8 — Славистичен сборник по случай IV Международен конгрес на славистите в Москва, I. Езикознание. София БАН, 1958.
С л С б 1 9 6 3 — Славистичен сборник (по случай V Международен конгрес на славистите в София). София БАН, 1963.
С л С б 1 9 6 8 — Славистичен сборник. По случай VI Международен конгрес на славистите в Прага. София БАН, 1968.
С л у ц к о в о т к ъ с — Jagić, V., Specimina linguae palaeoslovenicae. St. Peterburg 1882, 52—56.
С л Я з — Славянское языкознание. Сборник статей АН СССР. Москва 1959.
С М Б Д — Статьи и материалы по болгарской диалектологии, 1—10. Москва АН СССР, 1949—1962.
С о б о л е в с к и й, А. И., Материалы и исследования в области славянской филологии и археологии. — Сб. ОРЯС 88/3. Петербург 1910.
— Названия озера *Селигера* в связи с вопросам о праславянской родине. — РФВ 64, 1911, 96—100.

Спасова, А., Гръцки и турски елементи в българската морска рибарска терминология. — БЕз 16/4, 1966, 332—343.
— За някои думи от италиански произход в нашия език, свързани с мореплаването. — Изсл. Романски 1960, 409—414.
— За някои еднакви елементи в българската и румънската морска рибарска терминология. — БЕз 15/4—5, 1965, 349—361.
— За някои елементи от френски произход в българската авиационна терминология. — ИИБЕз 16, 1968, 689—695.
— За произхода на думата *пàртия*. — БЕз 3/2, 1953, 184.
— Италиански елементи в българската морска рибарска терминология. — БЕз 14/4—5, 1964, 389—400.
— Италиански заемки в български език, минали през турски. — ИИБЕз 2, 1952, 226—227.
— Относно някои термини, свързани с каменоделството, възприети в български направо от италиански език. — БЕз 17/1, 1967, 55—57.
— Словообразователната функция на суфикс *-ец* в днешния книжовен български език. — БЕз 2/3—4, 1952, 261—267.
— Термини от италиански произход в българската и румънската морска и рибарска терминология. — ИИБЕз 8, 1962, 331—338.
— Термините *рикошет, рикошетен, рикоширам* (произход и значение). — БЕз 18/4—5, 1968, 422—424.
— Терминът *идиом*. — БЕз 9/2, 1959, 166—167.
СпБАН — Списание на Българската академия на науките, 1—71. София 1911—1950.
СпБИД — Списание на българското икономическо дружество. София 1904—1927.
Спис. БАН — Списание на Българската академия на науките, 1—. София 1953—.
Списък на населените места в Македония, Моравско и Одринско. София 1917.
Списък на населените места в царство България от Освобождението (1879) до 1910 година. Сравнителен историко-етнографски преглед. София 1921.
Споменик — Споменик Српске краљевске академије, 1—93, у Београду 1888—1940.
Спространов, Е., Опис на ръкописите в библиотеката при св. Синод на българската църква в София. София 1900.
Срезневский — Срезневский, И. И., Материалы для словаря древнерусскаго языка по письменным памятникам, 1—3. Санктпетербург 1893—1909 + Доп. от 1912.
Станков, В., Българските названия на някои народи [*немци, френци, французи, германци, Германия*]. — БЕз 17/4, 1967, 367—369.
Станкулова, Е., За образуването на нови народностни названия за лица в славянските езици. — СлСб 1963, 69—75.
— *Репортьор, рапортьор* или *репортер*? — БЕз 11/5—6, 1961, 559—530.
Статьи — Статьи по славяноведению, изд. В. Ламанский, 1—3. Санктпетербург 1904—1910.
Стаховский, Ст., Заметки о методологии этимологических исследований турецких заимствований в сербско-хорватском языке. — Этимология 1964, 56—71.
— Турцизмы в словаре Я. Микали. — Этимология 1965, 196—210.
Стефанов, Ст., Прилагателното *кипър* и глагол *кипря се*. — ИИБЕз 8, 1962, 545—557.
Стоилов, А. П., Народните имена на месеците у българите. — Бълг. сбирка 9, 1902, 27—30.

С т о и л о в, А. П., Рефлекси от старобългарския изговор на ꙑ в новобългарските наречия. — ПСп 58, 1899, 566—576.

С т о й к о в, Р., Наименования на български селища в турски документи на Ориенталския отдел на Народната библиотека „В. Коларов" от XV, XVI, XVII и XVIII век. — Нар. библ. „В. Коларов", Библ. при Соф. държ. университет, Известия за 1959 г., 1 (7), 363—490. София 1961.

— Селищни имена в западната половина на България през XVI век. (По турски регистър за данъци от 984 (1576—1577 г.). — Изсл. Романски 1960, 429—456.

С т о й к о в, Ст., Акане в говора на с. Триград, Девинско. — БЕз 13/1, 1963, 8—21.

— Банатският говор. — ТБД 3, 1967.

— Българска диалектология[4]. София 1968.

— Българската фонетична терминология. — ГСУ-ИФФ 45/4 (1948—1949), 1949, 3—48.

— Българският говор на с. Бълен-Сърб (СР Румъния). — БЕз 20/2—3, 1970, 138—146.

— Българскорумънски езикови успоредици. Две фонетични явления в български и румънски език. — ЕзЛит 21/6, 1966, 43—52.

— Говор села Твырдицы (Сливенской околии в Болгарии) и села Твардицы (Молдавской ССР). — СМБД 8, Москва 1958, 3—63.

— Говорът на с. Настан, Девинско. (Един неизвестен до сега родопски диалект). — ИИБЕз 11, 1964, 367—376.

— Днешното състояние на еркечкия говор. — ИИБЕз 4, 1956, 339—367.

— *Думан* и *туман*. — ЕзЛит 11/4, 1956, 306.

— Един особен случай на палатализация в българския език. (Преглас на съгласните *к', х'* в *ч', ш'* в говора на гр. Банско). — ИИБЕз 8, 1962, 243—245.

— Една нова промяна на съгласната *л* в български език. (Преход на съгласната *л* в *ў* и *в* в говора на с. Корово, Велинградско). — БЕз 6/3, 1956, 239—244.

— Едно ново фонетично явление в Западните български говори. (Замяна на палатално *л'* с *й*). — ИИБЕз 1, 1952, 147—168.

— Към вокалната типология на родопските говори. (Застъпници на старобългарските носови иерови гласни). — СлСб 1968, 229—243.

— Към диалектния вокализъм на български език. (Преглас на гласна *а* в гласна *е*). — СлСб 1963, 285—296.

— Към диалектния консонантизъм в българския език. (Промени на съгласната *л* в говора на с. Петърница, Плевенско). — БЕз 12/1—2, 1962, 13—19.

— Лексиката на банатския говор. — ТБД 4, 1968.

— Названията на две културни растения в български език. — ЕзЛит 18/5, 1963, 23—34. (На *динята* и *пъпеша*)

— Названията на картофите в български език. — Изсл. Младенов 1957, 127—140.

— Названията на тъкачния стан в български език. — ИЕИМ 6, 1963, 311—318.

— Нашите названия на препинателните знаци. — ЕзЛит 3/3, 1948, 187—189.

— Палаталните съгласни в българския книжовен език. — ИИБЕз 1, 1952, 5—63.

— Софийският ученически говор. Принос към българската социална диалектология. — ГСУ-ИФФ 42 (1945—1946), 1946.

— Странджанският говор. — БЕз 7/3, 1957, 205—215.

Стойков, Ст., Увод в българската фонетика. София 1966.
— Ятовият въпрос в новобългарския книжовен език. — ГСУ-ИФФ 44 (1947—1948), 1948, 3—145.
— Ятовият преглас в български език. — БЕз 13/4—5, 1963, 313—332.
Стойкова, Ст., Езикови архаизми в юнашките народни песни. — ИИБЕз 8, 1962, 263—269.
Стойчев, Кр. С., Тетевенски говор. — СбНУ 31, 1915.
Стойчев, Т., Родопски речник. — БДиал 2, 1965, 119—314.
Стоянов, М., Хр. Кодов, Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека, III. София 1964.
Стоянов, Н., История и произход на нашите културни растения. София 1948.
Стоянов, Н., Б. Стефанов, Флора на България[3]. София 1948.
Стоянов, Ст., Граматика на българския книжовен език, фонетика и морфология. София 1964.
— Към етимологията на селищното име *Етрополе*. — ИИБЕз 16, 1968, 119—124.
Странджанска експ. — Комплексна научна Странджанска експедиция през 1955 година. София, БАН 1957.
Странски, Ив., Български народни названия на почвата според цвета и овлажняването ѝ. — Изв. на Почвения институт при БАН 2, 1954, 281—361.
Супр. — Северьянов, С., Супрасльская рукопись. Памятн. старосл. языка 2/1, Санктпетербург 1904.
Сырку, П. А., *Рупаланы* или *Рупци*. Заметка по болгарской диалектологии. — Филологические записки 4, 1883, Слав. вестник, 1—18.
Тагамлицка, Г., Бележки върху говора на гр. Етрополе. — Трудове ВПИКМ 5/2, 1968, 161—194.
— Лични имена на *-шо* и *-ша* в гр. Етрополе. — ИИБЕз 8, 1962, 221—233.
ТБД — Трудове по българска диалектология, 1—. София БАН, 1965—.
Т. доп. Дрог. — Тези доповідей 8 звітної наукової конференції (Дрогобицького пед.) інституту. Серія філологічна та музикознавча. Дрогобич 1966.
Теодоров, А., Родопското наречие (име и положение между източното и западното). — Сб. М. Дринов, Харьков 1908, 111—127.
— Старият български език и новобългарските наречия. — ПСп 14, 1885, 256—271.
Теодоров-Балан, А., Българската фонетична терминология. — ИИБЕз 1, 1952, 271—286.
— Нова българска граматика за всякого. Дял I. За думите. Св. I. Общо за думите. 1954; Дял I. За думите. Св. II. Имена. 1955; Дял I. За думите. Св. III. Глагол. 1958; Дял I. За думите. Отдел III. Неменитни думи. Дял II. За изреченията. Св. IV, 1961. София БАН.
Терн. календар — Терновский календар 1275 года по списку Франца Миклошича. Материалы для грекославянской агиологии. Сообщение П. Н. Тихонова. С.-Петербург 1896.
Тиквешки рък. — Начов, Н. А., Тиквешки ръкопис. — СбНУ 8, 1892, 389—418; 9, 1893, 85—160; 10, 1894, 69—195.
Тилков, Д., Гласна *ы* в говора на Тихомир, Кърджалийско. — ИИБЕз 8, 1962, 237—240.
— Остатъци от старобългарското относително местоимение **иже** в говора на село Тихомир, Кърджалийско. — СлСб 1963, 307—310.
Тодоров, Цв., Говорът на гр. Лом. — СбНУ 38, 1930.
— Етимологични бележки. — ИИБЕз 8, 1962, 141—150. (*изба, Янтра, хора*)
— Северозападните български говори. — СбНУ 15, 1936.

Тодоров, Я., За речното име *Места* (въз основа на императорски монети от стария град Никопол при Неврокоп). — ИзвИД 16—18, 1940, 493—497.
Толстой, Н. И., Из географии славянских слов. 1. *Дождь*. 2. *Саламандра*. — ВСЯ 6, 1962, 140—155.
— Из географии славянских слов. 3. *Правый — левый*; 4. *Хорохориться*. 5. Класть. — ОЛА (Материалы и исследования), Москва 1965, 133—147.
— Славянская географическая терминология, Москва АН СССР, 1969.
Топоров, В. Н., Из праславянской этимологии — *ryba*. Этим. иссл. 1, 1960, 5—11.
— Из праславянской этимологии — *slěpъ*. — Этим. иссл. 1, 1960, 11—15.
— О некоторых теоретических основаниях этимологического анализа. — ВЯ 1960, 3, 44—59.
Топоров-Трубачев, Лингвистический анализ — Топоров, В. Н., О. Н. Трубачев, Лингвистический анализ гидронимов верхнего Поднепровья. Москва АН СССР, 1962.
Тошев, А., Към терминологията на българската флора. — ПСп 35, 1890, 633—669.
Трайков, В. Н., Населените места в Тракия и Македония под гръцка власт. Стари и нови названия. София 1946.
Трифонов, Ю., Бележки върху среднобългарския превод на Манасиевата хроника. — ИБАИ 2, 1924, 137—173.
— Към историята на членните форми в българския език. — МПр 7/1, 1931, 7—26.
— *Марашки* села в Плевенско и произход на думата *мараш*. — БПр Ром 1/2, 1929, 288—292.
Троянски дам. — Иванова, А., Троянски дамаскин. Български паметник от XVII век. София БАН, 1967.
ТрСб — Тракийски сборник. Издава Тракийският научен институт, 1—6. София 1928—1936.
Трубачев, О. Н., Из истории названий *каш* в славянских языках. — Slavia 29, 1960, 1—30.
— Из материалов для этимологического словаря фамилий России. (Русские фамилии и фамилии, бытующие в России). — Этимология 1966, 3—53.
— Из славяно-иранских лексических отношений. — Этимология 1965, 3—81.
— К вопросу о реконструкции различных систем лексики. — Лексикографический сборник. Москва 1963.
— 'Молчать' и 'таять'. О необходимости семасиологического словаря нового типа. — Проблемы индоевропейского языкознания. Москва 1964, 100—105.
— Названия рек правобережной Украины. Москва АН СССР, 1968.
— Об этимологическом словаре русского языка. — ВЯ 1960, 3, 60—69.
— О праславянских лексических диалектизмах серболужицкого. — Серболужицкий лингвистический сборник. Москва 1963.
— О составе праславянского словаря. (Проблемы и задачи). — Славянское языкознание. Доклады Советской делегации. V. Международный съезд славистов (София, сентябрь 1963). Москва 1963, 159—196.
— Принципы построения этимологических словарей славянских языков. — ВЯ 1957, 5, 58—72.
— Происхождение названий домашних животных в славянских языках. Етимологические исследования. Москва 1960.
— Ремесленная терминология в славянских языках. (Этимология и опыт групповой реконструкции). Москва АН СССР, 1966.
— Славянские этимологии 1—7. — ВСЯ 2, 1957, 29—42.
— Славянские этимологии 8—9. — Изсл. Младенов 1957, 337—339.

Трубачев, О. Н., Славянские этимологии 24—27.: 24. Слав. *žьzlъ*; 25. слав. *kǫdělь* (*kǫdel'a*) и *kodrь*; 26. русск. *ра́жий*; 27. русск. *обоюдный*. — Изсл. Романски 1960, 137—143.
— Славянские этимологии 28. Болгарское диалектное *мӑкӓ* 'скот'. — Этим. иссл. 1, 1960, 87—89.
— Славянские этимологии 29—39. — Этим. иссл. 2, 1962, 26—43.
— Славянские этимологии 40. Слав. *gotovъ*. — PF 18, 1964, 153—156.
— Славянские этимологии 41—47. — Этимология 1964, 3—12.
— Этимологические мелочи. (1. *вы́пендриваться*, 2. *гры́мза*, 3. *драндулёт*, 4. *в пи́ку*, 5. *сту́колка*, 6. *фи́фа*, 7. *шкет*). — Этимология 1964, 131—134.
— Этимологический словарь славянских языков (праславянский лексический фонд). Проспект. Пробные статьи. Москва АН СССР, 1963.
Трубачев, Терм. родства — Трубачев, О. Н., История славянских терминов родства. Москва 1959, 18—196.
Трудове ВПИКМ — Трудове на Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий" във В. Търново, 1—, 1964—.
Труды Ин. русс. яз. — Труды Института русского языка. Москва 1949—.
Труды Ин. Яз. — Труды Института языкознания АН СССР. Москва.
Труды МИИФЛИ — Труды Московского гос. ин-та истории, философии и литературы. Москва 1937—1941.
Турски лични имена, извлечени от данъчни документи от 15—16 век. Събрани от Вяра Мутафчиева. — Архив на Института за български език.
Тъпкова-Заимова, В., *Латинград* в балканските земи. — ИИБЕз 16, 1968, 115—117.
УЗИС — Ученые записки И-та славяноведения АН СССР. Москва — Ленинград, 1948—.
Узунов, Г., Изрази и думи от Копривщенския говор, които се заместват вече с литературни думи. — РР 16/5, 1942--1943, 197—201.
Українська діалектологія і ономастика (збірник статей), I, Київ 1964.
Улаханов, И. С., *Подражать*. — Этим. иссл. 2, 1962, 153—158.
Умленски, Ив., Кюстендилският говор. — ТБД 1, 1965.
Унд. листи — Карский, Е., Листки Ундольскаго, отрывок кирилловскаго евангелія XI-го века. Памятн. старослав. языка, 1/3. Санктпетербург 1904.
Учил. пр. — Училищен преглед. София 1908—1941.
Учит. в-к — Учителски вестник. София 1906—1928.
Фасмер, М., Греко-славянские этюды. — Сб. ОРЯС 86, 1909.
— Южнослав. *брава* 'замок'. — Жив. стар. 2, 1907, 86.
Фасмер-Трубачев — Фасмер, М., Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, 1 и 2. Москва 1964, 1967.
Фехер, Г., Остатъци от езика на дунавските прабългари. — ИАИ 5, 1928/1929, 127—158.
Фехер, Именник — Фехер, Г., Именникът на първите български ханове. — ГНМ (1922—1925), 1926, 237—313
Филипова-Байрова, М., Български думи в говора на с. Гермас (Лошница), Костурско. — ИИБЕз 16, 1968, 163—169.
— Гръцката дума *прополис* в езика на пчеларите. — БЕз 16/4, 1966, 391.
— Думи от български произход в говора на с. Гермас (Лошница), Костурско. — БЕз 18/4—5, 1968, 414—417.
— За една стара славянска заемка в гръцки (*брадавица*). — БЕз 11/3, 1961, 252—253.

Филипова-Байрова, М., За някои думи от гръцки произход в български език. — БЕз 20/2—3, 1970, 210—215.
— За произхода и значението на думата *лауреат*. — БЕз 4/4, 1954, 376—377.
— Към въпроса за българо-гръцките езикови връзки. — БЕз 15/4—5, 1965, 390—392.
— Към въпроса за гръцките заемки в български език. — БЕз 11/4, 1961, 339—342.
— Лексико-семантични наблюдения върху гръцките заемки в български език. — БЕз 16/4, 1966, 314—321.
— Някои редки народни думи от гръцки произход в български език. — СлСб 1963, 149—153.
— *Полиелей, полилей* или *полюлей*. — БЕз 16/4, 1966, 388—389.
Филипова-Байрова, М., Гр. заемки — Филипова-Байрова, М., Гръцки заемки в съвременния български език. София БАН, 1969.
Филол. науки — Научные доклады высшей щколы. Филологические науки. Москва.
Фортунатов, Ф., Лекции по фонетике старославянского (церковнославянского) языка. Петерсбург 1919.
Хил. листи — Кульбакин, С., Хиландарские листки, отрывок кирилловской письменности XI-го вѣка. Памятн. старослав. языка, 1/1. Санктпетербург 1900.
Холиолчев, Хр., Диалектни наставки за образуване на деятелни имена от женски род. — ИИБЕз 8, 1962, 309—314.
— Диалектни наставки за образуване на съществителни имена от мъжки род в българските говори. — ИИБЕз 12, 1965, 157—197.
— [Гълъби 'царевица'] — ЕзЛит 12/4, 1957, 299—300.
— За произхода на *кукуруз* (Kukurica) 'царевица Zea Mays'. — ИИБЕз 11, 1964, 459—468.
— Наставка *-ул* (*ул'*) в българските диалекти. — ИИБЕз 16, 1968, 491—496.
Христов, Г., Говорът на с. Нова Надежда, Хасковско. — ИИБЕз 4, 1956, 177—253
— Християнски елементи в родопската топонимия. — Родоп. сб. 1, 1965 229—241.
Христов, Г., Маданско — Христов, Г., Местните имена в Маданско. София БАН, 1964.
Христов, Хр. Д., Дюлгерски език. — РР 15, 1941—1942, 214—220.
Цонев, Б., Диалектни студии. I. Поправки и допълнения към Милетичевата книга Das Ostbulgarische. — СбНУ 20, 1904.
— Един павликянски ръкопис от втората половина на XVIII в. — ГСУ-ИФФ 25, 1928—1929.
— Една особеност на враждебския говор. — ПСп 63, 1902—1903, 108—113.
— Езикови взаимности между българи и маджари. — ГСУ-ИФФ 13—14, 1917—1918.
— Езикови взаимности между българи и ромъни. — ГСУ-ИФФ 15—16, 1921.
— Езикови взаимности между българи и руси. — Сб. Медведев 1922, 35—51.
— За източнобългарския вокализъм. — СБНУ 3, 1890, 283—323; 4, 1891, 484—528.
— За ударението в българския език, сравнено с ударението в другите югоизточни славянски езици (руски, сръбско-хърватски и словенски). — СбНУ 6, 1891, 3—82.
— Из историята на българския език. — Учил. пр. 9, 1904, 74—89.
— Из Софийской национальной библиотеки. — Сб. Ламанский 2, 1908, 902—924.
— Кирилски ръкописи и старопечатни книги в Загреб. София 1912.

Ц о н е в, Б., Класификация на българските книжовни паметници от най-старото време до края на XVI век. — ГСУ 1, 1905.
— Кои новобългарски говори стоят най-близу до старобългарски в лексикално отношение. — СбНУ 11, 1915.
— Към историята на българския език. А. Преглед върху българските говори. Б. Български език към другите славянски езици. — СбНУ 19, 1903.
— Кюстендилско четвероевангелие, среднобългарски прототип на VI правописна школа. — ПСп 46, 1905, 536—561.
— Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. I София. 1910.
— Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека, II. София 1923.
— Произход, име и език на моравците. София 1918.
— Руско-български паралели. — ПСп 64, 1903—1904, 249—259.
— Ръкописната сбирка в Рилския монастир. — БПр 6/10, 1900, 89—96.
— Славянски ръкописи в Берлинската държавна библиотека. — Сб. БАН 31, 1937.
— Славянски ръкописи в Българската академия на науките. — Сб. БАН 6/4, 1916.
Ц о н е в, История I² — Цонев, Б., История на българский език. А. Обща част. Том първи. Второ посмъртно издание. Под ред. на проф. Ст. Младенов и доц. К. Мирчев. София 1940.
Ц о н е в, Увод — Цонев, Б., Увод в историята на българския език. А. Преглед върху българските говори. — СбНУ 18, 1901, 354—425.
Ч а л ъ к о в, М., Балканската дума *манатàрка*. — БЕз 16/4, 1966, 368—370.
— Една балто-славянска изосема. — ИИБЕз 16, 1968, 307—311.
— Към въпроса за наличието на аглутинативни елементи в славянските езици. — ИИБЕз 11, 1964, 95—99.
— Началното консонатно редуване *g- : v-* в славянските езици. — СлСб 1968, 19—29.
Ч а н к о в, Ж., Географски речник на България, Македония, Добруджа и Поморавия. София 1918.
Ч е р н ы х, П. Я., Очерк русской исторической лексикологии. Москва 1956.
Ч е ш к о, Е. В., Вторая диалектологическая экспедиция в болгарское село Суворово Измаильской области УССР в августе 1952 г. — КСИС 12, 1954, 40—47.
— Из итогов второй диалектологической экспедиции в болгарские села Измаильской области УССР, проведенной летом 1949 года. — СМБД 2, 1952, 76—83.
— К истории кайраклийского говора (Болгарский говор села Лощиновки Белградского района Измаильской области УССР). — СМБД 2, 1952, 21—75.
Ч и л е в, П., Тайният език на слепците в Битолско. — СбНУ 16—17, 1900, 876—878.
Ч и т. п р е г л е д — Читалищен преглед. София 1919.
Ч и ч а г о в, Ист. русс. имен — Чичагов, В. К., Из истории русских имен, отчеств и фамилий (Вопросы русской исторической ономастики 15. — 17. вв.). Москва 1959.
Ч у к а л о в, С., Руско-българска омонимика. — Изсл. Романски 1960, 109—131.
Ч у р м а е в а, Н. В., Существительные с суффиксом *-арь* со значением действующего лица в древнерусском языке XI—XIV вв. — Исследования по исторической лексикологии древнерусского языка. Москва 1964.
Ш а н с к и й, Н. М., Несколько русских этимологий. — Этим. иссл. 2, 1962, 130—138.

Шанский, Н. М., О реконструкции промежуточных словообразовательных звеньев. — НДВШ 1962, 4, 14—25.
— О содержании словарных статей, посвященных М. Фасмером этимологическому объяснению внутриславянских дериватов. — Этим. иссл. 3, 1961, 59—72.
— Принципы построения русского этимологического словаря словообразовательно-исторического характера. — ВЯ 1959, 5, 32—42.
— Этимологические заметки. — Этим. иссл. 1, 1960, 61—72.
Шанский, Этим. словарь — Шанский, Н. М., Этимологический словарь русского языка, 1/1—3. Москва 1963—.
Шапкарев, Ив., Л. Близнев, Речник на самоковския градски говор. — БДиал 3, 1967, 197—291.
Шапкарев, К., По народната медицина и нейната номенклатура в Македония. — СбНУ 10, 1894, 324—344.
Швецова, Т. В., Материалы для словаря болгарских говоров СССР. Словарь говора села Твардицы. — СМБД 2, 1952, 84—98.
Шейтанова, В., Гръцката заемка *хар* и нейните български производни. — БЕз 19/6, 1969, 569—572.
Шишков, Ст. Н., Бележки върху една интересна фонетична особеност в един Родопски помашки говор. — Родоп. напредък 4, 1906, 193—197. (Неударено *о*, *у* = полутъмно *а*; *и* = *е*).
— Езикови бележки из с. Бачково. — Родоп. напредък 3, 1905, 121—127.
— Езикови бележки по рупския говор в Родопите. — Родоп. напредък 1/6, 1903, 201—207; 7—8, 241—248.
— Праслав. **zъlъ* = *зълъ, зла, зло, зли* в родопските говори. Етимологична бележка. — Родоп. напредък 6/5—6, 1908, 120—126.
— Родопски старини или сборник от обичаи, суеверия, песни, пословици, наречия, приказки, памятници, предания и пр. на родопските жители, 1. Пловдив 1887.
Шишманов, Ив., Бележки за българските тайни езици и пословечки говори. — СБНУ 12, 1895, 15—50.
— Критичен преглед на въпроса за произхода на прабългарите от езиково гледище и етимологиите на името „българин“. — СбНУ 16—17, 1900, 505—753.
— Към бележките ни за българските тайни езици и пословечки говори. — СбНУ 13, 1896, 53—54.
— Към терминологията на българските народни носии. — СпБАН 45, 1933, 107—120.
— Принос към българската народна етимология. — СбНУ 9, 1893, 443—646.
Шкорпил, Х. и К., География. Пловдив 1892.
Эндзелин, И., Славянобалтийские этюды. Харьков 1911.
Эрбен, И. Славянские имена месяцев. Киев 1875.
Этим. иссл. — Этимологические исследования по русскому языку. Москва.
Этимология 1964 — Этимология 1964. Принципы реконструкции и методика исследования. Москва АН СССР, 1965.
Этимология 1965 — Этимология. Материалы и исследования по индоевропейским и другим языкам. Москва АН СССР, 1967.
Этимология 1966 — Этимология 1966. Проблемы лингвогеографии и межъязыковых контактов. Москва АН СССР, 1968.
Ягич, В., Разсуждения южнославянской и русской старины о церковнославянском языке (=Исследования по русскому языку, 1. Петерсбург 1885—1895).
Якимова, М., Охридският говор. — ИзвССФ 3, 1911, 223—256.

Якобсон, Г., Развитие понятия времени в свете славянского *časъ* — ScSl 4, 1958.
— Этимология и семантика на примере нескольких древнерусских слов. — Этимология 1964, 13—26.
Янакиев, М., Ст. Стоянов, Старобългарски език. Текстове и речник. София 1956.
Яранов, Д., Името на град *Ямбол*. — МПр 9/2, 1934, 17—24.

AAntH — Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungarieae. Budapest 1951 —
AASF — Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Serie B. Helsinki 1909 —.
Abh, DAW — Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Klasse für Sprachen, Literatur und Kunst. Berlin 1950—.
Abh, PAW — Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Philosophisch-historische Klasse. Berlin 1908—1944.
Abh, SAW — Abhandlungen der Sächsischen Gesellschaft (Akademie) der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Leipzig 1849—.
AC — L'Antiquité Classique. Bruxelles 1932—.
Acta Or — Acta Orientalia. Leiden 1923—.
Acta Univ. Dorp. — Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis (Tartuensis), Abt. B, Humaniora, Dorpat 1921—.
Actes I Congr. Balk. — Actes du Premier Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes. 6. Linguistique, Sofia 1968.
AECO — Archivum Europae Centro-Orientalis. Budapest 1935—.
AfslPh вж. AslPh
AGI — Archivio glottologico italiano. Roma 1873—.
Agrell, BSL — Agrell, S., Baltisch-slavische Lautstudien. — LUÅ, NF, Avd. 1, 15/2, Lund 1919.
Agrell, Neutr. — Agrell, S., Zur Geschichte des idg. Neutrums. Lund 1926.
Agrell, SlLtst. — Agrell, S., Slavische Lautstudien. — LUÅ, NF, Avd. 1, 12/3. Lund 1917.
Agrell, Zur bsl. Lg. — Agrell, S., Zur bltoslavischen Lautgeschichte. — LUÅ, NF, Avd. 1, 17/5. Lund 1921.
Agrell, Zur sl. Ltl. — Agrell, S., Zur slavischen Lautlehre. — LUÅ, NF, Avd. 1, 11/4. Lund 1915.
Agrell, Zwei Beitr. — Agrell, S., Zwe Beiträge zur slavischen Lautgeschichte — LUÅ, NF, Avd. 1, 14/32. Lund 1918.
AION — Annali dell' Istituto Universitario Orientale di Napoli. Sezione slava. Napoli 1958—.
Aitzetmüller, R., Etymologica. 1. Slav. *batъ, botъ, butъ* und *bъtъ*. 2. aksl. *razbotěti* πιαίνεσθαι. — ZslPh 22/2, 1954, 363—372.
— Lexikalisches. 1. Abg. *sinъ* στήμων, νῆμα. 2. Abg. *iżekъ* „blauäugig". 3. Skr. *žȃl, žȁlo* „Ufer, Küste, Sand." — WSl 3, 1958, 388—393.
Ajeti, I., Contributions à l'étude des rapports linguistiques entre l'albanais et le serbe. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 565—572.
Alexandrescu — Dersca, — Alexandrescu — Dersca, M.-M., Contributions onomastiques. Bucureşti 1958.
ALH — Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest 1952—.
ALR — Atlasul Lingvistic Român. Cluj—Sibiu—Leipzig 1938—1942.
ALR, SN — Atlasul Lingvistic Român, Serie nouă. 1—4. Bucureşti 1956—1965.

André, J., Slavon *prustŭ* 'narthex'. — RESl 41, 1962, 26.

Andriotis, N. P., G. Kourmoulis, Questions de la linguistique balkanique et l'apport de la langue grècque. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 21—30.

Annals Ukr. Ac. (New York) — The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U. S. New York 1951—.

AnnIPhO — Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves. Bruxelles 1932/33—.

'Ἀντίδωρον — 'Ἀντίδωρον, Festschrift Jacob Wackernagel zur Vollendung des 70. Lebensjahres gewidmet. Göttingen 1924.

'AO — Archiv Orientální. Praha 1929—.

AR — Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti. 1—79. Zagreb 1880—1969.

ArchL — Archivum Linguisticum. Glasgow 1949—.

Arch Phil — Archivum Philologicum. Kaunas 1930—.

Arnim, B. v., Urbulgarisch *kъlubrъ* ~ *κουλούβρος*. — Festschrift Vasmer 1956, 45—46.

Arntz — Arntz, H., Sprachliche Beziehungen zwischen Arisch und Balto-Slavisch. Heidelberg 1933.

Arumaa — Arumaa, P., Urslavische Grammatik. Einführung in das vergleichende Studium der slavischen Sprachen. 1. Einleitung. Lautlehre. Heidelberg 1964.

Asenova, P., B. Simeonov, Observations préliminaires sur le parler d'une population romane isolée dans un milieu slavo-bulgare. — Балк. езикозн. 13/1, 1968, 77—80.

AslPh, AfslPh — Archiv für slavische Philologie, hrsg. V. Jagć. Berlin 1876—.

ASlR — The American Slavic and East European Review. Philadelphia 1945—.

AStnSpr — Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen. Elberfeld-Braunschweig 1846—.

Atalay — Atalay, B., Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme. Istanbul 1941.

AUC — Acta Universitatis Carolinae. Praha 1955—.

AUT — Analele Universitätii din Timişoara, Seria Ştiinţe filologice. Timişoara 1963—.

Badjura — Badjura, R., Ljudska geografija. Terensko izrazoslovje. Ljubljana 1953.

Balkan-Archiv — Balkan-Archiv. Hrsg. G. Weigand. 1—4. Leipzig 1925—1928.

Baltsl — Balticoslavica. Biuletyn Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej. Wilna 1934—.

Barić, Alb. Stud. — Barić, H., Albanorumänische Studien. 1. — Zur Kunde der Balkanhalbinsel. Quellen und Forschungen. 7. Sarajevo 1918.

Barić, Hymje — Barić, H., Hymje në historin e gjuhës shqipe. Prishtinë 1955.

Bartholomae, Altiran. Wb. — Bartholomae, Ch., Altiranisches Wörterbuch.[2] Berlin 1961.

Bartholomae, Zum altiran. Wb. — Bartholomae, Ch., Zum altiranischen Wörterbuch — Beiheft zu IF 19. Strassburg 1906.

Bartholomae, Stud. — Bartholomae, Ch., Studien zur indogermanischen Spachgeschichte. Halle 1890—1891.

Bartnicka-Dąbkowska — Bartnicka-Dąbkowska, B., Polskie ludowe nazwy grzybów. — Prace językoznawcze 42. Wrocław—Warszawa—Kraków 1964.

Bartoli — Bartoli, M. G., Das Dalmatinische. — Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung 4—5. Wien 1906.

B a r t o š — Bartoš, F., Dialektický slovník moravský. Praha 1906.
B a t t i s t i - A l e s s i o — Battisti, C., G. Alessio, Dizionario etimologico italiano. 1—4. Firenze 1950—1954.
B a u d o u i n, Szkice — Baudouin de Courtenay, J., Szkice językoznawcze 1. Warszawa 1904.
B a z i n, L. L'antiquité méconnue du titre turc *Čavuš*. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 243—252.
B B — Beiträge zur Kunde der Indogermanischen Sprachen. Hrsg. A. Bezzenberger. 1—30. Göttingen 1877—1906.
B C O — Bibliotheca Classica Orientalis. Berlin 1956—.
B e a u l i e u x, L., Des mots étrangers dans le bulgare moderne. — RESl 10, 1930, 81—180.
— Note pédagogique sur la racine *sta-/sto* dans la composition préverbale en russe et en bulgare. — Изсл. Младенов 1957, 273—281.
B e a u l i e u x, Gramm. bulg. — Beaulieux, L., Grammaire de la langue bulgare². Paris 1950.
B e n e š — Beneš, J., O českých příjmeních. Praha 1962.
B e n v e n i s t e, E., Une correspondance irano-slave. — MSL 23, 1935, 403—405. [*sramъ*/авест.: *fšarəma-*]
— Les relations lexicales slavo-iraniennes. — Essays R. Jakobson 1967, 1, 197—202. [*svętъ, sramъ, radi, kъ, slovo, bogъ*]
B e n v e n i s t e, Noms — Benveniste, E., Noms d'agent et noms d'action en indo-européen. Paris 1948.
B e n v e n i s t e, Orig. — Benveniste, E., Origines de la formation des noms en indo-européen. 1. Paris 1935.
B e o g r. s a s t a n a k — Beogradski Međunarodni slavistički sastanak (15.—21. IX. 1955). Beograd 1957.
B e r n a r d, R., L'alternance *я/е* de l'ancien *ѣ* en bulgare moderne. — RESl 34, 1957, 15—31.
— Atchoum! — Vie et langage, revue mensuelle, 181, Paris 1967, 224—225.
— Bulg. *Бу̀ло* „voile", *бу̀лка* „jeune femme". — RESl 44, 1965, 108—110.
— Bulgare dialectal *върбалцѐ* „fil métallique servant à fixer la boucle à l'oreille". — RESl 43, 1964, 34.
— Bulgare dialectal *ждѝмам се* „se tardre, se contracter". — RESl 43, 1964, 12.
— Bulgare dialectal *монотър* 'aneth'. — Балк. езикозн. 13/1, 1968, 45—47.
— Bulgare dialectal *мрѐзгав* „crépusculaire", *мрѐсък* „crépuscule". — RESl 45, 1966, 103—104.
— Bulg. dial. *престръга* „interstice entre les dents du devant". — RESl 44, 1965, 140—142.
— Bulg. dialectal *пъсен* „brunâtre, noirâtre" et „sale, maculé"; *пъсня, пъсниш* „salir, maculer". — RESl 41, 1962, 92.
— Bulgare dialectal *у(х)лѝбка* 'sourire'. — RESl 42, 1963, 132—134.
— Bulgare dialectal *харам* „parcourir en pillant, dévaster, déganger." — RESl 45, 1966, 37—38.
— Bulgare dialectal *чопо̀рест, (чепѐрест, чепѐраст)* „guindé, affecté, maniéré". — RESl 46, 1967, 13—14.
— Bulgare *гювендѝя/гевендѝя* „femme légère". — RESl 30, 1953, 94—95.
— Le bulgare *Каракѐнджо* „sorte de loup garou" et autres formes bulgares issues du turc karakoncolos. — Изсл. Арнаудов, 477—486.
— Bulgare *карп* „ellébore", *стра̀тур* „amarante". — RESl 23, 1947, 160—164.
— Bulgare *планѝца* „fraise". — RESl 46, 1967, 125—126.

Bernard, R., Bulgare *сопвам се* „rabrouer“. — RESl 28, 1951, 143—146.
— Bulg. *трио̀н* „scie“. — RESl 45, 1966, 48.
— Bulgare *умърлу̀швам се* „se laisser abattre, perdre courage“. — RESl 41, 1962, 91—92.
— Bulgare *цу̀пя се* „faire la moue, bouder“. — RESl 42, 1963, 95—96.
— Causes de la disparition du domaine balkanique d'un mot slave commun attesté en vieux bulgare: строуга 'canal, chenal, tranchée remplie d'eau, fossé.' — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 731—734.
— Chronique bulgare. — RESl 24, 1948, 294—296; 25, 1949, 234—237; 26, 1950, 283—288; 28, 1951, 283—287; 29, 1952, 275—278; 30, 1953, 297—303; 31, 1954, 326—335; 32, 1955, 310—321; 33, 1956, 354—362; 34, 1957, 384—392; 35, 1958, 286—297; 36, 1959, 334—341; 37, 1960, 324—327; 39, 1961, 359—363; 41, 1962, 355—359; 42, 1963, 299—307; 43, 1964, 286—291; 44, 1965, 339—344; 45, 1966, 425—432; 46, 1967, 421—430.
— Deux mots bulgares: *вулгия* 'sac de cuir' et *гугла (кукул)* 'capuchon'. — Балк. езикозн. 2, 1960, 87—117.
— Étude de quelques mots du dialecte de Razlog d'après le tome 48 du Сборник за народни умотворения и народопис. — Изсл.Ermански 1960, 349—377. *(богдвес, востега̀рува̀м се, гла̀гор, гу̀жва, дърлям, за̀вот, камбрѐла, ко̀нче, кръкнува̀м, ма̀тор, нагръднува̀м, окръснува̀м, о̀скърнѐав, пасту̀х, пасту̀сува̀м, па̀шник, плѐ^{a}ше, пус, рѐаф, скроф, слѐкав, слѐка, слѐкна, сосесѐ^{a}к, стрѐ^{a}ше, такна, тлак, тлап, томе, тра̀га, вѐля, зрах, дѐ^{a}тел, дръмка, за̀пет, ожѝдам, партенѝци, пра̀мен, прѐ^{a}слап, слѐ^{a}с)*
— L'étude de quelques racines slaves d'après le témoignage des dialectes bulgares. — RESl 40, 1964, 26—35 *(бу̀ка се, глъзна, жъмка, клю̀вам, кържав, лазо̀р, мусла̀к, нъ̀рша се, сво̀як, сво̀ец, сму̀га)*
— Étymologies bulgares. — RESl 27, 1951, 31—40. *(гълки, деля̀нка, иглѝка, квѐчерче, ла̀долеж, ланѝк (ленѝк), лапа̀вица, лѐтка, о̀бреш, ого̀йници, опа̀яц, пендопа̀шка, пръдище, сла̀чец, сунѝца, то̀рче, трак, у̀леш, у̀лешка, у̀ля, хирѐя)*
— Étymologies bulgares. — ИЕИМ 6, 1963, 291—300. *(тро̀мав, цѝглав, му̀ся се, бърло̀га, мърлям)*
— Le genre des augmentatifs bulgares en *-яга* et *-уга*. — RESl 30, 1953, 87—94.
— *Ку̀мбула (ку̀мбола)* „prunelle“ et „prune“. — RESl 39, 1961, 42.
— Un mot hongrois d'origine bulgare. — Сб. Михов 1959, 31—35 *(orbanc*, бълг. *урбалец)*
— Mots grecs en bulgare. — BSL 44/1, 1948, 90—115.
— *Пролука* 'conduit, passage étroit'. — RESl 39, 1961, 104—105.
— Quatre mots bulgares d'origine roumaine. — Балк. езикозн. 7/2, 1963, 33—37 *(гутура̀ч, ка̀пу̀ш)*; 8, 1964, 53—58 *(косту̀ра, лу̀на)*
— Quelques mots du dialecte de Bălgari. — RESl 36, 1959, 64—68 *(изпуга̀нил съм се, кѝмна, ку̀лав, чѐкам)*
— Quelques mots d'emprunt dans le dialecte de Razlog d'après le tome 48 du Сборник за народни умотворения. — Балк. езикозн. 1, 1959, 87—117.
— Quelques observations sur la seconde palatalisation en bulgare moderne. — Сб. Балан 1955, 85—98.
— Quelques observations sur les substantifs en *-ец* en bulgare moderne. — Изсл. Младенов 1957, 73—83.

B e r n a r d, R., Quinze mots balkaniques d'origine turque. — Балк. езикозн. 9/2, 1965, 81—91 (алб. *daïlane, hoshmar, lengjer*; бълг. *бун, гѝнгер, ѐлда, ѐрище, ѝва̀, иса̀к, латѝнка, мущура̀к, чѐтеля*; гр. *ιξανερό*; срхрв. *atula*; рум. *danac)*

— Rapports lexicaux des langues slaves; trois mots du russe littéraire représentés dans les dialectes bulgares. — СлавФил 3, 1963, 245—248. *(мѐщанин, хра̀мина, тѐнщина)*

— Trois mots d'origine allemande en bulgare. — RESl 29, 1952, 115—116. *(драмбо̀й, жумѐрки, лѝтра)*

— Le vocabulaire du dialecte de Razlog (Étude de quelques éléments slaves du vocabulaire de ce dialecte d'après le tome 48 du Сборник за народни умотворения и народопис. — Балк. езикозн. 3/2, 1961, 71—93. *(амкам, брѐкнувам, бу̀га, бървен, въжи се, въртолина, га̀вре, глип, дурул*[е]*á, жѝрнувáм се, жмерльóк)*

— Le vocabulaire du dialecte de Razlog. — Балк. езикозн. 4, 1962, 81—106. *(жмуля, жу̀бѐркам, засма̀дува̀м)*

B e r n a r d, R., Étude 1946 — Bernard, R., Étude étymologique et comparative de quelques mots bulgares concernant le vêtement et la parure. Paris 1946.

B e r n e k e r, SEW — Berneker, E., Slavisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg 1908—1913.

B e r n š t e i n, S. B., Les langues turkes de la Péninsule des Balkans et „l'union des langues balkaniques". — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 73—79.

B e š e v l i e v, V., Zur Frage der zusammengesetzten protobulgarischen Titel. — Балк. езикозн. 6, 1963, 47—52.

— Protobulgarica. — Essays R. Jakobson 1967, 1, 222—231. *(Аспарух, Борис, Кардам, Кубрат, Мостич, Омуртаг, Безмер, Дуло, Остро-, Οχσουνος, Κορμέσιος, Ωκοροσης, Σηβην, Τξυκος)*

B e š e v l i e v, Protobulg. Inschr. — Beševliev, V., Die protobulgarischen Inschriften. Berlin 1963.

B e z l a j, Eseji — Bezlaj, Fr., Eseji o slovenskem jeziku. Ljubljana 1967.

B e z l a j, Pokusni zv. 1963 — Bezlaj, Fr., Etimološki slovar slovenskega jezika. Pokusni zv. Ljubljana 1963.

B e z l a j, Vod. Im. — Bezlaj, Fr., Slovenska vodna imena. 1—2. — SAZU Dela 9. Inst. za slov. jezik 6. Ljubljana 1956—1961.

B e z z e n b e r g e r — Bezzenberger, A., Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache. Göttingen 1877.

B i e l f e l d t — Bielfeldt, H. H, Die deutschen Lehnwörter im Obersorbischen. Leipzig 1933.

B i O r — Bibliotheca Orientalis. Leiden 1943 —.

B i r n b a u m, H., The dialects of Common Slavic. — Ancient Indo-European Dialects (ed. H. Birnbaum and J. Puhvel). Berkeley — Los Angelos 1966, 153—197.

B l e i c h s t e i n e r — Bleichsteiner, R., W. Heissig, W. Unkrig, Wörterbuch der heutigen mongolischen Sprache. Wien 1941.

B l e s s e, E., Gedanken zu russischen und baltischen Fluss- und Ortsnamen. — BNF 3, 1951—1952, 291—310; 4, 1953, 61—68, 289—291; 5, 1954, 61—77.

B l o c h - W a r t b u r g — Bloch, O., W. von Wartburg, Dictionnaire étymologique de la langue française. Paris 1950.

B N F — Beiträge zur Namenforschung. Heidelberg 1949 —.

B o e g l i n, Y. E., Le massif *Tupižnica* et le nom du *Timok* (Serbie orientale). — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 743—748.

B o g d a n — Bogdan, D., Vechile cronice moldoveneşti pînă la Ureche, texte slave cu studiu, traduceri şi note de Ioan Bogdan. Bucureşti 1891.

Boisacq — Boisacq, E., Dictionnaire étymologique de la langue grecque[4]. Heidelberg — Paris 1950.
Boissin, H., Notes étymologiques bulgares. 1. Serbo-croate *mindusara* et bulgare *минзухàр*. 2. Bulgare *обецà, обицà* et s.-cr. *oboci*, gén. òbodaca 'boucles, pendants d'oreille'. — Изсл. Младенов 1957, 167—171.
— Les prénoms chez les slaves du Sud. — RESl 27, 1951, 41—51.
Bojadžiev, T., Drei archaische Wörter in den bulgarischen Mundarten *(ища, камо, хуге)*. — ZSl 11/2, 1966, 214—218.
Borza — Borza, A., Dicţionar etnobotanic, cuprinzînd denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România. Bucureşti 1968.
BPTJ — Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Kraków 1927—.
Brodowska-Honowska — Brodowska-Honowska, M., Słowotwórstwo przymiotnika w języku starocerkiewno-słowiańskim. Kraków—Wrocław—Warszawa 1960.
Brückner, A., Altslovenisch iždìti 'consumere' = poln. żdyć dass. — AslPh 11, 476—477.
— Etymologische Glossen. — KZ 43, 1910, 301—327.
— Die germanischen Elemente im Gemeinslavischen. — AslPh 42, 1928, 125—146.
— Der Name „Slaven". — ZONF 2, 1926—1927, 147—154.
— Slavisches *jazda* und Verwandtes. — KZ 45, 1913, 52—55.
— Waldnamen und Verwandtes. — AslPh 39, 1925, 1—11.
Brückner, SEJP — Brückner, A., Słownik etymologiczny języka polskiego[2]. Warszawa 1957.
Brückner, Zasady — Brückner, A., Zasady etymologii słowiańskiej. — Rozprawy 56. Kraków 1917.
Brüske, H., Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen. — JIRSpr 26—29, 1921, 1—69.
Brugmann. Demonstr. — Brugmann, K., Die Demonstrativpronomina der indogermanischen Sprachen. — Abh, SAW 22/6. Leipzig 1904.
Brugmann, Distr. — Brugmann, K., Die Distributiven und die kollektiven Numeralia der idg. Sprachen. — Abh, SAW 25/5. Leipzig. 1907.
Brugmann, Grundriss — Brugmann, K., Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen[2]. 1—3. Strassburg 1897—1916.
Brugmann, Kurze vergl. Gramm. — Brugmann, K., Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Strassburg 1904.
Brugmann-Osthoff — Brugmann, K., H. Osthoff, Morphologische Untersuchungen. 1—6. Leipzig 1878—1910.
BSL — Bulletin de la Société de linguistique. Paris 1868—.
Buck — Buck, C. D., A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. Chicago — Illinois 1949.
Budimir, M., Iz tračkog rečnika. — Изсл. Дечев 1958, 85—91.
Budziszewska — Budziszewska, W., Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej. Wrocław—Warszawa—Kraków 1965.
Būga — Būga, K., Rinktiniai raštai. 1—3. Vilnius 1958—1962.
Buletin (Tiranë) — Buletin i Universitetit shtetëror të Tiranës, Seria shkencat shoqerore. Tiranë 1947—.
Byhan, A., Die alten Nasalvokale in den slavischen Elementen des Rumänischen. — JIRSpr 5, 1898, 289—370.
Byzantion — Byzantion. Revue internationale des études byzantines. Paris—Liège—Bruxelles 1924—.
ByzBulg — Byzantinobulgarica. 1—3. Sofia 1962—1969.

Byz.-neugr. Jbb. — Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher. Berlin—Athen 1920—.
Byzsl — Byzantinoslavica. Praha 1929—.
BZ — Byzantinische Zeitschrift. Leipzig—München 1892—.
BzN вж. BNF
Candrea-Densusianu — Candrea-Hecht. J. A., O. Densusianu, Dicţionarul etimologic al limbii romîne. Elementele latine. Bucureşti 1907.
Carnoy — Carnoy, A., Dictionnaire étymologique des noms grecs de plantes. Louvain 1959.
Cartes ethnographiques — Cartes ethnographiques des vilayets Salonique, Cossovo et Monastir. — Lithographiées par l'institut cartographique à Sophia.
Cioranescu — Cioranescu, A., Diccionario etimológico Rumano. 1. 2., 1958—.
CLing — Cercetări de lingvistică. Cluj 1956—.
Conev, B., Westbulgarische Dialekte in Ostbulgarien. — Zb. Jagić, 1908, 321—324.
Constantinescu — Constantinescu, N. A., Dicţionar onomastic românesc. Bucureşti 1963.
Corolla Linguistica — Corolla linguistica. Festschrift Ferdinand Sommer zum 80. Geburtstag dargebracht. Wiesbaden 1955.
Crânjală — Crânjală, D., Rumunské vlivy v Karpatech. Praha 1938.
Crews — Crews, C. M., Recherches sur le Judéo-Espagnol dans les pays balkaniques. Paris 1935.
Czekanowski — Czekanowski, J., Wstęp do historii Słowian². Poznań 1957.
ČČF — Český časopis filologický. Praha 1942/1945—.
ČMF — Časopis pro moderní filologii. Praha 1911—.
ČSJKZ — Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Ljubljana 1918—.
Çabej, E., Der Beitrag des Albanischen zum Balkan-Sprachbund. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 41—54.
Çabej, Hyrje — Çabej, E., Hyrje në historinë e gjuhës shqipe². Tiranë 1960.
Çabej, Stud. — Çabej, E., Studime rreth etimologjisë së gjuhës shqipe. 1—3. — Buletin (Tiranë) 4, 1960; 1.2., 1961.
Damerau — Damerau, N., Russische Lehnwörter in der neubulgarischen Literatursprache. — Slav. Veröffentl. 24. Berlin 1960.
Daničić — Daničić, Đ., Korijeni s riječima od njih postalijem u hrvatskom ili srpskom jeziku. Zagreb 1877.
Dauzat — Dauzat, A., Dictionnaire étymologique de la langue française. Paris 1938.
DAW, Wien — Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-hist. Classe. Wien 1850—.
Décsy — Décsy, G., Die ungarischen Lehnwörter der bulgarischen Sprache. Wiesbaden 1959.
Dečev, D., Charakteristik der thrakischen Sprache. — Балк. езикозн. 2, 1960, 147—213.
Detschew, D., Der ostgermanische Ursprung des bulgarischen Volksnamens. — ZONF 2, 1926—1927, 198—216.
Detschew, Thrak. Sprr. — Detschew, D., Die thrakischen Sprachreste. Wien 1957.
Delbrück — Delbrück, B., Die indogermanischen Verwandtschaftsnamen. — Abh, SAW 11/5. Leipzig 1889.

Devellioğlu, F. Osmanlĭca-türkçe ansiklopedik Lûgat. Ankara 1962.
Dickenmann, E., Über einige alte Flussnamen Osteuropas. — BNF 1, 1949—1950, 85—98.
Dickenmann, Savesystem — Dickenmann, E., Studien zur Hydronymie des Savesystems. 1. Sonderdruck aus dem Archivum Europae Centro-orientalis 5 (1939), 6 (1940), 7 (1941), Budapest; 2. Heidelberg 1966.
Dickenmann, Unters. — Dickenmann, E., Untersuchungen über die Nominalkomposition im Russischen. — Veröffentlichungen Slav. Inst., Berlin 12. Leipzig 1934.
Diels — Diels, P., Altkirchenslavische Grammatik. Heidelberg 1932.
Diez — Diez, F., Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen[5]. Bonn 1887.
Dimitrov, B., Zur Etymologie einiger Flurnamen. — Балк. езикозн. 13/1, 1968, 49—54.
Disputationes 1969 — Disputationes ad montium vocabula aliorumque nominum significationes pertinentes. 10. Internationaler Kongress für Namenforschung. Wien 1969.
DLRM 1958 — Dicţionarul limbii române moderne. Academia Republicii Populare Romîne. Institutul de lingvistică din Bucureşti 1958.
Doritsch — Doritsch, A., Gebrauch der altbulgarischen Adverbia. Leipzig 1910.
Dostál — Dostál, A., Studie o vidovém systemu v staroslověnštině. Praha 1954.
Dumke, H., Die Terminologie des Ackerbaues im Dakorumänischen. — JIRSpr 19—20, 1913, 65—131.
Duridanov, Iv., Die alten Bevölkerungsverhältnisse Makedoniens auf Grund der Toponymie. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 773—786.
— Zur alten slavischen Toponymie Bulgariens. — ZslPh 29, 1961, 91—102. (Рила; Верила, Ворила; Веригава)
— Baltico-Bulgarica. — Donum Balticum to Professor Chr. S. Stang on the occasion of his seventieth birthday. Stockholm 1970. *(brúlja, grágor, klipav, repam, trъšúvam, tarašuvam, taršuvam)*
— Zum baltoslav. **verp-*. — Baltistica 4/1, Vilnius 1968, 55—58.
— Die Behandlung des fremden *ŏ* bzw. *ŭ* im Südslavischen. — SlPrag 8, 1966, 25—32.
— Der Bergname *Osogovo.* (Ein Beitrag zur alten Oronymie des Balkan). — Балк. езикозн. 11/2, 1967, 57—60.
— Zur Etymologie alter geographischer Namen Südmakedoniens mit inlautendem $u < \underset{\circ}{l}$. — StudRospond 1966, 285—289.
— Die Flurnamen der Dörfer Drendovene und Vѣnbel (Südmakedonien). — Symb. Taszycki 1968, 61—69.
— Idg. **ank-*:**onk-* in einigen slavischen Fluss- und Ortsnamen. — BNF 10, 1959, 171—173.
— Illyrische Flussnamen in Serbien. — Балк. езикозн. 6, 1963, 101—107.
— Südslawisch-baltische Übereinstimmungen im Bereiche der Wortbildung. — Baltistica 5/1, Vilnius 1969, 21—27.
— Der thrakische Einfluss auf die bulgarische Anthroponymie. — Балк. езикозн. 2, 1960, 69—86.
— Urslav **Perynъ* und seine Spuren in der Toponymie. — StSlav 12, 1966, 99—102.
— Vorslavische Bergnamen aus Makedonien. — Disputationes 1969, 363—369. *(Gramos, Pajak, Nisi, Osogovo, Skardole)*
— Zasady i metody „lokalnych" badań toponomastycznych. — I. Międzynarodowa slawistyczna conferencja onomastyczna. Księga referatów. Wrocław—Warszawa 1961, 117—125.

Duridanov, Thrak.-dak. Stud. — Duridanov, Iv., Thrakisch-dakische Studien. 1. Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen. — Балк. езикозн. 13/2, 1969.
Eckert, R., Zur slawischen Hochzeitsterminologie. — ZSl 10, 1965, 185—211.
Egli — Egli, J., Nomina Geographica². Leipzig 1893.
Ekblom, R., *Lovat'*. — Studier i modern språkvetenskap 8. Uppsala 1921, 15—23.
Ernout-Meillet — Ernout, A., A. Meillet, Dictionnaire étymologique de la langue latine³. Paris 1951.
ESR — Études slaves et roumaines. Budapest 1948 —.
Essays R. Jakobson 1956 — For Roman Jacobson. Essays on the Occasion of his Sixtieth Birthday. The Hague 1956.
Essays R. Jakobson 1967 — To honor Roman Jakobson. Essays on the Occasion of his Seventieth Birthday, 11 October 1966. 1.2. The Hague—Paris 1967.
ESSJ — Etymologický slovník slovanských jazyků. Ukázkové číslo. Hesla zpracovali Čapková, V., E. Havlová, E. Kopečný, A. Mátl, H. Plevačová. Brno 1966.
Ét. celt. — Études celtiques. Paris 1935 —.
Ét. hist. — Études historiques. 1—5. Sofia 1960—1970.
Falk — Falk, K. O., Urslav. *bьčela* „apis mellifica". Uppsala 1944.
Feist — Feist, S., Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache mit Einschluss des Krimgotischen und sonstiger zerstreuter Überreste des Gotischen³. Leiden 1939.
Ferianc — Ferianc, O., Slovenské názvoslovie vtákov. Bratislava 1958.
Festschrift Bezzenberger 1921 — Festschrift A. Bezzenberger zum 14. April 1921, dargebracht von seinen Freunden und Schülern. Göttingen 1921.
Festschrift Čyževs'kyj 1954 — Festschrift für Dmytro Čyževs'kyj zum 60. Geburtstag. Berlin 1954.
Festschrift Debrunner 1954 — Festschrift A. Debrunner. Sprachgeschichte und Wortbedeutung. Bern 1954.
Festschrift Diels 1953 — Münchener Beiträge zur Slavenkunde. Festgabe für Paul Diels. München 1953.
Festschrift Donner 1906 — Otto Donnerille. — JSFOugr 23. Helsingfors 1906.
Festschrift Endzelin (Riga) — Festschrift dem Akademiker Prof. Dr. J. Endzelin zu seinem 85. Geburtstag und zu Ehren seiner 65-jährigen wissenschaftlichen Tätigkeit gewidmet. Riga 1959.
Festschrift Endzelin (Chicago) — In honorem Endzelin. Chicago 1960.
Festschrift Haff 1950 — Festschrift K. Haff zum 70. Geburtstag. Innsbruck 1950.
Festschrift H. Hirt 1936 — Germanen und Indogermanen. Festschrift für Hermann Hirt. 1—2. Heidelberg 1936.
Festschrift Koschmieder 1958 — Festschrift für Erwin Koschmieder. München 1958.
Festschrift Koschmieder 1967 — Aus der Geisteswelt der Slaven. Dankesgabe an Erwin Koschmieder. München 1967.
Festschrift Krahe 1958 — Sybaris. Festschrift H. Krahe zum 60. Geburtstag. Wiesbaden 1958.
Festschrift Kuhn 1916 — Aufsätze zur Kultur- und Sprachgeschichte vornehmlich des Orients, Ernst Kuhn zum 70. Geburtstage am 7. Februar 1916 gewidmet. München 1916.

Festschrift Thomsen 1912 — Festschrift Vilhelm Thomsen zur Vollendung des 70. Lebensjahres am 25. Januar 1912. Leipzig 1912.
Festschrift Vasmer 1956 — Festschrift für M. Vasmer zum 70. Geburtstag. Berlin 1956.
Festschrift Voretzsch 1927 — Philologische Studien K. Voretzsch zum 60. Geburtstag. Halle (S.) 1927.
Festschrift Windisch 1914 — Festschrift Ernst Windisch. Leipzig 1914.
Festskrift Persson 1922 — Strena philologica Upsaliensis. Festskrift tillägnad prof. Per Persson. Uppsala 1922.
Festskrift Thomsen 1894 — Festskrift til Vilhelm Thomsen. Kopenhagen 1894.
Fick — Fick, A., Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, 4. Aufl. bearbeitet von A. Bezzenberger, A. Fick und W. Stokes. 1—3. Göttingen 1890—1909.
Filipova-Bajrova, M., Au sujet des emprunts grecs dans la langue bulgare. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 579—585.
Filologija — Filologija. Zagreb 1957—.
Flensburg — Flensburg, N., Studien auf dem Gebiete der indogermanischen Wurzelbildung. 1. Die einfache Basis *TER-* im Indogermanischen. Lund 1897.
Frähn — Frähn, M. Die ältesten arabischen Nachrichten über die Wolga-Bulgaren aus Ibn-Fozlan's Reiseberichten. — Mémoires de l'Académie imp. des sciences de S.-Pétersbourg, sér. 6, 1. 1832.
Fraenkel, E., Analogische Umgestaltung und Volksetymologie besonders im Baltischen und Slavischen. — ZslPh 23, 1955, 334—353.
— Zur baltoslavischen Sprachgeschichte und Grammatik. — AslPh 39, 1925, 69—92.
— Zu den indogermanischen Zeitausdrücken. — ZslPh 26, 1958, 339—351.
— Morphologische und etymologische Beiträge besonders aus baltischem und slavischem Gebiete. — Festschrift Čyževs'kyj 1954, 110—120.
— Slavisch *gospodь*, lit. *viešpats*, preuss. *waispattin* und Zubehör. — ZslPh 20, 1950, 51—89.
Fraenkel, Balt. Spr. — Fraenkel, E., Die baltischen Sprachen, ihre Beziehungen zueinander und zu den indogermanischen Schwesteridiomen als Einführung in die baltische Sprachwissenschaft. Heidelberg 1950.
Fraenkel, BSl — Fraenkel, E., Baltoslavica. — Ergänzungshefte zu KZ 1. Göttingen 1921.
Fraenkel, LEW — Fraenkel, E., Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg — Göttingen 1962—1965.
Freis. — Freisinger Denkmäler (Brižinski spomenici), ed. Fr. Ramovš und M. Kos. Ljubljana 1937.
Freitagh, G. W., Lexicon arabico-latinum, 1830—1837.
Frischbier — Frischbier, H., Preussisches Wörterbuch. Berlin 1882.
Frisk — Frisk, H., Griechisches etymologisches Wörterbuch. 1. Heidelberg 1960; Lief. 11—22, 1961—1970.
Gamillscheg — Gamillscheg, E., Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache. — Sammlung romanischer Elementar- und Handbücher, Reihe 3,5. Heidelberg 1929.
Gardiner — Gardiner, S. C., German loanwords in Russian 1550—1690. Oxford 1965.
Gălăbov, Iv., Contribution au problème des contacts bulgaro-roumains au sud du Danube. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 213—224.
— Die thrakischen *-enos*-Bildungen. — Балк. езикозн. 6, 1963, 75—79.

G e b a u e r, HM — Gebauer, J., Historická mluvnice jazyka českého. Praha 1894—1898.
G e b a u e r, Slovn. stč. — Gebauer, J., Slovník staročeský. 1—2. Praha 1903—1916.
G e o r g a c a s, J. D., Place and other names in Greece of various Balkan origins. Part 3. — ZBalk 4, 1966, 26—56.
G e o r g i e v, V. I., Albanisch, Dakisch-Mysisch und Rumänisch. Die Herkunft der Albaner. — Балк. езикозн. 2, 1960, 1—19.
— Die altgriechischen Flussnamen. — Изсл. Дечев 1958, 3—48.
— Die altgriechischen Flussnamen II. Nachträge und Berichtigungen zu „Die altgriechischen Flussnamen“ Sofia 1958. — Балк. езикозн. 1, 1959, 17—27.
— L'apport du bulgare à la formation de l'union linguistique balkanique. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 55—57.
— Bergnamen und ethnische Schichten der Balkanhalbinsel. — Disputationes 1969, 25—39.
— Contribution à l'étude de l'étymologie grecque. — Балк. езикозн. 1, 1959, 69—86.
— Le dace comme substrat de la langue roumaine. — RRL 10/1—3, 1965, 75—80.
— Zur dakischen Hydronymie. — AAntH 10/1—3, 1962, 115—118.
— *Dunaj, Dunav, Dunăre.* — Stud. ling. Spławiński 1963, 87—90.
— Sur l'ethnogenèse des peuples balkaniques. Le dace, l'albanais et le roumain. — Studii Clasice 3, Bucureşti 1961, 23—27.
— The genesis of the Balkan peoples. — SlR 44, 1966, 285—297.
— Die griechischen Nomina auf *-εύς* und die baltisch-slavischen Verba auf *-áuju/ĭjǫ*. — LPosn 8, 1960, 17—29.
— Hellespontos und Bosporos. — Балк. езикозн. 3/2, 1961, 25—27.
— Die Herkunft der Namen der grössten Flüsse der Balkanhalbinsel und ihre Bedeutung zur Ethnogenese der Balkanvölker. — Балк. езикозн. 1, 1959, 5—16.
— Illyrer, Veneter und Urslawen. — Балк. езикозн. 13/1, 1968, 5—13.
— Die indoeuropäische Herkunft der ältesten Flussnamen der Balkanhalbinsel. — 6. Internationaler Kongress für Namenforschung. München, 24.—28. August 1958. Kongressberichte, Bd. 2. Stud. Onom. Mon. 3, 1961, 308—310.
— Die indoeuropäische Makrohydronymie und die Frage nach der Urheimat der Indoeuropäer. — 8. Internationaler Kongress für Onomastik. Amsterdam 1966, 491—498.
— Lat. *ferrum*, griech. *χαλκός*, abg. *želězo* und Verwandtes. — KZ 63, 1936, 250—256.
— L'origine des termes roumains *măgură* et *pîrîu*. — Omagiu Al. Rosetti 1965, 287—290.
— Problema substratului balcanic în lexicul limbii bulgare. — Omagiu I. Iordan 1958, 325—331.
— Le problème linguistique commun des peuples balkaniques et les tâches du Colloque international des civilisations balkaniques. — Actes du Colloque international de civilisations balkaniques, organisé par la commission nationale roumaine pour l'UNESCO et l'Académie de la RPR, Sinaia, 8. — 14.7. 1962. Bucureşti 1963, 53—56.
— Le problème de l'union linguistique balkanique. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 7—19.
— Problèmes phonématiques du slave commun. — RESl 44, 1965, 7—17.
— Raporturile dintre limbile dacă, tracă şi frigiană. — Studii Clasice 2, Bucureşti 1960, 39—58.
— Slave *agnę* et ses correspondances. — RESl 40, 1964, 94—96.

G e o r g i e v, V. I., *Theiss, Temes, Maros, Szamos* (Herkunft und Bildung). — BNF 12, 1961, 87—94.
— Thrace et illyrien. — Балк. езикозн. 6, 1963, 71—74.
— Zum Thrakischen. — AION 7, 1966, 83—87.
— La toponymie ancienne de la péninsule Balkanique et la thèse méditerranéenne. Publié à l'occasion du 7e congrès international des sciences onomastiques à Florence—Pise du 4 au 8 avril 1961. — Балк. езикозн. 3/1, 1961.
— Urslavisch **dasta* und **dasti* 'genug'. — Festschrift Koschmieder 1967, 3—4.
— Die Verteilung von *dol, dere, bara, reka* in der bulgarischen Toponymie. — WSl 6, 1961, 13—15.
G e o r g i e v, V. I., Introduzione — Georgiev, V. I., Introduzione alla storia delle lingue indeuropee. (Incunabula Graeca 9). Roma 1966.
Γέρας — *Γέρας*. Abhandlungen zur indogermanischen Sprachgeschichte, A. Fick zum 70. Geburtstag gewidmet. Göttingen 1903.
G e r m S l — Germanoslavica. Vierteljahrsschrift für die Erforschung der germanisch-slavischen Kulturbeziehungen. Brünn—Prag 1931—.
G H Å — Göteborgs högskolas årsskrift. 1895—1953.
G i a n n e l l i — V a i l l a n t — Giannelli, C., A. Vaillant, Un lexique macédonien du XVIe siècle. Textes publiés par l'Institut d'études slaves. 5. Paris 1958.
G i m b u t a s, M., Ancient slavic religion: a synopsis. — Essays R. Jakobson 1967, 1, 738—759. *(Перун, перперуда, додола, Волос, Хорс, Дажбог, Стрибог, Сварог, Триглав, Мокош)*
G I r P h — Grundriss der iranischen Philologie, hrsg. von W. Geiger und E. Kuhn, Strassburg 1895—.
G l o t t a — Glotta. Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache. Göttingen 1907—.
G n o m o n — Gnomon. Kritische Zeitschrift für die gesamte klassische Altertumswissenschaft. Berlin 1925—.
G ö r n e r, F., Etymologische Betrachtungen. — ZslPh 32, 1965, 330—336. *(*kolděd'z'ь, *jьstъba)*
G o l ą b, Z., The traces of vr̥ddhi in Slavic. — Essays R. Jakobson 1967, 1, 770—784. *(*balъ, *bérza, *gajь, *katъ, *kanъ, kǫtja, lipa, *manъ, mara, *rakъ / *račь, *sádja, *vorna, *zárja)*
G o l ą b, Z., K. Polański, Z badań nad słownictwem prasłowiańskim. — Slavia 29/4, 1960, 525—540.
G o m b o c z — Gombocz, Z., Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache. — MSFO 30. Helsingfors 1912.
G o m b o c z — M e l i c h — Gombocz, Z., J. Melich, Magyar etymológiai szótár. 1—2. Budapest 1914—1944.
G o n d a — Gonda, J., Reflexions on the Numerals „one" and „two" in Ancient Indo-European Languages. Utrecht 1953.
G r a u r, A., A propos de roum. *şoşoi*, mac. *šošorea*. — Балк. езикозн. 12, 1967, 113.
G r a u r, ER — Graur, A., Etimologii româneşti. Bucureşti 1963.
G r a u r, Nume — Graur, A., Nume de persoane. Bucureşti 1965.
G r a u r, Tendinţele — Graur, A., Tendinţele actuale ale limbii române. Bucureşti 1968.
G r é g o i r e, H., L'origine et le nom des Croates et des Serbes. — Byzantion 17, 1944—1945, 88—118.
G r ø n b e c h — Grønbech, K., Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicns. — Monumenta Linguarum Asiae Maioris, Subsidia 1. København 1942.

G u n n a r s s o n — Gunnarsson, G., Das slavische Wort für Kirche. — UUÅ 7, 1937. Uppsala 1937.

G u t s c h m i d t, K., Albanische Tiernamen südslawischer Herkunft. — ZSl 11, 1966, 54—60.

— Bemerkungen zur Rolle des Neugriechischen bei der Herausbildung des Wortschatzes der neubulgarischen Schriftsprache. — Beiträge zur Entwicklung der Balkanzivilisation. Zum 1. Internationalen Kongress der Association internationale d'études du Sud-Est européen à Sofia. Leipzig 1966, 533—537.

— Zur slawisch-rumänischen Lehnwortkunde. — ZSl 15/1, 1970, 78—80.

— Zwei aus dem Neugriechischen entlehnte Verben im Bulgarischen. — ZSl 11/5, 1966, 681—684. (*λείψω* > бълг. литвам, *κακ(κ)ανίζω* > каканижа, *χαχαρίζω* > хахарижа)

H a d r o v i c s, L., Die slavischen Elemente im Ungarischen. — ZslPh 29, 1961, 1—28.

H a m p, E., Einige slavische Toponyme in Griechenland aus dem 17. Jahrhundert. — ZslPh 31/1, 1963, 143—145.

H a n e s, Gh., Terminologia botanică în opera lui Mihail Sadoveanu. 1. — LbR 16, 1967, 41—54.

H a r v S l S t — Harvard Slavic Studies. Cambridge, Mass. 1953 —.

H a v e r s — Havers, W., Neuere Literatur zum Sprachtabu. — SAW, Wien 223/5, 1946.

H a z a i, G., Remarques sur les rapports des langues slaves des Balkans avec le turc-osmanli. — StSlav 7, 1961, 97—138.

H e h n — Hehn, V., Kulturpflanzen und Haustiere. 7. Aufl. von O. Schrader und A. Engler. Berlin 1902.

H e r n e — Herne, G., Die slavischen Farbenbenennungen. Eine semasiologisch-etymologische Untersuchung. Uppsala 1954.

H i r t, H., Zu den germanischen Lehnwörtern im Slawischen. — PBB 23, 1898, 330—351.

H i r t, Akzent — Hirt, H., Der indogermanische Akzent. Strassburg 1895.

H i r t z — Hirtz, M., Rječnik narodnih zoologičkih naziva. Zagreb 1928.

H o f f m a n n — Hoffmann, O., Die Makedonen, ihre Sprache und ihr Volkstum. Göttingen 1906.

H o f f m a n n - J o r d a n — Hoffmann, H. A., D. S. Jordan, A Catalogue of the fishes of Greece, with notes on the names now in use and those employed by classical authors. — Proceedings of the Academy of Natural Sciences of Philadelphia, 1892, 230—285.

H o f m a n n, AV — Hofmann, E., Ausdrucksverstärkung. Untersuchungen zur etym. Verstärkung und zum Gebrauch der Steigerungsadverbia im Baltoslavischen und in anderen idg. Sprachen. Göttingen 1930.

H o f m a n n, GrEtWb — Hofmann, J. B., Etymologisches Wörterbuch des Griechischen. München 1966.

H o l u b — Holub, J., Stručný slovník etymologický jazyka československého². Praha 1937.

H o l u b - K o p e č n ý — Holub, J, Fr. Kopečný, Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1952.

H o o p s — Hoops, J., Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum. Strassburg 1905.

H o r á l e k — Horálek, K., Úvod do studia slovanských jazyků². Praha 1962.

H u j e r — Hujer, O., Slovanská deklinace jmenná. — Rozpr. ČA, řada 3, 33. Praha 1910.

IF — Indogermanische Forschungen. Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde, begr. von W. Streitberg, hrsg. von Debrunner und Sommer. Strassburg 1892 —.
IF Anz — Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Beiblatt zu den Indogermanischen Forschungen. Strassburg 1892 —.
IJ — Indogermanisches Jahrbuch. Strassburg 1914—1919; Berlin 1920—1955.
IJSLP — International Journal of Slavic Linguistics and Poetics. 's-Gravenhage 1959 —.
Iordan, I., Notes sur les rapports linguistiques russo-roumains. — Essays R. Jakobson 1967, 2, 958-966.
— Toponimice romîneşti în *-ov(a), -av(a)*. — Изсл. Младенов 1957, 341—349.
Iordan, Toponimia — Iordan, I., Toponimia românească. Bucureşti 1963.
Isačenko — Isačenko, A., Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok. Bratislava 1943.
Ivanov, J., Un parler archaïque. — RESl 2, 1922, 86—103.
Ivić, P. Liens phonologiques entre les langues balkaniques. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 133—141.
Ivić, Skr. Dialekte — Ivić, P., Die serbokroatischen Dialekte. Ihre Struktur und Entwicklung. 1. Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe. (Slavistic Printings and Reprintings, ed. by C. H. van Schoonefeld 18). 's-Gravenhage 1958.
Jacobsohn — Jacobsohn, H., Arier und Ugrofinnen. Göttingen 1922.
Jacobsson — Jacobsson, G., Le nom de temps *lěto* dans les langues slaves. Uppsala 1947.
Jagić, V., Zum altbulgarischen Vocalismus. Wie lautete ѫ bei den alten Bulgaren? — AslPh 3, 1879, 312—357.
— Glagolitica. Würdigung neuentdeckter Fragmente. — DAW, Wien 38/2, 1890, 44—58.
Jagić, Dobrom. ev. — Jagić, V., Evangelium Dobromiri. Ein altmacedonisches Denkmal der kirchenslavischen Sprache des 12. Jahrhunderts. — SAW, Wien 138, 1898.
Jagić, Entst. — Jagić, V., Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache². Berlin 1913.
Jagić, Glossen — Jagić, V., Kirchenslavisch-böhmische Glossen saec. 11—12. — DAW, Wien 50/2, 1904.
Jagić, Zlatoust — Jagić, V., Bericht über einen mittelbulgarischen Zlatoust des 13—14. Jahrhunderts. Wien 1898.
Jakobson — Jakobson, R., Selected Writings. 4. The Hague 1966.
Janko — Janko, J., O pravěku slovanském. Praha 1912.
JazSb — вж. JČ.
JČ — Jazykovedný časopis Slovenskej Akadémie vied a umení. Bratislava 1946 —. [1—6: Jazykovedný sborník = JazSb].
Jireček — Jireček, K., Geschichte der Bulgaren. Prag 1876.
JIRSpr — Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches — Seminar) zu Leipzig, hrsg. G. Weigand. 1—29, 1894—1921.
Jokl, N., Slaven und Albaner. — Slavia 13, 1934—1935, 281—325; 609—645.
— Südslavische Wortstratographie und albanische Lehnwortkunde. — Сб. Милетич 1933, 118—146.
Jokl, Studien — Jokl, N., Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung. — SAW, Wien 168/1, 1911.
Jokl, Unters. — Jokl, N., Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen. — Untersuchungen zur idg. Sprach- und Kulturwissenschaft. 8. Berlin—Leipzig 1923.

J P — Język Polski. Organ Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Kraków 1916 —.
Justi — Justi, F., Iranisches Namenbuch. (Marburg 1895).
Kahane-Tietze — Kahane, H. & R., A. Tietze, The Lingua Franca in the Levant. Turkish Nautical Terms of Italian and Greek Origin. Urbana 1958.
Kakuk, S., Die südslavische Vermittlung bei den osmanisch-türkischen Lehnwörtern der ungarischen Sprache. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 763—771.
Kiparsky, V., Zur Betonung der südslavischen Lehnwörter im Rumänischen. — WSl 6, 1961, 432—442.
— Zur Datierung der gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen. — AION 1, 1958, 17—24.
Kiparsky, Die gemeinslav. Lehnwörter — Kiparsky, V., Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen. — AASF 32/2. Helsinki 1934.
Klaić — Klaić, B., Rječnik stranih riječi, izraza i kratica. Zagreb 1962.
Kluge-Mitzka — Kluge, F., Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 19. Aufl. von W. Mitzka. Berlin 1963.
Knežević — Knežević, A., Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben. (Meisenheim am Glan 1962).
Kniezsa — Kniezsa, I., A Magyar nyelv szláv jövevényszavai, 1/1—2. Budapest 1955.
Knobloch, J., Jazykový odraz merovejsko-slovanských styků. — StSlH 12, 1966, 235—243. *(stьklo; pěnęzь, pěnęgъ; crьky; popъ; sobota; krъstiti; postiti sę; neprijaznь; zakonьnikъ)*
Knutsson, Lw. — Knutsson, K., Die germanischen Lehnwörter im Slavischen vom Typus buky. — LUÅ, NF 24/9. Lund 1929.
Knutsson, Palat. — Knutsson, K., Über die sog. zweite Palatalisierung in den slavischen Sprachen. — LUÅ, NF 21/9. Lund 1925.
Kopečný, F., Bulgarische Präpositionen kămto, kădeto, deto. — ZSl 35/1, 1970, 104—108.
Korth, G., Zur Etymologie des Wortes *'Slavus'* (Sklave). — Glotta 48, 1970, 145—153.
Kořínek, J. M., K původu slov. *gnědъ*. — LF 61, 1934, 43—54.
Kořínek, Od i. e. prajazyka — Kořínek J., M., Od indoeuropského prajazyka k praslovančine. Bratislava 1948.
Kořínek, Studie — Kořínek, J. M., Studie z oblasti onomatopoje. Praha 1934.
Kostov, K., Altbulg. въдовица (въдова) und seine Entsprechungen in bulgarischen Mundarten. — ZSl 15/1, 1970, 81—84.
— Bulg. dial. *алава́нта*, skr. *ала̀ва̄нта* und ital. *(andare) a levante*. — WSl 11/1—2, 1966, 125—130.
— Bulg. dial. *травайарам* „arbeite, mühe mich ab" und ital. travagliare. — WSl 7, 1962, 168—170.
— Bulg. mund. *папин* (*папиня*) „Dummkopf". — ZSl 8, 1963, 62—64.
— Deutsche Lehnwörter in der Berufssprache der bulgarischen Tischler. — ZSl 6, 1961, 61—81.
— Zur Lautgestalt von rum. *cogémite* und bulg. dial. *коджемити* — WSl 12/3, 1967, 324—326.
— Skr. *стасати* 'ankommen', westbulg. *стасвам* 'ankommen', 'fertig werden' anstelle von ostbulg. *фтасвам*. — ZSl 5/2, 1960, 204—206.
— Zur ungarisch-slavischen Lehnwortkunde. — ZSl 6, 1961, 139—145.
Kowalski, T., W sprawie metodologii badań zapożyczeń tureckich w językach słowiańskich. — Sb. prací I. Sjezdu, 554—556.

K o z i e r o w s k i — Kozierowski, S., Atlas nazw geograficznych słowiańszczyzny zachodniej. — 1—2. Poznań 1934—1935.
K r a e l i t z — Kraelitz-Greifenhorst, F. v., Corollarien zu F. Miklosich „Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen". — SAW, Wien 166/4, 1911.
K r a h e, Hydronymie — Krahe, H., Die Struktur der alteuropäischen Hydronymie. Wiesbaden 1962.
K r a t y l o s — Kratylos. Kritisches Berichts- und Rezensionsorgan für indogermanische und allgemeine Sprachwissenschaft. Wiesbaden 1956 —.
K r ă n d ž a l o v, D., Rumänische Einflüsse in der slawischen Hirtenterminologie und Toponomastik in den Karpaten. — ZSl 10, 1965, 354—366.
— La terminologie pastorale commune chez les peuples balkaniques. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 789—793.
K r č e k — Krček, F., Grupy dźwiękowe polskie *tart* i *cir(z)ć*, jako odpowiedniki starobułgarskiej *trъt*, oraz ich doniosłość dla odbudowy wokalizmu prasłowiańskiego i praindoeuropejskiego. Lwów 1907.
K r i s t o f o r i d h i — Kristoforidhi, K., Fjalor shqip-greqisht. (Tiranë) 1961.
K r o g m a n n, W., Slav. **gospodь*. — Festschrift Vasmer 1956, 253—258.
K r o n a s s e r — Kronasser, H., Handbuch der Semasiologie. Heidelberg 1952.
K R W — Księga referatów. 2 Międzynarodowy zjazd slawistów. 1. Warszawa 1934.
K S B — Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung auf dem Gebiete der arischen, keltischen und slavischen Sprachen, hrsg. v. A. Kuhn und A. Schleicher. 1—8. Berlin 1858—1876.
K S Z — Keleti Szemle. Revue Orientale. Budapest 1900—.
K u l' b a k i n — Kul'bakin, S., Le vieux slave. — Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves. 5. Paris 1929.
K u r y ł o w i c z, J., Slavic *damь*: a problem of methodology. — Essays R. Jakobson 1967, 2, 1127—1131.
— Związki językowe słowiańsko-germańskie. — Prz. zach. 1951, 5/6, 191—206.
K u r y ł o w i c z, Accent. i-e. — Kuryłowicz, J., L'accentuation des langues indoeuropéennes². Wrocław-Kraków 1958.
K u r y ł o w i c z, Apophonie — Kuryłowicz, J., L'apophonie en indoeuropéen. Wrocław 1956.
K u r y ł o w i c z, Études — Kuryłowicz, J., Études indoeuropéennes. 1. Kraków 1935.
K Z — Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, begr. v. A. Kuhn. Berlin — Gütersloh — Göttingen 1852 —.
L a n g u a g e — Language. Journal of the Linguistic Society of America. Baltimore 1925 —.
L b R, L b. R u m. — Limba româna. Bucureşti 1952 —.
L e h r-S p ł a w i ń s k i, T., Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie polskim. — Studia historyczne ku czi Stanisława Kutrzeby. 2. Kraków 1938, 469—481.
— O zapożyczeniach łacińskich w języku prasłowiańskim. — SPAU 34/4, 1929, 3—6.
L e h r - S p ł a w i ń s k i, O pochodzeniu — Lehr-Spławiński, T., O pochodzeniu i praojczyznie słowian. Poznań 1946.
L e h r - S p ł a w i ń s k i - K u r a s z k i e w i c z - S ł a w s k i — Lehr-Spławiński, T., W. Kuraszkiewicz, F. Sławski, Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich. Warszawa 1954.

Lehr-Spławiński — Polański — Lehr-Spławiński, T., K. Polański, Słownik etymologiczny języka drzewian połabskich. 1. Wrocław—Warszawa—Kraków 1962.
Lehr-Spławiński, T., F. Sławski, Z pracowni Słownika prasłowiańskiego. — RoczSl 20/1, 1958, 3—15.
Leskien, A., Bemerkungen über den Vokalismus der mittelbulgarischen Denkmäler. — AslPh 4, 1880, 566—572.
Leskien, Abl. — Leskien, A., Der Ablaut der Wurzelsilben im Litauischen. — Abh, SAW 9/4. Leipzig 1884.
Leskien, Bildung — Leskien, A., Die Bildung der Nomina im Litauischen. — Abh, SAW 12/3. Leipzig 1891.
Leskien, Hdb. — Leskien, A., Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache[8]. Heidelberg 1962.
Letopis MSl — Letopis Matice Slovenske. Ljubljana 1865 —.
LF, List(y) filol. — Listy filologické a paedagogické. От t. 14 —: Listy filologické. Praha 1874—.
Lidén, E., Vermischtes zur Wortkunde und Grammatik. — SSUF 1891—1894, 60—81.
Lidén, Anlautsges. — Lidén, E., Ein baltisch-slavisches Anlautsgesetz. — GHÅ 5/4. Göteborg 1899.
Lidén, Bland. Bidr. — Lidén, E., Blandade språkhistoriska bidrag. — GHÅ 10/1. Göteborg 1904.
Liewehr, F., Serbokroatisch, bulgarisch *nemoj* und Verwandtes. — ZSl 1, 1956, 89—92.
Lindemann, F. O., Indo-European **ōs* 'bouche'. — Essays R. Jakobson 1967, 2, 1188—1190.
LingSlov — Linguistica Slovaca. 1—6. Bratislava 1939—1948.
Lingua viget 1965 — Lingua viget. Commentationes Slavicae in honorem V. Kiparsky. Helsinki 1965.
Linguistica — Linguistica. Ljubljana 1955 —.
List(y) filol. вж. LF.
Loewe, EtWb — Loewe, R., Deutsches etymologisches Wörterbuch. Berlin—Leipzig 1930.
Loewenthal — Loewenthal, W., Die slavischen Farbenbezeichnungen. Diss. Leipzig 1901.
Lokotsch — Lokotsch, K., Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs. Heidelberg 1927.
Lokotsch, Amer. — Lokotsch, K., Etymologisches Wörterbuch der amerikanischen (indianischen) Wörter im Deutschen. Heidelberg 1926.
LPosn — Lingua Posnaniensis. Poznań 1949 —.
LUÅ — Lunds Universitets Årsskrift. Lund 1864—1904. NS. 1905—.
Machek, V., Une douzaine de graeco-slavica. — Изсл. Дечев 1958, 49—55.
— Etyma latino-slavica. — Изсл. Младенов 1957, 355—362.
— Quelques mots slavo-germaniques. — Slavia 20, 1951, 200—218.
— Einige slavische Vogelnamen. — ZslPh 20/1, 1948, 29—51.
— Slovanská jména *uzdy*. — Sb. Zubatý 1926, 413—427.
Machek — Machek, V., Etymologický slovník jazyka českého[2]. Praha 1968.
Machek, Jména rostlín — Machek, V., Česká a slovenská jména rostlin. Praha 1954.
Machek, Recherches — Machek, V., Recherches dans le domaine du lexique balto-slave. — Spisy Filos. Fak. Masarikovy University 37. Brno 1934.

Machek, Stud. — Machek, V., Studie o tvoření výrazů expresivních. — Prace z vědeckých ústavů Filos. Fak. Karlovy University 27. Praha 1930.
Magyar Etim. — A Magyar nyelv tötínneti-etimológiai szótára. Съст.: V. S. Farkas, A. Hamori, E. P. Hexendorf, A. Hidvégi, L. Kiss, L. Kubínyi, L. Papp, F. Pusztai. 1. Budapest 1967.
Majewski — Majewski E., Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich. 1—2. Warszawa 1889—1894.
Makowiecki — Makowiecki, St., Słownik botaniczny łacińsko-małoruski. Kraków 1936.
Małecki — Małecki, M., Dwie gwary macedońskie (Suche i Wisoka w Soluńskiem). 1. Teksty. 2. Słownik. Kraków 1934.
Małecki-Nitsch — Małecki, M., K. Nitsch, Atlas językowy polskiego Podkarpacia. Kraków 1934.
Maretić, T., O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba. — Rad 81, 1886, 81—146; 82, 1886, 69—154.
Maretić, Ruske riječi — Maretić, T., Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku. Zagreb 1892.
Markov, B., Romanische Spuren in den makedonischen Vor- und Familiennamen. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 469—471.
Marquart, Fürstenliste — Marquart, J., Die altbulgarischen Ausdrücke in der Inschrift von Čatalar und der bulgarischen Fürstenliste. — ИРАИК 15, 1911, 1—30.
Marquart, Streifzüge — Marquart, J., Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Leipzig 1903.
Marzell — Marzell, H., Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen. Unter Mitwirkung von W. Wissemann. Leipzig 1937—.
Mat. slaw. onom. Atlas — Materialien zum slawischen onomastischen Atlas. Eingeleitet und redigiert von R. Fischer. Bearbeitet von E. Eichler, H. Naumann, H. Walther. — SSAW 108/6. Berlin 1964.
Matl, J., Slov., skr., bulg. baraba, madjar. bërábër, bayrisch-österreichisch Subst. Paràber (Baraber), Verb barabern. — SOF 17, 1958, 94—100.
Mayrhofer — Mayrhofer, M., Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. Lief. 1—15. Heidelberg 1953—1961.
Mazon, A., *Νεστραμιωτικά*. — Изсл. Младенов 1957, 247—251. *Νεστραμιωτικά*.— Изсл. Романски 1960, 393—399.
Mazon, Documents — Mazon, A., Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud. Paris 1936.
Mazon — Filipova-Bajrova — Mazon, A., M. Filipova-Bajrova, Documents slaves de l'Albanie du Sud. 2. Pièces complémentaires. Paris 1965.
Mazon—Vaillant — Mazon, A., A. Vaillant, L'évangéliaire de Kulakia, un parler slave du Bas-Vardar. Paris 1938.
Meillet, A., Le vocabulaire slave et le vocabulaire indo-iranien. — RESl 6, 1926, 165—174.
Meillet, Études étym. — Meillet, A., Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave². Paris 1961.
Meillet, Le slave commun — Meillet, A., Le slave commun, 2 éd. par A. Vaillant. Paris 1934.
Mél. Belić — Mélanges linguistiques et philologiques, offerts à A. Belić à l'occasion du 40. anniversaire de son activité scientifique. Belgrad 1937.
Mél. Boyer — Mélanges publiées en l'honneur de P. Boyer. — Travaux de l'Institut d'études slaves. 2. Paris 1925.
Mél. Legras — Mélanges en l'honneur de J. Legras. Paris 1939.

Mél. Meillet — Mélanges linguistiques offerts à A. Meillet. Paris 1912.
Mél. Pedersen — Mélanges linguistiques offerts à H. Pedersen à l'occasion de son 70. anniversaire. — Acta Jutlandica 9/1. Aarhus 1937.
Mél. Petrovici — Mélanges linguistiques offerts à E. Petrovici par ses amis étrangers à l'occasion de son soixantième anniversaire. — CLing 3, Supliment. Bucarest 1958.
Mél. Vising — Mélanges de philologie offerts à J. Vising. Göteborg 1925.
Mém. Soc. Néophil. — Mémoires de la Société Néophilologique à Helsingfors. Helsinki 1893 —.
Menges, K. H., Altaic Elements in the Proto-bulgarian inscriptions. — Byzantion 21, 1951, 85—118.
Menges, Oriental elem. — Menges, K. H., The Oriental Elements in the Vocabulary of the Oldest Russian Epos. — Word, Suppl. 7. New York 1951.
Meyer, Alb. etym. Wb., AlbetWb, AlbEW, EtWb — Meyer, G., Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache. Strassburg 1891.
Meyer, Alb. Stud. — Meyer, G., Albanesische Studien, 1—3. — SAW, Wien, 104, 107, 125, 1883—1892.
Meyer, Neugr. Stud. — Meyer, G., Neugriechische Studien, 1—2, 3—4. — SAW, Wien 130/4, 5; 132/3, 6, 1894—1895.
Meyer, Tü. Stud. — Meyer, G., Türkische Studien. 1. Die griechischen und romanischen Bestandteile im Wortschatz des Osmanisch-Türkischen. — SAW, Wien 128/1, 1893.
Meyer, K. H., Aksl.-gr. Wb. — Meyer, K. H., Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch zum Codex Suprasliensis. Glückstadt 1935.
Meyer-Lübke — Meyer-Lübke, W., Romanisches etymologisches Wörterbuch³. Heidelberg 1935.
Migliorini — Duro — Migliorini, B., A. Duro, Prontuario etimologico della lingua italiana³. Torino 1858.
Mihăilă — Mihăilă, G., Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic. — Materiale şi cercetări lingvistice. 7. Bucureşti 1960.
Mikkola, Balt. u. Slav. — Mikkola, J. J., Baltisches und Slavisches. — Översigt af Finska Vetenskaps Societetens förhandlingar 45/4. Helsingfors 1903.
Mikkola, Ursl. Gramm. — Mikkola, J. J., Urslavische Grammatik, 1—3. Heidelberg 1913—1950.
Miklosich, Miklosich, EtWb — Miklosich, F., Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien 1886.
Miklosich, Alb. Forsch. — Miklosich, F., Albanische Forschungen. — DAW, Wien 19, 337—374; 20, 1—88, 315—323, 1861, 1862.
Miklosich, Christ. Term. — Miklosich, F., Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen. — DAW, Wien 24, 1876.
Miklosich, FW — Miklosich, F., Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen. — DAW, Wien 15, 1867, 73—140.
Miklosich, Lautbez. — Miklosich, F., Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen. — DAW, Wien 34, 1883.
Miklosich, Lex. PSl — Miklosich, F., Lexikon palaeoslovenico-graeco-latinum. Wien 1862—1865.
Miklosich, MN — Miklosich, F., Die slavischen Monatsnamen. — DAW, Wien 17, 1868.
Miklosich, ON — Miklosich. F., Die Bildung der Ortsnamen aus Personennamen im Slavischen. — Manuelneudruck aus DAW, Wien 1860—1874. Heidelberg 1927.
Miklosich, PN — Miklosich, F., Die Bildung der slavischen Personennamen. — Manuelneudruck aus DAW, Wien 1860—1874. Heidelberg 1927.

Miklosich, Rusalien — Miklosich, F., Die Rusalien. Ein Beitrag zur slavischen Mythologie. — SAW, Wien 46, 1864, 386—405.
Miklosich, Siebenbürg. — Miklosich, F., Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen. — DAW, Wien 7, 1856, 105—146.
Miklosich, Slav. Elem. Magyar. — Miklosich, F., Die slavischen Elemente im Magyarischen[2]. — DAW, Wien 21, 1871.
Miklosich, Slav. Elem. Neugr. — Miklosich, F., Die slavischen Elemente im Neugriechischen. — SAW, Wien 63, 1870.
Miklosich, Slav. Elem. Rum. — Miklosich, F., Die slavischen Elemente im Rumänischen. — DAW, Wien 12, 1862.
Miklosich, Tü. Elem. — Miklosich, F., Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen, 1—2. Nachtrag 1,2. — DAW, Wien 34, 35, 38, 1884—1890.
Miklosich, Vgl. Gramm. — Miklosich, F., Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, 1—4, Wien 1875—1883.
Miletič, L., Bemerkungen zu Oblak's Macedonischen Studien. — AslPh 20, 578—604.
— Über die Sprache und die Herkunft der sog. Krašovaner in Süd-Ungarn. — AslPh 25, 1903, 161—181.
Miletič, O članu — Miletič, L., O članu u bugarskom jeziku. Zagreb 1889.
Miletič, Ostbulgarisch — Miletič, L., Das Ostbulgarische. — Schriften der Balkankommission, Ling. Abt. 1. Südslavische Dialektstudien, 2. Wien 1903.
Miletič, Rhodopemund. — Miletič, L., Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache. — Schriften der Balkankommission, Ling. Abt. 1. Südslavische Dialektstudien, 6. Wien 1912.
Milewski, T., Ewolucja morfologiczna indoeuropejskich złożonych imion osobowych. — BPTJ 16, 1957, 37.
— Słowiańskie imiona osobowe na tle porównawczym. — Z polskich studiów slawistycznych. Ser. 2. Językoznawstwo. Warszawa 1963, 101 —.
Minissi, N., Lituano *krãštas*, slavo *kraj*. — RSlav 4, 1955—1956, 56—67.
Mirčev, K., Zur bulgarischen Wortbildung. — WSl 11/3, 1966, 233—240.
Mladenov, M. Sl., Influența românească asupra graiului din Novo Selo (Raionul Vidin, R. P. Bulgaria). — Romsl 14, 1967, 77—97.
— Note etimologice şi lexicale. — LbR 17, 1968, 509—511. *(màche, màchea, maiche; mèşcă* <, *гмечка, mişcă* < *мишка, 'дет. игра', otarac* (бълг. *отурак*, тур. *oturak), minegoci* < бълг. *намигоч, prîsnel* < бълг. *преснел),*
— Note etimologice şi lexicale. — LbR 18, 1969, 163—166. *(oreav* (бълг. корен *-рьв-*)*; patacă, pataşcă* (бълг. *петак, петачка*)*; pişcă* гл. < бълг. *пишкам 'бода'; pişleag* < бълг *пишл'ак*) и др.)
— Ein seltener adverbialer Wortbildungstyp im Bulgarischen (Multiplicativa auf *-иш* in den Rhodopenmundarten). — WSl 14/1, 1969, 47—50. *(ѐлчиш (йȍлчиш), млȍжиш, рѐшчиш, ч'ȍстиш, триш, кȍлкиш)*
Mladenov, St., Aind. *ambhrnás*. — KZ 44, 1911, 370—372. (амфора)
— Albanisch und Thrako-Illyrisch (Kritische Bemerkungen zu einer vermeintlichen Streitfrage). — Balkan-Archiv 4, 1928, 181—194. *(слух, слово, чарда, Дрин, Драва, Воден, вода* и др.)
— Alb. *bute* und arm. *but'*. — IF 38, 1920, 169—171.
— Altarm. *ul* 'ἔριφος'. — KZ 1, 1922, 54—55.
— Anyta ir armenu aner. — „Švietimo darbas". — Kaunas 1922, 3—4; 274—278
— Zur armenischen und slavischen Etymologie. — Mél. Pedersen 1937, 95—102.

M l a d e n o v, St., Ein Beitrag zum türkischen Sprichwörterschatz. — ZDMG 68, 1914, 687—694.
— Eine Bemerkung zu Perssons Beiträgen zur indogermanischen Wortforschung. — KZ 47, 1916, 190. *(mop)*
— Bemerkungen über die Albaner und das Albanische in Nordmakedonien und Altserbien. — Balkan-Archiv 1, 1925, 43—70.
— Die Bulgaren im Kreise der Indogermanen (Българите в кръга на индогерманците). — Юбилеен алманах за царство България (Almanach für das Königsreich Bulgarien). Leipzig—София 1929, 74—76.
— Zur bulgarischen Dialektologie. 1. Aus den Forschungen auf dem Gebiete des Ostbulgarischen. — RoczSl 4, 1911, 97—121.
— Zur bulgarischen Dialektologie. 2. Grenzen und Charakteristik des Westbulgarischen. — RoczSl 5, 1912, 178—209.
— Zur bulgarischen Dialektologie. 3. M i l e t i č, Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache, C o n e v's Herkunft, Name und Sprache der Südmoravatalbewohner und S e l i š č e v's Skizzen zur macedonischen Dialektologie.— RoszSl 9, 1930, 170—204.
— Рец. за Th. C a p i d a n, Raporturile lingvistice slavo-române. Influenţa română asupra limbei bulgare. Dakoromania 3, Cluj 1923, 129—238. Extras.— Slavia 5, 1926, 146—157.
— Zur Erforschung des slavischen Elements im Aromunischen (Elementul slav în dialectul aromân de Th. C a p i d a n, prof. la Universitatea din Cluj. Academia Română. Memoriile secţiunii literare. Ser. 3, T. 2/4. Cultura naţională. Bucureşti 1925, 289—379. — AslPh 41, 1927, 143—152.
— Etymologisches. — IF 35, 1915, 135—137. *(бърна, палец,* диал. *палам)*
— Etymologisches aus einer kurzgefassten Geschichte der bulgarischen Sprache. — СпБАН 43/21, 1930, 93—122.
— Gemeinsame Eigentümlichkeiten und Elemente der indogermanischen, türkischen und mongolischen Sprachen. — СпБАН 55/27, 1937, 149—202.
— Die labiale Tenuis als wortbildendes Element im Slavischen. — AslPh 36/1—2, 1915, 116—135; [продължение в:] Slavia 2, 1923, 26—31.
— Zu den lexikalischen Abgrenzungslinien (Isolexen) auf südslavischem und arisch-slavischem Gebiete. — Slavia 10, 1931, 242—251.
— Der Name des Flusses *Camčija* in Nordostbulgarien. — ZONF 6, 1930, 70—75.
— Neupers. *lang* „Lahm". — IF 42, 1924, 186—187.
— *Oldamur* és *Eltimir*. — Magyar nyelvőr 21/1—4, Budapest 1925, 31—39.
— Ein persisches Lehnwort durch türkische Vermittlung im Slavischen. — AslPh 37, 1920, 286—287. *(ибрик)*
— Les prétendus emprunts iraniens et turcs en slave commun. — RESl 4/2, 1924, 190—198. *(бог, ватра, кур, секира, топор; бик, коза, вол, творог* и др.)
— Zur slavischen Wortforschung. — AslPh 33, 1912, 7—19. *(čuma, grab(r)ъ, grъmъ, grezdej, lěkъ, stopanъ)*
— Zur slavischen Wortforschung. — AslPh 34, 1913, 385—401. *(чука, чукара, чук, чупя, чури, чвор, диря,* слав. **pьrliti, tichъ, utěcha)*
— Zur slavischen Wortforschung: Der bulgarische und der russische Name des Spelzes. — AASF 27, 1932, 179—187.
— Termini italiani e latini nella lingua bulgara. — Bulgaria (Roma) 1, 1939, 29—32.
— Zu den vermeintlichen finnischen Lehnwörtern im Altgermanischen. — WS 12, 1929, 58—62. [разглежда някои слав. етим.]

Mladenov. St., — Vestiges de la langue des Protobulgares touraniens en bulgare moderne. — RESl 1, 1921, 38—53.
— Wasser und Wasserlosigkeit in bulgarischen, besonders westbulgarischen Bergnamen. — ZONF 2, 1926—1927, 45—61.
Mladenov, Geschichte — Mladenov, St., Geschichte der bulgarischen Sprache. — Grundriss der slavischen Philologie und Kulturgeschichte, hrsg. von R. Trautmann und Max Vasmer. 6. Berlin—Leipzig 1929.
MO — Le Monde Oriental. Uppsala 1906 —.
Mollov, R., M. Mollova, Parlers turcs des Rhodopes de l'Ouest au point de vue slavistique. — Балк. езикозн. 11/1, 1966, 121—136.
Mollova, M., Les *ga*-dialectes turcs dans les Balkans et leur rapport avec les autres langues turques. — Балк. езикозн. 4, 1969, 107—130.
— Étude phonétique sur les turcismes en bulgare. — Балк. езикозн. 12, 1967, 115—154.
— Quelques lexèmes turks septentrionaux en *ğ-~č-~j*... dans les langues slaves méridionales. — ИИБЕз 16, 1968, 193—201.
Moór, E., Die slawischen Ortsnamen der Theissebene. — ZONF 6, 1930, 3—37; 105—140.
Moravcsik — Moravcsik, G., Byzantinoturcica. 2. Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen[2]. (Berlin 1958).
Morgenland — „Morgenland". Zeitschrift, hrsg. von J. Marquart und R. Mekkelein. Berlin 1922 —.
Moskov, M., Contribuţi la etimologia unor cuvinte româneşti de origine slavă.— Romsl 12, Filologie, 1965, 43—49.
— Parola italiana di origine protobulgara. — Aevum 42/1—2, 1968, 121—122.
Moszyński, Badania — Moszyński, K., Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian. 1. Kraków 1925.
Moszyński, Kult. — Moszyński, K., Kultura ludowa słowian. 1—2. Kraków 1929—1939.
Moszyński, Zasiąg — Moszyński, K., Pierwotny zasiąg języka prasłowiańskiego. Wrocław—Kraków 1957.
MPCG — Monografie polskich cech gwarowych, 1—4. Kraków 1916—1933.
MPKJ — Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności, 1—8. Kraków 1904—1918.
MRI Wien — Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, hrsg. W. Meyer-Lübke. Heidelberg 1914 —.
MSFO — Mémoires de la Société Finno-Ougrienne. Helsingfors 1890 —.
MSL — Mémoires de la Société de Linguistique de Paris. Paris 1868 —.
MU — Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der idg. Sprachen. Von H. Osthoff und K. Brugmann, 1—6. Leipzig 1878—1910
Münch. Stud. — Münchener Studien zur Sprachwissenschaft. München 1952 —.
Muka — Muka, A., Słownik dolnoserbskeje rěcy a jeje narěcov, 1—2. Praha 1926—1928.
Nachtigal — Nachtigal, R., Die slavischen Sprachen. Abriss der vergleichenden Grammatik. Wiesbaden 1961.
Nahtigal, Študije — Nahtigal, R., Starocerkvenoslovanske študije. — Razprave Znanstv. Društva v Ljubljani 15. Filol.-lingv. odsek 3. Ljubljana 1936.
Nastev, B., Sur les éléments aroumains en macédonien. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 735—741.
Németh — Németh, J., Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens, Sofia 1957.

Neophilol. — Neophilologus. Groningen 1961—.
Niederle, Manuel — Niederle, L., Manuel de l'antiquité slave, 1—2. Paris 1923—1926.
Niederle, Rukověť — Niederle, L., Rukověť slovanských starožitností. K vyd. připravil J. Eisner. Praha 1953.
Niederle, Starožitnosti — Niederle, L., Slovanské starožitnosti. 2. Oddíl kulturní. Život starých slovanů, 1—3. Praha 1911—1934.
Nihat — Nihat, M., Osmanlĭca-türkçe sözlük. Istanbul 1955.
Nitsche — Nitsche, P., Die geographische Terminologie des Polnischen. Köln—Graz 1964.
NphM — Neuphilologische Mitteilungen, hrsg. vom Neuphilologischen Verein in Helsingfors. Helsingfors 1899 —.
NphU — Neue philologische Untersuchungen. Hrsg. v. W. Jaeger. Berlin 1926—.
NŘ — Naše Řeč. Praha 1917—.
NTS — Norsk Tidsskrift for sprogvidenskap. Oslo 1928—.
Olivieri — Olivieri, D., Dizionario etimologico italiano. Milano 1953.
OLZ — Orientalistische Literaturzeitung. Berlin 1908 —.
Omagiu Al. Rosetti 1965 — Omagiu lui Al. Rosetti la 70 de ani. Bucureşti 1965.
Omagiu I. Iordan 1958 — Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani. (Bucureşti) 1958.
Onomastica — Onomastica. Wrocław—Warszawa—Kraków 1955 —.
Onomastica Jugosl. — Onomastica Jugoslavica. Glasilo Međuakademijskog odbora za onomastiku, 1—2. Ljubljana 1969 —.
Orbis — Orbis. Bulletin international de documentation linguistique. Louvain 1952 —.
Oriens — Oriens. Milletlerarasĭ şark tetkikleri cemiyeti mecmuasi. Leiden 1948 —.
Orłoś, T. Z., Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie czeskim. — Studia z filologii polskiej i słowiańskiej, 3. Warszawa 1958, 267—283.
Osthoff, Forschungen — Osthoff, H., Forschungen im Gebiete der indogermanischen nominalen Stammbildung. Jena 1875.
Osthoff, Parerga — Osthoff, H., Etymologische Parerga. 1. Leipzig 1901.
Osthoff, Suppl. — Osthoff, H., Vom Suppletivwesen der idg. Sprachen. Heidelberg 1899.
Oštir — Oštir, K., Drei vorslavisch-etruskische Vogelnamen. Ljubljana 1930.
Otrębski, J., Beiträge zur baltisch-slawischen Namenkunde. — BNF 11, 1960, 172—178; 12, 1961, 39—44, 262—265; 13, 1962, 148—149, 265—267; 14, 1963, 193—197.
— Drei slavische Etymologien. — Sprache 10, 1964, 125—133.
Otrębski, IF — Otrębski, J., Indogermanische Forschungen. — Rozprawy i materiały wydziału 1 Tow. przyjaciół nauk w Wilnie 10/3. Wilna 1939.
Otrębski, Infix — Otrębski, J, Z badań nad infixem nosowym w językach indoeuropejskich. Kraków 1929.
Otrębski, Przyczynki — Otrębski, J., Przyczynki do gramatyki porównawczej języków indoeuropejskich. Kraków 1919.
Otrębski. Słow. — Otrębski, J., Słowianie. Poznań 1947.
OxSlP — Oxford Slavonic Papers. Oxford 1950 —.
Paasonen — Paasonen. H., Csuvas szójegyzék. Vocabularium linguae čuvašicae. Budapest 1908.
Papahagi — Papahagi, T., Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic. Bucureşti 1963.

Papahagi, P., Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen. — JIRSpr 14, 1908, 113—170.

Pascu — Pascu, G., Dictionnaire étymologique macédoroumain. Jaşi 1925.

Pauliny, E., O domnelom bulharizme v slovenských nárečiach v Gemeri. — Изсл. Балан 1956, 335—338.

Pătruţ, I., Calques slaves et grecs en roumain. — *Ανατυπον εκ του εορτιου τομου Κυριλλου και Μεθοδιου επι τη* 1100 *ετηριδι*. 2. *Θεσσαλονικη* 1968, 237—243.

— Sur la chronologie des éléments d'origine sud-slave de la langue roumaine. A propos du sl. *o* et *ǫ*. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 321—328.

— Despre vechimea relaţiilor lingvistice slavo-române. — CLing 14/1, 1969, 23—29.

PBB — Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. Hrsg. v. W. Braune u. H. Paul. Halle 1874 —.

Pedersen, Ét. lit. — Pedersen, H., Études lituanniennes. — Hist. phil. Meddelelser 19/3. København 1933.

Pedersen, Toch. — Pedersen, H., Tocharisch. — Meddelelser $28/1^2$. København 1949.

Pedersen, Toch. Sprachgesch. — Pedersen, H., Zur tocharischen Sprachgeschichte. København 1944.

Peisker, J., Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen. — Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, 3. Stuttgart 1905.

Persson, Beiträge — Persson, P., Beiträge zur indogermanischen Wortforschung, 1—2. Uppsala 1912.

Persson, Studien — Persson, P., Studien zur Lehre von der Wurzelerweiterung und Wurzelvariation. Uppsala 1891.

Petersson, BSl — Petersson, H., Baltisches und Slavisches. — LUÅ, NF, Avd. 1, 12/2. Lund 1916.

Petersson, Bsl Wortst. — Petersson, H., Baltische und slavische Wortstudien. — LUÅ, NF, Avd. 1, 14/31. Lund 1918.

Petersson, Et. Misc. — Petersson, H., Etymologische Miscellen. — LUÅ, NF, Avd. 1, 19. Lund 1923.

Petersson, Heteroklisie — Petersson, H., Studien über die indogermanische Heteroklisie. — Skrifter utg. av Vetenskaps-Societeten i Lund, 1, 1921.

Petersson, Slav. Wortf. — Petersson, H., Zur slavischen und vergleichenden Wortforschung. — LUÅ, NF, Avd. 1, 11/5. Lund 1915.

Petersson, Verm. Beitr. — Petersson. H., Vermischte Beiträge zur Wortforschung. — Från Filologiska Föreningen i Lund Språkliga Uppsatter 4. Lund 1915.

Petersson, Vgl. slav. Wortst. — Petersson, H., Vergleichende slavische Wortstudien. — LUÅ, NF, Avd. 1, 18/2. Lund 1922.

Petrovici, E., Adjectifs possessifs slaves terminés par *-j-*, toponymiques sur le territoire de la République Populaire Roumaine. — Revue des Sciences Sociales 2. Bucureşti 1954, 163—189.

— Les éléménts sud-slaves orientaux de l'istro-roumain et le territoire de formation de la langue roumaine. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 203—211.

— Roum. *Vîrciorova* < sl. mérid. **Връчарево*. — Балк. езикозн. 3/2, 1961, 95—99.

PF — Prace Filologiczne, 1—17. Warszawa 1885—1937.

Philol. Stud. — Philologische Studien. Leuven 1929 —.
PJ — Poradnik językowy. Warszawa 1901 —.
PKJ — Prace Komisji językoznawczej. Poznań 1962 —.
Pleteršnik — Pleteršnik, M., Slovensko-nemški slovar izdan na troške rajnega knezoškofa Ljubljanskega A. A. Wolfa. Uredil M. Pleteršnik, 1. 2. Ljubljana 1894—1895.
Plevačová, H., Die slavischen Pflanzennamen mit *živ-*. — ZSl 11, 1966, 371—378.
Pokorny — Pokorny, J., Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern 1949—1959.
Popović I., Die Berührungen des Südslavischen und des Nordslavischen in Noricum, in Pannonien und in Dazien. — WSl 7, 1962, 68—96; 113—145.
Popović, Geschichte — Popović, I., Geschichte der serbokroatischen Sprache. Wiesbaden 1960.
Poppe — Poppe, A., Materiały do słownika terminów budownictwa staroruskiego 10—15 w., Wrocław—Warszawa—Kraków 1962.
Prac. onom. — Prace onomastyczne. Komitet językoznawczy PAN. Wrocław 1—3, 1948—1951. N. S. 1955 —.
Prace ling. J. B. de Courtenay 1921 — Prace lingwistyczne ofiarowane J. Baudouinowi de Courtenay dla uczczenia jego działalności naukowej 1868—1921. Kraków 1921.
Prellwitz — Prellwitz, W., Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache². Göttingen 1905.
Pritsak — Pritsak, O., Die bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren. Wiesbaden 1955.
Pritzel-Jessen — Pritzel, G., C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. Leipzig 1889.
Profous — Profous, A., Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní vyznam a změny, 1—3. Praha 1947—1951.
Prof.—Svob. — Profous, A., J. Svoboda, Místní jména v čechách, 4. Praha 1957.
Prz. zach. — Przegląd zachodni. Poznań 1945 —.
PSJČ — Příruční slovník jazyka českého, 1—8. Praha 1935—1957.
PSN — Příruční slovník naučný, 1—4. Praha 1962—1967.
Pudić, I., Die Sprachen Jugoslaviens und der Balkansprachenbund. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 59—69.
Puşcariu, EtWb — Puşcariu, S., Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, 1. Lateinisches Element. Heidelberg 1905.
Puşcariu, Rum. Spr. — Puşcariu, S., Die rumänische Sprache. 1943.
Rad — Rad Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb 1867 —.
Radewa, S., Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie bułgarskim. — Studia z filologii polskiej i słowiańskiej, 4. Warszawa 1963, 171—199.
Radloff, Wb. — Radloff, W., Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte (Опыт словаря тюркских наречий), 1—4. 's-Gravenhage 1960.
Razprave AZU — Razprave Akademije Znanosti in Umetnosti v Ljubljani. Ljubljana 1943 —.
Razprave SAZU — Razprave. Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti. Razred za filološke in literarne vede. Ljubljana 1950 —.
REB — Revue des études byzantines. Paris 1943 —.
Recueil — Recueil linguistique de Bratislava. Bratislava 1948 —.
Reichenkron, G., Urslavisch *ŏ* im Rumänischen. — WSl 6, 1961, 40—54.
REIE — Revue des études indo-européennes. Bucarest 1938 —.
RESE — Revue des études sud-est européennes. Bucureşti 1963 —.

RESl — Revue des études slaves. Paris 1921 —.

RGN — Russisches geographisches Namenbuch. Begründet von M. Vasmer. Hrsg. von M. Vasmer † und H. Bräuer. Bearbeitet von I. Coper, I. Doerfer, J. Prinz, G. v. Schulz und R. Siegmann, 1—3. Wiesbaden 1964—1968.

RIEB — Revue Internationale des Études Balkaniques. Belgrad 1934 —.

RION — Revue Internationale d'Onomastique. Paris 1949 —.

RivAlb — Rivista d'Albania. Roma.

RL — Ricerche Linguistiche. Roma 1950 —.

RLing — Revue de Linguistique. Bucureşti 1956 —.

RLiR — Revue de Linguistique romane, publiée par la Société de linguistique romane. Paris 1925 —.

RO — Rocznik Orientalistyczny. Kraków 1914 —.

RoczSl — Rocznik slawistyczny. Kraków 1908 —.

Romanski, St., Slave commun et grec ancien. — RESl 2, 1922, 47—55.

— Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen. — JIRSpr 15, 1909, 89—134.

— Vorbă und voroavă. — JIRSpr 13, 1908, 106—108 (*dvorbesc* < slav. *dvorbiti*)

RomSl — Romanoslavica. Bucureşti 1958 —.

Rosetti, A., L'apport du latin balkanique et du roumain à la constitution de la communauté balkanique. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 31—39.

— Sur la chronologie des éléments slaves méridionaux du roumain. — Essays R. Jakobson 1967, 2, 1667—1668.

— Controverses balkaniques sur le traitement des diphtongues à liquides du slave méridional en roumain. — Балк. езикозн. 2, 1960, 21—23.

— Slavo-romanica. Diphtongarea condiţionată a vocalelor *e* şi *o* în limba romînă. — Изсл. Балан 1956, 345—347.

Rosetti, Influenţa — Rosetti, A., Influenţa limbilor slave meridionale asupra limbii române (sec. 6—12). [Bucureşti 1954.]

Rosetti, Istoria — Rosetti, A., Istoria limbii romîne. 1. Limba latină. 2. Limbile balcanice. 3. Limbile slave meridionale (sec. 6—12). Bucureşti 1964.

Rosetti, Limba rom. — Rošetti, A., Limba romînă în secolele al 13-lea — al 16-lea. (Bucureşti 1956).

Rospond, St., Onomastyka słowiańska. Osiągnięcia badawcze i postulaty metodologiczne. — Onomastica 2, 1956, 217—248.

Rospond, Nazwy miejsc. *-itj — Rospond, St., Południowo-słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem **-itj*. Kraków 1937.

Rospond, Nazwy miejsc. -ьsk — Rospond, St., Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem *-ьsk-*. — Prac. Onom. 11. Wrocław—Warszawa—Kraków 1969.

Rospond, Słownik — Rospond, St., Słownik nazwisk śląskich, 1. Wrocław—Warszawa—Kraków 1967.

Rozpr. ČA — Rozpravy České Akademie věd a umění. Praha 1891 —.

Rozprawy — Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademii Umiejętności. Kraków 1874 —. от Т. 16, Ser. 2, 1, 1890 —: Rozprawy Akademii Umiejętności, wydział filologiczny.

Rozwadowski, J., Stosunki leksykalne między językami słowiańskimi a irańskimi. — RO, 1, 1914—1915, 95—110.

Rozwadowski, Nazwy wód — Rozwadowski, J., Studia nad nazwami wód słowiańskich. — Prac. Onom. 1. Kraków 1948.

Rozwadowski, Quaest. — Rozwadowski, J., Quaestiones grammaticae et etymologicae, 1—2. — Rozprawy 10, 13, 25, 28. Kraków 1897—1900.

Rozwadowski, Semazjologia — Rozwadowski, J., Semazjologia czyli nauka o rozwoju znaczeń wyrazów. Jej stan obecny, zasady i zadania, Lwów 1903.

R o z w a d o w s k i, Wortbild. — Rozwadowski, J., Wortbildung und Wortbedeutung. Heidelberg 1904.
R o z w a d o w s k i, Zjawiska — Rozwadowski, J., O zjawiskach i rozwoju języka[2]. Kraków 1950.
R R L — Revue Roumaine de Linguistique. Bucureşti 1963 —.
R S l a v — Ricerche Slavistiche. Roma 1952 —.
R u d n y ć k y j, Slav. Akz. — Rudnyćkyj, J. B., Slavische und indogermanische Akzentdubletten[2]. Winnipeg 1955.
R u d n y ć k y j UkrEtDict. — Rudnyćkyj, J. B., An etymological dictionary of the Ukrainian language, 1—5. Winnipeg 1962—1969.
R u s e k — Rusek, J., Deklinacija i użycie przypadków w Triodzie Chłudowa. Studium nad rozwojem analityzmu w języku bułgarskim. Wrocław—Warszawa—Kraków 1964.
R u s s u, I. I., Toponimicele din Peninsula Balcanică în „De aedificiis". — SCL 13/3, 1962, 393—401.
S a d n i k, L., Etymologisches. — ZslPh 21, 1952, 341—342. (*g e l-)
S a d n i k, Slav. Akz. — Sadnik, L., Slavische Akzentuation. 1. Die vorhistorische Zeit. Wiesbaden 1959.
S a d n i k — A i t z e t m ü l l e r — Sadnik, L , R. Aitzetmüller, Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten. Heidelberg 1955.
S a d n i k — A i t z e t m ü l l e r, VWSS — Sadnik, L., R. Aitzetmüller, Vergleichendes Wörterbuch der slavischen Sprachen. Lief. 1—5. Wiesbaden 1963—1970.
S a n d f e l d — Sandfeld, K., Linguistique Balkanique (Problèmes et résultats). Paris 1930.
S A O — Studia et Acta Orientalia. Bucureşti 1957 —.
S a S — Slovo a slovesnost. Praha 1935 —.
S a u s s u r e, Recueil — Saussure, F. de, Recueil des publications scientifiques. Genève—Heidelberg 1922.
S A W, W i e n — Sitzungsberichte der (Kaiserlichen) Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Wien 1848 —. [От 1946: SÖAW, вж.]
S B A W, M ü n c h e n — Situngsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. München 1898 —.
S B G W, P r a g — Sitzungsberichte der k. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Klasse für Philosophie, Geschichte und Philologie. Prag 1885 — 1917.
S b M S — Sborník Matice slovenskej pre jazykozpyt, národopis, dejepis a literárnu historiu. Turč. Sv. Martin 1922 —.
S b. P a s t r n e k 1 9 2 3 — Slovanský sborník věnovaný Fr. Pastrnkovi. Praha 1923.
S b P F F B U — Sborník prací Filologické fakulty Brněnské university. Brno 1952 —.
S b. P r a c í I S j e z d u — Sborník prací I Sjezdu slovanských filologů v Praze 1929. Praha 1932.
S b. T r á v n í č e k 1 9 5 8 — Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám Fr. Trávníčka. Praha 1958.
S b. Z u b a t ý 1 9 2 3 — *Μνῆμα* — Sborník vydaný na pamět' čtyřicetiletého učitelského působení J. Zubatého. Praha 1923.
S c a n d s l, S c - s l — Scando-Slavica. Kopenhagen 1955 —.
S c h a c h t, J., Zwei Veröffentlichungen zur türkisch-bulgarischen Fürstenliste. — ZslPh 2, 1925, 268—274.
S c h e r e r, A., Gestirnnamen bei den idg. Völkern. Heidelberg 1953.
S c h m i d t — Schmidt, J., Die Pluralbildungen der idg. Neutra. Weimar 1889.
S c h n e e w e i s — Schneeweis, E., Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen in kulturgeschichtlicher Sicht. Berlin 1960.

Scholvin, R., Einleitung in das Johann-Alexander-Evangelium. — AslPh 7, 1—56; 161—221.
Schrader, RL — Schrader, O., Reallexicon der indogermanischen Altertumskunde. 2. Aufl. von A. Nehring, 1—2. Berlin—Leipzig 1917—1929.
Schrader, Sprvgl. — Schrader, O., Sprachvergleichung und Urgeschichte³. 1. 2. Jena 1906—1907.
Schuchardt — Schuchardt, H., Slawo-Deutsches und Slawo-Italienisches. Dem Herrn Franz von Miklosich zum 20. November 1883. Graz 1884.
Schütz, J., Zur Abstufung und Erweiterung in diphtongischen Wurzeln im Slavischen und Baltischen. — WSl 8, 1956, 337—347.
— Die balkanslavische Landnahme im Lichte einiger Geländebezeichnungen. — WSl 7, 1962, 437—447.
— Bulgarisch *grŭzdav* 'Holperig, rauh; heiser'. — ZSl 1/3, 1956, 42.
— Etymologisches. 1. Russ. *runó* 'Vlies, Schafsfell', 2. Russ. *pereslézina* 'Fehler im Gewebe', 3. Russ. *rytatúj* 'Clown', 4. Skr. *Kopil* 'nothus'. — WSl 3, 1958, 14—18.
— Lexikologisches und Chronologisches zu den Bildungen mit *-aŕь*. — WSl 5, 1952, 409—414.
— Noch ein Tabuwort für 'Schlange' im Slavischen. — Изсл. Младенов 1957, 333—336.
— Das präfigierende Element ka-/ko-/k- in der Wortbildung des Slavischen. — WSl 10, 1968, 322—329.
— Der Rumänismus *crăciun* 'Weihnachten' im Slavischen. — Beiträge zur Südosteuropa-Forschung. Anlässlich des I. Internationalen Balkanologenkongresses in Sofia 26. VIII. — 1. IX. 1966. München 1966, 35—40.
— Russ. *сусло* 'Bierwürze' und Verwandtes. — WSl 9, 1964, 208—209.
— Der slavische Name des Purpurs. — Festschrift für M. Woltner zum 70. Geburtstag am 4. Dezember 1967. Heidelberg 1967, 251—253. *(bagrъ)*
Schütz — Schütz, J., Die geographische Terminologie des Serbokroatischen. — Veröffentl. DAW 10. Berlin 1957.
Schulz — Schulz, G. V., Studien zum Wortschatz der russischen Zimmerleute und Bautischler. — Slav. Veröffentl. 30. Wiesbaden 1964.
Schumann — Schumann, K., Die griechischen Lehnbildungen und Lehnbedeutungen im Altbulgarischen. — Slav. Veröffentl. 16. Berlin 1958.
Schuppiser — Schuppiser, W., Die Benennungen der Seide im Slavischen. Phil. Diss. Zürich 1953.
Schuster-Šewc, H., Zur Bezeichnung des Bauern im Slawischen: **cholpъ *kъmetъ *smŕdъ*. — ZSl 9/2, 1964, 241—255.
Schwentner, E., Der Specht als „Holzschläger" in den idg. Sprachen. — KZ 73, 1956, 112—113.
SCIa — Studii şi cercetări ştintifice. Filologie. Iaşi 1950 —.
SCL — Studii şi cercetări lingvistice. Bucureşti 1950 —.
Scurtu — Scurtu, V., Termenii de înrudire în limba română. Bucureşti 1966.
SDAW — Sitzungsberichte der deutschen Akademie der Wissenschaften. Berlin 1938 —.
SDD — Söz derleme dergisi, 1—5. Istanbul 1939—1957.
SEEJ — The Slavic and East European Journal. N. S. Bloomington/Ind. 1957 —.
Serta Borysthenica — Serta Borysthenica. Сборник в честь Ю. А. Кулаковского. Киев 1911.
SF — Sborník filologický. Vyd. České akademie věd a umění. 3 třida, 1—8, Praha 1910—1926.

SG — Słownik geograficzny Królestwa polskiego i innych krajów słowiańskich, 1—15. Warszawa 1880—1902.

Shevelov — Shevelov, G. Y., A Prehistory of Slavic. The historical phonology of common slavic. Heidelberg 1964.

Simeonov, B., Noms de lieux romans en *-ecel, -icel.* — Балк. езикозн. 13/1, 1968, 83—85.

— Noms de lieux thraces récemment découverts. — Балк. езикозн. 6, 1963, 87—92.

— *Poiata.* — Балк. Езикозн. 11/1, 1966, 117—118.

— *Putna* — un hydronyme roman. — Балк. езикозн. 13/1, 1968, 81—82.

SJSS — Slovník jazyka staroslověnského, 1—19. Praha 1958—1969.

Skardžius — Skardžius, P., Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen. Kaunas 1931.

Skeat — Skeat, W., An Etymological Dictionary of the English Language. Oxford 1946.

Sköld, Chron. — Sköld, H., Zur Chronologie der štokavischen Akzentverschiebung. — LUÅ, NF, Avd. 1, 18/3. Lund 1922.

Sköld, Lwst. — Sköld, H., Lehnwortstudien. — LUÅ, NF. Avd. 1, 19/7. Lund 1923.

Skok, P., Zum Balkanlatein. — Zeitschrift für romanische Philologie, 48, Halle 1928, 398—413.

— Zum Balkanlatein 3. — Zeitschrift für romanische Philologie, 50, Halle 1930, 484—532.

— Zur Chronologie der Palatalisierung von *c g qu gu̯* vor *e i y i̯* im Balkanlatein. — Zeitschrift für romanische Philologie, 46, Halle 1926, 385—410.

— Observations sur la famille linguistique *župa.* — Изсл. Младенов 1957, 329—332.

— Slave et Albanais. — Архив за Арбанаску старину, језик и етнологију, 2/1. Београд 1924, 107—126.

— Slave et roumain. — RESl 3, 1923, 59—77.

— Slověninŭ < Sclavus. — Mélanges de philologie et d'histoire offerts à A. Thomas. Paris 1927, 413—416.

Skok, Slav. i roman. — Skok, P., Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima. Zagreb 1950.

Skrifter HVS — Skrifter utgivna av Kgl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Lund. Lund 1918 —.

SL — Studia Linguistica. Revue de linguistique générale et comparée. Lund—Kopenhagen 1947 —.

SlAnt — Slavia antiqua. Czasopismo pośw. starożyt. słow. Poznań 1948 —.

Slavia — Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. Praha 1922 —.

Slav. Veröffentl. — Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa Instituts (Slav. Seminar) an der freien Universität Berlin. Berlin 1953 —.

SlOcc — Slavia occidentalis. Poznań 1921 —.

SlOr — Slavia orientalis. Warszawa 1952 —.

SlovJez — Slovenski jezik. Glasilo Slavističnega društva. Ljubljana 1937 —.

Slovo — Slovo. Časopis Staroslavenskog Instituta. Zagreb 1952 —.

SlPrag — Slavica Pragensia. Praha 1959 —.

SlPřehl — Slovanský Přehled. Praha 1898 —.

SlR — The Slavonic and East European Review. London 1922 —.

SlRev — Slavistična Revija. Časopis za literarno zgodovino in jezik. Ljubljana 1948 —.

SlW — Slavic word. A Slavic supplement to Word, Journal of the Linguistic circle of New York. 1952 —.
Sławski — Sławski, F., Słownik etymologiczny języka polskiego, 1—15. Kraków 1952—1969.
Sławski, Zarys — Sławski, F., Zarys dialektologii południowosłowiańskiej, z wyborem tekstów gwarowych. Warszawa 1962.
Słoński, Index — Słoński, S., Index verborum do Euchologium Sinaiticum. Warszawa 1935.
Słoński, Prefiksy — Słoński, S., Funkcje prefiksów werbalnych w języku starosłowiańskim (starobułgarskim). Warszawa 1937.
Słown. prasł. — Słownik prasłowiański. Zeszyt próbny. Kraków 1961.
Słow. stpol. nazw osob. — Słownik staropolskich nazw osobowych. Съст. M. Bobowska-Kowalska, A. Dudek-Cieślikowa, Z. Klimek, M. Malec, K. Rymut, A. Turasiewicz. Pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. Wrocław—Warszawa—Kraków 1965 —.
SÖAW — Sitzungsberichte der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Wien 1946 —.
SOF — Südostforschungen. Internationale Zeitschrift für Geschichte, Kultur und Landeskunde Südosteuropas. München 1936 —.
Solmsen-Fraenkel — Solmsen, F., Indogermanische Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte. Hrsg. v. E. Fraenkel. Heidelberg 1922.
Sophocles — Sophocles, E. A., Greek Lexikon of the Roman and Byzantine Periods. Cambridge Mass. 1914.
SPAU — Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności. Kraków 1890 —.
SPAW — Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Berlin 1856—1938. [От: 1856—1881: Monatsberichte der K. Preussischen Akademie der Wissenschaften.]
Specht — Specht, F., Der Ursprung der indogermanischen Deklination[2]. Göttingen 1947.
Sprache — Die Sprache. Zeitschrift für Sprachwissenschaft. Wien 1949 —.
SSAW — Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Leipzig 1849 —.
SSJ — Slovník Slovenského jazyka. Ved. red. Št. Peciar. 1—4. Bratislava 1959—1964.
SSS — Słownik starożytności słowiańskich. Pod red. W. Kowalenki, G. Labudy, T. Lehra-Spławińskiego. Wrocław—Warszawa— Kraków 1962 —.
SSUF — Språkvetenskapliga Sällskapets i Uppsala Förhandlingar. Uppsala 1894 —.
SSUps — Studia Slavica Upsaliensia. Göteborg-Stockholm 1960 —.
Stachowski — Stachowski, St., Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbochorwackim. — Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Rozprawy i studia 27. Kraków 1961.
Stang, Slav. acc. — Stang, Chr. S., Slavonic accentuation. Oslo 1957.
Stang, Verbum — Stang, Chr. S., Das slavische und baltische Verbum. Oslo 1942.
Steinhauser, W., Die altslawische Landzerstörerin *Sraka*. — SlRev 3, 1950, 284—288.
Stender-Petersen, A., Zur Etymologie des urslav. *gorazdъ*. — Slavia 5, 1926, 665—676.
Stender-Petersen, Lehnwortkunde — Stender-Petersen, A., Slavisch-germanische Lehnwortkunde. — Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles Handlingar, 4 F., 31/4. Göteborg 1927.

S t i e b e r — Stieber, Z., Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Fonologia. Warszawa 1969.
S t o F e — Studia orientalia Academiae Scientiarum Fennicae. Helsinki 1925 —.
S t o j k o v, St., Dwie leksikalne izoglosy w języku bułgarskim *крак* || *нога*, *риза* || *кошуля*. — Stud. ling. Spławiński 1963, 269—274.
— Zwei phonetische Dubletten im Bulgarischen *(гнус : гнъс* und *бъбрек : бубрек).* — Wsl 11/1—2, 1966, 77—81.
S t r i e d t e r - T e m p s, DLw. Serbokr. — Striedter-Temps, H., Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen. — Slav. Veröffentl. 18. Berlin 1958.
S t r i e d t e r - T e m p s, DLw. Slov. — Striedter-Temps, H., Deutsche Lehnwörter im Slovenischen. — Slav. Veröffentl. 27. Wiesbaden 1963.
S t r ö m b e r g, FischN — Strömberg, R., Studien zur Etymologie und Bildung der griechischen Fischnamen. — GHÅ 49/3. Göteborg 1943.
S t r ö m b e r g, PflN — Strömberg, R., Griechische Pflanzennamen. — GHÅ 46/1. Göteborg 1940.
S t S l a v — Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest 1955 —.
S t u d. B a l c a n i c a — Studia Balcanica. 1. Recherches de géographie historique. Sofia 1970.
S t u d. b a l t. — Studi baltici. Roma 1931 —.
S t u d. B r ü c k n e r 1 9 2 8 — Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera. Kraków 1928.
S t u d. H a v r á n e k 1954 — Studie a práce linguistické 1. K šedesátým narozeninám akademika Bohuslava Havránka. Praha 1954.
S t u d. l i n g. S p ł a w i ń s k i — Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Spławiński. Warszawa 1963.
S t u d. O n o m. M o n. — Studia Onomastica Monacensia. München 1956 —.
S t u d. R o s p o n d 1 9 6 6 — Studia językoznawcze poświęcone prof. dr. St. Rospondowi. Wrocław 1966.
S t u d. S e r d i c e n s i a — Studia historico-philologica Serdicensia, 1—2. Sofia 1938—1940.
S t u d. V a j s 1 9 4 8 — Slovanské studie. Sbírka statí, věnovaných prelátu univ. prof. Dr. J. Vajsovi k uctění jeho životního díla. Praha 1948.
S v o b o d a — Svoboda, J., Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha 1964.
S y m b. D a n i e l s s o n 1 9 3 2 — Symbolae Philologicae O. A. Danielsson octogenario didicatae. Uppsala 1932.
S y m b. K u r y ł o w i c z 1 9 6 5 — Symbolae linguisticae in honorem G. Kuryłowicz. Wrocław—Warszawa—Kraków 1965.
S y m b. R o z w a d o w s k i 1 9 2 7 — 1 9 2 8 — Symbolae grammaticae in honorem Joannis Rozwadowski, 1—2. Kraków 1927—1928.
S y m b. T a s z y c k i 1 9 6 8 — Symbolae philologicae in honorem Vitoldi Taszycki. 1968.
S z e m e r é n y i, O., Principles of etymological research in the Indo-European languages. — 2. Fachtagung für indogermanische und allgemeine Sprachwissenschaft. Innsbruck 1962, 175—212.
S z e m e r é n y i, Numerals — Szemerényi, O., Studies in the Indo-European system of numerals. Heidelberg 1960.
Š a c h m a t o v - S h e v e l o v — Šachmatov, A., G. Y. Shevelov, Die kirchenslavischen Elemente in der modernen russischen Schriftsprache. Wiesbaden 1960.
Š a f a ř í k, Pam. hlah. — Šafařík, P., Památky hlaholského písemnictví, Praha 1853.
Š a f a ř í k, Pam. Jihoslov. — Šafařík, P., Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů[2]. Praha 1873.

Šafařík, Sebr. spis. — Šafařík, P. J., Sebrané spisý. 2. Slovanské starožitnosti. Praha 1863.
Škaljić — Škaljić, A., Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku. Sarajevo 1966.
Šmilauer — Šmilauer, Vl.. Úvod do toponomastiky (Nauky o vlastních jménech zeměpisných). Praha 1963.
Štrekelj — Štrekelj, K., Zur slavischen Lehnwörterkunde. — DAW, Wien 50/3. 1904.
Šulek — Šulek, B., Jugoslavenski imenik bilja. Zagreb 1879.
Şaineanu — Şaineanu, L., Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române. 1. Vocabularul. Vorbe populare. Împrumuturi locale. 2. Vocabularul. Vorbe istorice. Împrumuturi literare. Bucureşti 1900.
Tamm — Tamm, F., Slaviska lånord från nordiska språk. Uppsala 1882.
Taszycki — Taszycki, W., Rozprawy i studia polonistyczne, 1—4. Wrocław—Warszawa—Kraków 1958—1968.
Tedesco, P.. Slavic **pilьnъ* and *naglъ*: two etymologies based on meaning. — Language 27/1, 1951, 28—33.
Theophan. — Theophanis Chronographia, ed. C. de Boor, 1—2. Leipzig 1883.
Theophylact. — Theophylacti Simocattae Historiae, hrsg. C. de Boor. Leipzig 1887.
Thomas — Thomas, A., Etymologisches Wörterbuch geographischer Namen. Breslau 1886.
Thomsen, Afhandl. — Thomsen, V., Samlede Afhandlinger, 1—4. København 1919—1931.
Tietze — Tietze, A., Slavische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache. — Oriens 10/1, 1957, 1—47.
Tiktin — Tiktin. H., Rumänisch-deutsches Wörterbuch, 1—3. Bukarest 1903—1925.
Torbiörnsson — Torbiörnsson, T., Die gemeinslavische Liquidametathese 1. 2. — UUÅ, Uppsala 1901, 1904.
Torp — Torp, A., Urgermanischer Sprachschatz. — Fick, A., Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen[4]. 3. Göttingen 1909.
Trautmann — Trautmann, R., Baltisch-slavisches Wörterbuch. Göttingen 1923.
Trautmann, Apr. PN — Trautmann, R., Die altpreussischen Personennamen. Göttingen 1925.
Trautmann, Elbsl. ON — Trautmann, R., Die elb- und ostseeslavischen Ortsnamen, 1—3. Berlin 1948—1956.
Trebbin — Trebbin, L., Die deutschen Lehnwörter in der russischen Bergmannssprache. — Slav. Veröffentl. 12. Berlin 1957.
Treimer — Treimer, K., Ethnogenese der Slawen. Wien 1954.
Triandaphyllidis — Triandaphyllidis, M. A., Die Lehnwörter der mittelgriechischen Vulgärliteratur. Strassburg 1909.
Trivunac — Trivunac, M., Deutsche Lehnwortforschung im südslavischen Sprachraum. Belgrad 1941.
Troubetzkoy, N., Essai sur la chronologie de certains faits phonétiques du slave commun. — RESl, 2, 1922, 217—234.
Trubačev, O N., Slawische Etymologien 10—19. — ZSl 3, 1958, 668—681. — Slawische Etymologien 20—23. — ZSl 4, 1959, 83—87.
Tryjarski, E., La terminologie des artisans turcs en Roumanie. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 161—173.
Trypućko — Trypućko, J., Słowiańskie przysłówki liczebnikowe typu st.-csł. *dvaždi, trišti*. — UUÅ 5. Uppsala 1947.

Túrán — Túrán. Zeitschrift für osteuropäische, vorder- und innerasiatische Studien. Budapest 1918 —.
UAJb — Ural-Altaische Jahrbücher. Wiesbaden 1952 —.
Udrescu — Udrescu, D., Glosar regional Argeş. Bucureşti 1967.
Uhlisch, G., Zur Problematik der griechischen Lehnwörter im Albanischen. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 795—803.
UJb — Ungarische Jahrbücher, begr. R. Gragger, 1—23. Berlin 1921 — 1943.
UUÅ — Upsala universitets årsskrift. Upsala 1861 —.
Uvarov — Uvarov, S., De Bulgarorum utrorumque origine et sedibus antiquissimis. (Dorpati Livonorum 1853).
Vaillant, A., L'alphabet vieux-slave. — RESl 32, 1955, 7—31.
— Russe *Kráše* 'plus beau'. — Изсл. Младенов 1957, 283—285.
— Slave *rota* '(prestation de) serment'. — RESl 42, 1963, 122.
— Slave *žĭnje-, žęti* 'moissonner'. — RESl 41, 1962, 59—60.
— Slavon *prustŭ* 'narthex'. — Revue des études roumaines, 7—8, 1961, 317—318.
— Vieux-slave *klopati* 'mendier'. — RESl 42, 1963, 121.
Vaillant, Grammaire comparée — Vaillant, A., Grammaire comparée des langues slaves, 1—3. Paris 1950—1966.
Vaillant, Manuel — Vaillant, A., Manuel du vieux slave, 1—2. Paris 1948.
Vámbéry — Vámbéry, H., Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen. Leipzig 1878.
Vasmer, M., Baltisch-slavische Wortgleichungen. — Изсл. Младенов 1957, 351—353.
— Etymologische Beiträge: 1. Russ. *žil'át'* „stechen". 2. Russ. *rundúk*. 3. Bulg. *trión* m. „Säge". 4. Russ. *bájruda* „Eiter, Blutwasser bei Geschwüren". 5. Aruss. *Kalamonii*. 6. Syrjän. *pavozka* „liederliches Frauenzimmer". 7. Der Name des Hamsters. 8. Russ. *Kolymaga* „Festwagen". 9. Russ. *perlamútr* „Perlmutter". 10. Russ. *rubánok* „kleiner Glätt- und Schlichthobel". — ZslPh 20, 1950, 399—406.
— Zur Orts- und Flussnamenforschung. 1. Der rumänische *Donau*name. 2. *Kolberg*. 3. *Arkona*. — ZslPh 19, 1947, 316.
— Osteuropäische Ortsnamen. — Acta Univ. Dorp. 1/3, 1921, 1—16.
— Zu den slavischen Lehnwörtern im Neugriechischen. — Annales crétoises *Κρητικα Χρονικα*. Candie, Crète 1953, 454—456.
Vasmer, Beitr. — Vasmer, M., Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas, 1—4. — SPAW 24, Berlin 1932—1936.
Vasmer, Die griechischen LW — Vasmer, M., Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen. — Abh, PAW 1944, 3. Berlin 1944.
Vasmer, Iranier — Vasmer, M., Untersuchungen über die ältesten Wohnsitze der Slaven. 1. Die Iranier in Südrussland. — Veröffentlichungen des Balt. und Slav. Inst. an der Univ. Leipzig, 3. Leipzig 1923.
Vasmer, REW — Vasmer, M., Russisches etymologisches Wörterbuch, 1—3. Heidelberg 1953—1958.
Vasmer, Die Slaven — Vasmer, M., Die Slaven in Griechenland. — Abh, PAW 1941, 12. Berlin 1941.
Vasmer, Stud. alb. WF — Vasmer, M., Studien zur albanesischen Wortforschung. — Acta Univ. Dorp. 1/1. Dorpat 1921.
Važný — Važný, V., O jménech motýlů v slovenských nářečích. Bratislava 1955.
Veröffentl. DAW — Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik der DAW zu Berlin, hrsg. von H. H. Bielfeldt. Berlin 1951 —.
Vondrák, Aksl. Gramm. — Vondrák, V., Altkirchenslavische Grammatik². Berlin 1912.

V o n d r á k, Vgl. Gramm. — Vondrák, V., Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. 2. Aufl. von O.Grünenthal, 1. 2. Göttingen 1924—1928.
V r a b i e, E., Métaphores terminologiques chez les roumains et les autres peuples sud-est européens. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 615—635.
V u l p e, R., Le nom de *Serdica*. — Изсл. Дечев 1958, 93—104.
V z n i k — Vznik a počátky Slovanů. 1. Red. J. Eisner. Praha 1956.
W a l d, L., Quelques noms d'esclaves dans les langues indo-européennes. — Балк. езикозн. 6, 1963, 133—138.
W a l d e - H o f m a n n — Walde, A., Lateinisches etymologisches Wörterbuch. 3. Aufl. von J. B. Hofmann. Heidelberg 1938—1954.
W a r t b u r g — Wartburg, W. von, Französisches etymologisches Wörterbuch. Bonn a. Rh. 1925.
W B e i t r — Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik. Wien 1930 —.
W e i g a n d, G., Die aromunischen Ortsnamen im Pindusgebiet. — JIRSpr 21—25, 1919, 60—64; 174—180.
— Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen, Neubildungen. — JIRSpr 26—29, 1921, 104—192.
— Etymologien. — JIRSpr 14, 1908, 111—112. *(în preajma < прежден)*
— Etymologien. — JIRSpr 15, 1909, 168. *(creangă < гранка; broboană < *бръбона; broboadă < подбраждам)*
— Etymologien. — JIRSpr 19—20, 1913, 134—144.
— Rumänen und Aromunen in Bosnien. — JIRSpr 14, 1908, 171—197.
— Rumänen und Aromunen in Bulgarien. — JIRSpr 13, 1908, 1—105.
— Die Terminologie des Maises im Bulgarischen, Rumänischen und Kleinrussischen. — JIRSpr 17—18, 1911, 361—375.
— Zur Terminologie der Molkerei. — JIRSpr 16, 1910, 213—230.
— Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien. — JIRSpr 26—29, 1921, 70—103.
W e r n e r — Werner, W., Männliche Personennamen in den bulgarischen Volksliedern. Ein Beitrag zur bulgarischen Anthroponymie. — Slav. Veröffentl. 33. Berlin 1965.
W i c k — Wick, Ph., Die slawischen Lehnwörter in der neuhochdeutschen Schriftsprache. Marburg 1939.
W i e d e m a n n, Abulg. Konjug. — Wiedemann, O., Beiträge zur altbulgarischen Konjugation. Diss. Dorpat-Petersburg 1886.
W i e n e r E r a n o s — Wiener Eranos. Festgabe zur 50. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Graz. Wien 1909.
W i j k, Langues slaves — Wijk, N. van, Les langues slaves. De l'unité à la pluralité[2]. 's-Gravenhage 1956.
W i t t o c h, Z., Quelques aspects du problème de l'influence slave sur le lexique roumain. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 637—644.
W o r d — Word. Journal of the Linguistic Circle of New York. New York 1945 —.
W R G — Wörterbuch der russischen Gewässernamen. Hrsg. von M. Vasmer. Berlin—Wiesbaden 1960—1970.
W S — Wörter und Sachen. Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach- und Sachforschung. Heidelberg 1909 —, NF 1938 —.
W S l — Die Welt der Slaven. Wiesbaden 1956 —.
W S l J b — Wiener Slavistisches Jahrbuch. Wien 1950 —.
W S t u d — Wiener Studien. Wien 1879 —.
Z a i m o v, J., Anciens noms bulgares dans la partie sud de la Péninsule balkanique. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 389—414.

Zaimov, J., Bulgarische geographische Namen mit dem Artikel *-s-* und damit haftende Probleme. — Stud. Rospond 1966, 327—330.
— Bulgarische Gewässernamen. — ZSl 6/1—2, 1961, 43—60; 217—250.
— Die bulgarischen Namen der Schnecke. Etymologische Untersuchung. — ZSl 5/2, 186—203.
— Die bulgarischen Ortsnamen auf *-išt-* aus **-itj-* und ihre Bedeutung für die Siedlungsgeschichte der Bulgaren in den Balkanländern. — Балк. езикозн. 9/2, 1965, 5—80.
— Niektóre osobliwości bułgarskiego słowotwórstwa toponimicznego. — Onomastica 2, 1956, 258—259.
— Les noms d'habitants dans la toponymie bulgare. — Slawische Namenforschung. Veröffentl. DAW 29. Berlin 1963, 52—55.
— Quelques particularités des noms thraces en Bulgarie. — Балк. езикозн. 6, 1963, 81—86.
— Stratigraphie ethnique dans l'hydronymie bulgare. — Disputationes 1969, 503—507.
— Au sujet du nom de *Boboštica, Boboščica*. — RESl 42, 1963, 134—136.
— Au sujet du nom de lieu *Štika* en Albanie. — SlPrag 8, 1966, 281—282.
Zaimova, V. T., Les noms de lieu dans le Typicon du monastère de la Kosmosotira. — Балк. езикозн. 2, 1960, 123—127.
ZBalk — Zeitschrift für Balkanologie. Wiesbaden 1962 —.
Zb. Ivšić 1963 — Zbornik u čast St. Ivšića (1884—1962). Zagreb 1963.
Zb. Jagić 1908 — Zbornik u slavu Vatroslava Jagića. Berlin 1908.
Z. celt. Phil. — Zeitschrift für celtische Philologie. Halle 1897 —.
ZDMG — Zeitschrift der Deutschen morgenländischen Gesellschaft. Leipzig 1847 —.
ZdWf — Zeitschrift für deutsche Wortforschung. Hrsg. von F. Kluge, 1—15. Strassburg 1901—1914.
Zelenin — Zelenin, D., Russische (ostslavische) Volkskunde. Berlin 1928.
Zenker, L., Die Bedeutungen des Wortes *ţigan* im Rumänischen. — Actes I Congr. Balk. 6, 1968, 675—680.
ZfPh — Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft. Berlin 1947 —.
ZfSl. вж. ZSl.
ZfslPh вж. ZslPh
Zgusta — Zgusta, L., Die Personennamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste. Die ethnischen Verhältnisse, namentlich das Verhältnis der Skythen und Sarmaten im Lichte der Namenforschung. Praha 1955.
Zierhoffer — Zierhoffer, K., Nazwy miejscowe północnego Mazowsza. Wrocław 1957.
ZNF вж. ZONF
ZNUJ PJ — Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Filologia. Prace językoznawcze. Kraków 1958 —.
ZONF, ZNF — Zeitschrift für Ortsnamenforschung (от т. 14: Zeitschrift für Namenforschung = ZNF). München—Berlin 1925 —.
ZÖG — Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, 1—69. Wien 1850—1919.
ZprMK — Zpravodaj Místopisné Komise Československé Akademie Věd. Praha 1960 —.
ZSl, ZfSl — Zeitschrift für Slawistik. Berlin 1956 —.
ZslPh, ZfslPh — Zeitschrift für slavische Philologie. Leipzig—Heidelberg 1924 —.

Zubatý, Studie — Zubatý, J., Studie a články. 1. Výklady etymologické a lexikální, 1—2. Praha 1945—1949.

Zubatý, Wurzeln — Zubatý, J., Ueber gewisse mit *-st-* anlautende Wurzeln im Baltisch-Slavischen. — SBGW Prag 16, 1895.

ZVSZ — Základní všeslovanská slovní zásoba. Ústav jazyků a literatur ČSAV, Etymologické pracovište v Brně. [Brno] 1964.

ŽAnt — Živa Antika. Skopje 1951 —.

'Ανδριώτης — *'Ανδριώτης, N. Π., 'Ετυμολογικό λεξικό τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*[2], *Θεσσαλονικη* 1967.

А

а съюз за противопоставяне и присъединяване; стб. **а**, срхр., рус. *а*, чеш., пол. *a* 'а, и', лит. *õ* 'и, но, а', стинд. *āt* 'при това, и', авест. *āṯ* 'при това, и пък, но'.

абà 'дебел вълнен плат; горна дреха от такъв плат'. — Произв.: *абèн, аб́ян, абаджѝя* (от тур. *abacı*), *абаджѝйски, абаджѝйство, абаджилъ̀к*. — Чрез тур. *aba* от араб.; заета и в срхр. *ȁба*, рус. диал. *абà*.

абажу̀р 'сенник на лампа'. — От фр. *abat-jour*, съставено от форма от *abattre* 'убивам' и *jour* 'светлина'.

абанòс 'вид твърдо тропическо дърво, от което се правят мебели'. — Произв.: *абанòсов* (1872). — Чрез тур. *abanoz* от араб. *abanūs*. Културна дума от източен произход, срв. егип. *hbnj*, гр. *ἔβενος*, лат. *(h)ebenus* и др.

абдàл, вж. *будалà*.

абитуриèнт 'зрелостник'. — Произв.: *абитуриèнтка, абитуриèнтски*. — Чрез нем. *Abiturient* от лат. *abituriens, -ntis*, прич. произв. от *abeo* 'отивам си'.

аблàн, вж. *ябл́ан*.

аблèн, вж. *ябл́ан*.

абонамèнт 'право за получаване вестници и списания чрез предплата' (Ботев). — Чрез рум. *abonament* от фр. *abonnement*, произв. от гл. *abonner*, срв. *абонѝрам*.

абонàт 'човек който е предплатил абонамент' (Ботев). — От рум. *abonat*, произв. от гл. *abonà* 'абонирам', срв. *абонѝрам*.

абонѝрам 'записвам някого за абонат'. — От фр. *abonner* или нем. *abonieren*.

абòрт 'помятане'. — Произв.: *абортѝрам, абортѝвен* (нем. *abortiv*). — Чрез нем. *Abort* от лат. *abortus* 'раждане, израждане'.

абсолвèнт 'студент, който завършва науките си', **абсолвѝрам**. — Произв.: *абсолвèнтка, абсолвèнтски*. — Чрез нем. *Absolvent* от лат. *absolvens, -ntis*, прич. от *absolvo* 'освобождавам'.

абсолю̀тен 'неограничен, безусловен' (Ботев). — Произв.: *абсолютѝзъм* (Ботев) (от рус. *абсолютѝзм*). — Чрез рус. *абсолютный* през пол. *absolutny* от лат. *absolutus*, прич. от *absolvo* 'освобождавам, решавам'.

абстрàктен 'отвлечен, неконкретен' (Ботев). — Чрез рус. *абстрактный*, нем. *abstrakt* от лат. *abstractus*, произв. от гл. *abstraho* 'отвличам'.

абстрàкция 'отвлечено мислене и резултат от него'. — Чрез рус. *абстрàкция* и нем. *Abstraktion* от лат. *abstractio*, произв. от гл. *abstraho*.

абстрахѝрам 'отделям съществените признаци от несъществените при мислене'. — Чрез рус. *абстрагѝровать, абстрагѝрую*, нем. *abstrahieren* от лат. *abstraho* 'отвличам'.

абсу̀рд 'безсмислено, невъзможно нещо'. — Произв.: *абсу̀рден, абсу̀рдност*. — Чрез нем. *Absurd* от лат. *absurdus* 'несъзвучен', съставено от *ab* и *surdus* 'глух'.

абу̀д, абъ̀д и **а̀буд, а̀бъд** 'раст. бъзе, Sambucus ebulus' (Зап. Софийско, Брезнишко, Трънско). — МИ: *Абъ̀д* при Брезник; Режанци, Брезнишко; Драгойчинци, Кюстендилско; *Абъ̀до* при Леска, Кюстендилско. — Срхр. *а̀пта, абда, авта, афтина, (х)абад, (х)абат* и пр., словен. *habât, həbât*, чеш. *chebd*, словаш. *chabda*, пол. *chebd, hebd, chebzina*. Според Миклошич и Брюкнер (у Berneker, SEW 1,440) заето от гр. *ἀκτέα* 'бъз', а според Berneker, пос. м., е сродно с *хобо̀т* (вж.).

ава̀нс 'предплата; преднина при надбягване'. — Произв.: *ава̀нсов, аванси̇рам*. — От фр. *avance, avancer*.

ава̀нта разг. 'изгода, полза'. — Произв.: *ава̀нтаджия*. — Чрез тур. *avanta* или гр. *ἀβάντα* от итал. *avanti* 'напред'.

авантю̀ра 'необикновена случка; рискувана постъпка'. — Произв.: *авантюри̇зъм, авантюри̇ст* (Ботев), *авантюри̇стка, авантюристи̇чен, авантюристи̇чески*. — От фр. *aventure*, а то от нар. лат **adventura*, бъд. прич. от *advenio* 'случвам се'

ава̀рия 'повреда на машина' (1858). — Произв.: *авари̇ен*. — Чрез новогръцки и итал. *avaria* от араб. мн. ч. *awârîya* 'повредени, развалени стоки', от *'awâr* 'повреда', вж. Л. Ванков, Роман. заемки, 176.

а̀вгуст 'осми месец от календарната година'; стб. аѵгоѵстъ (Симеонов сб. от 1073 г.).—Произв.: *а̀вгустов, а̀вгустовски*. — Чрез гр. *Αὔγουστος* от лат. *augustus*, по името на император Август (27 пр. н. е. — 14 сл. н. е.).

августѐйши 'епитет в титла на владетел'. — Чрез рус. (и гр.) от лат. *augustus* 'величав, величествен' със слав. наставка за превъзходна степен.

авджи̇я диал. 'ловец'. — Произв.: *авджи̇йка, авджи̇йски, авджилъ̀к*. — От тур. *avcı*, произв. от *av* 'лов'.

ави(о)- съставна част на думи като *ави̇дн, авиа̀ция, авиа̀тор, а̀виобаза, а̀виотранспо̀рт* и др., създадени като научни термини по образец на фр. *avion, aviation* през 19 в. от лат. *avis* 'птица'.

авли̇га 'пойна жълта птичка, Oriolus galbula'; стб. влъга (Йоан Екзарх, препис от 13 в.). — Срхр. *ву̏га* 'синигер', словен. *vôlga*, рус. *у̀волга*, чеш. *vlha*, пол. *wilga, wywielga*. Срв. лит. *volungẽ* 'кълвач', латв. *vãluõdze* 'авлига'; срвиснем. *wite-wal* 'авлига' (*wite* 'дърво'), МИ: *(Wiede)walch*, англ. *whit-wall, hick-wall* 'зелен кълвач'. Според Brückner, SEJPol 621 и Bernard, Bulletin de la Soc. lingu. 44,94, е сродно с пол. *wilgi* 'влажен', от един произход с *вла̀га* (вж.), с начално значение 'птица, която обича дъжд', срв. нем. й име *Regenpfeifer*, букв. 'дъждовен свирач'.

авли̇я диал. 'двор; зеленчукова градина'. — Произв.: *авли̇йка, авли̇йче*, МИ: *Авли̇ята* (Буново, Пирд.), *Авли̇йчето* (Средногорец, Пирд.) и др. — От гр. *αὐλή* 'двор'; заето и в срхр. *а̀влиjа*, тур. *avlı*.

автенти̇чен 'същински, истински'. — Произв.: *автенти̇чност*. — Чрез рус. *автентичный* от лат. *authenticus*, заето от гр. *αὐθεντικός* 'присъщ на абсолютна власт; първичен, начален'.

авто- първа съставна част на сложни думи със значение *сам, свой, собствен* като напр. *автобиогра̀фия, автобиогра̀ф* и др., заета чрез рус., нем. от гр. *αὐτός* 'сам'. При думи, заети в бълг. и рус. направо от гр. като *автокефа̀лен* и др., дифт. *ау-* се явява като *ав-*. — От съкращение на думата *автомобил*, срв. нем. *Auto*, се образуват нови думи със значение 'автомобилен' като *автоба̀за, авторемо̀нт, автотранспо̀рт* и др.

автобу̀с 'голям многоместен автомобил'. — Произв.: *автобу̀сен*. — Чрез нем. *Autobus* от фр. *autobus*, съкратено образуване от *auto(mobil) + (omni)bus*, вж. *о̀мнибус, тролейбу̀с*.

автомàт 'уред, машина, която действува сама'. — Произв.: *автомàтен, автомàтов, автомàтски, автоматизàция* (от рус.), *автоматизѝрам, автоматѝзъм, автоматѝчен, автоматѝчески, автоматѝчност, автомàтчик* (от рус.). — Чрез рус. *автомàт* или нем. *Automat* от гр. *αὐτόματος* 'който се движи сам'.

автомобѝл 'моторна кола за пътници'. — Произв.: *автомобѝлен, автомобилѝзъм, автомобилѝст, автомобилѝстка.* — Културна дума, създадена през 19 в. във Франция от гр. *αὐτο-* 'сам' и лат. *mōbilis* 'подвижен'.

àвтор 'създател на нещо; писател' (Ботев). — Произв.: *àвторка, àвторски* (Ботев), *àвторство, авторизѝрам* (от нем. *auctorisieren*). — Чрез рус., нем. и фр. от лат. *auctor,* произв. от *augeo* 'създавам, правя, увеличавам'.

авторитàрен 'основан на безпрекословно подчинение на властта'. — Произв.: *авторитàрност.* — От рус. *авторитàрный,* вж. *àвтор.*

авторитèт 'личен престиж, влияние' (Ботев). — Произв.: *авторитèтен* (Ботев), *авторитèтност.* — Чрез рус., нем. и фр. от лат. *auctoritas, -atis* 'значение, авторитет, решение, воля'.

агà остар. 'почетно звание на турчин'. — Произв.: *àгов, àговица, àговски; агỳвам, агèтко, агѝна, агѝня, агѝнка, агѝница, агѝца, агалàр* (от тур. мн. ч. *ağalar*), *агалàри, агалàрин, агалъ̀к* (от тур. *ağalık*). — От тур. *ağa* 'влиятелен турчин; едър земевладелец; титла на военен началник в Османската империя'.

агàле диал., рядко обикн. удвоено: *агàле-агàле* 'бавно, полека'. — От нгр. *ἀγάλι(α)* 'полека, кротко'.

агарѝнец, агарѝнин 'нехристиянин, мохамеданин, турчин'; стб. ⰰⰳⰰⱃⱑⱀⰹⱀⱏ (Син. пс., Ман. хр.). — Произв.: *агарѝнски.* — От гр. *ἀγαρηνός,* от *Агар,* която според библейския разказ е майка на Исмаил, родоначалник на мохамеданите.

агèнт 'деятел, вършител'. — Произв.: *агèнтин* (остар.; Ботев), *агèнтски, агèнтство, агентỳра* (чрез рус. от нем. *Agentur*), *агèнтщина, агèнция.* — Чрез рус. и нем. от лат. *agens, -tis,* прич. от *ago* 'върша, правя'.

агитàтор 'човек, който агитѝра' (Ботев). — Произв.: *агитàторка, агитàторски,* съкр. от рус.: *агѝтка, агѝтпроп, агѝтпропски, агѝтпропчик, агѝтпункт* и др. — Чрез рус. и нем. от лат. *agitator,* произв. от гл. *agito* 'раздвижвам, вълнувам'.

агитàция 'дейност за разясняване политически и други идеи' (Ботев). — Произв.: *агитациòнен.* — Чрез рус. и нем. от лат. *agitatio,* вж. *агитàтор.*

агитѝрам 'върша агитация'. — Чрез рус. *агитѝровать, агитѝрую,* нем. *agitieren* от лат. *agito,* вж. *агитàтор.*

аглѝка, вж. *иглѝка.*

àгне, диал. **ѝгне** 'малкото на овца'; стб. агнѧ (Зогр., Супр.), агньць (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), ѣгньць, агнець (Клоц.). — Произв.: *àгня се, агнѝло; бàгни се* (вж. там), *àгънце, àгънце-бàгънце,* в детски залъгалки; *àгненце; àгнец* диал. 'поотрасло агне'; като църковен термин — 'епитет на Христос'; *агнѝца* диал. 'млада овца', *àгнешки; заàгня се, забàгня се; изàгня (се); наàгня се; оàгня се, обàгня се; разàгня се, разбàгня се.* — Срхр. *jäгње, jäгњити, jäгница,* словен. *jágnje, jâgnjəc,* рус. *ягнёнок, ягнѝться,* чеш. *jehně, jehnec,* пол. *jagnię, obagnić się,* диал. *bagnić się, bagnięta* 'агнета; пъпки на върба'. — *Àгня се, àгнец* и *àгне* имат вторично удължение ($\bar{a}$), възникнало правилно при глагола **agniti (sę),* произведен от ие. **ag(h)no-s,* срв. лат. *agnus,* гр. *ἀμνός, ἀμνή* (с *-μ-* поради вътрешно гръцки развой). Началното *j-,* развито вторично

и запазено в останалите славянски езици и в българските говори, в стб. е засвидетелствувано само в ѣгньць от Клоцовия сборник.

агòния 'предсмъртни мъки' (Ботев). — Произв.: *агонизùрам.* — Чрез рус. (пол.) и лат. *agonia* от гр. *ἀγωνία* 'борба, усилие'.

агорѝда, вж. *ягорùда.*

аграрен 'поземлен'. — Чрез рус. и нем. от лат. *agrarius,* произв. от *ager* 'нива, поле'.

агрегàт 'част от сложна машина с помощно действие'. — Произв.: *агрегàтен.* — Чрез рус. и нем. от лат. прич. *aggregatus* от гл. *aggrego* 'събирам, струпвам', произв. от *grex,* род. п. *gregis* 'стадо'.

агрèсия 'въоръжено нападение с грабителска и завоевателна цел', **агрèсор.** — Произв.: *агресùвен, агресùвност.* — Чрез рус. *агрèссия, агрèссор,* нем. *Aggression, Aggressor* от фр. и лат. *aggressio* 'пристъпване, нападение'.

агро- първа съставна част на сложни думи със значение 'агрономичен', като *агробиолòгия, агротèхника* и др., вж. *агронòм.*

агронòм 'специалист по земеделски науки'. — Произв.: *агронòмка, агронòмски, агронòмство, агрономùчен* (от фр. *agronomique*), *агрономùчески, агронòмия; агробиолòгия, агробиологùчен.* — Чрез рус. и лат. *agronomus* от гр. *ἀγρονόμος* 'надзорник на земеделски имоти', произв. от *ἀγρός* 'нива, поле' и *νόμος* 'ред, уредба, закон'. Съвременното знач. възниква през 18 в. във Франция.

агỳптин, агю̀птин, вж. *гю̀птин.*

агъ̀л диал. 'кошара'. — От тур. *ağıl.*

ад 'пъкъл, преизподня'; стб. адъ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр., Хил. листи, Ман. хр.), адьскъ (Супр.), адовъ (Зогр., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Супр., Ман. хр.), адовьскъ, адовьнъ (Клоц., Супр.). — Произв.: *àдски, àдов.* — Срхр. *ȁд,* рус. *ад,* вероятно от стб. — От гр. *ᾅδης.*

адàш разг. 'съименник'. — От тур. *adaş* съставено от *ad* 'име' и *daş* 'другар', срв. *кардàш.*

адвокàт и остар. **адвокàтин** 'защитник пред съд' (Ботев). — Произв.: *адвокàтка, адвакàтски, адвокàтство, адвокàтствувам, адвокатỳра* (от нем. *Advokatur*), *адвокатлъ̀к* разг. (Ботев), *адвокàтщина* пренебр. — Чрез рус. и нем. от лат. *advocatus,* прич. от *advoco* 'призовавам, повиквам'.

адèпт 'привърженик, последовател' (Ботев). — Чрез рус. и нем. от лат. *adeptus,* прич. от *adipiscor* 'достигам, присъединявам се'.

адèт разг. 'навик, обичай'. — Чрез тур. *adet* от араб.

àджеба, àджаба диал. 'дали, дали наистина'. — Чрез тур *acaba* от араб.

аджемѝя разг. 'неопитен, новак'. — Произв.: *аджемùйка, аджемùйски, аджемилъ̀к* (също *аджа-*). — Чрез тур. от араб. *acem* 'не арабин, чужденец, персиец'.

административен 'който се отнася до управление' (Ботев). — Чрез рус. и нем., образувано от лат. *administro* 'управлявам'.

администрàтор 'управник, управител' (Ботев). — Произв.: *администрàторски.* — Чрез рус. и нем. от лат. *administrator.*

администрàция 'органи на изпълнителна власт' (Ботев). — Чрез рус. (нем. и фр.) от лат. *ad-ministro* 'обслужвам, управлявам', произв. *administratio, administrator,* срв. *минùстър.*

адмира̀л 'висш флотски чин' (Ботев). — Произв.: *адмира̀лов, адмира̀лски, адмира̀лство, адмиралтѐйство* (от рус. *адмиралтѐйство*, а то заето от хол. *admiraliteit*), *адмиралтѐйски*. — Чрез рус., нем. и фр., от араб. *amir-al-mâ, amîr-al-bahr* 'морски началник', като *д* се явява на френска почва поради осмисляне с гл. *admirer* 'възхищавам се'. Според F. Holthausen, ZfslPh 22 (1954) 145, началната араб. форма е *amīr 'a'la* 'по-висш водач' или *'ālī* 'висш водач'.

адрѐс 'данни за мястото и лицето, до което се праща нещо' (Ботев), остар. **адрѐса** ж. (Ботев). — Произв.: *адрѐсен* (Ботев), *адреси̇̀рам* (Ботев), *адреси̇̀рам се*, *адресу̀вам* (Ботев), *адрѐсник, адреса̀нт* (от рус.). — От фр. *adresse*, произв. от *à* и *dresser* 'изправям, насочвам, ръководя'.

адюта̀нт 'офицер-помощник на по-висш началник'. — Произв.: *адюта̀нтски*. — Чрез рус. и нем. от лат. *ad-iuto* 'помагам'.

а̀еро- първа съставна част на сложни думи със значение 'въздухо(плавателен)' напр. *а̀еродина̀мика, аеродру̀м, аерона̀втика, аеропла̀н* и др. — Чрез рус. нем. и фр. от лат. *aer*, заето от гр. *ἀήρ* 'въздух'.

аждѐр нар. 'змей, хала'. — Произв.: *аждѐрко* 'синче, юначага'; *аждраха̀н, аждерха̀н кон* 'кон като хала, буен, силен'. — Чрез тур. *acder* от (мн. ч.) перс. *aždarhā* от *aždahā* < авест. *aži̇̌ dahākō*; заето и в срхр. *ажда̀(в)а, ажда̀ја*.

ажу̀р[1] 'на време, в срок'. — От фр. *à jour*, букв. 'на ден(я)'.

ажу̀р[2] 'вид бродерия'. — Произв.: *ажу̀рен*. — От фр. *ajour*, дето *jour* 'отвор, дупка'.

аз 'дума, с която говорителят означава себе си' (лично местоимение 1 л. ед. ч.), диал. *яз. я, а̀зе, я̀зе, а̀зка, я̀зка, а̀зкана, я̀зкана, а̀зека, я̀зека, а̀зекана, я̀зекана*; стб. **азъ** (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр., Зогр. листи, Самуилов надпис), **ѣзъ** (Мар. в съчет. и **ѣзъ**). Формата *азе, язе* е възникнала от съчетание като стб. **азъ есмь** >***аз есмь** > ***азе с(ъ)мь** и под влияние на формата **мене**; *-ка* в *а̀зека* е показателна частица, срв. *сегѝнка, ту̀канка*. — Местоим. е общославянско: срхр. *jâ* (по-старо *jazь*), рус. *я* (по-старо *азъ*), чеш. *já* (по-старо *jáz*), словаш. *jâ, jàz*, пол. *ja* (по-старо *jaz*) и пр., от праслав. **azъ*, което съответствува на лит. *eš*, авест. *azəm*, стинд. *ahám*, арм. *es*, гр. *ἐγώ*, лат. *ego*, гот. *ik*, нем. *ich* от ие. **egh-*. Въпреки очевидната връзка между праслав. **azъ* и другите ие. съответствия не е изяснен въпросът за произхода на гласните *а-* и *-ъ*, понеже *а* в праслав. **azъ* може да произлиза от ие. *ā* или *ō*.

аза̀рт, аза̀ртен, вж. *хаза̀рт*.

а̀збест 'огнеупорен влакнест минерал'. — Произв.: *а̀збестов*. — Чрез рус. *асбѐст* или нем. *Asbest*, заето от гр. *ἄσβεστος* 'който не гори', отглаг. прил. от *σβέννυμι* 'гася'.

а̀збука 'буквите, с които се означават звуковете в един език, дадени в определен ред' (Ботев), **а̀збуке** (1870). — Произв.: *а̀збучен, а̀збучник*. — По имената на първите две стб. букви **азъ боукы**, срв. гр. *ἀλφάβητος*, съчетание от имената на първите две букви *ἄλφα* и *βῆτα*.

азма̀к диал. 'мочур, тресавище'. — Произв.: *аз ма̀шка тръсти̇̀ка* 'раст. блатен камъш, Scirpus palustris', *азмаклъ̀к* (от тур. *azmaklık*). — От тур. *azmak*. У нас се среща често в географски имена.

азо̀т хим. 'безцветен газ N, главна съставна част на въздуха'. — Произв.: *азо̀тен, азо̀тест, азоти̇̀рам, азоти̇̀ст, азо̀тов, азо̀тноторов*. — Чрез рус. от фр. *azote*, научен термин, съставен от гр. *ἀ-* 'не' и отгл. прил. от *ζάω* 'живея'.

азу̀р, азу̀рен, вж. *лазу̀р(ен).*

ай междум. за израз на изненада. — Звукоподражателно, рус. *ай,* нем. *ei* и др.

айгъ̀р диал. 'жребец'. — От тур. *aygır.*

айля̀к и **айла̀к** диал. 'незает, свободен'. — От тур. *aylak* 'мързеливец'.

айра̀н, айря̀н диал. 'мътеница'. — От тур. *ayran.*

А̀йтос 'град в Бургаско'. — От гр. *ἀετός* 'орел'.

акадѐмия 'висше научно или учебно заведение' (Ботев). — Произв.: *академѝк, академѝчен, академѝчески* (Ботев), *академѝзъм.* — Чрез рус., нем. и фр. от лат. *academia,* заето от гр. *ἀκαδημία, ἀκαδήμεια* по името на *'Ακαδήμος.* Известно като научно учреждение в Гърция от 4 в. пр. н. е. до 6 в. сл. н. е. Съвременно значение придобива в Италия през 16 в.

а̀кам '(за дете) ходя по голяма нужда'. — Произв.: *иза̀кам иза̀квам; нака̀м, нака̀квам; пода̀кам, пода̀квам.* — Звукоподр. детска бълболна дума *а̀ко, а̀ка, а̀ки,* срв. *ка̀кам.*

ака̀ция 'дърво салкъм, Robinia pseudoacacia'. — Произв.: *ака̀циев, ака̀циен.* — Чрез рус. и нем. от лат. *acacia,* заето от гр. *ἀκακία* 'акация'.

акварѐл 'водни бои за рисуване; картина, рисувана с такива бои'. — Произв.: *акварѐлен, акварелѝст.* — Чрез рус. или нем. от фр. *aquarelle,* итал. *aquarello,* произв. от лат. *aqua* 'вода'.

аква̀риум 'съд за отглеждане на водни животни; музей за морска фауна и флора'. — Заемка от лат. *aquarium* 'водоем, водохранилище'.

аклама̀ция 'одобрение с шумни възгласи'. — Чрез рус. и нем. от лат. *acclāmātio,* произв. от гл. *clāmo* 'викам'.

акламѝрам. — Чрез нем. *akklamieren* от лат. *acclāmo* 'викам, възхвалям', произв. от *clāmo* 'викам'.

ако̀, а̀ко условен съюз; **а̀ко** 'нищо, няма значение, въпреки това' (Зап), възникнало вторично от *ако,* напр.: *„Не яж това сирене, мухлясало е". – „А̀ко, гладен съм";* **да̀ко** (Врач.) от *да* и *ако;* **ча̀ко** (СЗ) от *че* и *ако;* **та̀ко** от *та* и *ако;* стб. ⰰⰽⱁ, ⱑⰽⱁ (Асем., Син. тр., Сав. кн, Макед. листи), ѣко, ꙗко (Зогр., Мар., Охр. глаг. листи, Син. пс., Син. тр., Клоц., Пражки листи, Сав. кн., Супр. 'като, както, защото'. — Срхр. *а̏ко,* словен. *áko,* струс. *ако* (от стб.), стчеш. *ako, ak, akž* 'като, също като', словашки *aký.* — Образувано от съюза *а* и частицата *-ко* от старинното възпрос. мест. **kʷo-.*

ако̀рд[1] 'споразумение'. — Произв.: *ако̀рден, акорда̀нт.* — Чрез нем. и фр. *accord* 'споразумение' от средновек. лат. *accord(i)um* от *ad* и *cor* (род. п. *cordis*) 'сърце'. Най-напред думата се употребява като термин в международните отношения; фр. *accorder* се осмисля с *corde* 'струна, корда' и така през 15 в. възниква значението 'настройвам инструмент', а по-късно и 'съзвучие, хармония'. Вж. *акорд*[2].

ако̀рд[2] муз. 'съзвучие'. — Произв.: *акордьо̀р, акордѝрам.* — Вероятно чрез рус. и нем. от лат. *accord(i)um,* вж. *ако̀рд*[1].

акордео̀н 'ръчен музикален инструмент с клавиши'. — Произв.: *акордео̀нен, акордеонѝст.* — Чрез рус. *аккордео̀н* или фр. *accordéon,* заети от нем. *Akkòrdion,* създадено в нач. на 19 в. от *Akkord.*

акроба̀т 'гимнастик, който изпълнява трудни и сложни упражнения'. — Произв.: *акроба̀тски, акроба̀тка, акроба̀тен, акроба̀тствувам, акроба̀тщина*

пренебр., *акробàтство, акробàтика, акробатѝчен, акробатѝчески*. — Чрез рус. и нем. или фр. от гр. *ἀκρόβατος* 'който ходи на пръсти' и *ἀκροβάτης*, съставено от *ἄκρον* (ср. р.) 'връх' (от *ἄκρος* 'остър; горен') и *βαίνω* 'ходя, вървя'.

акробàция 'акробатика; отделен номер на акробат'. — Може би от рум. *acrobaţie*, срв. фр. *acrobatie*, вж. и *акробàт*.

аксиòма 'очевидна истина' (Ботев). — Чрез рус., нем. и фр. от лат. *axiōma*, заето от гр. *ἀξίωμα* 'достойнство, значение, аксиома'.

аксиоматѝчен 'който се отнася до аксиома'. — Чрез рус. *аксиоматѝчный* от гр. *ἀξιωματικός*, срв. *аксиòма*.

акт 'действие, постъпка, дело' (Ботев). — Произв.: *àктен, àктов* (обикн. като втора част на сложни думи като *едноàктов, двуàктен*). — Чрез рус., нем. или фр. от лат. *actus* 'действие', същ. от *ago* 'правя, върша'.

актѝв 'имотно състояние на финансово или търговско учреждение'. — Произв. *актѝвен* (Ботев), *актѝвност* (Ботев), *активѝст* (от рус.), *активѝстка* (от рус.), *активизѝрам, реактѝв* (вж.). — Чрез фр. или нем. от лат. *activus* 'деен, действителен', срв. *акт*.

актрѝса 'театрална артиска'. — Чрез рус. от фр. *actrisse*, срв. *актьòр*.

актуàлен 'важен за момента, навременен, съвременен'. — Произв.: *актуàлност*. — Чрез рус. от лат. *actualis* 'деен, действен', срв. *акт*. Съвременно знач. от 18 в. във Франция. *Актюѐлен* е заето от фр. *actuel*.

актьòр 'изпълнител на театрална роля'. — Произв.: *актьòрски, актьòрство, актьòрствувам*. — Чрез рус. и фр. от лат. *āctor* 'вършител, деятел', срв. *акт*. Съвременно значение от 17 в. във Франция от времето на Молиер.

акỳла 'голяма хищна риба'. — Чрез рус. от лапонското *akkli*, заето от норд. *hákall*.

акумулàтор техн. 'уред, в който се събира електрическа енергия'. — Произв.: *акумулàторен*. — Чрез нем. *Akkumulator* от фр., създадено през 19 в. във Франция като техн. термин.

акурàтен 'грижлив, точен' (Ботев). — Произв.: *акурàтност*. — Чрез рус. и нем. от лат. *accūrātus* 'грижлив', произв. от *cūra* 'грижа, старание'.

акушѐр, акушѐрка 'подготвено лице, което помага при раждане'. — Произв.: *акушѐрски, акушѐрство, акушѐрствувам*. — Чрез рус. от фр. *accoucheur*, произв. от предст. *a* и гл. *coucher* 'турям да легне, да лежи'.

акушѝрам 'помагам при раждане'. — От фр. *accoucher* и с наставката *-ирам*.

акцѐнт 'ударение; особен изговор при говорене на чужд език'. — Произв.: *акцѐнтен, акцентѝрам, акцентỳвам*. — Чрез рус. и нем. от лат. *accentus* 'припев, ударение', произв. от *cano* 'пея'.

акцентуàция 'подчертаване, наблягане при говорене'. — Чрез рус. от фр. и нем., книжно производно от *accentus*.

акцѝз 'вид косвен данък'. — Произв.: *акцѝзен*. — Чрез рус. и нем. *Akzise* от средновек. лат. *accisum*, прич. от *accido* 'врязвам, отбелязвам с рязка', изпърво употребявано като знак върху рабуш за отбелязване данни за платени данъци в Римската империя.

àкция 'действия в широк мащаб; документ за дялов капитал' (Ботев). — Произв.: *акциòнен, акционѐр* (Ботев), *акционѐрка, акционѐрен, акционѐрски*. — Чрез рус., нем. или пол. от лат. *āctio* 'действие', срв. *акт, редàкция*.

акчѐ диал. 'вид дребна стара турска монета, аспра'. — От тур. *akçe*, произв. от *ak* 'бял' за значението срв. *àспра*.

акъл разг. 'ум, разум, съвет'. — Произв.: *акълли̇̀я* (от тур. *akıllı*). — Чрез тур. *akıl* от араб. *âkil*.

ала̀[1] съюз за противопоставяне. — В бълг. *ала* са съвпаднали един слав. и един гръцки съюз с приблизително еднакъв звуков състав и значение, срв., от една страна, срхр. *аљ*, чеш. *ale* 'но, ала', пол. *ale* 'но, обаче', укр. *але* и, от друга страна, гр. *ἀλλά*.

ала̀[2] предл., рядко, разг. само в определени изрази 'по подобие на, като', напр. *ала фра̀нга* 'по френски (начин)', *ала ту̀рка, алабро̀с* и др. — Чрез гр. *ἀλλά* от итал. *alla* или фр. *à la* 'като'.

а̀ла-а̀ла мор. 'тегли̇̀, теглете!' (команда при вдигане на котва). — Чрез гр. *ἄλα-ἄλα*, тур. *ala* също, от венец. *ala* 'зов за окуражаване на лодкари в опасност или буря', вж. K a h a n e - T i e t z e (1953), 52; К. К о с т о в, БЕз 10 (1960), 447.

алаба̀ш 'гулия, Brassica gongylodes'. — От тур. диал. *alabaş* 'вид зеле', съставено от *ala* 'пъстър, шарен' и *baş* 'глава, грудка', срв. гагаузко *alabaş* 'вид ряпа'.

алабра̀це, алабрацѐ остар. 'под ръка (при хващане на двама души)' (1853). — От рум. *la braţa* 'под ръка, под мишница', с *a*>*e* под влияние на бълг. наречия като *добре, зле, горе* и др. или на *ръце*; началното *a* под влияние на думи като *ала турка, алафранга* и др. Според В а н к о в, Итал. заемки, 222, от венециански *brazzo*.

алабро̀с 'мъжка прическа'. — От фр. *brosse* 'четка' и *ала*[2].

а̀лага 'песъклива лъка' (Поибрене, Панаг.), **а̀луга** (Ломско); стб. ХАЛѦГА 'ограда, плет, стобор' (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн.). — Срхр. диал. *ха̀луга* 'дупка, яма; голяма трева', словен. *halǫ̈ga* 'дребен храсталак; клечки и трески, които носи река; плавей', белорус. *халуга* 'колиба', укр. *халу̀га* 'вид водорасла', чеш. остар. *chalužník* 'разбойник по пътищата; разбойник, който напада из засада в храсти'. — Неясно; за някои опити да се обясни думата вж. V a s m e r, REW 3,227.

аламину̀т разг. 'веднага'. — От фр. *à la minute*, букв. 'на минутата'.

ала̀рма 'знак за тревога; тревога; шум'. — Произв.: *алармѝрам, ала̀рмен, ала̀рмаджия, ала̀рмаджийски* разг., ирон. — Чрез фр. *alarme* от итал. *all'arme* 'на оръжие'.

ала̀т остар., диал. 'сечива, инструменти'. — Чрез тур. от араб. *alât*, мн. ч. от *alet*.

алату̀рка, вж. *ала*[2].

алафра̀нга остар. 1. нареч. 'по френски, по европейски'; 2. същ. ж. 'ниша със стенопис в чорбаджийска къща от Възраждането' (Конст. Величков). — Чрез гр. *ἀλλα φράγκα* от итал. *alla franca* 'по френски, по европейски'.

алашѝк, алашъ̀к разг. 'който е навикнал, обръгнал'. — Произв.; *алащѝсвам* 'навиквам, обръгвам', *поалащисам*. — От тур. *alışık* прич. и *alıştı*, мин. вр. от *alışmak* 'навиквам, свиквам'.

алащѝсвам, алащѝсам и **алащѝша** разг. 'навиквам, свиквам'. — От тур. *alıştı*, мин. време от *alışmak*.

а̀лберо мор. 'мачта за платно на лодка', **а̀лбору** 'мачта в средата на кораб, където стои капитанът'. — Чрез тур. *albora* 'вид мачта' от итал. (венец.) *albora*, вж. K a h a n e - T i e t z e (1958), 53; К. К о с т о в, БЕз 10 (1960), 447; А. С п а с о в а, Изсл. Романски (1960), 413.

албу̀м 'тетрадка за стихове, рисунки и автографи; книга за портрети, снимки, марки и др.'. — Чрез рум. или нем. от лат. *album* 'бяла табличка за писане', ср. р. от *albus* 'бял'. Съвременното значение възниква в Германия през 17 в.

а̀лгебра 'дял от математиката, в който се борави с величини без оглед на числената им стойност' (Ботев). — Произв.: *алгебрѝст, алгебрѝчен, алгебрѝчески* (Ботев). — Чрез рус. и нем. от средновек. лат. *algebra*, араб. *al-džabr* според заглавието на книгата „*Aldžabr wa l-mukābala*" на арабския математик Мохамед ибн Муса Алхваризми от 9 в.

а̀ле[1] диал. 'я гледай'. — От *я гледай* > *я гле* > *але*. „*Але какъв човек! Але го къде бил*".

а̀ле[2], вж. *ха̀ле*.

а̀лен, ал диал., рядко, **а̀лав** 'червен, ярко червен' (Трънско).—Произв.: *аленѐя се; аленина̀, а̀лест, алѐя се, а̀лов, а̀лчо* 'ален кон', обикн. в собств. име, *ало̀сам, ало̀свам* 'боядисвам с червена боя'; *нааленя̀ се, нааленя̀вам се.* — От тур. *al* с бълг. наст. *-ен* по аналогия на *червен, зелен* и др. Заета и в рус. *алый.*

а̀лец м. р., **а̀лца** ж. р. спец. 'парче кожа върху горната подвижна част на калъпа'. — Чрез гр. *ἄλτσα* от итал. *alzo* също, вж. К. Костов, БЕз 3 (1953), 256.

алѐя (1858), **алѐй** остар. (1864) 'градинска пътека'. — Произв.: *алѐйка.* — От фр. *allée*, прич. от гл. *aller* 'вървя, ходя'. Формата от ж. род се дължи на стремежа да се запази родът на френската дума, вж. Л. Ванков, БЕз 11 (1961), 200.

алилу̀я, алелу̀я църк. 'хвалебен възглас в края на черковно пеене'; стб. алелоуиѣ, алѣлоуиѣ (Асем. ев., Син. пс., Сав. кн.). — Чрез гр. *ἀλληλούϊα* от евр. *hallelou-yah* 'хвалете вечния'.

алѝс рядко 'също, тъкмо' (Враца): „*Той е алис като тебе*". — Чрез тур. *halis* 'чист, несмесен' от араб. или от тур. диал. *alis* 'съвсем, напълно'.

алкохо̀л 'спирт; спиртно питие'. — Произв.: *алкохо̀лен, алкохолѝк, алкохолѝчка, алкохолѝчен, алкохолѝчески, алкохолѝзъм, алкохолизѝрам, безалкохо̀лен.* — Чрез нем. и исп. от араб. *alkohol* 'чер прах за вежди; същественo, есенция'.

алмана̀х 'сборник (литературен, търговски и др.)'. — Чрез рус. *альманах* или нем. *Almanach* от срлат. *almanachus*, заето от гр. (мн. ч.) *ἀλμενιχιακά* '(означение за) египетски календар'.

алнѐ, алнѐнце 'малка сърна, сърне' (Тетевенско); стб. алънии 'сърна' (Супр., Григори Назиански по препис от 11 в.), алъниць (Григори Назиански по препис от 11 в.); МИ *Алнѐто* край Попина, Силистренско — Срхр. *ла̀не,* словен. *lânjec* 'пъстър елен, лопатар', рус. *лань* 'кошута, сърна', чеш. *laně, laň*, пол. *łania* от стпол. *łani.* — Сродно с лит. *álnė, élnė*, латв. *aļnis* 'подобно на елен диво животно с широки разклонени рога, Cervus alces', кимр. *elain*, арм. *eln*, гр. *ἔλαφος, ἐλλό*· 'млад елен'. Успоредна форма на *елен.* За halметатизирането на началната сричка срв. *алчен — лаком, алдия — ладия, алтица — латица* и др.

ало̀в, оло̀в 'вид голяма рибарска мрежа' (Видинско). — Чрез срхр. *(х)ало̂в* или чрез рум. *halău* от унг. *háló* 'мрежа', вж. Bernard RÉS 31 (1954), 334.

а̀ловѝна, вж. *о̀ловина.*

алт 'нисък женски или детски глас'. — Произв.: *а̀лтов, алтѝст.* — Чрез рус. или нем. от итал. *alto.*

алтѝца, вж. *латѝца.*

алтъ̀н нар. 'жълтица; златен'. — Произв. *алтъ̀нен, алтъ̀нец, алтъ̀нка* 'раст. латинка, Tropaeolum majus', *алтъ̀нче* 'раст. лютиче, глухарче'. — От тур. *altın* 'жълтица, златен'.

а̀луга, вж. **а̀лага.**

алумѝний 'лек, ковък, сребристобял метал'. — Произв.: *алумѝниев.* — Чрез рус. *алюминий,* нем. *Aluminium,* фр. *aluminium, alumène,* англ. *aluminium* от лат. *alumen, -inis* 'стипца', създадено по книжовен път.

алушѝва 'пепелява вода, луга, лишия' (търговски препарат от пепелява вода за пране). — Чрез гр. *ἀλισίβα, ἀλουσία* от итал. *lisciva,* вж. Л. Ванков, Роман. заемки, стр. 177; срв. *лишйя, лешйя.*

а̀лчен 'жаден, лаком за материални блага', незасвидетелствувано в народните говори; стб. **алъчьнъ, алчьнъ** (Супр.), **алъчьба** 'гладуване, постене', **алъчьбьнъ** (Супр.), **алкати** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **алканиѥ** (Син. тр., Супр.), **възалкати, -лъчѫ** (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн.), **възалкати** (Зогр., Син. пс.). — Произв.: *а̀лчност, а̀лчник, алчущ* (рус.). С неметатизирана начална сричка, срв. *алне*; рус. *алчный* (от стб.), *а̀лчность.* — Вж. *ла̀ком.*

алъ̀ш-верѝш разг. 'търгуване, вземане-даване, общуване'. — От тур. *alış-veriş* 'покупко-продажба, търгуване' от гл. *almak* 'вземам' и *vermek* 'давам'.

ам, вж. *хам.*

ама̀ съюз 'но'; **а̀ма** частица, разг.: *„Ама че си прост!"* — Чрез тур. *ama* от араб. *emma.*

ама̀мила, амъ̀мила 'раст. лай-кучка, Matricaria chamomilla' (Охрид), вж. *хамо̀мила.*

ама̀н междум. за изразяване на мъка, досада, молба. — Чрез тур. от араб. *aman* 'милост, закрила', също междум. за мъка, молба.

амбала̀ж 'опаковъчен материал'. — Произв.: *амбала̀жен.* — От фр. *emballage* 'опакована стока, вързоп', срв. *ба̀ла.*

амбѝс диал. 'пропаст', особ. в клетва: *„У амбѝс да пропадне!"* — Сръб. *а̀мбис,* заето и в тур. *abis* 'морска дълбочина'. — Вероятно от гр. *ἐν βυσσῷ* 'на дъното, в пропастта' от *βυσσός* 'морско дъно', срв. нгр. *ἄβυσσος* 'бездънен'.

амболя̀свам, амболя̀сам, вж. *боля̀свам.*

амбула̀нца остар. 'походна болница, лазарет' (Вазов). — Чрез рум. *ambulanţa,* вероятно заето от нем. *Ambulanz.*

амбулато̀рия 'лечебница за болни на крак'. — Произв.: *амбулато̀рен.* — Чрез рус. и фр. *ambulatoire* от лат. *ambulatorium,* произв. от гл. *ambulo* 'ходя, разхождам се', срв. *амбула̀нтен.*

амбула̀нтен, обикн. в съчет. *амбула̀нтен търговец* 'търговец, който продава с количка или пътува'. — Чрез нем. *Ambulant* от лат. *ambulans, -tis,* прич. от *ambulo* 'разхождам се'.

амво̀н 'издигнато място или катедра за проповеди в черква'. — Произв.: *амво̀нен.* — От гр. *ἄμβων*; заето и в срхр. *амвоњ,* рус. *амвон.*

амѝ съюз за противопоставяне; частица за потвърждаване и за израз на недоверие или несигурност. — От съюз *а* и лич. мест. *ми* (dativus ethicus), което се употребява като частица предимно в нар. песни и разговорна реч: *„Хладен ми ветрец подухна; тъкмо ми девет години; отдолу ми иде едно лудо младо; като излезе онова ми ти куче"* и др. Съюзът се е развил от случаи като *„Това ми не йе хайдутин, / а ми йе тежак търговец"* (Копривщица). Че

това *ами = а + ми*, показва частицата *ми* в първия стих, която се повтаря и във втория стих. Местоим. *ми* като частица влиза в съчетание не само със съюза *а*, но и с други съюзи, както се вижда от следните примери в нар. песни: „*Тъй не съм рекла, | но ми си рекох...*"; „*Не ми е глава хайдушка, | най ми е глава юнашка*"; „*То не било ясно слънце, | най ми била сама Неда*"; „*тогая се Марко докачило, | та ми стега коня доралия*"; „*Янка си отри сълзите,| па ми си викна, провикна*"; или в авторска реч: „*А сега ми взели, та събарят селски слогове...*" (Кр. Григоров). Съюзът не се среща в останалите славянски езици. Той е по-чест в източните, отколкото в западните български говори.

амйн в завършек на молитва 'да бъде, нека тъй да е'. — Стб. **ⰰⰿⰹⱀ**, **амин**, **аминь**, аминъ (Супр.) от гр. *ἀμήν*, заето от стевр. *amen*.

àмкам, вж. *хàмкам*.

амоня̀к 'безцветен газ от азот и водород; воден разтвор от такъв газ, амониев хидрат'. — Произв.: *амоня̀чен*. — Чрез фр. *ammoniac* и лат. *ammoniacum* от гр. *ἀμμωνιακόν* прил. от *Ἄμμων*, Амон — либийско-египетски бог, около чийто храм в Либия са събирали амонячна сол.

амъ̀мила, вж. *хамòмила*.

анасòн 'сенникоцветно растение, Pimpinella anisum; семена от това растение'. — Произв.: *анасòнов, анасонлѝя* (от тур. *anasonlı*), *анасонлѝйка* (ракия). — Чрез тур. *anason* от гр. *ἀνασόνι*, стгр. *ἄνησον, ἄνηθον*.

ана̀тѐма 'проклинане, проклеване'. — Произв.: *анатемòсам, анатемòсвам, натѐма, натемѝя, анатемѝсам, анатемѝсвам*. — Стб. анаѳема (Синодик на цар Борил, 13 в.). — От гр. *ἀνάθεμα* 'това, което се слага отгоре; религиозен дар; украса, накит'; в християнско време се развива значение 'проклятие, клетва', произв. от предст. *ἀνα* и гр. *τίθημι* 'турям, поставям'. МИ *Анатемата, Натемиите*, за места, дето е изричано проклятие или са мъчнопроходими, проклети.

ангажимѐнт 'задължение за някаква работа, задължение'. — Чрез рус. *ангажемент* от фр. *engagement*; *и* вм. *е* се обяснява като редукция (в руски) и под влияние на гл. *ангажирам* (вж.).

ангажѝрам 'уславям някого за работа; запазвам предварително', **ангажѝрам се** 'поемам задължение, заемам се'. — Чрез нем. *angagieren*, заето от фр. *engager*.

ангарѝя 'безплатна принудителна работа'. — Стб. енгарна, гл. енгаревсати 'работя ангария' (Ватопедска грамота от 1230 г.), заето от гр. *ἀγγαρεία* 'служба, длъжност на куриер'; глаголът е зает от гр. аорист *ἠγγάρευσα*. Новобълг. форма е вероятно от тур. *angarya, angarye*, заета също от гръцки.

àнгел рел. 'божи пратеник'; стб. ангелъ (Зогр., Мар., Асем. и др.), аггелъ (Супр.), ангельскъ (Син. тр., Клоц., Супр.), аггельскъ (Супр.). — Произв.: *àнгелски, àнгелче, ангелолѝк, ангелоглàсен*; ЛИ *Àнгел, Ангелѝна, Ангелу̀ш, Ангелàчи* (от нгр. *Ἀγγελάκι*), умал. *Аньо, Геле*, от зват. п. *Ангеле*. — От гр. *ἄγγελος* 'вестител, ангел'.

ангрò нареч. 'на едро (при търгуване)'. — Произв.: *ангросѝст* 'търговец на едро'. — От фр. *en gros*.

ангъ̀ч, ангъ̀тка диал., **бял ангъч** 'птица бял килифар, Tadorna tadorna'; **червен ангъч** 'птица червен килифар, Casarca ferruginea'. — От тур. *angıt, ankıt* 'вид дива патица'. — Неясна е връзката с тур. диал. *angıç* 'цвете закумче; ритли на кола'.

àнджак разг. 'тъкмо, точно'. — От тур. *ancak* 'само; при това, едва'.

анджàр, анджòр 'раст. латинка, Tropaeolum majus' (ЮЗ). — Неясно.

аномùли 'раст. нокът, орлови нокти, Lonicera caprifolium' (ЮЗ). — Неясно.

ансàмбъл 'изпълнителски състав'. — Произв.: *ансàмблов.* — От фр. *ensemble.*

антерùя диал. 'къса памучна долна дреха'. — Произв.: *антерùйка, антерùен, антерùйче.* — Чрез тур. *anteri, enteri* от араб. *antari* по лично име на герой от арабски приказки *Antar*; заета и в срхр. *антèрија, àнтерија.*

антùка нар. 'старинен предмет' (1830); 'хитрец' (1863). — Чрез гр. *ἀντίκα* 'стара вещ; хитрец' или чрез тур. *antika* от итал. *antica,* вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 23.

антиквàр 'търговец на стари книги' (1855). — Произв.: *антиквàрен, антиквàрски, антиквариàт* (от нем. *Antiquariat*). — Вероятно направо от итал. *antiquario,* заето по книжовен път, вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 223.

антипàтия 'лошо, неприязнено чувство към нещо, омраза' (Ботев). — Чрез рус. от гр. *ἀντιπαθία.*

антипòд 'човек, напълно противоположен на друг' (Ботев). — Чрез рус. от гр. *ἀντίποδες.*

антрàкт 'почивка между две действия на представление'. — Чрез рус. от фр. *entracte,* съставено от *entre* 'между' и *acte* 'действие'.

антрацùт минер. 'вид каменни въглища'. — Произв.: *антрацùтен.* — Чрез нем. *Anthrazit* и лат. *anthracitis,* книжовно образувано от гр. *ἄνθραξ* 'въглен'.

антрè 'преддверие'. — От фр. *entrée* 'вход, антре' от гл. *entrer* 'влизам'.

анулùрам 'обявявам нещо за невалидно, за недействително'. — Чрез нем. *annullieren* от лат. *annullo* 'унищожавам', съставено от *ad* 'при' и *nullum* 'нищо' от *nullus* 'никакъв'.

Анхиàло старото име на черноморския град Поморие. — От трак. **Akhelō(n),* събирателно от **akhel-* < ие. **akʷel-* 'вода', първоначално название на рекичка до Анхиало (*'Αχελῶς, 'Αχελῶν*) По-късно променено от дошлите гръцки колонисти в *'Αγχίαλος* (=Anchialos) поради сближаване с гръцкото *ἀγχίαλος* 'крайморски, морски'. В старинния говор на съседното село Козичино (Еркеч) градът допреди 50 г. се е наричал *Въхелò,* което през *жχело (срв. *въглен* < жглъ и под.) води към *'Αγχίαλος;* в средновековните паметници се появява *'Αχελῶ* с изпаднало *-γ-* пред *-χ-* под действието на определени гръцки езикови промени, вж. В. Георгиев, Трак. ез., 67, Ив. Гълъбов, Изв. ИБЕ, V, 1957, 497 и сл.

аншоà, аншуà 'вид морска риба'. — Чрез фр. *anchois,* исп. *anchoa,* късно лат. **apiua* от гр. *ἀφύη* 'сардела', Dauzat, 35.

аòрист грам. 'минало свършено време'. — Произв.: *аòристен.* — Чрез рус. или нем. от гр. *ἀόριστος* 'неопределен, неограничен; аорист' от *ἀ-* 'не' и *ὁρίζω* 'определям, ограничавам'; от същия глагол е и *орùсвам.*

аòрта 'главна артерия у бозайниците, Aorta'. — Чрез рус. или нем от гр. *ἀορτή,* от гл. *ἀείρω* 'издигам', понеже, като излезе от сърцето, аортата върви нагоре (Aorta ascendens).

апарàт 'сложен уред, машина' (Ботев). — Произв.: *апарàтен, апарàтна, апаратỳра* (нем. *Apparatur*), *апаратỳрен.* — Чрез рус. или нем. *Apparat* от лат. *apparatus* 'приготвен', произв. от *ad* 'при' и гл. *paro* 'приготвям'.

апартамèнт 'отделно жилище в голяма сграда'. — Произв.: *апартамèнтен.* — Чрез фр. *appartement* от итал. *appartamento,* а то от *apparte* 'дял', произв. от *parte* 'дял, част'.

апатѝчен, рядко и остар. **апатѝчески** (Ботев) 'безразличен, равнодушен'. — Чрез рус. *апатѝчный, апатѝческий* и фр. *apathique* от гр., вж. *апàтия.*

апàтия 'безразличие, равнодушие'. — Чрез рус. *апàтия* и фр. *apathie* от гр. *ἀπάθεια.*

апàш 'крадец'. — Произв.: *апàшки.* — От фр. *apache,* възникнала в началото на 20 в. по името на апашите, индианско племе между Мексико и Съединените щати.

апѐл 'позив, въззив' (Ботев). — Произв.: *апелѝрам* (Ботев), *апелàция* (вероятно чрез рус. или фр. *appelation*), *апелациòнен.* — От фр. *appel, appellation.*

аперитѝв 'питие преди ядене за отваряне на апетит; малка пивница'. — Произв.: *аперитѝвен.* — Чрез фр. *apéritif* от срлат. *aperitivus* 'очистително, слабително (средство)' от гл. *aperio* 'отварям'.

апетѝт 'охота за ядене; стремеж' (Ботев). — Произв.: *апетѝтен.* — Чрез фр. *appétit,* от лат. *appetitus* 'желание, стремеж', произв. от *appeto,* съставено от *ad* 'при' и *peto* 'искам, желая'.

апѝя (ЮИ), вж. *япѝя.*

аплодисмѐнт, аплодѝрам 'одобрявам с ръкопляскане'. — Чрез нем. *applaudieren* и фр. *aplaudissement* от лат. *applaudo* 'ръкопляскам (одобрително)'.

апогѐй 'разцвет, величие' (Ботев). — Произв.: *апогѐен.* — Чрез рус. *апогѐй,* лат. *apogaeum* от гр. *ἀπόγαιον* 'отдалеченост на планета'.

апòстол 'всеки един от дванадесетте Христови ученици; самоотвержен проповедник на идея, учение; черковна книга с „Деянията на апостолите" и техните „послания"'. — Стб. апостолъ (Зогр., Мар., Асем. и др.), апостольскъ (Син. пс., Син. тр., Супр.), апостольствовати (Син. тр.). — Произв.: *апòстолски,* ЛИ *Апòстол, Пòстол, Тòле, Тòльо.* — От гр. *ἀπόστολος* 'пратеник; апостол', срв. гл. *ἀποστέλλω* 'изпращам', съставено от *ἀπό* 'от' и *στέλλω* 'пращам'.

апрѝл 'четвъртият месец от годината'; стб. априлъ рекомъı брѣзенъ (Охр. ап.; Търн. календар от 1275 г., Асем., Сав. кн.). — Произв.: *апрѝлски,* ЛИ *Апрѝлов.* — Чрез сргр. *ἀπρίλιος* от лат. *aprīlis.*

априòри 'преди запознаване с фактите'. — Произв.: *априòрен.* — Чрез фр. *a priori* от лат. *prior* 'по-раншен, по-предишен'.

апропò разг. 'тъкмо'. — От фр. *à propos.*

апсанà остар. нар. 'затвор'. — Чрез тур. *hapisane* от араб. *hapis* 'затваряне' и перс. *hane* 'къща, помещение'.

аптѐка 'магазин за лекарства'. — Произв.: *аптекàр, аптекàрка, аптекàрски, аптекàрство* и *аптѐкар-, аптѐчен.* — Чрез рус. *аптѐка* от по-старо *апотѐка,* нем. *Apotheke,* диал. *Aptheke,* от лат. *apotheca,* гр. *ἀποθήκη* 'склад', съставено от *ἀπό* 'от' и гл. *τίθημι* 'турям'.

ар 'мярка за повърхнина 100 кв. м'. — От фр. *are*<лат. *ārea* 'празно място двор'.

арабà, рабà нар., остар. 'кола'. — Произв.: *арабаджѝя* (от тур. *arabacı*), *арабаджѝйски, арабаджѝйство, арабаджилѫ̀к* (от тур. *arabacılık*), МИ *Арабà конàк, Арабаджѝево, Арабаджѝи,* ЛИ *Арабаджѝев.* — От тур. *araba.*

арàпин 'чернокож, негър' (Ботев). — Произв.: *арàпски.* — От тур. *arap* 'арабин'.

арàпка, арàбка, рàпка диал. 'царевица'. — От гр. *ἀραποσίτι* също, срв. *σῖτος Ἀράβων,* букв. 'арабска пшеница', вж. Й. Заимов, Изсл. Младенов, 114.

арàтки рядко 'нищелки' (СИ). — Вероятно от рум. *hărhăti* 'дигам шум, шумя', поради шума, който издават нищелките, когато се движат, срв. *скрипèц скриптя̀*.

àратлик, àретлик нар., остар. 'приятел, познайник, побратим'. — Чрез тур. *ahretlik* 'осиновен син' от араб. *ahret* 'задгробен свят' и наст. *-lik*. Името означава вероятно 'духовен брат'.

арахàнгел (Ботев), вж. *архàнгел*.

арбанàсин нар., остар. 'албанец'; стб. **въ земѧ арбанаскѫѭ** (Дубровнишката грамота след 1230 г.). — Произв.: *арбанàска, арбанàшки*, МИ *Гòрни Арбанàс, Долни Арбанàс*, Асеновградско, *Арбанàси*, Търновско, *А банàс*, Радомирско и Софийско. — От гр. *ἀρβανός*, с промяна $\varrho\beta < \lambda\beta$ от по-старо *ἀλβανός* 'албанец', срв. рум. *arbănaş* (остар.) и *албанец*.

арбèт 'гръбначен стълб, Columna vertebralis' (Крива Паланка), вж. *хрѣбет*.

аргавàн (Миладинов сб.), **аргафàн, арговàн, аргаàн, аргàн** 'люляк, Syringa vulgaris' (ЮЗ). — Чрез тур. *erguvan* 'люляк; див рожков, Cersis siliquastrum' от перс. *ărguwān*, стевр. *argāmān*, асир. *argamann* 'червен плат, материя'; заето и в алб. *jargavan, arkivan*, срхр. *jàргова̄н, jòргова̄н*, рум. *iorgovan*.

аргàс диал. 'щава'. — Произв.: *аргàсам, аргàсвам* 'щавя (кожи); изцапвам'. — От нгр. *ἀργάζω* 'обработвам кожа', *ἄργασμα* 'обработка на кожа'.

аргàт(ин) остар., нар. 'селски слуга, ратай' (Ботев). — Произв.: *аргàтка, аргатỳвам, аргàтски*. — От нгр. *ἀργάτης* с асимилация от *ἐργάτης* 'работник', произв. от *ἔργον* 'дело, работа'.

аргòс остар. 'свещеник, комуто са забранили да служи'. — Произв.: *аргòсам, аргòсвам* (Вазов, Церковски). — От гр. *ἀργός* 'без работа, бездеен', съставено от *ἀ-* 'не' и *ἔργον* 'работа, занимание'.

аргумèнт 'основание, доказателство' (Ботев). — Произв.: *аргументѝрам (се), аргументàция*. — Чрез рус. и нем. *Argument, Argumentation* от лат. *argumentum*.

ардѝква, ардòква, вж. *радòква*.

арèна 'място за борба и за игри в цирк; поле за дейност, поприще' (Ботев). — Чрез рус. *арена*, нем. *Arena* от лат. *(h)arena* 'пясък'; значението възниква поради това, че арените в цирковете и амфитеатрите в античния Рим са били настлани с пясък.

арèнда 'наем за наета земя' (Ботев) — Произв.: *арèнден, арендỳвам, арендàтор* (чрез рус. от лат.), *арендàторски, арендàторка, арендàторство*. — Чрез рус. *арèнда*, пол. *arenda* от средновек. лат. *arrenda*, произв. от предлога *ad* и гл. *rendo* 'връщам', начално значение 'това, което трябва да се върне'.

арèст 'задържане под стража; място за арестувани', остар. **арèсто** (1851, 1852). — Произв.: *арестàнт* (у Ботев *арестàнтин*, рус. *арестант* от нем. *Arrestant*), *арестàнтка, арестàнтски* (Ботев), *арестỳвам* (1861). — Чрез рус. *арèст, àрест* и нем. *Arrest* от средновек. лат. *arrestum*, от гл. *arresto*, съставен от *ad* 'при' и *resto* 'оставам'. Вж. Л. В а н к о в, Итал. заемки, 23.

аретлѝк, вж. **àратлик.**

арèшки 'раст. костолом, орешак, орешки, Lathyrus tuberosus' (Родопите). — От *орешки*, произв. от *орех*, с акане, характерно за родопския говор.

аристокрàт 'човек от най-имотното съсловие в класовото общество' (Ботев). — Произв.: *аристокрàтка, аристокрàтски, аристократѝчен* (чрез рус. *аристократичный* от фр. *aristocratique*), *аристократѝчност, аристократѝчески*

(Ботев), *аристократѝзъм*. — Чрез рус. *аристокра̀т*, фр. *aristocrate* или нем. *Aristokrat* от гр. *ἀριστοκράτης*, съставено от *ἄριστος* 'най-добър' и *κράτος* 'сила, мощ'.

аристокра̀ция (Ботев), рядко, остар. **аристокра̀тия** (Ботев, от руски) 'най-имотната класа в класовите общества, привилегирована по произход'. — Вероятно чрез рум. *aristocrație*, фр. *aristocratie* от гр. *ἀριστοκρατία*, вж. *аристокра̀т*.

аритмѐтика 'дял от математиката, който се занимава с действията с числата, изразени с цифри' (Ботев). — Произв.: *аритметѝк, аритметѝчка, аритметѝчен, аритметѝчески* (Ботев). — Вероятно чрез рум. *aritmetică*, фр. *arithmétique*, лат. *arithmetica* от гр. *ἀριθμητική*, произв. от *ἀριθμός* 'число'.

а̀рия 'солово пеене в опера' (1868). — От итал. *aria*, вж. Л. В а н к о в, Роман. заемки, 178.

арк диал. 'воденична вада, вада'. Често в МИ. — От тур. *ark*.

а̀рка арх. 'свод'. — Произв.: *арка̀да, арка̀ден*. — Чрез рус. *а̀рка, арка̀да* и фр. *arc, arcade* от лат. *arcus*.

арка̀ диал. остар. 'закрила, подкрепа, покровителство'. — Произв.: *аркалѝя* (от тур. *arkalı*), *аркада̀ш* 'другар (по покровителство)' (Ботев), *аркадашлъ̀к* 'другарство' (Ботев, от тур. *arkadaşlık*; за втората част срв. *ада̀ш, карда̀ш*). — От тур. *arka* 'гръб; опора, закрила'.

арка̀н диал. 'прът или въже с примка в края за ловене на животни'. — Чрез рус. от татар. *arkan*.

армага̀н 'дар, подарък' (Ботев). — От тур. *armagan*; заето и в срхр. *орма̀ган, арма̀ган*.

арма̀да 'въоръжена флота' (18 в.). — Чрез гр. от венец. *armada* 'флота' = ит. *armata* 'армия', вж. Л. В а н к о в, Роман. заемки, 178.

арма̀с рядко 'годеж' (Ю, ЮЗ, Миладинов сб.). — Произв.: *арма̀сам, арма̀свам (се), арма̀сник, арма̀сница, армо̀сам, армо̀свам*. — От аористната основа на нгр. *ἄρμασα* от *ἁρμάζω* 'годя се'.

армѐя 'кисело зеле; сок от кисело зеле'. — Произв.: *армѐен, армѐев*. — От нгр. *ἅρμη*, по-старо *ἅλμη* 'солена вода; саламура', произв. от *ἅλς, ἁλός* 'сол; море'.

а̀рмия 'войска'. — Произв.: *армѐйски, армѐец, армѐйка*. — Чрез рус. *а̀рмия* (с *е*>*и* в неударена сричка от фр. *armée*), произв. от лат. *armo* 'въоръжавам', вж. Вл. Г е о р г и е в, Въпроси на бълг. етим., 55.

армо̀н, вж. *рамо̀н*.

армо̀свам, вж. *арма̀с*.

арнау̀т(ин) нар. 'албанец' (Ботев). — Произв.: *арнау̀тка, арнау̀тски* (Ботев), *арнау̀тщина, арнау̀тче* 'раст. гороцвет, Adonis aestivalis', *арнаутлу̀к*. Често в МИ, особено в СИ България; тия селища са основани от българи преселници от Югозападните краища, близо до *Арнаутлука* „Албания", главно през 17 и 18 в. Такива имена са *Арнау̀ткьой, Арнау̀т, Арнаутла̀р, Арнау̀тец* и др. — От тур. *arnaut, arnavut* чрез метатеза *-ван*>*-нав* от гр. *Ἀρβανίτης* с типичен новогръцки преход *л*>*р* пред лабиална съгласна от по-старо *Ἀλβαν-ίτης*, произв. от *Ἀλβανός* 'албанец', срв. *арбана̀син*.

арнѝсвам, арнѝсам и **арнѝша** диал. 'преставам, спирам'. — От аористната основа на гр. *ἀρνοῦμαι* 'отричам, отхвърлям'.

арнѝч диал. 'цветна вълнена прежда'. — Срв. рум. *arnici*. Вероятно от нгр. *ἀρνήσιος* 'агнешки', произв. от *ἀρνί* 'агне'.

арогàнтен 'безочлив и груб'. — Произв.: *арогàнтност.* — Чрез фр. *arrogant* от лат. *arrogāns, -ntis* 'своенравен, надменен', сег. прич. от гл. *arrogo* 'искам, присвоявам'.

аромàт 'приятен дъх, мирис'; стб. ароматъ (Зогр., Мар., Асем.). — Произв.: *аромàтен, ароматѝчен* (от фр. *aromatique*), *ароматѝчност.* — Чрез рус. *аромат,* фр. *aromat* от средновек. лат., което е заето от гр. *ἄρωμα, -ατο* благовонен корен, трева'. — Стб. ароматъ е заето направо от гръцки.

арпà диал. 'неочукан ориз'. — Произв.: *арпаджѝк* 'дребен лук за разсад Allium cepa', от тур. *arpacık soğanı* дето тур. *soğan* е 'лук', а *arpacık* е умал. от *arpa* 'ечемик'.

арпаджѝк, вж. *арпà.*

арсенàл 'военна фабрика или склад' (Ботев). — Чрез фр. *arsenal* от итал. *arsenale,* заемка от араб. *darsina'a* '(военна) фабрика; корабостроителница', съставено от *dar* 'сграда, помещение' и *sinā'a* 'производство, индустрия'.

арслàн, вж. *аслàн.*

арсъз(ин) диал., рядко 'безсрамник'. — От тур. *arsız,* съставено от араб. *ar* 'срам' и *sız* 'без', различно от *хаирсъз(ин).*

артèл книж. 'стопанска задруга'. — Произв.: *артèлчик, артèлна* 'военен хранителен склад'. — Чрез рус. *артель* от итал. *artiere* 'занаятчия'; *артèлчик* е заето от руски като военен термин.

артèрия 'кръвоносен съд, по който кръвта тече от сърцето към периферията на тялото'. — Произв.: *артèриен, артериàлен* (заето от лат. *arterialis*), *артèриосклерòза, артèриосклерòзен.* — Чрез рус., нем. или фр. от лат. *arteria,* заемка от гр. *ἀρτηρία.*

àртика, вж. *нàртика.*

артѝкул 'отделен вид търговска стока'. — Чрез рус. *артѝкул* от лат. *articulus* 'става, част'.

артилèрия 'род войска, която действува с тежки огнестрелни оръжия' (Ботев). — Произв.: *артилерѝст, артилерѝйски.* — Чрез рус. *артилерия* от нем. *Artillerie* или от фр. *artillerie,* производно от стфр. гл. *atilier, atillier* 'приготвям, нареждам', осмислено с фр. *art* 'изкуство'; съвременно значение от 14 в.

артѝсвам, артѝсам нар. 'оставам (в повече)'; **артъ̀к** 'излишък; повече' (Ботев).— От тур. *artmak* 'оставам', *artık* 'остатък'.

артѝст 'човек на изкуството'. — Произв.: *артѝстка, артистѝчен* (от фр. *artistique*), *артистѝчески, артистѝчност.* — Чрез рус. или фр. от среднов. лат. *artista,* произв. от *ars,* род. п. *artis* 'изкуство'.

àртък разг., остар. 'тъкмо, вече, най-после'. — От тур. *artık* 'вече, най-после'.

артъ̀к нар., разг. вж. *артѝсвам.*

архàичен 'старинен', **архаѝзъм** 'старинна дума', **архаизѝрам** 'придавам старинен вид, обикн. на текст'. — Чрез рус. *архаизм* и фр. *archaïsme* от гр. *ἀρχαισμός,* произв. от *ἀρχαῖος* 'стар'.

архàнгел, арахàнгел църк. 'главен ангел'; стб. архангелъ (Асем., Син. тр., Клоц., Супр.), архангельскъ (Син. тр., Супр.), архангеловъ (Супр.). — Произв.: *архàнгелски, Архàнгеловден* (21 ноември). — От гр. *ἀρχάγγελος,* вж. *архи-* и *àнгел.*

археолòг 'специалист по археология'. — Произв.: *археолòжки, археолòжка, археологѝчен* (от фр. *archéologique*), *археологѝчески* (Ботев), *археолòгия* (Ботев). — Чрез фр. *archéologue* или нем. *Archäolog* от гр. *ἀρχαιολόγος*, съставено от *ἀρχαῖος* 'стар, древен' и *λόγος* 'учение, знание'.

архи- първа съставна част на гръцки заемки, предимно в имена на духовни лица: **архиерѐй,** стб. архиереи (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), архиерейскъ (Зогр., Син. тр., Сав.), архиереовъ (Зогр., Асем., Сав., Супр.) от гр. *ἀρχιερεύς*; **архиепѝскоп**, стб. архиепискоупъ (Асем., Клоц., Супр.) от гр. *ἀρχιεπίσκοπος*; **архиепископѝя** от гр. *ἀρχιεπισκοπή*; **архидя̀кон,** стб. архидиаконъ (Асем.) от гр. *ἀρχιδιάκονος*; **архимандрѝт,** србълг. архимандритъ, архимѫдритъ (Вирг. грам., Евтимий) от гр. *ἀρχιμανδρίτης*; **архипа̀стир** 'почетно звание на висш духовник' (Ботев), *архипа̀стирски* (Ботев), вж. *па̀стир*. — От гр. представка *ἀρχι-*, която придава значение 'началeн, пръв'.

архѝв 'сбирка от писма, документи и други книжа' (Ботев), **архѝва** канц. 'сбор от служебни книжа и документи'. — Произв.: *архѝвен, архива̀р, архива̀рски, архивѝстика.* — Чрез рус. и нем. от лат. *archivum, archivium,* заето от гр., срв. *ἀρχεῖον* 'административна сграда, служба, учреждение; архива'.

архитѐкт 'специалист по строително изкуство', у Ботев **архитѐктор** (от рус.). — Произв.: *архитѐктски, архитектỳра, архитектỳрен.* — Чрез нем. от лат. *architectus, architectura*, образувано по гр. *ἀρχιτέκτων*, произв. от *τέκτων* 'дърводелец, занаятчия'.

Арча̀р геогр. 'приток на Дунав при едноименно село във Видинско'; **Арча̀рица** 'приток на Арчар'. — Среща се в 14 в.: монастирь. арчарь нименоуемы (Житие на Теодоси Търновски). — От лат. *a(d) Ratiaria(m),* произв. от *ratis* 'сал', вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и оном., 54 и сл.

аршѝн нар., остар. 'мярка за дължина, 68,58 см (турски аршин) или 71,12 см (руски аршин); лакът' (Ботев). — Чрез тур. *arşin* от перс. *ärš* 'лакът'.

арѐш диал. 'процеп на кола'. — От тур. *arış*.

ас, а̀со 'карта за игра с един знак в средата' (1869) — Чрез фр. *as* и чрез новогр. *ἄσ(σ)ος* от итал. *asso* < лат. *as*, род. п. *assis* 'правоъгълна бронзова плочка като мярка за основна монетна единица', вж. Л. Ванков, Роман. заемки, 178 и сл.

асансьо̀р 'подемна машина във високи сгради, мини и др.' — От фр. *ascenseur,* произв. от лат. *ascendo* 'качвам се'.

Асарѐл геогр. 'връх и река при Панагюрище'. — От тур. диал. *hısar*, книж. *hisar* 'крепост, градище' и рум. *-el,* срв. *Вакарѐл, Пасарѐл* и др.'; срв. РИ *Асар дере*, край Устрем, Златоградско; край Скобелево, Казанлъшко; край Ветрен, Пазарджишко, и др.

а̀сбест, вж. *а̀збест.*

Асѐн, ЛИ, стб. Асѣнь (Дубр. гр., Вирг. гр.). — В бълг. въведено от династията на Асеновци (12—13 в.), от които са запазени и други тюркски имена, напр. Борилъ, Бѣлгоунъ и др. от кумански произход. Според китайските хроники *A-sse-na* е било общонародното име на старите тюрки, а заедно с това (осо-

бено по-късно) се явява и като име на отделни лица у различните тюркски народи, най-познато от които у нас е османското *Асан*. Като име на кумански владетел под формата Осѣмь, Асѣнь, Асинь, Асѣнь то се явява и в старата руска летопис. Името *Асен* заедно с други имена на стари бълг. владетели става у нас особено популярно през Възраждането, във връзка с повишеното патриотично самочувствие на българите.

асимилѝрам, асимилàция 'органично поглъщане на един елемент от друг'. — Произв.: *асимилациòнен*. — Чрез фр. *assimiler, assimilation* и нем. *assimilieren, Assimilation* от лат. *assimilo* 'уподобявам' от *ad* 'при' и *similis* 'подобен'.

асистѐнт 'помощник на професор', **асистѝрам** 'изпълнявам длъжност на асистент'. — Произв.: *асистѐнтка, асистѐнтски*. — Чрез нем. *Assistent, assistieren* от лат. *assisto* 'присъствувам, помагам', *assistens, -entis* 'помощник' от *ad* 'при' и *sisto* 'стоя'.

аскѐр остар., нар. 'войник; войска'. — Произв.: *аскѐрски, аскерлѝк, аскерлъ̀к, аскерлѝя*. — Чрез тур. *asker* от араб.

аскѐт книж. 'отшелник, пустинник'. — Произв.: *аскѐтски, аскѐтство, аскетѝчен, аскетѝчески, аскетѝзъм*. — Чрез рус. и нем. от гр. ἀσκητής 'който се упражнява в нещо; специалист', произв. от гл. ἀσκέω 'упражнявам се'.

аскитѝя, ашкитѝя диал., остар. 'аскет'. — Произв.: *аскитѝйница, ашкитѝйница* 'отшелница'. — Направо от нгр. ἀσκητής, вж. *аскѐт*.

аслàн, арслàн диал. 'лъв; раст. арсланови уста'. — Произв.: *арслàнови устà, арслàнче* 'раст. кученце, Anthirrhinum majus', *арслàново окò* 'раст. бял крем, Lilium candidum'. — От тур. *arslan, aslan* 'лъв'; *aslanağzı* 'лъвски уста'.

аслъ̀ разг. диал. 'наистина, в същност'. — Чрез тур. *asıl, aslı* 'основание, същност, преди всичко, главно' от араб.; срв. *àсъл*.

асмà диал. 'лоза, лозница'. — Произв.: *асмалѝя, асмалъ̀к* 'чардак за лоза'. — От тур. *asma*, произв. от гл. *asmak* 'вися'.

àсо, вж. *ас*.

асортимѐнт 'стоки от един вид'. — Чрез нем. от фр. *assortiment*.

асоциàция 'връзка от представи'; остар. 'сдружение, дружество' (Ботев). — Чрез рус. и нем. от лат. *associatio*, произв. от *ad* 'при' и *socius* 'другар, съюзник'.

Аспарỳх, ЛИ (7 в.). — Според Скорчев, Исторически преглед, кн. 1 (1947—48), стр. 230—231, от перс. *asp* 'кон' и араб. *rah* 'вятър, вихър', т. е. кон, бърз като вихър (срв. бълг. *вихрогòн, ветрогòн*). Bernard, RÉSl 25, стр. 236, смята, че името би трябвало да означава по-скоро 'този, който има дух, сила на кон'. Най-убедително е обяснението, според което *Аспарỳх* отговаря на иран. *Asparuk*, съставено от *aspa-* 'кон' и *ruk-* от по-старо *rauka-* 'светъл', буквално 'който има светли коне', срв. гр. ЛИ Λεύκ-ιππος, букв. 'който има бял (бели) кон(е)', вж. В. И. Абаев, Осетинский язык, 1949, 157. Според В. Бешевлиев, ZfslPh (1958) III, 1, името *Испоръ*, срещано в първобългарските надписи, е еднакво с *Аспарухъ*.

аспѐржа, обикн. мн. **аспѐржи** 'вид зеленчук с крехко стъбло'. — Чрез фр. *asperge*, заето от лат. *asparagus*; срв. *спаржа* от същия произход.

аспирàнт 'лице, което се подготвя за научна работа в университет или в научен институт'. — Произв.: *аспирàнтка, аспирàнтски, аспирантỳра*. — Чрез рус. *аспирàнт* от лат. *aspirans, -antis*, прич. от *aspiro* 'стремя се'.

аспирѝн 'лекарство с бял цвят и тръпчив вкус за спадане на температурата и за спиране на болки'. — От нем. *Aspirin* (име на фабрична марка), книжовно образувано от гр. *ἀ-* 'не' и името на раст. Spirea (ulmaria), за да означи, че не е извлечено от него.

ѐспра остар. 'вид дребна сребърна монета'. — Произв.: *ѐспричка, ѐспри* 'раст. Lunaria rediviva' (Калофер), срв. раст. *парички.* — От нгр. *ἄσπρον* от *ἄσπρος* 'бял', поради цвета на монетата, срв. *акчѐ* и *жълтѝца, бя̀ла меджидѝя* 'вид сребърна монета'.

аспу̀р, аспу̀рт 'раст. див шафран, шафраника, Carthamus tinctorius' (СИ). — От тур. *aspur.*

ѐстѐл 'голяма грубо изработена маса' (Зап, ЮЗ). — Чрез сръб. *астал* от унг. *asztal,* заето от стб. **столъ.**

астарджѝя остар. 'тъкач на тънки платове; вид едновремешен турски войник (чиято чалма е била от тънък хастар)'. — От тур. *astarcı,* произв. от *astar* 'подплата', срв. *хаста̀р.*

ѐстма 'задух'. — Произв.: *астматѝчен.* — Чрез рус. и нем. от гр. *ἆσθμα.*

астрага̀н 'вид черна къдрава агнешка кожа'. — Произв.: *астрага̀нен.* — От тур. *astragan* по името на гр. Астрахан в Южна Русия.

астроно̀м 'специалист в науката за небесните тела' (Ботев). — Произв.: *астрономѝчен, астрономѝчески* (от рус. *астрономѝческий*), *астроно̀мия* (Ботев). — Чрез рус. и лат. от гр. *ἀστρονόμος,* произв. от *ἀστήρ* 'звезда' и *νόμος* 'устройство, уредба, закон'.

асфа̀лт 'минерална смола за правене настилки по улици и др.'. — Произв.: *асфалтѝрам, асфа̀лтен, асфа̀лтов.* — Чрез нем. *Asphalt,* гр. *ἄσφαλτος* 'смола, асфалт'.

ѐсъл разг., остар. 'главно, тъкмо, точно'. — Чрез тур. *asıl* от араб.; срв. *аслѣ.*

асъ̀р, вж. *хасъ̀р.*

ат диал., остар. 'хубав кон, жребец'. МИ: *Ат мегдан, Ат пазар* и др. — От тур. *at* 'кон'.

атавѝзъм биол. 'проява на наследствени признаци и качества, свойствени на далечни предходници', **атавистѝчен.** — Произв.: *атавистѝчески.* — Чрез рус. и фр., създадено през 19 в. по книжовен път от лат. *atavus* 'прадядо'.

ата̀ка 'нападение' (Ботев). — Произв.: *атаку̀вам.* — Чрез рус. от нем. *Attacke* или фр. *attaque, attaquer* 'нападам', заето от итал. *attaccare,* изпърво 'привързвам, започвам', *attaccare battaglia* 'почвам битка', по-късно само *attaccare* 'нападам'.

аташѐ 'дипломатически представител по специални въпроси'. — Произв.: *аташѝрам.* — От фр. *attaché* от гл. *attacher* 'привързвам, прикрепям, прикомандировам'.

атеѝст 'безбожник', **атеѝзъм** 'безбожие'. — Произв.: *атеѝстка, атеистѝчен, атеистѝчески.* — Чрез рус. и нем., образувано от гр. *ἄθεος* 'безбожен', съставено от *ἀ-* 'не' и *θεός* 'бог'.

ателиѐ 'работна стая на скулптор, художник или работилница за художествени занаяти'. — Чрез фр. *atelier,* първом 'куп трески', после 'дърводелска работилница', от нар. лат. *astella,* лат. *astula,* умал. от *assis* 'дъска'.

атѐлка, ѐтелче. вж. *ха̀тел.*

атента̀т 'злоумишлено нападение срещу хора, обикновено с политическа цел' (Ботев). — Произв.: *атента̀тор* (итал. *attentatore*), *атента̀торски.* — Чрез нем. и фр., книжовно образуване от лат. *attentō*, съставено от *ad* 'при, до' и *tentō* 'досягам, посягам'.

А̀тия геогр. 'скалист п-ов при Созопол'. — От трак. **atthi(j)ā*, от ие. **aktijā*, срв. гр. *ἀκτή* 'стръмен бряг, полуостров, нос'; по-късно *Ἄνθεια, Anthium*, осмислено с гр. *ἄνθος* 'цвете', вж. Вл. Георгиев, Трак. език, 68.

атла̀з 'вид лъскав копринен плат'. — Произв.: *атла̀зен.* — Чрез тур. *atlas*, *atlaz* от араб., произв. от гл. *at lasa* 'лъскам, чистя'.

атла̀с 'научна книга с карти, илюстрации'. — Чрез рус. *а̀тлас* или нем. *Atlas* от фр. *atlas*, което иде от гр. ЛИ *Ἄτλας*, митично божество, което държи на плещите си земното кълбо. Това значение на думата води началото си от френска книга с карти, издадена през 16 в., на първата страница на която бил изобразен Атлас.

атлѐт 'състезател по атлетика, спортни упражнения'. — Произв.: *атлѐтика*, *атлетѝчен*, *атлетѝчески.* — Чрез нем. *Athlet*, фр. *athlète*, лат. *athleta*, заето от гр. *ἀθλητής* 'борец, атлет', произв. от *ἆθλον*, *ἆθλος* 'борба'.

Атмаджа̀ 'лично име, срещано в нар. песни'. — От тур. *atmaca* 'сокол'.

атмосфѐра 'въздушната обвивка на земята' (Ботев). — Произв.: *атмосфѐрен*, *атмосферѝчен.* — Чрез рус. *атмосфера*, нем. *Atmosphäre* или фр. *atmosphère*, книжовно образуване от гр. *ἀτμός* 'па̀ра, изпарение' и *σφαῖρα* 'кълбо, топка'.

а̀том хим. 'най-малката частица в химически съединения' (Ботев). — Произв.: *а̀томен*, *атомѝчен*, *атомѝчески*, *атомѝст*, *атомѝстика*, *атомистѝчен.* — Чрез рус. *а̀том*, нем. *Atom* или фр. *atome* от лат. *atomus*, заето от гр. *ἄτομος* 'неделим', произв. от *ἀ-* 'не' и гл. *τέμνω* 'режа, деля'.

атрибу̀т книж. 'характерен неизменен признак на предмет' (Ботев); 'граматично определение'. — Произв.: *атрибутѝвен.* — Чрез рус., нем. или фр. от лат. *attribūtum*, мин. прич. от гл. *attribuō* 'придавам, приписвам', съставено от *ad* 'при, към' и *tribuō* 'отдавам'.

аудиѐнция 'официален прием за изслушване на лица от държавен глава' (Ботев). — Чрез рус. *аудиѐнция*, от лат. *audientia* 'изслушване', произв. от гл. *audiō* 'слушам'.

аудито̀рия 'зала за лекции и сказки'. — Чрез рус. от лат. *auditōrium*, произв. от гл. *audiō* 'слушам'.

ау̀л книж. 'малко планинско село'. — Чрез рус. *аул* от татар. и куман. *aul*; срв. *агъл.*

а̀ула 'тържествена университетска зала'. — Чрез нем. от лат. *aula*, заето от гр. *αὐλή* 'двор; двор на дворец'; срв. *авлѝя*, заето направо от гръцки.

а̀ут спорт. 'излизане на топката встрани от вратата при игра на футбол, когато е изкарана от противния отбор'. — От англ. *out* 'аут; извън, навън'.

аутодафѐ 'публично изгаряне на еретици през средните векове в Западна Европа'. — Чрез рус. *аутодафѐ*, нем. *Autodafé* и фр. *autodafé* от порт. *auto da fe*, превод на лат. *actus fidei* 'деяние (акт) на (заради) вярата'.

аутѐпсия 'разрязване на труп, за да се установи причината на смъртта'. — Произв.: *аутопсѝрам.* — Чрез рус. или нем. от гр. *αὐτοψία* 'виждане със собствени очи', образувано от *αὐτός* 'сам' и *ὄψις* 'виждане'.

ау̀ч рядко 'морков, Daucus carota' (Юж). — От тур. *havuç*.

афѐкт 'вид силна душевна възбуда'. — Произв.: *афѐктен, афектѝвен, афектѝрам се, афектà̀ция*. — Чрез рус., нем. от лат. *affectus* 'душевно състояние', произв. от гл. *affecto*, съставено от *ad* 'при, до' и *facio* 'правя, върша'.

афѐра 'непочтена сделка или проява'. — Произв.: *аферѝст, аферѝстка*. — Чрез рус. от фр. *affaire*.

а̀ферим междум. остар., разг. 'отлично, браво!'. — Чрез тур. *aferim, aferin* от перс.

афио̀н 'раст. градински мак, Papaver somniferum' (ЮЗ); 'втвърден сок от макови главички'. — Произв.: *афио̀нен, афио̀нов, афионлѝя*. — Чрез тур. *afyon* и араб. *afyun* от гр. *ὄπιον* 'опиум'; срв. *опиум*.

афѝш 'печатна обява, разлепена на публично място'. — Произв.: *афѝшен, афишѝрам*. — От фр. *affiche* от гл. *afficher* изпърво 'залепвам, прикрепвам'.

афорѐсвам, афорѐсам 'отлъчвам от църквата'. — Произв.: *афоризмо̀* (от *ἀφορισμός*), *афорѐсник*. — От аористната основа на гр. *ἀφορίζω*.

афорѝзъм 'кратко мъдро изречение' (Ботев). — Произв.: *афористѝчен*. — Чрез рус. и фр. от гр. *ἀφορισμός* 'ограничение, афоризъм', съставено от *ἀπό* 'от' и *ὁρίζω* 'определям'.

афро̀нт книж., остар. 'обида, докачение' (Вазов, Влайков). — Произв.: *афронтѝрам*. — От фр. *affront*, съставено от предл. *à* и *front* 'лице', т. е. излагане пред лицето, направо, в очи, изобличаване.

афу̀з, афу̀з алѝ 'вид бяло десертно грозде с дълго зърно и дебела, но крехка ципа'. — Вероятно от тур. ЛИ *Hafız Ali; hafız* 'който знае корана наизуст'; за образуването срв. *ра̀йкин боб*.

афъ̀зка 'вид бяла едра слива' (Средногорието); **афу̀зки** мн. (Чирпанско). — Срв. *афу̀з*.

ах междум. за израз на съжаление, радост, закана, учудване, досещане. — Произв.: *а̀хам* рядко, *а̀хкам, а̀хвам, а̀хна; за̀хам, за̀хкам; на̀хкам се, по̀ахкам*. — Първично междуметие, срв. срхр. *а̏х*, рус. *ах, ахать, ахкать*, чеш. *ach, ah*, пол. *ach*, нем. *ach*, фр., итал. *ah* и др.

аха̀ междум. за израз на досещане, учудване. — Първично междуметие, срв. срхр. *ахӑ*, рус. *ага*, чеш. *āha*, пол. *aha*, нем., итал., англ. *aha* и др.

аха̀т 'полускъпоценен цветен кварц'. — Произв.: *аха̀тов*. — Чрез нем. *Achat* и лат. *achates* от гр. *ἀχάτης* по име на река в Сицилия, където се намира ахат.

ахма̀к разг., нар. 'глупак, заплес'. — Произв.: *ахма̀чка, ахма̀шки, ахмаклъ̀к* (от тур. *ahmaklık*). — Чрез тур. *ahmak* от араб.

ахря̀нин остар. 'среднородопски помак'. — Според Младенов, БТР, 86, от средновековното име на среднородопската област *Ахрид, περὶ τῶν ἐν ᾽Αχριδῷ* (устав на Бачковския ман., 11 в.), *᾽Αχριδός* (Георги Акрополит, 12—13 в.); Иречек, Пътувания, 394, допуща от стб. хрьдъ 'скала, камък' или по-вероятно от *агаря̀нин*, гр. *᾽Αγαρήνοι*, както християните наричали турците и мюсюлманите. Обаче от 11 до 12 в., когато името се среща често у византийските летописци, по средното течение на Арда няма мюсюлманско население. За свързването на *Ахрида, ᾽Αχριδός* със стб. хрьдъ пречи началното *а-*. Вероятно *Ахрида* е първом селищно име, което днес виждаме в потурчената му форма *Ахър челеби*. Промяната *Охрид(а)>Ахрида* би се обяснила с типичното акане в среднородопските говори,

за което вж. А. П. Стоилов, СпБАН 43, 129—147 и Милетич, МПр 10, кн. 1—2, 26—30.

ахтàр(ин) диал., остар., рядко **актàр** 'търговец на дребни стоки'. — Произв.: *ахтàрски, ахтарджѝя* (от тур. *aktarcı*); ЛИ *Ахтàров, Ахтарджѝев*. — Чрез тур. *aktar, attar* от араб.

ахтопòд, ахтапòд, вж. *октопòд*.

ахчѝя нар., остар. 'гостилничар; готвач'. — Произв.: *ахчѝйка, ахчѝйница, ахчѝйски*. — От тур. *ahçı*.

ачѝк прил. и нареч., разг. 'явен, открит; явно, открито'. — Произв.: *ачигьòз* 'събуден, отракан човек' (от тур. *açıkgöz* 'с отворени очи'). — От тур. *açık* 'отворен, открит'.

ашѝк[1] 'малка кост от коляното на заден, обикн. овчи крак; кокалче'; **àшик** 'глезен на ръка, Capitulus ulnae' (Ресен). — От тур. *aşık*.

ашѝк[2] диал. 'народен певец'. — Чрез тур. *âşık* от араб.

ашикерè, ашикярè рядко, диал. 'явно, очевидно'. — Чрез тур. *aşikâre* от перс.

ашкитѝя, вж. *аскитѝя*.

àшколсун междум., разг. 'браво, отлично'. — От тур. *âşık olsun,* буквално 'да стане добре, на добро да е'.

ашламà диал. 'присадено (облагородено) дърво; вид черница, раст. зърника, Rhamnus cathartica; разхладена вода'. — Произв.: *ашладѝсам, ашладѝша, ашладѝсвам*. — От тур. диал. *aşlama,* произв. от гл. *aşlamak, aşılamak* 'присаждам'.

ашурè диал. 'вид сладко от варено жито, смесено със сухо грозде и др.'. — Чрез тур. *aşure* 'варено жито за бедните, раздавано на особен празник' от араб.

аѝзмо, аѝзма, ѝзма 'лечебен извор; свещен извор' (ЮИ). — От гр. *ἁγίασμα,* произв. от *ἁγιάζω* 'осветявам'. В бълг. *аязма* е било схванато като мн. ч. и затова е образувано *аязмо* като ед. ч.

аѝнин истор. 'областен управител (началник) в отоманската империя'. — Произв.: *аѝнски;* ЛИ *Аѝнов*. — Чрез тур. *âyan* от араб.

Б

ба[1] разг., нар. 'междум. за учудване, възражение и др.'. — Рус. *ба,* срхр. *ба,* нем. *ba,* фр. *bah,* тур. *ba* и др.

ба[2] диал. 'утвърдителна частица, да'. — Укр. *ба,* чеш., пол. *bà,* лит. *bà,* латв. *bà,* авест. *bā,* арм. *ba,* стгр. *φή* 'също така, така, да'. — По всяка вероятност семантична разновидност на *ба*[1]; заето в рум. *ba* 'как не, в никой случай, не'.

ба[3] частица при обръщание към мъж или момче: *„Ела ба; недей ба"* (Изт). — Съкратена дума от *бае, байе, бате* или *бабо,* срв. *ма* от *мамо, мале, майко; ка* от *како; та* от *тате,* срв. *бе, бре*. Подобни частици се срещат и в други езици, срв. стинд. *bhō,* тур. *be* и др.

бàба 'стара жена; майка на някого от родителите'; стб. **баба** 'кърмачка' (Асем.), **бабъкъ** (Ман. хр.). — Произв.: *баба марта* нар. 'месец март', *баба шарка*

нар. 'болест шарка', *бàбешки, бàбин, бàбин кòсъм* 'раст. заешка сянка, Asparagus tennuifolius' (Ловеч), *бàбина Вùдина тревà* 'билка, която се бере на Видовден' (Берковско), *бàбина душùца* 'мащерка, Thymus', *бàбин ден, бàбини зъби* 'раст. клинавиче, Astragalus glycyphyllos' (Копривщица), *бàбини кỳченца* детски говор 'искри от огън', *бàбини прѣсти* 'раст. бабини зъби', *бàбини цùцки* 'раст. Sedum album' (Свищов, Търново), *бàбини чиръвцà* 'вид раст.' (СЗ), *бàбино грòзде* 'раст. бабини цицки', *бàбино рунò* 'раст. Asparagus officinalis', *бàбино ушèнце* 'раст. керино ухо' (СЗ), *бàбичка иглà* диал. 'губерка', *бàбини, бàбица, бàбици, бабичàсвам, бàбичка, бабишкèл* пренебр., *бàбка, бабỳвам, бàбя* 'бабувам, акуширам', *бабушкèр* пренебр., *бабè, бабèнце, бàбùще, бàбуш* диал. 'пеликан', *бàбух* раст., *бàбушка, бàбяк* 'лопян', *бабèтина, бàбун* 'човек със сбръчкано лице' (Галичник, Дебърско), *бабỳна, бабчòр* събир.; *забàбя, забабỳвам; избàбя, избàбям* 'избабувам дете' (Охрид); *набабỳвам се* 'наживявам се като баба'; *побабỳвам; прàбаба; сбàбя се, сбàбвам се, сбабичàсам се, сбабичàсвам се; сляпа бàба* 'вид детска игра', *кръцù-баба* диал. 'насек. сечко-бечко, Cerambyx'. — Срхр. *бȁба*, словен. *baba*, рус. *баба* 'жена от простолюдието, селянка', *бабушка* 'баба', чеш. *bába*, пол. *baba* 'жена от простолюдието, селянка'. — Срв. лит. *bóbą* 'стара жена', латв. *bāba*, срвиснем. *bābe, bōbe* 'стара жена', *buobe* 'момче, слуга', рум. *babă*, унг. *bába*, алб. *babë* и др. — Бълболна дума от детски говор, получена чрез удвояване, както *мама, кака, леля, тата (тато, тате)* и др.

бабà, бобà 'баща; дядо' (Родопите). — Произв.: *бабàйка* 'майка' (по анал. на бълг. *майка*), *бобàйко* 'баща', *бабалък* 'тъст' (от тур. *babalık*), *бабаджàн* 'юнак, смел' (от тур. *babacan*), *бабàч* (от тур. *babaç*), *бабàнко, бабàнка, бабàчко, бабàм* (от тур. *babam*) 'баща ми', *бабàйт(ин)* 'юнак, храбрец' (от тур. *babayiğit*), *бабаитлък* 'дързост' (от *babayiğitlik*), *бабàйтски*. — От тур. *baba* 'баща'.

бабаджàн, вж. *бабà.*

бабайт(ин), вж. *бабà.*

бабàйка, вж. *бабà.*

бабàк 'памук' (ЮЗ). — Произв.: *бабàкèрен* (от гр. *μπαμπακερός*). — От нгр. *μπαμπάκι*; срв. от същия произход *памук.*

бàберки нар. 'плодове, останали по дървото след беритбата'. — Чрез регресивна асимилация от *пàберки*, вж. *берà.*

бàбка[1] 'вид стара дребна монета'. — Вероятно от обичая бабите да подаряват стари дребни монети за ỳроки.

бàбка[2] 'яма, трап, дупка' (СЗ); често в МИ *Бàбките* в Ломско, Берковско и др. — Вероятно чрез асимилация от *вапка*, умал. от *вàпа* (вж).

бàбнувам, бàбна 'удрям тежко' (Банско). — С асимилация от *бàмна* 'ударя тежко' (Бургаско), вж. там.

бàбня, вж. *бàмя.*

бабỳгер диал. 'кукер; плашило'. — Заето от гр. *μπαμπόγερος* 'дъртак', като карнавален термин (за знач. срв. *стàрци, бàби, бабỳрци* 'кукери'), съставено от *μπάμπα* 'баба', което е заето от бълг. *бàба*, и *γέρος* 'старец', срв. Bernard, Балк. езикозн. II (1960), 107, бел. Завършекът е същият, както в *лалỳгер, лесỳгер.*

бабутèц, вж. *боботèц.*

бàвя 'протакам нещо; забавлявам дете'; стб. изБАВИТИ, изБАВИТЕЛЬ (Супр., Ман. хр., Син. пс.), изБАВЛѢТИ (Син. пс., Ман. хр.), изБАВЬНИКЪ (Син. пс.), изБАВЕНИЕ (Супр.), изБАВЛЕНИЕ (Син. пс.), изБАВЛЕНІЕ (Ман. хр.). — Произв.:

ба̀вен, ба̀вност, бава̀ч, бава̀чка, ба̀вя (се); заба̀ва, заба̀вя, заба̀вям, заба̀вен, заба̀вност, забава̀чка, забава̀чница; доба̀вя, доба̀вям, доба̀вка, доба̀въчен (от рус. *доба̀вочный*); *изба̀вя, изба̀вям избавѝтел, избавѝтелка, изба̀вище,* диал. 'избавяне', *изба̀ва, избавлѐние* (от рус. *избавление*); *наба̀вя, наба̀вям, наба̀вка; надба̀вя, надба̀вям* 'надтурям'; *оба̀вя, оба̀вям* диал. 'забавям'; *отба̀вя, отба̀вям* диал. 'отмахвам; погубвам'; *поба̀вя, поба̀вям, подба̀вя, подба̀вям* диал. 'притурям, прибавям'; *преба̀вя, преба̀вям* диал. 'прибавям', *приба̀вя, приба̀вям, приба̀вка; уба̀вя, уба̀вям.* — Срхр. *ба̏вити се*, слов. *báviti se* 'занимавам се', рус. *бавить*, чеш. *baviti*, пол. *bawić*. — От праслав. **baviti* < ие. **bhōvī-* с друга степен на коренната гласна в стб. быти 'съм, бивам', причинителен глагол, т. е. 'карам, правя да е, да бъде някъде'. За развоя на значението 'намирам се някъде, съм, стб. быти', 'набавям, добавям, прибавям, избавям', срв. стб. стати 'стоя', ставити 'поставям, приставям' и др.; за знач. срв. стинд. *bhāvayati* 'въздействувам, създавам', буквално 'ставам причина да съществува'.

ба̀га диал. 'градинска теменуга, Viola tricolor'. — Неясно.

бага̀ж 'опаковани вещи за път' (1864, В а н к о в, БЕз 11 (1961), 200). — Произв.: *бага̀жен, бага̀жник.* — От фр. *bagage,* заето от хол. *bagge* 'колело, кръг, бръчка', вероятно във връзка със стнорв. *baggi* 'вързоп', сродно с нем. *biegen* 'извивам, изкривявам' от ие. **bheugh-*. Основно значение 'нещо свито, вързано'.

багайв 'сакат, куц' (Брезнишко). — Срв. срхр. *ба̏га* 'някаква болест в крака на коня'. — Неясно.

Багарѐщица геогр. 'приток на Росица'. — От прякор *Бага̀ра*, от тур. диал. *bağar* 'човек с болезнено подут, отекъл корем', срв. ЛИ *Ба̀гаров.*

багатѐла (1860) обикн. мн. ч. **багатѐли(и), багатѐрии** разг. 'дреболии'. — Произв.: *багатѐрийка.* — Чрез рум. *bagatelă* или гр. *μπαγατέλα* (срв. нем. *Bagatelle*) от итал. *bagattella* 'дребно, маловажно нещо', вж. Л. В а н к о в, Роман. заемки, 179, вероятно от лат. *bāca* 'дребен плод, зърно'. Множественото число се дължи на връзка с бълг. *дреболѝи*, а промяната *л* > *р* на влиянието на *джунджурѝя.*

ба̀гер техн. 'машина за големи изкопи, копачна машина'. — Произв.: *ба̀герен, багерѝст.* — От нем. *Bagger, baggern* 'чистя кал в пристанище', заето от срхол. *baggheren,* производно от *baggher* 'тиня'.

баглама̀, байлама̀ диал., обикн. мн. 'панти за врата'. — От тур. *bağlama* 'свързване, връзка', произв. от *bağlamak* 'свързвам, съединявам'.

ба̀гни се '(за овца) ражда, агни се'. — Вторичен прост глагол, образуван (чрез декомпозиция) от *оба̀гня* (вж. *агне*) под влияние на глаголи с представка *о-* като *оберà — берà, одерà — дерà* и др.; за подобна декомпозиция срв. *блѝжа* от *об-лѝжа, бѐся* от *об(в)ѐся* и др.

баго̀ря 'работя бавно, пипкаво' (Банско). — От рум. *băgá* 'поставям, пъхам, му̀швам' и особено в изрази *a băgá la lucru* 'настанявам на работа', *a se băgá ucenic* 'постъпвам ученик', от отглаголното име *băgáre* и подведено по глаголи като *дърдо̀ря, сто̀ря* и др.

ба̀гра 'цвят, боя'; стб. багръ 'червен цвят, пурпур', багрѣница, багрити 'боядисвам с червено' (Супр.), багрень (Ман. хр.), багрозраунѣ 'червеникаво' (Ман. хр.), багръ 'червен', багрѣненъ, багрѣнъ, багрѣница, багрѣничнъ, багрѣнолистенъ, багрѣноаспанъ, багрѣнороденъ (Ман. хр.). — Произв.: *ба̀гря* 'боядисвам, боядисвам с червено'; 'топя месо, зеленчук в гореща вода и

го изваждам с цел да се запази в суров вид по-дълго време' (Кюстендилско), *бàгреница* 'червена мантия'; диал. 'вид подкожен кръвоизлив, Purpura haemorrhagica'; *багренорòден* (истор., превод на гр. πορφυρογεννητής), *багрùлка, бàгрем* 'акация', *багрùло* 'раст. Genista tricolor', *бàгрен; добàгря, добàгрям; забàгря; набàгря, набàгрям; обàгря, обàгрям; побàгря, побàгрям; пребàгря, пребàгрям;* МИ *Багрùловото* в Първомайско от ЛИ **Багрùл(о)*, МИ *Багрèнци*, Кюстендилско, от ЛИ **Багрèн, Багрянов*, Разград. — Рус. *бàг(о)р* 'червена боя', укр. *багор*, белорус. *бàгра*, срв. срхр. *бàгра* 'вид морска риба', *бàгрена* 'акация'.—От ие. **bhōgh-ro- (*bhāgh-ro-)*, изпърво 'потапям, мокря', сродно с хол. *bagger* 'тиня, кал', основно значение 'нещо мокро, намокрено', ирл. *būal* 'вода'. За развоя на знач. срв. *вàпсвам* 'боядисвам (червено)' от гр. *βαπτίζω* 'топя, мокря', по-късно 'кръщавам'.

бад, вж. *бодà*.

бадàкам диал. 'работя бавно, неспорно, пипкам се, обикн. при шев, бродерия'. — Произв.: *избадàкам; побадàкам, побадàквам.* — Произв. от *бодà*, с друга степен на кор. гласна, както *горя̀ — изгàрям, моря̀ — измàрям, ловя̀ — улàвям* и др.; начално значение 'бода нещо дребно, ситно'. Наставката *-àкам* е вероятно под влияние на глаголи като *протàкам, разтàкам* и др., срв. *бàдкам*.

бàдана 'боя за стени; боядисване на стени'. — Произв.: *бадандсам, бадандсвам, баданàрка* 'четка за бадана'. — Чрез тур. *badana* 'белосване, измазване; мазилка; гасена вар за белосване' от араб. *bitāna* 'подплата на дреха или на ботуш', в Египет *butāna*. Началното значение е било 'кожа (която е служела за подплата)', срв. исп. *badana* от арабски 'щавена кожа', сицилиански *butana* 'подплата на рокля', итал. *basana, bazzana* 'щавена овнешка кожа', фр. *basane* също. От бълг. или турски думата е заета и в рум. *badană, bidinea* 'бояджийска четка', *bidinar* 'четкар'. Тук спада може би и фр. *badigeon* 'постна боя, бадана; бояджийски маджун, четка'.

бàде 'пате(нце)' (Велес). — От тур. *badı* 'патица'.

бадевà, бади(х)авà рядко, разг. 'напразно, без полза; даром'. — Чрез тур. *badi hava* от перс. *bâd* 'вятър' и араб. *hava* 'време'; срв. бълг. *на вятъра, за тоя що духа*, и др.; заето и в срхр. *бадàва*, словен. *badava, zabâdava*.

бадèм 'вид (южно) дърво с черупчести плодове, Amygdalus communis'. — Произв.: *бадèмов, бадемлùя* (от тур. *bademli*). — Чрез тур. *badem* от перс.; заето и в срхр. *бàдем*, рум. *badim*.

баджà диал. 'комин; зидано огнище; таванско прозорче'. Последното значение е възникнало в области (предимно в СЗ), в които има уземни къщи с единствен отвор за комин и осветление. — От тур. *baca* 'кюнец (за печка)' и диал. 'прозорец; обор в долния етаж на къща'.

баджàк разг., нар. 'бедро; крачол; вълна, стригана от краката на овца'. — От тур. *bacak* 'крак'.

баджанàк 'всеки един от съпрузите на сестри'. — Произв.: *баджанàшки, бàджо* (зв. п., разг.). — От тур. *bacanak* 'баджанак; шурей', произв. от *bacı* 'по-голяма сестра, кака', сродно с *пашенòг* (вж.).

баджу̀р диал. 'гъба печурка, Agaricus campestris'; 'гъба маматарка, Boletus edulis' (Банско). — Неясно.

бадйя, бадън 'дървен съд за вода, ведро' (Врачанско). — Произв.: *баднè(нце)* умал. от *бàдън*. — Чрез тур. *badya* от перс. *bādye* 'съд за вино'; срв. струс. бадьꙗ, бадниꙗ (1359 г.), заето от казантатарски.

ба̀дкам диал. 'опитвам се да си спомня, да кажа нещо, да налучкам, да направя нещо'. — Произв.: *доба̀дкам, доба̀тквам; заба̀дкам, заба̀дквам; наба̀дкам, наба̀дквам; поба̀дкам, поба̀дквам.* — Удължена степен на кор. гласна в *бод, бода̀,* срв. *бада̀кам* и пол. *badanie,* словаш. *bádanie* 'проучване, изследване' от гл. *badać.*

ба̀дле, ба̀дли, вж. *бода̀.*

ба̀дърнье 'парчета от едро смляно жито' (Трънско). — Срв. сръб. *бадрла̀к* 'останка от ронено; угарка'. — Съставено от представка *ба* с асимилация под влияние на следващата звучна *д,* от по-старо *па* (= по, после, след) и корен в гл. *дърня, дърля* 'роня, чукам', т. е. това, което остава след очукването, срв. *па̀берки, ба̀берки, па̀свила, па̀мет* и др.

ба̀е (Ботев), мн. **ба̀евци, ба̀йо,** мн. **ба̀йовци** (Ботев), **бай** разг. 'по-голям брат, бате' (Ботев); 'обръщение към по-възрастен мъж'. — Произв.: *ба̀йко, ба̀йков, ба̀йчо, ба̀йно* (Ботев) (за наст. срв. *майно, майно льо*), *ба̀йнов, ба̀нко* (със завършек вероятно от *синко*), *ба̀нков, ба̀ко.* — Гальовно съкратена форма от *бате* и *батко* (вж.).

ба̀е диал. 'като че ли, струва ми се, сякаш'; **бо̀яги** (Трънско). — Може би 3 л. ед. ч. от стб. **баѭ** 'бая', изпървом 'говоря, казвам', срв. *ся̀каш*=2 л. ед. ч. от *ся̀кам* 'мисля, предполагам'; *ка̀же, кай* (като вметната дума), *демѐк* 'с други думи, значи' от тур. *demek* 'казвам, говоря'.

ба̀ер диал. 'женски накит от нанизани стари пари'. — Вероятно=*байр,* срв. *ба̀ир* 'някакво женско гиздило' (Костурско). Начално значение 'нещо високо, изпъкнало', срв. *тепѐ* 'връх; вид женски накит'; за фонетичната страна срв. сръб. *ба̀ер*=*баир.*

бажда̀р истор. 'събирач на мито за внасяне на стока в град'; срв. *бач.* — Произв.: *бажда̀рски, бажда̀рница* 'къща на баждар; пречка, спънка'; *бажда̀рина* 'мито, налог, събиран от баждар' (за наст. срв. *владичина, тревнина, димнина* и др.). — Чрез тур. *baç, bacı* 'мито' от перс. и наст. *-dar, -tar* за образуване на nomina agentis, срв. *чохадар, хазнатар, байрактар* и др. МИ *Баждар* край Габрово, *Баждари* в Еленско и др.

бажли̇̀в разг. 'страхлив'. — От *боязлив* чрез регрес. палатализация. За контракцията срв. *по̀яс* > *пре-па̀с-вам, о̀-пас,* а за палатализацията *кукуружля̀нка* от **кукурузля̀нка* (Осиково, Врачанско)

ба̀за книж. 'основа, опора'. — Произв.: *бази̇̀рам се.* — Чрез рус. и фр. *base* от лат. *basis,* заето от гр. *βάσις* 'стъпка, ход, опора', отглаг. същ. от *βαίνω* 'вървя'.

база̀лт минер. 'вид плътен възчерен камък от вулканичен произход'. — Произв.: *база̀лтов.* — Чрез нем. *Basalt* или фр. *basalt* от лат. *basaltes* 'вид тъмен и твърд етиопски мрамор', по името на областта Basan в Източна Палестина. У Плиний и други автори думата е предадена погрешно *basaltes* вм. *basanites.* През 16 в. немският геолог Агрикола въвежда *basaltes* като геоложки термин.

база̀р 'голям покрит пазар'. — Чрез нем. *Basar, Bazar* или фр. *bazar* от португ. и перс. *bazar;* срв. *пазар,* заето направо от тур. *pazar.*

бази̇̀лика 'античен или средновековен християнски правоъгълен храм с колони'. — Чрез нем. *Basilika,* лат. *basilica* от гр. *βασιλική* (*οἰκία*), букв. 'царска (къща, дворец)', произв. от *βασιλεύς* 'цар', срв. от същия произход *боси̇̀лек.*

базиргя̀н остар., рядко 'търговец'. — Произв.: *базиргя̀нски.* — Чрез тур. *bazirgian* от перс. *bazar* 'пазар, търгуване' и *gian* 'който прави, върши нещо'.

байр 'могила, чука, бърдо'; 'вид женски накит' (Бобища, Костурско). — Произв.: *байрчина, байрче, байрчинка, байрище, байрест.* — От тур. *bayır.*

бай, вж. *бде.*

байгън диал. 'омръзнало, дотегнало'. — От тур. *baygın* 'който е изпаднал в безсъзнание', срв. тур. *baygınlık* 'безсъзнание'.

бàйка 'валчест, гладък камък' (Велес). — Неясно.

байонèт остар. 'щик' (Ботев). — От фр. *baïonnette,* по името на град *Bayonne,* където били произвеждани щикове.

байрàк, байрàк нар. 'знаме'. — Произв.: *байрактàр* (от тур. *bayraktar,* за наст. *-tar* срв. *бажддр*), *байрактàрски, байрактàрка,* ЛИ *Байрактàров,* МИ *Байрактàрица* в Пирдопско. — От тур. *bayrak.*

байц 'водна или спиртна дърводелска боя'. — Произв.: *бàйцам, бàйцвам, байцòвам.* — От нем. *Beize* 'байц; разяждаща течност', *beizen* 'разтопявам; дразня', сродно с гот. *beitan* 'хапя', лат. *findō* 'цепя', стинд. *bhinádmi* 'цепя'. Въведена от унгарски и чешки учители в русенското дърводелско училище в края на 19 в.

бàка 'голям метален съд за храна на войници'. — Произв.: *бакàр, бàкаджия.* — От рус. *бàк* 'съд за носене храна на моряци', зает от хол. *bak* 'съд, леген', нем. *Back* също. — Промяната на рода в бълг. се дължи вероятно на членната форма *-а* или на влияние на думи от ж. р. като *котелкà, кòфа, тèнджера.*

бакàлин 'дребен търговец на хранителни продукти и др.' (Ботев). — Произв.: *бакàлка, бакàлница* (Ботев; 1869), *бакàлски, бакалùя* (от тур. *bakkaliye*), *бакалỳвам* рядко. — Чрез тур. *bakkal* от араб.; заето и в сръб. *бàкалин,* рум. *băcan,* рус. *бакалейщик,* пол. *bakalie.*

бàкам вж. *бàцам.*

бакàм остар. диал. 'раст. варзия, Caesalpina brasiliensis; бразилско дърво, използувано за червена багра, Haematoxylon campechianum, Santaleum album'. — Чрез тур. *bakkam* от араб.; заето още в рум. *băcán,* гр. *μπακάμι,* рус. *бакан.*

бакарà 'глинен съд с широк отвор за ракия, събира около 3 литра' (Трънско). — Срв. пол. *bakar* 'съд, който побира четири бъчви течност'.

бакàря 'тача, уважавам (обикн. с отрицание)' (Зап): *„Не го бакари за нищо".* — От тур. *bakar(ım), bakıyor(um)* 'гледам', сег. вр. 1 л. (3 л.), ед. ч. от гл. *bakmak* 'гледам, грижа се'.

бакелùт 'вид изкуствена пластмаса'. — Произв.: *бакелùтов, бакелùтен.* — От нем. *Bakelit* по името на белгийски химик *Baekeland.*

бакембàрди 'брада по бузите'. — Чрез рус. *бакенбарды* от нем. *Backenbart,* съставено от *Backe* 'буза' и *Bart* 'брада'.

бакùя, обикн. мн. **бакùи** разг. 'несъбрани стари дългове'. — Чрез тур. *bakı, bakıye* 'остатък, недобор' от араб.

баклà 'вид едър боб, Vicia faba'. — Произв. *баклòв.* — От тур. *bakla* 'бакла; боб'.

баклавà 'орехова баница, напоена със сироп'. — От тур. *baklava;* заета също в рум. *baklava,* сръб. *баклàва,* рус. *баклавà,* нгр. *μπακλαβάς.*

бàкне ме 3 л., разг. 'да сполуча, да ме огрее' (Трънско). — Неясно.

бàкпулвер 'прах за сладкиши'. — От нем. *Backpulver,* произв. от гл. *backen* 'пека' и *Pulver* 'прах'.

бактèрия 'микроб'. — Произв.: *бактèриен, бактериолòг, бактериолòжки, бактериологùчен, бактериолòгия, бактериологùчески.* — От нем. *Bakterien* (мн.) или от рус. *бактèрия;* името е създадено през 1838 по лат. *bacterium*

от гр. *βακτήριον* 'пръчица', умал. от *βάκτρον* 'пръчка', поради прилика по форма; срв. *бацѝл*.

бактѝсвам, бактѝсам разг. 'дотяга ми, омръзва ми' (с дат. форми на лич. мест.). — От тур. *bıktı-*, аористна основа от гл. *bıkmak*.

бакшѝш разг. 'пари, дадени за услуга или внимание'. — Чрез тур. *bahşiş*, *bahşış* от перс., произв. от гл. *bakşidan* 'подарявам'; заето и в сръб. *ба̀кшиш*, пол. *bakczysz*, рум. *bakşiş*, алб. *bakšíš*, *baktšiš*, нем. *Bakschisch*, фр. *bakchich*, англ. *bucksheesh*, *buxces*.

бакъ̀р 'мед; меден съд'. — Произв.: *бакъ̀рен*, *бакъ̀рче*, *бакърѝсам*, *бакърѝсвам*, *бакърджѝя* (тур. *bakırcı*), *бакърджѝйски*, *бакърджѝйка*, *бакърджѝйство*, *бакърджилъ̀к* (от тур. *bakırcılık*), *бакърда̀н* 'качамак' (тур. *bakırdan*, понеже се прави в бакърен съд, срв. *бракаддн*, осмислено от гл. *бъркам*), *бакърданик*, *бакарѝсам*, *бакърѝсвам* 'котлясвам', *бакра̀ч* (от тур. *bakraç* 'медниче, котле'), *бакра̀че*, *бакра̀чник*, 'голям медник' (по анал. на *пера̀тник*); МИ *Бакъ̀р тепѐ*, *Бакърлъ̀к*. — От тур. *bakır;* заето също и в срхр. *ба̀кар*, нгр. *μπακίρι*, алб. *bakër*.

бал[1] 'голяма танцова забава' (Ботев). — От нем. *Ball* или от фр. *bal*, произв. от гл. *baller* 'танцувам, играя', лат. *ballo* 'танцувам', заето от гр. *βαλλίζω* 'танцувам', образувано от *βάλλω* 'хвърлям; танцувам'.

бал[2] 'оценка за успех в училище'. — Произв.: *петоба̀лен*, *шестоба̀лен* (от рус. *-балльный*). — Чрез рус. *балл* от фр. *balle* 'топка за гласуване'.

ба̀ла 'голям вързоп стока' (1813). — Произв.: *балѝрам*, *балиро̀ач*. — Чрез гр. *μπάλλα* 'от итал. *balla*, диал. (венец.) *bala;* срв. бълг. *топ* (плат)=*топка*, вж. Л. Ванков, Роман. заемки, 223.

балагу̀вам 'говоря неясно, бръщолевя' (Банско). — Неясно.

бала̀да 'лирикоепично стихотворение с приказен мотив'. — Произв.: *бала̀ден*, *баладѝчен* (от фр. *balladique*). — Чрез рус. *баллада* от фр. *ballade*, стфр. *ballade* 'танцова песен', провансалски *ballada* 'танц', произв. от гл. *balar* 'танцувам'. — По-нататък вж. при *бал*[1].

бала̀кам диал. 'бъркам във вода, за да си играя'. — Рус. *балакать* 'бръщолевя, брътвя', *бала̀кир* 'гърне за мляко', укр. *бала̀кати* 'разговарям, говоря', *бала̀к* 'разговор'. — По всяка вероятност звукоподр., срв. *бъ̀лбдля*, рус. *балаболить*, чеш. *blaboliti* и др.

балала̀йка остар. 'вид триструнна руска тамбура' (Ботев). — От рус. *балала̀йка*, чийто призход не е ясен, вж. Vasmer, REW, 1, 45.

ба̀лам диал. 'барам, пипам'. — Произв.: *доба̀лам; заба̀лам; заба̀лдсвам; наба̀лам; поба̀лам, понаба̀лам*. — Получено чрез кръстосване от *палам* и *барам* (вж.).

ба̀лама разг. 'наивен, глупав човек'. — Произв.: *баламо̀сам*, *баламо̀свам; избаламо̀сам*, *избаламо̀свам*. — От циг. *balamo* 'грък', по-късно 'наивен, глупав човек'; за промяната на значението срв. бълг. *аджемѝя*, *аджамѝя* от тур. *acem* 'персиец'. Думата се среща и в нашите тайни говори, вж. К. Костов, Изв. ИБЕ, 4, 413—414; срв. обаче стинд. *bāla* 'младо, глупаво същество', Младенов, БТР, 101, гагаузко *balam* 'момчето ми, мое момче', както и тур. диал. *bala*, *balak* 'момче'.

бала̀н диал. 'име на светлосив вол или бряз бивол'. — От **бѣла̀нъ* със затвърдяване на *б* и регресивна асимилация, произв. от *бял*; за наст. срв. *Върба̀н*, *Въ̀лка̀н*, *Гора̀н* и др.

баланс 'парична търговска равносметка; уравновесителен лост в часовников механизъм'. — Произв.: *балансов, балансирам, балансирувам* (Ботев). — Чрез фр. *balance* от нар. лат. **bilancia* 'везни', произв. от *bis* 'двоен' и *lanx* 'блюдо'; началната промяна *bi->ba-* вероятно чрез регресивна асимилация; срв. *паланца.*

баласт съб. 'излишен товар; излишни неща'. — От нем. *Ballast,* в което втората част *-last* значи 'товар, тежест'.

баластра 'дребни речни камъни, примесени с пясък, употребявани за бетон'. — От итал. *balastro, balascio* 'дребни камъни'.

балван 'грамадна скала, канара'; **булван** 'буца кал' (СЗ); стб. балванъ 'статуя, идол' (Симеонов сб. от 1073), МИ *Булуваня* при Копривщица и над Ботевград (от арум. *bolovan,* заето от балванъ), *Болван* в Сливнишко, *Балван* при Костинброд, Софийско; *Болван* в Кратовско, *Болован* при Дойран, *Балван* при Мроево, Скопско; при Антон, Пирдопско, и мн. др. — Срхр. *балван* 'греда; кобилица', словен. *balvân* 'буца, валчест камък', струс. *бълванъ,* рус. *болван* 'глупак', белорус. *балвань* 'дървена колона, стълб', пол. *bałwan* 'идол, стълб; глупак; голяма морска вълна', чеш. *balvan* 'буца, блок'. — По всяка вероятност от тюркски произход; според други, по-малко убедително, чрез тур. *palvan, balvan* 'борец, юнак, герой', *pählivan* 'борец' от перс. *pählivân.*

балдахин 'навес от скъп плат над легло или над престол'. — Чрез рус. *балдахин,* нем. *Baldachin* и фр. *baldaquin* от итал. *baldacchino* 'багдатски', произв. от *Baldacco* 'Багдат', средновек. лат. *Baldac.* За подобен начин на образуване срв. *дамаска, шамия* и др.

балдъза 'сестра на съпругата'. — Произв.: *балдъзка, балдъзин.* — От тур. *baldız* също.

бален, балнева, вж. *болен.*

балет 'художествен танц' (1857); **бале** (1857). — Произв.: *балетен, балетист* (от фр. *balletist*), *балерина* (от нем. *Ballerina, Ballerine,* заето от итал. *ballerina*), *балетмайстор* (от нем. *Balletmeister*). — Чрез фр. *ballet,* нем. *Ballett* от итал. *balletto* произв. (умал.) от *ballo.* — Вж. *бал*[1]. Вж. Л. Ванков, Роман. заемки, 179.

балка 'вид едра бяла тиква, употребявана обикн. за печене, Cucurbita melopepo' (Севлиево). — От тур. *bal kabağı,* произв. от *bal* 'мед' и *kabak* 'тиква'.

балкан 'планина'. — Произв.: *Балкана* 'Стара планина'; *Балканите* 'Балканският полуостров', *балкански, презбалкански, подбалкански, полубалкански, балканджия* 'планински жител', *балканджийка, балканджийски.* — От тур. *balkan* 'планинска верига, планинска област, планина'.

балкон 'издадена оградена площадка на сграда'. — Произв.: *балконски, балконче.* — Чрез тур. *balkon* или гр. *μπαλκόνι* от нем. *Balken* 'греда'; заето и в рум. *balcon,* итал. *balcone,* вж. Л. Ванков, Роман. заемки, 180.

балмуш, бял мъж, бел муш диал. 'каша от прясно сирене и брашно'. — От тур. *bulamaç* 'брашнена каша за деца', произв. от гл. *bulamak* 'смесвам, забърквам', срв. тур. диал. *belmuж, belmiж* 'вид сладко ядене, направено от прясно сирене', срв. рум. *balmoж, balmuж* и унг. *bálmos.* — По нар. етим. е осмислено с *бял мъж* поради белотата на сиренето. Може да се предполага и прабълг. произход, вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и оном., 10.

бало 'дебел вълнен плат, шаяк, аба' (Зап). — Срв. *„Голъмата тжрговия купува и продава само цѣли кантаре, балоти, парчета и пр."* (сп. Знание от 1875), което Дювернуа, 1, 55, тълкува като 'большой кусок, штука (ткани, матеріи)' и го извежда от фр. *ballot* 'вързоп'.

балон 'голям кълбест летателен уред, пълен с лек газ' (Ботев). — Произв. *балонен.* — От фр. *ballon,* заето от итал. диал. *ballone* 'голяма топка'.

балосвам, балосам диал. 'заемам се, залавям се с нещо; хвърлям се в някаква работа; преча някому в работата'. — Несигурно. Младенов, БТР 103, сравнява с рус. *баловать* 'галя' и го извежда от стб. балии 'лечител', сродно с балити.

балсам 'вид ароматна течност от смоли, разтворени в етерни масла' (Ботев). — Произв.: *балсамов, балсамирам, балсамичен.* — Чрез нгр. *μπάλσαμον* или итал. *balsamo,* нем. *Balsam,* рус. *бальзам,* от финикийски; срв. евр. *besem.*

балсара диал. 'плесен по лозови листа, Perenospora viticola, Plasmophora viticola'. — От тур. *balsıra,* съставено от *bal* 'мед' и *sıra* 'линия, ивица' или *sır* 'емайл, гланц', поради лепливостта на плесента.

балсуджук нар. 'вид сладкиш от мъст, нишесте и орехи'. — От тур. *balsucuk,* букв. 'медена наденица'.

балта, вж. *блато.*

балтия диал. 'секира, брадва'. — Произв.: *балтаджия* 'брадвар'. — От тур. *balta,* от кор. *bal-* 'цепя, сека'; заето още в сръб., рус. *балта,* пол. *balta,* рум. *băltac, băltag.*

балтон 'горна зимна мъжка дреха'. — Произв.: *балтонски, балтонджия.* — Чрез чуждо посредничество от фр. *paletot* 'палто, дреха', с наст. *-он,* вероятно под влияние на *панталон.*

Балчик геогр. 'град на Черно море, северно от Варна'. — От тур. *balçık* 'кал, тиня', вж. Младенов, ГСУ, XIII—XIV, 19, бел. 1; за значението срв. *Калище, Калница, Бреница* и др.

Балък сърт геогр. 'рид при Златица'. — От тур. *bağlık sırtı* 'лозен рид' от *bağ* 'лозе' и *sırt* 'рид'.

бамбак диал. 'памук'. — Произв.: *бамбакерен* 'памучен' (от гр. *βαμβακερός*). — От гр. *βαμβάκι, μπαμπάκι* 'памук'.

бамбатула, бамбатура, баба тура, бамба тула 'раст. кукуряк, Helleborus odorus' (СИ). — Неясно.

бамбашка нареч. и прил. неизм. диал., разг. 'съвсем особен; особено, необикновено'. — От тур. *bambaşka.*

бамбук[1] 'памук' (ЮЗ). — Кръстоска от *бамбак* и *памук.*

бамбук[2] 'вид тропическа тръстика, Bambusa arundinacea'. — Произв.: *бамбуков.* — Чрез рус. *бамбук,* нем. *Bambus* и др. от порт. *mambu,* заето от малайски.

бамна 'ударя тежко' (Бургаско). — Звукоподр., срв. *бабна.*

бамя и диал. **бабня, бамия** 'вид зеленчук с дребни месести чушки, пълни със зърна, Hibiscus esculentus'. — Чрез тур. *bamya, bamye* от араб.; заето също в срхр. *бамња,* нгр. *μπάμια,* рум. *bámă,* рус. *бамия,* укр. *бамія.*

бан истор. 'областен управител у южните славяни през средните векове; областен управител в Югославия; дребна румънска монета = 1/100 от лей'. — Произв.: *бански, банство, Банат* 'област в СЗ Румъния'. — Срхр. *бан* 'управител; господин', рум. *ban* 'управител; 1/100 от лей'; *banat* 'област, управлявана от бан', срв. обл. *Банат* в Румъния. — От първобълг. *βοεάνος* 'господар' у Конст. Багренородни (10 в.), монг.-тур. *bajan* 'богат, заможен'. — За прехода *боя- (бая-)* > *ба-* срв. бълг. *о-пас : пояс.*

банален 'съвсем обикновен, безинтересен'. — Произв.: *баналност, банализирам.* — От фр. *banal,* произв. от *ban* 'заповед, наредба' (12 в.), заето от ствиснем. *ban,* нем. *Bann* 'наказателна разпоредба', по-късно 'наредба, окръжно, заповед'; съвременното значение придобива в края на 18 в.

банàн 'вид жълт ароматен плод на тропично дърво, Musa paradisiaca'. — Произв.: *банàнов.* — Чрез фр. *banane* и португ. *banana* от гвинейски.

бàнда 1. 'разбойнишка група' (1868). — Произв.: *бандùт* (от нем. *Bandit*), *бандùтски, бандùтство, бандитùзъм.* — От рус. *бáнда* или от нем. *Bande*, фр. *bande;* **2.** нар., остар. 'духов оркестър' (1858). — Произв.: *бàндаджия.* — Чрез нгр. *μπάντα* 'банда; оркестър', итал. *banda,* заето от нем. *Bande,* вж. Л. В а н к о в, Итал. заемки, 224.

бандàж 'вид превръзка'. — Произв.: *бандàжен, бандажùст, бандажùстка.* От фр. *bandage,* произв. от *bande* 'връзка', заето от нем. *Band* 'лента, връзка', произв. от гл. *binden* 'свързвам'. — Вж. *бинт.*

бандèра 'триангулачна пирамида' (Зап); техн. 'скеле', **пантиеры** (Царственик, 1844), МИ *Бандèрата,* често в Зап. и СЗ Бълг.; МИ *Бандèрица* при Сопица, Брезнишко, и др. — Вероятно чрез гр. *μπαντιέρα* 'знаме', заето от итал. *bandiera* също, вж. Л. В а н к о в, Итал. заемки, 224.

бандерòл 'книжна лента, с която се облепват стоки, чието производство е държавна привилегия'. — От фр. *banderole,* заето от итал. *banderuola,* умал. от *bandiera* 'знаме'. — Вж. и *бандèра.*

банèла 'роговидна пръчица за изпъване част от облеклото'. — Чрез метатеза от фр. *baleine* 'банела; кит; китови мустаци', понеже банелите били правени от китови мустаци, вж. R. B e r n a r d, Étude, 19.

бàница 'тестено ядиво от точени кори със сирене или зеленчук'. — Произв.: *бàничка, баничàр, баничàрница, баничàрски.* — От **гъбаница,* дето *ъ* изчезва и формата **гбаница* дава *бàница*; срхр. *гибаница,* от по-старо **гыбаница,* дето *и* е запазено, понеже иде от *ы.* Наречена е така, понеже листовете на баницата *се нагъват.* Корен в *прегибям, губя, гибам, гъна* и др., вж. при *гùбам.*

бàнка 'учреждение за финансови операции' (1852), **банк** (1851). — Произв.: *бàнков, банкèр* (от фр. *banquier*), *бангер* (1835), *банкиере* (1850), *банкèрски, банкèрство.* — Вероятно от рум. *bancă* или от итал. *banca, banco,* изпърво 'пейка, скамейка (за сарафин)' от ствиснем. *banch,* вж. Л. В а н к о в, Итал. заемки, 224 и сл.

банкèт 'тържествена официална гощавка' (1859); 'издигнатина при укрепление за стреляне'. — Произв.: *банкèтен.* — Чрез рус. или нем. *Bankett* от итал. *banchetto,* умал. от *banco* 'пейка', вж. Л. В а н к о в, Роман. заемки, 180; срв. *бàнка.*

банкнòта 'книжно парично средство' (1874). — Произв.: *банкнòтен.* — Чрез нем. *Banknote* от англ., букв. 'банков знак'.

бàнко[1] диал. 'по-голям брат, бате, батко'; **бàнка** 'кака'. — Произв. от *бае, бай, байно;* завършекът е вероятно под влияние на *синко,* зват. п. от *син.*

бàнко[2] 'обущарска работна маса'. — Чрез нгр. *μπάγκος* от итал. *banco,* вж. К. К о с т о в, БЕз 3 (1953), 256; срв. *бàнкос.*

бàнкос, бàнкоз мор. 'пейка в ладия'. — Чрез нгр. *μπάγκος, πάγκος* 'пейка' от итал. *banco* 'пейка (в ладия), вж. K a h a n e - T i e t z e 89; А. С п а с о в а, Изсл. Романски 413; срв. *банко*[2].

банкрỳт 'изпадане в несъстоятелност, фалит', **банкрòтство, банкрòтин, банкрỳтин** 'банкрутирал' (Ботев). — Произв.: *банкрỳтен.* — Чрез фр. *banqueroute* от итал. *banca rotta,* букв. 'счупена пейка', понеже според средновековния обичай счупвали масата на фалирал сараф.

ба̀нциг техн. 'машина с лентовиден трион'. — Произв.: *ба̀нцигов.* — От нем. *Bandsäge,* съставено от *Band* 'лента, ивица' и *Säge* 'трион, бичкия'; заето и в срхр. *ба̀нсек.*

ба̀ня 'помещение за къпане'; стб. **банꙗ, банѣ** (Супр., Ман. хр.). — Произв.: МИ *Баня* (нар. име на Кюстендил, срв. тамошната река *Ба̀нщица*), *Баница, Банско* в Пирин и др.; *ба̀нски, баня̀р* 'служител в баня' (Берковско), *ба̀нка* диал., умал., често в МИ *Ба̀нките*; *ба̀нкя* умал., МИ *Ба̀нкя* (Софийско); *ба̀нькя* 'бара, вада' (Банско), *ба̀ням се, ба̀нькям се* 'къпя се' (Зап), *ба̀нят джия* 'баняр', *ба̀няджийка, ба̀няджийски; заба̀ням, изба̀ням (се); наба̀ням се, набандо̀свам се; оба̀ня се, оба̀ням се, обандо̀сам се, обандо̀свам се; поб ндо̀сам се.* — Срхр. *ба̀ња,* рус. *ба̀ня,* пол. *bania,* чеш. *báně.* — От нар. лат. *baneum,* мн. ч. *banea,* класич. *balneum,* заето от гр. *βαλανεῖον.* За мн. ч. срв. бълг. МИ *Баните, Банките, Лъджите* (обикн. минерални бани).

бар 'място в гостилница или в салон, дето се яде и пие на крак'. — Чрез фр. *bar* от англ. *bar* 'преграда', понеже изпърво това място било оградено с ограда, срв. *сепарѐ.*

ба̀ра 'малка река, вада; мокро, влажно място; локва'. — Произв.: *ба̀рица, ба̀ричка, барчѝнка* умал., диал., *бару̀га, барѝшница* диал. 'малка воденица', *барльо̀к* 'мътна вода' (Врачанско), *ба̀рлав* 'мрьсен, кален'; особено често в речни имена: *Крива бара, Слана бара, Ба̀рата, Барье, Барьето,* МИ *Бару̀гата,* Златоградско, *Барово,* Кавадарско, споменавано през 13 в. (Вирг. грам.), *Ба̀ровица* при Градище, Севлиевско, МИ *Борешани,* Битолско, тук жителско име от начално селищно име **Бареш; Ба̀рица,* Брезнишко, Годечко, Ихтиманско, Кюстендилско, *Баришник,* Ботевградско, *Барище,* Плевенско, Кюстендилско, *Барките,* Ботевградско, М. Търновско. — Срхр. *ба̏ра* 'бара, локва, ливада', словен. *bára* 'блато, мочур', укр. *бар* 'влажно място', чеш. *bařina, bara* 'блато', словаш. *bara, baržina* 'мочур', пол. *barzyna, barzówka* 'блато', МИ *Barycz, Baryczka* и др. Младенов, ИОРЯС, 17, 228—47, и особено ГСУ, XIII—XIV, 5—22, свързва със стинд. *barburá-m* 'вода', *Barbarā, Barbarī* имена на реки, гр. *βόρβορος* 'тиня', келт. *bēra* 'тека', алб. *b(ë)rrák* 'мочурище'. — От ие. **bŏra.* От бълг. заето в гр. *μπάρα,* тур. диал. *bara.*

бараба̀н 'у̀дарен музикален инструмент с цилиндрична форма и опъната кожа от двете му страни'. — Произв.: *бараба̀нен, бараба̀нче, бараба̀ня, бараба̀нчик,* (от рус. *барабанщик*). — Чрез рус. *барабан* от казанско-татарски *daraban* 'барабан'; заето и в пол. *taraban,* укр. *тарабан,* рум. *darabánă;* срв. обаче и тур. *balaban* 'голям тъпан' заето от перс.

бараба̀р диал., разг. 'заедно'. — Произв.: *барабаря̀ се; избарабаря̀ (се), изборабо̀ря̀вам (се), поизбарабаря̀ се.* — Чрез тур. нар. *barabar,* книж. *beraber* от перс. *bärabär* 'равен', букв. 'гърди до гърди, рамо до рамо', вж. М. Москов, БЕз 10 (1960), 358 сл.; заето в срхр. *бара̀бар* и в алб. *berabar.*

барабо̀й съб. 'картофи, Solanum tuberosum' (Изт). — Успоредни форми: **барамбо̀й** (Ботевградско), **брамбо̀й, бръмбо̀й** (Самоковско; Д. Баня, Ихтиманско; Сестримо, Пазарджишко), **брабо̀й, бръбо̀й** (Копривщица; Бежаново, Луковитско; Доспей, Самоковско; Бобошево, Рила, Станкедимитровско; **брбой** (Стрелча, Панагюрско), **барбо̀й** (Игнатово, Каравелово, Пролом, Карловско; Угърчин, Ловешко; Дерманци, Луковитско; Кадиево, Пловдивско; Терзийско, Троянско), **бръ̀мболе** (Говедарци, Самоковско), **бръ̀мбуле** (Доспей Махла, Самоковско), **барабо̀йки** (Гложене, Тетевенско). — Произв.: *барабо̀ев, барабо̀ен, барабо̀йник* 'раст. разводник, Solanum dulcamara'. — От рум. диал. *baraboi* (Молдавия, Буковина, Трансилвания), мн. ч. от *baraboiu,* заето от чеш. *brambor, brambora,*

образувано по *Branibor*, чешкото име на Брандербург (област в Сев. Германия), откъдето са пренесени картофите в Чехия и в други европ. страни, вж. Ст. Стойков, Изсл. Младенов, 127 и сл.

барабо̀нка, брабо̀нка, барбо̀нка, бърбо̀нка 'плод на черница, Morus alba; екскременти от дребен рогат добитък или от заек'. — Вероятно кръстоска от *бобонка* и *дърдонка*.

бара̀ж 'преграда, бент на река'. — Произв.: *бара̀жен*. — От фр. *barrage*, произв. от нар. лат. **barra*, чиято етимология е неизвестна.

бара̀к диал., рядко 'рошаво куче или човек; мръсен човек'. — Произв.: *бара̀чест*. — От тур. *barak* 'космат, рунтав; рошаво куче'.

бара̀ка 'лека дъсчена постройка без основи' (1855). — От фр. *baraque* или итал. *baracca*, вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 225, заето от исп. *barraca*, произв. вероятно от нар. лат. **barra* (вж. *бараж*) или от **barrum* 'кал, глина'.

ба̀рам, ба̀рвам, ба̀рнувам остар., **ба̀рна** 'допирам с пръсти, пипам, докосвам; търся, питам (ЮЗ)'. — Произв.: *барни̇̀кам, бърни̇̀кам* (вж.); *доба̀рам, доба̀рвам; заба̀рам, заба̀рвам; изба̀рам, изба̀рвам; наба̀рам, наба̀рвам, набаро̀м* 'в тъмно' (Банско), *поба̀рам, поба̀рвам, по̀бардк* 'силно, здраво пипане' (Банско); *преба̀рам, преба̀рвам; сба̀рам, сба̀рвам*. — Словен. *bárati* 'питам'. Вероятно сродно с *боря се*, срв. струс. *баранию* 'борба', *баралище* 'proelii locus', *барати* 'боря се, сражавам се, pugnare'; семантичните отношения не са ясни.

баращи̇̀свам се, баращи̇̀сам се диал., рядко 'помирявам се, сдобрявам се'. — От миналата основа *barıştı* на тур. гл. *barışmak*, произв. от *barış* 'мир, помиряване'.

барбо̀нка, вж. *барабо̀нка*.

барбу̀кам, барбу̀цам, вж. *бърбу̀кам, бърбу̀цам, бълбу̀кам*.

барбу̀н, барбу̀ня зоол. 'вид морска риба с брада от четири червени влакна, Mullus barbatus'. — Чрез гр. *μπαρμποῦνι*, срв. и тур. *barbunya* от итал. *barbone*, произв. от *barba* 'брада'; за знач. срв. нем. *Bartfisch*, рус. *краснобородка*.

барбу̀т 'вид комарджийска игра със зарове'. — От тур. *barbut*.

бард 'поет-певец у старите келти' (Вазов). — Чрез рус. *бард*, нем *Barde*, фр. *barde* от келт. *bard* 'певец'.

ба̀рдаджик 'кокиче, Galanthus elvesii' (СЗ). — Вероятно с тур. наст. от алб. *bardhë* 'бял'.

барда̀к[1], **барду̀к** 'стомна'. — Произв.: *барду̀че* и *барда̀че* 'умал.; жълта водна роза, Nuphar lutheum', срв. синонима му *водна тиква*, поради изпъкналост на формата; *бардѐ(нце), ба̀рдуле* (Прилепско). — От тур диал. *bardak*.

барда̀к[2] 'публичен дом'. — Произв.: *барда̀шки*. — От рус. *бордак*, прозив. от *бордель*, под влияние вероятно на *кабак* 'кръчма', заето от нем. *Bordell*, фр. *bordel* от средновек. лат. *bordellum*.

бардака̀н диал. 'качамак'. — От *бакърдан* вж. *бакъ̀р*, по нар. етим. осмислено с *бъркам*.

барда̀чка (слива), бардаки̇̀ри диал. 'вид топчеста възедра слива, Prunus domestica'. — От тур. *bardakeriği*, съставено от *bardak* 'стомна' и *erik* 'слива', поради прилика по форма.

ба̀ре, барѐм, бари̇̀м, бар нареч., разг. 'поне', **нѐбаре** 'уж' (Кичевско), **при̇̀баре** 'почти' (Щип), вж. *бо̀жем*.

ба̀рез (Ямболско), **барѝш, барѐш** диал. 'вид тънко прозрачно платно'. — Чрез рум. *bariş, barej, bareş* от фр. *barège* по името на гр. *Barèges* във Френските Алпи.

ба̀релеф, ба̀релиеф 'плосък скулптурен образ'. — Произв.: *ба̀релефен.* — От фр. *bas-relief*, съставено от *bas* 'нисък' и *relief* 'релеф', срв. *релѐф.*

барѐта (1864), **барѐтка, берѐта, берѐтка** 'кръгла мека шапка с плитко и широко дъно'. — Чрез тур. и итал. *barretta, berretta* (срв. и фр. *barrette*), вж. Л. Ванков, Роман. заемки, 181, от лат. *birrum* 'намятка с качулка' (4 в.), вероятно от келтски.

барз, ба̀рзав, бардз, бардзѝв, ба̀рдзав диал. 'пепеляв, сив', **ба̀рдза** 'дебела жена'. — От алб. *bardhë* 'бял, белезникав' (наст. *-ив* е възникнала под влияние на *сив, ръждив, пепелив* и др., а *-ав* от *сивкав, бозав, белезникав, синкав* и др.) от ие. **bhor(ə)g'o-s* 'бял', сродно с *брез (брези биволи)* и *бреза*, вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 49. Според Bernard, Балк. езикозн. 1, 101—103, заето от арум. *bardzu* 'белезникав', като пастирски термин. Албанската и арумънската думи са сродни.

бариѐра 'подвижна греда за спиране движението през ж.п. линия или по път; прелез; пречка, спънка'. — Произв.: *бариѐрен.* — От фр. *barrière*, произв. от *barre* 'пръчка, летва', лат. **barra*, чиято етимология е неизвестна.

барика̀да 'улично укрепление'. — Произв. *барика̀ден, барикадѝрам* (от фр. *barricader*). — От фр. *barricade*, произв. от гл. *barriquer* 'преграждам с пръти, барикадирам', от 16 в.; в основата лежи фр. *barrique* 'бъчва', понеже от начало барикадите са правени с бъчви.

барито̀н 'мъжки глас между тенор и бас'. — Произв.: *барито̀нов.* — От фр. *baryton*, заето от гр. *βαρύτονος* 'с нисък глас'.

ба̀рла, вж. *бъ̀рла.*

барлѝв, вж. *бърлѝв.*

ба̀ро̀ тайни говори 'големец, богаташ' (ЮЗ, Котел). — Произв. *ба̀ровец.* — От циг. *baro* 'голям'.

барнѝкам, вж. *бърнѝкам.*

баро̀к 'вид художествен стил, предимно в архитектурата от 16 до 18 в.'. — Произв.: *баро̀ков; баро̀ко* (от итал. *barocco*). — Чрез фр. *baroque* или нем. *Barock* от итал. *barocco*, заето от порт. *barraco* 'безформен бисер'.

баромѐтър 'уред, с който се измерва атмосферното налягане'. — Произв.: *барометрѝчен* (от фр. *barométrique*). — Чрез фр. *baromètre* от англ. *barometer*, дума, създадена от английския физик Бойл през 1655 от гр. *βάρος* 'тежина' и *μέτρον* 'мярка, измерване'.

баро̀н 'вид благородническа титла в Западна Евро̀па и в Царска Русия' (1762, Паисий). — Произв.: *баро̀нски, баронѐса* (от нем. *Baronesse*). — Чрез рус. или фр. от средновек. лат. *baro, -onis* 'мъж', заето от герм., срв. ствиснем. *baro* 'мъж, войн'.

бару̀т 'вид взривен прах' — Произв.: *бару̀тен, бару̀тник, барутчѝя, барутчѝйски.* — Чрез тур. *barut* и араб. от гр. *πυρῖτης* 'огнен'; заето също в срхр. *ба̀рут*, алб. *barût, barot*, рум. *barut*, нгр. *μπαρούτι.*

бархана̀ диал. 'разнебитена къща'. — Чрез тур. *barhane* от перс.

ба̀рхѐт 'вид мъхест памучен плат'. — Произв.: *ба̀рхетен.* — Вероятно от чеш. *barchet*; срв. нем. остар. *Barchet*, срвиснем. *barchât*, сега *Barchent*, фр. *barracan*, рус. *баракан, баркан* и *бархат*, пол. *barchan*, от средновек. лат. *barracanus*, заето от араб. *barrakan.*

бас[1] (1863), **басо** (1862) муз. 'нисък мъжки глас'. — Произв.: *бàсов, басùст* (фр. *bassiste*). Чрез фр. *basse* и итал. *basso* от лат. *bassus* 'нисък', вероятно от оскийски, вж. Л. Ванков, Роман. заемки, 182.

бас[2] 'облог, обзалагане'. — Произв.: *басùрам се, бася̀се* (Троянско). — От тур. *bahis*, косв. п. *bahsi* от араб.

басамàк диал. 'стъпало (на стълба)'. — От тур. *basamak*, произв. от гл. *basmak* 'стъпвам'.

басѐйн 'открит изкуствен водоем'. — Чрез рус. *бассейн* от фр. *bassin*, вероятно от галски *bacca* 'съд за вода'.

бàскам, бàсна диал. 'удрям със сечиво; сека'. — Произв.: *добàскам, добàсквам; забàскам, забàсквам; избàскам, избàсквам; набàскам, набàсквам; отбàскам, отбàсквам; побàскам, побàсквам; пребàскам, пребàсквам* 'пресичам, спирам да сека'; *сбàскам, сбàсквам*. — Вероятно от начално **бъскам*<*блъскам* 'удрям, бутам', възникнало в пиринските говори, дето *ъл*>*л*, срв. *сѐнце, бѐскам* 'светя', *вък* 'вълк' и др. Или от тур. *basmak* 'натискам, нападам'; срв. *бастùсвам* или пък звукоподражателно.

бàскетбол 'вид спортна игра с топка'. — Произв.: *бàскетболен, бàскетболùст, бàскетболùстка*. — От англ. *basket-ball*, образувано от *basket* 'кошница' и *ball* 'топка'.

баскùя диал., техн. 'предмет (дъска, греда и др.) за притискане'. — От тур. *baskı*, произв. от гл. *basmak* 'притискам', срв. диал. *баскам*.

басмà 'тънък памучен плат с печатани шарки; раст. сама китка, Aconitum cammarum; раст. кантарион, Erythraea centaurium' (понеже стриват листата им, когато получават дроги); **басмà тютю̀н** 'особен сорт дребнолист тютюн'. — Произв.: *басмѐн, басмя̀н, басмаджùя, басмаджùйка, басмаджùйски*. — От тур. *basma*, произв. от гл. *basmak* 'притискам, печатам', срв. *импримѐ* от фр. *imprimer* 'печатам'; заето също в срхр. *бàсма*, рум. *basmá*.

бàсня 'кратък алегоричен нравоучителен разказ'; стб. баснь 'баснословен разказ' (Симеонов сб. от 1073 г.). — Произв.: *бàсница, бàсничка, бàсненик* 'книга с басни', *баснопùсец, баснослòвие, баснослòвен, баснослòвност, баснàрка*, 'баячка', *баснатàрка, баснàрица, баснатàр, басмàрка, басмàрица*. — Срхр. *бàсна, бàсма* 'баяне', рус. *бàсня, баснь*, укр. *бàсна*, чеш. *báseň* 'поезия, стихотворение', пол. *baśń* 'приказка, предание'. — Производно от гл. *бàя* (вж.) и наст. -снь; заето и в рум. *basm, basn* 'приказка, басня'.

бàста[1] 'вид гънка на дреха'. — От итал. *basta* 'подгъвка на детска дреха', заето от герм., срв. англ. *bast* 'плат, ивица, връзка; лико', сродно с нем. *Bast* 'лико'.

бàста[2] разг. рядко 'стига, доста'. — От итал. *basta* 'стига, достатъчно е', 3 л. ед. ч. от гл. *bastare* 'достатъчен съм, стигам'; заето и в рус., рум. и пол.

бастиòн 'издатина на крепостна стена; крепост'. — Чрез рус. *бастион* от нем. или фр. *bastion, bastillon*, произв. от гл. *bâtir* 'строя,градя', заемка от герм.

бастùсвам, бастùсам, бастùша, нар., разг. 'нападам, превземам; побеждавам, надминавам'. — Произв.: *набастùша*. — От аористната основа *bastı* на тур. гл. *basmak* 'настъпвам, нападам' и *-с-* от гръцки аорист.

бастӳн (1827), и по-рядко **бастòн** (1850), **бастòнче** (1869). — Произв.: *бастӳнче*, умал. и 'раст. блатна прешлица, Equisetum palustre'. — Двете думи са проникнали у нас по различни пътища. *Бастун* чрез нгр. *μπαστοῦνι* от итал. *bastone*, а *бастон* чрез рум. *baston* или от тур. *baston* от итал. *bastone*; вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 225 и сл.

бата̀к 'мочур; забъркани сметки'. — Произв.: *батаклъ̀к* 'мочурище' (от тур. *bataklık*); *батакчѝя* 'който не плаща дълговете си' (от тур. *batakçı*), *батакчѝйка, батакчѝйски, батакчилъ̀к* (от тур. *batakçılık*), *батакчѝйство; забата̀ча, забата̀чвам*. — От тур. *batak*, произв. от гл. *batmak* 'потъвам'.

бата̀л диал. 'напуснат, изоставен'. — Произв.: *баталя̀сам, баталя̀свам*. — Чрез тур. *battal, bâtıl* 'празен, безполезен' от араб.

баталио̀н воен. 'полкова съставна единица, дружина' (Ботев). — Произв.: *батали̇̀онен*. — Чрез рус. *батальо̀н* от фр. *bataillon* или нем. *Bataillon*, заети от итал. *battaglione* 'ескадрон', увел. от *battaglia* 'група, дружина', произв. от гл. *battre* 'бия'. Новото значение 'дружина' е заето напоследък от руски *батальон*.

бата̀лия остар., до Освоб. 'война' (1804). — Произв.: *бата̀лиен: баталийно поле* 'полесражение' (1852). — Чрез срхр. *баталиjа* от итал. *battaglia*, вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 226.

батарѐя, батѐрия (1849), воен. 'артилерийско отделение'. — Произв.: *батарѐен*. — Чрез рус. *батарѐя* от фр. *batterie*, произв. гл. *battre* 'бия', вж. Л. Ванков, Роман. заемки, 182 и сл.

ба̀те 'по-голям брат'. — Рус. *батя* 'баща', укр. *бат'о*, чеш. *bat'a* 'брат, роднина, другар'. — Праслав. **batę*, произв. от *брат* (вж.), срв. *бащ̀а*.

батѐрия физ. 'верига от галванични елементи; джобно електрическо фенерче'. — Произв.: *батѐриен, батѐрийка*. — От фр. *batterie* изпърво 'удряне', после 'уред за удряне'.

батѝсвам, батѝсам 'потъвам, загазвам; съсипвам, развалям' (ЮЗ). — От аор. основа *batı-* на тур. гл. *batmak*, вж. *бата̀к*.

батѝста 'вид тънък ленен плат'. — Произв.: *батѝстен*. — От фр. *batiste*, по името на производителя му *Baptiste* от 13 в.

батла̀н 'пеликан, плачливо дете' (Г. Орях.). — От тур. *batlan* 'пеликан'; понеже пеликанът е характерен със силния си крясък, оттук преносното значение, срв. погов. *„Вика като батлан"*.

батоза 'вършачка без двигателна машина' (Сев). — Чрез рум. *batoză* 'вършачка' от фр. *batteuse*, произв. от гл. *battre* 'бия, удрям'.

ба̀у, ба̀у-бау междум. за подражание на кучешки лай. — Произв.: *ба̀ўкам, ба̀ўча, ба̀ўцам; ба̀вкам, ба̀вна* (чрез диалектен преход *у* > билабиално *в* или под влияние на гл. *джа̀вкам*). — Звукоподр., срв. нем. *Bau-bau*.

баха̀р (1875) и диал. **беха̀р** 'зърна на южното растение Eugenia pimenta, които се употребяват за подправка на ястие'. — Чрез тур. *bahar* 'ароматни подправки на ястия', от араб. *bahur* 'ароматен дим', вж. П. Скорчев, БЕз 6 (1956), 164.

бахрама̀ вж. *махрама̀*.

ба̀хур диал. 'дебело животинско черво; наденица в такова черво' (1871). — Срв. чеш. *bachor* 'търбух, шкембе', *bachořice* 'кървавица', тур. *bağr* или *bağır* 'гърди', *bağırsak, barsak* 'черво'; в бълг. би трябвало да се очаква *ба(х)ър*; *бахур* е под влияние на *мехỳр*.

бахỳр, вж. *пахар*.

бахча̀ диал. 'зеленчукова градина'. — Произв.: *бахчѝя* (под влияние на заемки като *кочѝя, кутѝя* и др.), *бахчева̀нин* (от тур. *bahçıvan*), *бахчеванджѝя, бахчеванджѝйски*. — Чрез тур. *bahçe* от перс. *bağ* 'лозе'; заето и в руски *бахча̀, бакча̀* 'зеленчукова или овощна градина'.

бац междум., вж. *бàцам.*

бàцам, бàцна, бàкам, бàкна, бàцнувам, бàкнувам 'целувам' (ЮЗ); (Врач.) удрям някого с пръст по главата'. — Произв.: *забàкам* 'зацелувам'; *избàкам, избàквам, избàкна; набàкам се; побàкам, побàкна; забàцам се* 'затъвам; гурвам се' (Велешко); *избàцам, избàцвам; набàцам се; обàцам обàцвам се; побàцам, побàцвам; сбàцам, сбàцвам* 'набивам, сбъхтвам'. — Звукоподр.; срв. срхр. *бàцати* 'хвърлям, стрелям', рус. *бац* междум. за отсечен звук при удар, стрелба и др., *бацать, бацнуть* 'издавам отсечен звук', чеш. *bacati, baciti* 'удрям; хвърлям', Vasmer, REW, I, 64; срв. (?) итал. *baciare* 'целувам', фр. *baiser* 'целувам'; *бàкам, бàкна* е образувано вторично под влияние на диал. *клùцам, клùкам* и др.

бацùл 'вид микроб, бактерия'. — Произв.: *бацùлен, бацùлов, бацилоносùтел, бацилоносùтелка.* — Чрез рус. *бацùлла* или нем. *Bazillus,* създадено през 19 в. като мед. термин от лат. *bacillum* 'пръчица', умал. от *baculum* 'пръчка'.

бач[1] 'сиренар в мандра' (Зап). — Произв.: *бачùя* 'мандра', *бачùло* 'кошара при мандра, мандра', *бачùище, бачùйски, бачиàр, бачиàрски.* — Чрез срхр. *бâч* 'планински овчар' от унг. *bács* 'овчар'; заето също в рум. *báciu* 'бач' и в пол. *baca* (с цакавизъм).

бач[2] диал. остар. 'налог, мито за внасяне на стока в селище'. — Чрез тур. *baç* от перс.; срв. *баждàр.*

бàчкам тарик. говор 'работя, правя нещо'. — Вероятно от срхр. *бачати* 'хвърлям'; за знач. срв. *блъскам* 'работя (усилено)'.

бàчо, вж. *брат.*

баш разг. 1) нареч. 'тъкмо, точно'; 2) рядко, диал., прил. неизм. 'главен, пръв' „*баш войвода*". — От тур. *baş* 'глава; главен; тъкмо, точно'.

башàца диал. 'по-голям брат; съпруг'. — Вероятно от тур. диал. *başa,* 'съпруга, жена', под влияние на бълг. *бащица.*

башùбозук съб. 'нередовна турска войска през 18 и 19 в.'. — Произв.: *башùбозушки.* — От тур. *başıbozuk,* съставено от *baş* 'глава' и *bozuk* 'развален, разстроен', т. е. войска с разстроено командуване.

башкà нар., разг. 'отделно, на страна'. — От тур. *başka* 'друг, различен; освен'.

башкàрка, вж. *опашкàрка.*

бащà 'мъж спрямо децата си'; стб. ѢАЦІННЪ (Ман. хр.). — Произв.: *бàщин, бащинùя, бàщински, бàщинство, бàщина* (србълг. и срсръб. ѢАШТННА 'вид данък: наследствен имот'), *бàщов* рядко, *бащùца, бàщичко = бàшно = бащелкьо = бащинàрко = бàщичка = бащòйкя* диал. 'който по лице и характер прилича на баща си', *бàщя* и *бащùмя* 'имам някого като баща' (Трънско), *побащà, побащàвам* диал. 'имам, смятам някого за баща', *побàщим* 'който на сватба играе роля на баща' (вероятно сег. страд. прич. от гл. *(по)бàщя*), *побàщимски, побащимà, побащимàвам* (за образуването срв. *помàйчима*). — Срхр. *бâħа* 'братко, братле'. От прaслав. **bat-(i)-ja,* умал. от **brat(r)ъ,* вж. *бате, брат;* заето в унг. *bátya* 'по-голям 'брат', гр. *μπάστινα* 'имот, имение', рум. *băştină,* срхр. *бàшта* 'баща' (само в пословици от Дубровник), *бàштина* 'родно място; бащино наследство', *бàштиница* 'наследница на бащин имот', *бàштинички̑, бàштиник* 'наследник на бащин имот', *бàштиникōв, бàштинскӣ* (заети като правни термини през средните векове).

баюкам вж. *бàя.*

ба̀я 'лекувам чрез магия'; стб. баꙗти, баѭ (Симеонов сб. от 1073 г.). — Произв.: *ба̀яне, ба̀яч, ба̀ячка, ба̀йница, байлка, басна̀рка* (1872), *баснатарка, баярка, баюкам* 'говоря тихо и еднообразно' (Банско) с наст. *-юкам, -у̀кам*, както в други глаголи, които изразяват гласове като *пию̀кам, пису̀кам, мяу̀кам*, срв. рус. *баюкать* 'приспивам дете с пеене', *ба̀ить* 'говоря, приказвам'; *доба̀я, доба̀йвам; заба̀йвам, изба̀я(м), изба̀йвам; наба̀я се; наба̀йвам се; оба̀я (се), оба̀йвам (се), обаяние, оба̀йник* 'муска' (Ловеч), *оба̀йница* 'обаятелна жена' (Болград), *обаяниче* 'кръст или друг предмет от божи гроб, които се носят на шията', *обаятелен; отба̀я, отба̀йвам; поба̀я(м), поба̀йвам; преба̀я, преба̀йвам* 'бая над нещо; преставам да бая'; *приба̀я, приба̀йвам* 'сполучвам с баяне'. — Срхр. *ба̏јати*, словен. *bȁjati* 'дърдоря, говоря, заклинам', рус. *ба̀ять* 'говоря, казвам', чеш. *báti* 'казвам, разказвам', пол. *bajać* 'говоря'. — От ие. **bhā-jō* 'говоря', гр. *φη-μί* 'говоря', дорийски *φα-μί* 'казвам', лат. *for, fāri* 'говоря', арм. *ban* 'дума, реч'.

ба̀й, усилено **ба̀з-ба̀й** нар., разг. 'доста, твърде, много'. — От тур. *bayağı* 'обикновен, долен; доста'; заето и в сръб. *ба̀јаги, ба̀з-ба̀й* с типично удвояване на началната сричка в турски.

баялдѝсвам, баялдѝсам диал. 'припадам от жега; дотяга ми, омръзва ми нещо'. — От аор. форма *bayıldı-* на тур. гл. *bayılmak* 'изпадам в несвяст, примирам' и *-с-* от гръцката аор. основа; срв. *има̀м-баялдъ̀*.

ба̀ян нар., вероятно 'омаен, очарователен' в песента: *„Видо ле, баян българко"* (ЮИ). — От основа *ба-* в *бая* и наст. *-ян*, срв. сръб. *ба̏јан* 'вълшебен, приказен'; за образуването срв. *обаяние*.

ба̀йт нар. '(за хляб) не пресен, студен'. — От тур. *bayat;* заето също в сръб. *ба̏јат*, алб. *baját*, нгр. *μπαγιάτικος*.

бдя 'стоя буден, не спя; стоя нащрек, с напрегнато внимание'; стб. бъдѣти, бъждѫ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), бдѣние (Син. тр., Мак. глаг. листи). — Произв.: *бдѐние, бдѝтелен, бдѝтелност, бъ̀дник, бъ̀дни вѐчер*, букв. 'вечер, през която се бди'. — Сръб. *ба̏дњи, ба̏дњак*, старинно *бдје̏ти, бди̑м*, словен. *bədéti*, рус. *бдѐть*, чеш. *bdíti, bdím* 'стоя буден', *bedlivý* 'внимателен, зорък'. — Други отгласни степени в *будя, на-блюдавам* (вж.), *с-на-бд-явам*. — Сродно с лит. *budė́ti* 'бдя', стпрус. *budē* 'бдите'. стинд. *búdhyatē* 'буди се, познава', *budhaḥ* 'будно, ясно, разбрано', гр. *πυνθάνεσθαι* 'стремя се да узная, да науча', *πέπυσμαι* 'узнах'.

бе частица при обръщение, обикн. към лице от мъжки пол. — Вероятно съкр. от *бате*, както *ма* от *мама, ба* от *баба, ле* от *леля* и др., успоредно с *ба* също от *бате*, срв. *Къде отиваш бе* (или *ба*)? Младенов, ЕтР, 20, сравнява стинд. *bhō* и тур. *be;* последното е вероятно от бълг.

бѐбе 'непроходило дете, пеленаче'. — Произв.: *бѐбенце, бѐбешки, бебешо̀к, бѐбче, бебо̀к*. — От фр. *bébé*, детска бълболна дума, както *баба, кака, мама, тата* и др., срв. тур. *bebek* 'бебе, кърмаче', англ. *baby* и др.

бѐбек 'най-голям камък в едноименна детска игра'; 'едро бебе' (Габрово). — От тур. *bebek* 'бебе, кукла'. Играта е наречена така, вероятно понеже камъкът, с който тя се играе, стои изправен като кукла.

бѐбер, вж. *бо̀бър*.

бег, беглѝк, вж. *бей*.

бего̀ния 'вид декоративно растение'. — Чрез нем. *Begonie* от фр. *bégonia*, по името на французина *Bégon*, управител на Saint Dominique на о-в Хаити в края на 17 в.

бед 'лошо, зло' (Солунско, Чирпанско). — Чрез тур. *bed* 'лош, грозен' от перс.; вж. *бетèр*.

бедà 'злополучие, нещастие, зло'; стб. **бѣда** (Зогр., Мар., Супр., Син. пс., Син. тр., Ман. хр.), **бѣдити, бѣждѫ** (Клоц., Супр.), **бѣдьнъ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **бєзбѣдьнъ** 'сигурен' (Супр.). — Произв.: *бедùца, бедя̀; забедя̀; избедя̀, избедя̀вам* диал. 'набеждавам'; *набедя̀, набеждàвам, набèждам; обедя̀, обедя̀вам, обèждам; побèда* (вж.), *побèдилък* 'голямо главоболие; събор, шум' (Велес); *убедя̀, убеждàвам* 'увещавам с думи; набеждавам'; *бедонòсен, бèден*, изпърво 'постигнат от беда, злочест', по-късно 'безимотен, сиромах', *беднèя, обедня̀вам, обеднèя, бèдност, бедня̀к, бедня̀чка, бедня̀шки, беднотѝя* съб., *бèдствие* (от рус. *бедствие*), *бèдствувам* (от рус. *бедствовать*, стб. **бѣдьствовати**), *бèдствен* (от рус. *бедственный*). — Срхр. *бије̏да* 'несправедливо обвинение', рус. *бедá*, чеш. *bída* 'плач, тъга, беда', стпол. *biada*, пол. *bieda* 'тъга, беда', луж. *běda*. — Праслав. **běda* от ие. **bhoidh-*. — Сродно с (лит. *bėdà*, латв. *będa* 'грижа, мъка'?) гот. *baidjan*, ствиснем. *beitten* 'принуждавам', алб. *be* от по-старо **bhoidhā* 'клетва', лат. *fidēs* 'вяра', гр. *πείθω* 'убеждавам' от ие. **bheidh*.

бедевѝя кон неизм. прил. 'хубав, породист кон' (ЮЗ). — Чрез тур. *bedevî* 'пустинен, бедуински (=арабски); чергар, скитник' от араб. мн. ч. *badawījūn* ед. ч. *badawī*, народно *bedewī* 'пустинен (жител)', прил. от *badw* 'пустиня', срв. *бедуѝн, бедỳх;* заето също в срхр. *бедѐвија* 'кобила от арабска порода', рум. *bidiviu* 'ездитен арабски кон'.

бѐден, вж. *бедà*.

бедѐн 'крепостна стена, насип' (ЮЗ); 'вид лятна женска дреха' (ЮИ). — Чрез тур. *beden* 'тяло; крепостна стена' от араб. *badan* 'къса ризница'; заето също в алб. *beden* 'женска дреха; крепостна стена', срхр. *бѐден, бѐдем* 'крепостна стена', нгр. *μπεδένι*, рум. *bedean* също.

бедрò 'част от крака между таза и коляното'; стб. **бєдра**, ж. р. (Син. пс.). — Произв.: *бèдрен, бèдрест, бедърцѐ, бедрѝца, подбèдрен, подбèдреница, надбèдрен*. — Срхр. *бѐдро*, словен. *bédro*, рус. *бедрò*, чеш. *bedro*, стчеш. *bedra*, пол. *biodro*, луж. *bjedro*. Родството с лат. *femur, femen* 'бедро' (от ие. **bhed-men?*) не е сигурно поради фонетични трудности. — Заето и в сев. гр. наречия *βεδρά* 'бедро' от стб. **бєдра**, ед. ч.

бедуѝн 'арабин, който живее скитнишки живот в пустиня'. — Произв.: *бедуѝнка, бедуѝнски*. — Вероятно от рус. *бедуѝн*, нем. *Beduine*, заето от араб.; вж. *бедевѝя*.

бедỳх диал. 'нескопен кон, жребец'. — Съставено от *бедевия* и наст. *-ух* по аналогия на *валỳх* 'полускопен кон'.

бедя̀, вж. *бедà*.

бѐе 'междум. за наподобяване на блеене'. — Произв.: *бѐйка* 'овца'. — Звукоподр.; *бѐйка* 'овца' в детския говор, както *мỳчка* 'крава' от *муу* 'мучене на крава'. Среща се и в други езици: гр. *βῆ*, лат. *bee*, нем. *bäh* също.

беж, вж. *бя̀гам*.

бежанѐц, вж. *бя̀гам*.

бѐжов, беж 'среден между светлокафяв и кремав'. — От фр. *beige; бѐжов* по *рòзов;* срв. и рус. *бежевый*.

без предлог за означаване липса или отнемане; стб. **безъ, без, бес** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс. и др.). — Срхр. *без*, словен. *brèz*, рус. *без*, чеш., пол.

bez, луж. *bjëz* от *bjez*. — Сродно с лит. *bē*, латв. *bez*, стпрус. *bhe* 'без', стинд. *bahiḥ* 'извън, навън'.

бѐза 'подигравка, глума' (ЮЗ), вж. *пѐза*.

бѐзбели 'бездруго, по всяка вероятност' (ЮИ, СИ). — От тур. *besbelli* 'очевидно, несъмнено', от *belli* 'очевиден, ясен' с удвояване на коренната сричка за усилване, характерно за турски.

бѐздна 'дълбока пропаст'. — От *без дъна* 'без дъно'; заето в рум. *beznă*. — Вж. *дъно*.

безѝмка 'последнородна дъщеря на родители' (Габрово). — Преосмислено по нар. етим. от *без* + *име* вместо **мезинка*, стб. мѣзиньць 'най-малкият пръст на ръката' (Кирилово панонско житие); значението е възникнало по метонимичен път; вж. и Шишманов, СбНУ 9, 607; вж. *мизѝнец*.

безѝр 'преработено растително масло за бои'. — Произв.: *безѝрен*. — Чрез тур. *bezir, beris yağı* 'ленено масло за размиване на бои' от араб. *bazr* 'семе, кълн', стеснено по-късно за ленено или конопено семе; заето също в рум. *bisire*.

безистѐн 'покрит пазар с манифактурни и бижутерни магазини'. — Произв.: *безистѐнски*. — Чрез тур. *bezesten* от перс., съставено от *bāz* 'търгуване' и *stan* 'място'; срв. от същия произход *базар, пазар*.

бей (Изт); **бег** (Зап) 'едър земевладелец или управител на малък град в Отоманската империя'. — Произв.: *бѐев, бѐйов, бѐевица, бѐйовка, бейца, бѐйски, беювам; побеювам; беглѝк* 'данък за овце, плащан на бег' (от тур. *beğlik*), *беглѝшки, бѐгов, бѐговица, бегликчѝя* (от тур. *beğlikçi*), *бегликчѝйство*. — От тур. *beğ* също, изговаряно *бей* в турския книжовен език и в турските говори в Източна България; различните форми отговарят на отделни изговори на думата в някогашните турски говори в България.

бей междум. за израз на учудване. — Разширено от *бе*, както *брей* от *бре*.

бѐйка дет. 'овца'. — Срхр. *бêка* 'име на овца', *бѐкнути, бѐкнем* 'блея', словен. *bekáti, beketáti, bęčati*, укр. *бекати*, чеш. *bekati, bečeti*, пол. *bekać, beczeć*. — Вж. *бее*, срв. *бѐка*.

бек спорт. 'защитник в игра на футбол'. — От англ. *back*, от обикн. знач. 'заден', спортното значение възниква от това, че бекът стои *зад* нападателите в тима.

бѐка 'овца (в дет. език); раст. острица, Carex; чистец, Stachys'. — Името на растението иде по метафоричен път от името на овцата. — Вж. *бее, бѐйка*.

бекàр муз. 'нотен знак, който премахва значението на диеза или на бемола'. — Чрез фр. *bécarre* от итал. *b quadro* буквално 'квадратно', понеже началната форма на тоя знак е квадратна.

бекàс 'вид прелетна блатна птица с дълга човка, Scolapax rusticola', **бекасѝна** 'вид птица, подобна на бекас, Scolopax gallinago'. — От рус. *бекас* или фр. *bécasse, bécassine*, произв. от *bec* 'човка, клюн'.

бѐки, вж. *бѐлки*.

беклемѐ диал., остар. 'наблюдателен пост, стражарница'. — От тур. *bekleme*, отгл. същ. от *beklemek* 'стоя на стража, пазя, охранявам'. МИ *Беклемѐто* (често).

бекòн 'слабо осолено пушено свинско месо'. — От англ. *bacon* 'свинско месо'.

бекрѝя нар., разг. 'пияница'. — Чрез тур. *bekri* от араб.; заето също в срхр. *бѐкриjа*, рум. *becriu, becrilic*.

бекя̀р, бекя̀рин 'мъж, който живее без семейство; неженен, ерген'. — Произв.: *бекя̀рски, бекя̀рство, бекя̀рщина.* — Чрез тур. *bekâr* от араб. *bikr* 'мома, девойка'.

бел[1] 'права лопата за копаене' (Изт). — От тур. *bel.*

бел[2], **бел пастърма̀** диал. 'пастърма от рибиците на коза'. — От тур. *bel pastırma*, съставено от *bel* 'рибица' и *pastırma* 'пастърма'.

беладо̀на 'старо биле, вид отровно многогодишно растение, прилагано в медицината и в козметиката, Atropa belladonna'. — От итал. *belladonna* също, букв. 'хубава жена', срв. руското му название *красавка,* тур. *güzel avrat*, букв. 'хубава жена', фр. *belle dame.*

белгѝя диал. 'черта по стена, отбелязана с връв, натопена в постна боя'; 'линия за чертаене' (Прилеп). — От тур. диал. *belgi* 'знак, прицел, мишена', сродно с *белег.*

бѐлег 'знак; следа; признак, отличителна черта'; стб. бѣлѣгъ (Ман. хр.). — Произв.: *белѐжа, белѐжка, бележкя̀р, бележкя̀рство, белѐжник, беля̀зан, бележѝт, бележѝтост; забелѐжа, забеля̀звам, забележѝм, забелѐжка; избелѐжа, избеля̀звам; набелѐжа, набеля̀звам; надбелѐжа, надбеля̀звам; отбелѐжа, отбеля̀звам; пребелѐжа;* МИ *Бѐлега* в Пирдопско, *Бѐлег, Бѐлега, Белѐжник* в Зап. Родопи; бѣлгоунъ, прякор на Асен I, който е от кумански произход, както и личното име *Асен* (вж.). — Срхр. *бјѐлег, бѝљег,* стсръб. бѣлѣгь, словен. *belẽžiti, belẽžka,* рус. *белёг,* струс. бѣлѣгъ, бєлѣгъ, бнлѣгъ от 10, 11 и 14 в. — Заемка от първобългарски, срв. тур. *bilgi, belgi* 'знак, белег', *belmek, bilmek* 'зная', монг. *bälgä* 'знак'; унг. *bélyeg* 'пощенска марка, белег, знак', заето от бълг. или първобълг.; *ѣ* в първата сричка се дължи на свързване с прил. бѣлъ. Вж. Младенов, RÉS 1 (1921), 46 сл.; СпБАН 45, 49—66.

белезѝк, обикн. мн. *белезѝци* и диал. *белезнѝци* 'железни гривни с верижка за оковаване ръце на арестуван' (Ботев). Формата *белезнѝци* е осмислена с бълг. наст. *-ник* във връзка с това, че белезниците оставят *белези* по ръцете. — От тур. *bilezik,* произв. от *bilgi, bilmek,* срв. от същия произход *белег;* заето също в срхр. *белѐнзука* 'гривна', рум. *belezic,* алб. *belezik, bülezik,* вж. и *белчу̀к.*

белекчѐ 'белезик' (Софийско). — Вероятно от тур. *bilek* 'китка (на ръка)' и наст. *-чѐ;* за значението срв. *браслѐт,* бълг. *врахѐли* от лат. *brachium* 'ръка (от рамото до лакътя)'.

белетрѝст 'автор на разкази, повести и романи'. — Произв.: *белетрѝстка, белетрѝстика, белетристѝчен.* — Чрез рус. или нем. *Belletrist,* образувано от фр. *belles lettres* 'художествена литература'.

бѐлки, бѐлким, бѐки диал. 'дано; нима'. — От тур. *belki, belkide* 'може би, вероятно'; заето също в срхр. *бѐлчи, бѐлчим,* гр. *μπέλκι.*

белму̀ш, бял мъж диал., **бел маш** (Ботевград) 'овчарска храна от пържено прясно сирене с брашно', вж. *балму̀ш.*

бело̀т 'вид игра на карти'. — От фр. *belote,* разпространено в началото на 20 в., вероятно от хол. или от лично име; срв. *бридж.*

белчу̀г 'метална брънка, халка за свинска зурла' (Брезнишко, Белослатинско и др.). — Произв.: *белчуджим* 'слагам белчуг на свиня'. — Струс. бєльчюгъ (12 в.), стсръб. бѣлчоугь, бѣлчоужьц, рус. *бел(ь)чуг,* срхр. *бѝдчуг, бѐлчуг,* рум. *belciug* 'халка', *belciugat* 'халковиден, кръгъл', заети от стб. и

нбълг. — От първобълг. произход, тюрк. **belčug, *bilčig,* срв. калмукски *biltsəg* 'пръстен', сродно с *белезици, белег.*

бѐля 'махам кора на плод, дърво; (за платно) правя да стане бяло'. — Произв.: *белàч, белàчка, белянка* 'място за белене на платна; тлъка за белене на царевица'; *добѐля, добѐлвам; забѐлвам; избѐля, избѐлвам, избѐлям; набѐля, набѐлвам; обѐля, обѐлвам; отбѐля, отбѐлвам; побѐля, побѐлвам; пребѐля, пребѐлвам; убѐля, убѐлвам* 'избелвам'. — За етим. вж. бял.

белà 'пакост, беда'. — Произв.: *белалѝя* (от тур. *belâlı*). — Чрез тур. *belâ* от араб.

бемòл муз. 'нотен знак, който означава, че звукът се намалява с половин тон'. — Чрез фр. *bémoll* от итал. *b mol,* по-ново *bimmolle,* наречен така в противоположност на *be duro* = ит. *бекàр* (вж.).

бенгàлски òгън 'смес от леснозапалими, обикн. магнезиеви частици, която се пали за илюминация'. — От нем. *bengalisches Feuer.*

бѐнде, бѐндей 'глупав, наивен човек, глупак' (Котел). — Чрез тур. *bende* 'роб, слуга' от перс.

бендѝсвам, бендѝсам, беиндѝсвам, беиндѝсам диал. 'харесвам'. — От аор. форма на тур. гл. *beğenmek* и *-с-* от гр. аор. В Зап. Бълг. гласи *бегендѝсвам* според местния турски изговор, срв. *бей* и *бег, мегдан* и *мейдан* и др.

беневрѐци, бревенѐци 'вид тесни панталони от бял домашен шаек (в западнобълг. носия)' (Зап). — Чрез срхр. *бенѐвреке,* мн. *-вреци* от 17 в. насам; заето също в рум. *berneveci,* алб. *brendevek* 'гащи'. Втората част *-бреке, -вреке, -вреци* е сродна с алб. *brekë,* гр. *βρακί* от лат. *braca* 'гащи', рус. *брюки* от хол. *broek* или дол. нем. *brôk* от лат. *braca,* заето от келтски; V a s m e r, Rocz. sł. 3, 262, извежда *беневреци* от нгр. *παννόβρακα.* Първата част остава необяснена. М л а д е н о в, ЕтР, 27, допуща, че е сродна с нем. *Beine* 'колена, крака', срв. нем. *Beinkleid* 'панталони'.

бензѝн 'вид течно гориво, добивано от нефт'. — Произв.: *бензѝнен, бензѝнов, бензиностàнция.* — Чрез фр. *benzine* от късно лат. *benzoe,* заето от араб. *lubān ǧāwi* 'явайски тамян'.

бѐнка 'естествено тъмно петънце по тялото'. — От тур. *ben* също, *benek* умал., нагодено по бълг. думи като *пъпка, чирка* и др.

бент 'преграда на река, яз'. — Произв.: *бѐнтов, забентўвам* 'правя бент' (Банско). — Чрез тур. *bent* също, от перс., срод. с нем. *Band* 'връзка, превръзка'.

берà 'късам и турям на едно място (плодове или цветя); събирам (нар.); побирам, съдържам (за съд); гноя (непрех.)'; стб. **бьрати, берѫ** 'събирам, вземам' (Супр.), **съБьрати,-берѫ** (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. пс., Син. тр. и др.), **съБьраниѥ** 'събрание' (Супр.), **възБьрати** (Асем.). — Произв.: *берàч, берàчка, бѐрба* диал., *бѐрма* диал., *берѝя, берѝтба, берешкòм* диал., *берѝтбен, бор* 'гънка на дреха за украса' (Коларовградско); *доберà, добѝрам, дòбир; заберà, забѝрам; изберà, избѐрка* 'мъжки коноп с тичинкови цветове' (Никюп, Търновско), *избѝрам, ѝзбир* диал. 'избор', *избѝрък* диал. 'измет; паберки', *избирàч, избирнàк* 'нещо останало след избирането на по-хубавото' (Търново), *избирàтел, избирàтелка, избирàтелен, избирàем, избирàемост, ѝзбор, ѝзборен, ѝзборност, избрàник, избрàница; наберà, набѝрам, набѝрка* диал. 'набрано, гънка', *нàбор* 'гънка на дреха' (Врачанско); воен.

'войници, които постъпват едновременно в казармата', 'набран текст' (от рус. *набòр*), *нàборен*; *недобòр* 'остатък от недоплатен данък или дълг'; *оберà, обѝрам, òбир, обѝрник, обѝрница, обирàч, обѝрничество, òбирджилък, обѝрнически, обѝрнишки, обòрка* (от рус. *убòрка*); *отберà, отбѝрам, òтбир* диал. 'отбиране, отбор', *òтбòр, отбòрен* 'избран', *отбòрник*; *поберà, побѝрам, пòбир* диал. 'побиране', *пòберка* 'паберки, баберки' (Банско), *пòбирък* диал. 'паберки', *подбѝрам, подберà, подбòр, подбòрен*; *преберà, прèбир* 'везмо на стан' (Банско); *пребѝрам* диал. 'правя шарки в краищата или в средата на тъкан; избирам, пробирам', *прèбори, прèбирки* диал. 'шарки в краищата или в средата на тъкан; проберà, пробѝрам'; *пресберà, пресбѝрам* диал. 'събирам, престягам'; *приберà, прибѝрам* 'събирам, разтребвам'; 'правя везби при тъкане на стан' (Банско), *прѝбер* диал. 'водило на юзда', *прѝберич* (в нар. прик.), *прибѝрци* диал. 'които прибират всичко' в закачката „*Радомирци все прибирци*", *прибѝрен, прибѝрник, прѝбор* (от рус. *прибòр*); *проберà, пробѝрам, пpòбир, пробѝрен*; *разберà, разбѝрам, разборѝт, разбòрен* диал. 'ясен, разбран', *разбирàтелство* (от рус. *разбирàтельство*), *разбирàтелски, неразборѝя, неразбòр* диал. 'неразбиране', *разбòр* (в знач. 'анализ' от рус. *разбòр*), 'разсъдък' (Банско), *разборчѝв* (от рус. *разбòрчивый*), *безразбòрен, безразбòрност, разбирàем, неразбрàнщина, разборàвя, разборàвям* диал. 'разправям'; *сберà, сбѝрам, сберàло, сбирàло* 'сборище', *сберѝло* 'сборище' (Болград), *сбирàч* диал. 'бъчварски уред, вид щипка, с която се събират дъгите, за да се турят обръчи', *сбирѝтък* диал. 'сбирщина', *сбирнàк* диал. 'събрани неща', *сбирнà* диал. 'събор, събиране', *сбѝрище* диал. 'сборище', *сбирнина* диал. 'място за разходка; сборище', *сбѝрка, сбѝрщина, сбиртòк* диал., *сбирачерка* 'жена, която събирà остриганата вълна' (Родопите), *сбор* диал. 'религиозен празник; панаир; дума, приказка, разговор', 'жени, събрани пред пътна врата' (Банско), *сбòрба* диал. 'разговор, дума', *сбòрак* диал. 'железни стърготини', *сборлѝв* 'разговорлив' (ЮЗ), *сбòрок* 'дума' (ЮЗ), *сборонджѝя* диал. 'разговорлив човек', *сбòрен, сбòрник* (от рус.), *сбòрище, сборя̀нин, сборя̀нка, сборя̀нски, сборỳвам* 'правя сбор, събирам (числа)', 'говоря' (Зап, ЮЗ); *съберà, събѝрам, събирàч, събòр, събòрен, събрàние* (от рус. *собрание*), *собране* 'събрание' (Банско), *собрашчѝна* 'различни събрани неща' (Банско), *съборя̀нин, съборя̀нка, съборя̀нски*; *усбòря се, усбòрвам се* диал. 'уговарям се'; *берòкукник* 'къщовник' (Прилеп); 'високо място, дето уж се събират кукувици' (Ресен) (от *бера* и *кукя* 'къща'), *берокỳкница* 'къщовница' (Прилеп), *винобèрма* 'гроздобер' (Търновско), *розобèр, кукурузобèр, берокъщник=беридом* 'добър къщовник', *трохобèр* диал. 'един от коледарите, който събира даровете в торба', *хоробèрец* диал. 'добър хороиграч', *цветобèр* диал. 'бране на трандафил'. — Срхр. *брàти, бȅрēм*, словен. *bráti, bérēm*, рус. *брать, берỳ*, чеш. *bráti, beru*, пол. *brać, biorę*, гор. луж. *brać, bjeru*, дол. луж. *braś, bjeru*. — Сродно с лит. *beriù, bérti* 'сипвам', латв. *beru, bert* 'сипвам, наривам', гот. *baira* 'нося', нем. *ge-bären* 'раждам' (=доносвам плода, бремето в утробата си, срв. бълг. *брèме, брèменна*); *bahre* 'носилка', англ. *bear* 'нося, раждам', стинд. *bhárati, bibhárti* 'носи, отнася', авест. *baraiti* 'носи, влачи', гр. *φέρω* 'нося', лат. *fero* 'нося', арм. *berem* 'нося'. Начално значение 'нося, отнасям', запазено в стб. брѣмѧ, бълг. *бреме*, развило се в новото си значение 'вземам' от изрази като *береть чьто у кого* 'носи (=отнася, взема) нещо от някого'. От ие. корен **bher-*. Началното знач. на бълг. *бера* 'късам плодове' е 'събирам', като се има пред вид събирането на плодове. Това знач. е запазено в нар. език, срв. диал. *берем дърва* 'събирам, сека дърва от гората', *сиви говеда да бере; царя войска бере* (нар. пес.) и др. Значението 'гноя' е възникнало в изразите *бере гной* 'събира, образува гной (за рана)', *разбѝрам*

от начално знач. 'вземам, схващам', срв. израза *не взема от дума* 'неразбран, непослушен е' (СИ). Вж. от същия произход *па̀берки, бранѝца.*

бѐра 'бира' (Русенско). — От рум. *bere.*

берба̀нт, бербàнтин диал. 'мошеник, негодник'. — Чрез рум. *berbant,* срв. *berbantîc* 'мошеничество; свободия' и нгр. *μπιρμπάντης* от итал. *birbante.*

бербà т 'мръсен, изцапан; мръсно, нечисто'. — Чрез тур. *berbat* от перс.

бербѐр, бербѐрин остар. 'бръснар'. — Произв.: *бербѐрски, бербѐрница.* — Чрез тур. *berber* от итал. *barbiere,* производно от *barba* 'брада', вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 226; заето също в нгр. *μπερμπέρις, μπαρμπέρις,* алб. *berber.*

бербѐриче 'епитет на ластовица', в обръщение: *„Лястовиче берберичe, бери пеня за вечеря“* (Велес). — От името на птицата *перперица, перпериче,* осмислено с гл. *берà.*

берекѐт 'плодородие, изобилие'. — Произв.: *берекѐтен, берекетлѝя* (от тур. *bereketli*). — Чрез тур. *bereket* от араб. *baraha* 'благословия (на бога)'; заето също в срхр. *берѝћет, берѝћетан,* рум. *berechét,* нгр. *μπερεκέτι,* алб. *bereqét* 'житно растение'.

берѐтка, вж. *барѐтка.*

берѝя 'данък', вж. *берà.*

беркỳвам 'събирам паберки' (Драмско). — От *паберкувам,* вж. *берà.*

беркỳша диал. 'зълва по време на сватба'. — Неясно; вероятно от гл. *бера.*

бесѐда 'непринуден разговор; сказка, доклад'; стб. бесѣда (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), бесѣдованиѥ (Супр.), бесѣдовати, -доуѭ (Зогр., Мар., Син. тр., Сав.), побесѣдовати (Супр.). — Произв.: *бесѐдим, бесѐдвам* (ЮЗ; Радомирско); *бесѐдка* (от рус. *беседка*), *забесѐдя; събесѐдвам* (от рус. *собѐседовать*), *събесѐдник* (от рус. *собеседник*), *събесѐдница* (от рус. *собесѐдница*); в книж. език заето от рус. *бесѐдовать.* — Срхр. *бѐсједа* 'реч, проповед', рус. *бесѐда* 'разговор, проповед, слово' и диал. 'беседка, събрание, общество, стая', срв. у нас. *Славя̀нска бесѐда,* чеш. *beseda,* пол. *biesiada* 'пир, забава'. — Съставено от **без-* и **-сѣда,* дето *без-* е запазило началното си значение 'отвън, навън' и *-сѣда* от сѣдати, сѣдѫ; начално значение 'седене навън' за говорене пред къщи, както става и до сега у нас в малките градове и в селата, особено привечер; за значението срв. бълг. *на по̀седок*' на посещение за приказване, на приказка' (ЮЗ), *сбор* 'жени, събрани на приказка пред пътна врата' (Банско), укр. от пол. *сейм* 'събрание', *сеймати* 'говоря', бълг. *сбор* 'дума, говор', *сбо̀рвам, сборỳвам* 'говоря, приказвам' (Зап и ЮЗ), гр. *λέγειν* 'събирам, говоря', *ὅμιλος* 'гмеж, събрание', *ὁμιλέω* 'говоря, общувам', лат. *conventum* 'събиране', *конвент* 'народно събрание', рум. *cuvînt* 'дума, реч, мнение'.

беслемѐ диал. 'храненик'. — От тур. *besleme* 'отхранване, отглеждане', отглаг. същ. от *beslemek* 'храня, кърмя; грижа се'.

беслѝн 'късче, парче плат за кукли' (ЮИ); **беслѝм пеленѝ** 'тънки, хубави пелени' (в нар. песни). — Неясно.

бѐся 'умъртвявам някого като слагам примка на шията и го оставям да виси'; диал. 'турям да виси, окачвам'. — Произв.: *бесѝло, бесѝлка; вбѐся, вбѐсвам* 'обесвам' (Търново); *добѐся, добѐсвам; забѐся, забѐсвам; избѐся, избѐсвам; обѐсвам, обѐся* и диал. 'турям да виси, окачвам'; *обѐсник* 'който е за бесене; немирник' (кръстосване от *обесен* и *бѐсен*); *обѐсница* 'жена-обесник; кърпа-обесеница', *обѐсеник* 'обесен човек; обесник', *обесеница* 'обесена жена; жена-обес-

ник; кърпа, с която се връзва младоженец за шията', *обесѝлник* 'обесник', *обесѝлница* 'обесница', *обѐшняк* диал. 'обесник'; *побѐся, пробѐся, пробѐсвам* диал. 'обесвам'. — Чрез декомпозиция от **об-вѣсити,* дето *о-* е схванато като представка в случаи като *правя—оправя, бера—обера, меся—омеся* и др., срв. рус. *повесить* 'обеся'. Подобни случаи са *близка* от *об-лижа, бàгня се* от *об-агня се, затвàрям* от *от-варям* и др. — Вж. *обѐся, обѐсвам.*

бетѐр нар., разг. 'по-зле, по-лошо'. — Чрез тур. *beter* също, от перс. *bedter, better,* сравн. степен от *bed, bet* 'лош, зъл'.

бетòн 'строителна смес от цимент, вода, пясък и чакъл'. — Произв.: *бетонѝрам, бетòнен, бетонàрка, бетонджѝя, бетонджѝйски, бетонобъркàчка.* — От фр. *béton,* което иде от по-старо *bitume,* заето от лат. *bitumen* 'земна смола, асфалт'.

Беч геогр., остар., нар. 'Виена' (СЗ). — Произв.: *бѐчки, беч карамфил* 'брадат карамфил, Dianthus barbatus', *бечко дърво* 'акация, салкъм' (Видинско). — От унг. *Bécs* 'Виена' или от сръб. *Бѐч.*

бѐчви, бѐчвища 'вид чорап от аба; калци, потури; широки шалвари без крачоли' (ЮЗ). — Срхр. *бjѐчва* 'калцун'. Младенов, ЕтР, 28, допуща връзка с *беневреци.* Илински извежда думата от **běči<obvěči* 'пръчка, тояга'. Вероятно сродно с рус. *бечевà, бичевà* 'въже за теглене на кораб'; за знач. срв. *навòи*; по-малко вероятно да е във връзка с името на Виена — *Беч,* разпространено в Сърбия и в Северозападна България.

бешѝк 'детска люлка, колебка' (ЮЗ). — От тур. *beşık.*

бешлѝк остар. 'турска сребърна монета от пет гроша'. — От тур. *beşlik,* произв. събирателно от *beş* 'пет'; срв. *петàк* от *пет.*

бѝба 'патица, гъска или пуйка' (Зап; Средногорие). — Произв.: *бѝбка, бибѐнце* умал., *бѝбѐ* 'умал.; перуника, Iris graminea; ръкойки' (за знач. срв. раст. *пàте, пàтенца, патѐта, пàтици*); *бѝбел* (Пирдоп). *бибетѝя* съб. — Срхр. *бѝба* 'пуйка', словаш. *bibic* 'птица чинка, Fringilla'. — От звукоподражателен произход, по думите с които се мамят патици — *би-би-би.* — Тур. диал. *biba* 'малка гъска' (Изт. Тракия) е заето вероятно от бълг.

биберòн 'гумена цицка, чрез която се хранят или залъгват кърмачета'. — От фр. *biberon* също, книж. образувано от лат. *bibo* 'пия'.

бибершѐ отỳ диал. 'раст. розмарин, Rosmarinus officinalis'. — От тур. *biberiye* също; завършекът подведен по аналогия на *индришѐ* и др.

библио-. Първа съставна част на думи като *библиогрàф, библиографѝчески* остар., *библиографѝчен, библиогрàфия, библиогрàфски; библиомàн* (от рус. *библиомàн,* заето от нем. *Bibliomane*), *библиомàния, библиомàнски, библиотѐка* (Ботев), *библиотѐчен, библиотекàр, библиотекàрски, библиотекàрство, библиофѝл* (рус. *библиофѝл,* нем. *Bibliophil*), *библиофѝлски, библиофѝлство* и др. — Чрез рус. *бѝблио-* или зап. европ. *biblio-* от гр. *βιβλίον* 'книга' по името на сирийското пристанище *Byblos,* от което гърците получавали папирус за писане.

бѝблия 'религиозна книга на стария и новия завет' (Ботев). — Произв.: *библѐйски.* — Чрез рус. *библия* от лат. *biblia,* заето от гр. *βιβλία,* мн. ч. от *βιβλίον* 'книга', срв. *библио-.*

бѝва 'добре (при отговор за съгласие)' (Изт), *не бива* 'не трябва'. — Вж. *бѝвам.*

бивàк 'място за станування, стан'. — Произв.: *бивàчен, бивакỳвам.* — Чрез рус. *бивак* или нем. *Biwack* от фр. *bivouac,* заето от дол. нем. *bī-wake* 'охрана пред караулно помещение'.

бѝвам 'съм', несвършена форма от стб. **бъіти**, запазено в нбълг. *бих, бил,* срв. *съм.* — Стб. **бъівати, -ваѭ** (Зогр., Мар., Асем. и др.). — Произв.: *добѝвам, добѝя, до̀бив, добѝвен, добѝвка, до̀бит* диал. 'добиване', *до̀битен* диал. 'добивен', *добѝтък* (вж.), *добѝче, добича̀р* диал. 'скотовъдец'; *пребива̀вам* (от рус. *перебывать*), *разнебѝтя, разнебѝтвам* (вж. *битиѐ*); *сбѝя се, сбѝвам се* диал. 'сбъдвам се'; *сдобѝя, сдобѝвам, сдо̀бив* диал. 'придобивка, добив'. — Срхр. *бѝвати, бӣва̄м,* словен. *bivati,* рус. *быва̀ть, быва̀ю,* пол. *bywać,* чеш. *bývati, bývám.* — Корен **bhū-,* лит. *bũvoju, buvóti* 'бивам', диал. *bũvo* 'бях', гот. *bauan* 'живея', стинд. *bhávāmi* 'бивам', гр. *φύω* 'раста, създавам', лат. *fu-ī* 'бях'. Вж. *добѝв(ам), битиѐ.*

бѝвол 'едро рогато домашно животно с чер косъм, Bos bubalus'. — Произв.: *бѝволски, бѝволски езѝк* 'раст. Scolopendrium vulgare', *бѝволско просо̀* 'раст. Beckmannia crucaeformis' (Средногорието), *бѝволица, бивола̀р* 'пастир на биволи; шарен фасул, Phaseolus multiflorus', ЛИ *Бивола̀ров, бивола̀рски, бивола̀рка, бивола̀рник, бѝволче* 'умал.; раст. татул, Datura stramonium', *биволѐ* 'умал.; раст. попадийка, Hyoscyamus niger'. — Срхр. *бӣо̄,* род. п. *бӣвола,* рус. *бу̀йвол,* белорус. *бавол,* стчеш. *byvol,* чеш. *buvol,* стпол. *bujwol,* пол. *bawół.* — Заето от лат. *būbalus,* вероятно от нар. лат. форма **būvalus,* срв. гр. *βούβαλος, βούβαλις;* заето в рум. *bivol.*

бивӯшка 'раст. Lonicera xylosteum' (Казанлъшко). — Вероятно гальов. съкр. от *биволӯшка.*

бивш и **бѝвши** остар., книж. 'който е бил, някогашен'. — От рус. *бывший* също, мин. действ. прич. от гл. *быть* 'съм', срв. *бѝвам.*

Бѝгла геогр. 'връх в Искърския пролом; чука до Желява, Елинпелинско; планина в Битолско'. — Чрез гр. *βίγλα* 'стража' (или от някое балканско латинско съответствие) от лат. *vigilia.* Срв. бълг. МИ *Стража, Стражата, Стражица, Стражо̀вица* и мн. др.

бѝгор 'шуплив варовик'; 'течност, която излиза от устата на мъртвец' (Банско). — Произв.: *бѝго̀рен, бигорлѝв* още 'много солен', *бѝгоров; бигор солено* 'извънредно много солено'; манастир *Св. Иван Бигор* в Дебърско. — Алб. *bigór* срхр. *бӣгар* също. — Неясно.

бѝдем (Зап), **бѝдам** (ЮЗ) 'бъда'. — Произв.: *нѐбидник* 'несретник, непрокопсаник' (Дебърско), *небѝдница* 'жена, която да не я бъде, да се махне, да се погуби' (Прилеп), в клетва. — Кръстоска от *бъ̀да* и *бѝвам* (вж.).

бидо̀н 'малък тенекиен съд за течности'. — От фр. *bidon* също, вероятно от сканд. *bida* 'ваза' или от визант. *πίθον* 'бъчва; стомна за вино'.

бижӯ 'скъпоценен накит'. — Произв.: *бижутѐр* (от фр. *bijoutier*), *бижутѐрия* (от фр. *bijouterie*), *бижутѐриен.* — Чрез фр. *bijou,* заето от бретон. *bizou* 'пръстен', произв. от *biz* 'пръст'.

биза̀я 'кърмя дете' (ЮЗ). — Произв.: *бѝзка, ко̀зя бѝзка* диал. 'раст. Sedum acre', *биза̀ля* 'бозайниче' (Плевня, Драмско); *набиза̀я се, набѝзам се.* — Вж. *боза̀я.*

бизѐл(и) рядко 'вид грах, Pisum sativum'. — Чрез тур. *bezelye* от итал. *pisello,* срв. гр. *πιζέλι,* мн. ч. *πιζέλια,* умал. от лат. *pisum* 'грах'.

бизинглѝч 'тояжка с железен бод, с която децата си карат шейната' (СЗ). — От тур. диал. *bizlengiç* 'магаретар', т. е. човек, който кара магаре с прът с железен шип.

бизо̀н 'див бик в Северна Америка, Bisonus'. — Чрез рус. *бизон* или от фр. *bison* от ср. лат. *bison;* срв. гр. *βίσων,* вероятно заето от герм. **wisund,* срв. ствиснем. *wisunt, wisant,* сродно със стпрус. *wis-sambrs* 'див вол'.

бѝйка диал. 'раст. троскот'. — Произв. от *(из)бия*, начално знач. 'растение, чиито стъбла избиват над земята', срв. други синоними *бий-бий кръвчица, бий-бий копър*.

бик 'нескопен вол или бивол'; стб. бꙑкъ (Симеонов сб. от 1073). — Произв.: *бѝков, биковѝт, бичѐ, бикàр* 'бикогледач', *бикàрник* 'обор за бик', *бикогледàч; вбичà се, вбичàвам се; забѝча се, забѝчвам се; бикобòрец, бикобòрски, бикобòрство, бикоглàв, бикоглàвски, бакоглàвщина, бикоглàвство; бѝча се* 'държа се надуто' (Брезнишко), *бѝчо* диал. 'набит, здрав човек', МИ *Бич* при Копривщица (прил. от *бик* с наст. *-jь*). — Срхр. *бѝк*, словен. *bìk*, рус. *бык*, чеш. *být*, пол., луж. *byk*. — Корен звукоподр., от ие. **bhūkos*, срв. *буча*, лит. *bukti* 'рева, муча', кимр. *bugad* 'мучене, рев', словен. *bukati* 'муча, рева', срв. бълг. *рикàч* 'бивол', вж. и Ст. Младенов, RÊS 4 (1924), 194 сл.

бѝкам, бѝкна, бѝквам диал. 'повалям, тръшкам, катурвам, правя да падне'. — Произв.: *набѝкам, набѝквам* диал. 'събарям, бикам много неща', *набѝча, набѝчвам* 'накатурвам, наповалям много неща'. — От стб. *бꙑкаѭ, производно от бꙑкъ 'бик'; начално значение 'правя (блъскам, бутам, ръгам) като бик'. За образуването срв. *ѐжа се* от *еж*, *маймунѝ се* от *маймỳна* и под., срв. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 7 и сл. Вж. *бѝча*[2].

бил, билà, билò, мн. билѝ мин. действ. прич. от *съм*. — Произв.: *небѝлица* 'измислица, небивалица' (Тетевен). — Вж. *бѝвам*.

билгѝя рядко 'вид брус за заглаждане на ножове'. — От тур. *bilgi*; заето и в срхр. *белѐгија*.

бѝле нар. 'билка; раст. развалниче, Atropa belladonna; лопен, Verbascum phlomoides; попадийка, Hyoscyamus niger; голям хвощ, Equisetum telmateja'; стб. бꙑлиѥ 'растение' (Супр.), бꙑлїѥ (Ман. хр.). — Произв.: *беснѝчаво бѝле* 'раст. бесниче, Phelipea ramosa' (Чакалите, Търновско), *богорòдично бѝле* 'раст. пресечена трева, Ajuga Laxmanni', *вѐле бѝле* 'раст. старо биле, Atropa Belladonna', *клѝнаво бѝле* 'раст. клинавиче, Linaria vulgaris', *колѝчаво бѝле* 'раст. клинавиче', *назлòво бѝле* 'раст. Physalis alkekengi', *огнѝчаво бѝле* 'раст. Ajuga', *отрòвно бѝле* 'раст. старо биле', *порѐзнато бѝле* 'раст. Hypericum perforatum', *посѐчено бѝле* 'раст. порезнато биле', *прѝпално бѝле* 'вид биле, с което се лекува болест припал — някакви кожни пъпки', *разкòвно бѝле* 'раст. разковниче', *рѝбе бѝле* 'раст. Anamirta cocculus; раст. черен лопен, Verbascum nigrum', *рупелѝво бѝле* 'раст. кучешко грозде, Solanum dulcamara', *свръ̀но бѝле* нар., митол. 'трева, с която може да се преправят, обръщат нещата', *сѐчено бѝле* 'раст. сечена трева, Achillea millefolium; раст. порезнато биле', *старо биле* 'раст. веле биле; раст. самодивски бурен, Asarum europaeum', *ỳшно бѝле* 'раст. Sempervivum tectorum', *цѐрмово бѝле* 'билка, с която се лекува церма', *шàпаво бѝле* 'раст. мащерка, Thymus serpyllum; раст. богородичино мляко, Cynoglossum officinale', *шаплѝво бѝле* 'раст. Sedum rhodiola'; *билѝр(ин), билѝров, билѝрка, билѝрски, бильòбѐр, биллѝв* 'обрасъл с биле' (Банско), *биллѝсува* 'обрасва с биле', *бѝли* прил., *бильòсам, бильòсвам* 'магьосвам с биле', *билянѝк* 'бурен, плевел'; МИ *Били връх, Билье Коло, Биленица* и др. — Срхр. *бѝље*, словен. *bílje*, рус. *быльё*, чеш. *býlí* 'храст, растение', пол. *bylina* 'многогодишно растение'. — От ие. **bhūlijo-*, срв. гр. *φύω* 'раждам, раста', *φυτόν* 'растение' и др., от един произход със стб. бꙑти 'съм, съществувам', начално знач. 'това, което съществува, живее, расте'; заето в рум. диал. *bîlă, bîlie* 'бурен, плевел'.

билѐт 'листче, картонче за ползуване от нещо (1849); документ за удостоверяване, открит лист (1813); банкнота (1857); записка, писмо (1863)'. — Произв.:

билѐтен. — Чрез рус. *билет* или нем. *Billet*, заето от фр. *billet*, вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 227.

бѝлка 'лечебна трева'; стб. бꙑлька 'трева' (Ман. хр.). — Произв.: *ко̀личава бѝлка* 'раст. Veronica spicata и Veronica orchidea' (Водица, Варненско), *кърка̀леста бѝлка* 'раст. подбел, Tussilago farfara', *пробѝта бѝлка* 'раст. Hypochoeris maculata' (Бистрица, Соф.), *ресу̀лева бѝлка* 'раст. равнец, Achillea millefolium', *ръ̀сова бѝлка* 'билка, с която лекуват порязано', *сѝня бѝлка* 'раст. метличина, Centaurea Cyanus', *сла̀дка бѝлка* 'вид сладка трева за лекарство'; *бѝлчина* 'раст. Verbascum phlomoides', *билка̀р, билка̀рка, билка̀рски, билка̀рство*. — Вж. *бѝле*.

билнѝк, вж. *бинлѝк*.

бѝло 'гребен на планина или на рид; най-висока част на покрив; греда за такава част'. — Произв.: *бѝлски*, особ. в МИ: *Билска чука*. — Срхр. *бѝло* 'план. гребен; летва на гребло, за която са закачени зъбците; пулс; клепало', словен. *bilo* 'кръвоносен съд; часовниково махало', рус. диал. *било, билень* 'прът за вършеене; език на камбана; клепало', укр. *біло* 'език на звънец', чеш. *bidlo* 'прът, върлина; ватали на тъкашки стан'. — Произв. от гл. *бия*, основа *би-* и наст. *-ло*, за образуване имена на инструменти, срв. *ра-ло, греб-ло, сед-ло* и др. Начално значение 'това, с което се бие'. Развоят на бълг. значения е вървял по следния ред: инструмент за удряне>прът, върлина>греда за покрив>било на сграда>планински гребен. За геогр. термини срв. *гребен, бърдо, гред, греда* 'продълговат рид', възникнали поради прилика по форма.

билю̀к, бюлю̀к диал. 'голямо множество (обикн. добитък)'. — От тур. *bölük* 'рота, тълпа'.

билю̀р диал. 'кристално стъкло'. — Произв.: *билюрен*. — Чрез тур. *billûr*, вероятно от итал. *berillo*, което чрез гр. *βέρυλλος* е заето от индийски.

биля̀, билѐ нар. 'дори, даже'. — От тур. *bile*.

биля̀к оту̀ 'раст. рибе биле, Anamirta cocculus' (СИ). — От тур. *balık otu* също, образувано от *balık* 'риба' и *ot* 'трева' повлияно от бълг. *бѝле* (вж.).

биля̀рд 'игра с топки от слонова кост върху специална маса; маса за тази игра' (1864), **биля̀рдо** (1858). — Произв.: *биля̀рден*. — Чрез гр. *μπιλιάρδο*, итал. *bigliardo* от фр. *billard*, вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 227 и сл.

бина̀ диал., остар. 'сграда, постройка'. — Чрез тур. *bina* 'постройка, сграда' от араб.

бинѐк таш остар., диал. 'камък, от който ездач се качва на кон'. — От тур. *binek taşı* също, съставено от *binek* 'ездитно животно' и *taş* 'камък'.

бинѝш остар., диал. 'дълга горна и широка дреха от червен плат, наметало'. — От тур. *biniş* 'езда; наметало', понеже са я носели при езда; заета също в рум. *biniş*, срхр. *бѝњиш*, нгр. *μπενίσι*.

бинлѝк, билнѝк 'дамаджана'. — От тур. *binlik* също, от *bin* 'хиляда', изпърво 'съд, който събира 1000 драма, т. е. около три литра'. Формата *билник*, характерна за Изт. България, е възникнала поради осмисляне с гл. *бълнѝкам*.

бино̀къл 'ръчен далекоглед с две къси тръби'. — Чрез рус. *бинокль* от фр. *binocle*, създадена книжовно през 1645 г. от Rheita от *bini* 'по две' и *oculus* 'око'.

бинт 'платнена лента за превръзка'. — Произв.: *бѝнтов, бинту̀вам, бинто̀вам*. — Чрез рус. *бинт* от нем. *Binde*; срв. от същия произход *бент*.

бѝнте 'вид картофи' (след 1930). — От хол. *binte* също, по женско ЛИ *Binte*, наречени така от агронома, който е получил тоя сорт картофи.

бинчо̀сува̀м 'скитам се, скитосвам' (Банско). — Вероятно от мин. св. форма *bind-* на тур. гл. *binmek* 'яздя, яхам'.

био- първа съставна част на нови културни книжовни заемки, която придава отношение към *живот, битие: биогрáфия* (Ботев), *биографѝчен, биогрáфски, биолóгия, биологѝчен, биолóжки, биолóг; бѝохимия, биохимѝчен, биохимѝк, биохимѝчески* и др. — От гр. *βίος* 'живот'.

бир, бѝрка диал., остар. 'данък, берия' стб. бирь 'данък' (Ман. хр.), бирокъ (Вирг. гр.). — Срхр. *бӣр* 'жито, което селяните дават годишно на свещеник', словен. *bîr* 'данък', рус. *бир* 'данък, налог'. — Обикн. се приема, че е заемка от тюрк. **bäri, *bärü* 'дар, подарък', тур. *ver-mek* 'давам', срв. бълг. *вергѝя* 'данък' от тур. *vergi* 'данък; дар, подаяние', *vere* 'предаване на крепост, капитулиране', заето в унг. *bér* 'заплата', вероятно направо от първобълг.; според други думата е отглаголно образуване от глаголи като *съ-бѝр-ам, о-бѝр-ам* и др. Наличието обаче на струс. *бирчий* 'бирник' говори по-скоро за тюркски произход на думата. — Рум. истор. *bir* 'данък, налог' е заето вероятно от български. — Срв. *бѝрник* от същия произход.

бѝра 'вид алкохолно питие, правено обикн. от ечемик' (1851). — Произв.: *бѝрен, бирáрия,* с начално значение 'бирена фабрика' (1858), съвременното значение за пръв път 1866 под формата *берарíи,* мн. ч., по-старо *бирарѝя* (от нгр. *μπιραρία,* заето от итал. *birreria*), *бирарѝйница* (1872). — Чрез нгр. *μπίρα* от итал. *birra,* заето от нем. *Bier,* хол. *bier,* образувано от лат. *bibere* 'пия'; за знач. срв. чеш. *pivo,* пол. *piwo,* рус. *пиво* 'бира', вж. Л. В а н к о в, Итал. заемки, 228.

бирбѝна, бирбѝнка, бирбѝни, бирбирѝка диал. 'раст. див ясмин, Philadelphus coronarius'. — Неясно. — Вероятно от тур. обл. *pirpir, pirpirium* 'раст. тученика, Portulaca', срв. сръб. диал. *бимбирӣче* 'някакво цвете'.

бѝркам диал. 'търся'. — Произв.: *забѝркам; избѝркам* 'да изпъдя, да изгоня', *набѝркам се* 'да търся много, да се натърся'; *побѝркам* 'да потърся'. — Вж. *биркýвам.*

биркýвам 'събирам паберки' (Плевня, Драмско). — Срв. *па-беркувам,* вж. *берá.*

бирлѝк 'карта за игра с един знак, аç'. — От тур. *birlik,* произв. от *bir* 'един, единица'.

бѝрник 'служител, който събира данъци'. — Произв.: *бѝрнически, бѝрничество.* — Произв. от *бир;* за наст. срв. *разбóйник, стълпник* и др.

бѝрница 'просо' (Мегленско). — От по-старо *бьрьница с наст. под влияние на пьшеница, вероятно редуцирано от **берница;* срв. *брѝца.*

бис 'възглас на зрители или слушатели за повторно изпълнение'. — Произв.: *бисѝрам.* — От итал. *bis* също, лат. *bis* 'два пъти'.

бѝсер 'перла, маргарит'; диал. 'цвете момина сълза' (по тур. *inci çiçeği* 'бисер цвете'); стб. бисьръ, бисъръ, бисеръ (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Сав., Супр., Ман. хр.), бисерие, бисерїе, бисрїе, бисроносенъ (превод от гр. *μαργαροφορῶν*), бисрянъ (Ман. хр.). — Произв.: *бѝсерен, бѝсерка* 'раст. Melika' (рус. *перловник*); *бѝсерче* 'умал.; раст. бисер', ЛИ *Бѝсера, Бѝсерко, Бѝсеров.* — Срхр. *бѝсер,* рус. *бѝсер, бѝсерина, бѝсерник, бѝсерница, бѝсерить.* — Една от малкото останки от езика на първобългарите; тюрк. *büsrä* от араб. *busr,* вж. С т. М л а д е н о в, RÉS 1 (1921), 45. От бълг. заето в другите езици, също в алб. *bišër, bišer.*

бисквѝт, бисквѝта 'сухо тестено изделие във вид на плочка'. — Произв.: *бисквѝтен, бисквѝтка.* — От фр. *biscuit* също, съставено от *bis* 'два пъти' и *cuit* 'печен', срв. нем. *Zwieback* 'сухар', съставено от *zwie-=zwei* 'две, двоен' и *backen* 'пека'.

бисму̀т хим. 'вид леснотопим метал, употребяван за сплави, Bi'. — Произв.: *бисму̀тен, бисму̀тов.* — Чрез фр. *bismuth* от нем. *Wismut,* по името на обл. *Wiesen* и гл. *muten* 'копая руда', латинизирано *busemutum* през 16 в.

бистроро̀жка '(епитет на) крава с прозрачни рога' (СЗ). — Младенов, ЕтР, 30, извежда от **бисеророжки.*

бѝстър, -стра, -стро 'който няма мътилка, прозрачен, чист'; стб. быстръ 'бърз, ловък, съобразителен' (Супр.). — Произв.: *бѝстря, бистрина̀, бистрота̀, бистрѝца слѝва* 'вид слива', *бистростру̀ен, бистролѐен, Бѝстрица,* често име на планински реки и на селища, особ. в Зап. България, ЛИ *Бѝстра, Бѝстреков,* Копривщица; *добѝстря, добѝстрям; забѝстря, забѝстрям; избѝстря, избѝстрям; побѝстря, побѝстрям; разбѝстря се, разбѝстрям се; убѝстря (се), убѝстрям (се).* — Срхр. *бѝстар* 'ясен, чист', словен. *bister* 'бърз, ясен, светъл', рус. *быстрый* 'бърз', чеш. *bystrý* 'бърз, подвижен, бодър', пол. *bystry* 'бърз', луж. *bytšy* 'ясен, чист'. — Сродно със стисл. *bysia* 'изливам се с голяма сила', норв. диал. *boysa,* норв. *buse,* швед. *busa* също, фриз. *bûsen* 'бушувам, шумя', *būsterig* 'бурен, буреносен'. — От ие. **bhūsro-s.* Новото значение 'чист, немътен' е възникнало преносно от планинска вода, която е бърза и бистра; заето в рум. *bistriță* 'вид слива', МИ *Bistrița.*

бит 'начин на живот на народ, среда и др.' (Ботев). — Произв.: *бѝтов, битопѝс, битопѝсен, битопѝсец.* — От рус. *быт,* вж. *бѝвам, битиѐ.*

бѝтаница диал. 'момчешка игра, бътаница'. — От *бътаница,* осмислено с бълг. *бия,* вж. *бѣтаница.*

бита̀нка 'който скита без работа, развей-прах' (СЗ); 'пияница, развратник' (Банско), **бита̀нга** (Зап), **бита̀нко** (Калофер). — Чрез срхр. *бѝта̄нга* 'негодник, скитник' от унг. *bitang* 'безделник', вж. К. Костов, БЕз 2 (1952), 114; според Bernard, RÉS 31 (1954), 334, Сб. Балан (1955), 88, бел., думата може да е проникнала и чрез рум. *bitang* 'извънбрачно дете'. Унгарската дума е заета от срвиснем. *biutunge* 'грабеж', заето и в пол. остар. *bitunek* 'грабеж', стчеш. *bit* 'плячка', вж. Berneker, SEW 1, 58.

битиѐ 'съществуване, живот'; стб. бытьѥ, бытиѥ (Син. тр., Клоц., Киев. листи, Супр.). — Произв.: *разнебѝтя, разнебѝтвам* (произв. от прил. **небѝтен* от *небитиѐ,* начално значение 'правя нещо негодно за живот, съсипвам, унищожавам'). — Срхр. *бѝħе,* словен. *bitje,* рус. *бытие,* корен в *бѝвам.* — В нар. говори не се среща. В книж. език е преминала от традиционния писмен език.

бѝтка, вж. *бѝя.*

Бѝтоля 'град в Македония'. — Произв.: *бѝтолски, битолча̀нин, битолча̀нка, бѝтолско цвете* 'раст. ралица'. — Стб. срѣдѣ града вь бытоли (Болонски пс., приписка), гр. *Μοναστήριον,* в зап. европ. ез. *Monastir,* тур. *Manastır,* поради многото манастири в околността му. — От стб. обитѣль 'манастир, обител', осмислено с гл. быти и наст. -ель>олъ като по-позната, срв. *пѐк-ол* 'ад, пъкъл', *затиско̀л* 'тапа, запушалка' и др. Вж. Романски, МПр, V, 4, 68; Младенов, Бълг. мисъл, VI, 157—164; 259—268. Началната гласна е изчезнала, понеже е схваната като предлог *(в)о.*

битòнка 'вид ливадно цвете, от което варят чай' (Банско). — Неясно; срв.(?) срхр. диал. *бѝтва* 'цвекло'.

бит пазар 'вехтошарски пазар'. — Произв.: *бѝтпазарски*. — От тур. *bit-pazarı*, съставено от *'bit* 'въшка' и перс. *pazar* 'пазар', т. е. пазар за въшкави дрехи; за знач. срв. фр. *marché de puce* 'бит пазар' (*puce* 'бълха').

бифтѐк 'говежда пържола'. — Чрез фр. *bifteck* от англ. *beef-steak* също, съставено от *beef* 'говеждо месо', от по-старо *beef* 'вол' и *steak* 'пържола'.

бич 'камшик от сплетени ремъци, жили или върви; напаст, зло'; стб. **бичь** (Зогр., Мар., Асем., Супр.). — Произв.: *бичу̀вам, бичувàтел*. — Срхр. *бѝч*, словен. *bič*, рус. *бич*, чеш. *bič*, пол. *bicz*, луж. *bič*. — Произв. от гл. *бѝя* (вж.); заето в рум. *bici*.

бѝча[1] диал. 'бу̀ча, забу̀чвам'. — Успоредна форма към *бу̀ча, забу̀чвам*.

бѝча[2], **бѝчкам, бѝчна** диал. 'блъскам, повалям, катурям; набучвам'. — От стб. *бычѫ (сѧ), производно от **быкъ**, вж. *бѝкам, бик*.

бѝча[3] 'режа дървени трупи на дъски, греди и др.'. — Произв.: *бичмѐ* 'летва, греда', *бичкѝя* 'трион', *бичкиджѝя* (от тур. *biçkici*), *бичкиджѝйница, бичкиджѝйски; забѝча, забѝчвам; избѝча, избѝчвам; набѝча, набѝчвам; побѝча*. — От тур. *biç-mek* 'режа'.

бѝше 'прасе' (Брацигово), **бѝшка** 'свиня; раст. татул, Datura stramonium; раст. лугачка, Dipsacus silvester' (ЮЗ). — Произв.: *бишкàр, бишкòвина* 'свинско месо'. — Чрез алб. *bishë* 'звяр, хищник', заето от итал. наречия, срв. итал. *biscia* 'змия', ладински (в Швейцария) *besčia* 'овца', корсикански *bestyola* 'свинче', обвалдски (в Швейцария) *biest* 'свиня, овца', фр. *bête* 'добитък, животно', произв. от лат. *bestia* 'диво животно', вж. Meyer-Lübke, 92.

бишѝлец, бишòлец, вж. *обишòлец*.

бѝшкам, бѝшвам, бѝшна диал. 'бутам, тласкам пренебрежително'. — Произв.: *избѝшкам, избѝшквам; разбѝшкам, разбѝшквам*. — Кръстоска от *бѝчкам, му̀шкам* и *пѝшкам* 'бутам', вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 9.

бишкòта, обикн. **бишкòти** 'вид бисквити'. — Чрез рум. *bişcot, bişcotă* 'бисквит' от итал. *biscotto*, лат. *biscoctus*, съставено от *bis* 'два пъти' и *coctus* 'печен', срв. от същия произход *бисквѝт*.

бѝя 'удрям; нанасям бой, побой'; стб. **бити** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр., Ман. хр. и др.), **биѥниѥ** (Мар., Син. тр., Супр.). — Произв.: *бий-бий-тъпанче* 'вид трева' (Могилово, Чирпанско); *бой, бòен, боевѝ* (от рус. *боевòй*), *боѐц, бойкѝня, бòйкост, бòйница, бòяк, бòище; бѝтка* (1859); *вбѝя, вбѝвам; добѝя, добѝвам* 'бия, набивам до край останалото'; *забѝя, забѝвам, забòй* диал. 'дърво, което държи палешника; кол, с който се правят дупки', *забòйна* 'вид дървен клин' (Плевня, Драмско); *избѝя, избѝвам, избѝйкòлец* диал. 'нехранимайко'; *набѝя, набѝвам* 'нахлувам; натъртвам' (Банско), *набѝвка* диал. 'натъртено', *набиѐница* 'натъртено, набито място от тялото' (Велес), *набѝтък* диал. 'набит човек, здравеняк', *набиешчѝна* 'натъртено и гноясало място на крак' (Банско), *набòй* 'отекло и забрало място на крак' (Банско), диал. 'желязна вила', *нàбоя* диал. 'желязна вила, набой'; *обѝя (се), обѝвам (се)* диал. 'удрям (се)', *обѝйни кàмъни* 'камъни, взети от място, където се събират два брода' (Берковско); *отбѝя, отбѝвам, òтбив, отбѝвец* 'място, където една река може да се отбие в друго корито' (СЗ), *отбòй; побѝя, побѝвам, побѝйвам, пòбив* диал. 'подценяване, обезценяване (на пари, стоки)', *побòй, побòйник, побòйнишки; подбѝя, подбѝвам, пòдбив, за подбий-шега* разг. 'за подигравка', *подбѝтина* диал. 'набито, натъртено място на тялото'; *пребѝя, пребѝвам; прибѝя, прибѝ-*

вам, прибѝтка 'прясно мляко, оставено да прокисне', *прѝбой* 'вир, който се синее' (Тетевен), 'стръмен речен бряг' (Пирдоп); МИ *Прѝбой*, Радомирско; лъка при Дебнево, Троянско; *Прѝбоя* при Лесичево, Пазарджишко; *пробѝя, пробѝвам, пробѝй-гора̀* диал., разг. 'лудетина', *пробѝй-глава̀* нар., разг. — епитет на виното в нар. приказка, *пробѝта бѝлка, пробѝтиче* 'раст. Hypochoeris maculata' (Бистрица, Софийско), *пробо̀й, пробо̀ец* диал. 'кол, с който пробиват дупки в земята', *Пробо̀йница*, рекичка при Лакатник, Своге нско и при Стакевци, Белоградчишко, *пробо̀ен; разбѝя, разбѝвам, разбѝй-глава̀* нар., разг. — име на виното в нар. прик. (СЗ), *разбѝй-пъртѝна* нар., разг. 'прахосник', *разбо̀й* 'тъкашки стан' (СЗ), *разбо̀ен, разбо̀ен ка̀мък* нар. 'аеролит', *разбо̀йник, разбо̀йнически, разбо̀йнишки*, ЛИ *Разбо̀йников, разбо̀йничествувам; сбѝя (се), сбѝвам (се), сбѝтък* диал. 'дребен кон или човек', *сбива̀ч* диал. 'чук за обработка на желязо', *сбита̀к* 'нисък набит човек' (Банско), *сбо̀ище* нар., мед. 'вид болест по родилки', *сбо̀ица* нар., митол. 'болест у човека, предизвикана от орисници и самодиви'; *убѝя, убѝвам, убива̀телен* диал. 'който може да убие, убийствен', *убо̀ен ка̀мен* 'обиен камък' (Кюстендилско) (вж. *обо̀йни камъни*), *убѝец, убѝйца* остар.; *боеспосо̀бен, боеспосо̀бност; градобѝтнина, стенобѝтен, самоубѝец, самоубѝйка, самоубѝйство, шегобѝец, шегобѝя* нар., разг. 'шегобиец', *шегобѝйка, шегобѝйница* нар., разг. 'шегобийка', *шегобѝйство*. — Срхр. *бѝти, бѝјем*, словен. *bíti, bíjem*, рус. *бить, бью*, чеш. *bíti*, пол. *bić, biję*, гор. луж. *bić*, дол. луж. *biś*. — Корен ие. **bhei(ə)-, *bhoi-, *bhī-*. — Сродно със ствисн ем. *bīhal*, нем. *Beil* 'секира', ирл. *benim* от **bhi-nā-mi* 'режа, удрям', *biail* 'секира', арм. *bir* 'тояга, боздуган'.

блабо̀ля, вж. *бълбо̀ля*.

благ 'добър, кротък; мил, нежен'; 'сладък, вкусен' (Зап); стб. благъ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр. и др.), благꙑни (Супр.), множество двуосновни производни като благочьстьнъ, благодѣтель, благовѣрьнъ и др.; блажьнъ 'блажен' (Зогр.), блаженъ (Зогр., Мар., Асем. и др.), блаженьство (Супр.), блаженьнъ (Пражки глаг. откъси), блаженикъ (Супр.), блаженик (Супр.), блажити (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *бла̀го* 'добро, щастие; имот, богатство', *бла̀га бѝлка, бла̀га трева̀* 'раст. лютиче, Ranunculus acer' (Варненско), *бла̀га па̀прат, благ ко̀рен* 'раст. Polypodium vulgare', *бла̀гата* 'раст. кучешка гъба, Phallus impudicus', *бла̀го цвѐте* 'раст. Glechoma hirsuta', *благ бъз* 'раст. Aegopodium podagraria', *благота̀* 'мазнина' (Зап); *благнѐя, бла̀гост, благу̀вам, благу̀н* 'явор; дъб сладун, Quercus conferta', *благу̀ница* 'дъб сладун', *благу̀шка* 'гроздов сок' (Банско), ЛИ: *Бла̀го, Благо̀й, Бла̀гоев, Благу̀н(к)а, Благо̀йка; Бла̀говец* нар. 'празник Благовещение', *бла̀говест* диал. 'радостна вест'; 'празник Благовец' (Зайчар), ЛИ *Благовѐст, благоду̀мен* (Копривщица), *благопросла̀вен* (Охрид), *благосло̀вник* 'коледар, който изговаря благословия' (Варненско), *благочѝнен* 'мирен, послушен' (Копривщица), *благощенѐ* 'празник Благовец' (Търново); *изблагословя̀, изблагосла̀вям; наблагу̀вам се; отблагодаря̀, отблагодаря̀вам, поблагодаря̀, поблагодаря̀вам; неблагода̀рен; обла̀га; поблагосла̀вям, прѐблаг;* множество двуосновни производни, срещани в книжовния език, наследени предимно от ч. сл. или стб., повечето от които са калки от гръцки: *благовѐрен, Благовещѐние, благовѝден, благовѝдност, благоволѐние* (Ботев), *благоволя̀вам* (Ботев), *благодо̀нен, благоврѐменен, благода̀т, благода̀тен, благообра̀зен, благообра̀зие, благодаря̀, благода̀рен, благода̀рност, благодѐтел, благодѐтелка, благодѐтелен, благодея̀ние, благодарѐние* (от рус.), *благода̀рствен* (от рус.), *благополу̀чен, благополу̀чие, благоро̀ден, благоро̀дник, благоро̀дство, благословѐн, благосла̀вям,*

благословя̀, благословѐние (ч. сл.), *благосло̀вка* (остар., 1864) 'благословия', *благотворя̀, благотворѝтел, благотворѝтелен, благотворѝтелност, благочестѝв, благочѐстие; блазѐ ми* (вж.), *блазя̀ ми* диал., *блазо̀сам, блаздсвам* 'казвам „блазе ти" някому' (Ямболско); *блажа̀* 'ям мазно през пости', *бла̀жен* диал. 'мазен', *блажѐн* 'честит', *блажина̀, блажнинка̀, блажнѝнка, блажичка̀* 'ябълка Pirus malus', *блажѐнство, блажѐнствувам; забла̀жувам се* 'подслаждам си след ядене' (Банско), *заблажу̀лькя* диал. 'нещо сладко за след ядене, десерт'; *забла̀зня, забла̀звам, заблазя̀* диал. 'казвам „блазе ти" някому'; *изблажа̀, наблажа̀ се; облажа̀ (се), облажда̀вам (се); отблажа̀, отблажда̀вам* 'запоствам'; *поблажа̀, поблажда̀вам; подблажа̀ (се), подблажда̀вам (се); приблажа̀ се; проблажа̀; разблажа̀* диал. 'намокрям, наквасвам'; *сблажа̀ се, сблажда̀вам се; ублажа̀ (се), ублажда̀вам (се).* — Срхр. *бла̂г*, словен. *blag* 'благороден', рус. *благо̀й, благо* 'добро; благо' (заети от стб.), *бо̀лого* 'благополучие', чеш. *blahý* 'блажѐн', пол. *błogi* 'честит'. — Праслав. **bolgъ.* Вероятно сродно с латв. *balgans* 'светъл, белезникав', вж. S ł a w s k i, 36, стинд. *bhárgaḥ* 'блясък', гр. *φλέγω* 'горя', лат. *fulgor* 'светкавица', *flagro* 'горя, пламтя', начално знач. 'светъл, лъчезарен', по-късно развито знач. 'добър, кротък, честит'. По-малко вероятно да е сродно с авест. *bərəǰayeiti* 'поздравява', както допуща V a s m e r, REW, 1, 103; заето в рум. *blagoslovi.*

благоуха̀нен 'който мирише на хубаво'. — От рус. *благоуха̀нный*, съставено от *благ* (вж.) и произв. от гл. *ухать*, вж. тук *ва̀хам* от същия произход.

благу̀н диал. 'явор; дъб сладун'; **благу̀ница** диал. 'дъб сладун'. — Произв. от *благ* 'сладък', понеже дървесината им сладни, срв. *сладу̀н.*

бла̀дам 'говоря на сън' (Прилеп). — От стб. блѫдити 'заблуждавам' (Супр.), вж. *блу̀ден*, срв. *бъ̀лдам.*

блаж 'болка, бодеж; пневмония, плеврит' (ЮЗ). — Вероятно произв. от *благ*: стб. *блажь, защитно евфемистично име за омилостивяване на болестите, срв. *бла̀гата, сла̀дката, кра̀сник* 'туберкулоза', *сладки и медени* и др.

бла̀жа̀ 'ям мазно през пости', вж. *благ.*

бла̀жен диал. 'мазен', вж. *благ.*

блажѐн 'честит', вж. *благ.*

блазѐ (ми) 'за облазяване, за завиждане — честит съм', от стб. блазѣ мест. п. от благъ, вж. *благ*; срв. *блазя̀ ми* със запазен ятов изговор.

бла̀зня 'силно привличам; съблазнявам, изкушавам'; стб. блазнити, -жнѭ (Зогр., Мар., Асем., Син. пр., Супр.), блазна 'грешка, заблуда' (Супр.), блазньничь 'клеветник' (Супр.), блазньнъ 'клеветнически' (Супр.), блазнь 'съблазън, изкушение' (Син. тр., Супр.), блазнь 'ласкателство, изкушение' (Ман. хр.), съблазнь (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр. и др.), съблажнꙗти, -ꙗѭ (Зогр., Мар.,) съблазнити (Зогр., Мар., Асем. и др.), бєзъблазнь 'безгрешен, без съблазни' (Син. тр.), облазнити сѧ 'съблазнявам се' (Супр.). — Произв.: *избла̀зня, избла̀зням; набла̀зня се, набла̀зням се; побла̀зня, побла̀звам; съблазня̀, съблазня̀вам; събла̀зън, съблазнѝтел, съблазнѝтелен, съблазнѝтелка.* — Началното значение е '**удрям*' и **блаз-нъ* 'уда̀рен', от което се е развило преносното значение 'уда̀рен'='смахнат, побъркан', срв. *блъснат, пернат, чукнат*, рус. *ушиб̀ленный* 'уда̀рен, смахнат' и под. Най-близко до това начално значение стоят чешките съответствия *blázen* 'побъркан, луд, уда̀рен', *blázniti* 'побъркан съм, смахнат съм', укр. *бла̀зень* 'глупец', пол. *błazen* 'шут,

глупак' и др. За по-нататъшния развой на значенията срв. лат. *percussus* 'ударен, засегнат, привлечен'. Стб. блазнити и блазнь произлизат от ие. **bhlāg-nī-* (глагол), **bhlāg-no-s* (минало страдателно причастие) и са сродни с лат. *flagrum* 'бич', *flāg-itō* 'бичувам', производно от **flāg-itō* 'бия, удрям', стисл. *blak* 'удар', *blekkja* 'удрям' от ие. **bhlāg-jō* и др., вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и оном., 9.

блам 'загубване на доверие, проваляне, излагане'. — Произв.: *бламѝрам.* — От фр. *blâme* също, произв. от гл. *blâmer,* от лат. *blasphemare* 'богохулствувам, кълна', заето от гр. *βλασφημέω, βλασφημία,* от дето стб. власфимиꙗ, власвимиꙗ 'клетва'.

бланà[1] 'влажна буца пръст с тревата, чим, бус' (СЗ); диал. 'буца сушен тор за горене'. — Произв.: *бланàв* (за нива), *бланѝца* умал. (Трънско). — Рус. диал. *оболонье* 'влажни ливади', *болонь, болонье* 'низина, мочур', укр. *болòня* 'пасище, мера', белорус. *болòна* 'открито място пред село', чеш. *blána* 'морава', пол. *błonie* 'поляна, лъка', гор. луж. *błóńk* 'малка лъка'. — От праслав. **bol-na.* — Сродно с лит. *bala* 'торфено блато', от корена в *блàто* (вж.); заето в арум. *blánă* 'буца'.

бланà[2] 'блудкавина, безвкусие' (Копривщица). — Произв.: *блàнав* 'който говори и работи бавно; безвкусен; безобѝден, кротък, добър' (Банско), *бля̀нав, бленàв* 'блудкав', *блàнав* 'разсеян, немарлив' (Брезнишко), *бля̀навщина.* — Вероятно произв. от *блян* 'раст. бленика' чрез затвърдяване на *л* както в *трàва.* Начално значение 'опиянен, замаян (като от трева *бленика*)', вж. *блян.*

бланѝка диал. 'раст. *блян*', вж. *блян.*

блàнка 'лист хартия с печатни данни за попълване'. — Произв.: *блàнков* (билет). — От фр. *blanc,* заето нем. *blank* 'бял'.

блàнов 'кротък, добър' (ЮЗ) (Веркович, 1860, нар. пес.). — Вж. *бланà*[2].

бласкỳн диал. 'раст. дива мента, Mentha Pulegium'. — От **бляскун* със затвърдяване на *л,* за което срв. *бланà*[2]. Листата на дивата мента са сравнително по-светли от листата на други блатни растения; за образуването срв. *гор-ỳн, слад-ỳн* и др.

блàто 'ниско място със застояла вода, обрасло с растителност', 'ливада, поляна' (Банско); стб. блато (Син. тр.). — Произв.: *блàтен, блатàр* 'птица Circus' *блатѝст, блàтище, блàтник, блàтняк, блатнѝче* 'раст. Caltha palustris', *блàтски, блатски повет* 'раст. Solanum dulcamara', *блатце,* МИ *Блаца* (от **Блатца,* мн. ч. от *блатце*), *Блàтница, Блатец,* РИ *Блатешница, Блатечница, Блато,* Софийско и Прилепско, и др.; *заблатя̀, заблатя̀вам; отблатя̀, отблатя̀вам; бàлта* (СИ) от рум. *baltă* също, заето от стб., срв. стб. балтини (Йоан Екзарх); МИ *Бàлтата* при Попина и Блатница, Силистренско, *Долна бàлта* при Баланово, Станкедимитровско и др.; заето също в гр. *βάλτη, βάλτος, βάλτα.* Алб. *balltë* 'блато, мочур', гр. и рум. думи според някои са от предславянски произход, за което вж. Матов, СбНУ, 9, 55. Преходът на крайното *-о* > *-а* се дължи на особеностите на рум. език, срв. още *cislă* от стб. число, *ciudă* от стб. чудо и др. Думите *валта, валтина, валтинка* 'падина, валог' (Зап) са заети обратно от нгр. — Срхр. *блàто,* словен. *bláto,* рус. *болòто,* чеш. *bláto,* пол. *błoto* 'кал, тресавище', луж. *błóto, błoto* 'кал, мочур'. — От праслав. **bolto,* сродно с лит. *balà* 'блато', *báltas* 'бял'.

блед 'изпѝт, без блясък, неярък'; диал. **бляд** (Изт); стб. блѣдъ, блѣдѣти, облѣдѣти (Супр.). — Произв.: *бледотà, блèден, блèдност, бледнотà, бледнèя,*

бледнѝкав, блѐднина̀, блѐдничък, бледнолѝк, бледолѝк; блѐдица 'туберкулоза' (Крива Паланка); *възблед, възбледен; избледѐя, избледя̀вам, избледнѐя, избледня̀вам; побледнѐя, побледня̀вам; пребледѐя, пребледя̀вам, пребледнѐя, пребледня̀вам, пребледня̀лост; блѐдожълт, блѐдозелен, блѐдорозов, блѐдосин, блѐдочервен.* — Срхр. *бли̏јед,* словен. *blêd,* рус. *бледный,* укр. *блідий,* белорус. *бледый,* чеш. *bledy,* пол. *blady,* луж. *blědy.* — Сродно със стангл. *blât,* ствиснем. *bleiza,* нем. *Blässe* 'бледност'. — От ие. **bhləido-s, *bhlēi-d-.*

блѐден, вж. *блед.*

бледослѐвен диал. 'празнословен', **бледослѐвие** 'празнословие', **бледослѐвя** 'говоря погрешни неща', **бледослѐвец** 'който бръщолеви' (Копривщица); стб. блаѧдь 'заблуда, грешка' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр.), блаѧдъ (Ман. хр.), блаѧдьникъ 'бъбривец' (Супр.), блаѧдьнь 'бъбрив, глупав' (Супр.), блаѧдивъ 'бъбрив', блаѧдина 'бърборене, празни приказки, измислици', блаѧдословецъ 'дърдорко, бъбрица', блаѧдословити 'бърборя', блаѧдость 'лъжа̀, измама' (Ман. хр.), блаѧсти, блаѧдѫ 'бърборя, дърдоря' (Супр., Ман. хр.). — Произв.: *заблѐдослѐвя; наблѐдослѐвя се; поблѐдослѐвя.* — По нар. етим. свързано с *блед, бледен.* Начално знач. 'върша погрешни, неразумни работи', произв. от корена на стб. блѫдити, срв. *блѐдам, бълдам,* вж. *блуд.*

блѐзно диал. 'погрешно, неправилно'. — От стб. блаѧдь 'заблуда, грешка', вж. *бледословен,* с вариант *блаѧздь, прил. *блаѧздьнь, нбълг. **блезен,* нареч. *блезно.* За фонетичния вариант срв. праслав. **borda* 'брада' и лит. *barzdà,* латв. *bãrzda;* праслав. **gid-: *gizd* в рус. *гидкий* 'отвратителен, гаден', словаш. *hyd* 'паразити, гад', срещу чеш. *hyzd* 'отвратителност, неприятност, грозота', пол. диал. *gizd* 'мръсен, нечист човек', бълг. *гѝзна, гѝздав.*

блек диал. 'раст. блян, Hyoscyamus niger'. — Срхр. *блȇк* 'блеене', *блѐка* 'блеене', диал. 'глупак', *блѐкнути, блекỳтати* 'блея', словен. *blekàti, bleketati* 'блея', *blekotati* 'бърборя', рус., укр. *блекота̀, блѐкост* 'раст. блян', *блекота́ть* 'говоря несвързано, блея', рус. *белена* 'раст. блян', чеш. *blek* 'блеене', *blekot* 'блеене, бърборене', пол. *blekot* 'раст. блян', *blekotać* 'говоря несвързано, бръщолевя', гор. луж. *blekać.* — Звукоподр. дума, срв. гр. *βληχάομαι,* нем. *blöken,* алб. *blegërónj* 'блея'. В бълг., рус., укр., пол. е възникнало вторично ново значение 'раст. блян', понеже блеенето, бръщолевенето прилича на говоренето, породено у човека, когато е опиянен от раст. блян.

блѐка диал. 'раст. хвойна, Juniperus'. — Произв.: *блѐки* 'шишарки на борика', вж. *блек.*

блѐнѝка 'раст. блян', вж. *блян.*

бленỳвам, вж. *блян.*

блестя̀, бля̀скам, бля̀свам, бля̀сна, блещя̀, блѐскам, блъщя̀ 'издавам или отразявам силна светлина'; стб. бльштати (Зогр., Асем., Супр.), бльштание (Супр.), блисктати Супр.), блискъ (Син. тр.), блисцание (Зогр., Син. пс., Клоц.), блисцати сѧ (Зогр., Мар.), блистати 'блестя, светя', блъстѣти, -щѫ (Ман. хр.), блистание 'блясък, светлина' (Супр.), блистанне, блъскати 'блестя, сияя', блъскъ 'блясък, светлина', блъстѣти 'светя, сияя', блъщати сѧ 'светя, блестя' (Ман. хр.).—Произв.: *блескавица, блескавина̀, блещỳкам, блещỳкав, блещỳнка* 'светулка' (Асеновград), *блестя̀щ* (от рус. *блестя́щий*); *заблестя̀, заблестя̀вам, заблещỳкам, заблещỳквам, заблещя̀, заблещя̀вам; поблестя̀, поблестя̀вам, поблещỳкам.* — Срхр. *блѝстати,* рус. *блиста́ть, блесте́ть,* пол. *błyskać, błyskawica.*

— Сродно с лит. *blaikštaňs, blyskéti* 'пламтя, искря', латв. *blaiskums* 'петно', стгорнем. *bleich* 'светъл, ясен', стнорв. *bleikr* също.

блех диал., техн. 'гривна около ос на кола за предпазване главината от триене'. — От нем. *Blech* 'тенекия'; срв. *блях.*

блещя̀ 'блестя', вж. *блестя̀.*

блѐщя (се) 'отварям широко очи'. — Произв.: *заблѐщя се, заблѐщвам се; заблешча̀вам* 'вдавам се всецяло' (Банско); *изблѐщя (се), изблѐщям (се); облѐщя се, облѐщвам се.* — От *блещя̀.*

блея̀ '(за агне, овца) издавам глас'. — Произв.: *блѐйвам, блѐйна; заблѐя, заблѐйвам, забля̀вам; изблѐя, изблѐйвам, избля̀вам; наблѐя се, наблейвам се, набля̀вам се; поблѐя, поблѐйвам, побля̀вам; преблѐя, преблѐйвам, пребля̀вам* 'преставам да блея'; *приблѐя, приблѐйвам, прибля̀вам; проблѐя, пробля̀вам; разблѐя се, разблѐйвам се; сблѐя се, сблѐйвам се* 'заблявам много и бързо'. — Срхр. *бле̏jати, бле̏jӣм,* словен. *bléjati,* рус. *блѐять, блѐю,* укр. *блія̀ти.* — Сродно с латв. *blêt,* срвиснем. *blaejen,* лат. *fleo* 'плача'. — F. H o l t h a u s e n, ZfslPh 22 (1954), 146, добавя и староангл. *blǣtan.* — Ие. звукоподр. **bhlē.*

блѝжа, блѝзвам, блѝзна 'прекарвам, влача си езика по нещо'. — Произв.: *доблѝжа, доблѝзвам; заблѝжа, заблѝзвам; изблѝжа, изблѝзвам; наблѝжа, наблѝзвам; поблѝжа, поблѝзвам; близкѝ-саханка* диал. 'лакома жена'. — Декомпозирано от *об-лижа>о-ближа>ближа,* при което *о-* е схванато като представка, вж. *лижа.* За подобна декомпозиция срв. *бѐся, затва̀рям* и др.

блѝжен '(според християнската етика) всеки спрямо другите'; стб. ближьнъ, ближника 'ближен; близък' (Супр.) ближенъ, ближнии (Ман. хр.). — Вж. *блѝзък.*

близна̀ 'пропусната нишка от основата при тъкане; пропуска, липса'. — Срхр. *блѝзна,* рус. *близна̀* 'белег от рана; близна', укр. *близна̀* 'рана', белорус. *блюзна* 'близна', чеш., пол. *blizna,* гор. луж. *błuzna,* дол. луж. *bluzna* 'белег от рана'. — Сродно с лат. *blīgo* 'бия, удрям', *con-fligere, con-flictus* 'конфликт, сблъскване, сбиване', латв. *blaizīt* 'стискам, мачкам'. — От ие. **bhleig-.*

близна̀к, диал. **близнѐц, близнѐ** 'всяко от децата, родени едновременно от една майка'; стб. близньць (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Сав., Супр.), близнецъ (Ман. хр.), близньчьнъ (Супр.). — Произв.: *близна̀чка, близнакѝня, близна̀че, близна̀шки, близня̀* 'раждам близнаци', *близня̀вам.* — Срхр. *блѝзнак, блѝзнити се,* рус. *близнѐц,* чеш. *blíženec, blíženka* 'близначка', *blížně* 'близначе', пол. *bliź-niak.* — Начално значение 'деца, които в майчината си утроба са били близко едно до друго'. — Праслав. **blizn-,* от един произход със стб. близъ, вж. *блѝзък.*

близнѝца диал. 'стомана; клисава част на хляб'. — Произв.: *близнѝще, близнѝчим* 'слагам стомана на желязо, заякчавам желязо, като му слагам стомана' (Брезнишко). — Срхр. *блѝзница* 'стомана'. — Производно от *близна̀;* вероятно първото значение на *близница* 'стомана' е било 'нещо удряно, чукано' обработено с чукане'; второто значение се дължи на това, че клисавата част е останала като *близна̀* 'пропуснато нещо' при печенето на хляба.

блѝзу (близо), блѝзък 'който не е далечен; съседен'; стб. близъ 'близу, (Супр., Ман. хр.), приближити (Супр.), приближити сѧ, приближати сѧ (Ман. хр.). — Произв.: *блѝзичък, блѝзичко, блѝзко, блѝзост, близота̀; доближа̀, доближа̀вам; наближа̀, наближа̀вам; до̀близо* диал. 'наблизко, отблизко'; *приближа̀, приближа̀вам, приблизѝтелен, приблизѝтелно, приблизѝтел-*

ност (от рус.); *сближа̀, сближа̀вам, сближѐние; близкоизточен.* — Срхр. *бли̏зу,* словен. *bliz, blizi, blizu,* рус. *близ, близь,* пол. диал. *blizo,* стчеш *bliz.* — От ие. **bhl(e)ig-* 'удрям, допирам се до нещо' > 'стоя близко'. За значението срв. фр. *près, auprès,* итал. *presso, appresso* 'наблизу' от лат. *pressus* 'притиснат'.

бли̏кам, бли̏квам, бли̏кна 'изтичам, извирам буйно'. — Произв.: *забли̏кам, забли̏квам; и̏зблик, избли̏кна, избли̏квам; пребликвам, пребликна* диал. 'преливам'; *разбли̏кам се, разбли̏квам се* диал. '(за вода) разигравам се, развълнувам се'; *сбли̏кам, сбли̏кна* диал. '(за дребни гадини) гъмжа, пъпля'. — Срхр. *бли̏jати, бли̏хати, бли̏хāм* (*х* вероятно поради свръхстарателност) '(за добитък) дриска'. — От праслав. **bly-jǫ,* сродно с гр. *φλύω* 'пръскам, бликвам', *φλέω* 'извирам, бликам', „пеласг." *βλύω* 'тека', лат. *fluo* 'тека', *flumen* 'река'. — От ие. **bhlū-;* срв. *блювам, бълвам.*

блок 'грамаден къс камък, лед и др.; сбор от няколко жилищни сгради; голям къс обработваема площ; съюз от държави, политич. партии и др.; тетрадка за рисуване'. — Произв.: *блоков, блокче, блокада* (от нем. *Blockade*), *блокхаус* (от нем. *Blockhaus*), *блокирам* (от нем. *blockieren*). — Чрез рус. *блок* от нем. *Block* с първоначално значение 'дънер', заето от хол. *bloc* 'дънер, клада'.

блонди̏нка 'русокоса жена'. — От фр. *blondine,* срв. руски *блондин, блондинка.*

блуд книж., остар. 'разврат'; стб. блѫдъ (Син. тр., Супр., Хиленд. листи), блѫдьнъ (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав., Супр.), блѫдьникъ (Супр.), блѫдьничьскъ (Супр.), блѫдьница (Син. тр., Супр.), блѫдниτьство (Супр.). блѫдити (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), блѫдилиште 'място за разврат' (Супр.), блѫждение (Супр.). — Произв.: *блу̀ден, блу̀дник, блу̀дница, блу̀дство, блужда̀я, блудодѐйство, блудодѐйствувам, блудодеяние; заблудя̀, заблужда̀вам, заблу̀да заблуду̀вам; наблуду̀вам се; поблудувам; разблудя̀, разблудя̀вам* диал. 'размирявам, разбунтувам', *разблу̀да* 'разочарование', *разблу̀ден* диал. 'размирен, несговорен'. — Заети от ч. сл. (рус.), както личи от *-у.* — Срхр. *блу̑д,* словен. *blǫ̂d* 'заблуда, грешка', рус. *блуд,* чеш. *blud,* пол. *błąd,* гор. луж. *blud* 'заблуда', дол. луж. *blud* 'блуждаещ огън'. — От ие. **bhlendhn,* сродно с лит. *blañdas* 'сънливост, мързел', *blandýtis* 'срамувам се, свеня се,' *prýblyndė* 'здрач', латв. *bluòdîties* 'скитам, срамувам се', гот. *blanda,* 'смесвам, бъркам', *blinds* 'сляп', ствиснем. *blantan* 'смесвам', нем. *blind* 'сляп', *blenden* 'ослепявам някого'. Бълг. форма е запазена в *бла̀дам, блъдам, бльда̀я бълдам* и *бледосло̀вя.*

блу̀ден, вж. *блуд.*

блу̀дкав, диал. **блю̀дкав,** рядко **блу̀дък** 'безвкусен; неприятен, неинтересен'. — Произв.: *блудкавина̀, блу̀дкавост, блу̀дкавичък.* — Образувано с наст. *-кав,* както *сив-кав, зелени-кав, червени-кав,* производно от стб. същ. или страд. прич. *блоутъ, с наст. **-to-* от гл. бльвати, блюѭ 'бълвам', срв. срхр. *блу̏та* 'плесен на вино', *блу̏тав* '(за вино) развалено', *блу̏тити* 'говоря блудкави неща'. — Вж. *бълвам.*

блужда̀я, вж. *блуд.*

блу̀за 'горна женска дреха до кръста; работна мъжка дреха до под кръста'. — Произв.: *блу̀зка, блу̀зичка.* — От фр. *blouse* също, чиято етимология не е ясна.

блъдам диал. 'говоря на сън'; **блъда̀, блъда̀я** диал. 'скитам се, лутам се'. — Произв.: *забльда̀я* 'заскитам се'; *наблъда̀я се* 'наскитам се'; *поблъда̀я, поблъда̀* 'поскитам се'. — От стб. блѫдити, блѫждѫ; вж. *блуд.*

блъ̀нда 'мехур, пришка по кожата, Bulla' (Белослатинско). — От рум. *blăndа* 'пъпчица, пришка'.

блъ̀скам, блъ̀свам, блъ̀сна 'удрям силно; тикам, бутам; чукам шумно, тряскам; бия някого', 'съзирам, виждам' (Солунско). — Произв.: *блъ̀ска се* диал. 'святка се', *блъсни̇-бук* (Търново), *блъсни̇-габър* и *блъсни̇-дрян* (СИ) 'глупак', *блъ̀снат* 'малоумен', *блъ̀сък, блъ̀сканица, блъскотѝя, блъскотня̀, блъскавина̀* диал. 'лъскавина', *блъска̀вица* диал. 'светкавица', *блъ̀скав* диал. 'лъскав', *блъск* междум. за блъсканица; *доблъ̀скам, доблъ̀скback*; *заблъ̀скам, заблъ̀скback; изблъ̀скам (се), изблъ̀скback (се); наблъ̀скам (се), наблъ̀скback (се); облъ̀скам (се), облъ̀скback (се); отблъ̀сна, отблъ̀с(к)ваm; поблъ̀скам, поблъ̀скback, поблъ̀сна; преблъ̀скам; приблъ̀скам; сблъ̀скам (се), сблъ̀скback (се)*. — Срхр. *бу̀сати се* 'удрям се, бия се', *бу̀снути се* 'бия се в гърдите'. Както личи от производните и от примери като *свѐтна го* 'удари го по главата', *изля̀зоха му свѝтки* (при удар по главата), глаголът е сроден с *бля̀сък, блещя̀, блестя̀*, вж. там.

блъстя̀, вж. *блъщя̀*.

блъ̀там 'ходя в безпътица, лутам се; говоря несвесно' (Брезнишко). — Произв.: *блъто̀ря* 'говоря в безсъзнание' (завършек под влияние на *бърборя, дърдоря, говоря* и др.). — Вж. *бълта̀вя, бълта̀я*.

блъф 'измама, прикриване (изпърво при игра на карти)'. — Произв.: *блъфи̇рам*. — От англ. *bluff* също.

блъщя̀, блъстя̀ диал. 'блещя', **блъщу̀кам** диал. 'блещукам'. — Произв.: *поблъстя̀; заблъщу̀кам*. — Кръстоска от *блъ̀скам* 'светя, блещя' (вж.) и *блещя̀, блестя̀* (вж.).

блю̀вам, блю̀я, блю̀вна, блю̀на диал. 'повръщам, бълвам'. — Произв.: *доблю̀ва ми се, доблю̀вва ми се; заблю̀вам; изблю̀вам, изблю̀вваm; наблю̀вам се, наблю̀вваm се; облю̀вам (се), облю̀вваm (се); поблю̀вам; преблю̀вам* 'преставам да блювам; наблювам'; *приблю̀ва ми се, приблю̀вва ми се; проблю̀вам; ублю̀вам, ублю̀вваm*. — Вж. *бъ̀лвам*.

блю̀кам, блю̀кна диал. 'бликам'. — Произв.: *заблю̀кам*. — Кръстосване от *'бли̇кам* (вж.) и *блю̀вам, плю̀вам* (вж.).

блю̀до 'плитка чиния'; диал. 'ядене, гостба; поднос, табла; обреден хляб', варено жито за помен, коливо' (СЗ); стб. блюдо 'чиния, паница' (Зогр., Мар., Асем.), блюдъ (Супр.). — Произв.: *склопѐно блю̀до* диал. 'хляб за помен на покойник', *блю̀дце; изблюдѐя, изблюдя̀вам* диал. 'припада ми, премалявам'; *блюдоли̇зец, блюдоли̇знича* (от рус. *блюдоли̇зничать*), *блюдоли̇зничество*. — Срхр. *бљу̀до, бљу̏да*, ж. р., рус. *блю̀до* 'паница', пол. *bluda*, гор. луж., дол. луж. *blido* 'маса'. — Заемка от герм. езици, срв. гот. *biuþs*, род. п. *biudis* 'маса'. F. Holthausen, ZFslPh 22 (1954), 146, свързва със старoисл. *boðn* 'съд, съдина' и отхвърля връзката с гот. *biudan* 'предлагам'. — Заето в рум. *blid*.

блю̀мкам, блю̀мвам, блю̀мна 'хвърлям във вода' (Банско). — Произв. от *блюм* звукоподр. междуметие, срв. *бум, бу̀мкам, бум-тя, пляс, пляс-кам* и др.

блюш (Трънско), **плюш** (Поганово, Царибродско) 'раст. хмел, Humulus lupulus; раст. брей, Tamus communis'. — Срхр. *бљу̑шт* 'раст. брей', словен. *blúšč* 'раст. брей', рус. *блющ* 'бръшлян', пол. *bluszcz* 'бръшлян', гор. луж. *blušč*, дол. луж. *blišć* 'бръшлян'. — Според някои от стб. блюѭ, блювати 'бълвам' поради отровността на растенията; според други от гр. *βλυστο-* в *ἀναβλυστονεῖν* 'разпуквам се (за плод на раст.)'; за възможностите вж. Vasmer, REW, 1, 96.

блю̀я 'бълвам', вж. *блю̀вам*.

блян 'отровно растение Hyoscyamus niger; мислен, желан образ, мечта'. — Произв.: *бля̀но биле, блѐника* (Банско), *бленỳвам* 'мечтая'; диал. 'бълнувам'; *забленỳвам, избленỳвам, побленỳвам, пребленỳвам; пробленỳвам, разбленỳвам се.* — Бълг. *блян* и чеш. *blín, blén* 'раст. блян, блѐника' от праcл. **belnъ*, срхр. *бŷн, бŷника* от **bьln-*, рус. *белена́*, укр. *беле́на* 'раст. кучешко грозде', от праслав. **belena.* — От ие. **bhel(e)n-*, сродно със стангл. *belene, beleone*, срдолнем. *billen*, ствиснем. *bilisa*, нем. *Bilme*, галски *βελένιον, belinuntia* 'блян'. — Растението е силно отровно и действува опиянително като опиум. Оттук в нар. говори *бленỳвам* = *бълнувам*, т. е. говоря като отровен (опиянен) от растението *блян*. Друга отгласна степен имаме в срхр. *бŷн* и бълг. *бълнỳвам* (вж.).

бля̀скам вж. *блестя̀.*

бля̀ско жѝто 'жито, което не е вързало добре и стои бяло' (Черноземен, Пловдивско). — Вероятно от *бля̀сък.*

бля̀сък 'ослепителна светлина'. — Произв.: *бля̀скав; пробля̀сък, пробля̀скback*вам.* — Срхр. *блѝјесак*, словен. *blêsk*, рус. *блеск*, стчеш. *blesk*, пол. *blask*; вж. *блестя̀.*

блях 'блех' (Изт); воен. 'метална тока на колан'. — Чрез рус. *бляха* и пол. *blacha*, заето от нем. *Blech* 'тенекия', срв. *блех.*

боа̀ 'вид едра тропическа неотровна змия, Boa constrictor'. — Чрез рус. или фр. *boa*, заето от лат. *boa* 'водна змия'.

боа̀з 'планинска теснина, проход; долина' (Изт). — От тур. *boğaz* 'гърло; планинска теснина'; в западни говори се среща под формата *бога̀з.*

боб 'едногодишно културно растение със зърнести плодове в шушулки, фасул, Phaseolus vulgaris'; диал. 'бакла, Vicia faba'. — Произв.: *йовен боб* диал. 'вид шарен боб', *крълежа̀н боб* 'раст. рицин, кърлеж' (Ботевградско), *ра̀йкин боб, червѐн боб* 'бакла', *чѐрен боб* 'бакла', *бòбен, бòбов, бòбина* 'бобова слама', *бòбище* 'бобова нива', *боба̀к* диал. 'раст. боб', *бòбче, бобѐ, бòбеник* 'бобина', *бобѝнки* 'малини', *бобова̀н* диал. 'животно като кърлеж' (поради топчестата му форма като на боб), *бобòнка* 'черница', *бобѝне* 'гнойни пъпки, Exanthema; дребна шарка', *бòбули* 'царевица' (вж.), *бобовина* 'бобина', *бòбец* 'раст. секирка, фасуличе, Orobus', *бобовляк* 'шарен боб, Phaseolus multiflorus; раст. великденче, Veronica beccabunga', *боболка, боболкница* 'черница' (за наст. срв. *яболкница* 'дърво ябълка'), *боболяк* 'великденче, бобовляк', *бобовиден;* МИ *Бòбош* при Банки, Софийско, *Бòбошево*, Станкедимитровско. — Срхр. *бȍб*, словен. *bȍb*, рус. *боб*, чеш. *bob*, пол. *bób*, луж. *bob*. — Сродно със стпрус. *babo* 'бакла', лат. *faba* 'бакла', по-далечно сродно с алб. *bathë* 'бакла', гр. *φακός* 'леща', *φακῆ* 'леща', нем. *Bohne.* От ие. **bhabho-s* или *bhabhā.* В славянските езици обикн. името означава 'бакла'; в български това значение се е запазило само в някои диалекти. Новото значение 'фасул' е възникнало преди 2—3 века, когато растението, което е от американски произход, е проникнало в България. Заето в рум. *bob.*

бобо̀й 'вид речна или блатна риба, бабой; раст. Centaurea orientalis' (СЗ). — Неясно.

бобòлкьо диал. 'дърдорко'. — Вж. *бълболя*; за формата срв. *бърбòрко.*

бобòним 'говоря с дебел, гърлен глас' (Брезнишко). — Звукоподр., срв. *боботя*, от *бо-* с удвояване, както *бобòля* от *болбòля, бърбòря* и др.

бобòнка 'черничев плод' (СИ), вж. *боб.*

бòбот 'глух шум, тътнеж'. — Произв.: *бобòтя* 'издавам бобот'; 'паля силен огън' (Банско), *бобота̀л* 'голям огън на открито' (Банско), *бобота̀ло* 'дълбок вир; водопад' (особено във водни имена в Зап. Бълг.). — От звукоподр. произход,

съставено от удовояване на сричката *бо-* + наст. *-от*, както в други думи за шумове: *вѝкот, тро̀пот, ѐкот, рѐвот, мя̀кот* и др., особено в Родопите.

бобо̀тѐц, бобу̀тец 'дърво между стола и оста в преден колесар на кола'. — Вероятно от *бо̀бот*.

Бо̀бош геогр., рид над Банкя, Софийско; **Бо̀бошево**, село в Станкедимитровско. — От *боб* 'раст. фасул' и топон. наст. *-ош* от **-os-jo-s* или по-малко вероятно от **-us-jo-s>*-ъш-ь>*-ошь* чрез изясняване *ъ>о*.

бобошка диал. 'раст. мъртва коприва, Lamium maculatum'. — Неясно.

бо̀були диал. 'царевица'. — Произв. от *боб* (вж.) с наст. *-ул*, за която срв. *дуд-ули* 'царевица', *рог-ул, крив-ул*, и др., наречена така поради прилика по форма на зърната, вж. Й. Заимов, Изсл. Младенов, 114.

бо̀бър и диал. **бѐбер, бъбър** 'крайречен гризач с ценна кожа, Castor fiber'. — Произв.: *бо̀бров, бо̀бровина* 'лечебна излъчка от боброви жлези, Castoreum'; *бѐбер* 'ленивец' (Габровско) (понеже бобърът обича да се излежава, срв. погов. „*Лежи (изляга се) като бебер*"); МИ *Бѐброво*, Еленско; РИ *Бѐбреш*: 1) приток на М. Искър; 2) рекичка при Челопеч, Пирдопско, за него вж. Вл. Георгиев, ИАИ, 19, 308; ЛИ *Бъбров* (Батак). — Срхр. *да̏бар*, словен. *bȏbər, bébər, brêbər*, струс. бебръ, бобръ, рус. *бобр, бобёр*, укр. *бибр*, чеш. *bobr*, пол. *bóbr*, гор. луж. *bobr', běbr*, дол. луж. *bober, bobвr*. — Сродно с лит. *bebrùs, bẽbras* 'бобър', *bēras* кафяв', латв. *bȩbrs*, стпрус. *bebrus*, перс. *bebr* 'леопард, пантера', ствиснем. *bibar*, лат. *fiber*, стинд. *babhrú-* 'кафяв', авест. *bawri-, bawra-* 'бобър', ие. **bhebhru-* 'кафяв'. — Животното е наречено така по кафявия цвят на кожата си.

бог 'неземно същество, което според религиозните представи е създало и управлява света'; стб. богъ (Зогр., Мар., Асем. и др.), богынн 'богиня' (Супр.), божнн (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. пс., Син. тр. и др.), божьскъ (Супр.), божьство (Син. тр., Супр.), божьствьнъ Син. тр., Клоц., Праж. глаг. листи, Супр., Хил. листи), множество произв. като боговорьць (Супр.). богословьць (Асем., Сав. кн.) и др. — Произв.: *бога̀ня, бо̀гов, богу̀вам* 'добрувам, живея в охолство', *бо̀жа се, бо̀жка, бо̀жичко, бо̀жи, бо̀жи рог* 'дъга, небесна дъга' (Витолища, Прилепско); *божигро̀бски, божогро̀бче* 'раст. богородиче, Calamintha officinalis', (Борисово Разградско), *божа̀ ма̀йка* 'празник на бездетни булки, 3 февруари' (Смолянско); *божа църква* 'ядене и пиене за светец или умрял човек' (Хасково), *божѐ ѝме* '5 февруари, празнуват го жените, да не им мрат мъжете' (Смолянско), *бо̀жие име* 'събор или панаир на някои църкви на Петровден и Илинден' (Гоцеделчевско), *божество̀, божѐствен, божѐственост, Божѝч = Бо̀жик* 'Коледа' (Зап, ЮЗ), *божичѐвио месец* 'януари', ЛИ *Бо̀жко, Божѝн, Божѝл, Божа̀на, Божа̀нчев, Божидар, бо̀зна* 'койзнае' (Зап), *божа̀нка* 'раст. лай-кучка; див мак'; *безбо̀жен, безбо̀жник, безбо̀жница, безбо̀жество, безбожие, безбо̀жничество, безбо̀жнически, богови̇̀ца* 'вид обреден хляб'; *възбо̀г; забогу̀вам; набогу̀вам се, набо̀жен, набо̀жност; обожа̀вам, обожа̀тел, обожа̀телка, обожа̀ем; побогу̀вам, побо̀жен* диал. 'набожен'; *сбо̀гом, сбогу̀вам се, сбого̀сам се* диал. 'сбогувам се', *сбожу̀вам* 'добрувам', *у̀бога и у̀света* 'някъде далеч, неизвестно къде; бъркотия' (Банско); *богобо̀рец, богомѝл*, ЛИ *Богомѝл, богомѝлски, богомѝлство, богомѝлен, богомо̀лец, богомо̀лка* 'жена богомолец; насекомо Taxtis religiosa' (понеже се изправя като богомолец), *богомо̀лство* (Суходол, Софийско), *Богоро̀дица* (превод от гр. *θεοτόκος*), *богоро̀диче* 'име на няколко цветя, които цъфтят по празника Богородица в края на август'; 'раст. Calamintha acinos' (Търновско), *богоро̀дичка* 'цвете Aster chinensis; калинка-малинка', *богоро̀дичен бу̀рен* 'богородиче, Cala-

mintha acinos', *богорòдична пùта* 'пита, която се меси като се роди дете' (Ловеч), *богорòдична тревà* 'раст. Cerinthe minor; жълт кантарион' (Търновско), *богорòдично бùле* 'раст. срещиче, Ajuga Laxmanni' (Герман, Софийско), *богорòдични свещи* 'раст. свещица, Gentiana Asclepiadea' (Бистрица, Софийско), *богорòдичник* 'богородична пита' (Самоков), *богорòдична тревà* 'богородиче, Calamintha acinos', *богорòдичина тỳрта* 'богородична пита' (Берковско), *богорòдник* 'богородична пита' (Горнооряховско; Самоков), *богослòв, богослòвие, богослòвски, богослужèбен, богослужèние, богослужùтел, боготворя̀, богоугòден, богоугòдник, богохвалèбен, богохỳлен, богохỳлник, богохỳлство, богохỳлствувам, Богоявлèние, богоявлèнски.* — Срхр. *бо̏г*, словен. *bog*, рус. *бог*, чеш. *bůh*, род. п. *boha*, пол. *bóg*, род. п. *boga*, гор. луж. *bóh*, дол. луж. *bog*. — Сродно с авест. *baγa-* 'господар, бог', *bajaiti* '(който) има дял', стперс., перс. *baga-* 'бог', стинд. *bhága-* 'който раздава, господар, хранител'; *bhájati, bhájate* 'разпределя, раздава', гр. *φαγεῖν* 'ям'; срв. англ. *lord* 'господар, господ, бог', букв. 'който раздава хляб'. Начално знач. 'този, който раздава'. — Според едни думата е старинна заемка от ирански; заето в рум. *bogdapróste* 'благодаря'.

богàз, вж. *бодз.*

богазѝй 'сват' (ЮЗ); **погозèй** 'роднина на булката, поканен на сватбата' (ЮИ). — Неясно.

богалѝнец диал. 'кротък, свит човек'. — Произв.: *богалѝнка* 'крава или вол' (в гатанки), ЛИ *Богалѝна* (Разлог). — По всяка вероятност производно от *бог*, за образуването срв. срхр. *бо̏гољ* 'недъгав телесно, хром, куц, прегърбен', *бо̏га̄љаст* също; за знач. срв. бълг. *бòжек, бòжяк,* срхр. *бо̏жја̄к* 'просяк'.

богàнец, бугàнец нар. 'демонично същество'. — Произв.: *бугàнски.* — Чрез озвучаване от *погàнец* (вж.) под влияние на следващото звучно *г*.

богасѝя диал. 'плат за подплата'. — От тур. *boğası* 'подплата'.

богàт 'заможен, състоятелен; обилен, изобилен'; стб. богатъ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Клоц., Сав. кн., Супр.), богатьство (Зогр., Мар., Асем., Син. пс. Клоц., Сав. кн., Супр.), богатьствие 'богатство' (Зогр., Мар.), богатити сѧ, -гаштѫ сѧ, -гатиши сѧ (Зогр., Мар, Сав. кн.), богатѣти (Зогр., Мар., Асем.).—Произв.: *богàтство, богатỳвам* (в нар. пес.), *богатàш, богатàшки, богàтски, богàтен* диал., *богàтичък, богатя̀* 'правя някого богат'; *забогатя̀, забогатя̀вам, забогатèя; обогатя̀, обогатя̀вам, обогатùтелен* (от рус.). — Срхр. *бо̏гат*, словен. *bogát*, рус. *богатый*, чеш. *bohatý*, пол. *bogaty*. — Производно от праслав. **bogъ* в началното значение 'имот, дял, богатство', срв. чеш. *zboží* 'силен съм, мога', пол. *zboże* 'зърнени храни' от по-старо значение 'богатство'. Според други от *бог* в значение 'господ', т. е. 'който има бога в себе си, защитен от бога'; за знач. срв. лат. *dives* 'богат' от *deus* 'бог'; за образуването срв. *зъбàт, рогàт, чепàт* и др.; срв. *убог*; заето в рум. *bogát*.

богàча, вж. *погàча.*

богòвест 'малоумен, идиот' (Банско). — Произв. от *бог;* образуването не е ясно. За семант. развой срв. чеш. *božec* 'епилепсия', нем. старинно и диал. *Gewalt Gottes* 'апоплексия; епилепсия', стинд. *devānāmpriya-* 'скъп на боговете' и 'беден духом, сиромах, идиот', вж. Bernard, Изсл. Романски (1960), (стр.), 350 сл.

боголèда 'несръчен човек' (Банско). — От **богогледа* с дисимилаторно изчезване на второто *г*. Начално знач. 'този, който гледа на бога, който очаква от бога'.

бодà, бòдвам, бòдна 'допирам с остро, мушкам'; стб. бости, бодѫ (Супр., Ман. хр.). — Произв.: *бод, бодлùв, бодлùво тръне* 'раст. гингер, Onopardon

acanthium', *бодѐж, бодѝл, бодѝло* (раст.), *бо̀дка* 'карфица, вилица; рибена кост' (Габрово), диал. 'дребна пара' (начално значение 'съдържание, колкото може да се захване на един бод'), *бо̀дкаджия* разг. 'скъперник', *бодѝлка* 'раст. магарешки бодил, Carduus acanthoides; див чемшир, Ruscus aculeatus', *бодѝням* 'тичам (като кога ме бодат)', *избодѝням* 'ходя тичешком' (Прилеп), *бодиняница* 'тичешком' (Прилеп), *бодѝкам* 'шия набързо, небрежно'; *дободѝкам; забодѝкам; набодѝкам; сбодѝкам; бо̀длест* 'с бодли (за раст.)', *бодѝлест; бодло̀к* 'раст. Turgenia latifolia' (Чирпан); *бодла̀к* (раст.), *бо̀цкам, бо̀цвам, бо̀цна; бодлоко̀ж, бад* 'бод на остен; железен клин, прибавен към диканя при грухане на смрадлика' (СЗ), *ба̀дли* мн. 'бодил на таралеж или на бодлив храст; късо остро перо на оскубана птица' (СЗ), *ба̀длье* 'вид остри израстъци в устата на говедо, които пречат при дъвкане' (Брезнишко); *вбода̀, вбо̀ждам; добода̀, добо̀ждам; забода̀, забо̀ждам; задбод* 'вид шев'; *избода̀, избо̀ждам; набода̀, на̀бод* диал. 'дълга вила; натякване', *набо̀ждам, набо̀дка* диал. 'вилица', *на̀бодно* 'вилица за ядене' (Охрид), *на̀бодня* диал. 'вила за снопи; сенарска вила', *на̀бодля* 'дълга вила' (Бутово, Търновско), *на̀буня* диал. 'желязна вила' (от *на̀бодня* с асим. *дн>нн>н*, срв. диал. *па̀н(н)а* от *па̀дна* и др.); *обода̀, обо̀ждам; отбода̀, отбо̀ждам; побода̀, побо̀ждам, побо̀двам; подбода̀, подбо̀ждам; пребода̀, пребо̀ждам; прибода̀, прибо̀ждам, прибо̀дка* 'дърво, което се забива над копа̀' (Софийско); *пробода̀, пробо̀ждам, пробо̀д, про̀бол* 'отвор, цепка на потури; полов орган на женско животно' (Котел); *сбода̀, сбо̀ждам; убода̀ убо̀двам, убо̀ждам, убо̀дница* диал. 'подмятане; натякване'; *шило̀бод* 'раст. гръмотрън, Ononis spinosa' (Котленско). — Префигираните несвършени глаголи в диалектите се срещат и с форма *-ба̀дам*: *заба̀дам; изба̀дам, изба̀ждам; наба̀дам; набадѝна* 'вила за снопи с прави рога', *на̀бадна* 'дълга вила за снопи', *на̀бадля* 'дълга вила за товарене на сено' (СЗ); *подба̀дам, проба̀дам.* — Срхр. *бо̏сти, бо̏де̄м,* словен. *bósti, bódem,* рус. *бода́ть, бода́ю,* чеш. *bůsti, bodu,* пол. *bość, bodę,* гор. луж. *bosć, bodu.* — Ие. **bhod-, *bhōd-,* срв. лит. *badaũ, badýti* 'бода, жиля', *bèsti, bedù* 'копая, ровя', *bẽdre* 'яма, трап', латв. *badit, bedu* 'дълбая', лат. *fodio* 'дълбая', гот. *badi,* ствисним. *betti* 'легло', кимр. *bedd* 'гроб'. — Рум. *bold* 'трън, топлийка' е заето от стб. **бодль* с метатеза.

бо̀дър 'изпълнен с телесни сили; буден'; стб. **бъдръ** (Зогр., Мар., Асем, Син. тр., Сав. кн., Ман. хр.), **бъдрьнѣ** (Зогр. листи), **бъдрость** (Син. тр.), **бъждрь** 'бодър' (Супр.). — Произв.: *бо̀дрост, бо̀дърствувам; ободря̀, ободря̀вам, ободрѝтелен.* — Бълг. *бо̀дър,* срещащо се само в книжовния език, е заето от руски. Рус. *бо́дрый* с *о* от праслав. *ъ* и срхр. *ба̏дар* са сродни с лит. *budrùs* 'бодър, бдителен', авест. *zaēni-buδra-* 'който зорко бди, пази'. — От същия произход вж. *бдя, бу̀дя.*

боедѝн 'някой (Западни Родопи, Гоцеделчевско), 'никой' (Горно Броди, Сярско; Сухо, Солунско); **боеднъш** 'никога, някога' (Гоцеделчевско); **будня̀чек** 'никой' (Плевня, Драмско). — От стб. **любо єдьнъ, *любо єдинѫштн,* с изпадане на началното *лю-*; семантично срв. фр. *aucun* 'никой' от лат. *aliquis unus,* словен. *obeden, nebeden* и др., вж. К. Мирчев, Мак. преглед, VIII (1932) 2, 9—22.

бо̀жа 'див мак, Papaver rhoeas' (Сярско, Леринско). — Произв.: *божа̀нка* (Гевгели, Воденско), *бо̀жинка* (Леринско), *божѝнка* (Костурско), *божѝчка* (Кавадарско). — Вероятно производно от *бог.*

бо̀жем, диал. **бо̀же, ба̀же, ба̀жем** 'уж, като че ли'. — От стб. **бо+же,** като крайното *-м* се е развило под влияние на наречия като *пътем, денем, нощем, тихом, ходом* и др. Формите *бар, барем, барим* са успоредни с *баже, бажем,* както *даже — дори*

божу̀р 'вид цвете с едри, червени цветове, Paeonia officinalis; див мак Papaver rhoeas; лале, Tulipa gesneriana'; **ба̀жур** 'божур' (Разлог). — Произв.: *божу̀ров* 'яркочервен', *божу̀рище, божури̇̀га* 'градинска ружа, Althaea rosea; див мак'; *божури̇̀ка, божурок, божуря̀к* 'див мак', *божу̀рест, божу̀рче, божу̀рец,* МИ: *Божурлу̀к, Божу̀рище.* — Срхр. *бо̀жур,* словен. *božur.* — Произходът не е напълно ясен. Може би от *бог* или сродно с *багра;* срв. *божичка* 'божур; див мак', *божо дърво, божи свещици,* срхр. *бо̀жура, божу̀рица* 'свиня, която се коли за Божич (Коледа)'. От бълг. заето в рум. *bujor, bojor;* алб. *božur* от сръб., унг. *bazsa.*

боза̀ 'възсладко питие от просо, царевица и др.'. — Произв.: *бози̇̀ца, бозаджи̇̀я* (от тур. *bozacı*), *бозаджи̇̀йски, бозаджи̇̀йство, бозаджи̇̀йница.* — От тур. *boza.*

бо̀зав, диал. **бо̀зев** 'сиво-кафяв'. — От тур. *boz* 'сив' с настав. *-ав,* както *морав* (вж. там) от тур. *mor, мургав* (вж. там) от рум. *murg* по случаи като, *риж — рижав* (вж. там). Може да се предполага и връзка с *боза,* срв. *ро̀зав.* срещу *ро̀за, ръжда̀в* срещу *ръжда̀.*

бозалъ̀к диал. 'трева садина, Andropogon ischaemum; необработвана нива или градина, орница (поради обрасване с трева)'. — От тур. диал. *bozalak, bozalık,* производно от *boz* 'сив'; срв. бълг. съответствия *белези̇̀на,* произв. от *бял, белезникав.*

боза̀я, бо̀звам, бо̀зна 'смуча кърма, суча'. — Произв.: *боза̀ен, боза̀йник, боза̀йниче, бо̀зка, бо̀зчест* (и *бо̀шчест*), *бо̀зки* 'раст. салеп, Orchis morio' (понеже грудката му прилича на бозка), *ко̀зи бо̀зки* 'раст. тлъстига, Sedum', *кра̀вени бо̀зки* 'жълтурче, Ranunculus Ficaria' (Битоля); *добоза̀я, добоза̀вам; забоза̀я, забоза̀вам; избоза̀я, избоза̀вам; набоза̀я, набоза̀вам; отбоза̀я, отбоза̀вам; побоза̀я, побоза̀вам, побо̀зна; подбоза̀я, подбоза̀вам* 'бозая малко преди доене (за теле)'; *пребоза̀я, пребоза̀вам* 'преставам да бозая', *пробоза̀я;* успоредни форми *би̇̀зка, биза̀я, биза̀лче* и др. (диал.). — *Боз-ка* произлиза от стб. *бъзь-ка или *бъзъ-ка с изясняване на *ъ* при силно положение в *о,* а *бизая* от стб. *бызаѭ. Под влияние на съществителното *бо̀з-ка, бизая* се е изменило в повечето диалекти в *бозая* и обратно, диал. *би̇̀з-ка* има *-и-* от стб. ы под влияние на глагола. Индоевропейската форма е **b(h)ug'(h)-(i)-* и в отглас **b(h)ūg'(h)-(i)-,* срв. нгр. *βυζί* 'виме, цицка; гърда', латв. *budzis* 'подутина', лит. *bužys* 'плашило', вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., стр. 9 и сл.

боздуга̀н 'старинно оръжие от метална топка с шипове, закрепена на дръжка'. — От тур. *bozdoğan* също; заето в унг. *buzogány* 'боздуган' и в пол. *buzdygan.*

бозла̀н диал. 'раст. рогачица, пернатка, Turgenia latifolia'. — Неясно.

бо̀зна 'неизвестно, незнайно' (Изт). — Съкратено от *бог знае, бог знай:* срв. рус. *бознакадашный* от *бог зна(ет) когда.*

бозу̀к диал. 'развален, разрушен'. — От тур. *bozuk.*

бойл истор. 'първобългарски болярин, велможа'. — Книжовна транскрипция на гр. *βοηλάς,* което предава титла или длъжност на стб. велможа; стб. му съответствие е бꙑлꙗ (Супр.), чрьгѹбꙑлꙗ в Мостичовия надпис; сродно с *болярин,* вж. Бешевлиев, ГСУ, 31, 1, 99—100; Младенов, Сб. Бобчев (1921) 97—100; Сб. Полувековна военна България (1933), 81—84; ИАИ 4, 360—365; Златарски, Сб. Бобчев (1921), 45—57; Ю. Трифонов, СпБАН 26, 1—70.

бой¹ 'биене, удряне'; стб. разбои 'убийство; убийство за грабеж' (Син. тр.,

Супр.), убон 'убийство' (Супр.). — Произв.: *бѐен, бѝйница, боевѝ* (от рус. *боевòй*), *боѐц, бойкѝня, бѐек, бѝище, бѝйкост, боеспосòбен, боеспосòбност.* — Срхр. *bôj*, словен. *bòj*, рус. *бой*, чеш. *boj*, пол. *bój.* — Произв. от *бѝя* (вж.).

бой² нар. 'ръст (на човек)'. — Произв.: *бойлѝя* (пушка), *бойлѝйка* 'дълга пушка' (от тур. *boylu*). — От тур. *boy.*

бойкòт 'вид борба, при която се прекъсват връзките с търговско предприятие, с обществени организации и др.'. — Произв.: *бойкотѝрам.* — Чрез нем. *Boykott* също, от англ. *boycott* 'бойкот, бойкотирам', по името на ирландски едър земеделец James *Boycott* срещу когото през 1880 г. арендаторите му водили борба.

бòйлер 'скачен с водопровода цилиндричен съд за топла вода'. — Произв.: *бòйлеров, бòйлерен.* — Чрез нем. *Boiler* от англ. *boiler* 'парен котел', произв. от гл. *boil* 'варя, кипя'.

бок диал. 'хълбок, страна на тяло'; стб. бокъ 'страна на тяло' (Симеонов сб. от 1073 г.). — Произв.: *бочѝ се* 'гледа на странѝ' (Брезнишко), *бòчен* 'страничен', *бочнѝк* 'разширителна пришивка под ръкав на дреха'; 'чеп, врана на бъчва' (т. е. това, което е отстрани на бъчвата) (Видинско); МИ *Бочнѝко* в Софийско; *бочнѝца* 'бочник', *бу̀чник* 'хълбок' (Габрово); *обòчвам се* 'турям ръце на хълбоците си'. — Срхр. *бȏк*, словен. *bòk, bóčiti* 'издува се, изпъква', *bočnica* 'странична част на предмет', рус. *бок, бòка* 'страна', пол., чеш., гор. луж., дол. луж. *bok.* — Вероятно с начално значение 'ребро', сродно с лат. *baculum* 'тояга, пръчка', гр. *βάκτρον* 'пръчка, скиптър', (срв. от същия произход *бактерия*), стирл. *bacc* 'кука', англ. *back* 'гръб; заден', стсканд. *backe* 'могила, чука'.

Боклуджà геогр. 'река през Коларовград; река в седловината Козница при Клисура; име на някои чукари в ЮИ Тракия, като *Боклуджа тепе, Боклуджа сърт* и др.'. — От тур. остар. *bokluca* 'дребна гора, шумак', срв. *Шумен* от *шума*, както *Плевен* от *плява*, *Сливен* от *слива* и др.; тур. *Боклуджа дере* е вероятно преведено от бълг. *Шумен, шума*, вж. Скорчев, Бълг. език, 5, 216.

боклу̀к 'смет', диал. 'тор'. — Произв.: *боклу̀ча, боклучàв, боклучѝв, боклукчѝя* (от тур. *boklukçu*), *боклукчѝйски; набоклу̀ча, набоклу̀чвам.* — От тур. *bokluk*, произв. от *bok* 'изпражнение'.

бокс¹ спорт. 'юмручен двубой'. — Произв.: *боксѝрам се, бòксов, боксьòр* (от фр. *boxeur*), *боксьòрски.* — От англ. *box, boxing.*

бокс² 'преграда в кочина или кошара за отделно животно'. — Произв.: *бòксов.* — Чрез рус. и нем. от англ. *box* 'кутия, сандък'.

бокс³ 'обработена телешка кожа'. — От англ. *box calf* или нем. *Boxkalf*, заето от англ. *box*, по името на лондонския търговец Joseph *Box* и *calf* 'теле, телешка кожа'.

бол¹ диал. 'болка'; 'болник' (Банско); стб. боль 'болка; болник' (Син. тр., Супр.). — Произв.: *болѐя, бòлест* (вж.), *болѐк* 'болен човек' (Гиген, Никополско), *бòлка, болѐжка, болѐзен* (вж.), *бòлен* (вж.), *болѝка* 'болест' (ЮЗ); *заболѐя, заболя̀вам; наболя̀вам; отболя̀, отболя̀вам; поболѐя се, поболя̀вам се; разболѐя се, разболя̀вам се; главобòл, главоболя̀, наглавобòля; гърлобòл, зъбобòл, очебòл, очебòлец* 'раст. Potentilla argentea', *ръкобòл* диал. 'извънредна заплата', *сърцебòл, сърдобòл* диал. 'сърцебол'. — Срхр. *бȏл*, словен. *bôl*, рус. *боль* 'болест, мъка'. — Сродно с гот. *balwjan* 'мъча', ствиснем. *balo* 'зло', стнорв. *bol* 'злоба', стангл. *bealu* 'злоба'; заето в рум. *boală.*

бол² диал. 'много, изобилно'. — Произв.: *боллу̀к* 'изобилие, наличие на много неща' (от тур. *bolluk*). — От тур. *bol*.

бол³ диал., остар. 'ваксина'. — От нгр. *μπόλι* 'присадка, ваксина, инжекция', вж. *боля̀свам*.

болга̀р 'вид едро бяло десертно грозде'. — Изкуствена дума, създадена напоследък по името на България, като заместница на турското *афу̀зали*.

бо̀ле, бо̀лье, бо̀лец диал. 'повече, по-хубаво': *Ни юмира, ни гю болье бива* (Белоградчик); *Една майка имам, | болец да я немам* (Дойран); стб. болни 'по-голям' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Сав. кн., Супр.), большн 'повече' (Супр.). — ЛИ *Болисла̀в* (Петричко, Пазарджишко), *Болѐ* сър., МИ *Болѐва ливада* при Коприва, Кюстендилско, *Болѐв дол* в Царибродско, *Болѐвец* при Тишаново, Кюстендилско; *Боли връх* при Хърсово, Благоевградско. — Срхр. *бо̀ље* 'по-добре', *бо̀ли* 'по-добър', словен. *bȍlji* 'по-добър', *bolje, boljše* 'по-добре', рус. *более* 'повече', *большо́й* 'голям', *бо́льший* 'по-голям', в зап. слав. ез. само в ЛИ: чеш. *Boleslav, Bolehošť*, пол. *Bolesław*. — Сродно с долнем. *pal, pall* 'здрав, силен, як', гр. *βέλτερος* 'по-добър', *βέλτιστος* 'най-добър', лат. *de-bilis* 'без-силен, слаб', стинд. *bálīyān* 'по-силен', *báliṣṭha-* 'най-силен', *bálam* 'сила, якост'.

боледу̀вам 'болен съм'; стб. болѣдьно 'мъчително, трудно' (Йоан Екзарх). — Произв.: *заболеду̀вам; изболеду̀вам; наболеду̀вам се; поболеду̀вам*. — Вж. *бол*¹.

болѐзен, болѐзни диал. 'болест; болка'; стб. болѣзнь (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр. и др.), болѣзньнъ (Син. тр., Супр.), болѣзненъ (Ман. хр.). — Произв.: *болѐзнен, болѐзненост, безболѐзнен; съболезнова̀ние, съболезнова̀телен*. — Производните думи са заети от руски. — От стб. бол-ѣ-знь, за наст. срв. жи-знь, вж. *бол*¹, срв. *бо̀лен, бо̀лест*.

бо̀лен 'който страда от болест'; стб. больнъ (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Супр.), боленъ (Ман. хр.). — Произв.: *болна̀в, болна̀вост, болни̇̀к, болни̇̀ца, бо̀лница, бо̀лничен, болнича̀р, болнича̀рски, болнича̀рка, болногледа̀ч, болногледа̀чка; ба̀лен* 'тъжен, угрижен' (Родопите), *балнѐва* 'мъка, тегло' (Родопите) (от по-старо **болн-ева* с родопско акане, вж. А. П. Стоилов, СпБАН 43, 129). — Вж. *бол*¹, срв. *бо̀лест*; заето в рум. *bolnáv*.

болеро̀ 'вид игрив испански танц; музика за такъв танц; женско елече'. — Чрез фр. *boléro*, от исп. *bolero*, начално 'танцьор', после 'танец' и 'дрехата, с която се играе този танец'; произв. от *bola* 'кълбо, топка'.

бо̀лест 'нездраво състояние на живо тяло', диал. 'коремен тиф; туберкулоза'. — Произв.: *бо̀лестен, бо̀лестни̇̀к, бо̀лестница* диал., *болестотво̀рен* книж. — Срхр. *бо̀лêст*, словен. *bolêst*, рус. диал. *болесть*, чеш. *bolest*, пол. *boleść* 'болка'. — Вж. *бол*¹, срв. *бо̀лен, болѐзен*.

болѝ ме 'усещам болка'; стб. болѣти, болѭ (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр., Новгор. листи), поболѣти, разболѣти сѧ, разболѣние (Супр.). — Произв.: *бо̀лви ме, бо̀лне ме; заболѝ ме, заболя̀ва ме; наболѝ ме, наболя̀ва ме; отболѝ ме, отболя̀ва ме; поболѝ (ме), поболя̀ва (ме); преболѝ (ме), преболя̀ва (ме); приболѝ ме, приболя̀ва ме* 'боли ме по малко от време на време'. — Срхр. *бо̀лети*, словен. *boljéti*, рус. *боле́ть*, чеш. *boleti*, пол. *boleć*. — Вж. *бол*¹, срв. *бо̀лен, бо̀лест*; заето в рум. *boli*.

болики мн., ж. 'земна ябълка, гулия, Helianthus tuberosus' (СИ). — Неясно.

болио̀ч, болео̀ч мед., диал. 'перде на окото, Cataracta; раст. лай-кучка (понеже с нея се лекува перде на окото)'. — От *боли-оч* с *-оч* от *око*, срв. *стърчѝ-опа̀шка*.

бо̀лка 'страдание', вж. *бол¹*.

боло̀свам, боло̀сам рядко, остар. 'заразявам' (Ботев). — Вж. *боля̀свам*.

болт техн. 'вид дебел винт'. — Произв.: *бо̀лтов*.— От англ. *bolt*.

болшевѝк 'привърженик на болшевизма', **болшевѝзъм** 'учение за революционното преобразяване на капиталистическото общество в комунистическо'. — Произв.: *болшевѝшки, болшевизѝрам, болшевиза̀ция*. — От рус. *большевѝк*. Думата е възникнала през 1903 г., когато на II конгрес на руската работн. социалдемократ. партия привържениците на Лениновата партия получили мнозинство (рус. *большинство*).

болшинство̀ 'мнозинство'. — От рус. *большинство* също, произв. от *большо̀й* 'голям', срв. *боле, болье*.

болю̀стница 'устобол, Stomatitis ulcerosa' (ЮЗ). — От **боли-устница*, срв. *болеоч*, за образуването срв. *огница, живеница* и др.

боля̀рин истор. 'феодален владетел в Средновековна България и Русия'; диал. 'богат, заможен човек'; стб. **болꙗринъ** (Супр.), **болѣринъ** (Ман. хр.), **болѣрьскъ** (Супр.), **болѣръскъ** (Ман. хр.). — Произв.: *боля̀рка, боля̀рски, болярка̀ня, боля̀рче, боляру̀вам, боля̀ров; оболяря̀ се, оболяря̀вам се* диал. 'забогатявам'; *поболяру̀вам*; *проболярѐя* диал. 'да стана богат'. — Срхр. *бо̀љарин, бо̀љâр*, словен. *boljár, boljárski, boljárstvo*, рус. *боя̀рин*, укр. *боярин*, струс. **болꙗринъ**, заето от стб. — Думата **болꙗонинъ**, мн ч. **болꙗре** е един от остатъците от първобългарския език, срв. *βωυλε* в първобългарския надпис от Преслав, (ѵргъго)**былꙗ** една първобългарска титла (или длъжност) на високопоставено лице, *βοιλα, βοηλα, βουληα*, мн. ч. *βοιλάδες* в първобългарските надписи на гръцки език, *βοιλάδες, βολιάδες* във византийски текстове. Формата е била заета в множествено число като означение на съсловие от велможи: -(л)ꙗр(е) е било окончание за множествено число в първобългарски, срв. тур. *-lar*. По народна етимология думата е била свързана със стб. (слав.) **болии** 'по-голям', което е оказало влияние върху коренната гласна на заетата дума, вж. В л. Г е о р г и е в, ИзвИБЕз, 2 (1952) 89; заета в рум. *boier*.

боля̀свам, боля̀сам диал. 'инжектирам' (1870). — От нгр. *μπολιάζω*, от *ἀμβολιάζω* 'ваксинирам', отдето новобълг. *амболя̀сам, амболя̀свам*, вероятно сродно с *ἐμβάλλω* 'вкарвам, хвърлям във', срв. *инжектѝрам* от лат. *iniecto* 'хвърлям във, вкарвам'.

бо̀мба¹ 'вид снаряд, хвърлян с ръка или от самолет' (Ботев). — Произв.: *бо̀мбен, бомбохвърга̀ч, бомбоноса̀ч, бомбардѝрам, бомбардирувам* (Ботев) (от фр. *bombarder*), *бомбардѝране* (Ботев), *бомбардирова̀ч*; *бомбардиро̀въчен, бомбардирова̀чен* (от рус. *бомбардиро̀вочный*), *бомбардиро̀вка* (от рус. *бомбардиро̀вка*); *бомбастѝчен* (от фр. *bombastique*). — От фр. *bombe* < лат. *bombus* < гр. *βομβός* 'тъп шум'.

бо̀мба² 'голяма бъчва' (Чирпан; Йовков). — От гр. *μπόμπα, βόμβα* 'бъчва', развито по метонимен път от начално значение 'бомба', срв. гр. *παχύς σαν βόμβα* 'дебел като бъчва'.

бомбѐ 'вид твърда мъжка шапка с полусферично дъно; предна горна част на обувка'. — От итал. *bombetta,* умал. от *bomba* 'шапка бомбе'. Значението 'вид мъжка шапка' е проникнало от италиански, докато обущарското значение е възникнало на българска почва поради прилика по форма и твърдина. Формата *bombetta* е схваната като мн. ч. и декомпозирана, както друг обущарски термин *маскарѐ* от итал. *mascheretto, кларнѐ* разг., от итал. *clarinetto* и др., гдето окончанието е схванато като член *-то.*

бон остар. 'паричен знак с определен срок за плащане' (Ботев); 'разписка за получени пари' (1850); **боно** (1853). — Чрез тур. *bono* от итал. *bono, buono,* вж. Л. В а н к о в, Итал. заемки, 228. — Съвременното значение е заето от фр. *bon,* лат. *bonum* 'добро, благо', субстантивирано от *bonus* 'добър'.

бонбòн, диал. **бонбòна** ж. 'късче подправено захарно изделие'. — Произв.: *бонбòнен, бонбониѐра, бонбонѐра* (от фр. *bonbonière*).—От фр. *bonbon,* произ. от *bon* 'добър' с удвояване от детския език.

бонàца, бунàца мор. 'спокойно море'. — Произв.: *бонацàрва, бунацàрва* '(за море) тихо е'. — Чрез гр. *μπουνάτσα, μπουνατσάρω* от итал. (венец.) *bonazza* 'морско затишие', вж. K a h a n e - T i e t z e 112; К. К о с т о в, БЕз 10 (1960), 447.

бонѐла 'вилица за храна' (ЮИ). — Произв.: *бонѐлка* (Българи, Мичуринско). — Вероятно от **боднела,* срв. *бодна, нàбодно, нàбодка* 'вилица за храна' (Охрид), за наст. срв. *вѐрт-ел, брад-ѐл, кърп-ел* и др. За асим. *дн>нн>н* срв. *пàнна* от *пàдна* в Изт. Бълг. Крайното *-а* се дължи на връзка с *лъжица, вѝла* и др.

бонѐнте мор. 'слаб, тих западен вятър'. — Чрез гр. *πονέντε(ς)* от итал. *ponente* 'западен вятър', като началната съгласна е повлияна от *бонàца* (вж.), вж. K a h a n e - T i e t z e 112; К. К о с т о в, БЕз 10 (1960), 447.

бор[1] 'вид планинско дърво, Pinus'; стб. боръ (Симеонов сб. от 1073 г.), боровъ (Ман. хр.). — Произв.: *бòров,* МИ *Бòровец, боровѝнка, червѐни боровѝнки* 'раст. брусница, Vaccinium vitis idaea' (Софийско, Самоковско, Пазарджишко), *чѐрни боровѝнки* 'боровинки, Vaccinium myrtillus' (Софийско, Самоковско), *бòровки* 'боровинки' (Троянско), *боровница* диал. 'боровинка', *бòрина* 'борова трескà', *бял бор* 'Pinus silvestris', *бòрна, бòрница* диал. 'борина', *боринàр, боринàрски, боринàрка, боринàрче, борàк, борѝка* 'бял бор', *чер бор* 'раст. Hippuris vulgaris', *кòнска борѝка* 'полски хвощ, Equisetum arvense' (Банско), *борѝков,* МИ *Борѝковец, борикàш* диал. 'борикова гора', *борѝковица* 'кучешка гъба', *бòрче,* МИ *Борич* в Рила. — Срхр. *бȍр,* род. п. *бȍра* 'бор', словен. *bȍr,* рус. *бор* 'иглолистна гора', укр. *бір* 'иглолистна гора', род. п. *бòру,* чеш. *bor* 'иглолистна гора', пол. *bór,* род. п. *boru* 'иглолистна гора'. — Сродно със стнордски *borr* 'борова игла', стангл. *bearu* 'гора'.

бор[2] хим. 'химически елемент, B, металоид, главна съставна част на боракса, открит през 1808 г.'. — Произв.: *бòров, борàкс* (от фр. *borax*). — Чрез нем. *Bor* или фр. *bore* от лат. *borax,* заето от араб. *būrak,* перс. *būrāh.*

бор[3] 'набрано място на дреха, дипла' (Коларовградско); диал. 'отбор': *Бор юнаци* (нар. пес.). — Срв. срхр. *бòра* 'гънка, бръчка', рус. *боры* 'дипли, гънки' и 'данък' (остар.), още бълг. *недобор.* — Сродно с лит. *bãras* 'част от ливада, покосена на един път', гр. *φόρος* 'данък, налог', вж. *берà.*

бòра диал. 'буря'. — Чрез тур. *bora* от гр. *μπόρα* или от итал. *bora*; заето също в рус. *борà,* от тур.

борàвя 'върша, правя нещо'; 'бълнувам' (Родопите); 'бъркам, разбърквам (Велес); диал. 'разправям; хващам'. — Произв.: *заборàвя, заборàвям* диал. 'заб-

равям' при семантичен развой 'турям (в съзнанието си нещо) отвъд (за=зад) боравенето, зад помненето'; *забова̀ря, забова̀рям* 'забравям' (чрез метатеза) (Зап), *забра̀вя, забра̀вям; обора̀вя се, обора̀вям се* 'съвземем се' (Изт); *побора̀вя, побора̀вям.* — Срхр. *бо̀равити* 'живея, прекарвам, пребивавам някъде', *бо̀равӣште* 'място за живеене', *побо̀равити, побора̀вљати* '(по)забравям', *пребо̀равити* 'прекарвам, преживявам някъде', *забо̀равити, забора̀вљати* 'забравям', *позабо̀равити, позабора̀вљати* 'позабравям'. — Думата е засвидетелствувана само в бълг. и срхр. — Според M i k l o s i c h, EW, 26, вероятно от **bv-or*, производно от бытн 'съм'. По-вероятно от *бо̀ря* (вж.) с нова наставка *-авя (-явя)*, както *кълча: кълча̀вя, шикалк-а̀вя* от *шѝкалка*, начално 'играя си на шикалки; мамя, лъжа, хитрувам'. Семантичният развой е бил вероятно следният 'боря се, справям се с мъчнотии, с пречки, върша нещо с усилия'>'правя, върша нещо, занимавам се с нещо, проявявам някаква дейност'. Неубедително М а х е к, СпБАН, 70, 119 *сл.* от **za-moraviti.*

бора̀кс, вж. *бор*[2].

борба̀, вж. *бо̀ря се.*

борд, борт 'под на самолет или горен под на кораб'. — Произв.: *бо̀рдов.* — От нем. *Bord* също. — Втората форма от рус. *борт.*

бордѐй диал. 'порутена или лоша къща' (Ботев). — Чрез рум. *bordei* от итал. *bordello,* срв. *бордель.*

бордѐль 'уземна къща, землянка' (СЗ). — От итал. *bordello* 'къщурка', от герм. *bord-* 'дъска', срв. *борд,* вж. *бордей.*

бордеро̀ 'извлечение от банкова сметка; опис на документи или на ценни кни̇жа'. — От фр. *bordereau* също.

бордо̀ 'вид червено вино; виненочервен цвят'. — От фр. *bordeaux* също, по името на едноимен град във Франция, дето се произвежда такъв вид вино.

бордю̀р 'ръб на плочник; цветна ивица по ръба на плат, стена и др.'. — От фр. *bordure.*

бо̀рмашина 'машина за пробиване на метал и др.'. — Произв.: *бо̀рмашинен, бо̀рмашинист.* — От нем. *Bohrmaschine,* произв. от гл. *bohren* 'пробивам, дупча'.

борѝчкам се, вж. *бо̀ря се.*

бо̀рса 'тържище на едро; учреждение за големи финансови и търговски сделки' (1851). — Произв.: *бо̀рсов.* — Чрез тур. *borsa* (заета в Цариград преди Освобождението) от итал. *borsa,* средновек. лат. *bursa,* заето от гр. *βύρση* 'одрана кожа, мях, кожена торба'; заето също във фр. *bourse,* нем. *Börse* 'борса, кесия', вж. Л. В а н к о в, Итал. заемки, 229.

борсу̀к, бурсу̀к диал. 'язовец'. — Произв.: *борсу̀че, борсу̀ков, борсу̀чи, борсу̀шки,* МИ *Борсу̀чите ду̀пки, Борсу̀шка я̀ма.* — От тур. *porsuk*; срв. рус. *барсу̀к, борсу̀к* също, заето от киргиски *borsuk,* казантатар. *bursuk, barsuk;* начално значение 'сив'.

борт, вж. *борд.*

Бо̀рущица геогр. 1) река в Еленската планина; 2) река и село в Казанлъшко; 3) река в Ботевградско; 4) приток на Янтра при Габрово. — От **Бо̀ров+-щица* (от *-ск+-ица*) > **Бо̀ро(в)щица,* срв. *Коприв́щица* от *коприва, Комщица* от *Ком, Кѝевщица* от *Киевци* и др. — Вж. *бор*[1].

борхана̀ 'изба, кръчма' (Солунско). — Срв. унг. *bor* 'вино', *bor-kan* 'кана за вино'. — Вероятно кръстосване от тия думи с *бархана* 'порутена къща' (вж.).

борч разг. 'паричен дълг'. — Произв.: *борчлѝя* (от тур. *borçlu*); *заборчлѐя, заборчлявам; отбòрча се, отбòрчвам се.* — От тур. *borç.*

борш 'супа от зеле и друг зеленчук'. — От рус. *борщ* 'борш'.

бòря се 'водя борба'; стб. борити, борѭ (Клоц.), борити, борѧ (Ман. хр.), борєниѥ (Супр.), борьць (Супр.), борєцъ (Ман. хр.), брати, борѭ (Син. тр., Син. пс., Супр.). — Произв.: *борбà, бòрене, борѐц, боpàч* диал., *бордчка* 'борба' (ЮЗ), *бордк* (яйце), *боркѝня, бòрвам се, бòрна се* рядко, *борбѐц* диал. 'борец', *борбѐж* диал. 'борба', *борбѝца* 'умал.; епитет на мечка, която се бори', *бòрчески* (от рус. *борческий*), *борнѝ* 'борба' (ЮИ), *бòреница, борѝчкам се, борѝчканица, бòрбен, бòрбеност; добòря, добòрвам; забòря се, забòрвам се; надбòря, надбòрвам; обòря, обòрвам, обàрям; отбòря се, отбòрвам се; побòря се, побòрвам се; пребòря се, пребòрвам се; разòбор, разоборѝя* диал. 'разсипия'; *разобòря, разобòрвам* 'съсипвам, разсипвам'; *сбòря се, сбòрвам се; събòря, събàрям; убòря, убòрвам, убàрам* 'събарям'; *заборѝчкам, изборѝчкам* 'да разбъркам' (Битоля); *оборѝчкам се; проборѝчкам* диал. 'разравям, разбърквам'. — Срхр. *бòрити се, бòрим се, бòрūште,* словен. *boriti se, borivec* 'борец', рус. *бороть, борю, борец,* пол. остар. *bróć się,* гор. луж. *wobróćso,* дол. луж. *wobrojś* 'браня се, защищавам се' от ие. **bhor-*, сродно с лит. *bárti, barù* 'мъмря, коря, хуля', латв. *bãrt, baŗu,* стнордски *beria* 'удрям', *beriask* 'бия се, воювам', ствиснем. *berjan,* срвиснем. *bern* 'удрям, тропам, газя', лат. *feriō* 'блъскам, удрям', алб. *bie* 'удрям'.

бос 'необут; неподкован (за добитък)'; стб. босъ (Симеонов сб. от 1073 г.). — Произв.: *бòсичък, босешкòм, босешкàта, босокрàк, босонòг, босотà, босяк* (от рус.), *босяшки, бос-босенѝчък* 'съвсем бос'; *обосѐя, обосявам, обòсува се* '(за добитък) падат му подковите', *босонòг, босокрàк* (Кюстендилско). — Срхр. *бôс,* словен. *bôs,* рус. *босóй, бос,* укр. *босий,* чеш. *bosý,* пол. *bosy,* луж. *bosy.* — Сродно с лит. *básas,* латв. *bass,* ствиснем., срвиснем. *bar,* стнордски *berr,* арм. *bok* 'бос'.

босѝлек, диал. **босѝляк, босѝльòк** 'ароматно градинско цвете с дребни листа, Ocimum basilicum'. — Произв.: *босѝл(е)ков, босѝлчец, босѝлковина* 'мириз на босилек', *кàшкин босѝлек* 'мащерка, Thymus' (Айватово, Солунско), *самодѝвски босѝлек* 'росопас, Fumaria officinalis' (Търново). — Срхр. *бòсиљак,* словен. *bosìljek, bosílje.* — Чрез балк. лат. *basilicum,* заето от гр. *βασιλικόν,* произв. от *βασιλεῦς* 'цар', първоначално 'царско цвете', срв. *базѝлика.*

бостàн диал. 'зеленчукова градина; нива с дини; диня'. — Произв.: *бостàнски, бостàнище, бостàнче, бостанджѝя* (от тур. *bostancı*), *бостанджѝйски, бостанджѝйка, бостанджилък* (от тур. *bostancılık*) 'градинарство'. — Чрез тур. *bostan* от перс. *bō-stan* 'градинка'.

бòта 'ведро за мляко' (СЗ). — От рум. *botă,* итал. *botta,* срв. *бòца.*

ботàника 'наука за растенията'. — Произв.: *ботанѝк* (от рус. *ботàник*), *ботанѝчка, ботанѝчен* (от фр. *botanique*), *ботанѝчески, ботанизѝрам.* — От рус. *ботàника* или нем. *Botanik* от лат. *botanica,* заето от гр. *βοτανική* (*ἐπιστήμη*) 'ботанична наука', произв. от *βοτάνη* 'растение'.

ботѐя, вж. *бутѐя.*

ботѝнка, ботѝнки 'вид (женска) обувка до над глезена'. — Нова заемка чрез рус. *ботинки* от фр. *bottine,* умал. от *botte* 'ботуш', срв. *ботуш.*

Ботỳня геогр. 'река, приток на Огоста'; **Ботунѐц,** село в Софийско. — Вероятно от рум. *bot* 'дървено ведро (стубел), каче'+бълг. наст. *-ун,* както в *Кор-*

дун (връх в Пирдопско), *медӯн, благӯн* и др.; изпърво име на извор, над който е сложено каче, за да не се разлива водата; срв. честите имена на извори *Качката, Качето, Хотула, Бъчва(та)*, р. *Качица* в Ботевградско и др.

бо̀тур[1] 'пън, дънер' (Ботевградско). — Произв.: *бо̀турешки* — Срхр. *бо̀тур* 'вид тръстика'. — От гл. *ботѐя* с наст. *-ур*, срв. *подлизӯр*. Според R. Aitzetmüller, ZfslPh 22 (1954), 363 сл., от корен **bheu-* 'раста', с вариант **bhwāt-* **bhwat-* > **bvot-*, дето *в* след лабиал ще изпадне. От същия произход според него е и рус. *бот, ботàло* 'прът, с който рибар тегли мрежата с риба'.

бо̀тур[2] диал. 'раст. Cyclamen neapolitanum'. — Произв.: *бо̀турче, ботурàк* 'раст. бял трън, Xanthium spinosum'. — По всяка вероятност еднакво с *ботур*[1], наречено така поради надебелените корени на растенията.

ботуря̀свам, ботуря̀сам диал. 'бутам, тикам небрежно, невнимателно'. — Кръстосано от *ботур, бутам* и *сгромолясвам*.

ботӯш 'дълга обувка до под коляното' (Ботев). — Произв.: *ботушàр, ботушàрски, ботушàрница, ботушàрство, ботӯшки* 'умал.; раст. заушница, Pedicularis; раст. хлопка, Rhinanthus major', *ботӯшче* 'раст. кученца, Anthirrhinum majus'. — От рум. *botuş* 'вид детска обувка', срв. фр. *botte* 'обувка'.

бо̀фла 'дебела жена' (Банско). — Неясно.

бохѐм 'човек, обикн. на изкуството, който живее безгрижен живот'. — Произв.: *бохѐмски, бохѐмка, бохѐмство*. — От фр. *bohème* 'бохем; чех; циганин', заето от средновек. лат. *bohemus* 'жител на Бохемия'.

бо̀хльо 'повторителна дума към *охльо* в детска песен': охльо-бохльо, вж. *о̀хлюв*, срв. *дгънце-бдгънце*.

бохчà разг. 'вързоп, обикн. с дрехи; голям четвъртит плат за връзване дрехи на вързоп; покривка за маса'; **бохча тютюн** 'отбран, хубав тютюн' (от тур. *bohça tütün*). — От тур. *bohça*.

боц междум. 'възклик при бодване дете с пръст при детска игра'. — Вж. *бо̀цам*.

бо̀ца 'ведро за мляко; дебела жена' (Банско), 'дървен съд за вино' (1859). — Чрез нгр. *μπότσα* 'голяма бутилка, дамаджана, ведро' от итал. *bozza*; заето също в срхр. *бо̀ца*, срв. *бо̀та*.

бо̀цам, бо̀цвам, бо̀цна диал. 'бода леко и често с нещо остро'. — Произв.: *бо̀цкам, боцàло* диал.; *забо̀цам*. — От стб. *бодьцаѭ от ие. **bhod-ik-ājō*, точно съответствие на лат. *fodico* 'бода често, боцкам' от ие. **bhod-ik-ājō*. По форма и по значение *бо̀цам* съответствува на *бо̀д-кам*, обаче докато първото е наследено от старобългарски, второто е късно образуване. Междуметието *боц* е вкаменена заповедна форма 2 л. ед. ч. към *бо̀цам, бо̀цна*, както (или образувано по подобие на) *беж* към *бя̀гам, дръж* от *държà, виж* от *вѝдя (вѝждам)* и под., вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 10.

бо̀цка диал. 'бозка, цицка'. — Произв.: *крàви бо̀цки* мн. 'вид растение, Asphodelus albus'. — Кръстосване на *бо̀зка+цѝцка*, може би преобразувано от по-старо **бо̀сца*<стб. *бъзьца под влияние на *цѝцка*, срв. *бо̀сица* 'бозка' (Дебърско), вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 10.

бо̀цкам, бо̀цвам, бо̀цна 'бода леко', вж. *бо̀цам*.

бо̀цман мор. 'флотски старшина или старши сержант'. — Произв.: *бо̀цмански*. — Чрез рус. *бо̀цман* от хол. *bootsman* 'моряк, боцман', съставено от *boot* 'ладия, кораб' и *man* 'човек, мъж'.

бо̀ча 'целувам' (Чепинско). — Вероятно сродно с *бàцам*.

бо̀чка 'бъчва' (ЮЗ). — Словен. *bəčkà, bȃčka,* рус., укр. *бо́чка,* чеш. *bečka* 'бъчва, каца', пол. *beczka* 'бъчва'. По-нататък вж. при *бъ̀чва.*

бо̀чни̇к, вж. *бок.*

бош, обикн. в израза **бош лаф** разг. 'празни приказки'. — От тур. *boş lâf.*

бошна̀к 'жител на Босна в Югославия'. — Произв.: *бошна̀чка,* ЛИ *Бошна̀ков, бошня̀нки я̀бълки* 'вид ябълки, Pirus malus', МИ *Бошня̀чица* при язовир Студена, Софийско, *Бошня̀чи̇ца,* Трънско. — От **босн-як.*

боюндру̀к диал. 'ярем; дърво, за което връзват краката на добитък, когато го подковават'. — От тур. *boyundruk* 'ярем', съставено от *boyun* 'врат' и *duruk* 'направа, структура'.

боя̀ 'вещество за оцветяване, багра, багрило, цвят'. — Произв.: *камени̇ча̀ва боя̀* 'жълта боя, получена от мъх по камъните' (Гоце Делчев), *бояджи̇я* (от тур. *boyacı*), *бояджи̇йка, бояджи̇йски, бояджи̇йство, бояджи̇йница, боялия* (от тур. *boyalı*), *боядѝсам, боядѝсвам* (от тур. аористна основа *boyadı* от гл. *boyamak*); *добоядѝсам, добоядѝсвам; забоядѝсам, забоядѝсвам; избоядѝсам, избоядѝсвам; набоядѝсам, набоядѝсвам; побоядѝсам, побоядѝсвам; пребоядѝсвам.* — От тур. *boya.*

боя̀ се 'плаша се, страхувам се'; стб. **бокꙗти сѧ, бокѫ сѧ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **бокꙗзнь** (Син. пс., Супр.), **безбокꙗзнник** (Супр.), **възбокꙗти сѧ** (Зогр., Мар., Супр.). — Произв.: *боязли̇в* (Ботев), от начално **боязнив,* произв. от стб. **бокꙗзнь** по *страхлив; побоя̀ се, побоя̀вам се; убоя̀ се, убоя̀вам се.* — Срхр. *бо̏jати се, бо̏jим се,* словен. *bojáti se, báti se,* рус. *боя́ться, бою́сь,* чеш. *báti se, bojím se,* пол. *bać się,* гор. луж. *bojeć se,* дол. луж. *bojaś se.* — Сродно с лит. *bajùs* 'опасен, страшен', *bájme, bájle* 'страх, опасност', *bijótis* 'боя се', стинд. *bháyate, bibhéti* 'бои се', *bhītá* 'боязлив, страхлив', *bhayam* 'страх, боязън', *bhīma-* 'страшен', авест. *bayente* 'плаши', стирл. *báigul* 'опасност' от ие. **bhoi-, *bhī-.*

бояджи̇к, бояджъ̀к диал. 'дърво между предната ос и стола на волска кола, боботец'. — Вероятно от тур. *boyun* 'врат, шия', осмислено с *боя.*

Боя̀н, Боя̀на ЛИ. — Вероятно от гл. *боя се* + наст. *-ан,* както *Стоян, Драган, Цветан* и др.; за знач. срв. *Страхил, Страшимир.* Името е пожелателно, давано на дете, за да се боят от него. Някои предполагат, че е от тюркски произход, срв. стиргизски *Bajan,* чувашки *pojan,* монг. *bajan* 'богат'.

Боя̀на геогр. 'село в северните поли на Витоша'. — Засвидетелствувано през 11—13 в.: **сьставить е на срѣдьцн... оу бокꙗне,** вж. Й. Иванов, Богом. книги и лег., 283; Споменик, V, 13; Иречек, ПСп, 55—56, 267; *ὁ Βοϊάνος κάστρον; τον Βοϊάνον,* Кекавмен, 322, 324 (11 век), *τὸ ἔρυμα ὁ Βοϊών καλεῖται,* Кедрин, II, 464. — От рум. или нар. лат. **boiana* 'говедарска (река)', от лат. *boviana* 'говедарска', вж. Ив. Петканов, БЕз, V, 352—3; срв. МИ *Говеда̀рнико* на няколко места по Витоша.

бр, бррр междум. за израз на недоволство, несъгласие. Срв. *мър-мър.*

брабѝняк, бробиняк, вж. *бравиняк.*

брабо̀нка, вж. *барабонка.*

брав (Прилеп, Велес), **бра̀ва** 'отделна глава дребен добитък, овен, коч'; стб. **бравъ** (Златоструй от 12 в.). — Произв.: *бравчѐ.* — Срхр. събир. *бра̑в* 'овце', диал. 'скопена свиня', словен. *brȃv* 'добитък, дребен добитък', рус. *бо́ров* 'скопен шипар', чеш. *brav* '(дребен) добитък', словаш. *brav* 'свиня, превита свиня',

пол. *browek* 'угоен шипар'.— От ие. **bhorwo-s*, начално значение 'рязано, кастрирано добиче', сродно със ствиснем. *barug, barh*, стнорд. *borgr*, нем. *Borch*, стангл. *bearh, bearg*, англ. *barrow*, нем. *Borg, Barch* 'скопена свиня', от ие. **bher-: *bhor-*. — Според Machek, EtSJČS, 41, думата е сродна със стинд. *bhárvati* 'дъвче, преживя'.

бра̀ва 'ключалка на врата' (1822); **брав** диал. (1874). — Срхр. *бра̏ва*, алб. *bravë*, нгр. *μπράβα*, тур. *brava, perava*. Според Meyer, EW, 45, от **borva* в итал., исп. *barra*, фр. *barre* 'пръчка, засовка на врата'. — Неясно.

бравѝняк (Софийско), **брабѝняк, бробѝняк** диал. 'мравка'. — От *мрав-иняк* чрез дисим. *м>б*, срв. чеш. *brablenec*.

бра̀во междум. за израз на похвала и одобрение (1835; Ботев). — Чрез гр. *μπράβο* или тур. *bravo* от итал. *bravo*, вж. Л. Ванков, Итал. заемки, 229, заето от исп. *bravo* 'смело, юначно'.

брада̀ 'предната част на човешка челюст; косми по тая част'; стб. **брада** (Син. тр., Син. пс., Супр.), **брадѣти** 'брадясвам' (Супр.), **брадатъ** (Ман. хр.). — Произв.: *ко̀зя брада̀* 'раст. киселец, Rumex acetosa' (Лешко, Благоевградско), *брада̀т* (вж.), *брадѝчка, брадѝца* 'умал.; раст. козица, Tragopon', *бра̀дина* диал. 'брада', *брадѝще* увел., *брада̀вица* (вж.), *брада̀вичка, брада̀вички* 'раст. кокоши гребен, Clavaria', *брада̀вичав, брада̀виче* умал. от *брадавица, брада̀вичен, брада̀вично цвете* 'раст. лишейче, Chelidonium majus', *бра̀дест, брадест лишей* 'раст. Usnea barbata', *брадестѝл* диал. 'брадат човек', ЛИ *Брадестѝлов, брадѝка* 'жилки по корен на растение', *брадлѐ, брадлѐнце* умал., *брадѐл* увел., *брадни̇че* диал. 'подбрадниче', *брадя̀* 'пущам брада — за раст.', *брадя̀сам, брадя̀свам, брадя̀ша*, ЛИ *Брадой, бра̀де* 'забрадка' (ЮИ); *безбра̀д; забра̀дка, забра̀дник* 'забрадка', *забрадя̀, забра̀ждам; отбрадя̀, отбра̀ждам; подбрадя̀, подбра̀ждам, подбра̀дник* 'лигавче' (Банско), *пребрадя̀, пребра̀ждам, подбренник* 'подбрадник от стари пари' (Асеновград) (от по-старо *подбредник*, а то от *подбрадник*; за редуването *ра*:*ре* срв. *бразда*: диал. *брезда, трава*:*трева* и др.); *пребра̀дка; разбрадя̀, разбра̀ждам; събрадя̀, събра̀ждам* чак. 'разбраждам'; *брадоро̀г* '(за коза) който е с брада и с рога', *брадоро̀жък, белобра̀д, бричобра̀д* 'който е с бръсната брада' (Щипско, Кочанско), *голобра̀д, дългобра̀д, козлобра̀д, риждобра̀д, риджобра̀д* 'червенобрад' (Трънско), *червенобра̀д, чернобра̀д, църнобра̀дки* 'чернобрад' (Кюстендил). — Срхр. *бра̏да*, чакавски *бра̑да̑*, словен. *bráda*, рус. *борода́*, чеш. *brada*, пол. *broda*, гор. луж. и дол. луж. *broda*. Сродно с лит. *barzdà*, латв. *bárda, bârzda*, стпрус. *bordus*, ствиснем. *bart*, нем. *Bart*, лат. *barba* (от **farba*), от ие. **bhor-dhā* от **bher-dh-* 'режа, бода', начално значение 'остра част', от един произход с *бра̀два, бърдо*.

брада̀вица 'пъпчица, обикн. по лицето, с косъм в средата'. — Произв.: *брада̀вичав*. — Срхр. *бра̀давица*, словен. *bradavica*, рус. *борода́вка*, чеш. *bradavice*, пол. *brodawka*, каш. *bardawica*, гор. луж. *brodawka*, дол. луж. *brodajca*. — Произв. от *брада* + наст. *-авица*, както *киш-авица, лап-авица,ких-авица* и др. Наречена е така, понеже има косъм като *брада*; заета в гръцките говори в Епир и Пелопонес, вж. М. Филипова, БЕз 11 (1961), 252 сл.

брада́т 'който е с брада (косми) по лицето'. — Срхр. *бра̀дат*, рус. *борода́тый*, пол. *brodaty*. — Сродно с лит. *barzdótas*, лат. *barbatus*. — Произв. от *брада* с наст. *-ат*, както *уста̀* — *уста̀т* и др.

бра̀два 'сечиво за цепене дърва, секира'; стб. **брадꙑ**, род. п. **брадъве** (Супр.), по-късно *брадва*, минала към *а*- основи, както останалите думи от стб. **ꙑ**-основи, като *свекърва, тиква, църква* и др. — Произв.: *брадва̀р, брадва̀рски*. — Срхр.

бра̀два, словен. *brȁdva*, рус. *брадва* (ч.-сл.). — От ие. **bhordhū*; обикн. се смята, че е заета от германски, срв. прагерм. **bardō*, стнорд. *barđa*, ствиснем. *barta*, нем. *Barte*, като прагерм. краесловно дълго *ō* в слав. дава *ū*>ъ.

бразя̀я, вж. *брезя̀я*.

бразда̀ 'изоран плитък дълъг ров в нива'; стб. **бразда** (Син. пс.). — Произв.: *браздулѝца, браздя̀; добраздя̀, добраздя̀вам; забраздя̀, забраздя̀вам; избраздя̀, избраздя̀вам; набраздя̀, набраздя̀вам; разбраздя̀, разбраздя̀вам; бразна̀* и *брезна̀* диал. 'бразда'; *въ̀збразно* диал. 'нанагорно'. — Срхр. *бра̏зда*, словен. *brázda*, рус. *борозда̀*, белорус. *борозна̀*, чеш. *brázda*, пол. *bruzda*, гор. луж. *brózda*, дол. луж. *brózda*. — Праслав. **bor-zda* от корена в *брана*, пол. *brona*, с наст. *-zda*, както в *юзда* (S ł a w s k i, 45), сродно с гр. *φάρος* 'разорана земя, бразда', *φαρόω* 'ора', *лат. foramen* 'дупка, отвор, следа', произв. от *foro* 'пробивам, дупча', арм. *brom* 'изравям от земята', алб. *bire* 'дупка', ствиснем. *borōn* 'пробивам'; заето в рум. *brázdă*.

бра̀йко рядко, **бра̀йно** диал. '(обръщение към) брат, мъж или (към) непознат човек'. — Производно гальовно от *братко;* за *й* срв. *майка* от *матка, Райка* от *Радка, байко* от *батко;* за *-но* в *брайно*, срв. *майно ле* от *майко ле*, ЛИ *Райна* от *Райка* и др.

брак¹ 'законно съжителство на мъж и жена'; 'сватба' (Солунско); стб. **бракъ** 'сватба' (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. тр., Сав. кн., Супр.), **брачьнъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр.), **браченъ** (Ман. хр.). — Произв.: *бра̀чен, бракоразво̀д, бракоразво̀ден, бракосъчетая̀, бракосъчета̀вам* книж., *бракосъчета̀ние; безбра̀чен, безбра̀чие, многобра̀чие*. — Запазена по черковен път. Значението 'сватба' (също срхр. *бра̑к* 'сватба') е запазено в нар. говори; V a s m e r, REW, I, 117, смята това значение за черковно или черковнославянско. — Срхр. *бра̑к*, рус. *брак*, укр. *брак*. От нулевата степен на корена в *бера̀* с начално значение 'вземане, грабване', за знач. срв. *взѐмам* (някоя за жена), за наст. срв. *знак* от *зна̀я*, *зрак* от **зьрѣти** и др.

брак² 'лошо произведена, негодна стока'. — Произв.: *браку̀вам*. — От нем. *Brack* също.

браконѐр 'ловец, който ловува в забранена зона'. — Произв.: *браконѐрски, браконѐрство, браконѐрствувам*. — От фр. *braconnier* произв. от гл. *braconner* 'браконерствувам', начално значение 'ловувам с ловно куче' от фр. *braque*, заето от нем. *Brack(e)* 'ловно куче, загар', от ие. **bhrag-ros* 'който надушва, ду̀ши'.

бра̀мбало 'едър, дебел човек' (Банско). — Неясно.

брамбо̀й диал. 'картоф', вж. *барабо̀й*.

бран¹, мн. **бра̀нове** 'езерна или морска вълна' (ЮЗ). — Неясно.

бран² старин. 'война, борба'; стб. **брань** 'борба, бой, война' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **браньскъ** 'боен, военен' (Супр.), **браненъ** 'боен', **бра̀нъникъ**, **бра̀нънѣ** 'бойно, военно, храбро' (Ман. хр.). — Произв.: *бра̀нен, бра̀нник, бра̀ннически*. — Срхр. *бра̏н* 'борба', словен. *brȃn* 'защита', рус. *бо̀ронь* 'борба; спънка, пречка', чеш. *braň* 'оръжие, въоръжение', пол. *broń* 'оръжие; отбрана', гор. луж. *broń* 'защита', дол. луж. *broń* 'оръжие'. — Сродно с лит. *barnis* 'караница, разпра' от ие. **bhor-ni-s*; от един произход с *боря се*, вж. *бра̀ня*.

брàнà 'земеделски уред, с който се разбиват буци или се завлича посята нива'. — Произв.: *бранỳвам, браня̀, браньсам, брандсвам; добраня̀; забраня̀, забраня̀вам; избраня̀, избраня̀вам; набраня̀, побраня̀, пребраня̀, пребраня̀вам.* — Срхр. *бра̏на,* словен. *brána,* рус. *борона́,* чеш. *brana,* пол. *brona,* диал. *bróna, barna,* гор. луж., дол. луж. *bróna* — Праслав. **borna* от ие. **bhor-nā*, от един произход с *боря се, борба, бран* и др., начално значение '(уред за) разбиване на буци пръст', сродно с гр. *φάρω* 'цепя, дробя', *φαρόω* 'ора', *φάρος* 'бразда', латв. *bef̃zt* 'трия', лат. *forare* 'пробивам', ствиснем. *bhoren* 'пробивам'.

брандỳшки (Русе), **брендỳшка** диал. 'раст. подбел, Tussilago farfara'. — От рум. *brîndúşă* 'минзухар' + бълг. наставка *-ка.*

брани̇ца 'купено стадо за търгуване' (СЗ). — Произв.: *браничàр, браничàрски, браничàрство* 'търгуване с овце, джелепство', *браницки.* — Срхр. *бра̏ница* 'набрани плодове', чеш. *branice* 'събиране на новобранци'.— От прич. *бран* (от *берà*) + *-ица,* за образуването срв. *купеница* и *браня̀.*

брàнище 'гора, запазена от паша', вж. *брàня.* — Заето в рум. *bráníşte.*

брантѝя 'запуснато лозе или друг имот (Изт); стара (и грозна) жена или мома'. — Неясно.

бранш 'клон от занаят, производство или търговия'. — Произв.: *брàншов.* — От фр. *branche* 'клон, бранш' от лат. *branca* 'лапа, крак'.

брàня 'пазя от нападане, защищавам'; стб. **бранити, браниѭ** (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Супр.), **възбранити** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Супр., Ман. хр.), **възбранꙗти** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *бранѝтел, брàнище; възбрàна, възбраня̀(вам); забраня̀, забраня̀вам, забрàна, забрàня; отбраня̀, отбраня̀вам, отбрàна; побрàня,* ЛИ *Брàнко,* МИ *Брàнковци.* — Срхр. *бра̏нити,* рус. *борони́ть,* чеш. *brániti,* пол. *bronić.* — Праслав. **born-,* лит. *bornis* 'караница'; сродно с *боря се* (вж.), вж. *бран*².

браня̀ диал. 'група хора, дружина', в съчетанието *„браня моми"*. — Образувано от основата на мин. време *бра-х* с наст. *-ня,* както *сръд-ня̀, ход-ня̀* 'вървеж' (Софийско) и др.

брат 'мъжко чедо на едни родители, от една майка или от един баща спрямо другите им деца'; стб. **братръ** (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. пс., Син. тр., Клоц., Макед. глаг. листи), **братъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр., Зогр. листи, Самуилов надпис, Новгор. листи), **братиꙗ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр., Зогр. листи), **братїа, братовъ** (Ман., хр.), **братенецъ** 'брат' (Ман. хр.), **братьнь** (Супр., Зогр. листи), **братьство** 'обич към брат' (Супр.), **братолюбьствие** (Супр.), **братосътворение** 'побратимяване' (Син. тр.), **братоубїица** (Ман. хр.), **братоубииство** (Супр.), **братоубїиственъ** (Ман.хр.), **братрниꙗ** съб.=**братниꙗ** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Мак. глаг.листи), **братрьнь** 'братски' (Син. тр., Клоц.), **братрьство, братролюбие, братротворение** = **братосътворение** (Син. тр.), **братоучѧдъ** (Супр.). — Произв.: *брàтски, брàтец,*

бра̀тче(нце), бра̀та̀нец, бра̀та̀ница, братан 'по-голям брат' (Изт), запазено в ЛИ Братан, Брата̀нов, МИ Брата̀ница; срв. рус. брата̀н, словен. bratân, чеш. bratran, ЛИ Бра̀тков, МИ Братков рът при Орешак, Троянско; бра̀тимство; побратя̀, побра̀тим, побра̀тимка, побра̀тимица, побра̀тимски, побра̀тимство; сбратимя̀ се, спобра̀тим 'побратим' (Болград); побратимя̀, побратимя̀вам; братлѐ, бра̀тов, бра̀товѝца 'братова жена', бра̀товче диал. 'братовчед(че)'; бра̀товство, братовчѐд (вж.), братолюбѝв, братоубѝец, братоубѝйство, братоубѝйствен, братоубѝйца остар., бра̀тство, братỳшка, запазено в МИ Братỳшково, Брезнишко, братя̀, братя̀сам, братя̀свам 'пущам издънка (за раст)'. братѝмка 'младочка на стар корен' (Банско), бра̀товнѝна 'братово наследство' (Банско), ЛИ Бра̀йко, Бра̀йков, Бра̀йчев, бра̀йко от бра̀тко, зват. п. от брат, за промяната тк->йк- срв. па̀йка<па̀тка, ма̀йка<ма̀тка; бра̀йно, ба̀йно, ба̀йнов, ба̀йчо, ба̀йчов, ба̀е 'по-голям брат', бай (вж.), ба̀йко, ба̀йков, ба̀ко, бра̀ле зват. п., ба̀те, ба̀тев, ба̀тко. — Срхр. бра̏т, словен. brȃt, рус. брат, чеш. bratr, пол. brat, гор. луж. bratr, дол. луж. bratš.—Сродно с лит. broter-ėlis 'братче', стпрус. brāti, гот. brōþar, англосакс. brōdor, ствиснем. bruoder, нем. Bruder, англ. brother, гр. φράτηρ, φράτωρ 'член на братство', φρατρία 'братство, задруга', лат. frater, ирл. brāthir, тохар. pracar, стинд. bhrātar-, bhrātryam 'братство', авест. brātar-, от ие. *bhrātē(r). За формата бра̀ле срв. лит. broterėlis.

братовчѐд, диал. **братучѐд** 'син на брат или на сестра спрямо децата на останалите братя и сестри'; стб. братоучѧдъ (Супр.). — Произв.: братовчѐдка, братучѐдка, братовчѐдов, братовчѐдкин рядко. — Срхр. бра̏тучед, рус. братуча̀да. — Новообразувано от начално братоу-чѧда, мн. ч. 'чеда на двама братя'.

бра̀шно̀ 'смлени зърнени храни'; стб. брашьно 'храна' (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), безбрашьнъ (Супр.), брашьньце 'ядене' (Син. тр. Супр.), брашно 'храна' (Ман. хр.). — Произв.: брашнѐн, брашненѝк 'сандък, за брашно', брашня̀н, брашна̀р, брашна̀рка, брашна̀рски, брашна̀рство, брашнѐвя, брашня̀, брашня̀в, брашьнцѐ, брашнѐнка диал. 'отвор за брашно във воденица; дребна шарка' (понеже дава дребни изриви), брашнѐня се диал. 'цапам се с брашно; изрива ми се кожата при болест', бра̀шница 'вид горски плод, боровинка (?)' (Самоков), брашня̀нка 'дърво мукиня, Pirus aria' (понеже плодът извътре е сипкав като брашно, срв. съответствията му в другите слав. езици — рус. мучное дерево, чеш. muk, срхр. му̀кинја и стб. мѫка 'брашно'); набрашня̀, набрашнѐвя; обрашня̀, обрашнѐвя; убрашня̀, убрашня̀вя. — Срхр. бра̏шно, словен. brášno, рус. бо́рошно и бра̀шно (ч. сл., заето от стб.) 'ядиво, храна', бо́рошно диал. 'ръжено брашно', укр. бо́рошно 'брашно', гор. луж. и дол. луж. brošma 'празник на тялото господне'. — Праслав. *bhoršьno от ие. *bhars-ino-m, *bhar-(e)s-, сродно със стнорд. barr 'зърнени храни, ечемик', лат. far, род. п. farris 'лимец; брашно' от ие. *bhars, farīna 'брашно', fastigium 'връх, остриe', оск., умбр. far 'брашно', гот. barizeins 'ечемичен'. — Начално значение 'плод с остри, осилести класове', срв. стинд. bhṛṣṭi- 'връх, бодил'.

брашо̀вки 'вид бял фасул' (Банско). — По името на гр. Брашо̀в в Румъния.

бре, брей 1) частица при повикване и укор; 2) междум. при учудване, присмех, недоволство, уплаха; 3) съюз при последователни действия. — Произв.: брѐкам, брѐквам, брѐкна; забрѐкам, забрѐквам. — Срхр. бре̏, брê, укр. брѝе. — Вероятно от игр. μπρέ≥μωρέ, зват. п. от μωρός 'глупав, глупчо', вж. B e r n a r d,

Балк. езикозн., 1 (1959), 96 сл.; Ал. Милев, Изсл. Младенов, 166. — Заето в рум. *bre, bree* и в тур. *bre*, срв. *мòре*; за формата срв. *хе — хей, е — ей* и др.

брѐам, вж. *брѐхам*.

брѐбер, бел брѐбер 'раст. кокошка, Isopyrum thalictroides' (Трънско). — Срхр. *брѐберина* 'раст. бели кокошки, бяла съсънка, Anemone nemorosa', рум. *brebenei, brebenoc* 'раст. зимзелен, зеленика', заето от балканския латински език и по-късно презаето у нас от румънски или албански, поради появата на второто *р* вм. *н*. — Рус. *барвѝнок*, заето от пол. *barwinek*, а то както чеш. *barvinek* и нем. *Bärwinkel*, е заето от лат. *pervinca*.

брежѝ 'боли' (Банско). — Произв.: *брезнà ме* 'заболя ме изведнъж'. — Производно от *бръждѝ*, вж. *брѝдам*.

брез прил., вж. *бряз*.

брезà 'вид широколистно белокоро дърво, Betula alba'; стб. **брѣзенъ** (Охр. ап.), **брѣзок** (Търн. календар от 1275), **брьзосокь** (14 век, БСМ 238) 'месец април', за него и другите месеци вж. ИзвИБЕз, 3 (1954), 101 сл. — Произв.: *брѐзòв*, МИ *Брѐзье, Брѐзник* (стб. **Брѣзникъ**, от 11 в.), *Брѐзница, Брѐзовица, Брѐзово*; *брезàк*. — Срхр. *брѐза*, словен. *brêza*, рус. *берёза*, чеш. *bříza*, пол. *brzoza*, гор. луж. *brěza*, дол. луж. *brjaza*. — Праслав. **berza*, сродно с лит. *béržas* 'вид бреза', *beršta* 'побелява', стпрус. *berse*, латв. *bę̃rzs*, стангл. *beorc, bjork*, ствиснем. *birihha*, нем. *Birke*, стинд. *bhūrjaḥ* 'вид бреза'; основно значение 'бял', срв. алб. *bardh* 'бял', гот. *bairhts* 'светъл, лъскав', както и в тур. *ak ağaç* 'бреза', от *ak* 'бял' и *ağaç* 'дърво'. Срв. от същия произход *бряз*.

брезàя, бразàя (Тутраканско), **бръзàя** (Сев. България край Дунав) 'смешно облечен човек в обредни игри, кукер'. — От рум. *brezaie*, произв. от *breaz*, заето от бълг. *бряз* (вж.), вж. Bernard, Балк. езикозн. I (1959), 103.

брезѐнт, бризѐнт 'грубо непромокаемо платно'. — Произв.: *брезѐнтов, брезѐнтен*. — Чрез рус. *брезент* също, изговаряно *бризент*, по-старо *презенинг*, заето от хол. *presenning* от фр. *préceinte* 'обвивка, завивка', лат. *praecincta*, от *praecingere* 'опасвам, запасвам'. — Думáта е заета чрез руския военен език, като е възприет руският изговор *бризент*.

брезнѐц 'ограда от насип' (СЗ). — Произв. от *брезнà* 'бразда'.

брей 'раст. Tamus communis; развалниче, Atropa belladona; дива тиква, Bryonia alba'.—Произлиза вероятно от праслав. **brъjь* < ие. **b(h)ru-jo-s* и е сродно с гр. („пеласг.") *βρύον* 'мъх', *βρυόεις* 'мъхест', *βρυόνη, βρυώνη, βρυωνία* 'черна или бяла лоза', срв. латинското му име *Bryonia alba*; рум. *brei* 'раст. живолина, Mercurialis perennis', *brein* 'дървесен мъх' е заето от български. В такъв случай трябва да се приеме, че в праславянски **brъjь* е било асимилирано в **brьjь*. Младенов, ЕтР, 44, свързва *брей* с диал. *брия* 'бръсна', понеже съдържа вещество, което дразни кожата до изприщване и нараняване. Въз основа на това съображение *брей* би могло да се изведе от ие. **bhri-jo-s* > праслав. **brьjь*. Понеже думата няма съответствия в другите славянски езици, тя би могла да бъде и от тракийски произход.

брѐйнувам, вж. *брѐхам*.

брѐква диал. 'раст. рапица, ряпа, Brassica napus'. — От праслав. **berky* както стб. **тикъі**, нбълг. *тиква*. Вж. *брѐкина*.

брѐквам, брѐкна 'разсърдвам се, кипвам' (Габрово); 'подувам се, отичам (Брезнишко, СЗ); 'потичам внезапно, бликвам' (Банско).—От стб. ***брък-**; словен.

zabrękniti 'поотичам, подувам се', рус. *брякнуть, набрякнуть* 'надувам, подувам', пол. *nabrzękać* 'подувам се', Fraenkel, LEW, 1, 53 сл., Bernard, Балк. езикозн. 3 (2), 73; сродно с лит. *brìnkstu, brìnkti* 'подувам се, отичам, набъбвам'; за знач. срв. *надỳт* 'сърдит'. Не е напълно ясна семантичната връзка с третото значение.

брѐкина, брекѝня 'дърво с кисели червени плодове на кичури, едри като грах, Pirus torminalis'. — Срхр. *брѐкина,* словен. *brêk, bréka* 'плод на брекина', рус. *берёка, бѐрек,* укр. *берека* 'глог, Crataegus', чеш. *břek, břekyne,* пол. *brzek, brzekinia,* словашки *brekyna,* гор. луж. *břekowc* 'Maulbeerbaum'. — Праслав. **berkъ,* **berka,* **berky(-nja),* вероятно сродно с чеш. *břesk* 'тръпчив вкус' от по-старо **berk-sk-*.

брѐме диал. '(ръчен) товар'; книж., прен. 'мъка тежест, тежко задължение'; стб. брѣмѧ 'товар' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), обрѣменити (Зогр., Асем., Син. тр., Сав. кн.). — Произв.: *брѐменен,* обикн. *брѐменна* от рус. *брѐменый* (заето от стб.); *забременѐя, забременя̀вам; обременя̀, обременя̀вам.* — Срхр. *брѐме,* словен. *bréme,* рус. *бере́мя* 'тежест, товар' и остар. *бремя* от стб. брѣмѧ, белорус. *бере́мо* 'товар', чеш. *břímě,* пол. *brzemię,* гор. луж. *brĕmjo,* дол. луж. *brĕḿe.* — От ие. **bher-men-* 'това, което се носи' от корена на гл. *берà,* стб. берѫ: думата пази началното значение на корена. Съответно на стинд. *bhárma* 'носене; товар', гр. *φέρμα* 'плод в утроба'.

брѐндза 'нечистота, мръсотия; мръсни дрехи' (Тетевен). — Произв.: *брѐндзам* 'мърся, цапам' (Тетевен), *убрѐндзам* 'изцапвам, измърсявам'. — Вероятно от един произход с *бренѐ,* като морфологичните и фонетични промени не са ясни.

брѐндзал 'дрипа, парцал' (Търново). — Вероятно с по-старо знач. 'мръсни дрехи', производно от *брендза* (вж.).

брендỳшка, вж. *брандушки.*

бренѐ 'кал, нечистотия' (Тетевенско); стб. брьна 'кал' (Син. тр.), брьние (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), брьнънъ 'кàлен' (Супр.). — Произв.: МИ *Забърника,* Пирдопско, *Бренѝца,* Белослатинско, *Бърник,* Прилепско и др. — Срхр. остар. *брна,* словен. *bȓn* 'речен нанос', рус. *бре́ние,* укр. *бруд, брудити* 'мърся', чеш. остар. *brnka* 'последък, плацента', пол. *brud* 'мръсотия', *brudny* 'мръсен', *brudzić* 'мърся, цапам', лит. *birdà* 'кал'. Диал. *бренѐ,* стб. брьние, е събирателно.

брѐнен остар., книж. 'тленен', обикн. за останки (труп). — От рус. *бренный,* заето от стб. брьнънъ, произв. от брьна, вж. *бренѐ.*

брѐнцам[1] 'скитам се' (Банско). — Кръстосване от *брецам*[1] 'ходя без цел' (вж.) и *бренцам*[2].

брѐнцам[2] 'плача с тих глас, хленча' (Софийско), вж. *брѐцам*[2]. В бълг. глагол има вторично *-н-* под влияние на глаголи за шумове като *хленча, мрънкам, дрънкам, дрънча, звънтя, кънтя* и др.

бренчѐль 'метална брънка, халка' (Банско). — От един произход с *брънка,* като фонетичните промени не са напълно ясни. За наставката срв. *хърб-ел, щърб-ел, кърп-ел, въз-ел* и др.

брѐхам 'пъшкам' (Щип), 'силно кихам' (Банско), **брѐхвам, брѐхна** диал. 'прихвам (да се смея)'; **брѐха ми, брѐхва ми, брѐхне ми** диал. 'дохажда ми внезапно на ум, теква ми, скимва ми'. — Срхр. *брѐхати* 'пъшкам, кашлям гласно' (*брѐктати* 'пъхтя, хъркам'), словен. *bręhati* 'пъшкам', рус. *брехать, брешу́* 'хуля, лъжа', чеш. *břechati* 'лая, джавкам', пол. *brzechać, brzechotać, brzechtać* 'лая, блея'. Праслав. **brexajǫ* от първоначално **brek-s-*, срв. латв. *brèkt, brèсu* 'кряскам, плача', ствиснем. *praht*, срвиснем. *braht* 'шум, глъчка', ирл. *bressim* 'вик, крясък, писък'; срв. *брѐнцам*².

брѐцам¹ 'ходя без цел' (Прилеп). — От по-старо *брєдьцаѭ, производно от глагола (рус.-чсл.) брєдѫ, брєсти 'бродя', словен. *brédem, bresti* 'вървя бавно', чеш. *bředu, břísti* 'бродя'; за образуването срв. *бо́цам* от *бодьцаѭ и под.

брѐцам², **брѐцвам, брѐцнувам, брѐцна** '(за бивол) реве; (за ручило на гайда) издава звук; закачам се с думи' (Зап); 'мъмря' (Велес); стб. брѧцаниѥ 'звук от струнен инструмент' (Клоц.). — Произв.: *брѐцало* 'ручило на гайда' (СЗ); 'който бреца като бивол'. — Срхр. *бре̏чати, бре̏чӣм* 'трещя, гърмя', рус. *бря́кать, бря́кнуть, бряца́ть* 'дрънкам, звънтя', укр. *бряк* 'глас, звън', стчеш. *břěčeti* 'издавам глас, шумя', пол. *brzęk, brząkać* 'дрънча, бръмча', *brzęczeć* 'бръмча, бърборя'. — Звукоподр., сродно със стинд. *bhṛnga-* 'голяма черна пчела', лит. *brinktereti* 'сгромолясвам се'.

бри́га 'грижа' (ЮЗ). — Произв.: *брижли́в* 'грижлив, старателен' (Брезнишко), *бри́жим се* 'грижа се' (Брезнишко). — Чрез срхр. *бри̏га* също, от итал. *briga* 'грижа, караница, раздор', вж. Л. Ванков, Ром. заемки, 187.

брига́да 'трудова дружина'; воен., остар. 'поделение от два полка'. — Произв.: *брига́ден, бригади́р* (чрез рус. от нем. *Brigadier*), *бригади́рка, бригади́рски, бригади́рство*. — От фр. *brigade* или нем. *Brigade*, заето от итал. *brigata* 'бойна дружина, група', производно от *briga* 'битка, сражение; караница', срв. *бри́га*. Новото значение 'трудова дружина' е заето напоследък от руски.

бри́дам 'разплитам плетиво' (СЗ). — Произв.: *избри́дам, избри́двам; разбри́дам, разбри́двам*. — Неясно. Може би сродно с *бриди́*.

бридж 'вид игра на карти'. — От англ. *bridge*, от лично име.

бриди́ '(за вятър) вее, духа, реже' (Брезнишко); стб. бридъкъ 'горчив, неприятен' (Супр.), бридость 'горчивина' (Ман. хр.). — Срхр. *бри́дӣм, бри́дјети* 'горя, сърбя; (за вятър) режа', *бри̏дак* 'лют, кисел', словен. *bridim, bridéti* 'щипя, паря', *bridək* 'горчив', рус. *бри́дить* 'тревожа', *бридко́й* '(за вятър) остър, щиплив', чеш. *břidký* 'неприятен, отвратителен', пол. *brzydki* 'грозен'. — От корена на *брича*, ие. **bhr(e)ī-*, сродно още с авест. *pairi-brnīaiti* 'обрязва', латв. *brīdinât* 'коря, заплашвам'.

бри́ждя 'извирам, тека бавно', вж. *бръ́згам*.

бриз мор. 'тих морски вятър'. — Чрез рус. *бризы* от фр. *brise*.

бризби́зи 'вид тънки пердета за долния край на прозорците'. — От фр. *brise-bise* 'завеса на прозорец против вятър', от *briser* 'чупя, разбивам' и *bise* 'северен или североизточен вятър'.

бризѐнт, вж. *брезѐнт*.

бри́зна, вж. *бръ́згам*.

брикѐт, обикн. мн. 'пресован въглищен прах, сол, кюспе и др. във вид на топка или тухла'. — Произв.: *брикѐтен, брикетѝрам* (от фр. *briqueter*). — От фр. *briquette,* умал. от *brique* 'тухла', заето от хол. *bricke,* нем. *brechen* 'чупя'.

брѝлня 'резенче лук' (Зап). — От прич. *брил* на гл. *брѝя* 'режа' и наст. *-ня,* за която срв. *наковѝлня, сушѝлня, топѝлня* и др.

брилянт 'вид бляскав скъпоценен камък'. — Произв.: *брилянтен, брилянтов.* — Чрез рус. *бриллиáнт, брильянт* от нем. *Brillant,* заето от фр. *brillant,* букв. 'бляскав, блестящ'.

брилянтѝн 'козметично средство за придаване блясък на коса'. — Чрез рус. *бриллиантѝн* от фр. *brillantine,* срв. *брилянт.*

брѝмка 'свързан бод в плетиво'. — Произв.: *брѝмча, забрѝмча, забрѝмчвам; разбрѝмча, разбрѝмчвам.* — Кръстосване от *брънка* и *прѝмка.*

брѝна диал. 'козя вълна, козина'. — Вероятно от корена в гл. *брия* 'режа, стрижа', начално значение 'нещо стригано'.

брѝтва диал. 'джобно ножче'; стб. **бритва** 'бръснач' (Син. пс., Супр.). — Произв. от *брия* (вж.); за образуването срв. *молѝтва* и др.

брѝхам 'кашлям дълбоко' (Ботевградско), 'кихам' (Чирпан). — Кръстосване от *брехам* и *кихам.*

брѝца диал. 'вид бяла пшеница'. — Произв.: *брѝчав*; МИ: *Брицѝте* при Койно, Кюстендилско; *Брицата* при Ваксево, Кюстендилско. — От стб. ***бърница,** произв. от праслав. ***bьrъ.*** — Срхр. диал. *бŷр* 'вид много дребно жито като просо', словен. *bâr* 'диво просо, мохар, Setaria italica', рус. *боръ* 'просо, ечемик' от 16 в., *брица* 'вид просо дараджан, Panicum grus galli', чеш., пол. *ber,* род. п. *bru.* От същия произход, но с други наставки са англ. *barley,* исл. *barr,* гот. *bariz-eins* 'приготвен от просо', лат. *far* (род. п. *farris*), *farīna* 'брашно'. Трак. *βρίζα* не е сродно с *брѝца,* вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 27.

брич[1] 'бръснач' (Зап, ЮЗ); стб. **бричь** (руски препис на Григорий Богослов от стб.). — Произв.: *брѝча, бричáч* 'бръснар', *брѝчец* умал., *брѝчка* 'бръснач с дръжка, пригоден за нож' (Банско), МИ *Бричебо̀р* в Рила; *забрѝча, забрѝчвам; избрѝча, избрѝчвам; набрѝча, набрѝчвам; обрѝча, обрѝчвам; побрѝча, побрѝчвам; подбрѝча, подбрѝчвам* 'подбръсвам'; *пребрѝча, пребрѝчвам; бричобрáд* 'който е с бръсната брада' (Щипско, Кочанско), *бричоглáв* 'който е с бръсната брада' (Кюстендилско). — От праслав. **bričь,* произв. от *брѝя* с наст. *-ч,* за която срв. *бич, бръснѝч* и др.; заето в рум. *brici.*

брич[2] 'вид панталони в страни широки и с тесни крачоли'. — От англ. *breeches* също, което е от келтски произход, срв. *беневреци.*

брѝчка 'вид кабриолет' (Ботев). — От рус. *брѝчка* 'файтон', което чрез пол. *bryczka* или нем. *Birutsche* 'лека полуоткрита кола' е заето от итал. *biroccio* 'двуколка', късно лат. *barrocia,* лат. *bi-rota* 'двуколка', от *bi-* 'дву-, двоен', и *rota* 'колело'.

брѝша диал. 'бърша'. — Произв.: *забрѝша, забрѝсвам; избрѝша, избрѝсвам; обрѝша, обрѝшвам, обрѝсвам; побрѝша, побрѝсвам; пребрѝша, пребрѝсвам.* — Вж. *бърша.*

брѝя диал. 'бръсна'. — Произв.: *добрѝя, добрѝвам; забрѝя, забрѝвам.* — Срхр. *брȕјати, брȕјем, бритва* 'ножче', словен. *britva, brīti, brījem,* рус. *брить, брéю, брѝтва,* укр. *бритва,* чеш. *břiti,* пол. *brzytwa.* — Сродно със стинд. *bhrīṇāti* 'поврежда', авест. *pairi-brī-naiti* 'обрязва'. — Ие. **bhrēi-, *bhrī-* 'остър, режа'.

бро междум., диал. 'обръщение към мъж'. — Производно от *брате*, срв. срхр. *побро* 'побратиме', Младенов, БТР, 210.

бробѝняк, бробѝнец 'мравка' (Зап); **бробѝнци** 'студени тръпки по тялото' (Цариброд, Видин, Софийско), вж. *бравѝняк*.

бробо̀нка, вж. *бобо̀нка*.

брод 'плитко място на река, дето може да се гази'; стб. бродъ (Йоан Екзарх). — Произв.: *бро̀дя* (вж.), *бро̀ден, броднѝк* диал. 'магьосник', *броднѝца* 'вещица, магьосница', *бродец, бродàр, бро̀днина* 'старинен данък за минаване през брод', *бродѝло* 'брод', *бродарѝца* 'магьосница' (ЮЗ), *безбродлѝв*, МИ *Цàриброд, Лю̀ти брод, Брод, Бродѝлово*, РИ *Бродѝщица*. — Срхр. *бро̏д*, словен. *brȏd*, рус. *брод*, укр. *брiд*, род. п. *броду*, чеш. *brod*, пол. *bród*. — Сродно с лит. *bradà* 'мочур', *brastvà* 'брод'. Често в трак. МИ *Βουρδαπα* при Салдиново, Пазарджишко, *Βούρδωπες* при Ниш и др., Detschew, Die thrak. Spr., 86; заето в рум. *brod* 'брод, подвижен мост'. Вж. *бродя*.

бродѐрия 'везба, везмо'. — Произв.: *бродѝрам* (от фр. *broder*), *бродирàчка*, *бродиро̀въчен*. — От фр. *broderie* също, заето от герм.

бро̀дя 'минавам през брод; скитам; (за вино) ферментирам, кипя'. — Произв.: *добро̀дя, добро̀двам; забро̀дя, забро̀двам, забро̀ждам; избро̀дя, избро̀двам, избро̀ждам; набро̀дя се, набро̀двам се; побро̀дя, побро̀ждам; пребро̀дя, пребро̀двам, пребро̀ждам*. — Срхр. *бро̀дити, бро̀дӣм* 'плувам с кораб; минавам брод', словен. *brésti, brédem* 'газя, бродя', рус. *брестѝ, бреду̀* 'ходя бавно; газя', чеш. *břisti, bředu* 'минавам по брод', пол. *brnąć* 'скитам, бродя'. — Сродно с лит. *brìsti, bredù*, итер. *bradýti* 'минавам по брод', алб. *bredh* 'скитам без цел; скачам', вж. *брод*; заето в рум. *brodi* 'налитам, попадам на нещо'.

брожд 'растение с червен корен и елипсовидни листа, с което багрят оранжевочервено, Rubia tinctoria'. — Произв.: *бро̀ждав* 'грапав, сипаничав', *брождя, бро̀ждов, бро̀жден, брождѝлка* 'багра от брожд' (СЗ), *брожденỳша* диал. 'скарлатина'. — Формата със *-жд-* е късна, възникнала чрез вторично озвучаване, както в диал. *оцѐт — оцѐда, кибрѝт — кибрѝда* и др., вж. *брощ*.

брожѐние 'обществена проява на недоволство, вълнение' (Ботев). — От рус. *брожение*, от един произход с *брод* (вж.).

брой 'определено количество единици, число'. — Произв.: *бро̀ен, бро̀йка, бройнѝца, броенѝца; безбро̀й, безбро̀ен*. — Срхр. *бро̑ј*. Думата не се среща в останалите славянски езици, вж. *броя*.

бро̀ка спец. 'късо обущарско шило'. — Чрез гр. *μπρόκα* 'пиронче' от итал. *brocco* 'клечка за обувки'; заето и в алб. *brokë* 'обущарско пиронче', вж. К. Костов, БЕз 3 (1953), 256.

брок 'раст. Lysimachia punctata; раст. жълта върбина, Lysimachia' (Гевгели). — Вероятно от **брокь*, диалектна форма от *брожд*, вж. *брощ*.

брол 'раст. Aira capillaris; раст. Aira' (Гевгели). — Неясно.

бром хим. 'тъмнокафява течност със задушлив дъх, Br'. — Произв.: *бро̀мов*. — От нем. *Brom* или фр. *brome*, създадена през 19 век от химика Balard по гр. *βρῶμος* 'смрад' поради лошата му миризма.

бронз 'сплав от мед, олово и цинк или с други метали; сребърна или златна боя на прах'. — Произв.: *бронзѝрам, бро̀нзов* (Ботев), *бронзолея̀р, бронзолея̀рна*. — Чрез фр. *bronze*, заето от итал. *bronzo*, което според едни е свързано с перс. *pirinç* 'метал мед', а според други, което е по-вероятно, думата е проникнала в Италия от гр. *βροντήιον* 'медна ваза, чрез която се произвежда

шум под сцената', отдето по-късно се развива значение 'метал, от който е направена тази ваза', срв. гр. *βροντή* 'шум, гръм'.

брòнхи, рядко **брòнха** 'двата клона на дихателна тръба у бозайници'. — Произв.: *бронхùт* (от нем. *Bronchitis*), *бронхиàлен* (от нем. *bronchial*). — Чрез нем. *Bronche, Bronchie* от гр. *βρόγχια*, мн. ч. от *βρόγχιον*.

брòня 'ризница; метална обвивка на танкове и др.'; стб. **брънꙗ, брънѩ** (Син. тр.), бръньникъ 'щитоносец' (Ман. хр.). — Произв.: *бронùрам, броненòсец, броненòсен, броневàк, броневàшки, бронебòен.* — От рус. *брòня,* поради *о* вм. стб. ъ, срв. чеш. *brně* мн. ч. ж. р. *brněný* 'железен', стпол. *bronia.* Стара заемка от герм., срв. гот. *brunjo,* ствиснем. *brunja,* нем. *Brünne* 'броня'.

броч 'брожд' (Брезнишко). — Произв.: *брочàрник* 'място обрасло с брощ' (Брезнишко). — От *брощ* (вж.) със *ч* вместо *щ* съгласно особеностите на говора.

брошùрам 'подшивам книги'. — Чрез нем. *broschieren* от фр. *brocher,* вж. *брошура.*

брòшка 'метален женски накит с карфица'. — Чрез рус. *брòшка* от фр. *broche* или нем. *Broche* от нар. лат. *brocca,* прил. от *brocchus* 'изпъкнал, остър'.

брошỳра 'книжка с полемично или агитационно съдържание' (Ботев). — Произв.: *брошỳрен.* — Чрез рум. *broşură* (проникнала през Възраждането, когато в Румъния излизат много бълг. вестници и книги) от фр. *brochure,* производно от *broche* 'брошка'.

брошчàрка 'ресенска мома' (Охрид): *„ресенки моми, тийе се брошчарки".* — По всяка вероятност производно от *брошч* 'брощ' със *шч* вместо *щ* съгласно особеностите на говора; за образуването срв. *брочàрник* от *броч* 'брощ', вж. *брощ.*

брощ 'раст. брожд'; стб. брощь (Златоструй, 12 в.).—Срхр. *брȏħ,* словен. *brȏč,* укр. *бріч,* род. пад. *брочà, брочити* 'багря с червено, червя', пол. *brocz, broczyć* '(за кръв) опръсквам'. — Неясно; срв. лат. *brattea* 'метални листа, особено златни'; срв. и *брожд.*

броя̀ 'казвам числа по ред; възлизам на определен брой; плащам'. — Произв.: *брой* (вж.), *броèж, броèц, бройтел, броя̀ч, броя̀чка,* МИ *Броя̀чката* при Боснек, Софийско и в Брезнишко (места, дето са броени овце за данъка беглик); *доброя̀, доброя̀вам; заброя̀, заброя̀вам; изброя̀, изброя̀вам; наброя̀, наброя̀вам; надброя̀, надброя̀вам; отброя̀, отброя̀вам; поброя̀, поброя̀вам; преброя̀, преброя̀вам; овчебрòй* (в нар. пес.) 'бегликчия'. — Срхр. *брòјити,* чеш. *brojiti* 'неспокоен съм, стоя на тръни', рус. диал. *броить* 'движа, шавам, рия', укр. *брòïти* 'правя пакост, лудувам', пол. *broić* 'правя пакост, лудувам'.—Вероятно началното значение е 'движа, шавам', като значението 'смятам, броя' е възникнало поради движението на пръстите при първобитното броене. Според други, по-малко вероятно, от основно значение 'режа, остър съм, сека'; срв. за значението бълг. *отсичам* 'решавам, определям', нем. *kerben* 'режа на рабош', стангл. *ceorfan* 'режа', стпрус. *gīrbin* 'число, бройка', за формата срв. *брити: броити, пити: поити, гнити: гноити* и др.

брузя 'хвърлям' (Девин, в нар. пес.). —Сродно с *брỳся* (вж.), но *з* остава неясно.

брỳка 'дребна пришка по тялото' (Банско). — Произв.: *брỳкав* 'пришкав' (Банско). – Срхр. *брỳка* 'срам, позор', *брỳкати* 'позоря', *брỳкнути* 'пробивам нагоре, избивам', рус. *бруд* 'кал, тиня', диал. *брукàть* 'изпръсквам, изкалвам', пол. *brukać* също, *brud* 'кал, нечистотия'. — Неясно, срв. рус. *брỳкать* 'муша, бода'.

брỳля, брỳлвам, брỳлна 'удрям с прът и др., за да сваля плодове от дърво; (за вятър) духам силно'. — Произв.: *добрỳля, добрỳлвам; забрỳля, забрỳл-*

вам; набру̀ля, набру̀лвам; обру̀ля, обру̀лвам; отбру̀ля, отбру̀лвам; побру̀ля, побру̀лвам. — Вероятно кръстосване от *брус*я и диал. *жуля* 'бруля'.

бру̀мка, вж. *бръ̀мка.*

брус 'камък, на който се точи, точило'; 'четвъртит дългнест предмет, обикн. сланина'. — Произв.: *бял брус* 'изриване по тялото на малки деца, Sudamina' (Игнатиево, Варненско); *бруснѝка* 'червена боровинка, Vaccinium vitis idaea', *бруснàк* 'място с боровинки' (Юж), *бру̀сче, брусовѝт кàмък* 'камък на брусове' (Могилово, Чирпанско), *бруснѝца* 'брусника, болест Rubeola и Morbilli' (понеже боровинката и изривите на болния са дребни като зърната на бруса, срв. рус. *брусника* 'боровинка', укр. *брусниця,* чеш. *brusnice,* пол. диал. *bruszniса*), *бру̀сест* 'дебел, тлъст' (като брус), *брусàрница* и *брусàрник* 'кутия за брус на косач' (СЗ); *ѝзбрус* 'изрив', *избру̀ся, избру̀свам;* МИ *Брусàрци,* Ломско, *Брусовѝтец,* дол при Средногорец, Пирдопско, *Брусен,* река при Калугерово, Ботевградско; село в Тетевенско, *Брусето,* дол в Мичуринско, *Брусника,* река при Мездра, Врачанско, *Брусник,* село в Кавадарско, *Брусовица,* река при Винище, Михайловградско, *Брусин дол* в Чепинска Каменица. — Срхр. *бру̂с,* словен. *brȗs,* рус. *брус,* чеш., пол., луж. *brus.* — Друга отгласна степен от *бръ̀с-на,* вж. *бру̀ся.*

бру̀сам 'ходя тежко и шумно' (Банско). — От *бру̀ся* 'бруля' (вж.) поради общност с издавания шум.

бру̀ствер воен. 'окопен насип'. — Произв.: *бру̀стверен.* — Вероятно чрез рус. *бруствѐр* от нем. *Brustwehr* също, произв. от *Brust* 'гърди' и *Wehr* 'защита, отбрана'.

бру̀ся, бру̀свам, бру̀сна 'бруля'. — Произв.: *добру̀ся, добру̀свам; забру̀ся, забру̀свам; набру̀ся, набру̀свам; обру̀ся, обру̀свам; отбру̀ся, отбру̀свам; побру̀ся, побру̀свам; сбру̀ся, сбру̀свам* 'събарям, развалям'; *убру̀ся, убру̀свам* 'нахоквам, навиквам', *убру̀сен* 'угрижен'. — От ие. **bhrouk'-(ĭ)jō* сродно с *бърша,* рус. *бросàть, брòсить* 'хвърлям' от ие. **bhruk'-(ĭ)jō,* срв. латв. *brukt* 'отчупвам', лит. *braukiù, braũkti* 'изтривам, гладя', вж. *бърша.*

брут, брутове (ЮЗ, 1861), **бру̀ке** мн. ч. 'гвоздей' (Зап); срв. броутове желѣзьны (Miklosich, PSl 45, Вуков месецослов). — От праслав. **bhrutъ* <ие. **bhrouk-to-s,* съответно на латв. *bràukts* 'дървен нож за чистене на лен', срв. и лит. *brukù, brùkti* 'пъхвам'.

брутàлен 'груб, насилствен; безочлив'. — Произв.: *брутàлност.* — Чрез фр. *brutal* от къснолат. *brutalis,* произв. от *brutus* 'тежък, тромав, глупав'.

бру̀то нареч. 'за стока — теглено заедно с опаковката; за сума — броено без удръжки'. — Произв.: *бру̀тен.* — От итал. *brutto,* срв. *брутàлен.*

бръбѝнец, вж. *брабѝнец.*

бръбòнка, вж. *барабòнка.*

бръ̀бра 'бъбря' (Ботевград). — Вж. *бъбря.*

бръв 'мост от една греда' (СЗ; Разградско); стб. бръвьно 'греда' (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн.). — Произв.: *бръвнò* диал. 'греда за строеж', *бървен* 'тънка дълга греда; дебело място на нишка' (Банско), река *Брѐвене* при Челопеч, Пирдопско, *Брѐвненска река* при Трявна. — Срхр. *бр̑в, бр̏вно,* словен. *bȓv* 'мостче', *bȓvno,* рус. *бревнò,* диал. *бернò, бервнò, бервенò, беревнò, беревенò* 'греда', укр. *берь (<*berv)* 'мостче', *бервено* 'греда; стъбло', *бѐревна* 'кол', чеш. *břev,* род. п. *břvi,* словен. *brevno,* пол. *bierwiono,* стпол. *bierzwiono.* От същия корен стангл. *bruggia,* англ. *bridge* 'мост', ствиснем. *brucka,* нем. *Brücke* 'мост'.

бръвно, вж. *бръв.*

бръждѝ[1] диал. 'издава шум, бучи'. — От прасл. **brъzg-(ī)j-*, срв. рус. *брюзга̀* 'мърморко' от прасл. **breuzga, брюзга̀ть, брюзжа̀ть* 'мърморя', кашуб. *břãždžic* 'шумтя', които са сродни с лит. *briauzgiù, briaũgzti* 'бръщолевя', *briauzgà* 'бъбрица', *bruzgù, bruzgė́ti* 'шумоля'.

бръждѝ (ми)[2] диал. 'люти (ми) на гърлото'. — Произв.: *бръждѝв; вбръждя се, вбръждвам се; забръждя̀, забръждя̀вам; набраждя̀ва* 'бръжди малко'. — Сродно със стб. брѧдъкъ, вж. *бридѝ.*

бръза̀я, вж. *бреза̀я.*

бръзгам, брѝзвам, брѝзна, бръзнувам, бръзвам, бръзна диал. 'пръскам, ръся'. — Произв.: *забръзгам, набръзгам, набръзгвам; побръзгам.* — Срхр. *брѝзгати,* словен. *brizgati,* рус. *бры̀згать, бры̀жу,* чеш. *brýzhati,* пол. *bryzgać.* — Сродно с латв. *bruzgât, brùzgât* '(за кон) пръхтя; пръскам'. Бълг. диал. *бриждя* 'извирам, тека бавно' е от стб. **брыждѫ* и отговаря точно на рус. *брыжу.* Бълг. форми с *и* произлизат от по-старо ы, а формите с *ъ* са повлияни вероятно от гл. *пръскам,* или имат същия отглас, както латвийското *bruzgât.*

бръм междум. за шум. — Звукоподр.

бръмбазък, бръмбъзък 'дребен бръмбар; дребна непотребна вещ'. — Звукоподр.; срв. *бръм* и *бъз*; за образуването срв. *пъдпъдък.*

бръмбар, бръмбър 'общо име на твърдокрило насекомо'. — От междум. *бръм* за наподобяване звук на твърдокрили насекоми.

бръмка 'оток от удар; кръвоизлив' (Благоевградско). — Неясно, срв. *бру̀мка.*

бръмча̀, бръмвам, бръмна '(за насекомо) издавам еднообразен звук бръм-бръм'. — Произв.: *бръмчѝло, бръмчелѝв, брънчелѝва муха̀* (Летоструй, 1866); *забръмча̀, забръмча̀вам; избръмча̀, избръмча̀вам; побръмча̀, побръмча̀вам; разбръмча̀ се, разбръмча̀вам се.* — От междуметието *бръм-бръм* и *брън-брън;* за наст. *-ча* срв. *цвърча̀, квича̀* и др.; вж. от същия корен *бръмбар.*

бръндза[1] 'устна' (Банско). — Произв.: *бръндзелѝя* 'с големи устни, бърнест' (Банско). — Неясно; може би сродно с *бърна,* вж. и *б(ъ)рндзил.*

бръндза[2] диал. 'сирене'. — От рум. *brînză.*

бръндзо̀тя се 'калям се, цапам се' (Сливен), вж. *брѐндза.*

брънка 'метално колелце, халка'. — Срхр. *бр̏њица* 'халка за нос'. — От корена на стб. брънѩ 'броня' (Син. тр.); за образуването срв. *сла̀ма / сла̀мка.*

брънкам, брънвам, брънна 'бръмча'. — Произв.: *брънка̀ло, брънка̀лка* (Чолаков, Нар. умотв., 1872). — Чеш. *brnkati, brnčeti,* словаш. *brnčat'* 'бръмча, звъня', рус. *бренчать.* — Произв. от междум. *брън-брън,* срв. *бръмча̀.*

брънтѝя (СИ), вж. *брантѝя.*

бръскам, бръсвам, бръсна 'мета небрежно и бързо; удрям, шибам'. — Произв.: *бръска̀лка; забръскам, забръсквам; избръскам, избръсквам; набръскам, на̀бръсквам; обръскам, обръсквам; отбръскам, отбръсквам; побръскам, побръсквам; подбръскам, подбръсквам; пребръскам, пребръсквам; разбръскам, разбръсквам; сбръскам, сбръсквам.* — Успоредна форма към *бърша, брѝша,* вж. *бърша.*

бръсна 'режа косми по лицето или тялото с бръснач; (за вятър) брули силно, реже'; стб. брьснѫти 'бръсна' (сб. от 1300 г., Срезневский 1, 183). — Произв.: *бръсна̀р, бръсна̀рка, бръсна̀рница, бръсна̀рски, бръсна̀рство, бръсна̀ч, бръснѝч*

(вер. по анал. на *брич*), *бръснене, бръснате=бръснати* 'бръснене' (Изт); *бръснàтелка* 'баячка' (баячките не само баят, но правят движение с ножче по лицето на болния, като че го бръснат, т. е. остъргват му болестта), *бръснàтелкя* 'метла от вършини' (Ботевград); *добръсна, добръсвам; забръсна, забръсвам; избръсна, избръсвам; обръсна, обръсвам; побръсна, побръсвам; подбръсна, подбръсвам; пребръсна, пребръсвам.* — Срхр. *òбрисати, ỳбрисати* 'избърсвам', словен. *brisati* 'трия, бърша', *bŕsati* 'търкам', рус. *бросàть, брòсить* 'хвърлям', ч.-сл. бръснѫти 'стържа, бръсна; провалям'. — Начално значение 'стържа, остъргвам', по-нататък вж. при *бърша*.

бръст 'насечени вързари с шума за зимна храна на добитък' (Зап). — Произв.: *бръстùна* 'бръст', *бръстя* 'сека бръст за храна на добитък; (за коза) ям бръст, едра трева или листа от храст; храня с бръст', *бръстòвина, бръстỳвам* 'ям бръст' (Горубляне, Софийско); *забръстя, забръстя̀вам; набръстя, набръстя̀вам.* — Срхр. *бр̑ст, бр̀стина, бр̀стити*, словен. *bŕst, brstiti*, рус. *брость* 'пъпка', укр. *брость*, словаш. *brost.* — Праслав. **brъstь* от ие. **bhrud-ti-s*, сродно със стангл. *brēotan*, стнордски *brióta* 'чупя', ствиснем. *proz*, срвиснем. *broz* 'пъпка, издънка', *briezen* 'кърша (клонки)', нем. *Brosamen*, лат. *frutex* 'храст, шумак', *fruticāre* 'кърша клони'.

бръ̀твя 'говоря празни приказки, дрънкам'. — Произв.: *брътѐж, бъртвачка* 'бръ̀твеж' (Охрид); *забръ̀твя, забръ̀твям; избръ̀твя; побръ̀твя, побръ̀твям.* — Деноминативен глагол от **bъr-tva* 'бръ̀твеж, бърборене', от ие. **bhr̥(bh)-twā*, производно от ие. **bher-*, срв. *бърбòря, бъ̀бря*, лит. *burbiù, burbė́ti* 'бръмча, бърборя', срхр. *бр̀блати* 'бърборя' и др. За образуването срв. *бù-тва, брù-тва, жè-тва, молù-тва* и под., вж. *бърбòря, бъ̀бря.*

бръ̀чка вж. *бърча.*

бръшля̀н 'вечнозелен увивен храст с широки лъскави листа, Hedera helix' (Ботев); диал.: **брѐшнел, бръшлен, бръшнел, бръчлян, бърчлен** (Кукуш), **брỳшлен** (Гоце Делчев), **брошлен** (Дебър). — Произв.: *бръшля̀нов, бръшля̀нен*, МИ *Бръ̀шлен*, Тутраканско, *Бръшляница*, Никополско, *Бръшленица*, колиби към Черни Вит, Тетевенско, вероятно и РИ *Бръщелница* при Мелник. — Срхр. *бр̀шљан* и диал. *бр̀штан, бр̑шча̀н, бр̑стан*, словен. *bršljân, brščêł*, чеш. *brslen, brsnll* 'раст. чешкодрян, нем. Spindelbaum', пол. диал. *brzesztan, brzestan.* Заета в унг. *borostyán* от срхр. или от бълг., също в рум. *boroşlean;* нгр. *μπρούσλιανη, μπρούσλον*, заето от бълг. — Отделните имена на бръшляна в слав. езици не могат да се изведат от една основа. Не е ясно дали рус. *блющ* и пол. *bluszcz* са сродни или означават различни растения.

бръщолѐвя 'говоря глупости, бръ̀твя' (Ботев). — Произв.: *забръщолѐвя; избръщолѐвя, избръщолѐвям; набръщолѐвя, побръщелѐвя; разбръщелѐвя се.* — От **brъt-j-*, произв. от *бръ̀т-вя* (вж.); за наст. срв. *шумолѐвя, мотолѐвя.*

брю̀ка, брюк диал. 'плод на хвойна, Juniperus communis; пришка от болест шарка'. — Неясно, срв. *брỳмка, бръ̀мка.*

брюнѐтка 'чернокоса и черноока жена'. — От фр. *brunette* също, произв. от *brun* 'тъмен, мургав', заето от герм., срв. нем. *braun* 'кафяв, мургав, кестеняв'.

бряг 'ивица земя край река, море и др.'; диал. 'стръмнина, урва'; стб. брѣгъ (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), брѣжьнъ (Супр.), брѣгоръна 'славей' (Ман. хр.). — Произв.: *бря̀гов, бреговù* (от рус. *берегово̀й*), *бреговùт* 'стръмен', *брежинà* 'стръмно място' (Кюстендилско), *брежùще, брежлѐ*

'издигнатина в уземна къща' (СЗ), *въ̀збряг* диал. 'по стръмнината, нагоре', *нѝзбряг* диал. 'по надолнище, надолу', *брега̀р* 'вид речна птица', *брѐжен* '(за място) нанадолен', *безбрѐжен, безбрѐжност*, книж., *крайбрѐжен, крайбрѐжие*, МИ *Брѐгово*, Видинско, *Брега̀ре* Оряховско, *Брежници*, Еленско, *Брежниците*, Дряновско, *Червѐн брег, Бял бряг, Брего̀вица*, Брезнишко. — Срхр. *бри̏jег, брêг* 'стръмнина, бряг', словен. *breg*, рус. *бѐрег*, чеш. *břeh*, словаш. *breh*, пол. *brzeg*. — Праслав. **bergъ*. — Сродно със ствиснем. *berg*, нем. *Berg* 'планина', авест. *barəzah-* 'планина, височина', арм. *berj* 'височина', *barj* 'висок', кимвр. *bre* 'бряг, чукара', алб. *burg* 'бряг, грамада, било', стинд. *bṛhant-* 'висок', от ие. **bhergh-* (**bherĝh-*).

бряз '(обикн. за бивол) който има бели петна'. — Произв.: *брязо кокошче* 'птица Rallus', *Брѐза* 'име на бряза биволица' (Зап), *Брѐжко* 'име на бряз бивол' (Зап). — От ие. **bherĝ'o-s*, срв. лит. *beršt* 'побелява' от ие. **bherĝ'-*, алб. *bardh(ë)* 'бял' от ие. **bhorĝ'-os*, гот. *bairhts* 'светъл, бляскав' от ие. **bherĝ'-*, срв. *бреза* от същия произход; заето в рум. *breaz*.

бряст 'вид дърво, Ulmus'; стб. брѣстнѥ (Йоан Екзарх), брѣстовын (Пролог от 13 в., Срезневский, 1, 186. — Произв.: *бря̀стов, брѐсто̀в, браста̀к*, често в МИ: *Брест* в Никополско,) Кюстендилско и др., *Брестите* при Караджово, Елховско, *Брестово* в Ловешко, *Брестова бара*, Ломско, *Брестовец* при Марково, Новопазарско, *Брестовица*, Пловдивско, Беленско, *Брестака*, Пирдопско, и др., РИ *Брестница*, Кюстендилско, *Брѐске*, Белослатинско, *Брястова*, Казанлъшко. — Срхр. *бри̏jест*, словен. *brést*, рус. *бѐрест*, чеш. *břest*, пол. *brzost*. — Сродно с гот. *bairhts*, ствиснем. *beraht* 'светъл, лъскав', от ие. **bherĝ'-to-s*. — От същия корен са и *бреза, бряз*.

бу̀ба 'пашкул на копринена гъсеница', дет. 'насекомо' (Ботев). — Произв.: *буба̀р, буба̀рски, буба̀рство, буба̀рник, буба̀рница, бу̀бица, буболѐчка* (правилно: *бубулѐчка*, чрез удвояване на *бу-*), *бу̀бен, бу̀беница* 'раст. копринарка, Phlonis pungens', *бу̀бниче* 'раст. равнец, Achillea; бял равнец, Achillea millefolium', *буболина* диал. 'раст. водна роза, Nymphaea alba', *буборак* и *буборатка*, увел., *бубач* 'раст. лайкучка', *буба̀лек* 'дърво калина, Viburnum opulus'. — Срхр. *бу̏ба* също, *бубар, бубица, бубо̀ждер* 'насекомоядец', алб. *bubë* 'копринена буба'. — От ие. **b(h)oub(h)-*, покрай което се среща и назалираната форма **b(h)umb(h)-*. Първоначалното значение е 'нещо надуто, набъбнало', срв. *(на)бъбна* от ие. **b(h)umb(h)-*, рус., укр. *бу̀ба* 'подутост', срхр. *бубу̏лица* 'мехур', чеш. *boubel* 'воден мехур', пол. *bąbel* 'мехур', лит. *buburaĩ* 'твърд изрив по кожа', латв. *bubulis* 'възел в нишка', *buburīte* 'кълбце, топчица', гр. *βουβών* 'жлеза, особено в отекло състояние', швед. *bobba* 'оток; насекомо', *bubba* 'въшка', вж. *бъбна*.

бу̀бак 'памук' (ЮЗ), 'раст. памучник, Gossypium herbaceum' (Прилеп, Велес, Кавадарци), **бубайк** (от по-старо *бубакь* с премятане на мекостта, срв. *койн* от *конь*) 'памучник' (Дойран, Гевгели, Кукуш, Воден), **бъбек** 'памучник' (Костурско). — Произв.: *буба̀чен, бубакѐр* 'раст. памучник', *бубакѐрка* 'раст. спореж, Senetio vulgaris', *бубакя̀рка* също (Гевгели), *бубакѐрен* 'памучен'. — Заето от гръцки, обаче произходът на *у* не е ясен. Правилната форма се крие в *бъбек*, дето *ъ* застъпва *ж*, срв. нгр. *μπαμπάκι, βαμβάκι* 'памук', *βαμβακερός* 'памучен', заето чрез тур. *pambuk* 'памук' от перс. *pänbä*.

буболѐчка 'дребно пълзящо насекомо'. — От **буб-ол-*, вж. *буба*, срв. *бубо̀ляк*.

бубо̀ляк 'голяма дебела гъсеница без косми; несръчен човек' (Банско). — Произв. от *бу̀ба* (вж.) с наст. *-ол+-як*.

бубо̀тец 'дърво от преден колатен колесар между стола и оста, боботец' (Зап). — От *боботец*, произв. от *бобот* 'тъп шум', понеже издава шум при завиване на колата.

бу̀брек, вж. *бъбрек*.

бубу̀нкя 'оток от удар, обикн. по главата' (Софийско). — Срв. рус. *буба* 'оток, подутина', произв. от *бу̀ба* с начално значение 'нещо изпъкнало', за наставката срв. *лед-у̀нка, блъст-у̀нка* и др.

бу̀га 'мочур, млака' (Банско). — Срхр. *бу̑гј, бу̏гја* 'плесен, мухъл, пот, роса', *бу̏гјав* 'потен, росен', *бу̏гјати* 'мухлясва, плесенясва', рус. диал. *бу̀га* 'нисък речен бряг'. — Сродно вероятно с латв. *bauga* 'блатисто място в река; лоша почва', от ие. **bheug-* 'извивам, изкривявам', вж. Vasmer, REW, 1,133 сл.; Bernard, Балк. езикозн. III (2), 73 сл.; начално значение 'завой на река (където водата се разлива като придойде)'.

буга̀ (ЮЗ), **буа̀** (Изт) 'бик'. — От тур. *boğa*.

буга̀да 'пепелива вода, луга' (Юж). — Чрез нгр. *μπουγάδα* от итал. *bucato* 'избялване на платна с пепелива вода; пране, изпиране'.

буга̀нец, вж. *бога̀нец, пога̀нец*.

будала̀ разг. 'глупак'. — Произв.: *будала̀щина* (Ботев), *буда̀лест, будало̀, буда̀лски, будала̀шки* (по анал. на *глупашки, просташки* и др.), *будало̀сам се, будало̀свам се, буда̀лкам; побудаля̀, побудаля̀вам*. — Чрез тур. *budala* от араб.

бу̀ден, вж. *бу̀дя*.

буджа̀к 'ъгъл в къщата, обикн. край огнището' (Брезнишко; СЗ; Смолянско).— От тур. *bucak* 'кът, ъгъл'.

Бу̀дим, Бу̀дин геогр., нар., остар. 'Буда-Пеща'. — От първата част на *Буда-Пеща*, със завършек от *Видин*, стб. бѫдꙑнъ от 13 в., в(ъ)днњ от 11 в. Среща се в нар. песени, приписки и старопечатни книги.

бу̀дка 'павилион за продажба на вестници, цигари и др.; дървена барака за стража; помещение за шофьора на камион'. — Произв.: *бу̀дкаджия, бу̀дкаджийка, бу̀дкаджийски*. — От рус. *бу̀дка* 'стражева барака', умал. от *бу̀да*, заето от нем. *Bude* 'лавка'.

будоа̀р 'женска тоалетна стаичка'. — От фр. *boudoir*, иронично образуване от гл. *bouder* 'намирам се в лошо настроение'.

бу̀дя 'прекъсвам съня на някого'; стб. възбоудити (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), възбоуждати (Супр., Ман. хр.). — Произв.: *бу̀ден* (Ботев), *бу̀дност, буди̇ло* истор. 'орган, вестник за народно пробуждане' (Летоструй, 1871), *будѝлник, будѝтел, будѝтелка, буду̀вам* 'стоя буден, не спя, ЛИ *Бу̀дим, Бу̀димка, Будимѝр, будѐя* диал. 'будувам'; *възбу̀дя, възбу̀ждам, възбу̀да възбу̀деност, възбуждѐние* (от рус.), *възбудѝмост, възбудѝтел, възбудѝтелка, възбудѝтелен, възбудѝтелност, възбудѝтелно; добу̀дя, добу̀ждам; избу̀дя; побудѐя* 'да постоя буден, слухтя'; *подбу̀дя, подбу̀ждам, подбуждѐние, подбу̀да, подбудѝтел, подбудѝтелен, подбудѝтелски, подбудѝтелство; пробу̀да, пробу̀дя, пробу̀ждам, пробу̀двам; разбу̀дя, разбу̀ждам, разбу̀да, ра̀збуд* 'религиозен обред на гроба първата сутрин след погребението' (Банско); *сбу̀дя, сбу̀ждам; събу̀дя, събу̀ждам; у̀будѐн* 'полузаспал' (Банско); *непробу̀дно; ранобу̀ден, ранобу̀дник, ранобу̀дница*. — Срхр. *бу̀дити*, словен. *buditi*, рус. *буди́ть, бужу́*, чеш. *buditi*, пол. *budzić*, гор.луж. *budźić*, дол.луж. *bužiś*. — Каузативна форма от *бдя* с начално значение 'карам някого да бди, да стои буден', сродно с лит. *baudžiù* 'подкарвам, подбутвам', *pasi-baudýti* 'ставам, повдигам се', стпрус. *et-baudints*

'събуден', авест. *baoδayeiti* 'събуждам', стинд. *bodháyati* 'събужда', гр. *πεύθομαι, πυνθάνομαι* 'разпитвам, научавам се', нем. *bieten* 'питам, моля', ие. **bhoudh-, *bheudh-, *bhudh-*.

бу̀ен 'неудържим, стихиен, мощен; израсъл бързо и обилно; невъздържан, пламенен'. — Произв.: *бу̀йност*. — Срхр. *бујан*, рус. *буйный*, чеш. *bujný*, пол. *bujny*, произв. от гл. *буя̀* (вж.).

буѐнец 'вид дълго и буйно несключено хоро' (СИ). — Производно от *буен*; нарича се още *търчана игра*, понеже се играе с бързо тичане; в Тракия и Добруджа е известен *луд буѐнец*, особено кукерски.

бу̀за 'страна на човешко лице' (Ботев). — Произв.: *бу̀зичка, бу̀зка, бу̀зица, бу̀зест, бузлѐ; избу̀зя се, избу̀звам се; набу̀зя се, набузвам се*. — Сродно с алб. *buzë* и рум. *buză* 'устна'. Според някои думата е проникнала от алб. в бълг. и рум. По-вероятно е, че тя е наследена от балканския субстрат (дако-мизийски); алб. дума се свързва с лат. *bucca* 'уста, буза'; подобни думи са пол. *buzia, buziak, buziaczek* 'целувка, лице', нем. *Buss* 'целувка', лит. *bùč* 'звук при целуване', вж. E. Ç a b e j, Buletin, 1960, 4, стр. 81, A. R o s e t t i, Istoria limbii romîne, II, стр. 110.

бу̀здра 'жилесто, ципесто месо' (Банско). — Произв.: *бу̀здрест, буздря̀сам, буздря̀свам*, вж. *пу̀здра*.

бу̀йка 'бебешка обувка'. — Видоизменена форма в детския говор от *обувка*.

бу̀йство, вж. *буя̀*.

бук 'широколистно дърво, Fagus'. — Произв.: *бу̀ка* 'отделно дърво бук; воденичен улей', *бу̀ков, бука̀к, бука̀чка, бука̀ш, бука̀шки, букова̀к, бу̀ковина* 'букова гора; буков строителен материал', 'лоза, Vitis vinifera' (Кратово), *букова̀к* диал. 'простак', *бу̀ковица* диал. 'бук; раст. жиловляк, Plantago major; винена лоза', 'буково дърво за горене' (Банско), *бу̀че* 'младо дърво бук; съб.' (Брезнишко); *бу̀чица* 'млада бука', *бу̀чав* 'чорлав, разрошен (като бук)' (Брезнишко), *бучѐтина* 'стара бука' (Брезнишко), *бу̀чла* 'разчорлена жена' (Брезнишко), *бу̀чля* 'разчорлен мъж' (Брезнишко), *бучавѐла* 'небръснат, нестриган мъж' (Брезнишко); *блъснѝ-бук* 'глупав, непохватен човек' (Търново); *разбуча̀вя, разбуча̀вам* 'разрошвам'; често в МИ: *Бу̀ково, Бу̀ковец, Бу̀ковица, Бу̀чино, Бу̀ковик, Бу̀чин проход, Бу̀ков лъг*, и др. — Срхр. *бу̀ква*, рус., укр. *бук*, чеш. пол., луж. *buk*. — Старинна заемка от германски, срв. нем. *Buche*, което съответствува на лат. *fāgus* 'бук', гр. *φηγός*, дор. *φαγός* 'вид дъб', *φάγος* 'лакомец', *φαγεῖν* 'ям'; букът е характеризиран като дърво, чиито плодове се ядат.

букаѝ (Изт, Ботев), **букагѝи** (Зап) 'вериги за спъване на кон.'. — От тур. *bukağı* също.

бука̀р 'мъжко нескопено прасе, шипар, нерез' (Скребатно, Гоцеделчевско). — Може би от същия корен, от който е гл. *буча̀*, понеже на букара е типично реването, бученето, срв. срхр. *бу̀карити се* '(за свиня) сношава се', *бу̀кати* 'рева, шумя'. По-вероятно от *бук*, тъй като прасето се храни с буков желъд; за знач. срв. *желъда̀рка* 'свиня, която пасе буков желъд' (Пирдопско), *конопа̀рче* 'вид птичка, която се храни с конопено семе' и др.

бу̀ква 'писмен знак за звук от речта; метална отливка за такъв знак'; стб. бѹкꙑ, род. п. бѹкъве 'буква, писмени знаци' (Зогр., Мар.). — Произв.: *буква̀р* (Ботев), *буква̀рен, буква̀лен* (Ботев, рус.), *бу̀квен, бука̀вица* 'сричка' остар., *букавича̀р, букавича̀рка* 'дете, което учи букавиците' остар.; *букволея̀р, букволея̀рин, букволея̀рна, букволея̀рница, букволея̀рски, букволея̀рство, буквоѐд* (Ботев), *буквоя̀дец, буквоя̀дски, буквоя̀дство; надбу̀квен, подбу̀квен*. — Срхр.

бу̀к 'буква', словен. *bûkvē* 'книга', рус. *бу̀ква*. Стара германска заемка, производна от *бук*. Т. н. руни у германците са били дълбани върху букови дъсчици, срв. гот. *bôka* 'буква', ствиснем. *buoh* 'книга', норв. *bók*, мн. ч. *bokr* 'книга', нем. *Buch* 'книга', *Buchstabe* 'буква', буквално 'букова пръчица', срв. *азбука;* заета в рум. *búche, buchi* буква *б*, мн. ч. *buchi* 'азбука'.

бу̀квам, бу̀кна '(за пламък) излизам изведнъж' (Зап). — Произв.: *избу̀квам, избу̀кна*. — Производно от корена на гл. *бучѝ,* за образуването срв. *ѐквам* от *ечѝ, фу̀квам* от *фучѝ, кля̀кв*а*м (кля̀кам)* от *клечѝ* и др., също срхр. *бу̀кати* 'рева, шумя'. Младенов, ЕтР, 49, го свързва с *бу̀хвам*, което обаче не е ясно фонетично.

букѐт 'китка цветя'. — От фр. *bouquet*, от по-старо диал. *bosc*, сродно с *bois* 'дърво; гора'.

букинѝст 'продавач на стари книги'. — От фр. *bouquiniste*, производно от *bouquin* 'стара книга, малка книга', заето от хол. *boek* 'книга', *boekckijn, *boekin* 'книжка', от същия произход е нем. *Buch*, бълг. *бук, бу̀ква*.

бу̀киниш диал. 'раст. бучиниш', вж. *бучинѝш*.

бу̀кла[1] диал. 'бъклица', вж. *бъкъл, бъклица*.

бу̀кла[2] 'кичур коса, навита спирално'. — От фр. *boucle*, производно от лат. *buculla*.

Букурѐщ геогр. 'столица на Румъния'. — Произв.: *бу̀курѐщки*, ЛИ *Букурещлѝев*. — От рум. *Bucureşti*, от дако-мизийски произход, срв. алб. *bukur* 'хубав, мил, чудесен' и рум. *bucurá* 'радвам, веселя', с наст. *-eşti* мн. ч., от ед. ч. *-esci*, заета от бълг. *-ьскъ*. От същия произход са по всяка вероятност и бълг. МИ *Бу̀коровци*, Годечко, *Бу̀курово*, Севлиевско, *Бу̀курци*, Скопско, изчезнало през 19 век, *Бу̀кор*, Ботевградско, и др.

бу̀ла[1] 'туркиня, кадъна', 'кукла' (Банско), 'раст. див мак, кадънка, Papaver rhoeas; раст. кадънка, турта, чалма, Tagetes erecta, T. patula; турска ластовица'. — Произв.: *бу̀ли* диал. 'пуканки', *бу̀лин, бу̀лини, бу̀лица, бу̀личка, бу̀ляк* 'кукла с образ на мъж' (Банско), *бу̀лени гѝщи* 'раст. повлек, Convolvulus sepium' (Ботевград); *булска ластовица* 'Hirundo urbica', МИ *Бу̀ленец* при Копривщица, *Бу̀лина ливѝда* край София. — Основното значение, от което са се развили и другите, е 'туркиня, кадъна', понеже ходи забулена. — Срв. *бу̀ло*.

бу̀ла[2] книж. 'папска грамота'. — Вероятно чрез рус. *бу̀лла* от лат. *bulla*, срв. *вула*, заето от нгр.

буламѝч разг. 'безвкусно ядене'. — От тур. *bulamaç* 'лепкаво тесто; вид каша', съставено от гл. *bula-mak* 'смесвам, разбърквам' и *aç* 'храна, ястие'; заето също в срхр. *булу̀мâч*.

булашѝк, булашъ̀к диал. 'помия'. — От тур. *bulaşık*, произв. от гл. *bulaş-mak* 'мътя, мърся, заразявам'.

булгарѝя диал. 'вид голяма тамбура'. — Среща се още с формите: *булгарѝна, булгарѐ, булгаря̀*. — От тур. *bulgari*, по името на българите, срв. срхр. *бу̏гарити* 'запявам; пея жално' (Херцеговина), *бугарштица* 'вид епична песен с 15-срични стихове'; за това вж. Л. Милетич, Бълг. преглед, I, 1930, 3, 321—335.

булгу̀р 'едро смляно жито'. — Произв.: *булгу̀рен, булгу̀рница* 'воденичка за булгур', *булгу̀рник* 'булгурница', МИ *Балгу̀рника* при Пирдоп. — Чрез тур. *bulgur, burgul* от перс.; заето и в рум. *bulgur*.

булдо̀г 'порода куче с къси криви крака и тъпа муцуна'. — От англ. *bulldog*, съставено от *bulle* 'бик' и *dog* 'куче'; наречено така, понеже този вид куче прилича на бик.

булева̀рд 'широка улица' (Ботев). — Произв.: *булева̀рден*. — Вероятно чрез рум. *bulevárd* от фр. *boulevard*, заето от срхол. *bolwerc* 'ограда от дъски; насип', срв. нем. *Bollwerk* 'укрепление'.

бу̀лка[1] 'жена, която се венчава, невеста' (наречена е така, понеже според обичая ѝ слагат на главата було) (Ботев); 'раст. див мак, кадънка, Papaver rhoeas' (понеже е укичено като булка); **бу̀лка гъба** 'царска гъба, невестинска гъба, Amanita caesarea', **булки** 'булка гъба; цвете невеста, Fritillaria imperialis; див мак'. — Произв.: *бу̀лчѐ, бу̀лченце, бу̀лчица, еньова (ра̀дева, ба̀тьова, ба̀йнова) булчица* диал. 'невестулка', *по̀пова бу̀лчица* 'невестулка; лалугер', *булку̀вам* 'булка съм' (Русенско), *бу̀лкин, бу̀лчин, бу̀лчини, бу̀лчински, бу̀лчинство, бу̀лчя (се)* 'венчавам (се), женя (се)', *обу̀лчвам (се), обу̀лча (се), разбу̀лча, разбу̀лчвам*. — Производно от *бу̀ло* (вж).

бу̀лка[2] 'продълговат хляб' (Севлиево). — Според М. Въгленов, ЕзЛ, 12, 149—150, е заемка от рус. *бу̀лка* 'кръгло хлебче, кифла', което Vasmer, REW, 1, 142—3, смята заето чрез пол. *buła* от итал. *bulla*, фр. *boule* или ствиснем. *bûlla*.

булка[3] 'кълбест облак' (Охрид). — От тур. *bulut* 'облак', осмислено по нар. етимология с *булка*[1].

бу̀ло 'тънко покривало за главата на булка' (Ботев). — Произв.: *бу̀лско цвѐте* 'раст. Symphoricarpus racemosus' (Казанлък); *забу̀ля, забу̀лвам, забу̀лест* (ЮЗ) и *забуля̀т* (СЗ) '(за птица) с голям качул на очите'; *набу̀ля; отбу̀ля, отбу̀лвам; пребу̀ля, пребу̀лвам; разбу̀ля, разбу̀лвам*. — Неясно.

булулѐй 'бухал' (Цариградско). — МИ *Булулѐя, Болулѐйника*, Ломско. — Звукоподр., срв. *бухал*.

булумѐнта 'бурна караница' (Брезнишко). — От срхр. *булумêнта* 'тълпа група хора', вероятно от итал. *foltamente* 'тълпа'.

бу̀лчица диал. 'невестулка'. — Произв. от *бу̀лка* 'невяста' (вж.), създадена като защитна, табуистична дума, вж. и F. Liewehr, ZfslPh 23 (1955), 105.

бульо̀н 'вид супа'. — От фр. *bouillon*, произв. от гл. *bouillir* 'вря, кипя'.

бу̀ля 'жена на по-възрастен брат, братовица; булка, невеста; възрастна жена' (СИ) (Ботев). — Произв.: *бу̀лин, бу̀ле, бу̀лне, бу̀лне ле* (зват. п.). — От тур. *bula* 'кака, леля', още диал. *bılla, abılla*; съгласната *л* е смекчена вероятно под влияние на *лѐля, дѐдя* и др.

бу̀ляк 'бухал' (Зап). — Звукоподр., срв. *бу̀хал, булулѐй*.

бум междум. за кратък тъп шум. — Звукоподр.

бу̀мбак 'дълбок речен вир' (Брезнишко, Трънско). — Звукоподр., срв. *бу̀мкам*.

бу̀мбар[1] 'бръмбар' (ЮЗ). — Звукоподр., образувано от междум. *бум*, срв. *бръмбар* и с дисимилация *бъмбър* (Чирпан).

бу̀мба̀р[2] 'дебело черво у бозайник, Intestinum crassum' (Габрово, Търново), 'печено дебело овнешко черво' (Пирот). — Произв.: *бу̀мбарче* 'дебело черво за кървавица'. — Чрез тур. *bumbar* 'дебело черво за колбаси' от перс.

бу̀мкам 'издавам тъп шум с удряне, думкам'. — Произв.: *забу̀мкам, забу̀мквам; избу̀мкам, избу̀мквам*. — Звукоподр., произв. от междум. *бум*, срв. *бу̀мбак*.

бумтя̀ 'издавам тъп шум; (за огън) горя шумно, буйно'. — Произв.: *бумтѐж; забумтя̀, забумтя̀вам; избумтя̀, избумтя̀вам; набумтя̀ се, набумтя̀вам се*. — От междум. *бум*, за завършека срв. *плам-тя̀, ским-тя̀* и др.

бун 'коренище от няколко корена; китка дървета, туфа' (Банско; Солунско), **бу̀нове** диал. 'раст. черна острица, Carex aterrima'. — От начално значение 'купчина, куп', заето от гр. *βουνός* 'могила'.

бу̀на 'размирица, въстание' (Зап). — Произв.: *буня; възбу̀ня, възбу̀нувам; забу̀ня; побу̀ня, побу̀нвам; разбу̀ня, разбу̀нвам.* — Срхр. *бу̏на, бу̏нити, буним се,* рус. *буне́ть, буню́, бу́нить,* укр. *буні́ти* 'пищя, свиря'. — От стб. *боунѫти, *боунѫ, успоредна форма към боуꙗти, както ланѫти — лаꙗти, канѫти — каннти, плюнѫти — плюти и др., вж. *буя̀.*

бунàк разг. 'изглупял човек, глупак'. — Произв.: *бунàчка, бунàщина; вбунàча се, вбунàчвам се; убунàча се, убунàчвам се* (Коларовград). — От тур. *bunak.*

бунàр 'копан кладенец, излак'. — Произв.: *бунàрски, бунарджѝя,* много често в МИ като *Бунàра, Бунàр дерè, Бунàр Хисàр, Бунàр дересѝ, Бу̀нарджик, Бунàрите* и др. — От тур. диал. *bunar* също, успоредна форма към книжовно *bınar, pınar, punar.*

бу̀нда[1] 'страна на лице, буза' (Ксантийско). — Произв.: *бу̀ндя се, бундòря се* '(за дете) готвя се да заплача' (Банско). — Неясно, вероятно сродно с *бун,* срв. *бу̀за.*

бу̀нда[2] 'кожух без ръкави; памуклиена антерия' (Зап), **бундàш** 'къс кожух с ръкави'. — Чрез срхр. *бу̑нда* 'кожух', от унг. *bunda* 'кожух', *bundás* 'с кожух'.

бунѝка 'раст. бленика, блян, Hyoscyamus niger' (ЮЗ, Ю, ЮИ). — Срхр. *буника* от **bl̥n-ika,* тук със западнобълг. *у*; от същия произход срв. стб. блѣнъ, нбълг. *блян, бленика;* вж. *блян.*

бу̀нище 'купище смет, тор в стопански двор, торище'. — От гр. *βουνός* 'могила, хълм', тук в знач. 'купище, грамада' с бълг. наст. *-ище,* срв. *бунка.* Твърде ранни заемки, понеже гр. *β* = бълг. *б;* гръцката дума може да е от трак. произход. Вж. *бун.*

бу̀нка 'могила' (Банско). — Произв. от *бун,* срв. *бу̀нище.*

бу̀нкер 'покрит бетониран окоп'. — Чрез нем. *Bunker,* от англ. *bunker* с начално значение 'сандък'.

бунт 'въстание' (Ботев). — Произв.: *бунтàр, бунтàрка, бунтàрски, бунтàрство, бунтòвен, бунтòвник* (Ботев), *бунтòвничка, бунтòвнически* (Ботев), *бунтòвнишки, бунтòвничество, бунту̀вам (се)* (Ботев), *бу̀нтя* 'бунтувам'. (Брезнишко), *бу̀нта* 'каране, раздор' (Брезнишко), *бунтчѝя* (Ботев). — Чрез рус *бунт* също, което чрез пол. *bunt* е заето от нем. *Bund* 'съюз'. Промяната на значението се обяснява от изрази като *einen Bund machen wider* 'организирам съюз [= бунт] против'.

бу̀нта 'лисича кожа за украса на дреха' (Банско). — Вж. *бунда*[2]; замяната *д* > *т* не е ясна.

бу̀нче 'детско елече' (Разград). — От по-старо **бунд-че,* чрез рум. *bundă* 'мъхеста безръкавна дреха, безръкавно кожухче', от унг. *bunda,* срв. *бунда*[2].

бу̀ня 'размирявам', вж. *буна.*

бу̀ра 'силен вятър, буря'. — Чрез рум. остар. *bură,* заето като морски термин от итал. *bora,* а то от гр. *μπορέας, βορέας,* срв. *бòра.*

бурàн 'силен летен вятър' (Габрово). — От тур. *buran, burağan;* чрез турско-татарски заето в руски *буран,* срв. киргизки *boran,* монг. *borugan.*

Бургàс геогр., голям черноморски град. — Произв.: *бургàски, бургазлѝя, бургазлѝйка,* **Люле Бургас** град в Източна Тракия, р. **Бургас дере** в Родопите и др. — От тур. диал. *burgaz* 'крепост, кале', заето от гр. *πύργος* 'крепост'.

бургѝя 'малък свърдел'. — От тур. *burgu.*

бỳрда 'кеневир, зебло' (Банско). — Произв.: *бỳрдев* (бурдева торба). — От нгр. *μπούρδα.*

бурдèл, бурдей, вж. *бордел, бордей.*

бỳре 'малка бъчва'. — Произв.: *бỳренце, бурѝло* 'длъгнесто буре' (Банско), *бурѝлка, бурѝлце.* — Срв. срхр. *бу̏ре, бу̏ренце,* алб. *buril,* заети от итал. *barile,* вероятно с някакво осмисляне, срв. *варел.* Фонетичната промяна *а*>*у* не е ясна.

бỳрен[1] 'общо име на треви, плевели в културни растения'; диал. 'зеленчук'. — Произв.: *бесничав бỳрен* 'бесниче, Digitalis lanata' (Търново), *дървенѝчав бỳрен* 'раст. дървениче, Artemisia annua', *змѝйски бỳрен* 'раст. змийска трева', *клѝнав бỳрен* 'раст. клинавиче, Astragallus glyciphyllos', *кòличав бỳрен* 'раст. бесниче, Digitalis ambigua' (Керека, Търновско), *òстър бỳрен* 'растение, което се вари срещу дизентерия', *разновѝт бỳрен* 'вид бял бурен за лекуване на рани', *самодѝвски бỳрен* 'раст. потайник, Asarum europaeum', *червèн бỳрен* 'бодливо зеле, Blitum capitatum'; *бур(е)няк* 'раст. бъзовина, Sambucus ebulus', *буреня̀са, буреня̀сва, буренàк, буренлѝв, бурени̇в, бỳренец, буренàр* 'билкар', *буренàрка* 'билкарка', *бурения* 'зеленчукова каша'. — Срхр. *бу̏рјан* 'бъзовина, Sambucus ebulus', рус. *бурья̀н* 'бурен, плевел, тревуляк', укр. *буря̀н,* 'плевел', пол. *burzan,* словаш. *bureň.* — Вероятно сродно с *буен*; начално значение 'растение, което расте буйно и заглушава околните растения'. Основното значение на *буен* е 'голям, едър, обемен'; заето в рум. *burniană,* унг. *burjan.*

бỳрен[2], -рна, -рно 'неудобен за носене поради голям обем, лек и обемист' (Брезник, Ботевград, СЗ). — Вероятно сродно с *бỳен.*

бỳрен[3], -рна, -рно, вж. *бỳря.*

буржоà 'лице от буржоазията'. — Произв.: *буржоàзия* (от рус. *буржуазѝя*), *буржоàзен, буржоàзка, обуржоазя̀, обуржоазя̀вам.* — Чрез рус. *буржуà* от фр. *bourgeois* 'гражданин', производно от *bourg,* заето от нем. *Burg* 'град'.

бỳри се диал. '(за време) предвещава буря; (за дете) кани се, надува се да заплаче'. — Чеш. *bouřiti* '(за вятър) шуми, бучи, беснее', пол. *burzyć się* 'вълнувам, бунтувам'. — Произв. от *бỳря.* Рус. *бурить* 'хвърлям, разхвърлям, разбърквам' се свързва с гр. *φύ̄ρω* 'смесвам, разбърквам', *φυρμός* 'бъркотия, безредие', *πορ-φύ̄ρω* 'вълнувам се, неспокоен съм'.

буркàн 'стъклен цилиндричен съд с широко гърло'. — Произв.: *буркàнче.* — Чрез рум. *borcan* от унг. *borkan* 'кана за вино', съставено от *bor* 'вино' и *kan* 'кана'.

бурмà 'винт, витло; скопен овен или коч'.—Произв.: *бурмалѝя* (от тур. *burmalı, пръстен бурмалѝя* в нар. пес.), *бурмѝчка.* — От тур. книж. *burma* 'винт', тур. диал. *burma* 'скопен овен', от гл. *burmak* 'извивам, навивам; скопявам', за образуването срв. бълг. *превит* (овен) 'скопен (овен)'.

бурнòт, бурнỳт, бурмỳт диал., остар. 'емфие'. — Произв.: *бурнотница* 'кутийка за емфие'. — От тур. диал. *burnot* от *burun otu,* букв. 'трева за нос'.

бỳрта 'стомах, търбух' (Свищов, Видин). — От рум. *burtă,* срв. *бỳрда.*

бурỳн диал., рядко 'рътлина, бърдо, носер', често в МИ: *Ортà-бурỳн, Тоз-бурỳн, Буруна, Емине-бурун* и др. — От тур. *burun,* основно значение 'нос'.

бурчàк бот., диал. 'вид уров, Vicia ervilia; раст. глушина, Vicia cracca'. — От тур. *burçak* 'грах', понеже зърната на растението приличат на граховите зърна.

бу̀ря 'силен вятър с дъжд или сняг'; стб. боуръ, боурꙗ (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Супр., Ман. хр.), боурьнь (Син. пс., Супр.), боуренъ (Ман. хр.). — Произв.: *бу̀рен, бу̀рност, бурли̇в, бу̀ри се* '(за време) има буря; (за дете) кани се да заплаче', *бурлѐе* 'вилнее (буря)', *бурѐндсен, безбу̀рен; забу̀ря се; набу̀рва се, набу̀ри се* 'дава признаци за буря'. — Срхр. *бу̀ра*, словен. *bùrja*, рус., укр. *бу̀ря*, чеш. *bouře*, пол. *burza*. Сродно с латв. *baũrŭt* 'рева' (за вол), норв. *bure* 'рева' (за бик), стирланд. *búriud* 'рев', вероятно стнордски *byrr* 'благоприятен вятър', срдолнем. *borelos* 'безветрен', лит. *pa-burmjai* 'бурен, бърз', лат. *furō* 'бушувам', стинд. *bhuráti* 'движи се, трепка, мърда' от ие. **bh(o)ur-*.

бус 'късс земя с тревата, чим' (Зап). — Произв.: *бусье* съб., *бу̀сер* също, *буси̇ка* 'раст. дива трева, дребна пластица, Aira caespitosa', *бу̀сеница* 'колиба, покрита с бус', МИ *Бу̀синци*, Трънско, от **бусина* 'бус', тук начално жителско име. — Чрез срхр. *бу̑с, бу̏сен* 'бус; буца пръст, блана', *бу̀сати* 'покривам с бусове', *бусѐнит* 'тревясал', заето от итал. *busso, bosso* 'храст, зеленина, чемшир, Buxus sempervirens', лат. *buxus* 'чемшир'.

бут[1] 'месо от заден крак на заклано животно; бедро, кълка'. — От тур. *but*; заето и в нгр. *μπούτι*, алб. *but*, срхр. *бу̑т*, рум. *but*.

бут[2] 'тепавичен чук'. — Вероятно от *бут*[1], поради прилика по форма.

бу̀там, бу̀твам, бу̀тна 'натискам върху нещо, за да го задвижа или мръдна', диал. 'бия мляко в маслобойно каче'. — Произв.: *бута̀ло, бута̀лка, бута̀лов, бута̀лце, буторя̀сам, буторя̀свам* 'бутам, блъскам силно' (Банско), *бутни̇* от по-старо **бутни̇-храст, бутни̇-га̀бър* и под. 'глупав, смахнат' (Разград), *бу̀тнеш* 'глупак', *бутми̇ш* 'глупак', *бути̇ло* 'маслобойно каче' (Скребатно, Гоцеделч.), *бутни̇-га̀бър, бутни-ка̀ца, бутни̇-трън, бутни̇-храст* разг. диал. 'глупав, разсеян, заплес', *бу̀ткам* 'бутам', *бу̀тим* диал. 'маслобойно каче', *бу̀таница* диал. 'блъсканица; бито мляко', *бу̀тимо* 'маслобойно каче' (Благоевградско), *бу̀тина* 'бутимо' (Охридско), *бути̇н(ка)* 'бутимо' (Дебърско), *бути̇ня* 'бутимо' (Зап); *вбу̀там, вбу̀твам, вбу̀тна; добу̀там, добу̀твам; забу̀там, забу̀твам; избу̀там, набу̀там, набу̀твам; отбу̀там, отбу̀твам се; побу̀тна, побу̀твам; подбутна, подбу̀твам, подбутва̀ч; разбу̀там, разбу̀твам; сбу̀там, сбу̀твам, сбутоньдсам, сбутоньдсвам* 'бутвам' (Котел); *убу̀там, убу̀твам* 'избивам масло'. — Срхр. *бу̏тати* 'тъпча, набивам', словен. *bùtati, bûtam* 'набивам, натъпквам, бутам'. Вероятно сродно с итал. *bottare, buttare* 'бутам, удрям', заето от герм.; или пък думата е праславянска, ие. **bhout-*, сродно с арм. *but* 'тъп', гот. *bauþs* 'глух, ням', лит. *butùs* 'който няма връх, тъп', стисл. *bauta*, англосакс. *beatan*, ствиснем. *bozan* 'удрям, блъскам', нем. *Am-boss* 'наковалня', лат. *con-futo* 'събарям', *re-futo* 'отблъсквам'. За словен. *bútast* 'глупав', срв. бълг. *бла̀снат, пѐрнат, сма̀хнат, джа̀снат* и др., образувани от глаголи, които означават удряне. Според R. Aitzetmüller, ZfslPh 22 (1954), 366, от корен **bheu-, *bhou-* 'раста' с начално значение 'бия, удрям с прът, със стъбло'.

бутѐя, ботѐя диал. 'раста, вирея буйно'; 'върлувам' (Прилеп); 'губя здравето си, слабея' (Габрово); 'гния' (Троянско); **ботѐл** 'развален, гнил' (Русенско); **ботѐла земя** 'почва от пресушени блата' (Троянско); **бу̀тел** (плод) 'ботел' (Ловешко); стб. разботѣти 'ставам дебел, тлъст, плодороден' (Син. тр.). — Произв.: *избутѐя, избутя̀вам*. — Словен. *botavéti* 'отича, надува се (за рана)', рус. *ботѐть, бутѐть* 'дебелея', укр. *боти̇ти*, пол. *butwieć* също, от ие. **bhou-to-*, начално значение 'подут, надебелял'. — Неясно: формите с *бот-* остават необяснени, срв. *бу̀ен, бу̀я*.

бути̇лка 'малък стъклен съд с тесен отвор, предимно за питиета, шише'. — Произв.: *бути̇лков*. — Чрез рус. *бутылка* от пол. *butelka*, заето от фр. *bou-*

teille, а то от средно лат. *buticula*, умал. от *butis*, *buttis* 'съд, съдина', заето от гр. *βοῦτις*.

бутòй диал., батòй (Ботевград) 'бъчва'. — От рум. *butoi(u)*, вж. Скорчев, БЕз 6, 167.

бутòле 'преда дебело' (Банско), **бутолè се** 'обличам се с много дрехи'. — Произв.: *набутòлувам се, набутòле се*. — Произв. от *бутèя*; за наст. *-оля*, която придава лекота и слаба пренебрежителност, срв. *ръмоли, пършоли* '(за дъжд) вали леко'.

бутор 'едър и мързелив човек' (Банско). — Произв.: *бỳторица* 'дебела мързелана'. — Производно от *бутèя* с наст. *-ор*, начално значение 'дебел човек, дебелан'. Образуването не е ясно.

бỳтора 'нарастък по дънер на дърво, върга' (Елена). — Производно от гл. *бутèя* с начално значение 'подувам се, дебелея'.

буторàк 'гной' (Банско). — Производно от *бутея*, основа *бут-* и наст. *-ор, -ак*, срв. *бỳтора*.

буторя̀свам, буторя̀сам 'бутвам, бликам силно' (Банско; Зап). — Кръстосване от *бỳтам* и *тря̀свам*.

бутòн 'копче на електрически звънец, лампа и др.'. — Произв.: *бутòнче*. — От фр. *bouton*, от гл. *bouter* 'натискам, бутам'.

бутрàк 'име на някои бодливи растения като магарешки бодил, Carduus; чумотрън, Xanthium spinosum и др.'. — Производно от *бòтур+-àк* с изпадане на *у*. Според R. Aitzetmüller, ZfslPh 22 (1954), 366, от корен **bheu-*, **bhou-* 'раста'.

бутỳр диал. 'вид конска стомашна болест'. — Произв.: *бутурлѝя* (с тур. наст. *-лия*). — Произв. от *бутèя* 'надебелявам'. За наст. и ударението срв. *мехỳр*.

бỳфер 'железен кръг с пружина на железопътен вагон за намаляване удара при допиране о друг вагон'. — Произв.: *бỳферен*. — От англ. *buffer*.

бух[1] междум. за наподобяване на шум от силен и тъп удар. — Произв.: *бỳхам* (вж. *бухам*[1]), *бỳхав*. — Звукоподр., срв. *бỳхам*.

бух[2] 'бухал' (ЮЗ). — Произв.: *бỳшев, бỳшав* 'разчорлен' (Банско), *бỳше* 'чорлава жена' (Банско), МИ *Бỳхово*, Елинпелинско, *Бỳховец*. — Вж. *бỳхал*.

бỳхал 'хищна нощна птица, която издава зловещ глас, Strix bubo'. — Произв.: *бỳхалски, бỳхалов, бухалàт, бухлàт* (от *бухалàт*) 'разчорлен като бухал', *бỳхлест* 'качулат': *бухлеста кокошка, бỳхалест* '(за вол) който има дълги клепки' (Брезник), *бухловче* 'раст. чернокос, Ruphtalmum speciosum', *бухелина* 'бухал' (Софийско), МИ *Бỳ(х)елов кàмик*, Пирдопско. — Звукоподр. по звука, който издава бухалът, срв. лат. *būbo*, гр. *βύας*, арм. *bu*.

бỳхам, бỳхвам, бỳхна 'издавам глух шум при удар, удрям; пера с бухалка; разг. 'кашлям'. — Произв.: *бухàлка, буханàк* 'много силен вятър' (Чирпанско); (за наст. срв. *хлад-àн* 'хладен вятър'), *бухàтелник* пренебр. 'който се блъска о предметите като се движи' (Търново), 'бухалка за пране' (Брезнишко); *добỳхам, добỳхвам; забỳхам, забỳхвам; избỳхам, избỳхвам; набỳхам, набỳхвам; обỳхам, обỳхвам; побỳхам, побỳхвам; разбухам, разбухвам; сбỳхам, сбỳхвам*. — Срхр. *бỳхнути* 'отчупвам; бушувам', словен. *búhati* 'удрям', чеш. *bouchati* 'удрям (с юмрук)', *nabouchati* 'набивам, набухвам някого', пол. *buchać* 'пробивам, разтрошавам'. — Производно от междум. *бух*, срв. нем. *puff* 'бух', срв. *бучà*.

бỳхам[2] '(за бухал) издавам типичен глас'. — Произв. от междум. *бух*, отдето и *бỳхал* (вж.), сродно с гр. *βύας, βύφα* 'бухал', арм. *bu* 'кукумявка', лат. *būbo* 'бухал'.

буханàк 'силна гръмотевична буря с дъжд' (Нова Надежда, Хасковско), 'много силен вятър' (Могилово, Чирпанско). — От гл. *бỳхам* 'вея, духам силно'.

бухарѝя диал. 'дъсчен парапет на чардак', **бухарѝ** 'дъсчена преграда пред огнище' (СЗ; Градец, Котленско), **бухарѐ** 'конусовидна част над огнище' (Гоцеделчевско). — Вероятно чрез тур. *buhar* 'па̀ра' от араб., с развой на значението *па̀ра* > *дим, пушек* > *преграда* (против дим)> *преграда*. Срв. и алб. *buhar* 'огнище'.

бу̀хвам, бу̀хна '(за тесто и др.) подувам се под влияние на квас, сода и др.'. — Словен. *búhniti* 'издувам се', рус. *бу́хнуть* 'издувам се, подувам се', чеш. *nabouchati se* 'натъпквам се'. — Сродно със срвиснем. *bûs* 'издутина, подутина, надутост, горделивост', *bûsen* 'живея на широко, разточителствувам', нем. *Bausch* 'оток, подутина', от ие. **bhou-s-*.

бу̀хер, бу̀ер 'черупчест охлюв, Helix' (Пирдопско). — Произв.: *зъ̀мски бу̀(х)ер* диал. 'гол охлюв, Limax'. — Според Candrea — Densusianu 172 от рум. **buăr* 'бик', което е преходна форма между лат. *bubalus* > **buăr* > *buor* > *bour* 'бик', срв. рум, *bourel* 'охлюв' от същия произход. Охлювът е наречен така, понеже рогата му приличат на рогата на бика. Семантично срв. *рòжковец* 'охлюв'.

бу̀хо 'бухал' (Плевня, Драмско; Гоцеделчевско). — От *бух* 'бухал' (вж.).

бу̀хта диал. 'вид топчест тестян сладкиш'. — От рум. *bucátă* 'къшей хляб', *bucáte* 'ястие от зърнени храни', повлияно от *бух-* в *бу̀хвам* 'подувам се, издувам се'.

бухта̀р 'готвач в градинарска дружина' (Сев). — От рум. *bucatár* 'готвач', срв. *бу̀хта*.

бухтѝца 'раст. поветица, Convolvulus arvensis' (Юж). — От основа *бух-* в *бу̀хам* + наст. *-тица*, по аналогия вероятно на имена на растения като *повѐтица, повѝтица, класа̀тица* и др.

бухтя̀ 'издавам глух шум; кашлям; (за бухал) бухам'. — Произв.: *бухтѐж; забухтя̀, забухтя̀вам; избухтя̀, избухтя̀вам; набухтя̀ се, набухтя̀вам се, набухту̀вам* 'натъпквам, наблъсквам' (Банско); *побухтя̀, побухтя̀вам; разбухтя̀ се, разбухтя̀вам се*. — Образувано от междум. *бух*, с наст. *-тя̀*, типична за глаголи, които изразяват шум, напр. *кънтя̀, бумтя̀, скимтя̀* и др.

бу̀ца 'твърд безформен къс от нещо (земя, сол, сирене); подутина по тялото', '(малка) могила' (Елинпелинско). — Произв.: *свѝнски бу̀ци* 'болест заушки, Parotitis epidemica' (Ботевградско), *бу̀чица, буцу̀га* = *буця̀га* 'голяма буца' (Зап), *бу̀чка*. — Срхр. *бу̏ча* 'тиква; шише', словен. *búča* 'тиква; тиква за вода, кратуна; подутина'. — Вероятно сродно с *бутѐя* 'дебелея', от по-старо **бутьца* <ие. **bhou-ti-kā* 'нещо подуто, дебело'.

бу̀цам,[1] бу̀цвам, бу̀цна диал. 'бутам, ровя' (Рикачево, Кюстендилско), 'муша, бода' (Самоковско, Прилеп), **бу̀ца се** '(за свиня) 'опложда се' (Брезнишко). — Произв.: *забу̀цам (се), забу̀цвам (се); набу̀цам, набу̀цвам* диал. 'набутвам'; *побу̀цам, побуцвам; разбуцам се, разбу̀цвам се*. — Успоредна форма към *бу̀там*, основа *бут-*, от стб. *боутьцаѭ.

бу̀цам[2] 'рева' (Брезнишко; Трънско; Кюстендилско краище); срв. *буча̀*.

бу̀ча[1] 'турям нещо някъде като го забождам; бода с остър предмет'. — Произв.: *вбу̀ча. вбу̀чвам; добу̀ча, добу̀чвам; забу̀ча, забу̀чвам; набу̀ча, набу̀чвам* 'забивам, натъквам', диал. 'набивам (някого)'; *отбу̀ча, отбу̀чвам; побу̀ча, побу̀чвам; прибу̀ча, прибу̀чвам*. — Получено през кръстосване от *бѝча, бу̀там* и *му̀ша*, което е станало по времето, когато старият глагол *бѝча* '(на)бу̀ча' е съвпаднал с турската заемка *бѝча* 'режа дърва'; *бу̀чкам* 'бутам (масло)' и *бу̀чка* 'буталка (за масло)' са производни от *бу̀ча*, обаче в тях поради кръстосване се е смесило и значението на *бу̀там*, вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 11.

бу̀ча² диал. 'топя пране в пепелива вода да кисне'. — Произв.: *набу̀ча, набу̀чам, набу̀чвам* диал. 'натопявам, накисвам'. — Рус. *бу́чить* също, *бучá* 'пепелива вода' са заемки от германски, срв. срдолнем. *būken*, срвиснем. *būchen*, нем. *bauchen* 'топя в пепелива вода, пера с пепелива вода'.

бучà 'издавам продължителен и глух шум, боботя'. — Произв.: *бучѐние* книж., *бучѝло* диал. 'ручило на гайда', 'водопад' (Брезнишко), *бучня̀к* диал. 'силен дъжд с буен вятър'; *забучà, забучàвам; избучà, избучàвам; набучà се, набучàвам се; побучà, побучàвам; пробучà, пробучàвам; разбучà се, разбучàвам се.* — Срхр. *бу̏чати* '(за море) бучи', словен. *búčati* 'тътне', рус. *бучáть, бучу́* 'бръмча, шумя', чеш. *bučeti* 'рева', пол. *buczeć* 'рева'. — Сродно със стинд. *búkkaras* 'рев на лъв', *búkkati* 'лае', лит. *búkčius* 'заеквач', гр. *βύκτης* 'който вие, реве', кимр. *bugad* 'рев' и др., от ие. **buk-*, **bhu-*, срв. *бик.*

бучàрда спец. 'вид назъбен каменарски чук'. — Произв.: *бучàрдя, бучардѝсам, бучардѝсвам* 'обработвам камък с бучарда'. — От итал. *bocciarda* също, произв. от *boccia* 'пъпка', заето като каменоделски термин от италианци в България, вж. К. Костов, Изсл. Младенов 174.

бученѝк 'пришивка под ръкав на дреха' (Слатина, Ловешко). — Вж. *бок.*

бучѝло диал. 'грънчарска клечка, с която се дава форма на съдовете'. — Вероятно от **бочѝло*, произв. от *бок* 'страна на тяло, странична част, хълбок' с наставка *-ѝло*, начално значение 'инструмент за оформяне на грънчарски съд от страни'; за наставката срв. имената на инструменти: *геран-ѝло, черн-ѝло, повод-ѝло, став-ѝло, сад-ѝло* и др.

бучинѝш, диал. **букѝниш, бу̀кимиш, букуму̀ш, букуну̀ш** 'отровен градински бурен с кухо коленчато стъбло, от което правят цеви, Conium maculatum'. — Думата няма съответствия в другите славянски езици. Може да се смята, че е заемка от балканския латински или от румънски, срв. рум. *buciniş*, лат. *būcina* 'тръба', вероятно сродно с бълг. *бучà.*

бу̀чка¹ 'твърд къс от нещо'. — От *бу̀ца* (вж.) с умал. наст. *-ька.*

бу̀чка² диал. 'маслобойно каче'. — Вж. *бу̀ча¹.*

бучнѝк (СЗ, Ботевград, Елена), вместо *бочнѝк*, вж. *бок.*

бу̀ша, бу̀швам, бу̀шна диал. 'бия, удрям с юмруци', 'събарям, развалям' (Ботевград; Новопазарско), таен говор 'турям' (Дебърско). — Произв.: *бушнѝк, бушнѝца* диал. 'пестник, юмрук'; *забу̀ша, забу̀швам; избу̀ша, избу̀швам* 'пробивам, издънвам, изтърбушвам'; *набу̀ша, набу̀швам* диал. 'набивам с пестници'; *побу̀ша, побу̀швам; пробу̀ша, пробу̀швам* диал. 'пробивам с удар'. — Кръстоска от *бу̀хам, му̀ша* и *изтърбу̀ша;* също може от стб. **боушѫ*, праслав. **buch-*, бълг. *бу̀хам*, или чрез декомпозиция от **об-у̀ша* 'удрям по ушите', съставено от *об-* и *ухò*, срв. диал. *за-у̀швам* 'удрям с пестник (по ушите)', *об-у̀швам* 'махам уши на инструмент'.

бу̀шав диал. 'чорлав'. — Вж. *бу̀ше.*

бу̀ше диал. 'бухал', 'чорлава коса' (Банско). — Произв.: *бу̀шав* 'чорлав' (Банско); *разбушàвя, разбушàвям* диал. 'разчорлям'. — Произв. от диал. *бух* 'бухал' (вж.).

бушòн 'предпазител в електрическа инсталация'. — Произв.: *бушòнен.* — От фр. *bouchon* също, произв. от *bouche* 'уста', начално значение 'запушалка на буре, чеп'.

бушу̀вам диал. 'дигам шум, врява, лудувам'. — Произв.: *разбушу̀вам се* диал. 'разлудувам се'. Книжовното значение '(за море, буря) вилнея, шумя' е възникнало под влияние на рус. *бушевáть.* — Сродно с междум. *бух*, гл. *бу̀хам* и др.

бу̀щрав 'чорлав' (Прилеп). — Кръстоска от *бу̀шав* и *кòщрав* 'грапав'.

буя́, буя́я 'раста буйно'; стб. обоуѩти, -ѩѭ 'обезумявам; изгубвам вкуса си, ставам блудкав' (Зогр., Мар., Супр.), обоуити 'побърквам някого' (Супр.), въз-боуѩнию (Супр.), боуи 'буен, луд' (Зогр., Мар., Асем. и др.), боуиство (Супр.), боуисть 'буйност, лудост' (Син. тр., Супр.). — Произв.: *бу́йство, бу́йствен, бу́йствувам, буеда́к* 'буяч' (Ботевградско), *буя́ч* 'буйна млада гора' (Белослатинско); *избуя́, избуя́вам* 'израствам буйно' (Търново); *побуя́я* диал.; *пробуя́я* диал. 'да стана буен'. — Срхр. *бу́jати* 'шумя, беснея, лудувам', рус. *буя́ть*, чеш. *bujěti, bújěti* 'буен съм', пол. *bujać* 'блуждая, скитам', гор. луж. *bujnjeś se* 'палав съм', *bujowaś* 'упорствувам, противя се'. — Сродно със стинд. *bhū́yān* 'голям, едър, силен значителен', *bhū́yiṣṭhas* 'много силен', *bhū́riš* 'голям, силен', ствиснем. *buro-lang* 'много дълъг', лит. *burỹa* 'грамада, куп', латв. *bũra* 'голям куп', от ие. **bheḁ̂-* 'раста, ставам', от един произход със стб. быти 'съм', срв. *бу́ен*.

бъба́р 'бръмбар' (Банско).—От начално **бъмбар*, стб. **бѫбаръ*. Срв. срхр. *бу̏бањ*, словен. *bôbən*, рус. *бу́бен*, чеш. *buben*, пол. *bęben*, гор. луж. *bubon* 'барабан'. — Сродно с лит. *bambéti, bambù* 'бръмча, бърборя', *bim͂bilas* 'говежда, конска муха', латв. *bam͂bals, bam͂buls* 'бръмбар', гр. *βόμβος* 'глух шум, бръмчене', стинд. *bambhara* 'пчела'.

бъбек 'памук' (Загоричане, Бобища, Костурско). — Вж. *бу́бак*.

бъбля 'говоря неясно; заеквам; (за вода) издавам тих еднообразен шум'. — Произв.: *бъ́бла* 'която много бъбле', *бъбли́в, бъбли́вица, бъбли́вец, бъ́бльо; избъ́бля, избъ́блям; побъ́бля, побъ́блям.* — Звукоподр. глагол с непълно удвояване на сричката, вж. *бълбо́ля*, срв. *бърбо́ря.*

бъбна 'надувам се, подувам се'. — Произв.: *набъ́бна, набъ́бвам.* — Срв. срхр. *бубу̏љица* 'мехур, пришка', рус. *бу́ба* 'подутост', чеш. *boubel, bublina* 'воден мехур', пол. *bąbel* 'воден мехур'. — От праслав. **bǫb-*, срв. стинд. *bimba* 'клъбце', лит. *bumbulis* 'воден мехур', гр. *πόμφος* 'мехур от изгорено'. Има и форми без носовка: лит. *buburai* 'твърд изрив по кожа', латв. *bubulis* 'възел в нишка', *burbīte* 'клъбце', гр. *βουβών* 'жлеза'.

бъбрек 'орган у бозайници, който отделя урината', диал. **бу̀брек** и **бу̀брег** (в изт. и зап. говори). — Произв.: *бъбрече, бъбречен, бъбрековиден.* — Срхр. *бу̏брег*, словен. *bubreg*, рус. диал. *бубре́г.* — Една от старинните останки от езика на първобългарите, запазена в южните и източнославянските езици, срв. тур. *böbrek, bübrek* също. Промяната *бу́брег* > *бъ́брек* в книжовния език се дължи на влияние на гл. *(на)бъ́бна.*

бъбря 'говоря празни приказки, дърдоря, дрънкам'. — Произв.: *бъбри́в, бъбри́вец, бъбри́вка, бъбри́вост, бъбри́ца* 'бъбрив човек; птица Anthus', *бъбре́ж; добъ́бря, добъ́брям; забъ́бря (се), забъ́брям (се); избъ́бря, избъ́брям; набъ́бря (се), набъ́брям (се); отбъ́бряси, отбъ́брям си; побъ́бря, побъ́брям; разбъ́бря се, разбъ́брям се.* — Сродно със стинд. *barbara-* 'бърборко', лит. *burbéti* 'шумя', *bir͂bti* 'бръмча'. Глагол с непълно удвояване, вж. *бърбо́ря.*

бъда свършен вид от гл. *съм*; стб. бѫдѫ (Зогр., Мар., Асем. и др.). — Произв.: *бъ́ден, бъдни́на, бъ́дещ* (побългарено от рус. *бу́дущий*), *бъ́дещност; избъ́двам, избъ́ждам, избъ́дна* диал. 'оздравявам'; *небъ́ден* 'неизлечим' (Ловеч), *небъ́дница* (в клетви за жена) 'която да не я бъде, да умре', *несбъ́дник* диал. 'негодник, нехрани-майко'; *побъ́да* диал. 'да постоя, да поседя малко'; *пребъ́да; сбъ́два се, сбъ́дне се, сбъ́дник, сбъ́дница, сбъ́дниче* диал. 'който иска да стане такъв, какъвто е пожелал'. — Срхр. *бу̏де̑м*, словен. *bôdem*, рус. *бу́ду*, чеш. *búdu*, пол. *będę*,

луж. *budu*. — Друга степен на коренната гласна в стб. бꙑ-ти 'съм', с носова вставка и разширение на корена, както стб. сѫти, сѧдѫ и лѧщи, лѧгѫ, праслав. **bhū-n-dh-*; сравнява се с лат. бъд. прич. на *-bundus* 'който ще . . .', напр. *mori-bundus* 'който ще умре'.

бъднѐ 'голямо буре' (Търновско), **бъдъ̀н** (Ново село, Троянско; Видин), **бъндѐ** (Ботевград), **бъдъ̀м** (Гостилица, Дряновско). — Срхр. *бăдањ*, род. п. *бăдња*, словен. *bədənj* 'каче, чебър', рус. *бóдня*, чеш. *bedna*, пол. диал. *bednia*, от праслав. **bъdьnь*. Смята се за заето чрез ствисневм. *butin*, *butinna*, срвисневм. *büte*, *büten*, долвисневм. *Butte*, стангл. *byden* от нар. лат. *butina*, а то от гр. *βυτίνη*. В бълг. диал. *бъндѐ* има метатеза, както в рус. *бондáрь* от *боднáр*.

Бъ̀дни вѐчер, вж. *бдя*.

бъдник 'пън, който гори в огнището срещу Коледа'. — Произв.: *бъникдица* (Прилепско). — Вж. *бдя*.

бъдъткѝня пу̀шка нар. поет. 'вид пушка' (Бяла черква, Търновско). — От *багдаткѝня*, произв. от *Багдáт*; за образуването срв. *сáбя дамаскѝня*, от *Дамáск*.

***бъжнувам**. — Произв.: *подбъжнувам* 'подпалвам; подплашвам; подбуждам'. — Вж. *подбъжнувам*.

бъз[1] 'висок храст с дебела мека сърцевина и с черни зърнести плодове, Sambucus nigra', диал. **баз, боз, бòзай, бòзгел, бòзик, бòзил, бъзел** (Кратово), **бòзъл**. — Произв.: *див бъз* 'раст. бъзовина, Sambucus ebulus, *бъзов*, *бъзев*, *бъзей*, *бъзáк* 'бъз; място, обрасло с бъз', *бъзарáк* 'бъз' (Коларовград), *бъзовѝна*, *бъздвлек*, *бъздвляк*, *бъйзовля̀к* 'бъзак' (Чорльово, Ломско), *бъзел*, *бъзек*, *бъзу̀няк* (Болград), *бъзоля̀к* 'бъзак' (СЗ), *бъздòвина*, *бъзду̀няк*, *бъзе* 'абъд, Sambucus ebulus; бъз', *бъзина*, *бъзлек*, *бъзу̀нек*, *бъзу̀нче*, *бъзя̀са*, *бъзя̀сува* 'обрасва с трева, тревясва' (Банско), *дрънбъз* диал. 'бъз', *дрѐвен бъз* (Трън), *дрѐвен боз* 'бъз' (Леринско); МИ: *Базеник*, *Бъзовик*. — Срхр. *баз* м. р., *бăза* ж. р., словен. *bəz*, рус. *боз*, чеш. *bez*, род. п. *bza*, пол. (czarny) *bez* 'бъз', род. п. *bzu*, гор. луж. *bóz*, дол. луж. *bez*, *baz*. — Обикновено се смята за производно от ие. **bhug'-*: **bhā(u)g'-* и се сравнява с лат. *fāgus*, гр. (дорийско) *φαγός*, нем. *Buche* 'бук', кюрд. *būz* 'вид бряст'; начално значение 'растение, което се яде', срв. *бук*.

бъз[2], **бз** междуметие за наподобяване шум от насекоми'. — Звукоподр., срв. рум. *bîz* също.

бъз ме е разг. 'страх ме е'. — *Бъз* е декомпозирано от *бъзлѝв* (вж.), по *страх*: *страхлѝв*.

бъзгам 'хвърлям като стрела' (Асеновград). — Произв.: *бъзгу̀нче* 'бръмбарче' (Асеновград; Чепеларе, Асеновградско). — От междуметие *бъз* (вж. *бъз*[2]) и *хвъ̀ргам*, начално значение 'хвърлям с шум'.

бъздя̀, бъздвам, бъздна 'вонея; pedere' (Станьовци, Красава, Брезнишко; Пиянец, Кюстендилско). — Произв.: *бъздѐлка* 'насекомо вонещица, Blaps mortisaga' (Коларовград), *бъздѝя* диал. 'смрад; peditum'; *забъздя̀*, *забъздя̀вам* диал. 'завонявам'. — Срхр. *бăздјети*, словен. *pəzdêti*, рус. *бздеть*, укр. *бздити*, *пездити*, *бздюх* 'вонеща дървеница', чеш. *bzditi*, пол. *bzdzieć*. — Праслав. **pьzděti*, сродно с лит. *bezdė́ti*, латв. *bezdêt*, лат. *pēdo* (от по-старо **pezdō*), *podex*, гр. *βδέω* < **βζδέιω*, *πέρδομαι*, нововисневм. *fisten* и пр., срв. *пъздя̀*.

бъзер 'маншета на ръкав' (Градище, Севлиевско), **бъзъ̀р** (Тотлебен, Плевенско). — Неясно.

бъзѝкам разг. 'закачам цинично', 'докосвам, пипам' (Габрово, Казанлък). — Произв.: *избъзѝкам, избъзѝквам; разбъзѝкам, разбъзѝквам.* — От тур. *bazıklamak.*

бъзлѝв диал. 'страхлив, плах, плашлив', **бъжлѝв** (Софийско), **бъзльо** 'страхливец'. — Произв.: *бъзлѝвец.*— От **бъздлив*, производно от *бъздя̀* (вж.), срв. *пѐзлив*, или по-вероятно от *боязлѝв* със стягане на гласните, срв. *о-пас* срещу *пòяс.*

бъзна се 'засегна се, обиди се'. — Вероятно производно от **бъз**[2] **(вж.).**

бъзòй 'ручило на гайда' (Сребърна, Силистренско). — От рум. *bîzoi* 'струна с най-нисък тон', произв. от междум. *bîz.*

бъзу̀лка 'свирка от тиквен лист' (Гол. Враново, Русенско). — От междум. *бъз* (вж.); за образуването срв. *гъду̀лка, цигу̀лка.*

бъзу̀н 'стършел' (Шумаци, Еленско). — Произв.: *бъзу̀няк* диал. 'бръмбар'. — От междум. *бъз*; за наст. срв. *писку̀н.*

бъзу̀ркам '(за насекомо) издавам особен шум' (Търговишко). — От междум. *бъз* (вж.); за образуването срв. *топ-у̀ркам, жаб-у̀ркам, жив-у̀ркам.*

бъзър, вж. *бъзер.*

бъкам, бъквам, бъкна разг. 'пъхам, втиквам; пипвам, докосвам' (Бели Осъм, Троянско), 'повалям, събарям' (Габаре, Белослатинско), диал. 'давам с измама' излъгвам', 'вря шумно' (Русаля, Търновско), 'гъмжа'. — Произв.: *бъкник* 'досада' (Габаре, Белослатинско); *добъкам, добъквам; забъкам, забъквам, забъкна се, забъквам се* 'задавям се с вода' (Врачанско); *избъкам, избъквам, избъкàтя, избъкàтвам* 'опулвам, изблещвам (очи)' (Котел); *набъкам, набъквам; побъкам, побъквам; разбъкам (се), разбъквам (се).* — Неясно.

бъкел[1] 'малък двудънен дървен съд за вода' (Ловешко, Търновско, Габровско, Преславско, Силистренско), **бъкъл** (Изт), **бъкъл** (Зап), **бъкòл** (Врачанско). — Произв.: *бъклѐ.* — От итал. *boccale* 'вид съд', вж. *бъклица.*

бъкел[2] в изрази като **бъкел не знàе** и под. — Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 11, сравнява пол. *bąk* 'въртележка; стършел; вид птица; сплетня; глупост', *bąkać* 'мърморя, неясно говоря', чеш. *bukač* и т. н. и приема за бълг. дума първоначално значение 'неясен (глух) шум, неясно (глухо) говорене'.

бъклица, диал. **бу̀кла** 'малък, плосък и затворен дървен съд за вино'. — Произв.: *бъкличе, бъкличàсам, бъкличàсвам* 'разболявам се от пиянство' (СЗ), *бъкличàр, бъкличàрка* 'годежарка' (Зап), *бъкличàрски.* — От итал. *boccale* също, чрез други езици. — Вж. *бъкел*[1].

бъкълчѐц, бъклѐц 'цвете синчец, Scilla bifolia' (Омуртаг). — Произв.: *сънчѐцбъклѐц, син бàбин бъкълчѐц* (Старозагорско), *син бакълчец* (Старозагорско; Солунско), *синчѐц-бъклѐц.* — Неясно.

бълбòля '(за вода) шумя еднообразно; говоря неясно; говоря малко, слабо'. — Произв.: *добълбòля; забълбòля, забълбòлвам; избълбòля, избълбòлвам; набълбòля се; отбълбòля; побълбòля, побълбòлвам; пробълбòля; разбълбòля се.*— Звукоподр. с удвояване, вж. *бъбля*, срв. *бърбòря, дърдòря, кркòря* и др., както и рус. *булькать* също, *буль-буль, бультых* междум. за воден шум.

бълбу̀кам 'бълбòля' — Звукоподр.; срв. *бълбòля, бълнѝкам.*

бълвам, блъ̀вна 'повръщам'; стб. бльвати сѧ 'бълвам, повръщам', бльвотина 'бълвоч' (Син. тр.). — Произв.: *бълвòтина, бълвòч, бълвàвица* 'раст. Lolium temulentum' (Крушово, Прилепско), *бълвайца* 'бълвавица' (Струга), *бълвѐйца* 'бълвавица' (Ресен, Охрид) (понеже класовете му попадат в сламата и предизвикват бълване); *добълва ми се; забълвам; избълвам; набълвам; обълвам* 'изцапвам с бълвоч'; *побълвам; разбълвам се.* — Срхр. *бљу̀вати, бљу̀jем*, словен.

bljuváti, bljújem, рус. *блевáть, блюю*, чеш. *blíti, bliji*, пол. *bluć, bluję*. Прасродно с лит. *bliáuju, bliáuti* 'блея, рева' *bliū̃vù, bliūti* 'заблея, зарева', латв. *bl̦aũt* 'блея, викам', гр. *φλύω* 'бликам; дърдоря', *φλέω* 'бликам, извирам'. В *бълвам* е обобщена старата инфинитивна форма, докато диал. *блю̀вам, блюя* са правилните застъпници на старобългарското сегашно време на глагола.

българин 'човек от основното население на България'; стб. блъгарьскъ (Черноризец Храбър), МИ Блъгарино в Рила (Рилска грамота от 1378 г.). — Произв.: *бъ̀лгарка, бъ̀лгарски, българѐя се, Бъ̀лгария, българѝзъм* 'българска дума в чужд език', 'българщина' (Ботев), *бъ̀лгарщина* (Ботев), *българа̀н* (Ботев), *българѝст, българѝстика, българомохамеда̀нин; забългаря̀, забългаря̀вам, а̀нтибългарски, пра̀български; побългаря̀, побългаря̀вам, обезбългаря̀, обезбългаря̀вам; побълга̀рча, побълга̀рчвам; българофѝл, българофѝлски, българофѝлство, българофо̀б, българофо̀бски, българофо̀бство; пъ̀рвобългарин, пъ̀рвобългарски.* — Срхр. *бу̏гарин*, рус. *болга̀рин*, чеш. *bulhar*, пол. *bulgar*, сргр. *βούλγαρος*. Първоначално име на аспаруховите българи, които са от тюркски произход. Името обикновено се свързва с тюрк. корен *bul-* 'смесвам', вж. Mladenov, RES 1 (1921), 44—45; Бълг. мисъл 2 (1927), кн. 3, 161—168; БЕз 2 (1952), 291 сл.; за старите опити за обяснение, които не са убедителни, вж. Шишманов, СбНУ 16—17 (1900), 505—753, Д. Дечев, ГСУ-ИФФ 22 (1926), 1—25.

бълдам 'вървя, движа се бавно (като газя из кал, сняг и др.)' (Острец, Троянско), 'излизам от затруднение' (Габрово). — От стб. блѫдити, блѫждѫ 'заблуждавам се', срв. *бла̀дам*, вж. *блуд*; за метатезата срв. *гърдѝ* покрай *гръд*.

бълнѝкам 'клатя съд с течност'. — Звукоподр., срв. *бълбо̀ля, бълбу̀кам*; за образуването срв. *бърнѝкам, тананю̀кам* и под.

бълну̀вам 'говоря на сън', 'бленувам, мечтая' (Бобошево, Станкедимитровско). — Произв.: *избълну̀вам; побълну̀вам*. — Срхр. *бу̑н*, праслав. **bъln-*, друга отгласна степен на корена в *блян, блену̀вам* (вж.).

бълха̀ 'вид паразит по човека и животните, Pulex irritans', **бълва̀** (Марковча, Коларовградско), **бълва** (Струга), **бъйла̀** (Ново село, Троянско). — Произв.: *бъ̀лша, бълшѐвя бълшѝвя*, 'пощя бълхи' (Воденско), *бълшѝв, бълшѐ, бълша̀сам, бълша̀свам, бълха̀рник* 'стая с много бълхи' (Трънско), *бълхо̀вина* 'изцапано от бълхи' (Габрово), *бълвешнѝца* 'посрано от бълхи' (Марковча, Коларовградско), *бълха̀вче* диал. 'раст. Erigeron acer', *бълхѝца, бълхо̀рка* ирон., диал. 'нощница', *бълхлѝв, бълхѝще, бъ̀лшав* 'по който има бълхи' (Коларовград); *забъ̀лша* диал. 'почвам да се пощя'; *избъ̀лша, избъ̀лшвам* диал. 'изпощвам'; *побъ̀лша, побъ̀лшам* диал. 'попощвам'; *бълхосѐрина* 'бълховина' (Трънско), *бълхоѐденина* 'червени петънца по кожата на човек, причинени от ухапване от бълхи' (Тетевен), *бълхосра̀нка* 'петно от бълха по бельо' (Търново). — Срхр. *бу̏ха*, словен. *bólha*, рус. *блоха̀*, струс. блъха, чеш. и словаш. *bloha*, пол. *pchła*, гор. луж., дол. луж. *pcha*. — Праслав. **blъxa*, сродно с лит. *blusà*, латв. *blusa*, арм. *lu*, род. п. *lvoy*, авгански *vraža* (от иран. **brušā*) и др., от ие. **bhlusā*.

бъмбурѝка 'птица кадънка, Fringilla carduelis' (Ново село, Видинско). — Може би звукоподраж.

бъмбъ̀клица 'вид плевел, подобен на къклица' (Трънчовица, Никополско). — Неясно.

бъмбър 'воден мехур' (Чирпан). — Произв.: *бъмбърѝца* 'оток по човешка глава' (Бутово, Търновско). — По всяка вероятност със запазена носовка (като

звукоподражателно) от стб. *бжбръ, сродно с рус. *бу́ба* 'подутина', пол. *bąbel* 'воден мехур', лит. *bum̃buras* 'пъпка, възлесто надебеляване, кълбо', *bumbulỹs* 'воден мехур; изпъкнало око', *bumbólas* 'дебел възел на въже', латв. *bumbuļ(i)s* 'нарастък на корен; грудка', *bam̃ba, bum̃ba* 'кълбо, топка', вж. Fraenkel, LEW 33, 64.

бъникѝца '(пън) бъдник' (Прилепско). — От **бъдникѝвица*, произв. от *бъ̀дник* (вж.), с асимилация *дн > нн > н*, както диал. *па̀нна* от *па̀дна* и др.

бър[1], **бър-бър, брр, бъра-бъра** междум. за бърборене. — Звукоподраж.

бър[2] 'поне, барем' (Новопазарско, Преславско, Белоградчишко), — От *барѐ, барѐм > бърѐм, бърѐ > бър*, в неударено положение.

бъ̀рам таен говор 'работя' (Брацигово, Пещерско). — Произв.: *дека бъра мил* 'воденица' (Брацигово, Пещерско), букв. 'дето прави брашно', срв. алб. *miell* 'брашно'. — От алб. аорист *bëra* от гл *bëj* 'правя'.

бъмба̀л 'мъжка пчела, търтей' (Градище, Севлиевско; Александрово, Ловешко). — От *бръмбар > бръмбал* с дисимилация *р — р > р — л* и дисимилирано изчезване на *р*.

бърба̀рам 'ходя из вода, кал; джапам' (СЗ; Врачанско), 'бъркам да търся тършувам' (Трънско), **бърба̀рча** 'бърбарам' (СЗ). — Произв.: *избърба̀рам, избърба̀рвам* 'избирам, изваждам мръвки от чорба' (Врачанско). — От звукоподражателен произход, срв. *бърбо̀кам* 'бърбарам' (Чирпан), вероятно с известно влияние на диал. *бъ̀ркам* 'газя из вода или кал'.

бърбла̀вица 'бъбрица' (Прилеп). — От **бърблав* 'бъбрив', произв. от **бъ̀рблам* 'бърборя', вж. *бърбо̀ря*.

бъ̀рбнувам, бъ̀рбнам 'прихвам (да се смея)' (Прилеп). — Звукоподраж., срв. *бърба̀рам*.

бърбо̀кам 'газя из рядка кал' (Чирпан). — Вж. *бърба̀рам*.

бърболѐскам '(за патица) дигам шум като цапам във вода' (Русаля, Търновско). — Звукоподр.

бърбо̀ля диал. 'бърборя'. — Произв.: *бърбола̀н* 'бъбрица' (Търново); *добърбо̀ля; забърбо̀ля, забърбо̀лвам; избърбо̀ря, избърбо̀лвам; набърбо̀ля се; отбърбо̀ля си; побърбо̀ля.* — От *бърбо̀ря* (вж.) с дисимилация *р — р > р — л*, или кръстоска от *бълбо̀ля* и *бърбо̀ря*.

бърбо̀ря 'бъбря, дърдоря'. — Произв.: *бърбо̀рко; добърбо̀ря, добърбо̀рвам; забърбо̀ря, забърбо̀рвам; избърбо̀ря, избърбо̀рвам; набърбо̀ря, набърбо̀рвам; отбърбо̀ря си, отбърбо̀рвам си; побърбо̀ря, побърбо̀рвам; пробърбо̀ря, пробърбо̀рвам; разбърбо̀ря (се), разбърбо̀рвам (се).* — Звукоподражателен глагол с пълно удвояване, срв. *бръ̀бря* (Ботевградско), с непълно удвояване *бъ̀бря*, сродно със словен. *brbrati*. Подобни образувания са срхр. *брбо̀тати*, словен. *brbòt* 'заекване; клокочене', рус. *бормота́ть*, гор. луж. *bórbotać* 'бърбо̀ря; шумоля'.

бърбо̀стя 'бърборя' (Търново). — Звукоподраж., срв. срхр. *бр̏босати* 'говоря плачешком'.

бъ̀рбря диал. 'бърборя, дърдоря; карам се някому'. — Произв.: *забъ̀рбря, забъ̀рбрям; отбъ̀рбря си; побъ̀рбря.* — Звукоподраж., кръстоска от *бъ̀бря* и *бърбо̀ря*, срв. *дъ̀рдря*.

бърбу̀кам '(за вода в затворен съд) издавам шум' (Раданово, Търновско), **бърбу̀цам, болбу̀кам** и **барбу̀кам, барбу̀цам, балбу̀цам** диал. — Звукоподраж.

бърбушка 'изпражнение на дребен добитък' (Прилеп). — Срв. *барабонка.*

бърва 'вежда' (Белослатинско), 'мустак' (Банат); стб. бръвь (Супр.). — Срхр. *обрва*, словен. *obrv*, рус. *бровь*, укр. *брова*, чеш. *brva*, пол. *brew*. — Праслав. **bry, brъve* от ие. **bhrū-s*, сродно с лит. *bruvis*, англосакс. *brū*, стинд. *bhrū-s*, авест. *brvat*, перс. *abrū, barū*, гр. ὀφρῦς. ирл. *brūad*, стмакед. ἀβροῦτες (може би с *T* вместо *F*).

бървен, вж. *бръв.*

бърго, вж. *бързо.*

бъргодàвя сè 'играя си с вода, бълникам' (Тетевен). — Неясно.

бърдàкери диал. 'сини, кюстендилски сливи, Prunus domestica'. — От тур. *bardak eriği* също, съставено от *bardak* 'стомна' и *erik* 'слива', тъй като по форма приличат на стомна.

бърдàрка 'дива ябълка' (Габрово). — Може би от *бърдо* + *-ар-ка*, т. е. които виреят по бърда, или от *бърдàкери* (вж.), осмислено с *бърдо*.

бърдо 'въздълъг рид; рамка за тъкашки стан, в която се вкарват нишките на основата и с която се набива вътъкът'; стб. бръдо 'рид, бърдо' (Ман. хр.). — Произв.: *бърдест (бърдеста местност), бърдест* (= виторог) *овèн, бърдевùт, бърдчина* 'голямо бърдо, рътлина', *бърдчùнка, бърчùнà* (от *бърд-чина*), *бърдце* 'умал.; клин между плазицата и воището в рало', *бърдùло* диал. 'ватала на тъкашки стан, рамка за бърдо', *бърдило* (ЮИ; Прилепско), *бърдùлар* 'който изработва бърдила за тъкашки стан' (Дебърско), *бърдùларка, бърдỳн* 'раст. Asphodelus albus' (Софийско), (вж.), *бърдино* 'рамка за бърдо' (Гюмюрджинско), *брѐден, брѐдница, бърдàр,* 'който изработва бърда за тъкашки стан' (Самоковско, Казанлъшко), *бърдàрин* 'бърдар' (Русенско, Силистренско), *бърдàрка, бърдàрски, бърдàрство, бърдàк* 'овен с изкусно изправени рога'; *вѐзбръдно, вѐзбръдце* диал. 'нанагорно; нанагорнище', *набѐрделе* 'набърделки' (СЗ), *набѐрдило* 'рамка за бърдо' (Банско), *набрѐделе* 'набърделки' (СЗ), *набърдѐлки, набрѐдник* диал. 'набърдило', *набѐрдица* 'регулатор на рало за плитка или дълбока оран' (Банско); *нùзбръдно* диал. 'нанадолно; нанадолнище'; *сбрѐдно* диал. 'нанадолнище'. — Срхр. *брдо* 'рид; тъкашко бърдо', рус. *бёрдо* 'тъкашко бърдо', *бердỳн, бодрỳн* 'вид меч', укр. *бéрдо* 'стръмнина, рид', чеш. *brdo* 'тъкашко бърдо'; другото значение само в МИ; пол. *bardo* 'тъкашко бърдо'; другото значение само в МИ *Bardo, Bardowa, Bardowskie* и др. — От ие. **bhr̥-dh-* 'режа, остря', отдето е развито значението 'тъкашко бърдо', понеже бърдото е възникнало при правия стан и е било летва, заострена от двете страни, с която се набива вътъкът; за развоя на значението срв. гр. σπάθη, заето и в лат. *spatha* 'меч' и 'тъкашко бърдо; летва, пръчка' (устно от В е н е д и к о в). Географският термин е развит от тъкашкия.

бърдòква 'маруля, салата, Lactuca sativa' (Сливен, Габрово, Ловеч, Тетевен, Банско), диал. 'раст. синя жлъчка, Cichorium intybus', 'раст. глухарче, радика, Taraxacum officinale' (Асеновградско), 'ряпа, ръдоква' (СЗ). — Словен. *brdokva*, 'салата, марỳля'. — Обикновено се свързва с гр. θρίδαξ, θριδακίνη 'салата, маруля', обаче има и фонетични мъчнотии по промяната на гр. θ > бълг б. Ш и ш м а н о в, СбНУ 9, 627, допуща, че е от стб. рѫдъкꙑ, рѫдъкъве 'маруля' и е осмислено вероятно с *бърдо*. По-вероятно е да се свърже със стб. брѧдъкъ 'лют, горчив', понеже корените на другите две растения са горчиво-люти. Синята жлъчка в Търновско се нарича *горчивка*, а другаде глухарчето — *отровачка*. Може би свързването

е станало, когато марулята е изравнила името си с глухарчето и синята жлъчка. Може да се мисли и за начална форма *врѫдъкы, *врѫдъкъве, мн. ч. *врѫдъкъвы, от корена в врѧдъкъ.

бърду̀н 'растение с мечовидни листа, Asphodelus albus' (Софийско, Самоковско; Искрец, Свогенско); стб. врьдоунь 'меч' (Йоан Екзарх). — Произв.: *бърдунѝка* 'раст. бърдун' (Софийско). — Образувано от *бъ̀рдо* в значение 'нещо остро', както *мед-у̀н, гор-у̀н* и др.

бърз 'който се движи с голяма скорост'; стб. врѣзо (Супр.), врѣзъ, врѣзость, врѣзоногь (Ман. Хр.). — Произв.: *бъ̀рзам, бързѝм* 'гоня да тича' (Калугер, Белоградчишко; Ново село, Видинско), 'пъдя, гоня' (Трънско), *бързу̀вам* нар. поет. 'ходя бързо' (Бояджик, Ямболско), *бъ̀рзя се* диал. 'надпреварвам се', *бъ̀рзо, бъ̀рже* (първично сравнит. степен), *бъ̀ржа̀ се* 'надбягвам се' (Махалата, Плевенско), *бъ̀ржем* нареч. (Лазарци, Еленско), *бъ̀рго* 'бързо' (ЮЗ) (срв. срхр. *бр̑го*), *бързешко̀м, бързешка̀та, бързешкѝм, бързѐй, бързѐл* 'бързей' (Кесарево, Горнооряховско), *бързо̀л* 'бързей' (Първомай), *бързина̀, бърза̀к* 'бърз човек; бързей на река' (Банско, Петрич), 'подсип на пушка' (Ботевград), 'чакмак на пушка' (Петрич), ЛИ *Бърза̀ков, Бърза̀шки, бърза̀ница, бъ̀рзата, бързлѝв* (Велес), *бързелѝв, бърза̀т* 'бърз, чевръст, подвижен' (Банско), *бързора̀к* 'бърз човек' (Търново), *бърза̀тица* 'ранозрейно семе; бърза жена' (Банско), *бъ̀рзост*, срв. израза *от бъ̀рзости* (Банско, Търново), *бързѐц* 'западен или северозападен вятър' (Севлиевско), диал. 'чакмак на пушка или на пищов', *бъ̀рзица* 'изрив по кожата от нервно притеснение или от тревога' (Охрид); *добъ̀рзам, добъ̀рзвам; забъ̀рзам, забъ̀рзвам; избъ̀рзам, избъ̀рзвам; набъ̀рзам (се), набъ̀рзвам (се); надбъ̀рзам, надбъ̀рзвам; побъ̀рзам, побъ̀рзвам; подбъ̀рзам, подбъ̀рзвам; прибъ̀рзам, прибъ̀рзаност, прибъ̀рзвам; разбъ̀рзам се, разбъ̀рзвам се; бързоко̀нен* 'сватбар на кон' (Еленско), *бързокрѝл, бързоно̀г, бързорѐк* диал. 'който бърза да отговори', *бързоречѝв, бързоръ̀к* диал. 'сръчен, похватен', *бързотѐчен, бързохо̀д, бързохо̀дец, бързохо̀дка, бързохо̀дче* в нар. пес. '(епитет на) бърз кон' (Елена, Търново), *бързопѝс, бързопѝсец, бъргосбо̀рник, бъргосбо̀рница* 'който, която говори бързо и ясно' (ЮЗ), *бързоя̀н* нар. поет. '(епитет на) бърз кон' (Връбница, Софийско), 'питка, изпечена преди изриването на пещта' (Габрово), *бързоря̀к* 'който говори бързо' (Търново); *Бърза̀т*, река в Тетевенско, *Бързика*, река в Трънско *Бързильо* (за *Бързиля*), река в Смолянско, *Бързѝя*, приток на Огоста, *Бъ̀рзина*, река и село в Оряховско. — Срхр. *бр̑з*, словен. *bȓz*, рус. *борзо́й*, чеш. *brzý*, пол. *bardzo* 'твърде, много' от стпол. *barzo*, гор. луж. *bórzy*, дол. луж. *bórze* 'скоро'. — От праслав. **brъzъ* от ие. **bhr̥g'ho-*, лит. *bruzgùs* 'бърз', *bruzdùs* 'подвижен, пъргав'; вероятно и гр. *βραχύς* 'кратък', лат. *brevis* 'кратък'.

бърк, мн. бъ̀рке 'мустаци': **мърке бърке** 'черни мустаци' в нар. пес. (Габер, Годечко), мн. **бъ̀ркове** диал. 'мустаци на сом; месести израстъци около уста у живини'. — Срхр. *бр̑к* 'раздвоена брада', словен. *bȓk* 'косми по брада', рус. диал. *борк* 'стъбло, клон; заострено перо', укр. *бо́ркати* 'подрязвам крила на птица', чеш. *brk* 'рогова част от перо на птица', пол. *bark* 'рамо; кобилица на каруца', диал. *barkoł* 'разтег (мярка)'. — Праслав. **brkъ*. Според S ł a w s k i, 27, началното значение е 'нещо остро'. От ие. **bher-*, от който е нем. *Borste* 'четина'.

бъ̀ркам, бръ̀квам, бръ̀кна 'пъхам ръка в нещо; раздвижвам с нещо течност или смес; преча; греша', 'газя' (ЮЗ; Драмско), 'гоня' (Прилеп, Велес), 'търся' (Солунско), 'бия мляко' (Габрово, Ксантийско; Ерменкьой, Узункюприйско). —

Произв.: *бъркàлка, бъркàлкя* 'лъжица' (Кюстендилска Каменица; Софийско), *бъркàло* 'ръжèн, с който ровят огън' (Слатина, Ловешко), 'бъркалница' (Чорленско), *бъркàлница* 'бутало, с което се бие мляко в каче' (Габрово, Ксантийско), *бърканица, бърканѝя* 'бъркана храна за прасе' (Градище, Севлиевско; Слатина, Ловешко), *бъркàчка, бърканина* 'бъркана храна за добитък' (Търновско), *бъркотѝя; вбъркам, вбърквам; добъркам, добърквам; забъркам, забърквам; избъркам, избърквам; набъркам, набърквам* 'бъркам в, греба в нещо за първи път; намесвам, забърквам някого в нещо', диал. 'сбърквам; обърквам; намачквам'; *объркам, обърканост, обърквам; побъркам, побърканост, побърквам; подбъркам, подбърквам; пребъркам, пребърквам; прибъркам, прибърквам; пробъркам, пробърквам; разбъркам, разбърканост, разбърквам; сбъркам, сбърквам; убъркам, убърквам.* — Срхр. *бр̀кати, бр̏кнути*, словен. *bŕkati, bŕkam* 'удрям, хвърлям', рус. диал. *бóркать* 'хлопам, удрям; дрънкам, бъбря', укр. *прибóркати* 'слагам, повалям', чеш. *brkati* 'издавам шум с криле', *brklý* 'луд, побъркан'. — От праслав. **br̥k-, *brъk-* с неясно основно значение. Приема се за звукоподр. и се сравнява с лит. *bùrkšt* 'междум. за шум от дъждовни капки', *burkšnóti* '(за град по прозорците) чука, удря', *bùrktereti* 'говоря като смахнат', *bùrknti* '(за гълъб) гука', *bùrkšti* '(за овца или коза) мърли се'.

бърковица 'бъбрива жена' (Търново). — От **бърко* 'бърборко', произв. от междум. *бър*, вж. *бърбòря.*

бърлèчкам 'бъркам във вода' (Станкедимитровско), **бърлѝчкам** (Трънско). — От основа *бърн-* в *бърнѝкам* (вж.) с наст. *-ечкам, -ичкам* и с дисимилация *рн > рл.*

бърлѝв 'злонравен' (Трънско), **бърлив** '(за овца) въртоглав' (Охрид), таен говор 'луд, глупав' (Брацигово, Пещерско). — Произв. от *бърльо* (вж.), *бърла*; за образуването срв. *мързел-ѝв.*

бърлòг м. 'смет, помия; нечистотия' (Острец, Троянско; Бериево, Севлиевско), **бърлог** прил. 'нечистоплътен, мръсен' (Велес); стб. ⷭбьрлогъ 'скривалище, леговище' (Златоструй от 12 в.). — Произв.: МИ *Бърлог*, Пиротско, *Бърлòжница* в Софийско и при Типченица, Врачанско. — Срхр. *бр̏лог, бр̏љати* 'цапам, калям', словен. *brlòg*, чеш. *brloh* 'бърлога, схлупена колиба', пол. *barłóg* 'куп плява, смет, кал', гор. луж. *borłoh*, дол. луж. *barłog* 'слама, плява'. — Сродно с лит. *bur̃las* 'кал; курешки', *burlungis* 'мочур'. Образуването е неясно.

бърлòга[1] 'кишаво, лошо време' (Коларовградско). — От един произход с *бърлòг* (вж.).

бърлòга[2] 'леговище на диво животно'. — Заето от рус. *берлóга* също, срв. *бърлòг.*

бърлъмбàч 'безвкусно ядене, буламач' (Търново). — По всяка вероятност кръстоска от *бъркам* и *буламàч.*

бърльо диал. 'човек с големи устни'. — Произв.: *бърла, бърлест, бърляв (бàрляв)* 'развлечен, разпасан' (Станке Димитров). — Срв. лит. *burliungis* 'кръглолик, с месесто лице'. От същия корен, който и в *бърна* (вж).

бърлявим 'карам се, дърля се' (Трънско). — Произв.: *бърляив* 'свадлив'. — Звукоподраж., успоредно с *бърбòря*, както *дèрля се* при *дърдòря.*

бърна 'устна' (Изт). — Произв.: *бърнен, бърнест.* — Праслав. **burna*, сродно с лит. *burnà* 'уста', ие. **bhrnā*, срв. още арм. *beran* 'уста', ирл. *bern* 'клисура, пролом', гр. *φάρυγξ* 'гърло'.

б(ъ)рндзйл 'човек със щръкнали мустаци' (Трънско). — Неясно.

бърнè диал. 'вид дива патица'. — Неясно.

бърнѝкам 'бъркам в нещо', **бърнѝцам, бърцам** 'бъркам небрежно' (Банско), **бърнѝчкам** (Тотлебен, Плевенско). — Произв.: *бърцолѐя* 'който обича да бърка в нещо'; *забърнѝкам, забърнѝквам; избърнѝкам, избърнѝквам; побърнѝкам, побърнѝквам; разбърнѝкам, разбърнѝквам.* — Производно от *бър-кам* (вж.) с наст. *-ник-ам.*

бърсàк 'крава в период на оплождане' (Копривец, Беленско). —Неясно.

бърсòла 'роса' (Момино, Варненско). — Вероятно сродно с *брѝзгам* 'ръся, пръскам'.

бърсяци (бърсяк, бърсячка) 'прозвище на селяни в Кичевското поле'. — Произв.: *бърсячки*, прил. — Неясно.

бърхòть 'барут' (Нова Надежда, Хасковско). — Диалектна форма на *барỳт*, повлияна вероятно от *пѝрхот* 'пърхут'.

бърцкам, бърцна '(за течност) пръскам се, струйвам се' (Охрид), **бърцкам се, бърцна се** 'хвърлям се във вода' (Велес). — Кръстоска от диал. *пѝрцкам* 'пръскам' и *брѝзгам* (вж.).

бърча 'правя гънки по нещо'. — Произв.: *бѝрчак* 'бръчка по чело' (Трънчовица, Никополско), *брѝчка, брѝчкав, брѝчкавост, бръченѝк, бѝрчкул* 'бръчка, гънка' (Велес), *бърчòк* 'кемер на фистан' (Котел), *брѝчкам, брѝчник, бръчкỳл, бръчкỳлче, бърчàчка* 'жена, която умее да бърчи дреха' (Слатина, Ловешко); *забѝрча, забѝрчам; набрѝчкам, набрѝчквам; сбрѝчкам, сбрѝчквам.* — Неясно, вероятно сродно с *бърк* (вж.).

бърчам '(за пчела) бръмча' (Прилеп). — Звукоподраж., срв. *бръмчà.*

бърчѝн 'червен плат' (Нови пазар; Черковна, Провадийско), 'памучен плат' (Коларовград). — Неясно.

бърчѝна 'рид, бърдо' (Новопазарско; Родопите; Пловдивско, Драмско), **бърчина** (Странджа; Силистренско; Никополско). — От *бърдчина*, произв. от *бѝрдо* (вж.); за образуването срв. *долчѝна* от *дол, трапчѝна* от *трап, преслàпчина* от *прѐслап* и др.

бърчлен 'бръшлян' (Кукуш). — Вж. *бръшлѝн.*

бърша, бръсвам, бръсна 'чистя с леко триене повърхността на нещо', **брѝша** (Зап). — Стб. **брыкало** 'кърпа, бърсалка', **събрыкати** 'избърсвам' (Супр.). — Произв.: *бърсàлка, бърсàчка; брѝшка* 'кърпа за бърсане, бърсàлка' (Прилеп), *брѝшник* 'кърпа за лице' (Родопите), *бършàк* диал. 'кърпа за лице и ръце' (Търновско); *добърша, добърсвам; забърша, забърсвам; избърша, избърсвам; обърша, обърсвам; побърша, побърсвам; подбърша, подбѐрсвам; пребърша, пребърсàлка, пребърсвам; разбърша (се), разбърсвам (се).* — Срхр. *брѝсати, брѝшем*, словен. *brîsati*; в руски с друга степен на коренната гласна *бросáть, брóсить* 'хвърлям; мъна лен', укр. *бросити* 'хвърлям, захвърлям'. — Съпоставя се с латв. *brukt* 'натрошавам', *ar rûku pâr-bráukt* 'гладя, търкам с ръка', лит. *braũkti* 'търкам, трия'.

бъсам 'късам по няколко стърка наведнъж' (Банско). — Произв.: *обѝсам; сбѝскам, сбѝсквам* 'сблъсквам' (Ловеч). — Вероятно кръстоска от *бàскам* и *кѝсам* (вж.).

бъскам, бъсвам, бъсна 'блестя, блесвам, светя, светвам' (Банско, Благоевградско, Велешко), **бъска се** 'святка се (от светкавица)' (Бобошево, Станкедимитровско). — От *блъскам* (вж.), като *ъл* > *ъ* в говора, срв. *сънце* от *слънце, вък* от *вълк* и др.

бъскам се 'работя усилено' (СЗ). — От диал. *бъскам се* 'блъскам се'; за фонетичната промяна вж. *бъскам*.

бът 'желязна ос на воденично колело, с остър долен край' (Своге), 'език на везни' (Радомир). — Вероятно от рум. *bîtă* 'голяма и дълга тояга, надебелена в единия край'.

бъта 'вид хоро' (Ново село, Видинско). — Вероятно от рум.

бътам 'играя на бътаница' (СЗ). — Произв.: *бътенка, бътаница, бътанка* 'овчарска игра с тояга, която се хвърля така, че да се удря о земята и да се премята' (Габаре, Белослатинско); *пребътна* 'да преметна' (СЗ). — От рум. *bîtă*, вж. *бът*.

бътаница, бътанка, вж. *бътам*.

бътрим 'зачитам', **бътрим се** 'съобразявам се' (Ново село, Видинско). — Неясно.

бъх 'укриване на истината, укриване' (Софийско; Копривщенски дамаскин от 17 в.; Габаре, Белослатинско; Разградско; Лазарци, Еленско; Първомай), стб. **бъхма, бъхъмъ, бъшнѫ** 'изцяло, изобщо' (Супр.). — Произв.: *хващам (чѝна) бъх* 'лъжа', *бъша* 'лъжа; отказвам; крия' (Стубел, Михайловградско; Щипско, Софийско, Врачанско, Белослатинско, Коларовградско); *забъша, забъшвам; избъша, избъшвам; побъша, побъшвам.*— Срхр. *бȁх* 'отричане, отказване', словен. *bə̀š* 'на драго сърце, точно така'. — С друга степен на коренната гласна в *бух-ам* или според P e r s s o n от ие. **bhu-* 'подувам се, отичам', срв. швед. диал. *bus* 'напълно', *businte* 'никак', вж. S a d n i k - A i t z e t m ü l l e r 219.

бъхтя 'бия, удрям, блъскам', **бъфтя** (Казанлък), **бъфтам** (Бели Осъм, Троянско), **бъйтя** (Нови Пазар). — Произв.: *бъхтаница* 'бой, побой', *бъхто̀тя* (Търново); *добъхтя, добъхтям, добъхтвам; забъхтя, забъхтям, забъхтвам; избъхтя, избъхтям, избъхтвам; набъхтя, набъхтям, набъхтвам; объхтя, объхтям, объхтвам; побъхтя, побъхтям, побъхтвам; прибъхтя, прибъхтям, прибъхтвам; сбъхтя, сбъхтям, сбъхтвам, сбъхтано* диал., митол. 'болест от лош дух'; *убъхтя, убъхтам.* — Друга степен на коренната гласна в *бу̀х-ам*.

бъц 'тояга, с която дигат връшник, когато е горещ' (Ново село, Видинско). — От рум. *băț* 'прът с остър край'.

бъцкам, бъцна 'бода, муша' (Ошане, Белоградчишко; Трънско, Брезнишко). — Вероятно от *бъц* (вж.), кръстосано с *бдцкам* (вж.).

бъчва 'голям двудънен дървен съд, направен от дъги', **бо̀чка, бо̀чва** (ЮЗ), **бъчева, ба̀чова, бъчова** (Казанлък). — Произв.: *бъчвица, бъчовка* (Котел), *бъчва̀р, бъчва̀рка, бъчва̀рски, бъчва̀рство, бъчва̀рница, бъчоварлък* 'бъчварство' (Попина, Силистренско), *бъчо̀нка* (от рус. *бочёнок*). — Срхр. *ба̏чва*, словен. *bə̀čva, bȃčva*, рус. *бо́чка*, чеш. *bečva* 'каца', *bečka* 'бъчва', пол. *beczka*. — Първоначално *ū*-основа: слав. **bъčy*, род. пад. **bъčъve*. — Връзките със ствиснем. *bottaha* не са ясни фонетично. Вероятно заемка от герм. **bukjō*, срв. швейц. *bücki* 'каца, каче', вж. V a s m e r, REW 1, 113 сл. Според V a i l l a n t, Grammaire comparée II. 2, 284 от начално **бъчы*, род. п. *бъчъве*, заето от късно лат. *buttis, buttia*, срв. итал. *botte*.

бъчкам, бъчвам, бъчна 'бутам, събарям, катурвам' (Габрово, Търново, Кесарево, Горнооряховско). — Кръстоска от *бу̀там* и *гъ̀чкам, ръ̀чкам.*

бъш 'тъкмо, точно' (Брезнишко, Трънско). — От **баш** (вж.), поради свръхстарателност, като гласната *а* е преминала в *ъ*, противопоставяно на сръб. *а*, което отговаря на стб. **ь, ъ**.

бъша 'лъжа', вж. *бъх*.

бъща 'бия, бъхтя' (Габаре, Белослатинско; Ловеч), диал. **бъщя̀, бъщя̀ се** 'трудя се усилено' (Тетевен). — От *бъхтя* (вж.), като *хти* е дало *щ*.

бюджѐт 'приходо-разходна сметка, финансов план' (Ботев). — Произв.: *бюджѐтен, бюджета̀рен* (от фр. *budgétaire*). — Чрез рус. *бюдже́т*, от англ. *budget* също, първично 'кесия за пари', а то от стфр. *bougette*, умал. от *bouge* 'кожена торба'; срв. от същия произход *вулги̇̀я*.

бюлети̇̀н 'кратко официално съобщение', **бюлети̇̀на** 'листа за гласуване'. — От фр. *bulletin*, заето от итал. *bullettino* 'листче, лист', от късно лат. *bulla* 'грамота, документ'.

бюрѐк 'вид баница'. — Произв.: *бюрекчѝя* (от тур. *börekçi*), *бюрекчѝйница*. — От тур. *börek*.

бюрò 'писалище; кантора; част от служба с особени задачи; ръководство на организация, на събрание'. — Произв.: *бюрокра̀т* (от фр. *bureaucrate* или от нем. *Bürokrat*), *бюрокра̀тски, бюрокра̀тщина, бюрокра̀тка, бюрокра̀ция* (от фр. *bureaucratie*) (у Ботев *бюрократия*, заето от рус.), *бюрократѝчен* (от фр. *bureaucratique*), *бюрократѝчески, бюрократѝзъм* (от фр. *bureaucratisme*). — От фр. *bureau*, производно от *bure* 'покривка за маса' (първоначално зелена), от нар. лат. *būra*.

бюст 'скулптурен образ на човешка глава с част от гърдите; женски гърди'. — Чрез фр. *buste*, от итал. *busto* 'бюст; гърди', а то от късно лат. *bustum* 'надгробен паметник', първоначално 'клада'. Горният развой се дължи на факта, че надгробните паметници най-често са имали допоясни скулптурни изображения.

бюфѐт 'домакински шкаф; ресторант при гара, в салон и др.'. — Произв.: *бюфѐтен, бюфетчѝя, бюфетчѝйка*. — От фр. *buffet*.

бяг 'бягане; тичане'. — Срхр. *бѝјег, бêг*, словен. *beg*, рус. *бег*, укр. *біг*, чеш. *běh*, пол. *bieg*. — Сродно с лит. *bė́gas* 'бягство', вж. *бя̀гам*.

бя̀гам 'тичам силно; отмествам се, отдръпвам се; отклонявам се от дълга си'; стб. **бѣгати, бѣгаѭ; бѣжати, бѣжѫ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **бѣство** 'бягство' (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), **бѣжаниѥ** 'бягство' (Син. тр., Супр.), **въбѣгати, въбѣгаѭ, въбѣгнѫти** (Супр.), **избѣгати** (Син. тр.), **избѣгнѫти** (Син. тр., Клоц., Супр.), **избѣжати** (Супр.), **отъбѣгати** (Супр., Макед. листи), **отъбѣгнѫти** (Син. тр., Супр.), **отъбѣжати** (Син. тр., Клоц., Сав. кн., Зогр. листи), **побѣгати** (Супр.), **побѣгнѫти** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **прибѣгати, прибѣгнѫти** (Син. тр., Супр.), **прибѣганиѥ, прибѣжати** (Супр.), **прибѣжиштє** (Син. пс., Супр.), **пробѣгнѫти** (Син. тр.), **разбѣгнѫти сѧ** (Зогр., Мар., Асем.),

оубѣгнѫти, оубѣжаниѥ (Супр.), **оубѣжати** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **оубѣжиште, оубѣжьнъ** (Супр.). — Произв.: *бя̀гам се* 'махвам се', *бега̀ч, бя̀ганица, бя̀гство, бѐгльо* диал. 'който бяга от там, дето трябва да стои', *бега̀вица* 'диария' (Зап), *бегу̀н, бегу̀нка, бегу̀нец,* МИ *Бѐгуновци,* Брезнишко, *бега̀лка = бега̀нка = бегу̀лка* диал. 'мома пристанушка', *бя̀гла, бегля̀нка* 'бегалка', *бя̀гом* 'с бягане', *бего̀м, бѐгъл* (от рус. *бѐглый*), *беглѐц,* мн. *бегълци̇̀, бегли̇̀в; бежа̀н* 'който бяга от зло', диал. 'бежанец', *бежа̀нов,* ЛИ *Бежа̀н,* МИ *Бежа̀ново,* Луковитско, *бѐжом бѐга* (Благоевградско), *бежанѐц, бежанка̀, бежански̇̀, бежени̇̀я* съб. 'бежанци', *бежена̀р* диал. 'бежанец', *бежена̀рка, бежена̀рски, беженари̇̀я* съб. 'бежанци', *бежешко̀м, бежешки̇̀м, бежешка̀та; забя̀гам, забя̀гвам, забя̀гна; избя̀гам, избя̀гвам, избя̀гна; избѐжен* (Арбанаси, Търновско), *неизбѐжен, неизбѐжност* книж.; *набя̀гам (се), набя̀гвам (се), на̀бѐг* (от рус. *набѐг*); *надбя̀гвам, надбя̀гване; отбя̀гна, отбя̀гвам; побя̀гам, побя̀гвам, побя̀гна; подбя̀гвам, подбя̀гна; пребя̀гам, пребя̀гна, пребя̀гвам, пребѐжка; прибя̀гам, прибя̀гвам, прибя̀гна, прибѐжище, прибѐжка; разбя̀гам се, разбя̀гвам се; убя̀гам, убя̀гвам, убя̀гна; убѐжище; центробѐжен* науч. — Срхр. *бјѐжати, бјѐжим,* словен. *bèžati, bèžim,* рус. *бежа́ть, бегу́,* укр. *бі́гти, біжу́,* чеш. **bèžeti,* пол. *biegać,* гор. луж. *běžeć, běžu,* дол. луж. *běžaś, běžym.* Праслав. **běgǫ, *běžěti.* — Сродно с лит. *bė̃gti, bė̃gu,* латв. *bêgt, bêgu* 'бягам', гр. *φέβομαι* 'бягам', *φόβος* 'страх, уплаха'.

бял, диал. **бел** (Зап), **бêл** (Родопите) 'който има цвят на сняг, на мляко; прозрачен, чист'; стб. **бѣлъ** (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), **бѣлити** (Зогр., Мар.), **бѣлити сѧ** (Сав. кн., Супр.), **бѣлость** 'белота' (Супр.), **бѣлоризьць** 'светско, не духовно лице' (Син. тр.). — Произв.: *бял алаба̀ш* 'раст. Brassica napobrassica', *бял бадиа̀н* 'росен, Dictamnus albus', *бял боб* 'боб, Phaseolus vulgaris', *бял бор* 'белок, Pinus silvestris', *бял брус* 'изрив по тялото на малки деца, (Варненско), *бял бряст* 'веза, Ulmus effusa', *бял вя̀тър* 'южен вятър, долняк', 'раст. момкова сълза, Polygonatum latifolium' (Стражица, Горнооряховско), *бял дъб* 'граница, летен дъб, Quercus pedunculata; йоз, ситна граница, Quercus pubescens', *бял ѐньовец* 'раст. сирище, Gallium mollugo' (Търновско), *бял журу̀л* 'бял нарцис, Narcissus poeticus', *бял зановец* 'раст. Cytisus leucanthus', *бял зида̀р* 'раст. бяло прозориче, Sedum album', *бял зюмбю̀л* 'момина сълза, Convallaria majalis', *бял имѐл* 'имел, Viscum album', *бял кантаридн* 'раст. сиротица, Gratiola officinalis', *бял клен* 'явор, Acer pseudoplatanus', *бял клин* 'бял кремък', *бял кондпел* 'бяла лобода, Chenopodium album', *бял крѐмък* 'замбак,' *бял крин* 'Lilium candidum', *бял крѐклян* 'вид детелина, Trifolium balanse', *бял лук* 'чесън, Allium sativum; влашец, Allium ascalonicum', *бял морков* 'раст. целина, Apium graviolens', *бял нарцис* 'Narcissus poeticus', *бял о̀ман* 'оман, Inula helenium', *бял офи̇̀к* 'раст. равнец, Achillea millefolium' (Паскалево, Толбухинско), *бял пели̇̀н* 'див пелин, Artemisia absinthium', *бял попок* 'лайка, Matricaria chamomilla', *бял равнѐц* 'равнец', Achillea millefolium' (Търновско, Габрово, Ловеч), *бял слез* 'бяла ружа, Althaea officinalis', 'окрелче, Malva rotundifolia' (Ловеч), *бял смин* 'раст. Antennaria dioica; Jasminum officinale', *бял трън* 'ветрогон, Eryngium campestre', 'акация, Robinia pseudoacacia' (Кукуш), 'раст. Silybum marianum; 'раст. Xanthium spinosum', *бял тѐжек* 'раст. Iris florentina', *бял чичѐк* 'пчелник, Marrubium vulgare'; *бя̀ла бо̀на* 'раст. Begonia' (Разград), *бя̀ла бори̇̀ка* 'раст. белок, Pinus silvestris' (Чепино), *бя̀ла брѐкиня* 'мукина, Sorbus aria', *бя̀ла бу̀квица* 'иглика, Primula', *бя̀ла врати̇̀ка* 'раст. Pyrethrum corymbosum', *бя̀ла върба̀* 'Salix alba' (Вазовград), 'миризлива върба, Elaeagnus angustifolia', *бя̀ла гва̀чка* 'бял смин, Gnaphalium dioicum' (Панагюрище), 'гвачка, Monotropa

hypopitys' (Копривщица), *бя̀ла горчѝвка* 'трева Teucrium polium' (Борисово, Разградско), *бя̀ла граница* 'бял дъб, граница, Quercus pedunculata' (Келифарево, Търновско), *бя̀ла елха̀* и *бя̀ла ѐлша* 'раст. Alnus incana', *бя̀ла ѐньовица* 'равнец' (Асеновградско), *бя̀ла заръмкадѝя* 'бял нарцис, Narcissus poeticus', *бя̀ла ка̀кула* 'раст. Salvia aethiopsis', *бя̀ла ка̀пка* 'кокиче, Galanthus elvesii', *бя̀ла кукула̀йка* и *бя̀ла ла̀йкучка* 'маргаритка, Chrysanthemum leucanthemum' (Горно Броди, Сярско), *бя̀ла куманѝга* 'раст. Meliotus albus' (Ловеч, Търново), *бя̀ла лѐпка* 'раст. Viscum album', *бя̀ла (бѐла) леска̀* 'раст. Corylus colurna' (Софийско, Ботевградско, Врачанско, Троянско, Пазарджишко), *бя̀ла люляка* 'птичи дрян, Ligustrum vulgare' (Елена), *бя̀ла ма̀щерка* 'мащерка, Thymus', *бя̀ла метла̀* 'раст. Adonis', 'раст. пръшлика' (Пазарджик), 'раст. зановец с бели цветове' (Чепино), *бя̀ла мъ̀ртва копрѝва* 'раст. Lamium album', *бя̀ла му̀ра* 'раст. Pinus peuce' (Банско), *бѐла недѐля* 'сирница' (ЮЗ), *бя̀ла (бѐла) ра̀да* 'раст. въртипоп, Anthemis', 'маргаритка, Chrysanthemum leucanthemum' (Берковица), диал. 'поветица, Convolvulus arvensis; лайка, Matricaria chamomilla', *бя̀ла ра̀кличка* 'раст. поветица, Convolvulus arvensis', *бя̀ла ру̀жа* 'раст. Althaea officinalis' (Търново), *бѐла ру̀жа* (Костенец, Ихтиманско), *бя̀ла су̀ровица* 'бял дъб, Quercus pedunculata', *бя̀ла топо̀ла* 'вид трепетлика', *бя̀ла трева̀* 'овчарска торбичка, Capsella bursa pastoris' (Вазовград), 'раст. Stellaria graminea' (Ловеч) и др., *бя̀ла ху̀рка* 'бял крин, Lilium candidum'; *бя̀ло дърво̀* 'трепетлика, Populus tremula; бреза', *бя̀ло ѐньовче* 'раст. Galium', *бя̀ло звездѝче* 'раст. звездиче, Dorycnium herbaceum' (Търновско), *бя̀ло копѝто* 'подбел, Tussilago farfara', *бя̀ло лалѐ* 'бабка, Anemone silvestris' (Ловеч, Търново), *бял нарцис* 'Narcissus poeticus' (Панагюрище, Копривщица), *бя̀ло мешѐ* 'дъб Quercus pedunculata' (Аспарухово, Айтоско), *бя̀ло подъ̀биче* 'раст. маясълче', *бя̀ло тръ̀не* 'магарешко тръне, Xanthium spinosum; раст. Eryngium campestre' (Търновско, Ловешко), *бя̀ло чадъ̀рче* 'раст. повлек, Convolvulus sepium', *бя̀ло шекѐрче* 'раст. вид секирче' (Ловеч), *бя̀лото цвѐте* 'раст. Marrubinum peregrinum'; *бел брѐбер* 'раст. кокошка, Isopyrum thalictroides' (Трънско), *бел бузалъ̀к* 'садина, Andropogon ischaemum', *бел га̀бър* 'храст свинак, Carpinus betulus' (Трънско, Софийско), *бел глог* 'глог, Crataegus monogina' (Габровица, Пазарджишко; Врабча, Трънско), *бел дебелец* 'раст. бяло прозориче, Sedum album', *бел девесѝл* 'раст. шушан, Chaerophyllum bulbosum' (Бистрица, Софийско), диал. 'раст. Laserpitium latifolium', *бел лѝляк* 'акация, Robinia pseudoacacia' (Враца, Софийско), *бел лопѐн* 'лопен, Verbascum thapsiforme' (Трън; Габровица, Пазарджишко), *бел пирен* 'раст. власата класатица, Triticum villosum' (Петърч, Сливнишко), *бел шавар* 'раст. росица, Glyceria spectabilis' (Софийско), *бел я̀сен* 'мъждрян, Fraxinus' (Драгоман), *бѐла дъ̀вка* 'раст. Filago arvensis' (Костенец, Ихтиманско), 'раст. смин' (Копривщица), *бѐла ела̀* 'ела, Abies alba' (Чепино; Габровица, Пазарджишко; Мала Църква, Самоковско), *бѐла ма̀рта* 'раст. момина сълза, Bellis perennis' (Царибродско), *бѐло ветърчѐ* 'раст. Centaurea paniculata' (Бистрица, Софийско), *бѐло зѐле* 'лапад' (Софийско), *бѐло сапу̀нче* 'раст. сапунче' (Босилеград), *бѐло цветчѐ* 'раст. поималка' (Пазарджишко); *белѐя се, бя̀лвам се, бя̀лнувам се, бя̀лна се, бя̀лост, бя̀лка* 'бозайник Mustela foina', диал. 'яйчен белтък; бяла овца', *бял мъж* вж. *балму̀ш*; *бѐля* (вж.), *Бела̀ва*, име на *бяла овца* (Бусинци, Трънско), *белѝчка* = *белю̀чка* = *бела̀чка* 'иглика, Primula', *белѝца* 'бяла овца; риба Alburnus lucidus; бяла череша, Prunus avium; слива, Prunus domestica', *бѐличък, белѝло* нар. 'бяла помада; белянка край река' (СЗ), 'раст. припътница, Herniaria incana', *белѝлен* 'с който се избелва', *белина̀* 'белота; химикал за избялване платна; раст. белило; яйчен белтък; сланина', *белота̀, белотѝна* 'коприна, която се отделя първа при точенето' (Нова Надежда, Хасковско), *бѐл(е)вица* = *бѐл(о)вица* 'риба Perca lucioperca (заето и в алб. *bel'bitsɛ*; G. M e y e r, 32, свързва погрешно с лат. *barba* 'брада'); слива белица', 'вид горска ягода' (Софийско), *белѝя* 'бяло жито', *белова̀* (от рус. *белова́я*, срв.

чернова́), *белови́на* 'борово дърво за горене' (Банско), *бели́сам (се), бели́свам (се), бело́сам (се), бело́свам (се), белоси́я* 'бяла пръст' (Зап), *белоси́лка* диал. 'бяла глина', *белу́ша* 'бяла овца', *белу́шка* 'раст. гарвански лук, Ornithogalum; слива белица; кокиче; вид бяла шевица; бял глинен съд за вино', *белу́да = белу́на* диал. 'бяла овца', *белу́дка = белу́рка* 'слива беловица' (Търновско), *белеща́к* 'вид бяла висока стволеста трева' (Софийско), *белтѣ́к, белтѣ́чен, белтѣчина́, белта́к* 'кварц' (Зап), *белчу́к* 'белтак' (Банско), *бела́ка* 'бял бор' (Банско), *белю́ва = белю́га* 'бяла земя' (СЗ), често в геогр. имена, *бели́ка* 'мъждел; дъб граница' (Софийско), *белика́ш* 'мъждел', *белико́во* диал. 'дъб граница', *бели́кав* диал. 'възбял', *бели́че* 'раст. хмел, Humulus lupulus' (Варненско), диал. 'бяло куче', *бело́йка* 'мъжки коноп, Cannabis sativa', *бело́к* 'бял бор, Pinus silvestris' (Асеновградско, Чепинско), *белу́рка*, вж. *белу́дка, бели́зен* (Троян) = *белизи́на* (Чирпан) = *бели́зма, бели́зна* (Търновско) 'раст. садина, Andropogon ischaemum', *бели́зна* диал. 'бяла земя', *белезни́кав, белезни́кавост; белоша́т* диал. 'белезникав'; често в ЛИ: *Бя́ла, Бя́ло*, МИ *Бя́лкова ливада, Бя́лков мост* при Девин, *Бе́льо, Бала́н* от *Бѣла́нъ*, със затвърдяло *б, Бали́н* (в гръцка грамота от 1152 — *Βαλίν*, Струмишко); често и в геогр. имена: *Бе́ли Йскър, Бе́ли Вит* и др., край които обикновено има съседна река, означена със същото съществително, придружено с *черен: Че́рни Йскър, Че́рни Вит* и мн. др.; *вѣ́збял; по́дбел* 'раст. Tussilago farfara'; *пре́бял; у́бял = ѣ́бял* диал. 'белезникав'; *белобо́зка крава* нар. поет., *белобо́к* диал. '(за добиче) което има бели косми по слабинните си части', *белобо́рка* диал. 'бял бор', *белобра́д, беловла́с, белогла́в, белого́рка* диал., поет. 'една от самодивите', *белоградчиче* (Велес) = *белоградче* 'раст. самогризка, Scabiosa columbaria', *белогрѣ́лка* 'мома, жена с бяло гърло' (Чипровци, Михайловградско), *белогѣ́рли* 'който има бяло гърло' (Кратовско), *белогѣ́зка* 'птица Saxicola oenanthe', *белогрѣ́д* 'мъж с бели косми на гърдите' (Котел), *белогѣ́рда жа́ба* нар. поет. (Габрово), *белозо́р* 'раст. мишка, Parnassia palustris', *белодре́шко*, мн. *белодре́шковци, белодро́бен, белозе́м, белока́п* диал. 'човек с бяла капа', *белокла́с, белокла́сица* диал. 'вид жито', *белоко́ж, белоко́р, белоко́с, белокра́к, белокри́л, белокри́лник* 'раст. блатняк, Caltha palustris', *белоли́к, белоли́ца* 'белолика жена', *белоде́нски* 'пладнешки' (който става посред бял ден), *беломо́рец* 'жител на Беломорието; южен вятър', *беломо́рски, беломо́рка, белоно́г, белоно́га* 'раст. сапунче, Saponaria officinalis', *белозна́к* 'раст. троскот, Cynodon dactylon; раст. пирей, Triticum repens', *белоо́чица* 'раст. лайкучка, Matricaria chamomilla' (Ихтиманско), 'раст. врабчово семе, Lithospermum officinale', *белопа́х* '(за животно) което е с бели косми по слабините' (СЗ), '(за бивол) който е с бяла опашка или с бели петна по нея' (Видинско), *белопе́р* 'който е с бели пера' (Чипровци, Михайловградско), *белопе́рка, белопо́лка* 'жена с бели поли', *белопрѣ́стица* 'бяла глина', *белоре́с* 'който е с бели реси' (ЮЗ), *белоса́пче* диал. 'ножче с бяла дръжка (сап)', *белосна́жен, белосне́жен, белотра́к* 'варовик' (ЮЗ), *белотрѣ́тка* диал. 'птица белогъзка', *белоцве́тен, белоство́л, белоши́йка*. — Срхр. *бе̏о, бѝо, бѝјел*, словен. *bȇl*, рус. *бе́лый*, укр. *бі́лий*, чеш. *bílý*, пол. *biały*, луж. *běły*. — Сродно с лит. *balas* 'бял', латв. *bãls* 'блед', гр. *φαλός* 'бял', кимр. *bal* 'белолик', стинд. *bhāla-m* 'блясък', от ие. **bhēl-, *bhəl-*.

бяс 'дива ярост; злоба; смъртоносна болест у животни, обикн. у кучета; зъл дух'; стб. **бѣсъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), **бѣсьнъ** (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), **бѣсьновати** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн.), **бѣсованиѥ** (Супр.), **бѣсовьскъ** (Асем., Супр.), **бѣшениѥ, възбѣсити сѧ**,

възбѣсьнѫти, възбѣсовати сѧ, възбѣшениѥ (Супр.). — Произв.: *бѐсен, бя̀сна гъ̀ба* 'вид отровна гъба червенушка, Russula emetica', *бя̀сна трева̀* 'раст. воловодец, Orobanche rubens' (Ловешко), 'раст. почудиче' (Варненско), диал. 'бесен бурен, Digitalis', *бя̀сна ту̀рка* 'раст. зановец' (Пловдивско), *бя̀сно дърво̀* 'вид дребен отровен храст, Daphne mesereum', 'вид храст, Coronilla emeroides' (Старозагорско), 'воден габър, Ostrya carpinifolia', *бесни̇̀ло* диал. 'болест бяс', *бесни̇̀к* 'който лудува, беснее' (Брезнишко), пренебр., диал. 'куче' (Изт), *бесничя̀в* 'болен от бяс', *бесни̇̀чаво би̇̀ле, бесни̇̀чав бу̀рен, бесни̇̀че* 'растение, с което се лекува бяс', *бесну̀рка, бесну̀рче* 'раст. напръстник, Digitalis ferruginea', *беснота̀, беснoти̇̀я, бѐсов, бѐсовски, бесо̀вица* 'кучета или вълци, тръгнали след женската'; *беснѐя, бесну̀вам, бесу̀вам се; вбеся̀ (се), вбеся̀вам (се); възбя̀свам се, възбѐся се* 'ядосвам се'; *побеснѐя, побесня̀вам; разбесну̀вам (се), разбеснѐя (се), разбесня̀вам се.* — Срхр. *бѝјес*, словен. *bȇs* 'зъл дух', рус. *бес* 'дявол, зъл дух', укр. *біс* също, чеш. *běs*, пол. *bies*, по-старо **bias* в МИ *Biasowice*. — От ие. **bhəi-(dh)-s-o-* със *-s-* от *-es-*основа, срв. лит. *baisà* 'страх', *baisùs* 'отвратителен, ужасен'. По-далечно сродство може да се предполага с *боя̀ се*, лит. *baidýti* 'уплашвам (се)', лат. *foedus* 'отвратителен' и др.

В

в, във, пред гласна и беззвучна съгласна **ф,** диал. **уф, фъф, во, вов, у** предлог за означаване на място или състояние; за означаване посока на действие; стб. **въ, во, въвъ** (Син. пс.), **въ(н)-.** — Срхр. *у, ва,* словен. *v*, рус. *в, во, вн-,* чеш. *v, v(n)-,* пол. *w, we, w(e)n.* — Праслав. **vъn-.* — Сродно със стперс. *en*, иран. *in-*, лит. *ī*, диал. *in, int*, латв. *ię*, гр. *ἐν*, лат. *in*, гот., нем. *in*. — Ие. **n̥- : *en-.*

ваадѐ, вж. *вадѐ.*

вѝа(х) междум. при спиране на добиче (Горнооряховско, Еленско). — Звукоподр.

ва̀бя 'мамя, викам (добиче или домашна птица)' (Зап; Банско, Прилеп, Дебърско); стб. **вабити** 'поробвам', **вабимо** (Супр.). — Произв.: *ваби̇̀ло* 'средство, стръв за вабене'; *зава̀бя; нава̀бя, нава̀бувам; пова̀бя, пова̀бувам; прива̀бя прива̀бям.* — Срхр. *ва̏бити*, словен. *vábiti*, рус. *ва̀бить*, чеш. *vábiti*, пол. *wabić*, гор. луж. *wabić*, дол. луж. *wabiś*. — Сродно с лит. *vobyti* 'мамя, примамвам, латв. *wābīt* 'викам на съд', Младенов, ЕтР 56, гот. *wōpjan* 'викам', свиснем. *woofan* 'плача силно, гръмко', ие. **wāb-.*

ва̀вря 'мърдам, шавам' (Банско), **ва̀вра** 'гъмжа' (Ботевград). — Вж. *въ̀вра.*

вагабо̀нт, вагабо̀нтин разг. 'непочтен човек, нехрани-майко' (Ботев). — Произв.: *вагабо̀нтски, вагабо̀нтство, вагабо̀нтствувам, вагабонтлу̀к, вагабо̀нтщина.* — Вероятно чрез рум. *vagabond*, от фр. *vagabond*, произв. от лат. *vagabundus* 'скиталец', от гл. *vagor* 'скитам'. Диалектно се среща и формата *багабонтин*, получена чрез асимилация *в — б > б — б.*

ваѓа̀н 'паница' (ЮЗ). — Произв.: *ваѓа̀нка, ваѓа̀нче, ваѓа̀нчест* 'кръглолик, пълнолик' (Габрово), МИ: *Ваган* при Горско Сливово, Павликенско, *Вагански*

геран при Дойренци, Ловешко. — Срхр. *ва̏ган* 'крина; дървен съд', словен. *vagàn, vagàna*, рус. *ваґáн* 'дървен съд', чеш. *vahan* 'съд за печиво'; сргр. *βαγήνι* е заето вероятно от български. — Вж. *гава̀на*.

вага̀чка 'по-светло или по-тъмно петно при боядисване' (Елена). — Неясно.

вага̀ш диал. 'падина, трап, яма', 'парче работна земя' (Трявна, Търновско). — Срхр. *ва̀га̄ш* 'коловоз', *вага̏шљив* '(за път) отъпкан'. — От рум. *vagaş = făgás* 'яма, коловоз', заето от унг. *vágás* 'рязане, удряне, биене', от гл. *vág* 'реже, удря, бие', срв. *(kerék)vágás* 'коловоз'. Начално значение 'отъпкан път'.

ва̀глям, вагю̀ля 'бавя дете' (М. Търново; Драмско). — Произв.: *ва̀гюлица* 'бавачка' (М. Търново), *вагила̀р* 'дете-бавач на пеленаче' (Плевня, Драмско). — Вероятно от по-старата форма на рум. *veghiá* 'пазя', от лат. *vigilare* 'стоя на стража, бдя'. Гласната *а* се дължи вероятно на кръстосване с бълг. *ба̀вя* и *ва̀я*, ж. (вж.).

вагѐн 'железопътна, трамвайна кола'. — Произв.: *вагѐнен, вагонѐтка* (от фр. *wagonette*). — Чрез фр. *wagon* от англ. *waggon* 'кола, вагон'.

вагрѐ, вж. *въгрѐ*.

ва̀да 'канал за напояване или за каране на воденица и др.'; стб. нававждати 'поливам, заливам' (Ман. хр.). — Произв.: *ва̀дица, ва̀дичка, ва̀дище* диал. 'напуснато речно корито', *вадули̇к* диал. 'малка вада; долчинка', *вадули̇ца, вадули̇чка* 'разляна вода, потекла като вада' (Белослатинско), *вада̀р* 'който полива с вада' (Гоцеделчевско), *вадари̇я* 'мъж, жена вадар' (Банско), *вада̀рка* диал. 'вадария', *вадуля̀к* диал. 'дъждовни води'. — Срхр. *ва̏да*. — Може да се предполага, че е образувано по гл. *ва̀дя* в значение 'вадя, черпя вода от кладенец', за формата срв. *с-ва̀да*, произв. от *ва̀дя³*. Може обаче да се свърже и с лат. *vadum* 'брод', мн. ч. *vada*, отдето рум. *vad* 'корито на река; брод'; заето в тур. говори *vada* 'дол'.

ваданлъ̀к, вадинлъ̀к 'покъщнина, уреди, съдове, домашни потреби' (Старозагорско, Чирпанско, Котленско, Габровско). — Вероятно тур., срв. *vatan* 'отечество, огнище' от араб. *waṭan*; промяната на значението, както и замяната *т* > *д* не са ясни. Тур. *vatan* е заето и в срхр. *ва̏тан* 'родна страна'.

вадѐ, ваадѐ остар. 'срок; падеж на полица' (ЮЗ). — Чрез тур. *vâde* 'срок, отсрочка' от араб.; срв. *вадя̀*.

ваджи̇я 'пущина'. — Произв.: *ваджи̇шки, оваджи̇шки* разг. неодобр. 'пуст, проклет'. МИ *Важичката кория* при Преславец, Харманлийско. — Неясно.

ва̀дя¹ 'изкарвам, тегля навън', 'махам сламата от гумно' (ЮИ). — Произв.; *ва̀дя се* 'снимам се, фотографирам се' (Говедарци, Самоковско), *ва̀дач, ва̀дачка, ва̀деж* 'печалба' (ЮЗ), *ва̀денка = ва̀денче* 'копирана детска картинка' (Търново); *дова̀дя, дова̀ждам; зава̀дя, зава̀ждам; изва̀дя, изва̀ждам; нава̀дя, нава̀ждам* 'изваждам много (предмети)'; *отва̀дя, отва̀ждам* 'отстранявам, махам нещо на страни' (Ботевград); *пова̀дя; прева̀дя, прева̀ждам; разва̀дя, разва̀ждам* диал. 'разтървавам, разделям'; *сърцева̀дица* диал., *сърчова̀дица* 'вид опасна детска болест' (Кюстендилско), *вадоду̀шник* 'който мъчи хората' (Станкедимитровско), *душева̀дник* нар., митол. 'епитет на Архангел Михаил', *очева̀ден* диал. 'зъл, лош; умен, събуден', *очева̀дник* диал. 'очеваден мъж', *очева̀дница* диал. 'очевадна жена'. — Срхр. *ѝз-вадити* 'извличам', словен. *na-vaditi* 'обучавам, приучвам', рус. *при-ва̀дить* 'привличам, примамвам', пол. *za-wadzić* 'преча, вредя'. — Сродно със зенд. *vādāya*, гр. *ὠθέω* 'бутам, тласкам.' вж. Meillet, Le slave commun² 243, стинд. *vadhati* 'удрям, блъскам, унищожавам', Pokorny 1115.

вàдя² диал. 'напоявам чрез вади'. — Произв.: *завàдя* диал. 'почвам да поя'; *навàдя, навàдвам, навàждам* диал. 'напоявам'; *повàдя, повàждам; подвàжам* 'пущам без време вода в нива' (Банско).—Произв. от *вàда* (вж.); заето в алб. *vadis* 'поливам, наваждам'.

вàдя³ 'клеветя, злословя' (Коларовград), **вàди се** 'чува се, казва се' (Седмоградски българи, 19 в., Милетич, СпБАН 33 (1926), 158); стб. **вадити, навадити, обадити** 'клеветя' (Зогр., Мар., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *завàдя, завàждам* диал. 'скарвам'; *навàдя, навàдвам, навàждам* диал. 'наклеветвам', *навадѝ* 'кажи, изброй, обади' (Седмоградски българи, 19 в., СпБАН 33, 168), *наваджѝйка* диал. 'сгледница, сватя' (от гл. *навàдя* с тур. наст. *-джѝя* и бълг. *-ка*, начално значение 'която (много) приказва'); *обàдя, обàждам* от **об-вадя; повàдя се* диал. 'поскарвам се'; *свàдя, свàждам, свàда* (вж.). — Словен. *váditi* 'обявявам, обвинявам, изповядвам, примамвам', рус. *вáдить* 'карам се, клеветя', чеш. *vaditi* 'преча, правя спънки', *vaditi se* 'карам се', *váda* 'свада, кавга', *vada* 'недостатък, порок' пол. *wadzić* 'скарвам, насъсквам', *wadzić się* 'скарвам се' ,*wada* 'недостатък, грешка'. — Сродно с лит. *vadinti* 'викам, каня', ствиснем. *farwāʒan* 'кълна, проклевам', англосакс. *farwātan* 'отхвърлям, опровергавам', гр. *αὐδή* 'глас, звук, говор', стинд. *vádati* 'говори, казва, съобщава, издава', *vādas* 'изказване; свада, караница', *vādáyati* 'прозвучава, говори'. От същия произход вж. *свàда*.

вадя̀ (вадьò) 'съдба, участ; живот' (Родопите). — Вж. *вадѐ*.

важà 'имам значение, в сила съм'. — Произв.: *вàжен, вàжност, вàжнича; уважà, уважàвам, уважѐние, уваждèм*. — Заети от рус. *вáжить, вáжный, вáжность, вáжничать, уважáть, уважéние, уважáемый,* произв. от *вàга* 'тежина, тежест', диал. *вàжить* 'тежа, тегна', вероятно чрез пол. заето от ствиснем. *wāga,* нем. *Wage* 'везни, теглилка'.

вàза 'съд за откъснати цветя'. — Вероятно чрез рус. от нем. или фр. *vase*, заето от мн. ч. *vasa* на лат. *vas, vasis* 'съд, съдина'.

вазгѐч, вж. *възгѐч*.

вàзе, вàзека 'вас' (Белослатинско; Врачанско; Асеновградско; Казанлъшко), **вàйзи** (Медвен, Котленско). — Разширена форма от *вас*, вж. *аз, àзе, àзека*.

вазелѝн 'вид петролна мазнина, с която се маже кожата за да омекне'. — Произв.: *вазелѝнен, вазелѝнов*. — От фр. *vaseline*, създадено през 1887 г. в Съед. щати от нем. *Wasser* 'вода', гр. *ἔλαιον* '(дървено, маслинено) масло' и наст. *-ѝн*.

Вàзов, ЛИ. — От прякор *Ай-вàз(а)*, от тур. *ayvaz* 'слуга', срв. рус. ЛИ *Айвàзов, Айваздвский*.

вай междум. за болка, съжаление или учудване. — Произв.: *вàйкам се; завàйкам се, завàйквам се; навàйкам се; овàйкам, овàйквам; повàйкам (се), повàйквам (се)*. — Чрез тур. *vay* от перс.; срв. лат. *vae* 'уви, горко ми', гот. *wai*, арм. *vay,* итал. *guai*, алб. *vāj* и др.

вàйгалест 'топчест, валчест' (Прилеп). — Вероятно кръстоска от *вàргалест* и *вàлям* (вж.).

вàйзе тайни говори 'момиче' (ЮЗ). — От алб. *vajzë* също.

вàйница, вàйничка 'стоялце за деца' (Чатал тепе, М. Азия). — Произв. от *вая̀* 'слугиня-бавачка на дете', вж. *вàя* ж., *ваювам*.

вàка 'така' (ЮЗ), 'насам' (Кукуш), **вàкай** 'насам' (Велес). — Образувано от стб. показат. местоимена **овъ, ова, ово** и под влияние на *така*; срв. *вой, вàя*

(ва̀а), ва̀е, ва̀а (ва̀о), мн. *ва̀я* (Битоля, Лерин), срв. *той, тя*; също *ва̀кав, ва̀ков, ва̀ква, ва̀кво; ова̀къв, ова̀ква, ова̀кво; нава̀м* 'насам' (Софийско, Банско), *нава̀мце* (Банско), *нава̀ка, нава̀ки* 'насам' (Гевгелийско), *на̀вакай* 'насам' (Велес), *ва̀мо* 'насам' (Брезнишко, Трънско), *-ве* (ЮЗ), член за мн. ч., м. и ж. р., напр. *жѐниве, ма̀живе*, срв. пол. *tak-owak, taki-owaki*. По-нататък вж. при *овой*.

вака̀нтен '(за служебно място) незает, свободен'. — Чрез рус. *вака́нтный* от нем. *vakant* или фр. *vacant*, а то от лат. *vacans, -ntis*, прич. от *vaco* 'празен съм'. Срв. *вака̀нция, ва̀куум*.

вака̀нция 'продължително свободно време от учебни занятия; незаето служебно място'. — Произв.: *ваканцио̀нен*. — Чрез рус. и пол. от фр. *vacance*, от *vacant*, вж. *вака̀нтен*. Съвременно значение придобива във Франция през 17 век.

Вакарѐл, село в Ихтиманско; местност при Чорул и Несла, Сливнишко, **Вакарѐлец**, местност в Радомирско. — Произв. (от първото): *вакарѐлец, вакарѐлка, вакарѐлски*. — От рум. *văcar* 'кравар' и топон. наст. *-el*, за която срв. *Пасарѐл, Асарѐл* и др.

ва̀кса 'боя за обуща'. — Произв.: *ва̀ксам, ва̀ксвам, ва̀ксаджия, ва̀ксаджийски*. — Чрез рус. *ва̀кса* от нем. *Wachs* 'восък', срв. и нем. *Wichse* 'вакса'.

ваксѝна, вакцѝна 'серум за инжекции'. — Произв.: *ваксѝнен, ваксинѝрам, ваксина̀ция* от (фр. *vaccination*). — От фр. *vaccine*, образувано през 1801 от лат. *virus vaccinum* 'кравешки сок, отрова', от *vacca* 'крава', понеже ваксината се е добивала от крави. Формите с *ц* (по-рядко) се дължат на немско влияние.

ва̀куум книж. 'затворено безвъздушно пространство'. — Произв.: *ва̀куумен*. — Чрез нем. или фр. от лат. *vacuum*, среден род от *vacuus* 'празен', срв. *вака̀нция, вака̀нтен*.

вакхана̀лии 'бурен пир у старите гърци и римляни в чест на Бакхус, бог на виното', **вакха̀нка** 'участничка във вакханалии'. — Вероятно чрез рус. *вакхана́лия, вакха́нка* от лат. *bacchanalia*, произв. от гр. *Βάκχος* 'Бакхус, бог на виното'.

ва̀къл нар. 'черноок (обикн. за овца и овен)'. — Произв.: *ва̀клест, ваклу̀ша* 'вакла овца; птица Lanius collurio', *ваклàт, ваклеша̀т* 'вакъл' (Белово, Демирхисарско), *вакло-цървена боя* 'черновинена боя от брожд' (Мандър, М. Азия), *ваклевчѐ* диал. 'вакло агне', ЛИ *Ваклѝн, Ваклѝнов*. — От по-старата форма на рум. *oacheş*, срв. мегленорум. *oacliş* 'черноок, мургав'; рум. *oacheş* е произв. от *ochi* 'око', като началното *о* пряко *у* се е развило във *в*; срв. чеш. *vakeša, bakeša* 'бяла овца с черно около очите', заети също от рум. (в Трансилвания). За образуването срв. бълг. *подо̀ка овца̀, подо̀чка* 'овца с черно под очите'. Формата *ва̀кълъ* е възникнала от по-старо *ва̀клес(т)*.

вакъ̀ф истор. 'подарен недвижим имот на мохамеданско религиозно учреждение'. — Произв.: *вакъ̀фски*. — Чрез тур. *vâkıf* също, от араб. *waqf*.

-вал, втора съставна част на сложни думи като *ветрова̀л* (раст.), рус. *конова̀л* 'който скопява коне', производно от гл. *ва̀лям* 'търкалям, валям'.

вал¹ 'окопен насип'. — Чрез рус. и вероятно чрез пол. от лат. *vallum*.

вал² диал. 'цилиндричен съд, цилиндър; брана, влак, валяк (за завличане нива)'. — Срхр. *ва̑л* 'вълна̀', словен. *val* 'вълна̀; валяк', рус. *вал*, чеш. *vál* 'дъска, на която се меси (валя) тесто'. Сродно с *ва̀лям* 'търкалям'; заето в рум. *val* 'вълна̀'.

вал³ 'воал, було' (Чирпанско). — Чрез тур. диал. *vala* от фр. *voile*, срв. *ва̀ла*. Думата е станала от м. р., понеже турската форма се е схванала като членувана.

вал⁴ диал. 'огън за осветяване на седянка'. — Начално значение 'натрупано, клада', от тук 'запалена клада, огън'. — Вж. *вàлям*.

***вал⁵** диал. 'дълга издигнатина, насип', запазено в МИ *Вàлот* при Пещани, Прилепско, *Валà* при Калугерово и Боженица, Ботевградско, *Валò* при Плоски, Санданско, възникнали от рум. *val* 'насип'. Според Bernard, Балк. езикозн. 4 (1962), 93, произв. от гл. *вàлям*, с начално значение 'валчесто място', което семантично е съмнително. — Вж. *вàлог*.

вàла диал. 'вид женски накит за глава; кърпа за глава; плат за покривка' (Гулица, Варненско; Аспарухово, Провадийско; Говедарци, Самоковско). — Чрез тур. диал. *vala* от фр., срв. *вал³*.

вàлав 'който лесно пада; непохватен' (Банско). — Произв. от гл. *вàлям* 'търкалям', под влияние на *пàл-ав, глỳп-ав* и др.

вàлавец 'вид ситна бодлива трева, с която палят огън на Коледа' (Велес). — Произв. от гл. *вàлям* в значение 'паля, подпалвам', срв. *коледето* (= коледен огън) *се завалуе най-арно от валавец, сусерка, а кога нема валавец, горат слама* (ЮЗ).

вàлага 'надолнище' (Ново село, Видинско), МИ *Вàлага* при Орешец, Белоградчишко. — Произв. от *валог* с асимилация. Думата е осмислена като женски род от члена *-а*; срв. *вàлога, вàлог*.

валамè, вж. *вàлям*.

валè, рядко **валèт** 'карта за игра с фигура на момче'. — От фр. *valet*.

вàлей междум. за израз на учудване или страх (Веригово, Карловско). — Вероятно от междум. *вах* и *лей*, срв. обаче рум. *valeu* 'уви', срхр. *вàла, вàлаа*, които насочват към тур. *vah Allah!* 'боже мой!'.

валѝ, вàлва, вàлне 'пада валеж (дъжд, сняг, градушка)'. — Произв.: *валèж, валежлѝв* диал. 'дъждовен', *валя̀ва* 'дъждовно време' (Веригово, Карловско), *валèвица* диал. 'дъждовно време', *валювѝт* 'дъждовит, дъждовен' (Радуил, Самоковско); *завалѝ, заваля̀ва; извалѝ се, изваля̀ва се; навалѝ, наваля̀ва; повалѝ, поваля̀ва; превалѝ, преваля̀ва*.—Вж. *валя̀, вàлям;* семантично срв. *зайжда* 'заваля̀ва (дъжд)' (Габрово) от *ѝда*, стб. ɪтɪ, рус. *идёт дождь*, също *снег валит хлопьями*.

валѝден 'който е в законна сила'. — Произв.: *валѝдност*. — Чрез фр. *valide* от лат. *validus* 'здрав, як', произв. от *valeo* 'здрав съм', срв. *инвалѝд*.

валѝя м., истор. 'управител на вилает в турската империя'. — Произв.: *валѝйски, валѝйство*. — Чрез тур. *vali* от араб. *wālī*.

вàлкам, вж. *вàлям*.

вàлма 'слуга в метох' (Света гора). — От гръцки?

валмò 'кълбо, обикн. с прежда; нещо увито като кълбо' (Габаре, Белослатинско; Чешнегирово, Асеновградско), 'раст. Salsola Kali' (Ресен, Търновско), 'перки на колело в тепавица, воденица и др.' (Радуил, Самоковско), 'куп струпани дрехи' (Странджа). — Произв.: *вàлмест*. — От начално **вальмò*, с наст. *-ьмò*, за която срв. *писмò, четмò, повесмò* и др., вж. *вàлям*.

вàло 'було, воал' (Вазов). — Кръстоска от *вал³* и *бỳло* (вж.).

вàлог 'дълга падина между ридове, дол'. — Произв.: *вàложка, валожѝна, валожѝнка*, много често в МИ. — Кръстоска от рум. *vàle* 'долина, поречие' и бълг. *-лог* от ложити, т. е. ниско, легнало място; завършекът е възникнал под влияние на близкозначни думи като *пре-лог, с-лог, раз-лог, по-лог*, известни като географски термини, срещани често в българската топонимия.

вàлога 'валог' (Трънско, Годечко, Белоградчишко), предимно в МИ: *Тòдина вàлога* при Вишан, Годечко, *Валоге* при Филиповци, Трънско, при Вишан, Годечко и при Търговище, Белоградчишко. — Може би *валога* е възникнало от някся румънска дума или преосмислено от *валỳга* (вж.). Крайното *-а* тук е било схванато като член; срв. арум. *vuloágă* 'поляна'.

валс 'вид танц в $^3/_4$ такт'. — Произв.: *вàлсов, валсѝрам, валсỳвам.* — Чрез рус. *вальс* от фр. *valse*, заето от нем. *Walzer* 'валс', произв. от *walzen* 'валям'.

вàлта 'мочур' (Солунско, Петричко, Мелнишко, Гоцеделчевско), 'ниско място в лозе или в нива' (Бобошево, Станкедимитровско), **валтѝна** 'голяма валта' (Кюстендилско), МИ *Вàлтата* при Устово, Смолянско, при Рашка Гращица, Кюстендилско, *Валтина* при Д. Бошнак, Кулско и при Жедилово, Кюстендилско, *Валтината* при Раково, Кюстендилско, *Вàлтите* при Разлог, *Валтѝци* при Конска, Брезнишко. — Заето от нгр. *βάλτη, βάλτον*, а то заемка от стб. *блато (блатнин у Йоан Екзарх), по-късно блато. От нгр. думата е заета и в турски говори *valta* 'мочур'.

валỳга 'крайречна равнина, лъка' (Ошане, Белоградчишко). — Вж. *àлага, àлуга.*

валỳта 'чуждестранни пари; вид парична система' (1865). — Произв.: *валỳтен.* — От нем. *Valuta* или итал. *valuta.*

валỳх диал. 'ненапълно скопен кон'. — Рус. *валýх* '(скопен) овен', *валýшить, волóшить* 'скопявам добиче', *валáх* '(скопен) овен', което по народна етимология е свързано с *валáх* 'влах, румънец'. — Произв. от гл. *вàлям* 'търкалям', основа *вал-* и рядка, вероятно пейоративна, наставка *-ух*; начално значение 'добиче, което е завалено на земята, за да бъде скопено'; за наставката срв. *пастỳх* 'жребец', рус. *петýх* 'петел', пол. *len-uch* 'мързелан', чеш. *lop-uch* 'раст. репей' и др., а за значението срв. рус. *коно-вал* 'който скопява коне'. Вероятно от руски думата е проникнала в пол. *wałach* 'скопен жребец, кон', *wałaszyć* 'скопявам', чеш. *valach* 'скопен жребец', още 'пастир; ленивец' поради свързване с *влах* 'румънец', още в нем. *Walach* 'скопен жребец' в 15 в., също осмислено с *Walache* 'румънец', тъй като в Германия скопени жребци са внасяли от Унгария, Румъния и Русия, вж. Kluge, 836, който обаче го свързва с *Walache* 'влах'.

валц техн. 'вид машинен цилиндър'. — Произв.: *вàлцов (валцова мелница), валцỳвам.* — От нем. *Walze*, сродно с бълг. *вàлям*, срв. и *валс.*

вàлчест, вж. *вàлям.*

вàля 'яма в нива или в ливада' (Ловешко, Тетевенско). — От рум. *valea*, членувано от *vale* 'долина, поречие'.

валя̀ диал. 'струпвам, събирам; събарям; клада огън; старая се, бързам', 'карам стадо' (Габрово); стб. валити сѧ, валѭ сѧ 'търкалям се' (Супр.). — Произв.: *заваля̀, завàлям; наваля̀, навàлям; преваля̀, превàлям, превàл, пря̀вал* диал. 'пътека през било на планина'; *разваля̀, развàлям; проваля̀, провàлям.* — Развито направо от стб. валѭ, вж. *вàлям.* Формата за 3 л. ед. ч. в съвременния език се е специализирала в значение 'пада валеж — дъжд или сняг', развито от значението 'струпвам, натрупвам, сипя', като по всяка вероятност изпърво се е отнасяло до валеж на сняг, при който има натрупване; значението 'кладà огън' се е развило аналогично на *кладà* 'струпвам на камара, правя клàда (от дърва)' и от тук 'паля, клада огън'. Значението 'бързам, карам стадо' е възникнало от значението 'валям се, търкалям се', за което срв. *вàлям се.* Вж. *вàлям.*

валя̀вук диал. 'раст. паламида, Cirsium', **валаву̀к, вълевук, валевук** 'раст. решетка, Carlina acanthifolia'. — Вероятно произв. от прил. *ва̀ляв* 'който се търкаля' и наст. *-ок*, от гл. *ва̀лям* 'търкалям'.

ва̀лям, ва̀лна 'търкалям', 'цапам, мърся' (Габрово, Ст. Загора; Българи, Мичуринско), 'меся (тесто)' (Бистрица, Кюстендилско; Лясковец, Горнооряховско), 'паля огън' (Велешко, Дебърско), 'сека дърва в гора' (Говедарци, Самоковско), 'люлея дете; тепам, сбивам плат или платно' (Булгаркьой, Кешанско; ЮИ Тракия); стб. **валити сѧ** (Супр.), **валѣти** (Ман. хр.), **валꙗти сѧ, валꙗѭ сѧ** (Зогр., Мар., Асем., Сав., Супр.), **възвалити** 'повалям (на земята)' (Зогр., Мар., Асем.), **провалити** 'пробивам' (Ман. хр.). — Произв.: *вал* диал. 'огън за осветяване на седянка', *ва̀лка* диал. 'топче, топка за игра', *ва̀лчица* умал. от *валка, ва̀лкам* 'търкалям', *валчѝт* диал. 'валчест', *валамѐ* 'валчесто камъче или орех, с който се удря при детска игра на орехи' (Пирот), 'стъклено топче за игра' (Лом), *ва̀ляк, ва̀лек* диал. 'топче', *ва̀лчест, ва̀лав* 'който пада лесно; непохватен' (Банско), *ва̀лю* 'непохватен човек' (Банско), *ва̀луша* 'непохватна жена' (Банско), *валмѐ* 'валчесто дърво, по което се търкаля тежък предмет' (Банско), *вало̀к* диал. 'голям объл камък', *валю̀к* 'нисък дебел човек' (Трънско, Самоковско), *валю̀тък, -о̀к* 'валчест камък' (Трънско, Софийско), *валювѐст* 'валчест' (Трънско), *валю̀га* 'късо валчесто дърво, трупче' (Банско), *ва̀лец* диал. 'топче в качамак', *валя̀нка* 'навалица' (Габрово), *валѐнка* диал. 'тлака за валяне на дрехи', *ва̀лен* 'изцапан' (СЗ), *валенѝца* 'лоши конопени влакна' (Разград), *ва̀лянки* умал. от *ва̀лян* 'изцапан' (Мичуринско), *валява̀т* 'валчест' (Ошане, Белоградчишко), *валчава̀ст* 'валчест' (Врачанско), *ва̀лчавест* 'валчест' (Велес), *валевѝст* диал. 'валчест', *валя̀вица* 'тепавица' (Зап), РИ *Валя̀вица*, приток на Джерман, *валявича̀р, валявича̀рка, валявича̀рски, валяню̀га* 'къс хляб или качамак, овалян в масло' (Момчиловци, Смолянско), *валиву̀га* диал. 'топче, топка', *валу̀га* 'бучка (сирене, сняг и др.)'; *во̀звално* 'нанагорно' (Банско); *зава̀лям, зава̀лувам* 'отслабвам телесно, отпадам' (Банско), *заваля̀, зава̀лям* 'събарям (на земята)', *за̀вален* 'нагорен, стръмен' (Банско); *изва̀лям, изва̀лювам* 'изцапвам, замърсявам' (Габрово); *нава̀лува̀м* 'натъркалвам; заразявам' (Банско), *на̀вал* диал. 'раст. Aspidium lonchitis' (Бистрица, Софийско), *нава̀лица, нава̀личе* 'раст. Aspidium; раст. навал; раст. Pyrola; Pyrola rotundifolia', *нава̀лник* диал. 'раст. делянка, Valeriana officinalis; сладка папрат, Polypodium vulgare', *нава̀лниче = нава̀лче* 'раст. навал'; *по̀двал* 'бент от дебело дърво' (Банско), 'подложка под каца, бъчва и др.' (Белослатинско), *подва̀лка* диал. 'раст. подбел, Tussilago farfara'; *проваля̀, прова̀лям* 'пробивам; разстройвам', *прова̀ла, провалѝя; развал̀я, разва̀лям, разва̀ла, развалѐнка* 'раст. разводник, Solanum dulcamara' (Келифарево, Търновско), 'куче грозде, Solanum nigrum' (СИ), 'динче, Sanguisorba, S. officinalis; Sanguisorba minor' (Лясковец, Арбанаси, Търновско), 'старо биле, Atropa belladonna; игловръх, Alyssum calycinum', *лѐпкава развалѐнка* 'раст. Pariataria officinalis; Sanguisorba officinalis', *отро̀вна развалѐнка* 'раст. разводник, Solanum dulcamara', *разва̀лниче* 'старо биле, Atropa belladonna; Sanguisorba officinalis; Sanguisorba minor' (Троян), 'Solanum dulcamara; делянка, Valeriana officinalis'; *свалмо̀* 'голямо кълбо; пряспа' (Банско), (тук представката *с-* има пространствена употреба при движение отгоре надолу, срв. *с-ва̀лям, с-нѐмам, с-влѝчам* и др.); *ветрова̀л* 'раст. ветрогон, Eryngium campestre'. Свършеният вид на префигираните производни от *ва̀лям* е подведен по гл. *валя̀*, срв. *раз-ва̀лям — раз-валя̀, про-ва̀лям — про-валя̀* и др. — Срхр. *ва̀љати*, словен. *vállti*, рус. *вали́ть, валя́ть*, чеш. *valiti, váleti*, пол. *walić*. — Сродно с лит. *volẽ* 'дървен чук', срв. бълг. *валмо̀* 'перка на тепавица', *võlioju, võlioti* 'търкалям', латв. *uolît* 'търкалям, валям', ствиснем. *wuolên* 'ровя, копая', арм. *glel* 'въртя' от

**gowlel-*, стинд. *válati, valate* 'върти се', *vālayati* 'кара да върти', алб. *valë* 'вълнà', нем. *Welle* 'вълнà', *Walz, walzen*, лат. *volvo*, гр. *ἐλύω* 'кривя, извивам'. — Ие. корен **wol-, wōl-*.

вам, вж. *вùе.*

вàма 'такса при продажба на добитък' (Габаре, Белослатинско), 'уем' (СЗ), 'открит пазар, тържище, обик. за риба' (Варна), 'митница' (Добруджа), 'общинска такса за вносна стока' (Ботевград). — МИ *Вамата* при Дебово, Никополско. — Чрез рум. *vàmă* 'мито; митница' от унг. *vám* 'мито; митница', което е от ирански произход.

вàми, вж. *вùе.*

вàмо[1] мест., нар., поет. 'вас', вж. *вùе.*

вàмо[2] нареч. 'тук, насам' (ЮЗ). — Произв. от стб. показ. мест. овъ 'този', по аналогия на наречия като *тàмо, кàмо*, стб. сѣмо, вж. *вàка*, срв. *навàм.*

вампùр нар. митол. 'мъртвец, който се е превърнал на зъл нощен дух и пие кръвта на хора и животни', диал. 'раст. повлек, Convolvulus sepium', **вепùр, вапùр, въпùр, ляпùр** (Градище, Севлиевско). — Произв.: *вампùрски, вампирỳсам (се), вампирỳсвам (се), вампùрка, вампирàр* диал. 'който изтребва вампири', *вампирàрка, вампирджùя, вампириджùя* 'вампирар'; *вепùрски, вепирỳсам, вепирỳсвам, вепирỳша; вапирùца* (Бобошево, Станкедимитровско), *вапùрин* 'плътеник, зъл дух' (Кавакли, Лозенградско), МИ: *Вампùрица* при Слокощица, Кюстендилско (поради поверие за вампири), *Вапирèвица* при Бобошево, Станкедимитровско и при Падеш, Благоевградско, *Вапùро* при Борнарево, Радомирско. — Срхр. *вàмпӣр* (старо), *упирина*, рус. *упы́рь, упи́рь*, укр. *упи́рь*, белорус. *упирь*, чеш. *upír*, пол. *upiór*. — Разнообразието на формите, които често не са резултат на правилен фонетичен развой, трябва да се обясни с особения характер на думата, която спада към кръга на понятията, свързани с табу. Изходна форма вероятно е праслав. **ǫpirь*, от която се обясняват не само бълг. *въпир, вапир*, но и формите с начално *ир-* в сърбохърватски, руски, белоруски, украински и чешки. Пол. *upiór* ще да е заето от руски, а пол. *wypiór* е вероятно изменено по народна етимология от **wąpir*. Незасвидетелстваното стб. *вѫпирь е било заето в гр. *βαμπύρος*, което прониква обратно в български и сърбохърватски. За това говори и глаголът *вампиряса* и запазеният носов елемент, срв. бълг. диал. *грùнда* вм. *гредà* (вж.). В тая си форма думата получава голямо разпространение във всички европейски езици, благодарение на широкото място, което вестниците отделят на една история с вампири, разиграла се в Сърбия през 18 в. Поради липса на успоредици вън от славянските езици, началното значение на думата остава ненапълно изяснено; заето в арум. *vómbir*, рум. *vampir*.

вампòр, вж. *вапòр.*

вàна 'съд за къпане, подобен на корито'. — От фр. *vanne* или нем. *Wanne*.

вàнгал, обикн. мн. **вàнгали** 'засъхнали лайна по задник (на овца)' (Врачанско). — Неясно.

вандàк диал. 'кичур вълна, фандак'. — Вж. *фандàк.*

вандàл, обикн. мн. **вандàли** 'жесток варварин'. — Произв.: *вандàлски* 'варварски', *вандàлщина* 'варварщина'. — Чрез рус. *вандáлы* от фр. *vandal* или нем. *Wandalen*. Значението е възникнало в късния латински език от името на източ-

ногерманското племе вандали, което е водело опустошителни войни с Рим през време на късната античност (4—5 в.).

ванѝлия 'вид ароматен прах за подправка на сладкиши' (1835). — Произв.: *ванѝлен, ванѝлов.* — Чрез нгр. *βανίλια* и итал. *vaniglia* от исп. *vainilla*, умал. от *vaina* 'шушулка, люспа', вж. Ванков, Роман. заемки 190, корен в лат. **vāgīnella, vāgīnula* 'люспа, шушулка'.

вàпа 'вдлъбнатина, котловина' (Момчиловци, Смолянско), **въпа** 'трап, яма, вдлъбната местност; стара рудна яма' (Странджа); стб. вапа 'езеро, локва' (Супр.), вапы (Йоан Екзарх, в препис от 1263). — МИ: *Вàпа*, вр. в Рила, *Вàпата* при Краище, Разложко и при Турян, Смолянско, *Гòрна Вàпа* и *Дòлна Вàпа*, Дебърско; *Въпа* при Парил, Гоцеделчевско и Голяма Желязна, Троянско, *Въпата* при Елешница, Разложко, *Въпето* при Ветрен дол, Пазарджишко, *Въпи* при Яворово, Асеновградско, *Въпите* при Либяхово, Гоцеделчевско, при Пещера и при Връшило, Грудовско; *Вòпката* при Забърдо, Асеновградско и при Стойките, Девинско, *Вòпите* при Левочево, Смолянско и при Павелско, Асеновградско. — Няма съответствия в славянските езици. Срхр. *вàпа* 'пàра, изпарение' вероятно е заето от лат. *vapor*. Сродно със стинд. *vāpī* 'дълго блато', съответно на лит. *ùpė* 'река', латв. *upe* 'река; поток', стпрус. *wupyan* 'облак', вж. Vasmer, REW 1, 168, Вл. Георгиев, Бълг. ез. 11 (1961), 306.

вапѝр, вж. *вампѝр*.

вапòр 'кораб, параход' (Любословие, 1844), **вампòр** (Лазарци, Еленско; Неофит Рилски, 1837). — Произв.: *вапорджѝя* остар., ЛИ *Вапорджѝев.* — Чрез нгр. *βαπόρι*, **βαμπόρι*, тур. *vapor* от итал. диал. *vapore* 'пàра; кораб, параход', с необяснено *-м-*, възникнало на гръцка почва, срв. и Ванков, Итал. заемки, 231.

вàпсвам, вàпсам нар., остар. 'багря, боядисвам' (Юж). — Произв.: *вапсàр, вапсàрница* 'бояджийница', *вапсàрски, вапсѝло, вапсѝлен, вапсѝлка, вапсѝлчица, вапсàлка* 'багра, боя', *вàпсанка* 'циганка' (Солунско), *вапцỳвам* 'боядисвам, шаря яйца' (Банско), *вапцàр* 'бояджия на прежда и платове' (Банско), ЛИ *Вапцàров* (Банско), *вàпцило* 'боядисан плат' (Банско). — От нгр. аорист *ἔβαψα* от *βάφω, βάπτω* 'боядисвам', начално значение 'потапям'.

вар ж. 'печен варовик, употребяван в строителството', диал. м. (Габрово, Котел), диал. 'желязна згурия'; стб. варъ 'горещина' (Зогр., Мар., Асем., Супр.), варъ (Кормчия от 1262, Ман. хр.). — Произв.: *вàрен, вàров, вàрев, варовѝт, варнѝца, варòвик, варòвник, варòсам, варòсвам, варджѝя, варджѝйка, варджѝйница, варнѝк* диал. 'отвор на рудна пещ, отдето излиза згурията'; *вародобѝвен*; МИ: *Варà* при Челопеч, Пирдопско, *Варът* при Павелско и Косово, Пловдивско, *Варън* (с член *-н*), *Вàрска тѝкла* при Хвойна, Асеновградско и др., *Варовѝтец* при Етрополе и при Поибрене, Панагюрско, *Варовѝтица* в Кюстендилско и Босилеградско, *Варовѝще* при Долно село, Кюстендилско, *Варни дол* при Босилеград. — Срхр. *вâр* 'горещина; кипене', рус. *вар* 'вряла вода; горещина, пек', чеш. *var* 'кипене, варене', пол. *war* 'вряла вода'. Други съответствия вж. при *варя̀*. Думата се среща в мъжки и женски род както *кал, пèпел, вèчер, пот* и др. — По-старата форма е от м. р.; заето в рум. *var, vărniță*.

вàра диал., в израз *както го вàра сварила* 'както е заварен, каквато му е съдбата'. — Декомпозирано от *завàря, свàря* 'настигна' като етимологична фигура; за формата срв *(над)превàра, завàра* и др., вж. *вàря*.

варàд 'воденичен улей' (Странджа), 'дънер, направен във вид на каца' (Свирачи, Ивайловградско). — МИ: *Варàдет* при Калово, Малкотърновско. — Неясно.

вàрай, вàрайте, вж. *вàрам*².

варàк¹ 'тънък лист от злато или сребро, употребяван за украса'. — Произв.: *варàчен, варакòсам, варакòсвам,* рядко *варакòша, вараклѝя* 'покрит с варак' (от тур. *varakli*), *вараклѝен* 'украсен (като) с варак' (Търново, в нар. пес.), *варакчѝя, варакладѝсам, варакладѝсвам* (от тур. аорист *varakladı*), *варакладòсам, варакладòсвам.* — Чрез тур. *varak* от араб. *wereq* 'лист, хартия'.

варàк² диал. 'линия за чертане'. — Вж. *харàк.*

варакѝндел 'молив' (Коларовград). — Вж. *хараккòндел.*

вàрам¹, **вàр(ну)вам, вàрна** 'варкам, бързам' (ЮЗ), **вàрям се** 'надбягвам се' (Софлийско). — Произв.: *вàрань* диал. 'надбягване'. — Вж. *вàря се.*

вàрам², **вàрвам** 'оставям на мира, не безпокоя' (Врачанско), **вàрай, вàрайте** нар., поет. 'пазѝ, предпазѝ, недай боже, вардѝ, горкò': *Вàрай мòме! Вàрайте вѝе, млàди мòми!* **вàрай го** 'оставѝ го, зарежѝ го' (Белослатинско, Врачанско, Оряховско, Никополско), диал. 'залисвам, забавлявам (дете)', 'мамя, лъжа': *варà гю, не преварà гю* (Царибродско). — Произв.: *превàрам, превàрвам, превàра* диал. 'измама'. — Чрез срхр. *варати, вароватu* 'пазя, охранявам', вероятно от нем. *wahren* също, вж. Schneeweis 123 сл. Развоят на бълг. значение е вървял по следния път: пазя → пазя дете → залъгвам, залисвам → мамя, лъжа.

вàрам се диал. 'карам се', 'препирам се' (Софийско). — От **свàрам се*, дето началното *с-* е схванато като представка. — Вж. *свàра.*

варанàк диал. 'млад дивеч'. — Вероятно произв. от *вàрань* 'надпреварване, надбягване с коне' и наст. *-ак,* начално значение 'животно, което може да бяга бързо (като да се надбягва)'.

вàрварин 'нецивилизован човек', диал. 'недодялан, груб човек'; стб. **варварь** (Син. пс., Супр., Ман. хр.), **варварьскъ, варварьскы, варварьствовати** (Ман. хр.). — Произв.: *вàрварски, вàрварство, вàрварщина, вàрварствувам, варваризѝрам* (от фр. *varvariser*), *варварѝзъм.* — От гр. *βάρβαρος*, което е от звукоподр. произход, срв. *бърбòря.*

вàрвудник 'епитет на коледар (в нар. пес.)' (Райково, Смолянско): *кòладицеводрварице, кòладници-водрвудници.* — Кръстоска от *воарварица* (от празника света *Варвара*) и *кòладник* 'коледар'.

варгàлям, вж. *въргàлям.*

вàрда¹ междум., разг. 'пазѝ се, отстранѝ се от пътя, сторѝ път' (1864) — Чрез гр. *βάρδα* от итал. венец. *varda* 'гледай, пази се', преминало като морска команда, вж. Ванков, Итал. заемки, 231; срв. *вàрдя.*

вàрда² диал. 'място, дето пази стража; стража'. — Чрез гр. *βάρδια* 'стража, караул', от итал. *vardia,* заето от герм. *warda*; срв. *вàрдя.*

вàрдало, вàрдоло 'ивица гьон, която се зашива или закова около въръст на обувката'. — Чрез нгр. *βαρδάλον* от итал. *guardolo, guardalo,* вж. К. Костов, БЕз 3 (1953), 256, произв. от гл. *guardare* 'пазя', срв. *вàрдя.*

вардàлям, вж. *вървàлям.*

вардзѝя 'варзилка' (Ботевград). — Вж. *варзѝя, варзѝлка.*

вардиянин, вж. *вардя.*

вардунар диал., остар. 'човек, който доставя храни в Рилския манастир'. — Произв. от *врадуни* 'кола, двуколка', осмислено с гл. *вардя.*

вардя 'пазя' (17 в.). — Произв.: *вардач, вардачка, вардар* диал., *вардиянин, вардиянка; завардя, завардвам; изварядя, извардвам; овардя, овардвам; повардя, повардвам.* — Вероятно чрез срхр. *вардати, вардам* от итал. *guardare,* срв. *варда, вардало.*

варе диал., междум. за израз на болка, на оплакване: *Олеле варе! Бре варе!,* **варя** обръщение към мъж (Банско). — Вж. *вери.*

варе кой си диал. 'някой си, кой годе', **варе къде си** 'някъде си', **варе фто** 'някой си' (Седмоградски българи, 19 в., СпБАН 33 (1926), 158). — От рум. остар. *vare,* сега *oare* 'нима', *oare căre* 'който и да е', *oare cĕ* 'каквото и да е', *oare cum* 'както и да е', *oare unde* 'където и да е', произв. от гл. *vreá* 'искам, желая', вж. и М и л е т и ч, СпБАН 33 (1926), 158.

варекам, вареквам, варекна 'плача с глас, оплаквам се' (Белослатинско, Ботевградско), **варякам** (Изт). — Произв.: *вареци* 'писъци' (Ботевградско); *изварякам; наварякам се, навbooрявам се.* — Произв. по *врекам* 'врякам' от междум. *варе,* както от *ох — охкам, ах — ахкам* и др.

варел 'голям метален цилиндричен съд с две дъна'. — Чрез нгр. *βαρέλι* 'бъчва, варел, каца', умал. от *βαρέλα* 'бъчва', заето от итал. *barella.*

варзилка диал. 'червена боя или тресчици от южно дърво за боядисване на яйца'. — Произв.: *варзило, варзилов, варзилце, варзилчица.* — Срхр. *врзило* 'червена боя'. — Вероятно от гр. *Βρασιλία* 'Бразилия', вж. и V a s m e r, Die griech. Lehnwörter 147; в гръцки обаче няма подобно нарицателно; южнославянската форма би трябвало да гласи **вразил-,* а не *варзил-.* Срв. рум. *vărzá* 'разливам', *înverzí* 'боядисвам зелено'.

варзия 'раст. Tamarindus indica' (Търново), **варзя** (Софийско). — Произв.: *варздсам, варздсвам* диал. 'червя великденски яйца'; *доварздсам, доварздсвам; заварздсам; наварздсам, наварздсвам* 'боядисвам много'; *поварздсам.* — Вж. *варзилка.*

вариант 'разновидна разработка на тема, план, песен и др.'. — Произв.: *вариантен.* — Вероятно чрез рус. *вариант* или нем. *Variante* от фр. *variant,* сег. прич. от *varier* 'изменям, променям'.

варианта 'втора железопътна линия в същата посока'. — Вероятно от нем. *Variante* или фр. *variante* 'вариант, разновидност', вж. *вариант.*

вариация 'разнообразна разработка на основна музикална тема; вариант; видоизменение'. — Вероятно чрез фр. *variation,* нем. *Variation* от лат. *variatio,* произв. от *varius* 'различен'.

вариете 'увеселително заведение със сцена, на която се пее, играе, танцува'. — Произв.: *вариететен.* — От фр. (théâtre de) *variétés* 'естраден, вариететен театър', *variété* 'разнообразие'.

вариклечко диал., разг. 'голям скъперник'. — Произв.: *вариклечковски* (Вазов), *вариклечковщина.* — От *вари-клечка,* от типа *стърчи-опашка.* Начално значение 'човек, който вари много пъти едно и също месо, забучено на клечка, колкото да си подмазни яденето'. — Вж. *варя* и *клечка.*

варио̀ла 'вид шарка, сипаница, Variola vera'. — Чрез нем. *Variola* или фр. *variole* от средновек. лат. (6 в.) *variola*, букв. 'петниста (болест)', произв. от *varius* 'разноцветен, пъстър'.

варицѐла 'болест лещенка, Varicella'. — Чрез фр. *varicelle*, умал. от *variole* 'вариола', възникнало през 1812 г.

варѝя 'тежък железарски чук' (Габаре, Белослатинско; Ботевград; Луковитско, Брезнишко, Трънско, Радомирско; Говедарци, Самоковско; Зап), остар. 'тежко ударение' (Каравелов). — От нгр. *βαριά* 'железен чук' от по-старо *βαρεῖα*, произв. от прил. *βαρύς* 'тежък'.

ва̀рка поет. 'ладия, лодка' (Странджа, ЮИ). — Произв.: *варка̀р, ва̀рчица*. — Чрез нгр. *βάρκα* от лат. *barca, barica*, а то от стгр. *βᾶρις* 'ладия, сал'.

ва̀ркам, ва̀рна 'бързам' (ЮЗ, Зап). — Произв.: *ва̀ркост* 'бързане' (Благоевградско); *дова̀ркам; зава̀ркам, зава̀ркувам; изва̀ркам, изва̀ркувам; нава̀ркам се; надва̀ркам, надва̀рквам; пова̀ркам, пова̀рквам; прива̀ркам; разва̀ркам се, разва̀ркувам се*. — Произв. от гл. *ва̀рам*[1], вж. *ва̀ря се*.

варкозу̀н, вж. *вракозу̀н*.

вармио̀к 'вид детска игра' (Говедарци, Самоковско). — От тур. *varmı yok* 'има ли, няма'.

Ва̀рна геогр. — град на Черно море. — Произв.: *ва̀рненски, ва̀рненец, ва̀рненка, ва̀рналия* (с тур. наст.), *ва̀рналийка*. — През 14 в. *Βάρνα* (у Мануил Фил), от стб. **варнъ* 'черен, вран', неметатизирано, по-късно *вранъ, врана*, срв. р. *Вра̀на*, приток на Камчия.

ва̀рош 'градски център; стара (укрепена) част на град' (Зап, ЮЗ, СИ, от 18 в.). — Произв.: *ва̀рошки, варо̀шанин, варо̀шанка, варо̀шански, варо̀шанче*. Често в МИ. — Чрез срхр. *ва̀рош* 'град' или тур. *varoş*, заети от унг. *város* 'град' към 15—16 в. от погранични области към Унгария, произв. от *vár* 'крепост', което е от ирански произход.

ва̀рса-йо̀кса нареч. 'има-няма, как да е, горе-долу' (Момчиловци, Смолянско). — От тур. *varsa-yoksa* 'ако има, ако няма', условно накл. от *var* 'има' и *yok* 'няма'.

ва̀ря се 'надбягвам се' (Болград; Странджа), **ва̀ря** 'боря': *сон ме ва̀рит* (ЮЗ); стб. **варити, варѭ** 'изпреварвам, идвам по-рано' (Зогр., Мар.. Асем., Син. пс., Сав кн., Супр., Зогр. листи), **варꙗти** 'изпреварвам' (Зогр., Мар., Сав. кн., Супр.), **прѣдъварити, прѣдъварѣти** 'идвам по-рано' (Супр.). — Произв.: *зава̀ря, зава̀рвам, зава̀ра* диал. 'заварване', *зава̀реник* 'заварен син', *зава̀рник* диал. 'завареник', *зава̀реница* 'заварена дъщеря', *зава̀рница* диал. 'завареница'; *изпрева̀ря, изпрева̀рвам, изпрева̀ра; нава̀ря, нава̀рвам* диал. 'преварвам'; *надва̀ря (се), надпрева̀рвам (се), надпрева̀ра; прева̀ря, прева̀рвам, прева̀ра* диал. 'преварване', *прѐвар* диал. 'преварване, изпреварване', *прѐварник* 'сватбар, който избързва до къщата на зетя, за да извести, че сватбата пристига' (Родопите); *предва̀ря, предва̀рвам, предварѝтелен* (от рус.); *про̀варник* диал. 'преварник'; *сва̀ря, сва̀рвам, спровъ̀рник* диал. 'преварник' (сближено с гл. *вървя̀*); *ува̀ря, ува̀рвам* диал. 'пристигам'. — Рус. *варѝть*, чеш. диал. *vařiti*. — Сродно с лит. *varýti* 'гоня', латв. *vert, veŗu* 'тичам'.

варя̀, диал. **ва̀рвам, ва̀рна** 'готвя на огън'; стб. вьрѣти 'готвя; възварявам', възварити 'възварявам' разварити 'разварявам', прѣвъзвьрѣти 'избухвам (от гняв)', съвьрѣти 'сварявам' (Супр.). — Произв.: *ва̀рѝво, варнѐ* 'количество вариво за едно варене' (Кесарево, Горнооряховско), *ва̀рък* 'който лесно увира' (Габрово), *варѐйка* 'голяма дървена готварска лъжица' (Ерменкьой, Узункюприйско), *варѝляк* 'гърне' (Банско), *варѝлник* 'голям котел' (Сев. Родопи), *варенѝк* 'царевична каша' (Приморско, Бургаско), *ва̀реник* диал. 'начин на готвене, кухня', *ва̀рень* 'вариво' (Смолян), *ва̀рѝвце, варѝлце, варѝтба; възваря̀, възваря̀вам, възва̀дра* диал. 'вълнение, бунт'; *доваря̀, доваря̀вам; заваря̀, за̀варям, заваря̀вам, зава̀рка; изваря̀, изваря̀вам, изва̀ра, изва̀рка, изва̀рчанин* диал. 'червей в извара', *изва̀рък* диал. 'извара'; *наваря̀, наваря̀вам; обваря̀, обваря̀вам; отваря̀, отва̀рям, отваря̀вам, отва̀ра* диал. 'извара'; *оба̀ря, оба̀рювам* диал. 'обварявам', *патлѝджанче оба̀рено* 'нисък, сбръчкан човек' (Велес); *поваря̀, поваря̀вам, поварѐйка* диал. 'голяма готварска лъжица', *пова̀рка* диал. 'поварейка', *пова̀рница* диал. 'кухня'; *подваря̀ (се), подваря̀вам (се), подва̀ра* диал. 'извара'; *преваря̀, преваря̀вам, прева̀рям, прева̀ра* диал. 'вид трева, която се бере на Гергьовден и се дава за страх; раст. Veronica, V. officinalis, V. prostrata; раст. лимонче, Scutellaria, S. galericulata, S. orientalis', *прева̀рче* 'раст. змийска трева, Veronica chamaedrys'; *приваря̀; разваря̀ (се), разваря̀вам (се); сваря̀, сваря̀вам; уваря̀, уваря̀вам, ува̀рям, уварлѝв* 'който увира лесно'; *вариклѐчко* 'скъперник' (вж.); *котлева̀рка* (СЗ; Врачанско) и *котлова̀рка* 'забит прът в земята, извит в горния край, на който закачат котле да ври' (СЗ; Родопите). — Срхр. *ва̏рити*, словен. *vaříti*, рус. *вари́ть*, чеш. *vařiti*, словаш. *variť*, пол. *warzyć, war* 'гореща вода', гор. луж. *warić*, дол. луж. *wariś*. Ие. **wer-, *wor-, *wōr-*, срв. от същия произход *вар, вря, ѝзвор*. — Сродно с лит. *vìrti, vérdu* 'кипя, клокоча; готвя', *varùs* 'варък', арм. *varem* 'запалвам, разгарям', *varim* 'горя'. — Ие. **wōr(i)jō* 'кипя'.

вас, вж. *вѝе.*

вас, ва̀са 'цял, всеки' (Солунско). — От стб. вьсь 'цял, всеки', чрез вьса > васа и от тук м. р. *вас*. — Вж. *вес, всѐки.*

васа̀л истор. 'зависим феодал'. — Произв.: *васа̀лен, васа̀лски, васа̀лство, васа̀лка.* — Чрез рус. *васса́л* или фр. *vassal* от средновек. лат. *vassallus*, произв. от *vassus* 'човек от свита', заето от келт., срв. кимвр. *gwas*, бретон. *gwaz* 'мъж, човек'.

ва̀сам 'подносвам (дреха, обуща)' (Търново). — От гр. *βάζω* 'турям, слагам, обличам'.

ва̀сам се 'боря се' (Тетово), вж. *вя̀сам.*

Васѝл, ЛИ, стб. Василии (Асем., Сав. кн., Супр.), Василь (Син. тр., Супр.). — Произв.: *Васѝла, Васѝлка, Ва̀со, Ва̀ско, Ва̀са, Ва̀ска, Васила̀на, Васѝлица* 'Василовден' (ЮЗ), *васѝлича̀р* 'сурвакар; русалия, мечкар' (ЮЗ), *васѝлича̀рка* (ЮЗ), *васѝлича̀рски; Васѝловден;* МИ: *Васѝлин дол* в Никополско, *Васѝличино дере* в Пловдивско, *Васѝлковица* в Троянско, *Васѝловец* в Ботевградско; *Шѝко.* — От гр. *βασίλειος*, прил. от *βασιλεύς* 'цар, владетел', срв. от същия произход *базѝлика, босѝлек.*

васѝя 'настойник, опекун' (СЗ). — Чрез тур. *vasi* от араб. *waṣiyye.*

ва̀скам 'удрям силно и изведнъж' (Котел), 'бия, удрям' (Странджа). — Произв.: *нава̀скам, нава̀скувам.* — Вж. *вя̀сам.*

ват 'единица за измерване на електрическа мощност'. — Чрез нем. или фр. *watt* от англ. *watt*, по името на Физика James *Watt* (1737—1810), създадено през 1881 г.; срв. *килова̀т.*

ва̀та 'подплънка на дреха'. — Произв.: *ва̀тен, ва̀тенка* (от рус.), *вати̇̀рам, ватали̇̀н* (от нем.). — Чрез нем. *Watta, Watte*, от източен произход.

ва̀тала (ед. ч. **ва̀тало,** което образува мн. ч. *ва̀тали*, понеже се схваща като ж. р.) нар. 'горна част на рамката на тъкашко бърдо'; МИ *Ватала̀рнята* при Топлеш, Габровско (там правели ватала за станове).— От **хва̀тало*, произв. от диал. гл. *хва̀там* 'хващам'. Наречено е така или затова, че *обхваща* бърдото, или затова, че *се хваща*, за да се набива вътъкът с него.

вата̀н 'семеен имот, бащиния' (Асеновградско). — Чрез тур. *vatan* 'отечество, родина' от араб. *waṭan.*

вата̀х, вата̀ф(ин) остар. 'главен майстор в рударска пещ' (Самоковско), диал. 'главатар на русалийска дружина'. — Произв.: *вата̀хов*, ЛИ *Вата̀хов, вата̀шки*, ЛИ *Вата̀шки*, МИ *Вата̀шки дол*, Ихтиманско, *Вата̀хова корѝя*, Пирдопско. — Срв. рум. *vătáf* 'надзирател, кехая; началник на стража; главатар'. — Думата няма съответствия в другите славянски и балкански езици. Рум. *vătáf* 'главатар, воевода', остар. 'ръководител на овчари; надзирател на чифлик; селски глашатай', е заето от български; за $h > f$ срв. бълг. *прах* > рум. *praf*, бълг. *връх, върх* > рум. *vîrf.* Най-вероятно е да се приеме, че тя е наследена от тракийски, ие. **wod-ok(o)-s* 'водач, вожд' с характерното за тракийски език изместване на съгласните ($d > t$, $k > k^c > x$) и $o > a$, за наставката срв. рус. *ед-óк, езд-óк, сед-óк, ход-óк* и под. Основното значение на българската (и румънската) дума е 'водач, вожд' > 'ръководител, главатар, началник' > 'главен майстор'. Рус. *ватáга* 'купчина (хора, животни), банда', укр. *ватáга* 'куп, маса', струс. *ватага* 'палатка, шатра' са заети от тюркски, срв. сттур. *otaγ* 'палатка, стая, семейство', (османски) тур. *oda(k)* 'стая' и семантично нямат нищо общо с нашата дума, срв. Vasmer, REW 1, 172 сл. Рум. *vătaş* 'пазач' е заето чрез тур. *vattas* 'пастир' от араб. *vaṭṭâs* 'пастир' (пак там).

ва̀тман 'водач на трамвайна кола'. — Произв.: *ва̀тмански.* — От фр. *wattman*, създадено в края на 19 в. от англ. *watt* 'ват' и *man* 'човек, мъж'.

ва̀тра 'огън' (Банско) само в идиоматични изрази като: *удри ватрата* 'изгори го', *дадох му ватрата* 'изгоних го; запалих го', *ва̀трище* 'огън за увеселение' (Зап). — Сродно със срхр. *вȁтра* 'огън', чеш. (Източна Моравия) *vatra*, словаш. *vatra* 'огън', пол. *watra* 'огнище, огън, жарава', укр. *vatra* 'огън', рум. *vatra*, алб. тоск. *vatrë*, гег. *votrë* 'огнище', унг. *vatra* 'огнище' са несъмнено сродни с авест. *ātar-* 'огън', арм. *airem* 'горя, паля', ирл. *áith* 'печка', рус.-чсл. обатрити сѧ 'възпалявам се', об-ащрение 'φλεγμονή, възпаление', обаче фонетичните особености не са ясни. По своя ареал на разпространение (румънски, албански, унгарски, южнославянски, словашки, чешки, полски и украински) думата *vatra* се определя като дакийска (дако-мизийска). Тя произлиза от ие. **ātr-ā*, дак. **otra* > **oatra*, понеже в дакийски ие. *ā* преминава в *o*, което пред (твърда) сричка с *a* се прегласява в *oa*, както в румънски (дакийски субстрат): дак. **oatra* е заето в слав. като *vatrā*, срв. бълг. *ва̀клес-т, ваклеш-ат* от рум. **oacleş* > *oacheş*, мегленорум. *oacliş* 'мургав, черноок, тъмноок', чеш. *vakeša*

'бяла овца с черно около очите', от рум. *oacheşa, oacheş*. И така, славянската дума е заета от дако-мизийски, обаче рус.-чсл. обатрити, обацрениие са праславянски (от ие. **ātr-*); албанската е наследена от дакийски; същото може да се отнася и за румънското съответствие, но то би могло да бъде заето и от български; унгарската дума е заета от славянски.

ватрàк, вж. *вътрàк*.

ватрàл 'лопатка за жар, ръжèн' (Софийско, Банско, Малкотърновско, Бургаско, Визенско, Дедеагашко, Ксантийско, Чорленско). — Срхр. *вàтраљ*, словаш. *vatrál*, укр. *ватралка*, пол. *watral*. — Произв. от *вàтра*.

вàфкам '(за куче) джавкам'. — Звукоподр., срв. *джàфкам, кляфкам* и др.

вàфла 'сладкиш с подсладена кора; вид печена подсладена кора с форма на пчелна пита'. — Чрез нем. *Waffel* от холандски, сродно с *Wabe* 'пчелна пита', *weben* 'тъка'.

вафцà 'пришка, която сърби, въсцà' (Банско). — От *въсцà* (вж.), *въщицà*, като *ш > х > ф*, както диал. *прàфци* 'прасета' (Солунско) от *прàсци, нòхче* от *нòщиче*.

вах, ваф диал., междум. за израз на болка, мъка, уплаха. — Произв.: *вàхкам, вàхна, вàфкам* '(за нестинарка) издавам вик „вах" при игра на огън' (Българи, Мичуринско). — От тур. *vah*.

вàхмистър воен., остар. 'кавалерийски старшина'. — Произв.: *вàхмистърски*. — Чрез рус. от хол. *wachtmeester*, произв. от *wacht* 'стража, пазене, пост' и *meester* 'началник, шеф'.

вàхса 'раст. тлъстица, тученица, Portulaca oleracea' (Пирдоп). — От **въхса*, с *ъ > а*, както *даш < дъжд*, вж. *въсца, въхца*.

вахт 'сгодно време за работа' (Странджа). — Чрез тур. *vakit, vakti* 'време' от араб., чрез преход *кт > хт*, характерен за говора, срв. *дòхтор, дòфтор* от *дòктор* и др.

вàцани 'плодове на черница' (Скечанско). — От гр. *βάτσινο* 'къпина (плод)', произв. от *βάτος* 'къпина (храст); тръне', вж. *Ανδριώτης* 34. Промяната на значението е станала на бълг. почва.

ваш, вàша, вàше притеж. мест. за 2 л. мн. ч.; стб. вашь (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн. и др.). — Произв.: *вàшенец, вàшенка, вàшенски, вàшенската, вàшенче, вàшата*.—Срхр. *вàш*, словен. *vàš*, рус. *ваш*, чеш. *váš, vaše* ж. и ср., словаш. *váš, vaša, vaše*, пол. *wasz*.—Произв. от *вас + jь*, срв. *вас, вùе*.

ваỳвам 'бавя, залисвам дете' (Банско). — Произв.: *заваỳвам; изваỳвам* 'да отгледам дете'; *наваỳвам се* 'омръзва ми да гледам дете'. — Производно от *вàй* 'слугиня-бавачка' (вж.), както *слугỳвам* от *слугà*.

вàй 'слугиня-бавачка на дете' (Банско). — Произв.: *ваỳвам* 'бавя малко дете' (Банско). — От нгр. *βάγια* 'кърмачка, дойка', срв. *вàглям*.

вàя, вàа показ. мест. за близки предмети (ЮЗ). — От стб. ова; за образуването срв. *тàя* от стб. та, *тòя* от стб. то и др., вж. *вàка*.

вàя, вàям 'моделирам, скулптирам'; стб. изваꙗние (Супр.), изваꙗти, изваꙗнїе (Ман. хр.). — Произв.: *ваятел, ваятелка, ваятелство, ваятелски; извàям, извàйвам, изваяние; повàям, повàйвам*. — Срхр. *вàјати*, рус. *ваять, ваяю*. —

Има три възможности за обяснение: според едни думата стои във връзка със стб. вити 'вия', както напаѩти: пити, срв. стинд. *vāyas* 'тъкач', *váyati* 'тъче, плете'; според други е във връзка със стинд. *vá-* 'копая, продълбавам', а според трети е първобълг. дума, заета в унг. *vaykálok* 'изрязвам', *váyom* 'дълбая'.

вдѝгам, вдѝгна, народно **дѝгам** 'движа нагоре'. — Произв.: *вдигàч, вдигàчка* диал. 'уред, лост за повдигане горен воденичен камък' (СЗ), *вдѝган* диал. 'вдигане', *вдѝганица* диал. 'вдигане', *вдиг* диал. 'горен край на чорап', *вдѝже* умал. от *вдиг; навдѝгам, навдѝгна, навдѝгам (се), навдѝгна (се); повдѝгам, повдѝгна; пòвдиг* диал. 'бунт; подвиг', *пòдвиг* (вж.); *превдѝгам, превдѝгна* диал.; *привдѝгам, привдѝгна; провдѝгам (се), провдѝгна (се)* диал.; *вдигнòглав* диал. 'горделив'. — От **двѝгам,* стб. двизати, двигѫ (движѫ), двигнѫти, двигнѫ, вж. *двѝжа, дѝгам.* Формата *дѝгам* е получена чрез метатеза и декомпозиция от *в-дигам,* като *в-* е схванато като представка, вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и ономастика, 10.

вдовèя 'живея като вдовец или вдовица', **вдовèц** 'мъж, чиято жена е умряла', **вдовѝца,** диал. **довѝца, удовѝца, бдовѝца** 'жена, чийто мъж е умрял'; стб. въдова, вьдовица (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), вдовица, вдовичьство, вдовъство (Ман. хр.). — Произв.: *свобòдна (слобòдна) вдовѝца* диал. 'раст. Aster amallus, Aster chinensis', *вдовѝчка, вдовѝчица, вдовѝчи, вдòвски, вдòвство, вдову̀вам, вдовѝшки, вдовèшки, вдòвствувам* книж.; *навдову̀вам се* диал.; *овдовèя, овдовя̀вам; повдову̀вам; удовèя, удовя̀вам.* — Срхр. *у̏дова,* словен. *vdọ̑va,* рус. *вдовá,* укр. *удовá,* чеш. *vdova,* пол. *wdowa,* гор. луж. *wudowa,* дол. луж. *hudowa.* Праслав. **vьdova.* — Сродно със стпрус. *widdewū,* гот. *widuwō,* ствиснем. *wituwa,* стинд. *vidhávā* 'вдовица', *vidhú-* 'вдовец', авест. *viδavā,* лат. *vidua* 'вдовица', *viduus* 'вдовец', гр. *ἠίθεος* 'неомъжен, неоженен'.

вдод диал. 'птица папуняк, Upupa epops'. — Словен. *vdòd,* рус. *удóд,* укр. *у́дід,* род. п. *удóда,* белорус. *удод,* пол. *dudek.* — От звукоподр. произход.

вèверица, вèрверица диал. 'катерица, Sciurus vulgaris', **вèйверица** (Дебърско). — Произв.: *вèверичка, вèверичин, вèверичина* 'месо от веверица' (Младенов, БТР). — Срхр. *вjȅверица,* словен. *vẹ̑verica,* рус., остар. *вéверица* 'катерица; хермелин, Mustela erminea', чеш. *veveřice, veverka,* словаш. *veverica,* пол *wiewiórka.* — Сродно с лит. *voverė̃* 'катерица', диал. *vaivere* 'пор', латв. *vãvere,* стпрус. *weware,* англосакс. *ác-weorna,* стшвед. *ékorne,* перс. *varvarah.* — Вероятно от ие. **wer-* 'извивам, изкривявам' поради извиването на тялото ѝ при катерене; заето в рум. *véveriță.*

вег, вèгав и **вед** 'кривоглед' (ЮЗ). — Срв. *вèги* 'вежди', чрез затвърдяване на *г* и *д* от по-старо **вег', *вед',* вероятно заети от срхр.; вж. *вед.*

вегетариàнец 'човек, който не яде месо'. — Произв.: *вегетариàнски, вегетариàнка, вегетариàнство.* — Чрез рус. *вегетариáнец* от нем. *Vegetarianer,* създадено през 19 в. в Англия от лат. гл. *vegeto* 'съживявам, ободрявам', произв. от *vegetus* 'оживен, въодушевен, смел', срв. фр. *végétarien,* англ. *vegetarian.*

вегетатѝвен книж. 'който се отнася до растежа (на растения или изобщо на организми)'. — Чрез нем. *vegetativ* от лат. *vegetativus,* вж. *вегетѝрам.*

вегетàция книж. 'растеж, развой (на растение или изобщо на организми)', **вегетациòнен.** — Чрез нем. *Vegetation* от лат. *vegetatio* 'растеж', вж. *вегетѝрам.*

вегетѝрам книж. '(за растения) раста, вирея', разг. 'живея без духовни интереси; живея оскъдно'. — Чрез нем. *vegetieren* от лат. *vegeto* 'ободрявам, оживявам', срв. *vegeo* 'бодър съм, възбуждам'.

вѐги 'вежди' (Щипско, в поговорка), вж. *вѐжда*.

вѐгялце, вѐдалце 'кукичка, с която обеца се закача за ухото' (Велес). — Неясно.

вед 'кривоглед' (ЮЗ). — От *вѐгяв* =**веждав*, т. е. който гледа като си снишава веждите. Думата се среща в говори, в които вместо *жд* се явява *г*, срв. *мѐгя*=*межда̀* и др.; вж. *вег*.

веда̀ диал. 'водя; въдя'; стб. вєсти, вєдѫ (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), въвєсти, -вєдѫ (Зогр., Мар., Асем. и др.), въвєдєниѥ (Зогр. листи), възвєсти, -вєдѫ (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс. и др.). — Произв.: *въведа̀, въвѐждам, въведѐние* (от рус. *введе́ние*); *доведа̀, довѐждам, до̀вод, довѐденик* диал. 'доведено момче', *довѐденица* диал. 'доведено момиче'; *заведа̀, завѐждам, за̀вод* 'обичай, практика' (Банско), *зави̇̀дам*, диал. 'завеждам', *заведа̀йка* диал. 'мома, която някой е отвлякъл, за да се жени за нея', *заво̀д* 'фабрика' (от рус.), *заведѐние* (от рус.); *изведа̀, извѐждам, и̇̀звод; наведа̀, навѐждам* (основно значение 'веда надолу, наклонявам'); *надведа̀ (се), надво̀ждам (се)* диал. 'навеждам (се)'; *оведа̀ (се), овѐждам (се); отведа̀, отвѐждам; поведа̀, повѐждам, по̀во̀д; подведа̀, подвѐждам, подвѐда* диал. 'сводница', *подвѐдник* диал. 'шпион', *подвѐдница* 'шпионка; сводница'; *преведа̀, превѐждам, прѐвод, превода̀ч, преводачка; приведа̀, привѐждам, при̇̀вод* (зет на *при̇̀вод*), *при̇̀вед* (зет на *при̇̀вед*), *приведѐник* 'приведен зет' (Могилово, Чирпанско); *проведа̀, провѐждам* диал. 'превеждам'; *разведа̀, развѐждам, разво̀д* 'разтрогване на брак; смяна на караул, на стража', 'развъждане': *хра̀ним свинѐте за разво̀д* (Русаля, Търновско), *разводач, развеждач; сведа̀, свѐждам, свод* книж. 'арка', диал. 'събиране на двама души', *сво̀дов, сво̀дест, сво̀да* диал. 'много хора на едно място; събиране на приказки или на гощавка', *сво̀дя се* диал. 'съвокупявам се', *сво̀дник, сво̀дница, сво̀днишки, сво̀днически, сво̀дничество; уведа̀, увѐждам, у̀во̀д*. — Словен. *vésti*, рус. *вести́, веду́*, чеш. *vésti, vedu*, пол. *wieść, wiodę*, гор. луж. *wjesć*. — Сродно с лит. *vèsti, vedù*, латв. *vest, vedu* 'водя; женя се', авест. *vaδ-* 'имам някоя за жена', *vāδayeiti* 'води, довежда', стинд. *vadhū́ḥ* 'млада жена, невеста'. — Ие. корен **wedh-*; друга отгласна степен вж. при *во̀дя*.

вѐда̀ диал. 'митично женско зло същество, вещица; видение, призрак; светкавица, мълния'. — От по-старо *вѣда*, срв. стб. вѣдь 'знание' (Супр.), вѣдѣти 'зная, вещ съм'; за значението срв. струс. вѣдь 'магия, знание, учение', рус. *ве́дьма* 'магьосница', също бълг. *вещица* (вж.).

вѐдам 'въдя' (Кочани, Щип, Прилеп). — Произв.: *и̇̀зведам, извѐждам* 'излюпвам, измътвам'. — От стб. *вєдаѭ, произв. от гл. вєдѫ; за значението срв. *въ̀дя*.

вѐдер диал. 'прякор на охлюва в изреч.: *бу̀хере, вѐдере, изваді̀ си ро̀гове* ... — Може би сродно с лит. *vėdaras* 'стомах, баба (на стомах), вътрешност на риба', стпрус. *weders* 'корем', латв. *vêdars, vêders* 'корем; могила', стинд. *udáram* 'корем, утроба'. Предметите, които се изразяват с горните думи, са меки вътрешни части на организъм, в които преобладава течност, вода. Тук охлювът е характеризиран като животно с пихтиесто, воднисто тяло.

вѐди, вѐде 'име на третата буква от кирилската азбука', стб. вѣдѣ 'зная', където крайното -ѣ е окончание на медиален глагол, от ие. **-ai*, както в лат. *vīdī*, срв. гр. *οἶδα*, стинд. *veda*, авест. *vaēda*, гот. *wait* и др.

веднàга 'в същия миг, незабавно, тутакси', **веднъ̀га, веднъ̀г** (Зап), успоредни форми **веднъ̀ж** и **веднàж**. — Произв.: *заведнъ̀ж* диал., *изведнъ̀ж, наведнъ̀ж; обведнъ̀ж, обеднъ̀ж, обеднъ̀г, оведнъ̀ж.* — За най-стара трябва да се приеме формата *веднъ̀ж* от *веднъ̀ш*, стб. ѥдинѫщь от 16 в., вин. п. ѥдинѫ + *шьд-, причастие от ходити, срв. дваш, стб. дъва-ш(ь)ди от дъва + шьди. Формите *веднъ̀ж* и *веднàж* застъпват различен развой на стб. ѫ. Съгласната *-ж* се явява по аналогия на *дваж(ди)*, дето пък е резултат от асимилация на старо *-ш-*. Формата *веднàга* е по-нова, възникнала от предлога в(ъ), вин. п. стб. ѥд(и)нѫ, от чието -ѫ имаме *веднъ̀га, веднàга*, където *-га* е вероятно под влияние на думи като *когà, някога, нѝкога, тогà(ва)* и под. Ударението във *веднàга* е по всяка вероятност първично, а във *веднагà* — вторично, под влияние на *когà, тогà-ва*. Удареното *-à-* във *веднàга* е резултат от регресивна асимилация на крайното *-а*. Думата се среща в Източна България, където *-а-* мъчно може де се обясни от по-старо ѫ.

веднò 'заедно', **вѐден, вѐдна, вѐдно** диал. 'общ (на двама или повече собственици)' (Ботевградско, Пирдопско); МИ *Вѐдните нѝве* при Каменица и Средногорец, Пирдопско, е възникнало от *вѐдно*, стб. въ ѥдино 'заедно' (Ман. хр.).

веднъ̀ж, вж. *веднàга.*

ведовно диал. 'известно, знайно'. — От сег. страд. прич. *ведом-* + *-ьнъ* > **ведомьн*, с дисимилация *ведòвен*, за която срв. стб. **тьмьнь**, нбълг. диал. *тѐвно, тѐвна* и др.

вѐдомост 'списък с числени и други данни'. — Произв. *вѐдòмствен* (от рус. *вéдомственный*), *вѐдòмство* (от рус. *вéдомство*). — От рус. *вéдомость*, произв. от срус., стб. сег. страд. прич. вѣдомъ от гл. вѣдѣ, вѣмь 'зная'; от същия произход срв. *свѐдение, вещ, вѐщица.*

ведрò 'дървен съд за течности и за зърнени храни' (Ловешко, Софийско), 'пурия на дървена главина' (Ботевградско), 'клопка за лисици, направена от корубесто дърво' (Ямбол, Габрово), 'цвете кандилка' (Костенец, Ихтиманско); стб. вѣдро (Супр., Син. тр., Ман. хр.). — Произв.: *ведренѝк* 'котел, който събира едно ведро вода' (Радуил, Самоковско), *вѐдрица* 'маслобойно каче' (Търновско), *ведрѝца* 'ведро за помия' (Банско), *ведрѝци* 'раст. кандилка, кошнички, Aquilegia vulgaris' (Банско), 'желязна гривна в края на главина на кола' (Габаре, Белослатинско), *ведренѝца* (чаша) нар. поет. (Солунско), *ведричка* умал., *ведрѝчица* (Охрид), *ведрицѐ* умал., *вѐдърнѝца* (чаша) нар. поет., *ведърнѝк* '填ператен котел, ператник' (Карловско), *ведорница* (чаша) нар. поет. (Дебърско). — Срхр. *вjѐдро*, словен. *védro*, рус. *ведрó*, чеш. *vědro*, словаш. *vedro*, пол. *wiadro*. — От един произход с *вода*, сродно със стнорд. *vátr*, от ие. **wēd-ro-*, и гр. *ὑδρία* 'съд за вода'; заето в алб. *vedrë, vedër*, рум. *veádră, vádră*, унг. *vödör*, тур. диал. *vedre*, гр. диал. *βέδρον*.

ведỳвам 'не спя, бдя, буден съм' (Банско). — Вероятно производно от *вѐда* (вж.), т. е. 'същество, което нощем не спи'.

вѐдър '(за време) ясен, безоблачен; прохладен', диал. 'хитър, лукав', **вѝдър** диал. 'светъл, ясен', под влияние на *вѝдя* и на *цѝбър*; стб. ведро 'хубаво време' (Зогр., Мар.). — Произв.: *ведринà, ведринкà, вѐдричък, вѐдрост, вѐдря се; заведрѝ се; извѐдря (се), извѐдрям (се); провѐдря (се), провѐдрям (се); развѐдря (се), развѐдрям (се), разведря̀ (се), разведря̀вам (се); ведролѝк*

книж. поет., *ведродк* книж. поет., *ведросѝн* книж. поет. — Срхр. *вѐдар* 'ясен', словен. *védər* 'ведро небе', рус. *вёдро* 'хубаво време', укр. *вѐдро* 'хубаво време', чеш. *vedro*, пол. диал. *wiodro*. — Вероятно сродно със ствиснем. *wetar*, нем. *Wetter*, англ. *weather* 'време' (метеоролог.).

вѐжа диал. 'връзвам; веза'. — Произв.: *довѐжа, довѐзвам; завѐжа, завѐзвам; извѐжа, извѐзвам; навѐжа, навѐзвам* 'навързвам'; *обвѐжа, обвѐзвам; отвѐжа, отвѐзвам; повѐжа, повѐзвам, повезàлка* 'кожена връзка, с която връзват къделята за хурката', *повезàло* 'къделя' (Белослатинско), *повезѝя* 'подвързия', *повѐзка* 'повезалка; *подвезàч* 'книговезец', *подвѐжа, подвѐзвам, подвезѝя* 'подвързия', *подвѐзка* 'подвръзка за чорап; тънък тъкан пояс', *подвезкàр* 'който прави подвезки или тесни пояси' (Кратовско); *превѐжа, превѐзвам, превезàк* диал. 'копринен накит с висулки, който булката носи над челото си', *превѐзка* 'превръзка'; *привѐжа, привѐзвам; развѐжа, развѐзвам; свѐжа, свѐзвам; увѐжа, увѐзвам* 'свързвам'. — От сег. вр. на стб. **вѧзати, вѧжѫ**; вж. *везà*[1].

вѐжда 'ивица косми над очната кухина', **вѐджа** (Трънско), **вѐжки** (Плевня, Драмско), **вѐги** (Щипско), **вя̀жда** (Пирдопско); стб. **вѣжда** (Супр., Син. пс.). — Произв.: *вѐждест* 'който е с големи вежди', *веджàт* 'веждест' (Трънско), *веджѝце* 'странични ръбове на домашно платно' (Трънско), *вѐжден, вѐждица, вѐждичка, веждòсам (се), веждòсвам (се)* 'черня си веждите'; *беловѐжд*, ЛИ *Беловѐждов, дълговѐжд, склѝч-вѐжди* диал. 'сключени вежди', *тънковѐжд, черновѐжд*, ЛИ *Черновѐждов* (срв. *Каракàшев*, от тур. *kara kaş* 'черна вежда'), МИ: *Веждата* за ридове, надвесени или извити като вежда, *Вежденица*, езеро в Рила. — Срхр. *вѐђа*, словен. *vệja*, рус. *вежда* (от стб.), струс. **вѣжа**. — Праслав. **vědja*, вероятно от същия корен, от който произлизат *вѝдя, вѝждам*, но с друга степен на коренната гласна; семантичната връзка обаче не е много ясна.

вежлѝв 'учтив, възпитан'. — Произв.: *вежлѝвост*. — От рус. *вéжливый, вéжливость*, произв. от *вéжа* 'познавач, начетен, вещ' (**vědja*), образувано от гл. *ведáть* 'зная', начално значение 'който знае, умее да се държи, да има добро поведение'; сродно с бълг. *вещ*.

вез, вѐза диал. 'бял бряст, Ulmus effusa', МИ *Вездвица* при Згурово, Кюстендилско и при Вракуповица, Петричко. — Срхр. *вез*, словен. *vệz*, рус., укр. *вяз*, струс. **вѧзъ** (13 в.), чеш. *vaz*, пол. *wiąz*, гор. луж. *wjez*, дол. луж. *wjez*. Праслав. **vęzъ*, сродно с лит. *vinkšna, vìksna*, алб. *vide* 'бряст', от ие. корен **wei-*, сроден с гл. *вѝя* 'извивам', стб. **вити**. Дървото е наречено така, поради жилавите му клонки, които се извиват; сближава се и със стб. **вѧзати** 'връзвам'.

вѐзà[1] 'шия с разноцветни конци украса върху тъкан', **вежѐм** 'връзвам' (Самоковско, Софийско), диал. 'плета'; стб. **вѧзати, вѧжѫ** (Зогр., Мар., Сав. кн., Супр.), **вѧзанїє** (Ман. хр.), **възвѧзати, -вѧжѫ** 'привързвам' (Клоц., Супр.). — Произв.: *вез* 'украса по косата на невяста; нещо извезано' (Шишковци, Кюстендилско), *везà* 'връзка на торба' (Могилово, Чирпанско), *везàч* 'вител за снопи' (Софийско), *везбà, везбàрка, везàчка* 'жена, която везе, прави везби', *вѐзаница* 'връзка, сплит чесън и др.' (Тетевен; Благоевградско), *везмò* 'шарка по сукман' (Ерменкьой, Узункюприйско; Банско), *вѐзък* диал. 'везмо, везба', *везàрка* 'игла за везба; везачка', *везвàч, везвàчка* 'която връзва нещо', *везарѝя* 'везачка' (Банско), *везỳля* 'везачка' (Ярлово, Самоковско), *везàрница* (Охрид, Струга); *довезà, довѐзвам; завезà, завѐзвам; извезà, извѐзвам; навезà, навѐзвам; надвезà, надвѐзвам; повезà, повѐзвам; подвезà, подвѐзвам, пòдвежка* 'връв за връзване' (Скребатно, Гоцеделчевско); *превезà, превѐзвам, превезлò; привезà, привѐзвам;*

развеза̀, развѐзвам; свеза̀, свѐзвам, свѐзка; същите глаголни образувания се срещат и с основа *веж-*. — Срхр. *вѐзати*, словен. *vézati*, рус. *вязáть, вяжу́* 'връзвам', чеш. *vázati*, пол. *wiązać*, гор. луж. *wjazać*, дол. луж. *wjezaś*. — Понататъшните връзки с други сродни езици не са ясно установени. Предполага се, че е кръстосване от корена **ang'h-* > слав. ѫз- (вж. *въжѐ*), гр. ἄγχω 'връзвам', лат. *ango* 'стягам, стискам' и ие. **verg'h-*, което в славянски дава **verz-* (вж. *връ̀звам*).

веза̀² 'возя', **везѐм** (Зап); стб. **вєсти, вєзѫ** (Супр.: **вєзомъ**, сег. страд. прич.). — Произв.: *довеза̀, довѐзвам; завеза̀, завѐзвам; извеза̀, извѐзвам; отвеза̀, отвѐзвам; повеза̀, повѐзвам; подвеза̀, подвѐзвам; превеза̀, превѐзвам; привеза̀, привѐзвам; развеза̀, развѐзвам*. — Срхр. *вѐсти, вѐзе̄м*, словен. *vésti, vézem*, рус. *вести́, везу́*, чеш. *vézti, vezu*, пол. *wieźć, wiozę*, гор. луж. *wjesć*, дол. луж. *wjasć*. — Сродно с лит. *vèžti, vežù*, латв. *vezums* 'кола, каруца', стпрус. *wessis* 'вид шейна', гот. *gawigan* 'движа', лат. *vehō* 'пътувам, возя се', гр. ὄχος 'кола', стинд. *váhati* 'вози, води'. — Ие. корен **weg'h-*, вж. с друга отгласна степен *вòзя*.

вездѐн, вж. *весдѐн*.

вездесъ̀щ, вж. *весдесъ̀щ*.

вѐзен 'червен, ален' (Гоце Делчев). — Вж. *везѝян*.

везѝр истор. 'министър в Отоманската империя'. — Произв.: *везѝрски, везѝрство*. — Чрез тур. *vezir* от араб. *wezīr*.

везѝян 'червен, ален' (Котел). — От формата на тур. *güvezi* 'морав, лилав (цвят)', с отпадане на началната неударена сричка и със завършек по бълг. прил. като *чѐрен, шàрен, лѐден* и др.

вѐзмам 'вземам' (Солунско). — Произлиза правилно от стб. **вьзмѫ**, от по-старо **възьмѫ, вьзьмѫ** 'вземам', вж. *взѐмам*.

везнѝ 'теглилка с две блюда', мн. ч. от рядкото **везнà**, съвсем рядко остар. диал. **везнѐ**. — Чрез тур. *vezne* от араб. *wezne* 'мярка; кутия за барут, за пари'.

вей 'колиба, покрита с вейки' (СЗ); стб. **вѣѩ** 'клон' (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн.), **вѣиє** (Супр.). — Произв.: *вѐйка, вѐйчица, вѐйник* 'колиба покрита с вейки; раст. Calamagrostis epigeios' (СЗ), *вѐйница; безвѐйник* 'боб, който расте без вейки' (Могилово, Чирпанско), МИ *Вѐют* при Лесково, Мегленско, *Вѐйката* при Чакаларово, Златоградско, *Вѐйник* при Садовик, Брезнишко, при Лешниковци, Трънско и при Белут, Босилеградско. — Словен. *vêja* 'клон', рус. *вéя* 'клон'. — Сродно с *вѝя*¹ 'извивам, огъвам' (вж.), с друга степен на коренната гласна.

вѐйверица, вж. *вѐверица*.

вѐйка 'клонче', вж. *вей*.

век 'столетие', диал. 'живот; епоха'; стб. **вѣкъ** 'време на един живот; вечност' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр., Син. пс. и др.), **вѣчьнъ** (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Син. пс. и др.), **вѣчьнъін** (Супр.). — Произв.: *векдвен, веку̀вам, вековѐчен, вековѝт* диал. 'дълготраен, вечен', *вякуит, вякуито* (Седмоградски българи, 19 в.), *вѐкот* 'много': *вѐкот пàри* (Дебърско, Прилепско; таен говор в Смолско, Пирдопско), *вя̀кокь* 'много': *вя̀кокь деца̀* (Банско) (от **вякот*, стб.

*вѣкътъ), *ддвека, ддвѐка* 'много отдавна' (Банско), *од амѝн вѐка* '(от) много отдавна' (Банско), ***векатдм вя̀ка*** 'много отдавна' (Банско) (от общ падеж *века* + местен падеж ***томь*** за време от стб. показ. мест. **тъ** или под влияние на черковни изрази като **въ вѣкъ вѣкомъ, въ вѣкы вѣкомъ**), ***векатдшен*** 'отдавнашен, много стар' (Банско), ***во веки векдв*** книж. (от черк. слав., срв. в Супр. **вь вѣкы вѣкомъ**); ***вѐчен, вѐчност, вѐчник*** 'стогодишник' (Струга), ***вѐчница*** 'жена вечник', ***вѐчна*** 'ад' (Велес, Прилеп), субстант. прил. от *вѐчна мъка* диал. 'ад, пъкъл', ***вѐчнина*** диал. 'вечност; много дълго време', ***вечѝт*** диал. 'дълголетен'; ***навеку̀вам се; овековечѝ, овековеча̀вам; повеку̀вам; от памти века; вечнозелѐн, вечноснѐжен; дълговѐк, дълговѐчен, средновекдвие, средновекдвен.*** — Срхр. ***вѝјек, вѐк***, словен. ***vêk***, рус. ***век***, чеш. ***věk***, словашки ***vek***, пол. ***wiek***. — Сродно с лит. ***vìẽkas*** 'жизнена сила, живот', ***vèikus*** 'жив, подвижен, бърз', ***vikrùs*** 'бодър', латв. ***vèiku, vèikt*** 'превъзмогвам, надвивам', стсканд. ***veig*** 'мощ, сила', ***vīg*** 'борба', гот. ***weihan*** 'боря се', ствиснем. ***wīgan*** 'боря се', ирл. ***fich*** 'борба', ***fichim*** 'боря се', лат. ***vincō*** 'побеждавам'; заето в рум. ***veac***, диал. ***vac, vecinic*** 'вечен', ***vecinicie*** 'вечност'.

вѐке, вѐки, вж. *вѐче.*

векѝл, векѝлин истор. 'довереник, пълномощник, министър (в Отоманската империя)', 'нестинарски старейшина' (Българи, Мичуринско). — Произв.: *векѝлски, векѝлство,* ЛИ *Векѝлски,* МИ *Векѝлските нѝве* при Копривщица. — Чрез тур. ***vekil*** от араб. ***wekīl.***

вѐлам, вж. *вѐля.*

Велбъжд геогр. — средновековното българско име на Кюстендил; стб. **вь Вельбѫжн** (така! Вирг. грамота, 1277 г.), **при Вельбоужди** (Евтимий, 14 в.), *Βελεβούσδιον* (грамота на Василий II, 1014 г.). — От стб. прил. **вельбѫждь** 'камилски' (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), производно от стб. **вельбѫдъ, вельблѫдъ** 'камила' (Супр.). Близо до Кюстендил има чукара *Девѐ байр,* букв. 'камилски рид', т. е., който по форма прилича на камилска гърбица; местни имена от този тип са много разпространени в България. Според Ив. Дуриданов, ЕзЛит 17 (1962), кн. 2, 15 сл., от ЛИ ***Вельбѫдъ**, но в такъв случай името би трябвало да гласи ***Велнбѫждь** и с ударение върху **н**, както *Велѝ-мир, Велѝ-слав,* срв. още *Владѝ-мир, Витд-мир, Добрд-слав* и др. — Думата е заета от гот. ***ulbandus,*** и би трябвало да даде ***вълбѫдъ**, но вероятно е осмислено с **велни** 'голям'. Готската дума е заета от гръцки *ἐλέφας* 'слон', което е от източен произход.

вѐле- първа съставна част на сложни, предимно книжовни, думи със значение 'голям, велик', от стб. **велн,** вж. *вѐли, велѝк.*

велева̀р, велва̀р 'вид дунавска риба, Abramis barba' (СЗ). — Срв. рум. ***văduvioară*** 'риба Idus melanotus, подобна на шаран', умал. от ***văduvă*** 'вдовица'. Вероятно румънската дума е заета от български и осмислена с ***văduvă.*** Неясно.

велѐнце 'басмяно детско фустанче' (Радово, Трънско), **велѐнче** 'вълнен елек без ръкави' (Странджа), **вѐленце** 'чердже, кебе; постилка' (Битолско, Дебърско, Прилепско, Охридско). — Среща се във всички балкански езици: срхр. ***вѐленац*** 'пъстра черга', рум. ***velință***, диал. ***veleántă*** 'шарена покривка, завивка', нгр. *βελέντσα*, алб. ***vel'ëndze, l'evëndze***, тур. ***velençe***, а освен това и в пол. ***welenc, welens*** 'военно облекло, мундир'. — Според едни от турски по името на испан-

ската област *Valencia*, от дето арабите са изнасяли особен вид тъкани; според G. Meyer, Alb. EW 165, по-убедително от унг. *velencze* 'венециански' > 'плат от Венеция'. От тук тя се е разпространила в балканските езици и в полски прониква вероятно от унгарски. Според първото обяснение полската дума остава изолирана. В такъв случай тур. *velençe* може би е заето от бълг. *веленце*, като бълг. *ц* правилно в тур. е дало *ç* (= бълг. *ч*). Според Bernard, Étude 15 думата може да идва от *Valentia* или *Venezia*. Срв. *веленче*.

веленче 'елече' (Ятрос, Визенско; Малкотърновско, Странджа). — Умал. от **веленец*, срв. срхр. *вѐленац* или, по-малко вероятно, от тур. *velençe*, срв. *веленце*.

велзевул 'зъл, лукав човек'; стб. вельзевоулъ, вельзѣолъ 'дявол, сатана' (Син. тр.). — Произв.: *велзевулски, велзевулщина*. — Чрез гр. *βελζεβούλ* от стевр. *Baal-z-bud* 'главатар на дяволи'.

вѐли, вѐля, вѐле, вѐлье 'голям' (ЮЗ); стб. велии (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), велиство 'величие, известност' (Супр.), велеречивъ (Син. пс.), велеръчевати 'викам силно' (Син. тр.), велененависть, велезълоба (Макед. листи), велиѥдъ 'лаком' (Син. тр.), вельдарованиѥ, вельгласьнъ (Супр.), вельлѣпъ (Син. тр., Супр.), вельлѣпота (Син. пс., Син. тр.), велмѫжъ 'вожд, княз' (Ман. хр.), вельмѫдровати, вельможа 'управител, велможа, княз' (Супр.). — Произв.: *вели пост* черк. 'велик пост', *вѐлици пости* 'велики пости' (Велес), *вѐли понедѐлник, вѐли втдрник* и пр. при имената на дните от седмицата след Великден, *вѐлята недѐля* 'страстната седмица' (Банско), *велѝден* диал. 'великден', *велѝденов* диал. 'великденски', *велѝденски* 'великденски', *велѝдник* = *велѝдница* диал. 'великденска дреха или накит', *вѐле бѝл(ь)е* 'раст. развалниче, Atropa Belladonna' (Бургаско), наричано още *голя̀мото бѝле* (срв. срхр. *веле биље, велико биље*; неубедително е следователно мнението на Шишманов, СбНУ 9, 627, че иде от *виље* = прил. от *вила* 'самовила' и е осмислено по народна етимология с *вели*), *велѝт* 'честит' (Родопите), ЛИ: *Велко, Велка, Велю, Вела, Велѝн, Вели-сла̀в, Вели-мѝр*, МИ *Вѐла гла̀ва* при Дедино, Кавадарско, *Вѐля гла̀ва* при Средогрив, Белоградчишко и при Билинци, Брезнишко, *Вельо бърдо*, Дебърско, *Вели връх* при Лесково, Мегленско, при Боровичени, Петричко и при Жеравино, Кюстендилско и др., *Вѐли ка̀мък* при Голям извòр, Тетевенско, село *Велгоици*, Охридско (от начално **Велигощи*, прил. от ЛИ *Вели-гость* + *-jь*); формата *веле-* влиза като първа съставна част на сложни книжовни остарели думи като: *велемо̀щен, велегла̀сен, велемъ̀дър, велеречѝв* и др. — Срхр. *вѐљи*, рус. остар. *велий*, чеш. *vele* 'много', стчеш. *vell*, словашки *velo*, пол. *wiele* 'много', гор. луж. *wjele*. — Сродно с лит. *vala* 'сила', тохар. A *wäl*, B *walo* 'цар', *walke* 'от дълго време, отдавна', гр. *(F)ἅλις* 'доста, достатъчно', *εἴλω, εἰλέω* 'притискам, блъскам', лат. *valeo* 'силен съм', *validus* 'силен' от степен **wəl-*. Други съпоставят с *ва̀лям*, трети с *во̀ля, (по)вѐля*, стинд. *varīyān* 'по-добър, по-хубав'. — Срв. *велѝк*.

велѝк 'голям по изключителни качества', 'голям, силен' (Мандър, М. Азия): *Седял на велика, честита трапеза; велик глас* (Солунско); стб. великъ (Зогр., Мар., Супр., Син. пс. и др.), великъ дьнь (Супр., Сав., Остром.), великота (Клоц.), величати (Зогр., Мар., Асем., Супр., Син. пс., Ман. хр.), величиѥ (Супр.), величити (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав кн.), величьствиѥ (Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), величье (Син. 'пс.) величїе, величавъ (Ман. хр.), величьство

(Супр., Син. пс., Киев. листи, Ман. хр.), възвеличати (Син. пс., Супр.), възвеличити (Зогр., Мар., Асем. и др.), великодушьнъи (Супр.), великодушенъ, великодушїе, великолѣпенъ, великолѣпїе (Ман. хр.). — Старинна успоредна форма на велии, разширена с наст. **-къ**, както в *шир-ок, дълб-ок, вис-ок* и др. — Произв.: *великан, великански, великата неделя* 'страстната седмица' (Коларовград), *великев пос(т)* 'велики пости' (Банско; ЮЗ), *великови пости* (ЮЗ), осмислено с ЛИ *Велико*, вж. Шишманов, СбНУ 9, 637; според Bernard, Изсл. Романски 371, е повлияно от *божичев* = прил. от *божик, божич* 'коледа'; ЛИ *Велико, Величко, Велика, Величка*, р. *Велика*, приток на Треска в Македония, МИ *Велико Търново; величая, величà се* 'държа се на голямо, надменно', *величав, величавост, величествен, величественост, величайши* (от рус.), *величество* (от рус.), *величие* (от рус.), *величинà; възвеличà, възвеличавам; преувеличà, преувеличавам, преувеличение; увеличà, увеличавам, увеличение; Великден* 'празник Възкресение Христово', *великденски, великденче* 'име на няколко пролетни цветя от вида Veronica, Lamium, Pulmonaria и др., които цъфтят около Великден', *великденчец* 'раст. Anemone fulgens' (Ново село, Тополовградско); думата е превод от гр. *μεγάλη ἡμέρα*. Формата *велико-* влиза като първа съставна част на сложни книжовни думи като: *великотърпелив* (К. Христов), *великомъдър, великорусин, великославен, великодушен, великодушие, великолепен, великолепие, великомъченик* (побългарено от рус., превод от гр. *μεγαλομάρτυρος, μεγαλομάρτυς*), *великомъченица* и др. — Срхр. *вѐлики*, словен. *vêlik*, рус. *великий, велик, велика, велико*, чеш. *veliký, velký*, словаш. *veliký, vel'ký*, пол. *wielki*, гор. луж. *wulki*. За останалите съответствия в другите ие. езици срв. при *вѐли*.

вѐлим 'говоря', вж. *вѐлям*.

велмòжа истор. 'болярин, царедворец', 'старейшина в задруга' (Кюстендилско); стб. вельможа (Супр.), велмѫжъ (Ман. хр.). — Рус. *вельможа*, чеш. *velmož(a)*, пол. рядко *wielmożnić się* 'величая се, възвеличавам се'. — Сложна дума, произв. от съответствията на нбълг. *вели*, стб. вельи и гл. *мòга*. Втората стб. форма велмѫжъ е по-късно образуване, осмислено по мѫжь.

вѐлне, вѐлно 'много, твърде' (ЮЗ); стб. вельми 'много' (Син. тр., Син. пс., Клоц., Киев. листи, Супр.). — Стар твор. п., мн. ч. от стб. вельи, като завършекът е осмислен по наречия като *мòщне, силно* и др.; срв. чеш. *velmi* 'твърде много', словаш. *vel'mi*, стпол. *wielmi*, рус. *вельми*, пол. *wielmi*. — Вж. *вѐли*.

велосипѐд 'превозно средство с две колелета, което се кара с крака'. — Произв.: *велосипеден, велосипедист* (от фр. *vélocipédiste*), *велосипедистка*. — От фр. *vélocipède*, създадено през 19 в. във Франция по книжовен път от лат. *velox, velocis* 'бърз' и *pes, pedis* 'крак'.

велỳр 'тъкан или кожа с мъх откъм лицето'. — Произв.: *велурен*. — Чрез фр. *veloure* от провансалски *velos* 'кадифе', произв. от лат. *villosus* 'космат', *villus* 'кичур косми, козина'.

вѐлям, вѐлам, вѐлим 'казвам, говоря' (ЮЗ, Зап), запазено в нар. песни, обикн. в 3 л. ед. ч., придружено е гл. *говори: вели-говори* или *вели отговори* (Станкедимитровско, Гоцеделчевско, Самоковско), **веле** 'говоря, казвам' (Банско, дето също се употребява като вметната дума: *ке дойда, вели, да ви дра, ма вие, вели, ке ми дадете ручок*), **вѐлям** 'решавам' (Странджа); стб. велѣти, велѭ

(Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), велѣние (Син. тр.), повелѣти, повелѣ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), повелѣвати (Клоц., Супр.), повелѣние (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр), повелѣти (Син. пс., Супр.). — Произв.: *надвелим* диал. 'надминавам, надвивам' (начално значение 'надговарям'); *отвеля̀, отвелявам* диал. 'отговарям'; *повеля̀, повеля̀вам* книж. 'заповядвам', *повелѐние* 'заповед', *пдвелам, повѐлувам*, обикн. в заповедно накл. *пдвели* 'заповядай, приеми', *повѐля, повѐла* 'покана' (ЮЗ), 'заповед' (Прилеп), *повела̀ч* диал. 'заповедник; притежател', *повелѝя* 'повеля'. — Срхр. диал. *вѐлӣм* 'говоря, думам', словен. *veléti*, рус. *велѐть, велю̀* 'заповядвам', чеш. *veleti*. — От един произход с *во̀ля* (вж.); за семантичния развой срв. бълг. *река̀* 'кажа, изрека' и *ра̀ча* 'искам, желая'. — Сродно с лит. *vélti, pavelti* 'искам, позволявам', *pavelmi* 'аз искам', *pavelt* 'той иска', *viltis* 'надежда', *viliúos* 'надявам се', гот. *wiljan*, нем. *wollen* 'искам', лат. *volo* 'искам, желая', арм. *gel*, стинд. *vṛnā́ti, vṛnite* 'избира, желае', *vára-* 'желание', авест. *vərəṇtē* 'избира се'. — Ие. корен **wel-: *wḷ-* 'желая, искам'.

вѐна анат. 'кръвоносен съд, по който кръвта тече от периферията на тялото към сърцето'. — Произв.: *вендзен*. — Чрез рус. *вѐна* от лат. *vena* 'жила', *vēnōsus* 'жилест'.

вѐна 'вехна' (Зап), вж. *вѐхна*.

венгѐра остар. 'домашна забава' (Раковски). — Вероятно чрез рус. *венгѐрка* 'вид танц' от пол. *węgierka*, произв. от *węgier* 'унгарец'.

вѐнда диал. 'глупава жена', **вѐнде** 'глупав мъж' (Банско), ЛИ **Вѐнда, Вѐнде** (Якоруда, Банско, Разложко). — Неясно.

вендỳза (1854), **вентỳза** (1846) 'лечебно раздвижване на кръвта чрез залепване на чаши по тялото, намазани със спирт'. — Произв.: *вендỳзен*. — Чрез нгр. *βεντοῦζα* от итал. *ventosa*, вж. Ванков, Итал. заемки 233, образувано от средновек. лат. *ventosa (cucurbita)*, букв. 'тиква (пълна) с въздух'.

венедѝк, венедѝче диал. 'цвете латинка, Tropaeolum majus', **веденѝк, виденѝк** (Разград), чрез метатеза от *венедѝк*. — Произв.: *венедѝшки* 'венециански': *венедѝшки чора̀пи* (нар. пес., Елена), ЛИ *Венедѝков*. — Чрез тур. *venedik* 'венециански', *Venedik* 'Венеция', от гр. *βενετικός* 'венециански', срв. *венѐтички*.

венерѝчески, рядко **венерѝчен,** обикн. в израза **венерѝчески бо̀лести** 'заразни болести, които се предават предимно чрез полово общуване'. — От рус. *венерѝческий*, образувано от лат. *Venus* 'богиня на любовта'.

венѐтички 'венециански' (ЮЗ), предимно в нар. песни: *Венетичка земя*. — От гр. *βενετικός* 'венециански', срв. *венедѝк*.

венѐц 'кръг, изплетен от цветя или клони; месеста покривка на челюст'; стб. вѣньць (Зогр., Мар., Асем., Супр., Син. пс. и др.), вѣньчати (Син. тр., Син. пс., Клоц., Супр.), вѣнецъ, вѣнчати, вѣнчавати (Ман. хр.). — Произв.: *руса̀лски венѐц* диал. 'венец, който се вие на Свети дух пред изгрев', *венѐчен, венцѐ* 'сватбено хоро в неделя преди сватбата' (Коларовград), *венча̀вам, венча̀я, венчѐя, венчѐ* 'умал. от венец; листенца, които образуват цвета на растение; раст. то̀рица, Scherardia arvensis', *венчѐне* 'венчило' (Лазарци, Еленско), *венча̀нье* 'венчило' (Видинско), *венчанѝче* диал. 'венчене', *венчѝло* 'сватба; съпруг или съпруга', *венчѝла* 'раст. еньовче, Galium cruciatum (Костенец, Ихтиманско), *венчѝлка = венчѝлник = венчѝлница* диал. 'венчална дреха', *венча̀лен, венчѝлен, венча̀нина* диал., остар. 'откуп за булка', *венча̀ница* диал. 'венчална дреха', *венча̀лница*

(Говедарци, Самоковско), *венчѐнски; превенча̀я, превенча̀вам; развенча̀я, развенча̀вам; увенча̀я, увенча̀вам; венцебо̀л, венцено̀сен, венцено̀сец, венцехвалѐние* книж., *венцесла̀вя*; ЛИ *Венцесла̀в, Венцисла̀в, Венѐц, Венѝца, Вѐнко, Вѐна, Вѐнев, Вѐнков*, МИ: *Венча̀н*, Провадийско, *Вѐнковци*, Габровско, *Венцѝте*, Тетевенско, *Венчу̀гата*, скален венец при Калугерово, Ботевградско. — Срхр. *ве̏нац, вијѐнац*, словен. *vę́nec*, рус. *вене́ц*, чеш. *věnec*, словаш. *venec*, пол. *wieniec*. — Праслав. **věnьcь*, от ие. **woiniko-s*, срв. лит. *vainìkas*, старо производно от ие. **woi-no-*, запазено в рус. *вено́к*, чеш. *vínek*, пол. *wianek*, от корена, който е и в гл. *вѝя* 'извивам' (вж.), срв. *веньо̀к*.

вѐнзел 'плетеница за украса с начална буква на име и др.'. — Чрез рус. *ве́нзель* от пол. *węzeł* 'възел', вж. бълг. *въ̀зел*.

вѐно̀ диал., остар. 'откуп или дар, който младоженецът дава на родителите на невястата; зестра' (Цани Гинчев, Ст. Загорчинов), **мо̀мино вено̀** 'откуп или черпня, която младоженец-другоселец дава на ергените от селото на невястата' (Врачанско); стб. **вѣно** (Кормчия, препис от 16 в.), **вѣнити** 'продавам' (Зогр., Мар., Асем.). — Рус. *ве́но*, струс. **вѣно**, укр. *віно*, чеш. *věno* 'парична зестра', пол. *wiano* 'зестра' от праслав. **věno*. Би могло да бъде сродно с гр. *ἕδνον* 'годежен дар', както ствиснем. *widomo*, англосакс *weotuma, wituma* 'покупна цена', сродно с корена в гл. *веда̀, во̀дя* (вж.), или пък с лат. *vēnum* 'продажба', стинд. *vasnám* '(покупна) цена', но тук има фонетични мъчнотии.

вентила̀тор 'уред за проветряване', **вентила̀ция, вентилѝрам**. — Чрез нем. *Ventilator, Ventilation* и *ventilieren* от англ. *ventilator*, заето от лат. *ventilātor* 'отвевач при вършитба', *ventilatio* 'проветряване' и *ventilo* 'проветрявам', производни от *ventus* 'вятър', сродно с бълг. *вя̀тър* (вж.).

веньо̀к, вено̀к 'венец' (Зап). — Рус. *вено́к*, чеш. *vínek*, пол. *wianek*, от праслав. **věn-ъkъ*, произв. от **věnь*, срв. *венѐц*.

веня̀свам, веня̀сам '(за родилка) хващам родилна треска' (Ботевград), вероятно поради осмисляне с гл. *вѐна* 'вехна, слабея, линея'; вж. *на̀ви*.

вѐпър 'мъжка свиня, шипар' (Софийско, Радомирско, Елинпелинско, Пиротско), книж., рядко 'глиган'; стб. **вєпрь** (Син. пс., Ман. хр.). — Произв.: *вепретѝна* увел. от *вѐпър* (Кюстендилско), *вѐприна, вепровина* 'месо от вепър (?)' (Младенов, БТР), *Вепърчане*, село в Прилепско, от **Вепърец + -jане*, *Вепърчка река*, от същото село. — Срхр. *ве̏пар*, рус. *вепрь*, чеш. *vepř*, словаш. *vepor*, пол. *wieprz*, гор. луж. *wjapř*, дол. луж. *japś*. — Сродно с латв. *vepris* 'кастриран шипар', *veprelis* 'нечисто момче', стинд. *vapati* 'пръска семе, сее'. Връзка с лат. *aper*, ствиснем. *ebur*, нем. *Eber* 'глиган' не е вероятна поради наличието на *v-*.

вера̀н, вж. *вира̀н*.

вера̀нда 'покрит балкон, ограден със стъклени стени'. — Чрез нем. *Veranda* или фр. *véranda*, през англ. *veranda(h)*, заето през 16 в. от новоинд. *varanda*.

верба̀лен книж. 'словесен, устен', обикн. в израз **верба̀лна но̀та**. — Вероятно чрез фр. *verbal* от лат. *verbalis*, произв. от *verbum* 'глагол, дума'.

вербу̀вам книж. 'събирам, привличам привърженици, членове и др.'. — Произв.: *завербу̀вам*. — От нем. *werben*.

вервѐрица 'катерица; вид жълто птиче' (Прилеп), вж. *веверица*, срв. и перс. *varvarah* 'катерица'; заето в гр. *βερβερίτσα*, арум. *virviriță*.

вергѝя истор. 'вид данък в Отоманската империя'. — От тур. *vergi*, произв. от гл. *vermek* 'давам'.

верѐв разг., диал., само в израза **на верѐв** 'накриво, напречно'. — От тур. *verev*.

верѐм диал. 'туберкулоза'. — Произв.: *веремя̀сам, веремя̀свам* 'заболявам от туберкулоза' (Родопите), *верѐм(и)че, веремлѝя* 'раст. медуница, Pulmonaria officinalis' (от тур. *veremli*); с него лекуват туберкулоза. — Чрез тур. *verem* от араб. *werem* 'оток, подутина'; заето и в гр. *βερέμης*.

Веренѝца, Го̀рна и **До̀лна** геогр. — села в Михайловградско. — От изч. нариц. *веренѝца*, запазена в рус. със значение 'редица от еднакви предмети; върволица; ято птици, наредени една след друга', сродно с *верѝга*. Вероятно значението на нашата дума ще да е било 'верига', изпърво име на местност, срв. *Βερεγάβων* при *верѝга*.

вересѝя разг., нар. 'дължима сума'. — От тур. *veresi* 'купуване на кредит'.

верзѝя диал. 'раст. варзия'. — Вж. *варзѝя*.

верѝ обръщение към жена, по-гальовно от *мари* (Банско). — От гр. *βαρέ*, вж. Bernard, Балк. езикозн. 1 (1959), 96—97.

верѝга 'метални бърнки, скачени една за друга', диал. 'раст. поветица, Convolvulus arvensis' (понеже има коленчато стъбло като верига), **верѝги** 'вид старинен булченски накит' (Българи, Мичуринско), **веру̀га** 'верига' (Визенско, Чаталджанско), 'раст. верига' (Хвойна, Асеновградско; Ятрос, Визенско); стб. вєригꙑ (Асем., Супр.). — Произв.: *верѝгица* (ново образуване поради непалатализирането на г), *веригàло* диал. 'напречно дърво в комин, дето се окачва веригата', *верѝгница* (Търновско, Самоковско), *верѝжен, верѝжки* прил., диал., *верѝжка* умал., *верижа̀лник* 'веригало' (Плевенско), *верижа̀ло* 'веригало' (Луковитско), *верѝжник* диал. 'поводило от верига', 'веригало' (Коларовградско), *верижня̀к* диал. 'веригало', *верѝжници* 'народни празници на 16 януари и 20 юли ст. ст. против гръм', МИ *Βερεγάβων, Βερβάβαν* (у Теофан, 9 в), *Βεριγάβων* род. п., мн. ч. (у Патр. Никифор, 9 в.), приема се, че името означава един от проходите в Източна Стара планина, която по същото време се нарича и *Ζυγός*, букв. 'верига'; името е прил. от *верѝга* с наст. *-ав*, като *чу̀м-ав, глум-ав* (от *глума*), *лиг-ав* и др., начална форма **Βεριγάβ-* = място, прилично на верига; крайното *-α* е от род.-вин. форма, както обикновено се предават бълг. СелИ в гръцки и по-късно в турски извори. — Срхр. *вѐрига*, словен. *veriga*, рус. *вери́га*. — Сродно с лит. *vérti, veriù* 'отварям, затварям', латв. *vērt*, гр. *ἀείρω* 'свързвам, съединявам'; заето в рум. *verigă*, алб. *verigë*, тур. диал. *veriga*.

верѝя диал. 'даване на вяра, на вересия': *тука нема ни верѝя, ни верия, ни мерия*'. — Кръстоска от *вя̀ра* + *вересѝя* или *вергѝя*.

вермỳт 'вид силно вино'. — Произв.: *вермỳтен*. — От нем. *Wermut* 'питие вермут; раст. пелин'.

вернѝк остар. 'спиртен лак'. — Чрез тур. *vernik* или гр. *βερνίκι* 'лак, политура', от средновек. лат. *vernix* (8 в.), по името на северноафриканския град Вереника (сега Бенгази).

вернѝс спец. 'вид лак'. — От фр. *vernis*, срв. *вернѝк*.

вероя̀тен 'възможен, допустим'. — Произв.: *вероя̀тност*. — Заето от рус. *вероя́тный*, прил. от *вероя́тие* 'вероятност', съставено от *вѐра* (вж. *вя̀ра*) и производно от **ять* 'вземам', стб. ѩти.

вѐрсия 'едно от няколкото обяснения, изложения на факт'. — Чрез фр. *version* от лат. *versio*, произв. от гл. *verto* 'въртя, обръщам'.

вертѐп 'свърталище на разбойници и развратници'. — Произв.: *вертѐпен.* — От рус. *вертéп*, вж. и Damerau 138.

вертикàлен 'отвесен'. — Произв.: *вертикàлност.* — Чрез фр. *vertical* от лат. *verticalis* 'отвесен', произв. от *vertex* 'връх'.

верýга, вж. *верùга.*

верàн 'негоден, разрушен' (Странджа). — Произв.: *вереньдсам, вереньдсвам* 'разнебитвам', вж. *вирàн.*

***вес** 'село', запазено само в селищните имена: **Долгаец**, Прилепско, през 14 в. Дльга вьсь, Новаковић 669, 671, през 17—18 в. *Долгавец*, Селищев, Макед. кодики, 141; **Вехчани**, Охридско: вь градѣ Охридѣ... Вешчани, 1342, грамота на Душан, Новаковић 673; **Вехчан**, *Вечан* в Албания, ЮЗ Струга, начално **Весчане* (= СелИ **Весец* + *-jane*) > *Вешчан(е)* > *Вехчан(е)* с промяна *шч* > *хч*, както *ндхче* от *ндшче, нджче*; **Белевѐхчево**, село И до Сандански, от **Бѣло-вьс-ьц-ево*, произв. от **Бѣла вьсь* и *-ьц* > **Бѣловьсьц*, с асимилация **Беловесец* > **Белевесец*; стб. вьсь 'село' (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Сав. кн., Унд. листи, Супр., Макед. листи). — Срхр. *вас* (само в местни имена), словен. *vàs*, рус. *весь*, чеш., словаш. *ves*, пол. *wieś*, гор. луж. *wjes*, дол. луж. *wjas*. — Сродно с лит. *viẽš-(pat(i)s)* '(господар на) село', латв. *vìesis* 'пришелец, чужденец', авест. *vīs-*, стперс. *viϑ* 'къща', стинд. *viś* 'поселение', алб. *vis* 'място, местност, село', гот. *weihs* 'село', гр. *Fοῖκος* 'къща', лат. *vīcus* 'село', от ие. **wik'-*, **weik'-*, **woik'o-*.

весград диал. 'панаир'. — От начално значение 'място, дето се събира целият град'. — Вж. *весден.*

весден 'през целия ден' (Ботевградско, Самоковско, Станкедимитровско, Кулско, Ломско), **весдън** (Брезнишко, Трънско, Белоградчишко), **вес вѐсден** (Банско), **веседѐн** 'весден' (Банско), чрез удвояване на *де-* от *ден*, схванато като частица, **весденчùца** нар., поет. 'весден' (Могилово, Чирпанско); стб. вьсь 'цял' от един произход с *всѐки*, стб. вьсѣкъ, вж. *всѐки*, срв. *все, все-*.

вездесъщ книж. 'който се намира навред'. — Побългарена форма от рус. *вездесýщий*, съставено от *вездѐ* 'навсякъде', стб. вьсьде (Супр.) и *сущий*, сег. прич. от *быть*, стб. сы, род. п. сѫшта, срв. *същ.*

вѐсел 'който няма грижи и е радостен'; стб. веселъ (Клоц., Супр., Ман. хр.), веселие (Зогр., Мар., Супр., Син. пс.), веселити (Зогр., Мар., Клоц., Сав. кн., Супр., Син. пс.), възвеселити сѧ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс. и др.), възвеселяти (Син. тр.), обвеселити сѧ (Ман. хр.). — Произв.: *веселбà, веселбùна* диал., *веселбùя* 'веселба' (Бобошево, Станкедимитровско), *весѐлие, вѐселост, веселѝ, веселàк, веселàчка, веселàшки, веселица* 'весела жена' (Каравелов), *веселýшко, веселýшка, весѐлко* 'югозападен вятър' (Кюстендил), ЛИ *Веселùн, Веселùна*; *възвеселѝ, възвеселàвам* рядко; *завеселѝ се, завеселàвам се*; *навеселѝ се, навеселàвам се*; *овеселѝ се, овеселàвам се*; *повеселѝ (се), повеселàвам (се)*; *развеселѝ (се), развеселàвам (се)*; *увеселѝ, увеселàвам, увеселѐние, увеселùтелен*; *веселодрýмец* 'весел човек' (Копривщица), *веселù-къща* = *веселù-трапѐза*

диал., ирон. 'вино'. — Срхр. *вѐсео*, ж. р. *вѐсела*, рус., *весёлый, вéсел*, чеш. *veselý*, пол. *wesoły*, под чешко влияние, стпол. *wiesioły, wesele* 'сватба', гор. луж., дол. луж. *wjesoły*. — Сродно с латв. *vęsęls* 'здрав', илирийско ЛИ *Veselia* (?), преведено *Felicitas*, стинд. *vásu-* 'добър'; заето в рум. *vésel*, алб. *veseli* 'плодородие', *veselit* 'плодороден, плодовит'.

вѐскам се, вѐснувам се, вѐсна се диал. 'вестявам се, мяркам се'. — От *вѐсткам се*, вж. *вест*.

веслò 'гребло на лодка'; стб. весло (Супр., Ман. хр.). — Произв.: *веслàр, веслàрка, веслàрски, весля̀* диал. 'карам лодка с весло', *веслỳвам* рядко, *веслец* диал. 'раст. плевул, Hollosteum umbellatum' (вероятно поради прилика между весло и листата на растението). — Срхр. *вѐсло*, словен. *vêslo*, рус. *веслó*, чеш., словаш. *veslo*, пол. *wiosło*, гор. луж. *wjesło*, дол. луж. *wjasło*. Образувано на праславянска почва с наст. *-slo* от корена на гл. *везà* 'возя'. За образуването срв. *мàсло* от **маз-сло*; заето в рум. *vîslă*, гл. *vîsli*.

весмà диал., остар. 'твърде много'; стб. вьсьма (Супр., Кормчия в препис от 16 в.). — Рус. *весьмá*. — Произв. от вьсь 'цял', вж. *всѐки*.

вест 'съобщение, известие'; стб. вѣсть (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), вѣстьникъ 'вестител' (Зогр., Мар., Супр., Ман. хр.), възвѣстити (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), възвѣштати (Зогр., Мар., Асем. и др.), безвѣстьнъ (Син. пс.), възвѣштение (Супр.), извѣстити (Зогр., Мар., Асем. и др.), извѣштати, извѣстьнъ, извѣсть 'известие' (Супр.), извѣстенъ, извѣстнѣ, извѣстовати, извѣщение (Ман. хр.). — Произв.: *вестя̀, вестѝтел, вѐстна се, вѐствам се* (срв. *вѐскам се*), *вѐстник, вѐстниче, вестникàр, вестникàрка, вестникàрски, вестникàрство, вестникàрщина, вестникопродàвец, вестникопродàвка; възвестя̀, възвестя̀вам; завестя̀ се; известя̀, известя̀вам, ѝзвест* диал. 'известие', *извѐстие, извѐстен, извѐстност; навестя̀, навестя̀вам; оповестя̀, оповестя̀вам; повестя̀ се, пòвест, повествувàтел, повествувàтелен, повествувàтелност; съвест, съвестен, съвестност, безсъ̀вестен; предизвестя̀, предизвестя̀вам, предизвѐстие; вестонòсец; блàговест* 'празник Благовещение' (Зайчар), диал. 'блага, радостна вест', *благовестя̀, благовестя̀вам* диал. 'донасям блага вест', *благовещѐние, благовещенѐ* нар., *благовестѝтелен, благощенѐ* 'благовещение' (Търново); *добросъ̀вестен, зловѐст* диал. 'лоша вест', *очивѐстен* диал. 'очевиден'. — Срхр. *вêст, вȉјест*, словен. *vêst* 'умение, знание', рус. *весть*, чеш. *věst*, пол. *wieść*. Праслав. **věstь*. — Сродно със стинд. *vitti-* ж. 'знание', авест. *visti-* ж. 'знание, умение', ие. **woid-ti-s, *vid-ti-s*. От същия произход срв. още *вещ*², *с-вѐдение, вѝждам*; заето в рум. *véste*, гл. *vestí* 'вестя'.

вѐстник, вж. *вест*.

вестибю̀л остар. 'хол в апартамент или в къща'. — Чрез фр. *vestibule* от итал. *vestibulo, vestibolo* или от лат. *vestibulum* 'преддверие, вход'.

вѐся 'окачвам да виси' (Самоковско, Еленско), 'беся' (Еленско), **вѐшам** (ЮЗ); стб. вѣсити (Супр.), възвѣсити сѧ, възвѣшѫ сѧ (Зогр., Мар., Син. тр.). — Произв.: *весѝлкя* 'бесилка' (Габаре, Белослатинско), *вѐшалка* 'бесилка' (Прилеп), *вѐшало* 'бесилка' (Щип); *възвеся* 'нервна възбуда' (Момчиловци, Смолянско); *довѐся, довѐсвам; завѐся, завѐсвам; завя̀сам, завясàвувам* 'западам телесно, отслабвам' (Банско); *завѐса, завѐска* диал. 'вид задна женска престилка'; *извѐся, извѐшам; навѐся, навѐсувам, навѐшам* диал. 'наокачвам', *навѐс; надвѐся (се), надвѐсвам (се); овѐся, овѐсувам* 'обесвам', *овеслѝв* диал. 'овесен, окачен'; *повѐся, повѐсвам, повѐшам; превѐся, превѐсвам* диал. 'забулвам, пребулвам; окачам', *прѐвес* диал. 'було'; *провѐся (се), провѐсвам (се); увѐся (се), увѐсвам (се); весѝ-*

кѝче 'първият понеделник от велики пост' (Пищигово, Пазарджишко). — Срхр. *вје̏шати*, словен. *vēsiti*, рус. *ве́сить*, чеш. *věsiti*, словаш. *vesit'*, пол. *po-wiesić*, гор. луж. *wjesyć*. От ие. **woip-s-*, друга отгласна степен на **weip-s-*, вж. *вѝся*, срв. *бѐся*.

вет 'стар', вж. *вехт*.

вѐтам (се) 'обещавам' (Прилеп; Дебърско); стб. **вѣтъ** 'съвет' (Супр.), **вѣтьскы** 'баснословен' (Клоц., Супр.). — Произв.: *завѐт, завѐтен, вещѝя, вещàвам, вещàтел, вещàтелка; навѐт* диал. 'клетва, проклинание' (вж.); *обѐт* поет. 'обещание' (от **об-вет*), *обещàя, обещàвам, обещàние; ѝтвет* диал. 'отговор', *отвѐт* (от рус.), *отвѐтник, отвѐтничка, отвѐтница; привѐт* 'поздрав' (от рус.), *привѐтствие* (от рус.), *привѐтствувам* (от рус.); *съвѐт, съвѐтник, съвѐтничка, съвѐтски* (от рус. *сове́тский*), *съвѐтвам, съвещàвам се, съвещàние, съвещàтел, съвещàтелен; увещàя, увещàвам, увещàние*. — Рус. *вет* < струс. **вѣтъ** 'съвет, договор', пол. *wiec* 'събор, събрание'. — Сродно с лит. *waitenù* 'преценявам, разсъждавам, предполагам', стпрус. *waitiātai* 'говòрим', *waitiāt* 'говоря, приказвам', авест. *vaēϑ-* 'издавам съдебно решение', *vaēϑā* 'съдебно решение'. Срв. от същия произход *витѝя* 'говорител, оратор', *вещ*[2].

вѐтва, вѐтка диал. 'клонче'; стб. **вѣтвь** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн.), **вѣтвие** (Клоц.). — Произв.: *вѐтчуле* умал. (Дебърско), *вѐтвица, вѐтвичка, вѐтчица*. — Рус. *ветвь, ве́тка*, укр. *вітка*, чеш. *větev* 'клон'. — Сродно с лит. *vytuvaĩ* 'мотовилки', *vytls* 'върбова пръчка', стпрус. *apewitwo* 'дребен върбак', ствиснем. *wīda* 'върба', гр. *οἰσύινος* 'върбов', лат. *vītis* 'лоза', авест. *vaēiti-* 'върба', перс. *bīd* 'върба'. — От един произход с *вѝя* 'извивам', срв. *вѐй(ка)*.

ветерàн 'стар заслужил деец, поборник'. — Произв.: *ветерàнка, ветерàнски*. — Чрез рус. *ветера́н* и фр. *vétéran* от лат. *veteranus* 'старинен, стар; ветеран', произв. от *vetus*, род. п. *veteris* 'стар', сродно с бълг. *вехт*.

ветеринàр 'лекар по домашни животни'. — Произв.: *ветеринàрен, ветеринàрка, ветеринàрски, ветеринàрство*. — Чрез рус. от лат. *veterinarius* 'ветеринарен лекар', прил. от *veterinus* 'работен (впрегатен) добитък'.

вѐтка, вж. *вѐтва*.

вехà 'метла от вързан кичур слама или метличина за метене на гумно' (Търновско). — Словен. *vêha* 'лист от плевел или от зеленчук', рус. *веха́* 'прът със закачена слама, който служи за знак, шамандура; жалон; пътепоказател', чеш. *věch, vich* 'сноп слама; сламена метла', пол. *wiecha* също, гор. луж. *wěcha*, дол. луж. *wjecha*. — Сродно с норв. *veis* 'стъбло', *vīse* 'раст. метла', стнорд. *visk* 'кичур слама или тръстика', стинд. *veṣká-ḥ* 'примка за задушаване', ствиснем. *wisk* 'сламена метла', лат. *virga* 'пръчка', образувани от ие. **weis-, *wois-*, разширение на **wei-* в бълг. *вѝя*[1], вж. Кодов, СпБАН 43, 153.

вѐхна, вя̀хна 'губя свежест, съхна', **вѐна** (Зап); стб. **оувѧдати, оувѧждати** (Супр.), **оувѧнѫти, оувѧднти, оувѧнѫти** (Ман. хр.). — Произв.: *вехнàтие* остар. нар. 'вехнене'; *завя̀хна, завя̀хвам, завя̀на, завя̀нвам; извѐхна, извя̀хвам, извя̀на, извя̀нвам; неувѐхки* диал. 'растения, чиито листа не вехнат'; *овя̀на, овѐхна, овя̀хвам; повѐхна, повя̀хвам, повя̀нвам, повя̀на; свѐхна, свѐхвам, свя̀хвам* диал.; *увя̀хвам, увѐхна*. — Срхр. *вѐнути, вѐне̄м*, словен. *vêniti*, рус. *вя́нуть, увяда́ть*, чеш. *vadnouti*, словаш. *vädnút'*, пол. *więdnąć*, гор. луж. *wjadnyc*. — Сродно със стангл. *swindan* 'съхна', ствиснем. *swintan*, нем. *schwinden* 'чезна,

съхна'. — Ие. корен **(s)wendh-*. — Основната форма е диал. *вѐна, вя̀на*, като *-х-* се явява от кръстосване с гл. *съхна* по семантично сближаване, вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и оном., 12.

вехрѝло, неясно значение, вероятно 'погребално шествие', само в народната песен: *Никола се назад позърна, | среща му иде вехрѝло, | вехрѝло още носило, | Никола вехрѝло запира, | кат си носило открива, | и той си Минка познава* (Крумово, Преславско, СбНУ 42, 152). — Неясно.

вѐхт, вѐтъх, вѐтав (Силистренско), **вѐтък** (Солунско), **вехток** 'стар, износен; отдавнашен' (Говедарци, Самоковско); стб. **ветъхъ** (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр., Клоц., Ман. хр. и др.), **ветъшати** 'остарявам' (Зогр., Мар., Сав. кн.).—Произв.: *вехта̀р* 'вехта дреха' (Ботевград), диал. 'вехтошар', *вехта̀рщина* 'вехти предмети' (Търново), *вехта̀рски, вехторѝя, вехтѐя, вехтинà* диал. 'вехт предмет', *вехтошàр* (от **вехтош*, произв. от *вехт* + наст. *-ош*, за която срв. *пу̀ст-ош* и др.), *вехтошàрка, вехтошàрски, вехтошàрство, ве(х)тòшина* (Дебърско), *вехтошѝна, вехтошѝнка; довехтѐя, довехтя̀, довехтя̀вам; завехтѐя, завехтя̀вам; извехтѐя, извехтя̀, извехтя̀вам; овехтѐя, овехтя̀, овехтя̀вам; увехтѐя, увехтя̀, увехтя̀вам; вехтозавѐтен*. — Срхр. *вѐтах, вѐт*, рус. *вѐтхий, вѐтох* 'последна лунна фаза', чеш. *vetchý*, словаш. *vetchy*, пол. *wiotki*, стпол. *wiotchv, wiotek* 'последна лунна фаза'. Праслав. **vetъхъ*. — Сродно с лит. *vẽtusas*, латв. *vęcs* 'стар, възрастен', лат. *vetus* 'стар', гр. *(F)ἔτος* 'година', алб. *vjet* 'година'. От ие. **wetuso-*. Стб. **ветъхъ** > новобълг. *вет* с изчезване на *-хъ* и *вехт* с метатеза от *ветх*, понеже групата *-тх-* не е свойствена на новобълг.; заето вероятно в арум. *viştină* 'нещо избледняло, повяхнало'.

вѐче, поет. **веч,** диал. **вѐке, вѐйке, вѐчек, вѐчем** (Зап) наречие за означаване на започнато или завършено действие; стб. **вѧштии** 'по-голям' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **вѧщїи** (Ман. хр.), **вѧште** 'повече' (Супр.), **вѧще, вѧщъшими** 'много повече' (Ман. хр.). — Произв.: *пòвече, пòвеч, пòвечко, пòвеке, повечемѝна* диал. '(за мъже) повече', *прѐвече* диал. — Срхр. *вѐħ* 'вече, но', словен. *več*, срус. **вяще, вяща, вящьше** (заети от стб.), **вяче** 'повече', срв. ЛИ *Вячеслàв*, чеш. *víc(e)*, словаш. *vecej, viacej*, пол. *więcej*, гор. луж. *wjacy*, дол. луж. *wjecej*. — По-нататъшните съответствия не са сигурни. Бълг. книжовна форма е възникнала в западни и югозападни говори, в които на изт. бълг. *щ* отговаря зап. бълг. *ч, к'* или пък от стб. **вѧштьше** 'повече', което пряко **ветше* е дало *вече*, вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и оном. 10 сл. К. Мирчев, БЕз 11 (1961), 39—41, смята, че *вече* е кръстоска от стб. **вѧштии** и **паче**. Но *паче* не е запазено в народните говори и затова обяснението не е убедително. — Пряк наследник на стб. **вѧштии** е новобълг. *вѐщ(е)* (Коларовград).

вѐчен, вж. *век*.

вѐчер ж. 'времето между залез слънце и настъпването на нощта', **вѐчер м.**, старинно, запазено в изрази като *дòбър вѐчер, бъдни вѐчер*, диал. *вечерò* 'през вечерта' (Софийско) и др.; стб. **вечеръ** (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Сав. кн., Супр., Син. пс.), **вечерьнъ** (Син. тр.), **вечерьнние** (Зогр., Мар.), **вечерѣ** 'вечеря' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав кн., Супр., Ман. хр.), **вечерниѩ** 'вечеря' (Супр.), **вечернїи, вечерникъ** 'вечерен вятър' (Ман. хр.). — Произв.: *бѐсна вѐчер* 'събота вечерта преди сватба, когато у момини има пир' (Самоков), *бъдни вѐчер, кадѐни вѐчер*

диал. 'бъдни вечер', *вечѐрина* диал. 'вечер', *вѐчери* диал. 'по вечерно време', *вѐчѐрен, вечѐрно пѝле* диал. 'прилеп', *вечерѝнка, вечѐрица, вечѐря, девѝчина вечѐря* диал. 'събота вечер преди сватбата', *заран-вечер* диал. 'раст. Convolvulus, C. sepium, C. tricolor; раст. вечерник, Hesperis matronalis' (вечер си разтваря листата, а сутрин ги свива), *вечѐрям, вечѐрня* 'вечерна църковна служба', *вечѐрник* 'вечерен вятър; раст. Hesperis matronalis и Melandryum album', 'обреден хляб за бъдни вечер' (Радуил, Самоковско), 'вечерно сватбено хоро' (Коларовград), *вечѐрниче* диал. 'раст. Ajuga laxmanni', *вечѐрница* 'вечерна звезда; вечерна пеперуда', *вечернѝци* 'вечерно жетварско хоро' (Софийско), *вечѐрна* диал. 'обреден хляб за бъдни вечер', 'ръкойка, турена за знак до къде е ожънато до вечерта' (Странджа), *вечѐрни* 'бъдни вечер' (Странджа), *вечѐрка* 'умал.; вечерна седянка', *вѐчару* 'по вечерно време' (Чешнегирово, Асеновградско), *вечернѝм* 'привечер' (Пирот) (кръстоска от типа *дѐнем + денѝ > денѝм; нѐщем + нощѝ > нощѝм); довечѐрям, довечѐрвам, довѐчера, довѐчерка* диал. 'довечера', *доддвечер* 'до довечера' (СЗ); *завечѐрям; нѐквечер* 'привечер' (Велес), срв. *прѝквечер, навечѐрям се, навечѐрвам се, нѐвечер* 'утре вечер' (Ботевград); *нѐдвечер; отвечерѝ се, отвечерѝва се* диал. 'свечерява се, мръква се', *ѐтвечер* 'от вечерта' (Кюстендилско, Велес); *повечѐрям, повечѐрие* диал. 'вечерна черковна служба, вечерня'; *подвѐчер* (Родопите) и *пѐдвечер* диал. 'привечер'; *превечѐрям* диал. 'навечервам се'; *прѝвечер, прѝквечер* 'привечер' (Костурско) от по-старо *при къ вечеру, за двойния предлог срв. *от свечеру; приквечерѝ се, приквечерѝва се* диал. 'свечерява се'; *провечѐрям* 'навечерям се' (Трънско); *свечерѝ се, свечерѝва се, свѐчера* диал. 'от вечерта', *от свѐчеро* 'от вечерта' (Разград); *ѝвечер* 'привечер' (Кюстендилско). — Срхр. *вѐче̄*, род. п. *вѐчера*, словен. *večêr*, рус. *вѐчер*, чеш., словаш. *večer*, пол. *wieczór*, гор. луж. *wječor*, дол. луж. *wjacor, jacor*. — Сродно с лит. *vãkaras*, латв. *vakars*, гр. *ἑσπέρα*, лат. *vesper*, ирл. *fescor*, арм. *gišer*. Редуването *sp/k* не е ясно; заето в рум. *vecêrnie* 'вечерня' като църковен термин.

веш таен говор 'знаеш' (Прилеп): *кѐо си веш манѝците* 'както си знаеш турците'. — От стб. **вѣмь** 'зная', **вѣси** 'знаеш', вж. *вещ*[2], срв. *невѝм* 'изглежда, по всяка вероятност' (П. П. Славейков), също от стб. **не вѣмь** 'не зная'; за значението и образуването срв. *сѝкаш* 'изглежда, като че ли', от гл. *сѝкам* 'мисля, предполагам'.

вещ[1] ж. 'предмет, нещо'; стб. **вешть** (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Супр. и др.), **вещь** (Ман. хр.), **вештьнъ** 'материален', **вештьство** (Супр.). — Произв.: *вещен, веществѐ, вещѐствен, вещевѝ* (от рус. *вещевѐй*). — Чеш. *věc*, словаш. *vec*, гор. луж., дол. луж. *wjec*; рус. *вещь* е заето от стб. Праслав. **vektь, věktь*. — Сродно с гот. *waíhts* 'предмет', нем. *Wicht* 'създание, същество', *nichts* 'нищо' от **ni + wichts*; по-нататък сродно с гр. *ἔπος* 'дума, разказ', лат. *vox* 'глас'; за значението срв. пол. *rzecz* 'нещо, предмет, вещ' и стб. **рѣчь** 'реч, дума'.

вещ[2] *прил.* 'запознат с нещо, опитен', **вящ, вяща, вящо** (Банско); стб. **вѣшть** (14 в., Миклошич, LexPSl.), **вѣштати** (Асем., Супр.), **вѣштавати** (Супр.), **вѣштаниѥ** (Син. пс.), **вѣщати, вѣщаніѥ** (Ман. хр.), **вѣште** 'съвещание' (Супр.). — Произв.: *невѐщ, вещинѐ, вѐщица* 'магьосница; зла жена, обикн. и грозна; малка нощна пеперуда; насекомо светулка, Lampiris', (начално значение 'тази, която знае, веща'), *вѐщер* диал. 'вид насекомо като скакалец, което според поверието пие кръвта на малки деца; слаб човек', 'хралупа' (Банско), (вероятно изпърво 'свърталище на вещици'), 'прилеп, Vespertilio' (Скечанско), *вешчирѝсам, вешчерѝсувам* 'отслабвам телесно' (Банско), *вещѝлка* 'светулка' (Ксантийско), *вѐщер* 'магьосник; дъртак' (Тетевен), *вещерѝца* (Радуил, Самоковско), *вещѐрица* 'вид бо-

лезнена пъпка по езика' (Велес, Куманово) (според поверието причинена от зли духове), *вèщерица* 'вещица', *вещернѝк* диал. 'зъл мъж', *вèщик* диал. 'магьосник; гонител на вампири', *вя̀шка*, обикн. в клетви 'някакво зло митично същество' (Банско), *вещугàрник* укорно 'баба, старец' (Ботевград), *вещегю̀рник* диал. 'зъл мъж', *вещàя* книж., *вещател* книж., *вещàтелен* книж.; *извещѝча се, извещѝчам се* диал. 'ставам вещица'; *предвещàя, предвещàвам* книж., поет.; *развяшчàвам се* 'досещам се, разбирам; идвам на себе си' (Банско). — Срхр. *вѐшт, вjѐшт* 'обигран, опитен', *вѐштица* 'вещица', словен. *véšča* 'вещица, магьосница', рус. *вéщий, вещýн*, чеш. *věštl* 'мъдър', пол. *wieszcz* 'пророк, мъдрец'. Праслав. **věd-tjo- > věštь*, от един произход със стб. ВѢДАТИ 'зная', новобълг. *вест, свèдение* и др.

вещàя, вж. *вещ*[2].

вещ(е), вèщик 'още' (Коларовград). — От стб. ВѦШТЄ, вж. *вèче*.

вèщица, вж. *вещ*[2].

вèя '(за вятър) духам; отделям зърната от плявата чрез вятъра, отвявам'; стб. ВѢꙖТИ, ВѢꙖНИЄ, ВЪВѢꙖГИ (Супр.), ВЪЗВѢꙖТИ (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), ВИХРИ ВѢАТЕЛНЇИ, ПРИВѢАТИ, РАЗВѢВАТИ (Ман. хр.). — Произв.: *вèяния* книж., *вея̀ч, вея̀чка, вея̀лка, вея̀лница* 'попара през Сирница, правена в чест на летния вятър, за да духа през вършитба' (Охрид), *вея̀вица* 'виелица' (Самоковско), *вèяница* 'лопата за отвяване на жито при вършитба' (Габровско); *довèя, довя̀вам; завèя, завя̀вам* 'почвам да вея', 'залъгвам, забавлявам' (Банско), *завèя се, завя̀вам се* 'зазяпвам се, забавлявам се' (Банско), *завя̀йгор* 'зяпльо' (Банско), *завèян* 'разсеян'; *извèя, извя̀вам; навèя, нàвей, навя̀вам, навèйничав* '(за човек) който е с непостоянен характер'; *овèя, овя̀вам; отвèя, отвя̀вам, отвèвки* диал. 'житна плява'; *повèя, пòвей, повя̀вам; подвèя, подвя̀вам; превèя, превя̀вам; привèя, привя̀вам* диал. 'завявам внезапно', *прѝвей* диал. 'ветровито място'; *провèя, провя̀вам; развèя, развя̀вам, развèй-прах* 'разсеян човек'. — Срхр. *вѝјати*, словен. *véti*, рус. *вéять, вéю*, чеш. *váti* от по-старо **věјati*, словаш. *viat, vejem*, пол. *wiać* от по-старо *wiejać, wieję*. — Сродно с лит. *vėjas* 'вятър', *vėtyti, vė́tau* 'отвявам', латв. *vējš, vētīt, vētīju* 'отвявам', гр. *ἄϜησι* 'вее', гот. *waian* 'вея', стинд. *vā́ti* 'вее', *vā́yati* 'духам, надувам', авест. *vāiti* 'вее, духа', от ие. корен **Hwē(i)-*, от един произход с *вя̀тър*.

взаѝмен книж. 'който се отнася до две страни'. — Произв.: *взаѝмност*. — От рус. *взаи́мный, взаѝмен, взаи́мность*, срв. пол. *wzajemny*, чеш. *vzájemný*, словаш. *vzájomný*, съставено от *в* и *заём*, род. п. *зàйма*, срв. *зàймовый*, прил. от *заём*, вж. *взèмам, èмвам*.

взаимодèйствие книж. 'взаимно действие, влияние между два предмета', **взаимопòмощ** книж. 'взаимна помощ'. — От рус. *взаимодéйствие, взаимопòмощь*, срв. *взаѝмен*.

взвод воен. 'съставна част на рота, ескадрон или батарея'. — Произв.: *взвòден*. — От рус. *взвод*, произв. от гл. *взводи́ть*, вж. *вòдя*.

вздурèпям се, вздурèпя се 'заглеждам се безочливо в нещо' (Тетевенско). — Неясно.

взèмам, взѝмам, взèма 'поемам, хващам с ръка', **узѝмам, ỳзнем** (Зап); стб. ВЪЗѦТИ, ВЬЗѦТИ, ВЬЗЄМЛѪ (Супр., Ман. хр.), ВЪЗꙖТИ (Син. пс.), ВЪЗИМАТИ, ВЪЗИМАѬ (Син. тр., Клоц., Супр.). — Произв.: *взèмане-дàване, зѝманки-дàванки*

диал. 'вземане-даване', *зѐман* диал. 'глупав', *зѐматѐц* 'глупак' (Банско), т. е. този, на когото е взет умът; *завзѐма, завзѐмам; из(в)зѐма, из(в)зѐмам; обвзѐма, обвзѐмам; превзѐма, превзѐмам, превзѐт, превзѐтост, превзѐмка; раззѐма, раззѐмам; съвзѐма се, съвзѐмам се.* Срещу всички несвършени форми с *-е-* има и форми с *-и-*: *завзѝмам, превзѝмам* (Зап). — Срхр. *ỳзимати, ỳзимāм*, рус. *взимáть, взимáю, взять, возьмý*, чеш. *vzíti*, словаш. *vziat'*, пол. *wziąć, wezmę.* — Образуван от представка *въз-* и корен в стб. ѩти 'хващам', новобълг. *ѐмам, ѐмвам*, от един произход с *ѝмам* (вж.). В народните говори се среща само *зѐмам* чрез деглутинация на *в*, схващано като представка *в-*.

взѝрам се, взра се 'напрягам поглед'; стб. **вьзрѣти** (Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), **възьрѣти** (Зогр., Мар., Асем., Охрид. глаг. листи, Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **възрѣти** (Син. тр.), **възьрѣние** (Син. тр.), **възрѣти** (Ман. хр.). — От представка **въ** и **зьрѣти**; думата е от един произход със *зрѐние по-зòр* и др., вж. *зра.*

взискàтелен 'придирчив'. — Произв.: *взискàтелност.* — От рус. *взыскáтельный, взыскáтельность*, произв. от *взыскáть* 'издирвам, търся'.

взлом 'разбиване на врата и др. при кражба'. — От рус. *взлом*, от гл. *взломáть* 'разбивам, строшавам', образувано от представка *вз* и *ломѝть* 'ломя, чупя', вж. Dамеrаu 141.

взор поет. 'поглед'. — От рус. *взор*, сродно с *взѝрам се* (вж.).

взòре диал. 'утре; утре сутринта'. — От стб. ***въ зорѣ**, вж. *зорà.*

взрив 'избухливо вещество, експлозив'. — Произв.: *взрѝвен, взривявам* 'хвърлям във въздуха чрез взрив'. — От рус. *взрыв, взрывнóй*, отглаголни образувания от гл. *взрывáть* с предст. *в(о)з-* и гл. *рвать* 'късам, разкъсвам', от същия произход е бълг. *рѐвам* (вж.).

взя̀тка остар. 'отделно вземане при игра на карти; подкуп'. — Произв.: *взя̀ткаджия, взя̀ткаджийство.* — От рус. *взя́тка*, произв. от гл. *взять* 'вземам'.

ви, вж. *вѝе.*

вибрàция 'трептение', **вибрѝрам** 'трептя', **вибрàтор.** — Произв.: *вибрационен.* — Чрез нем. *Vibration, vibrieren, Vibrator* от лат. *vibratio* 'треперене, често и бързо движение', *vibrō* 'треперя; вибрирам'.

вѝвнува се, вѝвне се '(за пламък) пламва, бухва' (Прилеп). — От *вѝя*[1] (вж.).

вѝгла 'далекогледна тръба' (Солунско), МИ *Вѝгла*, връх при Мелник и склон при Куклен, Асеновградско. — Чрез гр. *βίγλα* 'караулна будка; пост; наблюдателница', от лат. *vigilia* 'стража, пост'; срв. МИ *Вигла* в Кримския п-ов, от струс. **вигла** 'пост', заето също от гръцки. — Значението 'далекогледна тръба' е възникнало вероятно на бълг. почва.

вѝгня остар. 'рударска пещ' (Зап), **вѝдня** 'ковачница' (Габаре, Белослатинско), 'пещ в рудница' (Говедарци, Самоковско), 'място за промиване на желязо' (Радуил, Самоковско), **вѝгне** 'място в ковачница пред духалото; много дим' (Банско). — Произв.: *вигня̀р*, МИ: *Вѝгнята* при Владая, Софийско, при Буново, Пирдопско и др., *Вѝгнище* в Кюстендилско, Самоковско, Радомирско и др., *Вѝг-*

нището при Буново, Пирдопско и в други планински места, където е имало старо рударство. — Срхр. *вѝгањ* 'ковачница; ковашки мях', словен. *vigenj*, словаш. *vyhňa*, чеш. *vyheň* 'огнище; жарава; жега', гор. луж. *wuheń* възлизат към една обща форма **vygnjā*. Фонетичният облик на думата *(у, і)* показва, че гр. и унг. цигански *vigna* 'огнище', *vignja* 'комин, ковачница', унг. *vihuge* 'ковачница' и алб. *vigán* 'великан' (въз основа на поверието, че ковачите са свръхестествени същества) са заети от български и сърбохърватски. Думата **vygnjā* 'огнище > рударско огнище (пещ) > ковачница' стои несъмнено в етимологическа връзка със стб. огнь 'огън' от ие. **ogni-s* и неговите съответствия, обаче фонетическата страна остава необяснена. Географското разпространение на тая дума — южнославянски, словашки и чешки (с горнолужишки) сочи за дакийски произход, което съответствува на фактическото положение, понеже в богатата с руди Дакия обработката на металите е била известна от древността. В дакийски (= праалбански) *ō* преминава към 3—4 в. в *oⁱ*, по-късно в *ö* (и най-късно в *е*, както в албански); дак. *ō (o), oⁱ* или *ö* би се възприело в (пра)слав. като *у* (= *ъі*), пред което трябва да се появи протетично *v*, срв. трак. *Utus* стб. *Вытъ > бълг. *Вит*, лит. *údra* = слав. *vydrā* 'видра'. Следователно (пра)слав. **v-ygnjā* е заето от дак. **ōgnyā* (или **oⁱgnyā, ögnyā* 'огнище'), производно от ие. **ogni-s* 'огън'.

вигон диал. 'вид искърска риба'. — Неясно.

вид 'изглед'; стб. видъ (Супр.). — Произв.: *вѝден* прил., *вѝдов; видоизменя̀, видоизмѐням, видоизменѐние; благовѝден, зловѝден.* — Срхр. *вӣд* 'зрение; вид', рус. *вид* 'изглед, поглед, вид', чеш., словаш. *vid* 'вид, изглед, образ, фигура'. — Сродно с лит. *véidas* 'лице, образ', латв. *vei̋das* 'образ, изглед', гр. *(F)εῖδος* 'образ, вид, форма', стинд. *vḗdas* 'познание, предпазливост', авест. *vaēdah-* 'притежание, имот'. — От същия произход са *вѝдя, вѝждам* (вж.).

вѝдело[1] 'светлина' (Габаре, Белослатинско), 'светѝло, лампа' (Смолянско), 'петрол, газ' (Самоковско, Софийско), 'газениче (Бобошево, Станкедимитровско), 'зрение' (Велес), 'менструация у жените' (Софийско, понеже се явява при ново *вѝдело* 'нова луна', срв. диал. *мѐсец* 'менструация' и лат. *mensis* 'месец'). — Произв. от *вѝдя*, вж. *вѝждам*. Обаче *вѝдело* в значение на 'петрол, газ' е преобразувано по народна етимология от *видалія* (1871) = тур. *vidalı*, заето от италиански за означение на вид доброкачествена газ, вж. Ел. Машалова БЕз 12 (1962), 110 и сл; заето в арум. *videálă* 'светлина, виделина; лампа, свещ'.

вѝдело[2] спец. 'вид телешка кожа, за обуща. — Чрез гр. *βιδέλο* 'теле; телешко месо' от итал. *vitello* 'теле'.

виденѝк 'раст. латинка', вж. *венедѝк*.

Вѝдим — връх при Владиславци, Годечко и при Д. Кѝртен, Кюстендилско. — От *вѝдим*, сег. страд. прич. от гл. *вѝдя*; името означава връх, който се вижда от далеч. Подобни имена на върхове са *По̀глед, По̀гледец*, тур. *Ба̀каджик, Гьоз тепѐ* и др.

Вѝдима геогр. — име на връх, селище и на река, голям ляв приток на Росица при Севлиево. — От прич. *вѝдим*, изпърво име на местност, която се вижда, после на река и най-после на селище, срв. *Вѝдим*, вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и ном., 51. Според други е тракийско, от ие. **wed- : *wod- : *ud-* 'вода, река' от ие. **wiɫhɪ-* 'дърво' или от **weig'- : *wig'* 'бряст' и наст. *-imos*.

Вѝдин геогр. — град на Дунав в СЗ България. — Античното име на града е *Bononia*, което е от келтски произход, вж. Романски, сб. Милетич (1933), 654 сл., *Βονωνίαν* у Теофан (9 в.). Под формата **Bonónja* > **Bŭdŭnʼie* от късно-

латински (прарумънски) чрез дисимилация *n — n* > *d — n*, вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 61, през средните векове на българска почва дава **Бъдынъ** (13 в.), **Бдынь**, **Бднь** (14 в.). У византийски автори от 9 до 12 в. се срещат следните форми: *Βηδηνόθεν*, *Βιδίνης*, *Βυδίνην* (Теофилакт Охридски, 11 в.), *Βιδύνην* (Ана Комнина, 12 в.), *Βιδύνης* (Кедрин, 12 в.). Може да се предположи осмисляне по гл. *вѝдя* и т. н. *Бàбини Вѝдини кỳли* или диал. *Бдинь* > **Вдин* > *Вѝдин* с аналитично *и* в гръцки, турски или румънски. Самото название *Видини кули* е вероятно преосмислено по ЛИ *Вѝда* от *Видински кули*, срв. *Цари-град* 'царски град'.

вѝдня, вж. **вѝгня**. — От *вѝгня* чрез вторичен преход *гн'* > *дн'*, както в *гнес* < *днес* в Плевня, Драмско и др.

вѝдовиня 'раст. синьо огнивче, Anagallis officinalis' (Трън; Поганово, Царибродско). — Произв. от *Видов(ден)*, нар. празник на 15 юни, когато цъфти тая трева; срв. срхр. *вѝдо̑вка* 'вид череша, която узрява около Видовден'. За начина на образуването срв. раст. *гергьòвче* от *Гергьòв(ден)*, *димѝтровче* от *Димитров (ден)* и др.

вѝдра[1] 'бозайник, който живее край води и се храни главно с риба, Lutra lutra'. — Произв.: *вѝдрест* (в гатанка *мàло, вѝдресто, всѝчки век облича* = игла), *вѝдров*. — Срхр. *вѝдра*, словен. *vìdra*, рус. *вы́дра*, чеш., словаш. *vydra*, пол. *wydra*, гор. луж. *wudra*, дол. луж. *hudra*. От прасл. **vydrā* < ие. **ūdrā*. — Сродно с лит. *údra*, латв. *ûdris*, стпрус. *wudro*, ие. **ūd-rā*, стсканд. *otr*, ствиснем. *ottar*, нем. *Otter*, *Fischotter*, гр. *ὕδρα*, *ὕδρη* 'многоглава водна змия; хидра', *ὕδρος* 'водна змия'; заето в гр. *βύδρα*, *βίδρα*, рум. и арум. *vidră*; унг. *vidra* е заето вероятно от сръбски. От същия корен е и *водà*, *ведрò*.

вѝдра[2] 'малък бистър извор' (Тетевен), *Видра*, езеро при Гулянци, Никополско, *Вѝдрите*, извори при Тетевен, МИ *Вѝдрица*, Брезнишко и при Чорул и Драгоил, Годечко, *Видрен* при Черковна, Провадийско, *Видренец*, остров в Преспанското езеро. Не е вероятно да е еднакво с *вѝдра*[1], понеже ие. **ūdrā* не може да обема и двете значения — 'бозайник видра' и 'бистър извор'. — По всяка вероятност субстантивирано от **видра* (вода), от диал. *вѝдър* 'бистър, ясен' (вж.).

вѝдра[3] 'дупка в стена; полог' (Търновско). — Вероятно от *вирѝда* (вж.).

Видрàр село в Брезнишко, **Видрàре**, село в Тетевенско. — Името може да се тълкува от **видрàр* 'ловец или опитомител на видри (за ловене на риба)', вж. *видра*[1], или пък от **видрар* 'голям бистър извор', произв. от *видра*[2] (вж.), с увелич. наст. *-ар*, както *вагляр* 'голям въглен' (Ботевград) и в МИ *Честар* при Ресен, Кюстендилско, от диал. прил. *чест* 'гъст', също *Висàр* при Докьовци, Трънско (от *вис* 'височина, чукара'), *Валогàр* при Делян, Станкедимитровско, *Носàр* при Бутроинци, Трънско, *Носàро* при Илия, Кюстендилско, *Ридàр*, често в Трънско, *Седлàр* при Кожинци, Трънско (от *седлò* 'седловина') и др.

вѝдър, вж. *вѐдър*.

вѝдя, вж. *вѝждам*.

вѝе лично мест. за 2 л., мн. ч., имен. пад., диал. **вий** от *вѝе* > *вѝи* > *вий* чрез редукция и контракция (Изт), **вѝека**, **вѝекана**, **вѝйе**, **вѝа**, **вѝя** (Зап); стб. **вы** 'вие; вас, ви; на вас, вам' (Супр.); **ви** лично мест., 2 л., мн. ч., вин. и дат. пад.; стб. **вы** 'вие; (на) вас' (Супр., Ман. хр. и др.). — Срхр. *вѝ* 'вие', рус. *вы* 'вие', стчеш., пол. *wy* 'вие' от ие. **wūs* или **wons*. — Сродно със стпрус. *wans* 'вас',

лат. *vōs* 'вие, вас', авест. *vō*, стинд. *vās*. — Ие. **wōs*; **вам** остар., книж. и диал. 'дат. пад. от вие; на вас'; стб. вамъ. — Срхр. *вам, вама*, рус. *вам*, чеш. *vám*, пол. *wam*; **вàми** нар., поет. 'вас' (ЮЗ). — Разширение на мест. *вам*; малко е вероятно да е остатък от твор. п. мн. ч., стб. вами; **вàмо** мест., нар., поет. 'вас' (ЮЗ); **вас** лич. мест. за 2 л. мн. ч., вин. пад., диал. **вàзе, вàзека, вàзекана**; стб. род. п. васъ от **vō-som*, мест. п. от **vō-su*. — Срхр. *вâс*, рус. *вас*, чеш. *vas*, пол. *was*. — Сродно със стперс. *wans*, авест. *vō*, стинд. *vas*, лат. *vōs*. Старата именителна индоевропейска форма **i̯ūs* в слав. езици е заменена от косвена форма, с която се е изравнила. Същото е настанало и в някои други езици, напр. лат.

виѐлица 'силен вятър'; стб. вѣялица (Син. тр.). — Пол. *wija* 'лапавица'. — Произв. от *вѝя*, стб. вити, Vasmer, REW 1, 243.

вѝждам, вѝдя 'възприемам зрително', запов. накл. **виж, вѝжте**; стб. видѣти, виждѫ, видомъ сег. страд. прич. (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр., Ман. хр. и др.), начален атематичен глагол; видѣние (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Супр.), видѣнье (Син. пс.), видѣнїе (Ман. хр.), видимъ (Син. тр., Супр.), видьць 'гадател', видьнь 'мним', видовати 'гледам' (Супр.). — Произв.: *видѐние* книж., *вѝждане, вѝдим, вѝдимост, вѝждам се* '(за жена) имам видело, менструация, Mensis' (Габрово), *вѝдел* 'светъл' (Зап), *виделинà* 'светлина', *виделинкà, виделѐе се, вѝжда нѝма* диал. 'не се вижда', *вѝдело* (вж.), *виделѝв* диал. 'светъл', *виделàрче* 'газениче' (Софийско), *виделѐ* 'газениче' (Говедарци, Самоковско), *вѝделце* (Радуил, Самоковско; Кюстендилско), *вѝдовен* диал. 'който се вижда', *вѝдов ден* 'народен празник на 15 юни ст. ст., празнуван, за да не види Господ греховете', *на видом* диал. 'за среща, за виждане': *дойдох на видом, вѝдет*, запазена супинно-инфинитивна форма видѣть, срещана само в израза *не го е вѝдет* 'не може да се види' (Тетевен, Габрово, Търново), *видя̀к' го е* 'м же да се види, вижда се' (Странджа); ЛИ *Вѝдю, Вѝда, Вѝдӯл, Вид* (15 в., Търново, според тур. докум.), *невѝдѐлица, невѝдим, невѝдимост, несвидлѝв* 'щедър' (Кратовско), *невидòлци* 'невиделица' (Горнооряховско); *довѝдя, довѝждам* диал., *недовѝждам, довѝждане; завѝдя, завѝждам* (вж.), *завиджѝйка* диал. 'завистница', *завѝдличав* 'завистлив' (Търново), *завѝдничавост* 'завист' (Търново), *зàвист, завистлѝв, завистлѝвост, завѝстник, завѝстница, завистчѝя* 'завистник' (Станкедимитровско); *извѝдя; навѝдя, навѝждам* диал. 'спохождам', *нàвиде* диал. 'спохождане на родилка с ядене и пиене', *нàвидок, нàвидом* 'на виждане, на гостуване' (Велес), за образуването срв. *пòседок* от *поседя̀*, *ненавѝдя, ненавѝждам* (вж.), *ненàвист, ненавѝстник, ненавѝстница; пòвидок* 'среща, гостуване' (ЮЗ); *òбиден* 'хубав, угледен' (Драгоман, Сливнишко), *обѝдувам* 'обиждам; опитвам' (Кратовско) (от **об-видувам*); *повѝдя (се), повѝждам (се), повѝдвам; пребѝдя* диал. 'обхождам' (от **бѝдя* в *об(в)ѝдя* 'посетя'), *превѝдя, превѝждам, превѝдище* диал. 'облага, полза'; *предвѝдя, предвѝждам, предвидлѝв, предвидлѝвост; привѝди ми се, привѝжда ми се, привидѐние* книж., *привѝждам, привѝдувам* 'помагам, приглеждам' (Банско), *прѝвидѝще* 'помощ' (Банско), за значението срв. *глѐдам* 'грижа се, помагам'; *провѝдя, провѝждам; развиделѝ се, развиделя̀ва се; свѝждам се, свѝждане; свидѐтел* (вж.), *свѝди ми, свѝдет ми е* 'свидно ми е' (Габрово), *свѝден, свѝдно ми е, свидòк* 'свидетел' (Софийско), *свѝдла, свѝдльо, свидлѝв; увѝдя, увѝждам* диал. 'зървам'; *зловѝди ми се; очевѝден, очевѝдност*; *-видец* в сложни книжовни думи като *ясновѝдец, очевѝдец* и др. — Срхр. *вѝдјети*, словен. *vídeti*, рус. *вѝдеть, вѝжу*, чеш

vidēti, vidlm, пол. *widzieć, widzę*, гор. луж. *widzeć*. От ие. **weid-*. От ие. **weid-*, **wid-*, *(wīd-)* са лит. *pa-vydėti, pa-výdžiu* 'завиждам', *isvýstu, -výdau, -výsti* 'очаквам, съзирам', стпрус. *widdai* 'видях', гот. *witan* 'наблюдавам', *weitan* 'виждам', гр. *εἶδον* 'видях', *Fεἴδομαι* 'изглеждам', *Fιδεῖν* 'забелязвам', лат. *vidēō* 'виждам', арм. *gitem* 'зная', авест. *vista-* 'познат'. — От същия корен с друга отгласна степен *woid-* е стб. **вѣдѣти** 'зная', бълг. *с-вѐдение* и др. — Запов. наклонение *виж, вѝжте* застъпва стб. форма **виждь**.

вѝжди '(за кон) цвили' (Велес), **виждѝм се** 'смея се силно, истерично' (Радуил, Самоковско). — От праслав. **wizgjǫ*, производно от *wizg*, застъпени в рус. *визг* 'крясък', *визжáть, вúзгнуть, вúзгивать* 'крещя, църкам, скърцам, свиря (за вятър)', струс. **вискати** 'цвиля', укр. *визхати* 'скимтя, хленча', пол. *wizg* 'цвилене'. Срв. от същия корен, но с друга наставка *вищя̀, виск.*

вижлѐц 'ловно куче; малка хрътка' (Недевци, Габровско). — Срхр. *вѝжлица, вѝжле*, словен. *vížel*, рус. *вы́жлец*, чеш. *vyžel, vyžle*, словаш. *vyžla*, пол. *wyżeł*. — Според К о д о в, СпБАН 43, 152, неясно. От праслав. **(v)yžьl*, сродно със стпол. *wyga* 'старо куче', образувано от гл. *wyć* 'надавам вой', с наст. *-га*, както *слу-га, сна-га*, вж. *вия*[2]. Унгарското *vizsla, visla* 'ловно куче' е заето от славянски, а рум. *vișlă* 'ловно куче' е от унг. *visla*. Според V a s m e r, REW 1, 239, думата е заета от нем. **Wīsel*, но на това пречи както *ы* в северните славянски езици, така и бълг. форма. Мнението на M e l i c h, Сборник Милетич 148, среща същите мъчнотии. Така началното значение ще е било 'животно, което издава вой, което вие'.

вижулѝя 'виелица' (Ново село, Видинско), **вижу̀ля** (Бърдарски геран, Белослатинско, банатски българи). — От рум. *vijelie* 'буря, ураган'.

вѝза[1] 'официално разрешение за преминаване на чужда граница'. — Произв.: *визѝрам* 'заверявам документи' (начално 'правя, давам виза', възникнало във френски, не възприето в бълг. ез.). — Чрез фр. *visa* = лат. мин. страд. прич., ср. р., мн. ч. от гл. *vidēō* 'виждам'; с тази дума са означавали, че документът е проверен, виден от властите.

вѝза[2] диал. 'риба от рода на есетрата, Accipenser glaber'. — От рум. *viză*, а то може би от рус. *виз* 'риба, която води стадо, пасаж от есетри'.

Виза̀нтия 'средновековна Гърция'. — Произв.: *византѝец, византѝйка, византѝйски, византѝйщина* 'лукавство, хитрост'. — От гр. *Βυζάντιον*, подведено по имена на *-ия* като *България, Сърбия* и др.

вѝзба 'изба' (Прилеп). — Новообразуване от *в* + *ѝзба*, срв. диал. *вкъ̀щи* 'в кухня(та)'.

вѝзита 'посещение; преглед на болен у лекар'. — Произв.: *вѝзитен* (в. картичка), *визита̀ция* 'лекарско обхождане на болни в болница' (чрез фр. *visitation* или нем. *Visitation* от лат. *visitatio* 'преглед, посещение'). — От фр. *visite*, производно от *visiter* 'посещавам', от лат. *visito* 'преглеждам', от *vidēō* 'виждам'.

вик 'силен глас, крясък'. — Произв. *вика̀ло* 'балконче на минаре', *вѝком вѝка* нар. поет., етим. фиг., *вѝканица, викотѝя* диал., *виковѝт* 'който е със силен глас' (Пловдивско), *вика̀лница* 'викало' (Ловешко), *вика̀ч, вика̀чка, вѝкот* 'вик' (Радуил, Самоковско; Родопите), *вѝкам, вѝквам, вѝкна, вѝкнувам* диал.; *въвѝкам, въвѝквам* диал. 'викам (някого) да влезе'; *възвѝквам, възвѝкна* диал. 'надавам глас, извиквам'; *довѝкам, довѝквам; завѝкам, завѝквам; извѝкам, извѝквам; ѝзвиком* диал., поет. 'с извикване'; *навѝкам, навѝквам* диал. 'нахоквам,

нагълчавам', нѐвик 'клевета' (Ботевград); *надвѝкам, надвѝквам; овѝкам, овѝквам; отвѝкам, отвѝквам* диал. 'повиквам настрана', *отвѝкам си* диал. 'викам до воля'; *пѐвик, повѝкам, повѝквам; пѐдвик* диал. 'викане на високо', *подвѝкна, подвѝквам; превѝкам, превѝквам* диал. 'преставам да викам; викам повече отколкото трябва'; *привѝкам, привѝквам* 'повиквам при себе си'; *провѝкна се, провѝквам се, провикня̀* диал. 'провикване, вик; лоши думи за някого'; *развѝкам се, развѝквам се; свѝкам, свѝквам* 'карам да се събере; извиквам'; *увѝкам, увѝквам* диал. 'оплаквам'. — Срхр. *вѝка* 'вик', *вѝкати, вѝкнути, ӯка* 'вик', словен. *vȋkniti*. — Южнославянска дума, образувана от основа **ū-ko-, *ū-kā*, срв. *вѝя²* 'надавам вой', *вой* (вж.). Сродно с лит. *ap-úokas* 'кукумявка', латв. *aũka* 'буря'; заето в алб. *vikás, vikát* 'викам'.

вѝкам, вж. *вик.*

викѝя 'чаша за ракия' (ЮЗ). — От гр. *βικίον*, умал. от *βίκα* 'стомна'.

вѝкло 'уред за обработка на памук' (Домуз дере, Дедеагашко). — От *вѝтло*, вж. *витлѐ*.

вѝла¹ 'инструмент за събиране на сено и слама'. — Произв.: *вѝлица* 'прибор за ядене, с който храната се набожда', *вѝлушка* 'вилица; пружина' (Габаре, Белослатинско; СЗ). *вѝлушки* 'долна челюст' (Тетевен, Крива Паланка, Велес), *вила̀р* 'вид многозъба вила за тор' (Говедарци, Самоковско), 'който прави вили' (СЗ), *виля̀р* 'щърба вила' (Цариброд), *вѝлест* 'извит като вила', *вила̀ч* 'желязна вила' (М. Търново). *вѝлек* 'навиляк' (Г. Оряховица); *навѝляк* 'купчина сено, което може да се вдигне наведнъж с вила' (Зап), *навѝлняк* диал. 'навиляк', *навѝлка* диал. 'навиляк', *навѝлчим, навѝлчам* 'набождам с вила' (СЗ), *навильдсам, навильдсвам* диал. 'събирам откоси на навиляци и ги трупам на копички'; *превѝлушка* диал. 'прът, с който се носи нещо като се слага на рамената на двама носачи; провирица'; *вилловѝден, вилообра̀зен*. — Срхр. *вѝла*, обикн. мн. *вѝле*, рус. *вѝла*, чеш., словаш. *vidly*, пол. *widły*, гор. луж., дол. луж. *widły*. — Произв. от *вѝ-я¹* 'извивам' с наст. *-ло* (< *-дло-*), с която се образуват имена на инструменти, срв. напр. *(о)ра̀-ло, шѝ-ло* и др. В праслав. думата е била от ср. р., мн. ч., по-късно е схваната като форма от ж. р., както *кола̀*, което е изпърво мн. ч. от *колѐ* 'колело'. Формите са в мн. ч., тъй като обикновената сенарска вила има най-малко три рога; заето в гр. *βίλα* в северни говори; арум. *vĭlă*.

вѝла² нар., поет. 'самодива, самовила; вихър, вихрушка'; стб. трн вилы пророчицѫ (Ман. хр.). — Произв.: *вѝлен* 'буен, неукротим', *вѝлба* диал. 'вилнеене' (произв. от гл. **вилѐя*, срв. рус. *виля́ть*), *вѝлин, вѝлина (вѝлена) коса̀* 'раст. кукувича прежда, Cuscuta europaea', *вилнѐя* (вж.), *вѝлина метла̀* 'раст. зайча сянка, Asparagus officinalis; раст. самодивска метла', *вѝлино сѝто* 'раст. решетка, Carlina acanthifolia' (СИ), *вѝлни лук = вѝлински лук* 'раст. кукувича плюнка, Muscari racemosum', 'раст. самодивски лук' (Чирпан), *вѝли*, прил., в МИ *Вѝле колѐ*, Кюстендилско; *самовѝла, самовѝлин, самовѝлски*. — Срхр. *вѝла*, словен. *vȋla* 'магьосница', струс. вила, рус. *виля́ть, вѝлявать, вильну́ть* 'тичам насамнатам; избягвам, измъквам се; хитрувам, лукавствувам, лъжа', *виля́вый, вила́вый, виловóй* 'лукав, хитър', чеш. *víla* 'митична, приказно хубава жена', стчеш. *vila* 'зла жена; побъркан, безумен човек', *vilovati* 'буйствувам', стпол. *wiła* 'неразумен, побъркан, глупак', *wiłować* 'лудея, безумствувам'. — Сродно с лит. *vylа* 'измама, заблуда, лъжа̀', *vilús* 'измамнически', стангл. *wīle* 'измама, заблуда', стфриз. *wilde* 'магьосник', стинд. *vélati* 'вълнува се, бучи'. Според народната митология вилите и самовилите са зли, вихрени, буйни същества, които често накостят на човек. Според народното вярване самовилите денем играят в обла-

ците и докарват големи вихрушки (Геров V 113). В такъв случай думата може да се изведе от ие. **wēi-* 'вея, духам' (тъй у Schneeweis, вж. Vasmer, REW 3, 513), срв. лит. *vý́ti* 'гоня, преследвам', зенд. *vayēiti*. Според други, по-малко вероятно, е свързано с ие. **wei-* 'вия, въртя (се)'; заето в арум. *vilă*.

вѝла³ 'лятна къща извън селище'. — Произв.: *вѝлен, вѝлски*. — Чрез рус. *вилла* или нем. *Villa* от итал. и лат. *vīlla* 'вила; село', умал. от *vīcus* 'село'. Срв. **вес* 'село'.

вилаѐт истор. 'административна област в Отоманската империя'. — Произв.: *вилаѐтски*. — Чрез тур. *vilâyet* от араб. *wilāye*.

вѝлак 'нескопена мъжка свиня, нерез' (Радуил, Самоковско). — Произв. от *вѝя*¹, с начално значение 'животно, чийто член е извит, със спирална форма'.

вила̀р 'нерез' (Ловешко; Вакарел, Ихтиманско). — От *вѝя*¹, повлияно от *вѝлак* (вж.).

вѝлица, вж. *вила*¹.

вѝлка 'виловидна машинна част'. — От рус. *вѝлка*, произв. от *вила* = бълг. *вила*¹.

вилнѐя 'беснея, лудувам; (за вятър, море) бушувам, буча'. — Произв.: *вилнѐние, вилнѐене, вилнѐне; завилнѐя, завилня̀вам; навилнѐя се; отвилнѐя си* диал.; *повилнѐя, повилня̀вам; развилнѐя се, развилня̀вам се*. — Произв. от прил. *вѝлен*, стб. *вильнъ, от *вила*², както *чѐрен — чернѐя, бѐсен — беснѐя* и др.

вѝме, мн. **вѝмета** (по аналогия на думи като *телѐ — телѐта, прасѐ — прасѐта* и др.) и рядко **вимена̀** (наследено от стб.) 'млечен орган у женски бозайник'. — Произв.: *вѝмест, вѝменце*. — Срхр. *вѝме*, словен. *víme*, рус. *вы́мя*, струс. **вымя**, род. п. вымене, чеш. *vý́mě*, словаш. *vemä*, пол. *wymię*, гор. луж. *wumjo*, дол. луж. *humje*. — Праслав. **vymę, vymene*, от ие. **ūdh-men-*, сродно с лат. *sūmen* 'виме на свиня' (от начално **sŭ--ūdhmen*), *ūber*, род. п. *ūberis* 'изобилен, плодовит; виме', ствиснем. *ūtar(o), ūtir*, англосакс. *ūder*, англ. *udder*, нем. *Euter*, стинд. *ū́dhar*, род. пад. *ū́dhnas*, гр. *οὖθαρ*. — Друга степен на коренната гласна в рус. *у́дить, у́деть* 'издувам се, изпъквам'. Основното значение на корена е вероятно 'изпъквам, издувам се'.

вѝмел, вж. *ѝмел*.

вина̀ 'отговорност за нарушение'; стб. вина (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Супр., Клоц. сб.), виньникъ 'причинител' (Супр.), виновьнъ (Супр.), безвиньнъ (Супр.). — Произв.: *виня̀, вино̀вен, вино̀вност, виновàт, вино̀вник, вино̀вница, винѝтелен падеж* (книжовен превод от лат. *casus accusativus*, калка от гр. *αἰτιατικὴ πτῶσις*, произв. от *αἰτία* 'вина' и *πτῶσις* 'падеж'); *безвѝнен* диал.; *извиня̀, извиня̀вам, извинѐние; невѝнен, невѝнност; обвиня̀, обвиня̀вам, обвинѐние; повину̀вам се* диал. 'покорен съм, слушам', *повѝнност; провиня̀ се, провиня̀вам се, провинѐние*. — Рус., укр. *винá*, чеш., словаш. *vina*, пол. *wina*, гор. луж., дол. луж. *wina*. — От ие. **weina*, сродно с лит. *vaina* 'вина, нарушение', от ие. **waina*, латв. *vaina* 'вина, отговорност', *atvainuôt* 'извинявам, оправдавам'. Вероятно сродно с *война*, стинд. *veti* 'преследва, стреми се'; заето в рум. *vină, vinovát, a învinui* 'обвинявам'.

вѝнаги 'постоянно, всякога'. — Произв.: *вѝнагишен* диал. 'постоянен, непрестанен', *завѝнаги*. — Предполага се от стб. *в(ъ) инѫ+гы, нбълг. *-ги*, вероятно

и по аналогия на *нѝкоги, всѝкоги, когѝ, тогѝ-ва, тогѝ-с, сегѝ, сегѝс-тогѝс* (Изт); срв. стб. єгъı, тогъı, когъı, когъı (покрай когда), тогъı, тогъı (покрай тогда). Произходът на гъı, *ги* за сега остава неизяснен.

винерѝч, вж. *вѝно.*

винѐтка 'малка рисунка за украса в книга'. — От фр. *vignette*, начално 'орнамент във вид на лоза', произв. от *vigne* 'лоза', лат. *vinea* 'лоза', *vinum* 'вино'.

вѝнкел техн. 'правоъгълна линия за измерване прав ъгъл; желязо с ъглов профил'. — Произв.: *вѝнкелен (вѝнкелно желязо).* — От нем. *Winkel* 'ъгъл; винкел'.

вѝно 'пиво от ферментирал гроздов сок'; стб. вино (Зогр., Мар., Асем., Супр., Син. пс., Ман. хр. и др.), виньнъ (Син. тр.), винодатнѥ (Супр.), винолюбнвъ, винопиїца (Ман. хр.), винопиица (Мар.), винопитнѥ (Син. тр.), винопивьца 'винопиец' (Зогр.). — Произв.: *вѝно-жѝто* диал. 'небесна дъга', *мо̀е вѝно, мо̀е жѝто* 'небесна дъга' (Велес), *вѝно-ракѝя* диал. 'небесна дъга' (поради вярването, че когато се появи небесна дъга, ще има изобилие от вино и ракия), *вѝнен, вѝнена бдо̀лест* диал. 'епилепсия', *вѝнски, вина̀р, вина̀рка* 'жена на винар', 'винена муха' (Горна Бела речка, Берковско), *вина̀рски, вина̀рство, винарджѝя* 'винар' (ЮЗ), *вѝнев, винѝще* увел. (Арчар, Видинско), *вѝненка* 'вид винено грозде' (Коларовград, Еленско, Ботевградско), *вѝновен* диал.: *лоза̀ вѝновна, винерѝч* 'данък за лозе' (Ново село, Видинско), *вѝньов* диал.: *вѝньова ча̀ша, вѝнянка* диал. 'винена 'лоза', *винаѝца* диал. 'винена лоза, Vitis vinifera', *вѝнце* умал., *ба̀бино вѝнце* (раст. здравец, Geranium' (Гевгели), *дѐдово вѝнце* 'раст. мъртва коприва, Lanium' Гевгели), *винцо̀к* разг., *вѝнчице* преумал. (Горнооряховско), *виня̀га* диал. 'лоза'; *винобѐр* = *винобѐрма* 'гроздобер' (Изт; П. П. Славейков), *винопѝйца* остар., *винопѝец, винопо̀ец* диал. 'виночерпец', *винопо̀йка* диал. 'виночерпка', *винопроизводѝтел, винопроизводѝтелка, винопроизводѝтелен, винопроизводѝтелски, виночѐрпец, виночѐрпка,* МИ *Вѝнища* при Любовка, Санданско, *Вѝнище*, Михайловградско, *Вѝница*, Кочанско и при Югово, Асеновградско, *Вина̀я*, старо име на Обнова, Плевенско, от стб. виннаꙗ, сложно прил. от виньнъ 'винен, от вино', — селището е характерно като винарско, *Винката* при Дракатa, Санданско, *Виновград* при Лакатник, Свогенско, при Мала Раковица, Златуша и Гърло, Брезнишко, *Виноград* при Туряковци, Трънско, *Вино̀гради* при Белица, Разложко, *Виноградище* при Стакевци, Белоградчишко, *Винякът* при Павелско, Асеновградско, ЛИ *Вина̀ров.* — Срхр. *вѝно*, словен. *vino*, рус. *вино́*, чеш. *víno*, пол., гор. луж., дол. луж. *wino.* — Заето направо или чрез немски от лат. *vīnum*, сродно с гр. *(F)οἶνος* 'вино', *(F)οἴνη* 'лоза', алб. *verë*, от ие. **wei-* 'вия се', понеже за лозата е характерно, че се вие около други растения, вж. Вл. Георгиев, Исследования, 265.

винт 'бурма'. — Произв.: *вѝнтов, вѝнтче, вѝнтя; завѝнтя, завѝнтвам; навѝнтя, навѝнтвам; отвѝнтя, отвѝнтвам; развѝнтя, развѝнтвам; винтообра̀зен, винторѐз* (от рус.), *винторѐзен, винтона̀рез.* — Чрез рус. *винт* и пол. *gwint* от нем. *Gewinde* 'нещо навито', произв. от гл. *winden* 'вия, навивам'.

вѝнта 'вид винарско грозде' (Русе; Търновско). — Вероятно от *вѝно*; образуването неясно.

вѝнтер 'вид рибарска мрежа' (Видин), **вѐнтер** (Бохот, Плевенско; Скеф, Бургаско). — Чрез рум. *vintir* от рус. *вéнтер*, заето от лит. *vénteris*, вж. Vasmer, REW 1, 183. Предположението на Кодов, СпБАН 43, 153, че думата е от славянски произход и в български е със запазена носовка, не е убедително.

винтòвка воен. 'пушка с винтов нарез в цевта'. — От рус. *винтóвка*, произв. от *винт* (вж.).

винтя̀га, рядко **вѝнтяке** 'туристическа горна дреха от непропусклив плат'. — Произв.: *винтя̀жен, винтя̀жка* умал. — От нем. *Windjacke*, съставено от *Wind* 'вятър' и *Jacke* 'къса горна дреха', вж. *жакѐт* и *я̀ке*.

вѝнче 'раст. паче гнездо, Anchusa officinalis' (Сливен). — Неясно.

вѝòл, вѝòлка 'риба змиорка, Gobitis' (СЗ), **вѝонец, виòнка** диал., МИ *Вийòновѝте блàта* при Банско. — От гл. *вѝя* 'извивам' с наст. *-ол*, като *затискòл* 'запушалка'. Рибата е характеризирана с бързите си лъкатушни движения. *Вѝонец* е от по-старо **вѝюнец*. Ударението във *виòнка* е вторично.

виòла[1] 'вид по-голяма цигулка'. — Произв.: *виолѝна* 'цигулка' (от итал. *violina*, умал. от *viola*). — Произв.: *виолѝнен* (концерт). — От итал. *viola* 'теменуга', понеже тялото на виолата прилича на теменужен лист; за начина на образуването срв. *мандолѝна*, нем. *Mandoline*, от *Mandel* 'бадем'. Според B l o c h - W a r t b u r g 642 думата е неясна.

вѝола[2] 'гусла; човек, който много се оплаква' (Банско). — Произв.: *вѝолица* 'гъдулка, цигулка' (Благоевград). — Чрез нгр. *βιόλα* от итал. *viola*; по-нататък вж. при *виòла*[1]. Отметът на ударението може да се обясни чрез осмисляне с гл. *вѝя* 'надавам вой', отдето е произлязло и второто значение.

виолѐтка рядко 'теменуга', **виолѐтов.** — От фр. *violette* 'теменуга, теменужен', умал. от стфр. *viole*, заето от лат. *viola* 'теменуга', срв. гр. *(F)ἴον* 'теменуга'.

виолѝн спец. 'вид каменарски свредел'. — От итал. *violino*, вж. К. К о с т о в, Изсл. Младенов, 174.

виолонѝст рядко 'цигулар'. — Произв.: *виолонѝстка*. — От фр. *violoniste* също, произв. от *violon* 'цигулка'.

виолончѐло рядко 'музикален инструмент чело'. — Произв.: *виолончелѝст* (от итал. *violoncellista*), *виолончелѝстка*. — От итал. *violoncello*, срв. *виòла*[1] и *чѐло*[2].

виòнка, вж. *вѝòл.*

випѝр 'вампир' (Трудовец, Ботевградско), 'омразен дъртак' (Ботевград), **випѝрин** 'омразен дъртак' (Ботевград). — Произв.: *вовипѝрил се.* — От по-старо *вапѝр* (вж. *вампѝр*) чрез асимилация.

вѝпуск, мн. -ки 'ученици и др., които завършват курса си едновременно'. — От рус. *выпуск*, произв. от *выпускáть* 'пущам да излезе'.

вир[1] 'дълбоко място в река; заприщено място на река'; стб. виръ 'въртоп, водовъртеж' (Ман. хр.). — Произв.: *вѝрище* увел., *вѝрчина* диал., *вѝрник* 'сляпо кошче за риболов' (Чирпан), *вѝри се* 'образува се вир', *вир-вода* нареч. 'напълно мокър': *стàнах вир водà; завѝри, завѝрва* 'образува вир'; *навѝри се, навѝрва се* '(за вода) събира се във вир'; *подвѝрище* диал. 'мочур, тресавище'; *увѝря се* диал. 'ставам вир вода'; *язовѝр, язовѝрен* (вж. *яз*), МИ *Вѝрове*, Михайловградско, *Вѝровско*, Врачанско. — Срхр. *вӣр* 'въртоп, водовъртеж', словен. *vîr* 'въртоп', *iz-vîr* 'извор', рус. *вир* 'въртоп; извор; дълбоко място в езеро, река или блато', чеш. *vír*, словаш. *vír* 'извор', пол. *wir* 'водовъртеж'. — Сродно с лит. *atvyrs* 'вода, която се бие о бряг', *vỹrius* 'водовъртеж', латв. *virags* 'извор'. — От един произход с *вря* 'извирам' (вж.); заето в гр. *βιρός* 'тресавище, блато', арум. *viró* 'дълбоко място във вода'.

вир² диал. 'виреене': *не вдѝга вир* 'не виреe', вж. *вирѐя*.

вѝра морско '(при товарене на стока в кораб) вдигай' (Черноморието). — Чрез тур. *vira* или гр. *βίρα* от итал. *vira*, запов. форма от гл. *virare* 'дърпам, тегля; вдигам', вж. и А. Спасова, Изсл. Романски, 414.

вира̀л, мн. **-е** 'вид обувки' (Булгаркьой, Малгарско), **вирѐли** (Дервент, Дедеагашко). — Вж. *фира̀ли*.

вира̀н, вера̀н, веря̀н диал. 'развален, разнебитен; отслабнал', 'болен, грохнал' (Горнооряховско). — Произв.: *виранѝсам, виранѝсвам* 'разрушавам' (П. Р. Славейков), *виранлъ̀к* 'място с разрушени сгради', 'телесно неразположение' (Враца) (от тур. *viranelik*), *виранѐтина* пренебр. 'полуразрушена сграда' (Разградско), *вирандждѝйка* 'която руши, пилее' (Средногорието), ВИ *Вира̀н чешма̀* до Пирне, Айтоско. — Чрез тур. *virane* 'разрушен, опустошен; овехтял' от перс. *vīrāne*.

вирдѐк 'паток' (Коларовград). — От *юрдѐк* > *ирдѐк* > *вирдѐк*, с протетично *в*, както *вдѝгин, волта̀р* и др.; вж. *юрдѐк*.

вирѐли, вж. *вира̀л*.

вирѐя '(за растение) раста, развивам се добре'. — Произв.: *вир* (вж. *вир²*); *провирѐя, провиря̀вам*. — От *вѝря* 'издигам', т. е. 'пущам стрък нагоре'; за формата срв. *жа̀ля — жалѐя, боля̀ — болѐя*, вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и оном., 11.

вирѝда, фирѝда, хирѝда 'ниша, долапче в стена' (Коларовград). — От гр. *θυρίδα* 'ниша в стена (на курник)', вж. R. Bernard, RES 35, 296, като замяната *θ* > бълг. *в (ф, х)* остава неясна.

виро̀лище диал. 'самодивско хорище'. — Произв. от **вихрол* + *-ище*, от *вѝхър* или по-вероятно по аналогия на диал. *хоро̀лище* 'хорище'. Хорището е окачествено като място, на което играят вихри, олицетворени природни стихии, или като място за буйни вихрени хора̀.

виртуо̀з 'съвършен изпълнител, майстор'. — Произв.: *виртуо̀зен, виртуо̀зка, виртуо̀зност*. — Чрез нем. *Virtuos, Virtuose* от итал. *virtuoso*, буквално 'добродетелен', от лат. *virtuosus*, произв. от *virtus* 'добродетел'.

вѝрус науч. 'вид микроскопичен причинител на болести'. — Произв.: *вѝрусен*. — Чрез нем. *Virus* от лат. *vīrus* 'растителен сок', по-късно 'отрова', сродно със стирл. *fí* 'отрова', гр. *ἰός*, стинд. *viṣa-* 'отрова', авест. *viša*.

вѝря, вѝр(ну)вам, вѝрна, вѝркам 'държа нагоре, правя да стърчи', 'гоня' (Врачанско, Дедеагашко); стб. извьрѫти сѧ 'издигам се' (повест Варлаам и Йоасаф в препис от 15 в., К. Мирчев, БЕз 9 (1959) 422). — Произв.: *вирѝ-куку̀лка* 'възгордяна жена' (Търново); *извѝря, извѝрвам* диал. 'навирвам, издигам всички'; *навѝря, навѝрвам; повѝря, повѝрвам; провѝря, провѝрвам; вирогла̀в, вирогла̀вец, вирогла̀вка, вирогла̀вство, вирогла̀вщина, вирогла̀вие*. — Срхр. *вѝрити, вѝрӣм* 'надничам, назъртам; стърча', *извирѝвати, извѝрујēм* 'назъртам, показвам се', рус. *вирить* 'поглеждам' от начало '*пъхвам се някъде, за да видя нещо'. — Вероятно сродно с *вра* 'пъхам', стб. въ-врѣти, про-врѣти (Супр.), срв. *навѝрам — навра̀* и *навѝрвам — навѝря, провѝрам — провра̀* и *провѝрвам — провѝря* и др. — Според К. Мирчев (пос. м.) глаголът е образуван от друга степен на коренната гласна в стб. вьрѫ, врѣти 'вря'. — Вж. *вра*.

вис м. и ж., диал. 'планински връх; връх на дърво', поет. 'небесен простор' (К. Христов); стб. **высота** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **възвысити, възвышити** (Супр.), **възвышение** (Зогр. листи). — Произв.: *вѝсин* 'планинска височина' (Костенец, Ихтиманско), *висинà, висинè; възвисѝ, възвися̀вам; извисѝ, извися̀вам;* МИ *Вис* при Г. Секирна, Брезнишко, при Павелско, Асеновградско, при Вишнени, Петричко, *Вѝсо*, често в Кюстендилско, *Вѝса* при Кунино, Врачанско (Миков, 28, го свързва погрешно със стб. **вьсь** 'село'), *Висец* при Равно поле, Елинпелинско и при Дорково, Пазарджишко, *Висовете* при Гинци, Годечко, *Висòтин дол* при Гигинци, Брезнишко (от изч. нариц. **висòтà* 'височина, чукара') и др. — Срхр. *ви̑с* 'височина, планински връх', рус. *высь* 'височина'. — От ие. **(v)-ūpsis*. — Вж. *висòк* и *виш*.

вѝса 'страна на лице, буза' (Габрово), диал. 'нещо окачено да виси' в гатанка: *чу̀ча чу̀чи, вѝса вѝси, рѝпна чу̀ча, хвàна вѝса* (= верига с котел). — Произв. от гл. *вѝся*, срв. рус. *висòк* 'сляпо око (на главата), слепоочие', от гл. *висе́ть* 'вися', вж. Vasmer, REW 1, 204.

виск диал. 'цвилене'. — Произв.: *вѝскам* 'цвиля', *вѝском* 'с виск' (твор. п., ед. ч. от *виск*); *завѝска, завѝсне* 'зацвили'; *извѝска* 'изцвили'; *навѝска се* 'нацвили се'; *повѝска* 'поцвили'; *провѝска, провѝсна* 'процвили', *провищѝ* 'изцвилва' (Трънско); *свѝскам* 'свиря, пищя'; *завѝщи* '(за кон) зацвили'; *извѝщи* 'изцвили'; *навищѝ се* 'нацвили се'; *повищѝ* 'поцвили'; *свищя̀* 'свиря силно, пищя'. — Срхр. *ви̑сак, вѝска*, словен. *viskati*, укр. *виск, вискати*, чеш. *výskati*. — Звукоподраж., праслав. **vūskati*, с протетично *v-*, корен *ū*, и наст. *-ско*, който е в гл. *вѝкам, вѝя* 'надавам вой, викам', стб. **выти**, *виждя̀* и *вищя̀*; заето в алб. *visk* 'жребче; муленце'.

висòк 'който има по-голям размер отдолу нагоре'; стб. **высокъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Син. пс.), **высоче** 'нагоре' (Ман. хр.). — Произв.: *висòка трѐва* 'раст. метлика, Chenopodium scoparium' (Кукуш), *височинà, височинкà, висòчък* умал., *височинòм* 'по чукарите, по план. височини' (Кюстендилско; твор. пад., ед. ч. от *височинà*), *висòце* 'високо' (Родопите; местен пад. от *висòк*, срв. *твѐрде, я̀це* (Родопите), *зле* и др.); РИ *Височница*, приток на Нишава (произв. от МИ *Висòк* + *-ьница*); *висòко-* първа съставна част на книжовни двуосновни думи като *високопланѝнски, високофреквѐнтен, високоблагорòден, високоуважàем* и др., в значение 'в (до) голяма степен, много', *високоговорѝтел* (превод от немски *Lautsprecher* или фр. *hautparleur*), *високомѐрен* (от рус.), *високопостàвен* (от рус.), *високопреосвещѐн, високопреосвещѐнство, високопреподòбие, високостъ̀блен, височàйши* (от рус. *высочáйший*, превъзх. степен от *высóкий*), *висòчество* (от рус.). — Срхр. *вѝсōк*, словен. *visok*, рус. *высóкий, высóк*, чеш., словаш. *vysoký*, пол. *wysoki*, гор. луж. *wusoki*, дол. луж. *wusoki, husoki*. — От ие. **ūps-ok-os*, с протетично *v* пред *y* < *ū*. Сродно с гр. *ὕψος* 'височина', *ὑψ-ηλός* 'висок', *ὕψι* '(на) високо'.

високòсен, диал. **високòшен** '(за година) който има 366 дена'. — Чрез рус. *висикóсный*, струс. **високостъ**, 13 в., вероятно от по-старо ****висекъстъ** > **висекостъ**, което чрез регресивна асимилация дава *високост*, от средно гр. *βίσεξτος*, заето от лат. *bissextus* от 7 в., буквално 'два пъти шести', съставено от *bis* 'двоен, дву-' и *sextus* 'шести'. Наречена е така понеже денят, който прави годината високосна, е сложен след 24 февруари, който е шести ден от латинските мартенски календи; при високосна година той се смята за два дена; по народна етимология свързано с *висòк*, вж. Шишманов, СбНУ 9, 593.

вистрѝя 'място, където има закопано имане' (Ново село, Видинско). — От рум. остар. *vistierie. visterie* 'държавно съкровище, хазна; извор на блага, на богатство', заето като финансов термин от византийския дворец, с начално значение 'пазител на императорските дрехи', от тук 'пазител на съкровище, ковчежник', заето от лат. *vestiārius* 'шивач', срв. *vestis* 'дреха, облекло'.

висш, вж. *виш*[2] 'висок'.

вѝся, вѝсвам, вѝсна св. и несв. 'стоя окачен във въздуха', **вишà** 'издигам нагоре, нависоко', разг. 'не работя'; стб. внсѣтн (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Супр. и др.), внсѣнне (Супр.), овѣснтн (Супр., Ман. хр.), повѣснтн (Супр.). — Произв.: *висул* 'нещо, което виси' (в гат.), *висỳлки* 'раст. Staphylea pinnata' (СИ), *висỳлка* 'нещо, което виси', 'вид женски накит' (Врачанско, Ломско), *висỳлче* 'долна част на обеца' (Банатски българи, Белослатинско), *висѐл* диал. 'нещо окачено да виси', *висѐлица* диал. 'бесилка', *висàч* 'ленивец' (Банско), *висòре* 'стоя без работа, не работя' (Банско), *висодронь* 'мързеливец, ленивец' (Банско), (втората част *-дронь* не е много ясна, вероятно във връзка с гл. *висòре* и някаква аналогия или осмисляне); *възвисѝ, възвисявам, възвишà, възвишàвам; завѝсна, завѝся* (от рус. *зави́сеть*), *завѝсим* (от рус. *зави́симый*), *завѝсимост* (от рус. *зави́симость, независимость*), *завѝся, завѝсвам* 'почвам да вися'; *извисѝ, извишà, извисявам, извишàвам; навѐсвам, навѐся* 'наокачвам' (с друга степен на коренната гласна), *навѐс, навѝсна (се), навѝся, навѝсвам (се); надвѝся, надвѝся (се), надвѝсвам (се); овѝсна, овѝсвам, òвис* 'надвесено място' (Асеновградско); *обѐсвам* (от **обвѐсвам* с изпадане на *в* след *б*, срв. *òблак* (вж.) от **òб-влак, облеклò* от **об-влеклò*), *обѐся, обѐсник, обѐсница; повѝся, повѝсвам, повисѝ, повисỳлки* 'висулки'; *превѝсувам* 'мързелувам', срв. *вися, висòре; провѝся, провѝсвам, провѝсна; свислò = свеслò* 'грозде, отрязано с пръчките си и окачено да стои за през зимата; царевичен сплит' (Изт); *ỳвес* (на река). — Срхр. *вѝсјети*, словен. *viséti*, рус. *висéть*, чеш. *viseti*, пол. *wisieć*. — Сродно с лит. *vypsóti* 'стоя с отворени уста', '(за устна) вися', *vaipýtis* 'зяпам, прозявам се', с друга степен на коренната гласна в лит. *atvipti* 'вися надолу', ствиснем. *weibōn* 'люлея', лат. *vibrō* 'клатя, люлея; карам да трепери', стинд. *vèpate* 'вълнува се, трепери'; *вѝся* е от ие. **veipsi-jo* или **vīpsi-jo*, от един произход с *вѐся* от ие. **voip-s-jō*.

вит 'опърничав, инат, неразбран' (Говедарци, Самоковско; Ошане, Белоградчишко). — Произв.: *витàк* 'вит, опак човек' (Говедарци, Самоковско), *витачѝна* 'извит кравай' (СЗ), *вѝтка* 'къдрица' (Велес). — Страд. прич. от *вия*[1]. Преносното значение е възникнало от *вит* '(за дърво) който е с извити, усукани жилки, та мъчно се работи'. Семантично срв. *чепàт* (човек).

Вит геогр. — река, извира от Тетевенската планина, приток на Дунав. — Засвидетелствувано *Utus* у Плиний, 1 в. от н. е. — Тракийско име от ие. **udōs* 'вода', срв. гр. *ὕδος, ὕδωρ* 'вода', с преход на ие. $d > t$, характерен за тракийски език, и трак. *u* (под ударение) > слав. *v-y-*, вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и оном., 34.

витамѝн 'потребно за живота вещество, което се намира в малко количество в някои храни'. — Произв.: *витамѝнен, витамѝнност, витаминòзен* (от фр. *vitamineuse*, ж. р.). — Създадено през 1913 г. от лат. *vita* 'живот' и химическо съединение *амѝн*.

Витàн, ЛИ. — От основа *вит-* в стб. внтатн 'гостоприемен съм', засвидетелствувано в сръб. ръкопис от 15 в., и наст. *-àн*, за която срв. *Цвет-àн, Драг-àн, Вълк-àн* и др.

витàя поет. 'нося се мислено над нещо'; стб. внтатн (Зогр., Мар., Асем., Супр.), обнтатн (Супр.), прѣвнтатн (Син. пс.), обнтѣлъ (Супр.). — Произв.:

обитàвам (от **об-витàвам*, за явлението срв. *ὀблак, облекло̀, бѐся* и др.), *обитàтел, обитàтелка, обитàтелски, обитàем, обѝтел.* — Рус. *витáть* 'витая; обитавам; посрещам с реч, поздравявам', чеш. *vítati* 'поздравявам', пол. *witać* 'поздравявам (гост)'. — Значението 'поздравявам' е възникнало чрез запов. форма, т. е. 'живей', отправена към гост. — Сродно с лит. *vietà* 'място', латв. *vieta* 'място', *vitēt* 'пия наздравица'.

вѝтег, вѝтек, вѝтец нар., поет. 'юнак, герой': *вѝтег Мàрко* (Софийско, Сярско); стб. *витѧѕь, витезъ, витежьство (Ман. хр.). — От руски е заето *витя̀з.* — Срхр. *вѝтез*, словен. *vitez*, рус. *вúтяз*, чеш. *vítěz*, словаш. *vítaz*, пол. *zwyciężyć* 'побеждавам', *zwycięstwo* 'победа', гор. луж. *wićaz* 'дребен феодал'. — Праслав. **vitędzь*, заето от герм. **vīkingaz*, срв. стнорв. *víkingr*, с (*k'* > *t'* > *c*) вместо *c* поради дисимилаторното въздействие на *dz*; *вѝтег* (> *вѝтек*) с *г* вместо *з* по *бѐлег — бѐлези*. Според B r ü c k n e r, 59 и M a c h e k, ESJČS 568 от **vit-ěn-ьсь*, дето **vit* значи 'прехрана, продоволствие', срв. стб. възвитъ 'провизии, храна, продоволствие' (Супр.), като изпърво е означавало член от владетелска дружина у славяните. Вж. V. K i p a r s k y, Die gemeinslav. Lehnwörter, 268 и сл.

вѝтел 'къса обла клечка за завързване на снопи' (Бобошево, Станкедимитровско), диал. 'дървена заключалка, райбер', 'дървен уред за притягане на въже' (Габаре, Белослатинско), 'уред за чистене на памук' (Велес, Ботевград), 'уред за пресукване на прежда' (СЗ); стб. витьль дрѣводѣльскыи (от 15 в., M i k l o s i c h, Lex. PSl). — Произв.: *витленѝк* 'метален съд за ракия' (Ботевград), диал. 'канела на бъчва или на каца', 'тазобедрена става, Articulatio coxae' (СЗ). — Срхр. *вѝтао.* — Произв. от *вит*, прич. от гл. *вѝя* 'извивам' с наст. *-ьл* > *-ел.*

вѝтело диал. 'вид голямо вретено с дървено колело за пресукване на прежда'. — Произв. от *вѝтел* (вж.) и подведено по имена на инструменти като *рàло, гребло̀, шѝло* и др.

вѝтец, вж. *вѝтег.*

витѝзмо 'стръмнина' (Воден). — Неясно.

витѝя остар. 'оратор'; стб. вѣтии (Супр.). — Произв.: *витѝйски, витѝйство.* — От рус. *витúя*, с редукция *e* > *и*. — Корен *вет-* 'говоря, казвам', в диал. *вѐтам* 'обещавам' (вж.), срв. от същия произход *съ-вѐт, от-вѐт* и др.

вѝтка[1] 'плетеница косми над челото' (Търновско, Тетевенско), 'крайшник на зелник' (Велес), 'летва от рамка на тъкашки стан' (СЗ), 'дървена заключалка на прозорец' (Калофер), **вѝтки** диал. 'сарми'. — Произв. от *вит* 'извит, усукан' + *-ка.*

вѝтка[2] 'глупава жена' (Банско). — Вероятно от **вѝтка* 'пуйка', от по-старо *фѝтка*, умал. от *фит* (вж.).

вѝтли мн. 'вихрушка над езеро' (Охрид). — От *вѝтел* (вж.).

вѝткам 'въртя, вия, извивам' (ЮЗ). — Произв.: *вѝткан* 'къдрав' (Велес), *завѝткам* диал. 'завивам, обвивам'; *навѝткам; повѝткам; свѝткам.* — От прич. *вит* на гл. *вѝя* 'извивам' и наст. *-кам.*

витло̀ диал. 'воденична ос; бурма, винт; много дим или прах'. — Произв.: *вѝтли се* '(за дим) вие се, издига се' (Банско); *завѝтле, завѝтлувам* 'задимявам, опушвам' (Банско), *завѝтля, завѝтлям; отвѝтля, отвѝтлям; развѝтля, развѝтлям.* — Срхр. *вѝтло*, рус. *витлó.* — Произв. от прич. *вит* и наст. *-ло*, с която се образуват имена на инструменти, срв. *греб-ло̀, сед-ло̀* и др.; заето в алб. *vitlë* 'бурма, винт'.

витолòм в нар. песен: *Цѐнке-Лѐнче, витолòмке, / витолòм девòйче* (Д. село, Кюстендилско). — Може би от *вит* 'опак, упорит' и *лом* от гл. *ломя̀*, т. е. 'много упорит, своенравен, непокорен'.

витòсувам се, витòсам се 'махвам се, дявам се' (Банско, Станкедимитровско, Дебърско), обикн. в запов. накл. *вѝтòсай се* 'махай се, върви си'. — Произв.: *вѝтосан, вѝтосен* 'проклет, дяволски, ваджѝшки' (Велес); *повитòсам се*. — От рум. *evitá* 'избягвам, махвам се', подведено по завършека на глаголи на *-освам, -осам* като *пръждòсвам, баламòсвам, скопòсвам* и др.

Вѝтоша — планина южно от София, стб. Витоша 11 в. (Й. Иванов, Богом. книги и легенди); река в Осогово и махала към Орizари, Кочанско; **Витошица** чукара при Златуша, Брезнишко; могила при Белопопци, Елинпелинско; **Витош** — връх при Богдановац, Пиротско; **Витошка чука** при Челебиево, Поморийско. — Античното име на планината Витоша е *Σκόμβρος, Scopius*, вж. D e t s c h e w, Die thrak. Sprachreste 459. Не е убедителен опитът на Д. Д е ч е в, Известия на истор. д-во 4 (1915), 23 сл., да обясни името на планината *Витоша* от трак. **βι-* 'две, два' и **τοσ-*, сродно с бълг. *тѐсам* (вж.). Според Ст. М л а д е н о в, ZONF 2 (1926—27) 60 сл., от трак. **ūt*, диал. от ие. **ūd* 'вода', от един произход с *Вит* (вж.), а Ив. П е т к а н о в, Изсл. Дечев 177 сл., свързва с трак. ЛИ *Bithus, Bitus* с *b* > *v* под влияние на народния латински език. Името може да се свърже с рум. *vită* 'говедо, добитък' и бълг. *-ош*, както в МИ *Дърв-ош*, Струмишко, *Треб-ош*, Тетовско, *Вол-ош* при Орехово, Асеновградско и др.; за основата срв. *Вит-иня* при Г. Камарци, Пирдопско, вж. Й. З а и м о в, Изсл. Дечев 173, Д у р и д а н о в, Изсл. Романски 471. Най-после то може да се изведе от ЛИ **Витош*, срв. ст-сръб. ЛИ Витошь, 14 в., Гласник 15, 298, МИ *Витоше, Витошевац*, чеш. МИ *Vitošice* от 1414, ЛИ *Withoss* от 1410, P r o f o u s — S v o b o d a 4, 563, пол. ЛИ *Witosz, Vitoscha, Uitosca* от 14 в., МИ *Witoszyn, Witoszyńce*, Słown. geogr. 13, 675, дол. луж. ЛИ *Witoš, Wituš*, M u k a 3, 110, вж. Й. З а и м о в, ИИБез 8, 189 сл.

витрѝг диал. 'втори баща; мъж, който се е оженил втори път', **витрѝга** 'мащеха', 'жена, която се е оженила втори път' (Ново село, Видинско). — От рум. *vitreg* 'не рòден', *tată vitreg* 'втори баща', *mamă vitregă* 'мащеха', лат. *vitricus* 'втори баща'; промяната на ударението и прогресивната асимилация са настанали на бълг. почва.

витрѝна 'място в магазин откъм улицата, заградено обикн. със стъкло'.— Произв.: *витрѝнен*. — От фр. *vitrine*, произв. от *vitre* 'стъкло', създадено през 19 в. от лат. *vitrum*.

витриòл диал. 'бояджийска сярна киселина'. — Чрез нгр. *βιτριόλι* от фр. *vitriol*, заето от средновек. лат. *vitriolum*, произв. от *vitrum* 'стъкло', поради кристалността на серния триокис, от който се получава киселината; срв. *витрѝна* от същия произход.

витя̀з, вж. *вѝтег*.

вѝхам, вѝхнувам, вѝхна 'яхам, яздя животно': *вихнà си кòня хрàнена* (ЮЗ; Тетевен). — Кръстоска от *я̀хам* и *вѝхър*, срв. *вихрогòн, вихрохòд*.

вѝхър, мн. **вѝхри** и **вѝхрища** 'силен вятър'; стб. вихръ (Ман. хр.). — Произв.: *вѝхрен, вѝхрест, вихровѝт, вѝхря* 'препускам силно (кон)' (Тетевен), *вихрỳшка, вѝхърници* 'точковидни подкожни кръвоизливи, Petechia' (Ловеч), *вихрỳлка* диал. 'вихрушка', 'раст. Nephridium dryopteris' (СИ); *развѝхря, раз-*

вѝхрям; вихрогòн нар. поет. 'бърз кон' (Софийско, Айтоско), 'раст. ветрогон, Eryngium campestre', *вихрогòнски бỳрен* 'раст. вихрогон' (Костенец, Ихтиманско), *вихробòец кон* нар. поет. 'кон, който надвива и на вихрите', *вихробòйче кòнче, вихрохòд кон* прил., поет. 'бърз кон' (Еленско), *вихрохòдче кòнче* (Горнооряховско), *вихрохòден кон* нар. поет. (Горнооряховско), *вѝоровя̀тер* 'вихрушка' (Банско), МИ *Вѝрỳша* при Смолско, Пирдопско, *Вихрушките грòбища* при Оряхово, Казанлъшко, *Вихролòм*, връх при Скобелево, Казанлъшко. — Срхр. *вѝхâр*, словен. *vihеr*, рус. *вúхорь*, чеш. *vichr*, словаш. *vichor*, пол. *wicher*, гор. луж., дол. луж. *wichor*. — Сродно с гл. *вùя*[1] 'кривя, извивам', лит. *viesulas* 'вихър', латв. *veĩsuĩls* 'вихър' от ие. **weisur-o-s*; за значението срв. *виѐлица*, пол. *wija* 'виелица' и др.; заето в рум. *vihor, vifor* 'вихър', *a vifori* 'вее, фучи', *vifórnița* 'вихрушка'.

виц 'къс сатиричен анекдот'. — От нем. *Witz* 'виц; остроумие, шега'.

вѝца 'жилава пръчка' (ЮЗ), диал. 'птица керкенез, ветрушка, Astur'. — Срхр. *вѝцкаст* 'строен; пъргав, жилав', рус. *вúца* 'пръчка, обикн. върбова; усукани пръчки за връзване на сноп, гужба', пол. *wić* 'пръчка', *witka* 'тънка гъвкава пръчка'. — Произв. от гл. *вùя*[1] 'огъвам, свивам', вероятно от начално **вùтьца*, т. е. 'пръчка, която се вие, жилава пръчка'; за образуването срв. *буца* от **бут-ьца*. Второто значение на бълг. *вùца* е възникнало вероятно поради характерното виене на птицата във въздуха; заето в среднов. гр. и нгр. *βίτσα* 'пръчка, бич', *βιτσία* 'шибане с пръчка', *βιτσίζω* 'удрям, шибам с пръчка', арум. *vițǎ* 'пръчка'; рум. *vițǎ* 'клон, (лозова) пръчка' е от лат. *vitea* и съвпада случайно с бълг. *вùца*.

вѝце- първа съставна част на сложни думи, която означава 'заместник, помощник' на висше длъжностно лице като *вùце-адмирàл, вùце-губернàтор, вùце-кòнсул* и др. — Чрез рус. и нем. от лат. *vice* 'вместо, на мястото на', срв. *викàр*.

Вич геогр. — планина с едноименен връх (2065 м) в Южна Македония. — От начално **Бич(и)*, гр. *Βίτσι*, прил. от бълг. *бик*, с гръцка промяна на бълг. *б* > гр. *β*, вж. V a s m e r, Die Slaven 179; срв. *Бич*, връх при Копривщица.

вѝчек 'вече' (Берковско). — Вероятно от *вùше* и *вèчек* от *вèче*.

виш[1]**, висш** книж. 'главен, върховен'. — Произв.: *вишùст, вишùстка*. — От рус. *высший*, сравнителна степен от *выс(окий)*; срв. *висòк, виш*[2].

виш[2]**, вѝша, вѝше** диал., поет. 'висок': *запàлиха вùша горà, вùше дървò* (Кремен, Гоцеделчевско), **вѝше** диал. 'по-високо, повече, по-много; високо; отгоре, над, свръх'; стб. вꙑшє 'по-високо' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), вꙑшьнь, вꙑшьнии (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), вꙑшениѥ 'височина' (Супр.), вꙑшьнь 'висок, (все)вишен' (Син. пс.), вꙑшнїи (Ман. хр.). — Произв.: *вùшем, вùшим* диал. 'високо, нагоре' *вишинè* (срв. *вис* > *висинè*), *вишòвна годùна* диал. 'високосна година'; *вишà, вишàвам* диал. 'израствам високо'; *възвишà, възвишàвам, възвишѐние* (от рус.); *извишà, извишàвам*; *вишерàнка* диал. 'ранобудна мома'. — Срхр. *вѝше̑* 'повече; нагоре, вече', словен. *više*, рус. *выше* 'по-високо', чеш. *výše*, пол. *wyżej* от *wyszej* като *sz* > *ż* под влияние на *niżej* 'по-ниско'. — Начално сравнителна степен от *вис(ок)* + наст. *-jos*, запазена отчасти в нар. говори, срв. *бърже* 'бързо', начално сравнителна степен от *бърз*. — Вж. *висòк*.

виш[3] 'дърво и плод вишна': *Мàрините очù — чѐрни вùшове* (Търново). — По-старинна форма от *вишна*, която е вторична, срв. *черѐша*, което е по-старо от *черѐшня, чрѐшня*. — Вж. *вùшна*.

Вишàн геогр. — манастир в Сярско; село в Годечко; местност при Добриница, Ра́зложко; **Вишàнка**, местност при Бобешино, Кюстендилско. — Вероятно от същ. *вис* 'височина, чукара' + наст. *-jan*, вж. *вис*, или от ЛИ *Вишáн*, срв. стпол. ЛИ *Wysze-mir, Wysze-sław, Wysz-ęta*.

вѝшен, вѝшна, вѝшно диал., поет. 'висок': *Бòже ле вѝшен, висòки* (Коларовград), *тръгнал ми й вѝшен гòспод; тий се бòгом вѝшен мòлят* (Сев. Добруджа), *от вѝшнаго бòга* (Елена), *вѝшни дивàни*. — Произв.: *всевѝшен, всевѝшният* книж. — Образувано от прил. *виш*[2] (вж.) + наст. *-ен* < *-ьнь*.

вѝшна 'дърво и плод Prunus cerasus', **вѝшня** и **вѝшница** (за образуването срв. *яблкница* 'дърво ябълка' (ЮЗ). — Произв.: *дѝва вѝшна* 'дива череша, Prunus mahaleb' (Ловеч, Търново), *вѝшнев, вѝшнов, вѝшнен, вишнòвка, вишнѐв* 'вишненочервен', *вишнѐк* диал. 'вишнева градина', *вишнѐр, вишнѐрка* диал. 'който (която) продава вишни'. — Срхр. *вѝшња*, словен. *vîšnja*, рус. *вѝшня*, чеш. *višně*, словаш. *višňa*, пол. *wiśnia*, гор. луж. *wišeń*, дол. луж. *wišńa*. — Сродно със ствиснем. *wîhsila*, срвиснем. *vîhsel*, нем. *Weichsel, Weichselkirsche* 'вишна', гр. *ἰξιός* 'раст. имел, Viscum album', лат. *viscum* 'лепило от растение имел (с него мажели клони, за да ловят птици)'. — Връзката между вишната и ѝмела идва от това, че и от двете дървета се получава лепило — от лепкавия плод на имела и от смолата на вишната. — От ие. **wīks-injā*, праслав. **višьnja*, стб. *вишьнꙗ; заето в тур. *vişne*, гр. *βισινὰ, βύσσινον*, с *-ι-* от стб. ь, срв. напр. *Τοπολίνιτζα* (11 в.) от стб. *Топольница и др., арум. *vîşan, vîşană, vîşnă*.

вишнàп 'вид едра череша със светли плодове, подобни на вишна'. — Произв.: *сѝтен вишнàп* 'дива вишна, Prunus chamaecerasus' (Плевен). — Както и рум. *vişnap, vişinap* 'питие вишновка' е заето от тур. *vişnab*, съставено от *vişne* 'вишна', заето от бълг., и *ab* 'сок, вода', заето от персийски; начално значение 'вишнев сок, вишнево питие'. Срв. обаче перс. *vişne* 'череша', *vişne-âb* 'черешова ракия', също *veşne* 'червен цвят, червило'.

Вишовград — село в Павликенско, (*τα*) *Βϊσέγραδα* (11 в., Кедрин), *Βισέγραδον* (Михаил). — Вероятно от *вишòв*, произв. от *виш* 'вишна' (вж.), или сродно с МИ *Вѝшеграа* на р. Дрин в Сърбия, *Vyšehrad* в Чехия и др., дето първата част е от *вис* 'височина' или от изчезнало *виш*, срв. струс. вишь 'зелено клонче, храст', словен. *vîš* 'тръстика', пол. *wisz* също; за етимологията вж. Vasmer, REW 1, 208 под *вишь* II.

вѝшье мн., диал., съб. 'върхари, тънки клони': *вѝшье вишѝло до вѝше нѐбо*. — Събират. от *вис* 'връх на дърво' + наст. *-(ь)е*, от начално **-jo-m-*, срв. гл. *вишà* 'израствам буйно'.

вищѝ, вж. *виск*.

виюн 'риба змиорка, Gobitis' (СЗ). — От гл. *вѝя* 'извивам' и наст. *-ун*; срв. от същия произход *вѝдл*.

вѝя[1] 'правя нещо във вид на кръг или на дъга, прегъвам, суча'; стб. вити, повити (Ман. хр.), завити 'свързвам', извити 'изпридам', повивати 'повивам' (Супр.). — Произв.: *вѝвнувам се, вѝвнам се* 'вдигам се, избухвам, пламвам' (Битоля), *вѝтица* диал. 'къдрица', *вѝетина* 'навяхнато място, Distorsio' (Девинско), *вѝена джѐфа* диал. 'раст. горска поветица, Convolvulus sepium', *вѝен шибòй* 'раст. червен шибой, Matthiola incana' (Зарово, Солунско), *вий-вий-караджà* 'раст. часовниче, Erodium cicutarium' (Търново), *вѝтянка* 'тънка сплитка коса над челото' (Банско), *вит, вѝтел* (вж.), *вѝткам* (вж.), *виенѝца* 'вълнообразна тестяна

украса на празничен хляб' (Българи, Мичуринско), *вѝтва* диал. 'раст. повит, Clematis vitalba', *вѝтви* 'пръчки за рамка на тъкашко бърдо' (СЗ), *вѝяк* диал. 'раст. власатка, Festuca ovina'; *възвѝя, възвѝвам; довѝя, довѝвам; завѝя, завѝвам, завòй, завѝвка, зàвив* 'завой' (Пирдопско), *завикѐ* 'място на паница, на съд, отдето страничната част се издига, завива право нагоре' (Врачанско), *заузвѝвам, заузвѝем* 'възвивам, запретвам (ръкави)' (Трънско); *извѝя, извѝвам, извитя̀ се, извитя̀вам се* диал. 'измятам се изкорубвам се', *извѝтувам* 'извивам' (Банско), *ѝзвив* диал. 'извиване, завой', *извѝвка, ѝзвой* диал. 'завой'; *навѝя, навѝвам, навѝвка, навѝва* диал. 'уред, с който прежда се навива на кросно', *навивàлка* диал. 'тояжка, с която въртят предното кросно на стана, за да се навие по него изтъканият плат', *навѝнвам* диал. 'изкълчвам, навяхвам', *навòй* диал. 'навоище; място, дето се навива платно; вид болест у малки деца и родилки; бял зърнест израстък в око', *навòище* диал., *навỳще, повлечѝ-навỳще* диал. 'повлекан човек', *навòще* (Благоевградско), *навỳща* (от *навоища*, повлияно и от *обỳща*); *овѝя, овѝвам; обвѝя, обвѝвам, обвѝвка; отвѝя, отвѝвам; пàвет* 'раст. Clematis, C. vitalba, C. recta, C. integrifolia', *пàвит* 'раст. Clematis vitalba' (Враца, Трън, Софийско, Тетевенско, Троян), *пàфит* 'хмел, Humulus lupulus' (Крива паланка, Тетово); *пàвой = пàвуй* 'раст. Clematis'; *повѝя, повѝвам, повѝвка* диал. 'завивка, пелена', 'раст. поветица, Convolvulus sepium' (Гевгели, Кукуш, Дойран), *повѝвци* диал. 'пелени', *повитàк* 'раст. Clematis vitalba' (Чирпан), *повитàче* диал. 'пеленаче', *повѝвче* 'пеленаче' (Банско), *повòй* диал. 'пелени; раст. Convolvulus sepium', *повòец* 'умал.; пелена; род, поколение', 'раст. поветица, Convolvulus arvensis; хмел, Humulus lupulus' (Баня, Велинградско), *повòйница* 'дар от гостба и вино, поднесени на родилка' (Банско; Зап), *повойничàрка* диал. 'жена, която носи повойница', *повòйниче* диал. 'пеленаче', *пòвет* 'раст. Clematis vitalba' (Ловеч; Хлевене, Ловешко; Софийско, Търново; Лясковец, Горнооряховско; Сливен), *повѐтица* 'раст. Clematis vitalba; фасуличе, Polygonum convolvulus, Convolvulus sepium, Convolvulus arvensis' (Жеравна, Котленско), 'Convolvulus cantabrica', *градѝнска повѐтица* 'раст. Ipomoea purpurea', *пòвит* 'раст. павет, Clematis vitalba' (Ловеч, Брезник, Босилеград, Гоце Делчев), 'раст. хмел, Humulus lupulus', *пòфит* 'хмел' (Гайтаниново, Гоцеделчевско), *повѝтица* 'раст. Clematis vitalba, Convolvulus arvensis', *плѐтена повѝтица* 'раст. Convolvulus sepium'; *подвѝя, подвѝвам; превѝя, превѝвам, превѝвка, прявивòк* 'сгъвка на крак или на ръка' (Банско), *превитàк* 'вид коледен хляб с извити кранца' (Равно поле, Елинпелинско), *прѐвитен* 'който може да се превива' (Копривщица); *привѝя, привѝвам, привѝвки* 'черни върви за навуща' (Котел), *прѝвой* диал. 'ремък, с който воището се връзва за ярема; надебеляване на кожата от работа', *привòйница* диал. 'торба за привой и други работи за оран'; *развѝя, развѝвам, развòй, развòен, развѝтие* (от рус.); *свѝя, свѝвам, свив* диал. 'завой; свивка на чорап', *свѝвка, свивàч* диал. 'коларски дървен уред за спици; бъчварски уред, с който се свиват дъгите', *свѝвък* диал. 'питка, залепена в средата на богородична пита', *свѝвци* диал. 'сухожилие на колянната става', *свитòк* 'повясмо от най-добре обработен лен'; *съвѝя, съвѝвам* диал. 'свивам'; *увѝя, увѝвам; виоврàтин* 'непослушник', *виоврàтка* 'непослушница' (Банско), *витогрѝвки* '(за коне) с вити, къдрави гриви' (Болград), *виторòг, виторòжки* нар. поет.; *свитокòста женà* диал. 'жена, на която тазовите кости са свити и ражда мъчно'. — Срхр. *вѝти, вѝјêм*, словен. *víti, víjem*, рус. *вить, вью*, чеш. *víti*, пол. *wić*, гор. луж. *wić*, дол. луж. *wiś*. — Сродно с лит. *výti* 'вия, превивам', латв. *vît* 'вия', лат. *vieo, viēre* 'прегъвам', стинд. *vâyati* 'прегъва; движи се; тъче'. — Ие. **wei-: *wi-*.

вѝя² 'издавам силен проточен глас, вой', 'охкам от болка' (Габрово); стб. **выти, вън҄ѫ** (Йоан Екзарх, M i k l o s i c h, Lex. PSl. 116). — Произв.: *завѝя, зивѝвам* 'почвам да вия'; *извѝя, извѝвам; повѝя, повѝвам; вой.* — Срхр. *зàвити*, словен. *víti*, рус. *выть, вòю*, чеш. *výti*, словаш. *vyt, vyjem*, пол. *wyć, wyję*. — От

ие. *ū* с първоначално значение 'викам у-у', срв. лит. *ulóti* 'надавам вик *уло*', сродно със стинд. вед. *ūtiḥ* 'вик', ствиснем. *ûwila* 'кукумявка', англосакс. *úle*, англ. *owl*, гр. *αὔω* 'викам силно, крещя', лат. *ululō* 'крещя'. Сродно с *вик, вѝкам* (вж.).

вѝя[3] 'ревматизъм' (Охрид). — От гл. *вѝя*[1], понеже болестта е характерна с това, че върти, вие по костните стави; за образуването срв. *луко-бѝя* диал. 'гаванка за кълцане (биене) на лук', МИ *Вуко-вѝя, Градо-бѝя* в Кюстендилско и Радомирско, за които вж. Й. Заимов, БЕз 12, 116 сл.

вѝя[4], **ва̀я (ва̀а), во̀а**, мн. **вѝя (вие)** 'показ. местоимение за близка предмети' (ЮЗ). — Вж. *ва̀ка*.

вия̀т 'пруст' (Ю Тракия). — От тур. *hayat* 'пруст, двор, навес'.

вия̀чка диал. 'калаена бъкличка за ракия със запушалка, която се навива с винт'. — Произв. от гл *вѝя*[1] с наст. *-а̀ч-ка*.

вкаделя̀вам се, вкаделя̀ се диал. 'враждам се, нагаждам се'. — Вероятно производно от диал. *каделя* < *къделя*, но семантичната страна не е ясна.

вка̀трям, вка̀тря 'хващам здраво, връзвам' (Карлово, Тетевен). — Неясно.

вкѐпсвам, вкѐпсам диал. 'пипвам, докопвам'. — Неясно.

вкѐртувам, вкѐрте диал. 'прилепвам една дъска о друга или едно нещо о друго'. — От *в* + *керт-* от тур. *kerte* 'нарез, длаб', основно значение 'вкарвам (дъска) в длаб'. Младенов, БТР 1018 и ЕтР 236, извежда тур. *kerte* от персийски, сродно с бълг. *черта*, от ие. **(s)ker-* 'режа'.

вкѝра се 'натрапва се на съзнанието, омръзва, дотяга' (Родопите). — Неясно.

вклю̀чвам, вклю̀ча 'вмъквам в състава на нещо, присъединявам; свързвам за пущане в действие'. — Произв.: *включѝтелно, включа̀я* остар. — От рус. *включи́ть, включа́ть, включи́тельно, включа́я*. — Вж. *ключ*.

вкокѐтвам се, вкокѐтя се 'вцепенявам се от влага или от студ' (Тетевен). — Неясно.

вкокова̀двам се, вкокова̀дя се 'вдървявам се от студ' (Калофер, Габрово, Ботевград). — Неясно.

вкокора̀двам се, вкокора̀дя се 'вдървявам се от студ' (Казанлък). — Неясно.

вкокордя̀свам, вкокордя̀сам 'вкоченясвам' (Копривщица). — Неясно.

вкопа̀вам, вко̀пам 'залавям здраво' (Банско). — Вж. *копа̀я*, срв. *доко̀пвам доко̀пчвам*.

вко̀пчвам, вко̀пча 'прикрепям, вкарвам здраво'. — Сродно с *коп-а̀я*, повлияно от *закопча̀вам, откопча̀вам*; за значението срв. *вкопа̀вам, вко̀пам*.

вкотетя̀вам се, вкотѐте се 'оставам, стоя на едно място, не излизам, обикн. от къщи' (Банско). — Производно от *ко̀те* 'малка котка' (мн. *ко̀тета*) с начално значение 'седя си (вкъщи) като котка', понеже котката не сменя къщата, в която живее.

вко̀шнувам, вко̀шна 'вкарвам главата на вол в ярем' (Банско). — Произв. от междум. *кош* за подкарване вол да влезе в ярема (в същия говор).—Вж. междум. *кош*.

вкрацу̀нням се, вкрацу̀ня се 'преструвам се на глух, сляп или заспал' (Габрово, Дряново, Трявна). — Неясно.

вкрòпцан 'привикнал на отстъпки, отстъпчив' (Габрово). — Неясно.

вкус 'сетиво за различаване солено, сладко, кисело и др.'; стб. **въкоусъ** 'вкусване, вкус' (Супр.), **въкоусити** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), **въкоушати** (Син. тр., Супр., Ман. хр.), **въкоушениѥ** (Син. тр., Супр., Хил. листи), въкоушеніѥ (Ман. хр). — Произв.: *вкýсов, вкýсен, вкýсвам, вкýся.* — Рус. *вкус.* — Вж. *кýсам.*

влàга 'слаба мокрота'; стб. **влага** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр.). — Произв.: *влагàв* 'влажен' (Момчиловци, Смолянско), *влаговѝт* 'много влажен' (Видин), *влàжен, влàжничък, влàжност, влажнинà, влажнèя, влажнотà* рядко, диал., *влажнѝк* диал. 'тих, ситен дъжд; мокър, влажен сняг'; *навлажнѝ, навлажнѝвам, навлàжа, навлàжвам* диал.; *овлажнèя, овлажнѝвам, овлажнѝ, овлажнѝвам; влагомèр, влагомèрен; влъ̀гвам, влъ̀гна* диал. 'ставам влажен, овлажнявам'; *извлъ̀гна, извлъ̀гвам; овлъ̀гна, овлъ̀гвам.* — Срхр. *вла̏га*, словен. *vlága*, рус. *волóга*, чеш. *vláha*, гор. луж. *włoha*, дол. луж. *włoga*. — Сродно с лит. *válgyti* 'навлажнявам', латв. *valgs* 'влажен', *vęlgs* 'влага', *pavalgà* 'подправка на ястие', *wélgt* 'мия', ствиснем. *welc* 'влажен', *wolkan* 'облак', нем. *Wolke* 'облак', ирл. *folc* 'вълнà; наводнение', *folcaim* 'перà, мия', стинд. *vŗjanī́* 'облак'. — Ие. **welg-, *wolg-, *wļg-.* — Формата *влъ̀гна* 'овлажнявам' е с друга степен на коренната гласна, както рус. *вóлгкий, вóлглый, вóлгнуть*, РИ *Вóлга*, чеш. *vlhký* 'влажен', пол. *wilgoć* 'влага', *wilgotny* 'влажен', произв. от праслав. **vьlg-nǫti*; заето в арум. *vlágă* 'влага', *vlăngă, vlîngă* 'влажност', *vlăngu* 'влажен'.

влàгам, влòжа 'слагам, турям в нещо'; стб. **въкагати** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **въложити** (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **въложениѥ** (Асем.), **влагалиштѥ** 'кесия за пари, чанта' (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *влагàлище, влагàлищен; влог, влòгов, вложѝтел, вложѝтелка.* — Вж. *лàгам, лòжа.*

Владàя — село в Софийско (тур. *Виладай* от 1576); друго в Гевгелийско (днес гр. Акритас). — От ЛИ *Владай*, 1577 г. във влахобълг. грамота, вж. М о р о ш к и н 40, стпол. ЛИ *Włoday*, прил. с наст. *-ja*, т. е. *Владаева* (*вьсь* 'село'), или род п. от *Владàй*, срв. сръб. МИ *Владаје*, рум. *Vlădaia* и др., вж. Й. З а и м о в, ИИБез 8, 190 сл., или пък изцяло от ж. ЛИ *Владая*, влахобълг. грамота от 1610, вж. М о р о щ к и н 41.

владèя книж., **влàдам** нар. 'имам власт над нещо'; стб. **власти, владѫ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр.), **владѣти** (сръбска кормчия от 13 в.), **владати, владаѫ** (Ман. хр.). — Произв.: *владèние, владèтел, владèтелка, владèтелски, владалèц* диал. 'владетел; собственик', *владàло* рядко, нар. 'крепостен акт', *владанè* диал. 'имот', *владòвище* диал. 'имот'; *завладèя, завладѝвам, завлàдам, завлàдвам* диал.; *навладèя се; овладèя, овладѝвам, овлàдам, овлàдвам* диал.; *повладèя, повладѝвам, повлàдам.* — Срхр. *влáдати, вла̑дам*, словен. *(v)ládati*, рус. *володéть* (*владéть* е заето от стб.), чеш. *vlásti, vladu*, пол. *włodać, władać*. От праслав. **vold-*, ие. **wold(h)-*. Сродно с лит. *valdýti, valdaũ* 'управлявам, владея', *veldéti* 'наследявам, управлявам', стлит. *pavildėti* 'притежавам', латв. *vàldît* 'управлявам', стпрус. *welduns* 'наследство', гот. *waldan*, нем. *walten* 'управлявам, господствувам', *Gewalt* 'сила', стирл. *flaith* 'господство, владеене', гр. *(F)ἁλίσκομαι* 'бивам покорèн, пленèн', *(F)ἁλωτός* 'превзимаем, победим', лат. *valeo* 'силен съм, струвам', тохар. А *wäl*, В *walo* 'цар, владетел'; срв. *власт.*

владѝка 'православен епархийски началник'; стб. **владыка** 'господар, началник, притежател' (Зогр., Мар., Асем., Супр., Син. пс., Ман. хр.), **владычьскъ** (Син. тр., Супр.), **владычица** 'господарка' (Асем., Син. пс., Син. тр., Супр.), **владычьнь** (Асем., Син. пс., Син. тр., Супр.), **владычьскън** (Супр.), **владычьство** (Зогр., Мар., Супр., Син. пс., Ман. хр. и др.), **владычьствие** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс.), **владычьствовати** (Ман. хр.). — Произв.: *владѝков*, ЛИ *Владѝков, владѝшки, владѝкин*, ЛИ *Владѝкин, владикѝвам*, рядко *владѝча се, владѝчески, владѝчество* 'чужда политическа власт; сан, длъжност на владика', *владѝчина, владѝшнина = владѝчнина* остар. 'годишен данък, събиран за владика', *владѝчина* пренебр. 'владичество', *владѝчица* рядко, нар., поет. 'владика; епитет на богородица'; *завладикѝвам* диал. 'почвам владишка длъжност', *завладѝча, завладѝчвам* диал. 'ръкополагам за владика'; *навладикѝвам се* диал.; *овладѝча (се), овладѝчвам (се)*; *развладѝча, развладѝчвам* (срв. *разпо̀пвам*); *домовладѝка* нар. 'домакин, стопанин на дом'. — Срхр. *вла̏дика*, словен. *vladíka*, рус. (от стб.) *влады̀ка*, стчеш. *vladyka*, стпол. *włodyka*. — Вж. *владѐя*; заето в рум. *vlădică*, алб. *vladika, vladikë*.

Владимѝр, ЛИ; **Владѝмир**, село в Радомирско. — Рус. *Владѝмир* (от стб.), струс. **Володимѣръ**, чсл. *Владимѣръ*, пол. *Włodzimierz*. — Произв. от **влади**, форма от **владь—власть** (вж.) и **-мѣръ**, осмислено по народна етимология с *мир*, сродно с гот. *-mērs* 'велик', ствиснем. *mâri* 'славен, прочут', ирл. *mór, már* 'велик, голям', гр. *ἐγχεσί-μωρος* 'славен с копие(то си)'. Начално значение 'славен с власт(та си)'. — Местното име *Владѝмир* е от начално прилагателно с наст. *-jь*, което го-късно е затвърдяло както в МИ *Ра̀домир* и др. - Произв.: *Вла̀ди, Вла̀до, Влад; Вла̀йко*, МИ *Вла̀довци*, Дряновско, *Вла̀йковци*, Тревненско, *Вла̀йо, Вла̀ев, Вла̀йчо*.

вла̀зям 'влизам' (Изт), вж. *влѝзам*.

влак[1] диал. 'брана от вършини; вид голяма рибарска мрежа; преден колесар с дълги дървета, с който се свличат дърва от стръмнина; раст. Agrostis vulgaris'. — Произв.: *мегданскѝ влак, слѐпо вла̀че* 'мрежа като сак, с която се лови риба в Охридското езеро', *вла̀кове* 'уред за влачене на ралото до нивата' (Банско), *влака̀р* диал. 'рибар, който лови риба с влак', *влака̀рски, вла̀чек* 'колесар за свличане на трупи'; *по̀влак* 'вид шейна с която свличат трупи', *по̀влаци* диал. 'лоши кълчища с клечките'; *со̀влак* 'плевел, който се овива около другите растения' (Банско), *всѐвлак = со̀влак* диал. 'раст. поветица, Convolvulus arvensis'; *жиловла̀к, жило̀влѐк* диал. 'раст. Plantago'. — Срхр. *вла̑к* 'вид рибарска мрежа', словен. *vlâk* 'рибарска мрежа', рус. *во̀лок* 'суша между две плавателни реки, през която прекарват стоки от едната до другата; горски път между две селища; кола за тежки предмети (в артилерията)', чеш. *vlak* 'железница, влак', *vlák, vlačiha* 'уред за влачене на рало до нивата, влакове', пол. *włok* 'рибарска мрежа'. От праслав. **valkъ*. — Сродно с лит. *ãp-valkas* 'горен край на ботуш', *ùž-valkas* 'покривка на легло', латв. *valks* 'силно въздушно течение', *uz-valks* 'горна дреха', гр. *ὁλκός* 'уред за изтегляне на кораби на сушата'. — Вж. *вла̀ча*; заето в арум. *vlac* '(връв на) въдица', алб. *vlak* 'рибарска мрежа'.

влак[2] 'железница'. — Произв.: *вла̀ков*. — Заето от чеш. *vlak*, вероятно през първите години след Освобождението от чешката интелигенция в България. — Вж. *влак*[1].

вла̀ка 'уред за вършеене' (СЗ). — Вж. *влак*[1].

влака̀ 'род, поколение' (СЗ; Белослатинско), **вла̀ка** диал. — Срхр. *вла̏ка* 'голямо дърво, което не може да се натовари на кола, а се влачи', словен. *vláka* 'влачене, брануване', рус. диал. *волока́, воло́ка* 'уред за свличане на дървета; вид мярка за земна повърхност', пол. диал. *włoka* 'вид мярка за земна повърхност'. — Произв. от гл. *вла̀ча* (вж.).

влакно̀ 'нишка; косъм'. — Произв.: *живо влакно̀* диал. 'насекомо Gordius aquaticus', *вла̀кнест, влакнѐн, влакня̀н* рядко (за наст. срв. *платня̀н*), *влакънцѐ* умал.; *влакнода̀ен; дълговла̀к* 'който е с дълго влакно' (Търново). — Срхр. *вла̏кно*, рус. *волокно́*, чеш., словаш. *vlákno*, пол. *włókno*, горлуж. *vlokno*, доллуж. *łokno*. — Сродно със стангл. *wlóh* 'влакно, нишка; кичур, къдрица', стинд. *valkám, valkás* 'лико', гр. *λάχνος*, *λάχνη* 'вълна; мека коса, мъх на брада', *λαχνήεις* 'вълнест, влакнест, космат' (от **wl̥ks-n-*) от ие. **wol-k-*; сродно с *влак*[1], *вла̀ча* (вж.); начално значение 'нещо извлечено, извлачено'.

вла̀мос 'слънчасване' (Търново). — Произв.: *вламо̀сам, вламо̀свам*. — От нгр., срв. *βλαμμένος* 'повреден, побъркан', произв. от *βλάβη* 'вреда, повреда', *βλάβω*, *βλάπτω* 'вредя, пакостя'.

вларлу̀щам се, вларлу̀ша се диал. 'правя се на заспал'. — Неясно. Може би кръстосване от *вламо̀сам* + *омърлу̀ша*.

влас 'косъм, влакно', 'вълнена прежда' (Белоградчишко, Кюстендилско), 'хубава вълна' (Самоковско, Тетевенско), 'косъм на плат или на козина' (Пирот), 'вид болест по овцете, Dictio caulosis, при която по черния дроб се появяват влакна' (Странджа), диал. 'къделя за предене; реси на растение'; стб. **власъ** 'коса, косъм; вълна' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Супр.), 'къдрица' (Ман. хр.), **власьнь** 'космат' (Супр.). — Произв.: *власа̀т, власа̀та пшенѝца* 'Trifolium villosum', *власа̀то цвѐте* 'детелина, Trifolium arvense' (Крумово, Варненско), *власа̀тка* 'раст. типец, Festuca ovina' (Мисловщица, Трънско), *власица* 'раст. Eragrosis (pilosa)', *вла̀сник* 'горна женска дреха без ръкави' (Костурско), диал. 'раст. Callitriche vernalis' (срв. срхр. му име *жа̏бљи вла̑с*), *власо̀вина* 'раст. овсига, Bromus', *власу̀ня* 'раст. власатка', *влас лук* = *вла̀шец* 'раст. Allium ascalonicum' (срв. срхр. му име *вла̏шац, вла̏шик*), *craя̀н* диал. 'космат', *craя̀са, craя̀сва* '(за овца) хваща болест влас' (Странджа), диал. '(за рана) подмокря се и не зараства лесно', *власѝв* '(за овца) болен от влас' (Странджа), *власенѝца* 'дълга козинява дреха', *власѝ* диал. '(за растение) пуща реси', *вла̀сок* 'влакно, нишка' (Кюстендилско), *власа̀к* диал. 'обрасъл с косми', *власа̀ло* 'рана, която зараства много бавно, живеница', *власѐц* диал. 'косъмче, влакънце' (Михайловградско), *лечива власовина* диал. 'раст. глистоморка, Plocaria herminthochorton'; *завла̀си се, завла̀сва се* '(за рана) подмокря се и не зараства лесно' (Берковско); *извласѝ, извлася̀ва*. — Срхр. *вла̑с*, словен. *lâs*, рус. *во́лос*, чеш. *vlas*, пол. *włos*, горлуж. *włós*, доллуж. *łos*. — Сродно с авест. *varəsa-* 'коса, козина', срперс. *vars* 'коса', стинд. *válśas* 'клон', от ие. **wolk'-o-*; срв. и лит. *valaĩ* 'косми на конска опашка'; родство с *влакно̀, влат, вла̀ча* е възможно.

Влас, Светѝ Влас, Вла̀сов ден, Вла̀син ден остар. 'народен празник на 11 февруари стар стил в чест на домашния добитък'. — ЛИ *Влас, Вла̀со, Вла̀си, Вла̀се, Власа̀ки* (от гр. *Βλασάκι*); стб. **Власъ** ЛИ (Супр.). — Срхр. *Свети Власије*, ЛИ *Власије*. — Предполага се, че иде от гр. *Βλάσιος*, лат. *Blasius*, осмислено по *влас* 'косъм, влакно'.

вла̀си, вж. *влах*.

вла̀сица 'невестулка' (Прилеп). — Вж. *ла̀сица*.

власт 'право и възможност да се управлява'; стб. **власть** (Зогр., Мар., Асем., Супр., Ман. хр. и др.), **властєль** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр.), **властєльскъ** (Супр.), **властєлинъ, властєнъ, властолюбивъ** (Ман. хр.). — Произв.: *вла̀стен, вла̀стник, вла̀стнически, властели̇̀н* старинно, поет., *вла̀ствувам; повла̀ствувам; властолюбие, властолюби̇̀в, властолю̀бец; безвла̀стен, безвла̀стие.* — Срхр. *влȃст*, словен. *lâst* 'притежание, собственост', рус. *во́лость* остар. 'област', чеш. *vlast* 'страна, държава, отечество', пол. *włość* 'селски имот, село', *włościanin* 'селянин' от ие. **wold-ti-s*, от един произход с *владѐя* и *о̀бласт* (вж.); заето в рус. *власть* (от стб.).

властàр, ластàр диал. 'младо клонче на дърво', 'връх на млада лозова пръчка' (СИ). — От нгр. *βλαστάρι(ον)* 'младо клонче, младочка', умал. от *βλαστός* 'фиданка, клонче', срв. *власту̀на, ласту̀на.*

властими̇̀свам, властими̇̀сам диал. 'проклинам, кълна': *ма̀йка си лю̀то кълня̀ше, кълня̀ше, властими̇̀саше* (Бургаско). — От аористната основа на нгр. *βλαστημῶ* 'хуля, ругая; богохулствувам', срв. стб. **власфимисати** (Мар.), **власвимисати** (Зогр., Асем.), **власвимлѣти** (Мар.), **власфимиꙗ** (Мар.), **власвимиꙗ** (Зогр.) от гр. *βλασφημία* 'клевета', стгр. *βλασφημέω*, срв. вместо него стб. **хоула** (Сав. кн.).

власту̀на, обикн. **ласту̀на** диал. 'лист на поникнало зърно'. — От нгр. *βλαστός* 'фиданка, клонче' и наст. *-у̀на*, вж. *властàр, ласту̀на.*

влат диал. 'клас на житно растение'. — Произв.: *влатя̀ва, влати̇̀* 'пуща влат, класи'; *за(в)лати̇̀, за(в)латя̀ва, зала̀ти* диал. 'поникма, пуща кълн'; *извлати̇̀* 'изкласява'. — Срхр. *влȃт* 'клас (на растение)', словен. *lât* 'раст. метлица; клас', рус. *во́лоть* 'нишка, клас', чеш. *(v)lat* 'цветоразположение', пол. *włoć prosiana* 'раст. енчец, Solidago', долluж. *(w)łoś* 'Getreidekolben'. — Сродно с лит. *váltis* 'овесена слама', стпрус. *wolti* 'клас', стисл. *folt* 'коса', гр. *λάσιος* 'космат, вълнест, рунтав', *λασι-αύχην* (**wl̥ti-*) 'гривест'. — От ие. **wol-ti-s*, вж. *влас.* За значението срв. *коса̀* 'растителни нишки на царевичен плод и на други растения', *влас* 'реси на растение'.

вла̀там 'влитам, влетявам' (Ботевград). — Вж. *летя̀.*

влати̇̀я 'вид по-хубав бял сукман' (Булгаркьой, Малгарско). — От нгр. остар. *βλατί, βλαττίον* 'червена дреха', заето от умал. лат. *blatta* 'копринена буба', *'Ανδριῶτις*, 36, начално 'хлебарка, молец'.

влах, мн. **вла̀си** нар. 'румънец или арумънин'; стб. **влахъ** 'румънец' (Ман. хр.). — Произв.: *вла̀си* 'съзвездие Телец' (Калково, Самоковско; Пороминово, Станкедимитровско; Ваксево, Кюстендилско), *влахи̇̀нка, влахи̇̀ня, влахки̇̀ня* 'румънка; арумънка, каракачанка' (Вазов), *вла̀шки, вла̀шка гули̇̀я* 'картоф(и)', *вла̀шки боб* 'картофи' (Тетевенско, Търновско), вж. Ст. Стойков, Изсл. Младенов, 133, *вла̀шки ко̀пър* 'раст. морач, Foeniculum officinale', *вла̀шки лук=влашѐц, вла̀шки спана̀к* 'див спанак, Chenopodium bonus henricus' (Самоковско), *вла̀шки я̀бълки* 'раст. решетки, вилино сито, Carlina acanthifolia', *вла̀шко гро̀зде* 'раст. френско грозде, Ribes grossularia' (Габрово), *Вла̀шко* 'Румъния'; *вла̀шка* 'царевица' (Странджа, Бабаескийско, Тополовградско, Лозенградско, Бунархисарско, Ахтополско, Мичуринско) от начално **вла̀шка пшеница*, наречена така, понеже в горните места е внесена за пръв път от Влашко, вж. Й. Заимов, Изсл. Младенов. 114; за образуването срв. гр. *ἀραβόσιτος* 'царевица', букв. 'арапска пшеница'. *вла̀шен* 'качамак' (Кюлевча, Новопазарско); *вла̀ху* 'северен вятър', членувано от

влах (Сев. Добруджа, понеже духа откъм Влашко; за образуването срв. ветровете *сърбино, совиа̀нецо* в Зап. България), *вла̀ся се, вла̀ша се* 'ставам влах', *власѐя се* 'чувствувам се, живея като влах', *власцѝ* 'вид съзвездие' (Шишко̀вци, Кюстендилско), *вла̀хци = вла̀шкови звездѝ* 'съзвездие от 6 или 7 звезди' (Чопкьой, Узункюприйско), *вла̀хци* 'раст. звездан, Lotus corniculatus (Суходол, Софийско), *влаша̀к* 'несгъваем нож с ножница, влашко ножче' (Вакарел, Ихтиманско), *вла̀шковци* 'вид съзвездие' (Странджа), *влашѐц* 'вид червен лук, Allium ascalonicum' (СЗ) (срв. срхр. му име *вла̀шац, вла̀шик*), *вла̀мчен* прил. от *вла̀шка* (Странджа), *вла̀шковина* 'царевично стъбло' (Странджа), *влашко̀(в)ина* 'царевичен кочан' (Куру дере, Велешко), *вла̀шкин* прил. от *вла̀шка* 'царевица': *вла̀шкин хляб* (Странджа, Бунархисарско), *влашнѝк* 'качамак' (Странджа), *влашенѝк* 'качамак' (Коларовград); *повла̀ша се, повла̀швам се*; МИ *Влахович* (сега Подгоре), Белоградчишко, *Влашица* (сега Върбица), Горнооряховско, *Влаха̀р* (сега Долище), Варненско, *Вла̀си*, Царибродско, *Влахина* (планина), западно от Благоевград, р. *Влахиница* — долно течение на р. Треска в Зап. Македония, ЛИ *Вла̀хов*, *Вла̀шкалиев* (Панагюрище), произв. от прякор *Вла̀шкалията, Вла̀шка махала̀, Вла̀шко сѐло; куцовла̀х* каракачанин' (вж.). — Срхр. *вла̀х*, словен. *làh*, рус. *воло́х*, чеш., словаш. *vlach*, пол. *włoch* 'италианец', *wołoch* 'румънец'. — Ранна славянска заемка чрез германски, гот. **Walhs*, ствиснем. *walah, walh*, срвиснем. *walch* 'чужденец, келт, римлянин' от келт. *Volcae*, (гр.) *Οὐόλκαι*, англосакс. *Wālas*, англ. *Wales, Corn-well.* Първоначално име на келтско племе, пренесено върху романските народи, когато келтите са били романизирани; заето в арум. *vlăheaşte* 'арумънски, цинцарски (език)', *vlăhéscu* 'влашки', срв. и *vláscă* 'бяло шалче за стара жена; забрадка за невяста', алб. *Vlahinikë* 'Румъния, Влашко'.

вла̀ча 'дърпам нещо, което опира о земя или вода, придвижвам с дърпане; чеша, чепкам (вълна, кълчища)'; стб. влачити, извлачити, привлачити, -влачѫ (Супр.), привлачити, -влачѧ, привлѣчениѥ, съвлачити сѧ (Ман. хр.). — Произв.: *влача̀р = влача̀рка* 'жена, която влачи вълна' (Радуил, Самоковско; Изт); *влачарѝя* 'влачарка' (Самоков), за наст. срв. *вадарѝя* 'жена, която вади, полива градина', *вла̀чка* 'знак „едно" в рабош; кола на влак' (СЗ), *влаченя̀к* 'куп сено, влачено от волове', 'сноп, вързоп, влачен от човек' (СЗ), *вла̀ченки* диал. 'тлака, на която се влачи вълна', *влачешка̀та, влачешко̀м, влачешкѝм* нареч., *влачкѝня* диал. 'влачарка', *влачу̀га* диал. 'обичай да къпят някого на Ивановден или на Бабинден' (понеже го влекат насила), *влачу̀гам* диал. 'къпя някого при обичая влачу̀га', *влачу̀гня* 'тълпа деца или възрастни, които ходят след някое зрелище' (Габрово); *вълва̀чам* диал.; *довла̀ча, довла̀чам, довла̀чвам; завла̀ча, завла̀чам, завла̀чвам; извла̀ча, извла̀чам, извла̀чвам, ѝзвлак, ѝзлак* диал. 'уред, с който се вади вода от кладенец', 'дълбок кладенец' (Ботевградско, Пирдопско); *навла̀ча, навла̀чам, навла̀чвам; по̀влак* 'раст. повлек' (ЮЗ), *повла̀чам, повла̀чвам, повлачлив* 'мързелив човек' (СЗ); *превла̀ча, превла̀чам, превла̀чвам* 'влача втори път, отгоре'; *привла̀ча, привла̀чам, привла̀чвам* диал.; *провла̀ча, провла̀чам, провла̀чвам, про̀влак; развла̀ча, развла̀чам, развла̀чвам, развла̀чничав* диал. 'мързелив, тежък'; *съ̀влак* 'раст. Convolvulus arvensis' (Драгоман), 'раст. Convolvulus sepium', *сла̀чец* 'раст. влачи-градина' (Босилеградско) от **свла̀чец*; *увла̀ча, увла̀чам, увла̀чвам* диал. 'увличам; вкарвам', *у̀влак* 'изтеглени власове вълна за къделя' (Копривщица); *влачуга̀зица* 'вид триъгълно дърво, с което сноват платно' (Говедарци, Самоковско); *влачѝ-градѝна* 'раст. зимзелен, Vinca', *влачѝ-кла̀шно* диал. 'мързеливец', *влачѝ-кла̀шня* 'разпасан човек, повлекан' (Трънско). — Срхр. *вла̀чити, вла̀чи̑м*, словен. *vláčiti*, рус. *волочи́ть, волочу́*, чеш. *vláčiti*, пол. *włóczyć*, горлуж. *włóčić*, доллуж. *włocyś*. — Праслав. **valčiti*, *о*-степен на корена, от който е гл. *влека̀* (вж.).

влекà 'тегля, дърпам, влача'; стб. **влѣшти, влѣкѫ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), **възвлѣшти** (Син. пс., Супр.), **извлѣшти, привлѣшти** (Супр.), **влѣщи, възвлѣщи, влѣчени͡е, възвлѣкѫ, повлѣщи, съвлѣщи** (Ман. хр.). — Произв.: *влекàч, влекàт* рядко: *влекàта детелѝна* 'раст. пирей, Trifolium repens' (СИ?), *влекàнкьо* 'бавен, ленив човек' (Банско), *влечèние* (от рус., а то от стб., срв. **влѣчени͡е**, 14 в.), *влечỳго, влечỳга* 'ленивец, мързеливец' (Коларовград), *влèчалка* 'чехъл' (Велес), *влèчки* диал. 'чехли', *влèчкам* 'влека' (Прилеп), *влечешкòм, влечешкѝм, влечешкàта* нареч.; *възвлекà, възлѝчам; довлекà, довлѝчам; завлекà, завлѝчам; извлекà, извлѝчам, извлечèние* (от рус., а то от стб.); *навлекà, навлѝчам; облекà, облѝчам* (от **об-влекà*, срв. *òблак* от **òб-влак*), *òблек, òблеч, òблечки, обличи* диал. 'невързало зърно, което при вършитба остава с люспите си' (от **об-влеч-*, начално значение 'нещо облечено'); *отвлекà, отвлѝчам, отвлèчен, отвлèч·ност; повлекà, повлечѝ-навỳще* диал. 'повлекан', *повлѝчам, пòвлека* диал. 'вид горна шаечна дреха до под колената', *повлекàн* 'мързелан', *повлекàна* диал. 'мързелана', 'неспретната жена' (Габрово), *повлеклò* диал. 'род, поколение; мързеливец', *повлеклѝво изтрàвниче* 'раст. самобойка, Glechoma hederacea' (Зелениката, Тетевенско), *пòвлек* 'раст. Convolvulus sepium' (Пищигово, Пазарджишко), диал. 'раст. мокрица, Malachium aquaticum' (срв. чеш. му име *svlačec, svlak*), *пòвлечен* диал. 'тромав'; *превлекà, превлѝчам* диал., *привлекà, привлѝчам, привлекàтелен* (от рус., а то от стб.), *привлекàтелност; провлекà, провлѝчам; развлекà, развлѝчам, развлечèние, развлекàна* диал. 'развлечена жена'; *свлекà, свлѝчам, свлеклò* 'свличане' (Копривщица), диал. 'свлечена змийска кожа', *слèквам* 'събличам' (Охрид), *съ̀влек* 'раст. поветица, Convolvulus arvensis' (Пъстрогор, Свиленградско); *увлекà, увлѝчам, увлекàтелен, увлечèние* (от рус., а то от стб.), *увлекàтелност; всевлек, всевлак* диал. 'раст. полско цвете, Convolvulus', *жилòвлек, живòвлек, живòвляк* диал. 'раст. Plantago'. — Срхр. *вýћи, вýчēм*, словен. *vléči, vléčem*, рус. *волóчь, волокý*, чеш. *vléci, vleku*, пол. *wlec (się)*, горлуж. *wleku, wlec*, доллуж. *(w)lac*. — Праслав. **velkǫ*, сродно с лит. *velkù, vil̃kti* 'дърпам, тегля', латв. *vèlku, vilkt* 'влека', авест. *varək-* 'влека, дърпам', гр. *ἕλκω* 'дърпам, тегля' от ие. **welk-*, вж. *влàча* от ие. **wolk-*.

влепèрвам, влепèря диал. 'втиквам нещо в ръцете на някого; нанасям удар, удрям; вторачвам поглед'. — Кръстоска от *влепя̀(вам)* (вж.) и *пèрвам, пèрна* 'удрям' (вж.).

влепѝр, влепѝрин 'вампир' (Тетевен). — Произв.: *влепиря̀сам, влепиря̀свам* 'вампирясвам'; *вовлепѝра се*. — Вж. *вампѝр*.

влепя̀вам, влепя̀ диал. 'натрапвам, влепервам'. — Произв. от предст. *в-* и гл. *лепя̀*, срв. *влепèрвам*.

влѝзам, вля̀за 'отивам вътре', диал. **влàзам, влàзям, вля̀га, влèзна**; стб. **вълѣсти, вълѣзѫ, въл꙽азити** (Зогр., Мар., Асем., Супр., Хиленд. листи), **вълазъ** 'влизане' (Супр.), **влѣсти, влѣзѫ** (Ман. хр.). — Произв.: *навля̀за, навлѝзам*. — Срхр. *ỳлазити*, чеш. *vlézati*, пол. *wleźć, wlezę; wlazić, włażę*. — От предлог *в-* и форма с друга степен на коренната гласна в *лàзя* (вж.), стб. **лазити**, срв. *из-лѝзам*; формата *влèзна* предполага вторичен глагол ***вълѣз-нѫ-ти**, както **двиг-нѫ-ти** и под. По всяка вероятност тя е възникнала като свършен вид към ***въ-лазати**. В някои говори *в-* не се чувствува като предлог и затова в тях са възникнали формите *увлѝзам* покрай *улѝзам*, която е по-скоро резултат от озвучаването на *в* > *у*, отколкото ново образуване от *у*+*влѝзам*, срв. в нар. песни:

Стоян си вкъщи въфлѐзи (Елена). — От ие. *$^*l\bar{e}gh$, $^*l\bar{o}gh$-*; формата *влѝзам* е вторична, възникнала под влияние на случаи като *текà — тѝчам, пекà — (из)пѝчам* и др.; диал. *в-ляга, из-ляга, с-ляга* е вероятно със запазено старинно *г*.

влия̀я 'въздействувам'. — Произв.: *влия̀ние, влия̀телен, влия̀телност; повлия̀я, повлия̀вам.* — Заети от рус. *влия́ть, влия́ние, влия́тельный* и т. н., калка от нем. *Einfluß*, фр. *influence*, лат. *influentia*, произв. от *fluo* 'тека, лея'. Съставено от *в* и форма от *лѐя* (вж.); за образуването срв. *из-лия̀ние, въз-лия̀ние.*

влог 'пари, вложени в работа, в банка'. — Произв.: *влòгов.* — Отглаголно производно от гл. *влàгам*, вж. *лàгам.*

вл̀ъгна, вж. *влàга.*

вл̀ъхва, вл̀ъхъв 'разбойник' (Лазарци, Еленско, в песен), диал. 'крадец; гадател, вражалец', **въхва** 'разбойник, крадец' (Банско), **вълфà** също (Търново); стб. **влъхвъ** 'гадател' (Асем., Сав. кн., Супр.), **влъхвовьнь, влъхволюбне** 'склонност, обич към гадаене и магии' (Син. тр.), **влъхвованын** 'гадателски', **влъхвованне** 'гадаене, пророкуване', **влъшьскъ, влъшьскын** 'гадателски', **влъшьба** 'гадаене', **влъшьствне** 'гадаене', **влъшъство** 'гадаене' (Супр.), **влъховатн** 'гадая', **вълхованїе** (Ман. хр.). — Произв.: *влъхвỳвам, влъхỳвам* 'влъхва съм', *влъхвешки* нареч., *вл̀ъхвица* умал.; *завлъхỳвам* диал. 'ставам влъхва'; *повлъхỳвам* диал. 'хайдутувам; крада малко време; бàя по малко'. — Срхр. *вухòвати* 'лаская, лицемеря, хитрувам', *вỳхвен* 'лъжлив, измамен, лицемерен, неверен', словен. *vôlhva*' магьосница', *vôlhvica* 'гадателка', рус. остар. *волхв* 'гадател, пророк', *волхвовáть* 'гадая', *волхвователь, волхвовáтельница* 'гадател(ка)'. — От същия корен е стб. **влъс-нѫтн** 'заеквам, бърборя' (Клоц.). Новобълг. значение 'разбойник, крадец' се е развило от преходно значение 'измамник, лъжец, хитрец', запазено в срхр. Начално значение 'гадател, пророк'. — Неясно; заето в рум. *vâlhovnic* 'магьосник', *vâlhovnicie* 'магия'.

вменя̀вам, вменя̀ книж., само в израза **вменя̀вам в дълг** 'задължавам'. — Произв.: *вменя̀ем* 'който има съзнание и е отговорен за постъпките си', *вменя̀емост; невменя̀ем, невменя̀емост.* — От рус. *вмени́ть, вменя́ть, невменя́емый, невменя́емость*, произв. от *меня́ть, мени́ть*, вж. *меня̀.*

вмѐсто, вмѐствам, вмѐстя, вж. *мя̀сто.*

внàгрувам се, внàгря се 'безочливо настоявам за нещо; хващам някого и не го пущам' (Момчиловци, Смолянско). — Неясно, срв. *внигàрува(м) се.*

внàсям, внесà 'нося вътре; правя внос(ка)'; стб. **въноснтн, -ношѫ** (Супр.), **въnестн, внешѫ** (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), **въnесенне** (Асем., Сав. кн., Унд. листи). — Произв.: *вносѝтел, вносѝтелка.* — От *в* + *несà* (вж.), срв. *нòся.*

внеблю̀д диал. 'внезапно'. — От стб. **вънѣ** 'извън', вж. *вън* и **блюдъ* 'гледане, внимание', начално значение 'извън вниманието, без да се гледа, съблюдава или внимава'. За формата срв. стб. **блюстн, блюдатн.**

внезàпен 'неочакван, ненадеен'; стб. **вънезапѫ** (Зогр.), **вънезаапѫ** (Зогр., Мар., Асем., Ман. хр.). — Произв.: *внезàпно, внезàпност.* — Съответствува точно на рус. *внезáпный, внезáпно, внезáпность.* Прилагателното е възникнало въз основа на израза в стб. **въ незаѣпѫ** (Зогр., ѣ = ꙗ), **въ незапѫ** (Зогр.), по-късно **вънзапѫ** (Зогр., Мар., Асем., Ман. хр.), срв. струс. **вънезапу** 'ненадейно',

рус. ч.-сл. *невъзаапъ, невъзапъ* 'неочакван(о)', *без заіапа, без запа* 'неочакван(о)', *незаіапъ* 'изненада', струс. **заапа, зяпа** 'очакване, надежда', рус. ч.-слав. *заіапъти* 'наблюдавам'. Стб. **незаяпа** е съставено от **не-, за-** и корена, запазен в стчеш. *japati* 'наблюдавам', срв. и стчеш. *ne-do-jiepie* 'внезапно, ненадейно', *z japna* 'бързо' от ие. **ōp-*, който се съпоставя с лат. *op-īnor* 'предполагам, мисля', *opīnio* 'мнение', *in-opīnus, nec-opīnus* 'внезапен, ненадеен', *op-to* 'желая'. В семантично отношение срв. *внеблю̀д* 'внзапно', *не-надèен, изневидѐлица.*

внеодàпица 'ненадейно' (Прилеп). — Вероятно от *в, не* и *од* (< *от* в говора), с основа във *(внез)апен* (вж.).

внѐтре, унѐтре диал. 'вътре'; стб. **въньтрь** 'вътре', **вънатрьнїи, вънатрьшнїи** 'вътрешен' (Ман. хр.). — Произв.: *внѐтрешен.* — Друга степен на коренната гласна на стб. **вънѫтрь** (ѫ : ѧ), срв. *вѫ̀тре*, вж. *вѫ̀тре.* Във формата *унетре* началното *у-* е от предлога *у* в западните говори, където застъпва *в(ъ).*

внигàрува(м) се 'обръщам се натрапчиво към някого' (Дебърско). — Неясно; срв. *вна̀грувам се.*

внимàвам 'следя внимателно', диал. остар. **внимàя**; стб. **вънимати, вънимаѭ** (Син. тр., Сав. кн., Мак. Кир. листи, Супр., Ман. хр.), **вънимати, вънемлѭ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *внимàние* (от рус.), *внимàтелен, внимàтелност.* — Производно от **въ(н)-**, вж. *в*, и гл. **имати, емлѭ** 'вземам', **вънимати, вънимати себѣ** 'пазя се'; начално значение 'вземам нещо в себе си (в мисълта си)'; за значението срв. *схва̀щам* 'разбирам, проумявам' от *хва̀щам.* Срв. от същия произход *ѐмвам, ѝмам, взѐмам.*

внос 'внасяне на стока (от чужбина)'. — Произв.: *внòсен, вносѝтел, вносѝтелка.* — От гл. *вна̀сям* вж. *нòся.*

внук, внỳка м. 'син на син или на дъщеря', диал. **мнук, мнỳка, унỳк, унỳка, унукѝня** диал. 'братов или сестрин син'; стб. **вноукъ, вноука, вноучѧ, прѣвноукъ** (Ман. хр.). — Произв.: *внỳков, внỳкин, внукѝня, внỳче, внỳченце, внỳчка, внỳчкин, пра̀внук(а), прѐвнук(а), пря̀внук(а)* диал., *пра̀внỳчка, пра̀внукѝня, пра̀прàунỳк, прѐвнучка, прѐунỳчка, прѐвнукѝня, пря̀внучка, ба̀бини унỳки* диал. 'раст. бяло прозориче, Sedum album'. — Срхр. *ỳнук*, словен. *vnúk*, рус. *внук*, чеш., словаш. *vnuk*, пол. *wnuk*, горлуж. *wnuk.* — Сродно с лит. *anýta* 'тъща, свекърва', ствиснем. *ano* 'прадядо', *ana* 'баба', нем. *Enkel* 'внук', лат. *anus* 'баба'. — Ие. **an-ou-ko-s* > праслав. (с асимилация *a — ou* > *u — ou*) **v-ъnūko-* (умалително или притежателно към **ano(u)-* 'дядо', както нем. *Enkel* към *ano*). Според V a i l l a n t, RES 11, 206 сродно със стинд. *anvā̃c-* 'следващ', *anucī*, *anūka-* 'гръбнак'.

внушàвам. внушà 'натрапвам идея, мисъл'; стб. **вънѹшити** (Син. пс., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *внушѐние, внушѝтелен, внушѝтелност.* — Рус. *внуша́ть* е заето от стб. Съставено от *въ(н)-* и *ухо*, начално значение 'говоря в ухото, направо на някого', буквален превод от гр. *ἐνωτίζεσθαι* 'внушавам', съставен от предл. *ἐν* 'във' и *οὖς, ὠτός* 'ухо'; за значението срв. стб. **въоушити = вънѹшити** (Син. тр., Син. пс.). Не се среща в останалите славянски езици и в българските говори. Думата може би е наследена от традиционния писмен език или е презаета от руски. Срв. *снỳшава ми се, снỳши ми се.*

вн̀ътре, фн̀ътре 'вътре' (Изт); стб. **вънѫтрь** 'вътре' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Супр.), **вънѫтрьнь** 'вътрешен' (Зогр., Мар., Син. тр., Син. пс., Киев. листи, Супр.), **вънѫтрьѭдоу** 'вътре' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Супр.). — Произв.: *вн̀ътрешен.* — Срхр. *ун у̀та̀р*, словен. *nôter*, рус. *внутрь*, чеш. *vnitř*, словаш. *vnutor*, пол. *wewnątrz*, горлуж. *wnutř*, доллуж. *wnutś*. — От праслав. **vъn-* 'във' и **ǫtrь*, стб. **ѫтрь** 'вътре', вж. *в̀ътре* и *утрòба*, срв. *вн̀етре*.

во 'във' (ЮЗ, и у Пенчо Славейков). — От стб. **въ** с изясняване на еровата гласна, както *со, жежок, добиток* и др.; вж. *в*.

воàл 'лек прозирен плат'. — Произв.: *воален, воала̀ж* 'тънка материя за фини дамски чорапи' (от фр. *voilage*), *воала̀жен, воал̀етка* 'воал на дамска шапка, който пада пред лицето' (от фр. *voilette*). — От фр. *voile*, което произлиза от лат. *vēlum* 'завеса'.

вогàва диал. 'пепелява вода за пране, лугà'. — Вероятно кръстоска от *вугàда* (вж.) и *водà*, вж. *лугà*; завършекът *-ва* е повлиян от *лисѝва* (устно от R. Bernard).

вòгин 'огън' (ЮЗ). — От диал. *òгин* 'огън' с протетично *в*, както във *валтàр* (Плевня, Драмско), *восà* 'оса', *вор̀ел* 'орел' и др.

водà 'течността в реките', **вòда** (Зап, ЮЗ), **удъ** (СИ); стб **вода** (Зогр., Мар., Асем., Супр., Ман. хр. и др.), **водьнъ** (Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **наводити, наводѣти: рѣкы наводенꙑѩ водами, водень, водопловенъ, водостланенъ** 'покрит, залян с вода', **водосоушенъ, водоточенъ** (Ман. хр.), **водоносъ** (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи), **водоносъ** (Супр.), **водописца** (Син. тр.), **водотечь** 'поток' (Супр.), **безводьнъ** (Мар., Син. пс., Син. тр.). — Произв.: *бàбина водà* диал. 'светена вода, с която къпят дете, когато се роди', *вайòрданска вòда* 'вода от р. Йордан' (Велес), *вир вода* (мокър) 'много мокър', *цветът на водàта* диал. 'пеперуда еднодневка', *цѐкьова водà* диал. 'пепелива вода, лишия', *вòден, вòден гàбър* 'вид габър по водни места, Carpinus duinensis' (Асеновградско), *вòдна елà* 'раст. елша, Alnus', *вòдна змия̀, вòдно кокòшче* диал. 'птица брязо кокошче, Rallus', *вòдна л̀еща* диал. 'раст. лъчевица, Lemna minor', *вòдна пържàйка* 'гол охлюв, Limax' (Велес), *вòдна тѝква* 'раст. камилска стъпка, Nymphaea alba', *вòдно врет̀ено* диал. 'насекомо водно шило, Libellula depressa', *вòдно кòнче* 'насекомо с големи прозрачни криле, което обикн. лети над водите, Libellulla depressa', *вòдно лал̀е* 'раст. водна тиква', *жълт вòден трендàфил* = *жълта вòдна рòза* 'раст. бърдуче, Nyphar luteum', *воденѝца* 'водна мелница', диал. 'стомах на птица', *воденѝчен, воденѝчка, воденичàр, воденичàрка* 'жена (на) воденичар', диал. 'вид риба, Gobio', *воденичàрски, воденичàрство, воденѝчище* 'място, дето е имало воденица', често в МИ, *воденичàрче* 'умал.; вид птица, Sylvia curruca curruca', *воденѝче* 'раст. воловодец, Orobanche', *воднѝкав, воднѝкавост* рядко, *воднѝст* (П. П. Славейков), *вòдност* (Вазов), *вòдня* 'хромел' (Говедарци, Самоковско), *воднỳче* 'раст. бесниче, Orobanche ramosa', *вòднѝк* 'полица за котли' (Кюстендилско, Самоковско, Дебърско), 'вид разводнено вино' (Брестовица, Пловдивско), 'вид водна круша' (Благоевградско), *вòдник* диал. 'мивка', *воднѝца* 'много сочен плод, обикн. круша', диал. 'водна змия', 'мочурище; болест воднянка' (Копривщица), *вòднена воденѝца* 'воденица, мелница на вода' (Говедарци, Самоковско), *водурля̀к* диал. 'дъждовна бара', *водàр, водàрка, водàрски, водàч* 'кобилица' (Родопите,

ЮИ Тракия), *водàчка* 'кобилица' (Ксантийско, М. Азия), диал. 'раст. бесниче, Orobanche ramosa', *водя̀сам, водя̀свам* диал. 'ставам воден, подувам се', *водя̀в* диал. '(за ястие) който е с много вода', *водя̀нка* диал. 'водна болест, Hydrops; раст. Hydrocharis morsus ranae' (срв. чеш. му име *vodanka, vodnanka*), *водѝца* умал., *водѝчка* умал. от *водѝца, Водѝци = Мъжки водѝци* нар. 'празник Богоявление', *Жѐнски водѝци* 'Ивановден', ЛИ *Вòдьо* (който е роден на Водици), *водичàрка* диал. 'момиче, което ходи на Водици да пее'; *изводеня̀, изводеня̀вам* диал. 'измокрям'; *наводня̀, наводня̀вам, наводнѐние, наводàр* 'моряк' (Ново село, Видинско); *отводня̀, отводня̀вам; повòде, повòдйе, повòге* 'наводнение' (СЗ); *подводня̀, подводня̀вам* диал. 'подмокрям', *подвòден, подвòдница, подводнѝк* диал. 'дъска под воднѝк', *подвòду(в)ам, пòдводам* 'намокрям' (Прилеп); *разводня̀, разводня̀вам; безвòден; Вòдокръст = Водòкръстче* 'Ив. Кръстител' (Битоля), 'денят преди Богоявление' (Охрид), *Водòкръщи* нар. 'Богоявление' (Коларовград), срв. *Водѝци, водолю̀бче* диал. 'насекомо Hydrophilus piceus', *водонòсица* 'кобилица за двама души' (Бобошево, Станкедимитровско), *водоклѐн* 'дърво яблан, Platanus orientalis', *водовместѝмост, водоизместѝмост* (на кораб), *водовъртѐж, вододѐл,躍вододѐлен, водоѐм* (от рус. *водоём*), *водолàз* (от рус.), *водолàзен, водолàзка, водолѐй* остар. 'съзвездие и календарски знак — зодия на месец януари', *водолечѐбен, водолечѐние, водомѐр, водомѐрен, водонòс, водонòска, водонòсец, водопàд* (вероятно от рус. *водопàд*, превод от нем. *Wasserfall*, срв. бълг. *(водо)скòк, боботàло*), *водопòй, водопòен, водопòище, вòдопост* 'празник срещу Богоявление' (Скопско), *водопровòд* (от рус.), *водопровòден, водопровòдчик* (от рус. *водопровóдчик*), *водорàзен, водораздѐл, водорàсли* (от рус.), *водорòд* (от рус., превод от гр.), *водорòден, водосвѐт, водосвѐтен, водоскòк, водоснабдя̀ване, водостòк, водотѐк* 'вада от чешма или извор; вада край пътека' (СЗ), *водотòк, водохвàщане, водохранѝлище*; МИ *Водàта*, Девинско, *Водня̀нци*, Белоградчишко, РИ *Водѐшница* в Павликенско, *Водѝца*, чешма при Мусина, Павликенско, *Водоча*, село в Струмишко, *Водòчка река = Водòчница* в Струмишко, *Водѝцата* при Левочево, Смолянско, *Водотѐката* при Попѝца, Белослатинско, *Водачница*, река, извира от Беласица, *Водащиче*, изчезнало село в Софийско, споменато в турски извор от 1576, вж Р. С т о й к о в, Изсл. Романски 439, от **Водавщица*, произв. от **Водава = вода* и топон. наст. *-ава* и *-ск-ица, Воденичница*, ръкав от Марица при Долна Баня, Ихтиманско и река при Кюстендил, *Воденишница*, река при Доспей, Самоковско, *Водич*, извор при Габрешевци, Кюстендилско, *Водѝшник*, локва при Лешница, Санданско, *Водѝще*, извор при Илинденци, Санданско, *Водѝщата*, м. при Левочево, Смолянско, *Своде*, Ботевградско (от *съ-водѝйе* 'място, дето се сливат води, реки'), *Свòге*. — Срхр. *вòда*, словен. *vóda*, рус. *водá*, чеш., словаш. *voda*, пол., горлуж., доллуж. *woda*. — Сродно с лит. *vandũ*, гот. *watō*, ствиснем. *wazzer*, нем. *Wasser*, гр. *ὕδωρ*, алб. *ujë* 'вода', арм. *get* 'река', лат. *unda* 'вълнà' (с вторична носова вставка, както лит. *vandũ*), стинд. *udakám, udán-* 'вода'. — Ие. **wod-: *wed-: *ud-*, ие. *r/n*-основа преминала вторично в славянските езици към *a*-основа: ие. **wodō(r)* > праслав. **vodā*; заето в арум. *vúdnic* 'мивка'.

водвòдица 'насекомо калинка-малинка, божа кравица, Coccinella septempunctata' (Благоевградско). — От гл. *вòдя (водѝ, водѝ!)* във връзка с вярването, че на където литне насекомото, в тая посока ще бъде отведена момата да се ожени; за образуването срв. *воловòдица* 'време, през което се завожда крава (с бик)'.

вòдворки 'повратки, гостуване на младоженци в моминия дом' (ЮЗ). — От *во-двор-ка* с *двор* 'къща, дом', т. е. връщане в дома на момата; за мн. ч. срв. *пòвратки*.

водевѝл 'вид кратко сценично произведение с леко комично съдържание, придружено с песни'. — Произв.: *водевѝлен*. — От фр. *vaudeville*, от по-старо

vaudevire по името на областта *Vau de Vire*, където такива произведения имали успех през 15 в.

Во̀ден — град в Южна Македония; река при Мирково, Пирдопско; м. при Крупник, Благоевградско; села Горни и Долни **Воден**, Асеновградско. Последните две селищни имена се срещат в типикона на Бачковския манастир от 11 в.: *περὶ τῶν Βοδινῶν* (Виз. врем. XI, прил. I 66); името на гр. Воден се среща в следните визант. извори: *ἐν τοῖς Βοδηνοῖς* (БСМ 557, 11 в.); *ἐν Βοδηνοῖς καὶ ἐν Πρέσπα* (там, 566, 12 в.); *διὰ τῶν Βοδινῶν*, Ана Комнена (I 168), Теофилакт (321 С), Кедрин (II 453_{17}, 461_{3}) и др. — Прил. *вод-ен* поради изобилните води. В гръцките форми *-ι-*, *-η-* застъпват стб. ѣ.

водѝч нар. 'овен, който води стадо овце'. — От гл. *во̀дя* (вж.), с наст. *-ѝч*, срв. *югѝч*.

во̀дя 'карам да върви след мене или с мене', диал. 'имам някоя (някого) за съпруга (съпруг)'; стб. **водити** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр., Ман. хр.), **въводити, въвождѫ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр.), **възводити** (Син. тр., Супр.), **изводити, приводити** (Супр.). — Произв.: *водàч, водѝло, водѝтел* (Вазов), *водѝтелка, водѝтелски* (поет., Ст. Михайловски), *водѝтелство* (П. П. Славейков), *воднѝк* 'хороводец' (Българи, Мичуринско), *во̀дник* 'приведен зет' (Коларовград), *воднѝк (уднѝк)* 'хороводец; челно място на хоро' (Странджа), *вод* диал. 'приведен зет', *водѝч* 'овен, който води стадото' (Коларовград), *вогѝч* диал. 'водич' с преход на *д'* > *г'*, както диал. *грозге* от *гро̀зд(й)е, ливàге* от *ливàд(й)е* и др., *вогя̀* 'хороводец' (Ихтиманско), *во̀ди се* '(за кобила, крава или биволица) опложда се'; *въво̀ждам; дово̀дя, дово̀ждам, до̀вод; заво̀дя, заво̀ждам, зàвогя* 'изгубвам глас от плач, падам в несвес' (Велес); *изво̀дя, изво̀ждам, ѝзвод* 'заключение', *ѝзвод* 'текстова разновидност, вариант на ръкопис' (от рус. *изво́д*), *изводчѝя* 'хороводец' (Станкедимитровско), *изводчѝйка* диал. 'хороводка'; *наво̀дя, наво̀ждам* 'вкарвам нишки през бърдо и нищелки на тъкашки стан; навеждам', *нàво̀д, наво̀дка* диал. 'навождане на нишки; вид дълга рибарска мрежа', *наво̀дник* диал. 'теле, което е почнало втората си година', *наво̀дница* диал. 'юница наводник' (семантично срв. *прѝвод*); *отво̀дя, отво̀ждам, о̀твод* диал. 'чардак, трем; речен ръкав; извито и заровено клонче в земята, което, като пусне корен, се пресажда', *отво̀д* '(в събрание) (само)отказване от участие в нещо' (от рус. *отво́д*); *пово̀дя, пово̀ждам, по̀вод* нар. 'въже на оглавник', книж. 'причина', *поводнѝк* диал. 'въже на оглавник; хороводец; девер, който води невеста; кон, който се води за водилото', 'кърпа, с която деверът води невестата на венчавка' (Копривщица), *поводѝло* 'връв, ремичка за цървул' (Цариброд), *поводѝлка* диал. 'въже на оглавник; повод, юлар', *подво̀дник* 'посредник за блудство, сводник', *подво̀дница* 'сводница', *подво̀дство* 'сводничество'; *прево̀дя, прево̀ждам, преводлѝв; предво̀ждам, предводѝтел; приво̀дя, приво̀ждам, прѝвод* диал. 'привеждане; добиче, което бащата дава на дъщеря си, когато се жени' (срв. *наво̀дник*), *приводнѝца* диал. 'възвито клонче и заровено, за да пусне корен' (срв. *о̀твод*); *прово̀дя, прово̀ждам* диал. 'изпращам', *проводя̀к, провадя̀к* диал. 'пари за изпроводяк', *проводѝя* диал. 'пари в дар на изпращач; пари, дар на булка или на бебе', *изпрово̀дя, изпрово̀ждам, изпроводя̀к* 'изпращане някого; бакшиш за изпращач'; *съпрово̀дя, съпрово̀ждам, съпрово̀д; разво̀дя, разво̀ждам, разво̀дник, разво̀дничец* 'раст. от рода на кучешкото грозде, Solanum dulcamara' (Ловеч), *църн разво̀дник* 'раст. Solanum nigrum' (ЮЗ); *сво̀дя, сво̀ждам, сво̀да* диал. 'куп деца; събиране за гощавка или приказка'; *уво̀д* диал. 'възвито и заровено клонче в земята, което като пусне корен, се пресажда', *у̀вод, у̀воден, уво̀длив* 'необщителен' (Банско), *уводлѝвец* 'необщителен човек' (Банско), *уводлѝвщина* 'необщителност' (Банско), *уво̀жам* 'махвам, изваждам' (Банско); *волово̀дец* диал.

'раст. водняче, Orobanche' (Драгоман, Сливнишко), *воловòдиче* 'раст. воловодец' (Трънско; Искрец, Свогенско); *воловòдица* диал. 'разгонен период на крава', *танчовòдец* диал. 'хороводец', *хоровòдец, хоровòдка.* — Срхр. *вòдити*, словен. *voditi*, рус. *водúть, вожý*, чеш., словаш. *voditi*, пол. *wodzić, wodzę.* — Сродно с лит. *vadýti, vadaũ* 'водя някоя за жена, женя се', латв. *vadît, vadu*, авест. *vāδayeiti* 'вòди', *vaδrya-* '(за мома) пълнолетна, за женене', *vadu-* 'жена за женене', стинд. *vadhū́-* 'невеста, младоженка, съпруга' (срв. рус. диал. *увóд, увóдка* 'отвличане на мома', струс. *водúмая* 'съпруга'); *о*-степен от гл. *ведà* (вж.); заето в алб. *provodije, provodine* 'зестра'.

воевòда остар. 'войвода' (Вазов, П. П. Славейков и др.). — Вж. *войвòда.*

воèнен 'който се отнася до войска или до война'. — Произв.: *воèнщина*, *военно-* първа съставна част на думи като *военномòрски, военновъздýшен, военноплèнник, военноинвалùд, военноврèменен* и др. — От рус. *воéнный*, вж. *войнà.*

вожд 'войвода, водач, главатар'; стб. **вождь** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр.). Не е запазена в народния език. Среща се в Троянския дамаскин (17 в.). — Срхр. *вȏђ*, род. п. *вȏђа*, словен. *vȏj*, пол. *wódz.* — Праслав. **vodjь*, ие. **wodh-jos*, произв. от гл. *вòдя* (вж.); заето в рус. *вождь* от стб.

вождрàбувàм се, вождрабè се, вж. *жребè.*

воз[1] 'превозно средство; кола; товар за една кола' (Зап); стб. **возъ** 'кола' (Супр.). — Срхр. *вȏз*, словен. *vȏz*, рус. *воз*, укр. *віз*, род. п. *возý*, чеш. *vůz*, пол. *wóz*, горлуж. *woz.* — Производно от гл. *вòзя* (вж.). — Сродно с лит. *ùž-važas* 'разходка с кола', гр. *(F)ὄχος, (F)ἔχος* 'кола', стнорв. *vagn* 'кола, вагон', нем. *Wagen*, стинд. *vahana-m* 'пътуване, кораб', *vahas* 'който пътува или вози'; заето в алб. *vozë*, арум. *vòză* 'бъчва'.

воз[2] предл. и представка 'въз' (Зап и ЮЗ). — Вж. *въз.*

вòзя 'карам с превозно средство'; стб. **возити сѧ, вожѫ сѧ** (Ман. хр.). — Произв.: *возàч* 'който вози с кола', *возùло, возùлка* 'возитба, возене', *возùтба* 'превозване на снопи' (СИ), 'време, през което се превозват снопи', *возùлница* 'голяма бъчва, която се вози с кола' (Коларовград), *возèлница* 'возилница' (Тетевенско, Белослатинско), *вознùк* 'бъчва, която събира от 400—800 литра вода или вино' (СЗ), *возàлница* 'постав, кораб, в който се тъпче грозде' (Велес); *довòзя, довòзвам*; *завòзя, завòзвам; извòзя, извòзвам, ùзвоз* 'стръмен път' (Банско); *навòзя (се), навòзвам (се); обòз* (вж.); *отвòзя (се), отвòзвам (се); повòзя, повòзвам, пòвоз* диал. 'продълговата бъчва, с която превозват грозде', *повòзка* 'бъчва повоз' (Дряновско), *повòзница* диал. 'колатен процеп'; *превòзя, превòзвам, прèвоз, превòзен; привòзя, привòзвам; свòзя, свòзвам* диал. 'свалям с возене'; *коловòз* 'бразда на черен път, направен от колелета на кола; коларски път; линия на ж. п. гара', 'раст. гръмотрън, Ononis spinosa, Ononis procurrens' (Елинпелинско; Кремиковци, Софийско), *коловòзник = коловòзница* диал. 'коларски път'. — Срхр. *вòзити*, словен. *vóziti*, рус. *возúть, вожý*, чеш. *voziti*, пол. *wozić, wożę.* Праслав. **voziti.* — Сродно с латв. *vazât* 'развеждам, обикалям', гот. *wagjan* 'движа', нем. *be-wegen* 'движа', ствиснем. *weggen* 'движа', гр. *(F)ὀχέω* 'нося, возя, карам', *ὀχέομαι* 'возя се, пътувам', стинд. *vāháyati* 'вòзи'. — Ие. корен **wog'h-*, *о*-степен на корена **weg'h-*, вж. *везà*[2]; заето в северни гръцки говори в Епир. *βουζίλα* 'лост', вероятно като инструмент за свличане на камъни, също в алб. *vozis, vozit, vozetarem* 'карам лодка, возя с лодка', *vostar, vozitar* 'лодкар', арум. *avuzéscu*, рум. *vozî* 'струпвам, събирам'.

вòин поет. 'войник'; стб. воинъ, мн. вои и воини, воꙗ сътворити 'предприемам поход' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), воиновъ, воинъскъ, воинъство, воинъственъ, съвоинъствовати, съвоинъствоуѭ (Ман. хр). — Произв.: *вòински, вòйнство* поет. 'войска' (Вазов), *вòйнствен, вòйнственост, вòйно* 'момък, ерген' (вж.), *вòйнов,* ЛИ *Вòин, Войнка, Вòйко, Вòйчо, Вòйнов, Вòйновски,* МИ *Вòйчовци,* Еленско. — Рус. *вóин,* струс. воинъ, мн. ч. вои, укр. *вóïн,* чеш., словаш. *vojín, voják.* По образуване думата е от типа *грàжданин* мн. *грàждани,* с допълнителна наст. *-ин,* която показва единично лице. Наставката е пренесена и в мн. ч. още в стб. език. От праслав. **wojь,* ие. **woju-s,* вж. *войнѝк.* — Сродно с лит. *výti, vejù* 'ловувам, преследвам', *vajóti,* итератив, стинд. *vēti* 'преследва, стреми се', ствиснем. *weida* 'място, дето се събират диви животни; лов', стнорд. *veidr* 'лов', гр. *ἵεμαι* 'бързам, стремя се', лат. *vēnor* 'ловувам', авест. *voyeiti* 'гоня, преследвам'. — Ие. **wei-, *woi-* 'гоня, ловя', сродно с *войнà, войскà, войвòда*; заето в алб. *voisht, voishtinë* 'данък (изпърво военен данък)', *voyshtàr* 'данъкоплатец', образувани направо от стб. вои 'войник' с наст. *-штина,* развита от *-ск-* и *-ина.*

войтия остар. 'владишки данък' (Трявна). — От нгр. *βοήθεια* 'помощ, съдействие', проникнала чрез данъци, налагани от гръцките владици в Търново през Възраждането.

войще 'дългото дърво на рало'. — Срхр. *ȍјӣште.* — Вж. *ойще.*

вой[1] 'проточен вик на вълк или на куче'. — Няма съответствия в южните и западнославянските езици. Среща се само в руски, където произлиза закономерно от праслав. **vъіј.* Думата е народна и не е заета от руски: образувана е късно от гл. *вѝя* 'надавам вик', след като *ъ* е минало в *и.* — Вж. *вѝя*[2]. За образуването срв. *бѝя—бой, гния—гной, рия—рой* и др.

вой[2] лично местоиме, дат. пад., ед. ч. от *тя* — 'на нея, ней, ѝ' (Трънско). — Дателен падеж от стб. ова 'тази', женски род от овъ, с изпадане на началното *о-.* Вж. *овой.*

вой[3], **вàя, вòе (вòо)** показ. местоиме за близки предмети — 'тоя, тая, това' (ЮЗ). — Вж. *вàка.*

вой[4] диал. междуметие при обръщение (особено в нар. песни): *Вой те тèбе, Мàрко Кралевѝчи.* — Рус. *вой* също. — Начално междуметие, срв. подобно *ой.*

войвòда истор. 'предводител на хайдушка дружина през турското владичество, воевода; военачалник'; стб. воѥвода 'военачалник' (Зогр., Мар., Супр.), воевода (Ман. хр.), воѥводинъ, воѥводьскъ, воѥводьство (Супр.), воеводство, воеводствовати, военачалїе, военачалникъ, военачальствовати, съвоеводъствовати (Ман. хр.). — Произв.: *войвòдски, войвòдство, войвòдин* диал., *войвòдка, войвòдица* диал., *войвòдница* диал., остар. 'седалище на войвода', *войвòдинец* диал. 'войвода' (по аналогия на *голèмец*), *войвòденче* умал. (СЗ), *войводу̀вам* диал., *войводàр* (1868) пренебр. 'войвода', *войводлу̀к* 'войводство' (Горнооряховско), МИ *Войвòденец* при Копривщица, *Войвòдинец* при Осиковица, Ботевградско, *Войвòдин дол* при Враца, *Войвòдска чешмà* при Свищов, *Войвòдън клàдънц* при Бегуновци, Брезнишко. *Войводà,* Новопазарско, *Войвòдово,* Оряховско, *Войводина,* Кожанско, *Βοϊβόδα* в тесалийската област Трикала, *Βοϊβοδᾶ=Βοϊβοντᾶ* в Коринт, *Βοϊβόντα* в Аркадия. — Срхр. *вȍјвода,* словен. *vójvoda,* рус. *воевóда,* чеш. *vejvoda, vévoda* 'княз, херцог', пол. *wojewoda.* — Произв. от стб. воꙗ 'войници' и -вода от водити с наст. *-а,* както *слуга*; за образуването срв. гр. *στρατηγός, στρατηλάτης,*

ствиснем. *heri-zogo*. От ие. **wojo-wodh-ā* (със съединителна гласна *-о-*). В турски думата е проникнала вероятно от румънски *vo(i)evód* 'управител, княз', *voevodát* остар. 'княжество', заето от български; заето също в северни гръцки говори под формите *βοεβόδας, βοϊβοντας, βοϊβονταγα, βοϊβοντ'να, βοϊβοντάδες, βοεβόδος*; *βάιβοδα* в Лемнос е от тур. заемка *vayvoda* със значение 'управител на областите Влахия, Молдавия и Трансилвания', също 'полицейски началник', *vayvodalık* 'област, управлявана от войвода; длъжност на войвода', алб. *vojvodë*, унг. *vojvoda* остар., *vajda*, рум. *vodă* от **voi-voda*, арум. *voivodă, vuivudă*.

войнà 'въоръжена борба между държави', 'войска' (Гърци, Арчар, Видинско; Бело поле, Белоградчишко; Ивановци, Кюстендилско; Софийско; Шумаци, Еленско, в песни). — Срхр. *вóјна* 'война, военно време', словен. *vójna*, рус. *войнá*, укр. *війнá*, чеш., словаш. *vojna*, пол., горлуж., доллуж. *wojna*. — Произв. от основата на *вòин* (вж.).

войнигàн, вж. *войнѝк*.

войнѝк 'човек, който си отбива военната повинност'; стб. воининчєнъ, воининчьскъ (Ман. хр.). — Произв.: *войнѝци* 'петна по ръцете от греене на огън' (Панагюрище, Тетевен), поради осмисляне с *гойнѝци* < *гной ѝци* (писмено от R. Bernard) (вж. *гной*), *войничàсвам* 'явяват ми се петна-войници' (Панагюрище), *войнѝшки, войнѝшко цвѐте* 'глухарче, Taraxatum officinale', *войникỳвам* (Лазарци, Еленско, нар. пес.), *войничàсам, войнѝчество* диал. 'военна служба'; МИ *Войнѝка*, Ямболско, махала към Кръвеник, Севлиевско, *Войнѝца*, Видинско, *Войнѝци*, Ломско и Михайловградско, *Войнѝците (В йник махле)*, Чирпанско, *Войнѝците* Дряновско, *'Βοϊνίκοβα* = *Βοϊνίκον* в Янинско (Епир), *Βοϊνίκοβον* в обл. Акарнания — Етолия. Тези местни имена са възникнали поради привилегированото положение на жителите им през турското владичество, за тях вж. Иречек, Пътувания, 347 сл. — Срхр. *вòјник*, словен. *vojník*. Срв. *Βαιουνηταί* (6—7 в.) войнствено славянско племе в Епир, *Βαγενετία* (1361) област в Епир, *Βαγενίτη* (*-ηται*) с *γε* = *je* от прaслав. **vajь-n-it'i* (с *k'* > *t'* > *c* или с *-itj-i* > *-i:i*) > бълг. *войници*. — Произв. от *вòин* (вж.) и наст. *-ик*; заето в рум *voinic* остар. 'войник', съврем. 'силен, мъжествен; храбрец', *voinicésc* 'храбър, силен', *voinicéşte* 'храбро, юнашки', *voinicie* 'храброст, геройство'; също в тур. *voynak, voynuk* истор. 'коняр, колархристиянин на турска служба', откъдето средновек. гр. *βοϊνοῦχοι* 'гръцки селяни в Босна, на които турците възлагали тежка работа', вж. G. Meyer, Neugr. St. 2, 19, от косвената форма *voynuğu*. Името, както и войниганската институция, е възникнало още през 14 в. след превземането на нашите земи от турците; във войниганския корпус са вземани българи и бошнаци до 16 в. Турската дума *войнугàн*, срещана в исторически извори, е от бълг. *войнѝк*, станало *войнук* според вокалната хармония, косвена форма *voynuğu*. Думата е получила перс. наставка за мн. ч. *-an*, а наред с нея се среща и тур. *-lar*.

вòйно диал. 'момък, ерген, любовник, либе; съпруг' (Зап), 'войник' (ЮЗ).— По всяка вероятност името е зват. п. от *вòин* (вж.), като отначало ще да е означавало 'смел, войнствен момък, юнак', срв. съврем. рум. *voinic* 'силен, мъжествен, храбрец'; за развоя на това значение срв. *юнак* 'момък, младеж; храбрец; любовник, либе' в нар. говори, а за образуването *мòмко*, зват. п. от *мòмък*.

войскà 'въоръжени сили на една държава', **вòйско** (Зап); стб. воиска (Синтр., Ман. хр.). — Произв.: *крѝва войскà* диал. 'вид детска игра на куц крак', *вòйсков, войсковѝ* (от рус.), *войскàр* диал., остар. 'войник', *войскàрка* рядко, *войскàрски* рядко. — Срхр. *вóјска*, словен. *vójska*, рус. *вóйско*, чеш. *vojsko*, пол. *wojsko*. — Произв. от стб. вои 'войници', прил. *воискъ, субстантивирано

от сред. р. воиско. Формата е вероятно мн. ч. от *войско*, както *колà* е мн. ч. от *колò*. В южнославянските езици прилаг. е от ж. р., а в останалите — от ср. р.

вокàл 'гласен звук, гласна'. — Произв.: *вокàлен, вокàлност, вокалѝзъм* 'система, учение за гласните', *вокализѝрам се* (от фр. *vocaliser*), *вокализàция* 'преход на съгласна или на ерова гласна във вокал' (от фр. *vocalisation*). — Чрез рус. *вокáл* или фр. *vocal* от лат. *vocalis* 'гласен, гласов', произв. от *vox* 'глас'.

вол 'скопен бик'; стб. волъ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Сав. кн., Супр.), воловьнъ (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн.), волоуи 'волски': волоуѭ главѫ имѫщи; воложерьнъ 'лаком, ненаситен' (Ман. хр.). — Произв.: *вòлов, волов запòр* диал. 'празник Власовден', *вòлово окò*, диал. 'раст. ружа, Althaea; раст. Malva silvestris', *вòловски* диал., К. Христов 'волски', *воловски език* таен говор 'банкнота хилядарка' (Кривопаланско), *волòвница* 'въже, с което връзват вол за рогата' (Коларовград), *воло око*, 'раст. волово око, Malva' (Дебър) (вероятно от **волово* > *волоо* > *воло*, според особеностите на говора), *воловàр, воловàрка, воловàрски, воло(в)арска кола* 'примитивна кола за пренасяне на реколтата' (Тетовско), *воловàрщина, воловàрница* диал., *воловарник* 'обор за волове' (ЮЗ), *воловàрище* 'голям огън' (Трънско), вероятно понеже се пали от воловари, *волòвничка* 'воловарница' (умал. от **волòвница*), *вòлче* 'умал. от *вол*; раст. татул, Datura stramonium', *волè* умал., *волèнце, вòлец*, мн. *волòвци* 'умал. от вол' (Зап), *вòлски, вòлска опàшка* 'раст. лопен, Verbascum phlomoides' (Търново), *вòлски езѝк* 'име на няколко растения с дълги и широки листа, прилични на волски език', *вòлско окò* 'раст. жълта лайкучка, Anthemis tinctoria' (СИ), *вòлско цвèйке* 'раст. метличина, Centaurea cyanus' (Лерин), *волỳйек* 'копа сено, голяма колкото да я влачи един вол' (Трънско), от стб. прил. волоуи и наст. *-ек*, *волетѝна* 'вол' (Трънско). увел. от косвена основа *волет-*, стб. волѧт- с наст. *-ина*, срв. срхр. *вòлетина* 'волско месо', *волèтина* 'голям вол', *волѝна, волѝни* 'волове' (Кюстендилско), *волетѝя* съб. от *вол*, произв. от стб. основа волѧт- и съб. наст. *-ѝя*; *вòлообрàзен* (Вазов), *воловòдица* 'време, през което крава се разгонва', *воловòден*=*воловòдец*=*воловòдиче* (Трънско), *воловòдец* диал. 'раст. Orobanche' (наречено така, понеже вероятно предизвиква разгонване на крава, срв. *воловòдица*, както и синонима му *беснѝче*), *волобèрщина, волэ̀к*. — Срхр. *вô*, род. п. *вòла*, словен. *vòl*, рус. *вол*, укр. *віл*, род. п. *волà*, чеш. *vůl*, словаш. *vôl*, пол. *wół*, горлуж., доллуж. *wół*. — Сродно с *вàл-ям* 'търкалям, повалям', с друга степен на коренната гласна (устно от R. J a k o b s o n); така думата ще означава 'животно, което е повалено, за да се скопи', тъй като най-характерно за вола е, че той е скопен бик; за значението срв. *вал-ỳх* 'ненапълно скопен кон'. От ие. **wol-u-s*, производно от **wel-* 'валям'. Други обяснения у М л а д е н о в, ЕтР 75, V a s m e r, REW 1, 216.

волàн 'кормило на моторна кола; набрана ивица плат, пришита на женска дреха за украса'. — От фр. *volant*, букв. 'хвърчащ'.

вòлейбол спорт. 'игра между два отбора, които прехвърлят топка с ръце през високо опъната мрежа'. — Произв.: *вòлейболен, волейболѝст, волейболѝстка*. — От англ. *vollay-ball*, съставено от *vollay* 'летене на топка при игра' и *ball* 'топка'.

воленѝка, вòленица диал. 'див джоджен, Mentha silvestris'. — От *вòлен*, прич. от диал. *вòля* 'обичам' и наст. *-ѝка, -ѝца*, начално значение 'растение, което се употребява за предизвикване на обич у противния пол', срв. синонима му *мераклѝя тревà*, както и имената на растения като *обѝчниче, любѝка* и др. — МИ *Воленица* при Раяновци, Годечко. Вж. *вòля*[1].

волентѝр остар. 'доброволец'.— Произв.: *волентѝрски*. — Чрез рус. остар. *волентѝр* (или рум. *volintir*), от англ. *volontire*, заето от фр. *volontaire*, от лат. *voluntarius* 'доброволец', произв. от прич. *volens, -ntis* 'който желае, иска'. За значението срв. *добро-вòлец*.

волèса в израза **не те волèса** 'не те бива за нищо' (обл. Мариово). — Вероятно от аористната основа *ἐβολεσ-* на гр. *βολεύω* 'нагаждам, нареждам, сполучвам'.

волѝя, вж. *вулгѝя*.

вòлкав 'толкав' (Велес). — Производно от показ. мест. *вой, вая, вое*, срв. *вàка*, вж. *ов, ова, ово*.

волонтèр остар. 'доброволец'. — Чрез рус. *волонтёр*, фр. *volontaire* от лат. *voluntārius*.

волт 'единица за измерване на електрическо напрежение'. — Произв. *вòлтов, волтàж* (от фр. *voltage*), *киловòлт* 'хиляда волта'. — От фр. *volt* или нем. *Volt*, образувано по името на италианския физик Volta (1754—1827).

Волу̀як, село в Софийско. — Произв. от старинно прил. *волуй* 'волски', срещано в Ман. хр., и наст. *-як*, т. е. „място, селище, в което има много волове", вж. *вол*.

вòля[1] диал. 'любя, обичам'; стб. **волити** 'искам, желая' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр.), **изволити, изволение** (Супр.). — Срхр. *вȍлӣм, вòлети* 'обичам', словен. *vóliti*, рус. *вóлить* 'искам', чеш. *voliti* 'избирам', пол. *wolić* 'предпочитам'.— Сродно с гот. *waljan* 'избирам', ствиснем. *wellan* 'избирам', стинд. *varáyeti* 'избира'. От един произход с *вòля*[2] (вж.).

вòля[2] 'способност на човек да ръководи желанията си'; стб. **волѣ, волꙗ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Ман. хр. и др.), **вольнъ** 'свободен' (Син. пс., Син. тр., Супр.). — Произв. *вòлев, волевѝ* (от рус. *волевóй), вòлен, вòлност; доволя̀ (се), довòлвам (се)* диал. 'задоволявам (се)', *дозволя̀, дозволя̀вам* диал. 'позволявам'; *изволя̀, изволя̀вам* диал. 'заповядвам', *изволèние* диал., остар. 'заповед'; *наволѝ ми се, наволя̀ва ми се* 'поисква ми се, идва ми желание за нещо' (Търново); *невòля* поет. 'тежка участ', '(тежка) болест' (Велес), *неволѝя* диал. 'неволя', *невòлен, невòлник, невòлница, невòлнишки, невòлнически, неволѝт* диал. 'болнав'; *отволя̀ си, отволя̀вам си* диал. 'давам си воля за нещо; правя нещо по воля'; *преневоля̀, преневоля̀вам* диал. 'прекарвам (с неволя, как да е)'; *приволя̀, приволя̀вам* диал. 'накарвам, присилвам', *приневоля̀, приневоля̀вам* диал. и поет. 'принуждавам'; *уволня̀, уволня̀вам* (от рус. *увольня́ть*), *уволнèние* (от рус. *увольнéние), уволнѝтелен* (от рус. *увольнѝтельный); волнонаèмен, волнодỳмец* (Вазов), *волнодỳмство* (Влайков), *волнокрѝл* (Смирненски), *волномѝсленик* (П. П. Славейков), *волномѝслие* (Вазов), *добровòля* диал. 'правя да стане някой добър; сдобрявам; склонявам', *добровòлен, добровòлец, добровòлка, добровòлски, драговòлен; одобровòля, одобровòлям* диал. 'одобрявам; сдобрявам', *самовòлник* диал. остар. 'нередовен (турски) войник', *самоволец* = *самоволник* 'човек, който не обича да се подчинява' (Кичевско). — Срхр. *вȍља*, словен. *vólja*, рус. *вóля*, чеш. *vůle*, словаш. *vol'a*, пол. *wola*, горлуж., доллуж. *wola*, — Сродно с лит. *valià* 'воля', латв. *vaļa* 'сила, власт', ствиснем. *wala* 'избор', нем. *Wahl* 'избор', *wollen* 'искам', стинд. *vára-* 'желание, избор', авест. *vāra-* 'воля, подбор'. — Срв. от същия произход *вèлям, по-вèля*; заето в рум. *vóie*,

nevóie; volnic 'свободен, позволен', арум. *volă* 'воля, волност', *vól'e* 'позволение', алб. *vol'ë, voli, volit* 'иска ми се'.

во̀ндзе 'много малко' (Тиквешко). — Неясно.

воня̀ 'неприятна миризма', **воня̀** 'мириша на лошо'; стб. **вонѣ, вонꙗ** 'миризма, аромат' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Супр., Ман. Хр.), **вонѣти, вонѭ** (Син. тр., Супр.). — Произв. *воня̀е* 'мирише на лошо' (Трън), *вонѐя, вонлѝв вонтѐя* диал. 'мириша на лошо', *во̀нта* диал. 'нечиста жена' (Габрово), диал. 'мързелива жена', *во̀нтьо* диал. 'нечист мъж', *вонѐщ* 'който е с неприятен дъх', сег. прич., стб. **вонꙙ, вонꙙшта**, *вонѐща главня̀* 'мазна житна главня, Tilletia levis', *вонѐща коприва* 'раст. Stachys silvatica', *вонѐщ здра̀вец* 'див здравец, Geranium robertianum', *вонещѐц*, в гат., диал. 'нос', *вонѐщѝца* 'насекомо Blaps mortisaga' (понеже вони като се настъпи), *вонещѝк* 'насекомо вонещица; вонлив, мръсен човек'; *фувоня̀вам се* 'въвоня̀вам се, вмирисвам се' (Банско), *фувоня̀лещѝна* 'вмирисано ядене' (Банско), *въвоня̀ (се), въвоня̀вам (се), въвонѐя; довонѐе, довоня̀ва; завонѐя, завоня̀вам; извоня̀ се, извоня̀вам се, извонѐя се; навоня̀, навонѐя, навоня̀вам; овоня̀, овоня̀вам; повоня̀, повоня̀вам; подвоня̀, подвоня̀вам; превонѐя, превоня̀вам* 'преставам да вонея'; *развоня̀ (се), развонѐя (се), развоня̀вам (се); увоня̀ (се), увонѐя (се), увоня̀вам (се); вонтоду̀х* 'лош дъх' (Банско); *благово̀ние, злово̀ние*, МИ: *Вонѐща вода̀* при Дебелец, Търновско, при Шипка, Казанлъшко, *Вонещѐц* при Панагюрище, при Каменица, Пирдопско, *Вонещѝка* при Леси дрен, Тетевенско, *Вонещѝл* при Етрополе, *Вонлѝца* при Русокастро, Бургаско. — Срхр. *во̀њ, во̀ња*, словен. *vónja*, рус. *вонь*, укр. *во́ня*, чеш. *vůně* 'благоухание, миризма', словаш. *vôňa*, пол. *woń*, горлуж. *woń*. — Начално значение 'миризма, дъх'. Глаголът *воня̀* произлиза от ие. **Hod-n(ī)yō*, както личи от формата **съводєт** 'мирише, вони' (13 в., Берлински сборник), с представка **съ-** и **вод-**. Сродно с лит. *úodžiu, úosti* 'мириша, воня', лат. *odor* 'мирис', швед. *os* 'мирис', норв., дат. *os* 'па̀ра, изпарение', гр. *ὀδμή* 'благоухание, дъх'. Началното *в-* се е появило от кръстосване с праслав. **wox-*, вж. *въхам*; заето в алб. *vojna të mira* 'благоухания'.

во̀пер, вж. *вѐпър.*

во̀пли, рядко ед. **во̀пъл** поет. 'вик от болка или отчаяние'; стб. **въплъ** 'отчаян вик, вопъл' (Зогр., Мар., Син. пс., Сав. кн., Супр.). — В новобълг. е заето от рус. *вопль.* — Вж. *въпѝя.*

вопсѝда, вж. *обсѝда.*

во̀ргам 'вдявам конец в игла' (Дебърско). — Неясно.

вордов диал. 'вид съд за вино', вж. *ярдов.*

востега̀рка, вж. *въстѐгарка.*

во̀сък 'вещество, от което е направена пчелна пита', диал. 'раст. Hoya carnosa'; стб. **воскъ** (Син. пс., Супр.), **восъкъ** (Ман. хр.). — Произв.: *во̀счен, во̀сче* 'раст. восък', *во̀счник* 'раст. богородична трева, Cerinthe minor', *во̀сча* 'мажа с восък', *во̀щам* 'восча' (ЮЗ), *во̀сoклив* 'восъчен' (ЮЗ), *воско̀сувам, во̀скосам* 'восча' (ЮЗ), *воско̀сувам се, во̀скосам се* 'ставам блед, жълт като восък' (ЮЗ), *во̀счец* умал., *восочѝна* 'восъчна свещ' (ЮЗ), *во̀шчина, вощѝна, вощѝнка, вощѝнка, у̀щина* 'остатък от изцедена медна пита, от който се вари восък' (СЗ),

во̀щен 'восъчен' (СЗ; Кулско; ЮЗ), *во̀щенка* диал. 'вошчина', *вощени̇ца* 'восъчна свещ'; *наво̀с(ъ)ча (се), наво̀с(ъ)чам (се); воско̀варник* 'преса за изстискване на восък' (СЗ; Малорад, Оряховско), *воско̀варина* 'утайка от топен восък' (СЗ) (за втората част вж. *варя̀*). — Срхр. *во̏сак*, рус. *воск*, чеш. *vosk*, пол., горлуж., доллуж. *wosk*. — Сродно с лит *vãškas*, латв. *vasks*, ствиснем. *wachs*, нем. *Wachs*; заето в алб. *voshtinë* 'пчелна пита'.

вот рядко 'гласуване'. — Чрез фр. и англ. *vote* от лат. *vōtum* 'обещание, желание'. Според Б. Цонев, Слав. глас I (1902), 1, 28, заето от руски.

во̀тник 'овощна градина' (Йедоарце, Тетовско). — От **вок(ь)ник*, с дисимилация *к—к > т—к*, производно от *во̀к(ь)е*, вж. *ово̀щие*, срв. МИ *Во̀чник* при Груинци и Горно Кобилье, Кюстендилско.

вочя̀вам, воча̀ 'виждам, срещам някого лично, с очите си' (Врачанско, Етрополско). — Произв. от *око̀* с представка *в-*.

во̀щина, вж. *во̀сък.*

воју̀вам 'водя война'; стб. **воевати** (Син. тр., Супр.), **повоевати** (Ман. хр.). — Произв.: *завою̀вам, завоева̀ние* (от рус. *завоева́ние), завоева̀тел* (от рус. *завоева́тель), завоева̀телен* (от рус. *завоева́тельный), завоева̀телски; извою̀вам* 'спечелвам с усилия'; *навою̀вам се; повою̀вам; развою̀вам се.* — Рус. *воева́ть, вою́ю*, пол. *wojować.* — Произв. от стб. **вои**, вж. *во̀ин.*

во̀я диал. 'вия с глас'. — Произв.: *заво̀я* диал. 'почвам да вия'. — Производно от *вой* 'вик' (вж.).

впету̀хува ми се 'натрапва ми се, вмъкнява ми се в съзнанието' (Момчиловци, Смолянско). — Съставено от предст. *в-* и *пету̀х* 'петел', срв. рус. *пету́х* 'петел', начално значение 'получавам дразнене като от кукуригане на петел', срв. рус. *петуши́ться* 'дразня, предизвиквам раздор, свада', произв. от *пету́х* 'петел'; за образуването срв. *втеля̀вам се.*

впечатлѐние 'следа от възприятие или преживелица', **впечатлителен.** — Произв.: *впечатли̇телност.* — От рус. *впечатле́ние, впечатлительный,* начално значение 'отпечатък' (остар.), образувано от гл. *впечатле́ть* 'отпечатвам'; значението е калка на нем. *Eindruck*, което пък е калка от фр. *impression.*

впро̀чем 'при това; обаче'. — От рус. *впро́чем*; вж. от същия произход *про̀чее.*

впря̀гам[1], впрѐгна 'връзвам добиче в ярем или в кола да тегли'. — От представка *в + пря̀гам* (вж.).

впря̀гам[2], впрѐгна диал. 'сгъвам, сдиплям; удвоявам'.— Произв.: *впря̀га* 'гънка, дипла', *впрѐгица, впрѐгнатина, впрѐгнатинка* умал. — От представките *в+пре-* (стб. прѣ-) и основа в гл. *гъ̀на*, с ударение върху представката. — Не може да се определи дали има редуване *я/е*.

вра 'пъхам, мушкам, втиквам нещо някъде'; стб. **вървѣти, въвьрѫ** 'въвирам, втиквам', **провръѣти, провьрѫ** 'провирам' (Супр.), **вериꙗ** 'засовница, мандало, заворница' (Син. тр., Син. пс., Супр.). — Произв.: *въвра̀, въви̇рам; ва̀врем* 'мърдам'

(Банско), с вторично изясняване *ъ* > *a* в представката, *ъврѐц* 'червей, който влиза под кожата на добитък' (Кесарево, Горнооряховско); *заврà, завѝрам, зàворня* 'теглич на кола' (Ботевград), *завòрка, завòрна* диал. 'клечка; дървен пирон; клечка за затваряне на вратà', *завòрец* 'дървен пирон, чивия на жегла' (Банско), *завòрница* 'лост за затваряне на врата; мандало' (Гевгели), *зàвrън* 'клин, с който жабката е закрепена за процепа на колата' (с редукция от **завран* (СЗ), *заврънuца* диал. 'заключалка' (от *зàврън*), *зàвърна* 'заключалка' (Дебърско); *наврà, навѝрам, навъвра* диал. 'да намуша'; *оврà (се), овѝрам (се)*; *отвòря, отвàрям* (вж.); *подврà, подвѝрам*; *преврà, превѝрам*; *проврà (се), провѝрам (се)*; *сврà (се), свѝрам (се)*; *уврà, увѝрам*. — Словен. *svrėti se* 'навирам се, свирам се', рус. диал. *ве́рать* 'вра се, навъртам се някъде', чеш. *otevříti, otevírati* 'отварям', пол. рядко *wrzeć* 'притискам', *za-wrzeć* 'заключвам'. — Сродно с лит. *vérti, veriù* 'вдявам (конец); отварям, заключвам', *at-vérti* 'отварям', латв. *at-vẽrt* 'отварям', стпрус. *et-werreis* 'отвори', гот. *warjan*, нем. *wehren* 'забранявам', *Wehr* 'защита', алб. *vjer* 'окачвам', лат. *ap-erio* 'отварям', *op-erio* 'затварям', гр. *ἀείρω* 'свързвам, съединявам', *ἔρυμα* 'защита; окоп', стинд. *apa-vṛṇóti* 'отваря', *vṛṇóti, vā́rati* 'спира, брани, защищава'. — Ие. **wer-, *wor-, *wьr-, *wṛ-*. Срв. от същия произход *вранà* (на бъчва), *вратà, от-вàрям, вървѝга* и др.; заето в рум. *vîrî* 'пъхам, завирам'.

врабчѐ 'дребна сива непрелетна птичка, Passer domesticus', умал. от *врабец*, произв. от основата *враб-*, от която са образувани: *врабей*, стб. **врабии** (Син. пс.), *вра̀бка* 'женско врабче' (СЗ), *вра̀бѝца, врабу̀нка* диал. 'врабка', *врабу̀няк* 'врабче', *врабалѐц* 'врабче', МИ *Вра̀бево*, Троянско; произв. от *врабѐц* или от *врабчѐ*: *гя̀волско вра̀бче* 'птичка орехче, Troglodytes troglodytes' (Велес), *вра̀бчо* 'врабче-герой в детски приказки', *вра̀бчица, врабчо̀к* 'врабче' (Банско), *вра̀бчов, вра̀бчови чревца̀, вра̀бчеви цревца̀* диал. 'раст. Stellaria media', *вра̀бчево сѐме, вра̀бчено сѐме* 'раст. Lithospermum arvense', *вра̀бчи* прил., *врабчо̀ гро̀згье* 'вид много ситно бяло грозде' (СЗ), *вра̀бчев о̀триш* 'ситни пера от врабче', 'вид детски обрив' (Радуил, Самоковско), *врабча̀н* 'врабче' (Солунско), *врабчанчѐ* 'малък врабчан' (Солунско), *врабча̀нов, врабча̀нови црѐвца* 'раст. врабчови чревца (Велес), *вра̀бчино цвѐте* 'раст. бял равнец, Achillea millefolium', прил. от *вра̀бка* (Леринско), *врабчиндо̀во црѐво* 'раст. врабчови чревца' (Мачуково, Гевгелийско), *вра̀бешки*, МИ *Врабцѝте*, Троянско, Габровско, *Вра̀бча*, Трънско (прил. от *врабчѐ* или от *врабѐц* с наст. *-ja*; едва ли от **Врабци*, чрез турска промяна, както приема Ат. И л и е в, СпБАН 14 (1917), 119), *Горна Вра̀бча* при Плоски, Санданско, *Врабчѐвица*, Кюстендилско, *Врабчелѝще* при Конска, Брезнишко, *Врабчища*, Гостиварско. — На *врабец* съответствуват: срхр. *вра̀бац*, укр. *воробе́ць*, чеш., словаш. *vrabec*; на *врабей* съответствува рус. *воробе́й*; на *врабалец* съответствуват: словен. *vrábelj*, пол. *wróbel*, горлуж. *wrobel*, доллуж. *robel*.— Славянските думи произлизат от ие. **worb(h)-*. От същия произход са вероятно гр. *ῥόβιλλος* 'птичка кралче' (Hesych.), лит. *žvìrblis* 'врабче', латв. *zvir̃bulis, vir̃blis* 'орел'; думите в балтийските езици са осмислени с друг корен. Според М л а д е н о в, ЕтР 77, от ие. корен **wer-*, който е от звукоподраж. произход, сродно с *врява*; заето в алб. *harabel* (писмено от R. B e r n a r d), от изчезнала форма **врабел*, срв. словен. *vrábelj*, също *rabeckë* (Д е с н и ц к а я, 13), още *vrabéts*, рум. *vrábie*, диал. *vrăbẹ̆țe, vrăbẹ̆ț*, арум. *vrápciu*, унг. *veréb*.

враг¹ '(зъл) противник, неприятел', 'дявол' (Солунско; ЮЗ), диал. 'хитрец, палавник', 'зъл човек' (Радуил, Самоковско); стб. **врагъ** 'враг' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Унд. листи, Супр., Ман. хр.), **вражии** (Зогр., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **вражьскън** (Супр.). — Произв.: *врà-*

гов, врàгово пѝле 'птица кос, Turdus merula', *враговѝт* диал.'хитър, дяволит', *врàговщина (враговшчина)* 'хитрост, дяволщина' (Солунско), *враголия* (ЮЗ), *врагу̀вам* 'враждувам' (Яворов), 'немирувам', диал. 'хитрувам', *враждà* (вж.), *врàжи, врàжки* 'дяволски' (Кюстендилско), *врàжески* (от рус. *врàжеский*, заето от стб.), *врàжка* = *врàжла* диал. 'хитра, лукава жена', *врàжльо* диал. 'лукавец, хитрец', *вражà* диал. 'дяволувам, хитрувам'; *зàврага* диал. 'напразно; по дяволите', *заврагу̀вам; изврàжувам се* 'изхитрям се' (Банско); *нàврага* диал. 'по дяволите'; *пòврага* разг. 'по дяволите', *поврагу̀вам* диал. '(за дете) лудувам, палав съм; хитрувам, дяволувам'; МИ *Вража* при Пряпорец, Старозагорско, *Вража глава* при Чурек, Елинпелинско, връх в Чипровската пл., наречени така, понеже са опасни, тъй като само дяволът може да се изкачи по тях, *Вражѐбна* при Лопян, Бстевградско, от **врàжба*, образувано от *враг* с наст. *-ьба*. — Срхр. *вра̑г*, словен. *vrâg* 'дявол', рус *вóрог* 'враг; дявол', чеш., словаш. *vrah* 'убиец', пол. *wróg*, род. п. *wroga*. — Сродно с лит. *var̃gas* 'беда, злополука', *var̃gti* 'тегля, патя', *vérgas* 'роб', латв. *vàrgs* 'болнав, злочест; злочестие, беда', *vãrgt* 'злочест съм, страдам', стпрус. *wargs* 'лош, зъл', вероятно гот. *wrikan* 'преследвам, гоня', *wraks* 'преследвач', стангл. *wrecan* 'изгонвам, мъстя', лат. *urgeō* 'тласкам, натискам'; заето в рум. *vrájbă* 'вражда', рус. *враг*.

враг² диал. 'дол със стръмни брегове', **на врагàта** 'на крайчеца на брега, на стръмнината'; *изтъркàлей тоа кàмен, ке е на врагàта, да пàдне в дерѐто* (Банско). — Произв.: *оврàг* диал. 'дол със стръмни брегове', МИ *Половрàг*, връх в Лозенската пл., Софийско, *'Οβραγες, Βραγιές*, село в Епир, V a s m e r, Die Slaven 25. — Рус. *враг* 'прорез, теснина', *оврàг* 'теснина, прорез'. — Сродно със стб. **врѣшти, врьгѫ** 'хвърлям, мятам', т. е. място, което е изпъкнало, издигнато; срв. от същия произход *въ̀рга* = *врàга* 'подутина, буца'; за значението срв. диал. *бу̀ца* 'изпъкналост; могила' от гл. *бу̀там*. — За други обяснения вж. М л а д е н о в, ЕтР. 372, V a s m e r, REW II 250. С о б о л е в с к и, Русский филолог. вестник, 66, 345, свързва с *вир* (вж.). Според D i c k e n m a n n, Festschrift H. Krahe, (1958), 23, *враг* е производно от **вьрѣти** 'вра, извирам', със съответствие в латв. *virags* 'извор' чрез семантичния развой 'извор' > 'извор в дол' > 'дол с извор, дол'; заето в арум. *vrag* 'бразда; незасята нива', *avrag* 'бразда', *avruguescu* 'браздя, ора'.

врàга 'оток от удар, подутина, Oedema' (Габрово), 'отворена рана' (Свищов, Търново), 'някаква опасна болест, чието име поради суеверие не се споменава, обикн. болест на далака' (СЗ), диал. 'израстък по стъбло на дърво'. — Произв.: *врàгов* 'болен от врага' (Търново), *врагу̀ла* 'могила' (Веригово, Карловско), *врагу̀лест* 'хълмист' (Веригово, Карловско). — Може би от сродно със стб. **врѣшти, врьгѫ** хвърлям', основа *врѣг-*, с друга степен на коренната гласна, начално значение 'нещо издуто, изпъкнало'; срв. от същия произход *враг²*, *въ̀рга, въ̀ргам*.

врадỳни мн., ж. 'кола, двуколка' (Разложко), *въ̀рдуняк* (Банско). — Вероятно чрез рум. или срхр. от нем. *Rad* 'колело'.

вражà диал. 'хитрувам', **врàжа** 'гадая, врачувам'; стб. **враженне** 'пророкуване, гадаене' (Син. тр.). — Произв.: *врàжба* диал. 'врачуване', *вражалѐц* диал. 'гадател', 'врач' (Софийско; СЗ), 'който познава къде има закопано имане; народен лекар' (СЗ), *вржелъ̀ц* 'бакла' (Ошане, Белоградчишко), понеже се врачува с бакла, *врàжàлка* 'баячка' (Софийско; ЮЗ), 'раст. врабчови чревца, Stellaria media' (Велес), *вражалѝца, вражѝца* 'раст. Cephalaria transylvanica', *вражу̀кам* диал. 'бая, врачувам', *вражу̀вам* диал. 'врàжа', *врàжачка* 'врачка; врачуване' (ЮЗ), *вражàч* диал. 'вражалец', *врàжар* (ЮЗ), *вражатòр(ин)* диал. 'вражалец' (от рум. *vrăjitór*,

образувано от бълг. заемка *vrajî* с наст. *-tor)*; *довра̀жа*; *завра̀жа* 'забая'; *навра̀жа, навражу̀вам*; *повра̀жа*. — Срхр. *вра̀жати* 'врачувам', словен. *vražiti* 'пакостя чрез магия', рус. *ворожи́ть* 'гадая, пророкувам', чеш. *vražiti* 'гадая; желая', *nevražiti* 'силно мразя', пол. *wróżyć*. — От *враг* 'дявол', *врагу̀вам* 'хитрувам, мамя'; заето в рум. *vrăji* 'пленявам, очаровам', *vrájă* 'очарование, прелест'.

вражда̀ 'взаимна омраза, неприязнени отношения'; стб. **вражьда** (Зогр., Мар., Син. тр., Клоц., Супр.), **вражда, враждєнъ** 'вражи, враждебен' (Ман. хр.), **враждовати, -доуѭ** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **враждєвати** (Ман. хр.). — Произв.: *враждѐбен*, МИ *Враждѐбна*, Софийско, *враждѐбност, вражду̀вам*. — Срхр. *вра̀жда*, словен. *vrážda* 'вражда; смъртно наказание', чеш. *vražda*, пол. остар. *wrożda, wróżda*. — Образувано от *враг* (вж. *враг*[1]) с наставка *-ьда*, за която срв. *прав-ьда, крив-ьда* и др.; заето в алб. *vraždë* 'сприхав, сърдит, жесток' и в рус. *враждá*.

вражу̀лкя 'свирка на гайда' (Банско). — Вероятно от *вра̀жа* 'врачувам, гадая', създадено по метонимен път, тъй като свирката издава постоянен глас като бъбрива врачка.

вракола̀к, вж. *върколак*.

вра̀йла 'лека жена' (Зап, СЗ). — Чрез срхр. *фрайла* от нем. *Fräulein* 'госпожица', вж. К. Костов, Изсл. Романски (1960), 401—402.

вракозу̀н, врокозу̀н 'връв, с която се връзват потури около кръста' (Банско), **варкозу̀н** (Момчиловци, Смолянско), **въркузу̀н** (бълг. говори в СССР; ЮИ Тракия), **ъркузу̀н** (ЮИ Тракия), **рукузу̀н** диал. — От нгр. *βρακοζώνα* също, съставено от келтски *βράκα* 'шалвари, потури' и *ζώνη* 'пояс', срв. *бенг-врѐци, брич*.

врало̀я 'безпокоя, нападам' (Веригово, Карловско). — От **вързѐя*, произв. от *върл* 'зъл, буен', срв. *върлу̀вам*, вж. *върл*.

вран[1] диал. 'черен'; стб. **вранъ: на кони вранѣ** (Ман. хр.). — Произв.: *врано̀сам, врандсвам* 'боядисвам с черно', *вра̀нчо* 'черен кон', *вра̀нест* 'възчерен', *вра̀нец* диал. 'черен кон', *врани̇̀ло=врани̇̀лка* 'черна боя за коса или за вежди'; *довранд̀сам, доврандс̀вам*; *заврандс̀ам, заврандс̀вам*; *изврандс̀ам, изврандс̀вам*; *наврандс̀ам, наврандсвам*; *поврандс̀ам, поврандс̀вам*; РИ *Врана*, голям ляв приток на Голяма Камчия, *Враната вода*, извор при Етрополе, *Вранащица*, махала и река при Етрополе, МИ *Вра̀няк*, Белослатинско, РИ *Вранещица* при Сухострел, Благоевградско, *Вран ка̀мик* при Средногорец, Пирдопско. — Срхр. *вра̑н* 'черен', словен. *vrân*, рус. *вороно́й* 'вранено черен', пол. *wrony* 'черен' (за кон). Вероятно прилагателното е възникнало от съществителните *вран, врана*, тъй като тези птици са характерни с черната си перушина. — Срв. от същия произход *вра̀на*; заето в алб. *vranë, vranëtë* 'мрачен, тъмен'.

вран[2] диал. 'птица врана; дявол (в баяне)'; стб. **вранъ** 'врана' (Зогр., Мар., Син. тр., Супр.). — Второто значение е във връзка с представата, че дяволът е черен. — Срхр. *вра̑н* 'врана', остар. 'дявол', рус. *во́рон* 'вра̀на', чеш. *vran*, горлуж. *wron*, доллуж. *ron*. — Сродно с лит. *var̃nas*, стпрус. *warnis* 'врана'. — Вж. и *вра̀на*.

вран[3] 'капак за страничен отвор на бъчва' (Н. село, Видинско). — Вж. *вранà*.

вра̀на[1] 'креслива черна непрелетна птица, Corvus frugilegus', диал. 'раст. перуника, Iris germanica'. — Произв.: *хайду̀шка вра̀на* 'птица Pyrrocorax alpinus' (Родопите, Рила), *врани̇̀лова трева* диал. 'раст. Origanum majorana', *вра̀ница* умал., *врани̇̀ще* увел., *врану̀шка* умал. (в песни), *вра̀ни* прил., *вра̀ни око̀* (с редукция от *вра̀не*), *вра̀ни очи̇̀* 'раст. вранево око', *вра̀нев* прил., *вра̀ньо просо̀* = *вра̀нево просо̀* 'раст. белоочица, Lithospermum arvense', *вра̀ни но̀кте* 'раст. сграбиче, Astragalus glycyphyllos' (Ново Оряхово, Варненско), *вра̀нево око̀* 'раст. кръстач, Paris quadrifolia' (=рус. *вороный глаз*, чеш. *vraní oko*, *vranovec*, срхр. диал. *вра̀њино о̏ко*), *вранец* 'раст. ресник, Actaea spicata', *вра̀нов* прил., *вра̀ново просо̀* 'раст. вранево просо', *вра̀нски* прил., *вра̀нска стъ̀пка* 'раст. пукалче, Leontice leontopetalum', *вра̀нски лук* 'раст. Ornithogalum collinum' (Ловешко), *вра̀нско око̀* диал. 'раст. вранево око', *вра̀нин* прил., *вра̀нин понедѐлник* 'чист понеделник' (Ботевград); *звездовра̀нка* диал. 'птица синя гарга, Coracias', *скоро̀вранец* 'птица скворец' (Велес), *ско̀вранец* диал. 'птица скворец', *смърдовра̀нка* диал. 'птица синековица, Coracias garula'. — Срхр. *вра̀на*, словен. *vrána*, рус. *воро́на*, чеш. *vrána*, словаш. *vrana*, пол. *wrona*, кашуб. *varna*. — Сродно с лит. *várna*, стпрус. *warne*. Производно от корена **wer-* във *вран*[1], *вран*[2].

вра̀на[2] 'малка изрязка от кората на диня, за да се види дали е узряла' (Йедоарце, Кичевско). — Произв.: *врано̀су(в)ам, вра̀носам* 'правя врана на диня' (Йедоарце, Кичевско). — От един произход с *врана̀* (вж.).

врана̀ диал. 'дървена запушалка за съд; страничен отвор на бъчва, вран' (вж. *вран*[3]). — Произв.: *вра̀нкя* 'похлупак за горен отвор на бъчва' (Банско); *заврания̀, завраня̀вам* диал. 'запушвам съд с врана, със запушалка'. — Срхр. *вра̑њ* 'страничен капак на бъчва', словен. *vrânj* също, рус. *вороні́, воро́нка* 'фуния', чеш. *vrana* 'отвор', пол. *wrona* 'отвор'. — Вероятно сродно с латв. *vãrna* 'вид инструмент за усукване на въже', алб. *várrë* 'рана', стинд. *vraṇás* 'рана'. — Вероятно от корен **wer* в *от-во̀р*, вж. *вра* 'пъхам'; заето в рум. и арум. *vrână* 'отвор на бъчва'.

вра̀нга, вра̀нгалък диал. 'безредие, шум, глъчка'. — Произв.: *вра̀нгаджии* 'преселници от Средните Родопи в Източните Радопи'. — Вероятно от тур. диал. *firanga* 'вид оса', начално значение 'бръмчене на оси'. *Врангаджии* вероятно има начално значение 'хора досадни, натрапчиви, като конски мухи'. Преселниците обикновено получават пейоративни прякори.

вра̀ница диал. 'малка ладия'. — Срв. *ора̀ница* 'ладия; дърво, вързано с въже, което лодкари турят на гърдите си и теглят лодката срещу течението', тур. *oranica* 'дълъг, тесен кораб', *oranicha* 'вид дунавски кораб', рум. *враніцъ* (1830) (устно от R. B e r n a r d). — Неясно.

вра̀нчанин, вра̀нянин 'северен вятър' (обл. Каменица, Кюстендилско). — От МИ *Вра̀ня*, понеже духа откъм тоя град.

вра̀пчувам, вж. *втра̀пчувам*.

вра̀сам таен говор 'бия' (ЮЗ).— Произв.: *у̀врасам, увра̀сувам* 'убивам' (ЮЗ).— От алб. *vras* 'бия, убивам', вж. О. Јашар — Н а с т е в а, Макед. јазик, 4 (1953), 86.

вра̀скам, вра̀свам, вра̀сна диал. 'удрям силно и шумно'. — Произв.: *завра̀скам; навра̀скам (се), навра̀сквам (се); повра̀скам*. — Звукоподраж., срв. *фра̀скам, хря̀скам, пра̀скам* и др.

врат 'част от тялото, която свързва главата с трупа; шия': стб. **вратъ** (Супр.). — Произв.: *вра̀тен, вратлѐ, вратѐц* умал., *врати̇̀ще* увел., *вратня̀к* диал. 'месо от

врата на добиче, шиеник', 'дебелата част на врата' (Габаре, Белослатинско); *завратньòсам, завратньòсвам* 'удрям плесници по врата' (Враца), *зàвратнùца* 'плесница по врата' (Банско), със стара употреба на *за* 'зад', *нàврат-нàглава* 'как да е, криво-ляво' (Банско), *навратя̀сам, навратя̀свам* 'изравнявам, изглаждам' (Котел), вероятно от начално значение 'заглаждам врат', т. е. 'надебелявам', срв. израза *заглàдил кòсъма*; *сврàтя се* диал. 'да се оправя, да надебелея'; *вратолòмен, вратовръзка, вратоврàтник* диал. 'слънчоглед'; *дебеловрàт* прил., *кривоврàт, виоврàтин* 'непослушник' (Банско), *виоврàтня* 'непослушница' (Банско), *кърши̇̀-врàт* 'по празни работи, по свое удоволствие' (Банско). — Срхр. *вра̑т*, словен. *vrât*, рус. *вòрот* 'якà; макара за дигане на тежести', чеш. *vrat*, пол. *wrot*, горлуж. *wrât* 'обръщане, обрат'. — От един произход с *въртя̀*; начално значение 'подвижна, въртелива част от тялото'.

вратà 'дъсчена или друга плоскост, с която се отваря и затваря вход'; стб. **врата** мн. ч. (Зогр., Мар., Асем., Син тр., Син. пс., Клоц., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), **вратарь** (Сав. кн., Супр.), **вратарница** 'вратарка' (Супр.), **вратьникъ** 'вратар' (Зогр., Мар., Клоц., Супр.). — Произв.: *вратàр, вратàрка, вратàрски, вратарỳвам* диал. 'излизам и влизам често', *вратàрим* 'често отварям и затварям врата' (Софийско; Станкедимитровско), *врàтен* прил., *вратцà* умал., за образуването срв. *колцà, дръвцà* и др.. *врàтка* умал., *вратѝчка, вратѝща* увел., *врàтнѝк* 'плетена външна врата' (СЗ), диал. 'вратар', *врàтница* 'плетена вратичка' (Габаре, Белослатинско), 'харманска вратичка' (Банско), *врàтничка* умал., *врàтнище* 'дворна врата' (СЗ), *врàтня* диал. 'пътна врата', *врàтняк* 'плетена пътна врата' (СЗ), *вратнѝло* 'горно или долно дърво на вратняк' (СЗ); *завратарỳвам* диал. 'започвам да влизам и излизам често'; *навратарỳвам се* диал. 'насищам се да вратарувам'; *повратарỳвам* диал.; *предврàта* диал. 'външната стълба на къща'. — Срхр. *вра́та*, словен. *vráta*, чеш. *vrata*, пол., горлуж. *wrota*, доллуж. *rota*. — Сродно с лит. *vartaĩ*, мн. ч. 'къщна врата', стпрус. *warto* 'къщна врата' и др., вж. *врът*[2]. — Произв. от корена в гл. *вра* 'пъхам, втиквам', начално значение 'предмет, който се втиква в някакъв отвор'; според други сродно с гл. *въртя̀*, понеже вратите се въртят при отваряне и затваряне. В книжовния език *врата* е единствено число, преосмислено от старото мн. ч., среден род, запазено в диалектите и като архаизъм; заето в рум. *vragniță, vracniță, vramniță, vraniță, vraknitso* 'врата на кошара', рус. *вратá*.

вратѝка, вратѝга, въртѝка, въртѝга, врътлѝга, вратлѝга, врагѝя 'име на няколко растения, най-често Tanacetum (Chrysanthemum) vulgare', **врàтлика** (Йедоарце, Кичевско). — Произв.: *бя̀ла вратѝка* 'маргарита, Chrysanthemum'. — Срхр. *врàтика*, словен. *vratič*, укр. *приворотень*, счтеш. *vrátyč*, нар. *vratič, vrátečka, vrátečník*. — Произв. от стб. **вратити** (Супр.), поради абортивните му свойства (да връща моминството), вж. Brückner, 633; за наст. срв. имената на раст. *камен-ѝка, кумон-ѝка, перун-ѝка, тръст-ѝка* и др., срещани също с вариант *-ѝга*; заето в рум. *vetrice*, с метатеза.

врàтило диал. 'кросно'. — Произв. от стб. **вратити** 'въртя'. Начално значение 'уред, който се върти (при навиване на платното)'.

вратỳвам 'говоря' (Коларовград). — От *хоратỳвам* > *оратỳвам* > *уратỳвам* > *вратỳвам*, осмислено и с *вратà*. — Вж. *хортỳвам*.

врах 'снопи, разхвърляни на гумно за вършитба' (СЗ, Софийско, Самоковско, Еленско, Коларовградско, Смолянско, Банско), 'жито, овършано за един ден' (Коларовградско; СЗ), 'група, тълпа' в израз *врах децà* (Банско). — Произв.: *врахлò* диал. 'нещо разхвърляно като врах', *врахлѐя* диал. 'влача, мъкна нещо като да

вършея', *зимоврах* 'есенно заравяне на лозе' (Охрид), *зимовраша* 'заравям лозе на есен' (Охрид). — Рус. *ворох* 'куп(чина) зърнени храни или сено', рус. (черк.-слав.) *врахъ* 'куп, множество' (заето от стб.), укр. *ворох, вороха* 'купчина', белорус. *во̀рох* 'шум, глъчка; безредие'. — Сродно с латв. *vârsms* 'зърнени храни, разхвърляни за вършитба'; по-нататък вж. при *вършѐя*; заето в рум. *vraf* 'купчина, камара; кладня снопи на гумно; куп пшеница на гумно', алб. *vrah*.

вра̀хал съб. 'вършини за дворна метла. (Калофер). — От *вързха̀р* 'млади клони', с дисимилация и отмет на ударението, вж. *връх*.

врахѐли, враха̀л 'гривни (за накит)' (Изт), 'гривна на ръка между китката и предраменната част' (Разград). — Чрез нгр. *βραχιόλι* 'гривна', произв. от *βραχίονας* 'ръка (от рамото до китката)' от лат. *bracchialis* 'ръчен', *bracchium* 'ръка (от рамото до китката)'; срв. фр. *bracelet* 'гривна', произв. от *bras* 'ръка' от лат. *bracchium*.

Вра̀ца геогр. — град в СЗ България; връх в Шар планина; рид до Гостивар; село в Кюстендилско и в Ловешко. — От *вратца̀*, по-старо **вратьца*, умал. от *врата̀*, като име на тесни като *врата* места, срв. МИ *Вра(т)ца̀та* до гр. Враца. Ударението е отметнато за разлика от нарицателното. За образуването срв. *колца̀* от *кола̀*.

врач нар. 'човек, който лекува с баяне и билки; гадател, вражалец'; стб. вра́чь 'лекар' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Унд. листи, Сав. кн.. Супр.), врачевъ, врачевьскъ, врачевьнъ, врачевати, врачьба 'лекуване', врачьбьнъ (Супр.). — Произв.: *вра̀чка* 'баячка; гледачка', *врачу̀вам* 'бая, гадая', *вра̀чам* 'врачувам', *врача̀р* 'народен лекар' (банатски българи в Белослатинско), *врача̀рка* 'народна лекарка' (пак там), *врачелѝя* диал. 'врачуване', *врача̀рница* (само в песен: *църква врачарница*), *вра̀чев, Вра̀чев ден* 'народен празник на светиите-врачове Козма и Дамян (14 юли и 14 ноември)', *врачѐвен, вра̀чевски, врачѐвник, врачѐвница, вра̀чба* 'врачуване', *врачо̀вник* 'раст. самодивка, Circaea lutetiana', 'раст. бакла, Vicia faba' (Търновско), понеже зърната му служат за врачуване; за значението срв. раст. *вража̀лка, вражалѐц; доврачу̀вам; заврачу̀вам; изврачу̀вам; поврачу̀вам*. — Срхр. *вра̑ч* 'гадател', словен. *vráč* 'лекар', рус. *врач* 'лекар'. От праслав. **v(ъ)r-аčь*, от корена на рус. *врать, вру* 'лъжа'. Начално значение 'баяч, заклинател'; заето в рум. *vraci, vraciu* 'лекар', *vracevanie* 'лекуване', *vraciui* 'лекувам'.

вра̀щам, вра̀кям, вра̀тя, вра̀там, вра̀тим 'връщам' (ЮЗ, Зап.); стб. вратити' вра(т)штѫ (Супр.). — Произв.: *вра̀тило* 'дървото, което държи двата крака на тъкашки стан' (Тетово), *вра̀теник* 'който се е върнал от някъде' (ЮЗ); *завра̀щам, завра̀тим* (Зап); *навра̀там, навра̀тим* 'връщам назад' (Зап); *вратисвака* 'ден, в който свекърът и свекървата връщат гостуването на тъста и тъщата след сватбата' (Дебърско). — Вж. *връщам*.

вре 'бре' (Солунско): *вре ела тука*. — От нгр. *βρέ*, вж. R. B e r n a r d, Балк. езикозн. 1 (1959), 96 сл.; заето и в рум. *vre*.

врѐверица 'бъбрица' (Трънско). — От ие. корен **wer-*, образувано с удвояване на корена, срв. латв. *vervelêt* 'бърборя, мърморя'; за образуването срв. *бърборица*, вж. *врява*.

врѐвя 'разговарям' (Банско), 'бърборя, шумя' (Дебърско), 'говоря много' (Трън), 'говоря' (Кърналово, Петричко; Солунско). — Произв.: *врѐвеж* 'разговор' (Банско), *врѐвал=врѐваджия* 'бърборко' (ЮЗ); *доврѐвя; заврѐвя* 'започвам да при-

казвам'; *изврѐвя* 'да изговоря, да изкажа'; *наврѐвя; надврѐвя (се), надврѐвям (се)* 'надприказвам (се)'; *отврѐвя, отврѐвям* 'отговарям' (Сярско); *поврѐвя.* — От ие. **werw-(ī)jō*, образувано от корена **wer-*, срв. *врѝва.*

врѐга 'болнаво, нервозно дете' (Котел); пренебр. 'стара жена' (Банско). — Произв.: *врѐгав* 'комуто излизат буци по тялото' (Ловеч). — Вероятно сродно с *вра̀га, връ̀га* 'оток, буца по тялото на човек или по стъбло на дърво' (вж.); вокализмът остава неясен, или с *ра > ре*, както *брезда* от *бразда, подбредник, подбрадник*, вж. по-горе под *брада.*

вред¹, врѐдом 'навред; всички' (Сев. Родопи). — Произв.: *врѐдом, наврѐд, отврѐд.* — От по-старо ***въ рѧдъ,** начално значение 'това или тези, които са на един ред, от началото до край', вж. и *врѝчкото.* Формите *врют, врит, вrът* са диалектни варианти на стб. **въ рѧдъ,** вж. M i l e t i č, Die Rhodopemundarten 111 сл.; К. Мирчев, ГСУ-ИФФ 32 (1936), 12: Младенов, БТР 356; К. Костов, ИИБЕз 8 (1962), 315 сл.

вред² м. диал. 'вреда', 'настинка (Тиквешко), вж. *вреда̀.*

вреда̀ 'загуба, щета, пакост', **вред** диал.; стб. **врѣдъ** 'вреда, загуба; синина, оток по тялото' (Зогр., Мар., Син. тр., Син. пс., Супр.), **врѣдити** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), **врѣдьнъ** (Син. тр., Хил. листи), **врѣждати** (Син. тр., Супр.), **врѣждение** (Син. тр.). — Произв.: *врѐден, врѐдност, врѐдя, вредѝтел* (от рус. *вредитель*, заето от стб.), *вредѝтелен, вредѝтелски* (от рус. *вредительский*), *вредѝтелство* (от рус. *вредительство*), *вредлѝв* диал. 'вреден, опасен', *вредя̀сал* 'който е с подут корем' (Копривщица), *вредо̀сан = наврѐден* 'силно настинал' (Тиквешко); *заврѐдя; наврѐдя, наврѐждам, навредя̀вам; навря̀жам, на̀вреде* 'докосвам болно място' (Банско); *обезвредя̀, обезвредя̀вам; поврѐда, поврѐдя, поврѐждам; разврѐдя (се), разврѐждам (се)* диал. '(за рана) подлютявам (се)'; *уврѐдя, уврѐждам; вредоно̀сен, вредотво̀рен; безврѐден, безврѐдност, безврѐдие.* — Срхр. диал. *врѝјед* 'пришка, цирей', *вређати, врȇђāм* 'обиждам; повреждам рана', словен. *vrèd* 'нараняване, повреда, обида', рус. *веред* 'цирей, пришка', книж. *вред* 'загуба, щета' (заето от стб.), чеш. *vřed* 'цирей', пол. *wrzód* 'цирей', горлуж. *bŕód*, доллуж. *ŕod.* — Праслав. **verdъ.* — Сродно с латв. *ap-virde* 'цирей', стинд. *várdhati* 'расте', ие. корен **werdho-* 'изпъквам, раста'. — Формата *вреда* е променила рода си от стб. **врѣдъ** (запазено само в някои диалекти, срв. *вред²*), вероятно под влияние на думата *беда̀*, която е близка по значение.

врѐдам 'струвам, чина' (Солунско). — От основата *вред-* във *врѐден²*.

врѐден¹, врѐдна, врѐдно, прил. 'който носи, причинява вреда, щета, опасност'. — Производно от *вреда̀*, различно от *врѐден²*.

врѐден² 'похватен, сръчен, способен' (Самоковско, Радомирско, Софийско, Банско, Солунско, Горнооряховско; Булгаркьой, Кешанско), 'който струва, добър, ценен' (Солунско), **вря̀дан** (Плевня, Драмско). — Произв.: *врѐдност* 'умение, сръчност, похватност' (Солунско), *една̀ш, та вредна̀ш* 'един път, и то както трябва' (Банско); *неврѐден* 'непохватен, неспособен' (Софийско, Ботевградско); *прѝвряден* 'чевръст, работлив' (Новопазарско); *развреднѐя се, развредня̀вам се* диал. 'ставам чевръст, бърз; заработвам живо'. — Срхр. *врѝјѐдан* 'способен, достоен', *вријēдјети* 'имам стойност, струвам', *вријѐдност* 'стойност'. — Сродно със ствиснем. *wërd*, нем. *Wert* 'стойност', англосакс. *wërd* 'пари; награда'. Стб. **врѣдъ**

'загуба, вреда; отск', вж. *вредà,* от ие. корен **wer-dh-* 'нараствам, увеличавам', не е заето от немски, за което вж. Младенов, СбНУ 25, 42 сл.; заето в рум. *vrednic* 'достоен, работлив, способен'.

вредèц диал. 'способен човек'. — От основа **вред-* във *врèден²* (вж.).

врèдя, вж. **вредà.**

вреж, врèже 'стъбло на растение като тиква, диня и др.' (Габаре, Белослатинско; Стакьовци, Белоградчишко). — Произв.: МИ *Врèжот*, Енинджевардарско. — Срхр. *врију̀жа.* — От ие. **werghj-os, *werghj-om*, сродно с лит. *verž̃ys, viržŷs* 'въже', стсакс. *wurgil*, лат. *virga* 'жилава пръчка'; заето в рум. *vrej*, арум. *vreájă, vreáje* 'клонче, стъбло'.

врèкя, вж. *врèтище.*

врелèц 'вряла вода или гостба' (Банско, Габрово; Изт). — Произв. от мин. прич. *врял* и наст. *-èц*, вж. *вря.*

врелò 'извор, който блика силно', 'място, където река не замръзва' (Зап). — Често в МИ. — Срхр. *врѐло* 'извор'. — Произв. от гл. *вря, из-вѝр-ам*, вж. *вря*; за образуването и значението срв. праславянското **žrьdlo*, бълг. *ждрелò* (вж.); заето в алб. *vrrellë* 'извор', вж. Селищев, Слав. нас. 189.

врèме 'основна форма на съществуването на материята наред с пространството; траене, измервано със секунди, минути и пр.'; стб. врѣмѧ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр. и др.), врѣменьнъ (Зогр., Мар., Син. тр., Супр.), врѣмененъ Ман. хр.), безврѣменьнъ (Син. тр., Супр.). — Произв.: *врèменен, временя̀* (свършен вид, старинно несв.), *временя̀вам; безврèме* нар. 'ненавреме', *безврèменен, безврèменник* диал. 'раст. мразовец, Colchicum autumnale'; *навременя̀, навременя̀вам, наврèменен, навременя̀* 'понякога' (Търново), *навременѝ* диал. 'понякога'; *òвреме; повременя̀, повременя̀вам* диал. 'почаквам, потрайвам'; *провременя̀, провременя̀вам* диал. 'направям нещо на време'; *съврèменен* (от рус. *совремéнный*), *съврèменник* (от рус. *совремéнник*), *съврèменност* (от рус. *совремéнность*); *ỳвреме*; *благоврèмие* диал. 'сгодно време; свободно време'; *друговрèмски* диал. 'старовремски', *едноврèмски, едноврèмешен, староврèмски, староврèмешен, товрèмешен* диал. 'едновремешен'.— Срхр. *врѝјеме*, словен. *vrême*, струс. *верéмя*, укр. *вéреме* 'хубаво време', белорус. *вéреме* 'време', стпол. *wrzemię.* — От ие. **wert-mēn* от ие. корен **wert-* 'въртя' и наст. *-men*, за която срв. *плèме*, стб. плє-мѧ, сèме, стб. сѣ-мѧ и др. — Сродно със стинд. *vártman-* 'път, коловоз'. За значението срв. лат. *annus vertens, aniversārias*; заето в рум. *vrême* и в рус. *врéмя.*

врèнга диал. 'венерическа болест', вж. *фрèнга.*

врес¹, вж. *вряс.*

врес² 'отгоре на, върху, връз' (Делчево, Кочанско). — Кръстоска от *връз* 'върху' (вж.) и *през* (вж.).

врèскам, вж. *вря̀скам.*

вретèн диал. 'мярка за земна повърхност, равна приблизително на $^1/_4$ декар', **вртèно** 'вид мярка за земна площ, уврат' (Солунско). — Произв. от гл. *въртя̀*; значението вероятно е възникнало във връзка със завръщането на ралото при

оране; срв. синонима му *ỳврат* от същия произход, рус. *верстá*, бълг. *връст(ник)* и др.

вретѐно, диал. **вр̌ътѐно** 'стругувана пръчка за ръчно предене', **вр̌ътѐно** 'ос на точиларско колело, на валявица, на воденица и др.' (СЗ); стб. врѣтєно (Повѣсть врем. лѣтъ, заето от стб.). — Произв.: *вòдно вретѐно* 'насекомо водно шило, Libellula depressa' (Рила), *мѐче вретѐно* 'раст. полски хвощ, Equisetum arvense', 'змийски лапад, Arumitalicum' (Берковица), *вретѐнце* 'част от чекрък, с която се суче прежда' (Урумбеглии, Бунархисарско; Коджа бунар, Мала Азия), *бàбино вретѐнце* 'раст. Lithospermum' (Гевгели; Биралци, Кайлярско), *въртѐнце* 'пръчица, в която се вкарва цевта на совалка' (Дерекьой, Гюмюрджинско), *вратенàн шиш* 'вид дебела кука за плетене' (Козичино, Поморийско), *вретенàр* 'който прави и продава вретена', 'циганин' (Солунско), *вретенàрка* 'която прави и продава вретена', диал. 'вид риба с вретенесто тяло, Aspro asper' (Тетовско), 'циганка' (Солунско), *вретенàрски* 'прил. от вретенар', 'цигански' (Солунско), *вретѐнест, вретенѝ, вретеня̀ва=вретеня̀са, вретеня̀сва* '(за житно растение) пуща стъбло' (СИ), '*вретѐнува* (ЮЗ), *вертѐнка* диал. 'раст. Morchella conica', за метатезата срв. диал. *гардѝна* < *градѝна, вартà* < *вратà* и др.; *извретеня̀, извретеня̀вам; вретеновѝден.* — Срхр. *вретѐно,* словен. *vreténo* 'вретено; горен диск на грънчарско колело', рус. *веретенó* 'вретено; ос на разни уреди, мелница, котва и др.', чеш. *vřeteno,* словаш. *vreteno,* пол. *wrzeciono,* горлуж. *wrjećeno,* доллуж. *rješeno.* — Сродно със срвиснем. *wirtel* 'прешлен за предене, прешлица', кимр. *gwerthyd* също, стинд. *vártanam* (= стб. врѣтєно) 'въртене, обикаляне; хурка', *vartulas* 'кръгъл', *vartulā, vartam* 'прешлен (на вретено) за предене'. — Произв. от същия корен, от който е гл. *въртя̀.* Диалектната форма *въртѐно* е вторична, повлияна от гл. *въртя̀.*

врѐтище 'голяма торба, чувал' (СЗ), **вря̀тишче** (Банско); стб. врѣтнштє (Зогр., Мар., Син. пс., Супр.). — Вж. *врещ, врѐща.* Формата *врѐтище* е увеличителна, за разлика от *вреща, врещ* и формите в останалите славянски езици.

врѐча, вж. **врѐтище.**

вречà, врѐча диал. 'пищя, рева'. — Произв.: *заврѐча, заврѐчвам; изврѐча, изврѐчвам; поврѐча, поврѐчвам; разврѐча се, разврѐчвам се.* — От *вря̀кам* (вж.).

врещ, врѐща 'вретище' (СЗ), **врѐча** (Белослатинско; СЗ), **врѐкя** (ЮЗ). — Срхр. *врȅча,* словен. *vrȇča,* рус. *веретá, верéтье,* стчеш. *vřece, vřecko,* словаш. *vrecko,* пол. *wór, worek* 'чувал'. — Праслав. **vert-,* сродно с гр. *ἀ-ορτή* 'чувал, мях', лит. *virtine* 'връзка, снопче', *veriù, vérti* 'отварям, затварям', латв. *verju, vert* 'връзвам' и др., произв. от ие. корен **wer-* 'връзвам'; начално значение 'предмет, в който се пъхат, навират неща'; за значението срв. *вързòп* от гл. *връ̀звам.*

врещ 'горещ' (Ст. Загора). — Запазено старобългарско сегашно причастие, както *горѐщ, вонѐщ,* вж. *вря.*

Врѐщица геогр. — приток на Бързия, която се влива в Огоста, **Вреш дере** дол при нос Емине, **Врѐчка** извор при Буново, Пирдопско, начало на Етрополската река, **Вречовец** река при Средогрив, Белоградчишко, **Вречевски дол** дол при Плашивец, Белоградчишко. — Вж. *вря, извѝрам.*

врещя̀ разг. '(за коза) издавам писклив глас; (за дете) плача с резлив глас, подобно на кози крясък'. — Произв. *заврещя̀, заврещя̀вам; изврещя̀, изврещя̀вам; наврещя̀ се, наврещя̀вам се; поврещя̀, поврещя̀вам; проврещя̀, проврещя̀вам; разврещя̀ се, разврещя̀вам се.* — Вж. *вря̀скам.*

врйкам 'врякам' (ЮЗ). — По всяка вероятност кръстоска от *врякам, врѐкам* и *вйкам, рйкам* 'рева, викам' (вж.).

врис 'извор' (Ю, ЮИ). — От нгр. *βρύση, βρύσις* 'извор, чешма'.

врйскам, врйсвам, врйсна диал. 'врещя, вряскам' (ЮЗ). — Произв.: *врйскот* 'вряскане'. — Кръстоска от *врѐскам* и *пйскам*.

врит 'всички' (Родопите). — От стб. **въ рѧдъ,** срв. *вред*[1].

врйчам се, врекà се 'обещавам'. — Съставено от представка *в-* и гл. *рекà* (вж.), срв. рус. *врекáться, врéчься*.

врйчкото 'всичкото' (Габрово, Ксантийско). — От стб. **въ рѧдъ,** повлияно от *всйчкото*, срв. *вред*[1], *врют*.

врйя, врйем 'вря' (ЮЗ). — От *вря,* кръстосано с глаголи като *крйя, трйя, бйя* и др.

врòде остар. 'във вид на, като'. — От рус. *врóде*, вж. *род*.

врокозỳн, вж. *вракозỳн.*

врỳглица диал. 'сватбарско знаме', вж. *хорỳгва.*

врук, врỳкя, врỳкьо 'горещ' (Велес). — Произв. *врỳкина* 'горещина'. — Заето от срхр. *врӯħ*, по произход причастие, стб. **вьрѧшть** от гл. **вьрѣти** 'вря'.

врукянче таен говор 'дърво за строеж' (Кривопаланско). — Неясно.

връв 'тънко въже'; стб. **врьвь** (Зогр., Мар., Асем., Супр.). — Произв.: *вѝрва* (СИ), *врѐвка* 'връв' (Асеновградско), *връвчйца* умал. от *връвка, вѝрвйца, вѝрвйчка* умал. от *вѝрвйца, връвца* 'връв', *вѝрвче* (Велес), *връвце* мн. ч. 'врѐзки за цървули' (Ошане, Белоградчишко), *връвчàнка* 'връв за цървули' (СЗ), *вървенйк* 'китена черга, китеник' (Копривщица, понеже е вървена, правена чрез вкарване на нишките), *вѝрвя* 'вкарвам връв през нещо', *върволйцам се* 'ходя насам-натам без работа' (Търново), *врѐвчи се* 'върви (едно след друго), точи се' (ЮЗ); *навѝрвя, навѝрвям* 'вкарвам връв в нещо', диал. 'тръгвам', *наврѐвки* диал. 'върви за цървули'; *извѝрвя, извѝрвям* 'изнизвам връв от някъде'; *обѝрвя, обѝрвям* диал. 'навивам конец около зашито копче, за да се затегне' (вж.); *провѝрвя, провѝрвям; развѝрвя, развѝрвям* 'изваждам, отвързвам връв', *разврѐвлйм, разврѐвлявам* 'разтървавам, разделям' (Кюстендилско). — Срхр. *в̑рвца*, словен. *vȓv*, рус. *верёвка, воровина, воровьё*, струс. *вьрвь*, чеш. *vrv*. — Праслав. **vьrvь*. — Сродно с лит. *virvė̃*, латв. *virve* 'въже', *api-vara* 'въже', латв. *vērt* 'нареждам, редя', стпрус. *wirbe* от лит. *vérti* 'вдявам, конец', гр. (*F*)*ἐρύω* 'тегля, дърпам', *Fρυτήρ* 'връв, ремък, въже; който обтяга лък, стрелец', стинд. *varatrā̃* 'ремък, въже'. — Срв. от същия произход *вървя̀*; заето в алб. *vrpc* 'връвчица' (R. Bernard).

връг (врг) 'гаванка за кълцане на лук и др.' (Трън), **врък** 'голяма чаша, кратуна' (СЗ), **фрък** диал. 'кратуна, с която пият вино'. — Срхр. *в̑рг* 'кратуна за гребане на вода'. — От *вѝрга* 'буца по стъбло на дърво', от каквото изпърво са правени гаванки като от по-здраво дърво; в такъв случай значението на думата в срхр. е вторично, възникнало от това, което е запазено в бълг. R. Bernard

(писмено) отнася тук и следните думи: словен. *hŕga* 'върга на дърво; подутина, оток', *hŕg* 'фуния от кратуна; съд за поливане'.

връга таен говор 'силен, як човек' (Лешко, Благоевградско). — От *върга* 'буца по дънер на дърво', понеже врагата е от сбита, яка дървесина; значението е възникнало по метонимичен път, както много други думи в тайните говори.

връжля̀к 'сухи клечки, съчки' (Пирот). — Начално значение 'нещо вързано', произв. от гл. *вържа* с наст. *-ля̀к*, за която срв. *кожля̀к, мръшля̀к* и др.

връз предл. 'върху' (ЮИ Тракия, Кюстендилско, Горнооряховско, Ботевградско), диал. 'нагоре по; върху'. — Произв.: *навръ̀з* 'върху, отгоре'. — Кръстоска от *връху̀* и *въз* (вж.).

връз ж. диал. 'плод'. — Произв. от *връзвам* в значение 'давам, раждам плод'.

връзвам, вържа 'съединявам (нишки, въже и под.) във възел; стягам с въже', диал. 'давам, раждам плод'; стб. **отвръстиѥ** 'створ', **оуврѣсти, оуврьзѫ** 'отварям', **поврѣсти, поврьзѫ** 'връзвам' (Супр.), **отврьзати, -аѫ** 'отварям' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), **отврѣсти, отврьзѫ** 'отварям' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Син. откъси, Клоц., Сав. кн., Супр.). **развръзениѥ** 'мъка' (Супр.), **развръзати, развръзаѫ** 'отварям' (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн.), **разврѣсти, развръзѫ** 'отварям' (Зогр., Мар., Асем. и др.), **пооуврьзениѥ** 'душевна мъка' (Супр.). **оуврѣсти, -врьзѫ** 'поотварям' (Супр.).— Произв.: *връзва̀ч, връзва̀чка, връзка, връзма̀* диал. 'торба за сено', *вързо̀п* (вж.), *вързà̀ло = върза̀тка* диал. 'връв на чувал', *вързъль* 'възел' (Ново село, Видинско), *връзло̀* 'нещо вързано' (Странджа). *въ̀рзаница* 'торба, бохча' (Банско), *вързаница = върза̀йнца* 'вързоп, бохча' (Вранещица, Кичевско), *въ̀рзанка* 'няколко предмета вързани на едно' (Растоше, Реканско), *вързак* 'вързоп, връзка' (ЮЗ), *вързà̀лка* 'черна забрадка' (Булгаркьой, Кешанско). *въ̀рзалка* 'връв за гащи' (Велес), *вързà̀ло* 'кърпа, която се връзва над феса' (Ерменкьой, Узункюприйско), *вързу̀ячка* 'магия за полово безсилие' (Велес), *вързѝлня* 'прът за притягане сено в кола' (Търновско), *вързул = вѐрдзул* диал. 'вързоп', *въ̀рзулец* 'възел' (Кичевско), 'чеп на дърво' (ЮЗ), *въ̀рзуница* 'връв с нанизано нещо' (Могилово, Чирпанско); *довъ̀ржа, довъ̀рзвам; завъ̀ржа, завръ̀звам, за̀вbelieve* диал. 'завързал плод', *завърза̀к* диал. 'дребен човек; раст. Centuculus minimum', *завързо̀к* (СЗ), *завръ̀зка; извъ̀ржа, извъ̀рзвам; навъ̀ржа, навъ̀рзвам, навъ̀рзалки* 'неприятности' (Прилеп); *овъ̀ржа, овъ̀рзвам; обвъ̀ржа, обвъ̀рзвам, обвъ̀рзаност; отвъ̀ржа, отвъ̀рзвам, одвърживи* 'раст. Sedum annum' (Бистрица, Софийско); *повъ̀ржа, повъ̀рзвам, повръзло̀* диал. 'дръжка на съд; връв за връзване нож на пояса', *повързà̀ло = повързà̀лник* диал. 'пръчка, на която се окача основата при затъкаване', *по̀връз* 'наниз от стари пари' (Белослатинско), *по̀върза* 'превръзка за рана' (Банско), *повързло̀* 'дръжка на котел, кофа и др.'; *подвъ̀ржа, подвръ̀звам, подвързва̀ч, подвързва̀чка, подвързва̀чница, подвързѝя, подвръ̀зка* 'връзка за връзване на чорап под коляното' (Зап); *превъ̀ржа, превръ̀звам, превръ̀зка, превръзло̀* диал. 'дръжка на котел', *'превързок* 'платнена ивица, окитена с монети за украса' (Кичевско); *привъ̀ржа, привъ̀рзвам, привъ̀рзаност, привъ̀рженик, привъ̀рженичка, привързà̀лник = привързà̀ло* диал. 'повързало'; *развъ̀ржа, развъ̀рзвам, развръ̀зка, развързан бу̀рен = развързà̀нче* 'раст. изсипливче, Herniaria hirsuta' (Търново); *свъ̀ржа, свъ̀рзвам, свръ̀зка; совъ̀ржа, совъ̀рзвам* диал. 'развързвам'; *сувъ̀ржа, сувъ̀рзвам* диал. 'свързвам'; *увъ̀ржа, увъ̀рзвам, у̀връз* диал. 'обещание'. — Срхр. *вр́сти се, вр́зе̄м се* 'въртя се, мотая се', *вр́зати, врза̄м* 'причаквам, дебна', *завр́сти, завр́зе̄м* 'завързвам', словен. *vrzniti, vrznêm* 'отварям', рус. *от-верза́ть* 'отварям', *вѐрзить, верзтѝ* 'бръщо-

левя', укр. *отверзти́ ся* 'отварям се', пол. *powróz* 'въже, връв', *powrózło* 'въже, усукано от слама', горлуж. *powřesło* 'въже, усукано от слама'. — Сродно с лит. *veržti, veržiù* 'връзвам, стягам, притискам', *viržis* 'връв, въже', *varžaũ, varžýti* 'свързвам в едно', ствиснем. *wurgen* 'стягам за гушата, душа', стисл. *urga*, вж. Holthausen, ZfslPh 22 (1954), 147, англосакс. *wurgil* 'въже', гр. *ἐρχατάω* 'заграждам', *ὄρχατος* 'градина'.—Ие. корен **wergh-*; заето в алб. *vërzellik* 'гривна'.

връкну(в)ам, връкнам 'загрижен съм за някого' (Йедоарце, Тетовско). — Неясно.

врън междум. за наподобяване шум на вретено. — Произв.: *връ̀нкам'* (за вретено) издавам еднообразен шум при предене', '(за котка) преда' (СЗ), 'издавам шум като преда' (Говедарци, Самоковско), 'дотегливо искам нещо от някого' (СЗ, СИ), *врънка̀ло* 'фарфалак, пумпал' (СЗ), 'ревливо и капризно дете' (Странджа), *изврънкам, изврънквам; разврънкам се, разврънквам се.* — Звукоподр., по шума от въртенето; за наст. срв. подобни глаголи *дрънкам, звънкам.*

врънчо таен говор 'дъжд' (Смолско, Пирдопско). — Произв. от гл. *върне* 'вали дъжд' и наст. *-чо*, вероятно за олицетворяване, срв. *сл̀ънчо, мѐсечко*; вж. *върне.*

връст 'възраст' (СИ; Ботевградско, Асеновградско): *те са една връст* 'връстници са', диал. 'височина на човек или на животно, ръст', **връсти** 'еднакви прътове, които преплитат около кол като градят плет' (Коларовград); стб. **връста** 'възраст' (Син. тр., Супр.), **съврьстникъ** 'връстник' (Ман. хр.). — Произв.: *връ̀стен* 'който е с връст, пораснал', *връстни̇к* 'който е на едни години с някого', *връстни̇чка, връстни̇ца, връстна̀к* диал. 'връстник', *и̇зврьсен* 'много голям' (Банско), диал. 'отличителен, хубав', *невръ̀стен, околовръст* диал. '(на)около', *околовръ̀стен.* — Срхр. *вр̀ста* 'вид, категория; порода (добитък); линия, черта; редица', словен. *vŕsta* 'ред, вид, възраст', рус. *верста́* 'мярка за дължина = 1060 м.; километричен стълб; прилика, равенство; възраст; лицева част на зидария', чеш. *vrstva* 'пласт', *vrstevník* 'връстник', словаш. *vrstva* 'ред', пол. *warstwa* 'пласт', горлуж. *woršta.* Славянските думи произхождат от ие. **wr̥t-t-* и са сродни с лит. *var̃stas* 'обръщане на ралото при оран' (от ие. **wort-to-s*), *varsnà* 'обръщане на рало; миля', лат. *vorsus, versus* 'обръщане на ралото; ред, линия; стих (т. е. нов ред в стихотворение)', стинд. *vr̥ttás* 'объл, валчест'. Родът на думата е повлиян от равнозначната дума *възраст* срещу стб. **връста** от ж. р. Може би връзката иде и от еднаквото мн. ч. — *връсти.* — Произв. от гл. *въртя̀*; начално значение 'обръщане на ралото при оран', от тук се развива значение 'бразда', т. е. 'равни по дължина ровове при оран', от него 'равен, еднакъв' (за предмет, години, възраст и др.). — Вж. *въртя̀*; заето в рум. *vîrstà, vrîstă* 'ивица по плат; възраст', арум. *vîrstă* 'възраст, епоха', *vîrstnik, vrîstnic* 'връстник', алб. *vërsë, vërtsë* (от *vërstë*) 'възраст', *vërsnik, versnik, vërsënik* 'връстник'.

врът¹ 'всички' (Лезгар, Малгарско; Приморско, Бургаско; Странджанско). — От стб. **въ радъ**, вж. *вред¹*. Фонетичната промяна стб. **ѧ** > нбълг. **ъ** е станала под влияние на местоимето *сът, съта, сто* 'цял'; за последния случай срв. *врѝчкото* от стб. **въ радъ** под влияние на мест. *всѝчкото.*

врът² 'градина' (ЮЗ), 'зеленчукова градина' (Кичевско); стб. **врьтъ** 'градина' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр.), **врьтоградъ** 'градина' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Ман. хр.), **врьтоградарь** 'градинар' (Мар., Асем., Ман. хр.), **врьт(ъ)попрадъ** 'ловен парк, градина за лов, *παράδεισος*' (Супр.). — Произв.: МИ *Въртогра̀д* при Корница, Гоцеделчевско и при Девин. — Срхр. *вр̏т* 'градина'

(от ие. **wr̥to-s*); рус. *вертогра̀д* 'градина' е заето от стб. — Някои смятат, че е германска заемка, срв. гот. *aúrtigards* 'зеленчукова градина', англосакс. *ortgeard*, англ. *orchard*, сродно с лит. *veriù, vérti* 'затварям, заключвам', вероятно от начално значение 'заграждам', тохар. В *warto, wärto* 'градина; дъбрава'; основно значение 'затворено, оградено място'. — Фонетичните промени, именно рус. *верт-*, стб. **врьт-**, показват, че думата може да бъде праславянска, срв. *врата̀*.

врѣткам, врѣтвам, врѣтна, вж. *вѣртя̀*, срв. *врѣцкам*.

врѣтлѝга диал. 'раст. вратика', вж. *вратѝка*.

врѣх¹, мн. **вѣрховѐ** 'най-висока част на нещо'; стб. **врѣхъ, врьхъ** (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. пс., Син. тр., Супр., Макед. кир. листи), **врьховьнь** (Асем., Син. тр., Супр.). — Произв.: *врѣхни: врѣхна дреха, врѣхнина* 'разлика, която се добавя при размяна на неравностойни предмети; притурен данък; сума за разноски', *врѣхлест* диал. 'островрѣх', *врѣхо̀вник* 'врѣх на конопено стъбло' (Шишко̀вци, Кюстендилско), *врѣ(х)о̀вница* 'първа дъска от разбичен труп; дъска, която служи за капак' (Банско), *врѣвовѝнье* 'останки от зеленчук или грозде по върха на стъблото, които са останали след беритбата' (Светиниколско), *врѣхара̀к* съб. 'тънки клони', *врѣхчец* 'врѣх на дърво' (Габрово), *вѣрхо̀вен, вѣрховенство* (Вазов), *вѣрхо̀вност* (Вазов), *вѣрхова̀т* диал. 'пълен до горе, с врѣх', *вѣрхова̀тя* 'пълня до горе', *вѣрху̀шка* (от рус. *верху̀шка*), *вѣрха̀р* съб. 'тънки клони', диал. 'остатък от избрани неща', 'плод от върха на растение' (СИ), *вѣрха̀рки* (чушки) '(чушки) от върха на стъблото', *вѣрха̀рче* 'умал.; слаб, хилав човек' (Габрово), *вѣрха̀т* диал. 'който е с (остър) врѣх, препълнен с врѣх', *вѣрхина̀* (СИ), *вѣрхѝще* увел. (Вазов), *вѣрхом* 'нагоре': *да се издигне вѣрхом* (Българи, Мичуринско), *с вѣрхом* 'с врѣхнина, с лихва': *заем с вѣрхом се врѣща, вѣрхушна дреха* 'врѣхна дреха' (Странджа), *врѣшиня* 'цяло дърво, отсечено за горене', *врѣшник* 'издут железен капак на подница; навес над огнище за дим', *врѣшнѝк* 'врѣхна дреха' (Харманли), *врѣшня̀к* 'раст. мурика, Bruckenthalia spiculifolia', *врѣшля̀к* 'тънки съчки' (СЗ), *врѣшка* 'врѣх на отсечен бор' (Банско), диал. 'врѣх на предмет', *врѣшки* прил.: МИ *Врѣшка чука* в Зап. Ст. планина, *врѣшлѐ* 'врѣх на растение' (Странджа), *вѣрше*, съб. 'върхове на дърво или растение' (Изт), *вѣршен* диал. 'пълен до върха', *вѣршище* диал. увел., *вѣршѝна* 'листник', *вѣршина* 'дребни клони' (Изт, Зап), диал. 'вѣрлина, прът', *вѣршиня* диал. 'младо дръвче', *вѣршѐц* умал., МИ *Вѣршѐц*, Берковско, *вѣршен* диал. 'врѣх на дърво или на предмет', *вѣршиня̀к* диал., съб. 'храсталак'; *безврѣшник* 'боб, който расте без вейки' (Търново); *доврѣх* диал. 'до горе'; *завѣрша̀, завѣрша̀вам* диал. 'издигам нещо с врѣх'; *извѣрхоня̀, извѣрхоня̀вам* 'напълвам с врѣх' (Търново), *изврѣхвам* диал. 'направям нещо до край', *изврѣх* диал. 'до горе, до върха', *изврѣхлѐстя, изврѣхлѐстям* диал. 'изострям, наострям' (вж. *врѣхлест*), *извѣрхова̀тя* диал. 'напълвам с врѣх', *извѣрша̀, извѣрша̀вам, извѣршам* диал. 'направям нещо с врѣх', *ѝзвѣршен* диал. 'по-добър, по-майсторски направен'; *наврѣх* диал. 'отгоре на, върху; на самия ден', *навѣрхова̀тя* диал. 'да напълня с врѣх'; *повѣрхнина̀, повѣрхност, повѣрхностен* (от рус. *повѐрхностный*); *сврѣха* диал. 'завършек, край'; *жѣлтоврѣх* диал. 'аблен, Trolius europaeus', *златоврѣх, златовѣрщец* диал. 'раст. петров кръст, Lilium (bulbiferum, martagon); раст. Sedum rhodiola', *игловрѣх* диал. 'раст. сипаница, Alyssum', *кѣрноврѣх* диал. '(за растение) с пречупен врѣх', *кѣрновѣрша* 'чупя врѣх на растение' (СЗ), *островрѣх, суховрѣх, цѣрноврѣх* 'раст. риган, Origanum vulgare' (Трън, Брезнишко), *черноврѣшка* 'раст. риган' (Горна и Долна Любата, Босилеградско). — Срхр. *vȓх*, словен. *vȓh*, рус. *верх*, чеш., словаш. *vrch*, пол. *wierch, wierzch, wierzchołek*, горлуж. *wjerch*, доллуж. *wjerch*. Праслав. **vьrchъ*, стара *u*-основа, ие. **wr̥su-s*. —

Сродно с лит. *viršùs*, латв. *vìrsus* 'горна част, повърхнина, планински връх' (от ие. **wr̥u-s*), стангл. *wrisil* 'великан', ирланд. *ferr* 'по-добър, по-горен', *farr* 'колона', лат. *verrūca* 'пъпка, брадавица', стинд. *varṣimā́*, *vars̥mā́* 'височина, теме', *várṣiṣtha-* 'най-висок, най-горен'; заето в рум. *vîrf*, диал. *vîrv, vîrh*, алб. *vërshnik, fërshnik, vëshnik* 'връшник'.

връх² диал. 'врах (на гумно)'. — От *врахъ̀т* > *връхъ̀т* > *връх*. — Вж. *врах*.

връх³ 'върху' (Котленско; Горнооряховско). — Съкратено от *върху* (вж.), както *отдо̀л* от *отдо̀лу, отго̀р, озго̀р* от *отго̀ре, озго̀ре* и др.

връ̀ха, връ̀хам 'вършея' (Зап) — Произв.: *извръ̀хам, извръ̀хвам* диал. 'овършавам'. — Вж. *върха̀*.

връхлѝтам, връхлетя̀ 'попадам на нещо; постига ме нещо'. — Съставено от *връ̀х* 'върху' и гл. *летя̀* (вж.).

връц междум. за предене на котка (Ботевград), **връ̀цам, връ̀цкам (се), връ̀цвам (се), връ̀цна (се)** 'въртя се ту на една, ту на друга страна; завивам изведнъж' (Габаре, Белослатинско), 'ходя несвойствено и правя гримаси' (Копривщица), 'въртя; разкарвам, разигравам някого' (Странджа). — Произв.: *връ̀цкавец (врц-)* 'вид растение от лападовите' (Трън), *връцка̀ль* 'пумпал' (Странджа); *завръ̀цкам се, завръ̀цквам се; повръ̀цкам се, повръ̀цквам се; подвръ̀цкам се, подвръ̀цквам се; свръ̀цкам* 'обикалям напразно насам-натам, скитосвам' (Банско), *свръ̀цльо* 'който свръцка' (Банско), *свръ̀цла* 'която свръцка' (Банско); *головръ̀цла* диал. 'самохвалка', *головръ̀цльо* диал. 'самохвалко'. — Вж. *въртя̀, връ̀ткам*; за образуването срв. *боц, бо̀цкам*.

връ̀чва 'делва' (ЮЗ), **връ̀чка, връ̀чвиче** (Велес), **връ̀чма** (Дебърско). — Произв.: *връ̀чвица, връчвѐ* 'малка връчва' (Бобошево, Станкедимитровско), МИ *Връ̀чва*, често в Зап. Бълг., РИ *Връ̀чва* при Бадино, Станкедимитровско, *Връ̀чвата*, Радомирско, при Слокощица, Кюстендилско, *Връ̀чвите* при Драката, Петричко, *Връ̀чвище* в Кюстендилско, *Vîrciorova* в Румъния, вж. за него E. P e t r o v i c i, Балк. езикозн., III, 2 (1961), 95 сл. — Срхр. *вр̏ч* 'делва', *вр̀чина* 'нощно гърне'. — Вероятно заето от германски, свр. гот. *aúrkeis*, ирл. *orc*, гр. *ὗρχη* 'съд за солена риба', лат. *urceus, orca* 'гърне'. Начална форма **urk-i-s*, отдето стб. *връчь; за наст. срв. *кръ̀ч-ма, бѐр-ма* 'беритба', а за *връ̀ч-ва* срв. *дѐл-ва*. Според Р. Б е р н а р (устно) думата е заета направо от балканския латински език.

връ̀чвам, връ̀ча 'предавам лично, на ръка', **връча̀вам, връча̀** диал.; стб. въръучити (Супр., Ман. хр.), въръучати (Ман. хр.). — Рус. *вручи́ть, вруча́ть*, укр. *вручи́ти*, пол. *wręczać, wręczyć*. — Съставено от предлога *в* и *ръка̀*, калка от гр. *ἐγχειρίζω*, съставено от *ἐν* 'във' и *χείρ* 'ръка', *χειρίζω* 'държа в ръце, управлявам'; за образуването срв. *по-ръ̀чвам, за-ръ̀чвам*, нем. *ein-händigen* от *Hand* 'ръка'. — Вж. *ръка̀*.

връчка̀ници 'дупки на цървули за вкарване на вървите' (Н. село, Видинско). — Срхр. *вр̀ча̂нци* 'цървули без горна кожа'. — Вероятно произв от *връвча̀н* = прил. от *връ̀вка* 'връв за цървули'.

връ̀чма, вж. *връ̀чва*.

връшкѝ-тъпа̀н 'заклана овца или коза, с вирнати крака, която ще дерат' (Банско). МИ *Връ̀шка чу̀ка* в Западна Стара планина. — От диал. *връшки* = прил.

от *връх*, понеже преди да дерат овцете, ги надуват, за да им се отдели кожата и ги удрят с пръчка като тъпан.

връшник, вж. *връх*[1].

връщам, върна 'накарвам някого да отиде там, където е бил; давам това, което съм взел', диал. **вра̀щам, вра̀там, вра̀тим, вра̀кям, вра̀йкям, вра̀кюм;** стб. **вратити сѧ** (Зогр., Мар., Сав. кн., Супр.), **вратити, вращѫ** (Ман. хр.), **възвраштати (сѧ)** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **възвраштениѥ** (Асем., Син. тр., Супр.), **възвратити** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс. и др.), **отвращати сѧ, повратити сѧ, развратити, съвратити сѧ, съвращати сѧ, съвъзвращати сѧ** (Ман. хр.). — Произв.: *врънище* 'птица, която събира рибите' (Дойран), *връща̀ч, връща̀тел* техн., *връща̀телен, вра̀тка* 'връщане, завръщане' (Велес); *възвръщам, възвъ̀рна, възвра̀щам* диал., *възвра̀тен, възвратки* 'повратки у тъста след сватбата' (Булгаркьой, Кешанско; Българи, Мичуринско); *завръщам, завъ̀рна, завра̀щам* диал. 'запретвам (ръкави)', *за̀врат* в израза *о̀врат-за̀врат* нареч. 'там (при посочване къде да бъде някой във всякакъв случай)'; *изврѣщам, извъ̀рна, извратѐн, извратѐност, изчеврѣцам се, изчевъ̀рна се* 'измятам се' (Врачанско), диал. 'разваля̀м си нравите, изхайтвам се', *извра̀тя, изчра̀щам* диал.; *наврѣщам, навъ̀рна* 'възвръщам, връщам' (Болград), *навра̀тува̀м* 'наклонявам, надигам се да пия' (Банско), *навра̀шчам* 'наклонявам, навеждам' (Банско), *навра̀щам, наврѣнем* 'наклонявам' (Софийско), *навратя̀, навратя̀вам* диал. 'насъсквам, надъхвам'; *обрѣщам се, обърна се* (от **об-връщам*, срв. *о̀бръ̀т*), *о̀бра̀т, обра̀тен, о̀бръ̀т* диал. 'край на нива, дето орачът обръща ралото в обратна посока' от *обрат*, по-старо **об-врат*, срв. *о̀блак, облекло̀ от *о̀бвлак, обѐся* от **обвѐся* и др., *о̀врат* (вж. *за̀врат*); *отврѣщам, отвъ̀рна, о̀твратки, о̀дрътки* 'възвратки' (Нови Пазар), *о̀твратно мя̀сто* диал. 'лошо самодивско място', *отвраща̀вам се, отвратя̀ се, отвра̀та, отвращѐние, отвратѝтелен, о̀твръ̀тник* диал. 'който отвръща', *отвръ̀тница* диал. 'която отвръща'; *околовра̀тя се* диал. 'обикалям около нещо'; *поврѣщам (се), поврѣщанка* диал. 'връщане', *поврѣщу̀лка* диал. 'връщане на хоро в обратна посока', *повъ̀рна (се), повра̀тя* диал., *поврѣща̀ч* техн., *по̀врат* диал. 'повратки', *по̀вр̀ът-за̀вр̀ът* 'при, на минаване' (Банско); *подврѣщам, подвъ̀рна* диал. 'връщам се', *подврѣщам се, подвъ̀рна се* диал. 'съгласявам се, отстъпвам'; *преврѣщам, превъ̀рна, прѐврат* диал. 'място, където могат да се катурнат кола; развален продукт, обикн. вино', *превра̀т, превра̀тен, превра̀тност, превра̀тушка* 'опасно място на път' (Банско), *превра̀шчам* 'прекатурвам' (Банско), *превратя̀, превратя̀вам, превра̀щам, превра̀тя* диал.; *разврѣщам, развъ̀рна, развъ̀рне се* '(за дъжд) почва да вали много и силно' (Прилепско), *развра̀т, развра̀тина* диал. 'развратница', *развратѐн, развра̀тник, развра̀тница, развраща̀вам, развратя̀, развра̀тнича* (от рус. *развра̀тничать*, основата е заета от стб.); *свръщам, свъ̀рна, свръно бѝле* диал. 'трева, която може да преправя, да превръща нещата'; *нѐврат* диал. 'голяма ладия, с която се плува само по течението на реката', 'място, отдето няма връщане' (Велес). — Срхр. *вра̀ћати, вра̀ћа̄м*, словен. *vráčati*, рус. *воро́чать*, също *враща́ть* (заето от стб.), чеш. *vřáceti, vrátiti*, словаш. *vracat'*, пол. *nawrót, zawrót, powrót* 'връщане', *wrócić* 'връщам', горлуж. *wróćić*, доллуж. *wrošiš*. — Формите с *връ̀т-* произлизат от ие. **wṛt-*, а с *врат-* от ие. **wort-*. В новобълг. глаголните форми са образувани предимно от степента *врът*, докато в стб. са от степента *врат*.

врют, врю 'всичко, всички' (Родопите). — От стб. **въ рѧдъ**, дето стб. **ѧ** > *йо* в говора, срв. *гльодам* от стб. **глѧдати**, редуцирано *йу, ю* в неударено положение, вероятно като проклитика; от същия произход срв. *вред*[1], *вр̀ът, врѝчкото.*

вря '(за течност) кипя'; стб. **вьрѣти, вьрѭ, вьрѧщи** (Супр.), **врѣние** 'кипеж, гняв' (Ман. хр.). — Произв.: *врелò* 'буен извор' (Зап) (вж.), *врельинье* 'горещини' (Йедоарце, Тетовско), *врелèц* 'горещо ядене' (Габрово), 'вряла вода' (Ботевград; Габаре, Белослатинско), 'голяма горещина, жега' (Беровско), *врен* 'горещ' (Дебърско), *врещ* 'горещ; който лесно увира' (Ст. Загора), *врешчèк* 'пералня с гореща минерална вода' (Банско), от прич. *врешч* (*tj* в говора дава *шч*), и наст. *-ек, врешчец* 'вряла вода' (Беровско), *врелòк* 'гореща вода; горещо време' (Странджа), РИ *Врещица* (вж.); *вир, вѝрище, вирỳлка, вирỳлек, вѝри се* '(за вода) събира се'; *възврѝ, възвѝрам; доврѝ, довѝрам; завѝря, завѝрвам, заврѝ, завѝрам; изврѝ, извѝрам* '(за извор, вода) излизам от земята; изпарявам се чрез врене', *ѝзвор, ѝзворец, ѝзворски, ѝзворище; навѝря се, навѝрвам се; подврѝ, подвѝрам* 'извирам по малко'; *преврѝ, превѝрам; разврѝ, развѝрам; уврѝ, увѝрам; язовѝр, язовѝрен.* — Срхр. *врѐти, врѝм, врѐло* 'извор', словен. *vréti*, рус. диал. *вреть, врéю* 'силно се потя', укр. *врити* 'вря, клокоча', белорус. *вреч*, чеш. *vřiti*, пол. *wrzeć, wrę* 'вря'. — Сродно с лит. *vérdu, virti* 'бликам, клокоча', *versmē̃* 'извор', латв. *vir̃t* 'варя'. — Ие. корен **wer-: *wor- *wr̥-*; срв. от същия произход *вар, вàркам, варѝ, врелò.*

врѝва 'шум от говорене, викове и крясъци', диал. 'дума, говор'. — Произв.: *врèвим* 'говоря' (Зап). — Словаш. *vrava* 'говор', *vraiet'* 'говоря', пол. *wrzawa* 'врява'. — От ие. **w(e)rē-* 'говоря', вж. *врач*; за наст. *-ва*, срв. *клѐтва.* Според R. Bernard (устно) от удвоена форма **vrē-vra-*; заето в рум., арум. *vreávă, avrevi* 'бърборя'.

вряк 'жабешко крякане', **врѝкам, врѝквам, врѝкна** '(за жаба) издавам крякане, крякам', разг. 'говоря гласно, шумно'. — Произв.: *врекàло* 'дете, което много реве', *врекло̀* 'дете' в израза *нямат врекло̀, нямат крекло̀* (Изт), *врѐкало* 'бърборко, пискало' (ЮЗ), *врекач* таен говор 'козел' (Кривопаланско), *врекана, вреканче* 'коза, яре' (Кривопаланско; Шлегово, Кратовско), *фрѝкнувам се* 'нахвърлям се с остри думи, скарвам се' (Банско); *заврѝкам, заврѝквам; изврѝкам, изврѝквам; наврѝкам се, наврѐкнато* диал. 'сопнато, сърдито'; *поврѝкам, поврѝквам; разврѝкам се, разврѝквам се.* — Може да бъде от звукоподражателен произход, ако *вряк* е начално междуметие, или от начално **werkaj-* и да е сродно с *врач* (вж.), както и с лит. *verkiù, ver̃kti* 'плача'.

вряс 'раст. маточина, Melissa officinalis' (Карнобат), **врес** (СИ). — Срхр. *врѝјес, врију̀сац, врију̀ска, врѝјесак* 'раст. Calluna vulgaris', словен. *vrē̂s*, рус. *вéрес, вéреск* 'раст. изтравниче, Asplenium trichomanes', чеш. *vřes* 'раст. Calluna vulgaris, раст. Erica', пол. *wrzos* също, горлуж. *wrjos*, доллуж. *rjos.* — Сродно с латв. *virsis*, покрай *vir̃zis* 'изтравниче', лит. *viržỹs* 'изтравниче', гр. *ἐρείκη* 'раст. Erica' от по-старо **Fερείκα*, ирл. *froech* също.

врѝсък 'пищене', 'писък на пеленаче' (Еленско), **врѝскам, врѝсвам, врѝсна; врѐскам, врѐсвам, врѐсна; врещѝ** 'пищя, крещя, плача, рева; (за коза) издавам звук'. — Произв.: *вресклѝв, вресклѝв, врескòль* 'дете, което много пищи' (Банско), *врескàч* таен говор 'коза' (Смолско, Пирдопско), *врескаче* таен говор 'яре' (Дебър), *врескот* = *врескотница* 'писък' (ЮЗ), *врескàло* 'плачливо дете'; *заврѝскам, заврѝскам, заврѝсквам, заврещѝ; изврѝскам, изврѝсквам; наврѝскам се, наврѝсквам се; поврѝскам, поврѝсквам; преврѝскам, преврѝсквам, превреѝщ; разврѝскам се, разврѝсквам се; сврѝскам, сврѝсквам* 'заврясквам; изврѝсквам'. — Срхр. *врѝсак*, словен. *vrȩ̀sk*, рус. *вѐреск, верезгà* 'вик, крясък', чеш. *vřesk, vřiskati*, пол. *wrzask, wrzeszczeć.* — От корен във *врѝ-ва* (вж.), разширен

с наст. *-ск*, за която срв. *пѝсък* (стб. пискъ), *пля̀сък, тря̀сък* и други звукоподражателни думи; от същия произход са *вря̀кам, врѐвя*.

все 'всички; всичко; още повече' (пред сравнителна степен: *все по-добър изглежда*), **сѐ, све** (ЮЗ), предимно с член **сѝ(от)** от *вси-от*, **сà(та)** от *вса-та*, **сѐ(то)** от *всѐ-то*; стб. **вьсь (весь), вьса, вьсе (въсе, все)** 'цял, всеки' (Супр., Син. тр., Ман. хр. и др.). — Срхр. *са̑в*, рядко *ва̑с, сва̏, свѐ*, словен. *vès*, рус. *весь, вся, всё, еще всё* 'постоянно', чеш. *vše*, пол. *wsze*, луж. *(w)šo*. — Праслав. ***vьchъ, *vьcha, *vьcho**, с точни съответствия в лит. *visas* 'цял, всеки', латв. *viss*, стпрус. *vissa-* 'цял', авест., стперс. *vīspa*, стинд. *viśvas* 'всеки, цял'.

все- първа съставна част на сложни думи, на които придава значение 1) 'общ за всички': *всенаро̀ден, всеславя̀нски, всебългарски, вседнѐвен, вседомо̀вно* диал. 'с всички хора от дома', *отвсе* диал. 'съвсем', 2) превъзходна степен: *всебла̀г, всеблагочестѝв, всесѝлен, всевла̀стен* и др.; стб. **вьсемогꙑи**, род. п. **вьсемогѫшта, вьсесрьдь, вьседрѫжитель** (Супр.). — Калка от гр. *παν-*, среден род от неопред мест. *πᾶς, πᾶσα, πᾶν* 'всеки, цял', срв. напр. *παν-αλκής* 'всесилен', *παν-άριστος* 'вседобър, най-добър', *πάν-αρχος* 'всевластен', *παντο-κράτωρ* = стб. **вьседрѫжитель** (Супр.) от *παντός* род. п. от *πᾶς* и *πᾶν*. — Вж. *все*.

всевѝшен, обикн. членувано **всевѝшният** 'бог'. — От рус. *всевышний*, вж. *все-* и *вѝшен*. Според Б. Цонев, Слав. глас, I (1902), 1, 27, наследено от традиционния писмен език.

всѐвлак диал. 'раст. поветица, Convolvulus arvensis'. — Вж. *съвлак, вла̀ча*.

всевъзмо̀жен, вж. *възмо̀жен*.

всегдà диал., поет. 'винаги, постоянно'; стб. **вьсегда** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Мак. глаг. листи, Сав. кн., Супр.), **въсегда, въсегдашнїи** (Ман. хр.). — Произв.: *всегда̀шен* диал., поет. — Срхр. *сва̏гда, сва̏гдар, сва̏гдашњи*, словен. *vsȅgdar, vsȋgdar*, рус. *всегда́*, диал. *всегды*, стпол. *wszegdy*. — Лит. *visadà* 'винаги', латв. *visad*. В славянските форми *-гда* е схванато като наставка и вероятно е сродно с лит. *kadà*, стинд. *kadā*, авест. *kadā* 'кога'. Думата може да произлиза и от ***вьсего года,** букв. 'през цялата година'; за значението срв. рус. *сего̀-дня* 'днес', букв. 'през този ден', а за образуването рус. *когда̀* от *кого̀ го̀да, тогда̀* от *того̀ го̀да, иногда̀* от *ѝного го̀да*.

вседѐле диал. 'отгоре над товара'. — Вж. *сѐдело, седя̀*.

всѐки, вся̀ка, вся̀ко 'който и да е измежду подобни, равноценни и пр.', диал. **вся̀кой,** диал. и рядко поет. **всяк, всек, всѐкиго, вся̀кого, вся̀кому, всѐкиму,** мн. **всѝчки,** диал. **всѝнца** (вж.), **всѝнки** (вж.); стб. **вьсѣкъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Супр.), **вьсѣчьскъ** (Син. тр., Син. пс., Клоц., Пражки глаг. листи, Псалми от Слук), **въсѣкъ, въсѣчьскъ** (Ман. хр.), **вьсакъ** (Сав. кн., Супр., Псалми от Слук), **въсачьскъ** (Супр.). — Произв.: *всекиднѐвен, всекиднѐвие, всекиднѐвност, всекиднѐвник* 'ежедневник', *всекича̀сен, всякоя̀к, всякоя̀ка, всякоя̀ко* диал. 'всякакъв', *сѐкояко* 'всеки, всичко' (СЗ), образувано от *вся̀ко* и наст. *-як*, както стб. **вьс-ѣкъ,** понеже във формата *всяко-* не се чувствува вече наст. *-як*; за образуването срв. *двоя̀к, троя̀к; вся̀как, вся̀какъв, вся̀кога* (вж.), *вся̀когаш, вся̀когашен; (в)ся̀чий* 'на всекиго' (Банско), срв. *нѝчий, нѐчий, вся̀чески*. — Срхр. *сва̏к*, словен. *vsâk*, рус. *всякий*, чеш. *všaký* 'всеки', *však*

'но, обаче', срв. бълг. *все пак*, пол. *wszak* 'всякак, все пак, впрочем'. — Основа *вс-* от стб. **вьсь** 'всеки, цял' и наст. *-як*. Формата *всѐки* е от по-стара ***вьсѣкъ** по сложното склонение, а *всѝякой, всѝякоя, всѝякое* е образувана по аналогия на *нѝякой* (вж.), *нѝякоя, нѝякое*.

вселѐна 'целият свят, всемир'; стб. **въселенаꙗ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), **въселеннѥ** (Син. пс., Супр.), **въселенїѥ** 'жилище, селище' (Ман. хр.), **въселеньскъ** (Асем., Супр.). — Произв.: *вселѐнски*. — В новобълг. заето от черк.-слав. или рус.; стб. **въселенаꙗ** е от по-старо **въселенаꙗ землѣ**, калка от гр. *οἰκουμένη* (*χώρα*) 'населена, обитаема (земя)'. — Вж. *вселя̀вам (се)*.

вселя̀вам (се), вселя̀ (се) рядко 'поселвам, настанявам да живее, да обитава някъде; вдъхвам, внушавам'; стб. **въсѣлꙗти (сѧ)** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **въселити сѧ, въселѣти** (Ман. хр.). — Съставено от предст. *в-* и корен в *сѐло* (вж.), *на-селѐние* (вж.).

всемогъщ, вж. *могѣщ*.

всеуслуша̀ние в израза **на всеуслуша̀ние** остар., книж. 'ясно и публично, за да се чуе от всички'. — От рус. *всеуслыша̀ние*, побългарено по гл. *слу̀шам* (вж.).

вси 'всички' (Зап), обикн. *си, сѝте*, мн. ч., стб. **вьси,** вж. *все*, срв. *вес*.

вси, вса, все 'цял' (Зап), членувано *вси̇̀(й)от, вса̀-та, всѐ-то* (ЮЗ). — Вж. *вес*.

всѝнки, всѝнка, всѝнко, мн. **всѝнки** диал. 'всичкият, всеки (един)'. — Възможни са няколко обяснения: 1) кръстоска от *вс-* (стб. **вьсь** 'всеки') и *-ѝнки, -ѝнка, -ѝнко* от стб. **инъ** 'някой, друг', т. е. 'всеки един = всеки', като наст. *-ки, -ка, -ко* е възникнала под влияние на *всѐ-ки, вся̀-ка, вся̀-ко*; срв. *всѝнца*; 2) от *вс-* (*вьсь*) и наст. *-ин*, с която се образуват единични предмети от цяло, срв. напр. *вѐ-ин, челед-ѝн-ка* 'вид гъба', *гра̀ждан-ин* и др.; значението на думата обаче противоречи на тоя тип думи, които означават отделен елемент от цяла група, докато в случая *всѝнки* означава тъкмо обратното — обхваща всички елементи, всеки от които може да се означи със стб. **вьсь** 'всеки'.

всѝнца 'всички (мъже)' (Зап). — Кръстосване от *всѝн-ки* (вж.) и числит. имена като *двоѝца, троѝца, четвѐрица*, употребявани също само за мъже.

всѝчки, всѝчка, всѝчко остар. 'всеки, всяка, всяко'; **всѝчки** мн. ч. от *всѐки*. — Началната форма е за ед. ч. *всѝчки* по сложно склонение, от по-старо **всѝчък*, произв. от стб. **вьсь** 'цял, всеки' (вж. *вес*) с умал. наст. *-ич-ък*, както *една̀-ичък, голѐм-ичък, мъ̀н-ичък, дрѐбн-ичък* и др.

всѝчкома диал. 'всички (мъже)'. — Образувано от *всѝчко* и *-ма* от числит. местоимé *два̀-ма*, срв. и *трѝ-ма, четирѝ-ма* и др.

вспѝхвам, вспѝхна диал. 'пламвам изведнъж; разгневявам се'. — Рус. *вспыха̀ть, вспыхнуть*. — Съставено от представка *вс-* от *въз-* и гл. *пѝхам* 'дишам полека, едвам' (вж.).

всрап 'сърбеж' (Лом). — Произв. от *сърбѝ ме* (вж.), срв. диал. *срабѝ ме*.

всу̀е книж. 'напразно, без полза'; стб. **въсоуѥ** (Син. пс., Супр.). — В новобълг. зaето от черковно-слав. или рус., съставено от предст. *в* и корен в *суета̀* (вж.).

всъде 'навсякъде', диал. **всъдѐ, всъду̀:** стб. **вьсѫдѣ** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **вьсѫдоу** (Зогр., Мар., Асем., Сав кн., Супр.), **въсѫдоу** (Ман. хр.). — Произв.: *навсъдѐ, навсъду̀, изотвсъде.* — Словен. *po-vsôdi*, рус. *всюду, по-всюду*, чеш. *všude, všudy, všady*, пол. *wszędzie, wszędy*, горлуж. *wšudy, wšudźe*, доллуж. *šuder.* — Прасл. **vьxǫdu, vьxǫde.* — Произв. от стб. **вьсь** 'всеки, цял' и частица **-ж-доу, -ж-дѣ**, срв. *къдѐ*, стб. **кѫдоу, кѫдѣ.**

всяк, вж. *всѐки.*

вся̀как, вж. *всѐки.*

вся̀какъв, вж. *всѐки.*

вся̀кога 'постоянно, винаги', диал. **вся̀когаш, вся̀коги, (в)сѐкоги, (в)сѐкогаш.** — Произв.: *вся̀когашен.* — Образувано от *вся̀ка, вся̀ко* по *ня̀кога* (вж.).

вся̀кой, вся̀коя, вся̀кое, вж. *всѐки.*

втàкам, втòча диал. 'пришивам разширителен клин на дреха'. — Съставено от предст. *в-* и корен в *тòча* (вж.).

втàксувам, втàксам 'обещавам' (ЮЗ; Мичуринско). — Съставено от предст. *в-* и гл. *тàксувам, тàксам* 'обещавам' или по-вероятно от кръстосване на *врѝчам* 'обещавам' (вж.) и *тàксувам* от гр. *τάξιμο* 'обещание'.

вталбàсувам, вталбàся 'натиквам, вкарвам': *вталбасих го в блатото* (Момчиловци, Смолянско). — Неясно.

втàсвам, вж. *фтàсвам.*

втвърдешки, втвърдешката 'с висок глас, силно' (Копривщица). — От предст. *в-*, *твърд* (вж.) и завършек от наречия като *лежешкѝ(м), лежешкàта, влечешкѝм, влечешкàта* и др.

втелѐсвам, втелѐсам 'попадам, налитам на беда', **втелѐсвам се** 'втелявам се' (К. Христов). — Неясно.

втеля̀вам се 'преструвам се на прост' (Търновско; СИ), 'противя се, инатя се' (Веригово, Карловско). — Произв.: *завтеля̀вам се.* — Вж. *телѐ.*

втѐсен, втѐсна, втѐсно 'виновен' (ЮЗ). — Вж. *втѐсувам.*

втѐсувам, втѐсвам, втѐсам диал. 'сгрешавам, сбърквам'. — От аористната форма *ἔ-φτεσσα* на гр. разг. *φταί(γ)ω* 'греша, виновен съм', срв. *φταίξιμο(ν)* 'грешка, вина'.

втищ, втѝще диал. 'копринена буба'. — От *фтищ, фтѝще* (вж.), като *вт-* се дължи на свърхстарателност.

втлàпвам, втлàпя, втлапя̀вам диал. 'внушавам, налагам на съзнанието'. — Вж. *тлàпя, тлап.*

вторàчвам, вторàча 'насочвам напрегнат поглед в нещо', **вторàчвам се, вторàча се** 'вглеждам се, взирам се', вж. *вторòчвам се.*

вто̀ри 'който следва след първия'; стб. **вътор҄ъ, вътор҄ын** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), **втор҄ын, вторѥ** нареч. (Ман. хр.), **въторопр҄ъвъ сѫботъ** 'втората събота след Великден' (Зогр., Мар.), **вътор҄ъкъ** 'вторник' (Асем.), **въторицеѭ** 'за втори път, втори път' (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *вто̀рник* (вж.), *вто̀ро, вто̀ря* диал., рядко 'правя нещо за втори път', *втора̀к* диал. 'дете или добиче на две години', *втора̀че* умал., *вторѝче* диал. 'гостуване на зет у тъста втория петък след сватбата'; *завто̀ря, завта̀рям* 'повтарям' (Врачанско); *ѝзвторо* диал. 'повторно'; *повто̀ра, повта̀рям, повторѐние* (от. рус.), *повторѝя* 'втора жена' (Вазов), *поворта̀н, повторта̀на* диал. 'който бозае след като е отбит', *повто̀рец* диал. 'мъж, който се е оженил втори път', *повто̀рка* диал. 'жена, омъжена втори път; втора съпруга на вдовец или на разведен; вид шарка по кожух', *повто̀рки* диал. 'леки житни зърна, които при отвяването падат на страни', *по̀вторна* диал. 'повторка', *по̀втором, по̀втор* 'повторно', *повтара̀ч* разг. 'ученик, който повтаря клас', *повтара̀чка, повтара̀к* 'втора коситба; трева от втора коситба, отава' (Банско); *второбра̀чен, второгодѝшен, второго̀дник* 'ученик, който повтаря клас', *второжѐнец* диал. 'който е женен втори път', *второжѐнка* диал. 'която е женена втори път', *второкла̀сен, второкла̀сник* 'ученик от втори клас', *второкла̀сница* 'ученичка от втори клас', *второразрѐден, второразрѐдност, второстѐпенен, второстѐпенност*. — Рус. *второ́й*, чеш. *úterý* 'вторник', пол. *wtóry*, горлуж. *wutory*. — Сродно с лит. *añtras, añtaras*, латв. *ùotrs* 'друг, втори', стпрус. *antars*, гот. *anþar* 'друг', осет. *ändär*; за значението срв. срхр. *дру̏ги* 'втори; друг'. — Ие. корен **ontoro-s* (**n̥toro-s*). Началното *vt-* в славянските езици не е ясно.

вто̀рник 'вторият ден от седмицата'; стб. **въторьникъ** (Асем., Сав. кн., Унд. листи, Супр.), **вътор҄ъкъ** (Асем.). — Произв.: *глух вто̀рник, усо̀в (усо̀вски) вто̀рник* 'вторник, който празнуват против глухота' (Кюстендилско), *сух вто̀рник* диал. 'вторник, който празнуват против суша и болести', *чрън вто̀рник* 'глух вторник' (СЗ), *вто̀рничен*. — Срхр. *у̏торник*, рус. *вто̀рник*; на стб. **вътор҄ъкъ** (Асем.) отговарят словен. *vtórek*, чеш. *úterý*, словаш. *útorok*, пол. *wtorek*. — Произв. от *вто̀ри* и наст. *-ник*; за образуването по реда на деня от седмицата срв. *четвъртък* от *четвъ̀рти, пѐтък* от *пѐти*.

второ̀чвам се, второ̀ча се диал. 'вторачвам се'. — От **втор(о)оча̀вам се* 'гледам напрегнато, взирам се'; за образуването срв. *вoча̀вам* диал. 'срещам се лично с някого, очи с очи' (вж.). За развоя срв. *дохàждам — дохо̀дя, пома̀гам — помо̀гна* и др., както и израза *гледам с четири очи* 'гледам напрегнато', рус. *смотри́ в о́ба*.

втра̀пчувам, втра̀пча, вра̀пчувам диал. 'хващам, пипвам някого ненадейно, докопвам'. — Производно от *втрапя̀* (вж.) по образеца *сгра̀бя | сгра̀бча*, при което значението на *втра̀пча* е повлияно от *сгра̀бча*.

втрапя̀вам, втрапя̀ диал. 'впъхвам, втиквам'. — Младенов БТР 368, се колебае между връзка с *трап* 'яма' или производно от *втла̀пя* (вж.). За първата възможност срв. срхр. *у̏трапити* 'заривам плод в земята за зимнина'; срв. и *натра̀пвам*.

втрѐнт(ю)вам, втрѐнтя диал. 'втренчвам'. — От стб. **жтрьнъ** 'вътрешен' и завършек по аналогия на глаголи като *свѐтвам, отрѝвам, лѝтвам* и др.; за образуването срв. *втрѐнчвам*.

втрѐнчвам, втрѐнча (очи) 'напрягам поглед, взирам се', **втрѐнчвам се** 'взирам се'. — Вероятно от по-старо **вътрѐнчвам се*, произв. от стб. **жтрьнъ** 'вътре-

шен' (Супр.), вж. *вътре*, повлияно от *втрѐнчвам* (вж.); начално значение 'вкарвам навътре, впивам поглед, очи'; семантично срв. *втрѐнт(ю)вам, втрѐнтя.*

втрѐпч(у)вам, втрѐпча диал. 'втренчвам'. — Съставено от предст. *в-* и *трѐпка* 'клепка, мигла на око'; начално значение 'напирам, впивам очи в клепките си', т. е. 'напрягам зрението си, втренчвам се'.

втрещя̀вам (се), втрещя̀ (се) диал. 'вцепенявам се от студ', **втрещя̀вам, втрещя̀ (очи)** 'вглеждам се, взирам се'. — Вж. *трещя̀, тря̀сък.*

втỳрвам се, втỳрна се, диал. **втỳркам се, втỳрна се** 'влизам или излизам шумно, изведнъж'. — Произв. от представката *в-* и гл. *тỳркам, тỳрвам, тỳрна* 'свалям, руша, бутам, търкалям' (вж.).

вт*ъ*квам, вт*ъ*кна 'мушвам, забивам'. — Произв. от *тъ̀кна* (вж.).

вълпя̀вам, втълпя̀ 'налагам на съзнанието, силно внушавам'. — Произв. от *тълпà* (вж.); начално значение 'вкарвам идея, внушавам мъчно като да влизам в тълпа', срв. рус. *втолпя́ться, втолпи́ться* 'промъквам се със сила в тълпа, в навалица', произв. от *в-* и *толпá* 'тълпа'.

втърà, на търà, на втърà диал. 'веднага, незабавно'. — Съставено от предлога *в* и *тòра* 'довечера' (Драмско), от гр. *τώρα* 'сега, веднага'; фонетичната страна се обяснява с влияние на българските изрази като *в часà, на часà* 'веднага'.

вт*ъ*рам таен говор 'влизам' (Скребатно, Гоцеделчевско). — Неясно.

вт*ъ*хвам се, вт*ъ*хна се диал. 'вмирисвам се, вьвонявам се'. — Произв. от *тъ̀хна* (вж.).

ву 'на нея, неи, ѝ': *я ву рѐкох* 'аз ѝ рекох' (Брезнишко; Трънско; Кюстендилско, Кратовско). — Вж. *вой*; формата *ву* вм. *вой* е под влияние на *му*, срв. диал. *гя* 'я, нея' от *го + я.*

вугàда диал. 'пепелива вода, бугада'. — От нгр. **βουγάδα*, срв. *μπουγάδα* също, заето у нас *бугада* (вж.).

вуждѝм 'движа се шумно' (Трънско). — Произв.: *провуждѝм, провỳждуем* 'преминавам шумно'. — Кръстоска от диал. *вучѝм* 'фуча' и *виждѝм* (вж.).

вузгам (се) 'пързалям (се) с шейна' (Йедоарце, Тетовско). — В неясна връзка с *плъзгам се, хлъзгам се*, срхр. *пузгати се.*

вỳзъл, вỳзла, вỳзло 'който не се поддава на разврат' (Прилеп). — Неясно.

вуйна диал. 'хвойна', вж. *хвòйна.*

вỳйко[1]**, вỳйка, уйкя̀** диал. 'вуйчо', вж. *вỳйчо.*

вỳйко[2] таен говор 'вълк' (ЮЗ). — От алб. *ujk* 'вълк', повлияно по форма от бълг. *вỳйко* 'вуйчо'.

вỳйна 'вуйчова жена', вж. *вỳйчо.*

вуйнà 'хвойна' (Зап), вж. *хвòйна.*

вỳйчо, мн. **вỳйчовци** 'майчин брат', диал. **вуйкà, вуйчà, укя̀, ỳкя, ỳкьо, ỳке; вỳйна, учинàйка, уйчинàйка** 'вуйна' (ЮИ). — Произв.: *вỳйчов, вỳйков,*

укѐв, ỳкьов, ỳйков. — Срхр. *ȕјāк, ȕјац, ȕјна*, словен. *ûjəc*, рус. *уй, вуй*, чеш. *ujec*, словаш. *ujec, ujko, ujo, ujek, ujco, ujček, ujčina*, стчеш. *ujčina* 'вуйна', пол. *wuj, wujaszek* 'вуйчо', *wujenka* 'вуйна', доллуж. *hujk* 'чичко, бай; братовчед'. — Праслав. **ujь*. — Сродно с лит. *avýnas* 'чичо, вуйчо', стпрус. *avis* 'вуйчо, чичо', гот. *awô* 'баба', ствиснем. *ô-heim*, стисл. *aue* 'братанец, сестриник', лат. *avus* 'дядо' (срв. рус. *дядя* 'вуйчо', сродно с *дед* 'дядо'), *avunculus* 'вуйчо'. — Ие. **HawHo-s*.

вỳла остар., нар. 'печат; книжно кръгче за запечатване на писмо; църковно разрешение за женитба'. — Произв.: *вулỳна, вулѝнка* 'книжно кръгче за запечатване на писма', *вулòсам, вулòсвам* нар., остар. 'запечатвам писмо с вула; удрям дървен образен печат на обреден хляб, просфоросвам; изцапвам, измърсявам'. — Чрез гр. *βοῦλλα* 'печат; папска грамота; петно', *βουλλώνω* 'подпечатвам' от лат. *bulla* 'воден мехур; глава на пирон; златен или кожен знак, брошка за гърдите'.

вулгàрен 'груб, просташки, долен; изопачен'. — Произв.: *вулгàрност, вулгарѝзъм* (от рус. *вульгарúзм*), *вулгаризѝрам, вулгаризàция*. — Чрез рус. *вульгáрный* от лат. *vulgaris* 'простонароден, общонароден', произв. от *vulgus* 'тълпа, сган'.

вулгѝя 'вид кожена торба за брашно, боб, леща и др.', **волѝя** диал., **вулѝя** (Скребатно, Гоцеделчевско; Казанлък), **вỳлгя** (Родопите; Момчиловци, Смолянско), **ỳля** (Козичино, Поморийско). — Чрез нгр. **βουλγί(ον)* от итал. *bolgia*, лат. *bŭlga*, сродно с фр. и англ. *budget*, от галски произход, вж. R. Bernard, Балк. езикозн. 2 (1960), 87—96.

вулкàн 'планински връх, от който изригва лава'. — Произв.: *вулкàнски, вулканѝчен* (от фр. *volcanique*), *вулканѝчески, вулканизѝрам* 'обработвам каучук с нагорещяване' (нем. *vulkanisieren*), *вулканизàтор, вулканизàция*. — Чрез рус. *вулкáн* или нем. *Vulkan* от лат. *Vulcanus* 'бог на огъня' (обиталището му било на планината Етна, където има вулкан).

вундàр 'тежка, лоша миризма' (Трън). — Вероятно с редукция от **вондѝ*, кръстоска от гл. *вонѝ* (вж.) и *смърдѝ* (вж.) или с наст. *-дар* в думи като *мечкадàр* 'мечкар' и др.

вỳнтур диал. 'вид едър орел'. — От рум. *vultur* 'орел' с вторично *н* от *л*.

вỳрам 'работя усилено' (Банско). — Произв.: *развỳрам се* диал. 'почвам да удрям; развъртам се'. — От тур. *vur-mak* 'бия, удрям, блъскам'; за значението срв. бълг. *блъ̀скам, трѐпам се* 'работя усилено'.

вỳрбулешки, вж. *ỳрбулешки*.

вурдà 'извара' (Пирот). — Вж. *ỳрда*.

вỳрца, вỳрча, фỳрца, фỳрча, фурчà диал. 'четка'. — Чрез гр. *βοῦρτσα* и тур. *fırça* от итал. диал. *brossa*, фр. *brosse* 'четка', начално значение 'храст', от герм. *bursti* 'четина'.

вỳрцуди 'раст. гологлавче, Globularia vulgaris' (Воден). — Вероятно от гр., срв. *βοῦρτσα* 'четка', вж. *вỳрца*.

вỳтор, вж. *вътор*.

вỳтума 'ненадейно, изведнъж' (Тиквешко). — Неясно.

ву̀цам 'ям лакомо, грубо' (Банско). — Вероятно произв. от *вук* 'вълк', привнесено в говора под влияние на глаголи като *кълцам.*

вучѝя диал. 'бъчва', вж. *фучѝя.*

ву̀я таен говор 'вода' (Смолско, Пирдопско). — От алб. *ujë* 'вода'.

вход 'място за влизане, врата'; стб. **въходъ** 'вход, врата', **въходити** 'влизам' (Ман. хр.). — Произв.: *вхо̀ден, вхо̀дник* 'коридор'. — Отглаг. същ. от **в(ъ)хо̀дя,* стб. **въходити,** вж. *ход, хо̀дя.*

входя̀щ '(за писма и др. в канцелария) който постъпва, получава се'. — От рус. *входя̀щий,* от гл. *входи́ть,* вж. *хо̀дя.*

вцръ̀снувам се, вцръ̀сна се 'втвърдявам се' (Българи, Мичуринско). — Произв. от *в-* и корен в *цръст, цвръст* 'корав, твърд, як', вж. *чевръ̀ст*; за образуването срв. *втвърдя̀вам (се), заздравя̀вам се,* рус. *черстве́ть* 'втвърдявам се', произв. от *чёрствый* 'корав, твърд'.

вчѐне, чѐнче 'гнида' (Калофер; ЮЗ). — От **в(ъ)шча̀н,* което е прил. от *вѐшка* с наст. *-я̀н.*

вчѐра 'през деня преди днешния'; стб. **вьчера** (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Супр.), **вьчерашьнь** (Клоц., Супр.), **вьчераштьнь** (Син. пс.). — Произв.: *вчѐрашен, вчера̀шен* (Зап); *зайчер* диал. 'завчера', *за̀вчера, за̀вчерашен, завчѐрашник* диал. 'завчера'; *вчеравечер* 'снощи' (ЮЗ), *вчерадента* 'вчера (през деня)' (ЮЗ), *вчерау̀тро* 'вчера сутринта' (ЮЗ). — Срхр. *jу̏че̄р, jу̏че̄ра,* словен. *včêra,* рус. *вчера́,* чеш. *včera,* пол. *wczora(j),* горлуж. *wčera,* доллуж. *cora.* — Произв. от *вѐчер* (вж.). От стб. **вьчера** с **ь** под влияние на **дьньсь.** Думата е стар творителен падеж с ие. *ō̆*, Vasmer, REW 1, 238, или родителен падеж от *вѐчер.* Прил. *вчѐрашен* е производно от **вьчера-сь* 'през тази вечер', срв. рус. *вчерась,* бълг. *днес,* стб. **дьньсь,** или по аналогия на *днѐшен,* произв. от *днес.*

вчѝчи 'копринена буба' (Козичино, Поморийско), вж. *фтѝчи.*

въбел 'извор, кладенец' (Пазарджик, Преслав, СИ), **въмбел** (Солунско), **во̂бел** (Родопите), МИ *Въбел,* Никополско, при Кричим, до Фотиново, Пещерско и при Чепеларе, Асеновградско, *Въбела* при Левочево, Смолянско, РИ *Въбела,* приток на Луда Камчия при Аспарухово, Провадийско. — Произв.: *въ̀бльов* диал. 'кладенчов'. — Срхр. диал. *у̏бао,* род. пад. *у̑бла* 'кладенец; дълбока яма (като кладенец)', рус. от 11 в. **ѹболъ** 'улица; черковна пристройка; кладенец' (Срезневский), полабски *wûmbâl* 'извор'; за образуването и значението срв. бълг. *ведро.* От праслав. **ǫbelъ.* Сродно с арм. *amb, amp,* род. п. *amboy, ampoy* 'облак', гр. (пелазг.) *ὄμβρος* 'дъжд', лат. *imber* 'дъжд; вода, течност', авест. *awrəm* 'облак', стинд. *abhrám* 'мрачно време; дъждовен облак', *ámbhaḥ, ámbu* 'вода', ие. **ombh-, *m̥bh-.* Може да се предположи, че *въбел* е заемка от гръцки, за което свидетелствува струс. **ѹболъ.** Против това обаче говорят сериозни фонетични и семантични причини, както и полаб. *wûmbâl.* Завършекът *-ел* би могъл да бъде под влияние на *стуб-ел.*

въвра 'гъмжа, пъпля' (Врачанско), **ва̀вра** (Ботевград), **ва̀вре** 'мърдам, шавам' (Банско). — Вероятно кръстоска от *вря* и *вървя̀* чрез метатеза, вероятно поради осмисляне с гл. *въвѝрам се, въвра̀ се,* тъй като въвирането е характерно при пълзенето; вж. *вървя̀.*

въврѐц диал. 'въгъреu'. — От *въгърѐц* (вж.), осмислено с гл. *въвѝрам, въврà*, понеже въгърецът се въвира под кожата на добитъка (устно от R. Bernard).

въгарѐц, вж. *въгърѐц*.

вѐгле, вж. *вѐгъл*.

вѐглен, вж. *вѐгъл, вѐгле*.

въгрѐ[1] 'разбойник, чудовище' (Софийско, Ботевград, в пес.). — Вероятно умал. от **въгър* < стб. *жгръ, *жгринъ 'унгарец', Младенов, БТР 252, срв. стсръб. ѹгринъ 'унгарец'.

въгрѐ[2] диал. 'въгъреu', вж. *въгърѐц*.

вѐгъл, вѐгле 'късче прегоряло неизгасено дърво' (Сев. Родопи; Малкотърновско, Новозагорско), диал. 'житна главня'; стб. жглъ 'въглен' (Супр.).— Произв.: *въглàр* 'въглищар' (Сев. Родопи; Малкотърновско), *въгля̀сам, въгля̀свам* диал. 'ставам на въглен', *вѐглен* 'прегорял къс неизгасено дърво', *ѝглеве* 'въглени' (Зап), диал. 'болест синя пъпка, Anthrax', *вѐглен* прил.: *вѐглена киселинà, въгленàр* диал. 'въглищар; птица чер кълвач, Picus martius', *въгленàрка, въгленàрски, въгленàрник* 'място, дето правят или държат дървени въглища' (Щип), *вѐглища, вѐглищен, въглищàр, въглищàрка, въглищàрски, въглищàрство; въглерòд, въглерòден, въглеводорòд, въглеводорòден* (побългарено от рус. *угле-*), МИ *Вѐгльовци*, Търновско.—Срхр. *ỳгаљ*, род. пад. *ỳгља*, словен. *vǫ̑gəl*, род. пад. *vǫ̑gla*, рус. *у́голь*, чеш. *uhel*, словаш. *uhol*, пол. *węgiel*, горлуж. *wuhl*, доллуж. *hugel*. Праслав. **ǫgl-jo-s*. — Сродно с лит. *anglìs, ánglis*, латв. *ùogle*, стпрус. *ánglis*, стинд. *áṅgāras*, вероятно сродно с *огън*. От ие. **ongl-jo-s*.

въгърѐц, въгàрец 'вид червей по добитъка, Oestrus bovis; оток, рана по кожа на добитък, причинена от този червей', **вагрѐк** (Говедарци, Самоковско), **ягъреu, ягър** диал. — Произв.: *въгарчѝв* 'когото не свърта на едно място' (Ботевград), *въгарчàса, въгарчàсва* 'добива въгърци', *вѐгарест* от диал. **въгар, въгарѝт* диал. 'въгарчасал', *въгарчàсал овѐн, въгаря̀са, въгаря̀сва*. — Срхр. *ỳгрк* 'въгърец', *ỳгар* 'змиорка', словен. *ǫ̑grc, ogȓc* 'личинка, конска муха, червейче', рус. *у́горь* 'въгърец', чеш. *uher* 'въгърец', словаш. *uhor* 'въгърец', пол. *wągier*, мн. ч. *wągry* 'въгърци', *węgorz* 'змиорка', горлуж. *wuhra* 'въгърец', *wuhór* 'змиорка', доллуж. *huger* 'въгърец', *hugór* 'змиорка'. — Праслав. **ǫgrъ*. — Сродно с лит. *ungurỹs* 'змиорка', *angis* също, *ánkštara, inkštìras* 'мехур, пъпка по лицето', стпрус. *angurgis* 'змиорка', ствиснем. *angar* 'житен червей, гъгрица', *unc* 'водна змия', нем. *Engerling* 'червей', стисл. *esc-ung* 'змиорка' (букв. 'водна змия'), лат. *anguis* 'змия', *anguilla* 'водна змия'. — Срв. от същия произход бълг. *я̀гу̀ла*. — Ие. корен **angw(h)-i-* (?) 'крив, червей, змия'. Началното значение е било вероятно 'нещо криво, което криви, лъкатуши'. — По народна етимология осмислено с *въгар=угор, угрин* 'унгарец', вж. Шишманов, СбНУ 9, Науч. отд., 624.

въдворя̀вам, въдворя̀ 'въвеждам, установявам (ред, мир, тишина и под.)'; стб. въдворити сѧ (Мар., Син. тр., Син. пс., Супр.), въдварꙗти сѧ 'заселвам се' (Мар., Супр.), въдварѣти сѧ 'настанявам се' (Ман. хр.). — Заето от рус., а там от стб., съставено от представка *въ-* и корен в *двор* (вж.). Може би калка от гр. *ἐν-αυλίζεσθαι*, от *ἐν* 'във' и *αὐλή* 'двор'.

въдица 'кукичка и уред за риболов', **въйца** (Дойран).— Произв.: *въдичàр, въдичàрски*.— Срхр. *ỳдица*, словен. *ǫ̑dica*, рус. *удá, у́дочка*, укр. *вỳдка*, белорус. *вудà*,

чеш. *udice*, пол. *węda, węd̨ka*, горлуж. *wuda*, доллуж. *huda*. — Праслав. **ǫda*. — Бълг., срхр., слов., чеш. са умал. с наст. *-ица*, също пол. с наст. *-ka*, рус. с наст. *-оч-ка*. — Обикновено се приема, че е сложна дума, съставена от представка **an-, *on-* и корен **dhē-* 'поставям, турям', с начално значение 'кука, уред, на който е турено, поставено нещо', т. е. червей, стръв. За начина на образуването срв. бълг. *нà-дя* 'наставям, прибавям' от представка *на-* и същия ие. корен **dhē-* 'турям', вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 12, срв. и словен. *nâda* 'нещо принадено'. — Думата е сродна с латв. *uodne* 'плаз, плазица (на шейна)', т. е. дърво, върху което е турен сандъкът, кошът на шейната, *eñ-das* 'част от селска шейна', стинд. *anduş-* 'окови за крака', Vasmer, REW 3, 173. Meillet, Etude étym. 320, изхожда от ие. **ǫnkdā*, с което сравнява стинд. *ankás* 'кука', гр. *ὄγκος* 'обърната кука на стрела', лат. *uncus* 'извит, изкривен'. Младенов, ЕтР 94, както и други, изхождат от **wondhā* и сравняват гот. *bi-windan*, нем. *winden* 'извивам, вия', стинд. *vandhúram* 'горна част на кола', което, както и по-горното, са малко убедителни; заето в рум. *úndiță*.

вѫдък диал. 'голям житен сноп'. — Неясно.

вѫ̀дя 'размножавам, плодя добитък, домашни птици и др.', **вѐдам** (Кочани, Щип). — Произв.: *завъ̀дя, завъ̀ждам; изъвъ̀дя, извъ̀ждам; навъ̀дя, навъ̀ждам; отвъ̀дя, отвъ̀ждам; повъ̀дя, повъ̀ждам; подвъ̀дя, подвъ̀ждам, подвъ̀да* диал. 'който е за завъждане'; *привъ̀дя, привъ̀ждам; развъ̀дя, развъ̀ждам, ръ̀звъд, развъ̀да* 'домашно отгледан добитък', *развъ̀дник*; книжовни думи, някои от които може би са побългарени от руски думи на *-вод: коневъ̀д, овцевъ̀д, овцевъ̀дство, птицевъ̀д, птицевъ̀ден, птицевъ̀дство, свиневъ̀д, свиневъ̀дство, скотовъ̀д, скотовъ̀дство, скотовъ̀дец, растениевъ̀д* рядко, *растениевъ̀дство, полевъ̀д, полевъ̀дство* (от рус. *полево́дство*). — Рус. *води́ть* 'въдя'. — От **udh-*, друга степен на коренната гласна във *вòдя, ведà* от ие. **wedh-*. За значението срв. *извѐждам* 'отвъждам (пилета)': *кокошката извела пилета, произвѐждам, произведѐние*; лат. *prōduco* 'произвеждам' от *dūco* 'водя', нем. *Erzeugung* 'производство' от гл. *ziehen* 'тегля, влача; въдя', срв. *Schweine ziehen* 'въдя, отглеждам свини'.

въжделѐн 'силно желан, очакван'; стб. **вѫждєланиє** (Симеонов сб. от 1073), **вѫждєлати** (Син. пс., Супр.), **вѫждєлѣти** (Зогр., Мар., Син. пс., Клоц., Супр., Ман. хр.). — Произв: *въжделѐние* 'съкровено желание, стремеж'. — Може да бъде наследено от традиционния писмен език или е заето от рус. *вожделе́ние*, което пък е заето от стб., като е минало през развоя *възджелeние* > *въжджелeние* > *въжделение*, вж. *желàя*.

въжѐ, мн. **въжѐта, въ̀же** (Изт), съб. **въжà** 'усукани върви (метални жици и др.)'; стб. **ѫжє** 'въже' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Супр.), **ѫжика** 'сродник' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **ѫжичьство** 'сродство' (Супр.), **ѫжьникъ** 'затворник' (Супр., Син. тр.). — Произв.: *въжен, въжѐнце*, умал. *въжицѐ, въженѝца* диал. 'сплитка лук', *въжерник* диал. 'налудничав младеж' (т. е. който е за бесене с въже, срв. *обѐсник), въжерница* диал. 'налудничава мома', *въжник* диал. 'който заслужава бесене, палав', *въжница* 'жена, мома въжник', *въжàр, въжàрка, въжàрски, въжàрство, въжѝца* диал. 'връзка за снопи', *въ̀жи се* 'точи се, върви на дълга върволица' (Банско); *навъ̀жувам се*; *повъ̀жувам се* 'нареждам се в дълга редица, проточвам се' (Банско), вж. и R. Bernard, Балк. езикозн., III, 2 (1961), 79 сл.; *въжеигрàч, въжеигрàчески, въжеигрàчество*. — Срхр. *у̏же*, мн. ч. *у̏жета, у̏жа*, словен. *vǫ̑že*, рус. *у́же* 'връв, въже (дебело)', полаб. *vǫze* 'въже'. — Праслав. **ǫz-jo-*, ие. **ang'h-y-*, сродно с гр. *ἄγχω* 'връзвам', лат. *ango*, срв. *везà*[1] 'връзвам', стб. **вѧзати**; заето в рум. *vînj, gînj*, вж. и R. Bernard, Изсл. Романски, 353 сл.

въз 'върху; при, до, към; срещу (при движение), нагоре по (към)', **воз** (Зап); стб. **въз** (Син. пс., Син. тр.); като глаголна представка **въз-** 'срещу, против' (Супр. и др.).— Срхр. *уз-, уза-*, словен. *vz-*, рус. *воз, вз-, взо-, вос, вс-*, чеш. *vz-, vze-*, словаш. *vzo-*, пол. *wz-, wez-, wze-*. — Сродно с лит. *už* 'зад, за', *uz-* 'нагоре, върху, въз', латв. *uz-* 'нагоре, върху, въз', армен. *z-*. Като предлог е запазено само в български, а в останалите славянски езици — само като представка.

въза̀ 'връзка на торба' (Могилово, Чирпанско; Търново), **ве̏зе** 'подколенни връзки на потури' (Бунар Хисар, Чатал тепе). — От *веза̀* (вж. *ве̏за̀*[1]), повлияно от *въжѐ*.

възва̀ние, вж. *зова̀*.

възгѐч разг. диал. 'откажи се, остави, престани'. — Произв.: *възгечти̇̀сам (се), възгечти̇̀свам (се), възгещи̇̀сам (се)*. — От тур. *vazgeç*, запов. форма от гл. *vazgeçmek* 'изоставям, отказвам се'. Промяната *ваз-* > *въз-* се дължи на редукция.

въздух 'безцветен газ, който обгръща земята'; стб. **въздоухъ** (Син. тр., Супр., Ман. хр. и др.), **въздоушьнь** (Супр.), **въздоушенъ** (Ман. хр.). — Произв.: *въздӯшен, въздухообра̀зен, въздухопла̀ване, въздухоплава̀телен; безвъздӯшен, противовъздӯшен*. — Срхр. *ӯздух* (по всяка вероятност от бълг. *въ̀здух*, променена на сръбска почва), *ва̏здух* (заето от бълг.), рус. *во́здух* (заето от стб.), чеш., словаш. *vzduch* (заето от руски през 19 в.). — Съставено от представка *въз-* и *дух* от гл. *дӯхам*; за значението срв. пол. *powietrze* 'въздух', съставено от представка *po-* и форма от *wiatr* 'вятър', буквално 'поветрие', сродно с *вѐя*; заето в рум. *văzduh*, диал. и рядко *văzduf*.

възел 'вързано място на връв, конец и под.; раст. планински очиболец, Potentilla tormentilla', **вѐнзел** 'възел' (Костурско, Солунско), **ва̀зол** (Кочанско), **я̀зол** (ЮЗ). — Произв.: *по̀лски въ̀зел* 'раст. кичурка, Coronilla varia' (Карлово), *въ̀злов, въ̀злест, възли̇̀в*. — Срхр. *ӯзао*, род. п. *ӯзла*, словен *ǫ́zel, vǫ́zel*, рус. *у́зел*, чеш. *uzel*, словаш. *uzol*, пол. *węzel*, горлуж. *wuzoł*. — Праслав. **(v)ǫzьlъ*. Сродно с *веза̀* 'свързвам', *въжѐ*, вж. и *вѐнзел*.

възклица̀ние, вж. *кли̇̀кам*.

възло диал. 'много бързо; здраво', вж. *хъ̀зло, хъ̀зля*.

възкреся̀вам, възкреся̀ религ. 'съживявам мъртвец', **възкрѐсвам, възкрѐсна** 'оживявам след смъртта'; стб. **въскрѣснти** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Клоц., Киев. листи, Сав. кн., Супр.), **въскрьсати** (Син. пс., Супр.), **въскрьснѫти** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Ман. хр. и др.), **въскрѣсьнъ** (Асем., Клоц., Супр.), **въскрѣшати** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **въскрѣшениѥ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **въскрьсениѥ** (Асем., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *въскресѐние*. — Срхр. *ӯскрс* 'великден', *ускрса̀вати* 'възкресявам' (*ва̀скрснути* е книжовна заемка от стб. **възкрьснѫти**), рус. *крес, крёс* 'съживяване', *воскресе́ние* (заемка от стб.), чеш. *křísiti* 'будя, оживявам', *vykřisat se* вм. *vykřesat' se (z nemoci)*, пол. диал. *krzesić* 'съживявам'. От праслав. **krěp-so-*, ие. **kroyp-so* с отглас **krip-so-*, сродно с лит. *kraipaũ, kraipyti, kreipiũ, kreĩpti* 'изкривявам, извъртам', *ĩkrypas* 'кос, напречен'. Според M a c h e k, ESJČS 242, с формант *-s-* от корен, който е и в словаш. *okriepit'* 'съживявам, свестявам, възкресявам', бълг. *крепя̀, крѐпък* (вж.).

възмѐздие, вж. *мъзда̀*.

възмо̀гвам се, възмо̀гна се 'добивам сили; замогвам се, забогатявам'; стб. **възмошти, -могѫ** 'смогвам, ставам в състояние, успявам' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Киев. листи., Сав. кн., Супр.). — Съставено от представка *въз-* и корен в *мо̀га* (вж.).

възмо̀жен 'осъществим, изпълним', диал. 'заможен, богат'; стб. **възможьнъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Супр.). — Произв.: *възмо̀жност, всевъзмо̀жен* (от рус. *всевозмо́жный*). — Рус. *возмо́жный* (заето от стб.). — Вж. *мо̀га*.

възмуща̀вам, възмутя̀ 'предизвиквам недоволство или негодувание'. — Произв.: *възмутѝтелен, възмущѐние*. — Отчасти побългарено от рус. *возмуща́ть, возмути́ть, возмуще́ние*; срв. от същия произход *мъ̀тя*.

въ̀знак '(лежешком) по гръб, с лицето нагоре', **во̀знечки** (Бобошево, Станке-димитровско); стб. **възнакъ** (Супр.). — Словен. *vznȃk, znȃk*, рус. *на́взнак, на́взначь, взнак* също, *навзни́к, на́взничь* от *ничком, ниц*, чеш. *naznak, vznak*, пол. *wznak, na wznak*, горлуж., доллуж. *znak*. — Най-вероятно е, че иде от предлога *въз* и кръстосване от *ник* в *нѝкна* (вж.), *нѝчком* и *ак* в *опак* (вж.). Според V a s m e r, REW 2, 191, вероятно от **na-kъ*, разширение на предлога *на* с *къ*, както *про-къ, *пер-къ* (перёк). Връзката с нем. *Nacke* 'тил' се натъква на фонетични мъчнотии. Диал. *во̀знечки* е възникнало под влияние на наречия като *лежечки* 'лежешком', *токмонджечки* 'с двата крака изведнъж' (при скачане), *топу̀зечки* 'с удряне с топуз' (Банско).

възпита̀вам, възпѝтам 'развивам нравствени качества у някого; приучвам'; стб. **въспитѣти, -тѣѭ** (Мар., Асем., Син. пс., Сав. кн.), **въспитати** 'отхранвам, отглеждам, възпитавам', **въспитанъ** (Ман. хр.), **въспитанье** 'отхранване' (Супр.), **въспитаніє** 'отглеждане, отхранване; създание' (Ман. хр.). — Произв.: *възпита̀ние, възпѝтаник, възпѝтаничка, възпита̀тел, възпита̀телка, възпита̀телен; невъзпѝтан, невъзпѝтаност; превъзпѝтам, превъзпита̀вам, превъзпита̀ние*. — В нбълг. от рус. *воспита́ние, воспита́ть* и др., заето от стб., V a s m e r, REW 1, 231; вж. *пита̀я*.

възразя̀вам, възразя̀ 'противопоставям се с думи'; стб. **въздражати** (Супр.), **възразити, възражати** 'възразявам, противопоставям се' (Ман. хр.). — Произв.: *възражѐние*. — Вж. *ряз, рѐжа*. — Рус. *возраже́ние, возрази́ть, возража́ть* е заето от стб.

въ̀зраст ж. 'брой на годините от раждането, създаването до определен момент'; стб. **въздрастъ** 'израстване' (Зогр., Мар., Син. тр., Супр.), **въздраштати** (Син. тр.), **възрасти** 'израствам' (Асем.). — Произв.: *въ̀зрастен, въ̀зрастов*. — Рус. *взрость, во́зраст* е заето от стб. — Отглаголно съществително от гл. **възрасти**, произв. от *въз-* и гл. *раста̀* (вж.). Женският род се дължи на влияние на думи на *-аст* като *про̀паст, власт, сласт* и др.

въ̀зрепки 'възвратки, повратки след сватба' (М. Азия). — Известна само от Трак. сб. V/II, 122 и е може би печатна грешка вместо *въ̀звратки*, вж. *вра̀щам, връ̀щам*.

възстановя̀вам, възстановя̀, вж. *ста̀вам*.

възтегàрка, вж. *въстегàрка.*

възтòрг 'силна радост, възхита'. — Произв.: *възтòржен* (от рус. *востóрженный*). — От рус. *востóрг*, заето от стб., съставено от представка *въз-* и корен в *трòг-вам* (вж.).

възтреб 'дървена стойка в килер, на която денем се окачат завивките и постилките' (Дедеагашко, Гюмюрджинско, Узункюприйско, Малгарско, Малкотърновско; Приморско, Бургаско), диал. 'стаичка с такава стойка'. — Съставено от *въз-* и корен в *трèбя* 'чистя, разтребвам' (вж.).

възхѝта поет. 'възхищение' (Пенчо Славейков). — Новообразувано от *възхищèние* по типа *обя̀ва* от *обявлèние, предстàва* от *представлèние* и др.

възхищàвам, възхитя̀ 'пораждам възторг', **възхищàвам се, възхитя̀ се** 'изпитвам възторг'; стб. **въсхытати, -аѭ** 'ограбвам' (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн.), **въсхꙑштати, -аѭ** 'грабя, ограбвам, изтръгвам' (Зогр., Мар., Син. тр., Син. пс.), **въсхꙑштение** 'ограбване, грабеж, обир' (Син. тр., Син. пс.), **въсхꙑтити, -ꙑштѫ** 'ограбвам, отвличам, хващам', **въсхꙑтити сѧ** 'държа се неприлично, лудувам' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Супр., Симеонов сб. 1073 г.), 'издигам се; възхищавам се' (Симеонов сб. 1073 г.), 'издигам се' (Йоан Екзарх), **въсхꙑштиикъ** 'грабител, разбойник' (Супр.). — Произв.: *възхищèние* (от рус. *восхищéние*), *възхитѝтелен.* — От рус. *восхищáться, восхищéние* (заето от стб.) или наследено от традиционния писмен език. Съставено от представката *въз-* и корен в *хѝщник, похищèние*, от един произход с *хващам* (вж.) Начално преносно значение 'извличам, изтръгвам, грабвам чувството, трогвам'.

вък диал., в израза *„ни гък, ни вък"* = ни дума. — Звукоподражателно, повлияно от *гък* (вж.), срв. *гъ̀гна.*

вък 'вълк' (Петришко, Банско, Благоевградско). — От *вълк*, с промяна *ъл* > *ъ*, характерна за говора.

Въла, Въльо ЛИ, съкратено от *Вълко*, вж. *вълк.*

вълевук диал. 'паламида', вж. *валя̀вук.*

вълетина 'раст. волски език, паче гнездо, Anchusa officinalis' (Чепеларе, Асеновградско). — От начално *валетина* с акане, типично за говора, срв. напр. *галя̀м, атѝдах, басѝляк* и др., и по-късно редуцирано, произв. от стб. ***волѧ**, род. п. ***волѧте**, както **агнѧ**, **жрѣбѧ**, **козьлѧ** и др., основа **волет-* и наст. *-ина*; за образуването срв. *кàпа вучетѝна* 'капа от вълча кожа' (Софийско, в нар. пес.); за значението срв. другите синоними на растението: *вòлски език, волòвец, магàрешки езѝк*, възникнали също поради прилика с листата на растението.

вълк 'хищен звяр от рода на кучето', диал. **вльк** (Зап.), **волк** (ЮЗ), **вък** (Пирин), **вук** (СЗ, Зап); стб. **влькъ**, **влъкъ** (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр., Хил. листи, Ман. хр.), **влъчи̇н**, **влъчица** (Ман. хр.), **вльчьць, вльчець** (Супр.), **влъчецъ** 'вид трън, бодил' (Ман. хр.) — Произв.: *вълков, вълкова пърдèшка* 'раст. пр хавица, Lycoperdon bovista' (Палеор, Кайлярско), *вълковѝна* 'раст. вълча ябълка, Aristolochia clematitis', ЛИ *Вълко, Вълкàн, Вълкàна, Вълкашѝн, вòлкома* 'мълком, потайно' (Прилеп), т. е. както когато вълк напада; завършекът под влияние на твор. пад. на прил., срв. *тихом, (с) добром* и др. и *-а* от наречия

като *тичешкà(та), мълчешкà(та), пешà* и др.; ЛИ *Вълчо, Вълчàн, Вълчѝн*· *вълчи, вълча жѝла* диал. 'храст гергьовденче, Cytisus', *вълча ябълка* 'раст. Aristolochia clematitis', *вълчо ликò* диал. 'отровно растение Daphne mezereum', МИ *Влъч* при Горни Лозен, Софийско (прил. от *влък* с *-jь), вълски* диал., *вълчки* прил. (Тетевенско), *вълчѝца, вълчè, вълчèц* диал. 'раст. паламида; мазол' (за второто значение срв. *вълкоядина), Кỳмчо Вълчо* (име на вълка като герой в приказките), *вълчѝнка* нар. поет. 'вълк' (Габрово), *вълчàрник* 'място с вълци' (по аналогия на *говедàрник, козàрник* и др.), *вучетѝна* диал. 'вълча кожа', *вълчешки* (ЮЗ), *вълчешкàта, вèлчище; въвълча се, въвълчам се; завълча се, завълчвам се; овълча се, овълчвам се; увълча се, увълчвам се; вълчетрèси* 'мехури по тялото, Pemphygus' (ЮЗ), МИ *Вълковѝя* (вж.), *вълкоядина* 'остатък от добиче, ядено от вълк; кожна туберкулоза с дълбоки жълторозови възелчета, Tuberculosis liposa' (наречено е така, понеже изривите са разръфани и приличат на *вълкоядина,* срв. рус. *волчанка*), *вълкодàвина* 'вълкоядина'. — Срхр. *вȗк*, словен. *vôłk*, рус. *волк*, чеш., словаш. *vlk*, пол. *wilk*, горлуж. *wjelk*, доллуж. *wel'k*. — Праслав. **vьlkъ*. — Сродно с лит. *vil̃kas*, латв. *vilks*, гот. *wulfs*, алб. *ulk*, гр. *λύκος*, лат. *lupus* (заето от сабински), авест. *vəhrka-*, стинд. *vṛkas* 'вълк', *vṛkī́* 'вълчица'. — От ие. **wḷkʷo-s* от един произход с *влàча* (вж.), начално значение 'грабливо животно', т. е. 'което влачи, отвлича (добитък)'.

Вълковѝя село в Царибродско и в Дебърско; рид при Шипот, Белоградчишко, **Вълковие** село в Тетовско, **Въковия** местност при Добриница, Разложко и при Цветино, Велинградско, **Волковия** село в Северна Албания, **Вуковия** местност при Дюлево, Панагюрско и рекичка при Бърдо, Ихтиманско. Βουλκοβία местност или изчезнало село в Струмишко, от 1152, БСМ 177. — От *вълк* и изчезнало същ. **вѝя** 'виене, надаване вой', образувано от гл. *вѝя* и наст. *-ия*, за която срв. *луко-бѝя* 'дървен чук, с който кълцат лук', МИ *Градобѝя* (3 пъти) в Кюстендилско и при Бобораци, Радомирско, *Градобѝята* при Сажденик, Кюстендилско, също *благословѝя, носѝя, просѝя, съсипѝя* и др., вж. Й. Заимов, Бълг. ез. 12 (1962), 116 сл.

вълколàк 'според народното поверие — убит човек, който се е превърнал в зъл нощен дух; вампир, караконджол', **върколàк, фъркулàк, вракалàк** диал., **вракалòк** (Щип). — Произв.: *вълколàчки, вълколàшки, вълколясам се, вълколясвам се, враколосам се* (Щип), МИ *Върколдàци* мах. към Пàдеш, Благоевградско (от **Въркодлàци* < **Вълкодлàци*). — Срхр. *вукòдлак*, словен. *wołkodlak*, рус. *волколàк, волкодлак* диал., *волколàка, вурдалàк* 'митично същество, което от време на време се превръща на вълк', чеш. *vlkodlak* 'лакомец', пол. *wilkołak*. — Съставено от *вълк* и *длàка* 'козина' (вж.). Различните форми се дължат на дисимилация и на осмисляне с други думи, понеже връзката с началното значение е загубена. От бълг. *върколак* е заето в гр. *βουρκόλακας* 'вампир', *βουλκόλακα, βρουκολάκα, βουλκούλακας, βουλκόλακας, βρουκούλακας, βουθρόλακας, βουρδόλακας, βουρδούλακας* и др., вж. у Матов, СбНУ 9, Науч. отд., 59—60, Meyer, Neugr. Stud. 2, 20; също в рум. *vîrcolak, vîlcolak* 'върколак; вид вдица; арум. *vurcolác*, алб. *vurvolák*. За значението срв. нем. *Werwolf* 'върколак'.

вълмò, вместо *валмò*, вж. *вàлям*.

вълна '(стригани) овчи влакна', диал. **влъна, вỳна** (Зап), **въна** (Пирин); стб. **влъна** (Супр.). — Произв.: *вълнен, вълненѝца* диал. 'вид дълга горна дреха без ръкави', *вълненѝк* 'задна вълнена престилка', *вълнев* диал., *вълнест* диал. 'космат', *вълница* 'умал.; раст. Camenila sativa', *дѝва вълница* 'раст. лугачка, Dipsacus silvester', *вълнàт* 'космат' (Еленско), *вълнàта ябълка = вълнеста ябълка*

'праскова' (Габрово, Ксантийско), *вълнова̀т* 'който е с много вълна' (Тополовградско), *вълнѐш* съб. 'вълна' (Ошане, Белоградчишко), *вълня̀сам, вълня̀свам* 'обрасвам с вълна' (Банско), *вълна̀р* 'търговец на вълна', *вълна̀рски; развъ̀лня, развъ̀лнювам* диал. 'разнищвам', *развълнѝствам, развълнѝстя, развълнестѝвям, развълнестѝвя.* — Срхр. *ву̏на*, словен. *vólna*, рус. диал. *во̀лна* 'вълна; козина', укр. *во̀вна*, чеш., словаш. *vlna*, пол. *wełna*, горлуж. *wołma*, доллуж. *wałma* (с друга наставка). — Сродно с лит. *vilna* 'вълнени влакънца', латв. *vil̃na* 'вълна', стпрус. *wilna* 'дреха, пола̀', гот. *wulla* 'вълна', стинд. *ū́rṇā*, авест. *varənā*, гр. *λῆνος, λᾶνος* 'вълна', лат. *lāna* от **vlāna*, ие. **wḷənā* от корен **wel-* 'тегля, влача', срв. *вла̀ча.* — Начално значение 'това, което се скубе или влачи, развлачва'.

вълна̀ 'водна издутина, която се движи'; стб. **вльна** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), **вльнънь** (Супр.), **вльненне** (Зогр., Мар., Асем.), **вльнıатн** 'бушувам, вълнувам; заварен съм от буря' (Супр.), **влъна, влъненıе, влъноватн, овлъннтн** 'развълнувам' (Ман. хр.), **въ̀латн сѧ** 'люлея се от вълните' (Зогр., Мар., Асем.). — Произв.: *вълну̀вам (се), вълнѝст, вълнѐние, въ̀лнов* техн.; *развълну̀вам (се); вълноло̀м, вълноло̀мен, вълномѐр, вълновѝден, вълнообра̀зен* (от рус.), *вълнообра̀зие, вълнообра̀зност.* — Рус. *волна́*, чеш. *vlna*, пол. *wełna.* — Сродно с лит. *vilnìs, vilnià*, латв. *vilna*, ствиснем. *wella*, алб. *vālë* 'вълна̀', авест. *varəmi-*, стинд. *ūrmi-*; сродно с рус. *вали́ть, вал*, бълг. *ва̀лям.* — Корен ие. **wel-* с начално значение 'това, което се валя, търкаля, вълнува'.

вълшѐбен 'чудотворен, приказен, омаен'; стб. **влъшьбьнъ** (Супр.). — Произв.: *вълшѐбност* (Вазов), *вълшѐбник, вълшѐбнически, вълшѐбница, вълшѐбство, вълшѐбствувам.* — В нбълг. заето от рус. *волше́бный*, произв. от *волхв*, вж. *влъ̀хва.*

въмбел 'въбел, извор' (Солунско), вж. *въ̀бел.*

вън 'не вътре, не в границите, не в обсега на нещо', диал. **вон, ван**; стб. **вънъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **вьнѣ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **вънѣ** (Ман. хр.), **вьнѣѩдє** (Супр.), **вьнѣѩдоу** (Зогр., Мар., Син. тр., Супр.), **вьнѣшьнь** (Зогр., Зогр. листи, Супр.), **вънѣшнıн** (Ман. хр.), **вьнѣштьнь** (Зогр., Мар., Супр.). — Произв.: *въ̀ншен, въ̀ншност, въ̀нка, въ̀нкашен, въ̀нкашност, въ̀нкашливите* диал. 'самодиви', *вънкашнѝци* 'външни болести' (Гоце Делчев), *ва̀нкашно* 'болест, причинена от самодиви' (Банско); *навъ̀н(ка), нанавъ̀н(ка), извъ̀н, повъ̀н(ка), отвъ̀н(ка).* — Срхр. *ва̏н, ва̏нка*, словен. *ven, venè* 'вън', *vèn* 'навън', рус. *вон, вне*, диал. *во̀нки*, укр. *во̀нка*, чеш. *vně* 'вън', *ven* 'навън', стпол. *wen*, горлуж. *won*, доллуж. *wen.* — Сродно със стинд. *vánam* 'гора', мест. пад. *váne* 'в гората'; за значението срв. бълг. *надво̀р* 'вън, навън' (ЮЗ), рус. *на дворѐ* 'навън', както и лит. *lankè* 'вън', *lañkan* 'навън', букв. 'на полето'. Рус. *вне*, чеш. *vně* отговарят на стинд. *váne* (местен падеж).

въображѐние 'способност за мислено представяне на образи, на неща', **въобразя̀вам си** (по-старо *въобража̀вам си*), **въобразя̀ си**; стб. **въображатн** (Зографски листи), **въобразнтн** (Супр.), **въображенне** (Ман. хр.), калка от гръцки. — От традиционния писмен език или заето през Възраждането от руски *воображѐние, вообража́ть, вообрази́ть*, производно от гл. *вообража́ть*, вж. *о̀браз.*

въ̀па, вж. *ва̀па.*

въпѝя рядко, книж. 'викам силно, крещя за нещо', обикн. *въпѝещ* 'наложителен, крещящ'; стб. **въпнтн** (Ман. хр.), **възъпнтн** (Зогр., Мар., Асем., Клоц.,

Сав. кн., Супр.). Запазено от традиционния писмен език. — Срхр. *ӯпити, вàпити,* рус. *вопи́ть,* чеш. *upěti* 'оплаквам се, жаля', словаш. *upet.* — Сродно с лит. *vapéti, vapù* 'говоря', *ùpas* 'ехо', латв. *ũpêt, ũpẽju* 'надавам вой; гукам', *ũpis* 'бухал', *upuôt* 'крещя', ствиснем. *ûfo, ûvo* 'кукумявка', авест. *ufyeiti* 'призовавам' от ие. **wap-, *up-*. Вж. и *вòпли.*

въплъщàвам, въплътя̀вам, въплътя̀, вж. *плът.*

въ̀преки 'независимо от, без оглед на, противно на'; стб. **въпрѣкы, выпрѣкы** (Супр.), **въпрѣчати (сѧ)** 'противопоставям се, противя се' (Симеонов сб. 1073 г.). — От традиционния писмен език или заето от рус. *вопреки́,* съставено от *въ-* и вин. пад. мн. ч. от стб. ***прѣкъ** 'противен, напречен, пряк', заето в струс. **прѣкы, прѣки** 'напряко, нàпреки', срв. рус. *по-перек* 'напречен', *перечи́ть* 'възразявам, противя се'. — Вж. *пряк.*

въпрòс 'питане; проблем'; стб. **въпросъ** (Син. тр., Супр., Симеонов сб. 1073 г.), **въпросити** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Клоц., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), **въпрошение** (Зогр., Мар., Син. тр., Супр.), **въпрашати** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), **въпрашание** (Супр.). — Произв.: *въпрòсен, въпрòсник, въпроси̇̀телен, въпроси̇̀телна.* — В нбълг. заето от рус. *вопро́с, вопро́сный, вопро́сник, вопроси́тельный,* производно от *вопроси́ть* 'питам', вж. *прòся, прàшам.*

върбà 'дърво, което расте по влажни места, Salix'; стб. **врьбие** 'върби' (Син. пс., Клоц., Супр.), **врьбьница** 'празник Връбница' (Син. тр., Супр.). — Произв.: *бя̀ла върбà* 'върба Salix alba', 'миризлива върба, Elaeagnus angustifolia' (Сопот), *ди̇̀ва върбà* 'раст. лисец, Polygonum persicaria', 'ива, 'Salix caprea' (Чепино, Пещерско), *ди̇̀ва върби̇̀чка* 'раст. Tamarix Palassii' (Търново), *дя̀волска върбà* 'раст. миризлива върба, Elaeagnus angustifolia' (Ловеч, Търново), *жàлна, жалови̇̀та, жàлостна върбà* 'Salix babylonica', *жилави̇̀ка върбà* 'кошничарска върба', *колѐнчеста върбà* 'лисец, Polygonum persicaria', *кошничàрска върбà* 'Salix triandra', 'ракита, Salix purpurea' (Ловеч), *кòшнична върбà* 'върба Salix viminalis', *крѐхка върбà* 'върба, Salix fragilis' (Ловеч), *миризли̇̀ва върбà* 'дяволска върба', *мòрска върбà* 'Vitexagnus castus', *печàлна върбà* 'жална върба', *плани̇̀нска върбà* 'ива, 'Salix caprea', *раки̇̀та вѐрба* 'Salix purpurea' (Крива Паланка), *срѐбърна върбà* 'бяла върба, Salix alba', *червѐна върбà* 'върба Salix purpurea' (Ловеч; Костѐнец, Ихтиманско), *вѐрбов, върбòвина* диал. 'отсечен върбов клон', *върбовица* 'раст. пипериче, Polygonium amphibium', *върбойца* (> *върбовица*) 'вид многогодишно влекливо растение, чиито реси приличат на върбови листа' (Охрид), *върбовка* 'раст. Epilobium'; 'раст. синилник, Isatis tinctoria', *върбовник* 'раст. Lysimachia vulgaris', *върбàк, върбалàк, върби̇̀ка* = *върби̇̀нка* 'раст. Verbena officinalis' (Софийско), *вѐрбица* 'дива маслина' (ЮЗ), *вѐрбел* диал. 'върба', *върби̇̀ца, върби̇̀чка* 'раст. Tamarix pallasii', *върбѐ* умал. (Зап), *върбуня̀к* 'върбак' (за наст. срв. *жабуня̀к*), *връ̀бен* прил., рядко, *Връ̀бна недѐля* 'празник Връбница' (Коларовград), *върбенка* 'вид гъба' (Коларовград), *Връ̀бница* (празник), *връ̀бница* 'върбов венец при ладуване' (Еленско), *връбля̀ник* 'върбалак' (Леска, Кюстендилско); МИ: *Вѐрба,* Радомирско и Белоградчишко, *Вѐрбово,* Девинско, *Върбòвчец,* Белоградчишко, *Върбѐшница,* Врачанско, *Върби̇̀ца,* Преславско и Врачанско, *Връ̀бница,* Софийско, *Върбòвец,* Пирдопско и Разложко. — Срхр. *вр̏ба,* словен. *vŕba,* рус. *вѐрба,* чеш. *vrba,* словаш. *vŕba,* пол. *wierzba,* горлуж. *wjeřba,* доллуж. *wjerba.* — Сродно с лит. *vir̃bas* 'вейка, стъбло, клонче', латв. *vir̃bs* 'тънка пръчка', *virba* 'тояга, желязна пръчка, шиш', гр. *ῥάβδος* 'прът', лат. *verbēna* 'лаврово или маслинено клонче или листа', от ие. **wer-* 'извивам, прегъвам'.

върбалѝче, върбала̀че диал. 'раст. урбаличе, Glechoma hirsuta'. — От *върба*, подведено по завършека на *урбалѝче* (вж.).

върбѝна 'раст. Verbena hybrida', **жълта върбѝна** 'раст. ленивче, Lysimachia'.— Осмислено с *върба* по книжовен път от научното му име *Verbena*, срв. рум. *verbina*, чеш. *vrbica*.

върбо̀свам, върбо̀сам, (врбо̀суем, врбо̀шем) 'варосвам, бадaносвам' (Трънско). — Чрез срхр. *фарбати*, от нем. *Farbe* 'боя'; за образуването срв. *бадано̀свам, варо̀свам, бело̀свам*.

вървам, върва 'откъсвам (плод)' (Солунско). — От по-старо *вы-*, което в говора се предава с *въ-* и гл. *рѣвам*, срв. рус. *вырва́ть*, пол. *wyrwać*.

върволѐк 'вид детска игра' (Шишко̀вци, Кюстендилско). — Вероятно от гл. *вървя̀*.

върволѝца, вж. *вървя̀*.

върворен (врворен) 'чевръст, работлив' (Трън). — Начално значение 'работлив като мравка'. — Вж. *вървѐрец*.

върво̀рец диал. 'мравка'. — Чрез дисимилация и редукция от **мрав-ор* съб. 'мраве, мравки', за наст. *-ор* срв. *череп-ор, деч-ор, жен-ор* и др. Дисимилацията е повлияна може би и от *връв, въ̀рва, вървя̀*, поради това, че мравките се движат на редици.

вървя 'нижа на връв'. — Произв.: *извъ̀рвя, извъ̀рвям; навъ̀рвя, навъ̀рвям; провъ̀рвя, провъ̀рвям*. — Произв. от *връв, въ̀рва* (вж.).

вървя̀ 'движа се (пеш), ходя', **връвнувам, връвна** 'тръгвам' (Търново). — Произв.: *вървѐж, въ̀рвица* 'пътека' (Порече, Кичевско), *върволѐга* 'върволица' (Тиквешко), *въ̀рвачка* 'болест, която минава бързо' (Дебърско), *върволѝца* 'редица хора или животни, които се движат', *въ̀рвина* 'пътека' (Стакевци, Белоградчишко), *вървѐт* диал. 'голямо, шумно движение', *вървари́к* 'върволица' (Странджа), 'оживен път' (Търново), *въ̀рвище* 'пътека за дребен добитък; пътека', *върву̀шка* диал. 'пътека', *върварі́я* 'върволица, множество' (Странджа), *вървѐшки овцѐ* 'търговски овце (за продан)' (Странджа), *върволя̀к* 'върволица' (Вазов), *вървешко̀м, вървешка̀та; довървя̀, довървя̀вам; завървя̀ се, завървя̀вам се; извървя̀, извървя̀вам; навървя̀ се, навървя̀вам се; надвървя̀, надвървя̀вам; отвървя̀, отвървя̀вам* 'извървявам, изходвам'; *повървя̀, повървя̀вам; превървя̀, превървя̀вам* 'преставам да вървя'; *провървѝ ми, провървя̀ва ми; развървя̀ се, развървя̀вам се; свървѐли* 'слезли' (Мичурин). — Срхр. *врвљети* 'струя се, тека', словен. *vrvẹti* '(за тълпа, хора) гъмжа, шумя'. — Производни от *връв*, вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 32, R. Bernard, Балк. езикозн. 3 (1961), 79 сл.; начално значение 'движа се в редица (във вид на връв)'; за значението срв. *въ̀жи се* 'върви, точи се на върволица' (Банско), произв. от *въжѐ*; срв. и израза *движат се в индийска нишка*.

върга диал. 'оток от удар по главата или по тялото; топчест завършек на тояга', 'объл израстък по стъблото на дърво' (Банско, Зап), 'нисък, завързак човек' (Чирпан), 'загаснала кожна рана' (Йедоарце, Тетовско), **во̀рга** 'израстък по дърво или по тяло' (Момчиловци, Смолянско), **врга** 'оток на главата' (Трън). — Произв.: *въргѐлец* диал. 'оток по гърба на добиче', *въргольесто=въргулян* таен говор 'грозде' (Кривопаланско), *върголю* таен говор 'правя, върша, работя' (Кривопаланско),

въргỳла 'върга на дърво' (Пловдивско), *въргỳли* диал. 'корави сини камъни, които не могат да се цепят', *въргỳло* 'колело на кола' (Врачанско), 'камък за точене' диал., *въргулàт* 'обѝл, валчест' (Сев. Родопи, М. Търново), *въргỳлка* 'обѝл камък' (Смолянско), *върдзỳлка* 'върга по орехов дънер' (Трявна), *въргалѝв* '(за дърво) по който има върги' (Странджа), *върголѐст* таен говор 'орех' (Смолско, Пирдопско), *върголѐсто* таен говор 'яйце' (Смолско, Пирдопско), *въргàль* 'лъжица качамак, турен на софрата за да изстива' (Странджа) *вр̀жица* 'подутина, оток' (Пирот); *свѐрга* 'нарастък на дърво; оток на животинско тяло', МИ *Въргата* при Спахиево, Хасковско. — Срхр. *врж* 'нарастък на стъбло; ябълка на костна става', *сврж* 'клон с нарастъци, с върги', *свржак* 'нарастък на растение', словен. *sv̑rg* 'сърцевина на дърво', *sv̑rž* 'сърцевина на дърво, на растение'. — Според Р. Бернар производно от диал *въргàлям* 'търкалям' (вж.), от ие. **wer-gh-* 'въртя', латв. *sa-vergt* 'сгърчвам се, свивам се'. Вж. Балк. езикозн. 3 (1961), 83. Възможна е връзка с гл. *врѐзвам, вѐржа* (вж.), т. е. 'нещо (за)вързано, свито, сбито', от където 'нещо топчесто, валчесто'.

въргàлям, връголя̀ 'търкалям, валям' (Горнооряховско), 'събарям, повалям' (Ружинци, Белоградчишко), **въргỳлям** 'валям нещо в брашно, захар и др.' (Коларовград). — Произв.: *завъргàлям, завъргỳлки; извъргàлям; овъргòля, овъргàлям; повъргàлям.* — Кръстоска от *вѐргам* и *търкàлям* (вж.).

вѐргам диал. 'хвърлям'; стб. **врѣштн, врьгѫ** 'хвърлям' (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр.), **врѣцин, връгѫ** (Ман. хр.), **врьжениѥ** (Зогр., Мар.), **въврѣштн** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Сав. кн., Унд. листи, Супр.), **възврѣштн** (Зогр., Мар., Син. пс.). — Срхр. *вр̏ћи, вр̏гне̄м,* словен. *vréči*, рус. *от-вéргнуть, от-вергáть*, чеш. *vrhati*, словаш. *vrhat'*, пол. *wiergnać* 'бутам, блъскам', горлуж. *wierhać* 'хвърлям с прашка', доллуж. *wiergaś*. — Вероятно от един произход със стинд. *vṛṇákti, várjati* 'обръща, върти', лат. *vergō* 'наклонен съм, наведен съм', срв. и гот. *waírpan* 'хвърлям'; срв. от същия произход *хвѐрлям*, също *низ-вергнат, опро-вергàвам,* заети от руски.

въргỳло 'колело' (Врачанско). — От *вѐрга* (вж.).

вурдàлям, вардàлям диал. 'търкалям, валям'. — Кръстосване от *мѐрдам, търкàлям* и *вàлям.*

вурдỳняк диал. 'двуколка за планински места'. — Вж. *врадỳни.*

вѐржа, вж. **врѐзвам.**

вържогръмско таен говор 'сирене' (Кривопаланско). — По всяка вероятност във връзка със село *Вържигръмци*, Кривопаланско, чието име е съставено от **вържи*, запов. форма от гл. **вѐржа* 'хвърлям', стб. **врьзн** 'хвърлѝ' (Супр.), вж. *вѐргам,* и *гръм* 'гръмотевица', т. е. 'място, където често пада гръм', от типа *стърчѝ-опàшка*, семантично срв. честите МИ *Трещеник, Трещеница, Тресната бука, Прострелник* и др.

вързкѐрсница 'кръстопът' (Охрид). — От начално *разкѐрсница* (вж.) с преход на *ра* > *ръ-* и с влияние на *върз* 'връз'.

вързòп 'предмет, вързан в (голям) плат', 'връзка от няколко царевици' (Коларовград). — Няма съответствия в славянските езици; късно образуване от *врѐзвам* по *сноп* (вж.), вж. и Вл. Георгиев, Бълг. ез. 11 (1961), 302; заето в рум.

диал. *hîrzób* 'въже; мрежа, простряна на въже', *vîrzób* 'мрежа, простряна на въже; нос на обувка', *vurzop* 'дървен кръг с кръстосани върви, дето се цеди сирене'.

въркàлям диал. 'търкалям по земята; мърся, цапам'. — Произв.: *въркòлест* 'кръгъл', *върколàчест* 'объл' (Пловдивско). — Кръстоска от *въ̀ргам* 'хвърлям' (вж.) и *търкàлям* (вж.); заето в рум. *a se vîrcoli, a se zvîrcoli*, вж. R. Bernard, Балк. езикозн. 3 (1961), 84.

върколàк, вж. **вълколàк**.

въркузу̀н, вж. **вракозу̀н**.

върл 'лют; стръмен', 'амбициозен' (Българи, Мичуринско). — Произв.: *върла чу̀ма* 'раст. прашна житна главня, Ustilago tritici', *върло* 'много, твърде' (Зап), *върлу̀вам* 'вилнея, буйствувам', *върлинà* диал. 'лютина, лютост; стръмнина', *върлàк* 'стръмнина; дете върлаче' (Зап; ЮЗ), *върлàче* диал. 'немирно дете', *върлѐя* диал. 'върлувам'; МИ: *Връля̀вище* при Леска, Кюстендилско, *Върлòвица* при Неделище, Сливнишко, РИ *Върлѐшница* при Клисура, Карловско, *Върлѐщица* при Мечкюр, Пловдивско; *завърлу̀вам; навърлу̀вам се; повърлу̀вам; навърлѐя се; подвъ̀рля се, подвъ̀рлювам се* диал. 'ставам зъл, лош'; *прѐвърл* диал. 'много зъл, лош'. — Срхр. *вр̏лӣ* 'добър, честен', *врлѝна* 'добродетел', *вр̏ло* 'много, твърде'. — Според Miklosich, EtWb 381, и Младенов, ЕтР 91, от корена във *вря* 'кипя' (вж.), начално значение 'който кипи, буен' > 'лош, лют (за човек)' > 'стръмен (за място, т. е. лошо място)'. — Срхр. *вр̏ло* 'много' от начално 'буйно, силно', семантично срв. *твърде*, както и диал. *мòщне, я̀ко* 'много'; заето в арум. *vîrlu* ' уен, луд'.

върлàк[1], вж. *вълколàк*.

върлàк[2], вж. *върл*.

върлѝна 'дълъг прът'. — Срхр. *врљика* 'прът; подпорка на плет; кол', словен. *vrlina* 'градинска вратичка', словаш. *vrlina* 'дъска от колатен щит', моравски *vrlina* 'една от двете греди на стълба или на снопарски ритли'. — Сродно с лит. *svirtis* 'кобилица, прът на кладенец', латв. *svēre* също, произв. от корена на гл. *вра* 'пъхам', ие. **wer-* 'пъхам, затварям, затъквам'; срв. от същия произход *верѝга, връв, вран*[3] и др.

върлу̀вам, вж. *върл*.

върна, вж. *връ̀щам*.

върне 'вали (дъжд, сняг)' (ЮЗ), таен говор 'вали; плаче' (Смолско, Пирдопско). — Произв.: *върнѐж* таен говор 'валеж, дъжд' (Смолско, Пирдопско), *върнежлив* '(за време) дъждовен, дъждelив' (Прилеп); *завъ̀рне* 'да завали'; *навъ̀рне* 'да навали, да намокри'; *превъ̀рне* 'да превали (дъжд)'. — Вероятно кръстоска от *валѝ* и *ръмѝ*.

въртел 'пречка, спънка в работа', диал. 'шиш за печене на месо'. — Рус. *вéртель* 'шиш за печене на месо', горлуж. *wjerćel* 'колело, което се върти'. — Произв. от *вьртя̀* с наст. *-ел*.

въртен диал. 'уврат'. — Произв. от *въртя̀*, срв. *връст*.

въртѝка, въртѝга, вж. *вратѝка*.

Вѣртолòм 'празник св. Вартоломей' (ЮЗ). — От *Вартоломей*, преосмислено с гл. *вѣртя̀* и *ломя̀*, поради валежите през тоя ден.

вѣртома 'дебело дълго въже' (Мориовско). — Вж. *фòртома*.

вѣртòп 'водовъртеж; фуниевидна вдлъбнатина; планинска теснина; завой на река, път и др.; вихър', остар. 'свърталище' (Вазов), 'равно, сгодно място' (Банско); стб. **врътъпъ** 'пещера; ад; градина' (Зогр., Мар., Клоц., Супр.), **врьт(ъ)поградъ** 'ловен парк, градина за лов' (Супр.) (за последната дума вж. при *вѣрт*[2]), **врътопъ** 'пещера' (Ман. хр.). — Произв.: *вѣртòпел* диал. 'вѣртоп'. — Срхр. *вртоп* 'фуниевидна местност' (вж. Schütz, 43), словен. *vrtèp*, рус. *вертéп* 'пещера'. — Старинна сложна дума, съставена от корена на гл. *вѣртя̀* и ие. **upo-s* 'вода, река', т. е. 'водовъртеж'; за втората част вж. при *вàпа*, срв. лит. *ùpė*, латв. *upe* 'вода', вж. Вл. Георгиев, Бълг. ез., 11 (1961), 302 сл.; заето в рум. *vîrtóp*, *hîrtóp* 'дупка, издълбана от вода; трап на път'.

вѣртỳна, вж. *фѣртỳна*.

вѣртя̀, врѣтвам, врѣтна 'движа в кръг'; стб. **вратити, врьтѣти см** (Супр.), **врътѣти, врьщѫ** (Ман. хр.), **вратъкъ** '(за мисъл) подвижен, гъвкав' (Супр.), **изврътѣти** (Ман. хр.), **развратити** (Супр., Ман. хр.), **развращати, развращеніе** (Ман. хр.). — Произв.: *вѣртèж* (Вазов, Михайловски), *вѣртèжка* 'въртелив уред', таен говор 'воденица' (Шлегово, Кратовско), *вѣртя̀шка, вѣ̀ртел* (вж.), *вѣртелѝв, вѣртелѐжка, вѣртелашка* 'пумпал' (Тиквешко), *вѣртеля̀шка* таен говор 'воденица' (Смолско, Пирдопско), *вѣртешкòм, вѣртешкàта, вѣртешкѝм, вѣртолѝя* 'водовъртеж; оплетена тайна работа, афера' (СЗ), диал. 'летен вихър', *вѣртулѝкам* диал. 'въртя', *вѣртỳлка* 'въртежка' (Търново , *вѣртолѐ се* 'навъртам се, обикалям' (Банско), *вѣртолѐш* диал. 'времегубна работа', *вѣртỳтя* 'прекалявам с искане, изнудвам' (Тетевен), *вѣртỳтник, вѣртỳтница* 'който, която въртути' (Тетевен), *вѣртя̀лка* 'част от чекрък; въртежка' (Коларовград), *вѣртолѝна* 'кръг; кръгла дупка' (Банско), *вѣртуля̀* диал. 'привличам към себе си', *врѣцкам* (вж.), *врѣтлѝв, вратлѝво жѝто* диал. 'раст. бълвавици, Lolium temulentum', *врѣтня̀* диал. 'залисия в работа', *врѣтка* 'въртежка за сукане на прежда' (ЮИ), *врѣтките* 'вид шарка по сукман' (Мандър, М. Азия), *врѣткав* 'времегубен', *врѣткавец* 'вид растение' (Ботевград), *врѣтлек* 'охранено, дебело дете' (Копривщица), *врѣтляк* 'пъпка по тялото от опарване с коприва или от ожилване' (Коларовград), *вѣртàлище* диал. 'свърталище', *вѣртушка* 'вихрушка' (ЮЗ), *вѣртен* таен говор 'зелник' (Кривопаланско), *вѣртена* таен говор 'воденица' (Кривопаланско), *вѣ̀ртеник* 'растение от вида на киселеца' (Кичевско), *вѣрти-борави* 'качамак' (Мариово), *вѣртàч* техн., *вѣртачка* 'времегубна работа' (ЮЗ), *вѣртòча се* 'пазаря се упорито' (Търново); *възвѣртя̀ се, възвѣртам се* 'извъртам се да замахна' (Горнооряховско); *довѣртя̀, довѣ̀ртам, довѣ̀ртвам, довѣртя̀вам; завѣртя̀, завѣ̀ртам, завѣ̀ртвам, завѣртя̀вам; извѣртя̀, извѣ̀ртам, извѣ̀ртвам, извѣртя̀вам, извѣртòча, извѣртòчам, извѣртòчвам* диал. 'пробивам дупка със свредел; изваждам, избождам'; *навѣртя̀, навѣ̀ртам (се), навѣ̀ртвам, навѣртя̀вам* диал. 'изцапвам', *надвѣртя̀ се, надвѣ̀ртам се, надвѣ̀ртвам се; овѣртя̀, овѣ̀ртам, овѣ̀ртвам, овѣртя̀вам, овѣртувàм* 'изцапвам' (Банско), *дратник, дратняк, дврaтняк* диал. 'прът с вързана слама на единия край, който се пали и прътът се върти на заговезни'; *обивѣ̀ртам* 'обикалям' (Банско); *отвѣртя̀, отвѣ̀ртам, отвѣ̀ртвам, отвѣртя̀вам, òтврат* 'ставило на воденица' (Търновско), 'раст. орехче, Filipendula hexapetala' (Търново), 'раст. Mercularia ovata' (Костèнец, Ихтиманско), *отвратниче* 'раст. орехче' (Търново), *отврѣтка* диал. 'отверка'; *повѣртя̀, повѣртя̀вам, повѣртàл* = *повѣртàло* диал. 'прът, с който се отвива задното кросно', *пòврат* диал. 'едно навиване на кросно при тъ-

читба', 'див здравец, Geranium phaeum' (Врабча, Трънско); *превъртя̀, превъ̀ртам, превъ̀ртвам, превъртя̀вам; привъртя̀, привъ̀ртам, привъ̀ртвам, привъртя̀вам; провъртя̀, провъ̀ртам, провъ̀рт ам, провъртя̀вам; развъртя̀, развъ̀ртам, развъ̀ртвам, развъртя̀вам, развъртѐтина* 'немирник, лудетина' (Трънско); *свъртя̀, свъ̀ртам, свръ̀тен* '(за място) удобен, достъпен' (Банско), *свръ̀тка* диал., рядко 'спокойствие, почивка', *свъ̀ртай* 'вътрешен бодеж' (Щип), *несвъ̀рта* диал., в израз *той е от несвъ̀рта* т. е. от неизвестно място, *несвъртъ̀лец* диал. 'когото не свърта на едно място', МИ *Свръ̀тни вѐлог* при Шишманово, Самоковско; *увъртя̀, увъ̀ртам, увъ̀ртвам; въртобо̀й* в израза *карала бих се на въртобой*, т. е. докато имам сили (Банатски българи в Белослатинско), *въртовѐжка* 'въртележка за прежда; детска въртележка върху кол' (Кесарево, Горнооряховско) (вж. и *веза̀, вежѐм*), *въртовѐрец* диал. 'който не стои на думата си', *въртѐгла̀в* 'комуто главата се вие от нервна болест; немирен, палав; глупав', *въртѐгла̀ва съ̀бота* 'народен женски празник' (Мърваци в Западна Македония), *въртѐгла̀в четвъ̀ртък* 'велики четвъртък, празнуван за въртоглавост на овцете', *въртѐгла̀вост, въртѐгла̀вец* 'неволно постоянно клатене на главата, Tremor; виене на свят, Vertigo' (Охрид), 'немирник' (ЮЗ), *въртогла̀вщина* 'виене на свят; нервно въртене на глава; пакостник, немирник' (Станкедимитровско), *въртогла̀вка* 'прелетна птица самодивско пиле, Tynx torquilla torquilla', *въртѐгазец* ирон. 'калайджия' (Прилеп), *въртока̀лчиница* диал. 'развлечена жена', *въртоко̀лница* 'великденска люлка върху кол' (Странджа), *въртока̀лци* 'калцуни без стъпала' (ЮИ), *въртоко̀панец* диал. 'попова лъжичка' (вж. *ко̀пан*), *въртокъ̀щ* диал. 'въртокъщник', *въртокъ̀ща* диал. 'въртокъщница', *въртокъ̀щник* 'добър домакин (съпруг)', *въртокъ̀щница* диал. 'жена въртокъщник', *върточора̀бица* ирон. 'мома повлекана' (Дебърско), *въртѝ-куку̀да* 'празник Свети Вартоломей' (Родопите), *въртѝ-ка̀лец* ирон., диал. 'хайдутин', *въртѝ-къ̀щник, въртѝ-къ̀щница* 'въртокъщник, въртокъщница' (Плевня, Драмско), *въртѝ-поп* 'маргарита' (Банско), диал. 'лайкучка; болест очно перде, Cataracta; раст. бяла рада, Anthemis, голяма лай-кучка и др. раст.', *млѐчен въртѝ-поп* 'раст. млечка, Euphorbia helioscopia', *въртѝ-слъ̀нце* диал. 'слънчоглед', *вратовра̀тник* диал. 'слънчоглед', *жиловра̀т* диал. 'раст. жиловлек, Plantago', *коловръ̀тник* шег. 'голям кръгъл хляб' (Ботевград). — Срхр. *вр̏тјети*, словен. *vrtéti*, рус. *верте́ть, верчу́*, словаш. *vrteť*, пол. *wiercić, wiercę*, горлуж. *wjerćić*, доллуж. *wjerśeś*. — Сродно с лит. *verčiù, veršti* 'въртя, обръщам', *viršti* 'ставам (някакъв)', латв. *vḕrst* 'въртя', стпрус. *wīrst* 'става някакъв', *wartint* 'въртя', гот. *wairþan*, нем. *werden* 'ставам (някакъв)', лат. *verto* 'въртя', стинд. *vartate* 'върти се, навърта се' от ие. **wer-t-*. Срв. от същия произход *врат, връщам*; заето в рум. *în-vîrtí* 'извъртам', *vîrtelniță* 'въртежка на чекрък', *vîrtéj* 'въртеж', арум. *vîtreanița, vîtrénița, vîrticónița* 'мотовилка', *nvîrtire, nvîrtéscu, anvărtire* 'въртя', алб. *vërtit* 'въртя', *vërtik* 'порив, устрем, нагон', *vërter* 'кормило'.

върха̀, връ̀хам диал. 'вършея'. — Словен. *vršâj* 'копèн снопи за вършитба', рус. *вершь* 'зърнени храни', ие. **wr̥syō*. — Сродно с хет. *wars-, warsiye* 'късам, жъна; освобождавам'. Вж. *вършѐя, врах*.

върху̀ 'отгоре на'. — Стар местен падеж от *връх* (вж.); от същия тип срв. *до̀лу, между̀, блѝзу* и др.

върца 'топчеста подутина по тялото' (Банско). — От по-старо **врът-ьца*, произв. от *въртя̀* (вж.) и наст. *-ьца*.

върцали остар. 'влашки цигани' (Рачо Славейков). — Неясно.

върчѝ '(за ставна болка) боли силно; върти' (Странджа). — От по-старо **въртчѝ*, произв. от гл. *въртя̀* (вж.), срв. *хвъ̀ркам — хвърча̀*.

върша 'правя, работя нещо', 'годя, сгодявам' (ЮЗ); стб. съврьшити (Клоц., Супр., Ман. хр.), съврьшати, съврьшенъ, съврьшенѣ (Ман. хр.). — Произв.: *вършѝтел, вършачка* 'годеж' (Скудриње, Реканско); *довъ̀рша, дòвръш* 'последна лунна фаза; свършване, край' (Могилово Чирпанско), *довъ̀ршек* диал., *дòвършък* 'свършване, край' (Станкедимитровско), *довършкѝ* 'довръш' (СЗ), *довъ̀ршвам; завъ̀рша, завъ̀ршек, завършòк* 'свършване (Врачанско), *завъ̀ршвам; извъ̀рша, извъ̀ршвам; навъ̀рша, навъ̀ршвам; надвъ̀рша надвъ̀ршвам; отвъ̀рша, отвъ̀ршвам* диал. 'свършвам'; *повъ̀рша, повъ̀ршвам; превъ̀рша* 'да отнема годеницата на някого' (ЮЗ); *привъ̀рша, привъ̀ршвам, привършòк* 'привършване' (Зап); *развъ̀рша, развъ̀ршам* диал. 'разваляm, разтурям'; *свъ̀рша, свършѐник* 'годеник' (ЮЗ), *свършеница* 'годеница' (ЮЗ), *свъ̀ршек, свъ̀ршък, свършòк* диал., *свършувàчка, свършавàчка* 'годеж' (ЮЗ), *свъ̀ршвам; съвъ̀рша, съвъ̀ршам* диал. 'свършвам', *съвършѐн, съвършѐнство; усъвършѐнствувам* (от рус.). — Срхр. *вр́шити* 'правя нещо', словен. *vŕšiti* 'събирам на куп; правя връх на куп (сено и др.); върша, правя', рус. *верши́ть, верша́ть (дéло)* 'върша работа', чеш. *vršiti* 'правя връх на куп; върша, правя', пол. *za-wierszyć* 'завършвам'. — Произв. от *връх* (вж.), начално значение 'правя нещо до върха, до края, изцяло', срв. *въ̀ршен.*

върша диал. 'островръх кош, с който се похлупва квачка с пилета', 'вид рибoловен кош, който се залага във водата' (Шишкòвци, Кюстендилско), 'вид рибарска мрежа' (Бобошево, Станкедимитровско). — Срхр. *вр̑ша* 'вид рибарска мрежа', *вр̑шва, вр̑шка* 'кош за ловене на риба', словен. *vŕša, vŕš*, рус. *верша*, чеш. *vrše* словаш. *vrša*, пол. *wiersza*, луж. *wjerša, wjerš*, от праслав. **vьrša.* — Както се вижда от лит. *varza, vа́rzas* 'кош за ловене на риба' от една страна и от чеш. *vrže, vrž*, които се явяват край приведеното по-горе *vrše*, чеш. *ouvrž* 'мрежа от вейки за затваряне отвор на рибник' от друга, праслав. **vьrša* е резултат на изменение на по-старо **vьrza* поради контаминация с *кош* (вж.), за което говорят особено словен. *vŕš*, луж. *wjerš* и чеш. *vrž*. Вероятно от същия корен, от който е и *връ̀звам* (вж.). Други етимологични тълкувания вж. у V a s m e r, REW 1, 191, срв. и M a c h e k, ESJČS 575; рум. *vîrşă* е заето от български.

вършà диал. 'вършея'. — Произв.: *завършà, завършàвам; извършà, извършàвам, навършà, навършàвам; овършà, овършàвам; повършà, повършàвам; превършà, превършàвам; провършà, провършàвам; съвършà, съвършàвам; увършà, увършàвам.* — От *връх*[2] 'врах' (вж.).

вършàвачка 'годеж' (Велес). — От гл. *въ̀рша(вам)*; срв. *тъкмѐж, годѐж*, съответно от *тъкмя̀, годя̀* 'нагласявам, правя'.

въ̀ршен 'който е пълен до върха' (Врачанско). — Прил. от *връх*[1] (вж.).

вършѐя 'отделям зърното от класа на житни растения'. — Произв.: *вършàчка, вършàчкаджия* диал., *въ̀ршалка* 'жена, която вършее; машина за вършитба' (ЮЗ), *въ̀ршач* 'който вършее' (ЮЗ), *вършѝло* 'гумно' (Петричко, Солунско, Драмско), *вършѝтба, вършѝтбен, вършѝтбенския* 'юли' (Плевня, Драмско); *довършѐя, довършàвам; завършѐя, завършàвам, извършѐя, извършàвам; навършѐя, навършàвам; овършѐя, овършàвам; повършѐя, повършàвам; увършѐя, увършàвам.* — Срхр. *врје̏ћи, вр̏шēм*, вж. *врах, върхà.*

въс диал. 'мустак', **въ̀се** 'гъсеница' (Коларовград), **въ̀си** 'мустаци' (СИ). — Произв.: *вас(л)иви* таен говор 'мустаци' (Шлегово, Кратовско); *безвъ̀с, безвъ̀сен.* — Словен. *vọs* 'мустак', рус. *ус*, укр., белорус. *вус*, чеш. *vous*, словаш. *fúz*, пол. *wąs*, горлуж. *wusy*; срв. стпрус. *wanso* 'първа брада, мъх по устните', стирл.

fés 'брада', *find* 'коса', гр. *ἰονθάς* '(за коза) дългобрад, космат' от ие. **wi-wondho-*, ствиснем. *wint-brâwa* 'мигла на око' от ие. **wondh-so-*. Срв. от същия произход *въсеница, гъсѐница*.

въсеница 'гъсеница' (Търново, Сев. Родопи, М. Търново; Козичино, Поморийско; Момчиловци, Смолянско); стб. **вѫсѣница** 'гъсеница' (Ман. хр.). — Произв.: *въсѐничка* 'умал. от *въсеница*; раст. острец, Carex; кощрява, Setaria glauca; чистец, Stachys'. — Пол. *wąsienica*. — Произв. от *въс* 'мустак' поради прилика по форма или поради космите на гъсеницата.

въска 'пъпка, мазол' (Софийско). — С диал. *в* от *ф*, вж. *фу̀ска*.

въскам, вж. *фъскам*.

въста̀вам, въста̀на 'повдигам въоръжен бунт против власт'; стб. **въстати, въстаніе** (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Ман. хр. и др.). — Произв.: *въста̀ние, въста̀ник, въста̀ничка, въста̀нически*. — От *въз-* и гл. *ста̀вам, ста̀на* (вж.).

въстег, во̀стег 'раст. клинавиче, Astragalus glycyphyllos; живеничава билка, Prunella vulgaris' (Широка лъка, Девинско). — Неясно.

въстега̀рка 'тояга за подпиране едната страна на товар, когато се товари кон или магаре' (ЮЗ), **възтега̀рка, вастога̀рка, востега̀рка** (Банско; Шишковци, Кюстендилско); **въстенга̀рка** (Пополе, Костурско), **ластова̀рка, лостога̀рка, мъстега̀рка, остега̀рка.** — Произв.: *востега̀рувам се* 'изправям се до нещо' (като *възтега̀рка*) (Банско), *востегару̀ша* пренебр. 'висока жена' (Банско), *воштега̀рин* 'дърт човек, дъртак' (Бистрица, Кюстендилско). — Според М а т о в, СбНУ 7, Науч. отд., 458, от гр. *βασταγάρης*, диал. *βασταγάρα* 'тарга за пренасяне на камъни, пръст и др.', срещано в Епир (Северна Гърция), произв. от гл. *βάστω* 'държа, крепя' и *γερός* 'здрав, силен', срв. *βασταγερός* 'издържлив'. Според R. B e r n a r d, Изсл. Романски (1960), 251 сл. от корена **тѧг-** в *тѐг-на, тѐг-ля*, с което се обяснява запазената носовка във *въстенга̀рка* в Костурско и алб. *vastangarkë*; бълг. диал. *лостага̀рка* е повлияно вероятно от *лост*, а *остега̀рка* — вероятно от *остѐн*, срв. и диал. *тега̀р, тегарчу̀к* 'мечкарска тояга'.

въсца 'пъпка, брадавица' (Кюстендилско краище), 'билка, с която лекуват сърбеж по краката' (Герман, Софийско), **въсца̀** 'сърбелива слизеста подутина на крак или на ръка; женски полов орган' (Кесарево, Горнооряховско), 'сърбеж между пръстите' (Габаре, Белослатинско), диал. 'раст. бабини гниди, Sedum', **въшца̀** диал. — Рус. *восца, осца* '(гноен) лишей по тялото'. — Според Г о р я е в, Доп. 1, 7, сродно с гл. *сцать* 'капя; пикая', срхр. от 14 в. **сьцати, сьчѫ** 'пикая', словен. *scáti*, чеш. *scáti* 'пикая', пол. *szczać*, горлуж. *sceć*, доллуж. *šćaś*, по-нататък вж. V a s m e r, REW 3, 55 сл. Поради бълг. *въсца* невероятно е предположението на V a s m e r, REW 1, 232, че рус. *восца* произлиза от праслав. **osьca*. — Поствербално образуване от ***въ-сьцати**. Думата е възникнала поради влажността на пъпката. Второто значение е във връзка с външната прилика с пъпките, които приличат на зърната на растението. Съгласната *ш* във *въшца* се е появила вероятно и под влияние на думата *въшка*.

въся се 'давам недоволен израз с лицето си, муся се'. — Произв.: *въ̀сльо* 'който се въси', *въ̀сла; завъ̀ся се, завъ̀свам се; навъ̀ся се; навъ̀свам се; повъ̀ся се, повъ̀свам се*. — Произв. от *въс* 'мустак' (вж.).

вътор 'вътрешен жлеб на каца или на бъчва, в който се вкарва дъното', **ва̀тор** 'кацарски полукръгъл трион; отвор на бъчва, дето се сипва виното; човек,

който яде лакомо' (Банско), **ятòр** (Ботевград), **вутор** (Нова Надежда, Хасковско). — Произв.: *вàтъре* 'работя с инструмент втор; ям лакомо' (Банско), *въторàч* 'инструмент за втори', *вторàч* 'въторач' (СЗ), осмислено с *втòри*. — Срхр. *ȕтор*, словен. *votòr*, рус. *утóр*, чеш., словаш. *útor*, пол. *wątor*, *wątorek*, горлуж. *wutora*, доллуж. *hutora*, праслав. **ǫtor*, произв. от представка **on-* 'в-' и *-torъ*, сродно с гл. *трùя* (вж.), лат. *tero*. — Начално значение 'нещо втрито, издълбано, вътрешен жлеб, вдлъбнатина'.

вътрàк, ватрàк 'не напълно скопено добиче' (Кесарево, Горнооряховско; Банско, Ботевград), 'ненапълно скопен вол' (Веригово, Карловско), 'несръчен, неспособен човек' (Банско). — Произв. от *вътре* и наст. *-ак*, поради начина на скопяване, при който единият или двата тестикула е останал в ъ т р е. Невероятно е обяснението на М л а д е н о в, ЕтР 59 от *вàтра* 'огън'.

вътре 'в границите на, в средата на нещо', **фътре** (Изт), **хêтре** (Козичино, Поморийско); стб. **жтрь, жтрь** 'вътре', **жтрьнъ** 'вътрешен' (Супр.). — Произв.: *вътрешен, вътрешност; извътре, извътрешен; навътре; отвътре*. — Стрyc. **оутрь**; стб. **жтрь** е от ие. **ont(e)r-*, вероятно първоначална винителна или локативна форма, праслав. **ǫtrь*, от ие. **ontris*. — Сродно с авест. *antara* 'вътрешен', стинд. *antrám* 'вътрешности', *ántaras* 'вътрешен, сърдечен', арм. *ənderkh*, гр. *ἔντερα* 'вътрешности', лат. *intra* 'между', *internus* 'вътрешен'. — Крайното *-е* в нбълг. е възникнало под влияние на наречия от стар местен падеж като *къдè, гòре* и др. *Фътре* е с диал. *ф* от *в*, както изобщо при предлога *в*. *Хêтре* произлиза правилно от *фътре* с промяна *ф* > *х* и *ъ* (от *ж*) > *ê* според особеностите на говора.

Вътро поле — поле между чуки при Медвен, Котленско. — От стб. **жтрь** 'вътре', схванато като прил., в значение 'вътрешно поле'; срв. от същия произход *Ѐтро-поле*, от **ѧтрь*, стб. **вънѧтръ** 'вътре' (Ман. хр.), вж. *внèтре*.

вътък 'прежда, която се слага напреко на основа при тъкане'. — Словен. *vọ̑tək*, рус. *утóк* 'вътък; платно дълго около 20м', чеш. *útek*, словаш. *útok*, пол. *wątek*, горлуж. *wutk*, доллуж. *hutk*. — Съставено от представка **on* 'в' и *-tъkъ* в *тъкà*. — Начално значение 'това, което се вкарва при тъкане'.

въх междум. за съжаление (ЮИ). — Произв.: *въ̀хам* 'искам настойчиво и досадно' (Странджа), *въ̀шкам* 'викам вът' (повлияно и от *пъ̀шкам*) (Лазарци, Еленско); *завъ̀хам, завъ̀хвам* (Странджа). — Звукоподраж.

въ̀хам 'търся нещо по мириса му, дỳша' (Котел), **вôхам** 'дишам' (Смолянско). — Произв.: *въхав* диал., който мирише на хубаво'. Думата *вꙑх*, посочена у М л а д е н о в, БТР 405, и у V a s m e r REW 3, 196, не е сигурна. — Словен. *vôhati* 'мириша на хубаво', рус. *ухáть*, пол. *wąchać, węch* 'воня, миризма, усет'. — От праслав. **wǫchati* с протетично *w* от по-старо **ǫchati*. — Сродно с гот. *uz-anan* 'издишвам, издъхвам', кимр. *anadl* 'дъх', гр. *ἄνεμος* 'духане, вятър', лат. *animus* 'дух, душà', стинд. *ániti* '(той) диша'. — Праслав. **wǫxati* е кръстоска от **(w)ǫ-* с праслав. **dъxъ, *dъxati*. От един произход с *ухàя, ухàние* (от рус.), срв. *вонѝ*.

въ̀ча 'вкарвам вътък при тъкане'. — Произв.: *довъ̀ча, довъ̀чвам; завъ̀ча, завъ̀чвам; извъ̀ча, извъ̀чвам; навъ̀ча, навъ̀чвам*. — От по-старо **въ̀тчѫ* < стб. **вътъчѫ** с изчезване на *ъ* в слабо положение и асимилация *тч* > *ч*, произв. от *тъкà* (вж.) с представка *въ-*, или деноминално от *вътък* (вж.) също с изчезване на второто *ъ* в слабо положение и асимилация; за образуването срв. *крак — крàча, влак — влàча*.

въчя̀к 'дебело черво за пълнене на луканка' (Банско). — Може би от гл. *въ̀ча* (в говора *ва̀че*), тук с преглас и наст. *-я̀к*. Начално значение вероятно 'черво, в което се вкарва (месо)', както се вкарва вътъкът при въчене.

въшѐ, въшлѐ, вж. *въ̀шка.*

въ̀шка 'паразит по тялото на човек или животно, Pediculus'; стб. **въшь** (Синайски патерик от 11 в.; житие на Теодор Студийски, 13 в.). — Произв.: (от изчезналото стб. **въшь**): *въ̀ши* прил., *въшѐ, въшлѐ* умал., *въшлѝв, въшлѝвец, въшлѝвка, въшльо, вошлия* 'въшлив човек' (ЮЗ), *въ̀шла, въша̀сам, въшя̀свам, въшля̀сам, въшля̀свам, во̀шлосан* 'изцапан от въшки' (Прилеп); *извъша̀сам, извъша̀свам; повъша̀сам, повъша̀свам;* (от *въ̀шка*): *попо̀ви въ̀шки* 'раст. овчарска торбичка, Capsella bursa pastoris' (Малкотърновско), *свѝнски въ̀шки* 'раст. свиница, Xanthium strumarium' (Габровица, Пазарджишко), *въ̀шкав, въ̀шкавост, въ̀шканица* диал. 'кокоша въшка, кокошинка', *во̀шкар* 'въшкав човек' (ЮЗ), *въшка̀рник* пренебр. 'въшкав човек; въшкава дреха или стая', *въшка̀рница* ирон. 'въшкава стая', *въ̀шчи* прил., *въ̀шчо гро̀зде* 'раст. бивушка, Lonicera xylosteum', *въшкови̇̀че* 'раст. чашкодрян, Evonymus europaea' (Ловеч), *въ̀шкино бѝле* 'раст. въшковиче'; *овъшка̀вя, овъшкавѐя.* — Срхр. *ва̏ш, ва̏шка,* словен. *ȕš,* рус. *вошь,* чеш. *veš,* словаш. *voš,* пол. *wesz,* горлуж. *woš,* доллуж. *weš,* прaслав. **wъšь* ж. р., ие. **us-i-s,* вероятно сродно с лит. *vievesa* 'въшка' (с редупликация), *usnis,* латв. *usna* 'магарешки бодил', алб. *usht* 'осил', гот. *fra-wisan* 'изяждам, поглъщам', стинд. *vas-* 'ям'. Ие. **us-* е вероятно ниска степен на корена **wes-,* начално значение 'хапеща (животинка)'. Другите обяснения, вж. V a s m e r, REW 1, 234, са невероятни; срв. *вчѐне.*

въщà, вж. *въсцà.*

въщѝ диал. '(за вода, която ще завира) шуми'. — Произв.: *завъщѝ.* — Звукоподр.

вя̀кна 'падам шумно, пуквам' (Банско). — Вероятно кръстоска от *ѐкна* (от *ечà, ѐквам*) и *дзвя̀кна, вѝкна.*

вял книж. 'отпуснат, безжизнен'. — Произв.: *вя̀лост.* — От рус. *вя̀лый, вя̀лость,* от гл. *вя̀нуть,* от един произход с бълг. *вѐна, вѐхна.*

вям, вж. *невя̀м,* срв. *вем.*

вя̀но, вж. *вѐно.*

вя̀ра 'увереност; надежда; религия'; стб. **вѣра** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Ман. хр. и др.), **вѣрити сѧ, вѣрѫ сѧ** (Син. пс.), **вѣрьнъ** (Зогр., Мар., Асем., Мак. листи, Син. тр., Син. пс., Сав. кн.), **вѣренъ** (Ман. хр.), **вѣрьствовати** < ****вѣрьство** 'вярване' (Супр.), **вѣровати** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Ман. хр.), **вѣровьнъ** (Супр.), **възвѣровати** (Супр.), **безвѣрие** (Супр.), **къвѣрити** (Син. пс., Супр.), **оувѣрение, оувѣрити** (Ман. хр.). — Произв.: *вѐрен, вѐрност (вя̀рност), вѐря се, вѐрски; довеpя̀ (се), довеpя̀вам (се), довѐрие, довѐреник, доверчѝв, доверчѝвост, доверѝтел; завеpя̀, завѐрка, завеpя̀вам, завеpя̀ се, завеpя̀вам се* диал. 'давам вярна дума'; *невѐрен, невѐрник, невѐрност, безвѐрен, безвѐрник, безвѐрница, безвѐрец, безвѐрие, безвѐрка; вверя̀ се, вверя̀вам се* диал. 'уверявам се; *изневеpя̀, изневя̀ра, изневеpя̀вам, извеpя̀ се, извеpя̀вам се* диал. 'променям си вярата (религията)', *извѐрен* диал. 'много верен', *ѝз-*

невергшиком, ѝзневерешким, изневѐрешки, ѝзневерешката диал. 'неочаквано'; *наверя̀, навѐрям, наверя̀вам* диал. 'вземам на заем', *навя̀рно, навѐром* диал. 'на заем'; *невя̀ра* диал. 'недоверие', *неверѐн* диал. 'некръстен', *невѐрен* 'погрешен, неистински', диал. 'безверен; нехристиянски', *невѐрник, невѐрница, невѐрство* диал. 'безверие'; *отверя̀, отверя̀вам* диал. 'накарвам някого да си остави вярата'; *повя̀рвам, повѐрие, поверѝтелен, поверѝтелност; проверя̀, провѐрка* (от рус.), *проверя̀вам, проверѝтел, проверѝтелка; разверя̀ се, разверя̀вам се* диал. 'отказвам се от вярата (религията) си'; *сверя̀, свѐрка* (от рус.), *сверя̀вам; уверя̀, уверѐние, уверя̀вам, увѐреност, уᵃя̀рвам* диал. 'повярвам, хващам вяра'; *верòятен* (вж.), *вероизповеда̀ние, веролòмен, веролòмец, веролòмство, вероотстъпник, вероотстъпница, вероотстъпничество, веротърпѝм, веротърпѝмост, вероучѐние; въртовѐрец* диал. 'който не си стои на думата', *достовѐрен, достовѐрност* книж., *друговѐрец, друговѐрка, друговѐрски* диал., *единовѐрец = едновѐрец* диал. 'който е от една вяра с другиго', *едновѐрен, едновя̀рка* диал., *иновѐрен* (от рус.), *иновѐрец, иновѐрка, нищовѐрец* 'безверник' (Църско, Битолско), *половѐр* диал. 'комуто не бива да се вярва напълно', *половѐрка* диал. 'жена половер', *полувѐрник* диал. 'зъл нощен дух', *правовѐрен, правовѐрност* книж., *самоувѐрен, твърдовя̀рка* диал. 'жена, която държи на думата си', *староверци* в нар. прик. 'животни' (ЮЗ). — Срхр. *вје̏ра*, словен. *vе̑ra*, рус. *вѐра*, чеш. *víra* 'истина, вяра', пол. *wiara*, горлуж., доллуж. *wjera*, праслав. **wjara*. — Сродно със ствиснем. *wâra* 'истина, вярност', *wâr* 'верен, истински', ирл. *fír* 'верен', гот. *tuz-wērjan* 'съмнявам се', лат. *vērus* 'верен, истински', авест. *var-* 'вярвам', *varəna-* 'вяра'.

вя̀сам 'карам, заставям' (Солунско), диал. 'бързам', **ва̀сам се** 'боря се (Тетово; Кичевско).—Произв.: *вя̀саница* 'бързане' (Щип); *завя̀сам, завя̀свам* диал. 'забързвам'; *нава̀сам* 'догонвам' (Ботевград); *надва̀сам, надва̀свам* 'надвивам' (Тетово): *пова̀сам, пова̀свам* диал. 'поборвам се; надвивам', *повя̀сам, повя̀свам* диал. 'побързвам'. — От нгр. аористна основа *βιασ-* на гл. *βιάζω, να βιάσω* 'бързам'. Формата с *ва̀сам* е с вторично затвърдяло *в*.

вя̀тър 'движение на въздуха', **вѐтър** (Зап), 'ревматизъм' (ЮЗ); стб. **вѣтръ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр., Ман. хр.), **вѣтрьнь** (Син. пс., Син тр.), **вѣтрьнъ** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **вѣтренъ, вѣтрилень, вѣтрило** 'корабно платно' (Ман. хр.). — Произв.: *бял вя̀тър* диал. 'южен вятър (откъм Бяло море)', 'раст. Polygonatum latifolium' (Изт), *бело ветърче* 'раст. Centaurea stoebe' или 'C. maculosa' (Бистрица, Софийско), *лош вя̀тър* 'раст. Linaria Elatine' (Орешак, Варненско), *сѝньо вя̀търче* 'раст. Centaurea diffusa', *ста̀рият вя̀тър* диал. 'силен западен вятър', *стòчен вѐтър* 'източен вятър' (Охрид), *цр̀ън вѐтър* 'раст. клинаво биле, Asplenium septentrionale' (Бистрица, Софийско), *цървѐн вѐтър* диал. 'раст. Centaurea maculosa', *чер вя̀тър* диал. 'мускулен ревматизъм', *червѐн вя̀тър* 'болест червенка, Erisipellas', диал. 'раст. рошовина, Betonica officinalis', *чѐрно вя̀търче* диал. 'раст. Centaurea diffusa', *вя̀търник* диал. 'вид риба', *вя̀търница* 'вятърна мелница' (СИ), *вя̀търничав* ирон. 'глупав', *вя̀търничава трева̀* 'раст. Onobrychis; раст. Iasione heldreichii" (Коларовград) *вя̀търничавост, вѐтерушка* 'птица Falco naumanni naumanni' (Шишкòвци, Кюстендилско), *ветеру̀шка* диал. 'вид птица', срв. *ветру̀шка, ветерясам, ветеря̀свам* диал. 'разболявам се от ревматизъм; измръзвам, настивам' (Банско), *ветерница* 'вятърница' (Странджа, Солунско), *ветърница* 'копривна треска, Urticaria' (Прилеп), *ветърлѝв* диал. 'ветровит', *вѐтрен, вѐтрев, вѐтрева трева̀* 'раст. Inula ensifolia' (Коларовград; СИ), *вѐтреница* 'вятърница' (ЮИ Тракия), *вѐтреник* диал. 'вятърничав човек; ветровита къща, стая, помещение', *ветрина̀* диал. 'хладовина', *вѐтрище* 'увел.; силен вятър', 'зъл дух във вид на вятър' (Странджа), *ветрòвен* диал. 'ветровит', *ветрѐя* 'съхна; изпарявам се', *ветрѐя се* 'разхождам се на чист въздух' (Странджа), *ветровѝна* диал., *ветровѝт, ветровѝтост, вѐтрило* 'платно на платноходка' (Видинско; Те-

тевенско, в пес.); *ветрѝло* 'корабно платно; уред за лично разхлаждане', *ветрѝлник* разг. ирон. 'лоша, разнебитена сграда или стая', *ветрỳшка* 'керкенез, ястреб' (Светиниколско), 'несериозен човек' (Светиниколско), 'вихрушка' (Странджа; Самоковско), *ветросу(в)ам се* 'изплашвам се' (Йедоарце, Тетовско), *ветрòщина* 'зъл дух' (Прилеп) (от **ветрòвщина*); *доветрèя, доветря̀вам; заветрèя, заветря̀вам*; *изветря̀, изветрèя, изветря̀вам; поветрèя, поветря̀вам, повѐтрие; проветря̀, проветря̀вам, провѐтрям, проветрѝтел, проветрѝтелен; развѐтрен* рядко '(за човек) разсеян'; *ветровàл* 'раст. ветрогон, Eryngium campestre' (Варненско), *ветрдгòн* диал. 'вятърничав човек', 'раст. ветровал' (Орешак, Варненско), *ветромѐт = ветромѐтище* диал. 'място, одухано от сняг', *ветрондсен, ветропоказàлец, ветропоказàтел, ветрохòд, ветрохòден, ветрохòдец, ветрохòдка, ветроỳмен* диал. 'глупав', *ветролòм* 'гора, поломена от силен вятър' (Банско); *вùоровя̀тер* 'вихрушка' (Банско); МИ *Вѐтрен, Вя̀тровица, Ветровѝца, Вѐтърник, Ветрѝлото, Ветърнѝца* и др. — Срхр. *вjȅтар*, словен. *vêter*, рус. *вéтер*, чеш. *vítr*, словаш. *vietor*, пол. *wiatr*, доллуж. *wjetš*. — От праслав. *vě̄trъ*. — Сродно с лит. *vė̃tra* 'буря', *vė̃jas* 'вятър', латв. *vētra* 'буря', стпрус. *wetro* 'вятър', ирл. *feth* 'въздух', тох. А *want*, тох. В *yente*, хетит. *huwant-* 'вятър', лат. *ventus*, гр. *ἀήτης* 'вятър', стинд., авест. *vā́ta-* 'вятър' от ие. **Hwē.*; от един произход с *вѐя* (вж.); заето в алб. *vetromēt* 'студен вятър'; срв. и срхр. *вjетрòмет* 'буря', рум. *vetrilă* 'корабно платно', също *vîntreală*, повлияно от *vînt* 'вятър', *vetrușca* 'птица ветрушка'.

Г

га[1] междум. за наподобяване на гласа на гарван, врана и пр. — Произв.: *гàкам* 'грача', *гàканица* 'шум от гъши гласове'. — Звукоподражателно.

га[2] 'кога, когато' (ЮИ). — Произв.: *гàто; кадгà* (Чирпан, Хасково) (от *като га* 'като че ли'). — Съкратено в разговорната реч от нбълг. *кога* (вж.), срв. *ко, кво*, вж. *какво*.

га[3] 'го' (Трънско, Брезнишко). — От *го*, като гласната *-а* вм. *-о* по аналогия от окончанието *-а* за родителен-винителен падеж на имената от мъжки род. Може да се предполага и влияние на срхр. *га*; вж. *го*.

га[4] лично мест., 3 л. 'я' (Чирпанско, Разградско). — Вместо *я* под влияние на *го*, както *ги*.

гàбам, гàбвам, гàбна диал., 'изхитрявам, правя някого да изглежда глупав, смешен'. — Произв.: *габòсам, габòсвам* 'излъгвам' (разширени с глаголната наставка *-с-*, заета от гръцки); *изгабòсам*. — Струс. **габати** 'притеснявам' (?), укр. *гàбать* 'хващам; преча, досаждам', стпол. *gabać* 'безпокоя, закачам', пол. *nagabywać* 'закачам, наговорвам', от ие. **ghābh-*, сродни с лит. *gobė̃tis* 'силно желая', *gobùs* 'алчен' с друга отгласна степен *gãbana* 'наръч', стинд. *gabhasti-* 'ръка', т. е. 'това, с което се хваща', лат. *habeo* 'имам' от ие. **ghăbh-*, вж. S ł a w s k i I, 243, P o k o r n y 409. За семантичния развой 'хващам', 'изхитрям', срв. рус. *уло̀вка* срещу *ловѝть*. Поради близост на значенията, а също и на звуковите състави (особено *гàбна* и пр.), настъпило е взаимно влияние между *габам* и *гавам* (вж.).

габардѝн 'вид вълнен плат'. — Произв.: *габардѝнен.* — Чрез фр. *gabardine* 'вид плат', от исп. *gabardina* 'дреха на поклонник'. Испанската дума, през стфр. *gaverdine*, вероятно от срвиснем. *walfart* 'поклонничество'.

габòсам, вж. *гàбам.*

гàбча диал. в израза *габчата му излязла* 'съвсем съсипан, изхабен'.—Неясно.

гàбър[1] 'вид горско широколистно дърво, Carpinus betulus', диал. **гàбер.** — Произв.: *габрѝка, габрѝца, габрàк, габарàк; габрòя, гàбъров, гàберов, габрòвина* (Ботевградско), *гàбрòвица* 'тояга от габър', *гàбърски, гàбровец, гàбровчанка, гàбровка, гàбровски,* МИ *Гàбаре,* Белослатинско, *Габрѝка,* махала при Калугерово, Ботевградско, *Габриче* ниви, Драгойчинци, Кюстендилско; *Гàбра* река в Лозенската планина, Софийско; *Гàброво, Габрòвец* чешма при Крамолин, Севлиевско; ниви при Ваксево, Кюстендилско; *Габрòвщица* суходол при Мъглиш, Казанлъшко, *Габрòвница* д. приток на Искър при Елисейна; река *Габровничка* в Ев. 1511 г., Цонев, Опис . . . 1910, 68; *Габрищица* извор при Трявна; *Габрѝвица* склон при Каменица, Пирдопско. — Срхр. *grȁb, grȁbar,* род. п. *grȁbra,* словен. *gâbər,* край *grâbər, grâb,* рус. *граб; грабѝна,* чеш. *habr,* стчеш. *hrabr,* пол. *grab,* горлуж. *hrab,* доллуж. *grab,* полаб. *gróbė.* От праслав. **grabrъ,* от което поради дисимилация още в праслав. **grabъ* (вж. **граб*) и **gabrъ.* Срв. стпрус. *wosi-grabis* 'чашкодрян, Euonymus europaeus', лит. *Grūbiña* местно име в ЮЗ Латвия, с друга отгласна степен стмакед. (предславянски) *γράβιον* 'дъбови дърва; факла', умбр. *Grabovius* 'епитет на Юпитер, като божество на дъба', Vasmer, REW, I, 301, Sławski, 1, 333; Machek, I, 113 съпоставя с лат. *carp-inus* също, неубедително. Бълг. дума е заета в тур. диал. *gaber* и в гр. (Пелопонес) *γάβρος.*

гàбър[2], вж. *кàбър.*

гавадѝнка 'животинка' (Раковица, Кулско). — Получено от кръстосване между *гадѝнка,* вж. *гад,* и диал. *гàвед* 'животно' (вж.).

гаваза̀ диал. 'глинен съд'. — Неясно. Срв. гр. *γαβάϑα* 'гаванка; дълбока паница'.

гава̀зин остар. 'въоръжен телохранител или прислужник в консулство'. — Произв.: *гавàзов, гавàзки.* — Чрез тур. *kavas* от араб.

гава̀л диал., вж. *кавàл.*

гавала̀ 'зяпльо, глупец' (Банско). — Произв.: *гавайòтин* 'зяпльо, глупец' (Банско). — Може би сродно с *гавед,* но образуването не е ясно. Би могло да се допусне, че е от стмакед. (предславянски) *γαβάλαν* 'глава'. За значението срв. бълг. *глàвчо.*

гаваля̀ 'много деца, голяма челяд' (Котел). — Вероятно сродно с *гавед,* срв. и *гавалà,* но образуването не е ясно. Като се има пред вид лит. *góvija* 'тълпа, множество', би могло да се излезе от по-старо **гавая,* като появата на *-л-* вм. *-й-* може да се схване като резултат на свръхстарателност спрямо диалектния преход *-л'- > й.*

гàвам, гàввам, гàвна[1] диал. 'изхитрям, правя някого смешен'; стб. **огавити** 'досаждам, притеснявам, отегчавам', **огавне творити** (Антиохови пандекти от 11 в.). — Заедно с рядкото срхр. *гавити се* 'гади ми се', словен. *ogávən* 'гаден', чеш. *ohava* 'гнусно същество', *ohaviti* 'обезобразявам', *ohavný* 'отвратителен,

гнусен', от корена в *говно̀* (вж.), Berneker, SEW, 1, 299. Поради близост в значението с *габам* (вж.) двата глагола взаимно си влияят в слав. езици.

гава̀на остар., **гава̀нка** 'захлупци'. — Произв.: *гава̀нкаджия, гава̀нчест, гавандз* 'гърне, глинена тенджера' (Котел); МИ *Гава̀нето*, Боженица, Ботевградско; *Гаванѐщица* р. западно от Тодорини кукли при Берковица; *вага̀н* — Срхр. *vàgan* 'мярка за зърнени храни', словен. *vagàn, vagána*, рус. *вага́н*. 'гаванка', укр. *ваган*, чеш. *vahan* 'гювеч'. От итал. *gavagno*, нар. лат. **cavaneus*, произв. от лат. *cavus* 'кух'. Формите *ваган* (вж.) и пр. са възникнали чрез метатеза от *гаван*. Думата е заета от български в тур. *gavanka* 'дървена кутия с капак за сол', *kavana* 'гаванка, литър; дървено корито', *kavanoz* 'глинено гърне, стъкленица'. Срв. и рум. *găvan* 'вдлъбнатина; гаванка'; *găvanos*.

гавгалѝя (Говедарци, Самоковско), вж. *кавга*.

га̀вед 'звяр' (Тетевен, Пирот). — Произв.: *гаведина* (?). — Рус. диал. *га́ведь* 'простак; гадост', укр. *га́ведньа* 'сган', чеш. *havěd'* 'гадини, птици, зверчета', пол. *gawiedź* 'тълпа, сган'. — От праслав. **gavědь* с наставка *-ědь*, сравнително рядка в български, срв. за нея *челяд*, сродно с лит. *gov:dà* 'тълпа', *gaujà* 'група, тълпа; грамада', *góv·na, góvija* 'тълпа, множество'. Праслав. **gavědь* е от ие. **g^wōw-ēd-is*, производно от ие. **g^wōw-* 'говедо' и е сродно с *гад* (вж.).

гавез 'ружа, Althea cannabina и Althea pallida', диал. **гавяз, гавъз** 'мишинец, Cynoglossum officinale'. — Срхр. *гȁвез* 'черен оман, Symphytum officinale', *gâvez* 'черен оман', рус. *гавя́з*, укр. *га́вяз*, словен. *gâvez*, 'мишинец, Cynoglossum officinale', чеш. *havez* 'cacalia'. Според Berneker, 1, 297 и Младенов, ЕтР, 95 сложна дума от ие. **g^wōw-* 'говедо' и **n̥g'hu-* 'език'.

га̀вка 'момиче, което из пътя се заглежда ту тук, ту там' (Котел). — Неясно.

га̀вкам диал. 'джавкам'. — Рус. *га́вкать* 'лая', чеш. *havati*, срв. *жавкам, джа̀вкам*.

га̀вна², га̀внувам 'хвърлям, цопвам нещо във вода' (Тетевен), диал. 'падна'. — Неясно. Може би във врзка с *га̀вам*.

га̀вра 'подигравка, цинична постъпка'. — Произв.: *га̀вря се, га̀врене, гаврѝло, га̀вре* 1 л. ед. 'цапам' (Банско); *ога̀врува̀м* 'оцапвам'. — Вероятно сродно с *говно̀* (вж.), като двете форми представят остатъци от една ие. *r/n*-основа; срв. за образуването гр *σκῶρ* род. п. *σκατός*. Думата е от същия корен, от който и *говедо* (вж.). Срв. и R. Bernard, Балк. езикозн., 3 (2), 85—86; у Младенов ЕтР, 95, неубедително с гр. *γαῦρος* 'горд, надут', *γαυρίω* 'надувам се'.

га̀вран диал., вж. *га̀рван*.

гавроглѐд 'кривоглед'. — Вероятно сродно с *га̀вра* (вж.).

гавъртам, гавръ̀твам, гавръ̀тна 'преобръщам, катурвам', **гивъртам, гивръ̀тна** (Търново). — Според Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 13, кръстосване между *гълтам* и *връ̀тна* или на *гъ̀тна* и *връ̀тна*. Според А. Теодоров-Балан, РР 7 (1933) 11—13 от *върна* с префикс *ка-* с озвучено *к-* в *г-*.

га̀га¹ 'птица от рода на патиците, Somateria mollissima' (само у Младенов БТР, 1, 409). — Произв.: *гагара̀шка* 'сврака, Corvus pica', с кръстосване с *га̀рга* — *гарага̀шка* 'сврака, Pica pica', *гагандска*(?) 'вид птица, Scolopax gallinago'. — Звукоподражателно. — Срхр. *гȁга̄м, га̏гати* 'грача', *га̏гула* 'черна водна птица',

га̀галица 'вид гарван', словен. *gâgati*, рус. *га́га* 'вид патица, Somateria mollissima', *гага̀ра* 'морски гмурец, Colymbus', *га́гать, гага̀кать* 'грача', чеш. *gágati*, пол. диал. *gagać*, със съответствие в останалите ие. езици: латв. *gāga* 'вид морска патица', *gāgars* 'гъска', лит. *gagė́ti* 'грача', срвиснем. *gāgen, gāgern* 'издавам звук като гъска', нем. *gackern*, алб. *gogësiń* 'прозявам се, уригвам се'. Срв. и румънското *găgăi* 'грача, крякам; дрънкам'.

га̀га² диал. 'човка; кука'. — Произв.: *га̀гица, га̀гичка, гага̀ль* 'кука' (Нова Надежда, Хасковско), *га̀гаи* 'дървени куки на самар при товарене на дърва' (Странджа). — От тур. *gaga* 'човка'; диал. *gagılık* 'връх на дърво'.

га̀га³ диал. 'тояжка с кука на единия край'. — Диференцирано по значение от *гага²*, но вж. и *гега*.

гагалва̀свам, вж. *гага̀лка*.

гага̀лка 'нечистотии под опашката на овцата, подобни на топки; бели пъпчици в устата на децата' (Странджанско), **гага̀лькя** 'надебелено на нишка' (Банско), **гагаля̀свам, гагалва̀сам** '(за клас) увиснал от някаква болест' (Търново). — Неясна връзката с бълг. *гоголи̇ца* (вж.) и *галу̇шки* (вж.), чеш. диал. *gagalka* 'недоразвит плод на круша' и тур. *gagal* 'орех'.

гагани̇ца диал. 'прът със слама, която се пали на заговезни'. — Може би във връзка с *гага³*.

га̀ги 'гайди' (Коджа бунар, Мала Азия). — Вероятно поради стърчащите като *гаги* (вж. *гага²*) цеви (гайдуница, ручило и пр.). Иначе в селото е записано *гайдуница*.

га̀го 'мъж на сестра; лелин мъж' (Ботевградско). — Неясно.

гагау̇зин 'член от християнско тюркско население от района на Варна и източните райони на Румъния'. — Вероятно от **kök-uz* 'сини узи', вж. М л а д е н о в, RSL, 11, 85; срв. *oğuz* от *ok-uz* 'стрелец; мъже (опитни в боравене) със стрели'. Срв. и V a s m e r, REW, 1, 249.

га̀гям, вж. *гаждам*

гад м. и ж. 'животно, змия, паразит; долен човек'. В ж. род думата по говорите има събирателно значение 'диви зверове, диви животни; домашните животни и птици на един стопанин; паразити у човек, въшки'; стб. **гадъ** (Супр., Син. пс.), **гадьнъ** (Супр.), **гадити, гажданиѥ** (в Болонския пс.). — Произв.: *гадури̇на* (Банско), *гадури̇я* събирателно 'гадове' (Прилепско, Охридско), ново ед. ч. със силна емоционална окраска, образувано от форми с рум. суфикс за мн. ч.: *-uri*, *гадищища, гадилѐжи* (Шишковци, Кюстендилско), *гади̇на, гади̇нка, гади̇нче; га̀дък, га̀дост; га̀ден, га̀дност; га̀дя, га̀ди ми се, догàням* (вж.), *зага̀ден* 'нечист, разхвърлян' (Банско); *гадли̇в, гадли̇вост; гадя̀свам, гадя̀сам*. — Срхр. *га̏д*, словен. *gȁd*, рус. *гад*, укр. *гад*, чеш., словаш. *had*, пол. *gad*, горлуж. *had*, доллуж. *gad*, от ие. **gʷōdo-s* с първоначално значение 'нещо отвратително, гнусно', от което са се развили останалите значения в слав. езици. Думата в семантично отношение се свързва добре със сродните лит. *gėda* 'срам, позор', стпрус. *gīdan* 'срам', срвиснем. *quāt* 'лош', нем. *Kot* 'кал, тиня, мръсотия', които са от ие. **gʷēdh-*, запазено в стпол. *żadać się* 'гнуся се', S ł a w s k i 1, 247, срв. и V a s m e r, REW, 1, 249; у M a c h e k 119 неубедително със стинд.

nāgá- 'змия'. *Га̀дя* пази връзка с това старо значение, *гадя̀свам* е образувано късно със заетия от гръцки формант *-с-* очевидно в говори, в които *гад* е придобило значението 'паразити, въшки', срв. *въшлясвам*. — Рум. *gádină* 'диво животно' е заето от български.

гадалу̀шка диал. 'мартеница'. — Може би от *гада̀я* (вж.), понеже с тях се *гадае*.

гада̀я 'врачувам; правя догадки'.— Произв.: *га̀дкам; зага̀дка, зага̀дъчен, зага̀дъчност; отгада̀вам*. — Словен. *gádati* 'гадкам, мъча се да отгатна', рус. *гада́ть*, укр. *гада́ти*, чеш., словаш. *hádati*, пол. *gadać* 'говоря'. — По всяка вероятност трябва да се свържат с *god-* в *годя̀, год* (вж.) и пр., срв. *дога̀ждам се*, S ł a w s k i 1, 248 по Z u b a t ý, Studie, 1, 242—5. като съпоставя с лит. *godóti* 'мисля; почитам; старая се', латв. *gãdât* 'мисля, опитвам'. V a s m e r, REW, 1, 250 предпочита съпоставката със снорд. *gáta* 'предположение, загадка', *geta* 'реч, предположение', гр. *χανδάνω* 'улавям', лат. *prehendo* 'улавям'; срв. и М л а д е н о в ЕтР 94.

гаджа̀л 'турчин'. МИ *Гажа̀ловата чешмичка*. — Вероятно във връзка с циганското *гаджо̀* 'нециганскн, чужд', срв. *га̀дже, гаджо̀ баро̀*.

га̀дже таен говор 'любимо момиче или момче; либе'. — От цигански *гаджо̀* 'нециганин, чужд'. К. К о с т о в, Изв. ИБЕ 4, 414—415 и R. B e r n a r d, Балк. езикозн., 1, 106 и сл.

гаджо̀ баро̀ 'големец (подигравателно)' (Банско). — От циг. *гаджо̀* 'чужденец, нециганин', вж. *га̀дже* и циг. *баро̀* 'голям', заето и в гр. *μπαρός* 'голям, богат; майстор, стопанин', вж. К. К о с т о в, Изв. ИБЕ, 4, 414—415 и R. B e r n a r d, Балк. езикозн., 1, 106—117.

гаджу̀нка диал. 'кокиче, Galanthus elvesii'. — Очевидно еднакво с *ка̀чунка* 'кокиче' (Дойран; Лешко, Благоевградско) и като се имат пред вид междинни форми като *кэчиче* 'кокиче' (София), *какичка, качютка* 'кокиче' (Песочница, Леринско) и пр., трябва да се приеме, че представляват по-далечна промяна (вероятно с турско посредничество) за *кокиче* (вж.).

гаджу̀р 'печурка' (Банско). — Произв.: *гаджу̀ркам* 'бутам, повалям', *гаджу̀ряк* 'дебел, тежък човек' (Банско); *нагаджо̀рувам* 'натрупвам неща с разстояние помежду им' (Банско), *нагаджо̀рен* 'надут, не прилегнал' (Банско). — Неясно. У М л а д е н о в, ЕтР 95, се свързват с диалектното *га̀джам*, вж. *га̀ждам*.

гадница 'сгур от самоковите' (Самоков). — Неясно.

гаду̀ши зидарски таен говор 'круши' (Скребатино, Гоцеделчевско). — Вероятно контаминация между *кру̀ша* и мъгленорум *gădunĭu* 'дюля'. Срв. рус. *ду́ля*, укр. *хду́ля, ду́ля*, пол. *gdula, dúla* 'круша', които, както мъгленорум. дума, произхождат от *cydónea (mala)*.

га̀ждам 'целя, улучвам, стрелям' (Каменица, Кюстендилско), **га̀джам** (Трънско; Ошане, Белоградчишко), **га̀гям** (Банско). — Произв.: *га̀чкам* (Пирот); *зага̀жам* 'улучвам' (Банско), *зага̀ждам* (Самоковско), *зага̀жам се* 'прицелвам се'. — Друга отгласна степен от *годя̀* (вж.). Като се има пред вид разпространението на горните думи и особената форма на някои от тях, вероятно с това си специализирано техническо значение са се развили под влияние на срхр. *га̀ђати* 'целя се, олучвам', *га̀ђац* 'целец'. В говорите, в които се среща *га̀ждам* с горното значение, се явяват и глаголи като *погаждам, сго̀ди* с развито значение 'оцеля, улуча'.

газ[1] м. 'въздухообразно тяло' (Ботев). — Произв.: *гàзов* (Ботев), *газùрам, обгазя̀вам.* В сложни думи *газ-* (*гàзгенерàтор, гàзхолдер* и пр.), или *газо-* (*газожèн, газовùден, газообрàзен* (Ботев), *газопровòд* и пр.). — От фр. *gaz*, изкуствено образувание от 17 в. по гр. *χάος*. Като понятие от физиката от края на 18 в. у Лавоазие.

газ[2] ж. 'петрол', **гàзя** (Говедарци, Самоковско), **газия** (Копривщица), **гàзу** 'петрол; гезениче' (Странджанско). — Произв.: *гàзеник, гàзенùче, гàзе* (Бобошево, Станкедимитровско), *газдè* (Говедарци, Самоковско); *гàзен, -ена; гàзов.* — От тур. *gaz yağı*, което калкира амер. англ. *gas oil*, Машалова, БЕз 12, 109—111. Срв. и рум. *gas.*

газ[3] м. 'тънък, прозрачен плат'. — Произв.: *гàзе* 'було, дреха' (Чирпан). — От фр. *gaze* (от 16 в.), образувано от името на град Газа в Палестиня. За *гàзе* срв. тур. *gazeçe, gazeke* 'късо палто'.

гàзда нар. 'господар, главатар на градинарска дружина в чужбина'. — Чрез срхр. *гӑзда* или рум. *gazdă* от унг. *gazda* 'господар', което обикновено обясняват като заемка от славянските *господа, господар.*

газèта остар. 'вестник' (Ботев). — Чрез рус. *газета* от итал. *gazzetta*, което първоначално е име на монетата, с която се заплаща вестникът.

газолùн 'вид лек бензин'. — От англ. *gasoline*, производно от *gas* 'газ'.

газьòл 'вид течно гориво'. — От нем. *Gasöl*, от *Gas* 'газ' и *Öl* 'масло', срв. *газ*[2], Машалова, БЕз 12, 110.

гàзя 'ходя по нещо, в което затъват краката; тъпча'. — Произв.: *вгàзя; догàзя; загàзя, загàзвам, зàгазица, загазàция* ученически жаргон; *изгàзя, изгàзвам; нагàзя, нагàзвам, нагàзище* 'когато някой се разболее, *нагàзи го болест*', *нагазувàчка; погàзя, погàзвам; подгàзя, подгàзвам; прегàзя, прегàзвам; разгàзя, разгàзвам; сгàзя, сгàзвам.* Със съответствия само в южнославянските езици (нѫгазити, засвидетелствувано в тълковен псалтир руска редакция от 11 в., е очевидно от българския превод), срхр. *гâз*, род. п. *гâза* 'брод', *гӑзим, гӑзити*, словен. *gâz* ж., м. 'пъртина; пътека', *gáža* 'пъртина', *gâzim, gáziti* 'газя (в сняг, мръсотии), тъпча грозде'. Несигурна етимология. Bernekег I, 299 и Младенов, ЕтР 96 свързват с арменско *kacan* от ие. **gāg'-* или *gōg'-*; Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 38 предполага, че южнослав. *газ(ъ)* 'брод' е заемка от незасвидетелствувана дако-мизийска дума от ие. **gʷādh-jo-s* и сравнява със стинд. *gādhá-* 'плитко място, брод'.

гàйгана, вж. *кàйгана.*

гàйгỳр м. 'някакво диво животно; слаб, немощен човек' (Мияци, Дебърско) в израз *запулил се како гайгур* 'гледа втренчено, вторачено'. — Произв.: *гайгỳрово яйце* диал. 'щраусово яйце като украса в църква', МИ *Гайгурица* СЗ Наречен, ЮЗ Асеновград. — Срв. мъгленорум. *gaigur* 'авлига' < нар. лат. **galgŭlus*, край кл. лат. *galbulus* 'жълта овесарка', може би кръстосано в съзнанието на бълг. говорител с гр. *γαϊδοῦρι* 'магаре'.

гàйда 'народен музикален инструмент с мях и три цеви'. — Произв.: *гàйдаджия, гàйдаджийка, гайдàр, гайдàрски, гайдàрин, гайдàрка, гайдарджùя* (чрез кръстосване на *гайдàр* и *гàйдаджия*), *гайдàрство, гайдỳнùца, гайдурùца, гайдỳрка, гайданùца* (Коджа бунар, М. Азия), ЛИ *Гàйдов, Гайдàров, Гайдàр-*

ски. — Чрез тур. *gayda* от араб. *gajta.* Заето и в срхр. *gâjde, gâjdje.* Вероятно чрез рум. *gajdă* и в укр. *gâjda,* пол. *gajdy,* словаш. *gajdy,* чеш. *kejdy.*

гàйка 'част от винт; халкичка от плат, кожа и пр. при облекло, колан и пр.'.— Произв.: *гàечен* (от рус. *гáечный*). — От рус. *гáйка.*

гайлè диал., остар. 'грижа' обикновено в израз *не бери гайле за нищо.* — Чрез тур. *gaile* от араб.

гайтàн 'плетен шнур за нашиване по нар. дрехи', **гехтàн** 'вид шарка при везане' (Ерменикьой, Узункюприйско), **гахтàня** м. членувано (Манастир, Гюмюрджинско). — Произв.: *гайтàнец; гайтанджѝя, гайтанджѝйка, гайтанджѝйство, гайтанджилъ̀к; гайтàнен, гайтанлѝя, гайтанѝка* 'раст. лисича опашка, Melampyrum'; *гайтаня̀, гайтаня̀вам, гайтанѝсам, гайтанѝсвам, гайтанѝша, гайтанỳша;* МИ *Гайтаните,* Габровско, *Гайтанци* при Видинско, *Гайтанèво,* Елинпелинско, *Гайтан баир* при Подвис, Карнобатско, *Гайтановец* гребен Ю Момина Клисура, Пазарджишко. — Чрез гр. *γαιτανόν* от среднов. лат. *gaitanum* 'колан, каиш', вероятно от галски. Заета и в срхр. *гáјтан* (от 16 в.) и рус. *гайтан* (от 16 в.), V a s m e r, REW, 1, 252.

гàкам[1], вж. *га*[1].

гàкам[2] 'ритам' (Банско). — Произв.: *гàканица* 'ритник' (Банско). — Звукоподражателно.

гàканица 'гатанка' (Търново), вместо *гатканица,* вж. *погàкна* и *гàтам.*

гàкерест, вж. *гащи.*

гал диал. 'чавка, Corvus monedula'. — Произв.: *гàльо* (Бобошево, Станкедимитровско), *гàлюша* 'оскърбителни епитети' (Бобошево, Станкедимитровско), *гàлица* диал. 'чавка, Corvus monedula', *гàлички* 'някаква птица' (Еленско, в нар. песен); *галун* 'гарван, Corvus corax' (СЗ), *галỳнка; галàтен* 'лош човек, разбойник', *гàлатна гòра* (Веригово, Карловско), *галàтник* (Бобошево, Станкедимитровско), *галàтски, галàтя* 'говоря лошо, хуля' (Дебърско *галàта,* Банско *гàлате*), 'замърсявам', 'кълна' (Пирот *галàтим*); *изгалàтя* 'развалям, покварявам някого; ям блажно през пости', *угалàтувам* 'изцапвам, оплесквам' (Банско); *галèт* 'злосторник' (Сев. Родопи и М. Търновско) в израза *галèт деца; гàлест* (Трън, Брезнишко). МИ *Галик* р. от Круша планина, влива се в Солунския залив, *Галиче* село, Оряховско, *Галичица* планина и връх между Преспа и Охридската котловина. — Срхр. *гао* 'мръсен, нечист', *гàлица* 'име на черно домашно животно, овца, котка и пр.'; рус. *галь, гáлька* 'гарга, Corvus monedula', *гáлица* също, укр. *гáлиця, гальё* 'ято гарги'. Славянските думи са развити от основно значение 'черен, мръсен' и са сродни с нем. диал. *galm* 'дим, мъгла', V a s m e r, REW, 1, 255. — Рум. *galiță, gâiță* 'сойка' са по всяка вероятност от български, също алб. *galë* 'врана'.

гàла[1] детско 'биволица' (Ботевград), вж. *галè.*

гàла[2] 'тържествен' в съчетания като *гàла-обяд, гàла-концерт.* — От нем. *Gala,* а то чрез пол. *gala* 'богати, блестящи дрехи, тоалети' от араб. *chila* 'почетна дреха, дарявана от източни владетели като знак за отличие или благоразположение', K l u g e - M i t z k a 228. Срв. *галàнтен* и *халат.*

галагàн, вж. *гологàн.*

галагàтя диал. 'лъжа, мамя'. — Произв.: *изгалагàтя.* — Вероятно контаминация между *галàтя* (вж. *гал*) и *лъгòтя* (вж.).

галагàшка диал. 'черничев плод'. — Вероятно заедно с *галгỳшка* (вж.) сродно с *галушки* (вж.).

галагòч 'безвкусно ядене' (Търново). — Със суфикс *-оч*, срв. *бълвòч*, *лигòч* и пр. Първата част може би рум. *gîlgîc* 'звук на изтичаща, бълникаща се течност'.

галàзен 'небесно син' (Тетевен). — От гр. *γαλάζιος* 'светлосин, небесносин' с българска наставка *-ен.*

галàнтен 'любезен, услужлив и изискан'. — Произв.: *галàнтност.* — Чрез рус. *галáнтный* от фр. *galant*, производно от *гала* (вж.).

галантèрѝя 'дребни тоалетни стоки'. — Произв.: *галантерѝен, галантерѝст.*- Чрез рум. *galanterie* или чрез езика на (испанските) евреи у нас от фр. *galanterie.*

галантòн остар. 'конте, галантен човек'. — Чрез гр. *γαλαντόμος* от венециански *galantomo* 'изискан човек', *Ανδριώτη* 41. Рум. *galanton* е заето може би чрез български.

гàлата 'вид грозде (черно ?)' (Коларовград). — Може би производно от едно първоначално *гал* 'черен' (вж. *гал*). За образуването срв. *богат.* Възможно е по *Галата* в Цариград или по име на друга местност със същото име.

гàлбин 'златна австрийска монета' (Търновско). — От рум. *gálben* 'жълт; златна монета'. — За значението срв. *жълтѝца* при *жълт.*

галванизàция 'галванизиране' (Ботев). — Произв.: *галванизациòнен.* -- Чрез рус. *гальванизáция* от итал. *galvanizzazione*, вж. *галванизъм.*

галванизѝрам 'подлагам на галванистическо въздействие; покривам метален предмет с тънък пласт от друг метал чрез електролиза' (Ботев). — Чрез нем. *galvanisieren* от итал. *galvanizzare* вж. *галванизъм.*

галванизỳвам 'галванизирам'. Образувано на българска почва от фр. *galvaniser*, срв. *галванѝзъм.*

галванѝзъм остар. 'общо название за електрическите явления, възникнали при въздействие на киселини или соли с метал'. — Чрез рус. *гальванѝзм* от итал. *galvanismo* (края на XVIII в.) по името на италианския физик *L. Galvani*, открил това явление.

галванѝчен, галванѝчески 'който се отнася до *галванѝзма*' (Ботев). Образувано на българска почва от фр. *galvanique* или заето от рус. *гальванѝческий*, вж. *галванѝзъм.*

галвано- първа част на сложни думи като *галваномèтър, галванопластика* и пр., проникнали готови или създадени направо в български език. Вж. *галванѝзъм.*

галгун 'железа, слагани на цървулите, за да не се плъзгат при вървене' (Родопите). — Неясно.

галгỳшка 'многолетно дърво със синкав цвят и с дребни сладки бобонки' (Плевня, Драмско). — Вероятно поради формата на плодовете от **галкушка*, срв. *галушка* с *г* вм. *к* поради асимилация, както *глиг* (вж.), *глиган* от **клик.*

галдепѝчкам 'сека дърва с изхабена брадва; играя си на сечене' (Странджа). — Вероятно контаминация от *гладѝчкам* (вж. *гладък*) и *капѝчкам* (вж.). За *-ал-* вм. *-ла-* срв. диал. *гардѝна* вм. *градѝна.*

галѐ диал. 'малкото на бивол', **га̀ле** 'галено обращение към дете' (Банско), таен зидарски говор 'дете' (Скребатно, Гоцеделчевско). — От незасвидетелствувано в бълг. **гал-* 'черен, мръсен', от което по говорите има значителен брой производни, вж. *гал*; за употребата като галено обращение срв. *му̀ле, магàренце* и пр. В случая може би е имало и влияние от страна на глагола *га̀ля*; също и *га̀льо, га̀люша* 'оскърбителен епитет' (Бобошево, Станкедимитровско), вж. *гал.*

галѐрия 'най-горен балкон в театър; изложбена зала; подземен коридор в мина'. — Произв.: *галерѝен.* — Вероятно от фр. *galerie*, с отметнато ударение, както в *лота̀рия* и под. Ванков, Итал. заемки, 235. Думата води началото си от библ. *Galilea*, с която дума в Рим са били означавани преддверия на църкви. От там тя се разпространява след 10 в. и в другите европейски езици.

галѐта 'вид сухар'. — Чрез итал. *galetta* от фр. *galette*, умалително от стфр. *gal* '(обло) камъче', поради формата и твърдостта на този вид сухар. Думата е заета и в другите балк. езици, Kahane-Tietze, 321.

га̀либа диал., остар. 'вероятно, изглежда'. — Чрез тур. *galiba* от араб.

галиба̀рдо 'червена боя за прежда' (Ботевград). — Вероятно във връзка с *галиба̀рка* (вж.).

галиба̀рка 'лятна басмяна горна риза' (Врачанско). — От *гарибалдѐйка*, вж. *гарибалдѐец*, чрез преосмисляне и дисимилация *р — л.*

галима̀тия 'бъркотия, безсмислица'. — От фр. *galimatias*, дума с неясна етимология. Може би от жаргона на студентите, в който лат. *gallus* 'петел' означавало 'студент, който взема участие в задължителните дискусии' с окончание гр. *-μαθια* 'наука', Bloch-Wartburg, 273.

галмѐзица, гълмѐзица 'глух ропот, глъчка от мнозина' (Котел). — Неясно.

гало̀н 'шнур за украса на дреха'. — Произв.: *галонѝрам.* — От фр. *galon, galonner*, вероятно от същия корен, който и *га̀ла, гала̀нтен*, Bloch-Wartburg, 273, вж. и *галу̀н.*

гало̀п 'вид конски ход, препускане'. — Произв.: *гало̀пен, галопѝрам.* — Чрез рус. *гало́п* от фр. *galop, galoper*, а то от франкски **wala hlaopan* 'скача добре', Bloch-Wartburg, 273.

га̀лосник 'нагръдник' (Габаре, Белослатинско), **га̀лузник** диал. — Чрез рус. нар. *га̀лстук*, а то от нем. *Halstuch.* Руската дума чрез казармата е проникнала в народните говори.

гало̀ш 'каучукова обувка, която се обува над обикновената за предпазване от вода, кал и пр.'. — Чрез рус. *гало́ша* от фр. *galoche.* Вероятно от нар. лат. **galopia*, заето от гр. *καλόπους* 'дървен крак', Vasmer, REW, 1, 256.

галухци, вж. *глух*[2].

галу̀шки 'игра на питки' (Банатски българи в Белослатинско). — Вероятно сродно със словен. *gâlka* 'шикалка', рус. *галу́шки* 'тестени топки, кюфтета', *га̀лка* 'стъклена топка', словаш. *hálka* 'топчета', пол. *gałka* 'топка', *gały* 'очи'. Няма сигурни съответствия вън от славянските езици, вж. и *галгу̀шка.*

галфо̀н 'наперен, но глупав човек'. — Вж. *глъв.*

га̀лчо диал., таен зидарски говор 'мляко' (Скребатно, Гоцеделчевско). — От гр. *γάλα* 'мляко'.

гальо̀та 'товарна кола с високи колела', **галота** 'магарешка каруца' (Нова Надежда, Хасковско). — От итал. диал. *galiota* 'двуколка, товарна кола', итал. *galeotta* 'вид кораб', умалително от *galèa* 'вид кораб'. Заето чрез каталански и византийски от арабски, Bloch-Wartburg 272, Dauzat 351 под *galère*.

га̀ля 'милвам', 'обичам' (Родопско). — Произв.: *галѝло* (Момчиловци, Смолянско), *галня̀* 'милване' (Котел), *га̀ленѝк, га̀ленѝца, га̀ленче* 'разглезено дете' (Банско), *галник, галница, галба; га̀ло* 'разглезено дете' (Веригово, Карловско), но срв. и *гале* под. *гал; гальо̀вен, гальо̀вник, гальо̀вница* 'любовница'; *разга̀ля* 'разглезвам'. — Срхр. *га̂лӣм, га̏лити* 'чезна по нещо, по някого', рус. *га́лить* 'копнея', *га́литься* 'закачам се, подигравам се; гледам разнежено', чеш. *háliti se* 'смея се гръмко', пол. *galić* 'помагам някому; стремя се към нещо, старая се'. — Младенов, ЕтР, 97 заедно с Berneker, 1, 293 сравнява със стнорд. *gēla* 'утешавам', гот. *goljan* 'поздравявам', Meillet MSL, 14, 373 дири връзка с *желая*.

гам[1] 'мисъл, кахър' (Странджа), **га̀ма** 'мисъл, намерение' (Момчиловци, Смолянско). — Чрез тур. от араб. *gam* 'печал, скръб'.

гам[2] в израза *какъв е този шум и гам* (Коларовград) — Вероятно от рус. *гам* 'шум'. Сродство е малко вероятно, тъй като руската дума не съществува в останалите слав. езици, макар че и предполагаемата възможност за заемане среща мъчнотии.

га̀ма[1] 'тонова стълбица'. — От ит. *gamma*. В 11 в. с гръцката буква гама се означава първата нота от тоновата стълбица, а от там и самата тонова стълбица.

га̀ма[2] таен зидарски говор 'сватба' (Скребатно, Гоцеделчевско). — От гр. *γάμος* 'брак, женитба'. Родът вероятно по бълг. *сватба*.

га̀ма[3] диал. 'вид игра, подобна на да̀ма'. — Вероятно еднакво с *кама̀* 'спечелена игра, партия при дама, куц-крак и пр.' (Бургас).

гама̀ши 'гетри'. — Чрез рус. *гама̀ша*, нем. *Gamasche* или фр. *gamache*, заето от исп. *guadameci* 'вид обработена кожа за обувки', а то от араб. *gadamāsī* 'кожа от Гадамес, град в Триполи', Kluge-Mitzka, 230.

га̀мба[1] остар. 'калъп за ботуши'. — Чрез гр. *γάμπα* 'прасец (на крак)' от итал. *gamba* 'крак', срв. итал. *gambale* 'дървена форма, която държи права горницата на ботуша'. К. Костов, БЕз 3, 1953, стр. 257.

га̀мба[2], вж. *ка̀мба*.

га̀мен 'хлапак, уличник'. — Произв.: *га̀менка, га̀менски, га̀менщина; гаменарѝя* (фр. *gaminerie*, но съобразно с утвърдилото се в бълг. *га̀мен*). — От фр. *gamin* 'момче, дете' с отметнато назад ударение.

гамѐт ученически таен говор 'момиче' (София). — Вероятно от гр. *γαμέτης* 'съпруг', т. е. за бълг. дума ще да се е излязло от първоначално 'млада булка'.

гамка 'най-дълбоко място на реката' (Тетевен). — Неясно.

гамора̀ се, гаморе се 'ходя едва, приведен' (Банско). — Произв.: *гаму̀ряк* 'нисък и неподвижен, попрегърбен човек'; *нагамо̀рува̀м се* 'надигам се подгър-

бен', все от Банско. — От рум. *măgura* 'могила' метатезирано в **gamura*, срв. бълг. диал. *гамула* срещу *могила*.

гамо̀тя 'мъмря, ругая' (Коларовград).— От гр. израз *να γάμω τὴν μητέρα*, свързано с глаголите на *-отя: лъго̀тя, кико̀тя* и пр. От него *гамо̀то* в израз *теглих му едно гамото.*

гаму̀ла, вм. *могѝла* (вж.).

га̀на 'бяс' (Странджа). — Произв.: *га̀нав* 'бесен' (Странджанско), *ганалъ̀к* 'безредие' (Банско), *ганѐ* ср. р. 'ненавист' (Странджа), *ганя̀свам* 'изгладнявам много, умирам от глад; обложва ми се устата; зеленясвам (за медни предмети), т. е. покривам се със зелена корица', 'оплождам се (за кучка)', *гана̀дя* диал. 'псувам', *гана̀ден, гана̀тен, гана̀дник* диал. 'мръсник', *наганадя*' надушвам' (Разград). — R. Bernard, Bulletin de la Soc. ling. 44, 1948, 92—93 свързва *ганясвам* 'изгладнявам много' с гр. *γανιάζω* 'зеленясвам', а оттам 'покривам се с корица, обложвам се, изсъхвам (за език)' и 'ожаднявам много', значение засвидетелствувано в някои гръцки диалекти. Всички производни от *γάνος* 'блясък, зеленина по медни съдове', срв. и *γανώνω, γανόω* 'калайдисвам', производно от 'блещя, излъсквам'.

га̀нам таен зидарски говор 'нося, карам' (Смолско Пирдопско), **ганам си** 'ида, вървя'. — Произв.: *доганам* таен зидарски говор 'докарам, довеждам' (Смолско, Пирдопско), диал. 'подобен съм, приличам на някого'. — Вероятно с отглас *-ō-* при *гоня* (вж.) или с диалектно *а* за *ъ* от *гъна*[2] (вж.).

ганга̀л, вж. *канга̀л.*

га̀нгарица диал. 'едра пуканка'. — Неясно.

гангрѐна 'загнила рана' (Ботев *кангренен*). — Произв.: *гангреня̀сам* (гр. *γαγγραινιάζω*), *гангреня̀свам; гангрено̀зен* (фр. *gangréneux*). — От фр. *gangrène* (от 16 в., от гр. *γάγγραινα*), може би с руско посредничество.

га̀нгстер 'американски разбойник'. — От амер. англ. *gangster*, производно от *gang* 'банда' с наставка *-ster.*

га̀ндзам 'мая се, бавя се без причина' (Прилеп). — Произв.: *га̀ндзало* 'зяпльо' (Прилеп), *га̀мдзало* (Прилеп). Заето от срхр. *га̀мзити, га̀мзим* 'пълзя, лазя', съответствие на бълг. *гъмжа̀* (вж.).

ганѐтка диал. 'гатанка', **гонѐтка** 'приказка' (Трън, Церово, Кюстендилско). — Срхр. *го̀нета, за̏гонетка, загоне̏тати* 'казвам си гатанки', словен. *gánati* 'отгадавам', рус. диал. *угóнуть* 'отгадавам'. — От праслав. **gōd-n-, *god-n-*, срв. *гадая.*

ганома̀р диал. 'калайджия'. — От **ганонар* с дисимилация *м — н > н — н*, от гр. *γανώνω*, срв. *гано̀свам.*

гано̀свам, гано̀сам диал., остар. 'калайдисвам'. — Произв.: *ганосчѝя.* — От аор. на гр. *γανώνω* 'калайдисвам', срв. *га̀на.*

га̀ню 'грък, продавач на риба или грък от Созопол' (Странджа). — Произв.: *га̀нозлия* 'гръцки търговец от островите, който разнася по нашите земи маслини, сапун и пр.' (Котел). — Вероятно по името на село *Ганос* на Мраморно море. *Га̀ню,* вторично образувано под влияние на бълг. ЛИ *Ганьо.*

га̀нькям 'хленча, говоря бавно и развлечено' (Банско). — Произв.: *ганькя̀ло* 'който хленчи'. — Звукоподражателно.

гар диал. 'сив'. — Произв.: *гàра* 'червена или черна овца с бяло петно на корема', *гàро* 'обичай да се палят огньове на сирни заговезни'; *гарùна* 'място, приготвено за садене', *гарòвина* 'пепел, сгур' (Битолско), *гарỳша* 'коза с тъмна козина на гърба' (Веригово, Карловско), *гàрест* 'мургав' (Радуил, Самоковско; Ботевград), 'черен (за кон); на бели и черни петна (за яре)' (Врачанско; Търново; Веригово, Карловско). — От праслав. **gar-*, **gor-* вж. *горя̀*, МИ *Средня гар* при Горочевци, Трънско, ***Пандрова гар*** при Дълга лука, Трънско, *Гарùна* и *Гàрина* ниви в Леска, Плоча, Милевци, Сжденик и др., Кюстендилско, *Гарùще*, ниви при Божица, Босилеградско, *Гарùщето* Осиковица, Ботевградско, *Гарùнче* Коприва, Кюстендилско, *Гарчина* Киселица, Кюстендилско, *Гàреница* падина, Делян, Пернишко. — Срхр. *гâр* 'пепел; сивочерен цвят', рус. *гарь* 'мириз от пожар; място за ниви, отворено сред гората'.

гàра 'железопътна станция' (Ботев). — Произв.: *гàров*. — От фр. *gare*, произв. от *garer* от франк. **warōn*, нем. *wahren* 'пазя, съхранявам'. Вж. и *гарирам*.

гарàвица диал. 'неприятно усещане на парене в стомаха, Pyrosis'. — От корен $*g^w h\bar{o}r$, $*g^w her-$, $*g^w hor-$, както в *гаровина*, *гàрест*, *гàри*, *горя̀* и пр. За значението вж. *горуха*, *жигòвина*.

гарагàшка диал. 'сврака, Corvus pica'. — От *гагарàшка*, вж. *гàга*[1] чрез кръстосване с *гàрга* (вж.); срв. обаче и *каракàшка*.

гарàж 'депо за автомобили'. — От фр. *garage* като 'автомобилен гараж' от края на 19 в., срв. *гарùрам*.

гарàкам '(за деца), вдигам врява; врякам'. — Вероятно от *гракам* с не съвсем ясно *-а-* между *р* и *к*.

гаралèе в изрази като *ходи по гаралеете* 'скита се' (Смолянско). — Неясно.

гарàнт 'поръчител' (Ботев). — Произв.: *гарантùрам* (Ботев) (от нем. *garantieren*). — Чрез нем. *garant* от фр. *garant*. Френската дума е образувана от кръстосване от стфранк. **warjan* (ствиснем. *wẹrian* 'браня') и стфранк. **wërand*, ствиснем. *wërand* 'поръчител, гарант'.

гарàнция 'поръчителство' (Ботев). — Произв.: *гаранциòнен*. — Чрез рум. *garanţie* от фр. *garantie*, производно от *garant*, срв. *гарàнт*.

гарàфа разг., остар. 'шише за вода', **грàфа, карàфа** (В а н к о в, Итал. заемки, 1835). — Чрез гр. *γαράφα* и фр. *caraffe* от исп. *garrafa*, заето от араб. *garraf* 'гърне за вода'.

гàрван 'креслива черна птица, Corvus corax corax'; 'свредел' (Радуил, Самоковско), 'вид черно грозде, гъмза' (Пирот). — Произв.: *гàрванщина* 'вид грозде, подобно на мавруд, но по-едро', МИ *Гарван дол* при Драшан, Белослатинско, *Гàрван дерè* при Челопеч, Пирдопско, *Гарванец* връх И Крушово, Прилепско, връх С Дупни връх, Врачанско, *Гарваница* река, извира СИ от Владишки хан, *Гàрваник* рид С Ситово, ЮЗ Пловдив; връх Ю Осеново, Девинско, *Гарванско езеро* И от Тутракан. — Срхр. *гȁврāн*, рус. *гáйворон*, *грáйворон*, укр. *гáйворон*, *гаврáн*, чеш. *havran*, пол. *gawron*. Сложна дума, в чиято втора част е запазено *врана*, а първата свързват с лат. *gāius* 'сойка'. Това обяснение се подкрепя и от струс. *вороногрáй* със същото значение, срв. V a s m e r, REW 1, 251; различно у S ł a w s k i, 1, 263 и M a c h e k 126. Бълг. *гàрван* се е получило чрез метатеза на по-старата група *-вр-*; срв. и *гавран*. — Бълг. дума заета и в гр. (Епир) *γιαβράνι* 'вид птица', тур. диал. *gavran*.

гàрга 'чавка, Corvus monedula'. — Произв.: *гàрже, гàрдже, гаргица,* МИ *Гарга баир* Търново, *Гарговица* връх в Западните Родопи, *Гаргалък* село в Балчишко и в Кюстендилско. — От тур. *karga.*

гаргàра 'плакнене на гърлото за дезинфекция'. — От новогр. *γαργάρα.*

гаргарѝца 'насекомо, вредител на складирано жито' (Търново). — Късна заемка от рум. *gărgăriță* 'гъгрица, Galandia granaria'. За румънската дума вж. *гъгрèц.*

гаргàч в израз *нося на гаргàч* 'нося на гръб, на чуш' (Смолянско) вместо *къркàч* (вж.), поради влияние от *гръб.*

гаргѝя, гъргѝя 'копие' (Горна Оряховица). — От. тур. *kargı* 'копие; бамбуков прът'.

гард 'заградена част от морето или крайбрежните блата за пазене или развъждане на риба' (Бургас), 'част от двора между къщата и оградата' (Етрополе), **гарда** (Трънчовица, Никополско). — От рум. *gard* 'ограда; град', което се смята (обикновено) заемка от още неметатезираното **gardъ* (бълг. *град*).

гàрда 'кратуна' (Врачанско; Габаре, Белослатинско). Еднакво с *кàрда* 'бъклица' (Ловчанско); *кàрта* 'мярка от 150 драма за мерене сусамово масло', вж. *карта*[2]. — Вероятно чрез гр. *κάρτο* от ит. *quarto* 'четвърт', срв. *половя̀к.*

гардеро̀б 'шкаф за дрехи'. — Произв.: *гардеро̀бен; гардеробиèр* (фр. *garderobier*), *гардеробиèрка, гардеробиèрски.* — От фр. *garderobe,* сложно от *garde* 'пази' и *robe* 'дреха, роба', заети от герм. **warda* 'наблюдавам, пазя' и **rauba* 'плячка; дрехи, получени като плячка'.

гардя̀, вж. *гърдя̀, гръд.*

гарѐз, вж. *карѐз.*

гàрест, вж. *гар.*

гарибалдèец остар. 'борец за свободата от рода на Гарибалди'. — Произв.: *гарибалдèйка* 'къса горна дреха' вж. и *галибàрка; гарибалдѝец.* — По името на *Гарибàлди,* много популярният в България по времето на нашето Възраждане ръководител на италианските освободителни борби.

гарѝрам 'оставям моторна кола за кратък престой'. — От фр. *garer* с наставка *-ирам,* срв. *гарàж.*

гарѝя диал. 'ангария' — Край *ангария* (вж.). Като се има пред вид стб. **ѥнгарнꙗ,** може би от двуезични български говорители началото на думата е било схванато като предлог *ἐν*; по този начин втората част бива изолирана като отделна дума.

гаркѝня 'кълбо конци' (Говедарци, Самоковско). — От нем. *Garnknäuel* 'кълбо конци'. Срв. *гръкѝня, гъркѝнки.*

гарнизо̀н 'войсковите части от едно населено място, укрепление и под.' (Ботев). — Произв.: *гарнизонен* (Ботев). — Чрез рус. *гарнизо́н* от фр. *garnison,* Vasmer, REW, 1, 259, производно от гл. *garnir*; вж. *гарнѝрам.*

гарнѝрам 'слагам гарнитура на дреха или ядене'. — Чрез нем. от фр. *garnir,* а то от герм. **warnjan* 'предвиждам; вземам мерки'.

гарнитỳра 'добавка за украса към облекло; добавка към ядене; комплект от мебели'. — Чрез нем. *Garnitur* или рус. *гарнитура* от фр. *garniture*, производно от *garnir* вж. *гарнирам*.

гаромèй диал. 'прилеп'. — Вероятно от **гаромех* от *гар* (вж.) и *мех, мях* (вж.), т. е. 'със сива кожа'.

гаропàл, вж. *голопàр*.

гарсòн разг., остар. '(момче), келнер'. — Произв.: *гарсòнски обỳща*. — От фр. *garçon* 'момче', а то вероятно от франкско **wrakjo* 'наемен войник'.

гарсонèтка 'вид сламена шапка'. — Очевидно във връзка с фр. *garçon* 'момче'), вж. *гарсòн*, но остава неясен пътят на проникването на думата.

гарсониèра 'едностаен апартамент (без хол)'. — От фр. *garçonnière* 'ергенска квартира', производно от *garçon*, вж. *гарсòн*.

гастрùт 'вид стомашно страдание'. — От фр. *gastrite* (от началото на 19 в.), производно от гр. *γαστήρ* 'стомах'.

гастрòл 'артистично гостуване на артист, музикант и т. н.'. — Произв.: *гастрольòр* (от *гастролёр*), *гастролùрам* (от *гастролúровать*). — Чрез рус. *гастрóль* от нем. *Gastrolle*, слож. от *Gast* 'гост' и *Rolle* 'роля', вж. *рòля*.

гастронòм 'чревоугодник; магазин за хранителни продукти'. — Произв.: *гастронòмка, гастронòмия* (Ботев) (рус. *гастрономия*, от нач. на 19 в. насетне), *гастрономùчески* (чрез рус. от фр. *gastronomique*). — Чрез рус. *гастронóм* от фр. *gastronome* по гр. *γαστρονομία*.

гасЯ̀ 'спирам горенето или светенето на нещо'; стб. негашѧ (Зогр., Мар., Син. тр.), негасѧ (Асем.), негаснмъ (Зогр., Син. тр.), погаснтн (Супр.), оугаснтн (Зогр., Син. тр., Супр.), оугаснѫтн (Супр.), оугашенне (Син. тр.). — Произв.: *гàсна, гаснèя, гасùлка* 'лек от захар и сяра за болно гърло' (Веригово, Карловско); 'раст. жлъчка, Cichorium intybus' (защото с лапи от него се налагат възпалени циреи и отоци)'; 'ковашка метла за поръсване на огъня с вода'; *загасЯ̀вам, загàсвам, загàсна; изгасЯ, изгасЯ̀вам, изгàсвам, изгàсна; огасЯ̀, огасЯ̀вам, огàсвам, огасна; погасЯ̀, погасЯ̀вам, погашèние, погàсна; угасЯ̀, угасЯ̀вам; пожарогасùтел*. — Срхр. *гáсити, гâсӣм*. словен. *gasíti*, рус. *гасúть*, укр. *гасúти*, чеш. *hasiti*, пол. *gasić*, доллуж. *gasyś*. — От ие. **g^{w}ōs-* с отгласна степен *ō*, сродно с лит. *gestù, gesaũ, gèsti* 'изгасявам', тохар. *käs* 'гася', гр. *σβέννυμι* 'гася' от ие. *(s)g^{w}es-*, гр. *σβῶσαι* от ие. **(s)g^{w}ōs-*, Vasmer, REW, I, 261, Sławski, I, 261.

гàтам 'нареждам какво ще се случи през годината, предричам' (Вехчани, Охридско); стб. гататн (Симеонов сб. 1073, Презвитер Константин). — Произв.: *гàталец* и *гатàлец* 'който от василичарите предрича, нарежда; който знае; който много говори' (Охридско, Прилеп), *гàтач* 'който от василичарите предрича, нарежда' (Вехчани, Охридско), *гàтанка, гàткам* 'говоря стеснително' (Банско), *гàткам се* 'казвам и разгадавам гатанки', *гàтка* 'гатанка', *гàтканица*. — Срхр. *гáтати* 'врачувам', рус. диал. *гáтва* 'остроумна поговорка, скоропоговорка', *гáтовник* 'разказвач, сладкодумец'. Приведеното у Vasmer, REW, I, 261 *гатати* като руско-черк. славянски е очевидно заемка от български. — Думата обикновено се свързва с авест. *gāϑā* 'религиозен химн', стинд. *gāthā* 'песен'; някои допускат заемка от стнорд. *gáta* 'Rätsel'. Вж. и *гàканица, погàкна*. Поради близост във

фонетичния състав и в значенията *гàтам* и пр. са били в редица случаи сближени с *гадàя* (вж.).

гàтер 'машина за бичене на дървен материал'. — Произв.: *гàтерен, гатерѝст*.— От нем. *Gatter*.

гàто, вж. *га*[2].

гàубица 'вид артилерийско оръдие'. — Произв.: *гàубичен, гаубичàр, гаубичàрски*. — Поради *г* чрез рус. *гáубица* от нем. ***Haubitze***, а то от чеш. *houfnice* 'каменометателна машинка, каменохвъргачка' по време на хуситските войни (15 в.).

гаф разг. 'нетактична постъпка'. — Произв.: *сгàфя*. — От фр. *gaffe*, заето от провансалско *gaf*, което е с неясен — може би готски — произход.

гач[1] диал. 'желязна кукичка в края на препаската, с която се привързват потурите; кукички, които се връзват на цървулите, за да може да се върви по лед или плъзгав терен'. — Произв.: *гàчка*[1] 'кукичка в края на препаската, с която се привързват потурите' (Софийско). — Както се вижда от разпространението, *гàчка* е производно от *гаче* (вж. *гащи*), тъй както *гàщник* 'препаска за потури' от *гащи*. В такъв случай *гач* е вторично.

гач[2] диал. 'птица кречеталка, Anas querquedula'. С наставка *-ч*, *-ач* от звукоподражателно *га*[1].

гàчка[2] 'хулно обращение за жена' (Дебърско, Мияци), диал.; 'приказка'. — От по-старо **гатьць*, производно от *гатам* (вж.) и наставка **-ька*, Младенов, БТР, 1, 418.

гàшка 'вид рибарска мрежа' (Нова Надежда, Хасковско). — Неясно във фонетично отношение, но може би сродно със *загàжня* (вж.).

Гàшна, ляв приток на Въча, извира край Батак; **Гащица,** колиби ЮЗ от Асеновград; *загàщя* и *сгàщя* са производни от едно изчезнало в български с това си значение праслав. **gatja*, запазено с друга форма за окончанието в срхр. *гâт* 'насип, дига', словен. *gât* 'насип', рус. *гать* 'насип, път през мочурища', укр. *гать* 'насип, дига', белорус. *гаць* 'насип, път през мочурище, мочурливо място', пол. *gać* 'дига, снопчета пръчки за укрепяване на мочурливо място, път през мочурище, направен с такива снопчета' всички от праслав. **gati-* 'преход, път през мочур', сродно с латв. *gāts* (< **gātis*) 'път' и стинд. *gáti-* (< **gm̥tis*) 'път, ход'. За етимологията срв. напоследък E. Nieminen, Sc.-Sl. 3, 1957, 229—231, Sławski, 1, 1, 246; Vasmer, REW, 1, 251 допуща с Миклошич връзка с *гай* 'горичка', но привежда и други опити. Срв. и *гащи*.

гàщи 'част от облеклото, която покрива тялото от кръста надолу', **гàче** (Зап), **гак'и** (ЮЗ). — Произв.: *гàщички* 'раст. кандилка, Aquilegia vulgaris', 'раст. ралица, Delphinium consolida' (Ст. Загора, Варна), срв. заетото от турски название на същото растение *докýс донлѝя* (Струмица), *докуз-дон* (Омуртаг); *гащèта, гащàт, гàщник* 'каиш, въже за връзване на гащи; небрежно, раздърпано облечен човек', *гащерест* 'гащат' (Ботевград), *гащниче* 'печурка, Agaricus campestris', *гащиризòн* разг., *гакерест* диал. 'гащат'. — Срхр. *гâħе*, словен. *gâče* 'тестикулна торбичка на животно, долни гащи', остаряло 'дроб', рус. *гáчи* 'слабини; гащи', укр. *гáчи* 'долни гащи', чеш. *hace*, пол. *gacie* 'долни гащи', в стпол. и 'препаска'. От прасл. **gatja*, сродно с латв. *gāts* (< **gātis*) 'път, отвор на рибник за поставяне на рибарски кош' и в мн. ч. *gātis* 'отвор на кошер за излитане на пчелите' и лит. диал. *gó-ti* 'ходя, вървя' е от ие. **g^w ā-* 'ходя, вървя', за което сравни и казаното под *Гашна*. Това свързване на славянската дума ие. **g*[illegible] 'одя', предложено от Булич ИОРЯС, 10, 1905, 2, 431, напоследък

е разработено подробно от E. Nieminen, Sc.-Sl. 3, 1957, 224—235, гдето за семантичния развой се посочват паралели от фински; срв. и Machek 192, а за по-старите опити Vasmer, REW, 1, 262 и Sławski, 1, 245—246. — *Гак'и* в *гàкерест* са заемки от сърбохърватски.

Гащица, вж. *Гашна*.

гвàкам 'тъпча някого с колената' (Банско). — Произв.: *гвàча* 'сдъвквам шумно, предъвквам нещо, не се решавам да кажа нещо', *гвàчка* 'дъвка; раст. жлъчка, Cichorium intybus', *гвачкòл* 'недопечен хляб' (Банско), *гвàцам* 'тъпча, мачкам' (Банско), *гвàца* 'нечиста жена' (Банско); *сгвàцам* 'смачквам, стъпквам' (Банско). — Без съответствие в останалите славянски езици. Изглежда, че в тези думи са се кръстосали думи от два славянски корена — от една страна друга степен от *жвàкам, пре-жùвям* (вж.), а от друга — от *гъ̀на, гùбам* (вж.). Според Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим. 17 от праслав. **gъvakj-* сродно с нем. *kauen* 'дъвча', срв. *жвàкам*.

гвàрам 'потопявам във вода, измокрям' (Веригово, Карловско), 'газя из кал' (Врачанско). — Заедно със стб. гворъ 'воден, дъждовен мехур' (Антиохови панд. 19 в.) от същия корен, както и *говор* (вж.), Trautmann, 81. Най-близко по форма но обособено по семантика, е пол. *gwar* 'шум от говорене на мнозина'. Даденото у Vasmer, REW, I, 263 *гвор* е познато само от църковнославянски текстове и по всяка вероятност е заето от български. За значението срв. 'цапам из калта'.

гвàрдия 'отбрана войска' (1851). — Произв.: *гвардèец* (рус. *гвардéец*), *гвардèйски* (рус. *гвардéйский*). — Чрез рус. от ит. *guardia*, а то заето от срвиснем. **wardōn* 'наблюдавам'; срв. и *вàрдя*. Ванков, Итал. заемки 235.

гвичà 'квича' (Нова Надежда, Хасковско). — Звукоподражателно.

гвòздей 'пирон', диал. **гòздей, гвозд** 'пирон, чеп, греедей на бъчва'; стб. гвоздь (Клоц.), гвоздии (Супр.), гвоздиѣ (Мар., Супр.), гвоздви (Супр.), гвоздкииь (Супр.). — Произв.: *гвòзден, гвòздена*. — Покрай срхр. *гвȍзд*, рус. *гвоздь*, род. пад. *гвоздя́*, укр. *гвiздок*, чеш. *hvozděj*, словаш. *hvozd*, пол. *gwóźdź*, диал. *góźdź* 'греедей на бъчва', горлуж. *hōzdź*, доллуж. *gózdź*, в слав. езици съществува **gvozdь* със значение 'гора' — срхр. (старо) *гвозд*, словен. *gȏzd*, р. п. *gózda*, чеш. *hvozd*, пол. *gozd*. От последното в бълг. са запазени само следи: *гòзденки* диал. 'вид гъби по планински гористи места'; МИ *Гòздул* гора и дол край с. Красно градище, Павликенско, *Гоз* село в Брезнишко с течаща през него *Гоздовска бàра*. Двете значения са произлезли от по-старо 'дърво, клон, подострен прът' и имат съответствия в ствиснем. *questa*, в нем. *Quaste* 'кичур', стнорд. *kuistr* 'клон', алб. гег. *gjethi* 'лист', тоск. *gjethe* 'листа, клони' (< **gath-* < от ие. **guozd*). От български думата е заета в рум. *găvozi* 'гвоздей', алб. *gozdë, gozhdë*.

где, де 'на кое място, къде'; стб. къдє, нѣкъдє (Супр.). — Произв.: *(г)дèто, (г)дèшен, нèгде, нèгдешен, нùгде*. — Срхр. *гдȅ*, словен. *gdȇ*, рус. *где*, укр. *де*, чеш. *kde*, пол. *gdzie*, горлуж. *(h)dźe*, доллуж. *źe, źo* от праслав. **kъde*, което съответствува на стинд. *kúha*, авест. *kuda*. — След правилното изпадане на слабия ъ се получава *кде* > *где*, при което необичайното съчетание *гд-* се опростява в *д-*.

ге 'я (нея я)' (Горни Лом, Белоградчишко), вж. *гя*.

гебѐ диал. 'бременна', **гебя̀, г'ъбя̀**. — От тур. *gebe*.

геберя̀свам диал. 'умирам, пуквам'. — Произв.: *гебердѝсам* (тур. *geberdi* мин. вр.), *гебердѝша, гебердя̀сам.* — От тур. *gebermek.*

гева̀сам (Ботевградско), вж. *дя̀вам.*

гевгѝр остар. разг. 'свод на сграда; голяма цедка'. — Произв.: *гевгѝрен.* — От тур. *kevgir* 'голяма цедка'.

гевезѐ разг. 'глезльо'. — Произв.: *гевезя̀ се, разгевезя̀ се.* — От тур. *geveze* 'бърборко, дърдорко'.

гевезя̀н, вж. *гювез.*

гевендѝя, вж. *гивендия.*

геврѐк 'кравайче', диал. и прилагателно и наречие 'крехък': *смее се геврек-геврек.* — Произв.: *геврекчѝя, геврекчѝйка, геврекчѝйница.* — От тур. *gevrek* 'крехък; кравайче', П. Скорчев, БЕз 6, 1956, 165.

гевшѐк диал. 'отпуснат, мекушав'. — От тур. *gevşek.*

гѐга нар. 'дълга тояга с кука', 'кукичка от резето на вратата' (Коларовград). — Произв.: *гѐгичка* 'тояжка' (Козичино, Поморийско). — За обяснението на думата има няколко възможности: 1. От тур. диал. *gege* 'прът с кука, човка' = *gaga*, срв. *гага*[3]. 2. Във връзка с рум. *ghoagă* 'боздуган', което Младенов, ЕтР 98 смята за заемка от бълг. *глог*, а DLR, 2, 1, стр. 260 поставя в зависимост от лат. *clava* 'боздуган', което е невероятно поради фонетични причиии. 3. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и оном. 13—23 смята, че думата е заета от алб. **gjegë*, което заедно с рум. *ghioagă* извежда чрез късно дакомизийско **glega* от ие. **glōghā*, сродно с бълг. *глог* (вж.), гр. *γλῶχες* 'осил', *γλωχίς* 'връх, острие'.

гегалѝйка 'дълга арнаутска пушка' и **гегърѝйска** (Трявна) в нар. песни: *с дълга пушка гегърийска.* — От алб. *gegé* 'гег, жител на Северна Албания'; през турското иго албанците са били наемани често като въоръжена охрана на кервани, имоти и т. н.

гѐджара диал. 'въртележка, на която се поставя преждата за пресукване на масури' (Казанлък), **геджу̀ла** 'въртели, неприятности'. — От тур. диал. *gecere. gecire.*

геѐна остар. 'ад'; стб. геωна (Зогр., Супр., Мар., Асем., Сав. кн.). — Чрез гр. *γεέννα* от евр. *gēhinnōm* вм. *gēben Hinnom* 'градина на сина на Хинам', място край Ерусалим, свързано с човешки жертвоприношения в чест на бога Молох.

гезмѐ диал., остар. 'разходка, излет'. — От тур. *gezme.*

гѐйзер 'горещ извор, който периодически изхвърля вода на голяма височина'.— Чрез рус. *ге́йзер* и нем. *Geysir* от исландски *geyser.*

гейм 'част от някои спортни игри (волейбол, тенис и др.)'. — Англ. *game* 'спорт, игра' с неизвестен произход.

гѐйша 'японска танцувачка в увеселително заведение'. — Чрез англ. *geisha* или нем. *Geisha* от японско *gēiša* 'професионална танцувачка от японски чайни заведения'.

гѐкам, гѐкна 'падам на задницата си' (Пирдопско). — Произв.: *гѐчкам*; *разгѐквам се* 'капвам от умора' (Златица). — Звукоподражателно от междуметие *гек*, вж. *гяк*.

гела̀ш таен зидарски говор 'глупак' (Смолско, Пирдопско). — Вероятно от алб. *gëlàsë* 'куришка', както обикновено се употребяват подобни думи за презрителни прозвища.

гелберѝя 'дървено гребло (за изтегляне на въглища от пещта)' (Ю и ЮИ). — От тур. *gelberi* 'простонародно обозначение на дървената дръжка на щипците за огън'. Би могло да се смята, че тур. *gelberi* е заето от бълг. *гребло*, макар че фонетиката не е съвсем ясна.

гѐле 'неблагоприятен зар в игра на табла'. — Тур. *gele*.

гѐлинджѝк диал. 'невестулка, Mustella putorius'. — Тур. *gelincik*, умалително от *gelin* 'невяста, снаха', заето и в някои бълг. говори като *гелѝна*.

гѐлпя разг. 'обърквам, замотавам'. — Произв.: *гелпло̀* 'бъркотия' (Странджа), *гелпу̀тина* 'бъркотия' (Странджа); *загѐлпя, загѐлпя се*; *огѐлпя, огѐлпя се*. — Тур. *kelep* 'голямо чиле прежда'. — Вероятно стара заемка, както личи и от факта, че в Разложко *гѐпе* 'къс объркана вълна, объркана коса', *гѐпаф* 'объркан, сплетен', *гепа̀ви се* 'мъчно се решава, бави се' *л* е изчезнало; Ив. Гълъбов, БЕз 9, 1959, 68—69.

гем диал. остар. 'юзда'. — Тур. *gem*.

гемѝя разг. 'кораб с платна'. — Произв.: *гемиджѝя* (тур. *gemici*), *гемиджѝйски*. — Тур. *gemi*.

гѐнгерлик диал. 'напуснато място, обрасло с гъста трева'. — От тур. *ginger* (вж. *гѝнгер*) с наставка *-lik*.

генда̀р, вж. *герда̀н*.

гѐндре се 'контя се, гиздя се, докарвам се' (Банско). — Произв.: *нагендру̀вам се* 'натруфям се, нагиздвам се'. — Неясно в какво отношение е към *разхѐндря се* 'разпуснат съм, неорганизиран'.

генера̀л 'офицерски чин над полковник' (Ботев). — Произв.: *генера̀лски, генера̀лка* (разг.), *генера̀лша* (рус. разг. *генера́льша), генералитѐт* (рус. *генералитёт*). — Чрез рус. *генера́л* и нем. *General* от лат. *generālis* 'общ', употребено в немската войска по образеца на фр. *général* съкращение от израза *capitaine général*, Vasmer, REW, 1, 265, Kluge 247. — Оттам и съчетания като *генерал майор, генера̀л полко̀вник*. — Вж. и *генерален*.

генера̀лен 'общ, цялостен' (Ботев). — Чрез рус. *генера́льный* и пол. *generalny* от лат. *generālis* 'общ', произв. от *genus* 'род'.

генерализѝрам 'обобщавам', **генерализа̀ция** 'обобщаване'. — Чрез нем. *generalisieren, Generalisation*, образувани от лат. *generālis* по образеца на фр. *généraliser*.

генерализу̀вам 'обобщавам'. — Образувано с бълг. наставка *-увам* по нем. *generalisieren*, срв. *реализу̀вам* — *реализѝрам*.

гѐний 'изключително дарование' (Ботев). — Произв.: *гениа̀лен* (Ботев) (рус. *гениа́льный*), *гениа̀лност*. — Чрез рус. *гениа́льный* от лат. *genius* 'дух, духтворец, гений', от същия корен, който и *gigno* 'раждам, създавам'.

гео-. — Като първа съставна част на сложни думи като *геоморфоло̀гия, геодина̀мика, геополѝтика* и т. н. означава 'земе-, земен-'. — Чрез рус. *гео-* и нем. *geo-* от лат. *geo-* по образеца на заети от гръцки думи като *γεωμετρία, γεωγραφία* и пр.

геогра̀ф 'специалист по география' (Ботев). — Произв.: *геогра̀фка, геогра̀фия* (Ботев), *геогра̀фски, географѝчен, географѝчески* (Ботев). — Чрез рус. *гео́граф, геогра́фия* от лат. *geographus, geographia* и пр., заети от гр. *γεωγραφία* и пр. сложни думи от *γῆ* 'земя' и *γράφω* 'пиша'.

геомѐтрия 'част от математиката, която изучава пространствените форми' (Ботев). — Произв.: *геометрѝчен, геометрѝчески*. — Чрез рус. *геоме́трия* от лат. *geometria*, заето от гр. *γεωμετρία*, сложна дума от *γῆ* 'земя' и *μέτρον* 'мярка'.

Гео̀рги, диал. **Герги**. — Произв.: *Гюргаки* с нгр. умал. суф. *-aki*; *Гюргѝца, Гиргина, Герга̀на* и пр.; диал. *гѐргьов, гѐргьови ба̀би* 'момина сълза, Convallaria majalis', *гѐргевка* 'момина сълза, Convallaria majalis' (Тетевенско) 'кръстолистно еньовче, Galium cruciatum', *гѐргьовче* 'горещник, Ajuga' (Казанлъшко); 'великденче, Lamium purpureum' (Разград); 'бял нарцис, Narcissus poëticus' (Панагюрище); 'лютиче, Ranunculus acer' (Софийско), *гергьо̀вски, гергьо̀вско цвѐте* 'блатниче, Caltha palustris', *Гергьо̀вден, гергьо̀вден* 'овчарска торбичка, Capsella bursa pastoris' (Пирдоп), *гергѐвденче* 'бял нарцис, Narcissus poëticus', *гергьо̀вденче* 'момина сълза, Convallaria majalis', 'грозданка, Cytisus' (Станке Димитров), 'самобойка, Glechoma hederacea' 'великденче, Veronica'; *гергьо̀вденски, гюргьо́вденче* 'вид бръмбар' (Велес), *очучорен герги* диал. 'нарцис, Convallaria majalis'. — От гр. *Γεώργιος*, производно от *γεωργός* 'земеделец; селянин'.

гѐпя таен зидарски говор 'открадвам, крада' (Смолско, Пирдопско). — Срв. срхр. *гѐпити* 'открадвам'. — Неясно.

гер обикн. *гер-гер* (вж.) междуметие за мамене или пъдене на гъски.

гера̀к 'ястреб, Astur' (Зап). — Произв.: *геракѝня, герекѝна; гръкѝнен, гръкѝня*, МИ *Герекинята* склон ЮЗ Костандово, ЮЗ Пазарджик, *Герекѝнски гьол* между Стрелча и Панагюрище, *Геркиня* рид между Доспат и Барутин, може би също *Герково* чукар ЮЗ Кричим, СЗ Жребичко, *Герко̀вец* склон З Самуилово, ЮЗ Петрич. — Срв. нар. гр. *γεράκι*, което е производно от стгр. *ἱέραξ*, срв. и алб. *gjeraqinë* 'ястреб'.

гера̀н диал. 'кладенец, от който водата се вади с кобилица, закрепена на високо дърво; уред за биене на масло, движен с вода' (Говедарци, Самоковско), 'също, движен с крак' (Радуил, Самоковско), 'прът за простиране на дрехи' (Дебър). — Произв.: *геранѝло* 'високото дърво с кобилица за вадене на вода от геран; уред за биене на млякото', *геранлѝв*. — От нгр. *γεράνι* 'крик', Младенов, ЕтР 98, от гр. *γερανός* 'жерав; крик'; срв. за значението рус. *журавль* 'жерав; геранило'.

герб 'знак на държава, град и пр.'. — Произв.: *гѐрбов, обгѐрбвам*. — Чрез рус. *герб* от пол. *herb* и чеш. *herb* от срвиснем. *erbe* 'наследство'. Първоначално *гербът* е бил наследствен знак на благородническите семейства, а преходът на значението е станал в полски. Sławski, 1, 415.

гергѐф 'рамка за изопване на плат за бродиране'. — От тур. *gergef*, вероятно от перс.

гер-гер, гир; гюр межд. за пъдене на гъски. — Тур. *geri* 'назад'.

гергѐч 'риба костур'. — Срхр. *ргеч* 'костур'. — Неясно. Срв. и унг. *görgicse* 'риба щипок, Cobitus'.

гергѝна, гиргѝна 'далия, Dahlia variabilis'. — Чрез рус. *георги́на* или направо от нем. *Georgine*, с което име донесеното от Мексико растение е наречено в чест на петербургския академик *Георги* от 1801 г. насам, Vasmer, REW, 1, 265, Kluge 119 и сл.

гердàн 'огърлица', с метатеза **гендàр** (Трънско). — Произв.: *гердане̏.* — Чрез тур. *gerdan* от перс. *gerdan* 'шия', буквално 'нещо, което се върти', за значението срв. бълг. *врат*.

гердѐ 'гайтан с нанизани по-едри пари и висулки' (СЗ). — В неясна връзка с *гердан* (вж.).

гердѐк 'брачно легло' (ЮЗ). — Тур. *gerdek* 'стая за първа брачна нощ'.

гердел 'чебър' (Сливен). — Неясно.

герджѝк остар. 'гиздав, спретнат'. — Тур. *gercik*.

гѐрдза 'жена, която се конти' (Банско). — Произв.: *гѐрдзе се* 'контя се, гиздя се' (Банско), *гѐрзес* '(петел или кокошка) с жълтеникава перушина' (Банско). — Тур. *gerez* 'хубав, наперен', което и в *гѐрест* (вж.). — Формата може би по прилагателните женски род като *злàтна* срещу *злàтен, кална* срещу *кален* и т. н., *гѐрзес* чрез кръстосване с *герес*, вж. Ив. Гълъбов, БЕз 9, 1959, 67—68.

герѐк ми е 'пада ми се; така трябва' (Странджа). — От тур. *gerektmek* 'необходимо е, трябва'.

герѐн диал. 'място, което се залива от вода, при изсъхване почвата му се напуква', МИ *Герѐна* много често, *Герен͡джик* равнина Ю Драгомир, СИ Пазарджик. — От тур. *geren* 'напукана суха почва'.

геренѝда 'горска трева, която пролетно време се яде сурова; прилича на магданоз' (Странджа). — Неясно.

гѐрест '(за кокошка и петел) по-едър, с червеникави или жълтеникави пера'. — Тур. *gerez* 'хубав, напет'. В български подведено по прилагателните на *-ест*, напр. *вàлчест, длъгнест* и пр., Ив. Гълъбов, БЕз 9, 1959, 67—68.

герѝз остар. 'канал за мръсни води'. — Произв.: *герѝзен.* — Чрез тур. *geriz* от перс.

гѐрка 'глинен съд, ибрик' (Говедари, Самоковско). — Неясно.

герлемѝ 'кръстец (от снопи)' (Съртовете, Коларовградско). — Вероятно с метатеза от тур. *germeli*, производно от *germe*, вж. *гермѐ*.

гѐрман 'летен народен обред срещу суша'. — Вероятно заедно с МИ *Герман* (вж.), от тракийски *germ* — „горещ", тъй като празникът се свързва с горещите дни на лятото, срв. *горѐщници*. Вторично нар. етимология го свързва с *гърмя̀*.

Гѐрман МИ чукара и кладенец, Стъргел, Пирдопско; склон край Беленската река, С Долна Бела, Белоградчишко; местност З Косталево, Врачанско; *Германица* връх в Ю Рила; *Германщица* (в грамота от 1378 г.) сега р. *Джерман*, приток на Струма; *Германеково* пресечена местност ЮИ от Малко Търново. — Като се има пред вид, че р. *Германщица* се свързва с името на засвидетелствувания стар град *Γερμανός, Γερμανία, Γέρμεννε* в Кюстендилско, отличаващ се с горещите си минерални извори, може да се предполага, че всички имена са тракийски, образувани от ие. **g^w^hermo-* 'горещ', срв. гр. *θερμός*, стинд. *gharmá-* 'пек, горещина', лат. *formus* 'горещ'; срв. и бълг. *горя̀, жар*. В такъв случай останалите имена ще означават 'места, огрети от слънце, припек'.

гермѐ 'част от кошара за агнене' (Родопите), 'остатъците от валовете от средновековната укрепителна система на проходите' (Изт. Стара планина), 'дръжка на рибарски сак' (Коджабунар, М. Азия), 'рамка, част на стан' (Карамаслии, Бабаескийско), 'прът, който се слага напреко на кепенците, когато се затварят' (Коларовград), **геремѐ** 'напречна тояга на стан, кола и пр.' (Странджа). — Тур. *germe* с много значения по диалектите 'дърво, греда, част от кола, плет, ограда, двор и пр.'.

гермесу̀т 'вид дреха' (Самоковско). — Произв.: *гермесу̀тче* (Тетевен) в нар. песен: *сас фистанче, мамо ле, гермесутче*. — Срв. рум. *ghermesut* 'сатен', вероятно от турски.

геро̀й 'храбрец; главно действуващо лице в драма, роман и пр.', **геро̀йзъм**. — Произв.: *геро̀йня* (рус. *геро̀йня*), *геро̀йски, геро̀йство, геро̀йчески* (рус. *геро̀йческий*), *геро̀йчен, геро̀йчност*. — Чрез рус. *герой* и фр. *héros* от лат. *heros*, а то заето от гр. *ἥρως* 'полубог', срв. и *херо̀й*.

герчѐк остар. 'в същност, наистина' (Изт). — От тур. *gerçek*.

гесма̀ра 'вид шарка на сукман' (Еникьой, Узункюприйско). — Неясно.

гѐти, гѐтри 'плъстени или кожени обвивки на краката, поставяни над обувките'. — Чрез рус. *гѐтры* от фр. *guêtre* и чрез рум. *ghete* от итал. *ghetta*.

гѐто 'еврейски квартал'. — Чрез нем. *Getto* от итал. *ghetto*, Kluge 254, Battisti-Alessio 1797.

гечѝт диал. 'брод'. — От тур. *geçit* 'брод'.

гечиня̀ се диал. остар. 'поминувам'. — Произв.: *гечиндѝсвам се* (от тур. мин. вр. *geçindi*), *гечиндѝша се; гечѝн* 'поминуване; съжителство' (тур. *geçim*), *гечинмѐк* 'поминък, прехрана'. — Тур. *geçinmek* 'печеля средства за прехрана, преживявам', производно от *geçmek* 'минавам, преминавам'.

гѐчкам диал. 'мачкам' — Произв.: *изгѐчкам*. — Кръстосване между *гмѐча* (вж.) и *ма̀чкам* (вж.). Срв. обаче и *гя̀кам*.

гешѐфт 'непочтена сделка'. — Произв.: *гешефта̀р, гешефта̀рин, гешефта̀рка, гешефта̀рски, гешефта̀рство*. — От нем. *Geschäft*. От многото значения на думата в български е проникнало само едно 'търговска сделка', развило се на българска почва в 'непочтена сделка'; срв. обаче и рум. *gheşeft* 'нечиста сделка'.

вин. пад. при *те*, 3 л. мн. ч. — Образувано по аналогия на *го* (вж.), срв. *га*.

гѝйбам 'движа' (Момчиловци, Смолянско), 'вземам' (Гърново), 'закачам, бутам' (Охрид) в израз *остай се, чедо, не гибай*, **гибну̀вам се** 'мръдвам се, раздвиж-

вам се' (Леринско), **не гѝбам** 'не зачитам' (Банско), **гибалка** вм. *гибел*; стб. **гъıбати** 'гина, загивам' (Зогр., Син. тр.), **погъıбати** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Супр.), **погъıбнѫти** (Зогр., Син. тр., Клоц., Супр.), **погъıбенне** (Син. тр., Супр.), **прѣгъıбати** 'свивам, сгъвам' (Зогр.). — Произв.: *гибàчка* 'закачане, задяване' (Охрид); *изгѝбна; нагѝбам се* 'награбям се' (Търново), *нагѝбам, нагѝбна* 'навеждам, нагъвам' (Коларовград); *погѝбвам, погѝбна, погѝбеж* 'разсип (на луната)', *погѝбел* също; *подгѝбувам се* 'подигравам се' (Банско); *сгѝбам се* 'свивам се, сгъвам се малко' (Коларовград). — Срхр. *гѝбати, гѝбам* 'движа, огъвам', *гѝбак* 'гъвкав', рус. *гѝбкий* 'гъвкав', укр. *(за)гибати*, чеш. *hýbati* 'движа, раздвижвам', пол. *gibać*, сродно с латв. *gũbuotiês* 'нагърбвам се, вървя прегърбен'. — От ие. **gheub(h)-* 'свивам, сгъвам, движа'. Срв. V a s m e r, REW, 1, 267; S ł a w s k i, 1, 275 и 280, гдето за прехода 'свивам се от старост' > 'умирам' се сравнява със семантичния развой на *niknąć* в полски. В стб. **прѣгъıбати** 'свивам' се пази първоначалното значение, което се долавя добре и в новобългарските съответствия. В говорите не са се запазили сигурни следи от отвлеченото значение на старобългарските примери. Вж. *губя, гина, гъна*[1].

гибàн диал. 'риба костур, Perca fluvialis'. — Вероятно чрез посредничество на румънски диалект с преход на *б* пред палатал в *г* от *бибан* 'риба костур, Perca fluvialis', заето също в рум. *biban*. За прехода *б* > *г* срв. арум. *ĝigor* от бълг. *бигор*.

гѝбел[1] 'погубване, унищожение'; стб. **гъıбѣль** (Зогр., Син. тр.), **погъıбѣль** (Син. пс., Супр.), **погъıбѣльнъ** (Мар., Син. тр.). — Произв.: *гѝбелен, гѝбелност, погѝбел*. — Рус. *гѝбель*. — Думата не е известна на народните говори, а е запазена чрез традиционния книжовен език. В *гибàлка* (Охрид) 'нещастие, напаст' думата е била подновена, като е била наново сближена с *гѝбам*, срв. *гибел*[2], което е същата дума със запазено първоначално значение, и *погѝбел* под *гибам*.

гѝбел[2] 'свитка прежда' (Копривщица). — От *гѝбам* (вж.) с наставка **-ѣль**, срв. *пищял*, стб. **свнрѣль** и пр. В думата се пази първоначалното значение на глагола; срв. *гибел*[1].

гиберя̀свам, вж. *геберя̀свам*.

гибнỳвам се, вж. *гѝбам*.

гѝбуре 'дребна вълна при влачене; отпадък от коноп' (Ново село, Видинско). — Вероятно от мн. ч. *гибеле*, вж. *гибел*[2], като вторично изгласът на думата е бил свързан с наставката *-ур, -ури*, характерна за СЗ България.

гиндя, вж. *гювде*.

гивендѝя, гевендѝя, гювендѝя разг. 'развалена жена'. — Чрез тур. диал. *güvende* 'проститутка', от иран. *guy-endi* 'казвач; този, който разказва, пее, певачка', R. B e r n a r d, RESl, 30, 1953, 94—95.

гивèч, вж. *гювèч*.

гивѝс, вж. *гювèз*.

гѝвич таен говор 'зет' (Брацигово). — Неясно.

гивиш диал., вж. *гюйс*.

гиврѝтна, вж. *гавъртам*.

гѝга обикновено мн. **гѝги** диал. 'кокили'. — Заедно със срхр. *гѝгаље* от немски, срв. швейц. нем. *Geigle* 'двоен клон на дърво', Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 53.

гигàнт 'великан'.—Произв.: *гигàнтски*. — Чрез рус. от гр. *γίγας*, род. пад. *γίγαντος*.

гигѝля се 'смея се' (Врачанско, Търновско, ЮИ Бълг.). — Произв.: *загигѝля се; подгигѝлям се, подгигилèсвам се* (Ботевградско). — Звукоподражателно, от междуметието *ги-ги*. Срв. *хихи, хѝля се, хихѝкам*.

гиджѝк диал. 'краста по овцете' (Среднородопско). — От тур. *gicik* 'гъделичкане'. — Срв. *giciktmek* 'дразня, гъделичкам (гърлото)'.

гѝди разг., обикновено *гѝди-гѝди* 'най-често при обращение — за израз на укор, закана и пр.'. — Произв.: *гидѝя* (най-често в нар. песни) 'закачливо прозвище на млад мъж', *гидѝйски, гидѝшки, гидѝйка, гидѝщица* 'жена гидия'. — Заедно със срхр. *ђѝди, ђѝдија* от тур. *gidi* 'сводник', употребява се като възклицание.

гидѝк 'прелез през плет или ограда' (Енина, Казанлъшко; Нова Надежда, Хасковско), МИ *Мара гидик*. — От тур. *gedik* 'цепнатина, пукнатина'.

гѝжа 'новопосадена пръчка на лозе, която е пуснала няколко клонки' (СЗ), 'лоза; лозови пръчки за увиване, престягане на нещо' (Пирот), 'главина на лоза' (Ломско); стб. **гыжа** (Йоан Екзарх Български). — Стчеш. *hýžě, hýždě* 'бедро', стпол. *giża* 'палмова клонка; коленна кост', пол. диал. 'част от крак на животно' от ие. **gūg'-jā*. Съответствува на лит. *gūžỹs* 'гърло, адамова ябълка; изпъкналата горна част на бедрената кост', латв. *gũža* 'бедро', Sławski I, 281 Основно значение на *gyža* 'нещо извито; гъвкаво'.

гѝжвам, гѝжнувам 'смъдя, засмъдявам' (Момчиловци, Смолянско). — Вероятно кръстосване между *гъмжà* и *гѝзна* (вж.).

гѝза таен терзийски говор 'сирене' (Дебър). — Може би във връзка с алб. *diathë* 'сирене'.

гизд диал. 'красив', **гѝзда** 'украса' (Инджекьой), 'наконтена жена' (Прилеп). — Произв.: *гѝздост; гѝздав, гѝздавя* (Горни Лом, Белоградчишко), *гиздавèц, гиздавѝца, гиздавèлка, гиздавинà, гѝздавост; гиздè, гизделѝв, гѝздя, гиздѝло* (Родопите), *гиздилàна* (Д. Райково, Смолянско), *гиздѝлен* (Соколовци, Смолянско), *гиздѝлка* (Ивайловградско, Тетевен), *гиздлѝв, гѝздос* (Кюстендилско), *гиздосѝя, гиздòсам се; нагѝздя се*, МИ *Гиздовец* склон СЗ Раковица, ЮЗ Кула, *Гиздавец* кладенец при Велиново, Трънско; ниви при Горни Коритен, Кюстендилско. — Срхр. *гѝзда* 'труфене, контене; натруфена жена', *гѝздати, гѝздав, гиздèлин* 'мъж, който обича да се конти', докато в чеш. *hyzditi* 'грозя, обезобразявам, развалям', *hyzd* 'грозота', *ohyzda* 'отвращение', пол. *gizd* 'нечист човек; мръсотия; отвращение', *gizdawy* 'мръсен, отвратителен; попикаващо се дете'. — Рум. *ghizdav* 'разкошен' е заето от български.

гѝздя, вж. *гизд*.

гизентѝя 'килер' (Шишковци, Кюстендилско; Самоков, Плевен). — От тур. *gezinti* 'пруст; коридор'.

гизйя, 'вид плат (обикновено малоценен)' (Чирпан, Ямбол). — От тур. *gezi* 'вид памучен плат'.

гизмо̀дул 'парфюм, одеколон' (Приморско, Бургаско). — Неясно.

гѝзна диал. 'тъна в мокрота', **гѝзвам** 'смъдя, засмъдявам'. — Произв.: *гизлю̀* 'киша, мокрота' (Странджа), *гизльо̀* (Момчиловци, Смолянско); *подгѝзнувам* 'овлажнявам' (Банско), *подгѝзна, подгѝзвам, подгимна̀л* 'наводнил се' (Банско. — От ие. $*g^{w}\bar{n}dh\text{-}dh\text{-}$ с $*dh(ə)\text{-}$ от ие. $*dh\bar{e}\text{-}: *dhə\text{-}$ 'поставям' и $*g^{w}\bar{n}dh\text{-}$, сродно с *гѝд* (вж.), В л. Г е о р г и е в, Въпроси на бълг. етим., 13.

гѝлам тарик. 'вървя' (Софийско). — Срв. циг. *гельо̀м*, мин. вр. от *джав* 'отивам' или от тур. *gelmek*.

гѝлгя 'сянка под клонести ели; група подкастрени дървета' (Родопите). — От тур. *gölge* 'сянка'.

гилѐйка 'гривна, която се слага на шията на коня при впрягане' (Махалата, Плевенско). — Неясно.

гилѐме 'греда от покривната конструкция на къща' (Дебърско). — Неясно.

гѝлза 'тръбовидна част на патрон, снаряд и пр., в която се поставя избухливото вещество'. — Чрез рус. *гѝльза* от нем. *Hülse* 'шушулка, люспа; гилза', както личи от прехода *h* > *г*.

гилибйя цигуларски таен говор 'песен', **гиливйя** 'цигулка' (Костур.). — От циг. *гилибѐ* 'пеене', срв. и *диволка*.

гилинджѝ '(болестта) червен вятър' (Гоцеделчевско), **гилинджѝк** 'абсцес по човешкото тяло' (Ново село, Троянско). — От тур. диал. *gelincik* 'червен вятър; туберкулоза'.

гилотѝна 'уред за обезглавяване'. — Произв.: *гилотинѝрам*. — Чрез рус. *гильотѝна* или нем. *Gillotine* от фр. *guillotine* по името на *Guillotine*, който по времето на френската революция (1789) конструира гилотината.

гим, вж. *им*.

гимджа̀ 'издавам шум при ходене на мочурливо място, тъна във вода' (Врачанско, Ботевградско; Радуил, Самоковско), **гмѝчка** (Станьовци, Брезнишко), **гимждѝ** (Трън). — Звукоподражателна дума по шума от ходене в мочурливо място, образувана по образеца на *виждѝ, бръждѝ* и пр.

гимна̀зия 'средно учебно заведение'. — Произв.: *гимназѝст, гимназѝстка, гимназиа̀лен*. — Чрез рус. *гимна̀зия*, а то през нем. *Gymnasium*, от лат. *gymnasium*; заето от гр. *γυμνάσιον* 'място, гдето атлетите се упражняват голи', гр. *γυμνός* 'гол', срв. и *гимна̀стика*.

гимна̀стика 'система от упражнения за развиване на човешкия организъм', **гимнастѝк** 'човек, изкусен в гимнастическите упражнения'. — Произв.: *гимнастѝчка, гимнастѝчески, гимнастѝчен*. — Чрез рус. *гимна̀стика*, от лат. *gymnastica*, заето от гр. *γυμναστική τέχνη* от гр. *γυμνός* 'гол', срв. *гимна̀зия*.

гѝна 'загивам, умирам', 'изчезвам' (Прилеп), 'бавно работя, губя време' (Банско); стб. **гыбнѫти** (Асем., Супр.), **погыбнѫти** (Зогр., Клоц., Син. тр., Супр.). — Произв.: *гинѐж* 'намаляване на месеца, луната' (Демирхисарско), 'бавене' (Бан-

ско), *гина̀чка* 'гибел, умиране', *гино* 'непълно' (Рупчос); *загѝна, загѝвам*; *огѝнува̀м* 'забавям се, изгубвам време' (Банско); *погѝна, погѝвам.* — Срхр. *гѝнути*, словен. *giniti*, рус. *гѝнуть, гѝбнуть*, чеш. *hynouti*, пол. *ginąć*, горлуж. *hinyć*, доллуж. *ginuś* от праслав. **gyb-*, срв. *гу̀бя, гѝбел, гу̀бам.*

гѝнгер 'магарешки трън, Onopordon acanthium' (Щип, Драма, Сяр). — От тур. диал. *ginger* 'камилски трън'.

гингѐра се 'тътря се' (Бобошево, Станкедимитровско). — Вероятно производно от *гѝнгер.* Първоначалното значение вероятно е било 'влачи се като трън от вятър'.

гингьо̀зин 'хитрец' (Банско). — От тур. *gen* 'широк, обхватен' и *göz* 'око, поглед'.

гѝнка 'иронично название на глупава жена' (Банско). — Вероятно от лично име.

гѝпам таен говор на просеците 'вземам', таен говор на слепците 'получавам'.— Произв.: *гѝпач* таен говор на слепците 'крадец', таен говор на просеците 'хайдутин, арнаутин', *гипалка* таен говор на слепците. — От *гибам* (вж.). За прехода 'сгъвам' > 'откраднам, вземам' срв. тарикатското *свѝвам* 'откраднам'. Изходна форма ще да е било *гиб* (произнасяно *гип!* 'открадни!' = тарикатски *свий!*), по което е образувано спрежението на новия глагол.

гипс 'вид кристален минерал, употребяван в строителството, индустрията и пр.'. — Произв.: *гѝпсов, гипсѝрам, гѝпсвам.* — Чрез рус. *гипс* и лат. *gypsum* от гр. *γύψος*.

гир, вж. **гер.**

гѝра, по-често мн. ч. **гѝри** 'спортен прибор за вдигане'. — От рус. *гѝря*, с несигурна етимология. Може би заето от перс. *girān* 'тежък'.

гира̀н, вж. *гера̀н.*

гира̀та 'гъделичкам, разсмивам' (Веригово, Карловско) в израза *гиратѐно дѐте не спи.* — Неясно.

гиргу̀ца 'укорно прозвище' (Търново). — Вероятно от диал. тур. *gürgüç* 'който се муши навсякъде' или по лично име *Гиргѝца.*

гирджѝк, вж. *герджѝк.*

гѝрес 'срам, унижение' (Момчиловци, Смолянско), **гѝряс** 'срам' (Странджа): *за голям гѝряс* 'нещастие, тежка болест', *данѐ те гиря̀с гирю̀са — да не патакаш.* — Неясно.

гѝржа 'изглаждам' (Нова Надежда, Хасковско). — Неясно.

гирѝз, вж. *герѝз.*

гирипо̀н 'отпадъци при предене, тъкане' (Странджа). — Неясно.

гѝркам се, вж. *гу̀ркам.*

гирля̀нда 'верига от цветя, книжни ленти и пр., която служи за украса'. — Чрез рус. *гирля̀нда* може би чрез фр. *ghirlande* от ит. *ghirlanda.*

гирмѐ, вж. *гермѐ.*

гислю̀к, вж. *гюйс.*

гиху̀цам, вж. *кѝхам.*

гѝча 'мъкна вода (с дървени съдове от по-далечни места)' (Долни Коритен, Кюстендилско). — Неясно.

гичиня̀ се, вж. *гечиня̀ се.*

гишѐ 'прозорче или място в зала за обслужване на посетителите'. — От фр. *guichet* от германски произход.

глаб 'издълбано с длето място в дърво' (Трънско). — Произв.: *гла̀бам* 'дълбая' (Банско; Галата, Тетевенско), *гла̀бка* 'глаб' (Трънско). — Вж. *глоб.*

глабода̀н, вж. *клопода̀н.*

глава̀ 'горната или предна част на човек или животно, гдето е мозъкът и повечето сетивни органи'; стб. **глава** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), **главьнъ** (Син. тр., Супр.), **главизна** (Супр.), **мъногоглавьнъ** (Супр.), **трьмоглавъ** (Супр.), **възглавьница** (Мар.). — Произв.: *папийна глава̀* 'кукуряк, Helleborus odorus', *петлева глава̀* 'петниста бударица, Galeopsis tetrahit', *меча̀ глава* 'космата гъба, Hydnum coralloides', *ежа главица* 'главица, Dactylis glomerata', *ежева главичка* 'ежевка, Sparganium', *червена главичка* 'мораво рогче, Claviceps purpurea', *гла̀вен, гла̀вя* 'годявам' (Банско), *главѐж* 'годеж', *гла̀вим се* 'наемам се като слуга' (Говедарци, Самоковско), *гла̀венка* 'женски коноп със семе' (Търновско), *главня̀* 'недогоряло дърво; житна плесен, Ustilago', *главня̀свам, главнина̀* 'главна, първа част на нещо', *главник* 'годеник' (Плевня, Драмско), *главница* 'годеница' (Плевня, Драмско), *главнѝца* 'капитал; парична сума, дадена под лихва' (Странджа), *главньо̀шем* 'удрям силно' (Говедарци, Самоковско), *главѝна* 'част, за която се държат спиците на колелото на кола', 'дънер на лоза' (Ботевградско), *главиня̀свам* '(за ниви) хващам главня (Ustilago)', *главѝнка* 'вид невестина шапка', *главо̀к* 'с голяма глава', *главо̀ч* 'магарешки трън, Carduus crispus' (СЗ), 'зелениче, Inula germanica' (Търново), 'попова лъжичка', *миризлив главоч* 'магарешки трън, Carduus nutans', *трънест главоч* 'обикновен бодил, Carduus acanthoides', *главу̀лек* 'дебел край на тояга', *главунек, главу̀чка* 'широка част на губерка' (Веригово, Карловско), *главу̀рец* 'риба Gobio', *главурѝна, гла̀вурешки* (Врачанско), *главу̀жене* 'коренът на виненатa лоза, заедно с всички пръчки' (СЗ), *главу̀тна се* 'преобърна се с главата напред' (Тетевен), *гла̀вест, главѝст*; *възгла̀ве, възгла̀вница, възгла̀вка, възглавя̀, възглавя̀вам; загла̀вие, загла̀вен, загла̀вка, загла̀вя̀, загла̀вям, заглаво̀ча, заглаво̀чвам, заглаву̀ша, заглаву̀швам; огла̀в, огла̀ва, оглавя̀, оглавя̀вам, оглавувам* 'сгодявам' (Банско), *огла̀вник* 'част от юлар', 'годеник' (Банско), *огла̀вница* 'годеница' (Банско); *болѝглава̀* 'млечка, Euphorbia cyparissias; бучиниш, Conium maculatum; снахица, Picris hieracioides' (Банско), *върто̀глав, върто̀главщина, гологла̀в* (вж. и *гол*), *гошоглав* 'гологлав' (Странджа), *гъшоглав* (Нова Надежда, Хасковско), *го̀глав* 'гологлав' (Разград), *го̀главичка* (Коларовград), *главобо̀л, главобо̀лие, главобо̀лица, главобоя̀, жилоглав* 'жиловляк, Plantago', *златоглав* 'жълт замбак, Lilium bulbiferum', *черноглавец* 'дзука, Juncus' (Бояна, Софийско), *ежеглавка* 'ежевка, Sparganium; челядник, Echinops', *звездоглавка* 'раст. Cephalaria transylvanica', *медоглавка* 'миск, Jurinea mollis', *червеноглавка* 'динче, Sanguisorba minor', *черноглавка* 'живеничева билка, Prunella vulgaris', *змиеглавче* 'сърпец, Serratula tinctoria', *самоглавче* 'раст. Echinops sphaerocephalus', *синьоглавче* 'раст. Succisa pratensis', *жълтоглавник* 'аблен, Trolius europaeus', *главосѐч* 'празник св. Иван усекновение' (Зайчар), МИ *Глава̀та* извор при Ботевград, начало на Букалин дол, *Глава̀ Па̀нега* начало на р. Панега,

Главина кладенец при Бегуновци, Брезнишко, *Главоч* връх в Същинска Средна гора, *Главоч чешма* при с. Драма, Елховско, *Главеш* река, извира Ю Неговanци, Радомирско, *Главна река* извира Ю Ракинци, Кюстендилско, *Главньòвец* кладенец в *Главньов дол* СЗ Смолско, ЮЗ Пирдоп. — Срхр. *гла̏ва*, словен. *glàva*, рус. *голова́ (глава́, гла́вный* са заемки от старобългарски), укр. *голова́*, чеш., словаш. *hláva*, пол. *głowa*, горлуж. *hłowa*, доллуж. *głowa*. Сродно с лит. *galvà*, латв. *gal̃va*, стпрус. *gallū*, вин. пад. *galwan* и в арм. *glux* 'глава'. По-далечните сравнения и опити за тълкуване са несигурни; някои свързват *глава* с *гол*, ствиснем. *cálua* 'плешивост', като сочат лат. *calva* 'череп' край *calvus* 'плешив', други дирят връзка с *желва* 'костенурка', позовавайки се на паралела фр. *tête* 'глава' (лат. *testa* 'черупка') при лат. *testūdō* 'костенурка'. Във връзка с това трябва да се напомни, че за 'г л а в а' често се употребяват образни експресивни изрази, срв. в бълг. *чу̀тура, ти̇̀ква, кратỳна* и пр. по говорите и в тарикатски. — Като заемка от български доста широко разпространена в гръцките говори: *γκλάβα* 'мозък', в Аморгос, Крит 'глава, дебелоглав'; в Цариград като *γλαβανή* (Патмос), *κλαβανη* (Епир, Цариград) 'вид врата' и алб. *gllavinë* 'главина'. Като книжна заемка е рум. *glávă* 'глава (на книга)' и рус. *глава̀*.

глагòл 'част от речта, която означава действие или състояние, свързано с лице, предмет, животно и пр.', **глагòлец** 'език на звънец' (Кюстендилско); стб. **глаголъ** 'дума' (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), **глаголати** 'говоря', **изглаголати, неизглаголанъ** (Син. тр.), **неизглаголаньнь** (Син. тр.), **неизглаголемъ** (Супр.), **оглаголати, проглаголати, съглаголати, възглаголати, нѣмоглаголиѩ** (Син. пс.). — Произв.: *глагòлен, глагòлски; отглагòлен; многоглагòлствувам.* — Рус. *гологóлить* 'бърборя, дрънкам', чеш. *hlahol* 'дума, език', *hlaholiti* 'говоря, бъбря'. — В български правилно е запазено само *глàгор* (вж., с дисимилация на *л* в *р*), *глагòл* е заето от рус. *глагол*, а то от своя страна от старобългарски. Думите са образувани чрез удвояване на корена **gal-*, от който е образувано и *глас* (вж.). Рум. нар. *glagóle, glagóre* 'досетливост, разум' е книжовна заемка.

глагòлица 'азбуката, създадена от Кирил и Методий'. — Произв.: *глаголи̇̀чески.* — Образувано от *глагол* (вж.).

глàгор 'тембър, глас' (Костур, Банско). — Произв.: *глàгорьц* 'езиче на звънец' (Брезнишко, Трънско). — Вж. *глагòл*, срв. и *глорьц*.

глагори̇̀на, вж. *глог*.

глад 'силно усещане на нужда за храна'; стб. **гладъ** (Мар., Син. пс., Супр.), **гладь** (Зогр.), **гладнъ** 'гладен' (Супр.). — Произв.: *глàден, гладни̇̀к, гладни̇̀ца, гладни̇̀шки, гладя̀* 'причинявам глад' (Добришко, нар. пес.), *гладня̀, гладори̇̀я, гладоти̇̀я, гладоси̇̀я, глàдост, гладỳвам, глагьòвам* (Странджа); *изгладя̀, изгладнѐя, изгладня̀вам; нагладỳвам се; огладнѐя, огладня̀вам; отгладỳвам; погладỳвам; прегладнѐя, прегладня̀вам.* — Срхр. *гла̑д*, словен. *glâd*, рус., укр. *гóлод*, чеш., словаш. *hlad*, пол. *głod*, горлуж. *hłód*, долluж. *głod*, от прасл. **galdъ*, срв. с друга отгласна степен стб. **жлѣдь** 'страст, желание' (Синайски патерик от 11 в.). Сродни със стинд. *gṛ́dhyati* 'жаден, алчен съм', *gárdha-* 'алчност, жажда' от ие. **gʷholdh-, *gʷhl̥dh-*.

гладиòла 'вид градинско цвете, Gladiolus'. — Чрез нем. *Gladiole* от лат. *gladiolus*, умалително от *gladius* 'меч'.

глàдница (Либяхово, Гоцеделчевско) в нар. пес.: *на два студени глàдница*, вероятно грешка вм. *кладенеца*, вж. *клàденец*, вероятно с изчезване на първото неударено *-е-* и редукция на второто.

глàдък 'който е с равна повърхност'; стб. гладъкъ (Зогр., Мар., Сав. кн.). — Схрх. *глàдак*, словен. *gládǝk*, рус., укр. *глàдкий*, чеш., словаш. *hladký*, пол. *gładki*, горлуж. *hładki*, доллуж. *gładki*, от праслав. **gladъkъ*. — Сродно с лит. *gladùs*, ствиснем. *glat*, исл. *glatt*, лат. *glaber* (< **ghladh-ro-*). Праслав. **glādъkъ* е старо *-u*-основа, разширена със суфикс *-къ*, срв. *слàдък*, и *глàдя*, образувано от формата без наставката.

глàдя 'правя нещо да стане равно; прекарвам леко ръката си по нещо'; стб. гладити (Син. тр.), изгладити (Супр.), погладити (Син. пс., Син. тр., Супр.), загладити (Супр.), заглаждати (Супр.). — Произв.: *гладѝло* 'прибор за острене на бръснач' (СЗ), *гладѝлка* (също, СЗ), *гладѝч* диал. също *глàдичък, гладѝчкам, гладàч, гладàчка, гладàчница; доглàдя, доглàждам; заглàдя, заглàждам; изглàдя, изглàждам; оглàдя, оглàждам; поглàдя, поглàждам; преглàдя, преглàждам*. — Срхр. *глàдити*, словен. *gláditi*, рус. *глàдить*, укр. *глàдити*, чеш. *hladiti*, пол. *gładzić*, горлуж. *hładźić*, доллуж. *głaźiś*, от праслав. отименен глагол **glāditi*, сродно с лит. *glódžiu, glósti* 'гладя', срв. и *глàдък*.

глазѝрам 'покривам с глазура'. — От нем. *glasieren*, производно от *Glas* 'стъкло', срв. *глазỳра*.

Глàзне, р., тече през гр. Банско. — От изчезналото съответствие на пол. *głaz* 'камък, къс скала', следователно името на реката е означавало *'Каменица'* = *каменна (река)*.

глазỳра 'глеч, захарна покривка по сладкишите'. — От нем. *Glasur*, производно от *Glas* 'стъкло', срв. и *глазѝрам*.

глàма 'голяма скала' (СЗ), 'чукар, гол връх' (Ошане, Белоградчишко). — МИ *Глàмя*, чука ЮЗ Горско Сливово, Павликенско, *Гламеа*, камениста местност в Ботевградско, *Гламите*, пресечена местност Ю Синаговци, ЮЗ Видин, *Гламен*, чукара С Церово, Свогенско, *Гламен*, ниви при Добри дол, Кюстендилско. — Рус. *голомя* '1. дънер, стъбло на дърво без клоните; 2. плоската (гола) част на меч; 3. открито море'; *гóломень* 'открита, изложена на вятър част в езеро'. Българската и руски думи са производни от **gal-*, в бълг. *гол* (вж.). Бълг. дума е заета в рум. *glam* 'сталактит', *glămîiu* 'голямо дърво, одялано в двата края' и *glămîie* 'могила'.

глàмав 'глупав, смахнат'. — Произв.: *глàмавщина*. — От *глàма* (вж.). За семантичния развой срв. напр. бълг. *дръвнѝк, пън*, рус. *болван* и под.

глàмарън 'голям; непрактичен' (Станьовци, Брезнишко). — От *глàма* (вж.). срв. и *глàмав, глàмер*.

гламèр 'глупав, прост човек' (Калофер). - От *глàма* (вж.), срв. и *глàмав*. За образуването срв. *дънер*.

гламница, гламня от *глàвница, главнỳ*, вж. *главà*.

гла̀мьо 'гламав човек'. — Произв.: *гла̀мка, гла̀мчо.* — От *гла̀ма*, срв. *гла̀мав*.

гланц 'лъскавина, блясък'. — Произв.: *гла̀нцов, гланцѝрам.* — От нем. *Glanz*.

гла̀пка 'дъсчица, с която превързват счупен крак на животно' (Тахтаджик, Дедеагашко). — Вм. *клапка*, вж. *клапа*.

гла̀рус 'вид чайка, Larus'. — От новогр. *γλάρος* 'чайка'.

глас[1] 'звук, произведен от гласовите органи на човек или животно'; стб. гласъ (Зогр., Син. тр., Клоц., Супр.), гласити (Зогр., Супр.), глашати (Зогр., Супр.), гласовати (Клоц.), огласити (Супр.), пригласити (Зогр.), прогласити (Клоц., Супр.), възгласити (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), съгласьнъ (Супр.), юдьногласие (Супр.), невъгласъ 'неразбираем' (Супр.), вельгласьнъ (Супр.), громъгласъ (Супр.), коуроглашение (Зогр.), кокотоглашение (Мар.). — Произв.: *гла̀сен, гла̀сна, гласня̀* 'гласене' (Габрово), *гла̀сност, гласнѝк* 'дупки на гайдата, с които се модулира гласа' (СЗ), *гласнѝци* диал. 'двойна свирка', *глася̀, гласѝлка, гласѐж, гла̀сом, гла̀сов, гласо̀вен* (Охрид), *гласовѝт, гласовѝтост, гла̀ска; въ̀зглас, въ̀згласен; загласѝ; ѝзглас; нагласѝ, наглася̀вам; о̀тглас, о̀тгласен; прѐглас; пригласям; провъзгласѝ, провъзглася̀вам; разгласѝ, разглася̀вам, разгла̀са; глашата̀й, глашата̀йски.* — Срхр. *гла̂с*, словен. *glȃs*, рус. *го́лос* (*глас* и производните са заети от старобълг.), укр. *голос*, чех. *hlas*, пол. *głos*, от пс. **gal-so-s*, сродно с осетинско *galas* 'глас', стнорд. *kalla* 'зова, казвам', лат. *gallus* 'петел'. Срв. глаголати. — Рум. *glas* 'звук, глас', *a glăsui* са заети от български.

глас[2] 'израз на личната воля при вземане на решение от известен колектив'. — Произв.: *гласу̀вам; гласоподава̀тел, гласоподава̀телка, гласоподавател̀ски.* — От рус. *глас*, заето от старобългарски и придобило по-късно посоченото значение.

гла̀спапир 'книжен лист с полепен по него стъклен прах за изглаждане на дърво, желязо и пр.'. — От нем. *Glaspapier*, сложно, от *Glas* 'стъкло' и *Papier* 'хартия, книга'.

гла̀стар 'киселец, Rumex acetosa' (Банско; Пещерско), **гластурец** (Банско). — Неясно. Може би във връзка с *властар* 'мека издънка на лоза', но във фонетично отношение неясно. Срв. *ластар*.

гла̀то (Гоцеделчевско), вж. *длето*.

глашата̀й, вж. *глас*.

глед 'гледане; поглед'; **глѐдам** 'държа очите си отворени с насочен поглед'; стб.: глѧдати (Супр.), оглѧдати (Асем.), съглѧдати (Зогр., Супр.). — Произв.: *глѐдка, глѐдник* 'който гледа, без да върши нещо' (Щип), *гледчѐ* 'ирис на окото' (Шишко̀вци, Кюстендилско), *глѐдище, гледѝлка* 'грижи за болник или старец' (Странджа), *гледа̀р* 'вражалец', *гледа̀рка, гледа̀ч, гледа̀чка, гледѐц, гледарѐц* 'вражалец', *гледа̀лце* диал. 'огледало'; *вглѐдам се, вглѐждам се; въ̀зглед; доглѐдам, доглѐждам; загледам, заглѐждам; ѝзглед, изглѐдам, изглѐждам; наглѐдам се, наглѐждам се, наглѐждам; о̀глед, безоглѐден, безоглѐдност; оглѐ-*

дам, оглѐждам, огледàло, огледàлен; отглѐдам, отглѐждам; пòглед, поглѐдам, поглѐдна, поглѐждам; прѐглед, прѐгледен, преглѐдност, преглѐдам, преглѐждам; приглѐдам, приглѐждам; проглѐдна, проглѐдвам, проглѐждам; разглѐдам, разглѐждам; сѫглѐдам, сѫглѐждам; сглѐдам, сглѐждам, сглѐда, сглѐдник, сòглед 'сгледа, съглеждане' (Банско); *ỳгледен, ỳгледност, кривоглед, слънчоглѐд* (вж.), МИ *Погледѐц* село, Софийско, *Проглед* Смолянско, *Прогледец* Сливенско. — Срхр. *глêд, глѐдати*, словен. *glédati*, рус. *глядѐть*, укр. *глядіти*, чеш. *hleděti* 'търся', словаш. *hl'adet'*, пол. *glądać*, горлуж. *hladać*, доллуж. *glědaś*. — Сродни с латв. *glendi* 'диря, търся', срвиснем. *glinzen* 'блестя', *Glanz* 'лъскавина, гланц'. Заети от български са рум. *a oglindi, a oglindá* 'отражавам, блестя'.

глѐзен, мн. **глѐзени** 'изпъкналите костици над стъпалото', **глѐжни** (Вълчедръм, Ломско), **глѐжден** (Шишкòвци, Кюстендилско). — Срхр. *глѐжањ*. род. п. *глѐжња*, словен. *glézənj, glḗžən*, рус. *глёзна*, укр. *глезна*, чеш. *hlezno, hlezen*, пол. *glozna*, доллуж. *glozonk*. — Сродно със стинд. *gláha-* 'зар, игра на зарове', която първоначално се е извършвала с костици, срв. *ашѝк*. — Заето и в рум. *gleznă*.

глѐзя 'разгалвам'. — Произв.: *глѐзльо, глѐзла, глезòтя, глезотѝя, глезотня̀, глезỳндря се* (Търново), *глезỳндра, глезỳндрьо; заглѐзя; наглѐзя се; поглѐзя; разглѐзя, разглезвам, разглѐзеност.* — Вероятно сродно с лит. *gleižus* 'слизест, лигав', *gleiž-(n)oti, gleižioti* 'мажа, замърсявам, мацам'; за значението срв. бълг. *лигàвя се, лигльо.* Друга възможност би било от *лезя се* (вж.) и *гàля*.

глен 'водно растение, жабуняк' (Плевенско), **глян** (вж. БотР, Панчев *глън*); стб. **глѣнъ** 'влага' (Симеонов сб. 1073). — Произв.: *гленя̀сам, гленя̀свам* 'покривам се с жабуняк'. — Словен. *glȇn* 'слуз, плесен', рус. диал. *глень* 'влага; сок', чеш. *hlen* 'слуз', словаш. *hlien*, пол. *glan*, старо и диал. *glon*, горлуж. *hlen*. от праслав. **glěnь* < ие. **gloj-no-s*, вж. *глина*.

глѐнджи диал. 'сополи, засъхнали в носа; гурел'. — С вторично *дж* от **glěnьсь* или **glěnьčę*, срв. *глен* и особено словен. *glȇn* 'слуз, плесен', рус. диал. *глень* 'влага, сок' и пр.; срв. и *глинза*.

глѐтав '(за хляб) тестян, клисав' (Трънско, Кюстендилско, Самоковско), 'склещен; поразвален; мързелив' (Брезнишко, Самоков). — Произв.: *вглетя̀ва се* (Софийско), срв. и *зглетя̀*. — Вероятно от праслав. **glětъ* с отгласна степен *-o-* от ие. **glei-*, срв. *глѝвам*; за значението *гливаник* под *гливам*, срв. R. Bernard, Балк. езикозн. 3, 1961, 2, 88.

глетò, 'длето' (Ботевград), **глятò** (Тетевен; Чешнегирово, Асеновградско). — Вместо *длетò* (вж.) с *г-* вм. *д-*, поради смесване на *глъб, глъбòк* и *дълбàя*, но примерите *клъст* вм. *тлъст* показват, че може да се касае и за диалектен фонетичен преход, срв. и *глато*.

глеч ж. 'глазура на глинен съд'. — Произв.: *глечòсам, глечòсвам; гледжòсам, гледжòсвам.* — Чрез срхр. *глѐђа* 'сребърен гланц; глазура', от нем. *Glätte* 'блестяща като стъкло оловена шлака', *glätten* (по-старо *gletten*) 'изглаждам, глазирам'. По-старата форма е *гледжòсам*, от което е образувано **гледж* > *глеч*, а по последното — нов глагол *глечòсвам*.

глечòва шỳма 'раст. кошничар' (Ботевград). — Неясно.

глиб 'кал, търсей, място с трева, под което почвата е измита, та се тресе, когато се върви по нея' (Банско). — Произв.: *глѝбам* 'газя из кал', *глибàвица*

'много кално място' (Банско), *глиблѝв* 'кален', *заглѝбвам, заглѝбна*, МИ *Глибавица* ливади при Метохия, Кюстендилско, *Глибаница* ниви при Трекляно, Кюстендилско. — Срхр. *гљи̂б*, пол. диал. *glipki* 'клисав (хляб)', *glibiel* (старо) 'тресавище, пропаст', сродно с *глѝна* (вж.), срв. R. Bernard, Балкан. езикозн., 3, 1961, 2, 86.

глибо̀к, вж. *дълбок.*

глѝвам 'лапам нещо меко' (Трън), 'ям бързо, лакомо' (Станьовци, Брезнишко), 'кретам, едва вървя от умора' (Радуил, Самоковско). — Произв.: *глѝве* 'гъби по дърветата' (Ошане, Белоградчишко), *гливѐк* 'дрехи, намокрени от дъжд и кал' (Станьовци, Брезнишко), *гливанѝк* 'клисав хляб, рядък тутманик' (Радуил, Самоковско). — Срхр. *гљѝва* 'гъба', словен. *glíva* 'прахан', рус., укр. *глѝва* 'вид круша', чеш., словаш. *hlíva* 'вид гъба'. — От същия корен, който и в *глѝна* (вж.); за значението на *глѝвам* 'вървя бавно от умора', срв. *глѝбам* 'газя кал'.

глиг диал. 'дива свиня, Aper', 'стърчащ зъб на глиган' (Средногорец, Пирдопско). — Произв.: *глѝгав* 'глигански', *глигàн, глигàр* 'дива свиня, Aper'. — Обикновено се свързва с рус. *клык* 'кучешки зъб, стърчащ зъб (на глиган)', също мн. ч. *клы, ѝклы* 'стърчащи зъби, шипове на петел', срхр. *кàљак*, род. п. *кàљка* 'конски зъб, по който познават годините на коня', словен. диал. *kêl*, чеш. *kel*, род. п. *klu*, пол. *kieł, kła* от корена *kol-*, бълг. *ко̀ля*, рус. *колоть*. Бълг. дума съответствува точно на рус. *клык*, като поради изолираното си положение изгласното *-к* е схванато като звучна в края на думата, а от **клиг* е получено *глиг* чрез далечна асимилация.

глико̀за 'сладко вещество, получавано от царевица, картофи и др.'. — От фр. *glucose*, късна книжовна дума от гр. *γλυκύς*.

глѝна 'лепкава пръст, от която правят грънци, статуи и пр.', **гнѝла** (Банско), **гнилà** (Зап); стб. **глиньнъи** (Супр.). — Произв.: *глѝнав, глинѐв, глѝнест, глѝнен*, МИ *Глиневец* при Малки Вършец, Севлиевско, *Гнѝляне*, Софийско. — Срхр. *гљѝна*, словен. *glína*, рус., укр. *глѝна*, чеш. *hlína*, словаш. *hlina*, пол. *glina*, горлуж. *hlina*, доллуж. *glina*, от кор. **glei-*, който е и в *глѝвам, глѝста*, засвидетелствуван в гр. *γλίνη* 'лепило', *γλιτσόν* 'лепкав, слизест', *γλοιός* 'лепкав, слизест', лит. *glitùs* 'лигав, слизест', *glytẽ* 'сопол', *gleĩves, glé̇ives* 'слуз', лат. *glis*, род. п. *glitis* 'тиня', нем. *Kleister* 'лепило'. Бълг. диалектно *гнѝла* вм. *глѝна* чрез метатеза и може би под влияние на *гнил*, вж. *гнѝя*.

глинза диал. 'жабуняк'. — От корена, който е в *глѝна, глен* и под. (вж.), Вероятно от **gli-zna* с метатеза.

глинѐя 'гния, загнивам' (Белослатинско, банатски българи). — Кръстосване от *гнѝя* и *линѐя*.

глист 'земен червей или паразитен червей'. — Произв.: *глѝста, глистѐц, глѝсец* (Велес), *глистя̀сам, глистя̀свам, глистàвиче* остар. 'лекарство срещу глисти', *глистосер* 'земя, изхвърлена от червей' (Ботевград), МИ *Глистая* рид С Клепало, Петричко. — Срхр. *глѝста*, словен. *glísta*, рус. *глист*, рус., укр. *глѝста*, чеш. *hlísta, hlíst*, словаш. *hlísta*, пол. *glista*, горлуж. *hlista*, доллуж. *glista*, от праслав. **glista, *glistъ*, от ие. **gleit-tā, *gleit-to*, сродно с латв. *glístu, glíst* 'ставам гладък, лигав', лит. *glitùs*, гр. *γλιττόν· γλοιόν* Хезихий, алб. *ngjit*, 'лепя'.

глѝфам тарик. 'ям'. — От бълг. диал. *глѝвам* (вж.). Появата на *-ф* е по заповедната форма **глиф*.

глицерѝн 'вид възгъста течност, употребявана в медицината и техниката'. Произв.: *глицерѝнов*. — Чрез рус. или направо от нем. *Glyzerin*, късна книжовна дума, образувана по гр. *γλυκερός* 'сладък, приятен'.

глоб 'очна ямичка' (ЮЗ). — Произв.: *глòбвам* диал. 'вкарвам, забивам в земята', *глòбна, глòбнувам* 'вдлъбвам', *глàбам* 'дълбая' (Банско), *заглòбна, заглòбвам; глаб* 'издълбана дупка за сглобка' (Банско). — Срхр. *гла̏бāм, гла̏бати* 'глождя', словен. *glộbam (glộbljem), glộbati* 'издълбавам; глождя', *globem, globoti* 'издълбавам, дялам'. — Сродно с гр. *γλάφυ* 'вдлъбнатина, пещера', *γλαφυρός* 'кух, издълбан, полиран'; срв. *сглоб*. Бълг. дума е заета в гр. диал. (Йонийските острови) *γλοῦβα* 'яма' и в алб. *glofkë* 'дупка'.

глòба 'парично наказание, пакост, щета', диал. **глобà** (Софийско), прен. 'човек, който няма успех в работите си' (Банско). — Произв.: *глобя̀, глобя̀вам, глобàр, глобàрка*. — Срхр. *глòба, глòбити, глòбāр*, укр. *глоба* 'тревога, грижа, тежко задължение'. Произходът е неясен. Заета и в рум. *gloabă, a globi*, алб. *gjobë*, нгр. *γλόμπα*.

глобàлен 'взет изцяло, без подробностите'. — Чрез рус. *глобáльный* или фр. *global*, производно от фр. *globe*, заето от лат. *globus*, срв. *глòбус*.

глòбус 'модел на земното кълбо; кълбовиден абажур'. — Чрез рус. *глобус* от лат. *globus* 'кълбо, топка'.

глог 'вид храст, Crataegus', 'човек, който помага срещу вампири (с кол от глог)' (Тьойбелен, М. Азия; Типченица, Ботевградско); стб. глогъ, гложїе (Ман. хр.). — Произв.: *бел глог* 'глог, Crataegus monogyna' (Габровица, Пазарджишко; Врабча, Трънско), *черен глог* 'раст. Crataegus melanocaragra' (Габровица, Пазарджишко) = *църн глог* (Трън; Горни Лозен, Софийско), *глòга* 'чеп на дърво', *глогав, глòгов, глогòвина* (Ботевградско), *глогàк, глогàн* 'кокал или вкостеняло нещо' (Трън), *гложак, глоджàк* (Габаре, Белослатинско), *глòже, глогина, глогѝня, глогѝнковец* 'син на вампирясан или пълтеник, който се е оженил, след като се е опълтил'; в народните вярвания те могат да виждат вампирите и да ги пробождат с кол от глог; *глагорѝна* 'плод на глог', *глождѝнка* 'глогинка' (Говедарци, Самоковско), 'костичка' (Радуил, Самоковско), МИ *Глòка* равнина И Петрич, *Глогòщица* р., извира от С Осоговска планина и се влива в Баницица, *Гложе* Ново село, Годечко, *Гложака* при Елхово, СИ Борован. Белослатинско; С Белотинци, ЮИ Белоградчишко, *Гложив дол* ЮЗ Арчар, Ломско, *Гложин дол* Озърновци, Брезнишко, *Гложни дол* Гложе, Кюстендилско, *Глогòвица* приток на Ерма, *Глоговец* местност И Лясковец, Горнооряховско, *Глоговци* местност З Ветринци, Търновско, *Глоговечки дол* пасбища Горна Любата, Кюстендилско, *Глогòвщица* река Ю *Глогòвица*, Трънско, *Глòжене* село Оряховско и Тетевенско. — Срхр. *гло̏г*, словен. *glȏg*, рус. *глог, глод* 'Cornus sanguinea', укр. *глiг, глóгу*, чеш. *hloh, hlohyně*, пол. *głóg*, горнолуж. *hlohonc*, доллуж. *glog*. Сродно с гр. *γλῶχες* 'осил', *γλωχίς* 'острие', *γλῶσσα* 'език', диал. *γλάσσα* от **ghləgh-*.

глод 'глог' (Дюлево, Панагюрско). — Произв.: *глòдка* 'съчица, шушка; неравно място' (Мариово), *Глòдища* ниви при Илия, Кюстендилско, *Глодѝла* местност З Раяновци, Белоградчишко. — Чрез дисимилация от *глог* (вж.).

глòждя 'гриза, огризвам', **глòзгам,** диал. **глòзгав** 'който гложде', **глòзда, глòздав, глòдам** (Веригово, Карловско; Радуил, Самоковско), **глъòжам** (Бан-

ско). — Произв.: *глòчкам; доглозгам; заглòзгам; оглòзгам.* — Различните бълг. варианти са се получили от едно по-старо **гложда, *глождиш*, както личи от формите в останалите слав. езици: срхр. *глòдати, глòђем, глòцкати*, словен. *glòdati*, рус. *глодáть, гложý*, укр. *глодати*, чеш. *hlodati*, пол. *głodać*, горлуж. *hłodać*, доллуж. *głodaś*. — Според Holub-Kopečný, 124 от същия корен, който е и в *глàдък*, според Berneker, 1, 306 и Младенов, ЕтР, 192, сродно със стнорд. *glata* 'унищожавам'. Може би звукоподражателно.

глòмарън 'голям, груб' (Трън), вм. *глàмарън* (вж.), с *ло/ла* както при *лàкът* = диал. *лòкът* и под.

гломерѝя диал. 'обемист, неудобен за носене товар'. — Вероятно от *гламèр* (вж.), с *ло* от **(g)al(m)-* без ударение.

гломòз 'стадо, тълпа, сбирщина' (Ново село, Видинско). — От рум. *glomoz*, *golomoz* също.

глòмот диал. 'глъч, блъсканица'. — Произв.: *гломотàр* 'хлопотар' (Ново село, Видинско), *гломотарѝца* 'овца с гломотар, която води стадото'. — Срхр. *глòмот* 'шум', в останалите слав. езици без близки съответствия. Образувано с наставка *-от*, типична за думи за шумови представи, срв. *хох-от, грох-от, кик-от* и пр. За първата част се привеждат успоредици ст. скандинавски *glam, glamm* 'шум', дан. *glam*, швед. *glam* 'оживен разговор'.

глòрѫц 'език на звънец' (Радомирско, Трънско). — Вероятно от *глагорѫц* (вж. *глàгор*) с хаплологично опростяване.

глòта диал. 'глутница; примеси в зърнени храни'. — Произв.: *глòто* 'моми и момци на работа или за цветя; тълпа, група' (Станьовци, Брезнишко), *глòтка* 'сламка в жито', *глотен* 'смесен' (Радуил, Самоковско), *глотнѝца* (СЗ). — Срхр. *глòта* 'бедни хора; семейство; примеси в житото', *глòтан* 'примесен с нещо (нечисто)', *глòтина* 'примесено, нечисто жито', словен. *glôta* 'бурен', срв. рус. *голòта* 'тълпа, бедни хора', укр. *голотá*. — Младенов, ЕтР, 102, свързва *глòта* със стинд. *gaṇá-s* 'множество' (*ṇ- < -ln-*). — Рум. *gloátă* е заето от български.

глòчкам, вж. *глождя*. — От *глòджа* с наставка *-ка-*.

глуа, вж. *глуфа*.

глуб 'околовръстна дървена част на решето' (Търново). — Кръстоска между *лѫб* (вж.) и *глаб* (вж.).

глува, вж. *глуа, глуфа*.

глуж, глужд 'чеп на дърво, чвор' (Прилеп), **глюж, глюжд** (Битолско, Охрид, Ресен), **глюш,** мн. **глюжеви** 'глезен на крак' (Дебърско), **глюж, глюжеве** 'чеп (на дърво)', **глюч** (Лерин). — Произв.: *глỳже, глỳжец, глужлѝв, глюхчиня* 'глезени (на крака)' (Прилеп, в песен). — От праслав. **gloudj-*, сродно с рус. *глýда* 'буца'. От същия корен стдолнем. *klôt* 'буца, топка', срвиснем. *klôz* 'кюфте, буца' < ие. **gloud-*.

глỳма 'шега, закачка'; стб. глоумъ (Супр.), глоумьцъ (Ман. хр.), глоумлѣтн сѧ (Син. пс.). — Произв.: *глỳмец, глỳмчо, глумèшки, глумлѝв, глумлѝвост, глỳ-*

мест 'гъст, глух' (Горни Лом, Белоградчишко) *'коя гора айдуци чува, / глуместа и висока да расте'*, *глумя̀ се*. — Срхр. *глу̏ма, глу̏мити*, словен. *glúmiti se*, рус. *глум, глуми́ться*, укр. *глум, глумити*, стчеш. *hluma*, пол. *glum*, *glumić*. — Сродно със стнорд. *glaumr* 'шумна веселост' от ие. **gloumo-s*, стнорд. *gleyma* 'весел съм, забравям'; от същия корен са и гр. *χλεύη* 'шега, закачка', *χλευάζω* 'закачам се', лит. *glaudas* 'забава', *gláudoti* 'закачам се'. За *глу̏мест* 'сенчест' срв. стчеш. *hlupiti* 'засенчвам' при *hloupý*, бълг. *заглуша̀вам* (за бурен) при *глух*. Вероятно от един корен с *глъв, глух, глупав* (вж.). — Рум. *glumă*, заедно с *a gluml* и *glumeț*, са заети от български.

глуп остар. 'несхватлив, недосетлив'. — Произв.: *глу̏пав, глупавина̀, глупа̀к, глупа̀шки, глупа̀щина; глупѐж; глупѐц, глупари̏на* 'глупак' (Белоградчишко), *глупѐшки, глу̏пчо, глу̏пост, глупова̀т; оглупѐя, оглупя̀вам; сглупя̀, сглупѐя, сглупя̀вам*.— Срхр. *глу̑п*, словен. *glûp* 'глух, глупав', рус. *глу́пый*, укр. *глупий*, чеш. *hloupý*, словаш. *hlúpy*, пол. *glupi*, горлуж. *hlupy*, доллуж. *glupy*, които са от същия корен, от който и *глу̏ма, глух* (вж.), но с друго разширение, вж. Mladenov, AfslPh 36 (1916) 120—122. За това може би говори и стчеш. *hlupiti* 'засенчвам', успоредно по семантичен развой на бълг. *заглуша̀вам* (буренът, житата) при *глух* (вж.) и *глу̏мест* 'сенчест' при *глу̏ма* (вж.).

глутни̏ца диал., **глу̏тница** 'група вълци'. — От *глотни̏ца* с обобщено *у* от *о* в неударено положение, производно от *гло̀та*.

глуф таен говор 'комин' (Брацигово). — Може би във връзка с *глух* (вж.), срв. *глу̏а*.

глу̏фа 'пушка' (Скребатно, Гоцеделчевско), **глу̏а** таен говор (Смолско, Пирдопско). — Произв.: *глу̏о* 'револвер' (Смолско, Пирдопско). — Заедно със срхр. *глу̏шица* 'в Черна гора така се наричат пушките от Мартиновата система' (= бълг. *марти̏нки*, вж.) поради това, че техният гръм не се чува надалече' от прил. *глух, глу̏ха, глу̏хо*.

глух[1] 'лишен от слух'; стб. **глоухъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *глух вто̀рник* 'първият вторник от великите пости, празнуван за глухота' (Кюстендилско), *глу̏ха коко̀шка* 'лещарка, Tetrastes bonasia', *глу̏ха копри̏ва* 'мъртва коприва, Lamium', *глу̏хата, глухова̀т, глуха̀р* 'див петел, Tetrao urogallus', *глуха̀рка* 'прелетна птица от един род с гургулиците' (СЗ), *глуха̀рче* 'радика, Taraxacum officinale' (понеже заглушава посевите), *глу̏хльо, глу̏хла, глу̏хост, глухота̀, глухоти̏я, глу̏хчо, глу̏шко, глу̏шчо, глухоня̀м, глу̏хна, глухна̀те* диал., остар. 'заглъхване', *глухо̀вам* 'преструвам се на глух' (Малкотърновско); *глу̏хна нedѐля* 'седмицата от Великден до Томина неделя' (Коларовград); *глуша̀, глушѐя, глу̏шим* 'задушавам (жита от плевели)' (Говедарци, Самоковско), *глуши̏ло* 'глухарче, Taraxacum officinale', *глуши̏на* 'плевел по житото' (Габаре, Белослатинско), *глу̏шина* 'див фий, който може да задуши нивата' (Веригово, Карловско), *глушина̀* диал. 'нива, задушена от плевели; глухо, затънтено място', *глуши̏ца* 'ушен червей'; *глу̏шка* 'глухарче, Taraxacum officinale' (Велес, Битоля), *глу̏шинче* 'глухарче' (Тиквеш); *вглу̏хвам се* 'правя се на глух'; *заглуша̀, заглушѐя, заглуша̀вам* диал. 'оглушавам'; *оглуша̀, оглуша̀вам; оглу̏хци* диал. = *оглу̏шки*, *проглуша̀, проглуша̀вам; глуходо̀ба* диал. 'потайно време', *глу̏хоня̀м*, МИ *Глу̏шковец* кладенец Ю Ъглен, Луковитско, *Глушнишка* река, тече през Сотиря, Сливенско, *Глушчина* Ю с. Пролазница, Белоградчишко. — Срхр. *глу̑х*, словен. *glûh*, рус. *глухо́й* 'глух, пуст', укр. *глухий*, чеш., словаш. *hluchý*, пол. *głuchy*, горлуж. *hluchi*, доллуж. *głuchy*. — Заедно с *глъ̀хна* (вж.) от корен **glou-*, покрай **glu-s-*, вж. *глъ̀хна*, до които най-близо е лит. *glùšas* 'глупавичък'.

глух², глуф (мн. **глушеве**) 'мишка' (ЮЗ), **галу̀хци** (Костурско, в речник с гръцка азбука от XVI в.), **глуци** (Данаил от Мосхополе), **глуйци** (Бобощица, Корчанско), **глушец** (мн. **глушци, глушевци**) диал. 'голям мишок, плъх; мишка', **глуше** диал. 'мишле'. — Произв.: *глушев, глушчев* 'миши', *глушовина* 'мишещина', *глувче* 'мишле', *глувчев, глувчов* 'миши', *глувчица* 'мишка (женска)', *глувчовина, глувчарник* диал. 'мише гнездо', *глувчарниче* 'коте, което лови мишки'. — Формата *глуф* (> **глув*) има *-ф* от *-х* в изглас, което е характерно за редица ЮЗ диалекти. Думата *глух* произлиза вероятно от **глуш* с *-х* под влияние на *плъх* или вторично по *глуш-е, глуш-ец, глеш-еве* въз основа на образци като *прах-, праш-ец*. По-старата форма е вероятно **глишь* с преход *и > у* както напр. в *шипар* > диал. *шупар, жив* > диал. *жуф, чешма* > диал. *чушма*, диал. *чиляк* > *чуляк* и под.; **глишь* би могло да се изведе като славянско от ие. **g(ə)līs(i)-* (срв. стб. **мышь** от ие. **mūs*) = лат. *glīs* или *glīris* 'вид къртица, сънсел, ленивец' от ие. **g(ə)līs(i)-*, ром. *glīrulus* 'плъх' гр. *γαλέη* 'невестулка', стинд. *giri-* 'мишка' от ие. **gəli-*. Дори **глих* (> *глух*) може да се изведе от ие. **g(ə)līso-s* = лат. *glīrus*. Тая дума няма съответствия в другите славянски езици и затова по-вероятно би било предположението, че тя действително е сродна със споменатите по-горе ие. думи, но произлиза от балканския субстрат (като старомакедонска илирийска или дакомизийска). Обаче въз основа на старинните форми *галу̀хци* (XVI в.) и *глуци* би могло да се предположи, че думата е заета от гр. **γαλ-οὐτζα* (?), производно от *γαλέη* 'невестулка': в такъв случай формите за множ. число *галу̀(х)ци* (с вторично *-х-* по *плъх*) > *глуци* (с изпадане на неударената гласна) са правилни, а ед. число *глух* е образувано вторично по *плъх*. Най-сетне би могло също да се предположи, че в *глух* са се съвпаднали (и взаимно повлияли) една славянска, една старобалканска и една гръцка дума.

глу̀шец, вж. *глух²*.

глушчѐ (глужче) 'дреха до кръста без ръкави' (Ошане, Белоградчишко), **глюче** 'дълга мъжка дреха без ръкави' (Ново село, Видинско). — Неясно.

глъб ж. поет. 'глъбина, дълбочина'; стб. **глѫбокъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Супр.), **глѫбина** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Супр.), **глѫбиньнъ** (Син. тр., Супр.), **оуглѫбити** (Син. пс., Зогр., Син. тр.), **въглѫбити** (Супр.), но и **оугльбѣти** (Син. пс.), **оугльбнѫти** (Син. пс.). — Произв.: *глъбо̀к, глибо̀к* (Говедарци, Самоковско), *глъбина̀, глъбинѐ, глъ̀бка* 'трапчинка' (Нова Надежда, Хасковско), *глъ̀бам* 'дълбая', *гла̀бам* (Банско); *вглъ̀бвам; вглъбявам се; изглъбам, изглъ̀бвам*; МИ *Глъмбок дол* Сухо, Солунско, *Глъмбочани* селище и полуостров на Преспанското езеро. — Словен. *globòk*, рус., укр. *глубо́кий*, чеш. *hluboký*, пол. *głęboki*, горлуж. *hłuboky*, доллуж. *głumoki* от праслав. **glǫb-* покрай това срхр. (в местни имена) *глибоки*, рус. *глы́боко* 'дълбоко', *глыбь* (юрус.), чеш. диал. *hlyboký*, пол. диал. *głybocki*, горлуж. *hlybokosć* 'дълбочина' от праслав. **glyb-* или още срхр. чак. *губок*, словаш. *hlboky* < праслав. **glъbakъ* от ие. **gleubh-, *glu(m)bh-*, срв. гр. *γλύφω* 'подълбавам', лат. *glūbō* 'обелвам', ствиснем. *klūbōn* 'разцепвам', *kluft* 'пропаст'. Според H u j e r, List. filol. 44, 26—30, **glybakъ* с *-y-* под влияние на *vysakъ*; срв. и бълг. *дълбо̀к*.

глъв 'глупав' (Порой, Поморийско), **глъф** (Казанлъшко) в израза *глъфо е* 'глупаво е'. — Произв.: *гъвяк, гъфчо* 'глупав, занесен човек' (Банско), *гъвест* 'глупав, занесен' (Банско) с правилно застъпване на *глъв-* в говора на Банско, *галфо̀н* 'наперен, но глупав човек' с неясно образуване, *галфо̀нест; загълвѝквам* 'бавя, залисвам дете', *загъвува̀м се* 'улисвам се' (Банско), *за̀гъвен* 'улисан, зает' (Банско). — Вероятно от същия корен, от който и *глуп* (вж.), *глу̀ма* (вж.) от начално **gluɯo-s*.

глъга диал. 'уригвания с киселини'. — Неясно. Вероятно звукоподражателно.

глъзна диал. 'затъвам, загазвам'. — Произв.: *заглъ̀зна* 'затъвам' (Ботевградско; Ружинци, Белоградчишко). — Рус. диал. *глёзнуть* 'препъвам се, подхлъзвам се', *глёздать* 'подхлъзвам се'. Сродно със ствиснем. *glitan*, стангл. *glidan* 'плъзгам се'.

глък 'шум от разговор'. — Произв.: *глъч* (вж.), *гълчетѐвица* диал., старо. — Словен. *gȍlk* 'гръм', *gółčati* 'говоря, дърдоря', рус. *голк* 'шум, звук', *голча́ть* 'силно шумя', чеш. *hluk, hlučeti*, пол. *giełk*, горлуж. *hołk*, 'шум'. Сродно с лит. *gùlkščoja* 'говори се', латв. *gulkstêt* 'викам, крещя', *gul̃cenêt* 'сърбам', вж. и *глъч*.

глътна, вж. *гълтам*.

глъ̀фам 'ям лакомо' (Тетевенско, Врачанско), **гъ̀фам** 'гълтам лакомо' (Банско). — Произв.: *глъфа̀ч* 'лакомец' (Тетевенско), *глъфа̀чка* (Тетевенско), *гъфня̀* 'изобилно и хубаво ядене' (Банско); *заглъ̀фам*. — От *глѝфам* (вж.) с ъ поради контаминация с *гълтам*. Формата с *-ъ-* вм. *-ъл-* в Банско е съгласно фонетичните особености на говора.

глъ̀хна 'затихвам' (за шум, звук); временно углушавам в израза *глъ̀хнат ми ушѝте*; задушавам се в бурени (за ниви, посеви)'. — Произв.: *заглъ̀хна, заглъ̀хвам; оглъ̀хна, оглъ̀хвам; приглъ̀хна, приглъ̀хвам; углъхна*, може би и *глъ̀шняк* 'отвор, отдушник на пещ' (Нова Надежда, Хасковско). — Рус. *гло́хнуть*, словен. *zagółhniti* 'задушавам', стчеш. *ohlechnúti*, стпол. *okchnąć*, ниска степен при *глух* (вж.) от праслав. **glъxn-*.

глъч 'врява', **гълч** 'мърморене' (Преславско). — Произв.: *гълчуви* (Лазарци, Еленско, в нар. пес.: *ут свекървини гълчуви*), *гълча̀; гълча̀ва, гълча̀н* 'бърборко', *глъ̀чка, гълчешка̀та, гълчешко̀м, гълчетѐвица; догълча̀; нагълча̀; разгълча̀*. — Словен. *gȍlč* 'реч, говорене', *gółčati*; за останалите съответствия вж. *глък*.

гльо̀джав 'сух, дрългив' (Врачанско, Видинско). — Вероятно чрез контаминация на *кльо̀щав* с *глождя* с *-дж-*, правилно застъпване в диалекта на общобълг. *-жд-*.

гльо̀жа, вж. *гло̀ждя*.

гльо̀ка 'кълколя (при изливане на течност)' (Банско). — Звукоподражателно.

глюж, вж. *глуж*.

глю̀за диал. 'топче от тесто в хляб, каша и пр.'. — Вероятно сродно с рус. *глу́да* 'буца, топка, кюфте', *глузд* 'ум, разсъдък, памет', белорус. *глузды́* мн. ч. 'мозък', които се сравняват с норв. *klyse* 'лигава буца', срдолнем *klūs* 'куп, множество'.

***глябам** 'затъвам'. — Произв.: *загля̀бам, загля̀бвам, загля̀бна* диал. — От същия корен, от който и *глѝбам* (вж.), срв. и *глѝна*, вж. R. B e r n a r d, Балк. езикозн. 3, 1961, 2, 87.

глян, вж. *глен*.

глято, вж. *глето̀*.

гмай 'дими, пуши' (Говедарци, Самоковско). — От **dъmaj-*, срв. стб. **дъмж**,

ДЖТИ 'духам, надувам' (Супр.), срв. *дим.* За *-дм-* > *гм-* срв. *Гмитър* диал. < *Дмитър*, срв. и *гнес* диал. вм. < *днес.*

гмеж поет. 'гъмжило'. — Думата се среща за пръв път у Пенчо Славейков и изглежда е създадена от него от *гъмжа̀* (вж.) по образеца на *сърбѐж, вървѐж.*— Произв.: *гмѐжен.*

гмѐча, гмѐчиш, гмѐчкам 'мачкам' (Зап). — Произв.: *гмечка̀н* 'тестян хляб', *гмѐчим* 'натискам някого, когато спи' (СЗ), *гмѐчка* 'тояга за мачкане на гроздето' (Ново село, Видинско), *гмо̀чим* 'мачкам с ръце или дърво' (СЗ), *гмѝчкам* '(за мокри обувки) издавам шум при ходене' (Трънско); *загмѐча, загмѐчкам; изгмѐча, изгмѐчкам; нагмѐча, нагмѐчкам, нагмѐчквам; погмѐча, погмѐчкам; разгмѐчкам, разгмѐчквам; сгмѐча* (Велес), *сгмѐчкам, сгмѐчквам; угмеча̀, угмѝчам* 'изпирам нещо набързо, недобре; поомачкам' (Котел), *угмѐчкам, угмѐчквам.* — Чрез кръстосване на *ма̀чкам* и *гнета̀* = диал. *гнѐчам* (вж.), Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 14.

гмиждѝ, вж. *гимджѝ.*

гмѝчкам, вж. *гмѐча.*

гмо̀ча, гмѐчим, вж. *гмѐча,* вероятно по образеца *тека̀, то̀ча.*

гму̀рам, гму̀рвам, гму̀рна, гму̀ркам 'потапям изцяло във вода', **гму̀рам се** диал. 'втурвам се', **гму̀ря се.** — Произв.: *гму̀рец* и *гмурѐц* 'блатна птица; Podiceps cristatus', *гмурка̀ч* 'блатна птица, Podiceps cristatus'; *загму̀ря се, загму̀рям се; изгму̀рам (се); нагму̀рам се; погму̀рам се.* — Кръстосване от диал. *ну̀рна се* 'гмурвам се' (вж.) и *гу̀рна се* (вж.), Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 14.

гму̀рец 'сопол' (Трънско). — Може би от *гму̀рам* (вж.), но семантичната връзка не е ясна.

гму̀ца 'буца' (Годечко, Дупнишко). — Може би от глагол **гмя, гмиш*, вм. **дмя,* стб. **ДЪМЖ, ДЖТИ,** рус. *дму, дуть* 'надувам', кръстосано с *бу̀ца.* За *дм-* > *гм-* срв. *гмай.*

гму̀цам 'дъвча грубо' (Банско). — Звукоподражателно.

гнездо̀ 'жилище на птица, направено от самата нея', **гнѐзно** (Банско); стб. ГНѢЗДО (Зогр., Син. пс., Супр.), ГНѢЗДИТИ СѦ (Син. тр.), ОУГНѢЗДИТИ (Син. пс.), ВЪГНѢЗДИТИ СѦ (Син. тр.). — Произв.: *паче гнездо* 'винче, Anchusa; волски език, Alkanna tinctoria', *гнѐсци* (Лазарци, Еленско), *гнѐздов, гнездя̀, вгнѐздя̀, вгнездя̀вам се; загнѐздя, загмѐздвам се; нагнѐздя се, нагнѐздвам се, нагмѐздя се* 'наместваm се някъде' (Чирпан); *гнездовѝден.* — Срхр. *гнѐздо, гнѐздити се*, словен. *gnézdo*, рус. *гнездо́*, чеш. *hnízdo*, словаш. *hniezdo*, пол. *gniazdo*, горлуж. *hnězdo,* доллуж. *gnězdo.* — Сродно с арм. *nist* 'местоположение, гнездо', ствисонем. *nest*, стинд. *nīḍás, nīḍám* 'леговище, гнездо', лат. *nīdus*, образувани от **ni-sdo- (*sd-* от *sed-*, напр. в *седя̀).* За значението срв. *сѐдело* 'гнездо' (ЮЗ). Славянските форми обаче остават въпреки досегашните опити ненапълно изяснени по отношение на началното *г-* и на *-ě-* вместо *-i-*. Лит. *lizdas* е също така неясно. — Диалектните *нагмѐздя се* и пр. със своето *-м-* имат успоредици в чеш. *hmožditi se* покрай *hnízditi se* от *hmožditi* 'мачкам, натискам' и се дължат на някакво старо кръстосване.

гнел 'чим' (Копривщица). — Неясно.

гнес (Плевня, Драмско) вм. *днес* (вж.). За прехода срв. *гмай.*

гнет 'жестоко потискане; притесняване'. — Произв.: *гнетя̀, угнетя̀, угнетя̀вам, угнетѝтел, угнетѝтелен; нагнетя, нагнетя̀вам.* — От рус. *гнёт, гнести, гнету́*. Срв. *гнета̀* прякото българско застъпване на стб. гнетѫ.

гнета̀ диал. 'тъпча, мачкам', **гнетя̀, гнетѐм** (Радуил, Самоковско); стб. гнести, гнетѫ (Зогр., Сав. кн.), погнести (Супр.), оугнѣтати (Зогр., Сав. кн.). — Произв.: *гнетѐж, гнета̀ч* таен говор 'зет' (Брацигово); *загнѐтя, загнетя̀вам, загнѝтам; изгнетя̀, изгнѝтам; нагнетя̀, нагнетя̀вам, нагнѝтам* 'намъквам'; *сгнета̀, сгнѝтам; угнетя̀, угнетя̀вам, угнѝтам* 'мачкам, умекчавам; мъча, притеснявам'. Разпространен предимно в западните говори и с идващето от източните диалекти *ма̀чкам* е влязло в тясно взаимодействие, срв. *гмѐча, гнѐча* и пр., срв. и *гнет.* — Срхр. *гњѐсти, гњѐтем*, рус. *гнести́, гнету́*, старинно *гнети́ть*, чеш. *hnísti*, пол. *gnieść, gniotę*. Сродни със ствиснем. *knetan* 'натискам' и в нем. *kneten* 'меся; тъпча'.

гнѐчим 'мачкам' (Пирот). — Произв.: *сгнѐчим* 'смачкам'. — От *гнѐтем* под влияние на *ма̀чкам* (вж.) и *гмѐча* (вж.), срхр. *гњѐчити, гњѐцати* от *гњѐсти, гњѐтēм* и *мѐчити.*

гнѝда 'яйце на въшка'. — Произв.: *гнѝдав, гнидя̀свам, гнидо̀сува* 'въшляса' (Дебърско), *бабини гнѝди* 'овчарска торбица, Capsella bursa pastoris' (Софийско, Гевгели, Благоевград, Прилеп, Воденско, Костурско, Ловчанско); гладница, Draba verna; тлъстига, Sedum; старчец, Thlaspi'. — Срхр. *гњѝда*, рус. *гни́да*, чеш., словаш. *hnida*, пол. *gnida*, горлуж. *hnida*, доллуж. *gnida*. Найблизко е латв. *gnīda*, докато лит. *glinda* има различен сблик. Очевидно сродни, но с различия в подробностите са норв. *gnit*, швед. *gnet*, гр. *κονίς*, род. п. *κονίδος*, алб. *thëni*, ствиснем. *(h)niʒ* и в нем. *Niss.*

гнѝла, стб. гнильное (Супр.), вж. *глѝна.*

гнѝя 'разпадам се, разлагам се (за органически вещества)'; стб. гнити (Син. тр.), изгнити (Сав. кн.), съгнити (Син. пс., Син. тр.). — Произв.: *гнил, гнила̀к, гнилѐц* 'болест по пчелите', *гнило̀ч, гнилѐж, гнѝлед* 'гнилеж', *гнѝлост, гнилота̀, гнилота̀к, гнилу̀ша, гнилясам; догнѝя, догнѝвам; загнѝя, загнѝвам; изгнѝя, изгнѝвам; нагнѝя, нагнѝвам; обгнѝя, обгнѝвам; погнѝя, погнѝвам; прегнѝя, прегнѝвам; прогнѝя, прогнѝвам; сгнѝя, сгнѝвам* (Църско, Битолско); *угнѝя, угнѝвам.* — Срхр. *гњѝти*, рус. *гни́ть*, чеш. *hníti*, пол. *gnić* с неясни връзки вън от слав. езици. Обикновено се съпоставя с гр. *χνίει* 'натрошавам, надробявам', ствиснем. *gnītan* 'разривам', англосакс. *gnīdan* 'стривам, смилам'. — Вж. *гной.*

гной ж. и м. 'жълта, гъста течност при възпалени рани, пъпки и пр.', диал. 'тор'; стб. гнои м. 'тор' (Зогр., Син. пс.), гноище (Син. пс.), гноинъ (Зогр., Сав. кн.). — Произв.: *гноя̀, гноя̀свам, гно̀ен, гноѝница, гноенѝца* 'торена нива; гнойна рана', *гно̀йще, гнойлѝв; загноя̀, загноя̀вам, загноя̀сам, загноя̀свам; изгноя̀, изгноя̀вам, изгноя̀сам; нагноя̀, нагноя̀вам;* МИ *Гноеница* при Етрополе, Ботевградско, *Гноищата* рид З Дебърско, СИ Разлог, *Гнойнишка локва* падинка СЗ Рогозен, Белослатинско. — Срхр. *гно̂ј*, род. п. *гно̀ја, гно̀јити, гно̀јан*, рус. *гной, гнои́ть*, укр. *гній*, чеш. *hnoj, hnojiti*, пол. *gnój, gnoić*, доллуж. *hnój*, горлуж. *gnoj*, от гласна степен при *гнѝя* (вж.).

гнус 'погнуса, отвръщение'; стб. **гноусьнъ** (Супр.), **гноушати сѧ** (Супр.). — Произв.: *гнуся̀ се, гну̀сен, гнусна̀в, гнуснѝка, гнусѝв, гну̀сльо, гну̀сла̀, гнуслѝв, гнуслѝвост, гнусота̀, гнусотѝя, гнусо̀тник, гну̀сет* (Врачанско), *вгнуся̀ се, вгнуся̀вам се; догнуся̀ се, догнуся̀вам се; погнуся̀ се, погнуся̀вам се, погну̀са; угнуся̀ се, угнуся̀вам се.* — Срхр. *гну̑с, гну̏сити, гну̏сан*, словен. *gnȗs*, рус. *гнус, гну́сный*, чеш. *hnus, zhnusiti si, hnusný*, пол. *gnuśny*. Сродни с лит. *gniū̃sai* 'червеи', стнорд. *gnúa* 'трия', гр. *χναύω* 'стържа, настъргвам', *χνοῦς* 'пяна; кора; мъх по лицето'.

гнъс 'гнус'; стб. **гнѫшати сѧ, гнѫсьнъ** (Супр.). — Произв.: *гнъся̀ се, гнасу̀вам се* (Говедарци, Самоковско), *гнъ̀сен, гнаснѝк* 'мръсник' (Банско), *гнъсна̀в, гнъслѝв, гнъсотѝя, сгнъсѝ се, сгнъся̀ва се.* — Вместо *гнус* (вж.) и пр. още от старобългарски са се явили успоредни форми с -ѫ-, вероятно със стар назален инфикс, срв. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим. 20 и 21.

гняв 'яд'; стб. **гнѣвъ** (Зогр., Син. пс., Супр.), **гнѣвьнъ** (Супр.), **безгнѣвьнъ** (Супр.), **гнѣвьливъ** (Син. пс.), **гнѣвити** (Супр.), **гнѣвати сѧ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Супр.), **погнѣвати сѧ** (Супр.), **прогнѣвати** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **разгнѣвити** (Супр.), **сългнѣвати** (Супр.). — Произв.: *гнѐвен, гнѐвност, гнѐвлѝв, гневлѝвост, гневя̀ се, гня̀ва се* (Коларовград); *догневя̀ва, догневѐе; загневя̀; огневя̀; погневя̀ се; прогневя̀ се, прогневя̀вам се; разгневя̀ се, разгневя̀вам се.* — Срхр. *гње̏в, гње̏вити*, рус. *гнев* 'гняв', диал. 'гнилота', чеш. *hněv, hněvati*, пол. *gniew, gniewać*, горлуж. *hněv*, долнолуж. *gniw*, полаб. *gnevoi* (мн. ч.). Значението 'гнилота' в руски кара някои изследвачи да свързват думата с корена на *гной*, Berneker, 1, 312—313; Sławski 304; според Kořinek LF 61, 53—54 по-вероятно е в случая да имаме фонетично съвпадение на две отделни думи.

гня̀вам 'мачкам' (Радуил, Самоковско; Трън), 'мачкам, бия' (Врачанско), **гня̀фам** 'хапя, олигавям, омачквам' (Габаре, Белослатинско), **гня̀сам** 'мачкам, бия' (Врачанско). — Срхр. *гња̏вити* 'мачкам'; вероятно кръстосване от *гнета̀* и *да̀вя* (вж.), *гня̀фам* — и с *глъ̀фам* (вж.); *гня̀сам* с *джа̀сам*.

го кратка, неударена форма за вин. пад. мъж. и ср. р. за *той, то*, а по говорите и за *он, оно*. От по-старо **jego*, стб. **его** с изпадане на началната неударена сричка в енклитично положение.

гоблѐн 'килим за стена с изтъкани по него образи'. — От фр. *gobelin* по собствено име Jean Gobelin, прочут парижки бояджия от 16 в. По-рядката форма *гобелѐн* е от рус. *гобеле́н*.

говѐдо 'едро рогато домашно животно'; стб. **говаждь** (Супр.). — Произв.: *говѐжди, говѐжда муха̀* 'Tabanus bovinus', *говѐжди език* 'вид билка', *говѐждина* 'леност' (Трънско), *говѐдина* 'говеждо месо', *говѐдно врѐме* 'вечер, когато се връщат говедата', *говеда̀р, говедаря̀* 'сутрин късно (когато изкарват говедата)' (Банско), *говеда̀рин, говеда̀рка* 'гъба червенушка, Boletus edulis', *говеда̀рче* 'вид речна риба' (Шишковци, Кюстендилско), *говеда̀рски, говедару̀вам; заговедару̀вам; наговедару̀вам се; поговедару̀вам, говеда̀рник, говедовъ̀д, говедовъ̀ден, говедовъ̀дски, говедовъ̀дство*, МИ *Говедарник* връх и пасище в Златишката планина. — Срхр. *го̏веда, го̏веђи, го̑вед* 'говеда', словен. *govédo*, рус. *говя́до, говя́жий*, чеш. *hovado, hovězí*, словаш. *hovädo*, горлуж. *hovjado*, долнолуж. *gowědo*. Сродно с латв. *gùovs* 'говедо', стинд. *gaúḥ*, дат. п. *gáve*, авест. *gāuš*, арм. *kov* 'крава', гр. *βοῦς*, лат. (заето от оско-умбрийски) *bōs, bovis*, ирл. *bō*, род. п. *bou*,

ствиснем. *chuo.* Наставката в славянските езици е възникнала вероятно под влияние на *стадо.* Срв. и *гàвра.*

говѐя 'постя'; стб. **говѣти** (Супр.), **говѣниѥ** (Син. тр.), **говѣнистворо, доброговѣниѥ, доброговѣниѥ** (Супр.). — Произв.: *договѐя, договя̀вам; заговѐя, заговя̀вам, зàговезни, заговѐлки, зàговенки; отговѐя, отговя̀вам, отговѐлки; поговѐя, поговя̀вам; разговѐя* диал., *разговѐлки, говеàлен* 'венчален' (Шишкòвци, Кюстендилско), *благоговѐя, благоговѐен, благоговѐние, благоговѐяне.* — Срхр. *гòвети,* словен. диал. *gòvjeti,* рус. *говéть,* укр. *говíти,* чеш. *hověti* 'отдавам се, предавам се', горлуж. *howić* 'благоприятствувам'. Сродно със стнорд. *gá,* мин. вр. *gáđa* (от **gawiđō*), лат. *faveō* 'благоприятен, благоразположен съм'.

говнò, гомнò диал. 'човешко изпражнение'. — Произв.: *заговня̀, сговня̀, говня̀н, говнѐня, наговнѐня* (Ботевградско), *говненѝло* 'мръсотия (Ботевградско), *говненѝк* 'задник', *говнянѝца, говънцѐ, гòвньо, гòвна, говня̀в, говношàр, говношàрка, говнѝще, говнỳшка* 'свиня, която яде всичко' (Странджанско), *говнỳшки* 'вишни, Prunus cerasus' (Плевен), *гòвнер* 'бъзовлек, Salvia pratensis' (Софийско, Ботевградско), *гòмнер* 'бъзовлек' (Лиляче, Кюстендилско; Врабча, Трънско; Габровица, Пазарджишко; Костенец, Ихтиманско) с асимилация *вн* > *мн,* срв. *съ̀мна* срещу *съ̀зна* от стб. **свьнѫти,** *Говнуша* река в Чепинското корито. — Срхр. *гóвно,* словен. *góvno,* рус. *говнó,* укр. *гівнó,* чеш. *hovno,* пол. *gówno,* горлуж. *howno,* долнолуж. *gowno.* Сродно вероятно със стинд. *guvāti* 'cacat', *gūtha-* м. и ср. 'мръсотии'.

гòвор 'приказване; диалект'; стб. **говоръ** (Супр., Клоц.), **говорити** (Супр.). — Произв.: *гòворен, гòворски, говòря, говорѝм, говорлѝв, говорлѝвост, говорѝтел, говорѝтелка; дòговор, дòговорен, договòря, договàрям; зàговор, заговòрник, заговòрнически, заговòрничество, заговòрнича, заговòря; ѝзговор, изговòря, изговàрям; наговòря, наговàрям; надговòря, надговàрям; òтговор, отговòрен, отговòрност, отговòрник, отговòрничка, отговòря, отговàрям; поговàрям, поговòря, поговòрвам, поговòрка; пòдговор* в израза *от пòдговор баба не умира, подговòря, подговàрям; прѐговор, преговòря, преговàрям, преговòрен, преговòрка* диал. 'утешаване'; *прѐдговор, прѐдговорен; проговàрям, проговòря, проговòрвам; рàзговор, разговòра* диал. 'забава, увеселение', *разговòрка* диал. *разговòрен, разговорлѝв, разговòрник, разговòря, разговàрям; сгòвор* диал. 'споразумение', *сговòра* диал., *сговòрен, сговорнѝк* 'сватовник', *сговорнѝца, сговорнѝнски* в израза *сговорнѝнски венѐц, сговорджѝя* 'сватовник' (Трънско), *сговòря, сговàрям, сговòрвам, сговорлѝв; уговòрка, уговòря, уговàрям.*—Срхр. *гȍвор, говòрити,* словен. *gôvor, govoríti,* рус. *гóвор, говорúть,* укр. *говорúти,* чеш. *hovor, hovořiti,* словаш. *hovorit',* горлуж. *howrić* 'боботя, тътна' от прасл. **gavarъ,* от ие. **gou-.* Сродни са латв. *gaura* 'бърборене', *gaurāt, -āju* 'шумя, съскам', *gavilēt* '(за славей) пея', лит. *gauju, gauti* 'рева', *gaudžiù, gaũsti* 'звуча', ствиснем. *gikewen* 'викам', гр. *γόος* 'жалба', стинд. *jóguve* 'викам, крещя' от ие. **geu-, *gou-, *gu-.* От същия корен и *гвàрам* (вж.). — Рум. *guraliv* е заето от бълг. *говорлив,* но контаминирано с *мълчалив,* G r a u r, ER, 116.

***гогол** 'вид птица', запазено само в *Гоголани,* село СЗ от Берат в Албания. — Срхр. *гогољ* 'вид водна птица', рус. *гóголь* 'птица от рода на потапниците, Anas clangula', укр. *хóхол,* чеш. ЛИ *Hohol,* пол. *gogoł* 'птица Clangula glaucion', долнолуж. ЛИ *Gogol'ov* (С е л и щ е в, Слав. население в Албании 239). — С не много сигурен произход. Според B e r n e k e r, 1, 318, с удвояване **ga(l)-gal-* от корена на *глагòл* (вж.) и съпоставя със стисл. *gagl* 'вид гъска, Schneegans',

хол. *gagelen* 'крясќам, крещя', лит. *gagalas* 'щъркел', *gaĩgalas* 'паток', латв. *gaigale* 'вид чайка', стпрус. *gegals* 'вид птица потапник, гмурец'; според други от основата на рус. *гогота́ть* 'куткудякам', *га́га* 'вид патица', които са от звукоподражателен произход, вж. V a s m e r, REW 1, 283. Алб. *gogól* 'вид водна кокошка', С е л и щ е в, пос. съч. 189, е заето от български.

гоголѝца 'тояга с естествена топка на края' (Банско). — Рус. диал. *гоголечки* 'съцветие на детелина' (което е във вид на малка топчица), диал. *загогулина* 'дебел край на тояга, копче', пол. *gogółka* 'плод на овошка след падане на цвета', които S ł a w s k i, 1, 310, като излиза от успоредното название стпол. *golanki* също, чеш. *holička, holinka* и т. н., свързва с корена, от който е и *гол* (вж.), от който извежда и бълг. *гага̀лка* (вж.), срв. и *галу̀шки*. В такъв случай алб. *gogëlë* 'топка; шикалка' трябва да е заемка от неотбелязана българска дума **гогола*. Същата албанска дума P o k o r n y, 357, извежда от ие. **gel-gal-nā*, т. е. с редупликация на корена **gel-* 'свивам на топка; нещо обло, топчесто', срв. стинд. *gula-* 'топка, мънисто', лат. *galla* 'шикалка' и т. н. При това положение славянските думи могат да се изведат от този корен, като вторично са били сближени с *гол*.

гогош диал. 'вампир'. — Може би заето от румънски, срв. рум. *gog* 'груб, прост човек'.

гогòши 'домашни мекици' (СИ). — От рум. *gogoașă*.

гогу̀вам 'гугукам' (Преслав), вж. и *гугу̀кам*.

год 'година' (Прилеп): *òт году дò году, òд-год до-гòд*; стб. **годъ** 'време, сгода; час' (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **годѣ, негодѣ** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **негодовати** (Зогр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **безгодьнѣ** (Супр.), **безгодне** (Син. пс.), **оугодне** (Супр.), **оугодьнъ, оугодьникъ** (Супр.), **въгодьнъ** (Супр.), **въгодьникъ** (Супр.), **богогодьнъ** (Супр.), **чловѣкооугодьникъ** (Син. пс.), **боговъгодьнъ** (Супр.), **добровъгодьнъ** (Супр.). — Докато под тази си форма думата е рядка в нбълг., тя е дала множество производни, напр. *гòда, годѝна, годя̀, негоду̀вам* (вж.), *едногòдец* диал., *едногòдка, едногòдче, ежегòден* и т. н. — Срхр. *гȏд*, род. п. *гȍду* 'годишнина, празник, удобен случай', словен. *gȏd*, рус. *год*, чеш. *hod* 'време, празник', пол. *gody* (мн. ч.) 'празник', горлуж. *hody* 'Коледа', доллуж. *gódy* 'Коледа'. За останалите съответствия вж. *годя̀*. — Рум. *godác* 'прасенце (до 1 година)' вероятно образувано с наставката *-ac*, заета от бълг. *-ак*.

гòда 'годеж' (Коларовградско; Козичино, Поморийско; Преславско). — Произв.: *года̀р* 'другар на годеника по време на годежа' (Козичино, Поморийско), *гòден* (вж.); *изгòда, изгòден, изгòдност; пригòда, пригòдия, пригòден, пригòдност, пригòдник; сгòда, сгòден, несгòда; угòда, угòдник, угòднича, угòдничав, угòдничавост; богоугòден, богоугòдник, богоугòдница, богоугòднишки, богоугòдие; чревоугòдник* вж. *годя*, срв. *год*.

гòде в съчетания като *щò-годе, каквò-годе, къдè-годе, кòлко-годе* нар.; стб. **годѣ** (в изрази като **годѣ емоу бѫдеть** Супр.). — Произв.: *какъв-годен* диал. Стар местен падеж от **годъ**, срв. *год*, попаднал в кръга на наречията като *добре, зле* и пр.

го̀ден 'способен'; стб. годьнъ (Симеонов сб. 1073), оугодьнъ (Супр.), оугодьникъ (Супр.). — Произв.: *го̀дност, него̀ден, него̀дност, него̀дник.* — Срхр. *го̏дан*, рус. *го́дный, го́дность,* чеш. *hodný,* пол. *godny*. Прил. от *год* (вж.), срв. *годя̀.* За значението срв. *удо̀бен* от *до̀ба,* т. е. по-старо 'навременен', а след това 'подходящ'.

годжга̀ 'повечко' (Ошане, Белоградчишко). — От тур. *koca, goca.*

годѝна 'време от 12 месеца'; стб. година 'час' (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр).— Произв.: *година̀к, година̀че, годиня̀к* (Зап), *годиня̀че* (Зап), *годиня̀сам, годиня̀свам, годину̀вам; изгодину̀вам, прегодину̀вам; вго̀дина* диал. 'догодина'=*наго̀дина* диал., *оного̀дине = оногене* диал. 'лани', *високо̀сна годѝна, вишо̀ва годѝна* 'високосна година'. В народния език в някои съчетания се пази старата форма за род. п. мн. *го̀дин,* напр. *за много го̀дин* (Копривщица). — Срхр. *го̏дина* 'година; време' (в хърватски) 'дъжд', рус. *годи́на* 'време', чеш. *hodina* 'час', пол. *godzina* 'час'.— Производно от *год* (вж.). — Рум. *godinak* 'прасе (до една година)' е заето от български.

годѝш диал. 'овен, който младоженецът дава на невястата си'. — Вероятно от **godištь* 'едногодишен, годинак', производно от *год,* вж. *го̀дище.* За значението срв. *я̀рка, я̀ре.*

годѝшен 'който се отнася до цяла година'. — Произв.: *годѝшнина, годѝшник, годишначе* диал. 'годиначе', *двегодѝшен, многогодѝшен, та̀згодишен, та̀ягодишен, то̀лковагодишен.* — Срхр. *го̀дишњи, годишња̏к* 'годинак; годишнина', *го̀дишњица* 'годишнина (панахида)', *го̀дишница* 'прислужница, наета за една година', производни от годище, срв. *го̀дище.* По формите за женски и среден род и за множествено число е създадено в нбълг. *годѝшен* вм. *годиштьнъ, срв. *домашен* от стб. домаштьнъ. Прилагателното е отнесено вторично към *годѝна,* вероятно поради неудобното *годиньнъ.

годѝще диал., рядко 'помен за покойник в края на първата година след смъртта му'; стб. годиште 'време; година' (Номоканон от 13 в.). — Заедно със срхр. *го̀диште* 'година', производни от *год* (вж.).

го̀дка в изрази като *го̀дка ми е, ѝмам го̀дка* 'имам желание' (СЗ). — Произв. от *год* или *года* (вж.); вероятно първоначално 'сгодно ми е, иде ми отръки'.

го̀дър диал. в изрази *какъв годър* 'какъв да е'. — От срхр. *го̏дѐр*, което е правилно застъпване на по-старо **godě že*, вж. *годе.* За $\check{z} > r$ срв. *дорѝ* срещу *да̀же.*

годя̀ 'правя годеж; тъкмя, подреждам'; стб. годити (Супр.), въгодити (Супр.), оугодити (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), оугождение (Син. тр., Супр.), оугодие (Супр.), богооугодие (Клоц.). — Произв.: *годѐж, годежа̀р, годежа̀рка, годежа̀рски, годѐжен, годѐжник, годѐжница, го̀дѐн, годенѝк, годенѝца, годя̀вам; дога̀дя се* 'досетя се', *дога̀ждам се; загодя̀ се; изго̀да, изгодя̀* 'да натъкмя, наредя', *изго̀ден; наго̀да, нагодя̀, нагодя̀вам се, нага̀ждам; погодя̀, погодя̀вам, пога̀ждам, пого̀д, пого̀да, пого̀дба; пригодя̀, пригодя̀вам, прига̀ждам, прѝго̀да, пригодѝя* диал. 'угода, леснина', *приго̀ден, приго̀дник, приго̀дница* 'угодник, -ца';

разгодя̀, разгодя̀вам; сгодя̀, сгодя̀вам, сгоденѝк, сгоденѝца, сгодя̀тик 'сватовник' (Банско), *сгодя̀тица, сга̀дам, сга̀ждам, сга̀дям, сго̀да, сго̀ден; спогодя̀, спо̀годен, спого̀дба, спого̀дбен, спога̀ждам; угодя̀, угод, уго̀да, у̀годен, уго̀дник, уго̀дница, уго̀днича, угодлѝв, уга̀дя, у̀гад* 'нареждане, натъкмяване', *уга̀ждам; богоуго̀ден, богоуго̀дник, богоуго̀дница; чревоуго̀дие, чревоуго̀дник, чревоуго̀дница, чревоуго̀дничка.* — Срхр. *го̀дити* 'приятно ми е, допада ми', *дого̀дити* 'улуча, отгатна', *дого̀дити се* 'случи се', *зго̀дити* 'улуча', рус. *годѝться* 'годен съм, бива ме, струвам', *вы́годить, погодѝть* 'потърпявам, почаквам', чеш. *hoditi* 'хвърлям', *hoditi se* 'бива ме за нещо; улучвам', *pohoditi* 'отхвърля', пол. *godzić* 'уговорвам се, спогаждам се, улучвам', *pogodzić się* 'помирявам се, сдобрявам се. — Сродни с латв. *gadīt* 'намирам, погаждам', *gadītiēs* 'намирам се, явявам се' и особено германските съответствия: ствиснем. *gigat* 'сгоден', срвиснем. *(ge)gate*, нем. *Gatte* 'другар, съпруг', гот. *gadilings*, ствиснем. *gatuling* 'роднина, племенник', които по значенията си имат близки съответствия с бълг. *годенѝк* и *сго̀ден* и пр. От същия корен са *год, годѝна.* За семантичния развой S ł a w s k i, 1, 307, заедно със Z u b a t ý, Studie, 135, излиза от първоначално значение 'държа, стискам; свързвам', запазено в стинд. *gádhya-* 'това, което трябва да бъде запазено', от което се развиват по-нататък значенията 'подходящ, добър', 'подходящо време' и 'време'. M a c h e k, 135, отделя производните, които означават 'време, час, година' от останалите и дири за всички самостоен произход. Общо подробностите в семантичния развой поради получилите се омоними остават не съвсем ясни.

го̀зба 'готвено ядене'. — От *гостба*, вж. *гост.*

го̀зденка, вж. *гво̀здей.*

гол¹ 'необлечен, непокрит, необрасъл'; стб. **голъ, оголити** (Супр.). — Произв.: *голѐя, го̀ля, възго̀ля, възго̀лвам; заго̀ля, заго̀лям, зага̀лям* с дълга степен *зага̀лем* 'откривам срамните части' (Банско); *ого̀ля, ого̀лвам, оголѐя, оголя̀вам; прога̀лем се* 'прояснявам се, разобличавам се' (Банско); *разго̀ля, разго̀лвам, гола̀к* 'ястие от спанак, брашно и оцет' (Плевня, Драмско) 'кожухче без ръкави', *гу̀ляк, гу̀ляче* 'пиле без перушина' (Банско), (с вторично оттегляне на ударението върху редуцираното преди това неударено *-о-*), *го̀лка* 'която ходи гола; некръстено момиченце; сорт пшеница, без осил по класовете' (Странджанско), *го̀лчо* таен говор 'вино' (Скребатно, Гоцеделчевско; Горно Сахране, Казанлъшко), *голѝца* 'пшеница без осил' (Вѐригово, Карловско), *го̀лица* в израза *яздя на голица* 'яздя неоседлан кон', *го̀лич* 'голтак, разбойник' (Дебърско), *голѝчище* 'голишарче' (Ресен), *го̀льник* 'ястие от ситно настъргана тиква' (Нова Надежда, Хасковско), *голина̀* 'местност без (едра) растителност, непокрита със сняг', 'голите места по слабините на овча кожа' (Тетевен), *голѝна* = *го̀лица, голеши* 'остри каменни буци' (Козичино, Поморийско), *го̀луш* 'риба главоч, Cottus gobio', *го̀луша* 'която няма покъщнина и дрехи', *голиша̀в* в израз *го̀ли-голиша̀ви* (Тетевен; Типченица, Ботевградско; Костичовци, Белоградчишко), *голиша̀р* (Габаре, Белослатинско), *голота̀, голотѝя, голта̀к, голотѝня* 'голота' (Ново село, Видинско), *голота̀р* 'бедни, окъсани хора' (Габаре, Белослатинско), *го̀лище* = *го̀лица, голища̀р, голобра̀д, головра̀т, голоо̀ръцльо, голоо̀ръцла, голога̀за се* 'заголвам се' (Бобошево, Станкедимитровско), *гологу̀зини* 'неплодородни ниви' (Каменица, Кюстендилско), *разгологъ̀зя се, разгологъ̀звам се, разгологъ̀щвам се; гологла̀в, гологла̀венче* 'раст. Juncus liliformis', *гологла̀вец* 'полски хвощ, Equisetum arvense', *гологла̀виче* 'раст. Globularia vulgaris; камъш, Sanguisorba minor' (Софийско, Тетевенско), *гологла̀вче* 'раст. Globularia vulgaris' (Трънско), 'динче, Sanguisorba minor' (Ловеч); *гологла̀в ра̀йко* 'раст. острица, Carex', *гол-бос-гологла̀в* 'раст. спореж, Senecio vernalis' (Берковица), *голокра̀к, голомѐше* (в нар. песни), *голомѐшест, голомдрен* 'голям по обем, но мек' (Радуил, Самоковско), срв. *гла̀мaрън,*

голонд̀г, голопѐнда 'крайно беден' (Банско), *голопѝтник* 'бутурче, Cyclamen neapolitanum', *голопа̀р* 'съвсем гол' (Банско), *голопу̀рчо* 'градинска перуника, Iris germanica', *голоръ̀к, голоска̀н* 'гол човек' (Ботевград), *голоско̀к* 'гол човек', *голосло̀вен, голосло̀вие, голоплъ̀тен* 'сиромах' (Копривщица), *голду̀п* 'див гълъб' (Кесарево, Горнооряховско), *голдупот* 'вид есенна птичка' (вероятно по народна етимология вместо *голуб*) (Прилеп), *гола шия* 'вид кокошка' (Шишковци, Кюстендилско); МИ *Голак* склон от Рила над Разлог, *Голѐц* извор при Калугерово, Ботевградско, *Голеш* гол рът и рид над Златица, чука С Вишеград, Павликенско, И Индже войвода, Бургаско, *Голешец* връх З Радовиш, *Голина* местност при Хвойна, Асеновградско, рид С Цегриловци, Трънско, при Горно Тлъмино, Кюстендилско, Доганица, Кюстендилско. — Срхр. *го̂*, род. п. *го̀ла*, словен. *gȏl*, рус. *голый, гол*, укр. *голий*, чеш. *holý*, пол. *goły*, горлуж. *hoły*, доллуж. *goły*. От ие. **galo-s* или **golo-s*. Сродно с латв. *g̃àls* 'гладък като лед', *gàla, gàle* 'тънък лед, поледица' (срв. струс. *голоть* 'лед', рус. *голоть* 'поледица'), ствиснем. *kalo*, нем. *kahl* 'плешив' от **galwo-s*. — Вж. *глава̀*. От български думата е заета в гръцките говори: *γκόλιος* 'плешив' (Епир), 'без пера (за птица)', *κόλιος* 'плешив' (Епир), *γόλλαβος* 'гол' (Тесалия), *γκολέτσαις* 'без пера (за птица)', *κολιοποδαρος* 'голокрак' Епир), в рум. *gol, a goli* 'оголвам, опразвам'.

гол² 'вкарване на топката във вратата на противника (при футбол и други спортни игри)'. — Произв.: *го̀лов, а̀втогол*. — От англ. *goal* първоначално 'бариера, препятствие', след това 'цел при конни надбягвания', от което и съвременното значение като цел при игра на футбол.

го̀лаб, вж. *гълъб*.

гола̀сра (Петрич), вж. *колдстра*.

голго̀та 'лобно място'; стб. **голъгота** (Зогр., Мар., Супр.). — Чрез гр. *γολγοθᾶ* от еврейски.

голога̀н, галага̀н 'дребна стара монета'. — Неясно. Срв. рум. *gologan*.

голо̀пар, гаропа̀л 'съвсем гол' (Разложко, Дедеагашко) най-често в израз *гол-голопар*. — Неясно; срв. *каро̀пин*.

голя̀м 'значителен по размери'; стб. **голѣмъ** (Номоканон 13 в.), **голѣмоокъ** (Ман. хр.). — Произв.: *Голя̀м петък* 'петък пред по-голям празник' (Българи, Мичуринско), *голѐмия мѐсец* 'януари' (Българи, Мичуринско; Говедарци, Самоковско), *голѐма вечѐра* 'от 8 до 11 часа през нощта', *голем'я̀ се, големѐя се; възголемя̀, възголемя̀вам; заголемя̀вам се, заголемѐя се; наголемѐя; поголемя̀ се; подголемя̀ се, подголемѐя се; сголемя̀ се, сголемя̀вам се* 'възгордявам се', *сголемѐн* 'горделив', *су̀голям* 'възголям'; *уголемя̀, уголемя̀вам; големлѝв, големѐц, големка̀, големкѝня, големѝца* 'обръщение на по-младата етърва към по-старата' (Каменица, Кюстендилско; Говедарци, Самоковско; Пирот) *голема̀н* таен говор 'вино' (Смолско, Пирдопско), *големина̀, големѝн'* януари' (Говедарци, Радуил, Самоковско), *големѝна* 'януари' (Момчиловци, Смолянско), *гулемѝл* 'януари' (Чопкьой и Търново, Узункьоприйско, Кючуксейменско, Силиврийско), *Големец* чешма при Крушевец, Прилепско, *Големàница* нива Ю Завала, Брезнишко. — Срхр. *го̀лем*, рус. диал. *голя̀мо* 'много', чеш. *holemý* 'голям', пол. старо *golemj* 'голям', с неясни съответствия вън от славянските езици. — Сродно с лит. *galėti, galiù* 'мога', *galià* 'мощ, сила', ирл. *gal* 'храброст', стбрет. *gal* 'мощ, сила', кимр. *gallu* 'мога' от ие. **gal-* или **ghal-*. Праслав. **galě-mъ* (рус. *голямо*

има вторично *я*) вероятно първоначално причастие на *-тъ* в значение на 'могъщ', както стб. **лакомъ** от **лакати.**

гомарно диал. 'неприятно, тежко'. — Неясно. (От гр. *γομάρι* ?).

гомбелки диал. 'картофи'. — Една от многобройните разновидности на диалектната дума *крòмпир* 'картоф' (вж.), срв. диал. *гомбалки, гомбуци, компили, кромпили, комбири, кромбаре*, укр. *кромпель*, рум. *crumpele, Grundbirne* > **громбири* > **громбили* и **гомбири* > **гомбили, гомбел-ки*, вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 53 и сл.

гòмджам 'роптая, негодувам' (Прилеп). — Кръстоска от гр. *γογγύζω* и *ръмжà*.

гомùла диал. вм. *могùла* чрез метатеза, подобно и в срхр. *гòмила*, словен. *gomýla*.

гòмнер вм. *гòвнер*, вж. *говнò*.

гомнò, вж. *говнò*.

гон, вж. *гòня*.

гонг 'вид метален ударен инструмент'. — Чрез рус. *гонг*, нем. *Gong* или фр. *gong* от малайски.

гòнгал 'кокал с месо' (Бобошево, Станкедимитровско). — Произв.: *гонгалджùя* 'готвач на сватба' (Бобошево, Станкедимитровско), *гонгалджùйка*. — Вероятно кръстоска от *кокал* и *джонгал* (вж.).

гонèтка, вж. *ганèтка*.

гòня 'тичам да настигна; подплашвам да бяга', **гон** в изрази *гон да гони, лов да лови* — в нар. песен (Плевенско, Луковитско); стб. **гонити, гонитель** (Супр.), **гонение** (Зогр., Син. тр., Супр.), **изгонити** (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **отъгонити** (Син. тр., Супр.), **погонити, прогонити, прогонение, пригонити** (Супр.), **въгонити** (Син. пс.), **несъгонимъ** (Супр.); с друга отгласна степен **гънати, женѫ** 'гоня' (Зогр., Мар., Асем., Супр.). — Произв.: *гонва се* '(за свиня) усеща полов нагон' (Тотлебен, Плевенско), *гонàч, гонàчка* (Софийско), *гонячь, гонячка, гончè, гонèц, гоница* 'крава, която се е разгонила' (Трънчовица, Никополско), *гонùтел, гонùтба, гòненица; вгòня, вгòнвам; възгòня, възгòнвам; догòня, догòнвам; загòн* 'стара мярка за повърхност; кошара'; *изгòня, изгòнвам, изгнàние, изгнàник, изгнàничество; нагòня, нагòнвам, нàгон* диал. 'наведнъж', 'стомашно разстройство', 'късо насечени лескови дърва за видня' (Самоковско, Кюстендилско), книж. 'инстинкт'; *отгòня, отгòнвам; погòня, погòнвам, погòн* 'мярка за земна повърхност', *погонùч* 'момче, което гони овцете към стъргата, за да ги доят', *подгòня, подгòнвам; прегòня, прегòнвам; прогòня, прогòнвам, прогòн* 'комшулук, скрита вратичка' (Банско), диал. 'път за добитък от село към пасището; пасище близко до село'; *разгòня, разгòнвам, разгòн* 'жълтурче, Ranunculus ficaria' (Станке Димитров); *сгòня, сгòнвам, сгон* диал. 'хайка'; *ветрогòн* 'вятърничав човек; раст. Eryngium campestre', *вихрогòн* 'епитет за кон' (Ловеч; Софийско; Айтос); с ниска степен от същия корен: *зàгна се* (Чирпан), *зàгнувам се* 'затичвам се, хуквам' (Банско); *пòгвам, пòгна* диал. 'подгоня'; *прòгна* 'прогоня, пропъдя' (Банско); с удължена степен на коренната гласна: *подгàнем* 'пропъждам; онеправдавам' (Банско), *поганùч* = *поганчàрче* 'момче, което гони овцете

към стъргата да ги доят'; *сган.* — Срхр. *гŏн* 'преход (с един кон)', *гòнити,* словен. *goniti*, рус. диал. *гон* 'бразда, изорана без обръщане на плуга', *гонúть,* чеш. *hon* 'мярка, равна на 125 крачки', *honiti*, пол. *gonić*, доллуж. *goniś*. Първоначално итератив към **gъnāti* (срв. *по-гна*). — Сродно с лит. *ganýti* 'гоня, изкарвам говедата; паса', *genù, giñti* 'гоня', а вероятно и стинд. *hánti* '(той) удря'. — Рум. *a goni, a izgoni, a prigoni, pogonici* са заети от български.

гоптàл 'юмрук' (Горнооряховско). — Неясно.

горà 'място, обрасло с дървета'; стб. гора 'планина' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Пражки листи, Сав. кн., Супр.), горьнъ 'планински' (Супр.), горьскъ 'планински' (Ман. хр), подъгорие 'планинска теснина, планинска област' (Асем., Супр.). — Произв.: а) от значение 'планина': *горна* диал. 'могила', *гòрният* 'западен вятър' (Мандър, М. Азия), *горня̀к* 'северен вятър' (Шишковци, Кюстендилско), 'планински вятър' (Радуил, Самоковско), диал. 'бял дъб, Quercus pedunculata', *горỳн* 'вид дъб', *горунàк, горуня̀к, горя̀нин* 'планински вятър' (в нар. пес.), 'планински жител', 'помак от селата западно от Тетово' (ЮЗ), *горя̀нка* 'планинска жителка' (Бобошево, Станкедимитровско), *горàн* 'риба клен' (СЗ), *горнянèц* диал. 'жител от планински места', *горнина* диал. 'север, северна страна', *презгòрка* и *презгòрянка* диал. 'която живее отвъд планината', МИ *Средна гора, Загоре* (често), *Загора*; б) от значение 'гора': *гòрници* 'вид твърди круши, които растат в горите', *гòров, гòров цвят* диал. 'раст. гороцвет', *гòрски*, особено често в имена на растения, напр. *гòрска бỳлка* 'див мак, Papaver rhoeas' (Берковско), *гòрска разгòнка* 'раст. кучешко грозде, Solanum nigrum', *гòром* диал., поет. 'из гората': *сви юнàци гòром побегнàе, горя̀нски* 'горски' (Самоковско), *гòряк* 'простак; човек, който живее по горите' (Банско), *горàч* 'дървар' (Банско; Пирдопско). *нагòркиня* диал., митол. 'горска самовила'; *горолòм* диал. 'силен вятър; поломена гора; самовила, хала', *горолòмен, горолòмник* диал. 'буен човек', *горолòвник* 'небрежен човек, който събаря всичко по пътя си' (Котел), *горолòвница* 'жена гороловник' (Котел), *горлòвник* 'който работи бързо, но непохватно' (Търново), *горлòвница* 'жена горловник' (Търново); *белогòрка* диал., митол. 'една от самодивите', *завя̀й-гор* 'зяпльо' (Банско), *пробѝй-горà* диал. 'лудетина', *кършѝгора* нар. поет. 'епитет на Крали Марковия кон', *самогòрски* диал. 'който живее или расте само в гора', ЛИ *Пробѝйгоров* (Копривщица), *развигòр* 'пролетен вятър'. *сѝня гòра* 'вид птица' (Цариброд). — Срхр. *гòра* 'гора; планина', словен. *góra*, рус. *горá* 'планина', чеш. *hora* 'планина', в моравските говори *hora* 'гора', пол. *góra*, горлуж. *hora*, доллуж. *góra*. — Сродно със стпрус. *garian* 'дърво', лит. диал. *girė, girià* 'гора', авест. *gairi-*, срперс. *gar, gīr*, стинд. *girí-* 'планина', алб. *gur* 'камък'. — Рум. *podgorie* 'лозе, местност обрасла с лозя' е заето от български.

гòрва диал. 'раст. Cardamine amara'. — От праслав. *ȳ*-основа ('горчива'), запазен в производното прилагателно стб. горъкъ, от корена на *горя* (вж.). За формата срв. *тиква*, праслав. **tyky*, а за значението *горчѝца, горчѝвиче*, вж. *горчà*.

горгòрбаши диал., старо 'водач на банда'. — От тур. диал. *gorgor* 'буен, невъздържан' и *baş* 'глава; началник'.

горд 'с високо самочувствие'; стб. гръдъ (Супр., Син. пс.). — Произв.: *гòрдост, гордя̀ се* диал., *гордèя се; вгордя̀ се, вгордя̀вам се; възгордя̀вам се, възгордèя се, възгордя̀ се; загордя̀вам се, загордèя се, загордя̀ се; нагордèя се; погордя̀ се, погордèя се; горделѝв, горделѝвец, горделѝвост.* — Заето от рус. *гордый*, вж. *гръд*.

го̀ре, диал. **го̀ру** 'на високо (място)'; стб. горѣ 'горе, нагоре' (Сав. кн., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *го̀рце, наго̀ре, наго̀рце; отго̀ре, отго̀рце; оѕгоре* диал. (от **от с горе*). — Срхр. *го̏ре*, диал. *го̏рје*, словен. *góre, góri*, чеш. *hoře*, пол. *na gorze* 'горе', горлуж. *horej* 'нагоре', доллуж. *górej* 'нагоре'. Първоначално местен падеж от *гора* 'планина' начално значение 'в планината', т. е. 'на високо'.

го̀рен 'който се намира горе, на високо'; стб. горьнъ 'планински' (Супр.), горьнь 'горен' (Асем., Сав. кн.), горьница 'стая в горен етаж' (Зогр., Супр.). — Произв.: *горня̀к* 'горен воденичен камък' (СЗ), *горнѝк* диал. 'горна част на калци или на обуща', *го̀рница* диал. 'стая (в горен етаж); вид женски сплитки, които стоят над другите; горна част от нещо; допълнително заплащане към нещо купено или сменено', *го̀рнище; наго̀рнище, нанаго̀рнище*; МИ *Го̀рняк* извор (вече затрупан) в горния край на Гниляне, Софийско; срв. извор *До̀лняк* (в долния край на селото). — Срхр. *го̑рњи*, словен. *góren, górenj*, рус. *го́рный* 'планински; миньорски', чеш. *horní* 'горен', остар. *horný* 'планински', пол. *górny*, горлуж. *hórny* 'планински', *horni* 'горен', доллуж. *górny* 'планински; горен'. — Прил. от *гора* (вж.).

горени̇ца 'снопче коноп' (Родопите). — Неясно.

го̀рест 'скръб, мъка'. — Произв.: *го̀рестен*. — От рус. *го́ресть*, а то от стб. горесть (Син. пс., Супр.). — От корена, от който е и *горя̀* (вж.). За значението срв. *печа̀л*.

го̀рец 'хмел, Humulus lupulus' (Градец, Котленско и др.), **гурец** (Търново). — Произв.: *гореч = горчец = горчица* 'хмел'. — От корен, който е в *горя̀, го̀рък, горча̀* (вж.); срв. и *го̀рест*.

горѐщ, вж. *горя̀*.

гори̇да диал. 'дива лоза, ягорида', вж. *ягори̇да*.

гори̇ла 'едра маймуна'. — Чрез нем. *Gorilla*, от фр. *gorille*, заето през 16 в. от гр. *γορίλλαι*, употребено в едно описание на зап. африканския бряг от 5 в. преди н. е.

горни̇ло 'мъка, страдание'. — От рус. *горни́ло*, първоначално 'пещ за топене на метал', вж. и бълг. *гърнѐ*.

го̀роцвет 'иглика, Primula suaveolens' (Папрадища, Велешко). — Произв.: *горо̀цвете* (Галичник), *горо̀цвеке* (Дебър). В съседните райони се среща *гороквец* (Костурско), *грогвец* (Бобища, Загоричане, Костурско), *гротвец* (Костурско). — От **горък цвет*, нагодено по обикновените сложни думи със съединителна гласна *-о-*; за значението срв. *иглика*. Другият вариант на името *гроквец* и пр. от диал. **грок-* в *нагроквам* 'нагарчам' (Чирпанско); срв. и други имена на растения като *горчица, горчивиче* и пр., Вл. Г е о р г и е в, Въпроси на бълг. етим., 14—15.

горст диал. 'хмел, Humulus lupulus'. — От корена, от който е *го̀ре, го̀рък* (вж.) и пр. За значението срв. *го̀рец, го̀рчец* и пр. По отношение на образуването най-близо стои *го̀рест* (вж.).

гору̀лка диал. 'неузряла слива, трева и пр.'. — От корена, който е в *го̀рък, го̀рец* и пр. поради горчивия вкус на незрелите плодове.

горỳн 'дъб' (Боровец, Самоковско; Брезе, Софийско; Дивля, Радомирско), 'бял дъб, Quercus pedunculata' (Драганя и Славица, Ловчанско; Търново). — Произв.: *горỳнов, горня̀к* 'дъбова гора' (Странджанско), *Горуня* връх в СЗ част на Коневската планина, *Горуново дере* ляв приток на Ерма, *Горю̀новец* Ю Столът, Севлиевско, *Горуняко* местност Бистрилица, Берковско, *Горуница* р. при Факия, Грудовско, *Горунишки дол* до вр. Босна в Странджа. — Срхр. *го̀рун*; срещу общослав. **dąbъ,* застъпено добре в български. *Горун* е образувано като *благỳн, сладỳн* и пр. от *горя̀* (вж.). Може да се предполага връзка с *гора*; срв. и стпрус. *garian* 'дърво'.

горỳха, диал. 'раст. гърбица, Lepidium; раст. синап, Sinapis; киселинни уригвания, придружени с парене'. — Произв.: *сгорỳха, сгорỳшица.* — Срхр. *горỳшица* 'синап', словен. *gorúha* 'раст. морска горчица'. От корена, от който са и *го̀рък, горча̀, горя̀* (вж.) и пр. За значението и образуването срв. рус. *жеруха* 'раст. гърбица' от друга отгласна степен на същия корен.

горушка 'накит от мъниста и пари, закачени за единия си край на ухото, а другия — за пояса' (Оряховско). — Неясно.

горча̀ 'имам неприятен вкус'. — Произв.: *горчѝв, горчѝва трева̀* 'горчивче, Menyanthes trifoliata' (СЗ) и други названия и билки, *горчѝво бѝле* 'тинтява, Gentiana', *горчѝвец* 'омайниче' (Радуил, Самоковско), *горчѝвка* 'горчивче, Fumaria officinalis' (Никюп, Търновско; Търновско), *бяла горчивка* 'бяло подъбиче, Teucrium polium' (Борисово, Разградско), *горчѝвче* 'Fumaria officinalis' (Търновско), *горчивина̀, горчѝвост, горчѝвич* 'глухарче, Taraxacum officinalis', *горчѝца* 'чер синап, Brassica nigra' (Копривщица), 'полски хвощ, Equisetum arvense', 'червен кантарион, Erythraea centaurium' (Ботевград); *горчлива трева* 'подъбиче, Teucrium', *горчлѝви пипѐрки* 'мехунка, Physalis alkekengi' (Воден), *горчѝло, горчилѐж, горчила̀к, горчиля̀к, горчѝлка, горчилѝв, вгорча̀, вгорча̀вам; загорча̀, загорча̀вам; нагорча̀, нагорча̀вам, нага̀рчам; огорча̀, огорча̀вам; погорча̀; подгорча̀, подгорча̀вам*; МИ *Горчивец* рид С Горна крушица, СЗ Петрич, *Горчица* д. приток на Луда Яна, *Горчуля* ливада при Добри дол, Кюстендилско. — Срхр. *го̀рчити*, рус. *горчить, горчица*, чеш. *hořčeti*, пол. *gorczyca*, вж. *го̀рък.*

го̀рък 'горчив; клет, злочест'; стб. горькъ 'горчив' (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *горка̀н, горка̀на, го̀ркова метла̀* 'метличина, Centaurea cyanis' (Бобица, Костурско), *прѝгорка̀та* 'горко' (Банско), *нагро̀ква* 'нагорчава' (Чирпан), *загорнỳва* 'нагорчава' (Банско). — Срхр. *гóрак*, род. п. *гóрка*, словен. *górək*, рус. *гóрький*, чеш. *hořký*, пол. *gorzki*, горлуж. *hórki*, долнолуж. *górki* от праслав. **garькъ* от същия корен, от който и *горя̀* (вж.). За значението срв. *парлѝв* при *па̀ря*; първоначалното значение бива изместено в голяма част от българските форми от преносното, срв. напр. *горчѝва ỳчаст.* Както се вижда от стб. горнн (Супр.), сравнителна степен при горькъ, и горе 'уви; зло, нещастие' (Зогр., Сав. кн.), наставката *-къ* е вторична. — Заето в алб. *gjorë* 'нещастен'.

горя̀ 'обхванат съм от огън; унищожавам; използвам за огън'; стб. горѣтн (Зогр., Син. пс., Супр.), горесть (Син. пс., Супр.), възгорѣтн (Зогр., Син. пс., Син. тр., Супр.), нзгорѣтн (Син. тр., Супр.), разгорѣтн (Син. пс., Син. тр.), сългорѣтн (Сав. кн., Супр.). — Произв.: *горѝтба* диал., *горѝво, горѝвен, горѝлка* диал. 'болест по лозята; люта ракия', *горѝлище* диал. 'клада', *горлѐц* 'кървавиче, Polygonum bistorta', *горлѝв, горлѝвост, гȍрест* (вж.), *горѐщ*, старо сег. действително причастие, *горѐщи пра̀зници* 'горещниците' (Чанакча, Чаталджа), *горѐщник, горѐщници* 'летни дни от

29—31 юли, през които не се оре, не се жъне, за да не пострадат от светкавица нивята', *горѐщница* 'горещина' (Ресен), *горешляци* 'горещници' (Радуил, Самоковско; Каменица, Кюстендилско); *горещя̀ се, разгорещя̀ се, разгорещя̀вам се; сгорещя̀, сгорещя̀вам се; вгоря̀ се, вгоря̀вам се* диал. 'обръгвам, привиквам'; *възгоря̀, възга̀рям; догоря̀, догоря̀вам, дога̀рям; загоря̀, загоря̀вам, зага̀рям, за̀гар; ѝзгор* диал. 'място на изгоряла къща', *изго̀рък* диал. 'западен сух вятър', *изгоря̀, изгоря̀вам, изга̀рям, изго̀ра, изго̀рник; нагоря̀, нагоря̀вам, нага̀рям, на̀гар; огоря̀, огурешка* 'угарка от свещ', *огоря̀вам, ога̀рям, ога̀рек, ога̀рец* 'угарка'; *обгоря̀, обгоря̀вам, обга̀рям; отгоря̀, отга̀рям; погоря̀, погоря̀вам; подгоря̀, подга̀рям; прегоря̀, прегор* 'слаба царевица; слабо дете', *прега̀рям, прегорѐя* диал. 'прежалвам, претръпвам', за значението срв. *горест; пригоря̀, прѝгор* 'изгорено', *пригоря̀вам, прига̀рям; прогоря̀, прогоря̀вам, прогора* диал. 'за жена, която с красотата си гори света'; *разгоря̀, разгоря̀вам, разга̀рям, разга̀р; сгоря̀, сгоря̀вам, сга̀рям; уга̀рям, уга̀р* м. диал. 'угарка; миризма на изгоряло', *у̀гар* ж. 'орана и оставена непосята нива', *уга̀рка, уга̀рок* 'подпалка, борина' (Банско), *угаря̀лище* 'пепелище' (Банско), *угорѐшка* диал. 'угарка'; *угорен* 'нажежен' (Велешко); *гору̀вам* диал., *горю̀вам* диал., 'тъгувам, мъчно ми е', *нагорю̀вам се* диал. 'натъжавам се', МИ *Горелица* при Ветрен, Пазарджишко и Сажденик, Кюстендилско, *Горещица* река при Брежани, Благоевградско. — Срхр. *го̏рјети*, словен. *goréti*, рус. *горе́ть*, укр. *горíти*, чеш. *hořeti*, словаш. *horet'*, пол. *gorzeć*, горлуж. *horcy* 'гореш', доллуж. *górcy*. — Сродни с лит. *garìu, garė́ti* 'горя', стинд. *ghṛṇóti* 'блещи', *gharmá-* 'пек', гр. *θέρομαι* 'стоплям се, разгорещявам се', гр. *θερμός*, лат. *formus* 'горещ', алб. *zjarm* от **gʷher-, *gʷhēr-* (вж. бълг. *жара*), **gʷhor-, *gʷhōr-* (вж. бълг. *гари, гара̀вица*), **gʷhr-* (вж. бълг. *грѐя*). — Заето в гръцките диалекти под формата *γκορίζω* 'запалвам', *γκορίζομαι* 'изгарям'.

го̀спод '(в християнската религия) бог'; стб. **господь, господьнъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), **господьскъ** (Асем., Син. тр., Клоц., Супр.), **господьство** (Супр.), **господьственъ** (Син. тр., Супр.), **господнинъ** (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **господнинь** 'господня, господарска' (Супр.), **господа** 'подслон' (Сав. кн.), **госпожда** (Асем., Син. пс., Супр.), **господꙑни** (Супр.), **господствовати** (Ман. хр.). — Произв.: *го̀сподев, го̀сподьов, го̀сподьова момѝчка* диал. 'насекомо калинка-малинка, Chrysomela', *го̀сподьови хамба̀ри* 'раст. Cyathus (?)', *госпо̀ден, госпо̀дски, госпо̀дство, госпо̀дствувам, госпо̀дко, господѝн*, мн. ч. *господа̀, господѝнов, господѝновци, господѝнски* 'господарски' (Щип, Кочани); *госпожа̀, госпо̀жин* в *госпо̀жин ден* 'празник Голяма Богородица', *госпо̀жица* с *-ж-* вм. очакваното *-жд-*, тъй като думите в този вид са заети от руски; от 14 в. по български писмени паметници *господжа̀* със западнобълг. *-дж-*, заменило срхр. *-ђ-* в идващото със сръбско влияние *го̏спођа; господа̀р, господа̀рев, господа̀рски, господа̀рствен, господа̀рствувам, господару̀вам; загосподару̀вам; нагосподару̀вам се; погосподару̀вам; господарлъ̀к, господа̀рка, господарѝца*, МИ *Гошподака* извор Ю Гранитово, Елховско с *-ш-* вм. *-с-* поради гръцкото население, познато под името „кариоти" и с *-ка* от гр. *-κι*. — Срхр. *го̏спо̄д, господѝн, го̏спођа, госпо̀да*, словен. *gospôd, gospodár, gospóda*, рус. *госпо́дь, господи́н, госпожа́, господа́*, укр. *господь*, стчеш. *hospod, hospodin, hospóda*, стпол. *gospodzin*, пол. *gospoda* 'гостилница', *gospodarz, gospodyni* 'домакиня', горлуж. *hospodaŕ, hospoda*, доллуж. *góspodaŕ, gospoda*. — От праслав. **gastьpadь*, което има точно съответствие в лат. *hospes, hospitis* 'гост, домакин, гостоприемец'. В първата част на думата се крие праслав. **gastь*, бълг. *гост* (вж.), а за втората част срв. лит. *pats* 'съпруг', *viẽšpats* 'господар', стинд. *páti-, dám-pati-*, авест. *paiti-*, гр. *πόσις, δεσ-πότης* 'господар, владетел', гот. *brūþ-faþs* 'младоженец', *hunda-faþs* 'стотник'. Липсата на изгласното *-ti-* в първата част на думата вероятно се дължи или на съкращението от типа рус. *сударь* вм. *государь*, бълг. *цар* вм. *цьсарь*, Berneker, 1, 335, или на хап-

лологично изчезване, срв. W. Krogmann, Festschrift für M. Vasmer, Berlin I, 1956, 253. Появата на *-d-* вм. очакваното *-t-* (срв. стб. потьпѣга 'разведена жена' (Клоц.), пол. *poćbiega* от праслав. **potьběga* 'избягала от мъжа си (господаря си)', Sławski, 325, вероятно се дължи на влияние на **svabadь* 'свободен', срв. Fraenkel, 551; Krogmann, пос. съч. 257 и сл., обяснява *-d-* от **gaspadārь* като резултат на контаминация между исконно **gaspatь* и срперс. *gōspanddar* 'собственик на овце'; V. Pisani, Die Welt der Slaven, 2, 1957, 200—201, сравнява втората част с тохар. А *pats* 'съпруг', което по негово мнение произлизало от по-старо **podhis*. Неоснователно е мнението въз основа на *-d-* вм. *-t-*, че думата е заета от готски. — Рум. *gospodar* и *gospodină* са заети от български.

гост 'посетител'; стб. гость (Супр.), гостиница, гостиньникъ (Зогр.), гостиньница (Асем., Супр.), гостити (Супр.), оугостити (Ман. хр.); срв. и *'Αρδάγαστος* (у Теофилакт Симоката VII в.) вожд на отвъддунавските славяни, с още неметатезирано начало за по-късно **Радогость*, вж. Вл. Георгиев, Вокалната система. 1964, 79. — Произв.: *гòстка* 'болест по овцете' (Тахтаджик, Дедеагашко), *гòстен, гòстенин, гòстенка, гòстна* 'стая за гости', *гостя̀; догостя̀, догостя̀вам; загостя̀; изгостя̀; нагостя̀, нагостя̀вам; погостя̀; пригостя̀* диал. 'гощаване момък или мома последната вечер преди сватбата', *пригòстник* диал. 'който отива у момъка или момата на гости вечерта преди сватбата'; *угостя̀, угостя̀вам; гòстба* 'гощавка; ядене' (Странджанско), *госба̀рин* (Тетевен), *госба̀рка; пр̀е-гозба* 'гощавка, която дава тъст на роднините на момъка след сватбата' (Велес), *прегозбар* 'канен на прѐгозба' (Велес), *гото̀ва гòзба* 'шарена сол, чубрица' (СЗ); *гозбу̀вам* 'гостувам', *гости̇̀лница, гостилнича̀р, гостилнича̀рка, гостилнича̀рски, госту̀вам, гоща̀вам, гоща̀вка, догоща̀вам; загоща̀вам; нагоща̀вам; погоща̀вам; пригоща̀вам; угоща̀вам, угощѐние; неупо̀й-гòста* 'некадърник, некадърница', *гостолю̀бен, гостолю̀бец, гостолю̀бка, гостолюби̇̀в, гостолю̀бивост, гостоприѐмен, гостоприѐмец, гостоприѐмка, гостоприѐмство, гостоприѐмност*, същите производни и с *госте-: гостелюби̇̀в* и пр., МИ *Гостьовица* вр. С Гурково, Ботевградско, *Гостун* село в Гоцеделчевско, *Гостиля* л. приток на Искър при с. Ставерци, извира в района на Кнежа и Търнак, Оряховско, *Гостилник* чешма при с. Хирево, Севлиевско. — Срхр. *гȏст*, род. п. *гȍста, гòстити, гòстионица*, словен. *gȏst*, рус. *го́сть, гости́ть*, укр. *гість*, р. п. *гостя*, чеш. *host, hostiti*, словаш. *host'*, пол. *gość, gościć*, горлуж. *hósć'*. — Сродни с гот. *gasts*, нем. *Gast*, лат. *hostis* 'чужденец, враг' от ие. **ghosti-s*. — Заето в алб. *gostit* 'угощавам', *gosti* 'угощение; празник', рум. *gosti* 'гостя', диал. *gost*.

гот тарик. 'хубаво, добро'. — Произв.: *гòтина, гòтино, гòтено*. — Може би от израза *год ми е* т. е. 'сгода ми е, подходящо ми е'. Би могло да се мисли от нем. *gut* с диалектно *о* вм. *у*, срв. *шòрец* (вж.) срещу нем. *Schurze*.

готòв 'свършен, подготвен'; стб. готовъ (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), готовити (Клоц., Супр.), готовати (Син. пс., Клоц., Супр.), готовизна (Симеонов сборник 1073), приготовити, приготовати, съготовити, съготовати (Супр.), оуготовити, оуготовати (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), оуготованиѥ (Син. пс.). — Произв.: *готова̀н, готова̀нин, готова̀нство, готова̀новец, готова̀новка, готова̀нски, готова̀нка, готова̀нец, готòвност, готову̀шка* 'част от тъкашки стан' (Дерекьой, Гюмюрджинско; Дервент, Дедеагашко; Кадъкьой, Одринско; Тьойбелен, М. Азия), *заготòвя, изготòвя, уготовя, уготовям* 'приготвям, натъкмявам', *гòтвя, готва̀р* 'готвач' (Сапарева баня, Благоевгр.; Охрид, Струга), *готва̀рка, готва̀рница, готва̀рски, готва̀ч, готва̀чка, готва̀чница, гòтвеница* 'ястие от боб, леща и пр.' (Кюстендилско); *догòтвя, догòтвям; загòтвя, загòтвям; изгòтвя, изгòтвям; нагòтвя, нагòтвям; погòтвя, погòтвям;*

подго̀твя, подго̀твям, подго̀твен, подго̀твеност, подготви̇̀телен, подгото̀вка; приго̀твя, приго̀твям; разго̀твя се; сго̀твя, сго̀твям; уго̀твя, уго̀твям; го̀това ма̀нджа 'суха храна' (Бобошево, Станкедимитровско), *гото̀ва го̀стба* 'чубрика' (СЗ). — Срхр. *го̀тов*, рус. *гото́вый, гото́в*, укр. *готовий*, чеш. *hotový*, пол. *gotowy*, горлуж. *hotowy*, доллуж. *gotowy*. — Сродно с алб. *gat* 'готов', *gatuań* 'готвя', рум. *gátă* (от субстрата) 'готов'. Според други албанската дума е ранна (с *a* срещу *o*) заемка от български. Славянската дума се обяснява и като заемка от незасвидетелствувано гот. **gataws* или от гот. *gataujan*. Младенов, ЕТР, 170, съпоставя и с гр. *νηγάτεος*, което тълкува като 'новоприготвен'. Съпоставяното от Machek, 140, стинд. *ghaṭayati* 'изготвя, завърша' се смята като заемка от дравидски.

гоч диал. рядко 'тъпан'. — С неясен произход.

гошогла̀в, вж. *гуша.*

гоя̀ 'храня обилно, охранвам,. — Произв.: *гоѝлище, го̀йница* 'пришка по лицето' и *го̀ячка* 'цирей' (Охрид), контаминирана с *гной, го̀ен, гоени̇̀ца* 'пъпка по лицето' (Разлог); *загоя̀, загоя̀вам; изгоя̀, изгоя̀вам; нагоя̀, нагоя̀вам; огоя̀, огоя̀вам, ого̀вуям* (Велес), *огоѝници* 'пришки по тялото'; *отгоя̀, отгоя̀вам; погоя̀ се, погоя̀вам; угоя̀, угоя̀вам, угоѝвам.* — Срхр. *го̏јити, го̏ј* 'мир', словен. *gộj*, рус. старо *гой* 'мир', чеш. и словаш. *hoj* 'изобилие', *hojiti* 'лекувам', пол. *goić* 'лекувам'. Сродно с лит. *gajùs* 'лековит', авест. *gaya-* м. 'живот', стинд. *gaya-* м. 'имот, стопанство'. Отгласна степен на корена на *живѐя* (вж.), срв. *поя̀ : пѝя, по-во̀й : вѝя* и т. н.

гра̀ба вж. *гра̀бя.*

гра̀бя 'вземам бързо; присвоявам с насилие'; стб. грабити (Син., тр., Супр.), граблѥниѥ, разграбити, разграблѥниѥ (Супр.). — Произв.: *гра̀бвам, гра̀бна, гра̀бим* 'бързам' (Белоградчишко), *грабѝтел* (от рус. *грабитель*), *грабѝтелски, грабѝтелство, грабѐж, грабешка̀та, грабешко̀м, гра̀ба* 'вила за сено и слама'; *догра̀бя, догра̀бям, догра̀бвам; жгра̀бя* 'сграбчвам' (Врачанско); *загра̀бя, загра̀бям, загра̀бвам; изгра̀бя, изгра̀бям, изгра̀бвам; награ̀бя, награ̀бям, награ̀бвам; огра̀бя, огра̀бям, огра̀бвам; пограб* в израза *ръката му е на по̀граб* т. е. 'готов е да грабне нещо', *погра̀бя, погра̀бям; прѐграб* в нар. песен *на преграб* 'готов да сграби', *прегра̀бя, прегра̀бям, прегра̀бвам, преграба̀стя, преграба̀стям* (Могилово, Чирпанско); *разгра̀бя, разгра̀бям, разгра̀бвам; сгра̀бя, сгра̀бям, сгра̀бвам; граба̀лец* 'който граби мома', *гра̀белка* 'крадена мома' (Македония), *гра̀бльо, гра̀бла* 'който обича да краде', *грабу̀ля* 'дървена лопата' (Ботевград), *гра̀боля̀ се* 'правя усилия' (Банско), *зграбо̀лува̀м* 'сграбвам, събирам бързо' (Банско), *граблѝв, граблѝвост, граблѝвец, грабиням* '(за кон) препускам', *грабенѝна* 'плячка', *гра̀бча* в израз *гра̀бча кон* 'препускам, карам да тича силно' (Калофер), *вгра̀бча, вгра̀бчвам; загра̀бча, загра̀бчвам; прегра̀бча, прегра̀бчвам; сгра̀бча, сгра̀бчам, сгра̀бчвам; грабчо̀сам* със заетата от гръцки глаголна наставка, *-с-* както и при *грабо̀сам, грабо̀свам; грабодѐрник* 'жесток, алчен човек' (Радуил, Самоковско). — Срхр. *гра̏бити*, словен. *grábiti*, рус. *гра́бить*, укр. *грабити*, чеш. *hrabati*, словаш. *hrabat'*, пол. *grabić* 'прибирам с гребане; заравнявам терен; грабвам', горлуж. *hrabać* 'изравнявам с гребло', доллуж. *grabaś*. — Сродни с лит. *gróbti, gróbiu* 'сграбя', стинд. *grāháyati* 'правя, карам да сграбчи', *grābhá-* м. 'ръкойка, шепа'. Друга отгласна степен на корена в *греба̀, гроб* (вж.). — Заето в алб. *grabít* 'грабя, сграбвам', *grabítës* 'грабител', *grabitqár* 'грабителски', *grabítje* 'грабеж', и рум. *grăbí* 'бързам, ускорявам'.

гра̀бли 'ръчен дарак' (Благоевградско). — Срхр. *гра̂бље* 'грапа', словен. *grȁblje* 'граба,' рус. *гра́бли* 'граба', укр. *граблі*, чеш. *hrábě*, диал. *nrábrě*, пол. *grabie, grable*. — Сродно с лит. *grė́blỹs, grė̃blio*, латв. *greblis*, швейц. немски *grebel, grübel* 'мотика със зъби', всички производни от корена на *гра̀бя* (вж.), *греба̀* (вж.) и др. Липсата на *-l-* в чешките и полските примери се обяснява според M a c h e k, 142, като последица от дисимилационно изчезване, а според J. R o z w a d o w s k i, цитиран у S ł a w s k i, 1, 334, поради попадане под законите на епентичното *-l-*. — Вероятно алб. *grabujë* е от български.

грави̇̀рам 'издълбавам рисунка или надпис върху метал, стъкло и пр.'. — Произв.: *гравиро̀вка*. — Чрез нем. *gravieren* от фр. *graver*, производно от къснолат. *graphium* 'писалка за плоча', заети от гр. *γραφεῖον*.

гравита̀ция 'притегляне, привличане', **гравити̇̀рам** 'клоня към някого или към нещо'. — Чрез рус. или нем. от лат. *gravitatio*, създадено в 17 в. от Нютон по лат. *gravitas* 'тежест'.

граво̀рика 'раст. Lathyrus cicera' (Велес). — Вероятно от *гра̀хор-* (вж.) с диалектен преход на *х* > *в*.

гравьо̀р 'лице, което гравира'. — Произв.: *гравьо̀рски*. — От фр. *graveur*, производно от фр. *graver*, вж. *грави̇̀рам*, срв. *гравю̀ра*.

гравю̀ра 'гравирана рисунка или украшение'. — Произв.: *гравю̀рен*. — Чрез рус. *гравю̀ра* (или направо) от фр. *gravure*, производно от фр. *graver*, вж. *гра-ви̇̀рам*, срв. *гравьо̀р*.

гра̀гор 'чакъл, сипей' (Дебърско). — Произв.: *вграгоря̀ се* диал. 'вкаменя се', *вглаго̀ра се* 'вдървя се от студ' (Тетевен); *сграгоря̀ се*, МИ *Грагорица* ниви при Невестино, Кюстендилско. — Звукоподражателно, срв. *гъргѐря*, с удвояване. За обозначаване на сипеи по този начин срв. *гроач*, вж. *грохам*.

град[1] 'голямо населено място'; стб. **градъ** (Зогр., Син. пс., Клоц., Сав. кн., Супр.), **градьнъ, градьникъ** 'гражданин', **безградьникъ** 'безотечественик' (Супр.), **градьць** 'градец' (Зогр.), 'градинка' (Супр.), **градьскъ, виноградъ** 'лоза, грозде' (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн. Супр.), **виноградьнъ** (Зогр.), **врьтоградъ** 'градина' (Зогр., Син. тр., Сав. кн.), **врътоградъ** 'градина', **градити, възградити, възграждениѥ, заградити, заградьнꙑихъ** G. pl. 'заградени (нивя), градина' (Супр.), **ограда** 'кошара, клетка' (Син. пс., Супр.), **оградити** (Зогр., Син. тр.), **ограждениѥ** (Син. тр.), **приградъ** 'преддверие', **прѣградити, граждъ** 'обор, кошара', **възграждати** (Супр.), **градопрѣемникъ, врътоградарь** 'градинар' (Ман. хр.). — Произв.: *гра̀да* ж. (Родопите, нар. песен), *гра̀ди* мн. ч., *градѐц*, мн. ч. *градовцѐ*, *гра̀дски, гради̇̀ще, гради̇̀на, гради̇̀нски, градина̀р, градина̀рски, градина̀рство, градина̀рка, гради̇̀во, гради̇̀вен, градѐж* 'стобор' (Банско), 'двор' (Габаре, Белослатинско); *градя̀, вградя̀, вградя̀вам, вгра̀ждам; доградя̀, доградя̀вам, догра̀ждам; заградя̀, заградя̀вам, загра̀ждам, загра̀да; изградя̀, изградя̀вам, изгра̀ждам; наградя̀* (вж.), *награ̀да; оградя̀, обгра̀ждам; обиградя̀, обигра̀ждам; оградя̀, оградя̀вам, огра̀ждам, огра̀да, огра̀ден, оградѐн, огра̀дня* диал. 'градина край село, оградена с плет'; *отградя̀, отгра̀ждам; поградя̀; подградя̀, подгра̀ждам; преградя̀, преградя̀вам, прегра̀ждам, прегра̀да, прѐград* 'преграда' (Църско, Битолско), *прегра̀ден; приградя̀; разградя̀, разградя̀вам, разгра̀ждам; сградя̀, сгра̀ждам, сгра̀да; со-*

градя̀, согра̀ждам диал. 'разграждам, развалям; изграждам', *су̀градя* диал. 'съградя, направя', *съградя̀, съгра̀ждам, съгра̀да* диал. 'място с лозе'; *урадя̀, угра̀ждам* диал. 'изграждам', *угра̀да* диал. 'сграда'; *градя̀сам* 'натрупвам се наоколо' (Търново), *гражд* 'ниви в двора' (Коларовград), мн. ч. *гра̀ждове* (Крумово, Преславско; Бяла черква, Павликенско; Драгоево, Преславско; Касапкьой, Сев. Добруджа, все от нар. пес.), *огражд* 'кошара' (ЮИ); *ку̀цак гражд* 'вид детска игра на куц крак', *едногараж* 'няколко места, заградени с една ограда' (Трявна), *гра̀жданин, гра̀ждански, гра̀жданство, гра̀жданственост, гра̀жданка, гражданѐя се*. В западните български области са известни *гра̀джанин, гра̀джанка*, които са правилните фонетични съответствия в тези говори, а в по-старо време още *гра̀гянин, гра̀дянин, гра̀дянка*, сръбски форми, разпространили се във връзка със сръбската експанзия през 13—14 в. и ранното освобождаване на Сърбия; *белогра̀дче* 'самогризка, Scabiosa, Scabiosa columbaria' (Неготин); *белогра̀дчиче* 'белоградче, Scabiosa columbaria' (Велес), *всеград* 'събор, панаир', *самоград* диал. 'отделно място, заградено с плет', *градонача̀лник, градонача̀лство, градоустро̀йство, градоустро̀йствен*, МИ *Град* островче в Голямото Преспанско езеро със значителни остатъци от стари сгради, *Градежница* с. Тетевенско, *Градѐц* Котелско, *Γαρδίκι* на много места в Тесалия, Епир, Пелопонес, о. Корфу и пр. (обикновено обяснявано като по-старо състояние на *градьць*), *Градѐшница* с. Санданско и Врачанско, *Градѐшница* р. ЮИ Правец, Ботевградско, *Градище* вр. във Верила и Сливнишката планина, *Градишка река* д. приток на Гуцалската река, Самоковско, *Градещица* извор при чуката *Градище* СИ от с. Сенокос, Царибродско, *Градинище* при Степанова махала, СИ Босилеград, *Градишен дол* до Пелатиково, Кюстендилско, *Гражденица* р. извира С от вр. Картала в Тетевенската планина, *Градѐчница* д. приток на Искър, извира от вр. Ветрила, Ю Редина, Своґенско. — Срхр. *гра̑д*, словен. *grâd*, рус., укр. *го́род*, чеш. *hrad* 'ограда, яз', пол. *gród*, горлуж. *hród*, доллуж. *grod*, кашубски *gard*, полаб. *gord*. — Сродни с лит. *gar̃das* 'плет, ограда', лит. *gardiñ̃s* 'кошара', гот. *garþs* 'къща', стисл. *gardr* 'ограда, двор', ствиснем. *garto* 'градина', фригийски *Manegordum* 'град на Ман', алб. *garth (-dhi)*, стинд. *gṛha-* 'къща', авест. *gərəδō-* 'ад, подземно жилище'. Рус. *град, гражданин* от старобългарски. В отгласна степен към *град* стои бълг. *жерда* (вж.), чието наличие в славянските езици показва, че тая дума не може да бъде заемка от германски. Бълг. *градѝна* е заето в гр. диал. *γραδῖνα* 'вид грозде', алб. *grazhd* 'обор, конюшня', *gradinë, gardinë*, рум. *gard, grajd, grădină, grădişte*, и пр. са заети от съответните български думи.

град² 'валеж от (едри) ледени зърна'; стб. градъ (Супр., Син. пс.), градѣнъ (Ман. хр.). — Произв.: *гра̀дом* в нар. песни 'като град', *градя̀н* 'като град' в израз *градяни сълзи* 'сълзи като град' (Банско), *граду̀ша* 'вали град', *граду̀шка*, *граду̀шник* 'четвъртъците от Великден до Възнесение, в които не се е работело на полето, за да не вали град', *граду̀шница* 'една събота, в която не се работи срещу град', *съграждица* 'суграшица', *гръгьдса* 'удря град' (Габаре, Белослатинско; Враца), в клетви *градьо̀свам* 'удрям' (Странджа), *градондсен, градобѝтнина*. — Срхр. *гра̏д*, словен. *gràd*, рус., укр. *град*, чеш. *hrád*, пол. *grad*, доллуж. *grad*, сродни с лит. *grúodas* 'замръзнали буци кал' от ие. **ghrōdo-s* също, арм. *karkut* (**gəgrōdo*), лат. *grandō* 'град' с назален инфикс и стинд. *hrāduni* от ие. **ghrēd-*. За началния гутурал в староиндийски срв. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 126 и сл.

граду̀ня 'земна ябълка, Helianthus tuberosus' (СЗ). — Сродно с *груда* (вж.).

гра̀дус 'единица мярка за температура, за ъгли, спиртност и пр.'. — Чрез рус. *гра́дус* от лат. *gradus* 'стъпало, степен'.

градя̀, вж. *град*[1].

гражд, вж. *град*[1].

гра̀жданин, вж. *град*[1].

грай рядко 'мелодия на песен' (Раковски). — Произв.: *грая* 'пея' (Младенов, БТР, 471). — Срхр. *гра́ја* 'врява', *гра̏јати*, словен. *grájati* 'коря', рус. *гра́ять* 'крякам', пол. *zgraja* '(шумяща) група'. — Сродни с лит. *gróti, gróju* 'грача; рева; карам се', ствиснем. *krājan*, нем. *krähen*. От същия корен с наставка *-к-* е *грак* и пр. (вж.). — Рум. *grái* 'говор, реч', *grăí* 'говоря' са заети от български.

грак 'грачене'; стб. гракати (Симеонов сб. 1073). — Произв.: *гра̀кам; загра̀кам, загра̀кна; изгра̀кам; награ̀кам, награ̀квам; погра̀кна, погра̀квам; прегра̀кна, прегра̀квам* 'пресипва ми гласа'; *гра̀цам* 'занимавам се с празни работи' (Търново), *гра̀ча*. — Срхр. *гра́кати, гракта́ти*, словен. *grákati*, рус. *гра́кать*, укр., белорус. *грак* 'гарван', пол. диал. *grakać, grak* 'гарван', доллуж. *grakaś se* 'карам се'. — От ие. **ghrā-*. — Звукоподражателно с формант *-k-*, с който са и следните извънславянски съответствия: лат. *gracillo* 'куткудякам', *graculus* 'чавка', ствиснем. *chragil* 'бъбрив', стнорд. *kragilōn* 'бърборя'. Срв. и *грай*.

грам 'единица мярка за тежест'. — Произв.: *грама̀ж, килограм*. — Чрез рус. *грамм* и нем. *Gramm* от лат. *gramma*, заето от гр. *γράμμα* 'буква; $^1/_{24}$ от унцията'.

грама̀да 'голям куп; заградено място в реката, гдето се лови риба зимно време' (Бобошево, Станкедимитровско); стб. грамада (Ман. хр.). — Произв.: *грама̀ден* в говорите 'който живее в грамада или има някакво отношение към грамада (напр. змия)', оттам *грама̀дница* 'змия, която живее в грамада камъни'; *грама̀ден* 'огромен' е заемка от руски; *грама̀жданка* 'вид птица' (Шишковци, Кюстендилско), *граму̀да* 'подутина по тялото; буца пръст' (Радуил, Самоковско), *грму̀да* 'купчина' (Ошане, Белоградчишко), *гърму̀да* 'буца пръст; група хора или животни' (Момчиловци, Смолянско), *гараму̀да* 'снежна топка' (Приморско, Бургаско), *граму̀шка* 'грудка' (Говедарци, Самоковско); *награма̀дя, награма̀двам*, МИ с. *Грамада* в Кулско, разположено на два големи хълма; с. *Грамаждано*, Кюстендилско; *Грамада дереси* суходол СЗ Горнослав, ЮИ Асеновград; *Гра̀матник* д. приток на Тополница при с. Душанци. — Срхр. *гро̀мила*, контаминация на *гомила* с *грама̀да*, словен. *gramáda, grmáda*, рус. *грома́да*, укр. *грома́да*, чеш. *hromada*, пол. *gromada*, горлуж. *hromada*, доллуж. *gromada*. От праслав. **gramādā* в български с асимилация *о — а > а — а* от по-старата форма *громада* (вж.). Вж. и *гром, с-громоля̀свам, о-громен, грумак*. — Заето в рум. *grămádă* и алб. *gërmadhë*.

грама̀тика 'дял от езикознанието'; стб. граматикиꙗ (Кирил. жит.), граматикъ (Бол. пс.). — Произв.: *граматѝк* остар. 'книжовник, грамотен човек', *граматѝчка; граматика̀р, граматика̀рка, граматика̀рски; граматѝчен, граматѝчески*, МИ *Граматѝково* село в Странджа, *Граматѝковец* рид З Любовка, И Сандански, *Граматѝцкото* местност край Момчиловци, Смолянско. — Чрез рус. от лат. *grammatica* заето от гр. *γραμματική τέχνη*, производно от *γράμμα* 'буква'. *Граматик* в значението 'грамотен човек' е заето направо от гръцки.

гра̀морен 'голям, обемист (за товар)' (Ботевград). — От *гла̀морен* (вж.) с асимилация.

гра̀мота и **грамота̀** 'официален документ за удостояване'. — Чрез рус. *грамота* от гр. *γράμματα*, мн. ч. от *γράμμα* 'буква, (нещо) написано'.

гра̀мотен, грамо̀тен 'който знае да чете и пише'. — Произв.: *грамо̀тност, неграмо̀тен, неграмо̀тност*. — От рус. *грамо́тный* производно от рус. *грамота*, вж. *грамота*; срв. и *ограмотя̀, ограмотя̀вам*.

гра̀мотник 'граматик' (Бесвина, Леринско). — От гр. *γραμματικός* със замяна на суфикса с бълг. *-ник*.

грамофо̀н 'апарат за възпроизвеждане звукови записи върху специални плочи'. — Произв.: *грамофо̀нен, ра̀диограмофо̀н*. — От фр. *gramophone*, фабрична марка, образувана в началото на 20 в. от гр. *γράμμα* 'буква' и *φωνή* 'глас, звук'.

граму̀да диал. 'буца'. — Произв.: *граму̀дест*, вж. *грама̀да*.

гран[1] ж. рядко, диал. 'нещо гранясало'. — Произв.: *граня̀* 'имам вкус на развалено (за масло, мас)', *грани̇̀в, гърли̇̀в, грани̇̀вост, грани̇̀ло* 'нещо граниво, с цвят на гранясало', *грани̇̀лка* 'боя с цвят на гранясало', *граня̀сам, граня̀свам; вграня̀вам се, вграня̀ва се, вграня̀свам се, вграня̀сам; заграня̀; изграня̀сам; награня̀, награня̀вам; разграня̀ се* 'възпалявам се — за рана'; *гърнича̀свам* 'гранясвам' (Врачанско). — Без съответствия в останалите славянски езици. — От праслав. **gar-nь* производно от корена на *горя̀* (вж.) с първоначално значение 'горене', поради особения вкус на гранясалата мазнина, Младенов ЕтР, 109. За формата срв. *бран* от *бо̀ря*.

гран[2] ж. в съчетанията *едра гран* 'благун, Quercus conferta' (Софийско) *ситна гран* 'ситна грани̇̀ца, Quercus pubescens' (Горни Лозен, Софийско). — Произв.: *граника* 'благун' (Софийско), *гърни̇̀ка* 'зимен дъб, Quercus sessiliflora' (Малко Търново), *гърни̇̀чов* (Странджа), *грани̇̀чаво* 'благун' (Трънско), *граница* 'вид дъбово дърво само за горене, Quercus pubescens' (СЗ), *граница, гръница* 'благун, Quercus conferta' (Софийско, Трънско), 'бял дъб, Quercus pedunculata' (Мъглиш, Казанлъшко), *едра граница* 'благун, Quercus conferta' (Софийско), *бяла граница* 'бял дъб, Quercus pedunculata' (Келифарево, Търновско), *гарни̇̀ца* (Ятрос, Визенско), *гърница* 'зимен дъб, Quercus sessiliflora'. — Срхр. *гра̀ница* 'благун, Quercus conferta'. — Сродно с *грана*[1], *грозд* (вж.). Дъбът е характеризиран като силно разклонено дърво. За образуването вж. *гран*[1].

гран[3] 'чиле, конци'. — Произв.: *гра̀нка, гра̀нче* 'витка прежда, конци'. — От нем. *Garn(knäuel)*, срв. *гаркиня*.

гра̀на[1] диал., в нар. пес. 'клонче, вейка'. — Произв.: *грановит* диал., в нар. пес. 'клонест', *гра̀чка, гря̀нка* 'пръчка' (Осеновец, Коларовградско), *многогра̀нен*. — Срхр. *гра́на, гра̀ница* 'клонче', рус. *гран* 'ствол'; срв. *гро̀нка*. Рум. *creanga* и арум. *crancă, grangă, crangă* са заети от български.

гра̀на[2] остар. 'стена на кристал'. — Произв.: *гра̀няв* 'ръбест' (Трън). — Срхр. *гра̀на* 'горната плоскост на стъпалото на човешкия крак', рус. *грань* 'граница, граничен камък', укр. *грань* 'ъгъл, ръб, граница', чеш. *hrana* 'граница, ъгъл', словаш. *hraň* 'куп дърва, клада', пол. *grań* 'ъгъл, граница', горлуж. *hrań*, доллуж. *grań* 'ръб'. От праслав. **grānь*, **grānā*, сродно със ствиснем. *grana*, англосакс. *granu*

'мустак', швед. *grån* 'бор', ирл. *grend* 'брада', алб.-гегийски *krane* 'бодил, трън'. — От български е гр. диал. (Аркадия) *γράνα* 'дълбока бразда за синур'.

граната 'артилерийски снаряд'. — Произв.: *гранатен, гранатохвъргачка.* — Чрез рус. *граната* от итал. *granata* 'нар' от лат. *mālum grānātum* 'зърнеста ябълка'.

грандиозен 'величествен'. — Произв.: *грандиозност.* — Чрез рус. *грандиозный* от итал. *grandioso* 'величествен', производно от *grande* 'голям'.

грандоман 'високомерен, надут човек'. — Произв.: *грандоманка, грандомански, грандоманство, грандомания.* — От рум. *grandoman, grandomanie*, образувано от фр. *grand* 'голям' и *manie* 'мания

гранисвам таен говор 'събарям, катурвам' (Смолско, Пирдопско). — От алб. *gramis, gremis* 'хвърлям, събарям', заето от гр. *κρεμνίζω* 'събарям, срутвам'.

граница 'предел, межда'. — Произв.: *граничен, граничар, граничарски, граничарство, гранича; безграничен, задграничен* (от рус. *заграничный*); *огранича, ограничавам, ограничен, ограниченост; пограничен* (от рус. *пограничный*); *разгранича, разграничавам.* — Срхр. *граница*, словен. *grânica*, рус. *граница*, укр. *границя*, чеш. *hranice*, пол. *granica*. Производно от прасл. **grānь, *grānā*, вж. *грана*[2]. L. Tesnière, BSL 30, 174—195, смята, че думата стои във връзка с обичая да се маркират границите с врязани в дърветата знаци. За значението срв. рус. *рубеж* 'граница', производно от *рубить* 'сека'. — Рум. *graniță* е заето вероятно от български.

гранулом 'гранулационна тъкан с бактерии на върха на зъбния корен'. — Заето чрез фр. *granulome (dentaire)* или нем. *(Wurzel)granulom*; изкуствено образувано от лат. *granulum*, умалително от *granum* 'зърно' с гръцка наставка *-(o)ma-*.

граня, вж. *гран*[1].

граняв, вж. *грана*[2].

грапа[1] диал. 'неравност; вдлъбнатинка, дупчица по лицето или тялото на човек, страдал от сипаница'. — Произв.: *грапав, грапавина, грапавост.* — Младенов, ЕтР. 109, предполага **grā-pā* с наставка *-pā*, както *дрипа*, пол. *grapa* 'стръмни, каменисти места; малка горичка', диал. *grapy* 'неравно място с ями и височини', чеш. (моравски диалект) *grapa* 'падина, пропаст', словаш. диал. *grapa* 'безплодна земя', които Sławski I, 341, обяснява като заемка чрез рум. *groapă* от алб. *gropë*, заето от южнославянското *гроб.* Би могло да се мисли и за контаминация между прасл. **grŏbā*, срв. гот. *groba*, ствиснем *gruoba* 'дупка' и прасл. **dupā*, срв. стб. дѹпина, чеш. *doupa, doupě.* В такъв случай алб. *gropë* и рум. *groapă* биха представяли кръстосване от бълг. *грапа* и *гроб.*

грапа[2] 'брана; гребло за събиране ситно сено, слама и пр.'. — Произв.: *грапя.* — Вероятно чрез итал. *grappa* 'кука', от ствиснем. *krāpfo* 'кука, кука с дръжка', заето преди високонемския лаутфершибунг. Рум. *grapă* е заемка вероятно чрез български. В български е настъпила контаминация в значението с *грабли*, вж. *грабя.*

грапча таен говор 'пиша' (Смолско, Пирдопско). — Произв.: *грапчано* 'писмо', *грапчаджия* 'писар'. — От аориста на гр. *γράφω* 'пиша' *ἔγραψα* > сев. гр. **grapša* > *грапча.*

гра̀сла диал. 'мангал от пръст'. — От гр. *γλάστρα* 'ваза, саксия, гърне' (стгр. *γάστρα* 'корем; тумбеста ваза'), отдето са заети също рум. *glastră* 'ваза, саксия', срхр. *gòstare* 'шише(нце)', алб. *gastarë* 'стъкло', вж. R. Bernard, BSL 44, 1, стр. 93.

граснѝя таен говор 'кобила, кранта' (Смолско, Пирдопско). — От цигански *grasni* 'кобила'.

грасня̀, вж. *гръст.*

гра̀тис 'безплатно; безплатен билет'. — Произв.: *гра̀тисен, гра̀тисчия.* — Чрез рум. *gratis* от фр. *gratis*, заето от лат. *gratis*, стегнато от аблативния падеж мн. ч. на *gratiis* 'с благодарности' от съществителното *gratia.*

граф 'лице с благородническа титла в Западна Европа и дореволюционна Русия'. — Произв.: *гра̀фски, гра̀фство, графѝня* (рус. *графи́ня*). — Чрез рус. *граф* от нем. *Graf.*

графа̀[1] 'колонка за вписване данни в документи, таблици и пр.'. — Произв.: *разграфя̀, разграфя̀вам.* — От рус. *графа́* 'рубрика', *графья́* 'част от печатарска машина', вероятно от гр. *γραφεῖον* 'маса за писане', срв. *гра̀фик.*

гра̀фа[2], вж. *гарафа.*

гра̀фик 'диаграма', **графѝк** 'художник, който работи графика', **гра̀фика** 'особен дял на изобразителните изкуства'. — Произв.: *графѝчен.* — Вероятно чрез рус. *гра́фика* или нем. *Graphik* от лат. *grafica*, заето от гр. *γραφική*, производно от *γράφω* 'пиша', срв. *графа, графит.*

графѝт 'вид мек черен минерал, който се използува за изработка на моливи, в металургията и пр.'. — Произв.: *графѝтен.* — Чрез рус. *графи́т*, нем. *Graphit* или фр. *graphite*, образувано по гр. *γράφω* 'пиша', срв. *гра̀фик.*

гра̀фкам 'вземам нещо бързо, ненадейно' (Момчиловци, Смолянско). — Неясно, може би от *гра̀бя.*

грах 'раст. Pisum sativum', **граф** 'боб, фасул, Phaseolus vulgaris' (Крушево, Велес; ЮЗ)). — Произв.: *див грах* 'орешак, Lathyrus tuberosus; жълто шекерче, Lathyrus pratensis', *диви грах* 'грашица, Onobrychis', *змийски грах* 'глушица, Vicia', *мазаре грах* 'грах, Pisum sativum', *пунски грах* 'шекерче, Lathyrus sativus', *пъстър грах* 'кичурка, Coronilla varia', *цървен грах* 'боб, фасул, Phaseolus vulgaris' (Велес, Охрид), *грахо̀р* 'звездан, Lotus' (Брезье и Безден, Своге̇нско), 'фий, Vicia sativa', *градр* (Веригово, Карловско; Радуил, Самоковско), *гра̀ор* 'тревисто растение' (Ошане, Белоградчишко; Шишко̀вци, Кюстендилско), *греор* 'фий, Vicia sativa' (Брестовица, Пловдивско) с диал. *-ре-* вм. *-ра-*; *грахорѝна, граворика* 'Lathyrus cicera' (Велес), *грахорѝца, грахориче, граориче* 'фий, Vicia sativa' (Костенец, Ихтиманско), *грахо̀л* 'зърна, подобни на грах, примесени в житото; суграшица', *грахулец* 'секирче, Lathyrus', *грахулки : на грахулки* 'на топчета', *граха̀лка* диал. 'надебеление на нерв', *гра̀хов, граховѝна* 'грахово стъбло', *гра̀шок* 'грах, Pisum sativum' (Мориово), *гра̀шка* 'грах, Pisum sativum' (Софийско), *грашец* 'еспарсет, Onobrychis arenaria', *грашица* 'Onobrychis; лопен, Verbascum thapsiforme', *граша̀рко* 'който обича грах', *гра̀шина* 'стъбло на грах'. — Срхр. *гра̏х*, словен. *gràh*, рус. *горо́х*, чеш. *hrách*, словаш. *hrach*, пол. *groch*, горлуж. *hroch*, доллуж. *groch*, полаб. *gorch.* — Сродно с лит. *garšas* 'пищялка, Angelica silvestris', *graš-*

va̍ 'Aegopodium podagraria', латв. *gõrsa, gârsa, gāršas* 'Aegopodium podagraria', стинд. *ghárṣati* 'трия, стържа', *ghr̥ṣ-ṭá* 'стрит'. За значението срв. лат. *pisum* 'грах' от *pinso, triticum*, букв. 'стрито', *пшени̍ца* (вж.) и др. Както се вижда от староиндийските примери, първоначално *грах* означава 'нещо, което се стрива (и след това се яде)'. Гр. диал. *γράχος*, алб. *groshë* 'боб', *grashinë* 'вид фураж', тур. *gerah* са заети от български.

гра̀хвам, вж. *гро̀хам.*

гра̀цам, вж. *грак.*

гра̀ция 'очарователност', **грацио̀зен** 'строен'. — Произв.: *грацио̀зност, неграцио̀зен.* — Чрез рус. *гра́ция, грацио́зный* от итал. *grazia, grazioso.*

гра̀ча, вж. *грак.*

гра̀ша, греша̀ 'попарвам трици и царевично брашно за храна; разбърквам сено и слама за храна на добитък' (Костенец баня, Ихтиманско; Софийско; Ямболско), **гра̀шим** 'забърквам кърма за животни' (Говедарци и Радуил, Самоковско). — Произв.: *гря̀шка* 'топлина, пек' (Нова Надежда, Хасковско). — От корена на *грѐя* (вж.) със суф. *-s-* е получено прасл. **grěxъ, *grěšiti* 'правя нарушение на морални предписания'. В горните български диалектни думи е запазено първоначалното значение 'пек, горещина'. За семантиката на *гра̀ша, гра̀шим* срв. *па̀ря, запарвам трици*, а *-а-* от *-ѣ-* поради често срещаща се диспалатализация на *-r-* пред *-ě-*, срв. *трава*, край *трева*. Би могло да се допусне и връзка с ие. **ghors-*, от който е и *грах* (вж.), срв. особено стинд. *ghr̥ṣ-ṭa-* 'стрит'.

греб диал. 'шепа', **греба̀** 'вземам с лъжица, лопата и пр. течност, пясък и пр.'; стб. грєти, грєбѫ (Зогр.), грєбєниѥ 'гребане' (Зогр.), грєбищє 'гробище' (Зогр.), погрєти 'погреба' (Зогр., Сав. кн., Супр.), погрєбєниѥ (Зогр., Сав. кн., Супр.), погрєбитєль (Супр.), погрѣбати (Зогр., Син. пс., Супр.), погрѣбаниѥ (Зогр., Сав. кн.). — Произв.: *грѐбвам, гре̑бна, греба̀ло, греба̀лка, гребу̀ла* 'гребло, с което се огриба жито пред веялка' (Веригово, Карловско), *гребу̀ля* 'гребло' (Пирот), *гребло̀, гребѐц, греба̀ч* 'гребло за огън' (Мандър, Мала Азия), *греба̀чка* диал. 'уред за изгребване жар от пещ', *гребеница* 'загоряло мляко на дъното на съд' (Родопите), *грибу̀ч* 'гребло за огън' (Дервент, Дедеагашко), *гриба̀ца* 'гребло за огън' (Ятрос, Визенско) — в последните две думи *и* вм. *е*, поради неударeност, *грѝбам* 'хващам здраво, сграбчвам' (Банско) (вж.), *вгрѐпцам* 'сграбчвам' (Банско); *догреба̀, догрѐбвам; загреба̀, загрѐбвам, загрѐбам* 'хващам нещо със заобикаляне от две страни' (Врачанско), *за̀гребки* 'чоп' (СЗ), *за̀гребци* 'кълчища' (Кюстендилско), *за̀гребуш* диал. 'чул за кон, магаре и пр.'; *изгреба̀, изгрѐбвам, изгрѝбам; нагреба̀, нагрѐбвам, нагрѝбам; огреба̀, огребвам, огрѝбам; отгреба̀, отгрѐбвам, о̀тгреб; погреба̀, погрѐбвам, погребѐние, погреба̀л* диал. 'погребение', *погреба̀лен, по̀греб* 'барутен склад', диал. 'гощавка след погребение; заравяне на лозе през есента' (Охрид), *погреба̀ч* диал. 'гробар'; *разгреба̀, разгрѐбвам; сгрѐбцам, сгрѐбцвам* диал. 'сграбчвам'; *согрѐби* 'ситни пъпчици по тялото; според народната медицина, явяват се, когато човек мине през място, ровено от куче', вж. *сугреби*, МИ *Гребка* при Гълъбник, Радомирско. — Срхр. *грѐпсти, грѐбем*, словен. *grébsti, grébem*, рус. *грести́, гребу́*, стчеш. *hřesti*, пол. диал. *grześć, grzebę* 'греба', *po-grześć, za-grześć* и пр. от корен, който в други степени на коренната гласна е застъпен в *гра̀бя, гроб, грѝба*, вж. на съответните места. — Сродно с лит. *grė́bti, grė́biu* 'греба', алб. *kreh*, гег. *kref* 'чеща, реша', *greh* 'скъсвам' (от **greb-skō*), стшвед. *groeva.* B e r n e k e r, 1, 347—348,

отделя *greti 1* със значение 'грабвам; греба с лопати' и **greti 2* 'греба пръст и пр., чеша, погребвам'. — Рум. *greblă* е заето от български.

грѐбен 'уред със зъбци за ресане на коса, брада и пр.; планинско било'. — Произв.: *кокоши гребен* 'раст. Clavaria', *петелев гребен* 'хлопка, Rhinantus', *петльов гребен* 'момкова сълза, Polygonatum'; *ребрика*, Gladiolus', *гребенец* 'уред със зъбци за разчесване на конопени повесма' (СЗ), *грѐбенци* 'уред за влачене на вълна' (Шишковци, Кюстендилско), *гребенàр, гребенàрски, гребеновѝден*, МИ *Гребен балкан* дял от Етрополската планина, *Грѐбен дол* планински поток от Троянската планина, *Гребенòр* при Бобошево, Станкедимитровско, *Гребенец* дял от Чатал балкан, И от Сливенската планина, *Гребенец* ЮЗ Михалково, Девинско, ЛИ *Гребенчаров*. — Срхр. *грȅбēн*, словен. *grebȇń*, рус. *грéбень*, *грéбня*, укр. *гребiнь*, чеш. *hřeben*, словаш. *hrebeň*, пол. *grzebień*, доллуж. *grjebjeń*, производно от *греба* (вж.). Според B e r n e k e r, 1, 347, V a s m e r REW 1, 305, консонантно склонение **greby*, **greben-e*, според S ł a w s k i 1, 368, с наставка *-enь*, сродна с *-eno* в бълг. *вретено*. — Бълг. *грѐбен* е заето в гр. диал. *γρέμπανος*, *γρεμπανότοπος* и пр. 'стръмнина, пропаст, скали' и в рум. *grébăn*.

грѐбка обикновено **грѐбки** 'изпражнение на коза, овца и пр.' (Банско), **грѐбушки** 'тор от дребен рогат добитък' (Кичевско). — Произв.: *грѐпкам* 'cacare (за теле, яре, дете)', *суши-грѐпка* 'голям скъперник'. — От *гребà* (вж.), т. е. 'това, което се изгребва (от кошарите)'.

гред 'слог на нива' (СЗ). — МИ *Гредовете* ниви ЮИ Новоселци, Видинско. — Словен. *gręd* ж., род. п. *gredî*.— Лит. *grindis*. В български език е настъпила промяна на рода. — Рум. *grind* 'издигната земна част в блатиста местност' и унг. *gerend* 'издигната земна част' са заемки от български.

гредà 'дълго, дебело дърво за строеж' (СЗ), 'процеп на плуг'; стб. грѧда (Номоканон от 13 в.). — Произв.: *грѐдов, грѐдник* 'железен клин, който свързва предния колесар на колата с опашницата' (СЗ), *гредѝца* 'горна част на чорапа' (Каменица, Кюстендилско), *гредорѐд*, МИ *Гредаро* в Пирин, *Гредарнико* при Разлог. — Срхр. *грéда* 'греда; пясъчна коса (ивица) край река, езеро и т. н.', словен. *grẹ́da*, рус. *грядá* 'леха; редица; пясъчна коса', *грядка* 'прът за простиране на дрехи', укр. *грядá*, чеш. *hřad'a* 'греда; леха; прът', пол. *grzęda* 'прът, леха', по лаб. *gṛ́oda*, горлуж. *hrjada* 'греда; леха', доллуж. *grěda* 'пръчки, на които кацат кокошките; леха'. — От прасл. **gręda*, лит. *grindas*, *grindà* 'покрив от пръти в обор', *grandai* 'летви', стпрус. *grandico* 'талпа', стисл. *grind* 'плетеница'. Срв. и *гред, гредел, греж*. — Бълг. *греда* е заето в гр. диал. *γρεντά*, *γρεντιά* 'греда, напречна греда в покрив, ребро; леха' и в рум. *grindă* 'греда', със запазени следи от старата носовка. Бълг. диал. *грѝнда* (СИ) е обратна заемка от румънски, срв. и укр. *грúнда* 'малка лавица, полица, процеп на рало', заето също от румънски.

грѐдам диал. 'идвам, дохождам', **грѐндам** (ЮЗ) със запазени следи от стб. ѧ, **грѐди** таен говор 'хайде' (Скребатно, Гоцеделчевско), **грядỳще** книж. остар. 'бъдеще' (от рус. *грядущее*); стб. грѧдѫ, грѧсти (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *гредю̀ва* таен говор 'иде' (Скребатно, Гоцеделчевско), *грѐдвам* таен говор 'идвам' (Горно Сахране, Казанлъшко). — Срхр. *грéдēм*, *грéсти* (в югозап. области), *грêм*, словен. *grẹ́dem* и *grẹ́m* 'отивам', рус. *грядý*, *грястú* 'отивам, вървя; идвам' (а вероятно и пол. диал. *gręda̜* 'средно бърз ход — за кон), *grędo, grędko* 'бързо', което според S ł a w s k i 1, 344, е заемка от ствнем.

gerant. — От прасл. **gręda*. Сродно с лит. *grìdyti* 'ходя, скитам', гот. *grid* ж. р., вин. п. 'стъпка, ход; стъпало', лат. *gradior* 'ходя, крача', авест. *aiwi-gərəδ-mahi* 'започваме', ирл. *in-greinn, do-greinn* 'преследвам' (без назален инфикс срв. стб. **лєжѫ** срещу **лѫжаꙗ** 'квачка)' от ие. **ghre(n)dh-*.

гредѐл 'процеп на плуг' (СЗ). — Срхр. *грѐдель*, словен. *grédəlj, grédlja*, рус. *грядúль, гредúль, градúль*, чеш. *hřídel*, словаш. *hriadel'*, пол. *grządziel*. — Според едни заето от герм. **grindila*, англосакс. *grindel* 'резе', ствиснем. *grintil, grindil* 'резе; процеп на плуг' (Vasmer 1, 315), според други германските думи са заети от праславянски (Machek, 148), а според трети — думите са прасродни (Sławski 1, 365). Рум. *grindei* е заето от български.

греж(д)[1] диал. 'чеп, чвор'. — Произв.: *сгреж* 'чеп, чвор' (Воденско, Котленско), *грѐждел* 'особен вид дървена заключалка' (Берковско). — От **grěždь* < **grezd-jь*, производно от *грезд* (вж.), Младенов, БТР 472. Може би и кръстоска от *грезд* (вж.) и *глужд* (вж.).

греж(д)[2] 'продълговат рид' (Оряховско). — Произв.: *грѐсчица* (вм. *грежд-чица*) 'неразорано място в нива', МИ *Грежденик* местност Ю Извор, Босилеградско, *Грештà* (вм.*Греждта*) склон с ниви при Дражан, Белослатинско. — Производно от *гред* (вж.) със старинната наставка *-jь*, срв. *гражд* покрай *град* (вж.).

грезд 'грездей на бъчва' (Коларовград, с член *грѐздьо*). — Произв: *грезде* диал. 'ръчка, дръжка', *грѐздей* 'втулка на канела на бъчва; чеп на дърво; мъжки детероден орган', *грездя* диал., рядко 'правя резки по нещо, браздя'; *загрѐздя, загрѐздвам; изгрѐздя, изгрѐздвам; нагрѐздя, нагрѐздвам*; МИ *Греэдов баир* при Мадлеш, Грудовско. — Рус. диал. *грезнó* 'чепка плодове', *грѐздень* 'два ореха или бадема (плод) срасли' в отглас към *грозд* (вж.), Vasmer, REW, 1, 310, сродно и с *гранка, грана* (вж.), Ст. Младенов, ГСУ — ИФФ 13—14, 1920, 39—41; AfslPh 33, 1912, 13—14.

Грезен равнина между водни ръкави Ю Калековец, СИ Пловдив, *Гризнò блато*, извор при Жеравна, Котелско, *Грезнúца* рекичка при Търнава, Белослатинско, производни от изчезналото бълг. **грез*, срв. стб. **по-грѧзнѫти** 'потопявам' (Зогр., Супр., Мар.). — Срхр. диал. *грѐзнути, грѐзнем* 'потъвам, затъвам' (в Хърватско), *грѐзнути* диал. 'бликвам, покривам (за вода)', словен. *grêz* м. р. 'тиня, мочурище', *grêz* ж. р. 'мека, дълбока мръсотия', рус. *грязь* 'мръсотия, тиня', *гря́знуть* 'потъвам в тиня, кал, мръсотия', чеш. *vy-hřeznouti* 'изпадам', словаш. *hriaznúť* 'потъвам (в сняг)', пол. *grzęznąć*. От праслав. **grězь*. От бълг. заето гр. диал. *γρίνζι* 'мръсотия' със запазена носовка. С друг отглас стб. **погрѫзнѫти** (Супр., Ман. хр.), срхр. чак. *грузӣт* 'потапям', словен. *grozìti* 'потъвам', рус. *груз* 'товар', *грузúть*, укр. *грузь* 'блатисто място, мочур', словаш. *zahrúžiť' sa* 'потъвам', пол. *grążić* 'потапям' е застъпен в лит. *grimstù, grimzdaũ, grim̃sti* 'потъвам', *gramzdaũ, gramzdýti* 'потапям', *gramzdùs* 'потъващ на дълбоко'; срв. *загрезна* и *угрезна*.

грем 'марш!', **грѐмосам, грѐмосвам** 'махвам (се)' (Бесвина, Леринско). — От гр. *γκρεμίζω* 'събарям, срутвам', Ал. Ничев, ИИБЕ 8, 1962, 343.

грѐмка 'топчица от овчи и кози изпражнения' (Котел). — Контаминация от *грѐбка* (вж.) и *грѐмно* (вж.).

грѐмно 'рснлив морски бряг, пясъчник' (Приморско, Бургаско). — От **гребьно*, от същия корен, който е и в *гребà*, срв. *грѐбушки, грѐбки* и пр.

грѐндам, вж. *грѐдам.*

грѐндзам 'плача тихо' (Видинско). — Рус. *грѐзить* 'бълнувам, бъбря; фантазирам; лудувам', *грѐза* 'бълнуване, дърдорене, сън, фантазия'. — Някои свързват с *гроза,* Vasmer, REW 1, 306. Българската дума се свързва добре по отношение на значение и фонетика с латв. *grem̃zt, gremžât, gramžît* 'ядосан съм, роптая, мърморя', но в такъв случай руските думи остават настрана със своята фонетика.

греници 'снопчета от конопени стъбла' (Шишковци, Кюстендилско). — Вероятно от **гребници.* Срв. особено рус. *гребень,* което освен 'гребен' означава и 'чесало, дарак за коноп'.

грѐпка, вж. *грѐбка.*

грѐпошнѝца 'изпражнения от коза, овца, мишка, птичка' (Банско). — От *греп* с обеззвучено *-б-* в края на думата *греб.*

грес 'гъста смазка за машина'. — Произв.: *гресѝрам, гресьо̀р* (< фр. *graisseur*), *гресьо̀рка* 'помпичка за гресиране'. — От фр. *graisse* 'мазнина, смазка'.

грѐфъл 'твърдо изпражнение' (Нова Надежда, Хасковско), **кѐрфъл** също (Чирпан). — Вероятно кръстоска от *грѐмка* и *кѐрфал* (вж.).

грѐх 'част от аршин, около 4 см.' (Севлиевско, Търновско, Тутракан и пр.). — Неясно. — Срв. рум. *gref* също.

грѐхна диал. 'отрупвам се с плод (за овошки)', **грѐхот** диал. 'когато овошките са отрупани с плод' (?): *грехот е на всѫде.* — Произв.: *угрѐхвам, угрехна* 'клюмвам, отпадам'. — От един произход с *гро̀хам* (вж.). — Начално значение 'отпущам се, висвам'. За отгласната степен срв. лит. *grekšeti.*

грешà[1] 'бъркам трици за добитък', вж. *грàша.*

грешà[2], **грѐшен,** вж. *грях.*

грѐшка[1], вж. *грях.*

грѐшка[2] 'място, гдето има много червени боровинки' (Говедарци, Самоковско). — Вероятно от *греж(д)*[2] (вж.), срв. *грѐсчица* диал. *(*гржд-чица)* 'неразорано място в нива'.

грѐя 'изпускам топлина; светя'; стб. грѣти (Сав. кн.), грѣꙗти (Зогр., Сав. кн., Супр.), съгрѣти (Син. пс.), съгрѣвати (Супр.). — Произв.: *грей* 'пек, горещина', *грѐйна, грѐйвам, грѐйно* 'топло' (Ботевградско), 'жално' (Гевгели), *грѐйка, грѐйчан* 'хубав, гиздав' (Котел), *грея̀чка* диал. 'топло място край огнището'; *вгрѐя, вгря̀вам; догрѐя, догря̀вам; загрѐя, загря̀вам, загря̀вка; изгрѐя, изгря̀вам, ѝзгрев, изгрѐй* диал. 'изток'; *нагрѐя, нагря̀вам, нагря̀вка, нагревàтел, нагревàтелен; надгрѐя, надгря̀вам; огрѐя, огря̀вам, о̀грев, огрѐва* диал. 'полза, изгода', *огрѐвка, огрѐвище* 'гориво, огрев' (Банско); *отгрѐя, отгря̀вам; погрѐя, погря̀вам; подгрѐя, подгря̀вам; прегрѐя, прегря̀вам; пригрѐя, пригря̀вам; разгрѐя, разгря̀вам (се), разгря̀вка; сгрѐя, сгря̀вам; угрѐя, угря̀вам, угрем* 'изгрев' (Плевня, Драмско) (вж.); *ясногрѐйчица.* — Срхр. *грѝјати,* словен. *grêti,* рус. *греть,* чеш. *hřáti, hřeji,* словаш. *hriat,* пол. *grzać, grzeję,* горлуж. *hřeć,* долнуж. *grěš.* — От прасл. **grěti, *grěją,* друга степен на корена, от който е и *горя̀* (вж.). Латв.

grẽmens 'киселини в стомах, врене на кисело', алб. *ngroh* 'грея, топля' (< **en-grēskō* от ие. **gʷhrē-*). Сродно с *грях* и *гряшка* (вж.).

гриб¹, грѝба¹, вж. *грип²*.

***гриб²** 'гъба'. Запазено в топонимията: *Грибът* Маданско, *Грибò* чукар при Станке Димитров, *Гриба* с. в Южна Албания, *Грибец* с. в Южна Албания, *Грибèшница* река в Калоферско, *Грибяни* с. в Северозападна Гърция; за *Гриба, Грибец* и *Грибяни*, срв. Селищев, Славянское население в Албании, София, 1931, може би и *Γρίβο* у Прокопий, срв. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и ном., 72. — Словен. диал. *grîb* 'вид гъба', МИ *Griblje*, рус. *гриб*, укр. *гриб*, чеш. *hřib*, МИ *Hřiby, Hřibov, Hřibiny, Hřibsko*, пол. *grzyb*, МИ *Grzyb, Grzybek, Grzybiszki, Grzybno*, горлуж. *hrib*, доллуж. *grib* от прасл. **gribъ*, което някои схващат като успоредна форма към праслав. **glibъ* > *глиб* (вж.), т. е. 'нещо лигаво', срв. и *глѝве* 'гъби по дърветата', вж. *глѝвам*, срв. Sławski 1, 373—374, и Vasmer 1, 308, които привеждат за сравнение лит. *grĕ̃ti* 'препянвам', *greĩmas* 'сметана; лигава утайка'.

грѝба² диал. 'градинарско гребло', **грѝбам** 'заривам (лозе)' (Охрид); стб. по-грибати (Супр.). — Произв.: *грѝбка* 'огрибка за нощви' (Нова Надежда, Хасковско); *догрѝбам, догрѝбвам; загрѝбам, загрѝбвам; изгрѝбам, изгрѝбвам, изгрибàч* 'сечиво за стъргане на дъно на каца'; *нагрѝбам, нагрѝбвам; огрѝбам, огрѝбвам, огрѝбка, огрибàч* диал. 'кацарско сечиво за оглаждане отвътре дъгите на бъчва'; *отгрѝбам, отгрѝбвам; разгрѝбам; сгрѝбам; угрѝбки* диал. 'останало от нещо огребано'. — *Грѝбам* е образуван въз основа на глаголи като *изгрѝбам, загрѝбам* и пр., получени от свършените глаголи *изгребà, загребà* по образеца *изпекà : изпѝчам, изтекà : изтѝчам* (вж.) и пр. *Гриба²* е отглаголно образуване. Заето в рум. *gripcă* 'вид стъргалка'.

грибàца 'гребло за огън' (Ятрос, Визенско). — Суфиксът може да бъде от гръцки или румънски, срв. *гребà*.

грѝбен 'бърдо на тъкачен стан' (Еникьой, Ксантийско). — Вместо *грèбен* (вж.), контаминирано с *грѝбам*.

грѝбло 'гребло' (Бабаески, Узункюприйско; Еникьой, Ксантийско; Лезгар, Малгарско; Софулар, Одринско; Еникьой, Узункьоприйско; Нова Надежда, Хасковско; Прилеп). — Вероятно *греблò* с редукция на неудареното *-е-* с отметнато ударение. Срв. обаче и *грѝбен*.

грив 'сив, пъстър (за гълъб, сокол, очи)'. — Произв.: *гривоòк, грѝвчо* 'куче с бял врат' (Котел; смесване с *грива*). — От един произход с новогр. *γρίβος* 'сивобял', *γρίβας* 'сив кон', рум. *griv* 'пъстър, на бели и черни петна', *grivă* 'куче с бели и черни петна'. Географското разпространение (Гърция—България—Румъния), както и липсата на съответствия в другите славянски езици, а също в старогръцки или турски, показват, че тая дума вероятно принадлежи на тракийския субстрат. Понеже в тракийски ие. *ē* преминава в *i*, срв. *Pulpudeva* > стб. Плъпъ-дивъ > нбълг. *Пловдив*, то *грив* от ие. **g(w)hrēwo-s* е сродно със стнорд. *grār*, ствиснем. *grāo, grāwer*, нем. *grau* 'сив' от ие. **g(w)hrēwo-s*, лат. *rāvus* 'сив, сивожълт' от **hrāvos* < ие. **g(w)hrēwo-s* или **g(w)hьrəwo-s*. Бълг. *грѝвест* = срхр. *грѝваст* и под. са производни от *грѝва* (вж.). Вж. Вл. Георгиев, Слав. фил., III, 13. Предположението, че рум. *griv* е заето от френски (Tiktin, v. Wartburg) не е вероятно. Френската дума *grive* 'дрозд' се обяснява с *graecus* 'гръцки', което е неубедително. Вероятно фр. *grive* 'дрозд' про-

излиза от галски (келтски) **grivo-* < ие. **gʷhrēwo-s* 'сив'; фр. *grivelé* 'с бели и черни (сиви) петна' може да бъде производно от *grive* 'дрозд' или да пази галската дума; същото се отнася и за фр. диал. *grive* 'крава с бели и черни (сиви) петна'. — Алб. *grifshë* 'сврака' е вероятно от същия произход.

грѝва[1] 'дълги косми по врат на животно'. — Произв: *грѝвест* 'вид гълъб' (Шишковци, Кюстендилско), *гривàр* 'черен див гълъб със сивобяла огърлица' (СЗ); със смесване на *грива* и *грив* (вж.), *грѝвен, грѝвяк* 'див гълъб' (Кесарево, Горнооряховско), *гривеч* 'вид гълъб с бяло около шията', *грѝвици* диал. 'кривици, пера от опашката на паток'. — Срхр. *грѝва, грѝваст*, словен. *grìva* 'грива; обрасъл с трева склон, синор', *grivìna* 'трева по синорите; морава', рус. *грúва* 'грива; тесен рид или редица хълмове около блато, низина и т. н.; подводна височина, пясъчен нанос', *гривýн*, чеш. *hřìva*, пол. *grzywa*, горлуж. *hriva*, доллуж. *griva*, от праслав. **grīvā* сродно с лит. *Gryvà* (име на село), латв. *grĩva* 'устие на река', *grĩvis* 'дълга трева', стинд. *grīvā* 'шия, врат', авест. *grīvā* 'шия, врат', гр. *δέρη* 'шия, врат' **gʷerwā*, от същия корен, от който е *гърло* (вж.).

грѝва[2] 'стая при входа на стара къща' (Габаре, Белослатинско). — Произв.: *грѝвица* 'вид пруст, през който се влиза в уземна къща'. МИ *Гривица*, село в Плевенско. — Може би от *грѝва*[1], с по-старо значение 'устие', срв. латв. *grĩva* 'устие на река'.

грѝвна 'украшение за ръка; обръч, обикновено неголям, който обхваща известна част на инструмент, прибор и т. н.'; стб. гривьна (Климент Охридски, Йоан Екзарх). — Срхр. *грѝвна*, словен. *grívna*, рус. *грúвна* 'медальон с верижка за носене на шия; голяма сребърна монета', стчеш. *hřivna* 'мерна единица за теглене на злато, сребро', пол. *grzywna* 'глоба, парично наказание', в стпол. 'парична единица', горлуж. *hriwna* 'марка (немска парична единица'. — От *грѝва*[1] (вж.), тъй като първоначално **grivьna* е означавало 'огърлица'.

грѝвос, грѝвус 'жълточервена пръст, с която поставят шарки в стаите' (Веригово, Карловско). — Произв.: *гривòсам* 'боядисвам долна част на стената с друг цвят', *гривосѝя* също (Софийско), *гривозѝя* 'лимонит, железен окис'. — Вероятно от *грива*[1] (вж.), както *белòсвам* от *бял*, като при *гривòсам* се е пазело още старото значение, т. е. 'правя ивица в долния край на стената (= 'гривна'), различно оцветена от стената'. От глагола е образувано *грѝвус*, както *скòпос* при *скопòсвам* (вж.), а глаголното съществително е употребено за означаване на материята, с която се извършва това декориране на къщата.

гриж 'дебел вълнен плат' (Драмско, Гоцеделчевско), 'женска вълнена горна дреха някъде с ръкави, употребявана като булчинска премяна, другаде сукман' (ЮИ Тракия и малоазийски бълг.). — Произв.: *грѝжа* 'плат за сукман, шаек' (Ю Тракия), 'къса горна мъжка дреха без ръкави' (Сачанлии, Гюмюрджинско; Малък Дервент, Димотишко), *грѝшка* 'дълга моминска дреха' (Момчиловци, Смолянско), 'горна дреха на мъж с ръкави' (Чаталтепе, Мала Азия), *грѝжници* само мн. 'потури от *гриж*' (Плевня, Драмско). — Въз основа на разпространението на думите може да се предполага връзка с итал. *griso* (17 в.) 'тежък сив плат', срв. и итал. *griggio* 'сив'. Срв. от същите райони *гунèл* (вж.) от итал. *gonnella*.

грѝжа 'тревога; старание да се направи нещо'. — Произв.: *грѝжен, грижòвен* (Ранинци, Кюстендилско: *грижòвна* 'тъжна'), *грижòвник, грижòвница, грижòвност, грижлѝв, грѝжа се; загрѝжа се, загрѝжвам се, загрѝжен, загрѝженост; нагрѝжа се; обгрѝжа се, обгрѝжвам се; огрѝжа се, огрѝжвам се; по-*

грижа се, погрижвам се; угрижа се, угрижвам се, угрижен; безгрижен, безгрижност, безгрижие. — Срхр. *грйжа* 'болки в стомаха', словен. *grîža* 'дизентерия', рус. *грыжа* 'херния, рана, болка'. — От праслав. **gryz-jā* от корена в *гриза* (вж.). За семантичния развой 'физическа болка' → 'потиснато душевно състояние', срв. *печал.* — Рум. *grijă, a griji, grijuliv* са заети от български.

гриза 'отхапвам малко със зъби от нещо твърдо'; стб. **гризеть** (Сав. кн., вм. **гры-**), **грызати, грызаниѥ** (Симеонов сб. 1076). — Произв.: *гризна, гризвам, гризан* 'обикновено име на мишка или плъх в детски разкази и приказки', *гризач; догриза, догризам, догризвам; загриза, загризвам; изгриза, изгризвам; нагриза, нагризвам; обгриза, обгризвам; огриза, огризвам, огризки, огризляк* 'огризки' (Желюша, Царибродско); *отгриза, отгризвам; погриза; подгриза; прегриза, прегризвам; пригриза, пригризвам; прогриза, прогризвам; разгриза, разгризвам; сгриза, сгризвам; угриза, угризвам, угриз* диал. 'огризки' = *угризина.* — Срхр. *грйзе̑м, грйсти, грйз* 'полусмляна храна в стомаха' (в Херцеговина), 'болка при стомашно страдание', словен. *grísti, grízem, grîz* 'гризене; полусмляна храна в сто маха', *gríza*, рус. *грызу́, грызть*, укр. *гри́зти*, чеш. *hrýzti*, словаш. *hrýzt'*, пол. *gryźć*, горлуж. *hryzać*, доллуж. *gryzaś.* — От праслав. **gryz-*, сродно с лит. *gráužti* 'гризя', *grūžtis* 'пронизващи болки', гр. *βρύχω*' скърцам със зъби'. — Гр. диал. *γρύζαβος* 'свадлив; непоносим' от бълг. **гризав, γρυζάγα* 'раздор, свада' вероятно от бълг. **гризага*, срв. за образуването *ножага, мъжага* и пр., *γρυζαβίζομαι* 'карам се' (срв. *какво сте се загризали*, т. е. 'защо са тези лоши отношения между вас') са заети от български.

грим 'козметично средство за преобразяване на човешкото лице'. — Произв.: *гримирам, гримьор, гримьорка, гримьорна, гримировка.* — Чрез рус. *грим* от фр. *grime*, заето от итал. *grimo* 'набръчкан'.

гримаса 'изкривяване на лицето поради болка, неудоволствие и пр.'. — Произв.: *гримасafnича* (от рус. *гримасничать*). — Чрез рус. *грима́са*, от нем. *Grimasse*, заето от фр. *grimace*.

гримна, гримня, вж. *гривна.*

гримниче 'вид лютиче' (Софийско). — Може би от *гримна* (вж.).

гринда 'голяма издялана греда' (Сев). — Заето от рум. *grindă*, което от своя страна е заемка от стб. **грѧда**, вж. *греда.*

гринчаст диал. 'болен от живеница' (Геров). — Заедно със срхр. *грйнта* 'крастав', словен. *grinta, grintav* от нем. *Grind* 'краста, кел'.

грип[1] 'вид инфлуенца'. — Произв.: *грипав, грипозен; грипоносен.* — Чрез фр. *grippe* от рус. *хрип*, проникнало заедно с разпространилата се през 1782 г. епидемия, позната като 'руска инфлуенца'.

грип[2], **гриб** 'голяма рибарска мрежа, която се тегли от брега' (Черноморието). — От гр. *γρῖπος*. Крайното *-б* в *гриб* по образеца *гроб* (=*-п*): *гроба*, срв. диал. *оцеда* вм. *оцета, кибрида* вм. *кибрита* и т. н.

грис 'жито, смляно на едри зрънца'. — Произв.: *грисов.* — От нем. *Griess* 'едър пясък; грис'.

гриф 'шийка на струнен инструмент'. — От нем. *Griff* също.

гроàч, вж. *гр̀охам.*

гроб 'място с погребан мъртвец'; стб. гробъ (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), гробьнъ (Клоц., Супр.), гробнице (Асем., Супр.). — Произв.: *гр̀обе, гробàр, гробàрски, гробàрство, гр̀обище, гр̀обища, гр̀обищен, гр̀обен, гр̀обник* 'вампирясан човек, вампир; човек, наближил да умира; гарван', *гр̀обница, гробнѝца* 'вампирясана жена', *гробничàр* 'птица белогъзка, белотрътка, Saxicola oenanthe', *гробнина* в клетви *'дано ги даде* (пари) *по носилки и по гробнини'* (Гетевен), *гр̀обов, гроб̀овен, гробу̀ша* 'стара жена пред прага на гроба'; *загр̀обя, загр̀обвам; задгр̀обен; изгр̀обя, изгр̀обвам* диал.; *надгр̀обен; отгр̀обя, отгр̀обвам* диал. 'отравям мъртвец'; *разгр̀обя, разгр̀обвам* диал. 'разкопавам гроб'; *гробокопàч, гробокопàтел, б̀ожи гроб, божигр̀обски, божигр̀обец* 'божигробски калугер', *божогр̀обче* 'раст. богородиче, Calamintha officinalis', *безгр̀обен, безгр̀обник* 'за когото и в гроба няма покой'; МИ *Гробищàрец* кладенец в Голяма Раковица, Елинпелинско. — Срхр. *грȏб*, словен. *grȍb*, рус. *гроб* 'ковчег', чеш. *hrob*, пол. *gróbь*. От ие. **ghrobho-*, сродно с нем. *Grab* 'гроб' и с отглас в гст. *grōba* 'яма'. От същия корен с друга отгласна степен *грѐба, грàбя, (за)грѝбам* (вж.). Заето в рум. *gropniță* 'гроб', а също и рум. *goapă*, алб. *gropë.*

грогвец, вж. *гороцвѐт.*

грозà диал., в изрази като *иде ми грозд, грозà ми е* 'вили ми се грозно'; стб. гроза 'ужас, трепет' (Клоц., Супр.), грозьнъ 'страшен, ужасен' (Син. тр.). — Произв.: *гр̀озав* диал., *гр̀озен, възгр̀озен, пригр̀озен, су̀грозен, у̀грозен, грознѝк, грознѝца* 'треска' (Трън, Цариброд, Пирот), *чрѐвна грознѝца* диал. 'болест в корема', *грознѝчав, гр̀озничък, грознов̀ат, грознѐя* 'загрозя'; *огрознѐя, огрозня̀вам; погрознѐя, погрознявам, грозотà, грозотѝя, грозотнѝк, грозотнѝца, грозя̀* 'загрозявам', *гр̀ози се* 'сърди се, мръщи се' (Странджанско), *грозя̀* 'застрашавам' (от рус. *грозить*); *вгрозя̀, вгрозя̀вам; догрози, догрозя̀ва, догрозѐе; загрозя̀, загрозя̀вам; нагрозя̀, нагрозя̀вам; огрозя̀, огрозя̀вам; погрозя̀, погрозя̀вам; грозя̀щ* (от рус. *грозящий*). — Срхр. *грȍза* 'страх', *грȏзан* 'страшен', *грȍзити се* 'страх ме е, плаша се', словен. *gróza* 'страх', *grózen* 'страшен, ужасен', *groziti* 'заплашвам', рус. *грозá* 'буря, заплаха', *грóзный*, укр. *грозá*, чеш. *hrůza*, словаш. *hrôza* 'ужас', пол. *groza*, горлуж. *hroza*. Сродно с лит. *grażóti* 'заплашвам', латв. *grẽzuôt* 'заплашвам'. Съпоставката с гр. *γοργός* 'страшен, див', *Γοργώ* 'Горгона' е несигурна, поради фонетични мъчнотии. Младенов, ЕтР, 111, сравнява с лит. *grasà* 'заплаха, страх', *grasus* 'отвратителен', нем. *garstig*, лат. *fastidium.* Може да се предполага и старинна контаминация между **gorg-* и **gros-*. — Рум. *groază* 'страх, ужас', *grozav, groznik* са заети от български.

грозд 'чепка'; стб. гроздъ (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *гр̀озде, бабино грозде* 'раст. бяло прозориче' (Ловеч), *врапч̀о гроздие* 'много ситно бяло грозде' (СЗ), *гя̀волско гр̀озье* 'куче грозде, Solanum nigrum' (Велес), *змѝево гр̀озде* 'блатниче, Caltha palustris' = *змѝйно гр̀озде, змѝово гр̀озье* 'раст. Muscari botryoides' (Баница, Леринско), *змѝйско гр̀озде* 'гърличе, Chenopodium foliosum' (Копривщица), 'раст. Arum maculatum' (Разград) = *зъмѝнско гр̀озде* (Търново) = *зъмско гр̀озде, кок̀оше грозде* 'куче грозде, Solanum niger', *куково грозде* 'кукувича плюнка, Muscari racemosum; росопас, Fumaria officinalis' (Кайларско, Леринско, Воденско, Кукуш, Гуменджe), *кукувѝче гр̀озде* 'гугерки, Muscari', *куковичѝно гр̀озде* 'раст. Muscari botryoides' (Вощарани, Леринско, Велес), *кукàйчено гроз̀йе* 'кукувича плюнка, Muscari racemosum' (Дебър), *ку̀кавично*

гройзе 'тлъстига, Sedum' (Паланско), *кукувичина гро̀зде* 'кукувича плюнка, Muscari racemosum; росопас, Fumaria officinalis', *ку̀кувишко гро̀згье* 'вид тревисто растение' (Шишковци, Кюстендилско), *ку̀чешко гро̀зде* 'раст. Solanum niger' = *ку̀чово гро̀зде* (Бобища, Загоричане) = *ма̀чкино гро̀зие* 'Solanum niger' (Галичник, Крушово), *ластови̇̀чкино гро̀зде* 'кукавичино грозде, Muscari botryoides' (Пътеле, Леринско), *мѐчкино гро̀зде* 'жълто прозориче, Sedum'; за Ribes grossularia са известни редица съчетания като *влашко грозде* (Габрово), *нѐмско гро̀зде* (Търново), *отчьово грозде* (Рилския манастир), *пти̇̀че гро̀зде* 'дива лоза, Vitis vinifera' (Ловчанско), 'Lithespermum officinale', *татарско грозде* (Търново, Севлиево), *френско грозде* (Габровица, Пазарджишко; Бистрица, Софийско), *цариградско грозде* (Бистрица, Софийско; Ловеч), *змийско грозде* 'Arum maculatum' (Разградско), 'Chenopodium joliosum' (Копривщица), *Гро̀зда, Грозда̀н, Грозда̀на, грозда̀вец* 'дрозд, Turdus pilari', *гро̀здавъц* (Цариброд), *грозда̀и* само мн. ч. 'неоронен царевичен мамул' (Гевгели, Ениджевардарско). *грозда̀н* 'грозд' (Разложко), *гро̀здок* 'грозд' (Ярлово, Самоковско), *грозда̀р, грозда̀рка, грозда̀рски, грозда̀рство, грозда̀т, гро̀зден, гро̀здница* 'лозница, асма' (Велес), *гро̀зденица* 'грозде в мъст с хрян' (Коларовград), другаде 'ракия от джибри', *гро̀здов, гро̀здовица, гро̀здовче* 'шекерче, Symphoricapus racemosus' (Брезнишко), *грожди̇̀нье* 'джибри' (СЗ); *нагроздя̀ се, нагроздя̀вам се; гроздобѐр* 'време, когато се бере гроздето', 'септември' (Чопкьой, Търново, Узункюприйско), *гроздобѐрец, гроздобѐрка* 'берач(ка) на грозде', 'косер за рязане на гроздове' (СЗ), *гроздобера̀ч, гроздобера̀чка, гроздови̇̀ден, гроздолечѐние.* — Срхр. *гро̏зд*, словен. *gròzd*, рус. *грозд, гроздь*, укр. *гро́зно, гро́зло*, чеш. *hrozen*, словаш. *hrozno*, стпол. *grozno*. Друга отгласна степен към *грѐздей* (вж.), от същия корен, от който и *гранка, гра̀на, гра̀нка* (вж.). — Сродно с латв. *gręzns, gręzna* 'гребен на петел', ствиснем. *gras* 'трева', Vasmer 1, 310, и напоследък Вл. Георгиев, Балк. езикозн., 1, 71.

гро̀зен, вж. *гроза̀*.

грозла̀к 'място за вадене на плочи' (Извори, Пловдивско). — Укр. диал. *грузло* 'буца', пол. *gruzel* 'буца', стпол. *gruzła*, доллуж. *gruzla*, диал. *gruzdla* 'буца, парче'. — От **gruzd-*, успоредна форма към *груда* с наставка **-ъl-акъ*. За редуването *-d-*:*-zd-*, срв. *гњздав*, покрай пол. *gid*; *о* вм. *у* поради безудареност.

грозя̀, вж. *гроза̀*.

гром 'гръм' (Момчиловци, Смолянско; Нова Надежда, Хасковско; Чешнегирово, Пловдивско; Странджанско); стб. громъ (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), громъгласъ, громьнъ (Супр.), громовъ (Зогр.). — Произв.: *гро̀мен, гро̀мък* (Връбница, Софийско; в книжовния език като заемка от руски), *сгромо̀тя* 'да изгърмя, да избухтя' (Църско, Битолско), *громо̀тник* 'епитет на св. Илия в нар. песен' (Пиротско), *гро̀мол* диал. 'гърмеж, ехтеж', *громоля̀* диал. 'нападам, изобличавам'; *сгромоля̀ се, сгромоля̀сам се.* — Срхр. *гро̑м*, словен. *grȏm*, рус. *гро́м*, укр. *грім*, род. п. *гро́му*, чеш. *hrom*, пол. *grom*, горлуж. *hrom*. Отгласна степен към *гръм*[1] (вж.). Със същата отгласна степен в останалите ие. езици е сродно с лит. *gramėti* 'падам с шум; сгромолясвам се', гр. *χρόμος* 'шум, буря', *χρόμαδος* 'шум, скърцане', авест. *granta* 'разядосан'. От ие. **ghrom-*, срв. *грамада*.

грома̀да диал. 'грамада'. — Произв.: *грома̀дница* 'епитет за змия, т. е. която се крие в купища камъни'. — Срхр. *гро̀мила* (с контаминация с *гомила*, срв. *могила*), словен. *gromáda, grmáda*, рус., укр. *грома́да*, чеш. *hromada*, пол. *gromada*, горлуж. *hromada*, доллуж. *gromada*, от праслав. **gramādā*. — Сродно с лит. *grãmatas* 'купчина', *gramantas* 'буца', стинд. *grāma-* 'тълпа; село', лат. *gremium* 'ръкойка, наръч'. Вж. и *грама̀да*.

громорен диал. 'неудобен за носене, обемист', вм. *гла̀марън* (вж.) с кръстосване на корена, от който е *грамада* (вж.) и *о-громен* (вж.).

громя̀ 'съсипвам, смазвам'. — Произв.: *погрòм, погрòмаджия; разгрòм, разгромя̀, разгромя̀вам.* — От рус. *громить*, сродно с *гром* (вж.) и *гръм* (вж.).

грòнка 'цветове и плодове във вид на грозд, щитовидно съцветие или съплодие' (СЗ), **грòнест** в *гронесто дърво* 'клонесто дърво' (Трън). — Срхр. *грòња* 'клонче череши', пол. *grono* 'грозд; група хора', всички в отгласна степен към *гра̀на* (вж.) и *грозд* (вж.).

грòпа 'яма за гасене на вар' (Банско), 'яма в кланица за отпадъци' (Габрово), **гропан** диал. 'вдлъбнатина, яма'. — От рум. *groapă* 'яма'. Срв. *гроб*.

грòса '12 дузини'. — От ит. *gròssa.*

гротвец, вж. *гороцвèт.*

гротèска 'чудновато, комично произведение на изкуството'. — Чрез нем. *Groteske* от итал. *grottesca* 'стенни украси, създадени по старинни образци в открити, разрушени антични сгради в Рим, наричани от народа *grotte* 'пещери'.

гроута̀к, вм. *грохота̀к*, вж. *грòхот.*

грòхам 'удрям, бия с дърво' (Кесарево, Горнооряховско), 'издавам шум (за дребни камъчета и подобни)' (Врачанско). — Произв.: *гроха̀лкя* 'хлопка; вид ябълка, в узрелия плод на която се чува да хлопат семките' (Врачанско), *гроа̀ч* 'сипей' (Банско), *гру̀хач* 'каменисто място' (Кратовско) с вторично оттеглен акцент и с *-у-* поради редукция при по-стара безударност, *грòхвам* 'падам, капвам от умора' (Търновско), *грòхкам* 'хлопам, дрънча; грухтя', *грòшича* диал. '(за зъби) тракам, чукам', *гра̀хвам* диал. 'капвам от умора'. — Срхр. *грòхнути, грòнути* 'падам с шум (дъжд, сълзи, плодове); издавам шум', рус. *грòхнуть* 'падам, събарям с шум', чеш *hrochati* 'блъскам, пляскам (с камшик)' от ие **grok-s-*, сродно с лит. *grekšėti, grikšėti* (с друга отгласна степен) 'скриптя, скрибуцам', ствиснем. *krahhôn* 'шумя, трещя', стинд. *gárjati* 'рева, муча, ръмжа'. — Някои производни се смесват със звукоподражателните глаголи *гру̀хам, грухтя̀* (вж.).

грòхот[1] 'силен шум, гръм, ечене', в това си значение вероятно от руски; **грохота̀** диал. 'сипей от едри камъни'; стб. грохоть 'шумен смях, хохот' (Златоструй 12 в.), грохотати сѧ 'смея се шумно' (Симеонов сб. 1073), грохотанне (Златоструй 12 в.), грохотатель (Никонови пандекти), грохотьливъıи (Григорий Назиански, 11 в.). — Произв.; *грохòтя* 'силно пея (за петли)' в нар. пес. *на него са петли грохотели, грохота̀лкя* 'хлопка' (СЗ), *гроутак* 'сипей' (Банско), *грохотлѝво* в израз *грохотлѝво се засмѝва* (Ботевград), в нар. пес. *сребро гроотливо* (Суходол, Софийско). — Срхр. *грòхот* 'шумен смях', *грохòтати* 'дрънча, тракам', словен. *grohòt* 'шумен смях', *grohotáti* 'смея се високо, грубо', рус. *грòхот* 'шум като че ли нещо се руши', чеш. *hrochot*, пол. *grochot*. — От *грòхам* (вж.). С наставка *-от*, срв. *пу̀кот, кѝкот* и пр.

грохот[2], вж. *грехот* под *грехна.*

грòча се 'развалям се (за време)' (ЮИ), срв. *нагрòквам* при *горък.*

грош[1] 'стара монета, равна на 20 стотинки'. — Произв.: *грошлук.* — Чрез нем. *Groschen* и чеш. *groš* от лат. *grossus* 'дебел' в съчетанието *denarius grossus* монета, която почва да се сече от 13 в. насетне. Думата е заета също в срхр. *гро̏ш*, рум. *groş*, гр. *γρόσι* и тур. *kuruş*.

грош[2] таен говор 'anus' (Смолско, Пирдопско). — Фигуративно от *грош*[1].

груб 'недодялан, невъзпитан'; стб. **гржбъ** (Супр.). — Произв.: *груба̀к* 'грубиян', *гру̀бичък, грубова̀т, грубота̀, груботѝя, гру̀бост, грубя̀* диал. 'загрозявам'; *загрубѐя, загру̀бя, загрубя̀вам; изгрубя̀* диал. 'загрозявам'; *нагрубя̀, нагрубя̀вам; огру̀бна, огру̀бвам* диал. 'погрознявам'; *погру̀бя, погрубя̀вам* диал. 'загрозявам'; *сгрубя̀* 'загрозя'. — Срещу старобългарските форми с **-ж-**, които в новобългарски редовно би трябвало да дадат *-ъ-*, се явява *-у-*; горните форми трябва да се схващат не като заемки, а като наследство от праславянски, срв. и пол. *grub.* — Срхр. *гру̑б*, словен. *gro̍b*, рус. *гру́бый*, ж. р. *груба́*, чеш. *hrubý*, пол. *gruby* и диал. *gręby*, горлуж. *hruby* от прасл. **grǫbъ*, **grubъ*, прасродно с лит. *grumbù, grubaũ, grùbti* 'загрубявам, втвърдявам се', *grubùs* 'грапав, неравен', ствиснем. *krampf* 'спазма', а според други с нем. *grob.* Заето в рум. *grumb* 'груб'.

грубия̀н 'груб, невъзпитан човек' — Произв.: *грубия̀нски.* — Чрез рус. *грубиян* от нем. *Grobian*, книжно образуване от нем. *grob* 'груб'.

гру̀вам 'грохвам' (Трън), **грува̀ля** 'буца' (Трън). — От *гру̀хам* (вж.) с диалектно изпадане на *-х-* и развито вторично *-в-*.

гру̀да 'буца'; стб. **гроуднѣвын** 'неравен' (Йоан Екзарх), **гроудавын** (Златоструй 14 в.), **гроудьнъ** 'ноември' (Зогр.). — Произв.: *гру̀дка* 'бучка' (Зап), *грудлѝв* 'на буци', *гру̀ца* (< **грудьца*) (Преславско), *гру̀чав* (Преслав); *загру̀дя се* диал. 'ставам на буци, съсирвам се'. — Срхр. *гру̏да*, старо *грудан* 'декември', словен. *grúda, grudən*, рус. *груда* 'куп, буца', *груден* 'старо име на ноември', чеш. *hrouda*, старо *hruden*, пол. *gruda, grudzień* 'декември'. — Сродно с лит. *graudùs* 'крехък, хлабав', *grúdžiu, grústi* 'тъпча', *grúdas* 'зърно', латв. *graũds* 'зърно', стнорд. *grautr* 'зърно', ствиснем. *grōz*, нем. *gross* 'голям', ствиснем. *grioz*, нем. *Griess* 'пясък, чакъл', кимвр. *gro* 'гриз'. — От български думата е заета в гр. диал. *γροῦδα* 'буца сирене, къс, парче' и в алб. *grudë* 'буца'.

гру̀за 'буца (сирене)' (Пазарджишко). — Пол. *gruz* 'натрошени камъни', кашуб. *gruz* 'буца, парче' от праслав. **gruzā, -ъ*, сродно с лит. *gráužas* 'едър чакъл' с друга отгласна степен латв. *gruzis* 'зърно', срв. *грозлак* и *груда*.

гру̀кам диал. 'грухам, грухтя'. — Произв.: *загру̀кам; изгру̀кам; нагру̀кам се; погру̀кам.* — Образувано вторично от *груам* (< *грухам*) (вж.) със суфикс *-к-*.

гру̀лка 'недозрял плод; джанка' (Пирдопско). — Вероятно контаминация от *горулка* (вж.) и *грудка* вм. *груда, грумак* (вж.).

гру̀мак диал. 'топка, буца', **гру̀мик, гру̀мец** 'голям камък' (Дебърско), **грумче** 'буца от нещо' (ЮЗ), производни от незасвидетелствувано **грум.* — Срхр. *гру̏м, гру̏мен, гру̏м* 'буца', рус. *грум* от **grud-* (вж. *груда*) и суф. *-m-*, срв. лит. *grumañtas* 'буца пръст', *grumañtas* с друга отгласна степен.

грунд и **грунт** 'основен пласт боя'. — Произв.: *грӯнтов, грундӣрам* 'полагам грунд'. — От нем. *Grund* 'основа'.

грӯнец 'вид езерна риба (в Охридското езеро)'. — Неясно. Може би производно от алб. *grun* 'прасе'.

груп остар. 'пакет (1841)'. — Чрез тур. *grup* от ит. *gruppo* 'пакет пари'. Ванков, Итал. заемки, 236.

грӯпа 'купчина, множество'. — Произв.: *групӣрам* (нем. *grupieren*), *групирӑвка, грӯпов, грӯповщина; прегрупӣрам; сгрупӣрам.* — Чрез руски и френски от итал. *gruppo.*

грух-грух 'междуметие за наподобяване на издавания звук от свиня', **грухам**[1] '(за свиня) издавам тъп звук'. — Произв.: *загрӯхам, загрӯхкам; изгрӯхам; погрӯхам, погрӯхкам; грухтѝ; загрухтѝ; изгрухтѝ; нагрухтѝ.* — Звукоподражателно.

грӯха 'горещина, пек' (Драганово, Търновско). — От *горӯха* (вж.) с изчезване на неударено *-о-*, вж. *горѝ.*

грӯхам[2] 'чукам жито, царевица и пр., за да отделя зърната; бия' (Кесарево, Горнооряховско), 'ям шумно' (Родопско, Малкотърновско). Поради смесване с *грохам* (вж.) се явяват и *грӯвам* (< **грухвам*) 'грохвам' (Трън), *грухнѐл* 'грохнал' (Тетевен), а от друга страна *грова*м 'удрям с дърво' (Веригово, Карловско) с *-о-* вм. очакваното *-у-* и с *-в-* за избягване на зева, появил се след изпадане на *-х-*. — Произв.: *грушнѝк* 'хляб от царевично и пшенично брашно' (Острец, Троянско). — Срхр. *грӳхати, грӯхāм* 'удрям, грухам; ям лакомо', словен. *грӯх* 'силен, чакъл', рус. *грӳхнуться* 'грохвам', укр. *грӳхнути*, пол. *gruchać* 'чукам', *gruchnąć* 'грохна'. — Сродно с лит. *griáuju, griáuti* 'събарям; тътна', лат. *ingruō* 'връхлетявам', срдолнем. *grûs* 'чакъл, натрошени камъни'.

гръб 'задната горна част на тялото'; стб. **гръбавьство** (Йоан Екзарх). — Произв.: *гърбом, зàгърбе* 'отзад' (Търново), *зàгърбом* 'отзад', *сгърбом* диал. 'гърбом', *гъ̀рба* 'гърбица', *гъ̀рбав, гърбавинà, гъ̀рбавост, гърбавѝ, гъ̀рбавица* 'вид риба' (Бобошево, Станкедимитровско), *гърбàт, гърбàтост, гърбòтя се, гърбӯк* 'гърбав човек' (Котел), *гърбӯчка* (Котел), *гъ̀рбица, гърбàч* 'бич', *гърбѝна, гръбнàк, гръбнàч* (рядко), *гръбнàчен, грѐбен, гъ̀рбел, грѐбла, грѐбльо, гòрбляв* 'гърбав' (Осойница, Дебърско), *гъ̀рбест, гърбӯша, гърбӯшко, гърбӯшест, гърбӯша се, гъ̀рбя се, гъ̀рбище, гърбѐж; загъ̀рбя (се); изгъ̀рбя се; нагъ̀рбя се, нагъ̀рбвам се* 'заемам се да правя нещо'; *погъ̀рбя, погъ̀рбям* 'прегърбвам' (Трънско); *подгъ̀рбя, подгъ̀рбвам се; прегъ̀рбя се, прегъ̀рбвам се, прегърбàвя се, прегърбӯша, прегърбӯшвам се; гърбешкòм, гърбешкàта,* МИ *Грбѐжа* Овчарци, Дупнишко; *Гръбищница* СЗ Ръжево Конаре, Пловдивско. — Срхр. *грба*, словен. *gȓb*, рус. *горб*, чеш. *hrb*, пол. *garb*, горлуж. *horb*, доллуж. *gjarb*. — Сродно със струс. *garbis* 'планина', лит. *gárbana* 'къдра'. От български заето гр. диал. *γκριμπός* 'гърбав, изгърбен' (Тесалия), рум. *gîrbă* 'гръб', *gîrbiță* 'врат, шия (на вол)', алб. диал. *gërbë*.

гръгале, вж. *гъ̀ргам.*

гръгря диал. 'цвъртя'. — Произв.: *грѐгърче* 'малко звънче; черупка от малък охлюв'. — Звукоподражателно, срв. *гъ̀гря, гъргòря* и т. н.

гръд[1] ж. 'предната горна част на тялото'; стб. гръдь (Михановичев патерик 13 в.). — Произв.: вторично *гърдà*, обикновено *гърдѝ, гъ̀рдест, гъ̀рдешки, грѐден, грѐдник, гърдѝнка* 'извезаното около гръдния отвор на сукмана' (Ерменкьой, Узункюприйско); *нагрѐдка, нагрѐдник, грѐдобдлен, белогъ̀рд, гологрѐд, отгъ̀рдя, отгъ̀рдвам; прегрѐдник* диал. 'лигавче'; *разгъ̀рдя, разгъ̀рдвам; тесногрѐд, тесногъ̀рдие*. — Срхр. *гру̏ди*, словен. *grôd*, рус. *грýдь*, чеш. *hrud*, словаш. *hrud'*, стпол. *gręͅdzi*. — Сродно с лат. *grandis* 'голям, издигнат', гр. *βρένθος* 'гордост', *βρενθύομαι* 'държа се гордо'.

гръд[2] прил., диал. 'лош, грозен'; стб. грьдъ 'горд, надменен (Зогр., Син. пс., Син. тр., Супр.), грьдость (Син. пс., Син. тр.), грьдыни (Зогр., Син. пс., Син. тр.), разгрьдѣти (Син. пс., Син. тр.), възгрьдѣниѥ (Супр.), грьжданиѥ (Супр.). — Произв.: *гъ̀рдост* 'грозотия; гордост', *гърдотѝя, гърдулѐв, нагрѐднувàм* 'намразвам' (Разлог), *нагъ̀рнувàм* (Разлог); *огрѐдя, огрѐдям, огрѐдвам* диал. 'загрозявам'; *угърдѝло ми се* 'неприятно ми е'; *грѐдомàзен* 'грозен'. — Срхр. *гр̑д* 'грамаден; грозен', *гр̏дан, гр̏дити* 'развалям, загрозявам', словен. *gȓd, grdîn* 'грозен човек', *grdíti* 'загрозявам, обезобразявм', рус. *горд, гордúться*, чеш. *hrdý*, словаш. *hrdy*, пол. *gardy* от праслав. **gъrdъ*. — Сродно с лат. *gurdus* 'глупав'; може би връзка и с *грýда* (вж.). За значението срв. бълг. *надут* 'горд, горделив'. Срв. и *горд*.

гръзда 'подутина на дърво' (Габаре, Белослатинско; Ботевградско), 'нисък, но дебел човек (в прякор)' (Тетевенско). — Произв.: *грѐздав* 'грапав', *грѐздалàк* 'нещо грапаво', *грѐздел* 'грапавина', *грѐзделѝв*. От праслав. **grъzdъ* от същия корен, от който е *груда* (вж.). За *-з-* срв. *гѝздав* (вж.), край рус. *гúдкий*.

грък 'човек от основното население на Гърция'; стб. гръкы (Супр.), грьчьскъ (Зогр., Сав. кн., Супр.), грьцкын (Троян. пр.). — Произв.: *гъркомàн, гъркомански, гъркомàния, гъркомàнство, гъркомàнка, гръкỳвам* 'хитрувам, възразявам' (Веригово, Карловско), *гъ̀рчища* мн. ч. от *грък* (Дойран), *грѐчка копрѝва* 'вид коприва' (СЗ), *гърчѐя се, погъ̀рча, погъ̀рчвам, гърчулѐ, грѐчки* диал., *грѐчка* 'царевица' (ЮЗ), *грѐцки, грѐцко-блюдо* 'придирчив (за ядене)', *гърцизъм*. — Срхр. *гр̏к*, словен. *grk*, рус. *грек*, заемка чрез лат. *graecus* от гр. *γραικός*. Малкият ер вм. *-е-* е от **grьci, *grьčьskъ*, срв. пьци при пекѫ и **vьčera*, бълг. *вчера* при *večerъ, вечер*, B e r n e k e r, SEW, 1, 359 или по-вероятно направо от гр. *γραικός*, V. B e š e v l i e v, Die protobulgarischen Inschriften, 1963, 139. — Българската дума е заета в алб. *gërk, gërkinë*.

гръкѝня 'конци за тантели' (Осиково, Врачанско). — Вместо *гаркѝня* (вж.), поради кръстосване с *гърк, гъркѝня*. Срв. и *гъркѝнки*.

гръклàн, гръклѐн 'горната част на дихателната тръба'. — Срхр. *гр̏кљан*. — Сродни с стпрус. *gurcle* 'гръклян, гърло', лит. *gùrklỹs*, вин. п. *gùrklį* 'гуша', срв. *грѐчмул, грѐцмун* и пр. и *гъ̀рло*, но фонетичните особености остават неизяснени. Може би кръстосване със стб. грътанъ (Супр.), срв. с рус. *гортáнь* и *гъ̀рло*, което дава **гъртлан* (= рум. диал. *gîrtlan*), от която или с диалектно *-тл* > *-кл*, срв. *тлъст* > *клъст*, или с далечна асимилация *г—д* → *г — к*. Срв. и рум. банатски говор *gîrclean*.

гръкмàн 'гръклан' (Веригово, Карловско). — От *гръклàн* (вж.), преобразувано неясно по какви причини, а от него *грѐчман* (Велес), *грѐчмак* (Прилеп) и *грѐцмàн* (вж.).

гръм[1] 'трясък със светкавица'; стб. грьмѣти (Супр.), възгрьмѣти (Син. пс.). — Произв.: *гърмя̀, гръ̀мвам, гръ̀мна, гръ̀мкам, гръ̀мнувам; загърмя̀, загърмя̀вам; изгърмя̀, изгърмя̀вам; погърмя̀, погърмя̀вам; прегърмя̀; прогърмя̀, прогърмя̀вам; разгърмя̀, разгърмя̀вам; сгръмоля̀, сгръмолявам, сгръмоля̀сам, сгръмоля̀свам; гърмѝ-дол, гърминьќом, гърмѝло, гъ̀рмя* 'гръмотевица' (в нар. песен) (Видинско), *гърмя̀ва* (Бело поле, Белоградчишко), *гърмя̀вица* (Кюстендилско), *грьмля̀вица, гарма̀вица* (Говедарци, Самоковско), *гръмля̀вина, грѐмов, гръмо̀вен, гръмо̀вник* 'който гърми; св. Илия', *гърмовѝт, гърмѐвица, гъ̀рмел, гръмлѝв, гръмлѝвост, гърмѐж, гъ̀рмот, гъ̀рмота* (Странджа), *гръмо̀тя, гръмотѐвица, гръмотѐвичен, гръ̀мък, гръ̀мкост, гръ̀мник* остар. 'гадателна книга за гръмотевиците', *гъ̀рмуш* 'гръмотевица; гръм от пушка' (Странджа; Нова Надежда, Хасковско), *гръмно̀шем* 'гръмна' (Говедарци, Самоковско), *гръмовѐржец, гръмовъ̀ржец* (от рус. *громовержец*), *гръмогла̀сен* (от рус. *громогласный*), *гръмодо̀л* 'тъпан' (Смолско, Пирдопско), *гърмодо̀лец* 'св. Илия', *гръмозву̀чност, гръмоно̀сен, гръмоотво̀д*, МИ *Гъ̀рмен* село в Благоевградски окръг, *Гръ̀мнатото* при Сираково, Белослатинско. — Срхр. *гр̀мљети*, словен. *grméti*, рус. *гром, греме́ть*, чеш. *hřmíti*, словаш. *hrmet'*, пол. *grom, grzmieć*, горлуж. *hrom*. — Сродни с лит. *grumù, grumẽti* 'гърмя', *grumẽnti* 'гърмя глухо и отдалече', стпрус. *grumins* 'далечен гръм, гръмотевица', латв. *gremt, gremju* 'мърморя', авест. *granta-* 'сърдит', ствиснем. *gram* 'гневлив, сърдит', нем. *Gramm*, гр. *χρεμίζω, χρεμετίζω* 'цвиля', *χρόμος* 'шум, буря', *χρόμαδος* 'шум'. От ие. **ghrem-, *ghrom-, *ghr̥m-*. Вж. и *гром*. Арум. *gărnişu* 'гръмотевица' е заето от бълг. *гърмѐж*.

гръм[2] 'нисък разклонен храст' (Каменица, Кюстендилско; Странджа); стб. грьмъ (Син. тр.). — Произв.: *гръмѝца* 'шубрака' (Трънско), *гърмодел* диал. 'охлюв, Helix' (Марица), *гърмотрѐн* 'раст. Ononis spinosa', *гъ̀рмест* 'кичест, клонест' (Трън). — Срхр. *гр̑м*, род. п. *гр̏ма* 'храст; вид дъб', *гр̏мен* 'храст', словен. *gȓm* 'храст, лещак'. — Вероятно сродно със стинд. *gúlma-* 'храст', Младенов, ЕтР, 112. Може би старо кръстосване между праслав. **gl̥mъ* (стинд. *gúlma-* 'храст') и праслав. **drъmъ* (рус. *дром*, срв. бълг. *дръм*).

гръ̀нде 'набит човек' (Банско). — Може би от **гръдньо* (от *гръд*[1]); за метатезата срв. *бънде* вм. *ба̀дне*.

грънци, грънча̀р, вж. *гърнѐ*.

грьснѐ, вж. *гръст*.

гръст ж. 'шепа, ръкойка' (Кюстендилско; Станьовци, Брезнишко), 'шепа; коноп' (Велес); стб. грьсть 'шепа' (Син. тр.). — Произв.: *гръ̀ста*, обикн. *гръ̀сти, гръ̀сте* 'коноп', *гръ̀стя* 'обработвам коноп чрез чукане', вж. и *дръ̀стя; нагръ̀стя* 'вземам с шепа' (ЮЗ), *гръ̀сци* 'семена от разни плевели в житото' (Веригово, Карловско), *греска* 'снопче коноп' (Козичино, Поморийско), *гръ̀сник* 'снопче коноп' (Шишковци, Кюстендилско), *гръ̀стница* 'снопче лен' (Банско), *граснѐ* 'връзка неочукан коноп; недодялан човек' (Говедарци, Самоковско), *гръснѐ* диал. 'як, добре сложен човек', *гръ̀шница* 'снопче лен или коноп' (Хасекията, Странджа); *гръстничля̀нци, гръстничля̀чки, гръстничо̀рини* само мн. 'коноп' (Трънско), *гръстѐрче* 'птица, която се храни само със семе на коноп' (Еленско), *гръстѐлник* 'конопена нива' (СЗ), *гръ̀ста пия̀н* 'много пиян' (Дряновско), МИ *Гръ̀стята* до Стежерово, Свищовско, *Гръ̀стеница* лъка край Росица, Ю Севлиево, *Гръ̀стелника* често в

Северозападна България. — Срхр. диал. *гр̑ст* 'шепа, стиска', рус. *гóрсть* 'шепа, ръкойка', *горстáть* 'вземам на снопчета', чеш. *hrst, hrstka* 'шепа, ръкойка', пол. *garść* 'шепа', горлуж. *horšć*, доллуж. *gjaršć* от ие. **gr̥t-ti-*. От същия корен *загъртам, пре-гър-на, пре-гръщ-ам,* вж. и **грът-, гръщ* и пр. — Сродни с латв. *gùrste* 'сноп лен' и гр. *ἀγοστός* 'ръка, шепа' (**agorstos*).

***грът-** в глаголи като *загъртам* диал. 'загръщам', *пригъртам* диал., *съртам* диал. Производните *загрѝщам, обгрѝщам, пригрѝщам* и пр., за които вж. под *гръщ*, могат да бъдат производни и от глаголите *загъртам* и пр. — Срхр. *гр̏тати, гр̏ћем*, укр. *(при-)гортати* 'притеглям (към себе си)'. — За съответствията в останалите ие. езици вж. *гръщ*; срв. и *загъ̀рна, пригъ̀рна* (**grъt-n-*) и пр.

гръцмàн 'гръклян' (Врачанско), **гръцмỳн** (Габаре, Белослатинско), **гръцмỳл** (Преславско, Чирпанско) всички във връзка с *гръклàн*, но остават неясни причините за словообразователните различия, срв. и *гърчман*.

гръч 'спазма' (Разложко), вж. *гърча*.

грѝчмул диал. 'гръклан', вж. *гръцман*; срв. и *гърчман*. Не е ясно на какви причини се дължи колебанието *-ц-* : *-ч-*.

гръщ, гръща диал. 'шепа'. — Произв.: *загрѝщам, обгрѝщам, пригрѝщам, пригòрща* 'шепа' (Момчиловци, Смолянско). — Заедно с диал. *пригъ̀ртам, загъ̀ртам* (вж.) и *гръст* (вж.) от ие. **ger-* коренно разширение *-t-*. Българската дума е от праслав. **gr̥t-jā* или от **gr̥st-j-*. За индоевропейските съответствия вж. под *гръст*. От български са заети алб. *grušt* 'шепа (част на ръка и това, което може да се вземе с нея); юмрук, удар с юмрук', *gruštój* 'удрям' с неочаквано *-u-* и рум. *gîrşt*.

грѝбуш межд. 'горко му, горкият' (Нова Надежда, Хасковско). — Може би като алегро-форма на израз като *грях, боже* (*ще сторя, ама...*), срв. *грях ми на душата* и пр. и особено израза *той е за грех* 'той е клетник, нещастник' (Ботевград).

грядỳще, вж. *грèдам*.

грях 'нарушение на религиозен морал; осъдителна постъпка'; стб. **грѣхъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн.), **грѣховьнъ** (Син. пс., Супр.), **грѣхъпадениѥ** (Син. пс.), **грѣшьнъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **грѣшьникъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **грѣшьница** (Зогр., Супр.), **грѣшьничь** (Син. пс., Супр.), **бєзгрѣшьнъ** (Син. тр., Супр.), **погрѣшити** (Супр.), **погрѣшениѥ** (Супр.), **прѣгрѣшити** (Син. пс.), **прѣгрѣшениѥ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн.), **съгрѣшати** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Супр.), **съгрѣшениѥ** (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *гряхум* (Лазарци, Еленско), *гря̀хома* диал. 'по погрешка', *грѐомà-е* 'бога ми' (Банско), *òдгреа* 'не те е грях' (Банско), *грехòвен, грехòвник, грехòвница, грехòвност, греховùт, грехотà, грехòтен, грехотя̀* диал., *грèшка; грешà; догрешà, догрешàвам; загрешà, загрешàвам; нагрешà; огрешà, огрешàвам; погрешà; погрешàвам, погрèшка, погрèшен, безпогрèшен; прегрешà, прегрешàвам, прегрешèние; разгрешà, разгрешàвам* диал. 'сгрешавам'; *сгрешà, сгрешàвам; согрешà се, согрешàвам се* (ЮЗ); *угрешà, угрешàвам* диал. 'сгрешавам', *грèшен, безгрèшен, многогрèшен, грèшник, грèшница, грехобèрниче* 'клето дете' (Мо-

гилово, Чирпанско), *грехолю̀бие, грехолюбѝв, грехолю̀бец, грехолю̀бка, грехопадѐние*. — Срхр. *grȇх*, словен. *grȇh*, рус. *грех*, чеш. *hřích*, словаш. *hriech*, пол. *grzech*, горлуж. *hrěch*, доллуж. *grěch*. Най-вероятно от корена в *грѐя, горя̀*. За това говорят бълг. *гря̀шка* 'горещина, пек' (Нова Надежда, Хасковско) вж. За семантичния преход срв. *печа̀л* при *пека̀, грѝжа* при *грѝзя, го̀рест — го̀ря*, при което остава не съвсем ясна фонетиката; *-х-* вм. *-s-* трябва да се е появило по типа *смѐя — смях*, Ив. Гълъбов, Studia lingvistica in honorem Th. Lehr-Spławiński, Kraków 1965, стр. 220 и сл. Рум. *a greşi* 'греша, сбърквам' е заето от български.

гря̀шка 'горещина, пек' (Нова Надежда, Хасковско). — От корена на *грѐя* (вж.). В тази дума е запазено първоначалното значение на *грях* (вж.).

гу местоим. '(нея), я' (вж.) (Малкотърновско, в нар. песен), вж. и *гя*.

гу̀ба 'тестяна кора на баница' (Охридско); стб. сѹгѹбь 'двоен' (Супр.), сѹгѹбъ (Мар., Клоц., Супр.), сѹгѹбъныи (Супр.), сѹгѹбити (Супр.), ѹсѹгѹбити (Супр.), сѹгѹбородьство (Супр.), трьгѹбити (Син. тр.). — Словен. *gȗba*, пол. *prze-gub* 'прегъвка', кашубски *gub* 'гънка', вероятно и рус. *губа* 'малък морски залив', което обикновено се обяснява от първоначално значение 'гънка'. — Сродно с латв. *gubstu, gubu* 'свивам се, сгъвам се; падам', лит. *dvìgubas* 'двоен', *trìgubas* 'троен', ствиснем. *gaufana* 'двойна шепа'. За значението на бълг. диал. *гу̀ба* вж. *ба̀ница*.

губа̀т, вж. *гъ̀ба*[2].

гу̀бер 'дебела влакнеста завивка или постилка'. — Произв.: *губѐрка* 'голяма игла (за шиене на губери и под.)'. — Срхр. *гу̀бер*, рус. *ковёр, ко̀врик*, укр. *ко́вер*, чеш. *koberec*, пол. *kobierzec, kobielec*. В значителната отдалеченост на съответствията Vasmer, REW 1, 96, вижда указание за чуждия произход на думата и я обяснява чрез незасвидетелствувано първобълг., чувашко **kavə̂r* от **kebir*, сртюрк. *kiviz, küviz*, изттюрк. *kigiz* 'покривка от плъст', монг. *kebis* 'губер', докато G. Meyer, 133, търси връзка със срхр. *губа* 'губер', което извежда от унг. *guba* 'влакнеста вълнена наметка'; Machek, 210, я тълкува чрез северноиталийски форми от лат. **cooperire*, итал. *coprire* и пр., Младенов, ЕтР, 113, дири връзка с *гуня*, като в двете думи вижда ие. корен. — Заето в алб. *gubere*.

губерна̀тор 'управител на губерния, колония и пр.', **губѐрния** остар. 'голяма административна област'. — Произв.: *губерна̀торка, губерна̀торски*. — Чрез рус. от лат. *gubernator*. *Губѐрния* е образувано в руски по образеца на *импѐрия* при *импера̀тор*.

гу̀бя 'лишавам се от нещо'; гѹбити 'унищожавам' (Син. тр.), гѹбитель (Супр., Клоц.), гѹбительство (Син. тр.), пагѹба (Зогр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), пагѹбьнъ (Син. тр., Супр.), пагѹбьникъ (Супр.), погѹбити (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), погѹбльати (Супр.), погѹбльение (Супр.), дѹшегѹбьнъ (Син. тр., Супр.), дѣтогѹбление (Син. тр.), дѹшепагѹбьнъ (Супр.). — Произв.: *губѝтел, губѝтелка, губѝтелски, губѝтелство, губѝлище, губа̀ч* диал. 'който губи'; *догу̀бя, догу̀бвам; за̀губа, загу̀бя, загу̀бвам; изгу̀бя, изгу̀бвам; па̀губа, погу̀бя, погу̀бвам; губѝ-ден, губидѐлник, губѝ-врѐме; душегу̀б* диал. 'вихрушка, буря', *душегу̀бец, душегу̀бка, денгу̀ба, дѐнпогу̀ба* 'изгора, заради

която се губят дни' (Банско). — Срхр. *гу̏бити*, словен. *gubiti*, рус. *губи́ть* 'погубвам', чеш. *hubiti* 'погубвам', пол. *gubić* 'губя', горлуж. *zhubić*, доллуж. *zgubiś*. — От корена в *гу̀ба* (вж.), срв. и *ги̇на, гъна, ги̇бам*. — Рум. *pâgubă* 'загуба' е заето от български.

гу̀вно диал. вж. *гу̀мно*.

гу̀гам звукоподр. 'гукам', вж. *гугу̀кам*.

гу̀гел в изрази като *да му смажа гугелите* (за чието значение Панчев, 82, е несигурен) е тълкувано от Младенов, БТР, 483, прен. 'рог' и сближено с *гу̀гла*.

гу̀гла 'островърх калпак, качулка, купчина сено' (Ботевградско). — Произв.: *гугла̀р, гу̀гловец, гугуле̇* 'горна детска дреха с качулка' (Котел), *гугуле̇та* 'качулка' (Балчик), *гугулче* 'детска ризка', *гуганче* 'детска везана дреха' (Охрид), *гугля, гугли̇в* 'нахвърлян на купчини' (Елена); *загугля, нагугля* (Ботевградско). — От лат. *cucullus, cuculla* 'качулка', чрез посредничеството на срвиснем. *kugele, gugele, gugel* 'качулка', Berneker, SEW 1, 640 и (метатезирано по-късно) рум. *glugă*, R. Bernard, Балк. езикозн., 2, 110 и сл. *Гуганче* със своето *-н-* остава не много ясно.

гу̀гова таен говор 'лула' (Смолско, Пирдопско). — Неясно.

гу̀гря се 'свивам се от студ' (Странджа). — Вж. и *гъгря*[2].

гугу̀кам, гу̀гам 'гукам'. — Произв.: *гугу̀вам, изгугу̀фкам* 'изпъждам' (Банско), *гу̀гна, гугухту̀рка* 'гургулица, Columba turtur' (Търново), *гугувту̀рка, гугу̀тка, гугутци* 'царевици', *гугущу̀к, гугушчу̀к, гугучи̇ня* (ЮЗ), *гугу̀ча; изгугу̀ча; погугу̀ча; разгугу̀ча се; гугучета* 'царевица, която се вари на Андреевден' (Чирпан), *гугу̀чен* 'царевичен', *гугу̀ли* 'царевица', *гугру̀хче* 'много леко пиле' (Копривщица). — Срхр. *гугутати, гу̏гут*. Звукоподражателно от *гу-гу* 'звук, който издава гълъб, гургулица и пр.'. Вж. и *гукам*. Сравни латв. *gũ̂t* 'плача', *gũ̂ti-s* 'издавам звук (за гълъб)', *gùt* 'издавам звук на гълъб'. Алб. *guguçe* 'гургулица' е заемка от български; също рум. *gugusţiŭcă*, арум. *guguče* 'див гълъб', *guguçiu* 'царевичина' и тур. диал. *gugucuk, gugutçuk, gugute, gugusku*.

гугума̀нин 'диване, глупак' (Ив. Вазов, Немили недраги — в израз *недей става гугуманин*). — От рум. *gogoman* 'глупак, простак', което поставят във връзка с *gog* 'гламчо' от ЛИ *Gogu*, бълг. *Гого*, DLR2.1, 281, срв. обаче и алб. *gogë*, G. Meyer, 126.

гугу̀тя 'гукам'. — Произв.: *загугу̀тя; изгугу̀тя; нагугу̀тя се*. — Звукоподр. от междум. *гу-гу*, вж. *гугу̀кам*.

гугу̀ша се 'гуша се'. — Произв.: *сгугу̀ша се; нагугу̀ша се, гугу̀шкам се*. — От *гу̀ша се* (вж.), кръстосано с *гугу̀тка, гугу̀шка*.

гуда̀ло диал. 'лък на цигулка', вж. *гудя̀*.

гудж, гуджу̀к 'без опашка'. — Произв.: *Гужо* 'име на куче без опашка' (Странджа), *гужу̀к* (Нова Надежда, Хасковско), *гу̀джал* 'царевичен кочан без листа, но със зърна' (Радуил, Самоковско). — От тур. диал. *gucuk*.

гудя̀ диал. 'свиря на гусла'. — Произв.: *гудѐне* 'далечен екот, буботене', *гуда* 'свиня', *гудало* 'лък на цигулка'. — От същия корен, който и в *гъдулка*. — Заето вероятно от срхр. *гу̏ђети* поради *-у-* вм. старо *-ж-*.

гу̏дя, гу̏ждам 'поставям; турям' (СИ). — Произв.: *огу̏дя* (Люблянски дамаскин, 17 в.); *пригу̏дя, пригу̏ждам; угу̏дя* 'туря'. — Младенов, ЕтР, 114, извежда от **godja-*, което поставя във връзка с *годя̀* (вж.); Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 39—40, предполага с резерва трак. **gud(ĭ)ō* < ие. **ghug'h(ĭ)-ō* (?), срв. стинд. *gū́hati, guhati* 'скрива', авест. *guz* 'скривам, скътвам'.

гужова̀ра 'тояга' (Кулско). — Вероятно 'вита (тояга)', срв. срхр. *гужвара* 'вид (вита, плетена) баница' от общо значение 'нещо усукано, извито'. — Срв. и *гъжва*.

гужу̏к, вж. *гудж*.

гуз 'който е без опашка' (Странджа). — От тур. диал. *gucik* също, чрез гръцко посредничество, срв. *гудж*.

гу̏зен 'който се чувствува виновен', диал. 'водна кокошка, Fulica atra', **гу̏зя се** 'свивам се от студ или страх'. — Произв.: *гу̏зност*. Най-близко съответствие е рус. диал. *гу́за* 'гънка на кожа; непохватен човек', *гузу́н* 'смутен, объркан човек', *гузать* 'бавя, протакам', което свързват с *гуз* 'задник', срв. *гъз*.

гу̏кам '(за гълъб, гургулица и пр.) издавам глас гу-гу'. — Произв.: *загу̏кам; изгу̏кам; нагу̏кам се; погу̏кам; прогу̏кам; разгу̏кам се*. — Срхр. *гу̑к* 'гугукане', *гу̏кати* 'гугукам', словен. *gúkati*, рус. *гук* 'глух шум', *гу́кать* 'тътна', чеш. *houkati*. — Звукоподражателно, по звука, който издава гълъбът или гургулицата. Срв. *гу̏гам, гугу̏кам*.

гул, гул-гул рядко, междуметие за звук на изливаща се от тясно гърло течност; глас издаван от пуйките. — Произв.: *гу̏лкам*. — Звукоподражателно. Вж. и *гъл-гъл*. — Срв. рус. *гул, гулкий*, укр. *гул*, което се съпоставя със стнорд. *gaul* 'вой, рев', *gaula* 'рева, вия', срв. и *гуля*.

гу̏ла 'стадо, черда' (Банатски българи, Белослатинско). — От унг. *gulya* 'стадо едър добитък'.

гула̀к, вж. *гулѝя*.

гула̀ш[1] 'риба главоч, Cottus gobio', **гу̏леш** също. — Може би сродно с *гулѝя* (вж.). Срв. *кефал*.

гула̀ш[2] 'вид яхния от месо и картофи'. — Вероятно чрез австрийско нем. *Gulasch, Golasch* от унг. *gulyas*.

гулѝя '(бял) алабаш, Brassica napobrassica, земна ябълка, Helianthus tuberosus', **гула̀к** (Марково, Пловдивско). — Произв.: *вла̀шка гулѝя* 'барабой, Solanum tuberosum', *чѐрна гулѝя* 'разводник, Solanum dulcamara', *трънова гулѝя* 'раст. решетка, Carlina acanthifilia'. — Рус. *гу́ля* 'буца, нарастък', пол. *gula* 'буца', *gulajka* 'топка тесто', сродно със стинд. *gōlā* 'топка, кръгло гърне', стнорд. *kula* 'подутина'. От корен **gou-*, който е и в *гижа, гутав* и пр. (вж.) с разширение *-l-*, Sławski I, 376. — Заето в рум. *gulie* 'зеле, Brassica oleracea; земна ябълка, Helianthus tuberosus', и в гр. *γουλί*.

гулу̀шина 'глухарче, Taraxacum officinale' вм. *глу̀шина*, вж. *глух*.

гу̀ля 'пуйка' (Дедеагашко). — По звука, който издава, вж. *гул*.

гу̀ляв в израза *гу̀ляв петѐл* 'с гола шия' (Трън) и *гу̀ляк* 'пиле без перушина' (Банско). — Срв. срхр. *гу́лити* 'обелвам', словен. *gúliti* 'търкам, беля', друга степен към *жу̀ля* (вж.).

гуля̀й 'веселба с ядене и пиене', **гулѐй** също (Еникьой, Ксантийско). — Произв.: *гуля̀я, гуляйджѝя, гуляйджѝйски; нагуля̀я се, нагуля̀вам се; погуля̀я, погуля̀вам; разгуля̀я се, разгуля̀вам се.* — Заето от рус. *гуля̀й, гуля́ть* 'живея безгрижно, разпуснато, скитам, пиянствувам'.

гу̀ма 'еластична каучукова материя'. — Произв.: *гу̀мен, гу̀менки* 'леки гумени обувки', *гуменя̀к* 'гумени цървули' (Говедарци, Самоковско), *гумѝрам*. — Чрез фр. *gomme* и нем. *Gummi* от лат. *cummi*, заето чрез гр. *κόμμι* от египт. *ḳmj-t-*.

гума̀зно диал. 'неприятно'. — Неясно.

гумѐн диал. 'птица от рода на кукумявките'. — Чрез тур. от перс. *gumen*.

гу̀мно, гу̀вно 'харман'; стб. гоумьно (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *гумѐнце, гумнище, гу̀мнар* 'август' (Тетевен), МИ *Гувнище* връх на Видлич планина, с *-вн-* < *-мн-*. — Срхр. *гу́мно*, словен. *gúmno*, рус. *гумно́*, диал. *гувно́*, чеш. *humno*, пол. *gumno*. Обикновено се схваща като сложна дума от ие. **gʷou-* 'говедо' и *тьн-* от глагола *мѣна*, т. е. 'място, гдето се вършее с говеда'.

гу̀на, вж. *гу̀ня*.

гу̀ндю 'иронично обръщение за наивен юноша' (Кесарево, Горнооряховско). Неясно. Срв. и *ду̀ню, ду́нда*.

гунѐл 'сукман' (Хасекия, Малкотърновско), **гунѐла** (Ятрос, Визенско). — Чрез гр. *γουνέλλα* от итал. *gonnella* (14 в.) 'горна женска дреха', срв. *гуня*.

гу̀ня 'дебела горна дреха', **гу̀на** 'къса женска дреха с лисича кожа' (Странджа). — Произв.: *гу̀нче* нар. 'горна дреха; детска завивка' (Градец, Котелско), *гунѐтина* 'мъжка горна дреха' (Преколница, Кюстендилско), *гу̀нтеш* 'вид горна дреха', *гу̀нища* само мн. 'навои' (Банатски българи), *гу̀нчица, кърпѝ-гу̀ня* 'кърпикожух, Colchicum autumnale'. — Срхр. *гу̑њ*, словен. *gúnj, gunja*, рус. *гу̀на, гу̀ня* 'стара износена дреха; риза; парцали', *гу̀нка* диал. 'плат, който жените увиват около кръста си вместо пола', чеш. *houně* 'влакнест плат', пол. *gunia*. — Според V a s m e r, REW 1, 321, заето от стиран. *gaunyā* 'боядисана(та)' от авест. *gaōna-* 'косъм; коса, козина; цвят на козина; цвят', осет. *γun* 'вълна', нперс. *gūn* 'боя. — Думата се среща и в албански и гръцки, но не и в (дако)румънски.

гу̀пеш 'риба главоч, Cottus gobio'. — Според Р. Б е р н а р (в писмо) контаминирано от *гу̀леш* (вж.) и *гю̀пец*, вж. *гю̀птин*; срв. за значението и *циганка* 'вид риба; малък паламуд'.

гур таен говор 'камък' (Скребатно, Гоцеделчевско; Смолско, Пирдопско). — Произв.: *гурова̀т* 'каменлив' (Смолско, Пирдопско). — От алб. *gur* 'камък, скала'.

гу̀ра 'цвете кученце, Anthirrhinum majus' (Крушово). — От рум. *gură* 'уста'. Срв. название на същото цвете *у̀ста* (Прилеп), *у̀стиче* (Гостивар, Тетово), *рибени уста* (Ботевградско).

гурабѝя с диал. тур. *г-*, срв. *гюмрук*, вж. *корабѝя*.

гу̀рам се диал. 'гмуркам се', **гу̀рам**[1] 'къпя малко дете' (Радуил, Самоковско). — Произв.: *гу̀ркам (се)*; *загу̀ркам*; *изгу̀ркам*; *нагу̀ркам, нагу̀рквам*; *погу̀ркам, гу̀рна (се), гѝркам (се)* 'гуркам се, къпя се' (Трън; Брезнишко).— Срхр. *гу̏рати, гу̏ркати се, гу̏рити се* 'свивам се, гуша се (от студ)', *гу̏рав* 'свит, огънат'. Срв. *гурам*[2]. Свързването на P o k o r n y, 398, с лит. *gaũras* 'косми по тялото; паздери' не е убедително.

гу̀рам[2] тарик. 'ходя, отивам'. — Срхр. *гу́рати* 'бутам, тласкам', с друга отгласна степен *журити* 'подкарвам', сродно с швед. *köra* 'гоня, подкарвам', V a s m e r 1, 322, под *гурьбá*.

гурбѐт 'работене в чужбина'. — Произв.: *гурбѐтин, гурбѐтка, гурбѐтски, гурбету̀вам; загурбету̀вам; нагурбету̀вам се; погурбету̀вам; гурбетчѝя* (тур. *gurbetçi*), *гурбетчѝйка, гурбетчѝйски, гурбетчилъ̀к* (тур. *gurbetçilik*), *гурба̀джия* 'гурбетчия' (Гайтаниково, Гоцеделчевско). — Чрез тур. *gurbet* от арабски.

гу̀рво 'място, от гдето извира вода' (Ловчанско). — Вероятно във връзка с рум. *gură* 'уста; отвор'.

Гургуля̀т село в Софийско, **Ма̀лък Гургулѐт, Голѐм Гургулѐт** могили край Габаре, Белослатинско. — От по-старо рум. *gurgulat*, сега *gurguiat*, произв. от рум. *gurguiu* 'висок хълм, могила; връх на могила'.

гургуна 'бяла слива' (Вакарел), вж. *тургун*.

гу̀ргур диал. 'пуяк; вид гълъб'. — Произв.: *гургурѝк* 'мъжкото на гургурица', *гургулѝца* 'Turtur auritus, гъргурѝца* 'гургулица, гугушка', поради контаминация с *гъргòря* (вж.), *гургуру̀ша* 'три кравая, месени в петък преди сватбата', *гургулу̀ша, гургулѝкам; загургулѝкам; изгургулѝкам; погургулѝкам; гургувѝца; нагургу̀швам се* 'свивам се от студ' (Банско), *гу̀ргам* 'гукам' (Чепино). — Звукоподражателно. — Срв. лат. *gŭrgŭlio* 'гърло', алб. *gurgulė* 'шум, бъркотия', което се отнася към *γουργουρίζω* 'викам; куркам'.

гургу̀т 'вариво, каша' (ЮЗ). — От тур. *korkut* 'каша; утайка', за *-г-* вм. *-к-* срв. *гурабѝя*.

гургу̀чкам 'гъделичкам' (Ресен). — Звукоподражателно.

гу̀рди, гурдели диал. 'гурли', **гу̀рда** 'лека жена' (Банско, като хулно прозвище за жени от с. Добринище). — От същия корен, от който и *гурел* (вж.) с наставка **-ьda*, срв. *вражда, правда* и пр. За употребата като хулно прозвище срв. *гу̀рльо, гу̀рла*.

гу̀рел, гу̀рла, мн. ч. **гу̀рели, гу̀рли** 'засъхнали по клепките слузести отделяния'. — Произв.: *гу̀рльо, гу̀рла* 'гурлива жена', *гурѐлкю* 'гурлив човек' (Банско), *гурелѝв, гурлѝв, гуреля̀в; гуреля̀сам, гурля̀сам, гурля̀свам; загуреливя̀вам, загуреливѐя; изгуреля̀сам*. — От **gu-r-ьlъ* отгласна степен от корена на бълг. *жу̀ря* 'пека, жаря' (вж.), т. е. 'нещо загоряло, засъхнало'.

гурӣда диал. 'зелено грозде; диво грозде' (Нова Надежда, Хасковско), вж. *ягорӣда*.

гӯркам се, вж. *гӯрам се*.

гӯрлю 'птица рибарче, Aliedo ispida; воден скорец, Cinclus aquaticus'. — Производно от *гӯрам се* (вж.).

гӯрна, вж. *кӯрна*, за *-г-* вм. *-к-* срв. *гурабия*.

гурȍл диал. 'калинка, божа кравичка'. — Неясно.

гурпȁнче 'малка дупка в земята' (Банатски българи). — От рум. *groapă* с метатеза и редукция *о > у*. Срв. и *грапа*[1].

гурувȁна таен говор 'крава' (Горно Сахране, Казанлъшко). — Произв.: *гурувȁнин* 'говедар'. — От циг. *guruv* 'вол', срв. стинд. *gáuh*.

гурӯзин 'навъсен човек' (Банско). — Може би от тур. *uğursuz*, кръстосано с бълг. *грȍзен* (вж.).

гӯсла 'вид народен струнен инструмент'; стб. гѫсли (Син. пс., Син. тр., Супр.), гѫслєнъ (Ман. хр.), гѫслъникъ (Ман. хр.). — Произв.: *гуслȁр, гуслȁров, гуслȁрски, гӯсля*. — Срхр. *гӯсле, гӯслē*, словен. *gósli* 'цигулка', рус. *гу́сли*, чеш. *housle*, словаш. *husle*, пол. *gęśle*, горлуж. *huslě* от **gąd-sli*. Сродно с *гъдӯлка* (вж.). Формите с *-ъ- гъ̀сла, гъ̀сленик* и пр. са с редовно бълг. застъпване на ѫ, но са запазени само в някои говори, докато облиците с *у* са повече от западните райони, в които скоро след Освобождението е бил познат инструментът, изчезнал наскоро след това.

гӯта 'земна ябълка, Helianthus tuberosus' (Трън), 'подутина на главата' (Радуил, Самоковско), 'скрофули' (Ново село, Видинско). — Произв.: *гӯтка* 'буца, грудка' (Котел), *гӯтаво* 'неудобно, неприятно', *гутайв* 'с буци по тялото' (Трън), *гутӯрачлив* 'болен от гутурач'; *сгутȁвя се, сгутȁвям се* 'сгушвам се', *сгутӯрча се, сгутӯрчам се* 'сгушвам се'. — Срхр. *гӯта* 'буца на тялото, оток', *гӯтав*, словен. *gūta* 'апоплексия' от корен **gou-* който е в *гижа, гулӣя, гуж* и пр. (вж.), разширен с *-t-*, срв. S ł a w s k i 1, 376. Срв. *гӯтура* и *гӯтав*.

гӯтав диал. 'неспособен, мързелив' (Говедарци, Самоковско). — Заедно със срхр. *гӯтав* 'покрит с подутини' от *гута* (вж.).

гӯтал диал. 'див гълъб, Columba oenas'. — Образувано със суфикс *-ал* от звукоподражателния корен в *гу-гут-ка, гут-я* и пр. (вж.).

гутер диал. 'лалугер, Mus citillus'. — Неясно.

гӯтура 'оток от удар; отоци, израстъци по тялото' (Врачанско). — Произв.: *гутурȁк, гутурȁч* 'конска болест с отоци' (Врачанско), 'конска болест' (Каменица, Кюстендилско), *гутурачлив*. — От *гӯта* (вж.), което между другото има и значението 'подагра; скрофули', но е възможно и връзка с балк. лат. *guttur*.

гӯтурица 'болест по конете, Angina' (Трън). — Вероятно във връзка с рум. *guturaiu* от **gutturalium*, производно от лат. *guttur* 'гърло', срв. R. B e r n a r d, Балк. езикозн. 7, 2, 54—55. За суфикса срв. *кȁшлица, живенӣца*.

гу̀ца диал. 'свиня'. — Произв.: *гу̀цам* 'издавам звук (за дете)', 'пия вода' (Кесарево, Горнооряховско), *гу̀цам се* 'друсам се на хоро' (Стара Загора); *загу̀цам, загу̀цам се* 'задавям се' (Кесарево, Горнооряховско); *изгу̀цам; нагу̀цам се; погу̀цам.* — Звукоподражателно междум. *гуци-гуци, гъци-гъци,* с които се мами прасе. — Срв. срхр. *гу̀цати* 'поглъщам', което може да бъде от **gl̥t-s-*, срв. обаче и *гуда.*

гуш 'слепок' (Радуил, Самоковско) = *гуж.* — Словен. *vôž* 'вид змия', рус. *уж* 'смок', укр. *вуж,* белорус. *вуж,* чеш. *už(-ovka)* 'смок', словаш. *už-(ovka),* пол. *wąż,* доллуж. *huž* 'змия, червей'. От праслав. **ǫžь,* сродно със стпрус. *angis* 'змия', лит. *angìs* 'отровна змия; смок', латв. *ùodzs,* лат. *anguis* 'змия', ствиснем. *unc* 'змия' с протетично *г-*, срв. *гъсеница* : *въсеница.*

гу̀ша 'предна част на шията; вид болест'. — Произв.: *гу̀шав, гу̀шавец* диал. 'елен с голяма гуша', 'малък червей, който живее във водата' (Габаре, Белослатинско), *гу̀шест, гу̀шник* в израз *изка̀рахме гу̀шника* 'дневната храна, заплата' (Тетевен), *гушница* 'наниз пари' (Сърпци, Битолско), *гушалка* 'кърпа за шия' (Велес), *гушо̀гла̀в* диал. 'гологлав', *гу̀ша* 'лягам си да спя' (Врачанско), *гу̀ша се, гу̀шкам* 'прегръщам' (Прилеп), диал. 'топя, потапям' (Прилеп), *гу̀шна; догу̀ша се, догу̀швам се; загу̀ша, загу̀швам; изгу̀ша, изгу̀шам; изу̀шам* 'изкормям', *изу̀швам; нагу̀ша се, нагу̀швам се, нагу̀шкам се; погу̀шкам се, погу̀шна се; подгу̀ша се* 'забраждам се под гуша', *подгу̀шник* 'гуша'; *прегу̀швам, прегу̀шна* 'прегръщам'; *пригу̀ша се, пригу̀швам се, пригу̀шкам; сгу̀ша, сгу̀швам, сгу̀шна; гугу̀ша се* 'гуша се', *гу̀шльо* 'некръстено дете', *гушла̀н* 'птица чапла', *гу̀шман* 'гръклян', МИ *Гу̀шавец*ниви при Друмохар, Кюстендилско; *Гу̀шавъц* извор при Ярославци, Брезнишко; *Гу̀шавица* ниви при Ръсово, Кюстендилско. — Срхр. *гу̀ша, гу̀шав, гу̀ше* 'свръзка очукан коноп', *гу̀шити* 'душа', словен. *gúša, gúšav, gúšiti* 'душа', укр. *гу̀ши* 'подутини'. — Заето от рум. *guşă,* което извеждат от лат. *geusiae* 'глътка, гърло', запазено и във фр. *gosier.* Алб. *gushë* и гр. *γκοῦσα* може да са заемки от български или направо от румънски.

гу̀шка = **гу̀жка,** вж. *гу̀жа* под *гъжва.*

гу̀щер 'дребно четириного влечуго с дълга опашка'. — Произв.: *гу̀щерина, гу̀щерица, гу̀щеров, гу̀щерова опашка* 'равнец, Achillea', *гу̀щерче* 'раст. обичниче, Thalictrum', 'бутурче, Cyclamen neapolitanum', понеже корените му се употребяват като лекарство срещу болестта *гущер* 'круп'. — Срхр. *гу̀штер, гу̀штерица,* словен. *gúščer, guščar,* край тези форми още *kúščer,* мн. ч. *kúščarji* 'рани в областта на сливиците', словин. *gũščøră* 'вид речна риба', полаб. *gäustar* 'гущер', Младенов, ГСУ 13—14, 1920, 47 и сл., възстановява **gou-sker-os,* като в **gou-* вижда отгласна степен на корена на ц.сл. жюпище 'дупка, а **sker-* се свързва с *кървя,* гр. *κείρω* 'стрижа, режа', стинд. *kr̥ṇā́ti* 'наранявам'. — Вероятно е и да бъде резултат на контаминация между три близки по значение думи: праслав. **jāšterъ* (вж. **ящер*), **ǫžь* (вж. *гуш*) и **gu-jā.* — Заето в гр. *γουστερίτσα, γουστέρα,* рум. *guşter, guşteriţă,* арум. *guştur, guştir.*

гу̀я диал. 'змия'. — Срхр. *гу̀ја* 'змия, глиста', *гу̀јана* 'дъждовен червей'. — Може би праслав. **gu-jā* 'виещо се същество' от корен **gou-* или заемка от балкански субстратни езици. За образуването срв. *стру̀я,* стб. чешуя и пр. Срв. и J. Schütz, Изсл. Ст. Младенов, 333—336.

гъба[1] 'раст., Fungus; низше водно животно, Spongia'; стб. гѫба 'сюнгер, Spongia' (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *свински гъби* 'всички гъби,

които не се ядат' (Цикнихор в Изт. Тракия), *полянски гъби* 'печурки, Agaricus campestris', *далачча гъба* 'Merulius lacrimans', *дървена гъба* 'прахан, Polyporus fomentarius', *жълта гъба* 'припънка, Cantharellis cibarius' (Габровец, Ихтиман), *куча гъба* 'мухоморка, Amanita muscaria', *сладка гъба* 'Phallus impudicus', *гъбав, гъбен, габник* 'шуплест хляб, бухнал', *гъбàр, гъбàрка, гъбàрски, габàрник* (Банско), *гъбест, гъбище, гъбясам* 'покривам се с гъби', *изгъбясам, габдосувам се* 'отрупвам се с много пари' (Банско), *габлòса се* 'покривам се с гъби, с нещо' (Долно село, Кюстендилско), МИ *Гъбене* село в Габровско, *Габовица* при Смоличано, Кюстендилско, *Габешница* приток на Искър при Панчарево, Софийско. — Срхр. *гу̏ба* 'гъба; проказа', словен. *gǫ́ba*, рус. *губá*, чеш. *houba*, пол. *gąbka, gębka*. — Сродно с лит. *gum̃bas* 'изпъкналост, чеп', *gum̃bras* 'буца', *gum̃bulas* 'жлеза', стнорд. *kumpr* 'буца, топка', срперс. *gumbad* 'заобленост'. — От бълг. диал. е гр. диал. *γούμπολη* 'дебела жена' и унг. *gomba*.

гъба² диал. 'устна'. — Произв.: *губàт* диал. 'устат'. — Срхр. *гу̏бица*, словен. *gôbəc* 'муцуна', рус. *губá* 'устна', чеш. *huba*, пол. *gęba* 'муцуна, уста', горлуж. *huba*. — Вероятно специфизирано от *гъба¹*. Срв. по говорите *гъба* 'влажната част от муцуната на кон, вол'.

гъбържѐн 'слаб, хилав' (Нова Надежда, Хасковско). — Неясно.

гъвест (Банско, Гоцеделчевско), вж. *глъв*.

гъвна '(за бълхи) полазвам, нападам' (Гоцеделчевско). — Вероятно от *гàвни* (вж. *гàвам*) с *ъ* > *а*, обобщено от формите с крайно ударение. Според Р. Бернар (в писмо) от *(на)гънали (го въшки), (на)гънахме (хляба)* и пр. като формата е била повлияна от *гъвък, гъвкав* и пр.

гъвък 'който лесно се превива, сгъва'. — Произв.: *гъвкав, гъвкавинà, гъвкавост*. — По глагола *гъвам, вгъвам*, срв. *гъна*.

гъвяк, вж. *глъв*.

гъг междум. 'млък', **гъгля** 'гъгна'. — Произв.: *гъглѝв, гъглѝвя; загъглѝвя, гъглò* 'гъмжило' (Копривщица), *гъглѐц* 'звънец', *гъглек, гъгляк* 'мокрица, Oniscus asellus', *гъглòма* в клетва *върви въз гъгломи и пръждоми, гъглами* (Свиленград). — От корена на *гъгна* (вж.). — Вероятно стара дисимилация от **гѫгна** поради изчезване на носовката, срв. пол. диал. *gęglavy* 'който говори носово'.

гъгна 'говоря неясно през нос'; стб. **гѫгънивъ** (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *гъгньо, гъгна* ж., *гъгнѝв, гъгничав*. — Словен. *gognjáti* 'заеквам', рус. *гугня́* 'заекващ', *гугнѝвый* 'пелтечещ', чеш. *huhňati* 'гъгна', пол. *gęgnąć*. — Сродни със стинд. *gūñjati* 'бръмчи', *gañjana* 'презиращ', и перс. *gung* 'ням', гр. *γογγύζω* 'бръмча, мърморя', *γαγγανεύω* 'подигравам се', англосакс. *cancettan* 'подигравам се'. — Звукоподражателно. — Рум. *gîngar* е заето от български.

гъгрѐц 'паразитен червей по бобовите растения, Bruchus pisi; буци по тялото', **гъгрѝца** 'паразит по житото, бобовите, Calandria granaria'. — Произв.: *гъгрѝчав*. — От **ągrъ*, вж. *въгърѐц* с протетично *v-*, срв. *гъсѐница* = *въсеница*.

гъгря¹ 'говоря' (Габаре, Белослатинско). — Произв.: *загъгравѐя, загъгравя̀вам* 'преграквам, пресипвам' (Врачанско); *изгъгря; нагàгря* (Ботевградско); *погъгря; разгъгря се*. — Звукоподражателно, срв. *гъргòря*.

гъгря² 'къдря' (Разград). — Произв.: *гъграв* 'къдрав', *нагъгря* 'нагъвам (особено баница)' (Чирпан); *сгъгря се, сгъгрюва се* диал. 'сгърчвам се'. — Вероятно сродни с лит. *gùngti* 'извивам се' с *-р-* под влияние на *кѝдря, кѝдрав*, срв. *гугря*.

гъдел 'нервно раздразнение, придружено със смях, при докосване на кожата', **го̀дул** (Дебърско). — Произв.: *гъдели̇̀чкам; загъдели̇̀чкам; погъделичкам*. — Неясно. Някои смятат рум. *gîdilé* 'гъделичкам', арум. *gîdil*, алб. *gudulisje* 'гъдел', *gudulis* 'гъделичкам', като заемка от български, но българската дума няма съответствия в славянските езици. В романските говори има форми като лигурски *gatilàr*, савойски *gatilé*, провансалски *gatilhar* и пр., които и по значение и форма стоят близо до нашата дума, но надали имат пряка връзка с нея; срв. също тур. *gıdıklamak* 'гъделичкам, дразня' и нем. *kitzeln* 'гъделичкане' от по-старо **kutilon*. Изглежда че се касае за звукоподражателни образувания.

гъди̇̀чкам диал. 'гъделичкам', **годи̇̀чкам** (Дебърско), **гуди̇̀чкам** (Велес). — Произв.: *гъдгъди̇̀чкам* 'гъделичкам' (Нова Надежда, Хасковско), *загъди̇̀чкам, нагъди̇̀чкам се, погади̇̀чкам*. — Срв. *гъдел*. Вероятно от междуметието *гъди-гъди*, с което придружават гъделичкането на децата. — Истрорум. *gadičkei̯* е заето от български.

гъду̇̀вам диал. 'свиря на гъдулка'; стб. гѫдѫти, гѫдѫши, гѫдьць (Ман. хр.). — Произв.: *загъду̇̀вам; погъду̇̀вам*. — Срхр. *гу̏ђети, гу̏дим* 'свиря на струнен инструмент', словен. *gósti, gódem*, рус. *гуди́ть, гужу́; густи́, гуду́; гуде́ть* 'кънтя, буча', укр. *гуді́ти* 'еча, шумя', чеш. *housti, hudu*, стпол. *gąść, gędę*, горлуж. *hudźić*, от праслав. **gąd-*, сродно с лит. *gaũsti, gaudžiù* 'кънтя, бръмча', латв. *gàudas* 'вопъл'. Срв. *гъдулка, гусла, гудя¹*. Заето в рум. *gîndac* 'бръмбар' и в истрорум. *gondi* 'оплаквам се'.

гъду̇̀лка 'вид народен струнен инструмент', **гади̇̀лкя** (Банатски българи). — Произв.: *гъдула̀р, гъдула̀рски*. — Рус. *гуди́ть, гужу́; густи́, гуду́; гуде́ть* 'кънтя, буча', чеш. *housti, hudu*, стпол. *gąść, gędę* от праслав. **gąd-*. Сродно с лит. *gaũsti, gaudžiu* 'звуча, бръмча', латв. *gàudas* 'вопъл'. От същия корен *гусла* (вж.). Срв. и *гудя¹*.

гъжва 'венец от пръчки за прикрепяне нещо към кол' (Коларовград), 'чалма', **гу̇̀жа** 'сарма, вид ядене' (Тьойбелен, М. Азия), 'стомах на птица; гуша под брада на човек; сарма' (Нова Надежда, Хасковско). — Произв.: *загъ̀жвя* 'залавям, стягам, затягам', *за̀гъжна* 'рибарска мрежа', *сгъ̀жвя се, сгъ̀жвам се* 'свивам се'; *гу̇̀жюм* 'дебнешком' (Нова Надежда, Хасковско), *гу̇̀жка* диал. 'ръкойка, стиска слама; сарма', *гу̇̀жина* 'затулено място' (Момчиловци, Смолянско), *гужю̀на* 'леговище в слама или ръжанка, гдето човек може да се сгуши' (Нова Надежда, Хасковско), *гу̇̀жва* 'слама, овита около горния край на стожера', 'снопче слама, прикрепено към въжето, с което са свързани конете при вършитба' (Радуил, Самоковско), 'свита пръчица за пълнене на суджук' (Банско), *гу̇̀жвица* 'прежда, навита на гъжва' (Пирот), *гу̇̀джва* 'топка омотани върбови пръчици; обръч за затваряне на градинска врата' (Говедарци, Самоковско), *гу̇̀жвим се* 'свивам се' (Трън); *загъ̀жвам, нагу̇̀жвува̀м се* 'свивам се от студ' (Банско); *сгъжвам се, гу̇̀жба* 'гуша на птица; обръч от преплетени пръчки' (Никополско), *гуджва̀рим* 'правя гъжви; омилквам се' (Говедарци, Самоковско). — Срхр. *гу̑жва* 'плетеница от жилави пръчки', *гу̏жвати* 'набръчквам дреха', словен. *gȏž*, рус. *гуж* 'въже', чеш. *houž, houžev*, словаш. *húžva*, пол. *gążew, gążwa*. — От праслав. **gąžь*, **gąžьvā* от корена във *въже* (вж.). За на-

чалното *г-* вм. *в-* срв. *гъсеница* край *въсеница*, Sławski I, 267. Неубедително поради различните значения е свързването със стнорд. *kengr* 'кука', срангл. *cangle* 'ограда, заграждане', Vasmer I, 318. — Срв. R. Bernard, Изсл. Романски, 353—355. — Рум. диал. *gînj* 'сплетени пръчки за връзване на нещо' е заето от български.

гъз 'задник', **газ** също (Костурско, в ръкописен речник от 16 в. с гръцка азбука). — Произв.: *гъзен, гъзест, гъзèц, гъзùца, гъзùло, гъзùна, гъзùще, гъзя̀га, гъ̀зер, гъ̀зър* 'дебелият край на отсечено дърво' (Странджа), *газа̀р* 'който търси жени за разврат' (Банско), *газарѐ* 'тъпият край на яйце' (Банско), *подгузица* 'подопашник' (Трънско), *подгъзник* 'чул за задницата на кон; място на грънчарски тезгях, където стои грънчарят, когато работи' (СЗ), *подгъ̀жняк* 'пряко дърво в писека (вж.) на кола (понеже стои под задницата на добитъка)', *подгазница* 'грестилка, която се поставя на малко дете на голо, отзад' (Банско); *гъзешка̀та, гъзешкòм, гъ̀знем, гъ̀зом, гъ̀знемата, гъзнùм, га̀зечки* (Бобошево, Станкедимитровско), *погъ̀зечки* 'по гъза', *гъ̀зя се; загъ̀зя се; изгъ̀зя се, изгъ̀звам, изгъ̀зица* 'измислица' (Търново), *изгъзùя* 'измислица'; *нагъ̀зя се, нагъ̀звам се; огъ̀зя се, огъ̀звам се; гъ̀зна ми* 'тръгна ми назад' (М. Търново), *гъзнùсвам* 'обръщам се назад' (Габаре, Белослатинско), *гъздùса се* 'изви се, извъртя се' (Българи, Мичуринско), *гъзу̀ря се, загъзу̀ря се, гужня̀к* 'гъзното черво' (Пирот), *гъзовлѐзица* 'черна буболечка с щипалка на задницата', *га̀зглава* 'през глава' (Велес), *гъзногледица* 'източна ралица, Delphinium orientale' (Брезье, Софийско), *белогъ̀зка* 'белотрътка, Saxicola oenanthe', *въртогъзец* 'калайджия' (Прилеп), *гологъ̀з, гологъ̀зя се; разгологъ̀зя се, разгологъ̀звам се; дебелогъ̀з, дерù-гъзица* 'сойка, Corvus glandarius', *дрън-гъзùца* 'подигравка, гавра' в израза *взели го на дрън-гъзùца, кривогъ̀з, мърдога̀зица* 'стърчи-опашка', *наза̀дгазом* 'заднишком' (Прилеп), *нискогъ̀з, смърдогъ̀зец* 'иронично название на лук', *пушù-гъз* = *сърбогъ̀зка* 'плод на шипка', *сърбогъ̀зица* 'слободия', *твърдогъ̀з* (за яйце), *треси-газица, шаврогъ̀з* 'който не стои мирно'. — Срхр. *гу̑з*, словен. *góza, guza* 'podex', рус. *гуз* 'долна част на сноп; трътка; гънка; пипкав човек', *гу́зица* 'стърчи-опашка', *гу̑зка* 'трътка; тъп край на яйце', чеш. *huzo*, пол. *gąz, guz* 'бут'. — Както се вижда от полските и словенските съответствия, праслав. форми са с назал и без назал. — Сродно с лит. *gūžỹs* 'гуша на птица', диал. *gunžỹs, gauže* 'глава'. *gaũžtis* 'свивам се на кълбо', латв. *guza*, стпрус. *gunsix* 'изпъкнала част'.

гък междум. в израза *не казвам гък*, **гъквам** в израза *не гъкна*, **гъ̀кнувам** 'удрям някого с лакът' (Странджа). — Произв.: *загъ̀квам, загъ̀кна; погъ̀кна*. — Звукоподражателно.

гъка в израза *гъка ми е — не дадохте ми барем една чашка вино!* — Неясно.

гълба 'дълбая' (Момчиловци, Смолянско), **гълба̀я, гълбам** (Чешнигорово, Асеновградско; Странджа), МИ *Гълбаната чука* при Узунджово, Хасковско. — Контаминация от *глъб* (вж.) и *дълбая*; срв. и *дълбок*.

гълбогъз(-ин) 'лакомник' (Странджа). — Вероятно сложна дума от *гъ̀лбам* дълбая' и *гъз* (вж.).

гъл-гъл междуметие за шум на течност, изливана от съд с тясно гърло или при пиене, **гългòля** 'за течност, която потича от съд с тясно гърло'. — Произв.: *гългъла* 'бъклица' (Коларовград). — Звукоподражателно. — За *гългъла* срв. *гъргале* (Дебърско) и *гъргуле* (Прилеп) под *гъргам*.

гълки диал. мн. ч. 'заушки, сливици'. — Произв.: *гъ̀лкав* 'със сливици; неравен, грапав'. — Сродно със словен. *gâłka* 'шишарка', рус. *га́лка*, словаш. *hálka* 'топче', пол. *gałka* 'топка, подутина, тестикул'. С *-ъ-* от *-а-* поради първоначално крайно ударение. Срв. *галушка*.

гълтам, глътвам, глътна, гълну (Трънско) 'поемам, прокарвам течност, храна и пр. през гърлото'; стб. **поглътнти** (Син. тр., Син. пс.), **поглъштати** (Мар.), **непоглъштенъ** (Син. тр.). — Произв.: *го̀лтна* (ЮЗ), *глъ̀тка, гълто̀к, гълта̀к, гълта̀ло; догълтам, догълтвам; загълтам, загълтвам; изгълтам, изгълтвам; нагълтам, нагълтвам; огълтам, огълтвам; погълтам, поглътна, поглъщам, погълна, погътна, по̀гътай* 'задната част на езика' (Велес) с *-ъл-* > *ъ*; *прегълтам, преглътвам, преглътна, преглъщам, прегълна; самогътник* 'хубав топъл хляб' (Банско) с правилно *-ъ-* вм. *-ъл-*. — Срхр. *гу̏тати, гу̑т* 'гърло', словен. *gołtáti, gôłt*, рус. *глота́ть, глот, гло́тка, глото́к*, чеш. *hltati, hlt*, словаш. *hltat'*, пол. *kłtać*; праслав. **glъt-* от ие. **gʷḷ-*, ниска степен от **gʷel-*, в лат. *glutus, glūtīo* 'поглъщам', *sin-gultas* 'хълцане'. Без разширението с *-t-* коренът се явява в лат. *gula* 'глътка', ствиснем. *kela* 'гърло, шия', арм. *kl-ane-m* 'поглъщам'. — Рум. *gît* 'шия, гърло' е вероятно заето от незапазено бълг. **glъtъ*. Срв. и рум. *gîtlej* 'гърло' от по-старо *gîltej*, запазено още в XVII в.

гълъб 'неголяма дива или питомна птица, Columba', диал. 'царевица', **го̀лаб** (ЮЗ); стб. **голѫбь** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **голѫбинъ** (Зогр., Сав. кн., Син. тр.), **голѫбинь** (Син. тр.). — Произв.: *гълъба̀р, гълъба̀рка, гълъба̀рник, гълъба̀рски, гълъби̇̀нки* 'вид гъби; копче на долна риза' (Кюстендил), *гъ̀лъбник* 'сватбена пита с *гъ̀лъбета* (птички)', *гъ̀лъбница* 'гъба Russula vesca' (Габрово), *гъ̀лъбка, гълъби̇̀ца, гъ̀лъбов, гъ̀лъбова опа̀шка* 'вид вечерна пеперуда, Macroglassa stellatarum', *гъ̀лъбово око̀* 'вид горско цвете, Anemone hepatica', *гълъбоси̇̀в*, МИ *Гълъбѐц* седловина между Средна гора и Стара планина, *Гълъба̀рника* пещера в южната част на Комскокознишката Стара планина. — Срхр. *го̏луб*, словен. *golôb*, рус. *го́лубь, голубо́й* 'небесносин', чеш. *holub*, пол. *gołąb, gołębi* 'гълъбов', горлуж. *holub'*, доллуж. *gólb'*. Думата няма сигурна етимология. Съответствието с лат. *columba, palumbēs* не е пълно. За начина на образуването срв. *ястреб* от **jāstrębь* и *яреб-ица* от **jārębь*. Несигурни са и сравненията със стпрус. *gulbis* 'лебед', лит. *gulbė̃*. Първото *-ъ-* в бълг. форми вместо очакваното *-о-* е под влияние на следното *-ъ-* < *-ж-*. Диалектичното *голаб* пази по-добре старото състояние. Рум. диал. *golumb* е заето вероятно от български, също алб. *gulap*.

гълча̀, вж. *глък* и *глъч*.

гълъга̀н, *вж. гологан*.

гъмба, гъмбе м. 'гърбава жена, гърбав мъж' (Банско). — Произв.: *гъ̀мбест* 'подгърбен' (Банско), *гъмбу̀зя се* 'гърбя се' (Ямболско). — Вероятно от стб. **гѫба** заето от говори със запазена носовост и получило това значение и под влияние на тур. *камбу̀р* 'гърбица, гърбав човек'.

гъмжа̀ '(за много хора или животни) движа се разбъркано и шумно'. — Произв.: *гъмжи̇̀ло, гъ̀мжел* 'гъмжило' (Коларовградско), *загъмжа̀, разгъмжа̀ се, гимжа̀, гимжи̇̀ло*. — Срхр. *га̀мзити, га̀мизати* 'лазя', *гми̇̀зати*, словен. *gomәzéti* 'гъмжа', *gomâz* 'насекоми', рус. *гомза́ть* 'неспокоен съм', *гомози́ть*

'движа се непрестанно', *гомозá* 'неспокоен човек', *гмыж* 'насекомо', чеш. *hemzati, hemžiti* 'гъмжа', *hmyz* 'насекомо', словаш. *homzić*, пол. диал. *giemzić*, горлуж. *hemzać* от праслав. **gъmъza*, вероятно сродно с рус. *гóмить* 'шумя, крещя', може би и *гомон* 'шум, крясък', но фонетичните съответствия не са ясни във всички случаи; малко вероятно е връзката със стинд. *gámati* 'върви, отива'.

гъмза 'сорт грозде и вино'. — Неясно.

гъна[1] 'диплят'; стб. **разгънѫти** (Асем., Син. пс., Сав. кн.), **съгънѫти** (Мар., Сав. кн.), **негъбль** (Син. тр.). — Произв.: *гъ̀нка, гъ̀нчест; вгъ̀на, вгъ̀вам; догъ̀на, догъ̀вам; загъ̀на, загъ̀вам; нагъ̀на* 'надиплям', *нагъ̀вам; огъ̀на, огъ̀вам; отгъ̀на, отгъ̀вам; подгъ̀на, подгъ̀вам, пòдгъв, подгъ̀вка; прегъ̀на, прегъ̀вам, прегъ̀вка; разгъ̀на, разгъ̀вам; сгъ̀на, сгъ̀вам; угъ̀на, угъ̀вам* диал. 'ям бързо, лакомо'; *прягнатѝна* 'прегъвка между бедрото и корема' (Банско). — От **gъ-nę* < **gъb-n-*, а по него — *гъ̀вам*, както *спъ̀вам — спъ̀на*; срв. *гу̀ба*.

гъна[2] 'принуждавам, карам' в изрази като *стѝга ме гъ̀на, я си знам работата* (Странджа). — Произв.: *нагъ̀на* 'принуждавам'; стб. **гънати** 'карам, гоня' (Зогр., Мар., Сав. кн., Супр.) със запазено **ъ**, срв. *гòня, зàгна, пòгна* и пр., Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим. 27 и сл.

гъна[3] 'скътам, запазя; дигам' (Коларовград). — От *gъd-n-* ниска степен към *гудя*[2] (вж.), Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим. 39—40.

гънгал 'водни мехури' (Котел). — Неясно.

гънгàл, вж. *кангал*.

гънгъ̀фка 'глупав човек' (Банско). — Вероятно форма за женски род към арум. *gîngăvétŭ*, Papahagi 493, срв. рум. *gîngăv* 'заекващ', а то заето от стб. **гѫгнивъ**, вж. *гъгна*.

гънѝга (Нова Загора) вм. *кнѝга* (вж.).

гъ̀ню 'некадърник, страхливец'. — Производно от *гъна*[1] (вж.),

гърб, гърбав и пр., вж. *гръб*.

гърбàлка 'люлка от една подпряна в средата дъска или греда' (Врачанско). — Вж. *крабàлям се*.

гървòлим се 'ходя бавно, нестабилно' (Трън). — Произв.: *нагървàля се, нагървàлям се*. — Вероятно от *гърбалям се*, вж. *крабалям се*, контаминирано с *криволя*, вж. *крив*.

гъргам 'чучуркам, бълболя' (Прилеп). — Произв.: *гъргале* 'стомничка с дълго и тясно гърло' (Дебърско), *гъ̀ргуле* 'стомничка с тясно и дълго гърло' (Прилеп), *гърготница* 'шум, гъргорене' (Прилеп). — Звукоподражателно. Срв. *гъргòря*.

гъргòня 'сгърбушен човек' (Трън), **з-гъргорѝл се, з-гъргушѝл се** 'остарял много' (Банско). — Може би във връзка с *гърбя се*. — Неясно; виж и *згъргорѝл се, загъргушѝл се*.

гъргòря. — Звукоподражателно, срв. *гръгря*[1], *гъргам*.

гърд, вж. *горд* и *гръд*[2].

гърдомàзен, вж. *гръд*[2].

гърдя̀ '(за свиня) грухтя' (З). — Произв.: *гърдѝло* 'ручило на гайда' (З), *гърдучкам* 'слабо грухтя' (З). — Схрп. *гр̂ђети* 'грухтя'. — Звукоподражателно.

гъркам диал. 'гукам, гугукам'. — Произв.: *нагъркам се; погъркам.* — Звукоподр., от *гър-* със суфикса *-ка*, както *гу-ка*, срв. *гъргòря.*

гъркѝне 'начин на забраждане' (Странджа) в израза *зàбради се гъркѝне.* — Вероятно от *гъркѝня*, вж. *грък.* Срв. и *гаркѝня.*

гъркѝнек диал., срв. *герàк.*

гъркѝнки 'тънки копринени кърпи за глава' (Българи, Мичуринско). — Може би във връзка с *гаркѝня* (вж.).

гърлежница диал. 'кратуна, бъклица', **грълешник** 'вид кош за ловене на риба' (Ботевград). — От *гърло*, поради тясното гърло на кратуната, на коша.

гърло[1] 'началото на хранопровода и дихателната тръба'. — Произв.: *гърлен, гърля̀в, гърлест, гърлàн* 'лаком човек' (Кесарево, Горнооряховско), *гърля* 'окопавам' (Банско), *гърля се, загърля, загърлям,* 'закопчавам до гърлото'; *нагърля, нагърлям; огърле* (вж.); *отгърля, отгърлям; погърлям; подгрълкик* диал. 'наниз от дребни монети'; *прегърля, прегърлям; разгърля, разгърлям; гърлица* 'лошо гърло, дифтерит', 'молец' (Бобошево, Станкедимитровско), 'гугутка' (СЗ), *гърлѝца* 'раст. Statice limonium', *гърличица* 'гургулица, гугутка' (Трънско), *гръличе* 'болест по свинете' (Шишковци, Кюстендилско), *гърлѝчава бѝлка* 'раст. сапунче, Scrophularia aquatica', *гърличево биле* 'Potentilla reptans', *гърлѝчава тревà* 'Statice limonium; Verbascum phoeniceum; Potentilla reptans', *гърлѝчовото* 'раст. Hibiscus trionum', *грълченце* 'огърлица', *гърлешка* 'вид слива' (Илия Блъсков, Коларовградско), *гърлешнѝк* 'гръклян' (Банско), *гърлешници* 'вид сливи' (Еленско), *грълник* 'болест на гърлото', *гърмлица* 'болест на гърлото' (Велес), *гърленик* 'живеничава билка, Prunella vulgaris', *гърлòвица* 'вид птица' (Банско), *гърлàвица* 'гугутка', МИ *Гоарлето* при Триград, Девинско; *Гърленица* чешма Ю Радомир, *Гърлица* езеро при Силистра. — Схрп. *гр̏ло*, словен. *grl̀o*, рус. *гóрло, горлáн* 'кресльо', чеш., словаш. *hrdlo*, пол. *gardło*, горлуж. *hordlo*, долнолуж. *gjardło*. От ие. **ghr̥-dhlo-*, сродно със стпрус. *gurcle* 'гърло', лит. *gurklỹs* 'гуша', гр. *βάραθρον* 'глътка; паст'. Срв. и *ж(д)релò.* — Заето в новогр. диал. *γκουρλίτσα* 'гърлена болест', *γρυλιάζω* 'душà някого', в рум. *gîrlă* 'река'.

гърло[2] 'високо, силно' (Прилеп) в нар. песен. — Вероятно от по-старо *гърлом*, стар творителен падеж, употребено като наречие.

гърмодял 'охлюв' (град Марица). — Сложна дума 'който дяла (опасва)' *гръм*[2], тъй като охлювът унищожава листата на храстите.

гърмотрън 'раст. шилобод, Ononis spinosa'. — Сложна дума от *гръм*[2] (вж.) и *трън* (вж.).

гърнѐ 'глинен съд с широк отвор', **гърнѐц** диал. обикновено в мн. ч. *грънци*; стб. грьньчарємъ (Супр.), грънєць, (Симеонов сб. 1073 г.). — Произв.: *гърненца* 'бленика, Hyoscyamus niger', *грънча̀р, грънча̀рка, грънча̀рство, грънча̀рница.* — Срхр. *грне, грнац*, диал. *грно* 'разгорели въглища в ковачница за нажежаване на желязото', словен. *gŕnəc*, рус. *горн*, чеш., словаш. *hrnec*, пол. *garnek*, горлуж. *hornc*, доллуж. *gjarńc*, праслав. **gъrnъ* от ие. **gʷhr̥-no-*, сродно с лат. *fornus, furnus* 'пещ', стинд. *ghr̥ṇá* 'горещина'. От същия корен, който е и в *горя* (вж.). — Рум. *garniță* 'кана за вода' е образувано от българската дума.

гърнив = **гранив,** вж. *гран*[1].

г(ъ)рр междум. за гърмеж. — Звукоподражателно.

гърцѝзъм, гърчѐя се и пр., вж. *грък.*

гърцам 'грухтя' (Ботевградско). — От *гърд* и *-цам* (вж. *гърдя*), срв. *боцам.* Звукоподражателно.

гърча се 'извивам се, превивам се, свивам се', **гръч** 'спазма' (Разложко). — Произв.: *гръ̀чул* (Копривщица), *гръ̀чел* 'гънка', *гъ̀рчав* 'сух (за животни)' (Пирот), *гърчавѐя, гърча̀вина, гъ̀рчавост, гърчѐж; нагъ̀рча, сгъ̀рча, гръ̀чкам.* — Пълно съответствие на бълг. форми има само в срхр. *грч, грчити* 'схващам се (за крака), сгърчвам'. Очевидно вторично изменено от праслав. **krъč-*, срв. рус. *корча* 'спазма, гръч', словен. *kŕčiti*, чеш. *krčiti* 'извивам, набръчквам'. Българските и сърбохърватските форми са контаминация между по-старо **kr̥citi* и *гъна, гърбя се* и под.

гърчмак 'гръклан' (Прилеп). — Вж. *гърчман, грънма̀н.*

гърчман 'гръклан' (Велес). — Вж. *грьцман.*

гъсѐница 'личинка на пеперуда', диал. **гъсеница, гъса̀нка** (Чешнегирово, Асеновградско); стб. гѫсѣница (Син. пс., Бон. пс.). — Произв.: *гъсѐничен, гъсѐничав.* — Срхр. *гу̏сеница*, словен. *gosênica*, рус. *гу́сеница*, чеш. *housenka, housenice*, пол. *gąsienica*, горлуж. *husańca*, доллуж. *guseńca* от праслав. **ǫsěnica*, производно от **ǫsъ* 'муста̀к', вж. *въс, въ̀сеница.* — От български са заети гр. диал. *γκασιανίτσα*, арум. *gişniță* и рум. *găselniță* 'молец'.

гъ̀ска 'домашна птица Anser', **гъсѐ, гъсо̀к, гъсък, гаса̀к, гъсер, гъши**; стб. гѫсь (Златостр. 12 в.). — Произв.: *гъс(к)а̀р, гъс(к)а̀рка, гъска̀рник, гъска̀рски, гъ̀скин, гъ̀скина трѐва* 'бял равнец, Achillea millefolium' (Битоля), *гускини за̀би* 'трабозан, Tribulus terrestris' (Беранци, Битолско), *гъ̀счен, гъ̀ся се* 'излюпвам гъсѐта (за гъска)', *гъшля̀к* 'куришка на гъска; стрита със сол и пипер коприва' (СЗ). — Срхр. *гу̏ска*, словен. *gôs*, рус. *гусь*, чеш., словаш. *hus*, пол. *gęś*, горлуж. *hus*, доллуж. *gus* от праслав. *gąsь*, сродно със ствиснем. *gans*, стинд. *haṁsá-*, гр. *χήν*. Според двудялбата на ие. гутурали праславянската форма е правилна, докато балтийските (лит. *žąsis*, латв. *zùoss*, стпрус. *sansy*) са аналогични. При тридялбата на гутуралите се явява мъчнотия при обяснение на началното **g-*, което в такъв случай се свързва с германско влияние. — Рум. *gîsca* и диал. *gînscă* са заети от български.

гъсла, вж. *гу̏сла.*

гъсо̀к, вж. *гъска.*

гъст 'плътен ; чест'. — Произв. : *гъста̀к, гъ̀стък, гъсто̀к, гъстала̀к, гъстѐж, гъ̀стер, гъстина̀к, гъстота̀, гъстоли̇̀ст, гъсторѐд, гъстя̀, гъстя̀вам ; сгъстя̀.* — Срхр. *гу̏ст*, словен. *gôst*, рус. *густо́й*, чеш., словаш. *hustý*, пол. *gęsty*, горлуж. *husty*, доллуж. *gusty*, прасродно със стлит. *gánstus* 'богат, благоденствуващ', латв. *guosts* 'множество'. Sławski I, 272, отхвърля тази възможност и обяснява славянската дума като страдателно причастие на *-to-* от корена на праслав. *žьmǫ*, (рус. *жму, жать* 'натискам, стискам'), като сравнява с латв. *gùmt, gumstu* 'подувам се, отичам', гр. *γέμω* 'пълен, напълнен, натоварен съм'. В такъв случай трябва да се види връзка с чеш. *hutný*, свързвано от Holub-Kopečny, 137, с нашата дума, за която там не се предлага сигурно тълкуване. A. Vaillant, Gr. comp. 2, 573, дири обяснение чрез лит. *gruñzti* 'счупвам ; свивам'.

гъ̀там, гъ̀тна, гъ̀твам 'повалям'. — Произв. : *гъти̇̀ням* 'събарям ; падам болен' (СЗ), *га̀тур* 'място по пътя, гдето се преобръщат колите'. — Без успоредици в останалите славянски езици. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим., 15, сравнява с лит. *gubstu, gubt* и го извежда от ие. **ghub-t-*, корена в *гу̀бя* с разширение *-t-*.

гъ̀ткам 'говоря стеснително, забъркано' (Банско). — Умалително от *гъ̀лтам,* което в говора правилно дава *гътам* ; може би повлияно от *гъкам.*

гъ̀фам, вж. *глъ̀фам.*

гъ̀фча (Банско), вж. *глъв.*

гъ̀ца 'свиня' (Врачанско), в детския говор. — Звукоподражателно от междум. *гъ̀ци-гъ̀ци*, за викане на прасе, срв. *гу̀ци.*

гъ̀цам 'пиша нагъсто, нареждам букви (при писане)' (Враца). — Може би във връзка с *гъ̀ча* (вж.) или от **гътъцам* от *гътам* (вж.).

гъ̀ча 'тъпча, бутам, натискам' (Плевня, Драмско ; Чирпан ; Българи, Мичуринско) ; **гъ̀чна** 'бутна ; умра' (Кесарево, Горнооряховско), второто значение поради контаминация с *гътна* (вж.). — Произв. : *гъчло̀* 'блъсканица, навалица' (Странджа). — Успоредно на *въ̀ча* (вж.), което е производно от **ǫtъkъ*. Редуването на *г-* с *в-* пред начално **ǫ-* е добре известно, срв. *гъсеница* край *въ̀сеница* и пр. Може би и от *гъ̀там* контаминирано с *тъ̀пча.*

гъ̀шеница, гъши̇̀няк 'ниска ливадна трева' (Ботевград). — Производно от **gǫšь*, прилагателно от **gǫsь*, вж. *гъсѐница*, понеже тревата е космата като *гъсеница.*

гъ̀ши, вж. *гъска.*

гьо̀а 'уж, божем' (Прилеп), **гьо̀ве** (ЮИ), **гю̀ва** (Дебърско), **гьой, гьойким** (Момчиловци, Смолянско), **гю̀ем** (Банско). — Чрез тур. *gŏya, gûya* от перс. *gū* 'говоря, казвам'.

гьобѐк, вж. *гюбѐк.*

гьоже 'ядене от фасул и царевица' (Момчиловци, Смолянско). — От тур. *göce* 'ядене от царевица, ечемик и пр.'.

гьоз[1] 'отделение в хамбар' (Нова Надежда, Хасковско). — От тур. диал. *göz* 'стая'.

гьоз[2] 'колело на печка' (СИ). — От тур. *göz* 'око'.

гьоз[3] тарик. 'куче; лев (поради лъва, изобразен върху монетите, свързан с куче); данъчен агент, военен и пр.'. — Произв.: *гьосѐ* таен говор 'кученце' (Смолско, Пирдопско), *гьоскавѝца* таен говор 'кучка' (Смолско, Пирдопско). — Неясно.

гьо̀збояджия нар. остар. 'хитрец, шмекер, фокусник'. — Произв.: *гьо̀збояджийка, гьо̀збояджийски, гьо̀збояджилък* (от тур. *gözbağıcılık*). — От тур. *gözbağıcı* 'фокусник, шарлатанин', образувано от *göz* 'око' и *bağıcı* 'магьосник', производно от *bağmak* 'измамвам, излъгвам', сближено с *бояджѝя.*

гьозлемѐ, гьозлемà нар., **гюзлюмà** 'вид тестено ядене' (Нова Надежда, Хасковско), **гьомлезе** 'вид ядене' (Дебърско). — От тур. *gözleme.*

гьо̀зум, джо̀джюм, джо̀джан, джо̀джън, ю̀зум, ю̀зъм 'растение, употребявано за подправка на ядене, Mentha'. — От гр. *δυόσμος* (= *đjózmo*) 'джоджан' от по-старо *ἡδύοσμος* 'мента, джоджан' буквално 'с приятна миризма'. *Гьозум* от ЮЗ говори с *д'* > *г'* и епентетично *у*; *джоджон* и пр. през **джозум* и пр. възниква в западни бълг. говори, в които срещу *д'* имаме *дж*; *ю̀зум* и *ю̀зъм* от гръцки диалекти с *δj, γj* > *j*, срв. *Йорго* вм. *Γεώργιος*. Думата е заета, и в алб. *dhjozmë*, а рум. *izmă* 'мента' е от бълг. *юзъм.*

гьой, гьо̀йким, вж. *гьоа.*

гьол нар. 'локва, блато'. — Произв.: *гьо̀лище, гьолчѝнка, гьолджу̀к* (СИ) МИ *Гьолджука, Гьолчюлик* река СИ Нова Махала, С Чирпан. — От тур. *göl* 'езеро', с пейоративно значение, както голяма част от турските думи, заети в български.

гьо̀ла 'гъдулка' (Нова Надежда, Хасковско). — Чрез гр. *βιόλα* 'виола', *βιολί* 'цигулка' от ит. *viola* с кръстосване с *гъдулка* или от арумънски с преход *v'* > *ǵ-*.

гьон[1] 'дебела обработена кожа за подметки'. — Произв.: *гьо̀нски.* — От тур. *gön* 'дебела щавена кожа'.

гьон[2] диал. 'папуняк, Upupa epops'. — Срв. гр. *γκιόνης, γκιώνης* 'горска улулица, Strix aluco', алб. *gjon* 'горска кукумявка', арум. *ghion(i)* 'някаква птица', рум. *ghionoaie* 'зелен кълвач'. Според DLR 2, 1, 262, звукоподражателно, а според други сродно с прасл. **gilnā*, срв. *жълна*, но неясно от фонетична гледна точка; G. M e y e r, 141, търси връзка с личното име *Ἰωάννης.*

гьопка 'нещо, което пречи; пречка' (Момчиловци, Смолянско). — Неясно.

гьоргел 'варена царевица за раздаване на св. Четиридесет мъченици' (Габрово, Ксантийско). — Неясно.

гьо̀рген 'габър, Carpinus' (Карлово). — От тур. *gürgen.*

гьоргѝя 'чудесия, необикновена случка' (Кесарево, Горнооряховско; Чирпан). — От тур. *görgü* 'опитност, впечатление'.

гьо̀са, гьо̀совица, гьо̀стрица 'голяма неокастрена тояга' (Радуил, Самоковско), **гьо̀стерица** (Трън; Говедарци, Самоковско), **гьо̀серица** (Габаре, Белослатинско). — Може би от тур. диал. *göse* 'помет (за чистене на пещ)', вероятно във връзка с тур. *kesmek* 'режа, чупя', срв. за значението *цѐпеница*, за образуването *дря̀новица*.

гьо̀тура диал. разг. 'без мярка, направо'. — Произв.: *гьо̀турица, гьо̀турджия, гьо̀турджѝйски*. — От тур. *götürü* 'по споразумение; нацяло'. Срв. и *кӯтурица*.

гьоч 'бивак вън от селото' (Банско), 'преместване' (Българи, Мичуринско). — Произв.: *гьо̀шка, гьо̀шина* 'легло в сено или слама' (Банско). — От тур. *göç* 'преместване в друго жилище; изселване'.

гю вм. *я*[1] (вж.) (Белоградчишко, Трънско, Брезнишко), срв. и *гя*.

гюбѐк[1] нар. остар. 'вид движение при ориенталски танц'. — Произв.: *кадъ̀н гюбѐк* 'вид сладкиш'. — От тур. *göbek* 'пъп, сърцевина, средище'.

гюбѐк[2] 'чутура или корито, в които чукат смрадликата при обработване на кожите; сандък за солене на сланина'. — Вж. *дибѐк*.

гюбрѐ, гю̀бре нар. 'тор' (З), **гюбю̀р** 'боклук; примеси в житото' (Нова Надежда, Хасковско) (от тур. диал. *gübür*). — Произв.: *гюбря̀* 'торя, наторявам' (Хасекия, Странджанско), *гю̀брим* (З), *гюбренѝца* 'печурка, Agaricus campestris', МИ *Гюбрѐна* приток на Джерман, извира край Клисура, Самоковско. — От тур. *gübre*, заето от гр. *κόπρος*.

гювдѐ 'гърди на добитък' (Нова Надежда, Хасковско), **гивдьо̀** 'заклана овца без кожата и вътрешностите' (Родопите). — От тур. *gövde* 'тяло, туловище'.

гювѐз 'тъмночервено' (Пирот), **гевѐз** 'тъмновишнева боя' (Българи, Мичуринско). — Произв.: *гевѐзен* 'тъмновишнев' (Българи, Мичуринско), *гю̀везно* 'червено' (Дебърско), *гювезилна* 'шарка на плетени чорапи' (Шишковци, Кюстендилско). — От тур. *güvez* 'виолетов, лилав'.

гювендѝя, вж. *гивендѝя*.

гювѐч 'плитък глинен съд за печене; печено ястие обикновено с месо, зеленчуци, ориз и пр.', нар. **гивѐч**. — От тур. *güveç*.

гю̀ем, вж. *гьо̀а*.

гю̀жа 'размразявам' (Банско). — Произв.: *отгю̀жвам; разгю̀жувам* (Банско). — Неясно. Може би във връзка с *юг* (вж.), но строежът остава неясен.

гю̀зам 'правя с вкус някому къща, дрехи' (Банско), **гю̀зна**. — Вероятно от тур. *düz-mek* 'стъкмявам': *çeyiz düz-mek* 'приготвям, стъкмявам прикя'.

гюзлюма̀, вж. *гьозлемѐ*.

гюйс, вж. *гю̀юс*.

гюл нар. 'роза'. — Произв.: *мѝши гюл* 'димитровче' (Банско), *гю̀лов, гю̀лова водà, гю̀ловица, гю̀ловка* 'гюлова ракия', *гю̀лсамо* (Хасекия, Странджанско) от тур. *gülsuyu*, изменено под влияние на заетото от италиански тур. *balsama*, МИ *Гильовец* ЮЗ Шейново, Казанлъшко, *Гильовци* село в Поморийско. — Чрез тур. *gül* от перс. *gul*, съответствие на нашата *рòза, рỳжа* (вж.), заети в български по друг път; срв. Вл. Георгиев, БЕз 1, 1951, 217—219.

гюлабѝя 'сорт ябълки' (Преколница, Кюстендилско). — Неясно.

гюл(л)è 'желязна топка, снаряд', **гюрлè** диал. — Чрез тур. *gülle* 'артилерийски снаряд' от перс. *gōlā* 'топка'; *гюрле* вероятно свързано с *gürlemek* 'бумтя'.

гюлỳш 'нощно хоро' (Ново село, Видинско). — От тур. *gülüş* 'смях, смеене', срв. *gülüşmek* 'смеем се дружно'.

гюм нар. 'висок метален съд с дръжка'. — Произв.: *гю̀мка* 'глинен съд за миене на ръце' (Говедарци, Самоковско), *гюгю̀м* (Трънско), *гюгю̀ме* 'съдове за вода' (Еница, Белослатинско). — От тур. *güğüm*. Различието във формите на българските заемки се дължи на особения характер на *-ğ-*, което в известни диалекти изчезва, а в други се пази.

гюмè 'колиба на ловци', **гюмьò** 'орда, тайфа' (Момчиловци, Смолянско). — От тур. *güme* 'колиба на ловци'.

гюмрỳк остар. 'мито'. — Произв.: *гюмрукчѝя*. — Чрез тур. *gümrük*, а то през гр. *κουμμέρκιον* от лат. *commercium*. Традицията на латинската администрация се е запазила много силно на Балканския полуостров. Чрез гръцки в средновековните бълг. паметници се явява **кѹмеркн** (Дубровнишка грамота на Иван Асен), **коумеркь** (Рилска грамота на Иван Шишман).

гюндузỳ 'източен вятър' (Нова Надежда, Хасковско), МИ *Гюндỳза* при Варна. — От тур. *gündüz* 'ден, денем'.

гюндюлю̀к, гюнделѝк нар. остар. 'надница', **гюндулỳк** (Ботевград). — От тур. *gündelik*, произв. от *gün* 'ден'.

гюнлю̀к 'надница' (ЮИ), **гюлнỳк** (Говедарци, Самоковско), **гюлню̀к** (Нова Надежда, Хасковско). — Произв.: *гюлнучѝя* 'надничар'. — От тур. *günlük*, производно от *gün* 'ден'; *гюлнюк, гюлнук* с метатеза *-лн-* → *-нл-*.

гюнчел 'слънчасване' (Родопско). — От тур., производно от *gün* 'слънце, ден', срв. *günce* 'припек'. Втората част, може би, е във връзка с *çal-mak* 'удрям'.

гю̀птин, гѝптин диал. 'циганин'. — Произв.: *гю̀пка, гю̀пец*. — Заедно с *агỳптин, агю̀птин* от гр. *Αἴγυπτος* или *Αἰγύπτιος*. Циганите често са наричани с имената на страните, от гдето според народните предания са дошли, срв. фр. *bohémien* от *Bohême*.

гюр[1] нар. 'изобилен (за вода)'. — Произв.: *гю̀рвам* 'теквам изведнъж и изобилно (за вода, течност), руквам', *гюртѝ, гюрè* 'буйно' (Странджа) (< тур. *güre* 'неопитомен, див'), *гюрелѐк* 'място, гдето житото расте буйно' (Странджа), *гюрелѝя* 'който расте буйно' (Странджа) (< тур. *güreli* 'силен, разпален'), *гюрлю̀к* 'трева, бурени', понеже растат по-буйно от житото (< тур. *gürlük* 'гъстак, трънак'), *гюрлуклѝв* 'буренясал' (Софийско). — От тур. *gür* 'мощен, изобилен'.

гюр² 'диво магаре' (?) (Етрополско). — Може би от *гюр*¹.

гюргелев в израз *на кон има седло гюргелево* (Софийско). — Неясно. Може би от тур. *gergefli*, производно от *gergef*, т. е. 'везана на гергеф покривка'.

гюргьов, вж. *Геòрги.*

гю̀рджин 'гергина, Dahlia variabilis', 'планински божур, Trolius europaeus'. — От срхр. *ђурђѝна*, с *дж-* вм. *г-*, както при *Джѐрман* < *Гѐрман.* Ударението показва, че думата е заета от сръбски.

гюрлѐ, вж. *гюлле.*

гюру̀к, гюрю̀к старо, нар. 'ковашки мех; кожена покривка на файтон'. — От тур. *körük*.

гюрюлтѝя разг. 'шум, врява; свада', рядко **гюрюнтѝя**. — Произв.: *гюрюлтаджѝя, гюрюлтаджѝйка.* — От тур. *gürültü.*

гюч диал. 'трудно, мъчно нещо'. — Произв.: *гю̀чно* 'тежко, мъчно' (Радуил, Самоковско) с наставка по бълг. *мъчно.* — От тур. *güç* 'мъчен, труден; трудност'.

гю̀ше 'несръчен човек' (Банско). — От алб. *gjyshe* 'баба'.

гю̀юс, гю̀йс диал. 'гърди'. — Произв.: *гюслу̀к, гислю̀к, гю̀ислюк* 'горна мъжка сукнена дреха' (Попина, Силистренско). — От тур. *göğüs.*

гя вм. *я* (вж.) (Петричко, Врачанско), срв. и *гю, ге.*

гява̀сува̀м се 'махвам се, пръждосвам се' (Банско, Ботевгр.), **гева̀свам се** 'загивам, погубвам се' (Хасекия, Странджанско). — Произв.: *гява̀саник* 'негодник' (Банско), *гява̀саница* (Банско). — От аориста на гр. *διαβαίνω* 'преминавам, минавам'. За прехода *дя-* > *гя-* срв. диал. *гя̀вол* от *дя̀вол.*

гя̀вол диал. вм. *дя̀вол* (вж.)

гяк¹ 'ученик' (Банско). — Произв.: *гяци* 'училище' (Банско), семантизирано от метонимична употреба. — От *дяк* (вж.).

гяк² межд., вж. *гекам.*

гяу̀р 'неверник (презрително обращение на турците към поробените българи)'. — Произв.: *гяу̀рин, гяу̀рка, гяу̀рски,* МИ *Гяву̀рица* склон И Ветрен, СИ Пазарджик, *Гяу̀рска чука* И Горно Луково, Ю Ивайловград. По диалектите също *кау̀р, кяфѝр* (вж.). — Чрез тур. *kâfir* от араб.

Д

да 'частица за утвърждение; за подкана; съюз за цел, намерение, условие и др.', диал. 'съюз за съединяване, та'; стб. **ꙗа** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **да бꙑ** (Супр.). — Срхр. *дȁ* 'да; та; откак; ако', словен. *dâ* 'за да, с цел да', рус. *да* 'да; така; и, но; за да', пол. *da* 'за да'. — Смята се, че по произход е показателно местоимение от ие. **do-, *di-*, срв. стпрус. *din* 'него', *dins* 'тях', авест.,

стперс. *dim* 'него, нея', *dit* 'него' (ср. р.), гр. *δή* 'тъкмо, именно', *ἐπει-δή* 'тъй като', *ἤδη* 'вече', лат. *dēnique* 'тогава, после', *dōnec* 'докато' и др.

даалѝя диал. 'турчин от Югоизточните Родопи' (Кърджалийско). — Произв.: *даалѝйка, даалѝйски, даалѝйка пу̀шка.* — От тур. *dağli* 'планински', произв. от *dağ* 'планина'.

даарѐ, вж. *дайрѐ.*

даба̀н диал. 'дебела греда'. — От тур. диал. *daban* 'под на стая, дюшеме', срв. *таба̀н.*

дабѝжив 'болнаво, слабо дете' (Трънско, Брезнишко), ЛИ **Дабижив** 16—17 в. в Битолско. — Произв.: *дабѝживка, дабѝживче* и в ЛИ *Дабѝжа*, МИ *Дабѝжова поля̀на, Дабѝжов дол* при Средногорец, Пирдопско, *Дабижѐвица* при Пенкьовци, Трънско, *Дабѝжов рът* при Бачково, Асеновградско, *Дабѝжовец* при Вакарел, Ихтиманско, *Дабѝжина чу̀ка* при Михайловград; ЛИ *Да̀бо, Да̀бе, Да̀би, Да̀бев*, МИ *Да̀бовец* при Могилово, Чирпанско, ЛИ *Да̀бко, Да̀бчо*, МИ *Да̀бково краище, Дабково дере* при Клисура, Карловско, *Да̀бков дол* при Скравена, Ботевградско, *Да̀бковица* при Угурли, Ксантийско, *Да̀бчова ря̀ка* при Козичино, Поморийско, *Дабчов кладенец* при М. Преславец, Тутраканско, *Да̀бчов ка̀мик* при Реброво, *Дабчов рът* при Бов и *Да̀бчова полѐна* при Батулия, Своогенско; ЛИ *Бѝжо, Бѝжев*, МИ *Бижево* при Кози рог, Габровско. — Съставено от *да би жив* (бил, останал), стсръб. ЛИ *Дабижив*ъ.

Да̀бо, Да̀бко, Да̀бчо, ЛИ, гальовни от *Дабижив*, вж. *дабѝжив.*

да̀боан остар. 'тъпан' (ЮЗ) в израза *„свирци дабоани"*, където *дабоани* вероятно значи 'музиканти', от типа *гюл-трендафил, чобанче-овчарче* и др. — Може би от начално **dabulan(a)* 'военна музика', както в срхр., от тур. *davul* 'тъпан' и *hane* 'къща, помещение', със значение 'място, дето се правят тъпани или където се свири', оттук 'свирци музиканти'. Изчезването на *л* остава неясно.

дава̀ 'давия' (Връбница, Софийско). — Вж. *давѝя.*

дава̀, дева̀ 'нали' (17 в., Свищовски дамаскин), **дѐва, девѐ**. — От съюза *да* (вж.) и частица *-ва*, за която срв. *то-ва, оно-ва*, вж. Ст. Младенов, ГСУ-ИФФ 22, 1927, 15—16.

да̀вам, дам 'слагам нещо в ръката на някого или край него'; стб. **дати, дамь** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **датєль** 'който дава милостиня' (Син. тр., Супр.), **даꙗти, даѭ** (Зогр., Мар., Асем.), **даати, давати, даѫ** (Ман. хр.), **въдати, въдамь** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **въдаати, въдаѫ, въдавати, въдаѫ** (Ман. хр.), **въдаꙗти сѧ, въдаѭ сѧ** (Зогр., Мар., Супр.), **нєвъдатєнъ** (Ман. хр.), **въздати, въздамь** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **въздаати, въздаѫ, въздавати, въздати, -аѫ** (Ман. хр.), **въздатєль** (Супр.), **възданиє** (Син. пс., Син. тр.), **въздаꙗти** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **въздаꙗниє** (Зогр., Мар., Син. пс. и др.), **издати, -амь** (Супр., Ман. хр.), **издаꙗти, -аѭ** (Зогр., Мар., Асем и др.), **издаати, издавати, нєиздаємъ** (Ман. хр.), **отъдати, -амь** (Зогр., Мар. и др.), **отъданиє** (Мар., Син. тр., Сав., Супр.), **отдавати, -аѫ** (Ман. хр.), **подати, подамъ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **подавати, -аѭ** (Син. тр., Супр., Ман. хр.), **податєль** (Син. тр., Супр.), **придати, -амь** (Супр.), **придавати** (Асем.), **придаꙗ-**

ти, -аѭ (Сав.), **продати, -амь** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **продание** (Супр.), **продаꙗти, -аѭ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **продаати, продавати, -даѫ** (Ман. хр.), **прѣдати, прѣдамь** (Зогр., Мар. и др.), **прѣдатель** (Зогр., Мар., Ман. хр.), **прѣдателевъ** (Клоц.), **прѣдателенъ** (Ман. хр.), **прѣдавьникъ, прѣданьникъ** (Супр.), **прѣдание** (Зогр., Мар. и др.), **прѣдаꙗти, -аѭ** (Зогр., Мар. и др.), **прѣдаꙗние** (Зогр., Мар., Асем.), **прѣдаати, -аѫ, прѣдание, прѣдателенъ** (Ман. хр.), **раздавати, -аѭ** (Супр.), **раздати, раздавати, -аѫ** (Ман. хр.), **раздаꙗти, -аѭ** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **раздавьникъ** (Син. тр.), **раздати, -амъ, дроугопродатель, злодатель** (Ман. хр.). — Произв.: *даванѝя* 'данък' (Банско, Трънско, ЮЗ), *даванѝна* 'данък' (Кърчово, Демирхисарско; Дорково, Пещерско), остар. (ЮЗ), *даванѝца* 'данък, берия' (Бобошево, Станкедимитровско), 'даване' (ЮЗ), *даварѝя* 'който дава, щедър' (за наст. срв. *влачарѝя* 'която влачи, развлачва парцали' (СЗ), *да̀вка* диал., остар. 'данък', *дава̀ч, да̀вачка* 'даване; данък; паричен дълг' (ЮЗ), *давлив* '(за овошка) плодовит' (ЮЗ), *да̀ван* ж. диал. 'даване', *да̀ванки* диал., *дава̀ч, дава̀чка, да̀деност* книж., *да̀деница* 'мома, която се жени със съгласието на родителите си' (Врачанско), *да̀внина* остар., съб. 'данъци' (Кюстендилско Кранще; Сев. Добруджа), *да̀шен* 'щедър' (вж.), *дан* остар., поет. 'данък' (вж.), *да̀жба* (вж.), *да̀ждие* (вж.); *вдам се, вда̀вам се; възда̀м, възда̀вам; дода̀м, дода̀вам, дода̀тък* 'придавка, притурка', *дода̀тъчен; зада̀м се, зада̀вам се, зада̀вък, зада̀вка* и *зада̀тък* диал. 'капаро', *зада̀вница* 'която врачува (със сапун)' (вж.), *зада̀ча* (от рус., вж.); *изда̀м, изда̀вам, изда̀тък, издатина̀, издадина̀, изда̀деност, изда̀йник, изда̀йница, изда̀йнически, изда̀йничество, изда̀дник* рядко 'издайник', *издава̀ч, изда̀тел* (от рус., а там по стб. **издати**), *изда̀телка, изда̀телски, изда̀телство* (от рус.), *изда̀ние, книгоизда̀тел, книгоизда̀телски, книгоизда̀телство; нада̀м, нада̀вам, нада̀вка; надда̀м, надда̀вам, надда̀вка, на̀ддаво̀к* 'наставяне, прибавка, продължение' (Банско), *наддава̀ч, наддава̀чка, наддава̀телен, малонадда̀вам; отда̀м се, отда̀вам се, всеотда̀ен, всеотда̀йност; пода̀м се, подаденѐ* диал. 'дарба, способност', *пода̀вам се, пода̀тел* (от рус.); *податлѝв* диал. 'щедър', *податлѝвост, по̀датен* диал. 'щедър', *пода̀тки, подаяние, пода̀ваница* диал. 'вид детска игра', *пода̀вци* диал. 'даване нещо за услуга', *пода̀вник* диал., остар. 'поданик', *подаво̀к* 'дар, подаяние' (Банско), *по̀дан* диал., остар. 'данък', *по̀даник, по̀даница, по̀данство, по̀данически, верноп̀оданик, верноп̀оданица, верноп̀оданически; подда̀м, подда̀вам се; преда̀м, преда̀вам, преда̀вник* диал. 'предател', *преда̀вница* диал. 'предателка', *преда̀вачка* 'предателство' (ЮЗ), *преда̀ние, преда̀тел, преда̀телка, преда̀телски, преда̀телство, предава̀тел* (главно в съчетанието *радиопредава̀тел*), *предава̀телен (п. механизъм)*; *прида̀м, прида̀вам, прида̀вка* 'прибавка', *прѝдавка* диал. 'повторни дарове за кум и кума', 'плитка, наставена с друга коса' (Кичевско), *прѝдан* диал. 'зестра', *прид* нар., остар. 'пари, с които младоженецът откупва невестата от родителите ѝ; доплащане, прибавка', *прѝдав* диал. 'нарастване, размножаване', *прѝдавче* диал. 'новородено дете', *прида̀вушка* 'пари, дадени над цената', *прида̀тък* (от рус.); *прода̀м, прода̀вам, продава̀ч, продава̀чка, прода̀вница* 'дюкян' (Трявна), *продава̀телно, про̀дав* 'продаване, продажба' (Никополско), *про̀дан, прода̀жба, прода̀жбен* (п. цена), *прода̀жен* (от рус.), *прода̀жност; разда̀м, разда̀вам, раздава̀ч* 'разносвач на писма', *раздава̀чка* 'жена раздавач', диал. 'жена, която раздава за бог да прости; раздаване' (ЮЗ), *разда̀вък = разда̀вок* диал. 'това, което се раздава за бог да прости'; *сдам, сда̀вам* воен. 'връщам взети вещи' (от рус.), *сдам се, сда̀вам се* диал. 'показвам се, появявам се', *сда̀ванка = сда̀деница* диал. 'мома, която се жени с разрешение на родителите си, която не е пристанала'; *уда̀м, уда̀вам, уда̀ва се, удадѐ се* 'попада случай' (от рус.); *умо̀давец* 'който обича да дава съвети' (Прилеп), *благода̀т, благода̀тен, дай-лада* 'обичай да се пеят пръстени в определен ден' (Горно Павликени, Ловешко). — Срхр. *да̀вати, да̀ти*, словен. *dávati, dáti*, рус. *дава́ть, дать*, чеш. *dávati, dáti*, пол., горнолуж.

dawać, dać, доллуж. *dawaś, daś*. Формите с праслав. **dā-* са от ие. *dō*, а праслав. **dāv-* от ие. **dōu-*; основата на сегашно време *дам, дадàт*, стб. **дамь, дадѧтъ** произлиза от ие. **dōd-mi*, с удвояване, за което вж. Вл. Георгиев, Слав. фил. 3 (1963), 15. — Сродно с лит. *dovanà, davanà* 'дар, подарък', *dúoti, dúomi* 'давам', латв. *dâvât*, гр. *δοῦναι, δοϜέναι, δίδωμι* 'давам', лат. *do, dare*, алб. тоск. *dhënë*, алб. гег. *danë̩* 'дар', стинд. *dāvánē, dádāti* 'дава', авест. *dāvoi, dadāiti*.

дава̀м 'насам' (Айватово, Солунско). — Може би от *навàм*, повлияно от *де, дѐка* (вж.).

давге 'може би' (Беровско). — Неясно.

давѝчкам се, вж. *дàвя*.

давѝя, дава̀ остар. 'съдебно дело'. — Произв.: *д авдсвам се, даво̀сам се* 'съдя се с някого', *даваджилук* 'давия' (ЮЗ), *даваджѝя* 'противник в съд', *даваджѝйка*, ЛИ *Даваджѝев* (Търново), МИ *Давалѝйското* при Габаре, Белослатинско; *задаво̀сам се, задаво̀свам се; надаво̀свам се*. — Чрез тур. *dâva* също, от араб. *d'awā*.

давлѐние книж. 'натискане, натиск, силно влияние'. — От рус. *давлéние*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 255; сб. Медведев (1922), 45, производно от гл. *давѝть* 'натискам, мачкам, стискам', вж. *дàвя*.

да̀вно 'отдавна' (Копривщица); стб. **издавьна, издавна** 'отдавна' (Супр.). — Произв.: *дàвнашен, отдàвна, отдàвнашен, издàвно, недàвно, недàвна, недàвнашен*. — Срхр. *да̏вно* 'отдавна', *да̏внӣ* 'отдавнашен, стар', словен. *davən, davnō*, рус. *давнó, дáвний*, чеш. *dávny, dávnl, davno*, пол. *dawny, dawno*, горлуж. *dejeto*, по-старо *dajeto* 'преди, по-рано'. — Сродно с гр. *δήν, δηθά, δᾱρόν* 'отдълго', *δαόν* 'от много време', лат. *dūdum* 'преди малко', арм. *tevem* 'продължавам, оставам', стинд. *dūrá̤ḥ* 'далечен'. — Вж. *одѐве* 'преди малко' (Зап.).

давно̀ 'дано' (Зап., Копривщица, Ботевград); стб. **давно** 'дано' (Ман. хр.). — От *дано* (вж.) с *-в-*, вероятно от *дàвно*.

да̀вност юрид. 'срок, след който се губят или придобиват някакви права'. — От рус. *дáвность*, произв. от *дáвний* 'стар, отдавнашен', вж. *дàвно*.

да̀воле (с *-е* вм. книжовно *-я*) 'боричкам, мачкам' (Банско), **даволкам се** (ЮЗ).— Произв.: *даволѐж* 'боричкане' (Банско); *издаво̀лувàм* 'натискам, налягам' (Банско); *нàдаволѐ*. — От старинното значение на *дàвя* 'натискам, налягам' с наст. *-оля*, срв. *пипо̀ля, ръмо̀лѝ, пършо̀ля* и др., вж. *дàвя*.

даво̀свам се, вж. *давѝя*.

давранду̀свам се, давранду̀сам се и **даврандѝша се** диал., остар. 'съвземам се, оборавям се', 'оправям се телесно' (Едоарце, Тетовско), **давранду̀сувам, давранду̀сам** 'обуздавам, смирявам' (Пехчевско). — Произв.: *надаврандѝша се; подаврандѝша се*. — От миналата основа *davrandı* на тур. *davran-mak* също.

давра̀нма остар. 'стой, не мърдай' (Вазов, Зах. Стоянов). — От тур. *davran-ma*, заповедна форма от *davran-mak*, срв. *давранду̀свам се*.

даву̀чка се '(за куче) боричка се' (Тетевен). — От *дàвя* (вж.) с наст. *-у̀чкам*, срв. *заглаву̀чквам* покрай *заглавѝчквам*.

да̀вя 'душа̀, удушавам; умъртвявам, като потапям във вода'; стб. **давити, давлѭ** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **подавити** (Зогр., Мар., Асем., Сав.), **подавлıати** (Зогр., Мар., Асем.), **придавлѣти, оудава** 'удушаване' (Ман. хр.), **оудавити, оудавлѭ** (Асем., Син. тр., Сав., Супр.), **оудавлѥниѥ** (Супр.), **оудавлѥнина** 'месо от удушено животно' (Син. тр.). — Произв.: *давѝло* 'навалица; давене' (Банско, Пирот), *давѝчкам* 'давя', *давѝчкам се* 'боричкам се, боря се на шега', *да̀вча* 'давя' (Вазов), *давеж* 'давене, особено на кучета' (ЮЗ); *зада̀вя, зада̀вям; изда̀вя, изда̀вям; подда̀вя, подда̀вям; прида̀вя, прида̀вям; сда̀вя, сда̀вям, сда̀ввам (се); уда̀вя, уда̀вям, уда̀ва* диал. 'нещастие, беда', *уда̀вник, уда̀вница; споoда̀вя, спода̀вям*; МИ *Давѝ-дол* при Згурово, Кюстендилско и при Бабино, Станкедимитровско, *Давѝ-калугер* в Рила. — Срхр. *да̏вити, да̂вӣм*, словен. *dáviti*, рус. *давѝть, давлю̀*, чеш. *dáviti*, пол. *dawić*, горлуж. *dajić*, доллуж. *dajiś, dawiś*. Началното значение на глагола е било 'натискам, притискам', срв. *да̀воле*. — Сродно с авест. *dav-* 'натискам', *dvaidī* двойств. ч. 'стискам, притискам', фригийски *δάος* 'вълк', буквално 'удушвач', гот. *afdauiþs* 'измъчен', *diwan* 'умирам', ствиснем. *touwen* (от по-старо *dauwjan* 'умирам'), стнордски *deyja* 'умирам'.

да̀гара 'дървен съд, с който овчарите носят мляко' (Веригово, Карловско). — От тур. *dağar* 'плитък пръстен съд с широки уста'. Женският род е под влияние на думи като *ко̀фа, ведрѝца, панѝца* и др.; заето и в срхр. *да̏гара* (Босна).

да̀да 'по-голяма сестра' (Велес, Брезник), 'по-стара братовчедка' (Тетовско), диал. 'бавачка на деца'. — Бълболна дума, възникнала в детския говор чрез удвояване, както *ма̀-ма, ба̀-ба, ка̀-ка* и др., срв. още *до̀да, дѐда, дѐдя*. Второто значение е възникнало вторично поради това, че по-големите сестри гледат, бавят по-малките си братя и сестри; за тоя семантичен развой срв. рус. *ня̀ня* 'бавачка', срхр. *на̏на, нѐна* 'майка', словаш. *ňaňa* 'леля' и др.

дадала̀н 'раст. брей, Tamus communis' (СИ). — Вероятно от по-старо **дагъдълан* от тур. *dağ* 'планина' и диал. *dalan* 'коприва', буквално 'планинска коприва'.

дадгу̀л 'сиромах, голтак' (М. Търново). — Неясно.

дадѝя 'бавачка на дете, дада' (Подгумер, Софийско). — От тур. *dadı* също.

да̀жба 'продукти за определен срок на човек или животно', остар. 'данък'. — Произв.: *да̀жбен, прода̀жба*. — От по-старо **дажд(ь)ба*, от основа *дад-* в *дад-еш, дад-ен*, вж. *да̀ждиѐ*, а за образуването срв. *рдж-ба, кра̀ж-ба* и др.

да̀ждиѐ нар. остар. 'данък, налог'; стб. **даждь** (Симеонов сб. 1073). — От стб. **даждь** с наст. *-ие*, срв. **брьна** и **брьниѥ**, праслав. **dadjo*, срв. *дажба*. — Заето в рум. *dajdie*; за двойното ударение срв. *пѝтие — питиѐ, я̀стие — ястиѐ*.

да̀же частица за усилване 'дори'; стб. **даже** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **дажи** (Син. тр.). — Съставено от съюза *да* (вж.) и частицата *же* (вж. *понеже*), срв. *не-же(-ли)*, рус. *то-же* и др., стб. **же**, рус. *же*.

дайя¹, вж. *да̀йо*.

дайя² диал., остар. 'разпасан, необуздан еничерин'. — От тур. *dayı* 'вуйчо; юнак, герой', тук от второто значение, което е добило пейоративна отсянка поради безчинствата на еничерите в турската империя; заето също в срхр. *да̀хија*.

дайла̀да 'обичай ладуване, който се прави на Васильовден' (Ловешко; Бериево, Севлиевско; Н. село, Троянско). — Момите си припяват пръстените и казват: *„Бръкни, булне, извади пръстен, дай Ладо ле"*. — От *дай* = запов. накл. от *дам* и *ла̀да* (вж.).

да̀йма 'постоянно, винаги' (Тетевенско; Пехчево). — Чрез тур. *daima* също, от араб.

дайма̀ 'кошара' (Русаля, Търновско). — От *даямà* (вж.).

да̀йо 'вуйчо' (Чепино; Ловешко). — Произв.: *да̀йчо* (Галата, Тетевенско; Ловешки помаци; Костурско). — Начално зват. падеж от *дайя,* от тур. *dayı* също, подведено по думи като *ба̀йо, чѝчо, вуйчо* и др.

дайрѐ, даарѐ 'вид ударен музикален инструмент с опъната кожа на кръг'. — Чрез тур. *daire* също, от араб.

да̀йчо, вж. *да̀йо.*

да̀кика, дѐкика 'минута' (Прилеп), **дакѝка** (Воден). — Чрез тур. *dakika* също, от араб.

дакѝя 'дарове за майсторите, които довършват нова къща' (Марковча, Коларовградско), 'благословия, която изрича майсторът, когато се слага покривът на къщата' (Жеравна, Котленско), 'дървен кръст върху непокрита още къща, на който се окачват даровете за майсторите' (Кюлевча, Коларовградско). — От тур. диал. *dakı* 'сватбен дар'.

да̀кле, да̀клем диал. 'и така, значи'. — Срхр. *да̏кле̄, да̏кле̄м.* — От *да ако ли* под влияние на наречията на *-е*; за *-м* вж. при *бо̀жем.*

да̀кмя 'раст. гергина, Dahlia variabilis' (Гоцеделчевско). — От тур. диал. *dakma* 'голямо перо от крило на птица'.

да̀ко 'макар че, въпреки че' (Ломско, Белоградчишко, Врачанско, Софийско, Самоковско, Цариградско). — Срхр. *да̏ко.* — Съставено от *да* и *ако*; срв. *а̀ко, та̀ко, ча̀ко* диал. 'макар че, въпреки че, няма значение'.

дактѝл книж. 'трисрична стихотворна стъпка с ударение на първата сричка'. — Произв.: *дактѝлен, дактѝлов.* — Културна дума, образувана от гр. *δάκτυλος* 'пръст (на ръка); дактил'; срв. *дактилоско̀пия, дактилоскопѝчен,* където се пази началното значение на гръцката дума.

дал 'клон' (Ю), 'всяка от водоравните греди на ритли' (Елена; Беброво, Еленско; Търново; Копривец, Беленско). — Произв.: *даловѝт* диал. 'клонест'. — От тур. *dal* също.

да̀ла 'длето' (Ряхово, Русенско). — От *да̀лта* (вж.), с деглутинация на *-т-*, понеже е схванато като член, както диал. *жѐнта,* вм. *жѐната, ра̀бта,* вм. *ра̀бота* и др.; за преразлагането срв. диал. *решѐ* от *решѐто, бомбѐ, кларнѐ* (вж.).

далавѐра разг. 'дребна непочтена сделка, мошеничество'. — Произв.: *далавѐраджия, далавѐраджийка, далавѐраджийски; далаверджѝя, далаверджѝйка, далаверджѝйски.* — Чрез тур. *dalavere* или гр. *νταλαβέρι* = *νταραβέρι* от итал. *dar(e)-avere,* буквално 'даване-имане', срв. *'Ανδριώτη,* 163; за образуването срв. рум. *daravera, daravela,* бълг. *взѐмане-да̀ване, алъш-верѝш.*

далàк 'орган от лявата страна на коремната кухина, Lien', диал. 'раст. арабски език, Oruntia vulgaris; болест синя пъпка, Anthrax', 'крайна медна пита в тръвна (стар тип пчелен кошер)' (СИ), 'болест разширение на далака у овцете' (Слатина, Ловешко). — Произв.: *далаклѝв* 'болен от далак' (Слатина, Ловешко), *дàлаклив* (ЮЗ), *далàчева* и *далачѝва трева* диал., *далакосан* 'болен от далак' (ЮЗ), *далàчен, далàчна гъ̀ба* 'гъба Merulius lacrimans', *далàчна тревà* диал. 'раст. жълтина, Chrysosplenium alternifolium', *далàчница* диал. 'раст. далачна трева', *далачàсам, далачàсвам* разг., диал. 'хваща ме болест в далака', *далакчѝя* остар. 'народен лечител, който цери болестта далак'; МИ *Далàк бунàр* — често име на извори, чиято вода лекува болестта далак, *Далаклѝвата чешмà* при Балканци, Горнооряховско, *Далàков бунàр* при Мàноле, Пловдивско, *Далàковия клàденец* при Стара Загора, *Далаклѝйка*, чешма при Сухиндол, Павликенско, *Далакчѝйка* при Углярци, Радомирско, р. *Далащица* в Казанлъшко (от прилаг. *далашка* и *-ица*). — От тур. *dalak* също.

далбастъ̀йка 'вид череша' (Марково, Коларовградско). — Умалит. от **далбастия*, от тур. *dal bastı* '(която) привежда клоните (си)'.

дàлбя 'дълбая' (Гулица, Варненско). — От *длàбя*, вж. *длаб*.

далгà рядко 'вълнà' (Софийско; Кюстендилско; СИ, ЮЗ). — От тур. *dalga* също.

далгъ̀ч диал. 'птица потапник, Podiceps; който се гмурка под водата; който се бърка в чужди работи', 'трудолюбив, пъргав' (Копривщица). — От тур. *dalgıç* 'птица потапник; гмурец'; значението 'трудолюбив, пъргав' е развито на българска почва от това, че птицата е бързоподвижна, пъргава.

далдармà 'отведен клон на растение, заровен в земята, за да хване корен, отвод' (СИ, Изт). — От тур *daldırma* също, отглаг. същ. от *daldırmak* 'забивам, завирам, забождам'.

далдѝсвам, далдѝсам диал. 'гмуркам се, потапям се; увличам се в работа'. — От миналото време на тур. *dal-mak* също.

далèк остар. и диал. 'далечен', обикн. и като наречие, **далèк, далèко, далèч(е)** 'на голямо разстояние'; стб. далече (Зогр., Мар., Асем., Ман. хр. и др.), далеченъ (Ман. хр.), издалеча 'от далеч' (Сав., Супр.), издалече (Зогр., Мар., Син. пс., Супр.), недалече (Супр.), отъдалече (Супр.), ѹдалити сѧ, ѹдалѣти (Ман. хр.). — Произв.: *далèчен, далèка, далèком* (Локорско, Софийско), *далечинà*, диал. *далечнинà* (от прил. *далèчен*), *издалèк(о), издалèч(е), изотдалèч(е), надалèче, отдалèч(е), отдалèк(о), отдалечà, отдалечàвам; раздалèч* диал. 'разстояние', *раздалечà, раздалечàвам; далекобòен, далекобòйност, далекоглèд, далекоглèден, далекоглèдство, далекоѝзточен, далекомèр, далекомèрен, далекопроводд, далекопроводен, далекострèл* (в нар. пес.). — Срхр. *дàлек, далèка* прил., словен. *dálek*, рус. *далёкий*, чеш., словаш. *daleký*, пол. *daleki*, гор. и доллуж. *daloki*. По всяка вероятност от основа **do-*, успоредно образуване на местоименната основа **to-* в лит. *to-li* 'далеч', *to-lus* 'далечен', *tolenti* 'отдалечавам', като $t > d$ се обяснява от *дългъ*, вж. S ł a w s k i 1, 136, М л а д е н о в, ЕтР, 119, с наставка *-ек*. — Формата *далèче* е изглежда начално сравнителна степен, среден род от *далèк* с наст. *-je*, срв. *бърже*.

дàленка таен говор 'пушка' (ЮЗ). — Вж. *далян*[2]. Българската дума е осмислена с *дал(еч)*, понеже пушката е дългобойно оръжие.

далѝ въпросителна частица при изразяване на несигурност, колебание и др., **дал** (ЮЗ). — Съставено от съюза *да* (вж.) и въпросителната частица *ли* (вж.); за образуването срв. *данò*.

далиàн, вж. *далян*[1], *талян*.

далиèнски 'далечен' (Сръбе, Севлиевско) в баяне: *„пусти уроки, пращам ги в далиенските гори, дето хора не ходят, дето петли не пеят"*. — Може би от **дал* или **далие* 'далечина', срв. стб. **дальнъ** 'далечен' (Клоц., Супр.), с наставка *-ен-ски*, както *наш-ен-ски, ваш-ен-ски* и др., чрез редукция *е* > *и*, характерна за говора.

дàлия 'раст. гиргина, Dahlia variabilis'. — От научното име на растението *Dahlia*, по името на ботаника A. D a h l, възникнало в Европа в началото на 18 в., вж. K l u g e, 119.

далѝя остар. диал. 'необуздан еничерин'. — Произв.: *далѝйски* 'буен, палав'.— Вж. *даалия*.

далнo- първа съставна част от думи като *далновѝден, далновѝдност, далнобòен, далнобòйност* и др., заети от рус. *дальновѝдный, дальновѝдность, дальнобòйный, дальнобòйность*. За етимологията вж. *далèк*, срв. *далиèнски*.

дàлта 'длето' (Сев), **далтѝчка** (Никополско; Жеравна, Котленско). — Презаето от рум. *dáltă* също, а то от стб. ****далто** > *длато* (вж.), откъдето е заето и в алб. *daltë*; старинна заемка преди метатезата.

далтонѝзъм науч. 'недостатък на зрението, при който не се различават някои цветове', **далтонѝст, далтонѝстка** 'който има далтонизъм'. — Създадена във Франция през 1844 г. по името на английския физик *Далтън*.

дàлче[1] 'клонче', **далчè** (Радуил, Самоковско). — Вж. *дал*.

дàлче[2] диал. 'раст. далия'. — Вж. *дàлия*.

далян[1], **далиàн**, **далянни**, **дайляни**, вж. *талян*.

далян[2], **далянка** 'пушка' (Прилепско, Битолско), **дàленка** таен говор. — От *(fucile) italiano* 'италианска (пушка)'; заето и в срхр. *талијанча* 'пушка', найчесто в съчетание *пушка талијанка* и в арум. *daileánă* с антиципация на палаталността или под влияние на арум. *daileán* 'хубав, спретнат'. Имената на оръжията често стоят във връзка с името на страната, която ги произвежда или откъдето ги доставят, срв. *френгѝя*. Колебанието на звучна / беззвучна съгласна в началото на думата говори, че проникването е станало чрез гръцки. Срв. *далян*[1], *талиянки* и *дàленка*.

дàлян[3] 'хубав' в нар. песен (Прилеп). — Вероятно заето чрез арум. *daileán* 'горд, напет' от тур. диал. *dayı* 'хубав, красив', *daylak* 'строен', *daylan-mak* 'израствам'.

дам[1], вж. *дàвам*.

дам[2] 'обор' (Изт). — От тур. *dam* 'обор, навес; покрив'. Българското диалектно значение 'сушилня за сливи' е възникнало от тур. значение 'покрив, навес'.

да̀ма¹ 'жена, госпожа'. — Произв.: *да̀мски*. — От фр. *dame* също < лат. *domina* 'господарка'.

да̀ма² 'вид игра с камъчета или с плочки'. — Чрез гр. *δάμα, ντάμα* от итал. *dama* също.

дамаджа̀на 'голям стъклен съд за вода, вино и др., оплетен отвън с пръчки', **дамаджа̀н** (Хасковско). — Чрез тур. *damacana*, вероятно от итал. *dami giana*; заето и в гр. *νταμιτζάνα, δαμιτζάνα*, рум. *damigeana*.

дамазлъ̀к разг. 'добитък за разплод; собствено производство', **домазлъ̀к** (под влияние на *домашен*). — Произв.: *дамазлъ̀шки, дамазлъкчѝя* рядко, диал. 'скотовъдец'. — От тур. *damızlık* 'преграда в обор за телци и друг добитък'.

дамалу̀г 'рало' (Банско). — Произв.: *дамалу̀жле* умал. (Банско). — Вж. *демалуг*.

дама̀р диал. 'жила; дебелата част на варено шкембе'. — Произв.: *дама̀рен, дама̀рче, дамарлѝя*. — От тур. *damar* 'жила, мускул'.

дама̀ска 'вид пъстър плат за мебели', 'модел за тъкани шарки' (Кривня, Разградско). — Чрез гр. *δαμάσκο* 'вид плат дамаска' от итал. *damasco* (16 в.), по името на гр. *Дамаск* в Сирия, вж. *дамаскѝня*, срв. *шамѝя*.

дамаскѝн истор. 'вид популярен сборник с поучителни религиозни слова, разпространяван в България през 17—19 в.'. — Произв.: *дамаскина̀р, дамаскѝнски, дамаскиня* черковно поучение, проповед' (Тетевен). — От гр. *Δαμασκηνός*, по името на гръцкия книжовник от 16 в. *Дамаскин* Студит, който съставял такива сборници.

дамаскѝня (са̀бя) нар.-поет. 'вид сабя'. — От гр. *δαμασκηνόν ξίφος* (= *δαμασκί σπαθή*) 'сабя от Дамаск', по името на гр. *Дамаск* в Сирия, отдето се доставяли такива саби.

дамаскѝя 'подбрадник на ярем' (Изт). — От тур. диал. *damaks* също, чрез метатеза.

дамга̀ нар. 'петно'. — Произв.: *дамго̀сам, дамго̀свам, дамгалѝя* (от тур. *damgalı*), МИ *Дамга дере* в Карловско. — От тур. *damga* също, срв. *да̀мка*.¹

да̀мка¹ 'петно' (ЮЗ), 'овца, белязана с петно по вълната' (Кичевско). — Произв.: *да̀мкосам, дамко̀сувам, да̀мчест* 'изцапан с петна', *дамкалия* (ЮЗ). — Вж. *дамга̀*; срв. алб. *damkë* при *дамка²*.

да̀мка² таен говор 'пара̀' (Прилеп). — От алб. *damkë* 'печат, знак', заето от тур. *damga*.

дамла̀ диал. 'парализ; сърдечен или мозъчен удар, Apoplexia cerebri'. — Произв.: *дамлалѝя, дамлича̀в* (образувано по аналогия на *болнича̀в, сѝпаничав* и др.). — От тур. *damla* също.

Дамла дере при Родосто, **Дамладжа** дол при Русокастро, Бургаско, при Черепово, Тополовградско и при Балкан, Хасковско. — От тур. *damla* 'капка', т. е. дол, от чийто извор водата капе.

дамлѐ диал. 'обредни надпрепусквания на Тодоровден'. — Неясно.

да̀мна 'отдавна' (ЮЗ). — Вж. *да̀вно, одѐве.*

дамнѐ неясно значение, в нар. пес.: *„Камо ти змие из дамнѐ / да разпориш Мусу Арбанасу“* (Драготинци, Сливнишко). — Неясно.

дамя̀т, вж *димя̀т.*

дан[1] остар. 'данък', стб. **дань** (Зогр., Мар., Асем., Сав., Ман. хр.). — Произв.: *да̀нник* остар. 'данъкоплатец', *да̀нница* остар. 'данъкоплатка'; *по̀даник, по̀данически; вернопо̀данически, вернопо̀даничество.* — Рус. *дань,* чеш. *daň,* пол., горлуж., доллуж. *dań.* — Произв. с наст. *-нь* от стб. **да-ти**, срв. лат. *dōnum,* кимр. *dawn,* стинд. *dā́nam.*

дан[2] междум. за израз на шум от стрелба. — Звукоподражателно, срв. *дандания̀.*

дана̀, дана̀в, данайв, вж. *дъ̀на.*

дана̀вичка диал. 'насекомо мокрица, което се въди по влажни места, Oniscus asellus'. — Младенов, ЕтР 120, от тур. *дана̀, дана̀че* 'теле' или заето от основа, която има в *Danuvius, Дон, Дунав*; за значението съпоставя с *мокрица* (вж.). По-вероятно от *дъ̀на* 'черво (на животно)' (вж.) с наст. *-авичка.*

дана̀к диал. 'говеждо теле'. — Произв.: *дана̀че, дана̀чка, данакѝня* 'крава от 1 до 4 години' (Нова Надежда, Хасковско). — От тур. *dana* също, кръстосано с *мала̀к, година̀к.*

дана̀ла 'вид плоски обущарски клещи' (Беброво, Еленско), **даналия** (Ямбол). — Чрез гр. *τανάλια* 'клещи' (вин. п. *τὴν τανάλιαν*), от итал. *tanaglia.*

данга̀ 'епидемия' (Казанлък). — От тур. диал. *dınga* също.

да̀нга пренебр. 'висок човек, дангалак' (Търново). — Декомпозирано от *дангала̀к* (вж.).

дангала̀к разг., пренебр. 'висок, едър човек; глупак'. — Произв.: *дангала̀шки.* — От тур. *dangalak* 'глупак, дебелак'.

дангу̀л 'сиромах, беден' (М. Търново), **дангул(ин)** пренебр. 'висок човек' (Калофер). — От тур. *dangıl, dungul* '(за говор) груб, дебелашки', срв. *дангала̀к.*

да̀ндал в израз *дандалот ми се зе* 'уплаших се' (Велес), ЛИ *Дандалов.* — Неясно.

дандания̀, дандана̀ разг., нар. 'голям шум, врява, глъчка'. — Звукоподражателно, от тур., срв. тур. *dan dun* 'шум от гърмеж', *dandını* 'думи за приспиване или бавене на дете'; заето и в рум. *dandana.*

дандѝсу(в)ам 'издържам на усилия, на напрегната работа' (Дебърско). — От *деандисувам,* вж. *дая̀ня.*

дандӯркам диал. 'люлея, друсам (дете)'. — Звукоподр., срв. *тантӯркам.*

дàнец 'хоро, което се играе в събота преди сватбата' (Силистренско). — От рум. *danet*, вж. *тàнец*.

дàницки 'много голям' (Банско). — Неясно.

дàнни книж. 'сведения, податки'. — От рус. *да́нные* също, прич. от гл. *дать* 'дам', буквално 'дадени (неща), дадености', вж. Б. Цонев, Славянски глас I (1902), 1, 26; сб. Медведев (1922), 38.

данò частица за израз на желание, пожелание. — Съставено от съюзите *да* (вж.) и *но* (вж.); за образуването срв. *далѝ*.

дàнсинг 'танцова площадка'. — От англ. *dancing* също, произв. от гл. *dance* 'танцувам'.

дантèла 'вид плетена украса на женски дрехи и др.'. — Произв.: *дантèлен*. — От фр. *dentelle* също, от по-старо значение 'зъбче', произв. от *dent* 'зъб', начално значение 'част от шлем, която покрива зъбите', съвременно значение от 17 в., вж. Bloch-Wartburg, 179.

дàнци неясно значение, в нар. пес. *„Кòлите му, мамо, / сè от стари хора, / дàнците му, мамо, / сè млади ергени"* (Долина, Новопазарско). — Неясно.

дàнък, диал. **дàнок** 'пари, които се плащат на държава или община срещу доход, за откуп, за придобиване някакво право и др.'. — Произв.: *дàнъчен, данъкоплàтец* книж. — От *дан*[1] (вж.) и наст. *-ък*.

дàоля(т) се '(за кучета) хапят се със зъби и квичат' (Едоарце, Тетовско). — Начално *дàволят се*, вж. *дàволе*.

дàпърва 'тепърва' (Костурско). — Вж. *тепърва*.

дар 'предмет, даден някому като израз на добри чувства, подарък; вродена способност, талант', нар. 'сватбени подаръци, чеиз'; стб. **даръ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц. и др.), **даритн** (Супр.), **дароватн** (Зогр., Мар., Син. тр., Супр., Ман. хр.), **дарованиѥ** (Син. пс., Супр., Ман. хр.), **дарьствоватн** (Клоц., Супр.), **одаритн** (Син. тр., Ман. хр.), **неодарованъ** (Ман. хр.), **подаратн** (Супр.), **благодаритн**, **благодарьствьнъ**, **благодарениѥ** (Супр.), **благодарень**, **дароносіе**, **дароносецъ**, **даролюбнвъ**, **даролюбенъ**, **даролюбіе**, **велнкодарованіе**, **велнкодаровнтъ**, **велнкодаровнтецъ**, **многодарованъ**, **многодаровнтъ**, **любодарованъ**, **любодаровнтъ** (Ман. хр.). — Произв.: *дàром* 'безплатно', *дардк* 'дар' (Радомирско), *дàрък* диал. 'дар', *дàрено хорò* 'сватбено хоро, което се играе при раздаване на даровете' (Беброво, Еленско), *дàренски* 'определен за дар, за дарене' (Коларовградско), *даренѝца* 'дарена риза' (Тетевен), *дàрост* 'даряване' (Могилово, Чирпанско), *дàрба, дàрбина* 'дар' (Прилеп), *даровѝт, даровѝтост, дàрина* 'голяма бяла кърпа с извезани ъгли' (Дебърско), *дарòвен, дарòвина* 'дарове, които сватовете поднасят на невестата' (ЮЗ), *дарòвник, дарòвница* 'кърпа за подарък' (ЮЗ), *дарòвнишки* 'даровен', *дарòвнишки рѝзи, дарлѝя* 'честит, късметлия' (вж.), *дарѝ* (сега от св. вид, по-стар несв.), *дарѝвам, дарѝтел, дарѝтелка, дарѝтелски, дарèние* (от рус.), *даровàние* 'дарба, талант' (от рус.), *дарỳвам, дарувàч, дарувàчка* 'която дарява; даряване', *дàрствен* (от рус.); *въздàр* диал., *въздарѝ, въздарѝвам* 'подарявам' (Таврически българи в СССР); *задарѝ, задарѝвам, задарỳвам; издарѝ, издарѝвам* диал.; *надарѝ, надарѝвам; одарѝ, одарѝвам; обдаря, обдарѝвам; подарѝ, подарѝвам, подàрък; предарѝ, предарѝвам* диал. дарявам

многина'; *сподаря̀, сподаря̀вам* диал. 'дарявам и другиго със същото нещо'; *дарохранѝтелница* черк., *благодаря̀, благодàрен, благодàрност, благодарѐние, благодàрствен* (от рус, а там от стб.), *неблагодàрник*. — Срхр. *dâр*, словен. *dâr*, рус., укр. *дар*, чеш., пол., горлуж. и долнолуж. *dar*. — Сродно с гр. *δῶρον*, арм. *tur-k^c*. От един произход с *дам, дàвам* (вж.). — Заето в рум. *dar, dărul* 'дарявам', алб. *dari* 'невестински дарове', *darit, daris* 'дарявам, раздавам', *darovis, darovit* 'давам милостиня'.

дàра 'тегло на опаковка или съд със стока'. — Чрез тур. *dara* или от гр. *ντάρα, τάρα* също, от итал. *tara*, заето от араб. *ṭarḥ* 'приспадане, намаляване', т. е. приспадане теглото на опаковката. Колебанието между *т* и *д* в гръцки зависи от особеностите на гръцката междусловна фонетика.

дарабу̀ка 'гърне с опъната кожа на отвора за тумкане' (Търновско). — Вж. *тарамбу̀ка*.

дарадàна диал., остар. 'безредица, дармадан'. — От *дармадана*, заето от тур. *darmadağın* 'в голямо безредие; разпилян, разхвърлян', по-нататък вж. при *дармадан*.

дараджà диал., остар. 'бесилка', **дàража** (Еленско). — От тур. *daracağı* също.

дараджàн 'диво просо, Panicum grus-galli' (Садово, Пловдивско). — От тур. диал. *darıcan* 'вид дребно просо'.

дарàк 'чепкало за вълна', 'дълъг влас извлечена вълна' (Гостилица, Дряновско), 'сенарско гребло' (Брусен, Тетевенско), 'градинарски инструмент' (Охрид), 'чесало за добитък' (Ново село, Троянско), 'уред, който служи за бърдо и ватала в мутафчийски стан' (Беленско). — Произв.: *дарàшки, дараку̀лье, дараку̀ля* 'вид едър дарак с редки зъби' (Махалата, Плевенско), *дарако̀сам, дарако̀свам* 'влача вълна на дарак, разровквам земя с гребло' (Махалата, Плевенско), *даракчѝя, даракчѝйски, даракчѝйница, дарàча; задарàча, задарàчвам; надарàча, надарàчвам; подарàча, подарàчвам*. — От тур. *tarak* 'гребен; бърдо на стан; вид длето'; началното *д* е може би турско диалектно или пък се дължи на гръцко посредство.

дàрда таен говор 'круша' (ЮЗ), МИ **Дарда** при Таймища и Лешница, Кичевско. — От алб. *dardë* също.

дàрдаган 'разхвърляно, в безредие' (Говедарци, Самоковско). — От тур. *darmadağan* също, срв. *драмадан, дарадàна*.

дàрле, дàрлевец таен говор 'циганин цигулар', **дàрлевка** 'циганка' (ЮЗ). — Неясно.

дарлѝя 'честит' (Прилеп), обикн. в израза *късметлѝя и дарлѝя*. — От *дар* (вж.), повлияно от *късметлѝя*.

дàрма 'бяла забрадка' (Прилеп). — Словен. *darmo* 'безплатно', рус. *дармо* 'безплатно, за дар', *дармово́й* 'безплатен', *дармовàто* 'даром, не по заслуга', чеш. *darmo* 'безплатно, без заслуга', пол. *darmo* 'безплатно'. — Бълг. форма е от **дарьмо*, произв. от гл, *даря̀* с наст. *-ьмо* както *пис-ьмо̀, вал-ьмо̀* и др., като родът е повлиян от *кѝрпа, забрàдка* или пък формата е в мн. ч. По всяка вероятност началното значение на българската дума е било 'дар, подарък', тъй като забрадки и кърпи са най-обикновени сватбени дарове. В останалите славянски езици формата е сближена с наречия на *-о*.

дармадаана 'безредие, бъркотия' (Прилеп). — От тур. *darmadağan*, срв. *драмадана.*

дàрмадан разг. 'разнебитено'. — От тур. *darmadağan.*

дармадàн, дармадàна, драмадàна 'североизточен вятър' (Ахтополско). — Вж. *драмадàна.*

дармàсвам, дармàсам диал. 'чеша, дрънкам с дарак', **дармàся** 'чепкам вълна; бия някого' (Странджа). — От тур. *tarama* существ. от *taramak* 'чеша', с изпадане на неудареното *а* пред ударение. За началното *д-* вж. *дарàк.*

дармоèд книж. 'безделник, готованин'. — Произв.: *дармоèдка.* — От рус. *дармоед*, съставено от *дàрмо* 'безплатно' и *ед* от гл. *есть* 'ям', срв. *дàрма.*

дармòн 'решето', вж. *дърмон.*

дармỳшêм 'разчепквам, развлачам (памук, вълна и др.); 'разтурям (Славеино, Кутела, Виево, Смолянско и др.). — Кръстоска от *търбỳша* и *мỳша.*

дàрперушàн диал., обикн. в израза *напрàви го дàрперушàн* 'разнебити го, съсипа го', *стàна дàрперушàн* 'съсипа се, пропадна'. — За първата част срв. *дарпѝр*, а за втората *перушàн.*

дарпѝр, дарпѝрам само в израза *дарпир дарпиран ме направиха* 'смазаха ме от бой' (Коларовград). — От тур. *darp* 'удряне, бой'; втората част е неясна.

дàрпна 'бяла забрадка' (Дебърско; Крушово, Прилепско; ЮЗ). — Срв. тур. диал. *darp* 'було на стомах; леса, плет за ограждане на риболовно място'.

дàрсъз 'бедняк, сиромах' (Прилеп). — От тур. *darsız*, съставено от *dar* 'къща, дом' и *sız* 'без', т. е. 'бездомен човек'.

дàртма 'кърпа за бърсане, парцал' (ЮЗ). — Вероятно турско, срв. *дàрпна.*

дарỳга, вм. *дерỳга* (Врачанско), вж. *дерà.*

дарфирфѝр, даръ-фирфир диал. 'раст. чер пипер, Piper nigrum'. — От тур. *darıfilfil* 'вид чер пипер'.

дарчѝн 'канела за подправка на ядене'. — Произв.: *дарчѝнов, дарчѝнен.* — Чрез тур. *darçin* също, от перс., съставено от *dar* 'дърво' и *çin* 'китайски', буквално 'китайско дърво'; за втората част срв. *чиния.*

дарѝ 'правя дар, подарявам', вж. *дар.*

дàря 'ударя' само в гатанката *дари кучка низ леска* (Струга, Охрид). — Според Панчев 87, декомпозиран от *у-дàря* 'спусна се, втурна се', вж. *ỳдар.*

дас 'глупав, глупак' (Габрово). — Според R. Bernard (устно съобщение) от циг., срв. циг. *das* 'мъж; българин, сърбин', също *das, dasni* 'сърбин, хърватин', стинд. *dāsa-* 'роб'.

да̀скал остар., разг. 'учител'. — Произв.: *да̀скалѝца, да̀скалка* 'учителка; (Кюлевча, Новопазарско), *даскал(л)ък, да̀скалски, даскалу̀вам, да̀скалче* умал.; 'насекомо божа кравица', *да̀скалство, даскаля̀* остар., разг. 'даскал съм, преподавам', 'бия' (Казанлък), *даскалѐтина* пренебр., диал.; *задаскалу̀вам; надаскалу̀вам се; даскалолѝвница* остар., книжно 'училище за учители' (Елена). — Заето от нгр. *δάσκαλος*, а то стгр. *διδάσκαλος*.

дат таен говор 'баща' (ЮЗ). — От циг. *дад*, вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 415.

да̀та 'календарно определен ден'. — Произв.: *да̀тен (печат), да̀тник, датѝрам, дату̀вам; а̀нтедатѝрам*. — От фр. *date* също, от 13 в., заето от лат. *data* в израза *data (littera)* 'предадено писмо', поставян в началото на документи.

да̀телен (падеж); стб. **дательнок (падєник)** 'дателен падеж' (Грам. от Йоан Екзарх). — Заето от рус., а там от стб., прил. от **дател* 'който дава' от гл. *дам*, превод от лат. *(casus) dativus*, а то от гр. *δοτική (πτῶσις)*.

дау̀л диал. 'тъпан'. — Произв.: *дау̀лкам* 'забавлявам дете' (Жупа, Дебърско). — От тур. *davul* 'тъпан'.

да̀урешки, само в израза *свири даурешки* (Грамада, Кулско). — Неясно.

Дау̀тица планина в Прилепско; река в Рила; рът при Якоруда; поле при Горни Пасарел, Самоковско, при Габра, Ихтиманско и при Свобода, Чирпанско. — От ЛИ *Даут* от *Давут*, тур. *Davud*, заето от араб. *Dāwūd*, срв. евр. *David*.

да̀фа 'приказливо и любопитно дете' (Веригово, Карловско). — Срв. тур. *dafi* 'човек, който отблъсква, несимпатичен', заето от араб.

дафѝна диал. 'лаврово дърво, Laurus nobilis'. — Произв.: *дафѝнов, дафѝнов лист* (калка от гр. *δαφνόφυλλο*), *дафинен*, ЛИ *Дафѝн, Дафѝна*. — От гр. *δάφνη* също, с бълг. наст. *-ина*, за която срв. *латѝна, къпѝна* и др.

дах 'планина' (Родопите). — От тур. *dağ* също.

дахѝя остар., диал. 'необуздан, енергичен'. — Вж. *дайя*[2].

да̀шен, да̀шна 'който обича да дава, щедър' (Белослатинско, Ботевградско, Врачанско). — Срхр. рядко *дашан, дашна, пода̀шен*. — Възникнало от бъдещето причастие на **дати**, стб. ***даша** и ***дашьнъ**, срв. **бишѧ, бишѧште** (Остром. ев.), начално медиално причастие от старинно бъдеще време на *-sjō*, праслав. **dāsjō*, ие. **dōsjō*, срв. лит. *duosiù*; за образуването срв. *а̀лчен*. Тези форми отговарят на срхр. *да̀ша* 'който дава'.

да̀шко я̀гне диал. 'малко агне, с което бавят децата в къщи'. — Прил. от алб. *dash* 'овен', т. е. мъжко агне.

даш-то̀пка 'вид детска игра с топка'. — По всяка вероятност от тур. диал. **daş* от *taş* 'камък'.

да̀я тайни говори 'майка' (Прилепско). — От циг. *daja*, косвена форма от имен. п. *daj* 'майка'.

даяджа̀н 'стояло (подпорка) на рало' (Белово, Ихтиманско). — От тур. *dayacan* също, срв. *dayak* 'подпора'.

дая̀к, да̀йек диал., разг. 'бой, биене; подпора на ограда, кол' (Родопите). — От тур. *dayak* 'бой, побой; подпора, подпорка'. Срв. *тояга*.

даяма̀ 'кошара' (СИ). — От тур. диал. *dayama* също.

дая̀ня, дея̀ня, деа̀на диал., разг. 'издържам, изтрайвам, понасям'. — Произв.: *издая̀нвам, издая̀ня; даяндѝсам, даяндѝсвам* (от тур. аористна основа *dayndı*). — От тур. *dayan-mak* също.

дбру̀кне 'пръкне, появи се' (Търновско). — От *пръкне* (вж.), с асимилация *д—п > д—б*, и *у* под влияние на *пу̀кне*, понеже се употребява в израза *дето дбрукне, да пукне* (*дбрукне=да брукне*).

два м., **две** ж. и ср. 'число и количество 2'; стб. **дъва** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц. Сав. и др.), **два, двопѫтоуненъ** (Ман. хр.). — Произв.: *два̀ма* (остатък от творителен п., двойств. число), *двамѝна, двѐнки, двѐчки, двѐме* за жени, в 1 и 2 л. мн. ч. 'две(те)' (Ботевградско), *двѐки, двѐкя, двѐкьо* 'втори, -а, -о' (Велинградско, Чепино), *двек'ет* 'върши нещо втори път' (Вельо бърдо, Реканско), *на̀две-на̀три* разг. 'как да е', *о̀две, во̀две-во̀три* 'двойно, тройно' (Прилеп), *два̀йца* 'двама, двамина' (Прилепско, Дебърско), *ву̀две* 'одве, двойно' (ЮЗ), *вудво̀сувам се, ву̀двосам се* 'прегърбвам се от старост' (ЮЗ), *удвѐгуби* 'на две (свит)' (Дебър), *два̀днешен* '(за хляб) който е от два дена' (Новопазарско), *двекожѐнец* диал. 'който се е оженил втори път', *двекожѐнкина* диал. 'която се е омъжила втори път', *дvoру̀чка* 'дъговиден нож с две дръжки за изглаждане на дъски' (Шумен) (вероятно привнесена от западни преселници, в чиито говори стб. **ж** минава в *у*), *двока̀пци* 'жители от Северозападна България, които носят черна капа и под нея подкапник'. — Множество двуосновни думи с първа част *дву-* са заети от руски език или са образувани по аналогия на заемки с *дву-* от **dvo, *dvou*, напр. *двубо̀й, двубра̀чен, двувла̀стие, двугла̀в, двугла̀сен, двуднѐвен, двуезѝчен, двудо̀мен, двуета̀жен, двукопѝтен, двукра̀к, двукра̀тен* (за втората част вж. *кра̀тен*), *двукрѝл, двулѝчен, двулѝчие, двумѐсечен, двумѐстен, двумото̀рен, двуно̀г, двуо̀кис, двупо̀лов, двурѐден, двусѐменен, двусмѝслен, двусмѝслица, двусрѝчен, двуста̀ен, двустѝшие, двустра̀нен, двута̀ктов, двуто̀мен, двуто̀нен, двуутро̀бен, двуцвѐтен, двуцѝфрен, двуча̀сов, двучлѐн, двучлѐнен*. — Срхр. *дв̂а, дв̏је*, словен. *dvȃ, dvẽ*, рус. *два, две*, чеш., словаш. *dva, dvě*, пол. *dwa, dwie*, горлуж. *dwaj*, долнолуж. *dwa, dwě*. — Сродно с лит. *dù*, латв. *divi* от **duvi*, стпрус. *dwai*, гот. *twai, twōs, twa*, алб. *du*, гр. *δύω, δύο*, лат. *duo, duae*, авест. *dva* м. р., *duye* ж. и ср. р., стинд. *duvā́u, duvā́, dvā́u, dvā* м. ч., *duvē, dvē*, ж. р.

два̀десет, два̀йсе(т) 'число и количество 20', **два̀есе** диал.; стб. **двадесѧте** (Ман. хр.), **дъвадесѧтьнъ, дъводесѧтьнъ** (Супр.). — Произв.: *два̀десети, два̀йсети, двайсета̀к = двайсета̀чка* разг. 'монета или банкнота от 20 лева', *двaесчѐ* 'монета от 20 стотинки' (Кюстендилско Краище), *дваж двадесет* 'четиридесет' (вж. *дваж*), *трииж двадесет* 'шестдесет' (Еникьой, Ксантийско), *четриж двадесет* 'осемдесет' (Еникьой, Ксантийско), срв. фр. *quatre vingts* '80', съставено от *quatre* 'четири' и *vingt* 'двадесет', остар. *six-vingts* '120', *quinze-vingts* '300', алб.

dy zet '20', букв. 'две десет'. Особените фонетични промени в думата се дължат на честата им употреба като алегро форми. — Срхр. *двàдесет, двàдест, двàест*, словен. *dvâjset*, рус. *двáдцать*, чеш. *dvacet*, пол. *dwadzieścia*, горлуж. *dwaceći*, доллуж. *dwaźasća*, праслав. **dъva desęti*, двойствено число, вж. *два, дѐсет*.

дваж, двàжди диал., поет. 'два пъти'; стб. **дъвашьди** (Супр.), **дващи** (Ман. хр.). — Произв.: *дваж двадесет* 'четиридесет' (Габрово и Еникьой, Ксантийско), срв. алб. *dy zet*, съставено от *dy* 'две' и *zet* 'двадесет', *двашкян* 'два пъти' (Сев. Добруджа), *двàшкуш* 'само два пъти' (Славеино, Смолянско; Давидково, Петково, Ардинско; Проглед, Манастир, Асеновградско). — Срхр. *двâжде*, рус. *дважды*. — От *два* и **шьд-*, друга отгласна степен от *ход, хòдя*; за значението срв. *дву-крàтен, три-крàтен, едѝн път, два пъти*, швед. *gång* 'път' в значение при *един път, два пъти*, от един произход с нем. *gehen* 'вървя, ходя'.

двакỳлê 'тревисто растение, билка, от което правят баница или супа' (Широка лъка, Девинско). — Неясно.

дванàдесет, дванàйсе(т) 'число и количество 12'; стб. **дванадесять** (Ман. хр.). — Произв.: *дванàдесети, дванàйсти, дванайс(е)тѝна, дванадесетнѝк* = *дванаесетнѝк* = *дванайсетнѝк* диал. 'тъкашко бърдо за 12 глави', 'сукман с 12 клина' (Бериево, Севлиевско), *дванайсетопрѣстник*. — Срхр. *двàнаест*, словен. *dvanájst, dvanajstina* 'дванайсетина', рус. *двенáдцать*, чеш. *dvanáct*, пол. *dwanaście, dwunastu*. За фонетичните особености на *дванàйсе(т)* вж. *двàйсе*. — Съставено от числит. *два*, предлога *на*, който тук е употребен със значение на 'над, върху' и *десет*. Заето в рус. *двоица* (Б. Ц о н е в, Слав. глас I (1902), 1, 27).

двàнец 'старинна бяла парà' (Слатина, Ловешко). — От по-старо *цванец* (вж. *цванцък*), сближено с бълг. *двàдесет*.

двàти 'втори' (Чепино). — От *двети, две* (вж.) по образец на *два*.

две, вж. *два*.

двѐки 'втори' (Софийско, Годечко, Свогенско, Врачанско), **двѐйки** (Ორяховско). — Произв.: *двекьожѐнец, двекьожѐнкиня* диал. 'която се омъжва втори път'. — От по-старо *двѐти* с промяна *т'* > *к'* пред *и*, срв. диал. *пъкь, пъкя* от *път пътя* и др. — Вж. *два, две*.

двѐме 'две (за жени)' (Ботевградско). — Срв. *двàма*, вж. *два, две*.

двѐри остар., черк. 'врата'; стб. **двьрь** (Зогр., Мар., Асем. и др.), обикновено **двьри** като plurale tantum, срв. напр. **азъ ѥсмь двьри, двьрьца** (Син. тр., Супр.), **двьрьница** (Зогр., Мар., Асем., Сав.), **двьрьникъ** (Зогр., Мар., Асем.). — Произв.: *дверник* остар., диал. 'вратар на взаимно училище; някакъв чин при господар, при цар в старо време': *Стояне, младо дверниче* (нар. пес.); *преддверие*. — Срхр. *двар*, рядко *двара*, словен. *dúri* мн. ч., старо *dari*, също *davri* 'врата', *dávrce* 'врата на бъчва', рус. *дверь*, мн. ч. *двери*, чеш. *dveři, dveře*, пол. *drzwi*, горлуж. *durje* мн. ч., доллуж. *źurja*. — От праслав. **dvьrь* с асимилация по втория *ь*, от по-старо **dvьrь*, със запазено *v* под влияние на отгласните *o*-форми (вж. *двор*). — Сродно с лит. *dùrys*, латв. *duris*, гот. *daúr*, нем. *Tür*, гр.

θύρα, лат. *forēs* 'двойна врата', *foris* 'врата', алб. *dērë*, стинд. *dvara-s*. — Срв. от същия произход *двор*.

дверѝцев 'който си служи еднакво умело с двете ръце' (Кесарево, Горнооряховско). — От **дверъцев*, повлияно от *десни́ца, леви́ца*.

двѐста 'число и количество 200', диал. **двѐсте**; стб. **дьвѣ сътѣ** (Зогр.). — Срхр. *двjѐста*, словен. *dvêsto*, рус. *двѐсти*, чеш. *dvěstě*, словаш. *dvesto*, пол. *dwieście*, горлуж. и доллуж. *dwěsćě*. — Произв. от *две* и *сто*, срв. стинд. *dveśate* 'двеста. Формата *двѐсте* е от стб. **дьвѣ сътѣ**, двойств. ч., ср. род, а *двѐста* е вторично по образец на *трѝста*.

двестѝлница шегов. 'дреха с много кръпки' (Софийско). — От *две* и *стил-* в *по-стѝлам, пре-стѝлка* (вж. *стѐля*) и *-(ь)ница* или от *двѐста+-илница*.

двѐти диал. 'втори'. — Образувано по *трѐти*.

двѝгам диал. 'движа'; стб. **двигнѫти** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **двиѕати** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **двизати, двизанїє** (Ман. хр.), **въздвигнѫти** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс. и др.), **въздвигъ** (Асем.), **въздвиѕати** (Син. пс., Супр., Зогр. листи, Ман. хр.), **подвигнѫти** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **подвигъ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **подвиѕаниє** (Син. тр., Супр., Ман. хр.), **подвиѕанїє** (Ман. хр.), **подвиѕати сѧ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **подвижьнъ** (Супр.), **подвижьникъ** 'борец' (Син. тр., Супр., Ман. хр.), **подвижникъ** 'борец, воин', **доухоудвиженъ** (Ман. хр.). — Произв.: *двигàло* 'дървен лост, с който се повдига воденичният камък' (Гостилица, Дряновско), *двигàтел, двигàтелен*. — Срхр. *дѝгнути, дѝħи*, словен. *dvígati, dvîgat*, рус. *двѝгать*, чеш *zdvihnouti*, пол. *dźwigać*, горлуж. *zběhać*, доллуж. *zwigaś*. — От праслав. **dvigāti* 'движа нагоре, дигам', произв. от **dvigъ* 'подпора, лост за подпиране; разклонен клон', съответно на нем. *Zweig* 'клон', ие. **dwīgho-s, *duwīgho-s*, т. е. **dw-ī-gh-o-s* развито от ие. **d(u)wō* 'две'; семантично срв. словаш. *posošit'sa* 'подигам се', *sošit'* 'подигам', произв. от *socha*, бълг. *сохà*, вж. О. Н. Трубачев, Этимология, 1965, 4 сл. По-стари опити за обяснение вж. у Vasmer, REW 1, 330—331, където се допуща, че е сродно с англосакс. *twiccian* 'дера, късам, скубя', англ. *twitch*; според други с ирл. *dedaig, for-dengat* 'притесняват'; според трети началното *d-* се смята за представка, от ие. *ad-* и в такъв случай се съпоставя с гр. *οἴγνυμι, οἴγω* 'отварям', ствиснем. *wîhhan*, нем. *weichen* 'отстъпвам', осетински *vēγun* 'разтърсвам, движа', авест. *vaēg-* 'махам, отстранявам', стинд. *vējate* 'бърза'.

двѝжа 'местя, карам, тласкам'; стб. **движати сѧ** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **движениє** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **въздвижениє** (Асем., Сав. кн.), **въздвиженїє** (Ман. хр.), **недвижимъ** (Син. тр., Клоц., Супр.), **неподвижимъ, неподвижьнъ** (Супр.). — Произв.: *пòдвиг* (вж.), *движѐние, двѝжим, двѝжимост, недвѝжимост* (от рус.); *Въздвижѐние* 'празник Кръстовден'; *задвѝжа, задвѝжвам; подвѝжа, подвѝжвам, подвѝжен, подвѝжност, неподвѝжен, неподвѝжност; предвѝжа, предвѝжвам; придвѝжа, придвѝжвам; раздвѝжа, раздвѝжвам; сподвѝжник* 'сьратник, съмишленик'. — В новобългарските народни говори не се среща, а в книжовния език е заето от руски. — Вж. *двѝгам*.

двѝзка 'двегодишна овца' (Брусен, Тетевенско), **двизà̀рка** (Галата, Брусен, Тетевенско; Желюша, Цариградско), **двизчѐ** (Габаре, Белослатинско), **дзвѝзка** (Бабово, Русенско; Трънчовица, Никополско; Тотлебен, Плевенско; Русаля, Раданово, Търновско; Гулица, Момино, Варненско; Трявна; Бериево, Севлиевско; Банско; Караполци, Елинпелинско), **дзвѝзче** (Градище, Севлиевско; Раданово, Търновско), **дзвизлѐ** (Котел), **дзвизà̀рка, дзвиздà̀к** (Бабово, Русенско; Гулица, Варненско; Аспарухово, Поморийско), **дзвизà̀к** 'двегодишен овен' (Тотлебен, Плевенско), **дзвииздѐ** (Гулица, Варненско; Аспарухово, Поморийско), **дзвиздà̀к** 'едногодишно агне' (Доброславци, Софийско) **двизà̀рка, звѝзец, звѝзък** (Караполци, Елинпелинско), **цвѝска, двѝсте** (Габаре, Белослатинско), **дживизà̀к, дживѝска, дживѝшче, джизà̀рка** (ЮИ Тракия), **джувизà̀рка** (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **звездà̀рка** (Свежен, Карловско) (осмислено със *звездà̀*), **дзвискам** 'смея се силно, кикотя се' (Беровско). — Срхр. *двѝска, двѝзе*, род. п. *двѝзета, двѝзица, двѝзо̂рка* 'двегодишна овца', *двизац, двѝзак* 'двегодишен овен'. Не се среща в другите славянски езици. — От един произход със срхр. *двиз* 'двегодишен' 16 в., от **dvizъ*, съответствува на лит. *dveigỹs* 'двегодишен' (за образуването срв. *treigỹs* 'тригодишен'), гр. *διssός* 'двоен' от **δFίχιος, δίχα* 'на две части; отделно', тук спадат още гр. диал. *δίζα* 'коза' (Хезихий), алб. *dhi* 'коза', арм. *tik* 'мях (от козя кожа)', ствиснем. *ziga*, където *w* е изпаднало, срв. ствиснем. *zwig* 'клон' (т. е. 'нещо раздвоено'), алб. *degë* 'клон', от един произход с *две, два* (вж.), срв. F r a e n k e l LEW 1, 108.

двой, двòе 'чифт; двоен' (Зап), **двои** 'втори' (Искрец, Свогенско); стб. **дъвои** (Зогр., Мар., Асем., Супр. и др.), **дъвоицеѭ** 'за втори път' (Пражки листи), **двоевръхъ, двоенадесѧтедѣтенъ** 'който има 12 деца', **двоенадесѧтныи** (Ман. хр.). — Произв.: *двòен, двòйност, двòйка, двòйкаджия, двòйкаджийка, двòйник* 'който по външност напълно прилича на друг', *двойнѝк* 'ренде с двоен лист' (Еленско, Беленско, Провадийско, Никополско), *двойнѝка* диал. 'лопата, на която и двете страни са еднакви', *двòйня* 'ренде двойник' (Момино, Варненско), *двоя̀нка* 'двурога вила' (Банско; Стубел, Михайловградско), 'прът разцепен на две за обръч' (Стубел, Михайловградско), *двоя̀нец* 'пашкул с две какавиди; двойна пищялка от върбово клонче' (Ботевград), *двòица* 'двама души' (Зап), *двòица* 'двоумение' (Търново), *на подвòица* 'съмнително' (Банско), *двоѐчка* 'двурога вила' (Бели Осъм, Ново село, Троянско), за наст. срв. *троѐчка, двоичкà̀* 'двама' (Кюстендилско Краище) (от *двоица* с наст. *-ька*), *двоя̀* 'деля на две', *двояк* 'монета от две парични единици' (ЮЗ); *задвоя̀, задвоя̀вам; отдвоя̀, отдвоя̀вам, отдвòям; подвои* диал. 'спонци на врата', *подвоя̀, подвоя̀вам* 'удвоявам', *на подвоица ми е* диал. 'двоумя се'; *предвоя̀, предвоя̀вам* диал. 'разделям на две'; *раздвоя̀, раздвоя̀вам, раздвòй* диал. 'раздор, караница', *раздвòйник* диал. 'който предизвиква раздори', *раздвòйница* диал. 'жена раздвойник', *раздвоѐние; удвоя̀, удвоя̀вам, удвоя̀вам се* 'разколебавам се' (Родопите), *ỳдвоица* 'израстък, клон от изсъхнало вече стъбло' (Момчиловци, Смолянско), *удвòй* 'разсоха, чатал; място дето се събират или разделят два дола; дебел раздвоен клон; прът за подпиране едната страна на товара, докато се слага другата, въстегарка' (Родопите); *удвоѐност; двоеглà̀в, двоеглавѝца* нар. поет. 'двуглава змия' (Тетевен), *двоегодѝшен, двоекрà̀к, двоелѝк* 'двоен; (за плод) който е от два срастнали плода' (Банско), *двоелѝчен, двоерък, двоесло̀в* диал. 'който знае два езика', *двоестрѐлка* нар. поет. — епитет на стрела, *двоеу̀мен* диал. 'който се колебае', *двоеумя̀ се* диал. 'колебая се', *двоумѐние, двоорòг* '(за вила) който е с два рога' (Галата, Тетевенско), *двоопà̀т* '(за крава) чиято шия е с двоен гердан' (Брусен, Тетевенско), *двоумя̀ се, двоумѐние*. — Срхр. *двôj, двȍjа, двȍjе* 'двоен', словен. *dvôj*, рус. *двóе* 'двама', чеш. *dvojí*, пол. *dwoje*, горлуж. *dwoji*, доллуж.

dwóji. — Сродно с лит. *dvejì, dvẽjos* и двойствено число *dviẽju*, латв. *divai, divaju* 'две двойки, два чифта'. гот. двойствено ч. *twaddjē* (от ие. **dwojo-*), гр. *δοιοί*, стинд. *dvayá-* 'двоен' от ие. **dwojo.*

двор 'оградено място около къща или сграда'; стб. дворъ (Зогр., Мар., Асем., и др.), дворьскъ 'дворцов', дворьба 'служба' (Ман. хр.), въдварıатн сѧ (Мар., Супр.), въдворнтн сѧ (Мар., Син. пс., Син. тр., Супр.), прѣдъдворнѥ (Зогр., Мар.), срѣдоудворнѥ 'вътрешен двор' (Супр.), оудварıатн сѧ 'престоявам, прекарвам някъде, пренощувам', оудворнтн сѧ (Зогр.), оудворьннкъ 'дворцов човек, придворен' (Супр.). — Произв.: *дво̀рен, дво̀рски, дво̀рище* 'увел. от *двор*', диал. 'корито за промиване на руда', *дво̀рищен; дворѐц* (вж.), *дворя̀нин* (вж.), *дворкѝня* 'слугиня' (Лозен, Софийско, в нар. пес.), *дворджѝйка* в нар. пес.: *лѝбе ти се жѐни, / дворджѝйка ще стане* (Севлиевско, Тетевенско), *дво̀рник* и *дво̀рница* 'годежар, сватя', *дворя* диал. 'сдобрявам, придобрям; сватосвам; живея някъде в двор' и в нар. пес.: *дето те дворѐше, дворѐше, гласѐше* (Голям Извор, Тетевенско); *во̀дворки* диал. 'повратки след сватбата' (ЮЗ); *на̀двор* 'навън' (ЮЗ), *па̀дане от на̀двор* 'епилепсия' (Прилеп), *надво̀ра, надво̀рщина, надво̀рщине, надво̀рище* 'епилепсия' (ЮЗ), *надво̀решен* 'епилептичен' (ЮЗ), *надво̀рнина* нар. митол. 'зли духове' (Щип), *надво̀рничав* 'външен, не домашен' (Велес), *отнадво̀решен* диал., митол. '(за болест) причинен от самодиви и зли духове'; *предво̀ря, предво̀рям, предворя̀вам, предва̀рям* диал. 'сдобрявам, помирявам; утешавам', *предво̀рка* диал. 'сдобряване' (с начално значение 'докарвам в двора си, у дома си, опитомявам', срв. лат. *domo* 'опитомявам' от *domus* 'къща, дом'); *прѝдвор* диал. 'покрита външна стълба на къща'; *царедво̀рец, царедво̀рка*; МИ *Кралѐв двор, Мо̀мин двор* в Пирин, *Двор, Дво̀рище* в Кюстендилско, при Шипковица, Трънско, *Дво̀речки дол* при Трекляно, Кюстендилско (прил. от МИ **Дворец*), *Дво̀рани* в Южна Албания. — Срхр. *двô̑р*, словен. *dvȍr*, рус., белорус. *двор*, укр. *двiр*, чеш. *dvůr*, род. п. *dvora*, пол. *dwór*, род. п. *dworu*, гор. и доллуж. *dwór.* — Сродно с *двѐри* (вж.), срв. латв. *dvars* 'врата', стперс. *duvarayā-maiy* 'на моята врата' от авест. *dvarem* 'врата, двор' (вин. п., ед. ч.), арм. *dur-k*[c] 'врата' (мн. ч.), стинд. *dvā́ram* 'врата'. — Заето в рум. *voŕęts* 'двор' в Банат (W e i g a n d, JIR Spr. 3, 331), *dvorí* 'слугувам', *vornic* остар. 'придворен чин (в Молдавия); селски старейшина'. *Двор*, както и *двери* произлизат от една консонантна основа с отгласни степени **dhwer-, *dhwŏr-* и **dhur-.*

дворѐц 'палат'; стб. дворьць (Йоан Екзарх). — Произв.: *дво̀рцов* (вер. от рус.). Произв. от *двор* (вж.). За значението срв. гр. *αὐλή*, фр. *cour*, нем. *Hof* 'двор, дворец'. В нбълг. е презаето от руски.

дворя̀нин 'царедворец; руски дворянин'. — Произв.: *дворя̀нка, дворя̀нски, дворя̀нство.* — Заето от рус. *дворянѝн*, което (както и пол. *dworzanin*) е превод от сргорнем. *hövesch*, долгорнем. *höfisch*, прил. от *Hof* 'двор', а то превод от фр. *courtois.*

двоя̀к[1] диал., същ. 'двегодишно добиче; пара̀ от два гроша'. — Произв.: *двоя̀кост.* — Произв. от *двде, двой* (вж.), с наст. *-ак.* За образуването срв. *петàк, шестàк, седмàк.*

двояк² 'двувиден, двоен'. — Срхр. *двојак*, словен. *dvoják* 'двуполов', рус. *двоякий*, чеш. *dvoják* 'предмет от две части', пол. *dwojaki* 'двоен, двояк'. — Съставено от *двой* (вж.) и *як* (вж., срв. *ѝче, дру̀гояче*).

де¹ 'къде', вж. *где*, с изпадане на *г*. — Произв.: *дѐто* 'където' и 'който, която, което, които' *дѐсо, дѐно* 'дето' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *дѐном* 'дето' (Ивайловградско), (за значението 'който' срв. гр. *ποῦ* 'където; който...', срхр. диал. (предимно в Херцеговина) *gde*, алб. *tek*, *qё*, рум. *unde*), *дѐка, дѐкашен; додѐ, додѐто; задѐ, задѐто, задѐкато; издѐ, издѐно* диал. 'откъдето', *издѐто; подѐ* диал. 'къде', *подѐкато* диал. 'по някои места', *подѐно* диал. 'по някои места', *подѐто* 'по които места'; *прездѐ* диал. 'през кое време', *прездѐто = прездѐно = прездѐкато* диал. 'през кое(то) място'; *придѐто = придѐно = придѐкато* диал. 'където, дето'.

де², дя междуметие за подкарване на добиче, **дьо** (Родопите). — Произв.: *дѐкам* (вж.). — Срхр. *дѐ*. — Може би от по-старо *дей*, заповедна форма от *дѐя* 'правя, върша' (вж.).

де³ частица за подканване в изрази като *елà де, кажѝ де*, за потвърждаване, напр. *тѝй де, налѝ де, прàво де*, за съмнение, напр. *хàйде де* и др. — Словен. *de, dei* (*dej da vzdigniti* 'повдигни го'), рус. *де*, укр. *ди*, стпол. *dzie* 'каза, рече'. — От по-старо *дей* (вж.), стб. дѣшн от дѣтн, дѣꙗтн 'говоря'. От същия тип срв. *кажѝ, речѝ*, диал *кàг, кàй*. — Вж. *дѐя* 'върша'. Семантично срв. *прàвя* 'върша' и *разпрàвям* 'разказвам'.

дебаркѝрам 'стоварвам войска на бряг за военни действия'. — От фр. *débarquer* също, производно от *barque* 'лодка', срв. от същия произход *вàрка*.

дебàти мн. 'разисквания'. — Произв.: *дебàтен, дебатѝрам* (от фр. *débattre*), повлияно от чуждици на *-ирам*. — От фр. *débat* също, произв. от гл. *battre*, лат. *battuere, battere* 'бия, удрям'.

дебѐл 'който има голям или определен напречен размер; тлъст, пълен'; стб. дебелъ (Йоан Екзарх, Ман. хр.), добѣлꙑн (Йоан Екзарх), дебельство 'грубост' (Супр., Симеонов сб. 1073 г.), дебелство (Ман. хр.), оудебелѣтн (Супр.). — Произв.: *дѐбел*, ж. член. *дебелтà* 'задна дебела част на човек или животно' (Банско, Ботевградско, Странджа), 'дебелата част на предмет' (Бели Осъм, Троянско), *дебѐла драгàна* 'раст. жълто прозориче, Sedum acre; раст. дебелец, Sedum maximum' (Ловешко), *дебѐла мàра* 'раст. тлъстика, Sedum maximum; раст. нежит, Sempervivum' (Ловешко, Търновско, Разградско), *дебѐла тѝква* 'раст. дива тиква, тлъста тиква, Bryonia alba' (Тетовско), *дебѐличък, дебѐлшък, дебелàк, дебелàн, дебелàна, дебелàшки, дебелàщина, дебелѝн* диал. 'дебел човек; епитет на дебел кон (в нар. песни)', ЛИ *Дебелянов* в Копривщица, *дебелѝка* диал. 'вид растение', *дебелѐя, дебелинà* 'качество на дебел; напречен разрез', 'кълка на крак' (Русаля, Търновско), 'мускули на подбедрицата у човек' (Видин, Копривщица), *дебелѐц* 'раст. тлъстика, Sedum maximum; раст. нежит, Sempervivum', *горчѝв жълт дебелѐц* 'раст. прозориче, Sedum album', *дебелѝца* 'вид месеста гъба' (Ново село, Троянско; Бериево, Севлиевско), 'вид билка с дебели месести листа' (Кюстендилско Краище), 'вид ракия' (Чадърли, Гюмюрджинско), *дебелѝци* 'вид месести ранни сливи' (Бериево, Севлиевско), *дебелѝт* '(за земя) — плодороден, тлъст' (Своге), *дебелкѝня* 'вид ливадна миризлива дебела гъба; вид дългнеста месеста слива' (Бели Осъм, Троянско), *дебеля̀к* 'дебело дърво' (Радуил, Самоковско), *дебелу̀ша*

'дебела жена' (Търново), *дебелу̀ши* 'вид месести сливи' (Раданово, Търновско); *задебелѐя, задебеля̀вам; ѝздебел* диал., нареч. 'издълбоко'; *надебелѐя, надебеля̀, надебеля̀вам, надебелѐние; одебеля̀, одебеля̀вам; подебелѐя, подебеля̀вам; сдебеля̀ се, сдебеля̀вам се* диал. 'надебелявам'; *дебелобъ̀рнест, дебеловра̀т, дебеловла̀в, дебелогла̀вие, дебелогла̀вщина, дебелогла̀вец, дебелогъ̀з, дебелоко̀ж, дебелоко̀жие, дебелоко̀р, дебелоко̀рмест, дебелокра̀к, дебелолѝк, дебеломѐр* (техн.), *дебело̀к, дебело̀чие*, МИ *Дебелѐц*, Търновско, при Сухиндол и при Батулия, Свогенско, *Дебелшки дол* при Стоките, Севлиевско, *Дебели рът* при Главановци, Михайловградско, *Дебелина*, рът в Ю. Пирин, *Дебелината* при Рашка Грашица, Кюстендилско, р. *Дебелишница* в Троянско (от **Дебелишка* (река), прил. от МИ **Дебелище*), *Дебелище* при Коларово, Петричко, *Дебелището* при Брезье, Свогенско и при Палат, Санданско, *Дебелишчето* при Банско, *Дебелков дол* дри Еловица, Трънско, *Дебеловски дол* при Брацигово, Пловдивско, р. *Дебелщица* при Черни Осъм, в Троянско, *Дебелцо̀во*, Севлиевско. — Срхр. *дѐбео, дебѐла*, словен. *dȇbel*, рус. *дебе́лый*. — Сродно със стпрус. *debīkan* 'голям', а вероятно и със ствиснем. *tapfar* 'тежък, значителен, важен', стнордски *dapr* 'тежък, тъжен, ленив'. Връзките с *до̀блест, до̀ба, добър* не са сигурни.

дебѝт 'задължение в банка; количество вода, което изтича за единица време'. — Произв.: *дебѝтор* (от фр. *débiteur*, подведено по аналогия на заемки на *-тор*), *дебѝторка, дебѝторен*. — Чрез нем. или рус. от фр. *débit* също, заето от лат. *debĭtum* 'дълг, задължение'.

дѐбляци, мн. 'къси дървета, които се горят за получаване на дървени въглища' (СЗ). — Срхр. *де̏бло* 'дънер', словен. *déblô* също. — По всяка вероятност от един произход с *дебѐл* (вж.).

дѐбкам, вж. *дѐбя*.

дѐбна 'наблюдавам скрито (за да нападна или хвана)'. — Произв.: *дебнѝк* 'куче, което напада дебнешком' (Банско), *дебнѝчки* 'дебнешком' (Банско) (произв. от *дебнѝк*), *дѐбен, дебно̀ ку̀че* (Банско), *дябом деби* нар. поет., етимолог. фигура (С Добруджа), *дебнешко̀м, дебнешка̀та; задѐбна; издѐбна, издѐбвам, ѝздебом* диал. 'с издебване'; *подѐбна; предѐбна (се); придѐбна, придѐбвам*. — От *дѐбя* (вж.).

дѐбри, мн., книж. 'непроходима гора'; стб. **дъбрь** 'яма' (Супр.), **дьбрь** (Сав. кн., Зогр., Мар.). — В български и срхр. е запазено само в географски имена: гр. *Дѐбър* в Западна Македония, произв. *дебърчанец, дебранка* таен говор 'тесла' (Шлегово, Кратовско), села **Дебрь** в Рила, грамота на Ив. Шишман от 1378 г., сега изчезнало, запазено в РИ *Дебърщица*, с. *Дебрен*, Гоцеделчевско, МИ *Дебраво* при Коларово, Петричко, *Дебрещица* при Осиковица, Ботевградско, *Дебрешница* при Тумчевища, Гостиварско, *Дебришор* при Илия, Кюстендилско, с. *Дебре* 18 в. (Разложко), *Дгбра, Дибри, Дебренова, Дебруша* в Южна Албания, *Δίβριτσα* в Аркадия, *Δευριανά*, изчезнало село в Сярско, известно в извор от 1287 г., вж. M. Vasmer, Die Slaven 215, т. е. **Дьбряне*, или гръцко образуване от МИ **Δεύρη*, заето от бълг. **дьбрь*. — В новобълг. е заето от руски *дѐбри*, мн. ч. от *дебрь* или е запазено от традиционния писмен език. — Срхр. МИ *Дебар*, словен. *debər* 'долина, падина', чеш. *debř* 'долина', словаш. *debra*, пол. *debra, dziebra*, стпол. *debrz, dziebrz*. От **dьbrь* с асимилация от праслав. **dъbrь*, а стб. **дъбрь** от ие. **dhubr-i-s*. — Сродно с лит. *dùburys* 'яма, падина, дълбоко място в река,

въртоп', *dubùs* 'дълбок', *dauburỹs* 'падина, оградена от планинска верига', латв. *dubra* 'бара, локва', гот. *diups* 'дълбок', ирл. *fo-domain* 'дълбок'. Срв. и *дъно.*

дебю̀т 'първо излизане на сцена'. — Произв.: *дебюти̇рам, дебюта̀нт* (от фр. *debutant*), *дебюта̀нтка.* — От фр. *dèbut* също.

дѐбя 'дебна' (Провадийско, Северна Добруджа), **дѐба** (Ботевград, Тетевен), **дѐбим** (Софийско), **дя̀бам се** (Новопазарско), **дѐбкам** (Хвойна, Павелско, Наречен, Асеновградско), **дя̀бам** (Странджа); стб. **оудѣбенъ** 'издебнат' (Супр.). — Произв.: *дѐбом* 'дебнешком' (Софийско, Провадийско, Търновско, Тополовградско), *дя̀бом дѐби* (Болград), *деби̇-муха̀* диал. 'тих, кротък човек', *дя̀баната* 'дебнешком' (Странджа); *задѐбя; издеби̇* '(той) изненада' (Делчево, Щипско); *подѐбя, подѐбвам, подѐбям; предѐбвам, предѐбям; придѐбя, прис̀ебвам, придѐбям, при̇дебно мя̀сто* диал. 'лошо, самодивско място'. — Срхр. *дебати*, рус. диал. *дебѐть* 'занимавам се постоянно и упорито с нещо'. — Сродно със стинд. *dabhnōti* 'вреди, мами', авест. *dab-* 'мамя', от ие. **dhebh-*. От същия корен са вероятно и нем. *tappen* 'ходя, пипнешком', *er-tappen* 'издебвам'.

дев, деф 'зъл дух, чудовище' (Ловешко, Солунско, Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско, Момчилградско). — Произв.: *дѐфище* (Родопите). — Чрез тур. *dev* от перс., стперс., диал. *daeva-* 'демон', сродно с *devá-ḥ* 'бог', лат. *deus* 'бог' и др.; срв. **див**[2].

дѐва[1] стар., поет. 'девойка, девица, мома'; стб. **дѣва, дѣвица** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **дѣвичь** (Супр.), **дѣвичьскъ** (Син. тр., Супр.), **дѣвьство** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **дѣвъство** (Ман. хр.), **дѣвьствьнъ** (Клоц., Супр.), **приснодѣва** 'вечно девствена дева' (Супр.). — Произв.: *Дева Мария* 'Богородица', *дѝбра дѐва* 'раст. омразниче, Campanula persifolia' (Солунско), *дѐвство, дѐвствен, дѐвственик, дѐвственица, дѐвственост, девѝйка, девѝйски* 'momински, девически' (Смолянско, Маданско, Асеновградско), *девѝйче, девѝйкин* (по-ново), *девойчин* (по-старо, срв. и *Девойчин дол* при Дивле, Скопско), *девѝйчински, девѝйчинство, девѝйчище* увел., *девѝйчица* умал., *девойчети̇я* мн. (Трънско), *девочети̇я* съб. 'момичета' (Вълчедръм, Ломско), *деви̇ца* 'момиче', 'девственица' (Софийско), *деви̇чи* нар., прил., *деви̇чески* (*деви̇ческа гимна̀зия, деви̇чески манасти̇р*, вероятно от рус.), *деви̇чество, деви̇чник* 'петно от кръв по риза на младоженка след брачната нощ' (Брусен, Тетевенско), 'момък за женене' (Гол. Дервент, Дедеагашко), *девѝяк, девоя̀к* 'момък за женене' (Одрин), *деви̇чина вечѐря* 'вечерята у момата в събота срещу венчавката', *девоя̀че* 'момиче' (Станкедимитровско), *девоя̀чки* 'momински' (Кратовско, Софийско; Чупрене, Белоградчишко); *девоснѝб, девоснѝб(ник)* диал. 'пратен да иска мома за женитба' (Родопите), *девоснѝбница* 'мома, жена девосноб' (Родопите), *девеснѝп, девеснѝпник* 'девосноб' (Чепино), *девѐсник* 'голямо момче' (Банско), *девѐсница* 'голямо момиче' (Банско) (първата част вероятно под влияние *деве-сноп*); *недѐвки* нар. митол. 'невидими същества, като самодиви и юди'; *подя̀вка* 'момиче, което има по-голяма сестра за женене' (Троянско, Плевенско), *подѐвник* 'момче, което има по-голям брат за женене' (Тетевен), МИ *Дѐвец* при Габаре, Белослатинско, *Дѐвъц* при Круша, Трънско, *Деви̇ча моги̇ла* при Гинци, Годечко, *Деви̇че пѝле* при Кунинѝ и Реселѐц, Врачанско, *Деви̇чи вир* в Плачковица пл., *Деви̇чи брег* при Младеново, Ломско, *Девички кладънъц* при Гоз, Брезнишко, *Девѝйчин дол* при Дивле, Скопско, *Девоя̀чка долчи̇на* при Стрезимировци, Трънско. — Срхр. *дjѐва*, словен. *dẹ̑va*, рус. *дѐва, деви̇ца*, чеш. *děva*, пол. *dziewa*, горлуж. *dzowka* 'сестра', доллуж. *źowka* 'сестра'. — От ие. **dhē(y)w-* 'доя, суча,

бозая', срв. от същия произход *дете*, гр. *θῆλυς* 'женски', лат. *fēmina*. — Вж. *доя̀, детѐ*.

дѐва² 'ето на, ето че' (Северна Добруджа; Варна; Шуменско), остар. диал. 'нали, но, ала, ами', **дева̀** 'нали, нима' (Софийско), **девѐ** (Ботевградско; Стъргел, Пирдопско). — Вж. *дава̀*.

дѐва³ тайни говори 'къде' (Смолско, Пирдопско), **тува дева** 'някъде си, много далече' (Банско). — От наречието *де* и частица *-ва* в *то-ва, тога-ва, оного-ва* и др., вж. *де* и *това̀*.

девѐ, вж. *дѐва²*.

деведжѝя 'камилар' (ЮИ), **деведжѝи** 'кукери, които играят по Ивановден' (Софийско). — От тур. *deveci* 'камилар', от *deve* 'камила'.

девендесѐ(т) 'деветдесет' (Трънчовица, Никополско; Златоград; Устово, Смолянско; Шуменско). — От *деветдесѐт* чрез дисимилация *тд* > *нд*, или под влияние на *седемдесѐ(т), осемдесе(т)*.

дѐвер 'мъжов брат'; стб. **дѣверь** (Ман. хр.). — Произв.: *желѐзен дѐвер* 'малкият девер на сватба' (Перущица, Пловдивско), *дѐверов, дѐверев, дѐверко* в обръщение 'девер' (Панагюрище; Софийско), *дѐверче* 'роднинско дете на младоженеца, при сватба' (Разградско), *деверу̀вам* 'стоя девер при булка; шътам някому, стоя му прав' (Софийско), *деверѝца* 'деверова жена' (Радуил, Самоковско), диал. 'мома девер на сватба', *дѐверица* 'по-млада сестра на зетя, която води булката в деня на сватбата' (Странджа), *деверя̀* 'вземам някого за девер', *дѐвернев* диал. 'деверов', *девѐрница ча̀ша* в нар. пес. 'чаша за девер на сватба', *деверѝчница* 'жена, която придружава девер на сватба и му помага'; *одеверя̀* диал. 'вземам някого за девер на сватба'; *поддѐвер* диал. 'деверов помощник на сватба', *поддѐверица* 'жена на поддевер' (Хасковско). — Срхр. *дјѐвēр*, словен. *devêr*, рус. *дѐверь*, чеш. *deveř*, стпол. *dziewierz*. — Сродно с лит. *dieveris*, латв. *diẽveris*, ствиснем. *zeihhur*, стангл. *tacor*, гр. *δαήρ* от по-старо **δαιϜήρ*, лат. *lēvir*, арм. *taigr*, стинд. *dēvar-* 'девер'. — Заето в алб. *dever*, рум. *dever* 'шафер'.

девесѝл 'раст. меча стъпка, Heracleum; раст. бучиниш, Conium maculatum', 'раст. тимянка, Ferulago silvatica' (Кюстендилско), 'раст. оман, Inula helenium; раст. селим, Levisticum officinale', **девестѝл** 'раст. загърличе, Siler trilobum; раст. оман, Inula helenium' (СИ; Варненско), **девесиль** 'неженен, ерген' (Тетовско), **девисѝл**. — Произв.: *бел девесил* 'раст. шушан, Chaerophyllum bulbosum' (Бистрица, Софийско), *градѝнски девесѝл* 'девесил, Heracleum ternatum', *чер девесил* 'девесил, Heracleum verticillatum', *девесилки* диал. 'вид гъби, които растат около корените на девесил', *девесилка* 'неженена, мома' (Едоарце, Тетовско). — Срхр. *девѐсиљ, невесиљ*, рус. *девесѝл, девясѝл* 'Inula helenium', стчеш. *devěsil*, чеш. *devětsil, nevesil*, стпол. *dziewięsił*, пол. *dziewiesieł*. — От **devę silъ* 'девет сили' с първоначалната форма на числителното *дѐвет* (вж.). Формата *деветсѝл*, запазена в североизточни бълг. говори, както и чеш. *devětsil*, има вторично *-т-* под влияние на числителното *дѐвет*. — За образуването срв. нем. *Neunkraft* 'раст. бял равнец, Achillea millefolium; Tussilago alba', буквално 'девет сили' и др. Наречено е така, понеже е много лековито, съдържа „девет", т. е. „много" лечебни сили.

девеснѝп, вж. **дѐва**.

дѐвет '9'; стб. **дєвѧть** 'девет' (Зогр., Мар., Асем. и др.), **дєвѧтьдєсѧтъ** 'деветдесет' (Асем.), **дєвѧтьнадєсѧтьнъ** 'деветнадесети' (Супр.). — Произв.: *деветѝма* 'девет души', *деветмѝна, деветдрен, деветдрка, девѐтка, деветдк* 'деветгодишен; дълъг девет мерни единици', 'биволски чул, дълъг и широк девет на девет педи' (Копривец, Беленско), 'кръстец от девет снопа' (Аспарухово, Поморийско), 'боб с девет зърна в шушулката си' (Бели Осъм, Чифлика, Троянско), *деветѝца* 'деветте дена пред Великден и Коледа, които се прекарват с особени молитви' (Пловдивски павликяни), 'карта за игра с девет знака; група от девет предмета', 'кръстец от девет снопа' (Копривец, Беленско), *деветѝна* 'девета част от нещо', 'кръстец от девет снопа' (Слатина, Ловешко; Пехчевско), *бабини деветини* разг., нар. 'брътвежи, приказки', 'деветини' (Софийско), *деветѝнка* умал., *деветѝни* 'помен на гроб в деветия ден след смъртта', *деветенѝк* 'дълъг пояс, който се опасва около кръста девет пъти' (СЗ); *деветдесѐт, деветдесѐти, деветнадесет, деветнадесети, деветнайсе(т), деветнайсти* (за втората част вж. *дѐсет*), *деветрѐд* диал. '(за цвете невен) който е с девет реда цветове' (СЗ), *дѐветстотин* (втората част е род. п., мн. ч. от *стотина* 'стотица'); *триждевет* диал., остар. 'три пъти по девет'. — Срхр. *дѐвēт*, словен. *devẹ̑t*, рус. *дéвять*, чеш. *devět*, словаш. *deväť*, пол. *dziewięć*, горлуж. *dźewjeć*, доллуж. *źewjeś*. — От праслав. **devętь* (*i*-основа), чието начално значение е било 'деветица'. Консонантната основа е запазена в името на растението *девесил* (вж.), рус. *девясил*, стпол. *dziewiesił* и в руското МИ *Девя-горск*. — Сродно с лит. *devynì*, латв. *devìņi, devīņi*, ствиснем., гот. *niun*, лат. *novem*, авест. стинд. *náva*, тохар. *ñu*, гр. *ἐννέα*, арм. *inn*. От ие **newn̥*; в балтославянски *d-* вместо *n-* е възникнало под влияние на праслав. *desętь*, лит. *dẽšimt-* 'десет'. Началната форма с *n-* се пази в диалектните форми на името на раст. *девесил*: срхр. *невесиљ*, чеш. *nevesil*, ср. и стпрус. *newīnts* 'девети'.

девѐтабан диал. 'раст. водна лилия, Nymphaea, Nuphar'. — От тур. диал. *devetabanı* също, буквално 'камилска стъпка'.

девѐти 'поредно число от девет'; стб. **дєвѧтꙑи** (Ман. хр.), **дєвѧтъ** (Зогр., Мар., Асем., Супр.). — Срхр. *дѐвēтӣ*, словен. *devéti*, рус. *девя́тый*, чеш. *devátý*, словаш. *deviaty*, пол. *dziewiąty*, горлуж. *dźewjaty*, доллуж. *źewjety*. — Сродно с лит. *deviñtas*, латв. *devìts*, стпрус. *newīnts*, гот. *niunda*, гр. *ἔν(ν)ατος*. — Вж. *дѐвет*.

деветлѝя неясно значение, само в нар. песен: *Земи, сестро, игла деветлѝя, / та прободи тия люти рани.* — Вероятно с дисимилаторно изчезване на първото *л* от тур. *devletli* 'честит, благополучен'.

девецѝцовец диал. 'раст. невен, Calendula'. — Вероятно от **девет цицовец* 'който е с девет цици (топчести цветове, прилични на цици)'.

девѝз 'ръководна мисъл, принцип', **девѝзи** 'чужда валута', **девѝза** остар. — Произв.: *девѝзен*. — От фр. *devise* също, а *девѝза* вероятно чрез рум. *deviză*.

девлѐт остар., рядко 'големец' (Първомайско). — От тур. *devlet* 'държава; държавен; щастие'.

дѐво 'нали, нима' (ЮЗ). — Вж. **дѐва**[2].

девѝки, вж. *дивѝлкя*.

дегизѝрам 'придавам друг вид на лицето си', **дегизѝрам (се), дикизѝрам (се)** 'преобличам (се), предрешавам (се)'. — От фр. *deguiser* също.

дегмеде 'кой знае, едва ли' (Вельо бърдо, Реканско). — От тур. *değmede* 'малко вероятно'.

дедà, зват. п. **дèдо** 'дядо' (Зап). — Вж. *дя̀до.*

дèда диал. 'кака (по-голяма сестра)', **дèдя** (СИ). — Бълболна дума от детския говор, образувана като *дàда, бàба, мàма, кàка* и др., вж. *дя̀до.*

дèдайси 'извънредно много' (Кесарево, Горнооряховско), **дèда си** (Елена). — От *(къ)де да е си*, т. е. 'какво ли да е така, както го мисли човек, както би желал да бъде'; за значението срв. изрази като *къде (къде) по-голям, къде повече пари има той от него* и др.

дèде, вж. *дя̀до.*

дедèин вероятно значи 'дядка, дъртак', само в примера *натотонкала се с дрехи като дедеин* (Копривщица). — Вероятно от **дедѐй*, срв. *дедей-ко* и наставка *-ин*, произв. от *дедà* 'дядо' + *-ей*, както *шу̀ра — шу̀рей, ряпа — рѐпей, бъз — бъ̀зей* и др., и *-ин*, както и *овчàрин, адвокàтин.*

дедèйко 'вампир' (Драмско), 'болест синя пъпка, Anthrax' (Гоцеделчевско), диал. 'огън' в гатанка: *цървен дедѐйко в падина лежи.* — Вероятно от **дедѐй* 'старец' + *-ко*, срв. *дедѐин.*

дедекàло 'червей короед, Bostrychus tyrographus' (Желюша, Царибродско). — Вероятно производно от гл. *дедѐкам* поради шума, който се издава, когато прояжда кората; за образуването срв. *кречет-àло, вик-àло* и др.

дедèкам, дедèквам, дедèкна диал. 'викам еднообразно и често де-де'. — Вж. *де*[2].

дèдец 'колбаса от свински търбух' (Гоце Делчев). — Произв. от *дя̀до*, срв. синонимите му *стàрец, бàба, бабѐ*, поради бръчките по колбасата.

дèдя, вж. *дѐда.*

дèен, дèйна, дèйно 'деятелен, работлив'. — Произв.: *дѐйност.* — Вж. *дѐя.*

деèц 'деятел'. — Вж. *дѐя.*

дежу̀ря 'дежурен съм'. — Произв.: *дежу̀рен, дежу̀рство.* — Чрез рус. *дежу̀рить, дежу̀рный, дежу̀рство* от фр. *de jour, être de jour.* От рус. е заето и в срхр. *дежурни*, рум. *dejurnă.*

дезертѝрам 'избягвам от военна служба', **дезертьòр** 'който дезертира'. — Произв.: *дезертьòрски, дезертьòрство.* — От фр. *déserter, déserteur* също, начално значение 'изоставям някого, правя пусто някое място', произв. от лат. *dēsertus* 'изоставен, пуст'.

дезинфектѝрам 'обеззаразявам', **дезинфекцѝрам, дезинфèкция.** — От фр. *désinfecter, désinfection*, а *дезинфекцѝрам* е образувано вторично от *дезинфѐкция*, вж. *инфѐкция.*

дезмѐ съб. 'летви, с които се обшива таван' (Трънчовица, Никополско). — Произв.: *дезмо̀сан, дезмо̀свам* 'слагам дезме на таван' (Трънчовица, Никополско). — От тур. диал. *dizme, dizeme* също.

дѐзна 'кой знае' (Чокмаково, Смолянско). — От начално *де знае*, срв. *бо̀зна* от *бог знае*.

дейзъм 'вяра в бог', **дейст** 'привърженик на деизма'. — Произв.: *деистѝчен, деистѝчески*. — Вероятно чрез рус. от фр., производно от лат. *deus* 'бог'.

дей междуметие за подвикване или обръщение, особено в нар. песни: **дей гидѝ, дей ди, дей мо̀ре.** — По-старинна форма на *де*[2] или *де*[3] (вж.), срв. *бре — брей, бе — бей* и др.

дѐйка 'девойка', **дѐйче** 'девойче' (ЮЗ). — Вероятно от **дет(ь)ка* с фонетични промени както *ма̀йка* от *ма̀т-(ь)ка*, диал. *па̀йка* от *па̀тка* и др., или от *дѐвойка*.

дѐйствие 'дело, работа'; стб. **дѣиство** (Супр., Зогр., Зогр. листи), **деиствьнъ** 'истински, силен, мощен', **дѣиствовати** 'работя, върша', **съдѣиствьникъ** 'помощник, сратник', **съдѣиство** 'съдействие, помощ' (Супр.), **съдѣиствовати** (Супр., Зогр. листи), **свѧштенодѣиствовати** (Ман. хр.). — Произв.: *дѐйствувам, дѐйствен, дѐйственост, действѝтелен, действѝтелност; въздѐйствие, въздѐйствувам; издѐйствувам; подѐйствувам; съдѐйствие, съдѐйствувам*. — В новобълг. книжовен език заети от рус. *де́йствие, действова́ть, де́йственный, де́йственность, действи́тельный, действи́тельность, возде́йствие, возде́йствовать* и др. — Вж. *дѐя*.

дек, дѐка 'къде; който; че' (ЮЗ; Зап; Чепино). — Произв.: *дѐкашен, издѐка, надѐка(то), отдѐка(то), подѐка*. — От *де* 'къде' (вж. *де*[1]) и *-к, -ка* под влияние на думи като *тук, ту̀ка* (вж.).

дека диал. 'пръчка, тояга', вж. *деканѝк*.

декадѐнт 'привърженик на декадентство'. — Произв.: *декадѐнтски, декадѐнтство*. — Чрез рус. от нем. или фр. *décadent* също, книжна заемка от лат. прич. *decadens, decadentis*, произв. от гл. *cado* 'падам'.

дѐкам, дѐквам, дѐкна 'карам се' (Габаре, Белослатинско; Мраморен, Врачанско; Трънско, Софийско), 'викам' (Радуил, Самоковско; Шишко̀вци, Кюстендилско), **декѝнам = дѐкнувам** 'скарвам се с някого' (Софийско). — Произв.: *издѐкам* 'извиквам „де" на кон да върви'; *подѐкам* диал. 'викам малко „де" на кон да върви'; *сдѐкам се, сдѐквам се* 'скарвам се'. — Срхр. *де̏кати* 'подвиквам **де** на добитък', вж. *де*[2], *де*[3].

дѐка̀н 'факултетен ръководител в университет'. — Произв.: *дѐка̀нски, дѐка̀нство, декана̀т* (вероятно от рус. или нем.). — Чрез рус. *дека́н*, нем. *Dekan* от лат. *decānus* 'десетник', средновек. лат. 'ръководител, шеф, началник на десет души монаси', произв. от *decem* 'десет'.

деканѝк 'тояга, пръчка' (Габрово, Ксантийско), **деканѝка** (Кетенлик, Ксантийско), **дѝканик** (Ксантийско). — Заето от гр. *δεκανίκι* 'патерица, тояга', произв. от *δεκανός* 'полицай; дребен черковен или друг служител', а то от лат. *decànus* (вж. *дѐка̀н*); начално значение 'пръчка, жезъл на десетник', повлияно в гръцки от

δοκανίκι от *δόκος* 'греда'; заето също в алб. *dhokaniqe, dhikaniqe*, вж. R. Bernard, BSL 44/1, 1948, 100 сл.

дѐкар 'мярка за земна повърхност, равна на 1000 кв. м'. — От фр. *decare* също, съставено през 18 в. от гр. *δέκα* 'десет' и *are*, вж. *ар*; срв. и гр. *δεκάρι*.

декатѝран '(за плат) с премахната лъскавина, обикновено чрез намокряне'. — От фр. *décatir* 'премахвам лъскавина'.

декѐмври 'последният месец от календарната година'; стб. дєкабрь (Супр., Остром.). — Произв.: *декемврѝйски*. — Чрез средновек. гр. *δεκέμβρι(ο)ς* от лат. *december* от *decembris mensis* 'десети месец', тъй като според римския календар, чиято година започвала от март, месецът е бил десети по ред. — Старобългарската форма не е запазена, а новобългарската е заета наново от гръцки.

декѝнам, вж. *дѐкам*.

дѐки диал. 'борикови шишарки'. — Неясно; може би в някаква връзка с *блек*, *блѐка* (вж.).

декламѝрам 'казвам стихотворение', **декламàция** 'декламиране', **декламàтор** 'който декламира'. — Произв.: *декламàторка, декламàторски, декламàторство; издекламѝрам*. — Чрез рус. от фр. *déclamer, déclamation, déclamateur* от лат. *declamo, declamator, declamatio*, производни от *clamo* 'викам'.

деклариѝрам 'заявявам', **декларàция, декларàтор, декларатѝвен**. — От фр. *déclarer, déclaration, déclarateur, déclaratif*, заето от лат. *declarare, declaratio*, от *clāro* 'осветявам, обяснявам'.

дековѝлка 'теснолинейка', **дековѝлен**. — От фр. *décauville* също, от лично име.

деколтѐ 'голям отвор на вратната извивка на женска дреха'. — Произв.: *деколтѝрам* 'правя деколте' (от фр. *décolleter*). — От фр. *décolleté* също, прич. от *décolleter*, съставено от *dé-* 'без' и *collet* 'якà на риза, на дреха', от лат. *collum* 'врат, шия'.

декòр 'сценична кулиса'. — Произв.: *декорàция* (Ботев), *декорàтор, декорѝрам, декоратѝвен, декоратѝвност*. — Чрез рус. от фр. *décor, décorateur, décoration*, произв. от лат. *decus, decoris* 'украса, хубост, благоприличие'.

декресчѐндо, вж. *кресчендо*.

декрѐт 'правителствена наредба, указ' (Ботев). — Произв.: *декретѝрам*. — От фр. *décret* също, съвременно значение добива след френската революция, заето от лат. *dēcrētum* 'решение', причастие от *dēcerno* 'решавам, постановявам'.

дѐксам, дѐксувам 'приемам, възприемам' (ЮЗ; Родопите; Ксантийско), 'мъча се, събирам сили, едва живея; изтърпявам' (Банско), 'харесвам' (Дебърско), 'давам, предоставям' (Прилеп). — От аористната форма *ἔ-δεξα* на гр. гл. *δέχομαι* 'приемам, съгласявам се, одобрявам'.

дѐланка, вж. *дя̀лам*.

дѐлва 'дълбок глинен съд'; стб. **дьлы**, род. п. **дьльве**, **дълы**, род. п. **дълъве** (Григ. Назиански, Еф. Сирин, 11 в.), **делва** (Ман. хр.). — Произв.: *дѐлвица, дѐлвичка, делвѐ* умал., МИ *Дѐлвино* при Мазарачево, Кюстендилско, и село в Южна Албания. — Вероятно сродно с ирланд. *delb* 'форма', сткимр. *delu*, нкимр. *delw* 'образ, фигура', още с лат. *dōlium* 'бъчва, кюп', *dolo* 'обработвам грубо със сечива' (начално значение 'давам форма, очертавам'), срв. рус. *доля* 'съдба, участ'.— Заета (?) в тур. диал. *delv*. Според Е. Боев БЕз 15, 1965, 14, прабългарска дума от аланско потекло, срв. перс. *dälv* 'ведро'.

делегѝт 'участник в конгрес, събрание и др.', **делегѝция, делегѝрам**. — Произв.: *делегѝтка, делегѝтски*. — Чрез рус. *делегáт*, пол. *delegat* от лат. *dēlegātus*, рус. *делегáция*, фр. *délégation* от лат. *dēlegātio*, произв. от гл. *dēlēgo, lēgo* 'упълномощавам, пращам'.

дѐлен 'вид билка, чийто корен и стъбло връзват на дете, за да го пазят от епилепсия' (Банско), **делян** 'делянка' (Ловеч), **делѐнка** (Бистрица, Софийско; Берковица), **деленче** диал., **делѝнка** 'раст. Valeriana officinalis' (Цървеняно, Кюстендилско; Кремиковци, Софийско; Стара Загора, Търново). — Срхр. *одољен, одољан, одолин*, словен. *odolin* 'раст. Antirhinum minus', рус. *одолен* 'раст. Nymphaea alba', чеш., словаш. *odolen*. — Бълг. форми са производни от гл. *делѐя* (вж.), а формите в останалите славянски езици от гл. *одолѐя*; срв. и Machek, Jména rostlin 224.

дѐлес м. 'нещо' (Родопите). — Неясно.

делесѝна 'вампир, караконджол, таласъм' (Странджа). — По всяка вероятност от гр. *ντελής* 'буен, побъркан', заето от тур. *deli* (вж. *делѝя*), развито на българска почва с *-ина*, срв. *лудѐтина, будалѐтина*.

делѐя 'надвивам, побеждавам' (Връбница, Софийско); стб. **одел ѣти, оделѣѭ, оделѣвати, оделѣваѭ** 'побеждавам' (Супр.), **оделѣние** 'победа' (Син. тр.), **съделѣти, съделѣѭ, съделѣвати, съделѣваѭ** 'побеждавам' (Супр.), **оуделѣти, оуделѣѭ** 'надвивам, побеждавам' (Зогр., Син. пс.), **одолѣти, -ѣѭ** 'побеждавам, надмогвам' (Супр., Хиленд. листи), **одолѣвати, одолѣние** 'победа', **прѣдолѣние, прѣдолѣти, прѣдолѣѭ, прѣдолѣвати, прѣдолѣваѭ, прѣодолѣти, прѣодолѣѭ, съдолѣти, съдолѣѭ** (Супр.), **оудолѣти, оудолѣѭ** 'превъзмогвам' (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Супр.). — Произв.: *доделѐем, доделѐвам* 'дотягам, омръзвам' (Софийско), *доделѐе ми* 'дотяга ми' (Смолянско; Чепино); *надделѐя, надделѝвам; оделѐя, оделѝвам; преодолѐя, преодолѝвам, преодолѝм, непреодолѝм* (заети от рус., а там от стб. поради начално *пре-* вм. рус. *пере-*); *споделѐя, споделѝвам* 'справям се с работата си'. — Срхр. *одолјети*, словен. *odolẹ́ti*, рус. *одолéть*, стчеш. *odolati, udolati* 'в състояние съм, надмогвам', пол. *zdolać* също, срв. рус. *дóля* 'дял, съдба', пол. *dola*. Сродно с лит. *dalià, dalìs* 'част, дял', латв. *daļa*, стпрус. *dellieis* 'разделяй', срдолнем. *tolle* 'клон, вид стара мярка за дължина, цол', нем. *Zoll*, лат. *dolo* 'одялвам, обработвам грубо', стинд. *dalam* 'парче, част, половина', *dàlati* 'пръска се, разпръсква се'. Развоят на значението е 'дял, част' > 'участ, съдба'.

делѝ[1] нар., разг. 'палав, буен', **делѝя** нар., разг. 'буен младеж'. — Произв.: *делѝйски, делѝнски* диал., *делѝбашѝя* остар. 'буен човек' (от тур. *delibaşı*, бук-

вално 'луда глава'), *делибашѝйски, делиба̀шки, деликанлѝя* (от тур. *delikanlı* 'който е с буйна кръв, буен'); често като първа част на родови имена, напр. *Делира̀дев, Делима̀рков* и др. — От тур. *deli* също, начално и старинно 'безумно смел, храбър', срещано при имена на османски герои.

делѝ² 'нали' (Тетовско). — От по-старо *дѐлми* (вж.).

делѝ бора̀н 'непрекипяло вино' (СИ). — Според Е. Боев, БЕз 15, 1965, 15 сл., от прабългарско **телиборан*, с начално *т* > *д* под влияние на огузки, гагаузки или тур., срв. *deli*, вж. *дели*¹; за втората част срв. унг. *bor* 'вино', заето вероятно от прабългарски.

делѝда̀р диал. 'вид фуражно растение, диво просо'. — От тур. *delidarı* 'диво просо'.

-дѐлие в сложни думи като *земедѐлие, ръкодѐлие*, вж. *дя̀лам*.

делиджа̀н диал. 'отровно растение бълвавица, пиявица, Lolium temulentum' (Пиянец, Кюстендилско). — Произв.: *делиджѝв* '(за жито) който съдържа делидже' (Пиянец, Кюстендилско). — От тур. *delice* също, произв. от *deli* 'луд, буен' и умал. наст. *-ce*, начално значение '(растение), което предизвиква лудост, замайване, бълване'.

делѝ канлѝя, вж. *делѝ*¹ и *канлѝя*.

делика̀тен 'учтив; внимателен, нежен' (1853), **делика̀т** (1844), **делика̀то** ср. (1859). — Произв.: *делика̀тност*. — Според Ванков, Роман. заемки 199 сл., заето по устен път от французи в България през първата половина на 19 в., или чрез гр. и итал. от фр. По-късно заето повторно чрез рус. или направо от фр. *délicat*; пол. *delikatny*, нем. *delikat*, заети от лат. *dēlicātus*.

деликатѐс 'вид изискано, вкусно ястие'. — Произв.: *деликатѐсен*. — От фр. *délicatesse*, произв. от *délicat*, вероятно под влияние на итал. *delicatezza*, срв. *делика̀тен*.

деликатѐца остар. 'учтивост, деликатност' (1861). — Чрез нгр. *ντελικατέτσα* от итал. *delicatezza*, вж. Ванков, Роман. заемки 200.

делима̀рковче диал. 'вид растение'. — По ЛИ *Дели Марко*; за начина на образуването срв. *дебѐла ма̀ра, дебѐла дра̀гана, ра̀йкин боб* и др.

делѝриум 'болезнено бълнуване'. — Културна европейска дума, заета от лат. *dēlīrium*, от гл. *dē-līrō* 'излизам от браздата', от тук 'отклонявам се от правия път', произв. от лат. *līra* 'бразда'.

делиса̀т диал. 'налудничав'. — От тур. **deli saat*, букв. 'луд час'. Семантично срв. бълг. *нача̀сничав* 'прихватничав'.

делѝци 'momински накит, изплетен от сламки и нашарен с мъниста, мерджан и червени конци' (Криводол, Врачанско). — Неясно.

делишмѐн 'лудетина' (Копривец, Беленско). — От тур. *delişmen* също, произв. от *deli* 'буен, палав'.

дѐлми 'нали' (Охрид), **дѝлми** (Дебърско). — От тур. *değil mi* 'не е ли тъй, нали е тъй', съставено от *değil* 'не' и *mi* 'ли', срв. *делѝ*².

дѐлник 'работен ден'. — Произв.: *дѐлничен, дѐлничност; бездѐлник, бездѐлничка, бездѐлничество, бездѐлнича* (от рус. *бездѐльничать*), *губидѐлник*, ЛИ *Губидѐлников* (Котел, Русе), *недѐлник* ирон., нар. 'понеделник'. — Производно от гл. *дя̀лам* в старо значение 'работя, правя нещо' (вж.), срв. *недѐля*.

дѐло, дя̀ло нар. 'работа, занимание', от рус. 'нещо създадено, което има обществено значение; съдебен процес'; стб. **дѣло** (Зогр., Мар., Асем., Ман. хр.), **дѣльма** 'заради' (Супр., Зогр. листи). — Произв.: *делова̀* (от рус. *деловой*), *делови̇̀т* (от рус. *деловитый*), *деловитост* (от рус. *деловитость*); *деловодѐн, деловодство, деловодител, деловодителски, деловодителка*. — Срхр. *дје̏ло*, словен. *dėlo*, рус. *дѐло*, чеш. *dílo*, пол. *działo* 'оръдие', *dzieło* 'работа, дело', горлуж. *dźěło*, доллуж. *źělo*. — Сродно с лит. *pa-dėlỹs* 'полог на кокошка', *priedėjimas* 'прибавка, приложение', *dalidun* 'изпълнявам'. — Производно от ие. **dhē-* 'слагам, правя' с наст. *-lo-*, вж. *дя̀вам* 'турям, слагам', *дя̀на* също, *дя̀лам*. — Заето в рум. *dealǎ* остар.

дѐлта 'речно устие от няколко ръкава'. — Европейска културна дума, заето от гр. *δέλτα* също, име на гръцката буква *Δ*. Името е възникнало поради приликата по форма между буквата и устие на голяма река, първоначално по устието на р. Нил в Египет.

делфѝн 'вид морски хищен бозайник'. — Произв.: *делфѝнов*. — От гр. *δελφίν*, *δελφίνι* от гр. *δελφῦς* 'утроба', понеже ражда от утробата си, П. Скорчев, БЕз 6, 1956, 161.

делѝ 'правя на части, на дялове'; стб. **дѣлити** (Супр.), **дѣлба** (Ман. хр.), **дѣлитель** (Мар.), **отъдѣлити** (Син. тр.), **отдѣлити сѧ** (Ман. хр.), **раздѣлити**, **раздѣлꙗти** (Зогр., Мар., Асем и др.), **раздѣлѣти** (Ман. хр.), **раздѣлениѥ** (Зогр., Мар., Син. пс.), **раздѣлениѥ** (Ман. хр.), **нераздѣлимъ** (Супр.), **нераздѣльнъ** (Син. тр.), **нераздѣлаѥмъ** (Супр.). — Произв.: *делѐж* 'делене', *делба̀, делбина̀* 'наследени части от имот' (Келифарево, Търновско), *дела̀ч* 'делител', *деля̀нка, диля̀нка* 'раст. Valeriana officinalis' (Бели Осъм, Троянско; Махалата, Плевенско), поради поверието, че се дава някому, за да се раздели от близкия си, да се развалят отношенията им, срв. синонима му *разва̀лниче; делѐнче* 'билка делянка', *деля̀нко* 'билка делянка' (Търновско; гр. Марица), *дѝвлен* (Странджа), *дивля̀нка* 'раст. делянка' (осмислено с *див*), *делѐние* (от рус.), *делѝтба* 'делене', 'делба (на имот)' (Златоград), *делѝтбен, делѝтел, делѝтелен, делѝм, делѝмо, делѝмост; доделя̀, додѐлям, доделя̀вам; заделя̀, заделя̀вам* 'почвам да деля'; *наделя̀, наделя̀вам* диал. 'давам, надарявам'; *отделя̀, отдѐлям, отдѐл* и *отделѐние* (от рус.), *отдельо̀нен* воен., *отдѐлен, отделѝтелен, отделѐнче, първоотделѐнче, отделѐнски, отдя̀л, (овча̀рска) отдѐла* диал. 'вид растение'; *поделя̀, подѐлям, подя̀лба* 'разделяне нещо между неколцина', *подя̀ла = подя̀лба* диал. 'правене на добро, милостиня', *поделѐние* (от руски); *подразделя̀, подраздѐлям; пределя̀, предѐлям, пределя̀вам, предѐл* 'граница, край; вододелен връх', *проделя̀; разделя̀, раздѐлям, раздя̀ла, раздѐлци* 'място, дето река се разделя на ръкави' (Кичевско), *раздел* 'вододел' (Кичевско), *разделѐние* (от рус.), *разделѝтелен; споделя̀, сподѐлям; делидол* 'равнодушен човек' (Дебърско), *душедѐл* диал., остар. 'пари, които владика взема от близките на покойник за успокоение на душата му', *криводѐлник* 'който не дели право' (Самоковско), МИ *Предѐл, Предя̀л*. — Срхр. *ди̏јелити, ди̏јелим*, словен. *dęliti*, рус. *делѝть*, чеш. *děliti*, пол. *dzielić*,

горлуж. *dźělić*, доллуж. *źěliś*. — Сродно с лит. *dailaũ, dailýti*, гот. *dailjan*, нем. *teilen*. Сродство с гр. *δαίομαι, δαίω*, стинд. *dáyatē* 'разделя' е възможно, но фонетичните особености не са ясни. Срв. и *дял*.

деля̀каме се 'казваме си неприятни думи в препирня' (Търново). — От *дя̀лам* (вж.), тук в значение 'карам се някому, мъмря някого' с наст. *-як-ам* под влияние на глаголи като *кря̀кам, вря̀кам* и др.; за значението срв. *надя̀лах, надя̀лках = нака̀стрих някого*, а също така и израза *има трески за дялане* 'има слабости, недостатъци'.

деля̀нка, вж. *деля̀*.

дѐма диал. 'връзка на женска забрадка'. — От гр. *δέμα* 'връзка', рядко 'вързоп, пакет'.

демаго̀г 'който си служи с демагогия', **демаго̀гия** (вероятно от фр. *démagogie*). — Произв.: *демаго̀гски, демаго̀гство, демаго̀гствувам, демаго̀жка*. — Чрез фр. *démagogue* от гр. *δημαγωγός* 'водач на народа', получило пейоративно значение още в старогръцки.

демалу̀г диал. 'рало'. — Кръстоска от *дьонмедже* (вж.) и *плуг*.

дѐман тайни говори 'хитрец; висш чиновник; умен, учен' (Смолско, Пирдопско). — Произв.: *дѐмански* 'учителски', *демани̇̀т* 'учител', *демани̇̀та, демани̇̀тка* 'учителка', *демани̇̀то* 'училище' (Смолско, Пирдопско). — Чрез алб. диал. *djemën* 'демон' от гр. *δαίμονας* или лат. *daemon-em*.

демаркацио̀нен 'разграничителен' обикн. в израз **демаркацио̀нна лѝния**. — Чрез рус. или от фр. *démarcation*, заето от исп. *demarcacion*, произв. от гл. *demarcar* 'означавам граници'.

дембелѐлин 'ленивец' (Доброславци, Софийско). — Произв.: *дѐмбедѐлк'ина*. — Вж. *дембѐл(ин)*.

дембелѐкь 'клопотар, звънец на добитък' (Момчилградско). — От тур. *dümbelek* 'малък тъпан във вид на полугърне'.

дембѐл(ин) остар., разг. 'мързеливец' — Произв.: *дембѐлски, дембелу̀вам, дембеля̀к*. — Чрез тур. *tembel*, диал. *dambal* от перс. *tenbel*; заето също в срхр. *дѐмбел*, рум. *tembel*, нгр. *ντεμπέλις*.

демѐк[1] диал., разг. 'сиреч, значи'. — От тур. *de-mek* 'казвам; значи, сиреч'.

демѐк[2], вж. *демѐт*.

демѐн, дѐмна, дѐмно епитет на юда: *демна юда* 'дивна, чудна юда' (Банско). — От *ди̇̀мен* (вж.) вероятно чрез регресивна асимилация, от по-старо *ди̇̀вен* (вж.) или от *и* в неударено положение **дивна̀, *дивно̀ > *девна̀, *девно̀ > дѐмна, дѐмно*.

демѐт 'връзка, сноп' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **демѐк** 'вързоп от слама, сено и др.'. — Чрез тур. *demet* също, от гр. *δεμάτι*. В *демек* имаме *к'* от *т'*, както в *зекь* от *зеть*, *пакь* от *пать* и др. в говора.

демѝ- първа съставна част на книжовни думи в значение на 'полу', напр. *деми̇̀сезон, деми̇̀сезонен*. — Чрез фр. *démi-* от нар. лат. *dīmedius*, покрай класически лат. *dīmīdius*.

демѝкотòн, вж. *димикотòн.*

Демир ЛИ (Пазарджишко, Пловдивско, Чирпанско), МИ *Демировци*, махала към Вакарел, Ихтиманско, *Демѝрково клàденче* при Росен, Пазарджишко, *Демѝрски дол* при Гюешево, Кюстендилско. — От тур. *Demir* от *demir* 'желязо'.

демѝр-бозан диал. 'раст. жълтениче, обичниче, Thalictrum aquilegifolium', 'раст. гайтаника, Melampyrum arvense' (Търновско), 'раст. шапиче, Alchemilla vulgaris' (Чепеларе, Асеновградско; Трънско). — От тур. диал. *demir bozan* също, букв. 'който разрушава желязо'.

демирджана 'стъклен съд за ракия' (Охрид). — От *дамаджана* (вж.), кръстосано с *демир* 'желязо'.

демирджѝя диал., остар. 'железар'. — Произв.: *демирджѝйски*, ЛИ *Демирджѝев, Демирджѝйски.* — От тур. *demirci* също, произв. от *demir* 'желязо'.

демѝрка[1] 'вид много твърда и трайна ябълка' (Бели Осъм, Троянско), 'вид длъгнеста жълточервена ябълка' (Тетовско). — От *демир* 'желязо', тур. *demir* също, поради твърдината на ябълката.

демѝрка[2] 'следобедна закуска към 5 часа' (Казанлъшко; ЮИ). — Неясно.

демѝсезон 'полусезон'. — Произв.: *демѝсезонен.* — От фр. *démisaison.*

демискѝя сàбя нар. поет. 'дамаскиня сабя' (Връбница, Софийско). — Срхр. *димѝскиjа, демѝшħиjа*, вж. *дамаскѝня.*

дèмнам 'дебна, дебя' (Прилеп). — От *дèбнам* с дисимилация *бн* ≥ *мн*, за която срв. диал. *грàмна* от *грàбна* (Изт), *Връмница* от *Връбница* (Бели Осъм, Троянско) и др. — Вж. *дèбна.*

демнѝт (Доброславци, Софийско), вж. *димѝт.*

демокрàт 'привърженик на демокрация; член на демократическа партия', **демокрàция.** — Произ.: *демокрàтка, демокрàтски, демократизàция, демократизѝрам, демократѝчен, демократѝчност, демократѝчески.* — Чрез нем. *Demokrat* или фр. *démocrate, démocratisation, démocratiser, démocratique* също, от гр. δημοκρατικός, δημοκρατία, съставено от δῆμος 'народ, простолюдие' и κράτος 'сила, власт, управа'.

дèмон, демòн 'зъл дух, дявол'; стб. дємонь (Син. тр., Син. пс.), дємоньскъ (Син. тр., Супр.). — Произв.: *дèмонски, демонѝчен, демонѝчески* (от фр. *démonique*), *демонѝзъм, демонолòгия.* — В старобълг. е заето от гр. δαίμων също, а в новобълг. чрез рус. *дèмон*, а *демòн* чрез фр. *démon.*

демонстрѝрам 'показвам публично; участвувам в демонстрация', **демонстрàция** 'митинг на обществено негодувание; публично показване на опити, наблюдения, прожекции, и др.', **демонстрàнт** 'участник в политическа демонстрация', **демонстрàтор, демонстратѝвен.** — Произв.: *демонстрàнтка, демонстрациòнен, демонстратѝвност.* — Чрез рус. или нем. *demonstrieren, Demonstration, Demonstrator, demonstrativ, Demonstrant*, заети от лат. *demonstratio, demonstrator, demonstrativus.*

ден 'времето от сутрин до вечер', 'празник' (Смолянско), **ка̀та ден** 'делник' (Смолянско), **дьон** (Лилково, Пловдивско; Забърдо, Асеновградско), **дън** (Трънско, Брезнишко) **д'ън'** (Кръстополе, Ксантийско), **дън'** (Орехово, Асеновградско); стб. **дьнь** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **день** (Ман. хр., по-често **дьнь**), **дьньнъ** (Син. тр., Супр.), **дьньница** 'утринна звезда, зорница, денница' (Син. пс., Супр., Ман. хр.), **дьневьнъ** (Зогр., Клоц., Сав.), **дьневенъ** (Ман. хр.), **дьньнъин** 'дневен' (Супр.), **въседневенъ** (Ман. хр.), **многодьньнъ** 'многодневен' (Супр.), **надьневьнъ** 'дневен' (Зогр.), **осмодьневьнъ** (Асем.), **тридьневьнъ** (Супр.), **четврьтодьньнъ** (Супр.), **пладьне** (Син. тр.), **пладьные** (Супр.), **полоудьнь** 'пладне' (Син. пс.), **полоудьне** 'на пладне' (Син. пс., Син. тр.), **полоудьньнъ** 'пладнешки' (Син. тр.), **полоудьненъ** 'северен' (Ман. хр.), **прѣпладьные** 'пладне' (Супр.). — Произв.: *Ми̇шкин ден* остар. 'октомври' (СЗ), *дѐнем* 'през деня' от стб. **дьньмь**, твор. п., ед. ч., *дене̇*, *дѐне* 'денем' от стб. **дьнинѫ** по аналогия на **нощтнѫ**, твр. п., ед. ч., чрез преглас според ятовото правило (Ботевградско, Копривщица, Прилеп), *деня̇*, за образуването вж. *дене̇* (Ботевградско, Софийско, Банско), *деня̇м*, кръстоска от *деня̇* и *дѐнем* (Тетевен; Суходол, Софийско), *дѐно* диал. 'денем', вероятно изпърво среден род от *дѐнен*, начално *дѐнно* > *дено*, т. е. *дѐнно време*, *дента* диал. 'денем', по аналогия на *нощта̀*, *сутринта̀*, *вечерта̀*; *дънъс* (Трънско, Брезнишко, Кумановско, Тетовско), *дънъска* 'днес' (Кумановско, Тетовско), направо от стб. **дьньсь** чрез замяна на еровите гласни, 'през деня' (Трънско): *дънъска да си сейменче,| ночъска да си кадънче; днес*, *днѐшен* (вж.), *днѐска*, *днѐскашен*, *дѐнес*=*дѐнеска* 'днес' (Прилеп), *денѐска* (Мостово, Асеновградско; Радомирско) (от стб. **дьньсь**, запазено поради ударението, вероятно още в стб.), *деньо̀с* 'днес' (Родопите), *денѐсе* 'тези дни', (Асеновградско, Смолянско, Ардинско), *днѐвен*, *днѐвник*, *дѐнит се̇* 'съмва се' (Тетовско, Прилепско), *дѐнен* 'дневен' (Ямболско; Добро̀славци, Софийско), *дѐнна* (Говедарци, Самоковско) = *дѐнница* = *дѐнина* 'надница' (Булгаркьой, Кешанско), *дѐннина* 'редуване в определени дни на стопани с общо стадо за получаване на млякото' (Странджа), *денни̇ца* 'зорница' (Софийско), *деня̇нка* 'дневна седянка' (Кривня, Разградско) завършекът по аналогия на *седя̇нка*; *дену̇вам*, *дену̇вка*, *денък* (Бърложница, Софийско), *дѐнък* (Кюстендилско), *дѐнчок* (ЮЗ) умал. от *ден*: *кога се дѐнчок о̀бдени,| момче о̀тиде на̀ дърва*; *деньо̀ва ме* 'обхваща ме нервна криза или треска в определени дни' (Смолянско), *дѐньок* (Банско), *денòк* (Кюстендилско), *днича* диал. 'ям веднъж на ден през първата седмица на велики пости' (от *еднодничa*, производно от *едно* и *денок*, *деньок* и под.); *задени̇ се*, *заденя̇ва се* нар. 'настава ден, съмва се', *наднек* диал. 'надница', *на̀дница*, *надничàр*, *надничàрка*, *надничàрски*, *на̀дничен*; *обдѐнит се* 'настава ден, сьмва се' (ЮЗ], *обдѐница* диал. 'звезда денница', *ондъ̀н* диал. 'в други ден', *дден-до̀ден* 'постоянно, цял ден' (Банско) от *отден-доден* чрез асимилация, *отденя̇ва* 'минава пладне' (Банско), *по̀дне* диал. 'денем', *преденỳвам* = *презденỳвам* диал. 'треска, която тресе през ден'; *раздѐнува се*, *ра̀зденит се* 'съмва се' (ЮЗ); *денгỳба* 'мързелана' (Бобошево, Станкедимитровско), книж. 'загубено време при работа', *денгỳбен*, *денгỳбие*, *денгỳбец*, *денгỳбим* 'губя си времето' (Говедарци, Самоковско), *денгỳбица* 'епитет на тамбура' (Лопушня, Годечко), *дѐнпогỳба* 'любовница, изгора' (Банско), *дендѐнеска* 'днес, сега' (ЮЗ), *ден-нощ* диал. 'денонощие', *денонòщие*, *денонòщен*, *весдѐн*, *весденчи̇ца* нар. поет. 'през целия ден', *вседнѐвен*, *весдедѐн*, *весвезден* 'цял ден' (Банско), *белòденски* 'пладнешки' (Прилеп), *вели̇ден* диал. 'великден', *вели̇денов*, *вели̇денски* диал. 'великденски', *благоденствие*, *благодѐнствувам* (от рус.) *всекиднѐвен*, *всекиднѐвник*, *всекиднѐвност*, *дву-*

днѐвен, ежеднѐвен, ежеднѐвник, ежеднѐвие, ежеднѐвност (от рус.), *еднодѐничета* 'деца, родени в един ден' (Зайчар), *еднодневен, едноднѐвие, еднодневка, еднǒ(д)нѝча* диал. 'ям един път на ден през пости', *злободнѐвен, злободнѐвие, злободнѐвка, доброденка* 'дреха за добър ден, за празник' (Софийско), *добродѐнствие; нѐкни* 'преди няколко дена' (ЮЗ) (вж.), *нѐкня* 'завчера' (Трънско), *пла̀дне* (вж.), *посредднѐвен* диал. 'който става сред деня', *свѐден* 'общоселски празник или събор' (Придеп), *триднѐвен, триднѐвие, триднѐвка, утрѐденьта* '(утре) сутринта' (ЮЗ); в много имена на народни празници като *Велѝкден* (вж. *велѝк*), *Игна̀жден* (от **Игнашть день*, прил. от *Игнатъ* с *-jь*, отдето с асимилация **Игнашдден* > **Игнащден* > *Игнажден*), *Васѝловден, Ива̀новден, Ата-а̀совден, Гергьо̀вден, Петро̀вден, Илѝнден* (от *Илѝин ден*, прил. от *Илия* с *-ин*), *Кръсто̀вден, Димѝтровден* (вж.), *Вѝдовден, Вла̀сов ден* = *Вла̀син ден, Врачѐзден, Господжинден* 'голяма Богородица', *Ду̀ховден, Ѐньовден, Ива̀нден* 'Еньовден', *Ку̀клинден* 'Връбница', *Ку̀ков ден* 'Благовец', *О̀тчевден* = *О̀чевден* 'празник на Свети Иван Рилски' (Рила), *Светѝтелски ден*, 'празник на домашния светец-покровител'. — Срхр. *dân*, словен. *dân*, рус. *день*, чеш. *den*, словаш. *deň*, пол. *dzień*, горлуж. *dźeń*, доллуж. *źeń*. — Сродно с лит. *dienà*, латв. *dìena*, стпрус. *deinan* (вин. п.) 'ден', гот. *sin-teins* 'дневен', ирланд. *denus* 'Spatium temporis', *tre-denus* 'тридневие', лат. *nūn-dinae* 'пазар, който става през девет дена', стинд. *dinam* 'ден', *ádīdet* 'той блестеше'; срв. по-нататък лат. *diēs*, алб. *ditë* 'ден'. От ие. **di-*, **dey* 'светъл, бляскав'. Стб. **дьнь** е било изпърво консонантна основа, която под влияние на вин. п. е минала отчасти към *i*-основи. Остатъци от нея са запазени в някои диалекти, напр.: *дѐне, денѐ* 'дни'.

дѐндевер(ин) диал. в гат. 'бръмбар'. — Вероятно звукоподражателно.

денджѝя 'издръжлив, здрав' (Ботевградско). — От по-старо **деанджия*, образувано на бълг. почва от гл. *деа̀на* 'деяня, издържам, изтрайвам', вж. *даѝня*.

денди 'нима, като че ли' (Силистра). — От тур. *dendi*, произв. от *den-mek* 'казва се, нарича се' или от *değmek* 'струвам, струва си'.

дендѝсвам, дендѝсам 'издържам, изтрайвам' (Ботевградско; Брусен, Тетевенско), 'постигам, придобивам' (Ш.мен), **деендѝсам** (Банско). — От аористната основа *dayandı* на тур. гл. *dayan-mak* 'издържам, изтрайвам', срв. *даѝня*.

денедѝсувам, денедѝсам 'опитвам' (Банско), **дендѝсувам** 'оглеждам мълком' (Говедарци, Радуил, Самоковско), **денетѝсувам, денѐтисам** 'забелязвам' (Болетин, Реканско). — От аористната основа *denedi* на тур. гл. *dene-mek* 'опитвам, проверявам'.

денелѝя кафта̀н нар., поет. 'вид кафтан' (Банско). — От тур. диал. *deneli* 'който е с парчета, съшит от клинове', произв. от *dene* = *tane* 'парче', срв. бълг. диал. *девета̀к* 'сукман, съшит от девет клина', *десета̀к* 'сукман, съшит от десет клина' и др.

дѐнем 'редя снопи на копен' (Софийско). — Вж. *дя̀вам, дя̀на*.

дѐнес(ка) 'днес(ка)' (ЮЗ; Брацигово; таен говор в Смолско, Пирдопско). — Произв.: *дѐнешен*. — Вж. *днес, ден*.

денк 'вързоп', диал. 'ра̀вновесие, равномерно' (Едоарце, Тетовско), 'уредѐн, на ред' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско). — Чрез тур. *denk* 'вързоп; равновесен товар на всяка от двете страни на самар', от перс. *denk*.

дѐно диал. 'дето, на което място', **додѐно** диал. 'докъдето'. — От частица *де* (вж. *де*[1]) и *-но*, което отговаря на *-то* в *дѐ-то, къдѐ-то* и др.

депѐша остар. 'телеграма'. — Чрез рус. *депѐша* според Цонев, Слав. глас I 1902, 1, 26; сб. Медведев, 1922, 39, или рум. *depeşă* от фр. *dépèche*, произв. от гл. *dépécher* 'бързам, ускорявам'.

депо̀ 'гараж за трамваи, коли и др.; (библиотечен) склад'. — От фр. *dépôt*, стфр. *depost*, заето от лат. *de-positum*, произв. от гл. *de-pōno* 'турям, настанявам'. Според Б. Цонев, Славянски глас I 1902, 1, 26; сб. Медведев, 1922, 39, заето от руски.

депо̀за 'долната част на кладенец, дето се събира водата' (Риш, Преславско). — Неясно.

депозѝрам 'давам депозит, залог; представям (писмено изложение)'. — От фр. *déposer* също, срв. *депо̀*.

депо̀зит 'залог', **депозито** (1853). — Произв.: *депо̀зитен*. — Чрез тур. *depozito* или гр. *δεπόζιτο, ντεπόζιτο* от итал. *deposito*, прич. от *deposare* 'залагам'.

депута̀т 'народен представител', **депута̀т(ин)** (Ботев), **депута̀ция** остар. 'делегация'. — Произв.: *депута̀тски, депута̀тка*. — Вероятно чрез рус. от лат. *dēputatus*.

дера̀ 'свличам кожата на мъртво животно; късам на парчета; бия', **дѐрвам, дѐрна**; стб. **дьрати** (Супр.), **въздьрати** (Зогр., Мар., Асем.), **въздирати** 'раздирам', **издьрати** (Супр.), **издрати сѧ, издрьваниѥ, одирати** (Ман. хр.), **нераздьранъ** (Супр.), **раздирати** (Супр., Ман. хр.), **раздрати, -дерѫ** (Ман. хр.), **раздьрати** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав., Супр.), **раздоръ** 'раздор', **одьрати** (Супр.), **прѣдерѫ** (Зогр., Мар.). — Произв.: *дранѐ, дерлю̀га* 'ров, направен от порой' (Никюп, Търновско), *деру̀га* диал. 'неизорана ивица между две бразди', 'тясна планинска козя пътека' (Княжево, Софийско), 'следа, белег от нещо' (Софийско), 'вада от порой по склон' (Петрич, Пирдопско), таен говор 'шосе, път' (Скребатно, Гоцеделчевско), 'пропусната нишка в основата при тъкане; ров, порой' (Могилово, Чирпанско), *дару̀га* 'пропусната нишка в основата при тъкане' (Врачанско); *додера̀, додѝрам, до̀дир, до̀дер* 'скъсване' само в израз *ня̀ма (нема) до̀дир* (Странджа, Родопите); *задера̀, задѝрам, задо̀рица* 'човек, който обича да се закача', 'палаво закачливо дете' (Дебърско), *задо̀рко* 'закачлив (човек)' (Тиквеш), *задргазица* 'заядлив, закачлив човек' (Вельо бърдо, Реканско); *издера̀, издѝрам, издѐрвам* диал.; *надера̀, надѝрам; одера̀, одѝрам, одѐрвам* диал.; *обдера̀, обдѝрам; отдера̀, отдѝрам; подера̀ подѝрам* 'дера малко', 'закачам се, шегувам се с някого' (Трънско), *подѐрвам, подѐрна* диал., *подѐрник* диал. 'момче, което си къса бързо дрехите', *подѐра = подѐрница* диал. 'момиче подерник'; *предера̀ се, предѝрам се* 'раздирам', диал. 'преграквам от викане'; *продера̀, продѝрам; раздера̀, раздѝрам, раздо̀р, раздо̀рен, раздо̀рник, раздо̀рица* диал. 'закачлив човек', *раздо̀рница; сдера̀, сдѝрам; съдера̀, съдѝрам; удѝрки* диал. 'обвивка на пашкул'; *дерѝ-бѝвол* 'студен северен вятър' (Търново), *дерѝ-гъ̀зица* 'птица сойка, Corvus glandarius' (Пловдивско, Пазарджишко), *дърдгажица* (Странджа), *дерѝ-дрѐ(х)и* 'работа из гората, при която се късат много дрехите' (Радуил, Самоковско), *дерѝ-коза̀* 'вид детска игра с премятане' (СЗ), *дерикджняк* 'който много къса дрехи или обуща' (Доброславци, Софийско), *дерима̀нкьо* 'дрипльо' (Софийско), *дерѝ-я̀ре*

'вятър, който е опасен за яретата' (Софийско), ЛИ *Живодеров* (Габрово), *Живодѐрски* (Огоя, Свогенско), от **живодѐр* 'жесток човек, експлоататор', вж. Ст. Илчев, ИИБЕз 11, 1964, 443, *кожодѐрец* остар. 'март' (Белослатинско; Горна Диканя, Радомирско), *свиньодѐро* 'североизточен вятър' (Блатец, Кюстендилско), МИ *Дерѝ-вол* при Бегуновци и Горни Романци, Брезнишко, *Дерѝволски ѝзвори* при Ловеч, *Дерѝ-змѝица*, връх в Рила. — Срхр. *drijètì, dȅrem*, словен. *drẽti, dérem*, рус. *драть, дерý*, чеш. *dříti, dru* 'дера, беля, обелвам', *dráti, deru* 'дера, късам', пол. *drzeć, drę*, горлуж. *drjeć, dru*, долнуж. *dreś, dru*. — Сродно с лит. *dìrti* 'дера', латв. *dìrât, dîrât* 'дера кожа, обелвам', гот. *distairan* 'разкъсвам', ствиснем. *zëran* 'разкъсвам', алб. *djerr* 'унищожавам, погубвам', гр. *δέρω* 'дера', авест. *dar-* 'цепя', стинд. *dṛṇā́ti* 'пръска се, пука се, троши, цепи' от ие. **der-*, **dṛ-*. — Заето в рум. *zdreánța, zdrânță* 'скъсано място в тъкане', *zdrențós, zdrențărós* 'скъсан, съдран', *a zdrențui* 'скъсвам'.

дѐра тайни говори 'врата' (Горно Сахране, Казанлъшко). — От алб. *dérë* също.

дѐрак 'сенарски ритли на кола' (Брусен, Тетевенско). — Неясно.

дервѐнт и **дервѐн** нар. 'проход, планинска теснина'. — Произв.: *дервен(т)джѝя, дервен(т)джѝйски, дервен(т)джѝйство, дервенщѝна* (Костурско), *деребенджѝя* (осмислено с *дере*, вероятно поради това, че през проходите текат дерета). — Чрез гр. *δερβένι* от тур. *derbent*, книж. *derbend*, от перс., съставено от *der* 'поле, равнина' и *bend* 'връзка, свързване', сродно с нем. *binden* 'връзвам'. По-късно българската дума е свързана с тур. *derbent*, откъдето се явява крайното *-т*. Направо от тур. е заето *деребенджѝя*.

дервѝш и диал. **дервѝшин** 'мохамедански монах', 'дървен сарашки инструмент, с който се извиват ремъците' (Черковна, Разградско). — Произв.: *дервѝшки, дервѝшко пѝшче* 'раст. див лапад' (Плевня, Драмско), *дервѝше* 'железце на абаджийска канджа, с което се пробива платът за копчета' (Тича, Котленско), 'турче разбойник' (Софийско, Гюмюрджинско); *подервѝша се, подервѝшвам се* диал., остар. 'ставам дервиш'; р. *Дервишица*, приток на Арда в Смолянско. — Чрез тур. *derviş* също, от перс., *därvēš* 'просяк, бедняк'.

дердѐр 'вид полска птица' (Търново). — Неясно.

дерѐ[1] 'дол; река, рекичка'. — Произв.: *деретѝя* диал., съб. 'дерета, долове', *дерѝчка* 'долчинка' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), *деретѝн(к)а* 'голям дол' (Яворово, Асеновградско). — От тур. *dere* също.

дерѐ[2] 'дайре' (Ботевград). — От *дайрѐ* (вж.).

деребѐй остар. 'самовластник, своеволник'. — Произв.: *деребѐйски, деребѐйство, деребѐйствувам* 'върша своеволия'. — От тур. *derebey, derebeyi* 'голям феодален владетел, големец; притеснител'.

дереджѐ разг. 'състояние, положение, обикн. лошо'. — Чрез тур. *derece* 'степен' от араб. *dereğe*.

дереджѝя 'който събира драни кожи' (Козичино, Поморийско). — От тур. *derici* също, произв. от *deri* 'кожа'.

дереклѝя 'испанска сребърна монета, която била в употреба у нас от 17 до 19 век' (Тетевен). — От *дирек* с тур. наст. *-лия*, поради двата стълба, колонки, изобразени на обратната страна на монетата, вж. Т. Герасимов, Изв. на Етногр. Институт и музей 6, 1963, 330.

дерелѐта 'който много скитосва' (Станьовци, Брезнишко). — Неясно.

дерѐнь, вж. *дирѐнь.*

дерзàя книж. 'осмелявам се'. — Произв.: *дерзàние.* — От рус. *дерзàть, дерзàние*; срв. *дрѣзвам, дрѣзна* от същия произход.

дерѝ-бѝвол, дерѝ-коза, дерѝ-ѝре и др., вж. *дерà.*

дериват 'химичен продукт; отклонение'. — Чрез нем. *Derivat* от лат. *derivatus* 'произведен'.

дериджàм 'летва, която свързва оста на кола с горния край на климията' (Шумен). — От тур. диал. *derecen* 'криво дърво над шията на кон, впрегнат в тек каруца'.

дѐркам, дѐрвам, дѐрна диал. 'удрям чилика при игра на чилик', **дѐрнувам се** 'сопвам се' (Виево, Кутела, Славеино, Смолянско). — Произв.: *дѐрканица* 'игра на чилик', *дѐркам се* 'карам се, говоря троснато' (Нова Надежда, Хасковско). — Производно от гл. *дерà* 'бия, удрям' (вж.) с наст. *-кам, -на* и *-вам*; за второто значение срв. рус. *дрàться* 'бия се' от *драть* 'дера'.

дерлѝк 'разбирателство, сговор' (Родопите). — От тур: *dirlik* също.

дерлю̀га, вж. *дерà.*

дермàн 'мир, спокойствие' (Софийско, Странджа), **дѐрман** (Битоля, Прилеп), 'телесна сила' (Велешко), 'цяр, лек' (Гюмюрджинско, Смолянско, Ардинско), 'енергия, надежда' (Разлог, Габрово), 'средство, начин' (Смолянско, Ардинско), ЛИ *Дермàнов, Дермàнчев.* — Чрез тур. *derman* 'сила, мощ; лекарство' от перс. *dermân.*

дермѐ 'тъмно памучно платно с копринени кенари' (СЗ). — Произв.: *дермен, -ена* '(за платно) който е с кенари' (Оряховско). — От тур. *derme*, произв. от *der-mek* 'набирам'.

дермѐн диал., остар. 'воденица, мелница'. — Произв.: *дермендж̀ия* (от тур. *değirmenci*), *дермендж̀ийски, дермендж̀ийка*; ЛИ *Дермендж̀иев, Дермендж̀ийски.* — От тур. *değirmen* също.

дѐрна, вж. *дерà.*

дернѐк 'дневна седянка' (Кюлевча, Шуменско), 'общоселско събрание; събиране на жени за приказки' (Аспарухово, Провадийско), **дюрнѐк** (Марковча, Шуменско).— От тур. *dernek* 'забава, събранне, съвет', произв. от гл. *dermek* 'събирам'.

дѐрнувам, дѐрнам 'събарям, удрям' (Ново село, Видинско), **дѐрнувам се.** — Вж. *дѐркам*, срв. *дерà.*

дерòкрàци 'вид детска кожна болест от прегаряне' (ЮЗ; Битолско). — Неясно.

дѐрсам 'правя мазилка на стена' (Момино, Варненско). — От аористната основа на гр. *δερσ-* на гл. *δέρνω* 'удрям'; за значението срв. *пердàша* 'бия; мажа, боядисвам стена'.

дерт диал. и разг. 'грижа, яд', диал. 'болест сърдечен порок'. — Произв.: *дертлѝв* 'слаб, недъгав, болнав; заразен' (Родопите), *дертл̀ия* (от тур. *dertli*). — Чрез тур. *dert* също, от перс. *dârd* 'мъка'.

деру̀га, вж. *дера̀*.

деру̀шка 'белег, петно' (Тотлебен, Плевенско). — Умал. от *деру̀га* или *диру̀га*.

дерфѐля 'разкъсвам, раздърпвам, ръфам' (Банско). — Произв.: *раздерфѐлувам*. — Кръстоска от *дера̀, ръфам* и *деля̀*.

деса̀нт 'стоварване на войски от кораб или самолет'. — Произв.: *деса̀нтен*. — От фр. *descente*, произв. от *descendre* 'слизам'.

дѐсен 'който е противоположен на ляв'; стб. десънъ, десница (Зогр., Мар., Асем. и др.), десенъ, десница (Ман. хр.). — Произв.: *десни̇ца* 'дясна ръка', *десничàр* 'който работи добре с дясната си ръка' (Тетевен), *десничàрка* 'жена десничар' (Тетевен), *десничàрски, деснàк* 'десняк' (Кюстендилско Краище), *десня̀к* 'горен воденичен камък, който се върти надясно' (СЗ), 'който работи добре с дясната си ръка' (Софийско), *десникя̀р* 'вол, който се впряга от дясно' (Банско) (новообразуване, инак би дало **десничар*), *дѐсном* в нар. пес. 'на дясната страна' (Горнооряховско), *деснокри̇л* като епитет на самодива в нар. песни; р. *Ντέσνιτσα* в Южна Албания, срв. честите водни имена *Дѐсна рекà, Дѐсна бàра, Дѐсни дол, Дѐсни вàлог*. — Срхр. *дȅсан*, словен. *désən*. Среща се само в южнославянските езици. — Сродно с лит. *dẽšinas* 'десен', *dešinỹs, dešinė̃* 'десница', авест. *dašina-*, стинд. *dákṣiṇah* 'способен, сръчен; десен, южен', гр. *δεξιός, δεξιτερός* (под влияние на *ἀριστερός* 'ляв'), гот. *taihswa*, ствиснем. *zëso*, ирланд. *dess*, алб. *djathtë*, ие. **dek's-*. Формите *дя̀сна, дя̀сно* са с *я* под влияние на *ляв*. — Рус. *десни́ца, десна́я* 'дясна ръка' са заети от стб., вж. Б. Цонев, Славянски глас I 1902, 1, 27; сб. Медведев, 1922, 39.

десѐн 'цвят, шарка на плат, хартия и др.'. — Произв.: *десени̇ран*. — От фр. *dessin* от гл. *dessiner* 'рисувам, скицирам, чертая'.

десѐрт 'нещо сладко, което се яде в края на яденето'. — Произв.: *десѐртен*. — От фр. *dessert* също, с начално значение 'слагане, нареждане на маса за ядене', произв. от гл. *desservir* 'обслужвам, нареждам'.

дѐсет '10'; стб. десѧть 'десетица, десет' (Зогр., Мар.), десѧтъ 'десети' (Супр.); десѧтина (Зогр., Мар., Асем., Сав.), десѧтьстроунънъ (Син. пс.), десѧторъ 'десет (души)' (Супр.), девѧтидесѧтъ (Асем.), девѧтьнадесѧтьнъ, дъвадесѧтьнъ, дъводесѧтьнъ, єдьнонадесѧтъ 'единадесети', осмонадесѧтъ 'осемнадесети' (Супр.), осмидесѧтъ (Асем.), отъдесѧтьствовати 'плащам десетък' (Зогр., Мар.), пѧтидесѧтъ (Супр.), пѧтьдесѧтьница (Син. тр.), пѧтьдесѧтьнъ (Асем., Син. тр., Супр.), пѧтьдесѧть (Асем.), седмьдесѧтьнъ, тридесѧти (Супр.), шестьдесѧтъ (Асем.), дъвонадесѧтелоучьнъ 'с 12 лъча' (Супр.), двоєнадесѧтедѣтенъ (Ман. хр.). — Произв.: *десѐти, десети̇нка, десѐтка* 'карта за игра с десет знака', *десети̇на* 'около десет', *десетми̇на* 'десет души' (завършека под влияние на *двами̇на*, вж. *две*), *десети̇ца, десетичен, десетàр* ново 'отговорник на десет души работници', *десетàрски, десетàк, десетàчка* разг. 'монета или банкнота от десет лева', 'сукман от десет клина' (Бериево, Севлиевско), 'въже, дълго десет метра' (Бели Осъм, Троянско), *десетàче* остар., разг. 'монета от десет стотинки или от десет пари (=5 стотинки)', *десѐтък* истор. 'натурален данък върху $^{1}/_{10}$ от земеделското производство', *десѐчки* 'прил. от десетък' (Зап), МИ *Десѐчко гу̀мно* в Брезнишко, *десечѐ* 'десет стотинки' (Трънско) от **десет-чѐ, десеткувàч* остар. 'който събира данъка десетък' (Габрово), *десетдрен, десетòрка, десѐтник*

'десетар', остар. 'отговорник, командир на десет души въстаници (през Априлското въстание)', *десѐтнически; удесеторя̀, удесеторя̀вам; десетгодѝшен, десетгодѝшнина, десетднѐвен, десетднѐвие, десетднѐвка, десетча̀сов, десетмѐтров; десетилѐтие, десетлѐтка, десетлѐтен; десетобо̀й* (според Св. Иванчев, ЕзЛит 15, 1960, 470, от чеш. *desetoboj*, калка от нем. *Zehnkampf*, а то от гр. *δέκαθλον*), *десетолѐвка, десетокла̀сник, десетокра̀тен, десето̀ъгълен, десето̀ъгълник.* — Срхр. *дȅсет*, словен. *desȇt*, рус. *де̑сять*, чеш. *deset*, словаш. *desat'*, пол. *dziesięć*, горлуж. *dźesać*, доллуж. *źaseś*. — Праслав. **desę-tь* 'десетица', образувано с наст. *-t(i)-* от начално существ. **desę* 'десетица' от ие. **dek'm̥* 'десет', срв. стинд. *daśat(i)-*. — Сродно с лит. *dešimtis, dēšim(t)s*, стпрус. *dessimpts*, алб. *dhjetë*, гот. *taíhun*, ствиснем. *zëhan*, нем. *zehn*, ирланд. *deich*, гр *δέκα*, лат. *decem*, арм. *tasn*, тохар. *śäk*, от ие. **dek'm̥*. — Заето в рум. *desétină, deséatină* остар. 'данък десетък' (Mihăilă 142).

Десимѝр, Десимѝра, Десисла̀в (13 в., Тетовско), **Десисла̀ва** (1259) ЛИ. — Съкратени форми: *Деса* 17 в. в Елбасан и Етрополе, МИ *Десимѝра* в Южна Албания, *Дя̀довото Дѐсьово* при Кръвеник, Севлиевско, *Дѐсьовата чешма̀* в Копривщица, *Дѐсов дол* при Смолско, Пирдопско, *Дѐсовица* при Осиково, Гоцеделчевско, при Баня, Кочанско, *Дѐсолица* при Реброво, Свогенско, *Дѐсулица* при Церецел, Свогенско, при Радловци, Кюстендилско, *Десиво̀й* при Петрич, Пирдопско, *Дѐсино* в Троянско, *Десѝлица* р. в Пирин, *Десѝловец* при Игралище, Мелнишко, *Десисло̀вица* при За̀вала, Брезнишко, *Десѐтова нѝва* при Илия, Кюстендилско (прил. от ЛИ **Десета*, развито от *Десо, Десьо с* -ѧта). — Първата част *деси-* от стб. **десити, дешѫ** 'улучвам, намирам, срещам' (Син. тр., Супр.), не е запазена в новобълг. За втората част вж. при *Владимир*. — Срхр. *дȅсити*, струс. **десити, досити** 'намирам, срещам', укр. *судосѝти* 'сполучвам, улучвам с някого', белорус. *судоша́ць* 'срещам', стчеш. *podesiti, udesiti*. — Смята се за сродно с гр. *δέκομαι, δέχομαι* 'приемам, получавам, възприемам', *δοκέω* 'мисля, смятам (нещо за някакво)', лат. *decet* 'прилича, подхожда, уместно е', авест. *dāšta-* 'улучен, достигнат', стинд. *dáśati, dāśnóti* 'принасям жертва'. Поради различните значения съответствията не са много сигурни. Според Йокл и Педерсен стои във връзка с гр. *δήω* 'ще намеря, ще достигна', алб. *ndieh* 'преследвам, домогвам се', *ndesh* 'срещам', вж. Vasmer, REW 1, 345.

дѐсна 'венец на уста' (Шуменско), обикн. в мн. ч. — Срхр. *дȇсна*, мн. ч. *дȇсни* 'венец на уста, челюсти', словен. *dlệsna*, рус. *десна̀*, чеш. *dáseň*, словаш. *dásno*, пол. *dziąsło*, диал. *dziąsna*, горлуж. *dźasna* 'небце на устата', доллуж. *źesna*, мн. ч., от праслав. **dę-sn-*. Вероятно производно от ие. **dent-* 'зъб', срв. лат. *dens, dentis*, лит. *dantis*, стпрус. *dantis*, гот. *tunþs*, кимр. *dant*, гр. *ὀδούς, ὀδόντος*, авест. *dantan-*, стинд. *dan*, вин. п. *dántam*.

Деспѝна, вж. *деспо̀т*.

деспо̀нт 'обущарски инструмент за шарене на обуща' (Лопян, Ботевградско), **диспу̀нт** (Брусен, Тетевенско). — От гр. *δίσποντο* 'обущарски инструмент с два бода'.

деспо̀т 1) истор. 'средновековен феодал в България и Византия', 'владика, игумен' в нар. пес. *кум деспо̀да, кула̀де* (Новопазарско, преселници от М. Азия); 2) 'потисник, угнетител'. — Произв.: *деспо̀тски, деспо̀тка, деспотѝца, деспо̀тство; деспотѝзъм* (Ботев), *деспотѝчен, деспотѝчески*; ЛИ *Деспо̀т, Деспо̀тов, Деспѝна* от гр. *Δέσποινα* от *δέσποινα*. — От гр. *δεσπότης* 'господар; владика'; вто-

рото значение, както и производните, са заети от фр. *despote, despotisme, despotique*. — Заето в рум. *despot* 'владика'.

дестила̀ция 'пречистване течност чрез охлаждане на па̀ри', **дестилѝрам, дестила̀т**. — Произв.: *дестилацио̀нен*. — Чрез фр. или нем. от лат. *dēstīllatio* 'течене, капене', *dēstīllo* 'капя', произв. от *stīllō* 'капя', *stilla* 'капка', гр. *στίλη*.

дѐстур 'позволение, свобода; доста' (Прилеп). — Заето чрез тур. *destur* 'позволение, разрешение' от перс.

дета̀йл 'подробност; разработен, развит план на машини, строеж и др.'. — Произв.: *дета̀йлен, дета̀йлност, детайлѝрам, детайлѝст* 'търговец на дребно', срв. *ангросѝст*. — Чрез нем. *Detail* от фр. *détail* произв. от *tailler* 'деля на части'.

детало диал. 'пречка, прикована напреки на дъното на бъчва, на каца, за да държи дъските да се не измятат'. — Неясно.

детѐ 'невръстен човек до юношеска възраст', 'син, момче' (Банско; ЮЗ), диал. **дѐте, дя̀те, деца̀** мн. ч. от **дѣтьце*, умал. от **дѣть*, стб. **дѣти** (мн.), **дечѐта** (Биримирци, Софийско), **деча̀** (Бериево, Севлиевско; Копривец, Търновско; Гостилица, Дряновско; Риш, Преславско), **дѐчина** (Трънчовица, Никополско; Слатина, Ловешко; ЮЗ), **дѐци** (Брацигово, Пещерско), **дѐти** мн. ч. (Кръстополе, Ксантийско); стб. **дѣтѧ** 'дете' (Остром. ев., Ман. хр.), **дѣти** 'деца' (Зогр., Мар., Асем., Сав., Супр., Ман. хр.), **дѣтищь** 'детенце' (Зогр., Мар., Син. тр., Супр., Йоан Екзарх), **дѣтьскъ** 'детски' (Зогр., Мар., Син. тр., Супр., Симеонов сб. от 1073), **дѣтъскъ** (Ман. хр.), **дѣтогоубленые** (Син. тр.), **дѣтороденъ, дѣтородіе, дѣтотворенъ, дѣтъство, двоенадесятедѣтенъ** (Ман. хр.). — Произв.: *ба̀бино дете* диал. 'последък, плацента', *захранѝ-дете* в прик. 'просо' (СЗ), *мла̀мдсано дете* диал. 'болен от дизентерия', *дѐтски, дѐтство, детѐнце, детѐнко* 'детенце' (Домуздере, Дедеагашко), *дѐтев* 'който принадлежи на дете': *детевата коня* (ЮЗ), *дѐтювна жена* 'бременна жена' (Северни Родопи), *детѝще* 'едро дете' (Ловеч, Тетевен), *дѐтчище* 'детище' (Смолянско, Ксантийско), *детера̀нко* 'който обича да се забавлява с деца' (Кесарево, Горноорхяховско), *дѐтуле* умал. (Прилеп, Охрид), за наставката вж. К. Мирчев, Бълг. преглед, 2/1, 1933, 121—122, *дя̀тешки* 'детински' (Тьойбелен, М. Азия) (вероятно под влияние на *ста̀решки*), *детѝна* диал. 'дете', *дѐтина* 'многодетна жена' (Радуил, Самоковско), 'бременна (жена)' (Ситово, Бойково, Дедо̀во, Лилково, Пловдивско), *детѝня* 'многодетна жена' (Софийско), *детѝнски, детѝнска бо̀лест* 'епилепсия' (Русаля, Търновско), 'менингит' (Марковча, Шуменско), *детѝнцко* 'детска болест, придружена с припадъци' (Банско), *дя̀тинче* 'детенце' (Новопазарско), *детиня̀ се* книж., *детѝним се* 'ставам наивен като дете' (Станьовци, Брезнишко), *детинѐя се* диал. 'детиня се', *детѝняк* 'голямо дете; вдетинѐн човек' (Ботевград), *детѝнство* 'детство', *детѝнщина, детинлъ̀к* 'детинство' (Душанци, Пирдопско), *дечѝна* 'деца' (Шуменско), *дечѝнка* съб. 'деца' (ЮИ), *дечѝнки* (Родопите), *дѐчиня* 'деца' (ЮЗ), *дя̀чинки* 'деца' (Плевня, Драмско), *детиша̀р* 'момче' (Гевгели), 'който обича да се забавлява с деца' (Банско), *детурля̀к* 'малко дете' (Добро̀славци, Софийско), *дя̀тишко* 'вид болест у новородено' (Чешнегирово, Пловдивско), *детѝшник* 'гърчене у малки деца, Spasmophilia infantilis' (Елена), *детѝшняк* диал. 'епилепсия', *детешник* = *детишник* 'стомашно разстройство у малки деца' (Тетовско), *дѐтѐщото* 'детска болест, която се причинява от зъл дух' (Смолянско), *дѐкешник* 'магарешка кашлица' (Девинско), *детишня̀р* 'момче; който обича деца' (Бобошево, Станкедимит-

ровско; Софийско), *дѐчко* умал., мн. *дѐчкове* (Смолянско), *дѐчковци* (Софийско), *дѐчор* съб. 'деца' (Ботевградско), *дѐчур* 'дечор' (Софийско), *дечѝца, дечурлѝга* разг., съб, 'деца', *дѐчарка* 'жена, която обича деца' (Велес); ***вдетиня̀ се, вдетиня̀вам се, вдетинѐя се; задетиня̀ се, задетиня̀вам се, задетинѐя се; подетиня̀ се, подетиня̀вам се; детеро̀ден, детеубѝец, детеубѝйство, детево̀дство*** остар. 'педагогия' (1835, Неофит Рилски); ***бездѐтен, бездѐтец*** диал., ***бездѐтка, бездеткѝн*** 'мъж, който няма деца' (Разград), ***бездеткѝня, бездетник, бездѐтница, бездѐтство, стародѐтина*** 'стара мома' (Трънско). — Срхр. *дијѐте*, съб. *дѝјет, дјѐца* ж. р., събир., словен. *dête*, съб. *déca* ж. р., рус. ***дитя̀***, мн. *дѐти*, чеш. *dítě*, словаш. *diet'a*, пол. *dziecię*, горлуж. *dźěćo*, доллуж. *źěśe*. — Прасл. ***dětь** съб., **dętę*, последното е умалително, от ие. **dhəi-t-ent-* и отговаря на стинд. *dhītá-* 'накърмен' от ие. **dhəi-to-*, ие. корен. **dhē(i)* 'доя, суча, кърмя', от един произход с *доя̀* (вж.), сродно с лит. *delẽ* 'пиявица', *pirm-delẽ* 'крава-първескиня', гр. *ϑήσατο* 'той сука', *ϑηλή* 'женска гърда', *ϑῆλεια* 'жена; женско животно', лат. *fēmina* 'жена', *felo, fello* 'суча, бозая', *fīlius* 'син', *filia* 'дъщеря', латв. *dêls* 'син', авест. *daēnu-* 'женско животно', стинд. *dhēnú-* 'дойна крава'. В семантично отношение срв. бълг. *кърма̀че, боза̀йниче, боза̀лче*, диал. *цѝцалче* и др.

дѐте 'птица кълвач' (Банско). — Преразложено от по-старо *дѐтел* (вж.), умал. *дѐтле* по образец на *мишле — мише, въшле — въше* и пр.

детектѝв, разг. **дедектѝв** 'таен агент, който разкрива престъпления'. — Произв.: *детектѝвен, детектѝвски*. — Чрез фр. *détective* също, от англ. *detective*, произв. от *detect* 'разкривам, разузнавам', заето от лат. *dētectus*, прич. от *dē-tegere* 'разкривам'. Формата *дедектѝв* е възникнала чрез прогресивна асимилация *д-т* > *д-д*.

дѐтел 'шарен кълвач, Picus' (Дивдядово, Шуменско; Батак, Родопите, Рила; Кюстендилско), **дя̀тел** (Банско), 'черен кълвач' (Баня, Чепинско), **дѐтелин** (Гоце Делчев), **дѐтле** (Бабища, Костурско), **детло** диал., **дѐтлич** (Ошане, Белоградчишко); **детьль, дѐтла, детлица, деть** (Тиквешки ръкопис, 17 в., СбНУ 9, 149), **дѐте** (вж.), — Срхр. *дјѐтао*, род. п. *дјѐтла*, словен. *détəl*, рус. *дя̀тел*, стчеш. *dětel*, словаш. *d'atel*, пол. *dzięciol*, горлуж. *dźěćelc*, доллуж. *źeśelc*. — Праслав. **dętьlъ* и **detelъ* от по-старо **dьlbtьlъ* 'дълбател, дълбач' чрез дисимилация *l-l* > *n-l*, срв. V. M a c h e k, ZfslPh 20, 1950, 51, произв. от праслав. **dьlbāti*, бълг. *дълба̀я* (вж.). За значението срв. бълг. му синоними *кълва̀ч* и рус. *долбѝлка*, укр. *довба̀ч, довба̀ло*, лат. *pīcus* и др., букв. 'дълбач'. Според R. B e r n a r d, Изсл. Романски 371—372, *детел* е била в миналото общобългарска дума и сега на някои моста и в книжовния език е изместена от *кълва̀ч*.

детелѝна 'фуражна трева, чийто лист е разделен на три, Trifolium'. — Произв.: *бя̀ла детелѝна* 'Trifolium repens', *во̀дна детелѝна* 'горчивче, Menyanthes trifoliata', *го̀рска детелѝна* 'раст. грозданка, Cytisus; Trifolium medium, Trifolium montanum', *горчѝва детелѝна* 'горчивче', *дѝва детелѝна* 'грашица, Onobrychis; жълта люцерна, Medicago falcata', *жѐлта детелѝна* 'раменик, Anthyllis vulneraria, Trifolium agrarium', *зла̀тна детелѝна* 'Trifolium agrarium', *кѝсела детелѝна* 'киселица, Oxalis (acetosella)', *ко̀зя детелѝна* 'кичурка, Coronilla varia; Cytisus laburnum; зановец, Cytisus hirsutus', *коил-детелѝна* 'Stipa capillata', *ко̀нска детелѝна* 'люцерна, Medicago sativa', *мѐдна детелѝна* 'Melilotus officinalis', *сѝтна детелѝна* 'разковниче, Trifolium repens', *сла̀дка детелѝна* 'грашица, Onobrychis sativa', *смѐсена детелѝна* 'Trifolium hybridum', *червѐна детелѝна* 'Trifolium incarnatum', *чѐрна детелѝна* 'Trifolium pratense'; *детелѝнов*; ЛИ *Детелѝн, Детелѝна*. — Срхр. *дѐтелина*, словен. *dęteljna*, рус. *дя̀тлина, дя̀тловина*, чеш. *d'atelina, jetelina*, пол. *dzięcielina*. — Произв. от *детел* '(зелен)

кълвач', срв. чеш. диал. *d'atěl'a* 'пъстра, шарена крава'. При това обяснение семантичната страна остава неясна. От друга страна свързването с праслав. **dъmą*, **dęti* 'надувам' се натъква на фонетични спънки, въпреки че семантично помага обстоятелството, че от преяждане на детелина добитъкът се подува. Малко е вероятно да се излезе от ие. **dent-* 'зъб'.

деф¹, вж. *дев.*

деф² в изрази като *деф беше се сторил* 'изчезнал беше', *деф биди* 'махни ми се от очите, махай се' (ЮЗ). — От тур. *defi* 'изгонване, изпъждане', *defetmek* 'прогонвам'.

дефѐкт 'недостатък'. — Произв.: *дефѐктен, дефѐктност, дефектѝвен* (от нем. или фр.). — Чрез нем. *Defekt* също, от лат. *dē-fectus*, прич. от гл. *dē-ficio* 'недостигам, липсвам'.

дефилѐ 'пролом, проход'. — От фр. *défilé* също, с начално значение 'тясно място, през където може да се мине само по следа от нишка', от гл. *défiler* 'дефилирам, марширувам' с начално значение 'вървя по (следа от) нишка', произв. от *file* 'нишка, конец'; семантично срв. *вѐрвище, вървя̀, връв.*

дефилѝрам 'минавам в церемониален марш'. — Чрез нем. *defilieren* от фр. *défiler* също, с начално значение 'развивам въже, нишка', срв. *дефилѐ.*

дефинѝция 'определение', **дефинѝрам, дефинитѝвен** 'определен. решителен'. — Чрез рус., фр. или нем. от лат. *definitio, definitivus*, произв. от *finis* 'край'.

дефицѝт 'недостиг, липса'. — Произв.: *дефицѝтен.* — Чрез нем. или фр. от лат. *dēficit* 'липсва, недостига', 3 л. ед. ч. от гл. *dē-ficio* 'липсвам, недостигам', първоначално надпис за липса в търговските книги, срв. *дефѐкт* от същия произход.

дѐфкам, дѐфча 'дъвча' (Шумен). — С диалектен преход *ъ* > *е* от *дъ̀вкам, дъ̀вча.*

дефтѐр 'тефтер', 'част от стомах на овца' (Слатина, Ловешко). — Вж. *тефтѐр.*

дефтѝн 'памучен плат с мъхесто лице, най-често оцветен с шарки или точици'. — Чрез срхр. *дѝфтӣн* (още *тѝфтӣн*) или рум. *diftină* от нем. *Duvetine*, фр. *duvetine*, произв. от *duvet* 'пух'.

дѐ(х)ам неясно значение, само в нар. песен: *видел ги йе Детелин войвода,/ видел ги йе, па не ги е деал, / оти нема невестата да водат* (Благоевград). — Срв. гр. *δέχομαι* 'приемам, получавам', вж. М. Филипова-Байрова, БЕз 11, 1961, 339.

дехтя̀, *вм.* **дихтя̀**, вж. *дѝхам.*

деци- първа част на сложни думи за мярка със значение 'една десета част', напр. *дециграм, децилѝтър, децимѐтър* и др., заети по културен път от лат. *deci-* от *decem* 'десет'.

дѐче 'като че ли' (Врачанско, Луковитско): *дече го е бил некой.* — От начално *де = где* и *че* > *дече* вж. *де¹* и *че.* Срв. *чедѐ* 'сякаш' (Ботевград).

дѐчкам се 'карам се, препирам се' (Прилеп). — Кръстоска от *дѐкам* 'карам се' и *борѝчкам се.*

дѐя остар. 'правя, върша; влияя', запазен и в частицата *недѐй* (вж.); стб. **дѣꙗти, дѣѭ** (Зогр., Мар., Асем.), **дѣати, дѣѭ** (Ман. хр.), **дѣꙗниѥ** (Син. тр., Клоц., Супр.), **дѣанїє, одѣати, одѣаниѥ, одѣвати, надѣати сѧ** (Ман. хр), **придѣꙗти** (Зогр., Мар., Супр.), **прѣдѣꙗти** 'надхитрям' (Син. пс.), **съдѣꙗти** (Син. тр., Клоц., Супр), **сътдѣати** (Ман. хр.), **съдѣꙗниѥ** (Син. тр.), **съдѣиствьникъ** 'помощник' (Супр.), **съдѣвати** (Ман. хр.); **благодѣꙗти** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **благодѣати** (Ман. хр.), **благодѣтель** (Зогр., Клоц., Супр.), **благодѣть** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **благодѣтьнъ** (Зогр., Асем., Син. тр., Сав.), **благодѣꙗниѥ** (Син. тр., Супр.), **благодѣанїє** (Ман. хр.), **въседѣтель, въседѣтеленъ добродѣꙗнъ** (Син тр., Супр.), **добродѣꙗниѥ** (Син. тр., Супр.), **добродѣтѣль** (Ман. хр.), **добродѣтѣльнъ** (Син. тр.), **зълодѣи** (Зогр., Мар., Ман. хр.), **злодѣа** (Ман. хр.), **зълодѣинъ** 'злодеен, злодейски' (Супр.), **зълодѣꙗти сѧ на новы мѣсѧца** 'обхванат съм от странни чувства, лунатик съм' (Мар.), **зълодѣискъ, зълодѣиство, зълодѣꙗниѥ** (Супр.), **любодѣꙗниѥ** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц.), **любодѣати, любодѣанїє** (Ман. хр.), **любодѣꙗньнъ** (Зогр., Клоц.), **любодѣица** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **любодѣи** 'прелюбодеец' (Клоц.), **любодѣи** 'прелюбодеятелен' (Зогр., Мар.), **любодѣивъ** (Ман. хр.), **любодѣинъ** (Зогр., Мар., Ман. хр.), **любодѣиство** (Супр.), **праводѣанїє** (Ман. хр.), **прѣлюбодѣи** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Сав. кн.), **прѣлюбодѣинъ** (Мар., Асем.), **прѣлюбодѣиство, прѣлюбодѣꙗти** (Супр.), **прелюбодѣꙗниѥ** (Зогр., Мар., Син. пс.), **прѣлюбодѣиствьнъ** (Супр.), **стоудодѣꙗниѥ** 'отпуснатост, отпуснат живот' (Зогр., Мар.), **чародѣи, чародѣица** (Супр.), **чоудодѣниѥ** (Син. тр.), **чоудодѣꙗниѥ** (Супр.). — Произв.: *дѐен, деѐц* (Богоров), *деяние, деятел* (от рус. *дѐятель*). *деятелка, деятелност* (от рус. *дѐятельность*); *додѐя, додя̀вам, сѐдев* диал. 'додяване'; *надѐя се* (вж.); *недѐй* (вж.); *добродѐтел, добродѐтелен, добродѐтелка*; *злодѐй, злодѐец, злодѐйка, злодѐйски, злодѐйство; криводѐтен* диал. 'който прави криви, погрешни работи', *праводѐтен* диал. 'безгрешен, праведен', ЛИ *Деян*. — Рус. *дѐю*, чеш. *děti, ději*, словаш. *diat'*, пол. *dziać się, dzieje się* 'става', горлуж. *dźeć*, долнолуж. *źaś*. — Сродно с лит. *dėti, dedù* 'турям'; за начално значение срв. *дя̀вам*, латв. *dêt, dêju* 'слагам, насаждам кокошка да мъти', ствиснем *tuon*, нем. *tun*, англосакс. *dôn* 'правя, върша', гр. *τίθημι* 'турям, слагам', лат. *faciō* 'правя', авест. *dadāiti* 'поставя', стинд. *dhāya-te* 'слагам си', ие. **dhē-*, вж. от същия произход *дя̀на, дя̀вам, дѐло, надѐжда*.

деян само в нар. песен: *Сѐстро Давѝно, Давѝно, / можеш ли деян да чиниш, / на войно диван да стоиш, / със руйно винò да служиш, / сватове редом да любиш* (Пирот, ПСп 19—20, 255), вероятно *чина деян* има значение 'издържам докрай, изтрайвам'; у Панчев 91 стои погрешно 'почитание, чест'. — От основата на гл. *деяня* (вж.), срв. и срхр. *дајана* 'издържливост', от същия произход.

деяна 'издържам, изтрайвам' (Ботевград), **деяним** (Софийско), **деанъ** (Шумен). — От *даяна* (вж.).

деяние, вж. *дѐя*.

джа̀ба диал., остар. 'даром'. — От тур. *caba* също.

джа̀бала 'шум, глъч' (Говедарци, Самоковско; Доброславци, Софийско). — Звукоподраж., вероятно сближено с *крамола* 'караница' (вж.).

джа̀бола тарик. 'шумно забавление'. — Звукоподраж., срв. *джабо̀лим*.

джабо̀лим 'говоря неясно, джамоля' (Рила, Благоевградско). — Звукоподраж., срв. *джамо̀ля, джомо̀ля* и *бълбо̀ля, бърбо̀ря*.

джабу̀ря се, вж. *жабу̀ря се*.

джав междуметие за лай на куче. — Произв.: *джа̀вка, джа̀фне, джа̀вка̀ло* 'кученце' (Банско); *заджа̀вка; изджа̀вка; наджа̀вка; проджа̀вка; разджа̀вка*. — Според B e r n e k e r, SEW 1, 297, рус. *га́вкать* 'лае', укр. *гавкати*, белорус. *гавкаць*, чеш. *havati* са звукоподраж., срв. и стнордски *gèyja* 'лая', стинд. *jóguvē* 'издава звук, вика', срв. *го̀вор*. Вл. Г е о р г и е в, Въпроси на бълг. етим. 15 сл., съпоставя със словаш. *davkat'* 'лая', гр. *θωΰσσω* 'лая', ие. **dhōwuk-*, като бълг. *дж-* е под влияние на звукоподражателното междуметие *джав*. Срв. и бълг. *га̀вкам, кя̀фам, ча̀вкам* 'лая'.

джавджѐ 'малко слабо дете' (Банско). — Вероятно от тур. диал. *civce* 'врабче' или кръстоска от *ча̀вче* и *джуджѐ*.

джаво̀ла 'бърборя' (Ботевград). — Звукоподраж., срв. *джав*.

джа̀вра 'вид полска врана с дълга човка'. — Според М л а д е н о в, БТР 527, съответно на рус. *жа̀воронок* 'чучулига, Alauda', срв. и укр. *жаіворонок, жаівір, жо́рвонок*, полаб. *zevornåk*. — Крайното *-н* е изпаднало може би поради влияние на думи като *птѝца, вра̀на, га̀рга* и др.; за втората част вж. *вран²*.

джа̀вря се 'глезя се' (Банско). — Произв.: *джеврѐж* 'глезене' (Банско). — Срв. *джѐвря се*, вж. *жа̀вря се*.

джа̀га 'дълъг ръчен трион с две дръжки за рязане на трупи' (Банско, Дряновско; Дряново, Асеновградско; Смолянско). — Произв.: *джа̀гам* 'режа с джага' (Банско). — Вж. *жа̀га*.

джагавица, джа̀гал, джа̀гала диал. 'вид топчеста слива'. — Може би от един произход с *джа̀нка* (вж.).

джа̀гара-ма̀гара диал. 'шум от бързо говорене'. — Звукоподраж., вероятно от тур. *cığırt-kan* 'кречетало', срв. срхр. *џа̏гор* 'шум'. Началното *-м* от втората дума се дължи на тур., срв. *трѐни-мрѐни, кѐщи-мѐщи* и др.

джаго̀ла таен говор 'вдигам шум, врява' (Лешко, Благоевградско). — Звукоподраж., срв. *джа̀гара-ма̀гара*.

джа̀гуре 'дете' (Дебърско, Реканско). — Произв.: *джа̀гурче, джа̀гурски*. — От **джак* < сръб. *ђак* 'ученик', озвучено по типа *оцет-оцеда* и с рум. наст. *-ур* за мн. ч., както диал. *жен-ур-я̀, деч-ур-лѝга* и др. Вж. *дяк, дя̀кон*.

джагъл¹ 'криво дръвце като част от уред за сукане на въжета' (Риш, Преславско). — Вероятно диалектно вместо *жегъл, жѐгъл* (вж.).

джагъл² 'смолисто вещество (Resina opopanax), което турят в дъвка, за да се точи' (Търново), диал. **джагър**. — Неясно.

джадѐ 'шосе, път' (Софийско). — Чрез тур. *cadde* също, от араб. *ǧādde*.

джадже таен зидарски говор 'дете' (Шлегово, Кратовско). — Произв.: *джаджанесто* = *джоджанесто* 'младо, малко' (Кривопаланско). — Вероятно с асимилация от **джаче*, умал. от *джак*, вж. *джа̀гуре*.

джадѝя диал., разг. 'грозна жена; уличница, лека жена', **джедѝя** 'стара вещица' (Тетевен). — Произв.: *джадѝйски* 'безочлив' (Тетевенско). — От тур. *cadı* 'стара, грозна жена, вещица', срв. *джадѐ*.

джаз 'оркестър за танцова и забавна музика; музика от, за такъв оркестър'. — Произв.: *джа̀зов, джа̀збанд* остар. (от анг. *jazzband*). — От англ. *jazz(band)*, от фр. *jaser* 'бъбря, бърборя'.

джак[1] 'тесен чувал, тясна торба' (Банско), 'голям чувал' (Тетевенско), 'голям чувал за вълна' (Котел), **джа̀ка** 'торба от американ за гайтан' (Габрово), 'конопен чувал' (Софийско), 'горна женска дреха' (Света Петка, Пещерско). — Вероятно чрез срхр. *џак*, унг. *zsák* или рум. *jácă* от нем. *Sack*, а то от лат. *saccus*, гр. *σάκκος*, вж. по-нататък при *сак*; заето също в тур. *çak*.

джак[2] 'дълга огладена пръчка, която служи за совалка на мутафчийски стан' (Смядово, Шуменско). — От тур., срв. диал. *cağ* 'игла за плетене; спица на колело за кола'.

джа̀кам се 'карам се с някого' (Говедарци, Самоковско). — Звукоподражателно, срв. *джа̀нкам се, джо̀нгам се, джа̀вкам се, джо̀кам се* 'карам се'.

джа̀кнем се 'удрям се силно, като падам на задника си' (Софийско). — Звукоподражателно.

джако̀лим, джако̀рим 'бъбря, брътвя, говоря високо' (Софийско). — Звукоподраж.; за строежа срв. *джамо̀ля, джомо̀ля, шуму̀ля*.

джалдѐ, вж. *джелдѐ*.

джа̀лева̀ле 'глъчка' (Банско). — Звукоподраж., срв. *джаля̀вим се*; за завършека срв. *о̀ле-ма̀ле* — възглас за внезапно учудване.

джаля̀вим се 'карам се, заяждам се с всекиго' (Трънско). — Вж. *джа̀ря се, жа̀ря се*.

джам[1] разг., нар., остар. 'стъкло'. — Произв.: *джамо̀сам, джамо̀свам* рядко 'поставям стъкла на прозорец', *джамлѝя* (от тур. *camlı*), *джамджѝя* 'стъклар', таен говор 'мраз' (Дебър) (от тур. *camcı*), *джамджѝйски, джамджѝйство, джамджѝйка, джамлъ̀к, джамакѐн* и *джамакя̀н* 'веранда, еркер, ограден със стъкла' (чрез тур. *camekân* 'витрина; съблекалня в баня' от перс.), *джамчершеф* 'рамка за прозорец' (Болетин, Реканско) (от тур. *cam çerçeve*). — Чрез тур. *cam* също, от перс. *ǧām* 'стъкло, чаша'; заето също в срхр. *џа̀м*, алб. *xham*, рум. *geám*, гр. *τζάμι*.

джам[2], вж. *джаму̀тро*.

джамада̀н, джемада̀н нар. 'вид къса горна дреха', **джомада̀н** (Гостилица, Дряновско; Галата, Тетевенско). — Чрез тур. *camedan, camdan* също, от перс. *ǧāmadān* 'куфар за дрехи', съставено от *ǧāmā* 'дреха' и *dan* от гл. *daşten* 'държа'; заето в рум. *geamantan* 'ръчна чанта, куфар', арум. *dzumodane*, рус. *чемода̀н* 'куфар'. За формата *джомада̀н* срв. *джеб* — *джоб*.

джамàл¹ 'зидана печка' (Търновско, Дряновско, Габровско). — От тур. диал. *camal* също.

джамàл² 'кукерска игра на Ивановден; участник в тази игра' (Слатина, Ловешко), **джàмала** 'вид обредна игра между Коледа и Ивановден' (Кюстендилско, Гевгелийско, Скопско), **джемàла** (ЮИ). — Произв.: *джамалàр(ин)* 'участник в джамала', *джамалàрка* 'джамаларско хоро', *джамалджѝя* 'джамалар'. — Чрез тур. диал *camala* 'вид буйна младежка игра, която се играе след вършитба' от араб. *ǧamal* 'камила'. Срв. подобна игра, наречена *камѝла* и *камилàр* 'участник в кукерска игра'.

джамарѝна 'джумерки, пръжки' (обл. Зелениче, Костурско). — Вж. *джумèрки.*

джамàч само в текста от нар. приказка: *бегай, сестро кошуто, троица людье джамаче ни гонят, ша ни стигнат да ни утепат* (Чепино). — Вероятно от тюркски (първобълг. или диал. турски) **džama(ǧ)* = тур. *çomak* 'тояга' и наст. *-ач*, която отговаря на първобълг. *-чии* в стб. шарачин, срв. *чомагаш*; начално значение 'човек с тояга, с пръчка, гонач'.

джамбàз(ин) остар 'търговец на добитък, обикн. на коне; въжеиграч, измамник; акробат'. — Произв.: *джамбàзки, джамбазлък* (от тур. *cambazlık*,) *джамбазỳвам* 'джамбазин съм' (Мàлорад, Оряховско), *джамбàсвам се, джамбàсна се* 'умопобърквам се' (Габрово); ЛИ *Джамбàзов, Джамбàзки, Джамбàзовски,* МИ *Джамбàзки дол* при Теплен, Гоцеделчевско, *Джамбàзко дерè* при Черничево, Крумовградско. — Чрез тур. *cambaz* също, от перс. *ǧān-bāz* 'акробат, въжеиграч', съставено от *ǧān* 'живот, душа' и *bāz*, сегашна основа на гл. *bāẖtān* 'играя', букв. 'който си играе с живота, играе опасни игри', L o k o t s c h 52; заето също и в срхр. *џàмбāс*, рум. *geambaş*, алб. *xhambaz*, гр. *τζαμπάσις*.

джамбòс(у)вам 'удрям някого веднъж внезапно' (Софийско). — Вероятно произв. от *джамбàс*: *джамбàз(ин)*, но *-о-* вм. *-а-* остава неясно.

джамбỳш, вж. *джумбỳш.*

джамѝя 'мохамедански молитвен дом'. — Произв.: *джамѝйски, джамѝище.* — Чрез тур. *cami* също, от араб. *ǧāmiᶜ* букв. 'който събира', т. е. място, на което се събират богомолци, произв. от гл. *ǧamaᶜa* 'събирам'.

джàмка 'вид къса мъжка шаечна дреха' (Веригово, Карловско; Ботевградско). — От *джемка* (вж.). с *а* под влияние на крайното *а*.

джàмкеят остар. 'гласпапир' (Изт). — От тур. *camkâğıt*, съставено от перс. *cam* 'стъкло' и перс. *kâğit* 'книга'; за значението срв. *гласпапир* от нем. *Glaspapier*, съставено от *Glas* 'стъкло' и *Papier* 'хартия'.

джамòля 'говоря неясно' (Ботевград). — Вж *джомòля.*

джампарà, джампарѝ 'стоманени колелца, които се слагат на оста на каруците в Североизточна България, за да звънтят' (М.Преславец, Тутраканско). — Чрез тур. *çalpara* 'вид кастанети' чрез озвучаване *ч* > *дж* и преход *л* > *м* вероятно на българска почва, от перс. *čārpāre*, съставено от *čār* 'четири' и *pāre* 'късче, парче', вж Š k a l j i ć 129, т. е. 'това, което се слага на четири пръста като кастанети, за да се произвежда шум'.

джа̀мутро таен говор 'младоженец, зет' (ЮЗ), **джамутра** (Едоарце, Тетовско), **джам** (Прилеп). — От циг. *(д)жамутро̀* също, вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 415.

джамфѐз, вж. *джанфѐз*.

джан 'душа' (Павелско, Хвойна, Дряново, Асеновградско) и като епитет на женски лични имена в нар. песни: *джан Тодоро, джан Дамяно*. — Вж. *джа̀нъм*.

джанабѐт(ин), вж. *дженабѐт(ин)*.

джанг 'камбана' (Дебърско). — Чрез тур. *candıl-cungul* 'с голям шум, със звънтеж', срв. *çan* 'звънец'.

джа̀нга 'вид слива с дребни плодове' (Добро̀славци, Софийско). — Произв.: *джа̀нгарица* = *джа̀нгерица* 'джанга' (Добро̀славци, Софийско). — От *джа̀нка* (вж.), срв. *джа̀нги*.

джангаза̀ 'свадлив, заядлив човек' (Тетевенско), 'вироглав, груб човек' (Добро̀славци, Софийско), **дженгъзъ̀** 'хитрец, измамник' (Бели Осъм, Троянско). — Произв.: *джангазя̀ се* 'заядам се, карам се' (Тетевен, Търново). — От тур. диал. *cangaza, cankaza, çangaza* 'свадлив, разглезен човек'.

джа̀нгал 'шум, врява' (Солунско). — Тур. *cangıl-cungul* 'с голям шум, с кънтеж, с бумтеж', срв. *джанг*.

джа̀нгали диал., вж. *джо̀нгали*.

джанга̀р диал. 'шум, врява, глъчка'. — От тур. *cıngar* също, срв. и *джангаза̀*.

джангара̀к 'звънец' (Валовища, Сярско). — Вероятно от тур. диал. *cıngırak* 'вид играчка', срв. *джангъ̀р, джа̀нгал*.

джангело̀с, вж. *джонголо̀з*.

джа̀нги 'джанки' (Харманли), диал. мн. ч. **джѐнги**. — Вж. *джа̀нка*, срв. *джа̀нга*.

джанголо̀з диал. 'страшилище, подобно на вампир', **джангело̀с** 'опак, своенравен човек' (Софийско). — Вж. *джонголо̀з*.

джангоря̀ се 'отнасям се зле, карам се, заяждам се' (Видин). — Кръстоска от *джангазя̀ се* (вж. *джангаза̀*) и *ка̀рам се, дърдо̀ря, бърбо̀ря* и под.

джангу̀рки 'джанки' (Харманли). — Вероятно от *джа̀нги* (вж.) с диал. наст. *-у̀рки*.

джангъ̀р разг. рядко 'глъчка, караница'. — Вж. *джа̀нгал*, срв. *джангара̀к*.

джанда̀р(ин) остар., разг. 'стражар, полицай'. — Чрез тур. остар. *candar* 'военен полицай, заптие' от перс., съставено от *ǧan* 'душа' и *-dar* от гл. *daštän* 'имам, пазя', вж. Б. Парашкевов, БЕз 15, 1965, 519 сл., срв. *жанда̀р, жанда̀рм*.

джандѐм, вж. *джендѐм*.

джан-джин, джан-джун в израза *няма (нема) джан-джин* 'няма никой, няма жива душа' (Шумен, Прилеп, Тиквеш, Странджа), **джанджил** (Пехчевско), **джанджик** (Тиквеш). — Чрез тур. *cancin*, съставено от *can* 'душа' и араб. *cin* 'дух'; срв. *джин*. Другите форми са вероятно вторични.

джа̀нерик 'дърво слива' (Софийско), **джа̀нерица** 'слива джанка' (Брезник, Перник; Шияковци, Маслово, Добро́славци, Драговищица, Софийско; Поибрене, Панагюрско), **дженарика** (Тетовско). — Произв.: *дженарикойца* 'вид сливова ракия' (Тетовско), МИ *Джа̀нерица* при Искрец, Свогенско. — От тур. *caneriği* също, съставено от *can* 'душа; нещо меко, сладко' и *erik* 'слива', срв. *джа̀нка*; заето също в срхр. *џанерика* и гр. *τζανερό*.

джа̀ним се 'взирам се' (Радуил, Самоковско). — Неясно.

джа̀нка 'вид дребна топчеста слива, Prunus myrobalana'. — Произв.: *джа̀нков, джанко̀вина* 'отсечен джанков клон или стъбло' (Ботевград), *джанкарица* 'вид слива с дребни плодове' (Добро́славци, Софийско), *джа̀нковица* 'джанкова ракия', МИ *Джанковица* при Плочник, Пловдивско. — От първата част на тур. *can-eriği* също, с наст. *-ка*, срв. *джа̀нерица*; заето също в срхр. *џана*.

джа̀нкам 'прося настойчиво, до досада' (Банско), **джа̀нкам се** 'карам се' (Ботевград). — Произв.: *джанка̀ч* 'който джанка' (Банско). — Вероятно кръстоска от *джа̀вкам* и *връ̀нкам, дръ̀нкам* 'искам нещо до досада'.

джанка̀ра 'бърборя, дрънкам' (Брезе, Софийско). — Вероятно от **джанкар* 'който се кара', вж. *джа̀нкам се*.

джа̀нкос 'вид момчешка игра, подобна на прескочи-кобила' (Пелово, Плевенско), **джа̀нкос-ба̀нкос** (Враца, Ботевград, Трявна). — Неясно.

джансъз(ин) 'телесно слаб човек; припрян човек' (Изт). — От тур. *cansız* 'без душа'.

джанфѐз, джамфѐз диал. 'вид тънък копринен плат, тафта'. — Произв.: *джанфѐзен*. — Чрез тур. *canfes* също, от перс. *ǧân-fezâ* 'който весели душата'.

джа̀нъм разг. частица за свойско обръщение към близък — От тур. *canım* 'душо моя'.

джа̀пам, джа̀пя, джа̀пвам, джа̀пна нар. 'ходя, газя в река, в тиня' (Зап). — Произв.: *заджа̀пам, за̀джа̀пвам; наджа̀пам, наджа̀пвам; преджа̀пам, преджа̀пвам; поджа̀пам*. — Звукоподражателно, срв. *ца̀пам, цо̀пам, ца̀пна, цо̀пна*.

джа̀панки 'вид летни гумени сандали, внесени у нас през 1961 г.'. — От англ. *japan sandals* 'японски сандали', сближено на бълг. почва с гл. *джа̀пам*, срв. срхр. *јапанки* 'джапанки' от *Ја̀пāн* 'Япония', чеш. *vietnamki*, вж. М. Въглено в, БЕз 15, 1965, 56 сл.

джар спец. 'четири (при игра на табла)', **до̀рджар** и **до̀рджахар** спец. 'два пъти по четири (при игра на табла)' (от тур. *dört çar*). — Чрез тур. *çar* 'четири' от перс. *čâr*, сродно с бълг. *чѐтири* (вж.), с *ч* > *дж* вероятно на турска почва. Срв. от същия произход *чарда̀к*.

джаралѐкам 'бърборя' (Лик, Врачанско). — Кръстоска от *джа̀рам се, джа̀ря се* и *лелѐкам* 'викам леле'.

джаралѝя 'ранèн, с рана' (Ботевград). — От тур. *cerihalı* също, произв. от *ceriha* 'рана', заето от араб.

джàрам се[1] диал. 'карам се, лютя се като се карам'. — От по-старо **жарам се*, произв. от *жар*, срв. *жàря се*.

джàрам се[2] 'вглеждам се дълго, упорито и натрапчиво' (Жупа, Дебърско), 'гледам втрещено, пуля се, зверя се' (Прилеп). — Вероятно във връзка с *джàрам се*[1], но семантичната страна остава неясна.

джарàн 'маслобойно каче' (Добрòславци, Софийско). — От диал. *джерàн* поради прилика по форма (вж. *Джерàн*) с асимилация *е—а > а—а*.

джарèкам 'приказвам силно, дърдоря' (Добрòславци, Софийско). — Кръстоска от *джàрам се*[1] и *врèкам* (вж. *врякам*).

джàркам 'бъркам с вилица в ядене' (Веригово, Карловско), 'играя си, занимавам се с нещо' (Радуил, Самоковско). — Може би кръстоска от *джỳркам* и *джàскам*.

джартазàнка 'бъбрива жена' (Дряново), ЛИ **Джартазàнов** (Копривщица). — От тур. диал. *cartazan* 'който има високо мнение за себе си', от тук на бълг. почва е развито 'самохвалец' > 'бърборко'.

джас междуметие за шум от удар, **джàсам** 'блъскам, ỳдрям, тласкам със сила и изведнъж', 'дърпам' (Банско, Малешево), **джàсвам, джàсна, джàскам, джàснувам** (Родопите; ЮИ). — Произв.: *наджàсам, наджàскам; поджàсам, поджàскам; джаснѝ-празнѝ* 'побъркан човек, смахнат, пернат' (Габрово), 'набързо, неразбрано; немирно' (Търново), 'налудничав' (Охрид), *джàснат* който не е много с ума си, побъркан, смахнат'; *вджàша се* диал. 'уплаша се'; *заджàсам, заджàскам; изджàсам, изджàскам; наджàсам се* 'напивам се' (Станке Димитров), *наджàскам се; оджàскам* 'облъскам'. — Звукоподражателно.

джàста-прàста разг. 'необмислено, небрежно, как да е; който постъпва необмислено, безразсъдно' (Търново). — От междуметията *джас* и *прас* с *-та* от *добрата, хубавата* в изрази като *Хубавата я наредихме. И таз добрата!*

джàтки 'вид детска игра, която се играе със закривени тояги' (Сеново, Разградско). — Произв. от *джѝт(к)ам* (вж.), с *а* вероятно под влияние на *чàткам*.

джафà 'вид лятно цвете' (Махалата, Плевенско), **див ачик джафа** 'раст. Convolvulus arvensis' (Ловеч). — Вж. *джèфа*.

джафòла 'говоря неразбрано' (Ботевградско). — Звукоподражателно; за завършека срв. *ромòла, шумòла* и др. в говора.

джахàн, джахàна 'немирник, закачливец' (Търново). — Вероятно от тур.

джàчка 'дърдорко' (Радуил, Самоковско), таен говор 'дете, деца' (Кривопаланско). — Производно от *джàкам се* 'карам се' (вж.), повлияно по форма от *закàчка*.

джбет, вж. *жбет*.

джвàкам 'жвакам, дъвча' (Дебър, Прилеп, Велес, Софийско). — Произв.: *джвакàнѝца* 'сдъвкан залък' (Дебърско), *джваньòк* 'нещо много смачкано' (Врачанско). — Вж. *жвàкам*.

джвѐзда 'звезда' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — От *дзвѐзда* (вж. *звездà*) с дисимилация *дз—зд* > *дж—зд*.

джвѝла тайни говори 'пуша (тютюн); пия (течност)' (Смолско, Пирдопско). — Произв. *джвилачка* 'питие'. — Неясно.

джвѝскам, джвѝсвам, джвѝсна диал. 'пръскам, ръся с вода'. — Произв.: *джвѝскало* 'пръскалка'. — Звукоподражателно, срв. *джѝскам*.

джвòрнем 'ударя' (Цариброд). — Неясно.

джвъ̀ркам, джвъ̀рквам, джвъ̀ркна '(за нещо, което се пържи) издавам звук, джискам' (Велес), 'дрискам' (Ботевград; Софийско). — Произв.: *джвъркaнинà* 'помия', *джвръ̀кльо* 'пръдльо' (Радуил, Самоковско), *джвъ̀ркльо* 'посерко' (Софийско), *джвъркàло* 'раст. бучиниш' (Бух, Леринско). — Срхр. *жвр̂к* 'колелце на шпора, което издава звук като се върти; вид детска играчка, която издава шум'. — Звукоподражателно, срв. *цвъ̀ркам, цвърчà*, както и *цвъркàло* 'пръскалка за вода; бучиниш'.

джвъ̀ркам се 'скривам се изведнъж' (Добрòславци, Софийско). — Неясно, вероятно звукоподраж.

джгàлеб 'вид синьобяла езерна птица, която се храни с риба' (Охрид). — Срв. срхр. *гȁлēб* 'вид водна птица'. Началното *дж-* е вероятно кръстоска от *чàйка* и **галеб*. Вероятно звукоподражателно, понеже птицата е силно креслива. За наставката *-еб* срв. имена на птици *яр-еб-ица, ястр-еб*. Би могло да бъде производно от корен **gal-* (вж. P o k o r n y 350) и да е сродно с лат. *gallus* 'петел', бълг. *глас*.

джган 'сган, навалица' (Велес). — От *с-ган*, но преходът *с* > *дж* остава неясен, срв. *джгỳра*.

джгỳра 'сгурия' (Велес). — От *згура* с неясен преход *з* > *дж*, срв. *джган*.

джеб, вж. *джоб*.

джебàр 'който умее да се нарежда' (Ст. Загора). — Произв.: *джебàрка* 'жена джебар' (Ст. Загора). — Чрез тур. *cebbar* 'потисник, угнетител' от араб.

джебѐ нар. поет., остар. 'броня' (Самоков). — Чрез тур. *cebe* и перс. *ǧebe* от араб. *ǧubbe* също, Š k a l j i ć 221, вж. *джубѐ*.

джебеллѝя остар., диал. 'планинец' (Самоков). — Произв.: *джебеллѝйка*, *Джебелийската река* в Родопите. — Чрез тур. *cebelli* 'планински, планинец', от араб. *cebel* 'планина'.

джебѐркам 'ям грозде' (Веригово, Карловско). — Вж. *джубѐркам*.

джѐбря се, вж. *жѐбря се*.

джевайр, джифаир диал., остар. 'скъпоценен камък или накит'. — Произв.: *джеваирджѝя*. — Чрез тур. от араб. *cevahir* 'скъпоценни камъни', мн. ч. от *cevher*.

джевàп, джувàп, джвап диал., остар. 'отговор'. — Чрез тур. *cevap* също от араб.

джѐвгало 'дъска в рало, която отмята избраната пръст' (Косача, Радомирско; Трънско; Добрòславци, Софийско), ирон. 'просяк' (Банско), **джевгало** диал. 'чертало, черясло на рало'. — Неясно.

джеврѐ диал. 'везана кърпичка'. — От *чеврѐ* (вж.).

джѐвря се диал. 'глезя се', **джѐврям се** 'плача престорено за да получа нещо' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Произв.: *джеврѝв, джѐвра, джѐврьо; заджѐвря; изджѐвря се; наджѐвря се; поджѐвря се; разджѐвря се.* — Вж. *жѐвря се.*

джѐгалка 'ос на совалка' (Загражден, Ардинско). — Произв. от **джѐгла* < *жегла* (вж.) с *дж* от *ж*, срв. *джуглѐ.*

джѐгар 'уред за навиване на прежда' (Габрово), **джѐгеро** (Ботевград). — С метатеза от тур. *gecere*, срв. *гѐджара.*

джеголàч 'дърво за разравяне на огън' (Благоевградско). — От гл. **джег-оля* 'рина, ровя' с вторично *дж-* от *ж-* (вж. *жѐга*) и *-ач* за име на инструмент.

джезà остар. 'наказание, глоба' (Асеновградско). — Чрез тур. *ceza* също, от араб.

джезвѐ, джѐзве рядко, **джѐзбе** диал. 'съд за варене на кафе, кафениче'. — От тур. *cezve* също.

джел диал. 'храст бодлива зеленика, Ilex aquifolium'. — Неясно.

джелалѝя гайтàн 'гайтан с медночервеникав цвят' (Габрово). — Неясно.

джелàт(ин) нар. 'палач', прен. 'угнетител, главорез'. — Произв.: *джелàтски, джелàтство, желетдвам* 'измъчвам, изтезавам' (Родопите, 19 в.). — Чрез тур. *cellât* от араб. *ğellād.*

джелѐп(ин) нар. 'търговец на добитък'. — Произв.: *джелѐпски, джелепица, джелѐпка* нар. 'жена на джелеп', *джелѐпство, джелепчѝя, джелепчѝйски, джелепчѝйство.* — Чрез тур. *celep* също, от араб. *ğelep.*

джелѐтка, вм. *жилѐтка* (вж.).

джѐлик, вж. *челик.*

джелнет 'рай' (Жерновница, Реканско). — Чрез тур. *cennet* също, от араб. *ğenne* 'рай', основно значение 'градина'; тук с *лн* от *нн* на българска почва.

джѐлю диал. 'женска игра по ливади през велики пости'. — Неясно.

джѐмка, аджѐмка диал. 'вид къса дреха с къси ръкави'. — От тур. *acem* 'персиец'; за значението срв. фр. *cravate* 'вратовръзка' от *croate* 'хърватски'.

джѐмпър 'вид женска дреха', 'вид по-дълга плетена жилетка' (Севлиевско). — От англ. *jumper* 'вид женски вълнен или копринен костюм'.

джѐмре 'мараня, омара' (Жупа, Дебърско). — Чрез тур. *cemre* също, от араб. *ğemre* 'въглен от жарава'.

дженабѐт(ин), джанабѐт(ин) разг., нар. 'злонравен; проклет'. — Произв.: *джанабетлѝк, джанабѐтски, джанабѐтщича; изджанабѐтя се.* — Чрез тур. *cenabet* 'отвратителен, мръсник' от араб.

дженазе 'мъртвец' (Раостоше, Дебърско). — Чрез тур. *cenaze* също, от араб. *ğenāze.*

дженарика, вж. *джанерица.*

дженгерѝен 'небесносин' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Неясно, вероятно тур.

дженд̀ем остар., разг. 'ад, пъкъл', **джандѐм.** — Произв.: *джендѐмташ* 'адски камък' (от тур. *cehennet taşı*), *джендѐмски, джендемо̀сам, джендемо̀свам* 'пращам по дяволите'; *изджендемо̀саме се, изджендемо̀сваме се* диал. 'махаме се, пръждосваме се'; *поджендемо̀сам се* диал. 'махам се за малко'; МИ *Джендѐмът* при Калофер, *Джендѐмите* при Сливен и при Болярско, Ямболско, *Джендем тепе* край Пловдив, *Джендем дере* в Рила, при Стрелци, Котленско, при Моравица, Поповско и др. — Чрез тур. *cehennem* също, араб. *ğehennem* от еврейски, срв. *геѐна.*

дженк остар., диал. 'битка, бой; свада, караница'. — Произв.: *джѐнкам се* 'карам се, препирам се' (Добро̀славци, Софийско), *джѐнчаджия* 'свадлив човек' (Добро̀славци, Софийско), *дженко̀свам се, дженко̀сам се* 'сбивам се ожесточено' (Ерма река, Маданско; Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Чрез тур. *cenk* също, от перс. *ğenk.*

джентлемѐн 'благородно възпитан, почтен човек'. — Произв.: *джентлемѐнски, джентлемѐнство.* — От англ. *gentleman* също.

джепанѐ нар., остар. 'бойни припаси'. — Чрез тур. *cepane, cebhane* също, от перс. *ğebe-hane*, съставено от *ğebe* 'броня' (заето от араб. *ğubbe*) и *hane* 'сграда, къща'.

джепкѐн, вж. *чепкѐн.*

джера̀к 'птица герак' (Лом). — От *гера̀к* (вж.), с диал. *г'* > *дж* в говора.

Джера̀н, кладенец при Кутово, Видинско, **Джера̀но** при Кондофрей и Негованци, Радомирско. — От диал. **джеран* < *геран* с преход *г'* > *дж* в говора, както в *Джѐрман, джара̀н* (вж.).

Джера̀та, кладенче при Станево, Ломско. — От рум. *ger* 'студ'.

джера̀х диал., остар. 'народен хирург'. — Произв.: *джера̀хка* 'жена джерах'. — Чрез тур. *cerrah* 'хирург' от араб. *ğerrāḥ.*

джервѝз 'мазнина, сок от печено месо' (Средни Родопи). — От тур. *cerviş* 'топена лой; сок на ястие'.

джѐргало 'раст. бучиниш, Conium maculatum' (Палеор, Кайлярско), **джвърка̀ло** (Бух, Леринско). — От начално *джвърка̀ло*, вж. *джвъ̀ркам.*

джерѐкам 'приказвам, бъбря' (Своге, Ботевград), **джерелѐкам** (Ботевград), ЛИ **Джерека̀ров** (Трън), според Ст. Илчев, ИИБЕз 11, 1964, 442, от **джерека̀р* 'бърборко'. — Начално значение 'карам се, препирам се', произв. от *джа̀рам се*

'карам се' с *е* след *дж* и наставка *-екам* поради кръстосване с глаголи като *варѐкам, лелѐкам, дѐкам* и др., срв. *джа̀рам се*, вж. *жа̀ря се*.

джеремѐ 'глоба' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Произв.: *джереметѐсам, джереметѐсвам* 'глобявам', *джермя̀* 'отрупвам с данъци' (Гулица, Варненско), *джеремя̀вам* 'глобявам' (Странджа). — Чрез тур. *cereme* също, от араб.

джерѝт диал. 'народна игра, при която конник хвърля тояга във въздуха и я хваща преди тя да падне на земята; тояга, която се хвърля при такава игра'. — Чрез тур. *cirit* 'копие' от араб. *ǧerīd* 'палмов клон без листа' (с такъв клон арабите шибат конете си да спрат, когато бягат галоп), от тук 'тънко и дълго копие'; заето и в нгр. *τζιρίτι* 'тънко дълго копие; галоп', срхр. *џилит* 'тънко дълго копие' (писмено от R. Bernard).

джѐрка 'стомах на кокошка' (Вресово, Айтоско; Ямбол). — Вж. *жѐрка*.

Джѐрман геогр. 1) река, ляв приток на Горна Струма в Станкедимитровско; 2) село, южно от Станкедимитров; 3) местност при Круша, Сливнишко. — Името на реката се споменава в грамота на Иван Шишман от 1378: **въз Строумѫ до Германцинцѫ и въз Германцинцѫ до Блъгарина**; у Патриарх Евтимий, 14 в.: **съвькоупльше се на рѣцѣ глаголемѣи Гьрмань.** Село *Γερμάνεια* 1019 г. у Василий II, днес Баня, Станкедимитровско, е запазено в името на р. Джерман; постарите форми *Γερμανία, Γερμανός, Γέρμεννε* 6 в. у Прокопий и др., вж. у D. Detschew, Die thrak. Sprachreste 102. При с. Круша, Сливнишко, вероятно е имало горещ или топъл извор. — Името е от тракийски произход, вж. *Гѐрман*.

джеру̀л 'джуруляк' (Гостилица, Дряновско). — Вж. *джу̀рул*.

джет 'пород, род, потекло' (Тетевен; Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Чрез тур. *cet* 'дядо, прадядо' от араб.

джѐтам таен говор 'намирам' (ЮЗ). — От алб. *gjëndem* 'намирам се'.

джеу̀кам, жеву̀кам '(за куче) джавкам; плача с глас' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Звукоподраж., срв. *джав*, а за *-укам* срв. *мя-у̀кам, пис-у̀кам, свир-у̀кам* и др.

джѐфа[1] 'раст. Convolvulus sepium, Convolvulus arvensis' (Велес, Призрен), **джефа̀** 'цвете грамофонче' (Враца), **джафа̀** (Махалата, Плевенско). — От тур. диал. *cefa* 'вид храст, който дава плодове като леща'.

джефа[2] остар., нар. 'съпротива'. — От тур. *cefa* 'мъчение, страдание'.

джиб, джѝба '(за коза) която е с малки уши' (Старцево, Маданско; Хвойна, Павелско, Асеновградско). — От *чип* (вж.) с *дж* от *ч* и озвучаване *п* > *б* по типа *оцѐт — оцѐда, кибрѝт — кибрѝда*.

джиба̀н, джуба̀н 'дървен съд като ведро, в който капе ракията от лулата на казана' (Видин; СЗ). — Срхр. *џба̏н, жба̏н* 'каца, каче, чебър', рус. *жбан* 'дървена кана с похлупак', *жба́нить* 'пия много (с кана)', струс. **чьбанъ** 1144 г., чеш. *čbań, žbań*, словаш. *džban*, пол. *dzban, zban*. — Сродно с латв. *ciba* 'малък дървен съд за масло'. Начално значение 'съд за окачване', срв. лит. *kibėti, kibù* 'движа се, мърдам', *kìbti, kimbù* 'вися'. Младенов РФВ 62, 261, отхвърля

връзката с балтийските езици и го съпоставя с гр. *κύμβη* 'ваза; съд; малка лодка', лат. *cumba* 'лодка', стинд. *kumbhas* 'гърне', авест. *xumba* 'гърне; дълбочина', пол. *kubek*, рус. *кубóк* 'чаша'. — Унг. *csobanicz* 'буре' е заето вероятно от славянски.

джиберѝни диал. 'пръжки, останали в топена мас', 'ядене от пържени късове свинско месо, замразено заедно с маста' (Ксанти; Костурско). — От *джѝбри* (вж.) и *-ина*, чрез вторично разширение **джибрѝни* > *джиберѝни*.

джѝбри 'гроздови люспи, останали след източване на виното', **джу̀бри** 'пръжки' (ЮИ). — Произв.: *джѝбров, джѝбровица, джѝбровка* 'ракия, варена от джибри', *джубрѝни* 'пръжки' (ЮИ). — От тур. *cibre* също, подведено по формата на *а*-основи, вж. Младенов, ЕтР 126, срв. от същия произход *джубрѝнки*. Може да се приеме връзка с гр. *τσίπουρος* 'джибри', което според Фасмер, Festschrift Kretschmer, 1926, 277 сл., е от турскотатарски, срв. чувашки *šeprв* 'квас, утайка', казантатарски *cüprä* 'квас, кисело тесто', башкирски *süprä* 'утайка', киргизки *čöprä* също, заето също в унгарски от прабългарски, вж. Gombocz, Bulgar.-türkische Lehnwörter im Ungarischen, Helsingfors, 1912, 116. Връзката с *джумѐрки* (вж.) се натъква на фонетични мъчнотии. — Заето в рум. *gibră*.

джибу̀р 'вид бъчонка за джибри; каче за изстудяване на ракиените пàри или за разтваряне на син камък' (Аспарухово, Провадийско), **джу̀бур** (Риш, Преславско), **джубу̀р** (Котел). — От **чьбъръ* (вж. *чѐбър*) с кръстосване с *джѝбри* и *бу̀ре* (вж.).

дживгàр[1], вж. *зевгàр*.

дживгàр[2] 'врабче' (Видин, Берковица), 'кученце, което обича много да лае' (Софийско). — Звукоподражателно от междум. *джив-джив*, вероятно от **джив-кар*, от гл. *дживка-м*; срв. тур. диал. *cıvce, civcer, cıvcık* 'врабче'.

джѝвджанче 'врабец' (Прилеп). — Умал. от **дживджан*, от тур. *civce* също, с наст. *-ан*, за която срв. *врабчан* 'врабче' (Солунско).

дживджѝл шегов. 'врабец' (Софийско). — От тур. *civce* 'врабче' с наст. *-ил*.

дживелѐк диал. 'дребосък човек, джудже'. — От тур. диал. *civelek* 'пъргав, подвижен човек'.

джѝврече 'врабче' (Кюстендил). — Може би кръстоска от *дживджер* (от тур. *cıvcer* 'врабче') и бълг. *врабчѐ*.

джѝгавица, вж. *джигàчка*.

джигану̀вам 'живея в оскъдица, в нужда' (Търново). — Вероятно в неясна фонетична връзка с *цигану̀вам*.

джигарѝди, джигаритки 'пръжки от топена сланина, джумерки' (Търново). — Вж. *цигарѝди*.

джигàчка, джѝгавица диал. 'сух и слаб човек'. — Вж. *жиг*.

джигѐр нар., разг. 'бял или черен дроб'. — Произв.: *зелѐн джигѐр* 'раст. градински чай, Salvia officinalis' (Берковица), *джигерче* 'клонче с много плод' (Присойница, Реканско). — Чрез тур. *ciğer* от перс. *ǰeger, ǰigar*, сродно с авест. *yākarə*, лат. *iecur*, лит. *jeknos*, гр. *ἧπαρ*, арм. *leard*.

джигѐрка таен говор 'сестра' (Скребатно, Гоцеделчевско). — По всяка вероятност от *джигѐр*, развито по метонимен път, срв. *сърце мое.*

джигѝт рядко 'изкусен ездач'. — Произв.: *джигитòвка* 'разни сложни упражнения върху препускащ кон'. — Чрез рус. *джигѝт, джигитóвка* от тюркски, срв. казантатар. *cigit* 'млад, похватен, сръчен човек'.

джѝгра[1] 'сух, слаб човек' (Могилово, Чирпанско). — Вж. *жиг.*

джѝгра[2] 'раст. драка, Paliurus aculeatus' (Търново), 'клечат габър' (Бериево, Севлиевско). — Произв.: *джигралѐк* 'дребен върбалак край река' (СЗ). — От тур. диал. *cığralık* 'трънливо място, трънак', произв. от *cığra* 'вид остър трън'.

джѝгри 'ситни дърва за горене' (Слатина, Ловешко). — Вж. *жиг.*

джигрѝ 'парчета съсирена кръв' (Аспарухово, Провадийско). — Диалектно мн. ч. от *джигѐр.*

джѝгъл 'бос' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'гол, по риза и без гащи' (Родопите). — От **жив гол*, където *жив* 'същински, истински' с *дж* от *ж* и *гол* от *гал* с акане и с редукция *гъл* в неударено положение.

джид диал. 'евреин; великан, исполин'. — Вж. *жид.*

джѝда таен зидарски говор 'инженер' (Кривопаланско). — Може би във връзка с *джид* 'евреин'.

джѝдавец, вж. *жѝдавец.*

джѝдам диал. 'джитам', 'хвърлям стрела' (Тетовско). — С асимилация от *джѝтам* (вж.)

джидж[1] междум. за звук, произведен от горещ предмет, пуснат във вода. — Звукоподраж., срв. *джѝзкам, джиш.*

джидж[2] 'овчарско ведро за мляко' (СЗ). — Неясно.

джѝдже 'лъскаво или шарено нещо, на което детето се радва' (Банско), **джѝджи, джѝджан** дет. 'хубав'. — Звукоподражателно, срв. тур. *cicik* 'хубав, украсен', особено *cici* 'детска играчка'; заето също в срхр. *цица.*

джѝджи папà 'пържени филии с масло' (СИ). — Вж. *джѝдже, джѝдж* и *пàпам.*

джиджòс 'беж (бягане)' (Пловдив, Търново), **джѝджос** (Прилеп), **джѝдрос** 'дим да го няма' (Банско). — Неясно.

джѝдли диал. 'стрели' (в нар. пес.). — Вж. *джѝдам.* Според Б е р н а р (писмено съобщение) с метатеза от *джелид, джилид*, а то от тур. *celid, cerid*, заето и в срхр. *цилит*; срв. и *джерѝт.*

джѝдор 'евреин; омразен човек' (Велес). — Вж. *жид.*

джизгѝя диал., остар. 'линия, черта'. — От тур. *çizgi.*

джизд 'цокъл на външна стена на къща' (Котел). — Произв.: *джиздѝсам, джиздѝсвам* 'подзиждам' (Риш, Преславско). — Срв. рум. *ghizd* 'цокъл на кла-

денец (над земята); каменна облицовка на кладенец (под земята)', *dhizdul* 'облицовам с камък подземна част на кладенец', обаче фонетичната страна остава необяснена.

джйзкам, джйзвам, джйзна '(при пържене) издавам звук' (СИ). — Звукоподраж., срв. *джир, джѝркам,* както и тур. *cızlamak* 'пращи (при пържене)', *cız* 'огън' (в детския говор).

джйкам 'тикам, бутам' (Бериево, Севлиевско): *джикаме огъня с ръжен.* — Вероятно кръстоска от *джàскам* 'удрям, блъскам' или *джѝткам* и *тѝкам.*

джилйт, джелид, джилид диал. 'пръчка (в детска игра), с която се удря къса клечка, за да подскочи и да се удари във въздуха', 'стрела, копие' (Зап). — От тур. *celit* 'пръчка', срв. *джерѝт,* вж. *челѝк.*

джйлкам, джйлвам, джйлна диал. 'удрям джилит да отхвръкне'. — Произв.: *джѝлканица* 'игра с джилкане', *заджѝлкам.* — Кръстоска от *джилѝт* и *жу̀лкам.*

джйлус 'дълго ренде' (Русаля, Търновско), **желъ̀с, жълъ̀с** 'голямо ренде; ренде за оправяне на дъски', **жилъ̀с** (Копривец, Беленско), **жилйс** (Гостилица, Дряновско). — В не много ясна фонетична връзка с рум. *gelui, geluiesc* 'рендосвам', *gealău* 'специално ренде за рендосване на големи дъски, греди и др.', заето от унг. *gyalulni, gyala,* вж. Ив. Гълъбов, Проблемът за члена в бълг. и румънски 10.

джймбер, джимберйца 'лястовица' (Дебърско). — От тур. диал. *cember* 'кърпа за глава, забрадка', поради бялото петно на шията ѝ, което изглежда като забрадка.

джимбйз 'щипци за косми' (Жеравна, Котленско), 'щека за детска шейна' (Ботевград). — От тур. *cımbız* 'щипки за косми; остен'.

джимирйнки диал. 'джумерки', вж. *джумѐрка.*

джимрйя 'злояд човек' (Едоарце, Тетовско). — От тур. *cimri* 'скъперник, стиснат'. Значението е променено в български.

джин нар. митол. 'горски, зъл дух'. — Произв.: *Джинов дол* при Скравена, Ботевградско, при Бабица, Брезнишко, при Дол. Диканя, Радомирско. — Чрез тур. *cin* също, от араб.

джйнга 'вид игра с тояги' (Софийско). — Срв. *свѝнка.* — Може би вторично заето от румънски овчари, в чийто диалект *vi* > *dži*, т. е. бълг. *свѝнка* > рум. **svinca* > диал. **(s)džinga* с *c* > *g* след *n*. За вторичното заемане е било от значение обстоятелството, че свинката е преди всичко овчарска игра.

джингар 'врабче' (Пехчевско, Малашевско). — Тур., срв. тур. диал. *cingey, civcer* 'врабче'.

джингерлия 'синя боя' (Малешево). — Тур., срв. тур. диал. *cenger* 'растение див рицин'.

джйнгул 'сопол' (Разлог). — Неясно.

джинджифà(р) диал. 'раст. исиот, Zinziber officinale'. — От тур. **cincifar* (вж. *джинджифѝл*), срв. и тур. диал. *cincife üzümü* 'вид грозде', *cıncar* 'коприва'.

джинджифѝл 'дрога Radix Zingiberis'. — Чрез турски **cincifil* или направо от гр. *ζιγγίβερις* (късно лат. *gingiber*, по-старо *zingiber*, отдето е проникнало във френски *gingembre*, англ. *ginger*, нем *Ingwer* и др.), заето по търговски път от инд. *çr̥ñgavera-*, съставено от *çr̥ñga-* 'рог' и *vera-* 'тяло, форма'.

джинс нар., разг. 'род, порода'. — Чрез тур. *cins* също, от араб. *ǧins*.

джип 'лека моторна всеходна кола'. — Произв.: *джѝпка*. — От англ. *jeep* също.

джѝпам, джѝпвам, джѝпна 'слагам, удрям силно, хвърлям, блъскам' (Търновско). — Звукоподражателно, срв. *джа̀пам*.

джир диал. 'звук издаван при пържене'. — Произв.: *джѝркам, джѝрвам, джѝрна* диал. 'издавам звук (при пържене)', *джѝрки* 'пръжки от сланина'. — Звукоподраж., срв. *джѝзкам*.

джирѝт '(метателно) копие' (Солунско), диал. 'вретенеста риба оклейка'. — От тур. *cirit* също, срв. *джилѝт, джерѝт*.

джѝрка диал. 'пръжка' (Щип). — Вж. *джир*.

джѝркам се, джѝрвам се, джѝрна се 'пързалям се, плъзгам се' (Банско). — Звукоподраж.

джѝро остар. 'паричен оборот; надпис върху полица за прехвърляне на сума' (1850). — Произв.: *джиросам, джиро̀свам*. — От итал. *giro*, срв. тур. *ciro*, гр. *τζίρος*, което е заето от лат. *gyros*, а то от гр. *γῦρος* 'кръг'.

джѝтам, джѝтвам, джѝтна, джѝткам диал. 'хвърлям пръчка така, че да отскача; стрелям с лък; хвърлям' (Тиквеш). — Произв.: *джитка̀ло* 'лък за стрела'; *заджѝтам*. — Вероятно чрез някой балкански език от итал. *gittare* 'хвърлям'.

джѝу-джѝцу спорт. 'вид японска борба'. — Заета по културен път от японски чрез европейските езици.

джифѝрджифа 'раст. латинка, Tropaeolum maius'. — Вероятно от начално **джинджифир джефа* (вж. *джинджифѝ(р)* и *джефа*) с изпадане на началната сричка *джин-*.

джѝчкам 'наговарям, надумвам, насъсквам един срещу друг' (Едоарце, Тетовско). — Произв.: *наджѝчку(в)ам*. — Вероятно звукоподраж.

джиш детски говор 'горещо, па̀ри' — Звукоподраж., срв. *джидж*.

джмерунка, вж. *джумѐрка*.

джмирка, вж. *джумѐрка*.

джмур 'възел, който се отвързва мъчно' (Кичевско). — По всяка вероятност от по-старо **жмур*, начално **жьмур*, произв. от стб. **жѧтн, жьмѫ**, рус. *жмать* 'стискам', вж. *жумя̀*; начално значение 'нещо стиснато, стегнато, завързано здраво'.

джоб, по-рядко диал. **джеб** 'торбичка пришита на дреха за дребни неща'. — Произв.: *джо̀бен*; *джебчѝя* разг. 'крадец на дребни вещи', *джебчѝйски, джеб-*

чи̇йство, джебчилък 'джебчийство' (от тур. *cepcilik*, подведено по аналогия на турски заемки на *-лък*), *джоб парасъ̀* разг. 'пари за дребни разходи' (от тур. *cep parası*), *джеблѐ* 'джобче' (Махалата, Плевенско), *джебо̀сам, джебо̀свам* разг., диал. 'крада дребни вещи', *джеблъ̀к* 'плат за джобове'. — От косвените форми *ceb-* на тур. *cep* също, което е заето от араб. *ğaib, ğub*. За промяната *джеб* > *джоб* срв. *джобу̀р* = *джибу̀р* 'каче за джибри' от *джи̇бри, джомада̀н* = *джемада̀н* = *джамада̀н*.

джобу̀р 'чебър' (Гостилица, Дряновско). — Срв. *джибу̀р*, вж. *джиба̀н*.

джо̀гав, вж. *джо̀глест*.

джо̀гам се 'чукам се с яйце на Великден' (Белослатинско), 'карам се; пазаря се' (Врачанско), **джо̀гна** 'удрям (с камък)' (Банско). — Може би звукоподраж., срв. *джо̀ка, джо̀кам се*.

джогла̀н, вж. *джола̀н*.

джо̀глест 'кокалест' (Ботевград; Софийско), ЛИ **Джо̀глев** (Пловдив, София). — Кръстоска от **джога*, срв. срхр. *џога* 'оглозган кокал', и *ко̀калест*.

джогли̇на, вж. *джу̀гел*.

джо̀гол ми е, джо̀голно ми е 'неприятно ми е, дразни ме, пречи ми нещо, мъчно ми е' (Търново). — От *чоголно* (вж.) чрез озвучаване *ч* > *дж*.

джо̀джан, джо̀джен, джо̀джун 'вид градинско растение за подправка на ястие, Mentha crispa'. — Произв.: *див джо̀джан* 'вид джоджан, Mentha silvestris' (Ловеч), *джо̀дженов*, МИ *Джо̀джано* при Церово, Свогенско и при Койно, Кюстендилско. — Вж. *гьозум*.

джо̀ка[1] 'прът, с който се мачка грозде' (Аспарухово, Провадийско). — Вж. *джо̀кам се*.

джо̀ка[2] *диал.* 'вид къса шаечна дреха' (Прилеп, Дебърско; Света Петка, Пещерско). — Чрез срхр. *џока* също, от итал. *giaco* (фр. *jaque, jaquette*, нем. *Jacke*, англ. *jacket*), образувано по името на Jacques de Beauvais от средата на 14 в.; отначало думата е означавала 'някакъв вид бойно облекло'.

джо̀кам[1] 'пия шумно' (Банско). — Звукоподраж., срв. *цо̀кам*.

джо̀кам[2] 'вра се, пъхам се' (Дряновско). — От рум. *joacă* 'игра'.

джо̀кам се 'чукам се с великденско яйце' (СЗ), 'карам се' (Ботевград, Ловеч, Дряново). — Произв.: *джо̀каница* 'караница, ежба' (Ботевград); *изджо̀кам се* 'скарам се'; *наджо̀кам се* 'накарам се'; *сджо̀кам се, сджо̀квам се* 'скарвам се'. — От по-старо **чо̀кам се, *чо̀вкам се*, произв. от *чо̀вка* (вж.). Срв. *джо̀гам се*.

джо̀кла 'пъргава възслаба жена' (Дряново). — Неясно.

джола̀н 'долна част на говежди крак', **джогла̀н** (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **джо̀глан** 'дебел кокал' (Банско), **джоглон** 'чеп' (Пехчевско), **джглян** 'чеп' (Тетовско). — Вж. *чола̀н*, срв. *джо̀глест, джока*[1].

джо̀лбан 'царевичен плод' (Дебърско). — Вж. *цо̀блан*.

джо̀ле диал. 'некръстено момче'. — Вероятно от арум. *ğjóne* 'млад човек', с българ. умал. наст. *-ле* и изпадане на *-н-*.

джолѐгам 'искам упорито и натрапчиво нещо от някого' (Добро̀славци, Софийско). — Кръстоска от *джо̀кам (се)* и *налѐгам* 'налягам'.

джо̀лям подигр. 'пия много' (Тетовско). — Звукоподраж.

джомада̀н, вж. *джамада̀н*.

джо̀мало 'едър човек или животно' (Банско). — С преносно значение от диал. *джама̀л*, вж. *джама̀л*[2]; за *а* > *о* срв. *джамба̀з* > *джомба̀з*, *джамада̀н* > *джомада̀н* и др.; за крайното *о* срв. *вика̀ло*, *кречета̀ло* и др., употребявани пренебрежително за хора.

джомди̇̀су(в)ам, джо̀мдисам 'изчезвам' (Тетовско). — Вероятно от един произход с *джон ставам* 'изчезвам' (вж).

джомлѐкам 'искам непрекъснато и дотегливо да ми се даде нещо' (Софийско). — От един произход с *джомоля̀* (вж); за завършека срв. в говора *крѐкам*, *лелѐкам* и др.

джомоля̀ 'говоря неясно, ломотя' (Габрово), **джомо̀ла** (Копривщица, Тетевен), **джамо̀ля** диал. 'говоря неразбрано', 'гloждя' (Тетевен). — Произв.: *изджомо̀ля*, *изджомо̀лвам* и *изджамо̀ля*, *изджамо̀лвам*; *наджамо̀ля се*; *поджомо̀ля*. — Звукоподраж.; за образуването срв. *ръмоля̀*, *шумоля̀* и др.

джо̀мпалица 'тояга, с която мушат в подмолите, за да гонят рибата' (Трън). — Вероятно производно от звукоподраж. глагол, срв. *джа̀пам*, повлияно от *палица* 'тояга'.

джомпѐр 'тясна женска пола' (Вакарел). — Вж. *джѐмпър*.

джон ста̀вам 'изчезвам, изгубвам се' (Банско). — Вероятно във връзка с *джо̀нго* 'дим'; семантично срв. израза *изчезна като дим*.

джо̀нга, вж. *джо̀нка*.

джо̀нгал 'оглозган кокал' (Радуил, Самоковско). — Вероятно кръстоска от **джо̀га* 'оглозган волски или конски кокал' (вж. *джо̀глест*) и *джо̀нгали* 'крака̀'.

джо̀нгали презр. 'крака' (Самоковско, Търново), **джа̀нгали** диал. — Произв.: *джо̀нгалджии* 'джамалари, участници в играта джамала' (обл. Пиянец, Кюстендилско). — От циган. *чангало̀* = прил. от *чанг* 'крак' с озвучаване *ч* > *дж* на българска почва, сродно със стинд. *jangħā* 'долна част на крак', авест. *zanga* 'крак', вж. М л а д е н о в, Увод[2] 161. Формата *джангало* на български е схваната вероятно като членувана в западните говори, срв. *градо̀*, *носо̀* и др. Р. Б е р н а р, БЕз 12, 1962, 536, добавя срхр. *џога*, *џогања*, *џогара*, *џогов* 'голям крак, голям оглозган кокал' и итал. *cianca* (*zanca*) 'лапа'.

джо̀нгам се 'карам се' (Ботевград). — От по-старо **джонкам се* от *джо̀кам се* (вж.) с носова вставка или под влияние на глаголи като *дръ̀нкам*, *мръ̀нкам*, *звъ̀нкам* и др. или пък под влияние на **джонканица* от *джоканица* 'караница, каране, свада'.

джо̀нго диал. 'дим, пушек' в гатанка *Дъльг Джонго без кости* (Панагюрище). — Вероятно във връзка с *джон* (вж.), или от лично име (прякор), от един произход

с циган. *чангало, джонгали*. За образуването на поговорки с прякор или лично име срв. *Дълг Димо (Тодор) без кости* (=дим), *Дълга Неда сянка няма* (=река) и др.

джонговит таен говор 'лош, неудобен, неприятен, мъчен, труден, тежък' (Смолско, Пирдопско). — Вж. *джонго*.

джонголоз(ин) диал. 'дъртак, дрипльо'. — По всяка вероятност от един произход с *джангалоз* (вж.), срв. и тур. диал *congalaz* 'стара жена', от което също би могло да се изведе чрез асимилация.

джонгул 'стъбло на растение; дърво без връх и листа' (Доброславци, Софийско). — Тур., срв. тур. диал. *çongalak* 'дъбов пън'.

джонджури диал. 'зидари на каменна зидария' (Каравелов). — Неясно.

джонк тайни говори 'penis' (Смолско, Пир опско). — От *джонка* 'човка' (вж.); семантично срв. *гага* 'човка; penis'.

джонка 'човка, клюн' (Градище, Севлиевско), **джонга** (Русаля, Търновско). — От *чонга* с асимилация, развито от *чонка* (вж.), тук чрез озвучаване *ч* > *дж*. Втората форма вероятно е повлияна и от *гага*.

джонта 'наставка от гьон към ток на обувка'. — От итал. *giunta* 'наставка', К. Костов, БЕз 3, 1953, 256.

джоп 'къса дебела пръчка' (Зап), 'тояга, подкована с желязна плочка' (Тетевен), 'завит долен край на овчарска тояга' (ЮИ Тракия; Странджа; Доброславци, Софийско). — От тур. диал. *çop* 'тояга с топчест край'.

джопазлък 'парче плат за обшиване на джоб' (Бели Осъм, Троянско). — От тур. *cep* 'джоб' и *ağızlık* 'отвор', като първата част е заменена с бълг. форма *джоб* вм. *джеб*.

джопам 'джапвам (във вода) с един крак' (Софийско), 'стъпвам силно и грубо' (Доброславци, Софийско). — Вж. *джапам*.

джопам се 'препирам се' (Радуил, Самоковско). — Кръстоска от *джокам се* 'карам се' и *сопвам се* 'отговарям троснато, грубо'.

джорап, вм. *чорап* (вж.).

джоркам 'изсипвам в голямо количество' (Банско), **джорнам** 'изпия изведнъж' (Тиквеш)', **джорнат** 'замътен, мръсен' (Тиквеш). — Звукоподраж., срв. *шоркам* '(за вода) потичам, шурвам изведнъж', *шортя* 'шуртя' и др.

джоролйкам 'изтурям' (Банско). — Произв.: *изджоролйкам* 'изсипвам' (Банско). — Звукоподраж.; за образуването срв. *чурулйкам*.

джосам, джосвам, джосна диал. 'хвърлям, тръшкам'. — Произв.: *джосла* 'несериозна жена' (Банско). — Звукоподраж., срв. *джас, джасам*.

джочка¹ 'момчешка игра свинка' (Тетевен; Доброславци, Софийско). — От рум. *joc* 'игра', с български преход *ж* > *дж*, и умал. наст. *-ька*.

джочка² 'vulva' (Ботевград). — Вероятно във връзка с *джука* 'устна' (вж.).

джуба̀н, вж. *джиба̀н.*

джубарлинки 'пръжки' (Емборе, Леринско). — Вж *джубри̇̀нки.*

джубѐ нар. 'вид къса горна дреха', **джебѐ** (Тетевен). — Произв.: ЛИ *Джубелѝев* (Панагюрище). — Чрез тур. *cubbe* също, от араб. *al-ǧubbah, al-ǧobbah* 'вид памучна долна дреха'; заето също в срхр. *џу̀бе*; срв. *шу̀ба* от същия произход.

джубѐркам 'дъвча бавно' (Ботевград, Котел), 'чопля' (Могилово, Чирпанско). — Вж. *жубѐркам.*

джубо̀ля ((за дете) брътвя като се уча да говоря' (Веригово, Карловско). — Звукоподраж., срв. *бълбо̀ля, джомо̀ля.*

Джубрѐна, р. при Клисура, Самоковско. — От начално **Гюбрена*, прил. от *гю̀бре* 'тор' (вж.), с преход *г'* > *дж* в говора, както при *Джѐрман* (вж.).

джу̀бри, вж. *джи̇̀бри.*

джубри̇̀нки 'пръжки, джумерки' (Могилово, Чирпанско). — От начално **джибринки*, произв. от *джи̇̀бри* (вж.).

джу̀бур 'буре, каче' (Риш, Преславско), **джубу̀р** (Котел). — Вж. *джибур.*

Джувалеков ЛИ (Копривщица). — От прякор, образуван от циг. *джувало̀* 'въшлив' с наставка *-ек*, типична за говора, а то от циг. *джув* 'въшка', стинд. *yūka*, вж. К. К о с т о в, БЕз 10, 1960, 434.

джувиза̀рка, джуви̇̀зка 'двегодишна коза' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Вж. *дви̇̀зка.*

джу̀вка, вм. **джу̀фка** разг. 'панделка, вързана на коса или дреха за украса; фльонга'. — Заето чрез някой балкански език от итал. *ciuffo* 'кичур коса, перчем', срв. алб. *xhufkë,* рум. *ciuf* 'кичур'.

джуга̀ 'гривна около ос на кола'. — Неясно.

джу̀гел, джу̀гла 'чукара' (Пирдопско). — Произв.: *джуглѝна* 'голяма чукара' (Пирдопско), *джуглинка* 'купчинка' (Копривщица), МИ *Джу̀гела*, чукара при Смолско, Пирдопско, *Джу̀гла*, рид при Душанци, Пирдопско, *Джу̀глата*, чукара при Реселец, Врачанско, при Кула, още при Петрич и Църквище, Пирдопско, *Горня джугла*, чука при Горна Секирна, Брезнишко, *Карамаркова джугла* при Розовец, Пловдивско, *Голема джугла* при Ружинци, Белоградчишко и др. — От арум. *ǧiug* 'планинско било' (P a p a h a g i 536); вероятно завършекът е от лат. умал. *-ulus.* Според М л а д е н о в, ЕтР 126, може би с асимилация от *чу̀-гла*, срв. *чу̀ка, чу̀кла.*

джуглѐ 'сабица на домашен тъкашки стан' (Корова, Велинградско). — От **жегле*, умал. от *жѐгла* (вж.), с *дж* от *ж* и *дже* > *джо*, срв. *джѐгалка.*

джуджѐ 'човек с ненормално дребен ръст', 'малка люта чушка' (Русаля, Търновско). — От тур. *cüce* също.

джу̀джер 'могила, чукла' (Краево, Ботевградско). — Вероятно озвучено от **чучер*, произв. от *чу̀ка* (вж.) с *-ер*, срв. *зъ̀б-ер, дъ̀н-ер.*

джу̀джър 'черно' в изрази като *почернява кат джуджър, котето черно джуджър* (Русаля, Търновско). — Вж. *жу̀жер.*

джузда̀н диал., остар. 'кожен портфейл'. — Чрез тур. *cüzdan* също, от перс. *ǧuzdān*; заето също в рум. *ghiozdan* 'портфейл'.

джу̀ка разг. 'устна' (Козичино, Поморийско; Габаре, Белослатинско; Никополско, Ботевградско, Софийско, Варненско, Гоцеделчевско, Белоградчишко), **джю̀ка** (Севлиевско). — Произв.: *джу̀кест, джукѐла* 'жена с дебели устни' (Врачанско), *джукла* 'жена с големи устни' (Тетевен), *джукли̇̀в* 'джукест' (Плевенско), *джукльо* 'джукест човек' (Тетевен; Плевенско), 'човек с крива уста или с извърнати устни' (Габрово). — От по-старо *жу̀ка* (вж..

джу̀кел тайни говори 'куче' (ЮЗ), **джукѐл** 'кмет' (Смолско, Пирдопско). — Произв.: *джу̀кела* 'циганин', *джукелско* 'сиромашко, голо като циганин', *джу̀кле* 'кученце' (ЮЗ), *джукѐлица, джукѐлка* 'кметица' (Смолско, Пирдопско). — От циг. *джукѐл* 'куче', вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 416.

джу̀кнувам 'издавам какъв да е звук, казвам нещо, продумвам' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **жу̀гнувам** (Смолянско). — Вероятно звукоподраж.

джула̀вя 'преживям' (Марково, Шуменско). — Кръстоска от *жула̀вя, жуля̀вя* 'мляскам' и *джа̀вкам.*

джу̀лей, джулепѐй 'охлюв' (Каменица, Чепинско). — Неясно.

джу̀лия 'горна дреха с къси ръкави' (Кичевско, Тетовско). — Неясно.

джу̀лкам 'бруля' (Брусен, Тетевенско). — От начално **жу̀лкам* от гл. *жу̀ля* 'бруля, бруся' (вж.) с умалителна наставка *-ка.*

джулю̀н 'раст. воден кестен, воден орех, Trapa natans' (Търновско), **джулу̀н** 'черни ръбати плодове на раст. шамак' (Лясковец, Търновско). — Произв.: село и река *Джулю̀ница* в Горнооряховско, *Джулю̀н гьол* до Бяла черква, Търновско. — От тур. диал. *cünül* 'вид дребнозърнесто диво грозде', чрез метатеза, станала на бълг. почва.

джу̀мба 'дърводелски винкел' (Боженци, Габровско). — Срв. тур. *cumba* 'издаден външен ъгъл на къща, еркер'.

джумбу̀ш, джумби̇̀ш, джюмбю̀ш разг., нар. 'веселба, забава', **джамбу̀ш** 'шум, глъчка' (Добро̀славци, Софийско). — Произв.: *джюмбюшли̇̀я* 'веселяк, шегобиец', таен зидарски говор 'петел' (Кривопаланско) (от тур. *cümbüşlü*), *джюмбюшли̇̀йка. джумбушу̀вам* 'правя смехории' (Галата, Тетевенско). — От тур. *cümbüş* също,

джумери̇̀ни 'пращини, джумерки' (Екшису, Върбени, Леринско; Първомайско; Златоградско). — Кръстоска от *джумѐр(ка)*¹ и *пращини.*

джумѐрка¹, джумѐрки 'пръжки' (Варненско, Русенско, Провадийско, Шуменско, Търновско, Севлиевско, Карловско; ЮИ), **джмерунка, джмирка** (Кичевско). — От по-старо *жумерка* (вж.).

джумѐрка² диал. 'скъперник'. — От един произход с *джумѐрка*¹, с начално значение 'стиснат човек', срв. рус. диал. *жи̇̀мер* 'насилник, притеснител', също *жминда, жмикрома̀* 'скъперник', вж. *жумѐрка.* Срв. и срхр. *џимрија* 'скъперник', тур. *cimri* също.

джумѐрт диал. 'щедър'. — От тур. *cömert* също.

джу̀мка 'оток от удар, Oedema' (Охрид), диал. 'киста на мастните жлези, Atheroma'. — Произв.: *джу̀мкар* 'човек с джумка на главата' (Прилеп), *джу̀мче* 'малка джумка'. — Според Младенов ЕтР, 127, умал. от *чума* (вж.) със замяна *дж* < *ч*. По-вероятно от **джумбка*, умал. от **джумба*, срв. арум. *ğumka*, *ğumba*, което Papahagi 537, извежда от бълг., в същност е от тур. *cumba* 'издадина'; заето и в алб. *xhungë* 'тумор'.

джумлѐ диал. 'вкупом, всички заедно' (Софийско), 'купчина хора' (Мориово). — Чрез тур. *cümle* 'всички' от араб.

джумурлѝя като епитет на сабя (Валовища). — Тур., може би от географско име.

джу̀на 'устна' (Ботевградско, Шуменско, Горнооряховско, Варненско, Ямболско; ЮИ). — Произв.: *джу̀нка* 'устна' (Устрем, Тополовградско), *джу̀нест*. — Вж. *жу̀на*.

джу̀нга диал. 'човка'. — Вж. *джо̀нка*, срв. *джу̀ка*.

джу̀нгла, обикн. мн. **джу̀нгли** 'непроходима гъста гора в Индия и околните страни'. — Чрез англ. *jungle* от индийски.

джунгу̀р диал. 'говежди джолан', **джу̀нгури** пренебр. 'крака̀, джонгали'. — Вероятно от *джонг-ур*, мн. ч. от циг. *джонк* 'крак', дето *-ур* е заето от румънски като наставка за мн. ч.; вж. *джо̀нгал*.

джу̀нджуле 'раст. зърника, Rhamnus catharica' (Дебърско, Битоля, Велес, Щип, Прилеп), 'раст. невен, Calendula officinalis' (Гевгели, Охрид), 'раст. туртки, кайма, Tagetes patula' (Велес, Щип, Крива паланка). — Вероятно във връзка с арум. *ğiunğĭúlă* 'високо червено цвете; каранфил', което според Papahagi 538, е заето от алб. *zhunzhule* 'garofano (fiore)'.

джу̀нджур 'ледена висулка, ледунка' (Банско). — Вж. *джунджурѝя*.

джунджу̀ра 'глъчка, малко скарване' (Котел). — От тур. *curcuna* 'глъчка', с метатеза.

джунджура̀к 'дребни неща' (Врачанско), **наджинджурен** 'подреден, накитен без вкус' (Царевоселско). — Вж. *джунджурѝя*.

джунджурѝна, в израз: *дигнахте къщата на джунджурина* 'дигнахте къщата на главата си' (Търново). — Вероятно с начално значение 'шум, глъчка', звукоподраж., срв. *джунджу̀ра*.

джунджурѝя, обик. мн. **джунджурѝи** пренебр., разг. 'дребни неща, обикн. непотребни'. — Вероятно във връзка с *джунджу̀ра* поради това, че означава 'дребни неща' или 'шум от дребни неща, дрънкулки'.

джунджурлѝв 'лаком; немилостив' (Трънско). — Вероятно от *джунджур*, от тур. *cuncur* 'вид листна въшка', от начално значение 'лаком като въшка'.

джу̀ндра 'джукест човек' (Кесарево, Горнооряховско). — Произв.: *джу̀ндрест* 'джундра'. — От *джу̀на* 'устна' и завършек *-дра* от думи като *кѐндра* 'закачлив човек' и др.

джу̀ница 'пояс за опасване' (Ресен). — От гр. **ζουνίτσα*, произв. от *ζώνη* 'пояс' в северни гръцки диалекти, дето *ω* е преминало в *ου* и с изговор на *ζ* като *дж*. Вж. *зуни̇ца*.

джу̀па[1] 'махала, страна, околия' (Копривщица), МИ **Джу̀пата** край Копривщица. — Вж. *жу̀па*.

джу̀па[2] 'фустан от дебело домашно платно' (Кичевско). — От арум. *jupă*, заето от итал. *giubba* или от фр. *jupe* 'фуста, пола', заето от араб. Срв. от същия произход *джубѐ*.

джу̀пам[1], **джу̀пна** пренебр. 'ям' (Бериево, Севлиевско), 'удрям, блъскам' (Дебърско). — Звукоподраж., кръстоска от *джва̀кам* и *лу̀пам* (вж.).

джу̀пам,[2] **джу̀пкам, джу̀пна** диал. 'падам на нещо меко, цопвам'. — Звукоподраж., вж. *джа̀пам*.

джу̀пан тайни говори 'тутманик' (Смолско, Пирдопско). — Произв.: *джупа̀нска* 'баница'. — От гл. *джу̀пам* (вж.) с наст. *-ан*, както *дран, ко̀пан, про̀дан*; за значението срв. *ядене* 'храна'.

джупар 'малко дете с остригана коса' (Дебърско). — Вероятно сродно с *джу̀пче* (вж.).

джу̀пче 'циганче' (ЮЗ). — От *гю̀пче*, умал. (вж. *гю̀птин*) чрез промяна *г* > *дж*, за която срв. *Джѐрман* от *Гѐрман, Джу̀рджо* от *Гьо̀ргьо* и др.

джуралѐк диал. 'подутина от удар'. — Вж. *джу̀ркам*.

джу̀рам, *вж. джу̀ркам*.

джу̀рам се, джу̀рвам се, джу̀рна се, джу̀ркам се 'цамбурвам се във вода' (Драгоево, Преславско), 'къпя се' (Добро̀славци, Софийско). — Произв.: *изджу̀рам се*. — Звукоподраж.

джура̀т диал., само в текста: *майкя ти джурате наожда, | че сам боже многу болна била*. — Чрез тур. *cüret* 'дързост, нахалство' от араб.

джургав 'мижав' (Търново). — С асимилация *д—к* > *д—г*, вж. *джу̀ркав*.

джурджѝл 'агнета за гергьовски курбан' (Чипровци, Михайловградско). — От *Джу̀рджо* 'Георги' и наставка *-ѝл*, срв. *Джурджовден* 'Гергьовден'.

джурджѝна, вж. *джюрджу̀на*.

джурджу̀на бургаски тарикатски говор 'дребни неща, дребулии', особено в израза *взе(ма̀)ха го на джюрджуна* 'взеха го на присмех', **джурджѝна** (Търновско). — Вж. *джунджурѝя*.

джурджова̀нка 'вид трева' (Шишко̀вци, Кюстендилско). — Вероятно произв. от *Джу̀рджов* (ден) 'Гергьовден' и *-а̀н-ка*, т. е. трева, която цъфти по Гергьовден; за значението срв. цветята *гергьо̀вденче, гергьо̀вче*.

джу̀рка 'шурти, вали силно' (Дебърско). — Звукоподраж., срв. *шу̀ркам, чу̀ркам*.

джу̀ркав, джу̀ргав диал. 'мижав, зиркав'. — Вж. *зѝркав*, но *дж* не е ясно.

джу̀ркам, джу̀рвам, джу̀рна 'разбивам варен боб, коприва и др. с уред, за да стане на каша', **джу̀рам** (Добро̀славци. Софийско) — Произв.: *джурю̀л* 'железен цилиндър, прикрепен за оста на горен воденичен камък' (Гостилица, Дряновско), *джуру̀л, джурѝло* 'дървен уред за джуркане' (Софийско), 'маслобойно каче' (Каменица, Чепинско), *джурѝляк* (Софийско), *джурѝлка* 'маслобойно каче' (И Тракия), 'свинска зурла' (Веригово, Карловско), *джуру̀лек, джуру̀ляк, джуру̀лник, джуркало, джу̀рканица, джурулѐсам, джурулѐсувам* 'удрям' (Радуил, Самоковско), *джурулѝсам, джурулѝсвам* 'стривам, джуркам коприва' (Аспарухово, Провадийско); *заджу̀ркам, заджу̀рквам; наджу̀ркам, наджу̀рквам; поджу̀ркам, поджу̀рквам; разджу̀ркам, разджу̀рквам; сджу̀ркам, сджу̀рквам.* — Заето от рум. *giurui* 'въртя', което е от гр. *γυρόω, γυρεύω,* произв. от *γυρός* 'кръг, кръгъл'. Срв. и *чуру̀л.*

джурулѝни 'пръжки' (Ценово, Чирпанско). — Вероятно от *жу̀ря* 'па̀ря, горя' + *-ул-ѝни*, с *ж* > *дж.*

джу̀скам, джу̀сна 'мятам, хвърлям, первам' (Търново), 'падам от високо' (Добро̀славци, Софийско), **джу̀сам** 'ходя тромаво с тяло приведено напред' (Софийско), 'тромаво играя хоро' (Добро̀славци, Софийско). — Звукоподраж., срв. *джа̀скам.*

джу̀сна 'устна' (Добро̀славци, Софийско). — Кръстоска от *джу̀ка* и *у̀стна.*

джу̀стра 'търкам, жуля' (Врачанско), тайни говори 'бия някого; нагласявам, гиздя' (Смолско, Пирдопско), **джустру се** таен зидарски говор 'мия се; бръсна се' (Кривопаланско). — Звукоподраж., срв. *джу̀с-кам,* вероятно под влияние на *лу̀стря* 'лъскам', *ка̀стря.*

джут тайни говори 'евреин' (ЮЗ). — От циг. *джут* също, вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 416, вж. *жид.*

джу̀фа тайни говори 'въшка' (Г. Сахране, Казанлъшко; ЮЗ). — Произв. *джу̀фла, джу̀флиня* = мн. ч. от **джуфле* (ЮЗ). — От циг. *джув* също; заето и в гр. *τζού̓βα*, вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 416.

джълкава диал. 'шуба от вълча кожа'. — Старинна заемка от рум., където е от слав. **vьlk-avā* 'вълча (кожа)', и то от рум. диалекти, дето *v(i)-* преминава във *v'(i)-* > *dž-*, срв. рум. *vier* 'нерез, шипар' > диал. *ğăr, vițel* 'теле' > диал. *ğițal*. За слав. *ьl* > рум. *il* (или *îl*) срв. **stьkla* > рум. *stiklă, *besčьstьnikъ* > рум. *becisnik* (или *pьklъ* > рум. *pîclă*). Презаета в български, думата *джълкава* има *ъ* след *дж*, обаче *ъ* може да е = рум. *î*. За образуването срв. *бобр-ова, чорт-ова (кожа).*

джърджа 'пращи, църка' (Велес). — Звукоподраж.

джърджори '(за дъжд) вали силно' (Тетовско). — Звукоподраж., срв. *джърджа,* също *църцо̀ри.*

джюгарѝтки 'пръжки от топена сланина'. — Вж. *цигарѝди.*

джюрджу̀на, вж. *джунджурѝя.*

дза междум., казва се на децата, когато им се показва нещо, **дзак** (Чирпанско), **дзе** (Котел), **дзяк.** — Детска бълболна дума.

дзавана̀ 'лозарско ножче' (Кръстина, Айтоско; Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Неясно. Срв. тур. *zıvana* 'тръба', заето от перс.

дзангала̀ш 'пиринчен звънец' (Ново село, Видинско). — От рум., срв. *zăngănl* 'звънтя', *zăng!* междум. 'звън!', образувано с дисимилация *n—n > n—l*.

дза̀ндза 'лош навик' (Банско). — Може би от начално **задница* в значение 'последица, следствие', от тук 'лошо последствие' и 'лош навик'.

дза̀ндзало в израза *бие ю дза̀ндзалото* 'говори се за нея, шегуват се с нея' (Добро̀славци, Софийско). — Вероятно в значение 'нещо, което дига шум, издава звук *дзан-дзан*', може би по форма повлияно от диал. *ка̀мбало* 'камбана'.

дза̀ндзара диал. 'кратунка за украса, цацарка'. — Неясно.

дзанкамила 'раст. слез, Malva silvestris' (Враца). — За втората част срв. *камѝляк* също. — Неясно.

дза̀ран, дзара̀н, вж. *за̀ран, зара̀н.*

дза̀ркам, дза̀рна диал. 'виждам едвам'. — Срв. *зъ̀ркам*, вж. *зра.*

дза̀стра 'сутрин' (ЮЗ, Воден). — Вж. *за̀стра.*

дзва̀нѝца 'гост, поканен на сватба, празник и др.' (Зап). — От *званица*, произв. от стб. **зъвати** 'зова, каня', вж. *зов, зова̀.*

дзванка, дзвънка, вж. *цънка.*

дзвѐгар 'чифт впрегатен добитък, зевгар' (ЮЗ). — От *дзевгар* (вж.), чрез метатеза.

дзвѐзда, дзвезда̀, вж. *звезда̀.*

дзвезда̀к 'двегодишен овен'. — Вж. *двѝзка*, тук повлияно от *дзвезда* по народна етимология.

дзвек, дзвѐчам, вж. *звек.*

дзвѐнка 'въртешка за навиване на прежда' (Котел). — Вероятно кръстоска от *дзвек* (вж. *звек*) и *звъ̀нкам.*

дзвѐно 'късче, парче' (Охрид). — Вж. *звено.*

дзвер, вж. *звяр.*

дзвѐрен 'голям, едър' (Палеор, Леринско) в нар. пес. *Дали йе мало, или йе дзверно, големо.* — Произв. от диал. *дзвер* 'звяр', т. е. нещо едро като див звяр, вж. *звяр.*

дзвивга̀р, вж. *зевга̀р.*

дзвиза̀к, дзвиза̀рка 'млада коза' (Плевенско, Софийско), **дзвизда̀к** 'едногодишно агне' (Софийско), **дзвѝзка**, вж. *двѝзка.*

дзвѝзнува̀м, дзвѝзна 'запявам хубаво' (Банско). — Срхр. *звѝзнути* 'свиркам, пискам', словен. *zvîzgati*, рус. диал. *звѝзнуть*, белорус. *звизд* 'писък', чеш. *hvízdati*, пол. *gwizdać, gwizdnąć*, горлуж. *hwizdać.* — Звукоподраж., срв. и лит. *su-žvìgti* 'записуквам', *žvìgti* и др., вж. S ł a w s k i 385 сл.

дзвѝнка 'царевичен кочан без зърна' (Новозагорско), 'детска игра свинка' (Чирпан). — В неясна връзка със *свѝнка* (вж. *свиня̀*).

дзвѝрка 'дупка, цепнатина' (Добро̀славци, Софийско). — От *зѝрка* 'цепнатина' (вж. *зра*) със *дз* от *з*, сближено със *(за)вирам се* по семантична близост, срв. *дзу̀ркам се*.

дзвѝцар 'антерия с червени, бели и черни ивици' (Банско). — Вероятно от нем. диал. *Schwyzer*, срв. *Schweizer* 'швейцарец; портиер; кравар; наемен войник', заето в южни немски области, където търговци от Банско са ходели по търговия. Завършекът е подведен по български деятелни имена на *-ар*.

дзво̀кам 'пия много' (Пехчевско). — Звукоподраж.; срв. и *цдкам*.

дзвон 'нещо много сухо' (Банско). — Вероятно от **(д)звон* $\leq$ *звон* 'камбана', тук в значение 'метал', т. е. нещо, което при удар кънти.

дзвонѝца 'горска ягода' (Банско). — Произв.: *дзвонича̀р* 'берач на горски ягоди' (Банско). — Сближено със **(д)звон* 'камбана', поради прилика, вж. *сунѝца*.

дзво̀но 'късче риба' (Охрид). — Може би с асимилация от *звено* (вж.).

дзвончарѝца 'домакиня', само в нар. пес.: *Дзвончарице, госпогьо, / што ми двори меришу* (Радово, Трънско). — Заето от срхр. *зва̏ница*, свързано с **дзвончар-* от **(д)звон* 'камбана' (вж. *звон*), вероятно по народна етимология.

дзво̀рец диал. 'птица скорец или кос'. — Вероятно кръстоска от *скворец* = *скорец* и *дрозд*.

дзвръ̀кли ирон. 'очи, зъркели' (Врачанско). — Кръстосване от *зъркел(и)* и *взѝрам се*, вж. *зра*.

дзвън-, вж. *звън*.

дзвъ̀нка диал. 'вид монета'. — Вж. *цъ̀нка*.

дзвънка̀ 'небесна дъга' (Средно градище, Чирпанско). — По всяка вероятност от **зонка* (вж. *зона*[2]), сближено със *звън, дзвън*, вж. *звон*.

дзвъ̀рле 'дребно куче; нисък, къс човек' (Тиквеш). — Неясно.

дзѐбна 'мръзна' Велес). — Вж. *зѐбна*.

дзѐбър 'душевно безпокойство, тревога' (Плевенско). — От основата на *зѐбна* 'треперя' (вж.).

дзевга̀р, вж. *зевга̀р*.

дзѐвка 'пролука, пукнатина, прозирка' (Врачанско). — От *зѐвка*, произв. от *зев*, вж. *зѐя*.

дзѐгвар, вж. *зевга̀р*.

дзѐдзам, дзѐдзна 'клатя се', **дзѐдзвам, дзѐдзнува̀м** 'тръшвам; друсам' (Банско), 'вървя като накуцвам или подскачам' (Софийско). — Произв.: *надзѐдзувам* 'натъпквам' (Банско). — Звукоподраж.

дзедзѐкам 'треперя от студ' (Софийско; Ботевград). — Звукоподраж.

дзѐдзер 'уплаха; тракане със зъби' (Плевенско). — Вж. *дзъ̀дзер.*

дзѐмбри диал. 'гурели'. — Неясно.

дзѐмна, вж. *зѐбна.*

дзенгѝя 'желязна част, която свързва левката с колатната ос' (Гостилица, Дряновско). — Вж. *зенгѝя.*

дзѐндзам 'мърдам, клатя се, не стоя мирен' (Прилеп), 'клатя, люлея, движа' (Благоевградско, Прилеп), диал. '(за кон) замята си единия крак като върви'. — Произв.: *дзѐндзало* 'който дзендза, шава; немирен (Прилеп, Тиквеш). — Звукоподраж., вж. *дзѐдзам.*

дзѐпка 'вид външна изрязка на джоб на потури' (Момино, Варненско). — По всяка вероятност кръстоска от *цѐпка, зев* и *джоб*; срв. рус. *зепь* от тур. *cep.*

дзердзѐ диал. 'неокастрена пръчка'. — Неясно.

дзердзева̀т 'зеленчук' (Добро̀славци, Софийско). — Със *дз* от *з* и в двата случая, чрез тур. *zerzevat* също от *zebzevat*, араб. мн. ч. от перс. *sebze* 'зеленчук', срв. *зарзава̀т.*

дзердзелѝя 'зарзала' (Търновско, Плевенско, Ботевградско). — Вж. *за̀рзала.*

дзив диал. 'слепчо; сляп човек', вж. *зѝвър.*

дзѝвгам '(за любовник) обичам', **не ти дзѝвга** 'не ти държи, не смееш' (Прилеп). — Словен. *zdvigati* = *vzdigati*, рус. *сдвига́ть*, чеш. *zdvihati* 'издигам, дигам'. — Българската форма с метатеза **сдвиг-* (изговаряно *здвиг-*) > *дзивг.* — Вж. *двѝгам, двѝжа.*

дзивга̀ш 'птица стърчиопашка' (Ново село, Видинско). — От **с-двиг-аш*, произв. от гл. *дзвигам* 'мърдам, движа' (вж. *дзив*), т. е. птица, за която е характерно това, че мърда опашката си.

дзѝвгьо 'сляп човек' (Котел). — От *дзив* (вж.) с наст. *-кьо*, с асимилация *дзѝвгьо.*

дзивѝзка 'двегодишна овца' (Градище, Севлиевско). — Вж. *двѝзка.*

дзѝвка ми 'иска ми се, ще ми се, сърби ме' (Прилеп). — От *дзѝвгам* (вж. *дзив*), повлияно от глаголи като *са̀ка ми се, иска ми се.*

дзѝврав 'който се взира, като че ли недовижда' (Търново). — Вж. *зѝвър.*

дзивра̀кам се 'взирам се' (Търново). — Вж. *зѝвър.*

дзиврѐк, зиврѐк диал. 'слепец'. — Вж. *зѝвър.*

дзиври, а-, -о диал. 'сляп; който недовижда'. — Вж. *зѝвър.*

дзѝври 'долни шаечени или плетени гащи' (Прилеп, Велес, Банско), **зѝври** диал. — Неясно.

дзигарѝди диал. 'пръжки от сланина'. — Вж. *цигарѝди.*

дзйгвам, **дзйгнувам** 'мяркам се; (за слънце) залязвам' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Вероятно с метатеза от **с(ъ)-д(в)йгнувам се*, произв. от *двйгам се* (вж.), срв. рус. *сдвига́ть, сдви́гнуть*.

дзид, вж. *зид*.

дзйдзина 'подутина от удар' (Врачанско). — Успоредна форма на *цицина*, срв. *дзйдзна*.

дзйдзна, **дзйдзвам**, **дзйдзнувам** 'удрям някого, та да му се издуе дзидзина'. — Звукоподраж.

дзиза̀к 'двегодишен овен' (Трънчовица, Никополско). — Вж. *двйзка*.

дзил 'метални плочки, които се слагат в колата, за да пази пурията от прах и да звънка' (Ново село, Бели Осъм, Троянско; Трънчовица, Никополско), **дзйло** (Бериево, Севлиевско). — Вж. *зил*.

Дзйнгало, карстова яма при Девич, Кичевско (в която като се хвърли камък, отеква). — Звукоподраж., срв. *дзънкам*.

дзйндза 'подутина от удар по тялото; пестник, юмрук' (Ботевград). — От **дзидза*, успоредна форма на *ци̇ца*, срв. *дзйдзина*.

дзиндзар 'вид нощна хаплива мушица' (Тиквеш). — Срв. итал. *zanzara* 'комар'.

дзиндзулка 'слива джанка' (Малешево). — От *дзйндза* (вж.), с начално значение 'слива с топчеста, обла форма'.

дзйпам, **дзйпкам**, **дзйпна**, **дзипаница**, **дзипканица**, вж. *зипам, зипкам* и пр.

дзирим 'зверя се, чудя се' (Едоарце, Тетовско). — Срв. *взйрам се, зра, зрак*.

дзйрка, **дзйркам**, вж. *зйрка, зйркам*.

дзр, **дзр** 'думи, с които раздразват магаре при съвокупление' (Тиквеш). — Вж. *дзър*.

дзрклев 'лош, непредпазлив'? (Едоарце, Тетовско). — Семантичната страна неясна. Вероятно сродно със *зра, зрак* (вж.).

дзрцка 'искра' (Тетовско). — Може би контаминация от **stьdza*, срв. рус. диал. *зг-йнка* 'искрица, трошица', и *искра̀*, за което срв. и рус. диал. *згра́* 'искра'. От ие. **(s)teig-* 'бода', от който е и *дзрцкам* (вж.). За семантичния развой срв. стинд. *tejas-* от същия корен, което освен 'острие' има и значението 'блясък'. При това обяснение фонетичната страна остава неясна. Малко е вероятно от алб. *dritë* 'светлина', което в семантично отношение може да се свърже с *дзрцка* (срв. диал. *свитка* покрай *светя*), но мъчно може да се свърже фонетично с *дзрцка*.

дзрцкам 'боцкам, продупчвам; пръскам' (Дебърско). — Може би с метатеза от **stьdzra* < **stьgra* с най-близко съответствие в авест. *tiγra-*, стперс. *tigra-* 'остър', авест. *tiγri-* 'стрела', ие. **(s)teig-*, в стинд. *tejayate* 'остря; бода; подбуждам', авест. *taēγa-, taeža-* 'остър, острие', гр. *στίζω* 'бода, татуирам', гот. *stiks* 'бодване, точка', ствиснем. *sticken* 'бода'. Фонетичната страна неясна.

дзрънала мн. ч., ирон. 'очи' (Радуил, Самоковско). — Срв. *зъркала*, но фонетичната страна, както и строежът остават неясни.

дзръза̀ла, дзръка̀ла диал. 'очила'. — Вж. *зръзала, зъркала.*

дзубру̀е 'зъзне' (Трънско). — С редовно за говора *у* < **ǫ* и с честото *дз* от *з*, по-старо **zǫb-r-* друга степен от корена **zęb-* в *зѐбна* (вж.); срв. и рус. *зя̀блый* 'измръзнал', *зя̀бкий* 'който зъзне, тръпне', а за образуването *дзѐбър.*

дзу̀ка 'вид растение с тънко стъбло, расте по влажни места, Juncus' (Зап; Тетовско). — Произв.: *дзука̀ш* 'място, обрасло с дзука', *дзука̀р* 'дзука' (Доброславци, Софийско), МИ *Дзу̀ката* при Богданлия, Елинпелинско, *Дзука̀* при Неделище и Владиславци, Годечко, *Дзукарище* при Киселица, Кюстендилско. — От диалектна румънска или арумънска дума, която е от лат. *iuncus* 'тръстика'. Според Б е р н а р (писмено съобщение) срхр. *жука*, словен. *žuka, žukva*, алб. *zhukë, zhuġë, dzung* 'тръстика' са заети от итал. *giunco*, венец. *zunco*, а то от лат. *iuncus.*

дзу̀лям 'взирам се напрегнато' (Добро̀славци, Софийско). — Неясно.

дзу̀на, дзу̀ница диал. 'небесна дъга'. — С диал. *о* > *у* от гр. *ζώνη* 'пояс, дъга', срв. *зонѝца, зо̀нка.*

дзу̀ндза диал. 'подутина от удар'. — Вж. *дзѝндза.*

дзунѝка 'раст. жълт кантарион, звъника, Hypericum perforatum' (Крива Паланка). — Вж. *звънѝка.*

дзуня диал. 'звъня', **дзу̀унем** 'разплаквам се с глас; удрям с пестница' (Софийско). — Произв.: *задзу̀ня.* — От *звоня*, вж. *звон.*

дзу̀пя се диал. 'въся се'. — Произв.: *задзупя се.* — Вж. *зу̀пя се*, срв. *цу̀пя се.*

дзу̀ра таен зидарски говор 'вода' (Подгорци, Стружко), таен гусларски говор 'пикня' (ЮЗ). — Произв.: *дзурка* таен зидарски говор 'вали, тече, капе' (Кривопаланско), *дзуроинье* таен зидарски говор 'пикня' (ЮЗ), *дзу̀рам се* таен просешки говор 'пикая' (Разлог), *дзурутѝна* таен просешки говор 'пикня' (Разлог). — Срхр. *зура* таен грънчарски говор 'вода' (Прищина). — По всяка вероятност звукоподраж. Може да се предполага, че е заето от арм. *džur* 'вода', срв. и алб. *shurë* 'пикня'.

дзу̀рва 'устна' (Корова̀, Чепинско). — От **дзу̀рла* (вж. *зу̀рла*) с *дз* от *з*, но *в* вместо *л* остава неясно.

дзурѐня се 'гледам страшно, уплашено като звяр; зверя се' (Врачанско). — Вероятно печатна гр. вм. *дзурѐпя се*, вж. *вздурѐпям се.* Според B e r n a r d, RÉS 42, 96, във връзка със *свирѐп* (вж.).

дзурѐплив 'който се вглежда; който е с ококорени очи; упорит' (Добро̀славци, Софийско). — Вж. *взду̀репям се.*

дзу̀ркам се, дзу̀рна се 'пъхам се, вмъквам се, влизам' (Търново). — Вероятно кръстоска от *(д)зѝрка* 'цепнатина, пролука' и *вту̀рвам се, у̀рвам се*, срв. *дзвѝрка.*

дзу̀рла 'зурла' (Трънчовица, Никополско). — Вж. *зу̀рла.*

дзурнà 'вид кларнет' (Чирпан). — Вж. *зурнà*.

дзухтѝм 'плача със силен глас' (Доброславци, Софийско). — Вероятно звукоподраж.

дзъ, вж. *дзър*.

дзъвна диал. 'ехтя'. — Произв.: *продзъвнем* 'проехтя' (Трънско). — От **дзвъна*, вж. *звън, звон*.

дзъвнем се 'скривам се изведнъж' (Доброславци, Софийско). — Неясно, вероятно звукоподраж., срв. *шму̀гвам се*.

дзъвномъд 'раст. плюскар, хлопка, Rhinanthus majus' (Безден, Опицвет, Петърч, Сливнишко), **дзъвномàда** диал., **дзъвномуд** (Ярловци, Драгоман, Сливнишко). — От **звъно мжд(о)*, понеже плодът му звъни в шушулката, която по форма прилича на мъдо; за втората част срв. *кочи мъде* 'раст. тъжник', а за значението синонимите му *хлòпка, плюскàр* и особено *продзъвнем* 'проехтя' (Трънско).

дзъ̀гна 'издавам звук дзъг-дзъг при свирене на струнен инструмент' (ЮЗ). — Произв.: *задзъ̀гна*. — Звукоподражателно.

дзъд 'зид' (Трънско); стб. **зьдъ** (Син. пс.). — От стб. **зьдъ** с редовното застъпване на стб. **ь** с *ъ* и вторично *дз* от *з* според особеностите на говора. — Вж. *зид*.

дзъ̀дзам 'мръзна, зъзна (от студ)' (Благоевградско), **дзъ̀дзна** (Търново). — Звукоподраж., срв. *зъ̀зна*.

дзъ̀дзер 'силен страх, придружен с тракане на зъби' (Тетевен). — От **дзъзнер*, произв. от гл. *дзъ̀зна* 'мръзна, студувам' и наст. *-ер*, както в *кòш-ер, дън-ер, зъ̀б-ер* и др. — От междуметие *дзъз* в гл. *(д)зъзна*, вж. *зъзна*, срв. *дзедзер*.

дзъ̀дзна, вж. *дзъ̀дзам*.

дзъмбу̀хо диал. 'дупка на овче ухо, пробита със замба'. — От *дзамб(а)* и *ухо*, съставено от *замбà* 'уред за дупчене', диал. *дзамбà, дзъмбà*, и *ухо*. За образуването срв. *кърноу̀хо*.

дзъ̀мкам 'свиря' (Тиквеш). — Звукоподраж.

дзъмнъмка 'струнен инструмент' (Тиквеш). — Звукоподраж.

дзън диал., междум. за наподобяване звън. — Произв.: *дзънкам* диал. 'звънкам', *дзъ̀нка* диал. 'тамбура', *дзънкàло* диал. 'желязно клепало'; *задзъ̀нкам, задзъ̀нквам; издзъ̀нкам; надзъ̀нкам се; подзъ̀нкам; раздзъ̀нкам*. — Звукоподраж., срв. *цъ̀нкам*.

дзъ̀нки 'вид жълти дребни сливи' (Бели Осъм, Чифлика, Троянско; Бериево, Севлиевско). — Произв.: *дзънковица* 'ракия от дзънки' (Чифлика, Троянско). — Може би от *джàнки* (вж. *джàнка*) с гръцко *дз*, привнесено от каракачани.

дзър, дзъ междуметие за дразнене. — Звукоподраж.

дзъ̀рткам 'звъня, звънтя' (Галата, Тетевенско). — Звукоподраж.

дзъцка ми ирон. 'страх ме е' (Банско). — Вероятно от **дзъ(р)т-ска ми*, срв. *дзъртам* и *дзър*.

ди, дий междуметие при подкарване на добиче. — Произв.: *дѝкам* 'викам дий' (Тетевен). — Неясно.

диабѐт 'захарна болест'. — Произв.: *диабетѝк, диабетѝчен* (от фр. *diabétique*), *диабетѝчка*. — Чрез фр. *diabète* и средновек. лат. *diabētēs* от гр. *διαβήτης*, буквално 'който преминава' като се има пред вид урината, която при тази болест е изобилна.

диагнòза 'лекарско определяне на болест', **диагностѝк, диагнòстика.** — Чрез нем. *Diagnose*, фр. *diagnose* или рус. *диагнóза* от гр. *διάγνωσις* 'преценка', *διαγνωστικός* 'който се отнася до преценка', произв. от *γιγνώσκω* 'зная'.

диагонàл 'права, която съединява върховете на срещуположни ъгли в многоъгълник'. — Произв.: *диагонàлен*. — Чрез рус. *диагонáль*, фр. *diagonale*, от лат. *diagōnālis* 'напречен, диагонален', а то по гр. *διαγώνιος*, съставено от *διά* и *γωνία* 'ъгъл'.

диагрàма 'пояснителен чертеж с условни знаци'. — Произв.: *диагрàмен*. — Чрез рус., нем. или фр. от гр. *διάγραμμα* 'чертеж, скица', съставено от *διά* и *γράμμα* 'писмо, буква'.

диадѐма 'женски накит във вид на коронка; царска корона'. — Чрез рус., нем. или фр. от гр. *διάδημα* 'превръзка за челото, венец, корона', от представка *διά* и *δέω* 'връзвам'.

диалѐкт '(местен) говор, наречие'. — Произв.: *диалѐктен, диалектолòг, диалектологѝчен, диалектологѝчески, диалектолòжки, диалектолòгия*. — Чрез рус., нем. или фр. от лат. *dialectus*, а то от гр. *διάλεκτος* '(раз)говор; диалект' от гл. *διαλέγω*, произв. от гл. *λέγω* 'казвам, говоря'.

диалѐктика 'теория на основните закони на развитието'. — Произв.: *диалектѝчен, диалектѝчески, диалектѝк*. — Чрез рус. или нем. от лат. *dialectica*, а то от гр. *διαλεκτική* (*τέχνη*) буквално 'изкуство да се води разговор', срв. *диалѐкт*.

диалòг 'разговор в драматично произведение'. — Чрез рус. от нем. или фр., а то от лат. *dialogus*, заето от гр. *διάλογος* 'разговор'.

диамàнт 'вид бляскав и твърд скъпоценен камък'. — Произв.: *диамàнтен, диамàнтов*. — Чрез фр. или нем. от нар. лат. **(a)diamante*, кръстоска от гр. *διαφανής* 'прозрачен' и *ἀδάμας, ἀδάμαντος* 'стомана'.

диаметрàлен 'който се отнася до диаметър'. — Чрез рус., нем. или фр. от лат. *diametralis*, производно от *diametrus*, заето от гр. *διάμετρον*, срв. *диамѐтър*.

диамѐтър 'най-дългата права в кръг или сфера'. — Чрез рус. от фр. *diamètre*, лат. *diametrus*, а то от гр. *διάμετρον*.

диапазòн 'регистър на певчески глас или на музикален инструмент'. — Чрез фр. *diapason*, лат. *diapasōn* от гр. *διαπασῶν* също, букв. 'от всички (гласове, корди)', т. е. 'една октава'.

диапозитѝв 'прозрачен позитив за прожектиране'. — Произв.: *диапозитѝвен.* — От нем. *Diapositiv*, създадено като технически термин от гр. *διά* и лат. *positivus* 'поставен върху', вж. *позитѝв.*

диа̀рия 'силно чревно разстройство; дрисък'. — Произв.: *диа̀риен.* — Чрез фр. *diarrhée* и лат. *diarrhoea* от гр. *διάρροια* също, произв. от *ῥέω* 'тека'.

диафра̀гма 'мускулна преграда между гръдната и коремната кухина у бозайници'. — Произв.: *диафра̀гмен.* — Чрез рус., нем. или фр. от средновек. лат. *diaphragma*, заето от гр. *διάφραγμα* 'преграда, диафрагма'.

дѝба диал. 'пъстър копринен плат'. — Чрез тур. *diba* 'вид копринен плат с шарка' от перс.; срв. *дѝбо.*

дибѐк 'корито, в което се тепа плат' (Котел; Смядово, Риш, Шуменско), диал. 'чутура, кутел', **гюбѐк** 'чутура, в която чукат смрадлика за щавене на кожи; сандък, дето се соли сланина' (СЗ). — От тур. *dibek* също.

дибѝ '(за кон) стои на задните си крака' (Бобошево, Станкедимитровско). — Рус. остар. *ды̀ба* 'бесилка; стълб за изтезаване, позорен стълб', диал. 'име на различни видове дървени уреди', *ды̀бом* 'стоешком на задни крака', *дыбу́н* 'мечка, която се изправя на задните си крака', *дыба́ть* '(за животно) стои или ходи на задните си крака', *дыбушо́нок* 'дете, което прохожда', укр. *ды̀бы* 'вериги, окови', пол. диал. *dyby* 'дървени обувки; дървени окови', стпол. *dyba* 'позорен стълб'. — Неясно. Според B r ü c k n e r, AfslPh 39, 1925, 6, и K a r s t i e n, ZfslPh 13, 177, сродно с *дъб* (вж.), ие. **dheu-b-*, с вторичен назал **dhumb-*, както допуща резервирано S ł a w s k i 184, начално значение 'дъбов предмет' и от тук 'дървени окови за спъване' и след това '(за животно) ходи на задните си крака (когато на предните са турени окови, спънки)'; семантично срв. рус. *дуби́на* 'голяма дъбова пръчка', укр. *дубасыты* 'бия някого'. Връзката със стнорд. *topr* 'край, острие; сплитка (на коса)', стангл. *topp* 'връх, теме', ствиснем. *Zopf* 'сплитка, косичник' се натъква на фонетични и семантични мъчнотии. Срв. и *дубѝ* 'стои на задните си крака', вероятно от същия произход. Според B e r n e k e r 249, сродно с *дѐбна, дѐбя* (вж.).

дѝбидюз 'съвсем, напълно' (Родопите; Ново село, Троянско), **дибидю̀з** (ЮИ; Странджа), **дибиду̀с** (Добро̀славци, Софийско). — От тур. диал. *dibidüz* също.

дѝбла 'къса дървена клечка за свързване на дървени части' (Бели Осъм, Троянско; Бериево, Севлиевско; Елена). — От нем. *Dübel, Döbel, Dobel* 'клин, шип; дървено трупче', K. K o s t o v, ZfSl 6, 1961, 75; срв. *дѝпла, тѝбла.*

дѝбно само в израза *ядѐ чу̀дно и дѝбно* 'яде съвсем малко' (Веригово, Карловско). — От *дѝвно* (вж. *дѝвен*), но фонетичната страна остава неясна.

дѝбо 'кадифе' (Сърбѐ, Севлиевско). — От *диба* (вж.). Родът е променен вероятно под влияние на думи като *платно̀, су̀кно* и др.

дибо̀к, вж. *дълбо̀к.*

див[1] 'първобитен, нецивилизован; неотглеждан от човека; груб; пустинен', 'качамак' (Смолско, Пирдопско); стб. **дивии** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **дивїи** 'неотглеждан от човека, див' (Ман. хр.), **дивиꙗ** 'простотия, глупост', **въздивиꙗти** 'подивявам, побеснявам, ужасявам се' (Супр.). — Произв.: *див*

бъз 'свърчовина, Sambucus ebulus' (Странджа), *див гълъб* диал. 'птица гута, Columba oenus', *див гьозум* диал. 'дива мерудия, Mentha silvestris', *див гюл* диал. 'шипка, Rosa canina', *див джоджен* 'раст. Mentha aquatica' (Ловеч), *див диплюс* диал. 'дива мерудия; комунига, Salvia pratensis', *див замбак* 'раст. Iris pumila' (Ловеч, Враца), *див зюмбюл* 'раст. синчец, Scilla bifolia' (Преслав), *див ечемик* 'вид трева с класове като на ечемик' (Копривщица), *див здравец* 'вид здравец' (Шишковци, Кюстендилско), *див кавак* диал. 'трепетлика, Populus tremula', *див карамфил* диал. 'раст. самокитка, Dianthus caryophyllus', *див кимион* 'раст. Tordylium maximum' (Орешак, Варненско), *див киселец* 'раст. Berberis vulgaris, кисел трън' (Ловеч, Търново), *див кобак* диал. 'лопен, Verbascum thapsus', *див костен* диал. 'раст. диво динче, Momordica', *див кочень* 'високостъблена гулия' (Виево, Кутела, Славеино, Смолянско), *див крем* диал. 'раст. Amaryllis belladonna', *див кукунар* 'раст. Verbascum phoeniceum' (Мусина, Търновско), *див лапат* 'раст. змийник, Rumex', *див лигавец* 'безчерупчест охлюв, Limax' (нарича се див, понеже не се яде) (Бобища, Костурско), *див лиляк* 'раст. вълча жила, Daphne mezereum' (Трънско), *див лук* диал. 'див чесън, левурда, Allium ursinum', 'вид тревисто растение' (Шишковци, Кюстендилско), *див мак* 'раст. Papaver rhoeas' (Ловеч), *див невен* диал. 'раст. острига, Asperugo procumbens' (Велес), *див овес* 'трева с класове като на овеса' (Копривщица), *див огън* диал. 'огън, който двама близнаци са запалили с търкане на две сухи дърва едно о друго, през който прекарват добитък, за да го предпазят от мор', *див орех* диал. 'раст. татул, Datura stramonium', *див пелин* диал. 'бял пелин, морач, Artemisia vulgaris', *див петел* диал. 'глухар, Tetrao urogallus', *див пипер* 'вид бурен, който расте по улиците' (Бериево, Севлиевско; Карловско), *див пипон* диал. 'раст. диво динче, Momordica', *див пължок* 'безчерупчест охлюв, Limax' (Енидже Вардар) = *див пolжав* (Прилеп), *див рак* диал. 'насекомо диво прасе, Grullotalpa vulgaris', *див слънчоглед* 'раст. Doronicum cordofolium' (Трънско), *див трендафил* диал. 'шипка, Rosa canina', *див трибел* 'раст. Smyrnium perfoliatum', *див тютюн* 'раст. Erysimum austriacum' (Разградско), *див фасул* 'раст. бяла рада, Convolvulus' (Копривщица), 'раст. троскот, Polygonum aviculare' (Родопите), *див чай* 'раст. маясълева трева, Filago arvensis' (Толбухинско), *див чемшир* диал. 'раст. Ruscus aculeatus', *див чесън* диал. 'див лук, левурда, Allium ursinum', *дива върба* диал. 'раст. лисец, Polygonum persicaria', *дива върбичка* 'раст. Tamarix pallasii' (Търново), *дива ачик джафа* 'раст. Convolvulus arvensis' (Ловеч) = диал. *дива джефа*, *дива коза* 'Capella rupicapra' (Родопите, Рила), *дива кокошка* 'птица лещарка, Tetrastes bonasia rupestris' (Кюстендилско Краище), диал. 'птица Phasia nuscolchicus; див петел, глухар, Phasianus colchicus', 'яребица' (Дедеагашко), *дива коприва* диал. 'мъртва коприва, Lamium', *дива котка* 'Felis catus', *дива кошничка* диал. 'раст. обичниче, Thalictrum aquilegifolium' (Ловеч, Търново), 'Aquilegia vulgaris' (Разградско), 'раст. кандилки, Aquilegia Haenkeana' (Ловешко), *дива краставица* 'раст. диво динче, Ecballium elaterium' (Ново Оряхово, Варненско), *дива краставица* (Воден), *дива краставичка* (Енидже-Вардар, Гумендже), *дива кукунарка* диал. 'някакво растение', *дива кьклица* 'раст. Lychnis coronaria' (Разградско), *дива лека* [= леща] диал. 'раст. Allyssum montanum', *дива леска* 'раст. Corylus colurna' (Поганово, Царибродско; Гайтанево, Елинпелинско), диал. 'елха, Alnus', *дива лоза* 'раст. дива тиква, брей, Bryonia alba' (Сотир, Пловдивско), *дива мерудия* диал. 'раст. Mentha silvestris', *дива метва* диал. 'дива мерудия', *дива метла* диал. 'раст. Erica vulgaris', *дива метлига* 'раст. метличина, Centaurea cyanus' (Ново Оряхово, Варненско), *дива мисирка* диал. 'дропла, Otis tarda', *дива (о)скруша = оскоруша* диал. 'смрълдиво дърво, Sorbus aucuparia', *дива папрат* диал. 'раст. изтравниче, Asplenium trichomanes; Filix', *дива патка* 'вид едра пъстра блатна и езерна патица' (Охрид), *дива ружа* диал. 'раст. Malva

alcea', *дивà ружа* 'божур, Papaver rhoeas' (Кичевско), *дùва слàчка* диал. 'раст. горска поветица, Convolvulus sepium' (Енидже-Вардар), диал. 'раст. полска поветица, Convolvulus arvensis', *дùва спреж* 'раст. гороцвет, Adonis vernalis' (Аксаково, Варненско), *дùва стрàчка* 'кукувица' (Загоричане, Костурско), *дùва тùква* диал. 'раст. тлъста тиква, Bryonia alba', *дùва хỳрка* диал. 'раст. полски хвощ, Equisetum arvense', *дùва цàревица* 'раст. свещилка' (Каменица, Чепинско), *дùва черèша* 'раст. Prunus mahaleb' (Ловеч), *дùва чỳбрица* 'раст. мащерка, Thymus serpyllum' (Баница, Леринско), 'раст. овчарска мерудия, Thymus pannonicus' (Търново), 'раст. овчарска чубрица, Satureja coerolea' (Търново, Арбанаси), *дùва ягода* диал. 'раст. очиболец, Potentilla', *дùви кокòшки* диал. 'общо име на яребиците, перпелиците, тетеревите и глухарите', *дùви кòшнички* 'раст. Spiraea Filipendulla' (Борисово, Разградско), *дùви очèта* диал. 'теменуга, Viola tricolor', *дùви червени черèши* диал. 'червени боровинки, Vaccinium vitis idaea', *дùви чèрни черèши* диал. 'черни боровинки, Vaccinium myrtillus', *дùви ябълки* диал. 'гулия, Helianthus tuberosus', *дùво дùнче* диал. 'раст. дива краставица, Momordica; раст. Ecbalium elaterium', *дùво зюмбùлче* 'раст. Hyacinthus leucophaeus' (Ловеч), *дùво куче* 'сляпо куче' (Градище, Севлиевско; Ново село, Троянско), *дùво лалè* 'раст. бяло лале' (Ловеч), *дùво магàре* диал., ирон. 'биене на момче, което е яхнало друго момче', *диво нанè* диал. 'дива мерудия, Mentha silvestris', *дùво петèлче* 'птица папуняк, Upupa epops' (Плевня, Драмско), *дùво прасе* диал. 'насекомо попово прасе, Gryllotalpa vulgaris', *диво рибно* 'риби с много кости' (ЮЗ), *дùво хаджùйче* диал. 'раст. горчивче, Linaria vulgaris' (Стражица, Търновско), *диво шекèрче* 'раст. петльова опашка, Orobus vernus', *дùво ягодье* диал. 'раст. Blitum virgatum', *дùвото* 'глиган' (Кетенлик, Ксантийско), 'хищник, звяр' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско); *дивя̀* диал., *дивèя* 'ставам див, държа се като див', *дивя̀сам, дивя̀свам, дивя̀сувам* диал. 'подивявам', *дùвена* 'дивеч' (Смолянско), *дивенòсувам* 'дивея' (Девинско), *дùвка* укорно, диал. 'дива мома', *дùвък, дùвка, дùвко* диал. 'дивичък', *дùвла* укорно, диал. 'дива мома, дивка', *дùвльо* диал. 'дивчо, глупчо', *дùвчо* укор., разг. 'див човек', *дивàк* 'човек от първобитно племе', 'качамак без масло (понеже е прост, без подправки, първобитен)' (Панагюрище), 'картоф' (Богутево, Зорница, Забърдо, Асеновградско), 'гулия' (Славеино, Влахово, Кутела, Смолянско), 'врабче' (Добралък, Асеновградско; Лилково, Пловдивско), *дивàчка* диал. 'жена дивак', 'необлагородено дърво' (Еленско, Плевенско), 'дива лоза' (Русаля, Търновско), диал. 'вид дива круша', *дивàчество, дивàшки, дивàщина, дивакùня* 'невъзпитана дива жена' (Тетевен), 'вид дива круша' (Брусен, Тетевенско). *дивàче* 'дива ябълка' (Присойница, Реканско), *дивакỳля* 'градинско растение' (Славеино, Момчиловци, Соколовци, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско), *дивакỳлка* 'плод от диво дърво' (Тетевен), *дивàнка* 'вид дива горска птица' (Трънчовица, Никополско), *дивача* 'вид планинска трева' (Требища, Реканско), *дùвеч, дùвечов* (*дùвечови кòжи*) (Трявна), *дивенùк* 'качамак' (Градец, Медвен, Котленско; Котел; Мелница, Маломирово, Елховско; Маломир, Ямболско), (за значението вж. *дивàк*), *дивèтина* 'дива птица или бозайник' (Банско), диал. 'диво животно, дивеч', *дùветина* 'дивеч' (Девинско), *дùвечка* 'дребни криви круши, от които правят туршия' (Бели Осъм, Троянско; Трявна), *дивикùня* 'дива круша' (Габаре, Белослатинско), 'раст. дива череша' (Ловеч), 'дива, невъзпитана жена' (Габровско), *дùвина* 'диво животно, дивеч' (Кичевско, Смолянско, Девинско), *дивдвам* 'не мирувам' (Сев. Родопи; М. Търново), 'държа се като див' (Родопите), *диво̀та* 'качество на див; безумие, дивотия', *дивотèя* диал. 'държа се като див, дивея; ставам див', *дивотùна* 'дивеч' (Вакарел; Софийско), *дивотùя* 'качество на див, безумие, дивост', *дивотùнка* 'диво животно' (Присойница, Реканско), МИ *Дивòтино*, Пернишко (прил. от ЛИ **Дивота*), *дùвяк* 'див овен' (Беброво, Еленско), 'качамак' (Дряновско), *дивя̀к* диал. 'саможивец; див, невъзпитан човек'

(Банско), 'качамак' (Злати рът, Лява река, Държавен, Конаре, Казанлъшко), таен говор, мн. ч. *дѝвите* 'комити' (Кривопаланско; Скопие), *дивякỳле* 'вид бурен, плевел' (Банско), *дивя̀чкиня* 'раст. Pyrus amygdafolia, дива круша, дивачка' (Врачанско); *издивѐя, издивотѐя; подивѐя, подивя̀вам; удивя̀, удивя̀вам* диал. 'предизвиквам учудване', *удивлѐние* и *удивѝтелен* (от рус.); *дивосврàчка* 'вид сврака' (Шишкòвци, Кюстендилско); ЛИ *Дѝвко, Дѝвчо, Дѝвчев, Дивошѝнов* (Лесичево, Пазарджишко), за образуването срв. ЛИ *Митр-ош-ѝн*, МИ *Доброшѝн* при Гигѐн, Никополско, *Радошѝновец* при Правец, Ботевградско, *Драгошѝново*, Самоковско. — Срхр. *дѝвљи*, словен. *dívji*, рус. *ди́вий*, чеш. *divý*, пол. рядко *dziwy*, горлуж. *dźiwi*, доллуж. *źiwy*. Смята се за сродно с лит. *dýkas* 'свободен, незает', латв. *dīks* 'празен, незает', кимр. *dig* 'сърдит, гневен', вж. Фасмер — Трубачев I, 513. Ако приемем същата семантична промяна, както при *див²* (вж.), новобълг. *див* е от стб. дивии, подведено по типа *живий = жив, здравий = здрав*; би могло да се предполага, че бълг. *див* е = лат. *dīvus* 'бог; божествен', стинд. *deva-ḥ* 'небесен, божествен; бог' от ие. **deiwo-s*, срхр. *дѝвљи* = гр. *δῖος* 'божествен' от ие. **deiw-jo-s*, а стб. дивии, чеш. *divý* и пр. = лат. *dīus*, стинд. *dīv(i)ya-* 'божествен' от ие. **deiw-(i)jo-s* са производни от **deiwo-*.

див² диал. 'зъл дух, чудовище', **дѝва** нар., поет. 'самодива'; стб. дивъ 'чудовище': въ дивъ прѣвратити (миней от 15 в.). — Срхр. *дѝв* 'великан, исполин', рус. *див* 'птица, която вещае нещастие, папуняк, Upupa epops', струс. дивъ. От ие. **deiwo-s* 'бог' и **deiwā* 'богиня' със същата семантична промяна както в иран. *daēva-* 'стар бог; зъл дух; демон' = стинд. *deva-* 'бог' от ие. **deiwo-s*, срв. лит. *diẽvas*, латв. *dievs* 'бог', стисл. *tīvar* 'богове', ствиснем. *ziu*, лат. *deus* 'бог', *dīvus* 'бог; божествен', авест. *daēva-* 'зъл дух, демон', стинд. *deva-ḥ* 'бог'. Началното значение е деградирано поради смяната на религията може би под иранско влияние във връзка с появата на (новото божество) *бог* (вероятно заето от ирански, вж.). По-старото значение е запазено отчасти в *дѝвен* (вж.). Предположението, че *див* е заето от тур. *dev* 'великан; демон, сатана' (вж. *деф*; също Фасмер — Трубачев I, 512), което е от персийски произход, не би могло да обясни гласната *и*, както и формата *дива*, а освен това думата е засвидетелствувана в стб. и срус. Вж. *див¹*, *дѝвен* и *дивя̀ се*.

див³ тайни говори 'задник' (ЮЗ). — Произв.: *дѝвица* 'vulva' (ЮЗ). — Вероятно във връзка с *див¹*.

дѝва нар., поет. 'самодива'. — Вж. *див²*.

дѝвам таен говор 'зная' (Янче, Тетовско; Кривопаланско). — От алб. *di* 'зная' и *-вам* от бълг. глаголи като *опѝт-вам, отѝ-вам* и др.

дива̀н 'канапе без облегало', **дива̀н дирѐк, диванлѝя дирѐк** 'вид подпорна греда в таван' (Галата, Тетевенско) (вероятно от **таван дирек*, осмислено с *диван*), **дива̀н-чапра̀з** в израза *стоя̀ дива̀н чапра̀з* 'стоя почтително до някого с кръстосани ръце пред гърдите' (от тур. *divan durmak* също, като вероятно на българска почва е добавено *чапра̀з* (от тур. *çapraz* 'напречен, кръстосан'). — Чрез тур. *divan* също, от перс. *dîvân*.

дивана̀ остар. 'балкон или чардак' (Ботевград). — Чрез тур. *divanhane* 'широк коридор, хол' от перс.

диванѐ разг. 'глупак, смахнат'. — Чрез тур. *divane* също от перс. *dîvâne*, сродно с *дѝва* (вж.).

дѝвен 'чуден, чудесен, прекрасен'; стб. **дивъ** 'чудо' (Клоц.), **диво** 'чудо' (Син. пс.), **дивьнъ** 'чуден' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **дивѣнъ, дивїн** (Ман. хр.). — Произв.: *дѝвност*. — Срхр. *дѝван*, рус. *дѝвный*, чеш. *divný*, пол., горлуж. *dziwny*, доллуж, *źiwny*. — Стб. **дивьнъ** (и неговите съответствия в другите славянски езици) изглежда като производно от **дивъ** 'чудо' (Клоц.). Обаче стб. **дивъ** може да бъде вторично образуване в сравнение с по-разпространеното **дивьнъ** и в такъв случай **дивьнъ** е от **deiw-ino-s* 'божествен' и е производно от **deiwo-* 'бог' (вж. *див*[2]), срв. лат. *dīvīnus* 'божествен' от **deiw-ino-s*. Вж. Фасмер — Трубачев I, 513 сл. под *дѝво*.

дивѐнь 'диканя' (Галата, Тетевенско). — От тур. *düven, döven* също, срв. *harman dövmek* 'вършея', от *dövmek* 'бия'.

диверѝка 'риба платика' (Видин). — Неясно.

дивидѐнд 'дял от печалба в акционерно дружество'. — Чрез фр. *dividende* от лат. *dīvidendum* букв. 'това, което трябва да се разпредели'.

дивѝдисил 'раст. змиянка' (Софийско). — Може би от **дивѝ дивисѝл*, вж. *девесѝл*.

дивижѐняк 'вид плевел' (Бериево, Севлиевско). — Неясно. Може би първата част е от *див(и)*, вж. *див*[1].

дивизиòн остар. 'полк в артилерия и др.'. — Произв.: *дивизиòнен*. — Чрез рус. *дивизиòн*, нем. *Division*, фр. *division*, вж. *дивѝзия*.

дивѝзия 'военно съединение от различни родове войски'. — Чрез. рус. *дивѝзия* и пол. *dywizya* от лат. *dīvīsio* 'поделение', от *dīvido* 'разделям, деля'.

дивизѝян 'морав' (Бургаско). — Вж. *гювѐз*, с диалектен преход *г'* > *д'*.

дивѝзна диал. 'раст. лопен, Verbascum', **дивизма** (Берковица). — Срхр. *дѝвизма, дивизна, дивизмина*, чеш. *divizna*, пол. *dziwizna*, горлуж. *dżiwizna*. Срещат се още и следните форми: срхр. *дивина*, словен. *divîn*, рус. *дивана, дивена, девина*, укр. *деванка, дивина*, чеш. *divina, děvina*, пол. *dziewanna, dziewina*. — Според Sławski 198, Holub-Kopečny 102, от *див* (вж.) и *-изна*, т. е. 'растение, което расте диво или на диви, пусти места'. Формите с *дев-* се дължат на влияние на *дева*; за образуването срв. *белизна* 'бяла земя, белозем', пол. *bielizna* 'бельо'. Machek 88, изхожда от нем. *Himmelsbrand, Königskerze* 'Verbascum' и за втората част допуща връзка с чеш. *znět* 'горя', бълг. *зной* (вж.), т. е. 'диворастяща свещ, пламък'. В такъв случай би могло да се предположи от началното значение на *див*[2], т. е. 'бог, божествен' и тогава *дивизна* ще значи 'божествен, божи пламък, божия свещ', съответно на нем. *Marienkerze*, бълг. *богорòдична свещ*. Най-сетне с *дивизна* може да бъде сродно и дакийско *διέσεμα* 'Verbascum' (Диоскурид), съставено от *διεσ-* в ие. **diwes-* 'небе' и *εμα-* в ие. **eusmn̥* 'пожар' (срв. гръцкото му име *λυχνῖτις*, сродно с *λυχνία* 'светилник') вж. Detschew, Die thrak. Sprachreste 546 сл.

дивику̀лка диал. 'раст. сладка трева, Chenopodium album' (Чепинско). — По всяка вероятност от **див-ика* (за *-ика* срв. *бел-ика, черн-ика, зелен-ика*), вж. *див*[1], и *-ул-ка*.

дивилѝя, вж. *дивлѝя*.

дивисѝл, вж. *девисѝл*.

дивисиле 'чудеса, ужаси' (СЗ). — Вероятно от стб. **диво, дивесе** 'чудо' (вж. *див*[2]) с наст. *-ила*, тук мн. ч. *-иле*, за което срв. диал. *чудесѝла* 'чудеса', *небесѝла* 'небеса'.

дивѝт остар. 'вид продълговата метална мастилница'. — От тур. *divit* също.

дивлѝя 'профилно ренде' (Габровско, Еленско, Котленско; Кривня, Разградско), **дивилѝя** (СИ). — Вероятно от тур. диал. *tevil* 'тънка пластинка'.

диво̀лкя 'цигулка, гъдулка' (Габаре, Белослатинско; Ботевградско, Врачанско), **дио̀ла** 'цигулка' (Гложене, Тетевенско), **дево̀ки** мн. ч. 'свирка, подобна на флейта' (Доброславци, Софийско). — С диалектен румънски преход *в' > д' > г'*, вж. *гьо̀ла*, срв. *вио̀ла*.

дивудо̀лка 'тънък крак' (Кюстендилско). — Неясно.

дивя̀ (се) диал. 'учудвам (се)'; стб. **дивити сѧ** 'чудя се' (Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр., Ман. хр.), **въздивити сѧ, подивити сѧ** 'учудвам се' (Супр.), **оудивити** 'учудвам' (Син. тр., Син. пс.), **оудивити сѧ, оудивлѣти, оудивлениѥ** (Мар. хр.). — Срхр. *дивити се*, рус. *дивйться* 'дивя се', укр. *дивитися* 'гледам', чеш. *diviti se*, пол. *dziwić się* 'дивя се'. — Производно от стб. **дивъ** 'чудо', срв. лит. диал. *deivóti* 'съзерцавам', вж. Фасмер — Трубачев I, 513.

дѝга 'крайречен насип против разлив на река'. — Чрез фр. *digue* също, от хол. *dijc*.

дига̀ле 'кокили' (Трън; Станьовци, Брезнишко). — От *гига̀ле*, с дисимилация *г — г > д — г*, вж. *гѝга*.

дѝгам, дѝгна 'вдигам'. — Произв.: *дига̀чка* диал. 'дигало', *дига̀ло* 'лост, с който се повдига воденичен камък' (Ботевградско), *дигала*, мн. *дигали* таен говор 'крак' (Шлегово, Кривопаланско), начално *дига̀ло*, тук от формата за мн. ч.; *въздѝгам, въздѝгна; задѝгам, задѝгна; издѝгам, издѝгна, издѝгнатост, издигнатина̀; надѝгам, надѝгна; подѝгам, подига̀ло* 'подпорка на воище' (Казанлъшко, Старозагорско), *подѝгна; придѝгам, придѝгна; раздѝгам, раздѝгна; дигногла̀в* 'високомерен' (Софийско), ЛИ *Дигновѐждов*. — От *двѝгам*, вж. *вдѝгам*.

диганѝна, неясно значение, само в израз *садихме лозе на диганина* (Цани Гинчев). — Вероятно от *дѝгам*.

дигня̀к 'тояга, прът' (Нови Пазар). — От тур. *değnek* 'тояга, пръчка', повлияно от бълг. наст. *-як*.

дидàктика 'дял от педагогията'. — Произв.: *дидактѝчен, дидактѝчески.* — Чрез рус. *дидáктика* от фр. *didactique*, производно от гр. *διδακτικός* 'поучителен'.

дидàскал остар. 'учител'. — От гр. *διδάσκαλος* също, срв. *дàскал.*

дидèин диал. 'зъл дух, станал от глава на добиче 40 дена след смъртта му', **дидèйко** 'вампир' (Плевня, Драмско). — Производни от **дедèй*, от *дядо* и наст. *-ей*, за която срв. *шỳрей* срещу *шỳра*, разширени с наст. *-ей и-ко*; за значението срв. рус. диал. *дедер* 'дявол', пол. диал. *dziadzi* 'дяволи', укр. *дідко* 'дявол'.

дидю̀л, дидю̀ла, вж. *дòдола.*

дièз 'нотен знак, който покачва звука с половин тон'. — Чрез фр. *dièse* от лат. *diesis*, заето от гр. *δίεσις* 'интервал за полутон в музиката', букв. 'отделяне'.

диера остар. 'откуп за убийство, кръвнина' (Еленско, Старозагорско). — От тур. *değer*' цена, стойност'.

дièт диал. 'дял от общ приход в мандра на няколко стопани'. — Вероятно от алб. *dhjetë* 'десет', т. е. 'десета част, десетък' (или от *djathë* 'сирене').

дièта 'режим за хранене на болен'. — Произв.: *диетѝк, диетѝчен.* — Чрез фр. *diète* или рус. *диэ́та* също, от средновек. лат. *diaeta*, заето от гр. *δίαιτα* 'начин на живот'.

дѝжба 'дажба' (Ботевградско). — Кръстоска от *дàжба* и *дѝжма* (вж.).

дѝжма остар. 'данък десетък' (Ново село, Видинско). — От рум. *dijmă* също.

диз[1] таен цигуларски език 'podex' (ЮЗ), **диз папир** 'клозетна хартия'. — Неясно; може би от тур. *diz* 'коляно'.

диз[2], **дизлѝк** 'калцуни без ходила' (Ботевград). — Произв.: *диз калцỳни* (Караманкьой, Сев. Добруджа), *диш калцỳни* (Габрово; Долна Чамурла, Хаджилари, Сев. Добруджа), *дѝшом калцỳни* (Сев. Добруджа), *дишòн димѝи* (Новопазарско). — От тур. *dizlik* 'наколенник; къси гащи', срв. тур. диал. *dizleme* 'вид чорапи', *diz* 'коляно'.

дизгѝни диал., остар. 'поводи за кон'. — От тур. *dizgin* също.

дизгия 'връзка на женска шапка' (Едоарце, Тетовско). — От тур. диал. *dizge* 'връзка за чорап'.

дизглер диал. 'майстор на подвръзки, на панделки'. — От тур., срв. *дизгия.*

дѝзел 'вид двигател с вътрешно горене'. — Произв.: *дѝзелов.* — От нем. *Diesel* по името на изобретателя му.

дизентèрия 'възпаление на червата, придружено с кървен дрисък'. — Произв.: *дизентерѝен, дизентерѝчен.* — Чрез нем. *Dysenterie* от гр. *δυσεντερία* също, произв. от предлог *δυσ-* и *ἔντερον* 'черво'.

дизѝя 'наниз, връв' (Нови Пазар, Русенско), 'няколко чифта прихванати кожи' (Габрово). — От тур. *dizi* също.

дѝзма само в нар. пес.: *кѝпи ми цвѐке за русà кòса, | кỳпи ми пàфти за дѝзма снàга, | кỳпи ми гримни за белѝ рàце* (Локорско, Софийско). — Неясно. Може би във връзка с тур. *diz* 'коляно'.

дизманлия диал., остар., в нар. пес.: *все жълтици дизманлии.* — От тур. **dizmanlı*, срв. *dizi* 'наниз, верига, ред'.

дизмѐ 'цепена дъска за под и за обшиване на стени' (Гостилица, Дряновско). — От тур. диал. *dizeme* 'плет за ограда на градина; дъска, вградена в кирпичена стена'.

дий, вж. *ди.*

дик[1] рядко, диал. 'див' (само у Геров). — Рус., укр. *дúкий*, пол. *dziki*, горлуж. *dźiky*. — Сродно с лит. *dỹkas* 'незает, свободен, безработен', латв. *dīks* 'празен, незает', кимр. *dig* 'сърдит, гневен'; от един произход с *див*[1] (вж.).

дик[2] 'изправен (при редене на тухли)' (Брусен, Тетевенско), 'изправено наредени дърва, които горят за дървени въглища' (Блаца, Визенско), 'отвесен, стръмен' (Дебърско; Странджа), МИ *Дик тепѐ, Дик рътлѝна, Дик плаз* в Пирдопско. — Произв.: *диктѝсвам (се)* 'изправям (се)' (Чирпанско), 'противя се, инатя се' (Нова Надежда, Хасковско). — От тур. *dik* 'изправен, стръмен'.

дѝканик, вж. *деканѝк.*

дикàня 'вид дъсчен уред за вършитба, с набити отдолу остри кремъци, теглен от коне или волове', **дикàн** (СИ), **дикàнь**. — Произв.: *диканàрник* 'дърво, което свързва диканята с хомота' (Черковна, Разградско; Боженци, Габровско), *диканàрка* 'диканарник' (Странджа), *дикàр* 'майстор на дикани' (Момино, Варненско) (от **диканар*), *диканѝло* 'диканарник' (Нова Надежда, Хасковско), *дикàнерлик* 'дърво, което скача диканята с хомота' (Плевня, Драмско); МИ *Дикàните* при Черногорово, Пазарджишко, *Мала Диканя* при Дрен, Радомирско, *Горна* и *Долна Диканя*, Радомирско, ЛИ *Диканàров.* — От гр. *τυκάνη* също, произв. от стгр. *τύκος* 'чук'. Началното *д-* се обяснява с гръцката междусловна фонетика.

дикàт 'грижа' (Радуил, Говедарци, Самоковско), 'молба' (Сев. Добруджа), диал. 'прав, редовен', и в израз *стори дикат* 'отбеляза, записа' (ЮЗ), (от тур. *dikkat etmek* 'разбирам, схващам'). — Чрез тур. *dikkat* 'внимание, предпазливост', от араб.

дикѐл 'вид двузъба мотика за разкопаване' (Софийско; Веригово, Карловско; Банско, Пловдивско, Свиленградско, Лозенградско, Бунархисарско, М. Азия), 'права лопата' (Чирпанско), **дѝкел**, обикн. мн. *дѝкели* 'дикѐл; големи зъби' (Дебърско), *диклище* увел. (Прилеп). — От нгр. *δικέλλι, δίκελλα* 'двузъба мотика'.

дикиджѝя остар., диал. 'майстор на шити обувки'. — Произв.: *дикиджѝйски, дикиджилък.* — От тур. *dikişçi* 'шивач', повлияно от думи като *тенекеджѝя, ракиджѝя* и др., срв. *дикѝш.*

дѝкизи тайни говори 'очи' (ЮЗ). — Произв.: *дикиздция* (Казанлъшко), *дикѝзя* 'гледам' (Казанлъшко), *дѝкиз* 'гледай' (Софийско), *дикислдѝсвам* 'виждам' (ЮЗ). — От тур. *dikiz* 'гледане, поглеждане'.

дикизѝрам, вж. *дегизѝрам.*

дѝкис 'просия, просене' (Тетевен) 'домашен заем' (Средни Родопи), 'покъщнина' (Раданово, Търновско; Боженци, Габровско; Тотлебен, Плевенско; Трънчовица, Никополско), 'дар' (Ловеч). 'дар за нова къща' (Горнооряховско), **дейкѝс** 'покъщнина' (Дряново). — Произв.: *дикѝсам, дикѝсвам* 'давам милостиня някому; оказвам почит' (Тетевен, Хасковско, Странджа, Разградско, Шуменско, Сев. Добруджа), 'давам на заем' (Средни Родопи). — От тур. *dikiz* 'гледане, поглеждане', развито на бълг. почва в 'грижа, помагане, помощ, милостиня' и от тук 'това, което се дава като милостиня', по-късно 'вещи, предмети, покъщнина'.

дикѝш диал. 'шев, ръб на дреха'. — От тур. *dikiş* 'шев, шиене', отглаголно съществително от *dikmek* 'шия'.

дѝклям таен зидарски говор 'искам, желая' (Кривопаланско; Шлегово, Кратовско), **дѝклам** 'разбирам' (Дебърско). — Произв.: *дѝкляч* 'просяк' (ЮЗ). — Неясно.

дикльо̀нин 'висок мъж', **дикльо̀ница** 'висока жена' (Банско). — Вероятно от **дѝкльо*, произв. от диал. *дик* 'див' (вж.), срв. *дикьо*, или от **дѝкльо*, произв. от диал. *дик* 'изправен' (вж.); за образуването срв. думи като *галфо̀н, фанфаро̀н.*

дикта̀тор 'управник с неограничена власт' (Ботев), **диктату̀ра** (Ботев); стб. **диктаторъ** (Ман. хр.). — Произв.: *дикта̀торски* (Ботев), *дикта̀торство, дикта̀торствувам.* — В новобълг. заето чрез рус. от лат. *dictator, dictatura*, произв. от *dicto* 'казвам; заповядвам', а в стб. от гр. *δικτάτωρ*.

дикту̀вам 'чета текст, който други записват; налагам, заповядвам', **дикто̀вка** 'диктуване на текст' (Ботев). — Произв.: *издикту̀вам; продикту̀вам.* — От рус. *диктова́ть, дикто́вка*, заето от фр. *dicter* също, срв. *дикция.*

дѝкция 'художествен говор'. — От лат. *dictio*, произв. от *dico* 'казвам, изговарям'.

дѝкьо частица при обръщение към жени (Трън). — Може би от *дик* 'див' (вж.), срв. обръщения като *дивекѝня, дѝвчо, глу̀пчо.*

дѝкю 'което следва да се даде, полагаемо' (Странджа). — Вж. *дѝкис.*

дѝла 'ни(то)': *не съм чу̀бра ни видѐло, | дѝла да съм посѐяло* (Кутугерци, Кюстендилско), **дѝле** (Батановци, Пернишко). — От тур. *değil* 'не', срв. *дилки, дилми.*

дила̀ф 'дълги щипци за огън, маша̀' (Изт), също **дила̀в**, членувано *дила̀вя*, **диля̀й** (Дивдядово, Шуменско). — От нгр. *διλάβι(ον)*, съставено от *δι-* 'две' и *λαβή* 'дръжка, хващане'.

дилбѐр нар. поет. 'очарователен, хубав (обикн. за любовница, изгора)', 'хубост' в нар. пес. (Кривонос, Брезнишко). — Чрез тур. от перс. *dilber* също, букв. 'който взема сърцето', съставено от *dil* 'сърце' и *ber* от *berem* 'вземам', *burden* 'нося'.

дилѐма 'две възможности, една от които трябва да се приеме'. — Чрез рус., нем. или фр., от лат. *dilemma*, а то от гр. *δίλημμα*.

дилета̀нт 'не вещ, любител'. — Произв.: *дилета̀нтка, дилета̀нтски, дилета̀нтство.* — Чрез рус. или нем. *Dilettant* от итал. *dilettante*, произв. от *dilettare* 'забавлявам се', лат. *dēlecto* също.

диликмѐрим се 'готвя се, чакам удобен момент' (Доброславци, Софийско). — Неясно.

дилѝмка 'тънък резен хляб' (Бобошево, Станкедимитровско; Софийско, Радомирско), **дилѝнка** (Доброславци, Софийско). — От тур. *dilim* 'резен, порезница, филия' и бълг. *-ка* по *филий-ка, резен-ка*; заето и в срхр. *дилум.*

дилинджѝя 'просяк' в нар. пес. (Софийско), **дилинжѝе** 'лъжец' (Смолянско). — Произв.: *дилѝнджим* 'моля се' (Говедарци, Самоковско). — От тур. *dilenci* 'просяк', *dilenmek* 'прося'.

дилинѝща 'деца' (Брацигово, Пещерско). — От циг. *дилинò* 'глупав, луд', отдето и в гр. *ντιλινός* 'див, луд', вж. К. Костов, ИИБЕз 4, 1956, 416, начално 'палавник, немирник'; семантично срв. бълг. *лудѐтина.*

дилѝнка, вж. *дилѝмка.*

дѝлка 'плат за черга' (Нова Надежда, Хасковско), **дѝлкя** 'нишка' (Радуил, Самоковско; Софийско; Брезнишко; Сопица, Брезнишко), **дилкя** 'част от къделя с вълна; кичур коса' (Доброславци, Софийско), 'снопче нишки или сламки; стръкове в снопче' (Банско); стб. **днлка** 'повод, юзда': **вндѣ дръжѧщѫѧ днлкы конѣ его** (Ман. хр.). — Неясно. Едва ли във връзка с рус. диал. (в сев. руски говори в Архангелск и Вологда) *диль* 'нова рибарска мрежа още не употребявана; семенна чушулка на мак'.

дѝлки, дѝлки ли 'камо ли, какво ли' (Котеновци, Ломско; Самоков; Иваняне, Софийско; Литаково, Трудовец, Ботевградско; Веригово, Карловско; Габрово), **дѝлким** (Новосел, Пловдивско; Софийско; Лазарци, Еленско; Топчии, Разградско). — От тур. *değil* 'не' и *ki* 'кой, що' от перс.; срв. *дѝла, дѝле.*

диллѝ диал., междум. за наподобяване свирня на гайда. — Звукоподраж.

дѝлми 'нали' (Воденско, Леринско, Валовишко, Дебърско; Родопите), 'нима' (Крушово, Прилепско). — Вж. *дѐлми.*

дилфѝл 'вид цвете с жълти цветчета и перести листа' (Сърбѐ, Севлиевско). — Вероятно с метатеза и асимилация от *трифил* 'детелина' (вж.), с озвучаване на началната съгласна, характерно за гръцки заемки.

дилчѝк 'език на звънец' (Веригово, Карловско), **дѝлчик** 'мъжец, Uvula' (Охрид), 'тока на колан' (Хасковско). — От тур. *dilcik* също, букв. 'езиче', умал. от *dil* 'език', срв. *езѝче* 'мъжец'.

диля̀кам диал. 'коря някого', вж. *деля̀кам.*

диля̀нка, вж. *деля̀.*

дим 'пушек', мн. ч. **дими** в нар. пес. (Бояджик, Ямболско), 'къща, дом': *ваше е селò големò, | сто и педесѐ дѝмове* (Кътина, Курило, Софийско), таен дръндарски говор 'брашно' (ЮЗ) (понеже е от дребни частици като дим); стб. **дымъ** (Син. пс., Син. тр., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *димѐж* 'дим' (Станкедимитровско; Камен връх, Елховско), *димня* 'дивня' (Момчиловци, Соколовци, Смолянско), *дѝвня* 'прозорче на покрива на стара къща; изобщо стара къща' (Яворово, Асеновградско), 'малко прозорче, което са правели над огнището в комина

на старите къщи, за да прониква светлина' (Славеино, Смолянско) (от *дѝмня* с *мн* > *вн*, за което срв. диал. *тѐвно* от *тѐмно*), *дѝмен, дѝмест, димлѝв, дѝмник* 'отвор над огнище' (Дебърско), *дѝмнина* (вж.), *дѝмов, димѝлек* 'непоносим дим' (Кесарево, Търновско), *димя̀, димя̀сам, димя̀свам* 'изпълвам с дим'; *бездѝмен; задимя̀, задимя̀вам; издимя̀ (се); надимя̀, надимя̀вам; одимя̀, одимя̀вам.* — Срхр. *дѝм*, словен. *dim*, рус. *дым*, чеш. *dým*, словаш., пол., горлуж., доллуж. *dym*. — Сродно с лит. *dúmai* 'дим', латв. *dūmi*, стпрус. *dumis*, гр. *θυμός* 'душа̀, дух, мисъл', лат. *fūmus* 'дим', стинд. *dhūma-* 'дим'. — Заето в алб. *dim* 'натурален данък' (Селищев, Слав. нас. 181).

дѝмана таен шивашки говор 'година' (Дебърско). — Може би от алб., срв. алб. *dimër* 'зима'.

дѝмен в нар. песни и баяния 'дивен, чуден': *димна брадва, дѝмни пърти, димна кошара* (Сърбѐ, Севлиевско), *в димнята града дълбока* (Гюмюрджинско), *димна юдо самовило* (Рила), *дѝмна юда* (Странджа), *дѝмно равнò Загòре* (Суходол, Г. Богров, Софийско), *димно Косово* (Обрадовци, Софийско), *димни Марко* (Емборе, Кайлярско). — От *дѝвен* 'чуден, чудно хубав' с диалектна асимилация *вн* > *мн*.

димѐн 'кормило на лодка' (Черноморието). — Вж. *дюмѐн*.

дими 'щом като, тъй като, понеже' (Щипско). — От *дилми* (вж.).

димиджѝя 'бяла димиена дреха': *преоблечено, пременено, / сѐ със бели димиджѝи* (Търновско). — От тур. *dimicik*, косв. форма *dimiciği*, умал. от *dimi*, вж. *димѝя*.

димикатòн 'вид европейски тесен плат на ивици' (Тетевен), **демѝкотòн** 'плътен памучен плат, обикн. примесен с копринена или вълнена прежда' (заето направо от фр.). — Произв.: *димикатòнен (димикатòнено елѐче)* (Градец, Котленско). — Чрез рум. *dimicaton* с промени на неударените гласни от рус. *демикотóн*, а то от фр. *demicoton* също, съставено от *demi* 'полу' и *coton* 'памук, памучен плат'.

димискѝя са̀бля нар. поет. 'сабя дамаскиня' (Връбница, Софийско), **са̀бля димизгѝя** (Софийско), **димѝшкия са̀бя** (Галичник, Дебърско). — Чрез тур. от араб., срхр. *димѝскија, димѝшкија*, вм. *дамаскѝня*.

димита̀р 'гобленен бод на шевица' (Говедарци, Самоковско). — Произв. от **димѝт* (вж. *димѝтен*) и наст. *-ар*.

димѝтен нар. '(за плат) тъка̀н с четири нищелки', **дѝмятен** (Градец, Котленско), **дѝметен** (Кадъкьой, Одринско; Новопазарско). — От гр. *δίμιτος* 'тъкан, плат', съставено от *δι-* 'две' и *μίτος* 'вътък; конец, нишка, жичка' (Скорчев, ръкопис); заето и в срхр. *дѝмит* (вече остаряло) 'мъхесто ленено или памучно платно; платно с цветни тъкани шарки'.

димитрѝо 'птица авлига' (Кюстендилско Краище). — Звукоподраж., сближено с *Димитър*.

Димѝтровден 'народен празник 8 ноември (25 октомври ст. стил)', **димѝтровски мѐсец** 'октомври месец' (Българи, Мичуринско; Узункюприя, Визенско), **димѝтровче** 'вид хризантема, Chrysanthemum indicum', **димѝтрѝче** (Бели Осъм, Троянско; Бериево, Севлиевско; Тетевенско, Еленско), **димѝтриче** 'цвете димитровче' (Севлиевско), **димѝтрише** 'димитровче' (Галата, Тетевенско), **димѝтровка**

'димитровче' (Раданово, Търновско). — Тези думи стоят във връзка с *Димитр(овден)*, понеже цветята цъфтят около този празник; *димѝтровски (мѐсец)* 'октомври' (СЗ; Българи, Мичуринско; Асеновградско; Първомайско; Смолянско, Дедеагашко; Драмско; Сухо, Солунско; Чопкьой, Узункюприйско; Блаца, Яна, Ятрос, Визенско), *димѝтро(в)скят* (Странджа), *митровденски* (Назърица, Босилеградско; Николаево, Г. Диканя, Радомирско; Пчеларево, Кърджалийско; Тънково, Хасковско; Крумово, Ст. Караджово, Елховско), *мѝтров* (Бобощица, Дреновяне, Корчанско; о-в Ахила в Преспанското езеро; Охрид; Жужолци, Костурско: м. ноември), *мѝтровски* (Неволяни, Леринско), е наречен така, понеже през него се пада *Димитровден*. — От ЛИ *Димѝтър*, нар. и остар. *Димитрия*, заето от гр. *Δημήτριος*, стгр. *Δημήτηρ*, буквално 'земя-майка'.

димѝшкия са̀бя, вж. *димискѝя са̀бля*.

димѝя диал. 'четворно тъкан домашен вълнен плат; нетепан шаяк; потури от такъв плат'. — Произв.: *димѝен, димѝйи* 'димиени гащи' (Булгаркьой, Малгарско). — Чрез тур. *dimi* 'вид гъсто тъкан плат' от гр. *δίμιτος*, срв. *димѝтен*, вж. Berneker 200, Lokotsch 42, N 521.

димлюс, див димлюс 'блатна коприва, Lycopus europaeus' (Кукуш), 'бъзовлек, Salvia pratensis' (Гевгели), диал. 'див джоджан, Mentha silvestris'. — Неясно.

дѝмнина старинно 'данък за сграда'; стб. **дꙑмьнина** (Константин Тих, 1277). — Произв. от *дим* (вж.), особено в значение 'къща, дом'; за образуването срв. *броднина, тревнина* и други старинни думи за данъци.

димрѝт 'вид черно винарско грозде' (Варна, Лом). — Вероятно от гр. *θυμβρίτης οἶνος* 'вино подправено с растението *θύμβρα*', срв. *димя̀т*.

дѝмски нар., поет. '(за вино) който омагьосва, опиянява': *дѝмско вино, дѝмско търкалд* 'вид есенно цвете' (Галата, Тетевенско), *от Дима димска ракия* (Сгледници, Елинпелинско), *димско вино* (Болярово, Асеновградско). — Неясно. Може би във връзка с име на град.

димьо̀свам се, димьо̀сам се 'махвам се, омитам се' (Станкедимитровско). — Произв. от *дим* (вж.); начално значение 'пръсвам, разсейвам се, изчезвам като дим'.

димя̀нка 'сушено и пушено месо'. — Произв. от гл. *димя̀* с наст. *-ян-ка*; начално знач. 'месо, което е стояло на дим', срв. *пу̀шено месо̀, пу̀шена сланѝна*, от гл. *пу̀ша* 'димя'.

димя̀т, дамя̀т 'вид бяло грозде с бели топчести зърна; вино от такова грозде'. — От гр. *θυμιατός* 'тамян', поради това, че гроздето издава слаб мирис на тамян; за образуването срв. *кру̀ша тамя̀нка* (Елинпелинско).

дина̀мика 'дял от механиката, който изучава законите на движението', **динамѝзъм, динамѝчен, динамѝчески**. — Чрез рус. или нем. от гр. *δυναμικός* 'силен, могъщ', произв. от *δύναμις* 'сила, мощ, възможност'.

динамѝт 'вид взрив с нитроглицеринен състав'. — Произв.: *динамѝтен*. — Чрез рус. или нем. *Dynamit*, създадена от Нобел през 1866 г., по гр. *δύναμις* 'сила', срв. *дина̀мика*.

динàмо 'малка машина за произвеждане на ток'. — Произв.: *динàмомашùна, динàмомèтър, динàмомотòр.* — От нем. *Dynamo*, съкратено от производни като *динамомашина* и др., от гр. *δύναμις* 'сила, мощ, възможност'.

дùнар 'югославска парична единица'; стб. **дннарь** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **дннарь, дннаръ** 'метална пара, монета' (Ман. хр.), **дннарнонъ** (Супр.). — Чрез гр. *δηνάριον* от лат. *dēnārius*, произв. от *decem* 'десет'; в новобълг. е заето от срхр.

динàстия 'царски, владетелски род' (Ботев), **династùчен.** — Чрез рус. *динáстия* от лат. *dynastia*, заето от гр. *δυναστεία*, произв. от *δύνασις* 'сила, мощ, политическа сила'.

дингага 'гъсеница' (Дедеагашко). — Срв. тур. диал. *gongalak, göngalak, kongalak* 'гъсеница'.

дингùл 'ос на кола' (Изт), подиграв. 'висок човек'. — Произв.: *дингиллùк* (Махалата, Плевенско), *дингинлùк* 'желязо за оси' (Трънчовица, Никополско; Попина, Силистренско), *дингùл-ахмет* ирон. 'много висок човек' (Странджа). — От тур. *dingil, dingillik* също.

дингогозлия 'горд' (Едоарце, Тетовско). — Може би първата част е тур. *din* 'вяра, религия', а втората прил. от **гогоз*, което е неясно.

диндя̀кам 'подмятам дете на ръце' (Шумен), **диндя̀кам се** 'друсам се, люлея се' (Шумен). — Звукоподражателно, срв. *дùнкам* от същия произход.

динк 'мелница за ориз, смрадлика, барут и др.' (ЮЗ), **дùнка** (СЗ, Зап), **дùнкя** (СЗ), с *-кя* под влияние на предходното *и*, срв. *свùнкя*, МИ *Дùнката*, Пазарджишко. — От тур. диал. *dink* също; второто със завършек под влияние на думи като *воденùчка, мѐлничка* и др.

дùнкам 'друсам дете на ръце' (Търново). — Звукоподраж., срв. *диндя̀кам.*

динскù нар., поет. 'димски': *динско вино* (Заселье, Свогенско; Първомай; Хасково). — От *дùмски* (вж.).

динч диал., рядко 'силен, як'. — От тур. *dinç* също.

диньò 'свят, вселена' (Родопите), вж. *дюня̀.*

дùня 'любеница, Citrullus vulgaris', 'пъпеш' (Щип, Пирот, Стакевци, Белоградчишко; СЗ). — Произв.: *дùнен, дùнче* 'раст. Sanguisorba minor' (Г. Желязна, Троянско; Телец, Разградско), *дùво дùнче* 'раст. дива краставица, Ecbalium elaterium', *дùнка* диал. 'динче'. — Срхр. *дùња* 'пъпеш', словен. *dinja* 'пъпеш', рус. *дыня* 'пъпеш', чеш. *dýne*, 'пъпеш, тиква'. — От праслав. **dynja*, произв. от гл. *duti* 'надувам', срв *дỳя*, с наст. *-ùня*, както *смокùня.* Начално значение 'издут, изпъкнал, обьл плод', вж. M i k l o s i c h (у B e r n e k e r, SEW 1, 250), П р е о б р а ж е н с к и, 2.6 и H o l u b - K o p e č n ý 112. Изхождайки от факта, че имената на много южни плодове са заети в славянските езици, K n u t s s o n, ZfslPh 4, 383 сл., смята, че праслав. **dynja* чрез развоя **dūnja* < **gdūnja* < **kъdūnja* е от лат. **cydonea (māla)*, от гр. *κυδώνια μᾶλα* 'кидонска ябълка' от гр. Кидон на Крит. За фонетичната страна срв. бълг. *Видин*, србълг. **Бъдынъ** от лат. *Bonōnia*, срв. V a s m e r, REW 1, 385, S ł a w s k i 186.

диодòрки 'крака' (Шишковци, Кюстендилско). — Може би експресивна дума, вероятно във връзка с гр. *δίοδος* 'преминаване'.

диòла, вж. *дивòлкя.*

диòптър 'мярка за оптическа леща'. — Чрез нем. *Diopter* или фр. *dioptre* от гр. *δί-οπτρον* 'огледало'.

дип разг. 'много, доста, твърде', рядко, диал. 'дъно', 'най-долните листа на тютюнево стъбло' (Средни Родопи), 'количество зърнени храни, колкото поема дъното на една крина' (Странджа). — От тур. *dip* 'дъно, основа', срв. тур. *dip diri* 'съвсем здрав', вж. и *дипче.*

дùпка 'мотика за окопаване на царевица' (Лозенградско). — Неясно.

дùпла[1] 'гънка', 'копа буков листников фураж' (Бериево, Севлиевско), 'планинска гънка, стръмнина' (Кичевско; Порече, Кичевско), 'навиляк улегнало сено' (Ботевград), 'пласт сено' (Кичевско), 'част от килим, широка колкото тъканото на разбоя' (Тиквеш), 'къс нескроен шаек или платно' (Ерменкьой, Узункюприйско), таен дръндарски говор 'завивка' (Либяхово, Гоцеделчевско), таен говор 'връхна дреха' (ЮЗ), **дùпло** 'стара булченска носия; скъпо и прескъпо' (Средни Родопи), **диплò** 'одеало, черга от два плата' (Банско), 'странична и долна гънка на сукман' (Гулица, Поморийско). — Произв.: *дùпля* 'гъна, сгъвам, свивам; събирам на купчина (листа, сено, тютюн, шума)', 'събирам шума на листник' (Севлиевско), *дùпленка* диал. 'седянка, на която диплят тютюн' (Рила), *дипленùк, дипленùца* 'нещо сгънато на дипли', истор. 'горна дреха, която се спуща на едри гънки', *диплùци* 'прътове, с които се заплита дъно на кош' (Странджа), *сàбя дипленùца, диплянка* 'връзка изгледи, картинки, които се сгъват', *диплàт* 'надиплен, сгънат' (Булгаркьой, Кешанско), *диплàр* 'домашно вълнено одеало от три плата' (Девинско), 'козяк с няколко ивици' (Лиляково, Пловдивско), *диплàрка* 'малка черга от два плата' (Банско), *диплòсам, диплòсвам* 'удрям (по главата)' (М. Търново; Кесарево, Горнооряховско), 'сгъвам дрехи' (М. Търново), 'дипля' (Бесвина, Леринско), *дùпъл* 'двоен' (Средни Родопи); *задùпля, задùплям; издùпля, издùплям; надùпля, надùплям; предùпля, предùплям; раздùпля, раздùплям; сдùпля, сдùплям; удùпля, удùплям.* — От гр. *διπλα* 'гънка', *διπλός* 'двоен, удвоен' и от аористната основа на гл. *διπλώνω.*

дùпла[2] 'тибла в бъчварството' (Брусен, Тетевенско). — Произв.: *диплòсам, диплòсвам* 'слагам дипли' (Търновско). — От *дùбла* (вж.), срв. и *тùпла, тùбла.* Фонетичните варианти се дължат на немски диалектен изговор.

дùплоз, -и мн. 'купчина нагънати завивки, дрехи и постилки' (Котел; Еленско). — От гр. *διπλός* 'двоен, нагънат, сдиплен', срв. *дùпла.*

дùплома, рядко **дùплом** 'свидетелство за завършено училище, за награда и др.'. — Произв.: *дùпломен, дипломùрам.* — Направо от гр. *δίπλωμα* също, буквално 'сгънато на две', заето като училищен термин през Възраждането; според Б. Цонев, Слав. глас I, 1902, 1, 36 и сб. Медведев, 1922, 39, бълг. *дùплом* е от руски *диплóм.*

дипломàт 'правителствен представител на една държава в друга' (Ботев). — Произв.: *дипломàтски, дипломàтка, дипломàтика, дипломатùчен, дипломатùчност, дипломатùчески, дипломàтствувам.* — Чрез рус. *дипломàт* от нем. *Diplomat* или фр. *diplomate*, образувано от книж. лат. *diplomaticus*, от един произход с *дùплома* (вж.).

дипломàция 'външна международна политика на една държава' (Ботев). — От фр. *diplomatie*, произв. от *diplomate*, в ж. *дипломàт*.

дипсѝз 'лош, пакостлив, проклет' и **дипсѝзин** 'лош, проклет човек' (Странджа). По народна етимология от тур. *dipsiz* 'бездънен', а в същност от *edip-siz* от араб. *edip* „благовъзпитан, учтив".

диптя̀н 'напълно, съвсем' (Българи, Мичуринско; Странджа), **диптèн, диптèн дибидюс** (Трънско). — От тур. *dipten* падежна форма (букв. 'из дъно') от *dip* 'дъно'.

дѝпче, дѝбче 'задна част на рибарска мрежа влак, където се събират рибите' (ЮЗ). — Умал. от *дип*, от тур. *dip* 'дъно'.

дипчѝк диал. 'приклад на пушка; дръжка на пищов', **дипчу̀к** 'чуканче, на което е подпряна хурка' (Тотлебен, Плевенско). — От тур. *dipçik* 'приклад на пушка', произв. от *dip* 'дъно'.

дирèк разг., диал. '(дървен) стълб'. — Произв.: *диван дирèк* 'главен стълб, дирек в таван' (Брусен, Галата, Тетевенско), *кюшèтен дирèк* 'дирек в ъгъл на таван' (Брусен, Тетевенско), *сòлунски дирèци* тарик. говор 'дебели крака', *тутун дирек* 'вид детска игра' (Щип), *дирèчка* умал. (Аспарухово, Провадийско), *дирекли̇̀я* (вж. и *дерекли̇̀я*). — От тур. *direk* също.

дѝрек нар. 'много добре, на място' (Доброславци, Соф.). — Тур. от араб. *dirayet* 'способност'.

дирèктор 'административен ръководител на учреждение, на институт'. — Произв.: *дирèкторка, дирèкторски, дирèкторство*. — Чрез рус. или нем. от лат. *dīrector*; срв. от същия произход *рèктор*.

дирèкция 'канцелария на директор; управление на ведомство, на учреждение' (Ботев). — Произв.: *дирекциòнен*. — Чрез рус. и пол. от лат. *dīrectīo*.

дирèнь, дирей 'вид (сенарска) вила' (ЮИ Тракия), **дерèнь** 'вилица' (ЮИ). — Произв.: *диренджѝя* 'който работи с вила на гумно'. — От тур. *diğren* също; *дирей* е вероятно от **дирейн* < *дирень*.

диригèнт 'който дирижира хор или оркестър'. — Произв.: *диригèнтка, диригèнтски, диригèнтство*. — Чрез нем. *Dirigent*, книжовно образувана през 16 в. от лат. *dirigo* 'ръководя, управлявам'.

дирижàбъл 'управляем балон'. — От фр. *(ballon) dirigeable* '(балон) който може да се управлява'.

дирижѝрам 'ръководя хор или оркестър'. — Чрез фр. *diriger* от лат. *dirigo*.

дирѝмани 'късове, парчета' (Дебърско). — Неясно.

дирѝя 'широка мотика' (Смилица, Могилица, Кошница, Арда, Смолянско). — Неясно, вероятно тур.

дирлѝк 'добри обноски, живеене' (Нови Пазар; Кочово, Преславско). — От тур. *dirlik* също.

дирнèк 'дневна тлъка; дневна стая' (Кочово, Преславско). — От тур. *dernek* 'забава; събрание', с редукция на неударено *е* > *и*.

дирно̀свам, дирно̀сам 'извивам с коване дъно на меден съд' (Бериево, Севлиевско). — Неясно.

диршда̀н 'по-голям калъп за обуща' (Русаля, Търновско). — Неясно.

ди̇̀ря 'следа'; стб. **дирѩ** 'цепнатина' (Зогр.), **дирѧ** 'цепка, цепнатина' (Мар.). — Произв.: *вра̀нска ди̇̀ря* 'вид шарка по булчинска забрадка' (Каяджик, Димотишко), *мага̀решка ди̇̀ря* 'раст. подбел, Tussilago farfara' (СИ), *ди̇̀рен* диал. 'последен, заден' (СИ), 'следващ' (Градни̇̀ца, Севлиевско), *ди̇̀рник* 'задник', *ди̇̀рнишки = ди̇̀рнишко̀м* 'наназад' (Бериево, Севлиевско), *ди̇̀рница* 'задна част (на дреха), задница' (Бели Осъм, Троянско), *ди̇̀рничка* 'килер за дрехи' (начално значение 'стаичка, която се намира в *ди̇̀рната* част на къщата)' (Чифлика, Троянско; Ловешко), 'задна част на пещ' (Жеравна, Котленско), *ди̇̀рба* 'следа, диря' (Подгумер, Софийско), *ди̇̀рка* 'всяка от успоредните линии за украса на мъжки или женски колан' (Трънчовица, Никополско), 'следа, диря от стъпки на човек или дивеч' (Стърница, Кръстица, Ардинско; Смолянско; Габрово, Ксантийско), *кучешките дирки* 'вид шарки по торби и цедилници' (Галата, Тетевенско), *ди̇̀рчинка* 'диря, стъпка' (Новопазарско), *диру̇̀га* 'ровина от порой' (Търново; Могилово, Чирпанско), диал. 'коловоз; следа, диря', *дирлю̇̀га* 'ровина от порой' (Никюп, Търновско), *диру̇̀жка* диал. 'пукнатина на устна'; *нади̇̀ре* 'назад' (Зап) (стб. ***на дирѣ**), *отди̇̀ре, отди̇̀рен, поди̇̀р* (стб. ***подирѣ**, за образуването срв. *по̀сле* от по-старо *послед*, стб. ***послѣдъ**, буквално 'подир следите, по следите'). — Срхр. *ди̇̀ра* 'дупка; цепнатина', рус. *дира́* 'цепнатина, дупка', чеш. *díra* 'дупка'. — Произв. от многокр. форми *-дирам* от гл. *дера̀* (вж.); с друга отгласна степен срхр. *дѐра*, словен. *dēra*, пол. *dziura*. Началното значение 'цепнатина' е запазено в старобългарски и в останалите славянски езици; в новобълг. е развито значение 'следа' вероятно от езика на ловците. Значението на бълг. *ди̇̀рен* 'заден' е вторично, възникнало от значението 'следа, ровинка от колело на кола', т. е. това, което остава *зад, след* колата = нещо отзад, отдире. — Заето в рум. *dîră* (M i - h ă i l ă 55).

ди̇̀ря 'търся'. — Произв.: *доди̇̀ря; зади̇̀ря, зади̇̀рвам, зади̇̀рям, задирли̇̀в* 'закачлив', *зади̇̀рка* 'мома, която се задиря с някого'; *изди̇̀ря, изди̇̀рям, изди̇̀рвам; поди̇̀ря, поди̇̀рям, поди̇̀рвам; приди̇̀ря, приди̇̀рям, приди̇̀рвам, приди̇̀рвам се* 'помолвам настойчиво' (Банско); *разди̇̀ря се, разди̇̀рям се*. — Срхр. *ди̇̀рати* 'закачам, пипам, досягам'. — Произв. от същ. *ди̇̀ря* (вж.), начално значение, 'вървя по следите, по дирите на нещо', от тук 'търся' е образувано вероятно направо от гл. **-дирам*. Същото се отнася и до бълг. *зади̇̀ря, зади̇̀рвам* 'задявам, закачам'.

диса̀ги 'вид двойна торба за носене на рамо или на седло', диал. **диса̀га, диса̀г** (Елена, Бяла; Странджа), тайни говори **диса̀зи** 'мъде' (ЮЗ; Либяхово, Гоцеделчевско). — Произв.: *дя̀дови диса̀ги* диал. 'вид киселец, Rumex alpinus'; *придиса̀ча, придиса̀чам, придиса̀чвам* диал. 'замятам нещо на рамо', *придиса̀чам се, придиса̀ча се* диал. 'надвесвам се'. — От нгр. *δισάκκι* също, съставено от *δι-* 'две' и *σακκί* 'чувал, малка торба', стгр. *σάκκος* 'чувал, торба', заето от семитски, срв. финик. *śaq* 'козиняв плат, чул'. От гр. е заето с форма *дисак* > *дисаг*, на което мн. ч. е подведено по типа *ковчег / ковчези*; от същото *дисак* > *дисаг* е възникнала двойнствена форма *дисага*, както *рог — рога*, което е схванато като същ. от ж. р. и от там се е получило мн. ч. *диса̀ги*.

дѝсам 'кихам' (Трънчовица, Никополско). — Срв. срхр. *ди̏сати* 'дишам', новообразуване от *ди̏хати*. Би могло да бъде звукоподраж.

дисѝовски прѐсяк 'неканен гост' (Тетевен). — Неясно. Вероятно от МИ.

диск[1] 'кръг'. — Произв.: *дѝсков, дискотѐка* (от фр. *discothèque*). — Чрез фр. *disque* и лат. *discus* от гр. *δίσκος*, произв. от *δικεῖν* 'хвърлям'; срв. от същия произход *дѝскос, дъска̀*.

диск[2] 'дискос' (Бесвина, Леринско). — Направо от гр. *δίσκος*, вж. Ал. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 344.

дѝско 'табла за събиране парична помощ в черква; помощ, събирана от богомолци в черква' (Странджа). — Вж. *дѝскос*.

дѝскос черк. 'метален поднос', 'поднос за сладко и др.' (Станкедимитровско; Велес). — От гр. *δίσκος* също.

дискъ̀сия 'публично разискване по научен въпрос'. — Произв.: *дискусио̀нен*. — Чрез рус. нем. или фр. от лат. *discussio* 'разискване, спор'.

дислиджѐ? 'грапа' (Копривец, Беленско). — От тур диал. *dişlice* също, произв. от *diş* 'зъб', срв. *дѝшлиджа*.

дислю̀к 'вид горна женска дреха' (Копривщица). — От тур. *göğüslük* = диал. *döşlük* 'нагръдник; (детска) престилка', срв. *гюс, гислю̀к*.

диспансѐр 'медицинско учреждение за лекуване и предпазване от социални болести'. — Чрез фр. *dispensaire* от англ. *dispensary*, произв. от гл. *dispense* 'управлявам', зает от лат. *dispēnso* 'управлявам, ръководя'.

диспѐчер 'разпоредител'. — Произв.: *диспѐчерски*. — Нова заемка чрез рус. *диспетчер* < англ. *dispatcher*, производно от гл. *dispatch* 'изпращам', исп. *despachar* или итал. *dispacciare* от къснолат. *dispacto*, лат. *dispingo*, произв. от *pango* 'отвързвам; изпращам', вж. Т. Сарафов, БЕз 6, 1956, 382.

диспу̀нт, вж. *деспо̀нт*.

дисциплѝна 'подчинение на установен ред; дял от наука; отделен вид спорт'. — Произв.: *дисциплина̀рен, дисциплина̀рност, дисциплинѝрам, дисциплинѝраност*. — Чрез рус. от лат. *disciplīna*.

дѝта таен говор 'ден' (ЮЗ). — От алб. *ditë* също.

дѝфон, дѝфън 'вид рибарска мрежа' (Плевенско; Ловешко; край Дунава; СЗ), **дифа̀н** (Несебър), **дѝфана** (Созопол). — От гр. *δίφανα*, мн. ч., с начално значение 'видим, ясен; външна част', вж. Kahane-Tietze 506, 592, срв. гр. диал. *φανά* 'широката част на мрежа'.

дифтерѝт, дифтѐрия 'болест лошо гърло'. — Произв.: *дифтерѝтен, дифтѐриен*. — Чрез рус. *дифтерит, дифтерия* или фр. *diphthérite, diphthérie*, образувано като медицински термин през 19 в. от гр. *διφθέρα* 'кожа'.

дифтик 'покривало' (Кичевско). — От тур. **diftik* от *tiftik* 'вид вълна', вж. *тифтѝк*.

дѝхам, дѝхвам, дѝхна 'дишам' (Зап; Сярско; Смолянско, Ардинско, Асеновградско), **дихтя̀** 'дишам тежко' (Странджа); стб. **дыхати, -шѫ** и **-хаѭ** (Зогр., Мар., Асем., Супр., Ман. хр.), **дыханиѥ** (Син. тр., Супр.), **дыханїє** (Ман. хр.), **дыханиѥмь** (Ман. хр.), **издыханиѥ** (Син. тр.), **издыхати** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **отъдыхати** (Супр.), **съдыханиѥ** (Супр.), **въздыхати** (Зогр., Мар., Супр.), **въздыханиѥ** (Син. пс., Син. тр., Супр.). — Произв.: *дих* 'дъх' (Рила, Воден), 'прах': *диф не дигай* (Крушово, Прилепско), *ди(х)а̀* 'дъх, издишване' (Чешнегирово, Пловдивско), *диха̀ние* диал. 'живо същество', 'животно' (СЗ), 'дух, вампир' (Ловеч), *дихчинѝ* 'зверове' (Хасковско), *дихтя̀* диал. 'дихам, пръхтя', *дѝ(х)а, жива диха* 'дъх' (Банско; Хвойна, Асеновградско; Тетевен) (в стар. р. пад. за отрицание, възникнало от израза *няма жива диха* 'няма никой'), *диха̀телен*; *въздиха̀ние* остар. (заето от рус *воздиха́ние*, а там от стб.); *надѝхам, надѝхвам*; *ѐтдих, отдѝхна, отдѝхам* диал. — Срхр. *дѝхати, дѝхāм, дѝшēм*, словен. *dȉhati, dîham, dîšem*, рус. *от-дыха́ть*, чеш. *dýchati*, пол. *dychać, dyszę*, горлуж. *dychać*, доллуж. *dychaś*. — С удължена отласна степен на *дух*, срв. и *дъх*. — Заето в рум. *dihánie* 'дишане; живо същество; диво животно; чудак', *a (se) odihni, odini* (M i h ă i l ă 202).

дихтя̀, вж. *дѝхам*.

дѝчо 'вуйчо' (Забърдо, Асеновградско). — Произв.: *дѝчовица* 'вуйна'. — Вероятно кръстоска от *да̀йчо* 'вуйчо' (вж.) и *чѝчо* (вж.).

дѝшам 'поемам и изпущам въздух с гърдите си'; стб. **дыхати, дышѫ** (вж. *дѝхам*). — Произв.: *вдѝшам, вдѝшвам*; *въздѝшам, въздѝшка*; *задѝшам*; *издѝшам, издѝшвам*; *надѝшам се*; *подѝшам*. — Бълг *дѝшам* е кръстоска от стб. **дыхаѭ** и **дышѫ**, вж. *дѝхам*.

диширлѐк 'неспретнат човек, повлекан, чудак' (Момчиловци, Смолянско), 'чудовище' (Смолянско, Ардинско, Маданско). — Неясно, вероятно тур.

дѝшла, вж. *дѝшло*.

дѝшлиджа 'грапа' (Копривец, Беленско), 'хамутчийски уред за стягане на кожи' (Бяла). — От тур. диал. *dişlice* 'грапа със седем или с девет зъба'.

дишлѝи 'плоски клещи' (СИ). — Тур. *dişli* 'зъбест', от *diş* 'зъб'.

дишлѐ 'процеп на каруца' (Банско; Мало Бучино, Софийско), **дѝшла**. — Възприето след Освобождението от рус. *ды́шло*, заето чрез пол. *dyszel* от нем. *Deichsel*. Ударението в *дишлѐ* е подведено вероятно по думата *дървѐ*; *дѝшла* е променило рода си понеже е възприето устно от руски с изговор *ды́шла*.

дѝшото 'вид пролетно жълто цвете, с което лекуват болни зъби' (Галата, Тетевенско). — От тур. *dişotu* също.

диш парасъ остар. 'налог, който турците са събирали от поробеното население, задето са си хабили зъбите, като са ядели даром'. — От тур. *diş hakkı, diş parası* 'данък, пари за зъбите'.

дия̀та 'завещание' (Габрово). — Чрез рум. *diáta* също, или направо от гр. *διαταγή* 'разпореждане, наредба'.

длаб 'издълбано място в дървен предмет за сглобяване с друг'. — Произв.: *дла̀бка* 'дупка (в земята)' (Врачанско, Плевенско; Галата, Тетевенско; Кичевско), 'дъсчица за прикрепване счупена кост' (Странджа), *длабчѝнка* 'трапчинка' (Плевенско), *дла̀бя, дла̀бам, дла̀бвам* 'дълбая', *дла̀бина* 'дълбина, дълбочина' (Прилеп), *длабо̀сам, длабо̀свам* 'завързвам счупено с длабове от липова кора' (Момино, Варненско), *дла̀бувам* 'правя длабове' (Копривец, Беленско); *задла̀бя, задла̀бям*. — Чеш. *dlab, dlabati*, рус. *доло́бка* 'пътека'. Словен. *dlábiti* 'грабя' спада вероятно тук, но е твърде отдалечено по значение. — Сродно с *дълба̀я*, но с друга степен на коренната гласна, вж. *длъб*.

дла̀вя 'спохождам, ходя от време на време' (Странджа). — Може би от **гла̀вя* 'забивам се, втиквам се', срв. *загла̀вям се, загла̀вка*, с *гл* > *дл*, срв. в говора *дла̀гунь* (вж.) от **гла̀гунь*; вж. *глава̀*.

дла̀га 'шина, с която се привързва счупена кост' (Ситово, Пловдивско; Асеновградско, Широколъшко, Смолянско, Ардинско, Маданско). — Произв.: *длаго̀свам* 'шинирам счупена кост с длага'. — По всяка вероятност от *дла̀бка* също (вж. *длаб*), начално **длаб-ъка, *длаб-ька*, но звуковите промени остават неясни.

дла̀гунь 'езиче на звънец или хлопка, хлопатар' (Странджа). — По всяка вероятност от **глагул* < *глагол* с *гл* > *дл* (срв. *глъбок* > *длъбо̀к, дъло̀ок*) и *л — л* > *л — н* поради дисимилация, вж. *гла̀горъц*.

дла̀ка 'козина' (Ботевград, Прилеп, Трънско; Големаново, Кулско), 'тяло на човек или животно' (Радуил, Самоковско), 'изглед, вид на човешко лице' (Софийско, Брезнишко; Церецел, Свогенско; Берковско; Ботевград). — Срхр. *дла̏ка* 'козина, косми; дребни рибни кости', словен. *dláka* 'козина'. Среща се само в южнославянските езици, поради което може да се възведе към праслав. **dol-kā* и **dlākā*. В първия случай B e r n e k e r, SEW 1, 208, съпоставя с лит. *dė́lka, dė́lkas* 'вид въдица'. М л а д е н о в, ЕтР 128, съпоставя със стирл. *delb* 'образ, лик', гр. *δαιδάλλω* 'изработвам изкусно', стинд. *dala-m* 'лист; половина'. Несигурно. За втората част срв. *вълкола̀к*, особено рус. *волкодлак*, чиято форма изключва праслав. **dolkā*, освен ако не е заемка.

длан, мн. **дла̀ни** 'вътрешната част на ръката между пръстите и китката', **дла̀нове** (Суходол, Софийско); стб. **длань** (Син. тр., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *дла̀нка* (Прилеп), *длания̀сам, длания̀свам* диал. 'надебелявам, напълнявам', *дланоѝден, дла̀нче* таен говор 'ренде' (Смолско, Пирдопско) (понеже е равно като длан), *дланчо̀свам* таен говор 'рендосвам' (Смолско, Пирдопско). — Срхр. *дла̏н*, словен. *dlân*, рус. диал. *до́лонь* (по-стара форма на *ладо́нь*), чеш. *dlaň*, пол. *dłoń*, горлуж. *dłóń*, доллуж. *dłoń*. — Сродно с лит. *dė́lna*, латв. *del̃na*. По-нататъшните връзки не са сигурни, вж. V a s m e r, REW 2, 5 сл., S ł a w s k i 147. — Заето в рус. книж. *длань* (от стб.).

дла̀скам 'хвърлям пръчка така, че да пружинира по земята, като се удря ту о единия, ту о другия край' (Кесарево, Горнооряховско). — Произв.: *дла̀сканица* 'детска игра с дласкане' (Кесарево, Горнооряховско). — Вероятно кръстоска от *тла̀скам* (вж.) и *джа̀скам* (вж.).

длето̀, диал. **длѐто, длѝто** (Никополско), **дла̀то, глето, глѝто** 'ръчен железен инструмент за дълбаене'. — Произв.: *длетовѝден, длетцѐ* умал. — Срхр. *длије̏то*, словен. *dléto*, рус. *долото́*, чеш. *dláto*, пол. *dłóto*. — Праслав. **dal-ta* и **del-ta*, отдето бълг. *длато* и *длято (глято)*. — Сродно със стпрус. *dalptan*

'пробоен инструмент, пробой'. — От един произход с *дълба̀я* (вж.). — Заето в алб. *daltë*, рум. *dáltă*, старинни заемки, от времето преди метатезата.

длибо̀к, вм. *длъбо̀к*, вж. *дълбо̀к*.

длъб м. 'дупка в греда и др., длаб' (Беброво, Еленско), **длъб, длъбта̀** (Махалата, Плевенско). — Произв.: *длъбня̀* 'голям дървен чук за набиване на колове' (Ново село, Троянско; Бериево, Севлиевско), *длъбей* 'жлеб на врата или прозорец' (Тетевен). — От *длаб* с *ъ* под влияние на *дълба̀я* (вж.).

длъгла̀ш диал. 'старо месо; мърша, леш'. — От *дръгла̀ш* чрез регресивна асимилация *р — л* > *л — л*, вж. *дръглѝв*.

длъжен, вж. *дълг*.

дна 'болест от пощявка' (Банско). — Мн. ч. от диал. *дно* 'дъно' (вж.), тук в значение 'черво'.

днева̀лен воен. 'дежурен в казарма'. — Произв.: *днева̀лство*. — От рус. *дневальный, днева́льство* от гл. *днева́лить* 'дневален съм', срв. *днева́ть* 'прекарвам еднодневна почивка по време на поход', *днёвка* 'еднодневна почивка по време на поход', произв. от *день*, бълг. *ден*.

днес, днѐска 'през днешния ден', **днес(ка)** (ЮЗ); стб. **дьньсь** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **дьнєсь** (Супр.), **дьнъсьнь** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Супр.), **дьньшьнь** (Супр.). — Произв.: *днѐшен*. — Срхр. *да̏нас*, словен. *dnês, dánes*, укр. *днес*, рус. диал. и остар., поет. *днесь*, чеш. *dnes*. — От стб. **дьньсь** вин. падеж за време, от **дьнь** 'ден' и **сь** 'този'. Прил. **дьньсьнъ** е образувано по **ноштьнъ, вечєрьнъ**, а **дьньшьнъ** по **домашьнъ, домаштьнъ** и под. — Вж. *ден*.

днѝще, вж. *дъно*.

дно диал. 'дъно', вж. *дъно*.

до[1] предлог за означаване на близост; стб **до** (Зогр., Мар., Асем. и пр.). — Срхр. *до*, словен. *do*, рус. *до*, чеш., пол., горлуж., доллуж. *do*. — Сродно с лит. *da* 'към', глаголна представка за перфективация, латв. диал. *da* 'до', с отглас **dō* в англ. *to*, нем. *zu* 'в посока на, към', ирл. *do, du* 'до', лат. *en-do* 'във', ствиснем. *za*, съответно на частицата в гр. *-δε* в думи като *ἔνθά-δε* 'нататък' от *ἔνθα* 'тук, там', *οἶκονδε* 'към къщи', авест. *vaēsmən-da* 'към къщи'.

до[2] 'главно в изрази като *до̀ ща, до̀ ли щеш? до̀ щем* (Асеновградско, Смолянско, Девинско, Ардинско, Маданско) — Съкратено от стб. **донти** 'дойда' (вж.).

до[3] 'основен тон от музикална гама; знак за този тон'. — От итал. *do*.

до̀а 'молитва' (Раостоше, Кичевско). — Чрез тур. *dua* от араб.

доайѐн 'най-възрастният от дипломатическите представители в една столица'. — От фр. *doyen* < лат. *decanus*, вж. *декан*.

доа̀лнува̀м, доа̀лна 'докосвам' (Банско). — От **дохалнувам*, вж. *ха̀лам* 'пипам, докосвам'.

до̀ам 'давам' (Кръстополе, Ксантийско). — В неясна връзка с *да̀вам* (вж.).

дòба нар., поет. 'време, обикн. нощно', главно в израза **късна дòба, дòбо** 'време' (Ново село Видинско; Суходол, Софийско; Кожинци, Трънско). Средният род се дължи на влияние на рода на *време*; стб. **бєздобъ** нареч. 'ненавременно', **нєподобьникъ** 'недостоен човек', **нєподобьнъ** 'недостоен', **нєподобьнѣ** 'недостойно' (Супр.). — Произв.: *подòб* диал. остар. 'начин', *подобàва, подòбен, подòбие, подòбност; сподобѝ, сподобѝвам* диал. 'удостоявам някого с нещо'; *уподобѝ, уподобѝвам; зорнодòба* диал. 'призори'. — Срхр. *дȍба* ж. и ср. р. (м. *дȏб, добо*), словен. *dóba* 'определено време', рус. *дóба* 'време', белорус. *доба* 'характер (на човек)', укр. *дóба* 'определено време, епоха', чеш., пол. *doba* 'време, епоха', горлуж. *dóba* ср. р. — Сродно с лит. *dabar̃* 'сега', *dabà* 'природа, качество, характер', латв. *daba* 'вид, начин, характер', *dabût* 'любезен съм', гот. *gadaban* 'случва се, става'.

добàвям, добàвя, добàвка, вж. *бàвя.*

дòбаям 'хващам, пипвам' (Прилеп). — Неясно.

дòбдолу 'препълнен, препълнено' (Асеновградско, Смолянско, Ардинско). — От тур. *dopdolu* също, с асимилация *п—д* > *б—д* на българска почва.

дòбел диал. 'голям, едър' като епитет на камък в нар. пес. — От един произход с *дòблест, добър, дебèл* (вж.)

добзѝнувам, добзѝнем 'обхващам с отворена уста' (Гинци, Годечко, в нар. пес.). — От *д(о)-об-зѝнувам*, вж. *обзѝна* 'обхвана'.

добѝвам[1], **добѝя** 'получавам, произвеждам; раждам'; стб. **добыти, добѫдѫ** 'добивам, придобивам' (Ман. хр.). — Произв.: *дòбив* 'добиване', диал. 'печалба', *добѝвно врèме* 'време, когато ражда жена' (Троянско, Севлиевско), *-добѝвен* в думи като *железодобѝвен, дърводобѝвен* и др., *добѝвка* 'печалба' (Тишаново, Кюстендилско), *добѝйка* 'родилка' (Връбница, Софийско), *добияш* 'крадец' (Трънско); *подобѝя, подобѝвам* диал. 'добивам малко'; *придобѝя, придобѝвам, придобѝвка, придобѝтие* диал. 'придобиване'. — Срхр. *добѝвати, добѝјати, дȍбијāм, дòбити, дȍбијēм* 'получавам; печеля; побеждавам', словен. *dobívati, dobîti* 'получавам; побеждавам', рус. *добывáть, добыть*, чеш. *dobývati, dobyvám, dobýti, dobudu* 'завземам, покорявам, постигам', пол. *dobywać, dobyć*. Произв. от *бѝвам* (вж.). — Заето в алб. *dobits* 'победител', *dobis, dobitune* 'побеждавам' (С е л и щ е в, Слав. нас. 178).

добѝвам[2], **добѝя**, вж. *бѝя.*

добѝк 'добиче' (Перущица, Пещерско). — Вторично образуване от *добици* (< *добѝтъци*), вж. *добѝтък.*

добѝрам се, доберà се 'достигам с усилие, домогвам се'. — Вж. *берà.*

добѝтък съб. 'домашни животни', **добиток** (Зап, ЮЗ), мн. рядко **дòбици** (Прилеп), **добѝтъци** (Изт); стб. **добытъкъ, добытокъ** 'печалба, имот; заплата; придобивка' (Ман. хр.). — Произв.: *добѝче, добѝчи* (от **добитъчи*), *добичàр* диал. 'стопанин с много добитък; пастир' (Ботевградско), *добѝчен* 'богат с добитък' (Еленско), *добичàрче* 'говедарче' (Ботевградско, Тетевенско), *добичàрство* 'скотовъдство', *добичàрски; подобѝчно* в нар. пес. *вам здраве подобично.* — Срхр. *добѝтак* 'добивка, печалба', словен. *dobît, dobîtek* 'печалба', *dobiček* 'печалба, изгода', рус. диал. *добыток, дóбычь* 'придобивка, печалба', чеш. *dobytek* 'печалба;

добитък', пол. *dobytek* 'добитък'. Произв. от стб. прич. добытъ от добыти 'придобивам, спечелвам'. Начално значение 'това, което се придобива'. Вж. *добѝвам.*— Заето в рум. *dobitók* (Mihăilă 80).

дòблест 'смело и честно държане'; стб. доблесть (Супр., Симеонов сб. от 1073 г.), доблестьнъ, добль 'смел, добър' (Супр.), доблъ (Ман. хр.), добльно, добльство (Супр.), доблественъ 'храбър' (Ман. хр.). — В новобълг. заето от руски *дòблесть*, вж. Б. Цонев, ПСп, 64, 251. — От един произход с *дòбър* и *дебѐл* (вж.).

дòбо, вж. *дòба.*

добрàва, вж. *дъбрàва.*

добрѐй, вж. *добър.*

Дòбруджа 'областта между Долния Дунав и Черно море', **Sahra-i Dobrudža** 'Равнината на Добруджа' 15—16 в. в турски летописци). — Произв. *добруджàнски, добруджàнец, добруджàнка, дòбруджалия* 'добруджанец'. — От името на *Добротица* (*Τομπροτίτζα* у Й. Кантакузен 14 в., *Dobordize* с метатеза и асимилация *д — д < д — т* в договора на Иванко с генуезците), бащата на Иванко, български владетел (1354—1386) на Добруджа, както поддържат Дринов, Иречек, Йорга, Мутафчиев, Богря, Ламуш, Гръмада, Вулпе и др. Трябва да се излиза или от прил. *Добротича, или от дат. падеж *Добротици, или от род. падеж *Добротицѧ, в изрази като *Добротича (землѩ), *(землѩ) Добротици или *Добротицѧ, превод на което е *Sahra-i Dobrudža.* Неударенoто *-и-* е изчезнало, както в случаи като *Ивàнца* вм. *Ивàница, Пѐтровца* вм. *Пѐтровица* и пр., а получените форми **Добруча* или **Добруци* са били свързани по форма на изглаcа и по ударението си с турски имена като *Бỳзлуджа, Козлуджа* и пр. Опитът на M.-M. Alexandrescu-Dersca, Contributions onomastiques, Bucureşti 1958, 96—114, да изведе името на *Добруджа* от незасвидетелствувано първобългарско *ard* 'земя, страна' и *burğan* 'крадец' е несъстоятелен, също и обяснението на M. Petrişor, Limba romînă XIV 1965, кн. 4, стр. 433 сл., според когото трябва да се излиза от стб. добродѣꙗ, ЛИ *Dobrodža* — В 13 в. Добруджа или част от нея е наричана Карвунъска хωра, т. е. 'К. област', а в древността *Scythia Minor,* т. е. Малка Скития.

дòбър 'който е с положителни качества', старинно и диал. **дòбър** в *дòбър ден, дòбър вечер*; стб. добръ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Син. откъси, Клоц., Макед. глаг. лист, Сав., Унд. листи, Супр., Хиленд. листи, Зогр. листи, Макед. кир. лист), добро (Зогр., Асем., Син. пс., Син. тр.), доброта (Син. пс., Клоц., Супр., Ман. хр.), добрость (Супр.), доброводенъ, доброволенъ, (Ман. хр.), доброволние, добровъгодънъ 'приятен на глед, благоприятен' (Супр.), добровѣжденъ 'който е с хубави вежди', добровѣнчанъ, добровѣтвенъ 'който е с хубави клони', доброглаголивъ 'красноречив', доброгласенъ (Ман. хр.), добродарьствьнъ 'благодарствен' (Супр.), добродрѣвенъ '(за гора) който е с хубави дървета', добродѫхнове-

ненъ, **добродѣтѣль** (Ман. хр.), **добродѣтѣльнъ** (Син. тр.), **добродѣꙗнъ**, **добродѣꙗние** (Син. тр., Супр.), **добродрьзостьнъ**, **доброговѣинъ**, **доброговѣние** (Супр.), **доброзданенъ** 'добре иззидан', **доброзраченъ**, **доброзрачїе**, **доброзрѣненъ**, **доброкапленъ** 'който е с добри капки', **доброконенъ**, **доброконъникъ**, **доброкореенъ**, **доброкосъ** 'хубавокос', **доброкриленъ**, **доброкръменъ** 'който е с добра кърма', **доброкъзненъ** 'находчив', **доброкъзнънѣ**, **добролиственъ** (Ман. хр.), **доброличьнъ** (Супр.), **добролѣпенъ**, **добролѣтенъ** 'който лети добре', **добролюбивъ**, **добромъıслити**, **доброненавистенъ**, **доброправенъ**, **добронъıренъ** 'който е с хубави кули' (Ман. хр.), **добронъıрьнъ**, **доброобразьнъ** (Супр.), **доброодежденъ**, **доброокрѫгль** 'добре окръглен', **доброорѫженъ**, **доброперъ** 'с добри крила', **доброплъвенъ**, **доброплоденъ**, **доброплодїе** (Ман. хр.), **добропобѣдьнъ** 'победоносен, славен' (Супр.), **добропобѣдникъ**, **доброповѣстенъ** (Ман. хр.), **добропомоштьница** 'помощничка', **добропотрѣбьнъ** (Супр.), **доброприимати** (Син. пс.), **добропѣсненъ** (Ман. хр.), **доброразоумивъ** 'разумен' (Супр.), **доброрастенъ** 'който расте добре', **добросратенъ** 'смел, храбър', **добророденъ** (Ман. хр.), **доброродие** 'благородство', **доброродьнъ** 'благороден', **доброродьство** 'благородство', **доброросенъ** 'богат с води', **добросаденъ**, **добросвѣтль**, **добросръдъ** 'добросърдечен', **добрастрастїе**, **добросъзданенъ**, **добросъкованъ**, **добросънѣденъ** 'вкусен', **добросъставленъ** (Ман. хр.), **добросътворение** (Син. тр.), **добросѣненъ** (Ман. хр.), **добротворити** 'правя добро' (Асем., Супр.), **добротканенъ**, **доброоуказанъ**, **доброоукрашенъ**, **доброоуменъ**, **доброхѫдоженъ** 'сръчен, похватен', **доброцвѣтъı** 'който е с добри цветове' (Ман. хр.), **доброчьсть**, **доброчьстьнъ**, **доброчьстие**, **доброчьстивъ** (Супр.), **доброчѧденъ**, **доброѩзъıченъ**; **недобръ**, **прѣдобръ** (Ман. хр.). — Произв.: *дȍбър ден* 'празник' (Зап), *дȍбър дън* (Трънско), *дȍбра* защитно еуфемистично име (за болест), диал. 'болест синя пъпка' (Ботевградско), 'петно по лицето' (Селановци, Никополско), 'вид бяло грозде' (Кюстендилско) (за знач. срв. рус. *добрáва, добрýха* 'болест треска'), *добрȁ* 'девствена' (Плевенско), *дȍбра дѐва* 'раст. Campanula persicifolia' (Ортач, Солунско), *добрѐй* 'горска билка, която се използува за лекуване на червени пъпки по кожата' (Странджа), *добротȁ* 'добрина', 'възпала на венците' (Лопян, Ботевградско; Махалата, Плевенско), *дȍбрио* 'вид болест на венците и на зъбите' (Радуил, Самоковско), *добрȁнка* 'болест червенка' (Брусен, Тетевенско), *добрѐ, добрȍ, добрȍто* 'оток около зъб или на слабини' (Брусен, Тетевенско), *добрѝнки, добрѝнка, добрѝнко* умал., *добринȁ* 'доброта', *дȍбрина* 'помен за покойник; материални блага' (Прилеп), 'болест с пришки по лицето' (Чепеларе, Асеновградско), *добринѝ* диал. 'полови органи у мъжа и жената', в израза *баяне за добринȯ́* (Широка лъка, Девинско), *добрѝнка* 'зълва' (Трънско), 'звезда зорница' (Етрополе), 'раст. бъзовлек, Salvia pratensis' (Чепеларе, Асеновградско), *с добрѐм* 'с добро, с добро чувство' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *с добрȍм* 'добрем' (Асеновградско, Девинско, Смолянско, Ардинско, Маданско), *с добрѧ̀м* 'добрем' (Банско), ЛИ *Дȍбра, Дȍбри, Добрѝн, Добрѝнка, Добрѧ̀н*, *къс добри* диал. 'подъбиче, Teucrium chamaedrys', *къс добре* 'подъбиче' (Ново Оряхово, Варненско), *добрѧ̀к* 'добър човек', *добрѧ̀шки, добрѧ̀чка* рядко 'добра мома или жена', *дȍбря се* 'сдобрявам се' (Тетевен), *добрѐц* 'добродушен човек' (Тетевен, Ботевград), *дȍбрено* диал. 'някаква болест', *дȍбрица* 'пъпка

на венеца или на гърлото' (Ловешко), *добри̇че* 'раст. мехунка, Physalis alkekengi' (Костенец, Ихтиманско; Пазарджишко; Айтос, Болград), диал. 'раст. живеничева трева, Prunella vulgaris', *добричина̀* диал. 'добър, добродушен човек', *добротѝя* диал. 'добрина', *добро̀чко* 'добричко', *добърша̀к*, мн. *-шкѝ* 'доста добър, добричък' (Ботевград), *добру̀вам; задобру̀вам* 'започвам да добрувам, благувам', *задобря̀, задобря̀вам* 'правя добър'; *надобру̀вам се; одобря̀, одо̀брено* 'вид стомашна болест у деца' (ЮЗ), *одобрѐние, одобрѝтелен, одобрѐе* диал. 'подобрее', *одобря̀вам, одоброволя, одоброволявам* диал., 'помирявам'; *подобря̀, подобря̀вам, подобрѐние, подобрѐя* диал., *подобру̀вам; предобря̀, предобря̀вам* диал. 'подобрявам'; *придобря̀, придобря̀вам; сдобря̀, сдобря̀вам; удобря̀, удобря̀вам; добровестѝтелен, доброво̀лен, доброво̀ля* диал. 'подобрявам, склонявам', *доброво̀лец* (от рус.), *доброво̀лка, доброво̀л(че)ски, добродѐнка* 'празнична дреха' (Софийско), *добродънски* 'празничен' (Кюстендилско Краище) (втората част е от диал. *дън* 'ден'), *добродѐтел, добродѐтелен, добродѐтелка, добро̀ду̀шен, доброду̀шие, доброжела̀тел, доброжела̀телка, доброжела̀телен, доброжела̀телство, доброзъ̀б* прил. '(за тъкан) наведена, вкарана нееднакво, а през зъб по две нишки и през зъб по една в зъб' (Лясковец, Търновско), *доброзъ̀бата* 'с добром, по добър начин' (Търново), *доброка̀чествен, доброка̀чественост, добромѝслен* (Прилеп), *добромѝшленик* 'човек с добри помисли' (Трънско), *доброплѐден, доброръ̀к* диал. 'който е с лека ръка', *добросъ̀вестен, добросъ̀вестност, добросърдѐчен, добросърдѐчие, добросърдѐчност, добросъсѐдски, доброцвя̀т* диал. 'храст див рожков, Cercis siliquastrum', *доброчѐст* 'честит (в благословия)' (Ямболско, Търновско), *доброчѐстие* книж., *доброчѐстен* (Камено поле, Враняк, Белослатинско), *доброчѐстност; недо̀бър* диал. 'лош, зъл', *недобрина* диал. 'зла воля; лошотия', *недоброжела̀тел, недоброжела̀телка, недоброжела̀телен* (според Б. Цонев, ПСп 64, 251, заети от рус.), *недоброка̀чествен, недоброка̀чественост*; МИ *Добрѝница*, Разложко, *Добралѐво*, Оряховско, *Добролица*, Леринско, *Δοβρούνιστα*, Гребенско (= **Добруница*), *Δοβρᾶ, Δόβρον* = *Ντόπρον, Δοβροίνοβον*, Янинско, *Δοβράνη* = *Ντοβράνι*, Гребенско, *Δοβρόϊ*, Трикала в Тесалия, *Δοβριτσά* в Етолия—Акарнания. — Срхр. *до̏бар*, словен. *dȍbər*, рус. *до́брый, добр*, укр. *до́брий*, чеш. *dobrý*, пол., горлуж., доллуж. *dobry*. — Сродно с лат. *faber* 'изкусен, опитен, сръчен; майстор', армен. *darbin* 'ковач' от **dhabhr-*, нем. *tapfer* 'храбър, смел', стнорд. *dapr* 'ленив, мъчноподвижен'. Сродно с *до̀ба, до̀блест, дебѐл*, от ие. **dhab(h)-*. — Засто в тур. *dobra-dobra* 'без стеснение, право в очите'.

до̀вала 'прахосник, разсипник' (Хвойна, Павелско, Асеновградско). — По всяка вероятност с начално значение 'проваляне, разсипване', произв. от гл. **доваля*, срв. *прова̀ла, разва̀ла*, вж. *ва̀лям*.

дова̀н 'птица от рода на соколите' (Русаля, Търновско). — От тур. *doğan* 'сокол', с *в* от тур. *ğ*, срв. *дога̀н* и *доврама̀* | *дограма̀*.

довѐчера, вж. *вѐчер*.

довлет диал., остар. в израза **на довлет държа** 'грижа се за някого' само в нар. пес.: *Ей та тебе, Груйо тевничарче, | що ми толкоз на довлет държиш* (Копривщица). — Чрез тур. *devlet* 'щастие, благополучие' от араб.

до̀вод 'доказателство', вж. *во̀дя*.

дово̀лен 'който изпитва радост, доволство от нещо', **дово̀лство**; стб. **довольнъ** (Зогр., Мар., Асем., Ефрем Сирин 11 в., Супр.), **довольнъ, довольно, довольнѣ, доволъ** 'изобилие' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Клоц., Ман. хр.). — Срхр. *до̏-*

вôљан 'достатъчен', словен. *dovóljen* 'достатъчен; доволен', рус. *довóльный, довóлен*, чеш. *dovolný* 'допустим, приемлив', пол. *dowolny* 'своеволен, произволен'. — Произв. от *вòля*: прил. от израза *до воля* 'до насита, до желание' или от стб. **доволъ**.

довòлно 'достатъчно' (Доброславци, Софийско; Самоковско, Шуменско, Разградско). — Едва ли е народна дума. Вероятно е заета от руско *довóльно* след Освобождението. Вж. *довòлен*.

доволѝ 'задоволявам' (Кесарево, Горнооряховско). — Произв. от *вòля* (вж.).

доврамà 'деграма' (Жеравна, Котленско; Търновско, Русенско; Елена; Варненско). — Произв.: *доврамя̀н, доврамаджѝя, доврамаджилъ̀к* (Търново, Елена), *доврамаджѝйница* (Копривец, Еленско). — Вж. *деграмà*; за *в* вм. *г* срв. *довàн*.

догàждам се, догàдя се 'досещам се' (Изт), **догàдям, догàдя** 'разбирам, подсещам се'. — Произв.: *догàдка*. — Срхр. *догáђати се* 'случва се', словен. *dogâjati se, dogoditi se* 'случва се', рус. *догадáться, догáдываться* 'разбирам, схващам', чеш. *dohadovati se* 'догаждам се, сещам се', пол. *dogadać się* 'уговарям се, споразумявам се'. — Произв. от *годя* (вж.) с друга степен на коренната гласна.

догàзва ми се, догàзи ми се 'омръзва ми, дотяга ми, отщява ми се да правя нещо и се отказвам (обикновено от детска игра)' (Ботевград). — Може би произв. от диал. *газ* < *гъз* (вж.).

догàн диал. 'сокол; ястреб', 'чепкало за памук' (Момино, Варненско). — Произв.: *доганджѝя* 'соколар', *доганджѝйски, доганджѝйство*. — От тур. *doğan* 'сокол'; срв. *довàн*.

доганѝ ми се диал. 'отвратих се'. — От **догаднѝ ми се* с диалектно *дн* > *нн* > *н*, както *пàна* от *пàнна* > *пàдна*. Според B e r n a r d, RES 36, 1959, 66, вероятно от **погани ми се*, произв. от *поганин* 'езичник', с *до-* по *дощя̀ва ми се*.

догàням диал. 'докарвам'. — Срхр. *догáњати* 'догонвам', словен. *dogânjati* 'извършвам докрай, завършвам', струс. **доганяти** 'достигам', рус. *догáнивать* 'догонвам, достигам', чеш. *dohánĕti* 'догонвам; накарвам, заставям', пол. *doganiać* 'догонвам, настигам', горлуж. *dohanać*, доллуж. *dogańaś, dogoniś*. — От *до* и *гòня* (вж.) с друга степен на коренната гласна, срв. *гàнам*.

дòгма 'теория, правило, което се приема безусловно и безкритично', **догматѝк**. — Произв.: *догматѝчка, догматѝчен, догматѝчност, догматѝчески, догмàтика*. — Чрез нем. или рус. от лат. *dogma* от гр. *δόγμα* 'мнение, учение'. Съвременно значение е добило през 16 в.

догмè, вж. *дугмè*.

договèждам се, договèдя се '(до)сещам се, съобразявам се' (СИ; Тетевен; Веригово, Карловско; Странджа), **договèгювам се** (Странджа) (привнесено от преселници откъм Македония, с *г'* срещу *жд*). — Кръстоска от *догодѝ се* и стб. **довѣдѣти** 'знам, измислям', вж. *вем, свèдение*.

договèсвам, договèсна диал. 'напомням, подсещам', **договèстям се** (Ломско). — Кръстоска от *договèдя (се)* и *(из)вестѝ* 'съобщя'.

догодя̀вам, догодя̀ диал. 'нагодявам, пригодявам'. — Произв. от *годя̀* (вж.).

дограма̀ диал. 'дървени части за сграда като врати, прозорци и др.', 'дърводелска работа' (Родопите). — Произв.: *дограмаджѝя* 'дърводелец', *дограмаджѝйски, дограмаджѝйство, дограмаджѝйница* остар. 'дърводелница', ЛИ *Дограмаджѝев*. — От тур. *d ğrama, doğramacı* също, произв. от *doğramak* 'дялям'.

догу̀личе диал. 'птица щиглец'. — Неясно.

до̀да 'по-голяма сестра, кака, дедя' (Ряхово, Русенско; Желюша, Цариброцско; Чипровци, Михайловградско; Гърмен, Гоцеделчевско; Радомирско, Трънско), ирон. 'жена' (Граово, Знеполе, Трънско, Брезнишко), 'по-голяма зълва' (Трънско), 'по-възрастна снаха' (Кюстендилско Краище), 'чужда, непозната жена, стрина' (Пирот). — Произв.: *до̀дка* умал. (Воден, Кукуш, Велес; Цариброцско, Трънско; Ряхово, Русенско). — Бълболна дума, срв. *дѐдя, да̀да*, също *ма̀ма, ка̀ка, ба̀ба, чѝчо* и др. чрез удвояване на сричката, срхр. *дода*, арум. и дакорум. *dodă*.

до̀дана 'глупачка; нечестница, мръсница' (Прилеп). — Вероятно от *до̀да* (вж.), повлияно от завършека на думи като *дебела̀на, мързела̀на, повлека̀на* и др., срв. и тур. *dudu* 'дебела жена', също *дуда̀на*.

додѐ 'докато'. — От *до* и *де* (вж. де[1]).

додѐк, додѐка 'докато' (Зап). — От *до* и *дек, дѐка* (вж.).

деделя̀ва ми, доделѐе ми 'дотяга ми', вж. *делѐя*.

до̀дер, додир, додира 'скъсване, додиране на дреха' (Ботевград, Тетевен). — Вж. *дера̀*.

до̀дола 'народен обичай против суша, при който моми накичват една мома и я водят, пеейки песен с припев „*додоле*" след всеки стих; тя играе и я обливат с вода' (Видин, Велес), **дидю̀л, дидю̀ка, додул, до̀доле**, срв. *мо̀кър като до̀дола*. — Произв.: *додула̀рка, до̀дулица* 'мома в обредна игра за дъжд' (Каменица, Кюстендилско), *додо̀лка* 'момиче, което ладува за дъжд' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско). — Зват. падеж от *до̀да* 'кака' (вж.), и частица *ле*, срв. *ма̀йко ле, Ра̀до ле*. Формата *додола* е вторична, станала от женски род под влияние на думата *мома̀, дево̀йка, жена̀* и под.; *дидю̀л* и *дидю̀ла* вероятно са под влияние на *дюдю̀кам*, диал. **дидю̀кам*. — Заето в тур. диал. *dudule* 'съвсем мокър'.

додо̀ни 'гърми издалеко, тътне' (Станьовци, Брезнишко). — Звукоподраж.

доду̀м диал. 'уговаряне, наговаряне', **доду̀ма** (Праужда, Белоградчишко). — Произв.: *доду̀мен*, 'сговорен' (Боровица, Раяновци, Белоградчишко; Пирот). — Отглаг. образуване от *доду̀мам*, вж. *ду̀ма*.

додя̀вам, додѐя 'омръзвам, дотягам, преча; мъча'. — Начално значение 'правя, върша нещо до краен предел, до омръзване'. — Произв. от *дѐя* 'правя, върша'.

до̀ен, до̀йна, до̀йно, вж. *доя̀*.

дож 'председател на средновековна италианска република в Генуа и Венеция'. — Чрез рус. *дож* и фр. *doge* от итал. (венец.) *doze*, лат. *ducem* от *dux* 'вожд'.

до̀за 'количество лекарство, което се взема на един път'. — Произв.: *дози̇̀рам, дозиро̀вка.* — Чрез рус. *до́за* и нем. *Dose* или фр. *dose* от къснолат. *dosis*, заето от гр. *δόσις* 'даване'.

дозво̀лен 'позволен' (Софийско). — Срхр. *дӧзвола* 'позволение', *дозво̀лити* 'позволявам', пол. *dozwolony* 'позволен', рус. *дозволя́ть* 'позволявам'. — Вж. *позволя̀вам.*

до̀зен, вж. *дюзѐн.*

дозна̀ние юрид. 'предварително разследване причините на престъпление'. — От рус. *дозна́ние*, вж. *зна̀я.*

до̀им 'в изобилие' (Доброславци, Софийско), **до̀ин** (Софийско). — Произв. от *до* и отглаг. съществ. от *ѝмам*; за образуването срв. *за̀ем* от *за̀ема.*

до̀йда 'пристигна, стигна до'; стб. **доити, доидѫ** (Син. тр., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *надо̀йдем, придо̀йда.* — Срхр. *до̏ħи*, словен. *dolti, doldem (dójdem)*, рус. *дойти́, дойду́*, чеш. *dojíti, dojdu*, пол *dojść, dojdę*, доллуж. *dojś, dǫjdu.* — От *до* и *ѝда* (вж.).

до̀йка, вж. *до̀я.*

до̀йкинче 'раст. зейка, Antirrhinum majus' (Пазарджик). — Според Шишманов, СбНУ IX/1, 636, втората част *-че* е съкратена на българска почва от *чичѐ* < тур. *çiçek, çiçeği* 'цвете', както *тауша̀нче* от *тауша̀н чичѐ, асла̀нче* от *асла̀н чичѐ* и др. — Неясно.

до̀ймажак 'гладен, ненаситен човек' (Ардинско, Маданско, Смолянско, Девинско, Асеновградско). — От тур. **doymazcık*, произв. от *doymaz* също, с наст. *-cık.*

до̀йца 'риба бъдруга' (Русе). — От *вдо̀йца* < *вдовица* поради черния цвят на рибата, привнесено вероятно от югозападни преселници (за което е свидетелство ударението), срв. и рум. *văduviță* 'риба Idus melanotus', вж. *вдовѝца.*

дойш 'пастърма от гърди на добиче' (Сливен). — От тур. *döş* 'най-горната част на гърдите'.

док[1] 'съоръжение за поправка и почистване на кораби'. — Произв.: *до̀кер* (от англ. *docker*). — От англ. *dock* също, заето от хол. *dok* 'док'.

док[2] 'вид груб памучен плат, обикн. за работно облекло'. — Произв.: *до̀чен.* — Вероятно от англ. *deuch*; срв. рум. *doc*, което според DLRM е от англ.

докатерѝсвам, докатерѝсам 'съсипвам, измъчвам, смазвам напълно' (Ботевград, Пирдоп). — От *до* и аористната основа на гр. *καταρρέω* 'срутвам се, разпадам се'. Глаголът е станал преходен на българска почва.

докима̀свам, докима̀сам диал. 'изпитвам, изпробвам; досещам се' (Гоце Делчев), 'забелязвам' (Гевгели). — От аористната основа на гр. *δοκιμάζω* също, вж. К. Мирчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 25; П. Скорчев, пак там, 20.

докла̀д 'съобщение, изложение, реферат'. — Произв.: *докла̀двам, докла̀ден, докла̀дчик; съ̀доклад, съдокла̀дчик.* — От рус. *докла́д*, произв. от *докла́сть*, от *кла́сть, кладу́* 'турям, слагам, полагам'.

доклѐ 'докато'. — От *доколе*, вж. *кòли*. За изпадането на *-о-* срв. диал. *тва* от *товà*.

доколѐва ми, доколѐе ми 'удава ми се случай, време за нещо' (Ботевград). — Вж. *кòли*.

докòпвам, докòпам 'достигам с копаене; копая до край, докопавам; пипвам, грабвам', **докòпвам се, докòпам се, докòпчвам се, докòпча се** 'достигам, добирам се до нещо'. — Срхр. *докòпати, дȍкопа̄м* 'достигам с копаене; изкопавам; пипвам, грабвам', словен. *dokopati* 'докопавам; изкопавам', *dokopati se* 'добирам се, домогвам се', рус. *дока́пываться, докопа́ться* 'домогвам се, добирам се', чеш. *dokopati se* 'добирам се', пол. *dokopać, dokopywać* 'докопавам; достигам, добирам се'. — От *до* и *кòпам*, вж. *копàя*. Начално значение 'достигам с копаене' > 'достигам до нещо с усилие, добирам се' > 'пипвам, хващам'; семантично срв. рус. *доби́ться, добива́ться* 'домогвам се' от *би́ться* 'бия се'.

дòкса 'балкон' (Самоковско). — Вероятно чрез сръб. *дȍксат* 'балкон; открита тераса', от гр. *τοξᾶτον*, при което крайното *-т* е изпаднало, понеже е било схванато като член.

дòктор 'лице с научна степен докторат; лекар', **дòхтор, дòфтор** нар. — Произв.: *дòкторски, дòкторка, докторѝца* нар., *докторỳвам* разг., *докторàт*. — Чрез рус. и нем. или пол. от лат. *doctor* 'учител', произв. от гл. *doceo* 'обучавам, уча'.

доктрѝна 'система от философски или политически възгледи'. — Произв.: *доктринѐр* (от фр. *doctrinaire*), *доктринѐрски, доктринѐрство*. — Чрез рус. или фр. от лат. *doctrīna* 'учение, обучение; наука'.

докузàрка 'вид детска, предимно момичешка, игра с пет камъчета или кокалчета' (Ардинско, Смолянско, Асеновградско). — По всяка вероятност изпърво играта се е играла с девет камъчета, от тур. *dokuzar* 'по девет', от *dokuz* 'девет'.

докуздà 'сърдит, намръщен' (Славеино, Смолянско). — От тур. *dokuzda* букв. 'в девет', вероятно с начално значение '(който е изпаднал) в девет (мрачни, лоши настроения)', или от *dokuz dağı* 'девет планини', т. е. 'комуто се е стоварил тежък товар на гърба'.

докулѐн 'занимателна шега' (Смолянско). — Неясно.

докумѐнт 'писмено свидетелство за доказване на нещо', **документàлен, документàция**. — Произв.: *документѝрам, документѝраност*. — Чрез рус. *докуме́нт, документа́льный, документа́ция, документи́ровать* от нем. *Dokument*, заето от лат. *documentum* 'пример, образец; свидетелство, доказателство'.

докурджỳн 'четворно тъкано платно със шарки' (Бели Осъм, Троянско), **докурджỳм** диал. 'игра дама'. — Произв.: *докурджỳмен* (Ново село, Троянско). — От тур. диал. *dokurcun* 'вид памучно платно', срв. *дукурджỳм*.

докъ̀рст 'Богоявление', вж. *кръст*.

дол 'продълговата вдлъбнатина между ридове; рекичка между ридове'; стб. дольъ (грамоти на българските царе от 13 и 14 в.), долѣ (Супр.), долоулѣганїе, раздолїе 'раздол' (Ман. хр.), ждоль 'дол'., ждолие 'подолие, поречие' (Син.

пс.). — Произв.: *дòлски, дòлу, дòле, дòлен, долня̀к* диал. 'вятър, който духа откъм полето; долен воденичен камък', *дòлнище, дòлница, дòлненец* 'жител на долна махала в село', *дòлненка, дòлненски, дòлнина* 'долни постелки' (Айтоско), *долнỳшка* 'наниз от сребърни пари за украса на долната част на косата' (Плевенско, Тетевенско), *долинà, долѝна, долѝнка, долѝще, долищàк* съб. (Варненско, Севлиевско), *дòлче, долчѝна; надòлу, надòлен, надòлница, надòлнище, нанадòлу, нанадòлница, нанадòлнище, нанадòлен; подòлие, подòличе* 'плодове по най-долните клони на дърво' (Банско); *рàздол* 'раздвоен дол'; МИ: *Δολό*, Янинско, *Δολόι* в Лакония, *Доляни*, Берско, *Долени*, Костурско, *Δολιανά* в обл. Янина, Евритания, Трикала и Аркадия, *Δολιανοί* 1361 в Епир, *Долен*, Петричко, *Добри дол, Раздол, Долан, Доланец, Доляна, Доляни, Долянец* в Албания, *Гърмѝдол*, Пирдопско, ЛИ *Гърмидòлски* в Пловдив. — Срхр. *дô*, род. п. *дòла*, словен. *dȏl*, рус. *дол*, чеш. *důl*, род. п. *dolu*, пол. *dół*, род. п. *dołu*, горлуж., доллуж. *doł*. — Сродно с гот. *dals* 'дол, дълбина, яма', ствиснем. *tal*, нем. *Tal*, стнорд. *dalr*, гр. *θόλος* 'дълбока кръгла яма; кръгла баня; кръгла куполна сграда', *θάλαμος* 'пещера, дупка; стая, брачен покой'. — Заето в рум. *dolie, dolină*, тур. диал. *tol* 'межда на нива'.

долàгам[1], **долòжа** книж. 'съобщавам официално нещо служебно'. — От рус. *долагáть, доложúть*, вж. *лàгам*.

долàгам[2], **долòжа** диал. 'добавям'. — Вж. *лàгам*.

долагàч 'вита баница' (Русаля, Търновско). — Вероятно произв. от *долàгам*, т. е. 'баница с долагане, с добавяне на корите', срв. обаче и *долангàч*.

долактàнка, долахтàнка 'вид къса дреха с ръкави до лактите' (Софийско; Тотлебен, Плевенско), **долатàнка, долактенѝк, долактàнец**. — От *до-лактанка*, произв. от *лàкът* с *-ан-ка* и с диалектен преход *кт* > *хт*, срв. диал. *нòхти* от *нòкти, дòхтор* от *дòктор*.

доламà[1] 'вид шаячна дреха' (Разлог; Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Маданско; Трънчовица, Никополско), 'мъжка риза' (Зàбърдо, Асеновградско). — От тур. *dolama* 'старинна горна дългопола мъжка дреха', произв. от гл. *dolamak* 'навивам, обвивам'.

доламà[2] 'вид тухлена зидария' (Махалата, Плевенско). — От *долма*, тур. *dolma* 'пълнеж, пълнене', произв. от *dol-mak* 'пълня', повлияно от *долама*[1].

долангàч 'яйчена баница' (Копривец, Беленско; Гол. Враново, Русенско). — От тур. диал. *dolangaç* също, или кръстоска от *долагàч* (вж.) с *лангѝда* 'палачинка' (вж.).

доландърдѝсувам 'мамя, лъжа, подвеждам' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), **доландърджѝй** 'измамник' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Произв.: *доландърджилъ̀к* 'мошеничество, измама' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — От аористната основа на тур. *dolandır-mak* и *dolandırıcı-lık* също.

долàп 'шкаф; тепавица'; 'градинарски уред за поливане' (Слатина, Ловешко), 'хитрина, интрига' (Смолянско, Ардинско). — Произв.: *дòлапка* 'прозорец' (Мугла, Триград, Кестен, Девинско), *долàпен, долапкѝня* 'воденица' (Русаля, Търновско; Галата, Тетевенско), *долàпница* 'воденица' (Брусен, Тетевенско), *долàпче* 'перка на воденично колело' (Брусен, Тетевенско), *долапчѝя* 'тепавичар' (Котел), ЛИ *Долапчѝев*. — Чрез тур. *dolap* също, от перс.

до̀лар 'монетна единица в Съединените американски щати, Канада и в някои други страни'. — Произв.: *до̀ларов.* — От англ. *dollar* също, заето от нем. *taler*, съкратено от *Joachims-taler*, произв. от МИ *Joachimstal*, където през 16 век били сечени сребърни монети.

до̀ле 'долу' (Зап); стб. **долѣ** (Супр.). — Произв.: *до̀лека* (Софийско). — Начално *до̀лу* (вж.), повлияно от *го̀ре* (вж.) още в старобългарски.

до̀лен 'който е на ниско'; стб. **дольнъ** (Супр.), **долнїн** (Ман. хр.). — Произв.: *до̀лненин, до̀лненка, до̀лненски, долнина̀ ми е* 'чувствувам се унизен' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско), *долня̀к* 'южен вятър' (Софийско), *до̀льница* 'килер' (Дряново, Югово, Асеновградско). — Срхр. остар. *dȍljni*, сега *dȏnji*, словен. *dolnji, doljnji*, рус. *до̀льний*, чеш. *dolni*, словаш. *dolný*, пол. *dolny*, горлуж. *délny, delni*, доллуж. *dolny*. — Прил. от *дол* (вж.).

долѐн 'раст. самодивско изтравниче, Cardamine impatiens' (Врабча, Трънско). — Срхр. *долен* 'раст. делѐн, делянка, Valeriana officinalis', словен. *odolin*, рус. *одолен* 'раст. Nymphaea alba', чеш., словаш. *odolen*. — Вж. *дѐлен*.

долия̀, дюлия̀ диал. 'голяма чаша', обикн. в израза **ча̀ша долия̀**, в народни песни. — Чрез тур. *dolu* 'чаша, пълна с питие; пълен' от перс. *dûlâ* 'чаша; стомна'.

долма̀ 'не много дебела преградна стена, зидана на една тухла' (Дряновец, Разградско; Момино, Варненско; Софийско), 'греда в паянтова стена' (Слатина, Ловешко), 'пълнеж, насип' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), 'пълнеж от дребни камъни в зид' (Ряхово, Русенско), 'едри чушки за пълнене' (Софийско), 'ястие пълнени чушки' (Кюлевча, Шуменско), **долмѝ** 'сърми с лозови листа' (Бургаско). — Произв.: *до̀лмя* 'правя преградна стена; градя стена с плет и лепеж' (Трънско, Царибродско, Русенско). — От тур. *dolma* също, произв. от *dolmak* 'пълня'.

до̀лу 'на ниско място', противоп. *горе*; стб. **долоу** (Зогр., Сав., Супр.). — Произв.: *до̀лце, дъо̀лце* 'някъде' (Габрово, Ксантийско). — Местен падеж от *дол* (вж.); за образуването срв. *го̀ре* от *гора̀*.

дом 'жилище, къща'; стб. **домъ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **домовн** 'към къщи, към дома' (Зогр., Мар.), **домовнтъ (чловѣкъ)** 'домовладика, домоначалник' (Зогр., Мар., Асем., Сав.), **домовьнъ** (Зогр., Мар.). — Произв.: *домѝтен* 'който живее добре в къщи' (Раяновци, Белоградчишко), *домица* само в израза *дома домица вредна вредница* (Граово), *домов(и), домови̇т* 'който се грижи добре за семейството си' (Смолянско), 'заможен' (М. Търново), *до̀мник* 'къщовник, стопанин' (Могилово, Чирпанско; Русе), *домо̀вен* диал. 'който има къща', *домо̀вник* 'заможен домакин' (Малкотърновско), *домовни̇к* 'домакин' (Средни Родопи), *домомни̇к* (Варненско), *домо̀вница* 'домакиня' (Комарево, Плевенско; Дивдядово, Шуменско; Разградско, Търновско; Трявна), *домаша̀р* диал. 'който обича да си седи у дома' (Софийско), *домашару̀вам* 'тършувам из къщи' (Търновско), *домаша̀рка* и *домоша̀р, домоша̀рка*, срв. и *ко̀тка домоша̀рка; задомя̀, задомя̀вам; домовладѐтел, домовладѐтелка, домовладѐлец, домовлади̇ка, домонача̀лник, доморо̀дство* 'семейство' (Ил. Блъсков), *домопритежа̀тел, домопритежа̀телка, домора̀съл, домазѐт* 'приведен зет', *доморо̀ден, домотъка̀н, домострои̇тел, домострои̇телен, домострои̇телство, домоупра̀вител, домоча̀дие, домосѐд* 'който

обича да си седи в къщи' (Плевенско); *бездо̀мен, бездо̀мник, бездо̀мница, бездо̀мнишки, бездо̀мнически, бездо̀мничество,* ЛИ *Домазѐтов, Домазетски* (ЮЗ), МИ *Домасла̀вец* при Буковец, Белослатинско, с. *Думановци* < Домановьцн 14 в., Кумановско. — Срхр. *до̑м,* род. п. *до̏ма,* словен. *dôm,* рус. *дом,* чеш. *dům,* род. п. *domu,* пол., горлуж., доллуж. *dom.* — Сродно с гр. *δόμος, δομή,* лат. *domus,* стинд. *dáma-* 'къща, жилище', срв. гр. *δέμω* 'строя', гот. *timrjan* 'строя', лит. *dim̃stis* 'двор, имение'.

до̀ма 'в къщи, в своя дом; към къщи, към своя дом' (Зап), **дома̀** (Ботевградско); стб. **дома** 'вкъщи, у дома' (Зогр., Мар., Асем., Супр.). — Срхр. *до̏ма,* словен. *domâ,* рус. *до́ма,* чеш., пол. диал., горлуж., доллуж. *doma.* — Старинен местен падеж от ие. **domō(u),* вж. B e r n e k e r 210, или родителен падеж от *o*-основи според B r u g m a n n, Kurze vergl. Gramm. 452.

домазлъ̀к 'дамазлък', вж. *дамазлъ̀к,* повлияно от *до̀м,* понеже дамазлъкът е 'домашно производство', или с диал. *о* от *а,* както диал. *това̀н* от *тава̀н.*

домакѝн 'къщовник, стопанин на дом; човек, който стопанисва имот и др.'. — Произв.: *домакѝня, домакѝнка* 'грижлива стопанка, къщовница' (Добро̀славци, Софийско), *домакѝнски, домакѝнство, домакѝнствувам.* — Заето от срхр. *дома̀ћин,* подведено по ударение на домашни думи като *господѝн, властелѝн,* срв. словен. *domačîn.* — Произв. от *дом* (вж.).

дома̀т 'вид зеленчук с топчест червен месест плод', **домати** (1865), **доматес** (1868), **домати** (1870), диал. **дома̀та** ж, **дома̀к** (Ивайловградско, Крумовградско), **доматѝе** (Ивайловградско, Ардинско, Златоградско), **дома̀то** (Златоградско). — Произв.: *дома̀тен.* — Чрез тур. *domates* или гр. *ντομάτα* (заето от турски) от фр. *tomate,* исп. *tomata,* а то заето от ацтекски *tomati* в Мексико през 16 в., от *tomatl* 'набъбвам', срв. В а н к о в, БЕз 9, 1959, 120; Роман. заемки 200; П. С к о р ч е в, БЕз 6, 1956, 163.

дома̀шен 'който се отнася до дом, свързан с дом'; стб. **домаштьнь** (Мар.), **домашьнь** (Зогр., Мар., Клоц.). — Срхр *до̀ма̄ћи, до̀ма̄шњи* (заето от бълг.), словен. *domačen,* рус. *дома́шний* (от **домачний* или заето от стб.), чеш. *domácí,* пол. диал. *domôcí,* горлуж. *domjacy,* доллуж. *domacny.* — С изчезване на *т* (както в *празен* от *празден*) от стб. **домаштьнъ**, произв. от **damatjь + -(ь)нъ*; за образуването срв. стинд. *amā́-tya-* 'съквартирант', букв. 'съдомник'.

до̀мека 'повече' (Враца). — Неясно.

доминио̀н 'английска колония'. — От англ. *dominion* 'владение', заето от къснолат. *dominio, -onis* също.

до̀мино 'вид игра с 28 продълговати плочки, върху които са означени точки (1859 г.); черна карнавална маска'. — Чрез гр. *δόμινο, ντόμινο* (или чрез тур. *domino*) от итал. *domino* също.

домѝш 'между' (Веригово, Карловско). — С редукция от *домеш* < *домеж* от *домежду,* вж. *между.*

домишля̀р, вж. *мѝсля.*

до̀мле 'конни състезания на Тодоровден' (Връбница, Доброславци, Софийско). — Неясно; срв. *дамлѐ*.

до̀мник 'вид детска игра' (Казанлък). — Вероятно от *дом* (вж.), срв. *до̀мник* 'стопанин, къщовник'; семантично срв. детските игри на *башове*, на *царе* и др.

домо̀гвам се, домо̀гна се 'стремя се, добирам се'. — Словен. *domâgati se, domoči se*, рус. *домога́ться*, чеш. *domáhati se*, пол. *domagać się*. — Произв. от *мо̀га* (вж.); за строежа срв. *въ̀змо̀гвам се, замо̀гвам се, изнемо̀гвам*.

домо̀рцквам, домо̀рцкувам, до̀марцкам 'докарвам' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско). — От **до̀мърд-скам, домъ̀рд-ск-увам*, произв. от *мъ̀рдам* (вж.), с диалектно ъ > о, срв. в говора *бо̀рдо, бо̀р(д)це* от *бъ̀рдо, бъ̀р(д)це*, *дс > тс > ц* и акане *до̀морцкам > до̀марцкам*; за образуването срв. *пръ̀цкам* от **пръ̀д-ск-ам < пърдя̀, връ̀цкам* от **връ̀т-ск-ам < въртя̀, бо̀цкам* от **бо̀д-ск-ам < бода̀* и др.

дому̀злук 'място, дето стоят маслобойните качета в мандра; отвор, отдето изтича водата във воденица, след като е раздвижила воденичните камъни' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — От тур. диал. *domuzluk* също, произв. от *domuz* 'свиня', т. е. „мръсно място".

дон[1] 'дъно', вж. *дъ̀но*.

дон[2], **до̀нове** 'мъжки дълги долни гащи' (Русе, Габрово, Еленско, Кюстендилско, Самоковско; Обрадовци, Софийско), **ич дон** (ЮИ). — От тур. *don* 'гащи'.

до̀надба 'раст. гологлавче, Globularia vulgaris' (Скопие). — Неясно.

донактѝсвам, донактѝсам 'задоволявам, угаждам' (Странджа). — Вероятно от *до* и **анактисвам* от гр. *ἀνακτῶ* 'придобивам, възстановявам'.

дoнанма̀[1] 'пъпки (обрив) по лицето или по тялото на дете' (Горнооряховско). — От тур. диал. *donanma* 'сипаница, шарка'. Сродно със следната дума, срв. бълг. *червѐнка*.

донанма̀[2] диал. остар. 'тържествено осветление на празник и веселба'. — От тур. *donanma* също.

донаттѝсвам, донаттѝсам диал., остар. 'напъхвам, натиквам'. — От аористната основа на тур. *donatmak* 'снабдявам кораб'.

дондурма̀ диал. остар. 'сладолед'. — Произв.: *дондурмаджѝя*. — От тур. *dondurma* също.

доно̀ 'дано' (Тетевен). — От *дано̀* (вж.), с асимилация.

доп 'чеп, чвор' (Ново село, Видинско). — Може би чрез рум. *dop* 'тапа, запушалка, чеп' от саксонски *dop*, вж. DLRM; срв. *дипла*[2].

допѝрам, допра̀ 'докосвам'. — Произв. *до̀пир, до̀пирен, допира̀телен*. — Вж. *пера̀*.

до̀пкам 'хапвам, лапвам' (Габрово, Ксантийско). — Вероятно звукоподраж., срв. *тро̀пкам*.

допла̀сквам, допла̀скам 'докарвам бързо и обикн. насилствено хора и добитък' (Странджа). — От *до* и **пласквам***, заето от гр. *πλάγξω* 'отклонявам, отстранявам; бия, удрям, разбивам'.

до̀пло 'ренде с двоен лист' (Трънчовица, Никополско). — Чрез посредството на някой език от нем. *doppel* 'двоен', срв. нем. *Doppelhobel* също.

допостѐйка диал. 'синя слива'. — Вероятно от *пост* и *-ейка*, срв. *поварейка* 'готварска лъжица'.

дор[1] 'докато', 'дори' (Софийско). — Съкратено от *дорѝ* (вж.).

дор[2] 'дорест' (Самоковско). — Вж. *до̀рест*.

до̀ра таен говор 'ръка' (Смолско, Пирдопско). — От алб. *dorë* също.

дора̀мче 'вид дреха', вж. *ра̀мо*.

доргу̀н, вж. *дръгна*.

дордѐ, дордѐто нар. 'докато'. — Образувано от *дор* (вж.) и частица *де* (вж. *де*[1]).

до̀рджар, вж. **дьо̀р(т)джар**.

до̀реда 'друг път' (Софийско). — Вж. *ред*.

до̀рен 'длето за железни дупки, пробой' (Габрово), **до̀рна** (Трънчовица, Никополско), **до̀рник** (Ряхово, Русенско). — Заето от немски учители в техническите училища у нас след Освобождението, от нем. *Dorn(werkzeug)* 'пробой', произв. от *Dorn* 'трън, шип'. — Заето и в рум. *dorn*, руски *дорн*.

до̀рест (кон), дорѝя, доралѝя, дорелѝя, дора̀н (наставката под влияние на *вран* 'черен'), **дорѝест, дор** нар. 'който е с червеникав или възжълт косъм'. — От тур. *doru* също.

дорѝ 'даже; чак' (от 16 в., К. Мирчев, Сб. Балан 1955, 320 сл.), **дорѝм** диал. 'дори', **дору̀** (Ботев), **дурѝ** (Добро̀славци, Софийско), **дор** 'докато' (Кюстендилско, Софийско). — Според Младенов, ЕтР 146; ГСУ-ИФФ 22, 1927, 10, от **дожи*, успоредна форма на *да̀же* (вж.) с друга степен на коренната гласна. За *-ж-* > *-р-* вж. *бо̀жем*, но *-о-* вм. *-а-* не е обяснено напълно. Според Miklosish 47, произв. от *до*, както *dože, dožei*. Вероятно заето от срхр. *dori*, обаче в сръбски има сравнително ограничена употреба, а в български — твърде широка.

дорѝда диал. 'вид риба'. — Вероятно гр., срв. *δωρὶς, δωρίδος* 'вид морско мекотело животно'. По нар. етим. от *од Охрида* > *дорѝда*, Младенов, БТР 580.

дорѝя (кон), вж. *до̀рест (кон)*.

доройпа̀н 'комат хляб' (Н. село, Видинско). — От рум., срв. рум. *pîne, pîine* 'хляб'; първата част не е ясна.

дору̀с 'същински, истински; също, точно': *дору̀с като баща си* (Врачанско). — Чрез тур. *dürüst* 'верен, истински' от перс., с депалатализация.

досàда 'неприятно чувство от отегчение, омръзване'; стб. **досада, досадень** (Ман. хр.), **досадити** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр., Ман. хр., Остром. ев.), **досаждати** (Зогр., Мар., Супр., Ман. хр.), **досаждение** (Син. пс., Клоц., Супр.), **досадитель** (Супр.). — Произв.: *досàден, досàдност, досадлѝв, досадлѝвост, досадѝтелен, дòсадба* 'досада' (Велес), *досадя̀, досàждам, досъждам* 'омръзвам, дотягам' (Добрòславци, Софийско); *подосадя̀, подосàждам.* — Срхр. *дòсада*, рус. *досáда*, пол. *dosada.* — Корен *сад-* в *садя̀, седя̀*; семантично срв. и *досàжда ми се, досàди ми се* 'уморявам се' (Ботевград), също *додѐя, додя̀вам.* — Заето в рум. *dosadă.*

дòсе тайни говори 'прасе' (Г. Сахране, Казанлъшко; Скребатно, Гоцеделчевско). — От алб. *dosë* 'свиня', чийто произход не е изяснен: според J o k l от **suātiā* 'свинско стадо', лат. *sus*, гр. *ὗς*; Б а р и ч свързва с *derk* 'прасе', V a s m e r с първобълг. *doχs* 'прасе, свиня', а R i b e z z o с **g'hetiā*, сродно с макед. *γοτάν*. Ç a b e j обяснява от **dhētiā* 'кърмачка', ие. **dhēj-* в стинд. *dhātri* 'кърмачка', *dhēnā* 'млечна крава', слав. **доити**, вж. E. Ç a b e j, Buletin i universitetit shtetëror të Tiranës, Seria shkencat shoqerore 2, 1961, 78. Думата е заета и в арум. *dosă* 'уличница', гр. *ντῶσα* 'който се поддава на съблазън'.

досèнова 'досега' (Ботевград, Копривщица). — Вж. *сèнова.*

досиè канц. 'книжа, документи по отделен въпрос или лице, събрани в папка'. — От фр. *dossier* също, произв. от *dos* 'гръб', понеже по гърба на папките има надпис, от лат. *dorsum* 'гръб'.

доскѝн диал. 'средно дебел вълнен плат с престриган влас'. — С метатеза от англ. *dogskin* също, букв. 'кучешка кожа'.

досконжàва 'довършва се, свършва се' (Либяхово, Гоцеделчевско): *Вино са й дуфтучило, | баш ракие дускунжàла.* — От по-старо *доскончàва*, произв. от диал., рядко *конèц* 'край'. Промяната *ч* > *ж* остава неясна; вж. *кончàвам.*

доснà, прил. ж. р. 'късна' (Говедарци, Самоковско). — От начално **до с(ъ)нà*, родителен падеж от *сън*, срв. по-честата форма *дòцна*. За образуването срв. *кàсно* от стбълг. **къ сънॹ**.

досòсам, вж. *сòсам.*

Доспàт река и селище в Западни Родопи. В европейски карти от 18 и 19 в. Родопите са отбелязани с имената *Despoo dag, Despoto geb., Despoto dagh, Dospada Jailasi, Dozpat Jaïlassi*, вж. Л. Д и н е в, Изв. геогр. д-во 7, 249. — Производно от *деспот* с *о* вм. *е* (под влияние на турската вокална хармония?; вероятно от **dêспат* (родоп. акащ говор). По всяка вероятност от *деспот* Слав, владетел на Родопите през 12—13 в., срв. и другото име на *Родопите—Славиеви гори*, по името на *деспот Слав*, вж. И р е ч е к, ПСп 12, 1896, 238, Й. И в а н о в, Известия на археолог. д-во II, 1912, 196; В л. Г е о р г и е в, Бълг. етим. и оном. 44.

доспèхи, ед. ч. няма, книж., старинно 'бойно облекло на средновековен воин'. — От рус. *доспéхи.*

дост разг., диал. 'приятел'. — Произв.: *дòстка* 'приятелка' (Чирпан), *дос(т)-лỳк* 'приятелство', *достакѝня* 'приятелка' (Елена). — Чрез тур. *dost* също, от перс.

дòста, 'твърде много; колкото трябва'. — Произв.: *достàтъчен* (от рус. *достáточный, достáточен*, произв. от *достáток* 'благо, доход, липса на нужда'), *недостàтък* (от рус. *недостáток*), *недостàтъчен* (от рус. *недостáточный, недостáточен*), *достовèрен* (от рус. *достовéрный*), *достовèрност; удостоверя̀, удостоверя̀вам, удостоверèние* (от рус.); ЛИ *Дòста, Достèна, Достàн* (Зап). — От предлога *до* и род. пад. ед. ч. от ие. **sə-tó-* 'сит' (с изчезване на *-ə-* между съгласни), първоначално причастие от глагол със значение 'насищам', сродно с гот. *saþs*, нем. *satt* 'сит' от **sə-to-*, гр. *ἄ-ατος* 'ненаситен' от **n̥-sə-to-s, ἄεται* 'насища се' от **sə-je-*, лат. *satis* 'доста' от **sə-ti-s*, стинд. *a-si-n-vá-* 'ненаситен' и др. Вж. Вл. Георгиев, Aus der Geisteswelt der Slaven, München, 1967, стр. 3 и сл. Не е от праслав. **sytъ*, както предполага Machek, Et. sl. 91, понеже *у* не може да изчезне. Вж. *сит*.

доставям, доставя 'снабдявам с нещо, набавям'. — Произв.: *доставка* (от рус. *достáвка*), *достàвчик* (от рус. *достáвщик*). — От рус. *доставлять, достáвить*, от един произход с бълг. *на-стàвям, съ-стàвям*, вж. *стàвям*.

дòстич 'рана на преден крак на кон, получена от удар със задния крак' (Софийско). — От *до-* и *стик* 'допир' (вж.).

достòен 'който има качества, за да получи нещо'; стб. достоꙗнъ (Клоц.), достоинъ, достоино, достоиночьтомъ (Ман. хр.), достоиньство (Супр., Хиленд. листи), достоꙗниѥ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс.). — Произв.: *достòйнство*. — Съставено от представка *до-* и корен в *стоя̀* (вж.), срв. рус. *стоить* 'струвам, имам цена', в нбълг. е наследено от традиционния писмен език, вж. Б. Цонев, Слав. глас I (1902), 1, 27 и сб. Медведев (1922), 42. — Заето в рум. *dostóinic, destóinic* (Mihăilă 184).

достоя̀ние 'имот, притежание, владение'. — В нбълг. е наследено от традиционния писмен език, вж. *достòен*.

досу̀ва ми 'идва ми да направя нещо' (Радуил, Самоковско). — От нач. значение 'пъхвам, мушвам' на *су̀вам се* 'протягам се, посягам (да взема нещо)' (вж.), срв. *сòвам*.

досу̀щ, досу̀щка диал. 'напълно, изцяло, докрай'. — Произв. от *до* и *сущ*, от черк.-слав. *сущи*, срв. стб. сѫщи (вж. *същ*), със замяна *ж* с *у*, срв. срхр. *сући*.

дòти инф. 'дохождам, дойда': *ти щеш доти* (Д. Луково, Ивайловградско). — Запазен инфинитив, стб. доити > *дòити* > *дойти* > *доти*, срв. диал. *дòда* от *дòйда* (вж.).

дотивèл 'който желае нещо, петимен' (Стубел, Михайловградско). — От **до-хтив-* < **до-хътив-*, произв. от стб. до- и хътѣти 'искам', вж. *пòхта, ща*, с разширение *-ивèя* по глаголи като *живèя, дивèя, сивèя* и др. Срв. пол. *chciwy* 'лаком'.

дотòнова диал. 'до тогава'. — Вж. *тòнова*.

дòхак(и), вж. *хак*.

дòход 'материални блага, пари, получени от работа, имот и др.'. — Произв.: *дохòдък* диал., *дòходен, дòходност; поддòходен*. — Срхр. *дòход*, словен. *dohòd*,

рус. *доход*, чеш. *důchod*, пол. *dochód*. — Отглаг. същ. от доходити, вж. *до* и *ход, ходя*, срв. *приход*.

дохождам, дохаждам, доходя, вж. *ход, ходя*.

доцен 'късен' (Говедарци, Самоковско), **доцно** 'късно' (Чепино), **доцна** (Банско; Дебърско), **доцна** 'късно' (Софийско). — Произв.: *задоцна, задоцвам, задоцнувам; одоцнем, одоцнèвам* 'закъснявам' (Зап). — От **до къс(ъ)на* > **доксна* > *доцна* с преход *кс* > *ц*, вж. *досна*.

доцент 'университетски преподавател с научно звание'. — Произв.: *доцентка, доцентски, доцентство, доцентура* (от нем. *Dozentur*). — Чрез рус. или нем. от лат. *docens, docentis* 'учител, преподавател', прич. от *doceo* 'уча, обучавам'; срв. от същия корен *доктор*.

доч междум. при спиране на кон (Банско). — Неясно. Срв. подобни думи *вдоч, вач*.

дош 'последен удар при детска игра на топчета', вж. *тош*.

дошèл, вж. *дошъл*.

дошерок 'горски дух' (Чепино). — Вероятно от **душерок*, произв. от *дух* с увелич. наст. *-ер-ок*, срв. *дън-ер, зъб-ер, кош-ер*.

дошлак 'пришелец' (Прилеп, Велес), **дошляк** (Видинско, Трънско). — От прич. *дошол, дошъл* от гл. *дойда* (вж.) и наставка *-як*, както в *земляк, именяк* и др. За значението срв. *пришелèц*.

дошуш 'напълно' (Тетевен). — От *досущ, досуш* с асим. *с* > *ш*, а вероятно и под влияние на *дошушка*.

дошушка 'напълно' (Тетевен). — Произв.: *дошушна, дошушвам, дошущя, дошущвам* 'обирам, ограбвам напълно' (Тетевен). — От представка *до-* и *шушка* 'много малка част от нещо, троха, трошица'. Произв. от *сушка* (вж.) с асимилация.

дошъл, дошèл 'пристигнал', **дошол** (ЮЗ). — Стб. дошьлъ, мин. действ. прич. от доходити с друга степен на коренната гласна, вж. *ходя*; срв. от същата основа *пришълèц, отшèлник*.

доюндже 'достатъчно' (Прилеп). — От тур. *doyumca*, произв. от *doyum* 'насита'.

дошча 'тепавица, валявица' (Козлуджа, Ксантийско). — От диал. *доска* 'дъска' + *-ja*, т. е. „дъсчена (сграда)".

дой 'изстисквам мляко от виме на добиче', 'кърмя дете' (Зап); стб. доити, доѭ (Зогр., Мар., Асем., Сав., Супр., Ман. хр.), доилица (Син. пс.), въздоити (Ман. хр.), надоити (Супр.), отъдоити 'отбивам кърмаче' (Син. пс.), доичищь, доичикъ 'брат по кърма, млечен брат' (Ман. хр.). — Произв.: *доен, дойна, дойка* 'кърмачка', 'женска гърда' (Прилепско), *дойница* 'кърмачка' (Прилеп, Охрид), *дойло* 'доене, доитба' (Попина, Силистренско), 'мляко, надоено от една доитба' (Смолянско, Девинско, Асеновградско, Ардинско, Маданско), *дойлка* 'кърмачка' (Коп-

ривец, Беленско; Врачанско), 'пролетно задояване на овце' (Лопян, Ботевградско), *дойлен: дойлно врѐме* 'време за доитба' (М. Желязна, Тетевенско; Странджа), *дойлна* 'следобедно ядене' (Черна черква, Ивайловградско), 'звезда зорница, по която овчарите се ориентират лете кога да доят овцете' (Странджа), 'вълнена цедилка за сирене' (Странджа), *дойлна крàва* 'дойна крава' (Беброво, Еленско; Раданово, Търновско), *дойлник* 'стърга, дето се доят овце' (Котел), *доя̀лник* 'доилник' (Яворово, Асеновградско), *доѐлница* 'дойна овца' (от начално **доя̀лница*, чрез преглас *я* > *е*) (Градец, Котленско), *дойлница* = *дойлничка* 'медник, в който доят добитък' (Родопите), *довѝлница* 'дойна овца' (Ю Добруджа), *дойтен* 'доен' (Софийско, Ботевградско): *дойтен добитък, доя̀к* диал. 'биберон', *доѐк* 'млечна жлеза на добитък' (Корова, Чепино), *доя̀рка* 'кърмачка на чуждо дете', *доя̀лче* 'кърмаче' (Цер, Битолско), *доичѐр* диал. 'дояч' (от по-старо **доичар*, с преглас *а* > *е* под влияние на мн. ч. *доичѐри*), *доя̀тен* 'доен' (Тетевен; Плевенско; Семчиново, Пазарджишко), *доюля* диал. 'кърмачка'; *додоя̀, додоя̀вам, додàям* 'издоявам до край' (Слатина, Ловешко); *задоя̀, задоя̀вам; издоя̀, издоя̀вам; надоя̀, надоя̀вам, надо̀й; подоя̀, подоя̀вам, подо̀йница* диал. 'дойно добиче; овца, чието агне е заклано или отбито и тя се само дои', *подо̀йниче* диал. 'кърмаче', *подойничàр* 'овчар на овце подойници', *подо̀як* 'дете, което навсякъде следи майка си' (Банско); *предоя̀, предоя̀вам* диал. 'преставам да доя; доя, кърмя дете повече, отколкото трябва'; *придо̀й* 'отбиване на агнетата около Гергьовден' (Банско); *пря̀дой* (Родопите); *раздоя̀, раздоя̀вам*. — Срхр. *до̀јити, до̀јūм*, словен. *dojíti*, рус. *доить, дою*, чеш. *dojiti*, пол. *doić*, горлуж. *dejić*, доллуж. *doiš*. — Сродно с латв. *dêt, déju*, литов. *pirm-dèlė kárvė* 'крава първескиня', гот. *daddjan*, ствиснем. *tâen*, гр. *θήσατο* аор. 'сукал', лат. *fēmina* 'жена' (букв. кърмачка'), армен. *diem*, авест. *daēnu-* 'женско добиче', стинд. *dhāyati* 'суче, 'бозае', *dhénā* 'дойна крава'; от същия произход срв. *детѐ, дѐва*. — Заето в рум. *doică* 'дойка'.

дойк 'вид сочен, воден пъпеш' (Габаре, Белослатинско). — От *дуля̀к* 'пъпеш' (вж. *дю̀ля*), с *л'* > *j* под арумънско влияние; писането с *о* вм. етимологично *у* се дължи на свръхстарателност.

драг¹ 'мил, скъп'; стб. **драгъ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **прѣдрагъ** (Киевски листи). — Произв.: *дрàго* 'радост' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско), *дрàгост* 'радост' (Смолянско, Асеновградско, Странджа), *от драгости* 'от радост' (Банско) (запазен родителен падеж за отделяне), *от дрàгосте* (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско), ЛИ *Драгостѝн, дрàгостен* 'радостен' (Негован, Софийско; Новопазарско), *драгостлѝв* 'мил, сърдечен, добър' (Златоград), *драгѝнко* нар. 'девер', *драго̀вам* 'обичам; милвам, галя' (Гоцеделчевско, Родопите, И Тракия), *драго̀вен* 'любовен' (Смолянско, Девинско, Асеновградско, Златоград), *драго̀вник, драго̀вница* 'любовник, любовница' (Родопите, Хасковско, Странджа), *драгу̀вам* 'живея добре с някого' (Говедарци, Самоковско), 'обичам, любя' (Кешанско, ЮИ Тракия), *дрàгав* диал. 'драг', *драгàйка* 'раст. еньовче, Galium; обред на Еньовден', *драго̀вец* 'раст. Anchusa barellieri' (Литако̀во, Ботевградско) = *дрàговец* (Свогенско), *дрàгичко* 'награда, бакшиш за добра вест' (Странджа); *дрàжко* 'драго' (Ботевградско), *дрàжък* диал. 'драгичък', *дрàчък* диал. 'дражък', *дражàйши* остар., ирон. (Ботев), от рус., а там от стб.; *вдражà се, вдражàвам се; додражà, додражàвам, додражѐе ми, додражàва ми; задрагу̀вам; отдражѐе ми, отдражàва ми; драголѝбен* 'мил, любезен' (Тетевен), *драгово̀лен, драголю̀бен, драголю̀бност, драгоцѐнен, драгоцѐнност* (заети от рус. *драгоце́нный, драгоце́нность*, а там от стб.), ЛИ *Δαργαμήρος* 812 г. (> *Драгомир*), *Драгàн* (от него

Дра̀го, вероятно и *Га̀ньо, Га̀нчо*). *Дра̀гота* в Поибрене, Панагюрско, *Драготѝн, Дражѝл* в Пирдопско, МИ *Драга̀л, Драгалѐвци*, Соф., *Дра̀голевци*, Кюстендилско, *Драгош*, с. в Сярско, *Драгомир* в Кукушко и Радомирско, *Драготѝн*, Валовишко, *Драгово, Драговец, Драголи, Драготи* в Средна и Южна Албания, *Драгнево, Драшковци, Δραγάϊ, Δραγάνι, Δραγοβέτσι* в Янинската област Загорион, *Δραγαλεβός* в Аркадия, *Δραγάνον* на о-в Левкас в Бяло море, *Δράγανον* в Ахая, *Δραγοβίστα* в Трикалско (Тесалия), *Δραγοβουτζίστα* 1356, в Сярско, *Δραγόγι* в Трифилия (вероятно прил. от ЛИ *Драгои* с *-jь*), *Δραγοτινά* на о-в Корфу. — Срхр. *дра̑г*, словен. *drȃg*, рус. *дорого́й, до́рог*, чеш., словаш. *drahý*, пол. *drogi*, горлуж. *drohi*, доллуж. *drogi*. — Праслав. **dārgъ*. — Сродно с латв. *dȃrgs* 'драг, мил', стпрус. ЛИ *Darge, Dargel*; по-нататъшните връзки не са сигурни. — Заето в рум. *drag, drăgaică* 'вид растение'.

драг² 'прът', вж. *дръг*.

дра̀га 'нанадолнище' (Болетино, Реканско); РИ *Дражѐшница* в Севлиевско (вж.). — Срхр. *дра̏га* 'теснина, проход', словен. *drága* 'дол, бара, водотек; седловина, падина', рус. *доро́га* 'път', стчеш. *dráha* 'път', пол. *droga* 'път', горлуж. *dróha* 'път, улица', доллуж. *droga* 'път'. — Вероятно сродно с *дра̀гна* 'чеша, тегля, дърпам, стържа', вж. S ł a w s k i 167, ие. кор. **dherāgh-*, P o k o r n y 257, с начално значение 'място, по което се тегли, влачи (товар)', вж. M a c h e k 93.

драгальо̀свам, драгальо̀сам, драгано̀свам, драгано̀сам 'чепкам, влача вълна' (Махалата, Плевенско). — От **драгало*, произв. от *дръ̀гам*, вж. *дръ̀гна*.

драгасѐ 'пъдарска колиба' (Плевня, Драмско), **драгасѝя** и **драгосѝя** 'местност с лозя', МИ *Драгасѝе, Драгасия̀* в Маданско. — От гр. *δραγασιά* 'колиба на пазач в лозе', вероятно диалектно се среща и знач. на бълг. дума.

драга̀стя 'искам от някого нещо често' (Търново). — От *дръ̀гам* (вж.) и наст. *-астя*, срв. *пера̀стя* 'карам се много (на някого)'.

драга̀тин 'пъдар' (Плевня, Драмско). — От гр. *δραγάτης* също; според G. M e y e r, Neugriech. Studien 2, 26, гр. *δραγάτης* 'пазач на лозе' (Du Cange) е заето от бълг. *дра̀га* (вж.), повлияно от *ἐργά-της* 'земеделски работник, ратай, аргат(ин)'. Срв. *'Α ν δ ρ ι ώ τ η ς* 84 сл.; срв. *драгасѐ*.

дра̀гла 'дървен капан за вълци и сойки' (Радуил, Самоковско). — Произв. от *држгъ* (вж. *дръг*), с диал. *ж > а*, и наст. *-ла*, вероятно мн. ч. от **дрaгло*.

драгома̀н(ин) остар., нар. 'водач на дружина работници или жътварки; преводач в легация'. — Произв.: *драгома̀нка* 'водачка на лазарки' (Махалата, Плевенско), *драгома̀нски, драгома̀нство, драгоманлъ̀к* 'занаят на драгоманин'. — Чрез гр. *δραγο(ν)μάνος* и итал. *dragomanno* от араб. *tercüman*, буквално 'преводач, тълкувател'.

драгу̀л диал. 'растение и плод на бърдачка слива'. — От по-старо *драгун* (вж.) с дисимилация *н > л*, вероятно под влияние на *слѝва*.

драгу̀н диал. 'вид слива', **драгу̀на** 'синя слива' (Пирдоп). — От тур. *dargun* също, чрез метатеза *дар- > дра-* под влияние на бълг. *драг* по народна етимология, срв. *дургун, дърганѝца*. Според М л а д е н о в, ЕтР 151, от корен в *дрян*, сродно със стирл. *draigen* 'трънка'.

драгу̀нь, вж. *дръ̀гна*.

дра̀же, вж. *дръг.*

дра̀жем 'дразня; закачам' (Павелско, Хвойна, Асеновградско; Лилково, Пловдивско); стб. **раздражати** (Син. тр.), **раздражити** (Син. тр., Супр.). — Произв.: *раздража̀вам* диал.— Срхр. *дра́жити, дра̂жи̑м*, словен. *drážiti*, рус. *раздража́ть, раздражи́ть*, стчеш. *drážiti*, словаш. *drážit'*. — Сродно със стинд. *drā́ghate* 'мъчи, отегчава', осетински *äw-därzin* 'дразня (външно)', англосакс. *dreccan* 'безпокоя, мъча', Pokorny 273 сл. Според Fraenkel, LEW 96, сродно с лит. *dìrginti* 'движа, клатя, друсам', от ие. кор. **dherāgh-*.

Дражѐшница, река, десен приток на Росица. — Произв. от *дра̀га* с наст. *-еш(ь)ница*, срв. *Върбешница*, Врачанско, *Борешница*, Леринско, *Градешница*, Прилепско, *Голешница*, Ботевградско и Велешко и др. Според Хилфердинг, Кречмер и Фасмер, (вж. Die Slaven 70) тук спада и *Δραγαμέστον, Δραγάμεστος*, с. в Етолия-Акарнания.

дра̀зге 'полов нагон у добиче' (Трънчовица, Никополско). — Вероятно от един произход с *дра̀зня* (вж.), но образуването не е ясно.

дразгинѐя диал. 'прежѝвям'. — Неясно.

дра̀зня 'сърдя, безпокоя, предизвиквам'; стб. **раздражати** (Син. пс.), **раздражити** (Син. пс., Супр.). — Произв.: *дразнѐние, дразнѝмост, дразнѝтел; задра̀зня, задра̀звам; подра̀зня, подра̀зням, подра̀звам; предра̀зня, предра̀звам, предра̀знувам* диал.; *раздра̀зня, раздра̀зням, раздра̀звам, раздразнѐние, раздразнѝтелен, раздразнѝтелност.* — Рус. *дразни́ть*, стчеш. *dražniti*, пол. *drażnić*, доллуж. *dražniś*. — Произв. от **дразнь* < **дражнь* (стчеш. *drážeň, drážň*), образувано от основата на *дра̀жем* (вж.) (срв. укр. *дражнити*, стчеш. *dražniti*), подведено по наст. *-знь* в стб. **ка-знь** 'наказание', **боıа-знь** 'страх', **жи-знь** 'живот' и др.

дра̀ка 'нисък трънлив храст', 'раст. мерджанче, Lycium halimifolium', 'раст. Paliurus aculeatus' (Шуменско), 'бяла акация, Robinia pseudoacacia', прен. 'заядлив човек'. — Произв.: *дра̀чи* 'драки, тръни за ограда' (Плевня, Драмско), с редукция от събир. *дра̀ч(ь)е, дракала̀к* 'гъсталак от драки', за образуването срв. *върб-ала̀к, храст-ала̀к, гъст-ала̀к* и др., *дракалѝя* 'дракалак' (Търново) (с тур. наст. *-ли*), *дракалѝв* '(за храст) бодлив' (Бериево, Севлиевско), *дра̀кав* 'бодлив (като драка)' (Русаля, Търновско), *драковѝна* 'заядлив човек, драка' (Бели Осъм, Троянско), *дра̀кест* диал. 'който е с много драки', *дра̀чка* 'драка, храст' (Булгаркьой, Кешанско; Кърчово, Валовишко; Шумен), *дра̀ча* 'завличам посеви, бранувам' (Трънчовица, Никополско), начално значение 'правя нещо с драка', може би и под влияние на *вла̀ча; дра̀чим се* 'чеша се' (Трънско); *задра̀ча, задра̀чвам* 'заграждам с драки'; МИ *Дра̀ките*, често, *Дра̀чево*, Севлиевско, *Дра̀чище*, Драмско. — Рус. *дра́ка* 'сбиване' от *драть* 'късам; бия'. — От **дъра-ка*, произв. от стб. **дьрати**, вж. *дера̀*. Начално значение 'трън, храст, който дере дрехите'. — Заето в рум. *dracilă, dracină* 'кисел трън', гр. *δρατσινιά* 'глог; кисел трън', *δράτσινον* 'глогина', тур. *dıraga* (Одрин, Чанаккале).

дра̀кон книж. 'баснословен огнен змей'. — Произв.: *дра̀конски, драконѐсувам* 'ставам вампир' (Странджа). — От гр. *δράκων* също.

дра̀коновски '(за закон, предпазни мерки и под.) много строг, суров, жесток'. — Вероятно чрез рус. *драко́новский* от фр. *draconique* или нем. *drako-*

nisch, произв. от името на старсгръцкия законодател *Дракон*. Ударението е повлияно от думата *дра̀кон, дра̀конски*.

дра̀кос 'вампир' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско, Момчилградско, Малгарско, Гюмюрджинско), диал. 'смешник, шут'. — От нгр. *δράκος* 'змей, дракон', срв. *дра̀кон*.

дра̀кул 'вампир' (Ма̀настир, Гюмюрджинско). — От нгр., срв. *δρακούλα* 'некръстено момиче', също *дра̀кон, дра̀кос*.

драм остар. 'мярка за тегло, равна на 1/400 от ока'. — Произв. *дра̀ми* съб.? (Габрово), *драмо̀сам, драмо̀свим* 'меря точно до драм' (Брусен, Тетевенско), *драмджѝя* 'който драмосва' (Брусен, Тетевенско), *драмлѝя* 'който тежи един драм (за сачма)'. — От гр. *δράμι* от *δραχμή* 'драхма', начално значение 'тегло на една драхма', вж. *дра̀хма*.

дра̀ма 'литературна творба в диалогична форма за сценично изпълнение'. — Произв.: *драматѝчен, драматѝчески, драматѝчност, драматѝк, драмату̀рг, драмату̀ргия, драматургѝчен, драматургѝчески, драматизѝрам, драматиза̀ция, драматѝзъм*. — Чрез рус. *дра́ма* или нем. *Drama* от гр. *δρᾶμα*, произв. от гл. *δράω* 'действувам, върша'.

драмада̀на диал. 'вид вятър', **дармада̀н, дармада̀на** 'североизточен вятър' (Ахтополско, Черноморието), **дармадаана** 'безредие, бъркотия' (Прилеп), **да̀рмадан** 'разтурен, съсипан, обезобразен' (Ардинско, Маданско, Смолянско, Асеновградско, Момчилградско, Девинско). — Чрез тур. *darmadağan, darmadağın* 'безреден, разхвърлян, разпилян', гр. *τραμουντάνα* от итал. *tramontana* 'отвъдпланински, презпланински вятър', вж. M e y e r, Neugr. Studien 4, 90.

драмбо̀й диал. 'дрънкалка, брънкало'. — От рум. *drîmbói* 'вид народен музикален дрънков инструмент', срв. укр. *дрымба*. Според R. B e r n a r d, RÉS 29, 1952, 115, чрез рум. или срхр. от нем. *(Maul)trommel*.

драмбъ̀з, вж. *дръмбъ̀з*.

дра̀менка 'памучна забрадка' (Беброво, Еленско). — Вероятно по името на гр. *Драма* в Беломорието, откъдето навярно е била внасяна през Възраждането; за образуването срв. *шамѝя, риза пиринка* и др. Срв. и арум. *drámnă* 'черна забрадка'.

драме̇шкам 'закачам някого' (Михайловградско). — Словен. *dramiti* 'събуждам'. Според Б е р н а р (устно съобщение) от един произход с *дръмо̀лим, дръ̀мела* (вж.).

драмо̀н 'рядко телено решето'. — Вж. *дармо̀н*.

дран, диал., вж. *дрян*.

дра̀нгала само в гатанката: *два пу̀мпала, че̇тири дра̀нгала, про̀сяче и просяк с тенка неве̇ста на рамо* (= [кола с] два вола, четири колелета, водена от дете, карана от карач с остен на рамо) (Банско). — Звукоподраж., срв. диал. *дра̀нкам = дръ̀нкам*.

дранге̇ла 'дървено трикрако столче, на което слагат воденичен камък, като го коват' (Гоцеделчевско). — Вероятно 'триъгълно столче', заето чрез гр. **τριαγγέλο(ν)*

от лат. *triangulum* 'триъгълник'. Началното *д-* е от гръцки, срв. *дика̀ня* от *τυκάνη*.

дранго̀лник, вж. *дрънго̀лник.*

драну̀сам диал. 'друсам'. — Произв.: *задрану̀сам* 'почвам да друсам'. — Срв. *дру̀сам* и аориста на гр. *τράντασα* от *τραντάζω* 'друсам'.

драп рядко 'вид вълнен или копринен плат, подобен на сукно'. — От фр. *drap* също, срв. *драпѐрия.*

дра̀пам 'чеша, драскам' (Зап; Малорад, Оряховско; Говедарци, Самоковско; Софийско; Прилеп, Велес), 'ходя по тъмно из лош път' (Странджа), таен зидарски говор 'чета̀' (ЮЗ). — Произв.: *драпалѝв* 'кой (се) драпа': *мачѐ драпалѝво,* в нар. пес. (Извор, Видинско), *дра̀палник* таен зидарски говор 'гребен; хляб' (ЮЗ); *задра̀пам, задра̀пвам; подра̀пам, подра̀пвам.* — Срхр. *дра́пати, дра̂па̄м* 'чеша, щипя; дера', словен. *drápati,* рус. *дра́пать* 'драскам, късам', чеш. *drápati, drápu, drápat* 'чеша, драскам', пол. *drapać* 'драскам, удрям, скубя', горлуж. *drapać,* доллуж. *drapaś.* — Сродно с латв. *druõpsala* 'нарязани неща, дреболии', гр. *δρωπακίζω* 'скубя', *δρώπτω* 'режа дълбоко; режа на две', *δρέπω* 'режа, късам, чупя', *δρέπανον* 'сърп, коса'. F. H o l t h a u s e n, ZfslPh XXII 1954, 149, добавя стнорд. *traf* 'кърпа за глава'.

драпѐрия '(малка) завеса с хубави гънки', **драпѝрам.** — Произв.: *драпиро̀вка.* — От фр. *draperie, draper* също, произв. от *drap* 'плат, сукно', заето от лат. *drappus,* вероятно от келтски произход.

драс 'едър и висок човек' (Дряново, Габро̀во, Търново). — Произв.: *дра̀сен, дра̀ски,* МИ *Драс махала̀* в София, ЛИ *Драсов* (Ловеч). — От диал. тур. *dıras* също, срв. *дас.*

дра̀са тайни говори 'дъска', **дра̀ска** (Велешко), **дра̀ста** (Брацигово, Пещерско), **драсовѝнка** (Дебърско), **драсо̀йинка** (Брацигово, Пещерско), **драсовина, драсле** 'дъски' (Кривопаланско). — От алб. *drasë, d(ë)rrasë* 'дъска', вж. Ив. Ш и ш м а н о в, СбНУ 12, Критичен отдел, 40, с бълг. *-ка* от *дъска̀,* диал. *да̀ска.*

дра̀свам, дра̀снем 'побягвам, хуквам' (Красава, Брезнишко; Доброславци, Софийско; Дивотино, Пернишко; Говедарци, Самоковско). — Според B e r n a r d (устно съобщение) от корена на *дера̀* (вж.), както рус. *деру́, дра́ть* 'дера' и 'бягам, тичам', бълг. *гра̀бам, гра̀бвам се* 'бягам, хуквам', *ску̀бя* 'дърпам, вадя' и литовската му успоредица *skubti* 'хуквам, побягвам', лат. *rapere* 'хващам, грабвам, отвличам' и *rapidus* 'бърз'.

дра̀скам¹, дра̀свам, дра̀сна, дра̀щя 'правя резки по нещо; пиша, рисувам небрежно'. — Произв.: *драс* междум. (Воден), *дра̀ска, дра̀сканица, драско̀тя* пренебр., *драскотѝна, драскотня̀, драска̀ч, драска̀чка, драска̀ло, драска̀лка, драску̀л, драску̀лка* 'нещо задраскано; нечетливо писмо' (Тетевен), *драскулѝца, драску̀лче, драско̀ль* 'изтрита метла' (Банско), *драсколѝя* диал. 'надраскано нещо'; *задра̀скам, задра̀скврам, задра̀щя; издра̀скам, издра̀скврам, издра̀щя; надра̀скам, надра̀скврам, надра̀щя; одра̀скам, одра̀скврам, одра̀щя; подра̀скам, подра̀скврам, подра̀щя; раздра̀скам се, раздра̀скврам се.* — Словен. *drâska* 'драскотина, цепнатина, пукнатина', по-далеч стои чеш. *drásati, drasám* 'драскам, дера, късам'. — Сродно с лит. *draskýti, draskaũ,* латв. *draskât,* 'разкъсвам, разцепвам', още *draska* 'дрипа', норв. *trask* 'отпадък', *trase* 'дрипи, парцали', вж. F r a e n k e l, LEW 101; срв. от същия произход *дера̀.*

дра̀скам² разг. 'имам силно желание за нещо', **дра̀скам се** 'старая се' (Банско). — Произв.: *драско̀ль* 'който се стреми към нещо' (Банско). — Преносно от *дра̀скам¹*, както *дра̀пам* 'чеша' и 'стремя се', *гребѐм* 'драпам' (Трънско).

драстѝчен 'който оказва силно и грубо въздействие'. — Произв.: *драстѝчност.* — Чрез фр. *drastique* също, от гр. *δραστικός* 'драстичен, ефикасен', произв. от гл. *δράσσομαι, δράττομαι* 'вземам с ръка, грабвам', *δράττω* 'грабвам, докопвам'.

драуши 'гурели' (Дебър). — Неясно.

дра̀хма 'гръцка монетна единица'; стб. дрaгъма (Зогр., Мар., Син. тр.). — В новобълг. от гр. *δραχμή* също.

дра̀хта-дру̀хта междум. за наподобяване друсане на кола (Търново). — Звукоподраж.

дра̀щя, вж. *дра̀скам.*

дреакам 'разбивам вълна' (Гулица, Варненско). — Кръстоска от *дера̀* и *чѐпкам, дрънкам.*

дреб ж. и м. 'отпадъци от влачена вълна, коноп, лен и др.; извлечени парцали', 'черен или бял дроб на бозайник' (Смолянско; Петково, Давидково, Стърница, Ардинско; Чурка, Маданско). — Произв.: *дрѐбав, дребя̀в* диал. 'който е с много дреб', *дрѐбов, дрѐбьов* диал. 'дребяв', *дрѐбен, дрѐбена, дрѐбено* 'тъкан от дреб': *дрѐбена черга* (Русаля, Търновско), стб. **дрєбънъ, дребенла̀к* 'дребна гора' (Странджа), *дрѐбен, дрѐбна, дрѐбно* (вж. *дрѐбен*), *дрѐбанки* нар. поет. 'дребни овце' (Устово, Смолянско), *дребо̀йки* 'терлици, плетени от дреб' (Разград), *дреболѝя, дреболѝи* 'дребни вътрешности на заклано добиче или птица', *дреболѝна* диал. 'дребни неща', 'дреболии от заклано животно' (Банско), *дреболтѝи* 'дреболии' (Ботев), *дребосъ̀к, дребосъ̀че, дребуса̀к* диал. 'дребосък; дребни пари' (вероятно втората част е по *изтърса̀к* 'последно родено дете у родители', т. е. 'най-малкото, най-дребното дете в рода'), *дреба̀к* диал. 'дребно нещо', 'млада и гъста гора' (Банско), 'издънка; млада гора; младо дръвче' (Ситово, Лилково, Пловдивско), *дребѝна* 'развлачени парцали' (Кесарево, Горнооряховско); МИ: *Дреба̀ка* в Белослатинско, Хасковско, Елховско, Пловдивско, Смолянско, Сливенско, Русенско, *Дребоша̀ка* при Златна ливада, Чирпанско. — Рус. *дрѐбезг* 'отломка, късче', пол. *drobiazg* 'дребни неща' (от **drabězgъ*), горлуж. *drjebjeńca* 'троха'. — Сродно с лит. *drebė̃zna* 'късче, парче'. — С друга степен на коренната гласна от *дроб, дробя̀* (вж.).

дрѐбен, дрѐбна, дрѐбно 'ситен'. — Произв.: *дрѐбна* таен зидарски говор 'леща', *дрѐбнаджия* 'дограмаджия' (Брацигово, Пещерско), *дребна̀в, дребна̀вец, дребна̀вка, дребна̀вост, дребна̀вщина, дрѐбенки* 'дребничък' (Ксантийско), *дрѐбнен* 'дребен' (Лазарци, Еленско), *дребнанки* 'дребничък' (Русенско), *дрѐбнина* диал. 'дребни деца', *дребнинка̀* диал. 'дребен добитък', *дребнѝца* нар. 'круша с дребни плодове', 'вълнени отпадъци, пригодени за предене' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *дребнѝци* 'дребни конопи' (Тича, Котленско), 'ситни кълчища' (Махалата, Плевенско; Ново село, Троянско; Слатина, Ловешко; Тича, Котленско), 'дребни глисти в дебелите черва, Oxyuris vermicularis' (Смолян), 'дребна риба' (Трънчовица, Никополско), *дрѐмно про̀со* 'просо' (Булгаркьой, Малгарско), *дрѐмничек* 'дребен, нисък, малък' (Странджа), *дремнѝчка* 'дребна вълна, която остава при влачене' (Тотлебен, Плевенско; Русаля, Търновско), с диал. *бн* > *мн, дребнацко* 'дребно' (Кесарево, Търновско), *дреб-*

на̀ш 'дребни предмети' (Чифлика, Троянско), *дребнуля̀в* '(за човек) който е с дребен ръст' (Бели Осъм, Троянско), *дребну̀шки* 'вид дребни сливи' (Бериево, Севлиевско), *дребно̀к* 'млада гора' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Манастир, Чепеларе, Асеновградско), *дребну̀шко* 'нискорасъл боб' (Ново село, Троянско), *дребньо̀вка* диал. 'слива с дребни плодове', *дребня̀* 'шия ситно' (Търново), *дребнѝ* 'вали ситен, зърнест сняг', *дребнѐя* 'разбивам на дребно, ситня'; *издребня̀, издребнѐя, издребня̀вам*; *надребня̀, надребня̀вам; дребнобуржоа̀зен, дребноко̀ст* '(за риба) с дребни кости' (Гложене, Тетевенско), *дребносо̀бственически, дребносто̀ков, дребнозъ̀рнест, дребнолѝст(ен)*; МИ *Дребна̀кът* в Маданско. — Произв. от *дреб* (вж.).

дрѐвен[1], дрѐвена, дрѐвено 'дървен' (Шумен). — Произв. от *дря̀во* (вж.).

дрѐвен[2] 'античен, стар'; стб. **дрєвьнь** (Зогр., Мар., Син. пс., Клоц., Сав.), **дрєвнїи** (Ман. хр.), **дрєвлє** (Зогр., Мар., Асем., и др.), **дрєвльнь** (Зогр., Син. пс., Син. тр.). — Произв.: *дрѐвност.* — По всяка вероятност наследено от традиционния писмен език, не заето от рус. *дре́вний*, което изглежда е заемка от старобългарски, понеже по форма и значение не отговаря на севернославянските езици. Прилаг. от **drev* в словен. *drȇvi* 'довечера', рус. остар. *дре́вле* 'отдавна', *дре́вний, дре́вность*, чеш. *dříve*, диал. *drivej* 'по-рано, преди', пол. *drzewiej*, постаро *drzewie, drzewi* 'преди, по-рано'. Стб. **дрєвлє** е начално сравнителна степен, от която е образувано **дрєвльнъ**. — Най-вероятно сродно със стинд. *drávati* 'тече, бяга', начално значение 'изтекъл, минал', от тук 'отдавнашен', вж. Младенов, ЕтР 151. Sławski 174, свързва с ие. **dreu-: *deru-*, от един произход с *дрѣво* (вж. *дря̀во*), сродно със стпрус. *druwis* 'вяра', лит. *drútas* 'силен', гр. *δροόν* 'як, силен', стинд. *dhruvá-* 'траен, постоянен', с начално значение 'силен, як, траен (като дърво)' > 'стар' > 'отдавнашен, някогашен'; според Фасмер, REW 1, 368, сродно с гот. *triggws* 'верен', вероятно и с лит. *dreve* 'хралупа', латв. *dreve* 'кух дънер, хралупа'.

дреги̇нко, вм. *драги̇нко* 'най-малък девер' (Перущица, Пловдивско), вж. *драг.*

дреги̇я, драги̇я, вж. *трагѝя, тригия.*

дредна̀ут остар. 'голям брониран боен кораб'. — От англ. *dreadnought* също.

дрѐжда 'стоя в бездействие' (Ботевград), **дрежди̇м** 'стоя на едно място, обикн. прехласнат' (Трънско, Брезнишко, Станкедимитровско; Добро̀славци, Софийско): *дрежди като кон на празни ясли.* — Срхр. *дреждати* 'чакам, стоя'. Може би от *дрезга̀* 'гора' с наст. *-ja* > **дреждя*, диал. *дрѐжда, дрежди̇м*; за значението сравни *в-дървя̀вам се, поко̀лвам се* 'заставам неподвижен като кол', *подъ̀бил се* 'изправил се като дъб, застанал е прав и неподвижен', *мълчи като дъб, изправил се като кол* и др. Семантичната връзка не е напълно ясна. Според Бернар (устно съобщение) *е*-степен от основата на *дро̀жде* (вж.); за степенуването срв. **брєстн, брєдж** срещу **бродъ**, а за значението *ки̇сна* 'топя във вода', прен. 'стоя без работа, в бездействие, вися', фр. *moisir* 'покривам с плесен' > 'застоявам се, стоя дълго'.

дрезга̀ 'дребна гъста гора' (Своге нско; Краево, Ботевградско). — МИ: *Дрезга̀та* при Липница и Краево, Ботевградско, *Дрѐзга* при Ранинци, Кюстендилско, приток на Струмишкия приток Бистрица, *Дрезна*, Кавалско (от **Дреждна*, прил. от *дрезга* с *-ьнъ* > *Дрежна* и от тук *Дрезна* чрез гръцко ζ от *ж*; стб. **дрѧзга** 'гора' (Супр.). — Срхр. *дрѐзга* 'раст. ловун, Myrrophyllum', рус. *дрязг* 'клон,

счупен от вятър, съчки, вършини; плавей от дървета'. словащ. *drezka* 'треска борина', пол. диал. *drzęzg* 'трески, иверки', *drzęzgać* 'чупя, цепя', чеш. *Drážďany* горлуж. *Drježdźany* 'Дрезден', изпърво 'жители на гора'. — От един произход с *дръг* (вж.). — Заето в арум. *drîzgă* 'гъста горичка'.

дрѐзгав[1] '(за глас) пресипнал, треперлив', **дрѐзгов** (Тетевен), 'умолителен, жалостен' (Станьовци, Брезнишко). — Произв.: *дрѐзгаве* 'говоря или пея лошо' (Банско); *одрезгавѐя, одрезгавя̀вам* 'ставам с пресипнал глас'; *предрезгавѐя, предрезгавя̀вам* 'преграквам', *предрезня̀х*. — Произв. от **дрезг(а)*, срв. рус. *дрязг*, обикн. *дря̀зги* 'ежби, караници', което според V a s m e r, REW 1, 375, е сродно със стинд. *dhrā́ṇati* 'звучи', лат.-келт. *drēnsō* '(за лебед) кряка', средноирл. *drēsacht* 'шум, трясък', долнем. *drunsen* 'хленча', нем. *trensen* 'хленча проточено', хол. *drenzen* 'вия, викам проточено', гр. *θρῆνος* 'оплакване на мъртвец', диал. (лаконски) *θρώναξ* '(пчелен) търтей', гот. *drunjus* 'звук', стпрус. *droanse* 'птица кречеталка'.

дрезгав[2] '(за светлина) неясен, полутъмен'. — Произв. *дрезгаво* 'рано сутрин' (начално значение 'когато се вижда не много ясно') (Тетевен), *дрезгомѝа* 'дрезгавина' (Банско), *дрезгавина̀, дрѐзгавост, дрѐзгов* 'ненапълно прозрачен' (Тетевен), *дрезга̀ч* 'камениста и песъчлива нива или местност' (Тишаново, Кюстендилско); *раздрезговя̀ва се, раздрезговѐе се* 'зазорява се' (Тетевен). — Произв. от *дрезга̀* 'дребна гора', начално значение 'който се вижда като през гора', т. е. 'неочертано, сумрачно, полутъмно'. Според B e r n a r d, RES 45, 1966, 103 сл., от **мерзгав* (вж. *мрѐсък*) с *мр* > *бр*, както в словен. *drestiti se* покрай *mrestiti se, brestiti se* '(за риба) хвърля си хайвера, плоди се'.

дрезда̀к диал. 'гора, храсталак' (Ботевград), диал. **дръзда̀к**. — Произв. от *дрезга̀* (вж.) + *-ак*: **дрезгак* > *дрезда̀к* с асимилация. Според B e r n e k e r SEW 1, 222, от местен падеж *дрѧздѣ.

дрезѝна 'вид лека вагонетка, която се движи с мотор или с ръце по железопътна линия'. — От фр. *draisine*, по лично име.

дрѐзням 'приличам' (Шуменско). — Произв.: *подрезням* диал. 'приличам'. — Вж. *дръзвам*[2].

дрѐйфам 'повръщам при морска болест' (Черноморието). — От рус. *дре́йфить* 'страх ме е', кръстосано с *дре́йфовать* 'отнасян съм от течението, от вятъра (за кораб)'. При такова състояние на кораба признаците на морската болест се проявяват най-силно.

дрѐка в израза *стаде цел дрека* 'израстна много на ръст' (Трънско). — Срхр. *дрек* 'прът за подпора'. Вероятно от начално *дрѧкъ, с отглас ѧ / ѫ в стб. дрѫгъ 'прът', с колебание *-к* / *-г* в завършека, вж. *дръг*.

дреко̀ня таен говор 'дъска' (ЮЗ); стб. дрѣколь, дрѫколь 'дърво, кол, прът, върлина' (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Супр.). — Срхр. *drkol, drkola* 'прът', *drêk* 'прът (за подпора)', рус. *дреко́лье*, стчеш. *dřkolna* 'греда, прът', чеш. *drkolna, drkolí*. — Новобългарската форма вероятно от **дреколня*, с неясно изпадане на *-л-*. По-нататъшните връзки не са сигурни; според V a i l l a n t, RES 8, 88, от **dru* в *дърво̀*, вж. V a s m e r, REW 1, 369.

дрѐлка 'дърводелска бургия за дърво и желязо' (Беленско, Търновско, Еленско, Ловешко, Тетевенско). — Чрез рус. *дрель* от холанд. *dril-boor* или нем. *Drillbohrer* 'свредел'.

дрем 'драм' (Прилеп), 'най-малка частичка от нещо' (Нова Надежда, Хасковско). — От *драм* (вж.), с диалектен преход *ра* > *ре*, срв. *дрегѝнко* < *драгѝнко*.

дрѐмен 'дребен' (Долно Луково, Ивайловградско). — Произв.: *дрѐмнен* (Силистра). — От формите *дрѐмна, дрѐмно, дрѐмни*, където *мн* от *бн*, вж. *дрѐбен*.

дремѝзгам диал. 'дремя'. — Произв.: *задремѝзгам* 'задрямвам'. — Вероятно кръстоска от *дрѐмя, мѝгам* и стб. *миѕати, срв. рус. *мизаю* 17 в., със *(д)з* от *г* (трета палатализация).

дремнѝк 'пън, дръвник' (Злокучене, Плевенско). — От по-старо *древнѝк*, с диал. *вн* > *мн*, произв. от стб. **дрѣво** 'дърво', вж. *дря̀во*; за строежа срв. *дръвнѝк*.

дрѐмя, дрѐмвам, дрѐмна 'намирам се в полусън'; стб. **дрѣманиѥ** (Син. пс.), **дрѣманїє** (Ман. хр.), **въздрѣмати, въздрѣмлѭ** (Зогр., Мар., Асем. и др.). — Произв.: *дрям* в израза *на дрям* 'при дрямка' (когато карат волове) (Ново село Видинско), *дря̀мка, дрѐмльо, дрѐмла, дремлѝв, дремлѝвост, дремливѝца* 'упоителна трева' (Казичане, Софийско), *дремѝло* 'пладнище за добитък' (Чифлика, Троянско), *дремѐж* диал. 'дрямане, дрямка', *дрему̀ша* диал. 'дремлива, сънлива жена или мома' (Райлово, Самоковско), *дря̀мница* 'дрямка' (Търново), *дремешко̀м, дремошкѝм* и *дремешка̀та* 'с дремане', *дрема̀вче* диал. 'раст. блатно кокиче, Leucojum aestivum'; *додрѐме ми се, додря̀мва ми се; задрѐмя, задря̀мвам; надрѐмя се, надря̀мвам се; одрѐмя се, одря̀мвам се; подрѐмя, подрѐмна, подря̀мвам; придрѐме ми се, придря̀мва ми се; раздрѐмя се, раздря̀мвам се; удрѐмя се, удря̀мвам се*; МИ *Дремѝлото*, Севлиевско, *Дремѝглав* = *Δρεμίγλαβα* = *Δρεμίγκλαβα* = *Δριμύγκλαβα* 1314, Солунско. — Срхр. *дриjѐмати, дрӥjемâм*, словен. *drẹ̀mati, drẹ̀mam*, рус. *дрема́ть, дремлю́*, чеш. *dřimati, dřímám*, словаш. *driemať*, пол. *drzemać, drzemię*, горлуж. *drěmać*, доллуж. *drěmaś*. Праслав. **drěmāti*, от ие. **drēm-*. — Сродно с лат. *dormiō* 'спя' (от **dr̥m-*), гр. *δαρθάνω* 'спя', стинд. *drā́yate, drā́ti* '(той) спи' от **drē-*. — Заето в алб. *dremit* 'дремя'.

дрен тайни говори 'циганин' (Смолско, Пирдопско; Брацигово, Пещерско). — Произв.: *дрѐнка* 'циганка' (Смолско, Пирдопско; Брацигово, Пещерско), *дренова̀та* 'торба' (Смолско, Пирдопско; Брацигово, Пещерско), *дренчѐ* 'циганче' (Смолско, Пирдопско). — Кръстоска от *трем* 'човек' (вж.) от алб. *trim* 'млад човек, храбрец' и бълг. *дрен* 'дрян', срв. СбНУ 12 Критичен отдел, 31.

дрена̀ж техн. 'отводняване чрез подземни канали'. — Произв.: *дрена̀жен*. — Чрез фр. *drainage* от англ. гл. *drain* 'пресушавам'.

дрена̀чки таен говор 'дърва' (Брацигово, Пещерско). — Вероятно кръстоска от алб. *drun-* 'дърво' и бълг. *дрен* (вж. *дрян*) с наст. *-ач-ка*.

дрѐнджоли 'овчи изпражнения' (Градец, Котленско), **дронджоли** диал. — От *дрѐнки* също (вж. *дрян*) и експресивна наст. *-jол, -jул*, начално **дрѐнчоли*, поради прилика по форма или от един произход с *дренцо̀л* (вж.).

дренджурѝя 'джунджурия' (Могилово, Чирпанско). — Вероятно кръстоска от *дребулѝя* и *джунджурѝя.*

дрѐнкокош диал. 'игра, в която двама с кръстосани ръце носят някого' (Прилеп), 'носене на човек от двама души с кръстосани ръце' (Щип), в клетва: *да го донесат дрен-кокош* (Щип). — Неясно.

дренòви таен зидарски говор 'орехи' (Брацигово, Пещерско). — Неясно.

дренòсвам, дренòсам 'оформям дъно на меден съд с дървен чук' (Търново). — От начално 'удрям с дрянов чук' (понеже дрянът има много плътна дървесина); за значението срв. *дрѐням.*

дренцòл 'парцал, който виси от скъсана дреха' (Банско). — Произв.: *надренцòлувам се* 'накичвам се с разни висулки като обеци, огърлици и др.' (Банско). — От **дренец*, стб. *дрѧнь, развито с експресивна наст. *-ол* (срв. *соп-òл, мърс-òл*), рус. *дрянь* 'смет, отпадък, кал; парцал', което според Соболевски е от **drębnь*, срв. рус. *дря́блий, дряб*, а според Дурново и Горяев — произв. от *дерà*, вж. Vasmer, REW 1, 376; срв. и *дрѐнджоли.*

дрѐням 'бия силно някого с тояга' (Станьòвци, Брезнишко; Трън). — Произв.: *одрѐням* 'набивам (някого)'. — Произв. от *дрен* 'дрян', букв. 'бия някого с дрянова пръчка'; за образуването срв. *дренòсвам.*

дрѐпав 'дрипав' (Воден). — Кръстоска от *дрѝпав* и *дрѐбав*, вж. *дреб.*

дрептàр 'зидарска линия' (Попина, Силистренско). — От рум. *dreptár* също, произв. от *drept* 'прав' от лат. *directus.*

дресѝрам 'приучвам животно да върши определени действия по заповед', **дресьòр** 'дресировач'. — Произв.: *дресиро̀вка, дресирова̀ч.* — От фр. *dresser, dresseur* също, произв. от лат. **directiare* 'насочвам', *directus* 'прав'; срв. от същия произход *адрѐс.*

дрѐтам 'подсторвам, насъсквам' (Велес), **дрѐтам се** 'заяждам се' (Мориовско), **дрѐтаме се** 'надумваме се' (Мориовско). — Вероятно от алб. *dredhi* 'хитрина' и наст. *-там*, срв. *пѝтам, рѝтам* и др., срв. Ив. Гълъбов, БЕз, 17, 1967, 346 сл.

дрѐха '(горно) облекло'. — Произв.: *дреха̀р, дреха̀рка, дреха̀рски, дреха̀рство, дреха̀рница, дрѐше* умал. (Банско), *дрѐшка, дрешлѐ* диал., умал., *дрешля̀к* 'дрехи' (Трънско), *дрѐшен* 'богат с дрехи' (Вировско, Михайловградско), *дрѐшно*, обикн. в израз *паря̀но и дрѐшно* 'състояние, имот в пари и дрехи' (Тетевен), *дрѐшник* 'долап за дрехи' (Дряновско, Ст. Загора; Могилово, Чирпанско; Тарфа, Чаталджанско; Софулар, Одринско), *дра(х)алаци* съб. 'дрехи' (Копривец, Беленско); *дòдреша го* 'износя го, остана без дреха' (Ботевград); *предрешà, предрешàвам* 'преобличам'; *белодрѐшко, късодрѐшко, църнодрѐшко* диал. 'човек с черна дреха'; ЛИ *Дреха̀ров.* — Според Младенов, ЕтР 151, от *дре-* в *дерà* (вж.) и наст. *-ха*, начално значение 'нещо, което се къса, търка', срв. *дрѝпи* 'дрехи' (Родопите), книж. 'скъсани дрехи', от същия произход, гр. *δέρρις* 'кожена дреха'; при това обяснение би трябвало да бъде **дрѣха*, освен ако думата не е възникнала в западни говори, от където да е разпространена и в източни. — От **drebъxā* (или **drebьxā*) с изпадане на ер в слабо положение и асимилация *бх* > *х*, образувано от **dreb-*, засвидетелствувано в други отгласни степени в горлуж. *draby* 'дрехи', чеш. (моравски диал.) *zdraby* 'парцали, дрипи'

и в лит. *dróbė̃* 'ленено платно, чаршаф', латв. *drẽbe* 'дреха, облекло, бельо'. Българската дума има такова суфиксално разширение, каквито виждаме в лит. *drobùlė̃* 'наметка, шал', *drabùžis, drebùžis* 'дреха', *drābanas* 'парцали, дрипи, подребни дрехи' и в латв. *drābule* 'чаршафи'. За словообразувателния тип срв. бълг. *сва̀ха*, рус. *сва́ха, пря́ха, неря́ха* и пр., срв. Ив. Гълъбов, БЕз 17, 1967, 347 сл.; за лужишки, чешки и балтийски вж. Berneker, 1, 219.

дрехтя̀ 'воня, смърдя' (Еленско). — Кръстоска от *(в)дрѐхна* (вж. *дрѐхъл*) и *дъхтя̀* (вж.).

дреху̀ня 'излежавам се', вж. *дрѐхъл.*

дрѐхъл диал. пренебр. 'окъсан, западнал', **дрьо̀хал** (Момчиловци, Смолянско); стб. дрѧхлъ 'тъжен, опечален' (Мар., Супр.), дрѧхльство 'опечаленост, отпадналост, тъга', дрѧселъ 'тъжен' (Зогр., Асем.), дрѧселовати, -оуѭ 'тъжен, опечален съм' (Зогр., Мар.). — Произв.: *дреху̀ня* 'излежавам се, спя до късно' (Еленско), *Дрѐхлек* (прякор, Копривщица, вж. и Младенов, Родна реч 7, 210); *вдрѐхва, вдрѐхне* '(за месо) спарва се' (Чирпанско; Цонев, СпБАН 11, 12); *одрѐхвам, одрѐхна* 'омърлушвам се' (Белослатинско); *удрѐхвам, удрѐхна* 'омърлушвам се' (Нова Надежда, Хасковско; Свиленградско; Софийско), *удрѐйнувам, удрѐйна* 'отпадам духом, клюмвам' (Банско). — Срхр. *дрѐсео* 'тъжен', словен. *dresȇl, dresélən* 'натъжен', рус. *дря́хлый* 'отпаднал от старост, слаб'. — Най-вероятно да е прич. от гл. **dręxnǫti* от **dreng-s-nanti*, също както *dręslъ* от **dręsknǫti*, по-старо **dreng-sk-nanti*; за формите дрѧхлъ (дрѧселъ) срв. рус. *трясти, тряхнути*. Успоредиците с останалите езици не са сигурни. Може би от корена на гл. *дера̀*, с начално значение 'отпаднал, съсипан, смазан, одран'. Гласната *-ьо-* в *дрьохал* застъпва правилно стб. ѧ в родопските говори. За новобълг. форми вж. и Р. Бернар, БЕз 7, 1957, 455—7.

дрѐцкам 'друсам, друскам' (Кичевско). — Вероятно кръстоска от **трѐцкам* от *трѐскам* < *треса̀* и *дру̀сам*.

дриа̀да митол., книж. 'горска нимфа' (Вазов). — Чрез фр. *dryade* < лат. *dryas, dryadis* от гр. *δρυάς, -αδος* също.

дрим диал. 'прах' (Воден), диал. 'па̀ра от нещо, когато ври'. — Кръстоска от *дим* и *прах*, срв. Ив. Гълъбов, БЕз 17, 1967, 349. Младенов, ЕтР 151, свързва неубедително с нем. *Trübe* 'мътилка', лит. *drumstus* 'мътен', ие. **dhereu-*.

дримбѝца 'раст. мащерка, Thymus' (Негован, Зараво, Солунско). — От гр. **θρυμπίτσα*, произв. от *θρύμβη* с *-ίτσα*, срв. с метатеза *θύμβρα* 'Satureia Thumbra, срв. Ив. Гълъбов. БЕз 17, 1967, 349 сл.; за гръцките форми вж. Frisk, Griech. etym. Wb. 1, 692.

Дрин, Дрим (от 14 в. Дрїмъ), река, изтича от Охридското езеро под името *Черни Дрин*, събира се с *Бели Дрин*, който извира в Призренско и се влива в Шкодренския залив на Синьо море, *Drinius, Trinius* (Плиний), *Δρεῖνος* (Птоломей). — От илирийски произход, от по-старо **Drūn*, ие. **drū-* в стинд. *drāvayate* 'тече, тича', зенд. *dru* 'тичам', с илирийски или албански преход на ие. *ū > i*, срв. алб. *mi* 'мишка' срещу стинд. *mūš*, лат. *mūs*, алб. *mizë* 'комар' срещу лат. *musca*, лит. *musė̃*, арм. *mun* 'муха, комар'. За славянско посредство не би могло да се говори, понеже слав. ꙑ минава късно в *i*, а формата *Drin-* се среща още

в античността, вж. Младенов, СпБАН X 1915, 45—49, срв. Вл. Георгиев, Балк. езикозн. I 1959, 13. Може би тук спада прил. *дрима̀нски*, само в нар. песни: *в дрима̀нско село; отишла̀ е Яна / в дрима̀нски ливади* (Гайтаниново, Гоцеделчевско).

дрѝнга таен зидарски говор 'пияница' (ЮЗ). — Чрез срхр. от нем. *trinken* 'пия'.

дринджурѝя 'дребни неща, джунджурии' (Могилово, Чирпанско). — С редукция *е* > *и*, вж. *дренджурия.*

дрѝнжам 'ходя безцелно, скитосвам' (Смолянско). — Неясно.

дрѝнка '(за кон) вдига краката си кръстосано' (Плевня, Драмско). — Може би звукоподраж.

дрѝпа 'парцал', мн. ч. 'скъсани вехти дрехи' (Кесарево, Търновско), **дрѝпи** 'дрехи' (Родопите; Аткьой, Карагачкьой, Гюмюрджинско; Еникьой, Чопкьой, Узункюприйско; Русаля, Търновско; Хасковско; Булгаркьой, Кешанско; Еникьой, Ксантийско), 'дреха, обикн. на покойник' (Дервент, Дедеагашко), 'кърпа' (Бериево, Севлиевско). — Произв.: *дрѝпав, дрѝпава* таен зидарски говор 'баница' (Смолско, Пирдопско), *дрипава* (Кривопаланско; Шлегово, Кратовско), *му га дадов дрипа(в)ата* 'пратих го по дяволите' (Едоарце, Тетовско), *дрѝпавост, дрипавѐя, дрѝпка* 'плат за маншети и за яка на риза' (Гулица, Варненско), 'парцалче' (Момино, Варненско), *дрѝпчица* 'дрипава дреха' (Хвойна, Асеновградско), *дрѝпчул* 'дрипльо' (Трънчовица, Никополско), *дрѝпеник, дрѝпеница* 'парцалена черга' (Момино, Варненско), *дрѝпел* 'дрипа, парцал', 'вехта или скъсана дреха' (Тетевен; Кесарево, Търновско; Приморско, Бургаско; Стакевци, Белоградчишко), *дрѝпелец, дрѝпльо, дрѝпла, дрипо̀ль* 'парцал' (Банско), *дрипа̀л* 'дрипав човек' (Бели Осъм, Троянско), *дрѝпалив* 'дрипав, окъсан' (Хвойна, Павелско, Асеновградско), *дрипу̀лка* диал. 'дрипаво нещо', *дрипя̀сам, дрипя̀свам* 'одрипавя̀вам', *дрипота̀* съб. 'скъсани дрехи' (Вресово, Айтоско), *дрѝпуша* в нар. пес. (за ластовица): *дрипу̀ше, кърпуше, / що не си прела / що не си тка̀ла* (Банско), *дрипушѝни* 'дрипави дрехи' (Воден); *одрипавѐя, одрипавя̀вам.* — Словен. *drípati* 'разкъсвам; имам диария', *drípa* 'диария', чеш. *dřipa* 'парцал', горлуж. *dripa* 'цепнатина; vulva', *dripać* 'правя рязка'. — От ие. корен **drei-*, вариант на **der-* в *дера̀* (вж.). Начално значение 'нещо скъсано, раздрано'; срв. *дра̀пам* от същия произход.

дрѝскам, дрѝщя, дрѝсвам, дрѝсна 'имам диария', **дрѝсък, дрѝсек** 'диария' (Брусен, Тетевенско). — Произв.: *кървав дрѝсък* 'дизентерия' (Търновско), *дрис* междум., *дрѝскав, дрѝскавост, дриса̀вица* 'дрисня', *дрѝсканица* диал. 'дрисък', *дърска̀вица* 'дрисък' (Велес), *дриско̀ч* 'изпражнения при диария или дизентерия; дрисък' (Ботевградско; Тетевен), *дрѝсльо, дрѝсла* пренебр. (от по-старо **дрѝскльо, дрѝскла*), *дрислѝв, дрѝслив шѐбой* 'раст. жълт шибой, Cheiranthus cheiri' (Кукуш), *дрислѝва трева̀* 'вид билка, с която се лекува дрисък' (Русаля, Търновско), *дрислѝвък, дрисня̀* разг. 'дрисък' (от по-старо **дрискня̀*, срв. *дрислѝв*), *дришня̀* 'дрисня, дрисък' (Локорско, Софийско), *дришнѝца* (Станкедимитровско); *задрѝскам, задрѝщя, задрѝсквам; издрѝскам, издрѝщя, издрѝсквам; надрѝскам, надрѝщя, надрѝсквам; одрѝскам, одрѝщя, одрѝсквам; подрѝскам, подрѝщя, подрѝсквам; продрѝскам, продрѝщя, продрѝсквам; раздрѝскам, раздрѝщя, раздрѝсквам; серодриска* диал. 'гъба млечница, Lactarius subdulis' (Габрово), *Дрисльовец* кл. при М. Вършец, Севлиевско. — Срхр. *дрѝскати, дрѝскам*, словен. *drískati, drístati*, рус. диал. *дриста̀ть, дрисня̀* 'дрисня', чеш. *dřistat*, пол. диал. *drystać*, горлуж. *dristać*. — Сродно със стнорд. *drīta* 'cacare', англосакс.

drītan, англ. *dirt* 'нечистотия, кал', *dirty* 'мръсен; неприветлив', от ие. **dhreid-* с наст. *-st-* и *-sk-*.

дрйта таен шивашки говор 'врата' (Дебърско). — Фигуративно от алб. *dritë* 'светлина', т. е. 'отвор за светлина'.

дрифу̀ня 'бия' (Кесарево, Горнооряховско). — Неясно.

дрихо̀нка 'овче или козе изпражнение' (Нова Надежда, Хасковско). — Срв. *дърдо̀нка, дръдо̀нка*.

дрйхта таен зидарски говор 'жито' (Брацигово, Пещерско). — От алб. *drithë* също.

дрйцам 'ходя, лутам се' (Говедарци, Самоковско; Трънско). — Неясно. Б е р н а р (писмено) сравнява със словен. *drkati* 'пързалям се, минавам, ходя насамнатамтък', *drlčati* 'подхлъзвам (някого)'.

дрйчка 'зидарска дъсчица за мазане' (Изт; Варненско, Айтоско, Габровско, Русенско, Силистренско). — Произв.: *дричко̀сам, дричко̀свам*. — От рум. *drişcă* 'дъска, дъсчица за изравняване', *drişcui* 'изравнявам с дричка', заето от бълг. *дръжка*.

дришня̀, дришнѝца, вж. *дрѝскам*.

дроб¹ м. 'къшеи хляб в мляко, супа, каша и др.' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско), 'нещо съдрано, скъсано, станало негодно' (Странджа); стб. дробити, дроблѭ 'троша, късам', дробьнъ 'дребен', раздробити (Супр.), раздраблѣти, раздробление (Ман. хр.), съдробити (Супр.). — Произв.: *дро̀ба* и *дроба̀* диал. 'надробен дроб с ориз за пълнене на агне', *дро̀бче* '(печено или пържено) късче черен дроб', *дро̀бак* 'дребна гъста гора' (Кичевско), *дро̀бен* 'хапка, залък хляб' (СИ; Смолянско, Маданско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Хасковско), 'резен от диня, пъпеш или тиква' (Чешнегирово, Пловдивско), *дро̀бень* 'буца пръст' (Странджа), 'разкъсан на части' (Бургаско), 'дребен' (Зап; Кюстендилско, Банско), *дробенѝще* 'дробени за попара' ?, само в нар. песни: *надро̀бих му дробенѝще, па му да̀дох лопатѝще* (Лакатник, Свогенско), *дро̀бенчета* 'пръжки' (Пилашево, Първомайско), *дробѐнка* диал. 'дроб, джигер', *дро̀бенка* 'мръвка месо' (Дебърско, Прилепско), *дро̀бенки* 'попара от хляб' (Вресово, Айтоско; Жировница, Тетовско), *дро̀бенѝца* 'попара' (Банско), *дро̀бини* 'пръжки' (Сливово, Грудовско), *дробѝнка* 'оловна сачма', *дробнѝца* 'круша дребница' (Зап), *дро̀бка* 'мръвка; резен сланина' (Банско, Прилеп), *дробинѐ* 'дреболии от вътрешности на животно' (Н. село, Троянско; Бериево, Севлиевско; Божѐнци, Габровско), 'ориз и друго, с което се пълни кокошка при готвене' (СЗ), *дробесѝлок=дробосѝлок* 'дробине' (Тиквеш), *дробискулѝя* диал. 'дребосък', *звезден дробник* диал. 'раст. лазаркиня, Asperula odorata', *дроболѝна* съб. 'нарязани вътрешности на яре или агне' (Ботевград, Враца, Трън), 'дреболии от вътрешности на животно' (Врачанско), *дро̀бляк* диал.: *дете като дробляк* (?), *дробцѐ* умал., *дро̀бьовица* 'кървавица' (Тетевен), *дробя̀, дро̀бна, дробя̀вам* (Сливница); *вдробя̀, вдробя̀вам* диал.; *задробя̀, задробя̀вам; издробя̀, издробя̀вам; надробя̀, надробя̀вам, надробѐност; подробя̀, подробя̀вам, подро̀бен* и *подро̀бност* (от рус.); *раздробя̀, раздробя̀вам, раздробѐност; сдробя̀, сдробя̀вам; сосдробя̀, сосдро̀бям* и *съсдробя̀, съсдро̀бям* диал. 'строшавам'; МИ *Дроба̀к* при Радуловци, Брезнишко, *Дробаци* в Скопско, *Дробаците* при Лесково, Мъгленско, *Дробеже* при Костуринци, Трънско, *Дробеш* при Липинци, Годечко, прякор

Митò Дробàчо (Станкедимитровско), *Дроботища*, Леринско. — Срхр. *дрȏб*, словен. *dròb* 'дреболии, отпадъци', рус. *дробь* 'късче; сачма; аритметична дроб', чеш. *drob* 'дреболии от вътрешности', пол. *dròb*, горлуж. *drobjèńca* също. — Сродно с гот. *ga-draban* 'изсичам', стсканд. *drafna* 'разпадам се на части', *draf* 'стърготини, дреб', ие. корен **dhrabh-*. — Заето в рум. *drob* 'чер дроб; буца', *a zdrobi* (M i h ă i l ă 54, 199), алб. *drobitem* 'изнемогвам' (Д е с н и ц к а я 16), *drobit* 'обезсилвам, изтощавам', *drobitje* 'изтощаване'.

дроб[2] главно в изразите *бял дроб* 'вътрешен орган за дишане у бозайници', *чер(ен) дроб* 'вътрешен орган у гръбначни животни, който отделя жлъчка'. — Вж. *дроб*[1], възникнало от това, че дробът е бил надробяван, накълцван за готвене, срв. чеш. *drob* 'дреболии от вътрешности'.

дроб[3] ж., матем. 'част от единица'. — Произв.: *дробен (дробна черта)*. — От рус. *дробь*.

дрòга мед. 'изсушена лечебна трева', **дрогèрия** остар. 'магазин за медикаменти'. — Произв.: *дрогерѝен, дрогерѝст, дрогерѝстка*. — Чрез фр. *drogue, droguerie* също, начално значение 'сушилня за херинги', от хол. *droog* 'сух', *drogerij* 'сушилня', произв. от гл. *drogen* 'сушà'.

дрòжде 'захаросан мед или сладко' (Тетевен), **дрожди** диал. 'джибри, пращини; мая, квас', 'нещо смачкано и раздробено' (Н. Надежда, Хасковско), диал. 'това, което остава от виното по бъчвите, тригия'; стб. дрождиѥ 'квас, мая' (Син. пс.), дрождїѥ 'пращина, утайка' (Ман. хр.). — Произв.: *дрòшка* 'пръжка от месо или мас' (Ракитово, Чепинско; Димитровградско). — Съб. от *дрожда, дрозга* с *-ьje*. — Срхр. *дрòжда* 'утайка, мътилка', словен. *drȏzga* 'смачкано грозде за вино; бирен малц, накиснат във вода', рус. *дрóжжи, дрóжди* 'квас', чеш. *droždi* 'квас', пол. *drożdże*, горлуж. *droždže*, доллуж. *drożdżeje*. — Сродно със стлит. *dragės* 'квас', латв. *dradži*, стпрус. *dragios*, стнорд. *dregg*, алб. *drā*, гегски *drąni* 'остатък от бито масло', гр. *θράσσω, ταράσσω* 'безпокоя, мъча, смущавам', нем. *Trester* 'квас'. — Ие. корен **dhragh-* с праслав. наст. *-sk* или *-zg*. — Заето в рум. *drójdie* 'пращини, джибри' (M i h ă i l ă 61).

дрозгомèтина, вж. *дръзгомèтина*.

дрòзгуль 'птица дрозд (?)' (Шишковци, Кюстендилско). — От **дрозг* и *-ул*, стб. дрозгъ (Ман. хр.), словен. *drȏzg*, със стара дисимилация *зд* > *зг*, вж. *дрозд*.

дрозд 'вид пойна птица, Turdus musicus', диал. 'птица кос'; стб. дрозгъ, мн. дрозгове 'птица кадънка, щиглец' (Ман. хр.). — Произв.: *дрòздов, дрòздел* 'дрозд' (Галата, Тетевенско). — Срхр. *дрȍзд*, словен. *dròzd, dròzg*, рус. *дрозд*, чеш., пол. *drozd*. — Сродно с лит. *strãzdas*, латв. *strazds*, стпрус. *tresde*, стнорд. *þrǫstr*, нем. *Drossel*, лат. *turdus* (от **drozdos*). Може би началната форма е **trozdъ*, с асимилация *drozdъ*.

дрòзен 'птица дрозд', мн. ч. **дрознòве** (Н. село, Троянско; Бериево, Севлиевско). — Горлуж. *drózn*, доллуж. *drozn*. — От *дрозд* с наставка *-ьнъ*, както пол. диал. *drosc* от **drozdъ* и *-jь*, срв. S ł a w s k i 168.

дрòкалѝца ирон. 'висока и слаба жена' (Банско). — Вероятно с метатеза от гр. *δρακοῦλα* 'некръстено момиче', срв. *дрòкус*.

дрòкус 'дявол' (Чепеларе, Асеновградско). — От гр. *δράκος* 'змей', но фонетично неясно.

дром 'друм, път', само в нар. пес.: *да пресеят дром прахом / да намерят момян пръстян* (Новопазарско, преселници от Мала Азия; Мандър, Мала Азия). — Нова заемка от гр. *δρόμος* също, срв. *друм*.

дрòмел, неясно значение, само в израза *(с)ъс дрòмел кичат (в)ръз месàлето* (Новопазарско, преселници от Мала Азия). — Неясно.

дрòменя диал., само в израза *не дрòменя* 'не сядам, не мирясвам, не млъквам'. — Неясно.

дрон 'бучка сирене', вж. *дрън*.

дрòнье, дронцѝ 'дрипи, скъсани дрехи', често и в израза *дронье и парамàнье* (Трънско). — Произв.: *дрóняв* 'дрипав, окъсан', *дроняйв* (Трънско), *дрончùл* 'дрипаво дете или мъж' (Трънско). — Срхр. *дрóња, дрȍњав* 'дрипав'. — Вж. *дерà*.

дрòпав 'дрипав' (Брезнишко, Трънско). — Произв.: *дропавица* 'скъсана дреха' (Брезнишко). — Кръстоска от *дрùпав* и *дроб* или произв. от обеззвучено *дроп* от *дроб* 'нещо скъсано, дрипаво', вж. *дроб*[1].

дрòпам 'ходя из мокро място или по дъжд; мокря се' (Трънско). — Произв.: *дрòпла* 'жена с мокри поли'; *удрòпуем се, удрòпам се* 'намокрям се (от дъжд)' (Трънско). — Вероятно от нем. (саксонски), пренесено от рудари, срв. старосакс. *dropo* 'капка', нем. *tropfen* 'капе, вали дъжд'.

дрòпка 'мръвка; резен сланина' (Банско, Охрид). — Вм. *дрòбка*, вж. *дроб*[1].

дрòпла[1] 'вид едра жълтокафява птица, която живее из блатни или степни места, Otis tarda', **дрòпля** (Софийско), 'дебела, тромава жена' (Добрòславци, Софийско), **дрòпка** 'птица дропла' (Охрид), **дрòпя** (Габаре, Белослатинско). — Произв.: *дрòплица*, умал. — Срхр. *дрòпља*, словен. *drôplja, drȏp*, рус. *дрофá, дрохвá*, пол. *drop* 'дропла', стпол. *dropia* 'дропла; лебед', чеш. *drop*, по-старо *droptva, dropfa, drofa* 'дропла; лебед'. — Праслав. **drapy, drapъve* (за руски и стчеш.) и **drapjā, drapь*. Според M a c h e k 96, от **dьra-pъtъvā* 'бягаща птица' по строеж като **kura-pъtъvā* в чеш. *koroptev*. Смята се, че произлùза от ие. **drā-* 'бягам' в гр. *δι-δράσκω* 'бягам', стинд. *drā́ti* 'тича', със старинна наст. *-p-*, за която срв. гр. *δραπετεύω* 'побягвам, избягвам', *δραπέτης* 'беглец, избягал роб' вж. S ł a w s k i 168, V a s m e r REW 1, 373. — Според R ä s ä n e n, ZfslPh 20, 448, славянските думи са заети от тюркски, срв. чувашки *t͡ǝrax*, тур. *toğdak*, монг. *togadak*, обаче фонетичната страна остава неясна, както посочва и Ф а с м е р. — Заето в рум. *drópie*, което според P. S k o k е от срхр. (RESl 3, 1933, 68).

дрòпла[2] 'скъсана дреха, риза' (Дивотино, Пернишко). — Произв.: *дропльосàл* 'одрипавял, изпаднал, остарял' (Трънско). — Произв. от *дроп* < *дроб*[1], т. е. 'нещо надробено, скъсано'.

дрòча диал. 'ходя нагоре-надолу; веселя се, пиянствувам', 'пълнея, дебелея' (Прилеп), **дрòча се** 'живея безгрижно' (Дебърско). — Произв.: *дрòчкам* диал. 'лежа си, изтягам се, излежавам се'; *задрòча* 'почвам да се веселя, да пиянствувам'. — Рус. диал. *дрочúть* 'дразня; прехранвам; изнежвам, милвам', *дрочúться* '(за добитък) ходя насам-нататък от овад, щъркля', *дрóча* 'муха овад, щърклица', пол. *droczyć* 'дразня, закачам'. — Сродно с лит. *drãkas* 'свадлив човек,

драка', *išdrikùmas* 'надменност', *drinkù, drìkti* 'лудувам, тичам, скачам', латв. *draсu, dracît* 'коря, гълча'.

друг 'не този; следващ', **друг... друг** 'един... друг' (Прилеп, Щип), **дрỳзи** старинно мн. ч. (Прилеп, Банско), **друйсте** (Воден), **дрỳсте** (Солунско); стб: **дроугъ** 'друг; втори; другар' (Зогр., Мар., Асем. и др.), **подроугъ** 'спътник; близък' (Зогр., Киев. листи, Сав. кн., Супр.), **дроужина** (Зогр., Мар., Асем и др.), **дроужьба** (Клоц.), **дроужьнь, подроужию** 'брак; съпруг, съпруга', **съдроужити** (Супр.), **дроужиiи** 'приятелски', **дроужьство** 'приятелство, дружба' (Ман. хр.). — Произв.: *дрỳгаде, (в) дрỳги ден* 'на втория ден от днес', *дрỳгоч* 'някога, едно време; в друго време' (Луково, Свогенско; Ботевград; Трудовец, Правешка Лъкавица, Ботевградско; Плевня, Драмско), *другòч* (Щияковци, Софийско), *дрỳгочен* 'старовремски, някогашен' (Котел; Жеравна, Котленско), *дрỳгошен* 'някогашен' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско), *дрỳгочêшен* 'отдавнашен' (Родопите, Странджа), *другàча* 'другарка' (Чупрене, Белоградчишко), *дрỳгачка* и *другàчка* (Дебърско; Велес; Емборе, Леринско; Прилеп; Скопско, Щипско, Кратовско, Кюстендилско), *дрỳгиш* 'някога; друг път' (Разложко, Родопите), *дрỳгишен* (Чепино; Пещерско), *еднàш по дрỳгиш* 'едно след друго, непрекъснато' (Банско), *другòш* (Говедарци, Самоковско; Софийско, Девинско, Михайловградско, Кюстендилско), *дрỳгош* 'друг път, през друго време' (Кюстендилско Краище; Негован, Софийско; Чешнегирово, Пловдивско; Мичуринско, ЮИ Тракия, Родопите; Прилеп), *другàр, другàрец* рядко, нар. поет. (Софийско), *другàрка, другàрски, другàрство, другарỳвам, другарѝ, другỳвам* 'другарувам' (Лѐска, Кюстендилско; Ружинци, Белоградчишко; Велес), *дрỳчка* 'другичка' (умал. от *друг-*), *дружà, дрỳжа* 'другарка, дружка' (Каменово, Кубратско; Камена Рикса, Михайловградско), *дрỳжица* в нар. пес. (Горна Оряховица), *дрỳже, дрỳжка, дрỳжница, дрỳжески* (от рус.), *дрỳжба, дрỳжбен, дружбàш, дружбàшки, дружбàщина, дрỳжен, дрỳжество, дрỳжествен, дрỳженка* диал. 'дружка', *дружкỳвам* диал. 'другарувам', *дружѝна, дружѝнен, дружѝнски* 'дружно, заедно, общо' (Малорад, Оряховско; Връбница, Софийско; Панагюрище), *дружѝнник, дружѝнче* диал. 'другарче', *дрỳчка* 'приятелка' (Смолянско); *задрỳга, задрỳжен, задрỳжници* 'хора от задруга' (Радомирско), *задругỳвам* диал., рядко 'задругарувам', *задругарỳвам; подружà, подружàвам; придружà, придружàвам, придружѝтел, придружѝтелка; сдругарѝ се, сдругарявам се, сдружà (се), сдружàвам (се), сдружèние; съдрỳжие, съдрỳжник, съдрỳжничка, съдрỳжница; друговèрец* (Беримирци, Софийско; Драбишна, Ивайловградско), *друговèрин* 'друговерец' (Златоград), *друговèрка, друговèрски, друговрèмски* диал. 'едновремешен, стар', *другозèмец, другозèмка, другозèмски, другозèмен, другопъшен* 'старовремски' (Плевенско), *другосèлец, другосèлка* (Банско), *другосèлски, другосèлчанец, другосèлянка* (Шуменско, Преславско), *дрỳгояче, дрỳгоечки* 'друг, различен' (Кюстендилско Краище) (за втората част срв. *ин-ак*), *дружелюбен, дружелюбка, дружелюбност, дружелюбив, дружелюбие*; МИ *Дрỳгово*, Кичевско, от ЛИ (срв. срхр. *Другова̀ц, Другòвићи*), *Дрỳжимир*, Свогенско. — Срхр. *дрȳгӣ* 'друг; втори', *дрȳг* 'друг; другар', словен. *drûg* 'друг; другар', *drúgi* 'втори', рус. *друг* 'приятел', *другòй* 'друг', чеш. *druhý* 'друг, втори', *druh* 'другар', пол. *drugi* 'втори, друг', стпол. *drug* 'другар', горлуж. *druhi* 'друг, втори'. — Сродно с лит. *draũgas* 'спътник, другар, съучастник', латв. *dràugs, draugi-waldūnen* 'сънаследник', гот. *driugan* 'воювам', *ga-draúhts* 'войник', стангл. *drēogan* 'държа се', стнорд. *drōtt* 'свита', ствиснем. *trucht* 'дружина' — Заето в рум. *drușcă* 'шаферка'.

другàр, вж. *друг*.

другужѝна 'висока кладня снопи' (Плевня, Драмско). — Може би от *дръг* 'прът, върлина' (вж.), но фонетичната страна не е ясна.

дружа̀, дружѝна, вж. *друг*.

дрӯжде 'на друго място, другаде' (Пещерско). — Образувано от *друг*, по стб. **овьдє** 'тук' (Зогр., Мар.), срв. *дрӯга-де, ня̀къ-де, нѝкъ-де*.

дрӯзи, старинно мн. ч. от *друг* (Прилеп, Банско); стб. **дроузи** (Симеонов сб. от 1073 г.). — Вж. *друг*.

дрӯйсте 'другите' (Воден). — От *дрӯсте*, срв. *дрӯсте, дрӯзи*, вж. *друг*, тук от *дрӯзите*, с метатеза *дрӯизте* > *друйзте* > *друйсте*.

дрӯлям[1] 'късам дрехите си (от носене)' (Станьовци, Брезнишко), 'беля кора от дърво' (Трън). — Вероятно кръстоска от *дера̀* и *брӯля*. Според R. Bernard (устно съобщение) сродно с чеш. *droliti* 'чупя, троша', за което вж. Holub — Kopečný 107 и 390 под *droliti* и Machek 536 под *troliti*.

дрӯлям[2] 'развявам (дреха), друсам' (Девинско; Чепеларе, Асеновградско; Смолянско, Ардинско, Маданско). — Кръстоска от *дрӯсам* и *брӯля*.

друм нар. и нар. поет. 'път, шосе'; стб. **дроумъ** 'път' Ман. хр.). — Произв.: *дрӯмище, дрӯмище* 'широк, голям път' (Прилеп, Самоков), *дрӯмник* 'пътник', *дрӯмница* 'жена друмник' (Чепино), *друмя̀* 'ходя, пътувам' (Света Петка, Пещерско), *друмо̀вам* (Пирин, Родопите), *друмӯвам*, обикн. в етимол. фигура *друм друмӯвам* 'пътувам' (в нар. песни), *дрӯмче* диал. 'раст. поточарка, Nasturtium officinale' от *дрӯмиче* с изпадане на неударено *-и-*, *дрӯмиче* 'раст. Nasturcium pyreneicum' (Софийско), *дрӯмниче* (Кюстендилско), *дрӯмаджийка* ирон. 'скитничка' (Кралев дол, Пернишко); *подрӯм(и)че* диал. 'раст. лай-кучка, Matricaria chamomilla'; *аеродрӯм; колодрӯм, хиподрӯм* (вж.). — Старинна заемка от гр. *δρόμος*, както личи от *у* вместо ударено *о*; заето също в срхр. *друм*, рум. *drum*.

друмо̀ням 'отговарям' (Родопите). — От *от-ромо̀ням*, с асимилация *тр* > *др*, вж. *ро̀мон, ромо̀ня*.

друн[1] тайни говори 'дърво' (ЮЗ; Г. Сахране, Казанлъшко; Либяхово, Скребатно, Гоцеделчевско), **дрӯно** (Смолско, Пирдопско), със завършек по *дърво*. — Произв.: *дрӯнаджия* 'дърварин', *друнова̀т* 'дървен; горски', *друнова̀ти* 'дърва' (Смолско, Пирдопско). — От алб. (гегско) *drun-(i)* 'дърво(то)'.

друн[2] междуметие в песен за друсане на дете. — Звукоподраж.

дрӯнгьо 'дружке' (М. Търново). — От *друндьо*, вж. *дрӯнда*, с диалектно *д'* > *г'*, семантично повлияно от *друг, другар*.

дрӯнда 'дебела и мързелива жена' (Търново, Тетевен, Габрово), *друндьо* 'разпасан човек, повлека̀н' (Търново). — Произв.: *дрӯндест* 'навлечен с много дрехи' (Тетевен), *дрӯндав, друндавѐла* '(прякор на) поп' (Чипровци, Михайловградско) (от *друндав* с наст. *-ел-*, за която срв. прякорите *Брадѐл, Рошавѐл, Дупѐл* и др. в Пирдопско). — Вероятно кръстоска от *дӯнда* 'дебела жена' и *дрӯсам се* в значение 'треса се, ходя тежко', *дрӯсла* 'дебела жена'.

дрӯно, вж. *друн*.

друс междуметие за друсане. — Произв.: *дру̀сам, дру̀свам, дру̀сна, друслѝв, друса̀лка* 'кречетало' (Врачанско; Брусен, Тетевенско), *дру̀скам, дру̀сък, дру̀сканица, дру̀скав, дру̀скавица* 'кола, която много друса' (Трънско), *друсклѝв, дру̀сла* диал. 'дебела жена', *ба̀ба дру̀сла* диал. 'болест треска', *дру̀са* диал. 'друсла', *дру̀сльо, друсня̀* диал. 'друсане'; *задру̀сам, задру̀скам; издру̀сам, издру̀свам; надру̀сам, надру̀скам, надру̀скback, надру̀свам; одру̀сам, одру̀свам, одру̀скам; подру̀сам, подру̀свам, подру̀скам, подру̀сна; раздру̀сам, раздру̀скам, раздру̀свам; сдру̀сам, сдру̀свам.* — Звукоподраж.; срв. *тру̀сам, тръ̀скам, треса̀.*

дру̀сти 'другите' (Солунско). — С редукция от *дру̀зите*, вж. *дру̀зи, друг*, срв. *дру̀йсте*, с асимилация *зт* > *ст* след изпадането на *-и-* според особеностите на говора, срв разг. *на̀ште, ва̀ште* от *на̀шите, ва̀шите.*

дру̀хта в свързване **дря̀хта-дру̀хта** междуметие за наподобяване друсане на кола (Търчово). — Звукоподраж., срв. *друс.*

дру̀чка 'дружка, другарка' (Девинско, Смолянско, Асеновградско), **дру̀чки, дру̀чка, дру̀чко** умал. 'другичък' (Асеновградско). — Произв. от *друг* (вж.).

дръам[1] 'едва вървя от умора' (Банско). — От **дръ̀хам*, което заедно с *дръ̀там* (вж.) произлиза от ие. **dhrus-*, от който са англосакс. *drūsian* 'бавен, отпуснат съм', англ. *drowse* 'сънлив съм, дремя', ствиснем. *truēn* 'унивам'.

дръам[2] 'кашлям сухо' (Врачанско). — Вероятно звукоподраж.

дръг, дърг, дъ̀ргове 'стъбло на растение; прът, върлина' (Търновско, Плевенско; Бериево, Севлиевско; Никополско, Белослатинско), 'окачалка край огнище за ощърбени грънци, дето слагат пипер и ориз' (Кичевско), **дърга̀** (Гостилица, Дряновско), **дръга̀** 'дърг' (Трявна), **дръ̀же** същ. (Копривец, Беленско; Беброво, Еленско; Махалата, Плевенско), **дра̀же** (Желѐн, Свогенско; Радуил, Самоковско); стб. **дрѫгъ** 'прът, върлина' (Син. тр.), **въдрѫжнти** 'забивам, затъквам, вкарвам' (Клоц., Супр.), **въдрѫжатн** (Клоц.), **подрѫжнти** 'побивам, забивам' (Супр.). — Произв.: *дража̀к* същ. 'царевични стъбла' (Ботевградско), *дъ̀ргел* 'слънчогледово стъбло' (Слатина, Ловешко), *дръ̀гол* 'клони, оголени от градушка' (СЗ), *дъргола̀к* същ. 'дъргове' (Бериево, Севлиевско); МИ *Δρόγγος* в Магнезия. — Срхр. остар. *друг* 'прът', словен. *drôg*, рус. *друг*, чеш. *drouh* 'дървен лост, лост, прът, пън', пол. *drąg* 'прът'. — Сродно с лит. *drángа* 'дебел прът', диал. *drángos* 'кола без колелета', стнорд. *drangr* 'камък, който стърчи над земята', *drengr* 'дебела пръчка', норв. *dreng* 'дебела върлина', ирланд. *dringim*, кимр. *dringo* 'качвам се, катеря се'.

дръга̀зица диал. 'птица сойка, дери-гъзици, Garulus glandarius'. — По всяка вероятност от *дерѝ-га̀зица*, повлияно от *дръ̀гна, дъ̀ргам*, понеже е много креслива.

дръга́лец, вж. *дъ̀ргам.*

дръга̀стя '(за кърмаче) изсмуквам всичкото мляко от майчината си гърда' (Габрово), диал. 'бия силно, жестоко', 'искам настойчиво и досадно' (Търновско). — От *дъ̀ргам* 'дърпам силно, тегля' с *-астя*, срв. *чепер-а̀стя.*

дръгла 'клопка за лов, обикн. на белки и лисици', презрит. 'лека жена' (Банско). — Произв.: *дръглѝв.* — От *дъ̀ргам* (вж.) и *-ла*; начално значение 'уред, при който хванатият дивеч се дърпа да се освободи'. — Заето в рум. *drîglă* 'слаб кон'.

дръгла̀ш, вж. *дъргам.*

дръглѐц, вж. *дъргам.*

дръгли̇̀в, вж. *дъргам.*

дръгло 'гребло', вж. *дъргам.*

дръгна, вж. *дъргам.*

дръго̀лим се, вж. *дъргам.*

дръго̀стим се 'чеша се', вж. *дъргам.*

дръдра 'дърдоря, бърборя' (Ботевград), **дръдрем** (Банско), **дръдрим** 'дрънча с нещо, което влача или въртя; натяквам' (Софийско), 'издавам шум с дрънкалка, с дръдравец' (Доброславци, Софийско). — Произв.: *дръдравец* 'дрънкалка, с която сурвакарите вдигат шум' (Софийско). — Звукоподраж., с непълно удвояване, срв. *дърдя, дърдо̀ря,* също словен. *drdrati.*

дръдрем се 'чеша се' (Банско). — Вероятно от **дръглям се* (вж. *дъргам*) с асимилация *р-л* > *р-р* и *д-г* > *д-д.*

дръдрѐц 'вид бурен, който ядат свини и крави' (Банско). — Неясно. Бернар (писмено) сравнява със словен. *drdrȩ̂s* 'раст. лютиче, Polygonum', пол. *drdest, grdest, rdest, rdes,* сродно с рус. *рдест, рдестник,* горлуж. *dróst* 'раст. шумковче, Pulicaria', чиято етимология не е сигурна, вж. Vasmer, REW 2, 499.

дръзвам[1], **дръзна** 'осмелявам се, показвам се дързък'; стб. **дрьзовати, дрьзоуѭ** (Супр.), **дрьзати** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав. кн.), **дрьзнѫти, дрьзнѫ** (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Супр., Макед. листи), **дрьзновениѥ** (Син. тр., Клоц., Сав., Супр.). — Срхр. *дрзати,* словен. *dŕzniti, dȓznem* 'осмелявам се', рус. *дерзну́ть,* стчеш. *drzati,* пол. *darznąć.* — Сродно с лит. *drąsùs* 'смел', *drąsumas* 'смелост', стпрус. *dyrsos gyntos* 'смели мъже', гот. *gadars, gadaúrsan,* англосакс. *dyrstig* 'смел', ирл. *tressa* 'по-смел, по-силен', гр. *θρασύς* 'смел', стинд. *dhr̥ṣṇú* 'смел', от ие. **dhers-* 'смел', Pokorný 259. Наличието на *-z-* в славянските езици срещу *-s-* в останалите може да се обясни със смесване в балтославянско време на ие. **dhereg'h-* 'здрав', близко по значение, вж. Fraenkel LEW 1, 102. Sławski 191, и Trautmann, Baltisch — Slavisches Wb. 60, смятат, че тук има асимилация, обаче няма причина за това; срв. лит. *diržtù, dìržti* 'ставам жилав, упорит', стинд. *dr̥̄hyati* 'заздравявам', *drahy.it-* 'старателен', авест. *darəzayeiti* 'завързва здраво, стяга', *dərəzra-* 'здрав, як', вж. Pokorný 254. — Заето в рум. *dîrz* 'смел', *a indrazni* 'смел съм'.

дръзвам[2] и остар. **дръзувам** 'приличам'. — Произв.: *додръзвам; подръзвам.* — Развито от *дързам* 'тегля, дърпам' (вж.), както фр. *tirer sur* 'приличам' от *tirer* 'дърпам, тегля' (R. Bernard, писмено съобщение).

дръзгомѐтина, дрозгомѐтина 'лошо пролетно време' (Трънско, Брезнишко), 'неспретнат човек' (Брезнишко). — От **дрезго-метина,* буквално 'който помита, мете гората', съставено от стб. **дрѧзга** 'гора' (вж. *дрезга̀*) и гл. *мета̀.* За значението срв. *вятър горолом,* а за втората част рус. *мете́ль* 'снежна виелица'.

дръзда̀к диал. 'гора', вж. *дрезда̀к.*

дръзновѐн, вж. *дързък.*

дръля 'гурел', вж. *дърля.*

дръм[1]**, дръма** диал. 'дребен храсталак', 'храст, шубрак' (Зап; Воден, Банско), **дърма** 'непроходима гора, пущинак' (Странджа), **дърмà** 'насечени клонки' (Бобошево, Станкедимитровско). — Произв.: *дрѐмка* 'голяма и гъста гора' (Врачанско), *дрѐмкàш* диал. 'храсталак' (за наст. срв. *бук-àш, габр-àш, малин-àш* и др.), МИ: *Дърмите* при Горнослав, Асеновградско и при Исперихово, Пещерско, *Дрѐмито* при Старчевци, Пещерско, *Дрѐмски врѣх* при Драгоман, *Дърмата* при Чѐрвен, Асеновградско и при Дивдядово, Шуменско, *Дърмигора* при Горнослав, Асеновградско, *Дрѐма* при Г. Уйно, Кюстендилско и при Г. Сушица, Санданско, *Дебѐла дрѐма* при Лечевци и Чешлянци, Кюстендилско, *Вълчѐдрѣма,* Ломско, *Рѐдката дрѐмка* при Габаре, Белослатинско, *Дрѐмката* при Габаре, Буковец, Белослатинско, при *Пали-лула,* Михайловградско и при Обнова, Плевенско, *Тòдорова дрѐмка* при Охрид, Михайловградско. — Срхр. МИ *Дрм, Дрмна, Дрмно,* диал. *дрмун* 'оградена дъбрава' (според J a g i ć, Archiv f. sl. Phil. 4, 528, заето от гр. *δρυμών*), словен. *drmášča* 'гъсталак; бъркотия, безредие', рус. *дром* 'непроходим гъсталак; вековна, девствена гора; гора, поломена от вятър; съчки, вѐрхари', чеш. *drmek* 'морска върба, Vitex agnus castus', вероятно пол. река *Drama,* B e r n e k e r, SEW 1, 358 сл.; R. B e r n a r d, Изсл. Романски 372 сл. — Сродно с гр. *δρυμά* 'дърва; гора, храсталак', стинд. *drumá-* 'дърво (в гора)', от един произход с *дървò* (вж.). Срв. *грѣм*[2]. — Заето в тур. диал. *dırma, tırma.*

дръм[2] 'малко късче, троха' (Чепеларе, Асеновградско). — Вж. *дрѣн*[1].

дръмбàло 'въртележка, люлка' (ЮЗ), само у T. P a p a h a g i, 1963 г., 415, дадено като етимон на арум. *drîmbálă* 'вид люлка, balançoire'. — От *дѫжбало? сродно с рус. *дрябы* 'кола за снопи', което свързват с укр. *драбúна* 'стълба (подвижна)', пол. *drabina,* диал. *drab* 'стълба; селска кола', словаш. *drabec* 'ок на плуг' и пр. и смятат сродно с нем. *Treppe* 'стълба', англ. *trap* 'клопка', V a s m e r 1, 1953, 375; S ł a w s k i 1, 160. Бълг. *дрѣмбàло* и рус. *дря́бы* предполагат праслав. **drąb-, *dręb-,* т. е. с назален инфикс срещу пол. *drab* и пр., точно така, както срсевнем. *trampen* 'тъпча, тропам', *trampeln* 'ходя с тежки стъпки', англ. *tramp* 'стъпвам; скитам', гот. *anatrimpan* 'притеснявам' се обясняват като облици с назални инфикси от корена на приведените *Treppe* и пр. Така славянските и германските облици позволяват да бъдат изведени от ие. **dre(m)b-.* За значението на *дрѣмбàло* срв. итал. *trampolino* 'трамплин', което се обяснява от нем. *trampeln.*

дръмбъз 'дърво със сърцевина, от което правят цеви за сноване', **дрънбъз** диал. 'раст. бъз, Sambucus nigra', **драмбъз** 'раст. бъз' (Българене, Свищовско).— От **дрѣмјь бѣзъ,* прил. от *дрѣм* 'храст' и *бѣзъ,* т. е. 'бъз, който е във вид на храст', за разлика от друг, който прилича на бурен; за строежа срв. МИ *Крав клàденец* в Свогенско. Според R. B e r n a r d (устно съобщение) първата част е звукоподраж., понеже от бъз се правят детски плюскала.

дръмела 'бия (някого)' (Ботевград). — Вж. *дрѣмòлим.* Според Б е р н а р (устно съобщение) сродно със срхр. *drmati* 'треса се', словен. *drmati* 'разтърсвам', словаш. *drmat'* 'дърпам, тегля', които M a c h e k 97, определя като експресивни от неясен произход.

дръмка, вж. *дрѣм*[1].

дръмо̀лим 'дърпам, тегля' (Брезнишко). — Произв.: *раздръмо̀луем, раздръмо̀лим.* — Кръстоска от *дръмо̀ня* 'сея със сито; удрям, блъскам, бия', вж. *дърмо̀н,* и *мѐля,* или с дисимилация *р-н > р-л.*

дръмо̀н, вж. *дърмо̀н.*

дръмо̀ня, вж. *дърмо̀н.*

дрън[1] 'буца (сирене)' (Странджа, Хасковско, Първомайско, Драмско, Сачанли, Гюмюрджинско), **дрон, до̀ран** 'буца (сирене); чим' (Смолянско, Маданско), **дрян** (Хамбар дере, Давидково, Падина, Ардинско), **дъ̀рен, дрън** (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Произв.: *дрънли̇̀в* 'който е на буци' (Нова Надежда, Хасковско), *дърма̀к* 'голям къс, обикн. от храна като сланина, сирене или месо' (Елена) (за *м* вм. *н* срв. *дръмбъз* = *дрънбъз*); стб. **дрьнъ** (XI в., Григорий Назиански). — Срхр. *дрн* 'морска скала', словен. *dȓn,* род. п. *dȓna* 'чим; поляна', рус. *дёрн* 'чим', чеш. *drn,* пол. *darń,* горлуж. *dorn,* доллуж. *dern.* — Сродно с кимр. *darn* 'къс, парче', стинд. *dīrṇá-* 'разцепен', лит. *dirti.* — По образуване причастие от корена на гл. *дера̀,* букв. 'нещо отцепено, отчупено, отдрано'.

дрън[2] междуметие за наподобяване на звук, издаден от метални предмети. — Произв.: *дрън-дрън* за несериозни приказки, *дрън-дрън я̀рина* (вж. *я̀рина*), *дръ̀нкам* 'издавам остър шум; бърборя', 'удрям отзад (при детска игра)' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *дръ̀нвам, дръ̀нна* 'издавам звук с удряне по тенеке и др.; бърборя'; *дръ̀нкам* 'разбивам вълна' (Котел), *дръ̀нка* 'тамбура' (Благоевград; Света Петка, Пещерско; Чепино), *дръ̀нкя, дръ̀нканица, дрънка̀ло* 'мелица за коноп' (Галата, Тетевенско), 'дръндарски лък' (Вресово, Айтоско), *дрънга̀ло* 'дрънкалка' (Ени махале, Лозенградско), *дръ̀нга-дръ̀нга* междум. за дрънкане, бърборене (Търново), *дрънка̀лка* 'уред за дрънкане, за шумене', 'вид растение, чиито зърна отвътре дрънкат' (Бериево, Севлиевско), *дрънка̀лкя* 'къклица' (Радуил, Самоковско), *дрънку̀лка; задръ̀нкам, задръ̀нквам; издръ̀нкам, издръ̀нквам; надръ̀нкам, надръ̀нквам; одръ̀нкам, одръ̀нквам* 'обработвам (вълна и др.) чрез дрънкане'; *подръ̀нкам, подръ̀нквам; раздръ̀нкам, раздръ̀нквам*; ЛИ *Дрънка̀ров* (Първомайско). — Звукоподраж.

дръ̀нат, вж. *дъ̀рним.*

дрънбъ̀з, вж. *дръмбъ̀з.*

дрънго̀лник, дранго̀лник разг. 'затвор'. — По всяка вероятност възникнало в Румъния през Възраждането в средата на българските хъшове, от рум. *drîngălău* разг. 'безделник, негодник' с бълг. наст. *-ник* както *ку̀рник, кокоша̀рник, зѝмник* и др., с иронична отсянка.

дрънго̀ля се, дрънгу̀лкам се 'возя се на раздрусана кола' (Габрово). — Вероятно звукоподраж.

дрънгъзица 'детска игра с удряне отзад' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), израз *взеха го на дрън-гъзица* 'взеха го на подигравка'. — От *дрън* и производно на *гъз* (вж.).

дрънгъ̀ч 'ръжен (за варница)' (Аспарухово, Провадийско). — Неясно; може би от тур.

дръндам 'разнасям небрежно насам-натам' (Станьо̀вци, Брезнишко), диал. 'удрям; пея, говоря'. — Произв.: *дръндар* (вж.), *дръндобийски* 'дръндарски',

дрѐндало 'дръндарски лък' (Видин), *дрѐндàло* диал. 'дръндарски чук', *дрѐндѝца* в израз *дрѐндѝца си игрàе* 'подиграва се, гаври се' (Грaово), *дрѐндỳлки* 'вид дребно грозде' (Смядово, Преславско), *дрѐндѝ-зàек* 'вид детска игра в Западна България', 'вид хоро' (Праужда, Белоградчишко); *задрѐндам* диал. 'запявам, заговарям'. — Срхр. *др̏ндати, дрндâм* 'разбивам, дрънкам вълна; говоря празни приказки, дрънкам', *др̏ндар* 'дръндар', *др̀ндало* 'дръндарски лък; чепкало', чеш. *drnda* 'нечиста жена', словаш. *drndat'* 'скитам се'. — Звукоподраж., срв. *дрън[2]*.

дръндàр 'който разбива вълна и парцали'. — Произв.: *дрѐндàрка* 'жена на дръндар', 'чепкало за козина' (Трънчовица, Никополско; Слатина, Ловешко), *дрѐндàрски, дрѐндàрест* 'необуздан, буен (човек)' (Станьовци, Брезнишко), *дрѐндàрство, дрѐндàрница* 'работилница на дръндар' (Доброславци, Софийско), 'разхлопана талига или бричка' (Ботевград). — Произв. от *дрѐндам* (вж.).

дрън-дỳпка диал. 'вид детска игра' (Брезнишко), 'несериозен човек' (Трън). — Може би от *дрън[2]*.

дрънкалци пренебр. 'очи' (Трънско; Станьòвци, Брезнишко). — Вместо *дзрънкалци*, вж. *зѐркам, зра*.

дрънкам[1], вж. *дрън[2]*.

дрънкам[2], вж. *дрѐнча*.

дрънча 'измъчвам; възбуждам изкуствено' (Ботевград), **дрънчим, дрънкам** 'искам настойчиво до омръзване' (Самоковско, Софийско, Брезнишко, Трънско, Благоевградско), 'дразня куче' (Ново село, Видинско). — Произв.: *дрѐнчайв* (Станьовци, Брезнишко), *дрѐнкàч* 'който дрънчи' (Бобошево, Станкедимитровско); *задрѐнчим; издрѐнчим, издрѐнчвам; надрѐнчим, надрѐнчвам.* — Звукоподраж., вж. *дрън[2]*. Значението 'измъчвам' е вероятно от стб. дрѫчити 'мъча' (Ман. хр.), дрѫчениѥ, ѹдрѫчениѥ, ѹдрѫчити (Супр.), пол. *dręcić*, със *-н-* от *дрѐнчà*.

дрънчà 'издавам звънлив, остър звук'. — Произв.: *дрѐнчѝлка* 'вид ябълка' (Трявна), нарича се така, понеже като поизсъхне, семките ѝ отвътре издават звук, срв. синонима ѝ *клопàчка; задрѐнчà, задрѐнчàвам; издрѐнчà, издрѐнчàвам; подрѐнчà, подрѐнчàвам; раздрѐнчà се, раздрѐнчàвам се*; ЛИ *Дрѐнчàров* (Пловдив). — Звукоподраж., със завършек по *ечà, мучà* и др., вж. *дрън[2]*, срв. чеш. *drnčeti*, словен. *drnkati*.

дрънчам 'махам сърцевина на орехова или върбова пръчка' (Благоевград). — Вероятно от 'чукам, удрям' поради очукването на кората, за да се извади сърцевината; вж. *дрън[2]*, срв. *дрѐнчà*.

дрѐс в гатанка за совалка: *дрѐс кучка низ леска* (ЮЗ). — Произв. от *дрѐскам[2]*.

дрѐсам 'ръфам' (Бобошево, Станкедимитровско), **дрѐскам** (Оряховско), **дѐрсам** 'захапвам, защипвам' (Радуил, Самоковско). — Кръстоска от *дерà* и *кѐсам* (вж.).

дрѐскам[1], дрѐсвам, дрѐсна нар. 'пера в река платна или черги, като ги удрям във водата' (Ботевградско, Врачанско; Шумен). — Кръстоска от *трѐскам* и *дрѐстя*.

дръскам[2], **дръсна** диал. 'побягвам' (Врачанско), 'преминавам бързо' (Ботевград). — Произв.: *дръска̀лка* 'пръчка, с която се разтваря основата при тъкане на чулове' (Елена); *задръскам, задръсквам; издръскам, издръсквам; подръскам, подръсквам.* — Кръстоска от *тръскам* и *дра̀скам* 'побягвам', с вторично *-ъ-*, което е от неударено *а*.

дръстя 'тръскам платно, черга във вода, за да се изпере' (Странджа, Котленско, Еленско, Варненско, Търновско, Плевенско, Ловешко, Хасковско), 'бия (някого)' (Тетевен; Еленско, Странджа), **дръстя се** 'дишам тежко' (Странджа). — Вж. *дръстя̀*.

дръстя̀ диал. 'затиквам пролуки с кълчища; чукам (мъна) лен', **дръста** 'затиквам вада с камъни, тръни и др.; бия някого' (Тетевен), 'дръстя' (Тетевенско, Врачанско), **дръстим се** 'чеша се силно' (Брезнишко). — Произв.: *дръстѝло* 'място в река, дето се дръстят черги' (Тетевен); *задръстя, задръствам, задръстувам, задръстям; издръстя, издръствам, издръстям; надръстя, надръствам, надръстям; одръстя, одръствам, одръстям; подръстя, подръствам, подръстям; предръстя, предръствам, предръстям; раздръстям се, раздръствам се, раздръстя се.* — Произв. от **дръст* от корена в *дъ̀рзам* (вж.) с наст. *-т-*. — Заето в гр. *τριστίλα* (Mikl., EW 42), рум. *dîrsta, drîsta*, арум. *drăşteală*, алб. *dërstil, dërstillë, trëstillë*.

дръфла 'небрежна жена' (Банско). — Сродно с *дрьо̀хал* и повлияно от *ръ̀фам*.

дръцам, вж. *дъ̀рцам*.

дръча (дръ̀ча) 'глад' (Станьовци, Брезнишко). — Произв.: *дръ̀чен* 'лаком, ящен' (Софийско), *дръчън* (Брезнишко), *дръчнѝца* 'лакома жена' (Сопица, Брезнишко). — Вероятно от *дръцам* 'тегля, дърпам', т. е. 'теглене (откъм стомаха)', срв. *стърже ми* разг. 'гладен съм', но семантично не много ясно.

дръща (дарща, до̂рща) 'тепавица' (Смолянско, Ардинско). — Произв.: *дръща̀р* 'тепавичар' (Градище, Севлиевско). — Вж. *дръстя̀*. — Заето в рум. *dîrsta* 'тепавица', *dîrstar* 'тепавичар', според P. Skok, RESl 3, 1923, 67, чрез рум. мн. ч. *dîrşti*, от което ед. ч. *dîrstă* и ново мн. ч. *dîrste*.

дръътам 'спя с хъркане или тежко; бера душа, умирам' (Бобошево, Станкедимитровско). — Вероятно от звукоподраж. **дръхтам, *дръхтя* по образеца *пъ̀хам* 'дъхам': *пъхтя̀*, с удължаване на *ъ* поради изпадане на *-х-*, както в диал. *бе̏еме* от *бе̏хме, (х)одѝиме* от *(х)одѝхме, виддо̀ме* от *видо̀хме* в западни говори. Сродно с рус. *дры́хать, дры́хнуть* 'спя дълго, дълбоко', словен. *drîhati* 'дремя, спя', които отговарят точно на ие. **dhrūs-* (вж. *дръ̀ам*[1]), срв. *дъхам : дихам* (< **dъxati : *dyxati*). Р. Бернар (в писмо) дири по-нататък връзка с *дрѐмя* (вж.). Може да се предполага при значението известно влияние и от *дъхтя̀*, срв. *дръ̀ам*[2].

дрьо̀хал, вж. *дрѐхъл*.

дря̀во 'дърво' (Шумен), **дрѐво** (ЮЗ); стб. **дрѣво, -есе** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **дрѣвьнъ** 'дървен' (Син. пс., Клоц.), **дрѣвенъ, дрѣвїе** съб., **дрѣвѣнь** (Ман. хр.), **дрѣвѣнъ** 'дървен' (Клоц., Супр.), **дрѣводѣлꙗ** 'дърводелец' (Супр.). — Произв.: *дремни̏к* 'пън, дръвник' (Злокучене, Плевенско), *древе̏ница* 'насекомо дървеница' (Охрид). — Срхр. *дрѝјево* 'дърво, дънер', словен. *drevô, drevêsa* 'дърво; рало',

рус. *де́рево*, (*дре́во* заето от стб.), чеш. *dřevo*, словаш. *drevo*, пол. *drzewo*, горлуж. *drjewo*, доллуж. *drjavo*. — Сродно с лит. *dervà* 'смолисто дърво, смола; борина', *darva* 'смола', латв. *dar̂va* 'смола', англосакс. *teru* също, нем. *Teer*, ирланд. *derucc* 'желъд', кимр. *derwen* 'дъб', гал. *dervo-* в МИ *Dervus* 'дъбова гора', гр. *δόρυ* 'дърво, греда', *δρῦς* 'дърво, особено дъб или бор', авест. *dauru-*, *dru-* 'дърво', стинд. *dāru-*, *dru-* 'дърво'. Срв. *дърво*. — Заето в гр. *δρεβενίτσα* 'съд за вода' (M. Vasmer, Die Slaven 297), рум. *dreavă* 'дръндарски лък; напречна греда'.

дрян[1] 'дребно горско дърво с твърда дървесина, Cornus', **дран** (Габрово, Кръстополе, Ксантийско); стб. дрѣнъ (Йоан Екзарх). — Произв.: *дрѐнчец* диал. 'младо дряново дърво', *дрѐнък* 'дрян' (Василовци, Ломско), *дря̀нка* 'плод на дрян', *дренка̀р* (Света Петка, Пещерско), *дренка̀рка* (Шумнене, Тетевенско), *дрѐнки* 'овчи и кози лайна' (Лилково, Пловдивско) поради прилика по форма, *дрѐнчица* 'дрянка' (Котел), *дре́нчана ракѝя* (Новопазарско), *дрѐнченка* 'дрянова ракия' (Момино, Варненско), *дрена̀к* 'дрянова горичка', *дрена̀чка* 'отделно дърво дрян' (Изт), *драна̀к* (Блаца, Визенско), *дря̀нов, дрено̀в, дренови̇на* 'дряново дърво, дрянови съчки' (Г. Оряховица), *дренови̇т* 'дрянов' (Брезник), *дренови̇та* 'пръчка' (Брезник), *дрено̀вина* 'отсечено дряново дърво' (Гинци, Драготинци, Годечко; Ботевградско), 'бяло грозде, обикн. твърдо' (Тиквеш), *дря̀новица, дрено̀вица* 'дрянова тояга', *дрено̀вница* 'вид грозде' (Кратовско), *дренѝка* диал. 'дрянова пръчка', *дренѝна* диал. 'дрянка', *дрѐнини* 'дренки' (Тетово), *дреналѝйка черѐша* 'череша с плод като дренки' (Кюлевча, Шуменско) (с тур. наст. *-лия*), *дрѐнко* 'обръщение на булка към втория девер' (за знач. срв. *калѝна* 'зълва', *малѝна* 'по-млада зълва', *я̀бълка* 'най-млада зълва' и др.), *дря̀нковица* 'ракия от дренки'; ЛИ *Дренка̀ров*; МИ *Дренов дол, Дрена̀чка, Дря̀новене, Дря̀новец, Дрен, Дрено̀вец, Малка Дрен, Голяма Дрен, По̀пина Дрен* при Сломер, Павликенско, *Под дрента̀* при Недан, Павликенско, *Дрента̀*, село в Еленско, м. при Стоб, Станкедимитровско и при Полски Сеновец, Търновско, *Дрен* в обл. Тиквеш и в Прилепско, *Дренък*, Кумановско, Кратовско и Кривопаланско, *Дренье*, Кратовско, *Дренски дол, Дреновка, Дреново, Дреновица, Дренье* в Южна Албания, Леринско, Битолско, Прилепско, Велешко, Сярско, Петричко, Благоевградско и др., *Дря̀ново*, Търновско, Костурско, Драмско, *Δρεάνοβον*, Янинско, *Дреновени*, Костурско, *Δρανίτσα* в ок. Кардица, *Δριάνισια* в ок. Катерини, *Δριάνοβον* в ок. Еласон, *Δρυάνοβον* в ок. Анаселица, *Δρυανουβαίνης* 1274 (нелокализирано), *Δρανίτσι*, Костурско, *Дранич* = *Дренич*, Кавалско, *Дреновци*, Петричко и Прилепско, *Дрено̀вица* при Габаре, Белослатинско. — В географските имена *дрен* е станало от ж. р. вероятно под влияние на *зѐлен | зелента̀*, и др., със събирателно значение. — Срхр. *дрѝјен*, словен. *drȅn*, рус. *дерён*, чеш. *dřín*, стпол. *drzon* 'храст кисел трън, Berberis vulgaris', горлуж. *drěn*. — Праслав. **dernъ* от ие. **dherno-*, сродно със стинд. *dhar-* 'държа, задържам, пазя', лат. *firmus* 'здрав' (с друга наставка). Дървото е наречено така, понеже дървесината му е много твърда и трайна, или от *дера̀*, вж. Berneker, SEW 1, 184. Друго предположение: от ие. **dherghno-* > праслав. **dergnъ*, сродно с гр. *τρέχνος, τέρχνος*, вж. Pokorny 258.

дрян[2] 'буца (сирене); чим' (Ардинско). — Вж. *дрън*[1].

Дрянополе нар. 'Одрин'. — Произв.: *дренопо̀лец, дренопо̀лка, дренопо̀лски*. — От *Hadrianopolis* „град на Хадриан", по името на римския император *Hadrianus* (117—138 г.), което в български дава **Одрянополи* (от него вж. *Одрин*) с преход на неударено *а* в *о*, характерно за ранни романски и гръцки

заемки в български, с изпадане на нач. *О-*, понеже е преосмислено като предлог и сближено по народна етимология с *дрян* и *поле*.

дря̀птън 'десен' (Н. село, Видинско). — От рум. *dreáptă* 'дясна', ж. р. от *drept* 'десен'.

дря̀там (дрѐтям) 'стоя прав пред някого и му преча на работата' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), **дря̀тя** 'зяпам' (Нова Надежда, Хасковско). — От рум. *dreap-* в *drept* 'прав, изправен' (от лат. *directus*), вж. *дря̀птън*, с *пт* > *т*, за което срв. диал. *тица* от *птица*. Второто значение чрез семантичния развой стоя прав' > 'вися, стърча (при някого)' > 'гледам, зяпам'.

дуалѝст, дуалѝзъм 'приемане на две основни положения'. — Произв.: *дуалѝстика, дуалистѝчен, дуалистѝчески*. — Чрез нем. *Dualist, Dualismus*, произв. от лат. *dualis* 'двойствен'.

ду̀ба 'купчина пръст, нарината около царевични корени' (Чепеларе, Асеновградско). — Неясно.

дуба̀к 'царевичен плод' (Сандански). — Неясно.

дуба̀н 'пръчка, с която се удря по барабан' (Софийско), **дуба̀ня** 'тояга, на която коледарите слагат краваите' (Мировяне, Доброславци, Софийско), '(голям) дървен чук' (Цариб
родско). — Неясно. Срв. *тупа̀н* 'тъпан'.

дуба̀ра '(при игра със зарове) 2 × 2', 'измама, лъжа', 'занимлива измислица (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско, Чепино). — Произв.: *дуба̀рдсвам* 'разправям дубари' (Смолянско, Маданско, Ардинско, Асеновградско). — Чрез тур. *dubara* също (в двете знач.) от перс. *dubâre*, съставено от *du* 'две' и *bâr, bâre* 'път, пъти'.

ду̀би[1] 'две лодки, съединени с платформа' (Оряховско; долно течение на Искър). — Мн. ч. от тур. *duba* 'вид плоскодънен шлеп; понтон', което е заето може би от рус. *дуба́с*, произв. от *дуб* 'дъб', заето и в рум. *dubas* също.

ду̀би[2] 'дете, което прохожда' (Гевгели), **дуби** '(за куче) стои изправено на задните си крака' (Бо̀бошево, Станкедимитровско; Брезнишко), **ду̀би**, обикн. **ду̀би-ду̀би** — запов. накл. — Произв.: *дубѐц* 'уред, с който приучват дете да стои изправено; стояло' (Бо̀бошево, Станкедимитровско). — Срхр. *ду̏бити, ду̀би̅м* '(за дете) стоя на краката си'. В етимологична връзка с *дибѝ* '(за кон) стои изправен на задните си крака' (вж.).

ду̀бла[1] 'ловна птица, Scolopax major или Capella media'. — От *дубла*[2] поради прилика по цвят (жълтеникаво-охров).

ду̀бла[2] 'жълтица, пендара' (Гулица, Варненско; ЮИ Тракия). — Произв.: *ду̀блян* 'голяма жълтица' (Гевгели). — Вж. *дублѐ*.

дублѐ 'метал, покрит с тънък пласт злато'. — От фр. *doublé*, произв от *double* 'двоен'.

дублѐт 'различна форма на една една и съща дума; втори екземпляр в сбирка, библиотека и др., дубликат'. — Произв.: *дублѐтен*. — От фр. *doublet*, произв. от *double* 'двоен', лат. *duplus*.

дубликàт 'втори екземпляр от книга в библиотека; точен препис от документ'. — От нем. *Duplikat* също, произв. от лат. *duplex* 'двоен', като промяната *п* > *б* е станала на българска почва под влияние на френските заемки *дублèт, дублѝрам* и др.

дублѝрам 'играя роля, която и друг актьор играе', **дубльòр, дубльòрка.** — От фр. *doubler, doubleur.*

дỳбло 'ренде с двоен лист' (Попина, Силистренско). — Чрез рум. *dúblu* 'двоен' от фр. *double* също.

дувàк 'покривало, було' (Пиротско, Брезнишко, Софийско, Самоковско, Тетевенско; Брацигово, Пещерско). — От тур. *duvak* също.

дувалè 'копринена забрадка' (Кюстендилско, Радомирско), 'бяла или цветна женска забрадка' (Бòбошево, Станкедимитровско), 'връзка на забрадка' (Търновско). — От косвената форма *duvağı* на тур. *duvak* 'було, воал', с умал. наст. *-ле* от имена като *столè, биволè, волè* и др.

дувàнь 'свински мехур' (Радомирско). — От *дỳя, (на)дỳвам,* понеже децата го надуват.

дувàр диал., разг. 'зид, стена'. — Чрез тур. *duvar* също, от перс. *dīwār* 'стена'.

дỳвка 'дупка' (Трънско, Брезнишко). — Кръстоска от *дỳпка* и *дỳвло.*

дỳвло 'дупка, леговище' (Прилеп). — Диалектно от *дỳхло,* вж. *дỳхам.*

дуд 'черничево дърво (и плод)' (Белоградчишко, Ботевградско, Врачанско, Софийско), **дỳда** 'черничев плод' (Гюмюрджинско, Хасковско, Родопите, Плевенско, Кулско). — Произв.: *дỳдов, дỳдовица* 'черничева ракия', *дудѝнкя* (Трънско). — Чрез тур. *dut, -tu* също, от араб. Българската форма е подведена към случаите със звучна съгласна, която се обеззвучава в краесловието, напр. *град = грат, род = рот, бод = бот* и др., по типа *оцеда, оцедар, кибрѝда.*

дỳда[1] 'глинен съд за мляко' (Корово, Чепинско), 'стомничка' (Разлог), таен дръндарски говор 'глава' (Гайтаниново, Гоцеделчевско). — Неясно.

дỳда[2] 'некръстено момиченце; нечиста, мързелива мома, жена' (Витолища, Прилепско). — Произв.: *дỳдин* (Тетевен). — От тур. *dudu* 'дебела жена; дебела арменка'. Първото значение се дължи вероятно на поверието, че некръстените момичета стават дебели и грозни.

дудàк 'устна' (Кукуш). — Произв.: *дудаклѝя* 'бърнест (човек)' (от тур. *dudaklı*), ЛИ *Дудаклѝев.* — От тур. *dudak* също.

дудàна 'дебело дете или жена' (Копривщица). — От тур. *dudu* 'дебела жена' и бълг. *-ана* по бълг. *дебел-àна, мързел-àна* и др., срв. *дỳда*[2].

дỳде, дỳдке, дỳденце гальовно обръщение към дете (Тетевен, Банско). — От *дỳда* 'некръстено дете' или от *дуд* 'черница, черничев плод'. Б е р н а р (писмено) свързва с *дỳнда* 'дебело дете' > 'дете'.

дудѝя остар. 'сплав от цинк и калай; цинк' (Габрово). — Неясно.

ду̀длен 'манисто от броеница, втикнато на клечица, което децата въртят за игра, 'детска въртележка' (Желюша, Царибродско). — От **ду̀днен*, произв. от гл. *ду̀дна* (вж.) или същ. *дудня̀*, с дисимилация.

ду̀дна 'говоря сърдито с дебел глас, мърморя' (Софийско, Ботевградско), 'тътна' (Белослатинско, Тетевенско, Плевенско). — Звукоподраж.; срв. със същото значение и от същия произход *тътна*.

дудоа̀р ирон. 'задник' (Банско). — Вж. *дуду̀няк*.

дудо̀лим, дудолѝкам 'говоря тихо' (Доброславци, Софийско). — Звукоподраж., срв. *ду̀дна*.

дуду̀к 'дървена свирка, подобна на цафара' (Врачанско, Софийско), 'стомна за вода' (Врачанско). — Произв.: *дудучѐ* диал. 'стомна с тесен отвор', *дудука̀н* диал. 'дудук'. — От тур. *düdük* 'свирка, пищял(ка)'. Заето и в гр. диал. *ντούτουκο*, срхр. *дудук*.

ду̀дул 'неоронен царевичен плод' (Тиквеш). **ду̀дули** 'черничеви плодове' (Лозенград). — Произв.: *дудулѝка* 'вид бучиниш' (Трън, Цариброд), *ду̀дулка* 'оронен царевичен плод' (Щип), *дюдюлка* 'жълъд' в гат. *дюдюлка виси, рошла (свиня) го чака* (Харманлийско), *дуду̀лец* диал. 'царевичен плод без зърна', *ду̀дулест* '(за съд) който е с тясно и високо гърло' (Велес), *дудула̀чка* 'кухо стъбло на растение' (Брезнишко). — Произв. от *дуд* (вж.) и бълг. *-ул*, както в *крѝвул, ро̀гул* и др. Царевицата е наречена така, понеже зърната ѝ приличат на черничевия плод. Значението 'оронен царевичен плод' е вторично. За значението срв. *гроздай* 'царевичен плод' (Гевгели, Енидже Вардар), *гро̀здчиничка* 'гроздай'. Според Б е р н а р (писмено) проив. са от *дуду̀к*, т. е. 'тръбести тела'.

ду̀дула 'къдрица' (Банско). — От *ду̀дул* 'царевичен плод', с начално значение 'къдрав като коса на царевичен плод'.

ду̀дуле 'народен обред против суша' (Кюстендилско). — От начално *додуле* > *дуду̀ле* > *ду̀дуле*. Вж. *до̀доле*.

дуду̀м остар. нар. поет. 'моя хубавице'. — От тур. *dudum* също, произв. от *dudu* (вж. *ду̀да*[2]) и *-м*, притеж. мест., срв. от същия тип *кузу̀м*.

дуду̀няк ирон. 'задник' (Банско). — Вероятно от **дуду̀ня* 'издавам тъп звук, дудна' и *-як*, вж. *ду̀дна*.

дуѐл истор. 'двубой (между мъже) за на̀кърнена чест'. — Произв.: *дуелѝрам се*. — Чрез рус. *дуэль* от фр. *duel* също, от лат. *duellum*, старинна форма за *bellum* 'война', свързано с *duo* 'две' по народна етимология.

дуенѝца 'дървена свирка с две дупки' (Гоце Делчев). — От *двойнѝца* също, кръстосано с *ду̀я* 'надувам'.

дуѐт муз. 'изпълнение на пиеса за два гласа или с два инструмента'. — От итал. *duetto*, произв. от лат. *duo* 'два, две'.

дуѐц 'вдовец' (Северна Добруджа). — Вм. *вдовѐц*.

ду̀жбина 'помен за покойник' (Прилеп). — Произв. от **душба*, произв. от *душа*, с асимилация *шб* > *жб*. Вж. *задужбина*.

дуздѝсуем 'докарвам, нагласявам' (Софийско, Трънско). — Вж. *дюздѝсвам*.

дузѐн, вж. *дюзѐн*.

дузѝна 'дванадесет еднакви предмета, обикн. от стока'. — Чрез гр. *ντουζίνα* от итал. диал. *duzzina*, книж. *dozzina*.

дӯйда междум. за отпъждане на куче, чиба (Прилеп), **уйда — дуйда** (Церово, Леринско). — Неясно.

дуйдѝсвам се, дуйдѝсам се 'докарвам се на външност, разхубавявам се' (Българи, Малкотърновско), **дюйдѝсвам се** (Копривщица). — От аориста на тур. *dövmek* 'татуирам (се)'; за фонетичната страна срв. *дуйта̀са, довта̀са, дофта̀са* (Сев. Добруджа).

дуймѐ, вж. *дюгмѐ*.

дӯйник 'баница' (Ботевградско). — Вж. *дӯя*.

дуйнѝца 'звезда денница' (Палеор, Леринско). — Неясно.

дук истор. 'средновековен херцог, благородник в Западна Европа през феодалния строй'; стб. **доукъ, доук'съ** (Супр.), **доука** м. р. (Ман. хр.), от гр. *δούκας* заето от лат. *dux* 'вожд'. Новобълг. е заето вероятно чрез руски от фр. *duc*, което също е заето от лат. *dux*, срв. и гл. *dūco* 'водя'; срв. от същия произход *дукат*.

дӯка, дӯкаф тайни говори 'penis' (ЮЗ). — Неясно.

ука̀р 'полски хвощ, Equisetum' (Доброславци, Софийско. — Вж. *дзӯка*.

дука̀т остар., нар. поет. (17 в.), **дука̀та** 'жълтица' (Смолянско), **дука̀то** 'вид дребна монета', **дука̀тца** мн. ч. (Котел), **дука̀ жълтице** (Върбово, Белоградчишко), **дукат жълтици** (Оряхово). — Произв.: *кръст-дука̀то* 'сребърна пара, която се забучва на обреден хляб' (Тревненско) (на гърба на монетата са изобразени четири скиптъра на кръст), *дука̀тка* (Син кладенец, Ивайловградско), *дука̀тник* 'наниз, огърлица от дукати' (Бургаско, Малкотърновско). — Чрез гр. *δουκάτο* 'вид стара монета' от итал. *ducato* 'венецианска златна монетата от 13 в.', произв. от *duca* 'войвода, дук', начално 'монета с образ на дук'; за значението срв. *наполедн, костадѝнка* и др., срв. Л. Ванков, Роман. заемки 201 сл.; Т. Герасимов, ИЕИМ 6, 1963, 322, 327.

дука̀ть 'кошара на мандра, в която вкарват овце при доене' (Средни Родопи), **дюка̀ть** (Славеино, Смолянско). — От тур. диал. **dokat*, срв. *tokat* 'кошара, двор; врата на мандра или на градина', което е било заето в български, срв. МИ *Тока̀теme* при Шишманово, Самоковско, р. *Дукатовец* в Берковско, МИ *Дука̀тски тръ̀ли* при Гърляно, Кюстендилско, с. *Дукат*, Босилеградско.

дукмѐ 'козяк, който постилат в кола, когато товарят зърнени храни' (Софийско). — От тур. *dökme* 'насипан (за зърнени храни)', произв. от *dökmek* 'сипя, сипвам'.

дукуля̀к 'заобикалка' (Банско). — Неясно. Може би във връзка с арум., срв. *ducă* 'тръгване, отиване'. Бернар (писмено) свързва с *около*, срв. *заобика̀лки*.

дукурджу̀м 'игра на дама с девет камъчета' (Нова Надежда, Хасковско; Смолянско, Ардинско, Чепино), 'кръстец снопи' (Кузлу кьой, Дере кьой, Гюмюрджинско). — От тур. *dokurcun* 'кола сено; забавна игра с девет камъчета' от *dokur* < *dokuz* 'девет'. Вж. *докурджу̀н*.

дукута̀н 'дива котка' (Бели Осъм, Троянско), **дукатъ̀н** (Бериево, Севлиевско). — В неясна връзка с *кот* 'котарак' (Трявна).

дул 'животинска муцуна' (Доброславци, Софийско). — Вж. *ду̀ло*.

дула̀к 'невестинско було' (Софийско, Благоевградско), 'въже, с което се врьзва мрежа, след като се напълни с тревен фураж' (Падина, Ардинско), **ду̀лак** (Прилеп). — От тур. диал. *dulak* 'було'; заето и в алб. *dulak*; срв. *дувалѐ*.

дулбѝя 'бинокъл' (Охрид; Църско, Битолско). — Вж. *дю̀лбия*.

дулѐк 'охранен, пълен човек' (Трънско). — Може би от *ду̀ля* 'дюля', срв. *ду̀ля²*, вж. *дю̀ля, дюля̀к*.

дулѝч 'кол всред жижница или щетина, около който се редят дърветата за овъгляване' (СЗ). — По всяка вероятност от *ду̀ло* и наст. *-ич*, както *водѝч* диал. 'овен, който води стадото', *бръснѝч, гладѝч* и др.; начално значение 'отвор с форма на тръба'.

дуличѝня 'вид миризливо растение' (Ошане, Белоградчишко). — От *ду̀лица* (вж. *дуло*), вероятно със значение 'тръбичка, цев' и под., с наст. *-иня*, т. е. 'растение с тръбесто стъбло'.

ду̀ло 'цев на пушка; тръба, от която изтича вода за поливане на градини' (Дебърско), 'големият отвор на стомна; отвор на тръба' (Брезнишко), 'преден отвор на цев на огнестрелно оръжие или на оръдие'. Последното значение е заето от руски. — Произв.: *ду̀ле* 'отвор на стомна' (Прилеп), *ду̀лец* диал. 'чучур', 'гънка, дипла на долама' (понеже по тръбовидната си форма прилича на дуло) (Дебърско), *ду̀лица* 'муцуна на животно, обикн. на свиня' (Самоковско, Софийско). — Срхр. *ду̀лац* 'цев на гайда', словен. *dùlo* 'дъно на шапка', *dûləc* 'мундщук', рус. *ду̀ло* 'дуло (на оръдие)', пол. *dulec* 'цигара'. — Произв. от гл. *ду̀я*; начално значение 'предмет, с който се надува нещо', срв. срхр. *ду̀лац*, което пази най-добре това значение; по-късно се развива знач. 'нещо тръбовидно'.

дулу̀м, вж. *дюлю̀м*.

ду̀льо, вж. *ду̀хльо*.

ду̀ля¹, вж. *дю̀ля*.

ду̀ля² 'пълен мъж' (Трън). — Фигуративно от *ду̀ля* 'дюля', срв. *дулѐк*.

дуля̀к, вж. *дюля̀к*.

дум¹ междуметие за наподобяване тъп шум от удар. — Произв.: *ду̀мкам, ду̀мна, ду̀мвам, думтя̀, думтѐж; ду̀мба-лу̀мба; изду̀мкам, изду̀мквам, издумтя̀, издумтя̀вам; наду̀мкам, наду̀мквам*. — Звукоподраж., срв. от същия произход *ту̀мкам*.

дум² 'дума' в израза *дум по дум* 'дума по дума' (Софийско). — По всяка вероятност от стар родителен падеж, мн. ч., вж. *ду̀ма*.

дум³ диал. 'бухал'. — Вероятно звукоподраж., срв. *бул, бўхал*, вж. *дўхо*.

дўма 'слово, реч'. — Произв.: *дўмам* 'казвам, говоря', *дўмица, дўмичка, думлѝв* 'приказлив' (Обрадовци, Софийско; Златоград, Маданско), *думежлѝв* 'приказлив, разговорлив' (Банско; Елховец, Смолянско; Старцево, Маданско; Хамбардере, Ардинско) (произв. от **думѐж* 'говорене, приказване'), *думàлник* диал. 'сватовник, годежник', *думàлница* диал. 'сватовница'; *въздўмам се, въздўмвам се* диал. 'наговарям се'; *додўмам, додўмвам, додўмам се, додўмвам се* 'уговарям се' (Софийско), *додўм* диал. 'уговаряне'; *задўмам; издўмам, издўмвам, издўмувам; надўмам, надўмки, надўмци, надўмвам; наддўмам (се), наддўмвам (се); одўмам, одўмвам, одўмки; отдўмам (си), отдўмвам (си); подўмам; предўмам, предўмвам; придўмам, придўмвам; продўмам, продўмвам; раздўмам, раздўмвам; сдўмам се, сдўмвам се;* ЛИ *Самодўмов*. — Рус. *дўма* 'мисъл, съвет', укр. *дўма* 'мисъл; народна песен', словаш. *duma* 'разсъждение, съображение, въображение', пол. *duma* 'гордост, високомерие, самоувереност'. — Обикновено се приема, че е старинна германска заемка, срв. гот. *dōms* 'присъда, решение, мнение', англосакс. *dōm* 'съвет, събиране', ствиснем. *tuom* 'съд', вж. Младенов, СбНУ 25, 57, Sławski 179. Думата не може да се смята за наследена от ие. праезик в славянски, понеже *у* не може да се обясни; ако беше наследено от ие., дългото *ō* трябваше да даде *а*. Според Otrębski и Machek (вж. Machek 102), от **moud-* в **mūd-sli-* > *myslь*, сродно с нем. *ver-muten* 'допущам', гр. *μῦθος* 'дума, реч, мит', повлияно от *ум*, което е невероятно. Според Vaillant, Grammaire comparée 1, 198 сл., от до-ѹмѣти, до-ѹмити 'доумявам, разбирам', срв. рус. *на-доумить* 'съветвам'.

думàн 'дим, пушек' (Щип, Банско), 'мъгла' (Шумен). — Произв.: *думанлѝв* 'мъглив', *думàнка* 'цигара' (Могилица, Смолянско). — От тур. *duman* 'дим, мъгла, прах'. — Срв. рус. *тума̀н* 'мъгла', заето от тюркски езици, вероятно от ирански произход, срв. зенд. *dunman-* 'мъгла', *dvanman* 'облак', авест. *dunman-* 'мъгла', вж. Vasmer, REW 3, 152.

думанлѝя пъ̀рстен 'вид пръстен' (Връбница, Софийско). — Неясно.

дўмба дет. 'сватба' (Доброславци, Софийско). — Може би от *дўмба-лўмба*.

дўмба-лўмба междум. 'дум-дум'.

думбàзин презрит., остар., диал. **тумбàс** (Дювернуа) 'надут, горделив богаташ, чорбаджия'. — Произв.: *думбàзки, думбàзка*. — Турско, вероятно кръстоска от *тўмба, думба* и *джамбàз*, или от *tumbadız* 'къс и дебел човек'.

Дўнав голяма река в Югоизточна Европа, дели България и Румъния, **Дўнавете** 'Дунав и поречието му' (Никополско), срв. *Ѝскровете* 'Бели и Черни Искър', *въз тия бели Дунаве* (Софийско), нар. пес.; стб. Доунавъ (Бълг. апокрифен летопис от XI в., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *дўнавски, дўнавец* 'северен вятър' (Тотлебен, Плевенско; Копривец, Беленско; Раданово, Търновско; Търговище), *Дуналия* в нар. пес. *слягнала й река Дуналѝя* (Драмско), *дунав вода* 'много вода, обикн. след проливни дъждове или наводнение' (Емборе, Леринско), *туна и сава* 'в много голямо количество, извънредно много' (Прилеп), от тур. *Tuna* 'Дунав' и р. *Сава* в Сремската област, срв. тур. диал. *tuna* 'много изобилно' поради големите разливи на Дунав в миналото, също рус. диал. *дуна́й* 'поток', пол. диал. *dunaj* 'дълбока вода с високи брегове'. Възможно е и някои от българските водни имена да са от нариц. **дунав* 'поток, река', взето от соб-

ственото име на голямата река. Spławiński Rocz. sław. 21, 1960, 11, смята, че тези думи са от основа **duna*, от един произход с *Дунав*, и по-късно са сближени с името на *Дунав*. — *Dānuvius* (I в., Цезар) не е преминало чрез готски **Dōnawi* в слов., както се приема досега, понеже ие. *ā* е преминало в *ō* в готски много преди III век, когато готите идват на Балканите. По всяка вероятност името е заето от дако-мизийско **Dōnavi(s)*, по-късно **Dōnaï(s)*, от където **Доунавь** с *ō* > слав., **оу**, както **икоуна** от гр. *εἰκών*, **боукꙑ** от гот. *bōkō*, а от втората форма рус. *Дунай* с изчезване на интервокално *-v-* още в дако-мизийски. Името **Dānavis* е от ие. **dānow-jo-* или **dānew-jo-*, прил. от **dānew-i (*dānēu)*, местен падеж от **dānu* 'река', което отговаря на иран. *Τάναϊς* = р. *Дон*, срв. *Донец*, осет. *don* 'вода', вж. Вл. Георгиев, Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Spławiński, 1963, 89—90. — Името е пренесено в много краища на Балканския полуостров и Югоизточна Европа: *Дỳнава*, поток при Славовица, СЗ Пазарджик, *Дунàво*, чука при Бистрица, Благоевградско и при Старо село, ЮИ Радомир, *Дунав*, с. в Гнилянско, *Дунавото*, рид при Розовец, Пловдивско, *Дунавци*, м. при Тошевци, Кулско, *Дỳнавец*, чешма И Гол. Белово, З Пазарджик; ръкав от Дунав в долното му течение; река ЮЗ Корча в Албания, приток на Девол, ЛИ *Дỳнав* (Банско, Северна Добруджа), *Дунава* 1851 (Кичевско); рум. *Dunaveț*, приток на Серет в Румъния; рус. *Дунавец* с. в областта Г. Чернигов, *Дунаец* 5 пъти, *Дунай* 5 пъти, *Дунайка* 2 пъти, *Дунайчик* 3 пъти в поречието на Днепър; срхр. *Дунавац*, ръкав от Дунав при Нови Сад; пол. *Dunaj*, *Dunajec*; чеш. *Dunajovice*, *Dunajice*; доллуж. *Dunaj*.

дунàмба, вж. *донанмà*.

дỳнга 'изгладен ръб на дреха' (Н. село, Видинско). — От рум. *dúngă* също, заето от стб. **ѧѫга**, вж. *дъгà*.

дунгèрин 'зидар' (Кюстендилско). — От *дюлгер(ин)* с асимилация *л — н* > *н — н*.

дунгѝ 'свят, вселена' (Солунско). — От *дюнѝ*.

дỳнда 'дебелана' (Трънско, Брезнишко, Врачанско, Ботевградско), 'вид хоро' (Праỳжда, Белоградчишко). — Произв.: *дỳндест, дỳндьо, дỳнда се* 'мръщя се; сърдя се' (Врачанско), *дỳндям се* 'сърдя се, цупя се' (Ардинско, Смолянско) (за значението срв. *надỳвам се* 'държа се гордо, надменно, надуто)', *дỳнда кълка* 'вид къси дебели чушки; вид едър боб' (Бели Осъм, Троянско), *дундàсим се* 'сърдя се' (Добрòславци, Софийско), *дундỳра* 'дебела, здрава жена' (за наст. срв. *селяндỳр*, пренебр.) (Бели Осъм, Троянско), *дундурѐст* 'широколик и големоуст' (Брезнишко), *дỳндарест* 'изпъкнал, издут' (Прилеп). — От *дỳя* 'надувам', образуването не е ясно. Начално значение 'дебел, надут човек'. Срв. лит. *dundulis* 'надут; дебел, коремест човек' (освен ако не е дисимилирано от **duldulis*), латв. *danduls* 'топка от набит сняг; смачкана топка хляб', *duñdulis* 'повито дете', които Fraenkel, LEW, 1, 88, свързва с лит. *demblỹs* 'сламка, стъбло', сродно със стб. **ѧѫти, дъмѫ** 'надувам'. В такъв случай, ако думата не е звукоподраж., тя трябва да е заета от някой балкански език, който е запазил носовката като *-un-*, по всяка вероятност румънски, срв. *дỳнга*.

дỳне, дỳня 'до сега' (Шуменско). — От *до нѝне* (вж. *нѝне* 'сега'), с вторична редукция *е* > *я* (= *ӣъ*) и вторично ударение след редуцирането на *о* > *у* в начално неударено положение и най-после с изпадане на *-и-* в безударност, срв. в говора *бѐлте* от *бѐлите*, *нòвте* от *нòвите*.

дунѐнце 'вид шарка в килим' (СЗ). — Вероятно умал. от диал. *дуня* 'дюля' поради стилизирани плодове върху килима.

дỳнка 'най-малка зълва' (Зап). — Умал. от *дỳня* 'дюля', вж. *дю̀ля*. За значението срв. *калѝна, малѝна, я̀дълка* — имена на по-млади зълви.

дунмѐч остар. „обичай на жени и моми срещу Гьоргьовден над водовъртеж, на ỳврат вòда да пускат залък хляб, за да видят коя ще живее повече" (Софийско). — От тур. диал. *dönmeç* 'завой на улица; място, край което тече вода'.

дỳно '(къ)дето' (Златоград). — Може би във връзка със стб. **кѫдоу** и диал. *дѐ-но* 'където'.

дỳнцевец таен зидарски език 'цинцарин' (Крушово, Прилепско). — Неясно.

дỳня[1], вж. *дю̀ля*.

дỳня[2], вж. *дỳне*.

дуня̀ вж. *дюня̀*.

***дỳпа**, вж. *дỳпка*.

дỳпе, умал. от **дỳпа*, вж. *дỳпя, дỳпка*.

дỳпка 'пробито или вдлъбнато място; яма, трап'. — Произв.: *дрън-дỳпка* диал. 'вид детска игра', *дỳпчест* 'който е с много дупки', *дупчелѝв* 'дупчест' (Могилово, Чирпанско), *дỳпчав* 'дупчест' (Търново), *дỳпчев* 'който е с дупки' (Нови Пазар), *дупчево лице, дỳпча* 'правя дупки по предмет', *дупчѝло* 'обущарски инструмент за пробиване на широки дупки в кожа, замба' (Еленско), *дупчàло* 'шило' (Брусен, Тетевенско); *задỳпча, задỳпчвам; издỳпча, издỳпчвам; надỳпча, надỳпчвам; продỳпча, продỳпчвам*; МИ *Дỳпково* при Млекарево, Новозагорско. Старото **дупа* 'дупка', от което имаме производното стб. **доупниа** 'дупка, яма' (Супр.), е запазено в следните производни: *дỳпец* диал. 'лале с отворен цвят', *дỳпек* 'вид цвете по зеленчуковите градини' (Русаля, Търновско), *дỳпен* 'който е с дупка, продупчен' (Оряховско; Прилеп): *дỳпна круша = дупни зѐлници* нар. поет. 'иронично име на битолските моми', *дỳпник* 'вид рибарски кош с две дупки' (Брусен, Тетевенско); МИ *Голѐми* и *Малкѝ Дупѝч* — ридове с язови дупки при Буново, Пирдопско, *Дỳпна могѝла* при Драгуил, Годечко и при Гургулят, Трънско, *Дỳпна стенà* при Студена, Пиротско, *Дỳпни кàмик* при Драгуил и Чеканец, Годечко, с. *Дỳпни врьх*, Свогенско, *Дỳпника* до Златоград, *Дỳпница* — изчезнало село в Странджа; старото име на Станке Димитров, м. в Дедеагашко, с. *Дупяк* в Албания и в Костурско, *Δούπιανη* в ок. Трикала в Тесалия, с. *Дупячани*, Прилепско. — Умал. от **дỳпа* 'дупка', запазено в чеш. *doupa, doupě* 'дупка', пол. *dupa* 'задник', което е сродно с лит. *dubùs* 'дълбок, кух', латв. *dube* 'яма, гроб', *dupis* 'съд за сол или за мазнина', гот. *diups*, ствиснем. *tiof*, нем. *tief* 'дълбок' от ие. **dhoup-, *dheub-*.

дỳпла 'жълтица, пендара' (Карамасли, Бабаескийско). — Чрез гр. или тур. от итал. *dupla*, вж. *дубла*[2].

дỳпъл, -пла, -пло диал. '(за дърво, хралупа) кух'. — Произв.: *дỳпляк* 'конусовиден рибарски кош, който се държи с прът': *„има дупка или гърло, затова е дупляк"* (Трънчовица, Никополско); МИ: *Дỳплево* при Орехово, Асеновградско, *Дуплеш* при Грашово, Пазарджишко, *Дуплежище* при Гор. Тлъмино, Кюстендилско, *Дупляк* при Горни Лом, Белоградчишко. — Срхр. *дỳпља* 'кухина,

хралупа', словен. *dúpǝlj* 'кух', *dúplo* 'кухина', рус. *дупло́* 'кухина на дърво', пол. *dupel* 'кухина на дърво', *dziupło* също. Сродно с латв. *dubli* 'мочур', *duplis* 'съд за сол или за мазнина', срвиснем. *tobal* 'дълбочина, долина, дол'. — Произв. от **ду̀па*, вж. *ду̀пка*.

ду̀пя, ду̀пвам, ду̀пна 'бода, муша, пробивам' (Момино, Варненско), **ду̀пам, ду̀пну(в)ам, ду̀пнам** 'дупча, пробивам, инжектирам, подтиквам (към лошо)' (Прилеп), 'хуквам (да бягам)' (Дебърско), 'отнемам девственост' (Охрид). — Произв.: *ду̀пеж* 'бодеж, плеврит' (ЮЗ), 'пневмония' (Охрид), *дупна̀лкя* 'кожарски пробой' (Доброславци, Софийско), *ду̀пачка* тайни говори 'игла' (ЮЗ), 'пробуждане, подтикване' (ЮЗ), *ду̀пачлък* 'подтикване, подбуждане' (Прилеп). — Произв. от **ду̀па*, вж. *ду̀пка*.

ду̀равѐ се 'чудя се какво да правя, мотая се' (Банско). — Може би от сегашната основа на тур. *dur-mak* 'стоя, спирам се'. Възможна е и връзка с рус., укр. и белорус. *дурь* 'глупост, диващина', укр. *дурни́й* 'глупав', рус. *дурно́й* 'лош, калпав, грозен', което е сродно с лит. *su pa-dùrti* 'буен, бурен', *padùrmai* 'буен', стпрус. *dūrai* 'страхлив', вероятно и с гр. *δοῦρος* 'буен, свиреп'.

дургу̀н 'вид едра синя слива' (Галата, Тетевенско; Семчиново, Пазарджишко). — От тур. *dargun* също, чрез регрес. асимилация *а — у > у — у*; срв. от същия произход *драгу̀н, драгу̀на, тургу̀н*.

ду̀рѝ 'докато' (ЮЗ, Зап). — Вж. *дор, дорѝ*.

дур кон в израза *нося дете на дуркон* 'нося дете на врата си' (Лопян, Ботевградско; Брусен, Тетевенско). — Може би от тур. *dur* 'стой' и бълг. *кон*.

ду̀рла 'муцуна, зурла' (Банско). — Произв.: *ду̀рлест* '(човек) с изпъкнала уста; (за ябълка) с изпъкнала горна част' (Банско), *ду̀рлица* 'дурлеста ябълка' (Банско), *ду̀рля се* диал., *ду̀рле се* 'вся се, сърдя се' (Банско), *ду̀рлим* 'свиря с гайда' (Кюстендилско), *дурля̀е* 'тече силно и много' (Трънско, Брезнишко) (завършек по гл. *ляе се* 'лее се, излива се'); *наду̀рлува̀м се* 'разсърдвам се, навъсвам се' (Банско). — Срхр. *ду̀рити се* 'ядосвам се', рус. *дури́ть* 'лудувам', пол. *durzyć się* 'цупя се'. — Вероятно кръстоска на *зу̀рла* и *ду̀я се* (вж.), срв. B e r n e k e r 239.

дуру̀ 'докато' (Габровско, Търновско, Новопазарско). — От *дор, дору̀* (вж.).

дуруда̀н, дуруда̀ница 'въртежка и чекрък', само в гатанка *Дуруда̀н свири, Дуруда̀ница игра̀е* (Щип). — Звукоподраж. Срв. ЛИ *Дурида̀нов* от Щип.

дуру̀зин 'намусен и отмъстителен човек' (Разлог). — Неясно.

дуруля̀ ирон. 'глупчо' (Банско). — От основа *дур-* в словен. *dure, durec* 'глупак, тъпак', рус. *дур-ак, дурной* 'глупав; лош' (вж. V a s m e r, REW 1, 382) и наст. *-оля*, както в *бърц-оля̀* 'който се бърка във всичко' (Банско), вж. и B e r n a r d, БалкЕзик III/2, 1961, 88 сл.

ду̀рян 'буренак' (Банско). — Нѐясно.

ду̀снувам се, ду̀сна се 'разсърдвам се, намръщвам се' (Смолянско). — Вероятно от **доснува ми се* 'доспива ми се', от *до* и *сън*, начално 'намирам се в нервно състояние (когато ми се спи)', особено при деца. Тук с вторично ударение след редукция *о — у* или с регресивна асимилация.

ду̀спа, ду̀зпа спорт. '(при игра на футбол) наказателен удар от разстояние 12 крачки пред вратата на противника'. — От фр. *douze pas* също, буквално 'дванадесет крачки'.

ду̀тина 'течение от вятър' (Банско), МИ *Дутина̀та* при Душанци, Пирдопско. — Произв. от прич. *дут* от *ду̀я* (вж.) и наст. *-ина*; начално значение 'издуване на нещо от вятъра' и 'издутина, изпъкналост'.

ду̀фтам 'бия някого с пестници по гърба' (Банско). — Произв.: *наду̀фтува̀м* 'набивам някого с юмруци по гърба; напъхвам' (Банско). — Вероятно от **дуптам*, произв. от *ду̀пя* 'дупча' (вж.) с диалектно *пт* > *фт*, със завършек по *ту̀пам, шѝбам, у̀дрям*.

ду̀фтям диал. 'побягвам', вж. *ду̀хтям*.

дух 'душевна сила; призрак'; стб. **доухъ** 'вятър' (ръкопис от еп. Иполит, руски препис от 12 в.), 'безплътно същество' (Зогр., Мар., Асем. и др.), **доуховьнъ** (Зогр., Мар., Син. тр. и др.), **доуховенъ, доуходвнженъ** (Ман. хр.). Запазени в стари падежни форми: *духа̀* 'човек, душа' (Врачанско), само в израза *нема жива дуа̀* (родителен падеж при отрицание), *ду(х)а̀*; 'въздух в надут предмет' (Банско), *ду̀хом* в израз *духом предали* 'умрели' в нар. пес. (Еньово, Новопазарско). — Произв.: *ду̀хов, ду̀хов ден* нар. 'празник св. Дух' (Велес), *духо̀вам се* 'изповядвам се' (Сярско), *духовѝт* 'с чувство за хумор', 'избухлив, сприхав' (Пищане, Брезнишко), *духовѝтост, духо̀вен, духо̀вност, духо̀венство, духо̀вник* 'свещеник; изповедник', *духо̀внишки, духо̀внически, духота̀* 'горещ въздух, задуха' (Габрово), *духу̀вам* нар., остар. 'изповядвам някого', *ду̀шен*; *въ̀здух* (вж.); *за̀дух, заду̀ха, за̀душ* диал. 'задух, Asthma'; *вонтоду̀х* 'човек с лош дъх' (Банско). — Срхр. *дȳх*, словен. *dȗh*, рус. *дух*, чеш., пол., горлуж., долluж. *duch*. — Сродно с лит. *daũsos* 'въздух', *dvãsė* 'дух', *dvesiù, dvė̃sti* 'дишам', гот. *dius* 'дивеч', ствиснем. *tior* 'животно', нем. *Tier* също. — Ие. **dhouso-s*. — Заето в алб. *duf* от бълг. диал. *дуф*, рум. *duh, nădúf, duhove* 'празник Света Троица'

духа̀ 'въздух в надут предмет' (Банско). — Вж. *дух*, срв. *въз-дух*.

ду̀хам, ду̀хвам, ду̀хна '(за вятър) вея; изпущам продължително струя из устата си'; стб. **доухати** (Зогр., Мар., Супр.). — Произв.: *духа̀ч* 'музикант', *духа̀ло* 'цев за духане', *духа̀лка* 'ковашки мях' (Търново), *духло̀* диал. 'вятър, който духа от дупка; дупка на пещ, през която минава пламъкът и отива в горната част, където се пече хлябът', 'духане (на вятър)' (Ботевградско), таен говор 'вятър' (Смолско, Пирдопско), 'отвор на дълбок съд' (Софийско), 'врата на печка, (Врачанско), *ду̀хло* 'дупка, в която зимуват змии; кратер на вулкан' (Охрид) *ду̀вло* 'дупка, леговище' (Прилеп); *вду̀хам, вду̀хвам, вду̀хна; доду̀хам, доду̀хвам; заду̀хам, заду̀хвам; наду̀хам, наду̀хвам; оду̀хам, оду̀хвам; поду̀хам, поду̀хвам; проду̀хам, про̀дух* 'тънко въздушно течение' (Родопите), *проду̀хвам; разду̀хам, разду̀хвам*; МИ *Духло̀то*, извор при Дрянова могила, Котленско; ЛИ *Духа̀лов* в Самоков, *Духлински* в Пловдив, *Духлев* в Трявна и Ст. Загора. — Произв. от *дух* (вж.) в значение 'духане, вятър'. — Заето в алб. *tuhás*.

духа̀н рядко, диал., **духана** 'тютюн' (Охрид). — Чрез тур. *duhan* от араб. *duhān* 'дим'.

ду̀хла остар. 'голяма златна монета, която годеник подарява на годеницата си' (Девинско, Смолянско, Златоград, Габрово; Кръстополе, Ксантийско). — В неясна връзка с *ду̀пла*, вж. *ду̀бла*[2].

ду̀хлеци 'така тракийци (романци) се присмиват на мизийци (загорци), дошли от Северна България'. — Производно от прякор *ду̀хлек*, вж. *ду̀хльо*.

ду̀хльо, ду̀хльовци, диал. 'така шопите наричат селяните на изток от Искъра, чиито гащи не са опънати като шопските, а са широки като духало; смахнат човек'. — От *дух-а̀ло, ду̀хам*.

ду̀хля (ду̀хле) 'спя дълбоко' (Банско). — От *ду̀хам* 'изпущам дъх'.

ду̀хо 'бухал, Strix bubo' (Гевгели). — От *бу̀хо, бу̀хал*, подведено по *дух, ду̀хам*, по народна етимология във връзка с вярването, че птицата с бухането си предсказва кога ще духа силен вятър, срв. *ду̀шо*.

ду̀хтям, ду̀хтя, ду̀фтям, ду̀фтя 'хуквам, побягвам' (Русаля, Бяла черква, Търновско; Разградско), **ду̀фтам** 'бия с пестник по гърба' (Банско). — От *дух* в значение 'вятър' и наст. *-тя(м)*; начално значение 'избягвам бързо като вятър', с диалектно *хт* > *фт*.

дуч 'дума за отпъждане на биволица' (Доброславци, Софийско). — Срв. рум. *duce* 'водя, откарвам'.

душ 'приспособление с решетка за къпане'. — От фр. *douche*, заето от итал. *doccia* също, буквално 'проводник (на вода)', вероятно от *doccione* 'тръба, цев маркуч' от лат. *ductiō* също, произв. от гл. *duco* 'водя'.

душа̀ ж. 'вътрешен свят у човека', **душѝ** мн. ч. и **ду̀ши** 'хора, човеци' след числит. и неопределено количествено местоиме, диал. 'задух, Asthma; задъхване, Cispnoe', 'издишна струя у бозайник' (Сярско; Зап), 'въздушна струя от духало' (Галата, Тетевенско), 'дъх' (Бериево, Севлиевско), **ду̀ша** 'дъх, душа' (Софийско), **ду̀ше** 'въздух' (Смолянско); стб. **доуша** (Зогр., Мар., Асем. и др), **доушевьнъ** (Син. тр., Супр.), **доушевенъ** (Ман. хр.), **доушьнъ** 'душевен', **доушегоубьнъ** 'убийствен' (Син. тр., Супр.), **доушегоубенъ** (Ман. хр.), **доушепагоубьнъ** (Супр.), **великодоушьнъ, єдьнодоушьнъ** (Супр.), **равьнодоушьнъ** (Син. пс.). — Произв.: *душѐвен, душѐвност, душа̀в* 'болен от задух' (Габрово), *душа̀во* 'болест лошо гърло, дифтерия' (Горна Оряховица), *душа̀вица* 'задух' (Тетевен), *душа̀к* 'дъх' (Ботевград), *душѐк* 'дъх (при пиене)' (Софийско) = *душо̀к* (Софийско, Врачанско), *душка̀н* 'дъх (при пиене)' (Тетевен) (от *душок* + *-а̀н*), *ду̀шен* 'задушен, задимен, тежък за дишане', *душно̀* 'задух, мараня' (Търново), *душна̀* = *ду̀шня* 'задушница' (Габрово; Кръстополе, Ксантийско), *душна̀ сѐбота* диал. 'задушница', *душѝнка* 'душица' (Габрово, Ксантийско), *душѝца* умал., *ба̀бина душѝца* = *ма̀йчина душѝца* = *ма̀рина душѝца* 'раст. Thymus serpyllum' (СЗ), *ду̀шник* 'проветрителен отвор на пещ' (Еленско, Асеновградско), 'прозорче за проветряване' (Никополско, Плевенско), *душнѝк* 'дупчица в края на гайдуница' (Ряхово, Русенско), *ду̀шница* = *душнѝца* 'задушница' (Силистренско, Айтоско, Шуменско), *ду̀шници* 'дихателна тръба, Trachea' (Белослатинско), 'гъби кладници, възседушки' (Копривщица); *безду̀шен, безду̀шие, безду̀шник* 'бездушен, зъл човек', *безду̀шница* 'бездушна, зла жена'; *за̀душа* 'задушница' (мияци в Дебърско), *за̀душе, за̀души* диал. 'задушница', *заду̀жбина* 'помен за умрял', *заду̀шница*; *душева̀дец, душева̀ден, душева̀дник, вадоду̀шник, душегу̀б* диал. 'много силен вятър', *душегу̀бен,*

душегу̀бӣе (Охрид; Дъмбени, Костурско), *душегу̀бец, душегу̀бка, душедѐл* диал., остар. 'това, което се определя от имота на умрял за владиката' (начално значение 'дял, който се дава за спасението на душата'), *душепрода̀вец, душеспасѐние, душеспасѝтелен, душеприка̀зчик* и *душеприка̀зчица* (от рус.), *простоду̀шен* (от рус.), *простоду̀шие, простоду̀шност.* — Срхр. *ду̏ша*, словен. *dúša*, рус. *душа́*, чеш. *duše*, словаш. *duša*, пол. *dusza*, горлуж., доллуж. *duša.* — Произв. от **duxъ* с наст. *-jā*, вж. *дух.* — Заето в рум. *dușegubină, șugubina, șugubăț.*

душа̀ гл. 'затруднявам дишането; стискам за гърлото'; стб. задоушити сѧ (Супр.). — Произв.: *душлѝв, душѝтел; задуша̀, задуша̀вам, задушлѝв; издуша̀, издуша̀вам; удуша̀, удуша̀вам, удушѝтелен, удушлѝв.* — Вж. *дух, душа̀* ж.

ду̀ша гл. 'търся чрез мириса си'. — Произв.: *ду̀шкам* 'ду̀ша' (Ботевград; Тетевенско), *ду̀шалка* 'ловно куче' (Прилеп); *доду̀ша, доду̀швам; заду̀ша, заду̀швам; наду̀ша, наду̀швам; поду̀ша, поду̀швам; оду̀ша се; сду̀швам се, сду̀ша се.* — Вж. *душа̀, дух*; начално значение 'търся нещо с дъха си'.

душемѐ, вж. *дюшемѐ.*

душѝка се таен говор 'сѐти се' (Брацигово, Пещерско). — Вероятно от алб. *shikój* 'виждам, забелязвам, изглеждам'.

душма̀нин нар. 'неприятел, враг'. — Произв.: *душма̀нка, душма̀нски, душма̀нство, душману̀вам* 'държа се като душманин', *душманя̀* 'мразя' (Ловеч), *душма̀нщина* 'омраза' (Охрид), *душманлъ̀к* диал. 'омраза' (от тур. *düşmanlık*), *душманджѝйка* 'душманка' (Комарево, Белослатинско). — Чрез тур. *düşman* също, от перс. *dušmen*, авест. *dušmana(h)* = гр. *δυσ-μενής.*

ду̀шо 'бухал' (Богданци, Гевгелийско). — Вж. *ду̀хо.*

дущуба̀к 'дърво осен' (Копривец, Беленско; Разградско). — От тур. *dişbudak* също. Метатезата *дишбудак* > *дишдубак* > *диштубак*, както и промяната *диш-* > *душ-* са станали на бълг. почва.

ду̀я диал. 'духам, вея', 'ям много, тъпча се' (Дебърско), **ду̀ям се** таен говор 'гордея се' (ЮЗ), **ду̀ем се** 'сърдя се' (Софийско, Трънско), таен дръндарски говор 'пуша (тютюн)' (ЮЗ); стб. доунѫти 'духам, надувам' (Мар., Асем., Охрид. глаг. листи, Супр.), доуновенние 'дишане, дъхане' (Син. тр.), въздоунѫти, въздоунѫти, надоути сѧ (Супр.). — Произв.: *дуй-питу̀лица* 'особен обред на нова година в Дебърско', *дуй-стреда* в погов. *мърсѝ-петок, ду̀й-стреда* (Дебърско, Кичевско), *дуйльо* и *дуйльовец* 'развлечен човек, повлекан' (Ботевград), *ду̀хльо* 'неспретнат човек' (Еленско), *ду̀йник* 'баница' (Ботевградско), *ду̀як* 'риба подобна на мряна' (Охрид), *ду̀ячка* 'остатък от изпушена цигара' (Прилеп); *заду̀я, заду̀вам; изду̀я, изду̀вам, изду̀тост, издутина̀; наду̀я, наду̀вам, наду̀тост, надува̀ч; отду̀я, отду̀вам; поду̀я, поду̀вам, поду̀тост, подутина̀; разду̀я, разду̀вам; сду̀я се, сду̀вам се.* — Срхр. *ду̏ти, ду̏jѐм* 'вея, издувам', словен. *dúti, dújem*, рус. *дуть, ду́ю*, чеш. *douti, duji* 'духам (главно за вятър)', пол. *dućć, duję* 'издишвам, пърхам', праслав. **duti, *dują.* — Сродно с лит. *dujà* 'прах', *dumiù, dùmti* 'надувам', стнорд. *dýja* 'раздвижвам, разтърсвам', гот. *dauns* 'мирис; па̀ра, дим', стинд. *dhámati* 'надува', ссетински *dumun* 'надувам, пуша', ствиснем. *tunst* 'напън, натиск', срвиснем. *dampf* 'дим, пушек', гр. *θέω* 'шумя, буча', ие. **dheu, *dhou.*

дъб 'вид едро дърво, Quercus', 'бряст' (Кръстополе, Ксантийско); стб. **дѫбъ** 'дърво, растение, клон, ствол' (Син. тр., Супр.), **дѫбиѥ** (Супр.), **дѫбѣнъ** 'дъбов', **дѫбїѥ, дѫбовъ** (Ман. хр.). — Произв.: *дъ̀бче* 'раст. подъбиче, Teucrium chamaedrys' (Ново село, Тополовградско), *дъбов, дъбо̀вица* 'дъбово дърво за горене' (Банско), *дъбва̀к* 'дъбова гора' (Сливка, Ардинско) от **дъбова̀к* с изпадане на *-о-* в неударено положение, *дъ̀бен* рядко, *дъба̀к* 'дъбова гора', *дъбѝка* диал. 'дъб; дъбица', 'дъб Quercus pedunculata' (Гайтаниново, Гоцеделчевско), *дъбѝца* 'отделно дърво дъб' (Зап), *дабнѝк* 'дъбова гора' (Гор. Озирово, Берковско), *дъбнѝк* 'тежък, дебел човек' (Бяла черква, Търновско), *дъ̀бя* 'щавя кожи' (Бериево, Севлиевско), *дъбѝлен; подъбица* 'раст. дъбче' (Ловеч), *пода̀биче* (Локорско, Софийско), МИ *Го̀рни Дъбнѝк, До̀лни Дъбнѝк*, Плевенско, *Дъбнѝца* при Габаре, Белослатинско, *Дъ̀бово, Дъ̀бовец, Дъбѝца, Дъбѐц*, често, *То̀нско да̀бе*, Петричко, *Дъ̀блен*, Драмско, *Дъбовѝч*, Кюстендилско, *Дъ̀бча*, Севлиевско, *Дъ̀мбени*, Костурско, *Dîmbovița*, р. през Букурещ, *Δομπάν*, Одринско, *Δομπους* в Беотия. — Срхр. *ду̏б*, словен. *dob*, рус. *дуб*, чеш., словаш. *dub*, пол. *dąb*, род. п. *dębu*, горлуж., доллуж. *dub*. — Според О. Фалк, Scandoslavica 4, 1958, 276 сл., от ие. **dhumbo-s* 'кухо, хралупесто дърво', с успоредица на първо място в балтийските езици, срв. лит. *dubùs* 'вдълбан, дълбок, кух, хралупест', *dubùs mēdis* 'кухо, хралупесто дърво', *dùbti* 'става кух', латв. *daũba* 'падина, дол', *duõbums* 'кухина на дърво; дупка', *duõbens* 'дупка в дърво; яма, трап', с вмъкнат назал в славянските думи. Топоров-Трубачев, Лингвистический анализ 246, смятат неоснователно, че праслав. **dąbъ* е заето в прафински диал. **tamb*, фински *tammi*, мордвински *tumo* 'дъб', като *t > d* се обяснява със сандхи. За другите опити за обяснение вж. Vasmer, REW 1, 376 сл., Sławski 139 сл.

дъбра̀ва и диал. **добра̀ва** 'млада гора; гъста, несечена гора'; стб. **дѫбрава** 'гора' (Син. тр., Син. пс., Ман. хр.), **дѫбравьнъ, дѫброва** 'гора', **дѫбровьнъ** (Син. пс.), срв. стб. **дѫбръ** 'горичка' 13 в. (Mikl., PSl. 190), запазено в МИ *Δομβραίνα* на о-в Евбея (Vasmer, Die Slaven 118). — Произв.: *дъбра̀вище*; МИ *Δομπράβα* при Софлу край долното течение на Марица. — Срхр. *ду̏брава*, словен. *dobrâva*, рус. *дубра́ва, дубро́ва*, чеш. *doubrava*, пол. *dąbrawa*, горлуж., доллуж. *dubrawa*. — Произв. от **дѫбрь**, развито от **дѫбъ** с *-р-* поради кръстоска от **дъбрь (дьбрь)** и **дѫбъ**. — Заето в рум. *dumbravă*.

дъбам 'късам със зъби и дъвча, хрупам' (Банско). — От *дълбам* 'дълбая', вж. *дълба̀я*, с изчезване на *л* в групата *ъл* в говора, срв. *дъг < дълъг, дъбо̀к < дълбо̀к, вък < вълк*.

дъвча, дъвкам, дъвко̀тя 'мачкам със зъби'.—Произв.: *дъ̀вка* 'вид смолисто вещество, което се дъвче', 'вид градинско цвете' (Бериево, Севлиевско), *дъвка̀ч, дъвка̀телен; додъ̀вча, додъ̀вквам; задъ̀вча, задъ̀вквам; надъ̀вча, надъ̀вквам; подъ̀вча, подъ̀вквам; предъ̀вча, предъ̀вквам; съдъвча, сдъвквам*. — Думите се срещат само в български език. Успоредна форма на *гва̀ча, жва̀ча*, Младенов, ЕтР 155, от ие. **guw-uk-, *guw-ā-kjō*, чрез дисимилация *г — к > д — к*, срв. подобна дисимилация в староисландски *tuggja* 'дъвча' вместо **kyggja*, швед. *tugga* 'дъвча', от ие. **keu-j-*, вж. и Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим. 17—18.

дъг 'дълъг' (Пирин). — От *дълъг* (вж.), с диал. *ъл > ъ*.

дъга̀ 'част от окръжност, обикн. полуокръжност; надлъжна дъска на бъчва, каца и под.; седмоцветен полукръг на хоризонта'. — Произв.: *дъгов, дъгатѝсу-*

вам 'оставям да се разпаднат дъги на каца, бъчва; оставям нещо да се развали' (Софийско); *дъговѝден, дъгообрàзен, дъгоцвèтен.* — Срхр. *дýга,* словен. *dǫ́ga,* рус. *дугá,* чеш. *duha,* пол. *dęga, dąga* 'дъга на бъчва'. — Сродно с лит. *dangà* 'покрив', *dangùs* 'небе', латв. *dañga* 'кът', *dañdzis* 'венец; наплат на колело', стпрус. *dangus* 'небе; небце'. Съответствията в останалите ие. езици не са сигурни. — Заето в рум. *dúngă.*

дъгав 'болнав' (Бели Осъм, Троянско). — Вж. *недъг.*

дъгалдѝшкам 'гъделичкам' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — С метатеза от *гъделѝчкам* и диал. *гъдѝшкам,* вж. *гъдел.*

дъгна диал. 'белег от зараснала рана'; стб. **дъгна** 'зараснала рана' (Симеонов сб. от 1073). — Срхр. диал. *дăгња* 'вид мида, Mytilus gallo provincialis', т. е. 'животно с остри краища'. — Ие. **dhēigʷh-* 'бода, режа', вж. *дъна.*

дъгòна 'висока слаба жена' (Банско). — Произв.: *дъгòнькю* 'висок слаб мъж' (Банско). — От начално **дългòня, *дългòнькьо,* произв. от *дълъг,* в говора *дъг,* срв. *дъбам,* с наст. *-оня,* както в рус. *тихóня* 'тих човек', и по-късно със затвърдяване на *н.*

дъгỳлка 'гъдулка' (Русаля, Търновско). — От *гъдỳлка* (вж.), с метатеза.

дъдря 'бърборя, дърдоря'. — Произв.: *дъдрѝв, дъдрѝвец, дъдрѝвка, дъдрѝвост; задъдря, задъдрям; издъдря, издъдрям; надъдря, надъдрям; подъдря, подъдрям; раздъдря се, раздъдрям се.* — С непълно удвоянане на коренната сричка, от звукоподражателен произход.

дъжд 'валеж от водни капки'; стб. **дъждь** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **дъждьнь** 'дъждовен' (Супр.), **дъждити** 'вали дъжд, дъжди' (Зогр., Мар., Асем., Сав.), **дъждєвъ** (Супр.), **дъждєвьнъ** (Син. пс., Син. тр.), **дъждєвєнъ** (Ман. хр.), **одъждити** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр.), **одъждати** (Син. тр.), **дъждоносєнь** (Ман. хр.), **бєздъждиє** (Супр.). — Произв.: *дъждèц, дъждък* 'дъждец' (Белоградчишко), *дòжлив* (Прилеп), *дъжделѝв, дъждѝ* диал. 'вали дъжд', *дъждòвен, дъждòвност, дъждòвник* 'дъждоносен облак' (Могилово, Чирпанско), 'гущер, Salamandra maculosa', *дъждòвничка* 'жълта птичка, която се вие високо при суша' (Кавакли, Лозенградско), *даждèвница* 'дъждовна вода' (Ботевградско) = *дъждовнѝца* (Гинци, Годечко), *дъждовѝт, дъждовѝтост; задъждѝ; одъждѝ се; дъждомèр, дъждобрàн, дъждонòсен; бездъжден, бездъждие*; МИ *Дъждèвица,* р. при Г. Уйно, Кюстендилско, приток на Драговищица, р. *Досница* в Костурско (от *Дошница* < *Дождница,* с гръц. *с* от *ш*). — Срхр. *дăжд,* словен. *dəždž,* рус. *дождь,* чеш. *déšť,* словаш. *dážď,* пол. *deszcz,* горлуж. *dešč,* долнолуж. *de(j)šć.* — Произходът на думата не е много сигурен. Според Т р у б е ц к о й, ZfslPh IV 62 сл., М е й е, RES VII 112 сл., и др., от ие. **dus-dju,* с представка *dus-,* срв. гот. *tuz-,* гр. *δυσ-,* стинд. *duš-,* перс. *dūs-mān* 'враг, противник', и ие. **djēu-, *dju-* 'ден, светлина, небе', с начално значение 'лошо време, мрачно небе', стинд. *durdivasas, durdinam* 'дъждовен ден, дъждовно време'; Б р ю к н е р 88, от **duzg-* в лит. *dūzg-ėti* 'шумя, ръмоля' поради шума на дъждовните капки, срв. бълг. *ромолѝ, ръмѝ* 'вали слаб, тих дъжд'. Не е вероятно обяснението на А б а е в (вж. Ф а с м е р — Т р у б а ч е в 1, 522), който свързва слав. *dъždь* със стиран. **duž-* 'доя'. Според B e r n e k e r 1, 248, М л а д е н о в ЕтР 155, от ие. **dhu-* 'дим, пара', сродна с норв. *dusk-regn,* швед. *regn-dusk* 'ситен дъжд,

роса', норв. *dysjı* '(за ситен дъжд) ръми, ръси', стнорд. *dust* 'прах', нем. *Dunst* 'пара, дим'; за знач. срв. бълг диал. *пършòли, прашỳли* '(за ситен дъжд) вали, ръми', произв. от *прах*; начално значение 'валеж от дребни частици (като прах)'; срв. алб. *Dordolec, Dobedole, Dozhole* 'главно лице в обреда за молене за дъжд', Десницкая 15.

дъкам 'тикам' (Н. Надежда, Хасковско). — От *тѝкам* (вж.), стб. **тыкати**, вероятно по антонима *дърпам*.

дълба̀я, диал. **дълбам, дълбя̀** 'правя дупка'. — Произв.: *дълб* 'дупка в дървената част на самар' (Габрово), *дълба̀ч* 'инструмент, ренде за дълбаене' (Еленско, Габровско, Троянско, Тетевенско, Ловешко, Плевенско), *дълба̀чка* 'дълбач' Дряновско), *дълба̀чен, дълба̀ло* 'инструмент за правене на лъжици' (Галата, Тетевенско), *дълбей* 'надлъжна вдлъбнатина на врата, прозорец и др.; улеевидно планинско място', *дълбина̀* 'дълбочина' (Еленско, Плевенско), *дълбинѐ* 'водна дълбочина' (Търново, Тетевен, Странджа), диал. 'дълбоко място', 'стръмнина' (Странджа), *дълбин* диал. 'дълбочина', *длъб, длъбня̀* диал. 'чук, с който се набиват колове' (Бериево, Севлиевско), диал. 'дълбаене', *длъбнатина̀* 'дупка (Ново село, Троянско); *вдълба̀я, вдълбавам, вдлъ̀бна, вдлъбнатѝна̀, вдлъ̀бнатост; додълба̀я, додълба̀вам, додлъ̀бна, додлъ̀бам, додлъ̀бвам; задълба̀я, задълба̀вам, задлъ̀бам, задлъ̀бвам; издлъ̀бам, издлъ̀бвам, издълба̀я, издълба̀вам; надълба̀я, надълба̀вам; подълба̀я, подълба̀вам.* — Глаголите на *-на* и *-бвам* са образувани по типа *копа̀я — ко̀пна — ко̀пвам* и др. — Срхр. *дỳбêм, дỳпсти*, словен. *dólbem, dólbsti*, укр. *довба́ти*, рус. *долби́ть*, чеш. *dlubu, dłoubati*, словаш. *dlbsť, dlbať*, пол. *dłubię, dłubać*, горлуж. *dołpar* 'скулптср', доллуж. *dłypaś*. От ие. **dhl̥bh-*, покрай което се явяват и отгласните степени **dhelbh-* (вж. *длето̀*) и **dholbh-* (вж. *длаб*). — Сродно с лит. *nu-dilbstù, nu-dìlbti* 'навеждам очи' от ие. **dhl̥bh-*, *dė̃lba* 'дръжка на вила' от ие. **dhelbh-*, латв. *dal̃ba* 'дънер; прът за гонене на риба (към мрежата)' от ие. **dholbh-*, долнем. *dölben* 'удрям', ствиснем. *bitelban* 'погребвам', *delfan* 'копая', фламандски *delv* 'ров; изкоп'. — Заето в рум. *dălbină, dulbină* (Graur 85).

дълбо̀к 'който има голямо или определено разстояние от повърхността до дъното', **дъбо̀к** (Благоевградско, Банско, Петричко), диал. **длибо̀к** (Асеновградско, Смолянско, Ардинско, Маданско). — Произв.: *длибо̀цê* 'дълбоко' (Асеновградско, Смолянско, Ардинско, Маданско), *дълбочина̀*, диал. *дълбочинѐ; вдълбоча̀ (се), вдълбоча̀вам (се), вдълбочѐност; задълбоча̀, задълбоча̀вам, задълбочѐност*; МИ *Δελβοτζιάνους* 1152, Енос (**Дьлбочане*). — Срхр. *дỳбок*. — От *глъбо̀к* (вж. *глъб*) с *д-* вм. *г-* в бълг. и срхр. под влияние на *дълба̀я*.

дълг 'дължима сума'; стб. **длъгъ, длъжьнъ, длъжьникъ** (Зогр., Мар., Асем. и др.), **длъженъ** (Ман. хр.). — Произв.: *дългаджѝя* 'неизправен длъжник' в нар. пес. (Суходол, Софийско), *дългỳвам* диал. 'дължа пари', *длъжно̀* 'паричен дълг' (Ботевградско), *длъжѐц* 'длъжник' (Търново), *дълж̀а, длъжнѐя, длъ̀жен, длъ̀жност, длъ̀жностен, длъжнѝк, длъжнѝца; задълж̀а, задължа̀вам, задължѐние, задължѝтелен, задължѝтелност, задлъжнѐя, задлъжня̀вам; издълж̀а, издължа̀вам, издължѐние.* — Срхр. *дȗг*, словен. *dôlg*, рус. *долг*, укр. *довг*, чеш. *dluh*, словаш. *dlh*, пол. *dług*, горлуж. *dołh*, доллуж. *dług*. Праслав. **dьlgъ*. — Сродно с гот. *dulgs* 'дълг', ирланд. *dligim* 'заслужавам, имам изисквания за нещо', *dligid* 'дълг'.

дължа̀, вж. *дълг*.

дължина̀, вж. *дълъг.*

дъ̀лъг 'който има голямо или определено разстояние от началото до края си', **длег** (Габрово, Ксантийско; Ивайловградско; Черковна, Провадийско; Павелско, Хвойна, Асеновградско; Златоград: Чадърли, Гюмюрджинско), **длиг** (Габрово, Ксантийско), от *длега̀, длего̀*, с редукция *длига̀, длиго̀* и с вторично ударение *длѝга, длиго, длиг*, **дльог** (Манастир, Чепеларе, Асеновградско; Петково, Ардинско; Смолянско); стб. **дльгъ** (Зогр., Мар., Сав., Супр., Макед. кир. листи), **длъгъ** (Ман. хр.), **дльгота** (Син. пс., Супр.), **дльготрьпѣлние, дльготрьпѣние, дльготрьпѣти, дльготрьпѣливъ** (Супр.), **дльгослоужние** (Син. тр.), **надльже** 'надлъж', **подльгъ** 'покрай, по дължината на', **продльжати, продльжение, продльжити** (Супр.). — Произв.: *длгиа* таен говор 'път' (Смолско, Пирдопско), *длъга събста* 'събота срещу Великден' (Добро̀славци, Софийско), *дългота̀* рядко 'дължина', *дълговѝт* 'въздълъг' (Беброво, Еленско), *дългова̀т* 'длъгнест, продълговат' (Копривец, Беленско; Беброво, Еленско), *дългоша̀т* 'въздълъг' (Гостилица, Дряновско), *дългу̀рест* 'въздълъг' (Чифлика, Троянско; Търново), *дългу̀рка* 'вид длъгнеста лятна ябълка' (Бели Осъм, Троянско), *дългу̀ч* диал., *длгѝч* 'висок човек' (Изт), *дълга̀ч* 'висок човек' (Изт; Търново), *длъгнест, дльо̀гнест* (Асеновградско, Смолянско, Ардинско), *длъгма̀нест* диал. 'длъгнест', *длъ̀гнавест* 'въздълъг' (Велес), *длъ̀гнявест* 'продълговат' (Ботевградско), *длъго̀нкьо* пренебр. 'висок човек' (Ботевградско) (за завършека срв. *дъго̀на*), *дльо̀ш* 'по дължина' (Левочево, Смолянско), *длъ̀жък* 'въздълъг' (Изт), *дълшък* (Видинско), *длъшок* (Софийско), *дльош* 'на дължина' (Асеновградско, Смолянско, Ардинско); *дължина̀, дължин* 'дължина' (Негован, Софийско), срв. там *ширин* 'ширина', *дължѝнен, дължа̀* диал. 'правя да стане по-дълго, издължавам; протакам'; *въ̀здълъг, надлъ̀ж, надлъ̀жен; продългова̀т, продългова̀тост, продължа̀, продължа̀вам, продължѐние, продължѝтел, продължѝтелка, продължѝтелен, продължѝтелност; удължа̀, удължа̀вам, удължѐние, удължѝтел* техн., *удължѝтелен; дългобден, дългобра̀д, дългобра̀з* 'с длъгнесто лице' (Севлиевско), *дълговѐжд, дълговѐст* 'длъгнест' (Риш, Преславско), *дълговѐк, дълговѐчен, дълговѐчност, дълговѐча* 'живея дълго' (Кюстендилско Краище) (при благословия), *дългола̀к* (Търново) = *дългола̀кнест, дългобра̀т, дълговрѐменен, дълговръ̀стен* 'продълговат, въздълъг' (Еленско), *дългогодѝшен, дългогрѝв, дългодѐнствие, дългожела̀н, дългоко̀с, дългокра̀к, дългокрѝл, дългокръ̀ст* '(за жена) на която талията пада под кръста' (Търново), *дълголѐтен, дълголѐтие, дълголѝк, дългометра̀жен, дългомустака̀т, дългомустакѝнче* диал., *дългоно̀г, дългочо̀с, дългообра̀з* 'дълголик' (Ботевградско, Тетевенско), *дългопа̀л* 'с дълга опашка' (Тотлебен, Плевенско; Трънчовица, Никополско), *дългоро̀г* '(за овен) с дълги рога' (Габрово), *дългоръ̀к, дългосро̀чен, дълготра̀ен, дълготърпелѝв, дългоу̀м* нар. поет. (Суходол, Софийско), *дългоу̀х, дългоу̀шка* 'игла с дълги уши' (Търново), *дългошѝест*; МИ *Δέλγα* в Етолия — Акарнания и в Трифилия, *Дълговище*, Сливнишко, *Длъ̀гня*, Дряновско, *Дългошѐвци*, Ломско; ЛИ *Дългома̀нов, Дългошѝев, Длъ̀гнеков.* — Срхр. *ду̏г*, словен. *dôlg*, рус. *до́лгий, до́лог*, укр. *до́вгий*, чеш. *dlouhý*, словаш. *dlhý*, пол. *długi*, горлуж. *dołhi*, доллуж. диал. *długi.* — Сродно с лит. *ilgas*, латв. *il̃gs*, гр. *δολιχός*, лат. *in-dulgeō* 'склонен съм към нещо', гот. *tulgus* 'як, силен', хет. *daluggas*, стинд. *dīrghá-*, авест. *drājyō* 'по-нататък', *darəγa-* 'дълъг', стперс. *darga-*; началното *d-* в балтийските езици е запазено в РечИ *Dùlgas* в ятвингски диалект (O t r ę b s k i, BzN 8, 1957, 280 сл.); с носова вставка лат. *longus* (от **dlongus*), гот. *laggs* (от **dlongos*), нем. *lang*, англ. *long*.

дъмпинг стоп. 'конкурентно продаване на стоки с голямо намаление'. — От англ. *dumping* също, произв. от гл. *dump* 'изхвърлям'.

дъна, дана̀ диал. в клетва: *да те улови дъна* 'да ти се продънят червата', 'някакъв вътрешен орган у животно', *данаиво дете лекуват с дана̀ от риба*; стб. **дъна** 'подагра' (Син. тр.). — Произв.: *дъна̀в* 'болен от задух' (Горнооряховско), *дънайв* диал. 'дънав', *данайво* 'стомашни болки у сукалче' (Берковица), *дъна̀во* 'вид болест по овцете' (Беброво, Еленско). — Срхр. остар. *дна*, рус. остар. *дна* 'матка', укр. *дна* 'матка; вид плосък червей, Taenia lata', пол. *dno*, горлуж., доллуж. *deno* 'стомах, корем, търбух; кучешко мъдо'. — Вероятно тук са смесени две различни думи: ие. **dhēigʷh-* 'бода, режа' в лат. *fīgō* 'забивам', лит. *dýgti* 'прониквам, пробождам', латв. *dīgt* също, вж. Pokorny 243 сл., стб. **дъгна** 'зараснала рана' (Симеонов сб., 1073), вж. *дъгна*, поради острите части на рибната *дъна*, и *дъно* (понеже някои съответствия означават части в долната част на човешки орган).

дъна̀рия 'хамутчийски клещи' (Кривня, Разградско). — Срв. гръц. *τανάλια* 'клещи'.

дънга-дънга междуметие за наподобяване шум от падане (Самоков). — Звукоподраж., срв. *дънкам*.

дънга̀ль 'скрипълци' (Аврен, Крумовградско). — Вероятно турско.

дъндар 'дръндар' (Охрид). — От *дръндар* (вж.) с дисимилативно изчезване на *-р-*.

дъндер 'дънер, коренище; род, поколение' (Кесарево, Горнооряховско). — От *дънер* с неясно второ *-д-*.

дънкам 'удрям върху предмет, който издава шум' (Странджа). — Звукоподраж., срв. *дънга-дънга*.

дъно 'земята под водна маса (море, езеро, река); долна преграда или част на съд', **дно** (Грудовско, Благоевградско, Кюстендилско, Софийско, Брезнишко, Трънско, Ботевградско, Ихтиманско, Чепино, СЗ), **до̀но** 'дънер' (Дедово, Пловдивско; Славеино, Смолянско); стб. **дъно** (Ман. хр.), **бездъна** 'бездна' (Зогр., Мар., Клоц. Син. тр., Сав., Супр.), **бездънъ** 'бездънен' (Супр.), 'безводен' (Зогр., Мар.), **бездъние, бездьние** (Син. тр., Син. пс., Супр.). — Произв.: *дънен* прил., *дънчек* (Родопите), *дънце*, *дън* в изрази като: *из дън земя, в дън земя, от (из) дън душа, в дън горите* (петрифициран родителен падеж, мн. ч.), в нар. пес.: *длибо̀ка рѐка дон нѐма* (Чепино), *дъня* нар. 'бия силно някого', *дънкам* 'ям, гълтам лакомо' (Хасковско; Могилово, Чирпанско), 'пия (алкохол)' (Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско) (може би и под влияние на значение 'удрям'), срв. *дънкам*, *дънер* 'дебелото стъбло на дърво между корена и клоните', 'долният край на копа сено' (Тича, Котленско), *дънѝще* 'недовършен копѐн снопи' (Странджа), 'най-долен пласт от овършано жито на гумно' (Чешнегирово, Пловдивско), *дънест* '(за потури) който е с голямо дъно', *дънек* 'животинско черво' (Троян), *дъняк* 'сляпо черво' (Ново село, Бели Осъм, Троянско; Бериево, Севлиевско), *дънешник* диал. 'сляпо черво у бозайник, Intestinum caecum', 'дънер на дърво' (Могилово, Чирпанско), *дънки* ирон. 'дънести потури; хора, които носят дънести потури' (Бериево, Севлиевско), *днѝще* 'наредени клони като основа на копа сено' (Благоевградско, Ботевградско, Трънско; Реброво, Свогенско), *днѝшче* 'утайка' (Банско) (начално знач. 'това, което се утаява, остава на дъното'); *задъня, задънвам, задънам, заднѝвка* диал. 'желязна гривна, забита в колатна главина, за

да я пази от триене', *задъ̀нка* 'задна преграда, щит на кола' (Осиково, Свогенско), 'задънена улица' (Зап); *издъ̀ня, издъ̀нвам, издъ̀нямъ издъ̀нка; надъ̀ня, надỏнкам се* 'напия се (с алкохол)' (Смолянско, Ардинско), *надъ̀нвам, надъ̀нямъ; придъ̀нен, -нна* прил.; *продъ̀ня, продъ̀нвам, продъ̀нямъ; бѐздна* 'пропаст', *бездъ̀нен*; МИ *Дъ̀ното* при Дорково, Пазарджишко и при Белене, Свищовско, *Бдево дъ̀но* при Калофер. — Срхр. *днȍ*, словен. *dnò*, рус. *дно*, чеш., пол., горлуж., доллуж. *dno*. — Праслав. **dъno* от **dъbno*, сродно с лит. *dubùs* 'дълбок', *daubà* 'дол', латв. *daũba* също, *dubens* 'под, потон', стпрус. *pa-daubis* 'дол', гот. *diups* 'дълбок', кимр. *dwfn*, нем. *tief* 'дълбок'. Според Z u b a t ý, Studie a články I 1, 289 и M a c h e k 90, *dъno* < **dъbna* с метатеза от **bъdna*, сродно с нем. *Boden*, гр. *πυθμήν*, лат. *fundus*, стинд. *budhná-*, кимр. *bon* 'основа, дъно'.

дънтѝ 'кънти, ехти от удар' (Новопазарско). — Кръстоска от *дъ̀но* и *кънтѝ*, срв. *дънчѝ, дъ̀нкам*.

дънчѝ 'кънти' (Новопазарско). — Кръстоска от *дънтѝ* и *ечѝ* (вж.).

дъразгѝня '(за добитък) прежѝвя' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско). — Неясно.

дървò 'многогодишно растение с твърдо стъбло и клони', мн. **дървѐта,** поет. **дървѐса, дървò** 'отсечено дърво', мн. **дървѐта, дръ̀вя** (Ракитово, Брусник, Брезнишко), **дървò** 'къс от дърво за горене', мн. **дърва̀, дръ̀вля** (Елинпелинско) (от *дръ̀вня*, с *вн* > *вл*), **дръ̀вне**, мн. ч. **дръ̀внета** (Шумен), мн. ч. **дръ̀ви** (Карлово); стб. **дръво** (Супр.), **дръва** мн. ч., **дръвосѣчьць** 'дървар' (Ман. хр.). — Произв.: *бòжо дървò* диал. 'раст. миризлив пелин, Artemisia camphorata; раст. Thuja occidentalis, Thuja orientalis', *мѐко дъ̀рво* 'офика, Sorbus aucuparia' (Цървеняно, Кюстендилско), *ра̀йско дървò* 'вид градинско цвете' (Бериево, Севлиевско), *я̀ново дръ̀во* 'вид тревисто растение' (Шишкòвци, Кюстендилско). *дърва̀р, дърва̀рка, дърва̀рица* 'жена на дървар' (Прилеп), *дърва̀рски, дърва̀рство, дъ̀рвен, дъ̀рвен бъз* 'раст. бъз' (Трън), *дъ̀рвен гòспод* разг., ирон. 'биене (някого), бой', *дъ̀рвен шибòй* 'вид градинско цвете' (Бериево, Севлиевско), *дъ̀рвена гъ̀ба* 'прахан, гъба Polyporus fomentarius' и 'Polyporus igniarius', *дъ̀рвим (се)* 'стоя неподвижен като дърво' (Софийско), *дръвлѝна* 'вид дърво с червени плодове' (Дедеагашко), *дървенѝст, дръ̀вняк* 'дръвник' (Мандър, Мала Азия), *дървенѝца* 'насекомо Cimex' (калка от тур. *tahta biti*), съб. 'дървените части на самар' (Тетевен, Габрово; ЮЗ), 'дървен предмет': *са̀бля дръвенѝца* (Кюстендилско Краище), 'дървена част от джамаларска маска' (Каменица, Кюстендилско), диал. 'вид твърда круша', *дървеничàв* диал. 'наплют от дървеници', *дървенѝчав бỳрен* 'раст. дървениче, Artemisia annua', W, *дървенѝче* 'раст. дървеничав бурен', *дървенѝчки гъ̀би* (Момино, Варненско), *дървѐнка* 'раст. волско цвете' (Леринско), *дървѐника* 'растение Thrensia hirta' (Велес), *дървенѝя* 'дървената част на колата без колелетата' (Тотлебен, Плевенско), *дървена̀р* 'дървар' (Воден), *дървеня̀к* 'вид твърда круша; круша, която зрее през октомври' (Благоевградско, Кюстендилско, Трънско, Трявна), диал. остар. 'дървен пищов' (Ботевград), ирон. 'глупак, тъпак' (Софийско), 'дръвнѝк' (Говедарци, Самоковско), *дръвнина̀* 'дървен строителен материал' (Шуменско), *дръвнѝк* 'пън, на който се секат дърва', 'куп нарязани дърва за горене' (Бабово, Русенско; Кривня, Разградско), 'място с дърва за горене в двора' (Слатина, Ловешко; Тотлебен, Плевенско; Копривщица), книж. 'безчувствен човек', 'килер в двора за дърва' (Тотлебен, Плевенско; Разград), *дръмнѝк* 'дръвник' (Севлиевско, Троянско, Тетевенско), *дръвнѝшки, дръвчѐ, дървѐнце* (Беленско), *дървѝче* 'дръвче' (Мраморен, Врачанско), *дръ̀вча се* диал. 'вдървявам се', *дръ̀вчим се* 'вкоченясвам от студ' (Зап), *дръвцѐ, бòжо дръвцѐ* 'вид градинско

цвете, Artemisia abrotanum' (Бериево, Севлиевско), *бяло дръвцѐ* 'вид високо бяло градинско цвете' (Бериево, Севлиевско), *дървѐнце* умал., *дръволя̀к* съб. (Софийско), *дърволя̀к* (Севлиевско), ***дървя̀, дървя̀вам*** диал. 'бия', *дърва̀ч* диал. 'удар с дърво', ***дървѝтник*** 'пън, на който секат дърва' (Шуменско), 'място за дърва в двор' (Вресово, Айтоско; Момино, Варненско), *дърва̀рник* 'килер за дърва' (Банско), ***дърва̀рник = дърва̀лник*** 'складирани дърва; място за дърва' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), ***дървѝжник*** 'сарашки инструмент, с който се правят шарки на колани' (завършек по *тринѝжник*) (Габрово; Ряхово, Русенско; Попина, Силистренско; Момино, Варненско), ***дървесѝна, дървесѝнен; вдръвя̀, вдървѐност, вдървя̀вам; дѝдръва го*** 'довърша дървата за горене' (Ботевград); ***надървя, надървям; подървя, подървям; сдървя̀, сдървѐност, сдървя̀вам; дърводѐлец*** 'занаятчия, който прави дървени предмети', 'птица кълвач' (Корово, Чепинско), *дърводѐлски, дърводѐлство, дърводѐлница, дърводѐлня* (Тотлебен, Плевенско), *дърводѝбив, дърводобѝвен, дърволя̀зка* 'птица Certhia familiaris', ***дърволѝм*** 'силен гороломен вятър' (Яворово, Добралък, Асеновградско), ***дърворѐз, дърворезба̀, дърворезàч, дървообработка, дървообработване, дървопреработва̀телен, дървопроизвѝдство, дървоя̀ден, дървоя̀дина, дървоя̀дец*** 'вид червей по ябълките' (Брусен, Тетевенско); ***клюво-дървица*** 'птица кълвач, Picus Martius' (Кюстендил) = *клюви-дърво* (Брезник; Орешец, Белоградчишко) = ***клюфи-дърво*** (Негован, Софийско); МИ *Дървенѝца*, Софийско (от **дървеница* 'дървена колиба', запазено в словен. *drveniča*, вж. Й. З а и м о в, БЕз 16, 1966, 157 сл.), *Δροβιανή* в Епир, *Δρούβα* в Елида. — Срхр. *др̏во*, мн. *др̏ва*, словен. *dŕvo*, рус. *дрова́*, мн. ч., чеш. *drvo*, пол. *drwa*, мн. ч. Праслав. **drъva*. — Сродно с лит. *dravis* 'горски кошер', латв. *drava, dreve* също, стпрус. *drawine* 'дървен кошер', гот. *triu* 'дърво', англ. *tree* също, алб. *druni* 'дърво, прът', гр. *δρῦς* 'дърво, дъб', авест. *dru-* '(сухо) дърво', *drvaēna-* 'дървен, от дърво' (срв. бълг. *дървен*, рус. *дровяно́й*), стинд. *dru-* '(отсечено, сухо) дърво'. — Срв. и *дря̀во*. — Заето в алб. *dërvar* 'дървар' (С е л и щ е в, Слав. нас. 181), гр. *δρουβάνι* 'маслобойно каче' (Източна Тракия, Черноморието), вж. M. V a s m e r, Die Slaven 284.

дърг, вж. *дръг*.

дъргаль, дъргалѝв, вж. *дръгна*.

дъргам 'дърпам, тегля; говоря безочливо' (Тетевен), диал. 'чеша лен с гребен', 'влача на дарак' (Момино, Варненско), 'влача коноп' (Доброславци, Софийско; Брусен, Тетевенско), 'чистя, тесам гумно от плевел' (Странджа), 'роня семе на зелен коноп' (Банско), 'ям лакомо' (Врачанско) (начално значение 'дърпам, скубя'), '(за бълха, въшка) хапе, щипе' (Доброславци, Софийско), **дръгна се** 'чеша се' (Софийско, Врачанско, Пловдивско, Еленско, Странджа), '(за жена) развратнича' (Банско). — Произв.: *дръгна̀телник* 'чепкало за кълчища' (Радомирско), *дръгна̀ч* 'гребло' (Ягодина, Девинско), *дръгня̀ч* 'гребен за обработка на коноп' (Добрѝславци, Софийско), *дръгла, дръглю* 'която, който постоянно се дръгне, чеше' (Габрово), *дръглѝв, дъргаль* 'сипей, оголен от порои; неплодородна стръмнина' (Странджа; Лесково, Асеновградско), *дъргѝлим се* 'чеша се' (Радуил, Самоковско), *дръгло* 'гребло' (Смолянско; Върбина, Средногорци, Маданско), *дарглѝ* 'гребло' (Девинско), *дъргалѝв* 'стръмен, каменист, неплодороден' (Странджа), *дръга̀рка* 'дребни кълчища, които падат при чесане на коноп' (Брусен, Тетевенско), *дъргел* 'мърша; слабо добиче или човек; мършаво месо' (Софийско, Ботевградско, Тетевен, Ловеч), *дъргелица* 'мършаво, слабо добиче' (Софийско), *дръгалѐц* 'чепкало за коноп' (Брусен, Тетевенско), 'сенарско гребло' (Луковитско), *дръглѐц* 'чепкало за лен' (Банско; Урумбегли, Бунархисарско), *дръгла̀ш* 'мърша;

мършаво месо' (Ботевградско, Софийско, СЗ), *дръгля̀ш* (Врачанско), *дръгла̀р* 'къс сурово месо' (Варненско; Козичино, Поморийско), *даргу̀ль* = *драгу̀нь* = *доргу̀нь* 'слаб човек или добиче' (Девинско, Смолянско, Асеновградско), *дарзъ̀ло* 'чепкало за лен, коноп и др.; заядлив човек' (Девинско); *задръ̀гна, задръ̀гвам, задръ̀гнувам; издръ̀гна, издръ̀гвам* 'изтърквам' (Марковча, Шуменско); *надръ̀гнува̀м* 'обличам бързо, небрежно' (Банско). — Словен. *dŕgati, dŕagniti, dȓgnem* 'трия, търкам; остря', рус. *дёргать, дёрнуть* 'дърпам, тегля, скубя', чеш. *drhati* 'мъна, чеша лен', пол. *dzierzgać, dziergać* 'вързвам, сплитам', горлуж. *dźernyć* 'лющя, беля, дера', доллуж. *źěrnuś* същ. — Сродно с лит. *dìrginu, dìrginti* 'натискам спусък на оръжие', латв. *drag iu, dragât* 'дърпам, късам', англосакс. *tergan* 'дърпам', срвиснем. *zergan* 'дърпам, късам, мъча', вероятно гр. *δράσσομαι* 'хващам, пипам'. — Ие. корен **dergh-* от **der-* в *дера̀*. — Заето в гр. *ντρέγκγας* 'висок човек' в Епир.

дърганѝца 'едра облагородена череша' (Средногорци, Маданско). — От тур. *dargın* 'слива' и бълг. *-ица*, срв. *драгу̀н*.

дърда̀вец 'дива птица Crex pratensis' (Гниляне, Софийско; Кюстендилско). — Звукоподраж., от основа *дър-* в *дър-до̀ря*, чрез непълно удвояване; срв. и *дърдо̀ря, дъркавец*.

дъ̀рдонек, дъ̀рдънек 'лайно на коза или овца' (Н. село, Видинско), **дърдо̀нка, дрълдо̀нка**, обикн. мн. ч. (Софийско, Ботевградско). — От праслав. **drьdъ*, ие. **dhrid-*, стисл. *drit*, фламандски *drits, trets* 'кал, нечистотия', с наставка по *бобонка*, сродно с *дрѝскам* от ие. **dhreid-sk*.

дъ̀рдор 'камениста нива' (Банско). — Вероятно звукоподраж. поради шума на камъните при оран, вж. *дърдо̀ря*.

дърдо̀ря разг. 'говоря много и безсмислени неща'. — Произв.: *дърдо̀рко, дърдо̀рковщина; задърдо̀ря, задърдо̀рвам; издърдо̀ря, издърдо̀рвам; надърдо̀ря, надърдо̀рвам; раздърдо̀ря се, раздърдо̀рвам се*. — Звукоподраж. от *дър-дър* под влияние на *говдо̀ря*. Срв. лит. *dardė́ti* 'бърборя', *dardà* 'клюкарка, бъбривка', латв. *darfêt*, стинд. *dardara-* 'вид свирка', гр. *δάρδα* 'пчела' (Хезихий), вж. Fraenkel, LEW 1, 83. Младенов, ЕтР, 155, свързва с ие. **der-* 'удрям' в *дера* (вж.), ирл. *dordaim* '(за елен) реве', ирл. *dord* 'мърморене'. Вж. *дръ̀дра*.

дърдо̀сим 'дърдоря, злословя' (Доброславци, Софийско). — Вероятно звукоподраж.

дъ̀рдзам, вж. *дръ̀гна*.

дъ̀рен, вж. *дрън*[1].

държа̀ 'хванал съм и имам нещо в ръцете си'; стб. дрьжати (Зогр., Мар., Асем. и др.), дрьжатель 'владетел' (Ман. хр.), дрьжание, дрьжава, вьседрьжа 'всемощен' (Супр.), вьседрьжитель (Син. тр., Супр.), вьседрьжительство (Супр.), въздрьжати (Син. тр., Супр.), въздрьжание, въздрьжаньнъ 'отшелник, аскет' (Супр.), невъздрьжанъ (Син. тр.), одрьжати (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Сав. кн., Супр.), одрьжание (Син. тр., Син. пс.), неодрьжимъ (Син. тр.), обьдрьжати (Асем., Супр.), подрьжати, подрьжѫ, подрьжание, подъдрьжати, подъдрьжѫ 'поддържам', прѣдрьжати, самодрьжитель, самодрьжьць,

съдрьжати (Супр.), съвъздрьжьникъ 'другар по въздържане, по аскетизъм' (Зогр.), оудрьжати (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), оудрьжаниѥ (Син. тр., Супр.). — Произв.: *дрѐжка* 'ръкохватка на инструмент, на уред', 'перило на стълба' (Попина, Силистренско), *държа̀ло* 'долна част на хурка' (Странджа), *дръжа̀ло* 'дръжка на инструмент' (Ботевград, Пазарджишко, Смолянско, Ардинско, Маданско, Грудовско), *дръжа̀ле* (Самоковско, Станкедимитровско, Белоградчишко), *държа̀л'е* (Банско, Смолянско. Маданско, Странджа, Щип; СЗ), *държайе* 'дръжка на секира или мотика' (Габаре, Белослатинско) от *държалье* с преход *л'* > *j* под румънско влияние, *държа̀ля* (Софийско), *държа̀лка* 'ръчка на коса' (Малгарско, Пирот), *държелѝв* 'който е с добро здраве', 'заможен' (Смолянско, Ардинско, Девинско), *държелѝвост*, *държелѝт* 'държелив' (Новопазарско, Шуменско), *дръжло̀* 'дръжка на съд' (Галата, Тетевенско) (за наст. срв. *превез-ло̀*), *държовѝт* 'държелив' (Тетевен), *държѐк* 'дръжка на нещо' (Извор, Пловдивско), *държѐчка* 'дръжка на сечиво' (от *държа̀чка* с преглас *жа* > *же*) (Смядово, Шуменско), *държа̀нка* 'незаконна съпруга', *дъ̀ржав* 'имотен, заможен' (М. Търново), *държа̀ва* (вж.); *въздържа̀, въздъ̀ржам, въздържа̀тел, въздържа̀телка, въздържа̀телски, въздържа̀телство, въздържа̀ние, въздържа̀ност; додържа̀, додъ̀ржам; задържа̀, задъ̀ржам, задрѐжка; издържа̀, издъ̀ржам, издрѐжка, издръжлѝв, издръжлѝвост, издържа̀н, издържа̀ност; одържа̀, одъ̀ржам; подържа̀* 'държа малко'; *поддъ̀ржам, поддрѐжка; придържа̀, придъ̀ржам; сдържа̀, сдъ̀ржам, сдържа̀н, сдържа̀ност; съдъ̀ржам, съдържа̀ние* (от рус.), *съдържа̀тел, съдържа̀телка, съдържа̀телски, съдържа̀телен; безсъдържа̀телен; удържа̀, удъ̀ржам, удрѐжки, удържѝм, неудържѝм, неудържѝмост*; МИ с. *Държа̀ново*, Петричко, *Държа̀ница*, Видинско. — Срхр. *др̏жати*, словен. *dȓžati*, рус. *держа́ть, держу́*, чеш. *držeti*, пол. *dzierżyć*, горлуж. *dźeržeć*, доллуж. *źaržaś*. — Сравнява се с авест. *dražaitē* 'държи, носи, во̀ди'. По-нататъшните връзки не са сигурни, срв. напр. гр. *δράσσομαι* 'улавям, хващам'. — Заето в рум. *dîrjá, dîrjálă, odîrjáuă* 'държало, дръжка на инструмент'.

държа̀ва 'страна със самостойна управа', 'начин на държане ред в къщи' (Търново), 'недвижим открит имот' (Тетевен; Свогенско, Врачанско, Берковско, СЗ, Софийско, Кюстендилско), **даржѐва** 'господар, стопанин; недвижим открит имот' (Родопите), **до̏ржева** 'начин на държане; сдържаност, самообладание' (Смолянско); стб. дрьжава 'владеене, сила, мощ' (Зогр., Мар., Син. тр. и др.) дрьжавьнъ 'силен, мощен' (Син. тр., Син. пс.), дръжавенъ (Ман. хр.). — Произв. *държа̀вище* 'открит имот' (Тетевен) = *държѐвище* диал., *държа̀вина* остар. 'държава' (Граово); *държа̀вен, държа̀вност, държа̀вник, държа̀внически, държа̀внишки, държа̀вничество; одържавя̀, одържавя̀вам; държа̀внопра̀вен, държа̀вностопа̀нски; междудържа̀вен.* — Срхр. *др̏жава*, словен. *držȃva*, рус. *держа́ва*, чеш. *država*, пол. *dzierżawa* 'притежание'. — Произв. от *държа̀* (вж.) с наст. *-ава*, начално значение 'държане, владеене, притежание', срв. *гълч-а̀ва, меш-а̀ва, роя̀-ва*; според Н. М. Шанский, Этим. иссл. II 1962, 137 сл., от същ. **държа + -ава*, рус. диал. *держа*.

държа̀н 'трева, която излиза след порой, яде я добитъкът' (Копривец, Беленско). — Вместо *дараджа̀н* (вж.).

държѝк 'кожена торба или чанта' (Ст. Загора), диал. 'мях за мливо или вариво'. — От тур. *dağırcık* 'кожена или ловджийска чанта'.

държъла̀ е таен дрънгарски говор 'студено е' (ЮЗ). — Може би от прич. *държа̀л* < *дръжа̀л*, повлияно от *зима̀ ми е* 'студено ми е', със съответствие в рус. *дрожа́ть* 'треперя', срхр. *др̏хат* 'треперене', словен. *dȓgam*, стчеш. *držeti*, пол. *drżeć*, горлуж. *ržeć*, доллуж. *držaś*. — Сродно с лит. *drugỹs* 'трѐска, треперене', латв. *drudzis* 'трѐска', стпрус. *drogis* 'тръстика, цев'.

дърза̀м 'тегля, дърпам' (Тетевен), диал. 'чеша с дръзалка кълчища, лен и др.' — Произв.: *дърза̀лка* 'справа за мънене на лен'; *задързам* 'почвам да чеша, да мъна лен'; *одързам* 'омънвам'; *раздързвам* 'разтеглям плат' (Тетевен); ЛИ *Дързев* (Казанлък). — От *дъргам* (вж.) със *з* от *г* по втора палатализация, както диал. *дѝзам, дѝдзам* от *дѝгам*.

дързолѐ се 'мъча се, полагам труд, усилия' (Банско). — От *дързам* 'тегля, дърпам', разширено с наст. *-ол*, както *пипо̀ли, ромолѝ, шумоля̀*.

дързост 'смелост'; стб. дрьзость (Син. тр., Клоц., Супр., Макед. листи), дръзость, дръзостенъ (Ман. хр.), добродрьзостьнъ (Супр.). — Произв.: *дързостен*. — Срхр. *др̏зо̄ст* книж. (вероятно заето от стб.), словен. *dŕzost, dŕznost*, рус. *де́рзость*, чеш. *drzost*, пол. *dziarzość, dzierzość*. — Произв. от стб. дрьзъ (вж. *дързък*) с *-ост*, както *мѝл-ост, ра̀д-ост, сла̀д-ост*.

дързък 'смел'; стб. дрьзъ 'дързък, смел' (Син. тр., Супр., Мак. кир. листи), дръзъ (Ман. хр.). — Срхр. *дрз, др̏зак*, словен. *dȓz*, рус. *дѐрзкий, дѐрзок*, чеш. *drzý* и остар. *drzký*, пол. остар. *darski, dziarski*. — Начално *и*-основа, преминало по-късно към *о*-основи, развито от стб. дрьзъ (срв. *дързост*, вж. *дръзвам*), тук разширено с наст. *-(ъ)к*, както *лек* от стб. льг-ъкъ, *мал-ък* от стб. малъ, *мек* от стб. мѧк-ъкъ, *слад-ък*, крѣпъ и крѣпъкъ. Вж. *дръзвам*.

дърк таен зидарски говор 'стар, дърт' (ЮЗ). — Произв. *дъркав* 'стар, грохнал' (Трънско), *дъркла* 'стара жена' (Трънско), *дъркля* 'стар мъж' (Трънско), *дърколь* таен зидарски говор 'стар' (ЮЗ). — Вероятно от **дъркля* < **дъртля*, произв. от *дърт*, с диалектно *тл* > *кл*, за което срв. в говора *запѐклюем* 'закопчавам' от *запѐтлюем* (произв. от *петел-ка*), диал. *тлъст* > *клъст, глѐто* < *длето*, от дето основа *дърк-*.

дъркавец 'птица дърдавец, Crex pratensis' (Трън). — Рус. *деркa̋ч* и *дергa̋ч*, от където е заето в пол. *derkacz, dzierkacz*, а от там в чеш. *drkač*, вж. Vasmer, REW 1, 341, от звукоподраж. произход поради звука, който птицата издава; срв. *дърдавец*.

дърла, дръла диал. 'рибка змионка, Gobitis'. — Срхр. *дрља*. — Може би с начално значение 'риба, която живее в мръсна вода', от един произход с *дърляв* 'изцапан, мръсен', срв. и синонима му *пя̀съчник*.

дърля, дръля, дърли 'гурел, гурели' (Пирот, Трън, Дебър). — Произв.: *дърльо* 'мръсен човек' (Брезнишко), *дърлѝв* 'гурелив' (Трън), *дърляв* 'гурелив' (Пирот; Станьовци, Брезнишко, Кралѐв дол, Пернишко), 'изцапан, мръсен' (Брезнишко), *дърля̀в* диал., *дърля̀вим се* 'цапам се' (Брезнишко), *дърляйв* 'мръсен' (Брезнишко), *дърлки* 'гурели' (Трън), *дърлуши* 'гурели' (Тресанче, Дебърско); *раздърлявим се* 'изцапам се' (Брезнишко). — Срхр. *др̏љав* 'гурелив'. — Може би стб. **дрьл-* от ие. **dhr̥d-l-* или **dhrid-l-*, срв. лит. *der-k-iù, dȇrkti* 'цапам, мър-

ся', стнорд. *drîta*, англосакс. *drîtan* 'cacare', от един произход с *дрѝскам* (вж.), срв. Pokorny 256.

дърлям 'тегля, дърпам' (Банско), '(за куче) хапе, дърпа, премята нещо като го яде' (Доброславци, Реброво, Софийско), **дърля се** разг. 'карам се заядливо', 'сърдя се' (Поморийско), 'карам се; кашлям силно' (Разград), 'отговарям сопнато' (Еленско). — Произв.: *дърляв* 'с изцапани ръце, лице' (Станьòвци, Брезнишко), *дѐрлявим се* 'мия се лошо, небрежно; върша лошо някаква работа; глезя се' (Станьòвци, Брезнишко), *дърлѝт* 'който се кара, гневлив, раздразнителен' (Толбухинско), *дърлѐчкам* диал. 'закачам, дразня'; *задѐрля (се), задърлям (се); подѐрля (се), подѐрлям (се).* — Срхр. *др̏љати, др̑љам* 'завличам посев с брана, бранувам; пиша нечетливо, драскам'. — Произв. от корена в *дерà* (вж.) с нулева степен на коренната гласна; срв. от същия произход *раз-дòр*, рус. *дрáться* 'карам се, бия се'.

дърма[1] 'храст', вж. *дръм*[1].

дърма[2] обикн. мн. **дърми** диал. 'дрехи', особено в израза *взѐмай си (дѝгай, обирàй си) дѐрмите* 'махай се', *налѐгай си дѐрмите* 'гледай си работата, не се бъркай в чужди работи'. — Неясно. Може би във връзка с *дерà*.

дърмàк 'късхрана', вж. *дрън*[1].

дърмам 'клатя, дърпам, друсам' (Трънско). — Произв.: *раздѐрмуем, раздѐрмим* 'разклащам, разтърсвам' (Трънско). — Кръстоска от *дѐрпам* и *хващам, вземам.*

дърмѐскам, дърмѐсам 'разхвърлям, разбърквам; бия някого като го претърсвам' (Тетевен). — Вж. *дармàсвам.*

дърмилѝ 'ръфам, хапя; лигавя се при ядене' (Еленско). — Вероятно с редукция от *дърмеля*, кръстоска от *дърмонѝ* 'бия' и *мѐля*, вж. *дрѐмела, дръмòля.*

дърмойѐд 'готованин' (Трънско). — Рус. *дармоéд*, чеш. *darmojed*, пол. *darmojad, darmojed*. — С редукция от *дармо-ед* (вж.).

дърмолам 'закачам, дърпам' (Прилеп), **дърмолѝцам се** (Търново). — Вероятно с дисимилация от **дърмоницам се*, произв. от *дърмòн* (вж.), срв. *дърмоня* 'бия някого'; начално значение 'удрям, бия, закачам някого'. Завършекът не е много ясен.

дърмòн 'кожено решето с едри дупки' (Севлиевско, Никополско, Варненско, Айтоско, Банско), **дармòн** (Горнооряховско; Изт; Одринско), **дръмòн** (Махалата, Плевенско; Тетевен; Белослатинско), **дърмон** тайни говори 'срам; влах' (ЮЗ) (първото значение е възникнало вторично по гл. *дърмонѝ* 'бия някого', т. е. 'излагам го пред хората (заради постъпките му)', от тук — 'засрамвам' и *дѐрмон* 'срам'). — Произв.: *дърмонѝ* 'сея с дърмон' (Беброво, Еленско; Бериево, Севлиевско; Шуменско, Варненско, Странджа), 'нанасям бой, бия' (Горнооряховско), *дърмòнка* 'дървена част на дърмон' (Марково, Шуменско), *дѐрмонко* ирон. 'който има следи от едра шарка по лицето си' (Бесвина, Леринско), *дърмонджѝя* 'циганин, който прави дърмони' (Гостилица, Дряновско), *дърмонѝсувам* 'изтощавам' (Банско), *дърмонàра* 'долап за печене на кафе; дървен долап, в който се перат кожи; въртележка в центрофуга за мед' (Банско), *дармонòсам, дармонòсвам* 'дърмоня', *дърмон барба* 'евреин', *дѐрмонка* 'влахиня', *дѐрмуле* 'влахче',

(власите са наречени така, понеже са известни като майстори на дърмони); *задармòня; предармоня̀, предармоня̀вам* диал. 'пресявам с дармон'. — От гр. *δερμόνι, δρεμόνι, δρυμόνι* също, произв. от *δέρμα* 'кожа'. Значението на *дърмоня̀* 'бия' е възникнало от това, че при сеенето дармонът се удря, срв. и гр. *δέρμος* 'биене, побой', произв. от *δέρω* 'дера, удрям', вж. подробно у R. Bernard, Балк. езикозн. 2, 92 сл. — Заето и в рум. *dîrmon, dîrmoion*, от там в укр. *дармой.*

дърмòнь 'овца или коза, която постоянно се дръгне, чеше' (Радуил, Самоковско). — Фигуративно от *дърмòн* 'решето', повлияно и от диал. *дъ̀рня се* 'чеша се', вж. *дъ̀рним.*

дърмъ̀к 'гребло' (Неделино, Маданско; Тихомир, Крумовградско). — От тур. диал. **dırmık* срещу *tırmık* също.

дърн, дърен 'буца; чим', вж. *дрън*[1].

дърнàк 'копито' (Смолянско). — От тур. диал. **dırnak* срещу *tırnak* също, срв. *дърмъ̀к.*

дърним 'чукам, троша, роня' (Трънско), **дȍрнам се** 'чеша се' (Девинско, Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско). — Произв.: *дъ̀рнав* 'дрипав, парцалив' (Пирот, Велес), *дърнат, дрънат* 'който е с припрян характер, сприхав' (Тетевен, Белослатинско, Ботевградско, Врачанско, Софийско, Велес), *дъ̀рнет* (Трънско); *додъ̀рнувам, дòдърнам* 'докосвам с удар, удрям' (Прилеп). — Срхр. *дàрнути, дäрнêм, дäрати, дúрати, дúрâм* 'закачам, дърпам, безпокоя'. — От стб. *дрънѫти, основа *дър-* в *дерà* (вж.) с нулева степен на коренната гласна и наст. *-на*, стб. -нѫ, както мрькнѫти, сънѫти.

дърньòсвам се, дръньòсвам се 'сърдя се за дребни неща' (Ботевградско). — Произв. *дърнòсан* 'груб, смахнат; немирен, буен' (Софийско). — Кръстоска от *дъ̀рним се* (вж.) и *ядòсвам се.*

дърпав 'дрипав' (Трънско), **дърпла** 'дрипла', **дърпля** 'дрипльо', **дърплав** 'дрипав' (Църско, Битолско). — Кръстоска от *дрѝпав* и *дърпам.*

дърпам, дръпвам, дръпна 'тегля към себе си', 'тръгвам изведнъж' (СИ), **дȍрпам се** 'чеша се силно' (Смолянско, Ардинско, Маданско). — Произв.: *дръ̀пнат* 'невъзпитан, груб' (Еленско), *дърпàло* 'ръжèн' (Марковча, Шуменско), 'бъчварски уред, с който се слагат дъна на съдовете' (Кривня, Разградско), *дърпàч* рядко, диал. 'пияч'; *задъ̀рпам, задъ̀рпвам; издъ̀рпам, издъ̀рпвам; одъ̀рпам, одъ̀рпвам; подъ̀рпам, подръ̀пвам; придръ̀пвам; раздъ̀рпам, раздъ̀рпвам; сдъ̀рпам, сдъ̀рпвам.* — Срхр. *др̏пати, др̑па̄м* 'тегля, дърпам', словен. *dŕpati, dȓpam, dȓpljem* = *drápati* = *drpáliti* 'дращя, чепкам, чеша'. От ие. **dr̥p-* в гр. *δραπών*, аористно причастие от *δρέπω* 'чупя, режа'; срв. от същия произход *дрàпам.*

дърполѝцам се 'закачам се, дърпам се' (Търново). — Вероятно кръстоска от *дърмолѝцам се* (вж.) и *дъ̀рпам.*

дърсам, дръсвам, дръсна 'дърпам, тегля; (за куче) хапя' (Софийско; Рила), вж. *дръ̀сам.*

дърскàвица 'дрискавица' (Велес). — Вероятно от стб. *дрьск-, с нулева степен на корена в *дрѝскам, дрѝсък* (вж.).

дърт пренебр. '(за човек и за предмет) стар' (СИ), '(за човек) стар' (Берковско). — Произв.: *дъртѐя, дъртàк* пренебр. 'старец', *дъртàшки, дъртѐшки, дъртѝца, дъ̀ртав* 'телесно слаб (човек)' (Банско, Благоевградско), *дъ̀ртавче* 'слабо дете' (Банско), *дъртавѐц* 'телесно слаб, мършав човек' (Банско), *дъртавѝца* 'слаба жена' (Банско), *дъртавѝчка* 'слабо момиченце' (Банско) (думите от Банско пазят началното значение 'слаб човек'), *дъртинà* 'старина, старост' (Търновско), *дъртỳша, дъртѐл* диал. пренебр. 'старец', *дъртѐж* м. и ж., *дъртѐлник* пренебр. 'старец' (Търново), *дъртòль* 'телесно слаб човек или животно' (Банско), *дъртòрина* 'разнебитен долап, шкаф и др.' (Трънско), *дъ̀ртла* (Прилеп), *дрѐтла* пренебр. 'стара жена' (Ботевград), *дрътлѐтина* пренебр. 'стара жена' (Доброславци, Софийско), *дрътля́к* 'дъртак (Радуил, Самоковско; Софийско; Кутугерци, Кюстендилско), *дрътля́га* диал. 'дъртак', *дъртỳля* укорно 'стара жена' (Бобошево, Станкедимитровско), *дъртỳша, дъртỳшка, дъртỳшче* 'дете, което говори умно като стар човек' (Разград), *дъртỳщина* 'старец' (Нова Надежда, Хасковско); *одъртѐя, одъртя̀вам*; *дъртòглав* 'дърт' (Плевен); МИ: *Дъртата корѝя* при Калояновец, Старозагорско, *Дъртата могѝла* при Плодовитово, Чирпанско, *Дъртѐц* в Даутица пл. в Македония, *Дъртите лозя̀* при Мусина, Павликенско, *Дъртия ток* при Караш, Врачанско (тук *ток* 'гумно, харман'). — Срхр. *др̑т* 'телесно слаб, отпаднал', диал. *др̀тина* 'слаб кон'. — По строеж думата е изчезнало страд. прич. от гл. *дерà* (вж.), запазено в срхр. *др̏т, др̀те* 'момче'; начално значение 'който е одърпан, отпаднал, отслабнал', от тук вече се е развило значение 'телесно слаб' и най-после 'стар, немощен, слаб'. От ие. **dr̥-to-s*, срв. санскр. *dr̥tá-*, зенд. *dərəta-*, гр. *δαρτός, δρατός* от гл. *δέρω* 'дера', вж. Младенов, ЕтР 157.

дъ̀рфам 'ръфам' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско). — Кръстоска от *дъ̀рпам* и *ръ̀фам* (вж.).

дъ̀рхам диал. 'кашлям със суха кашлица'. — Вероятно кръстоска от *дерà се, дъ̀рля се* 'кашлям силно' (Разград) (вж.) и *пъ̀рхам*. По-малко вероятно да е сродно с чеш. *drchati* 'говоря неясно', което според Machek, Et. sl. 95, е от *drmoliti* 'бръщолевя' и нова наст. *-chati*, което не е убедително. В такъв случай думата е може би от ие. **dhr̥s-* в галолат. *drēnsō* '(за лебед) кряка', долнем. *drunsen* 'рева проточено', и с друга наставка вероятно в тохар. A *tränk-*, тохар. B *trenk-* 'говоря', вж. Pokorny 256. По-вероятно е да се свърже с чеш. *drchati* 'чукам, мъна (лен), сдробявам (слама); удрям, бия', словаш. *drch(l')at'* 'дера, дращя', срв. особено израза *drchne v hrdle* 'дере, дразни гърлото', което според Machek, Et. sl. 95, е сродно с *drbati* 'леко се допирам, докосвам', с нова наст. *-chati, nadrchati se* 'чеша се'. Несигурно.

дърхòль 'стар човек' (Разград). — Вероятно кръстоска от *дъ̀рхам* и *дъртол* 'стар, немощен човек' (вж. *дърт*) или от стб. дрѧхлъ и *дъртол*. Вж. и *дрѐхъл*.

дъ̀рцам, дрѐцвам, дрѐцкам, дрѐцна 'дърпам, тегля' (Брезнишко, Ботевградско), диал. 'мъна лен'. — Произв.: *дърцàлка* диал. 'уред за мънене на лен' (Валовишко); *задъ̀рцам, задъ̀рцвам; издрѐцнувàм* 'измъквам изведнъж' (Банско); *одъ̀рцам*; *подрѐцувам, подрѐцна* (Брезнишко), *подъ̀рцам, подъ̀рцвам*. Вероятно тук спадат още: *дрѐча* 'глад' (Брезнишко), *дъ̀рца* 'който иска да хапне от всичко, което види' (Трън), *дъ̀рчен* 'лаком' (Софийско, Брезнишко), *дръчнѝца* 'лакома жена' (Сопѝца, Брезнишко). — Срхр. *др̏цати, др̏цнути* 'разтърсвам, клатя', чеш.

drcati, словаш. *dŕcat* 'блъскам, бутам'. — От *дързам* или *дърпам* (вж.) с наст. *-цам*.

дърча 'лошо време с дъжд, вятър и студ' (Софийско, Трънско), тайни говори 'студ, зима' (ЮЗ). — Произв: *дърчав* 'дъждовен' (Прилеп), *дърчѐвен* 'през който има дърча' (Софийско): *дърчѐвна годѝна, дърчо̀вина* 'лошо време' (Софийско). — Срхр. *д̏рче, др̑ча* 'студено време', словен. *dŕča* 'пързалка, поледица'. — От ие. **dhr̥k-jā*, сродно с лит. *der̃kti, derkiù, darkýti* и *drégti* 'ставам влажен', *dárga* 'дъждовно, лошо време', тохар. *tärkär* 'облак'.

дърчен диал. 'лаком', вж. *дърцам*.

дъръ-пъцъра междум. за бърборене (Търново). — Звукоподражателно.

дъска̀ 'дълга плоска и широка дървена изрязка', **да̀ска** 'дървен кръст; Богоявление' (Исьорен, Ксантийско); стб. **дъска** 'дъска; надпис (на дъска)' (Зогр., Мар., Асем., Супр., Симеонов сб. от 1073), 'маса, трапеза' (Остром.), **дъштица** 'табелка, дъсчица' (Зогр., Мар., Асем., Остром.). — Произв.: *дъсчѝца, дъщѝца* (ЮЗ), *дъхчѐ* 'дъсчица' (Добро̀славци, Софийско), *дъсчен, дасча̀рница* 'дъсчена ограда' (Радуил, Самоковско), *дъсченица, дъска̀р; дъскорѐзница, дъскореза̀ч, дъскорезга̀лница* 'дъскорезница' (Козичино, Поморийско), *щѝца* 'дъска, летва' (ЮЗ) от *дъщѝца*; МИ *Дъсков дол* в Поморийско и Асеновградско, с. *Дъскот*, Айтоско, с. *Дъско̀тна*, Павликенско, *Дъска̀рницата* при с. Пирин, Мелнишко, *Дъскотевец, Дъскотенец*. — Срхр. *да̏ска*, словен. *dəskà, dáska*, рус. *доска́*, чеш. *deska*, словаш. *doska*, пол., горлуж. *deska*, доллуж. *cka*. — Чрез германски или от народно лат., срв. средхол. *disc*, ствиснем. *tisc*, англосакс. *disc* 'маса, паница', също лат. *discus*, а то от гр. *δίσκος*, вж. Vasmer 1, 365, Sławski 1, 144 сл. Срв. *дѝскос* от същия произход, заето направо от гръцки.

дъх[1] 'вдишван и издишван въздух; дишане'; стб. **дъхнѫти** 'въздишам, духам' (Ман. хр.), **дъхновениѥ** (Син. пс., Супр.), **издъхнѫти** (Зогр., Мар., Асем.), **въдъхнѫти** (Син. тр.), **въздъхнѫти** (Зогр., Мар., Асем., Ман. хр.), **задъхнѫти сѧ** (Супр.). — Произв.: *дъхав* поет. 'благоухаен', *дъхам, дъхвам, дъхна* 'поемам въздух, дишам' (Габрово), *дъхна, дъхвам, дъхнувам* 'изпущам дъх, духам', 'почивам си (за малко)' (Трънско, Царибродско; Добро̀славци, Софийско), *дъхчем* 'дишам (ускорено)' (Софийско), *дъхтѝм* 'мириша на хубаво' (Софийско), *дъхкам* 'издавам лош дъх' (Чешнегирово, Пловдивско; Хасковско); *вдъхам*, диал. 'вдишвам', *вдъхвам, вдъхна, вдъхновам се, вдъхна се* 'вмирисвам се' (Странджа), *вдъхновя̀, вдъхновѐн, вдъхновѐност, вдъхновя̀вам, вдъхновѝтел, вдъхновѝтелен, вдъхновѝтелка, вдъхновѐние; въздъхам, въздъх, въздъхна, въздъхвам, задъхам се, задъхвам се; издъхна, издъхвам; надъхам, надъхвам; отдъхам, отдъхна, отдъхвам; подъхам, подъхвам*. — Срхр. остар. *да̑х*, словен. *dehníti, dáhnem* 'вдъхвам, вдишвам', укр. *дох*, чеш., пол. *dech*. Праслав. **dъхъ*, от ие. **dhuso-s*. — Сродно с лит. *dùsas* 'въздишка, па̀ра', латв. *dust* 'задъхвам се'. — Друга отгласна степен на коренната гласна в *дух, дѝшам* (вж.).

дъх[2] 'да; че; като' (Чадърли, Гюмюрджинско). — Вероятно с редукция от *да* (вж.) в неударено положение като проклитика, и неорганично *-х*, за което срв. в говора *нах* 'в посока на, към' от *на*.

дъхчѐ, вм. *дъсчѐ*, вж. *дъска̀*.

дъхчем, вж. *дъх*[1]. — Срв. срхр. *да̀хтати, да̀шħе̑м* 'дишам тежко'.

дъщи 'дъщеря' (Ново село, Видинско), **дѐщи** (Тетевен), *дъщер* 'дъщеря' (Ново село, Видинско), книж. **дъщеря̀**, зват. **дъще** ; стб. **дъштн**, род. п. **дъштєрє** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Клоц., Сав., Ундолски листи, Супр.), **дъщерєнъ** 'дъщин' (Ман. хр.), **дъштєрьнъ** (Симеонов сб. от 1073). — Произв.: *дъщерка* (Златоград), *дащѐрка* (Ботевград), *до̀щерка* (Смолянско, Асеновградско, Ардинско), *дащѐркин* (Ботевград), *дащери̇̀нка* 'дъщеричка' (Девинско, Смолянско, Асеновградско), *щѐрка* (Зап), *щѐркин* ; *пащѐрка, пащерица* 'доведена или заварена дъщеря'. — Срхр. *кħи̑*, род. п. *кħе̑ре*, словен. *hčî*, род. п. *hčêre*, рус. *дочь*, род. п. *до́чери*, белорус. *дачка*, чеш. *dcera*, словаш. *dcéra*, пол. *córa, córka*, горлуж., доллуж. *(d)źowka*. — Сродно с лит. *duktẽ*, род. п. *dukter̃s*, стпрус. *duckti, po-ducre* 'пащерка', гот. *daúhtar*, нем. *Tochter*, гр. *θυγάτηρ*, арм. *dustr*, авест. *dugədar-*, стинд. *duhitá*, тохар. А *ckācer*, тохар. В *tkācer*. От ие. **dhughətē(r)*, вж. Вл. Георгиев, БЕз XI 1961, 97—101.

дьо 'де, нека, хайде' (Славеино, Смолянско), **дьо̀те** 'хайдете' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). — От *де*.

дьоль 'време, когато се агнят овцете' (Родопите), 'пилило' (Габрово, Ксантийско). — Произв.: *дьо̀лям* 'грижа се за агненето на овцете' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско). — От тур. *döl* 'семе, зародиш ; потомство'.

дьо̀лмеджа (Елена), **дьо́лмедже, дьо̀нмедже** (Беленско), **дьо̀лмеджия** 'плуг, с който при оран се обикаля, обръщателен плуг' (Козичино, Поморийско). — От тур. диал. *dönmece* 'рало', произв. от гл. *dönmek* 'въртя се, обръщам се', в някои форми чрез дисимилация *н* > *л* ; семантично срв. *повъртàло* 'рало, което се обръща в обратна посока в края на браздата'.

дьо̀ртнал 'с препускане, галоп' (Смолянско). — От тур. *dörtnal* 'галоп', съставено от *dört* 'четири' и *nal* 'подкова'.

дьо̀р(т)джар, до̀рджар и **дьорджахàр** разг. '(при игра със зарове) 4 и 4'. — От тур. *dört çar* 'четири четири' от тур. *dört* 'четири', вж. *джар*.

дьо̀хам, дьо̀хвам, дьо̀хна диал. 'замятам нещо на гръб'. — Вероятно диалектна форма на *дя̀вам* (вж.).

дю̀беш разг. '(при игра със зарове) 5 и 5'. — От тур. *dübeş* също, съставено от перс. *du* 'две' и тур. *beş* 'пет', срв. *дю̀шеш*.

дюгмѐ, дъгмѐ диал. 'копче', **дюймо̑** (Родопите), **дюймѐ, дуймѐ** 'железни брънки за заключване на врата' (Плевенско), **дугмѐ** диал. 'метално копче', **догмѐ** 'везба по елек' (Кюстендилско), 'островърхо копче на антерия' (Ошане, Белоградчишко). — Произв.: *раздъ̀гмя, раздъ̀гмювам* 'разкопчавам'. — От тур. *düğme* също.

дюдю̀к 'свирка' (Тетевенско), **дуду̀к** (Софийско). — Произв.: *дюдю̀кам ; задюдю̀кам, задюдю̀квам ; издюдю̀кам, издюдю̀квам ; надюдю̀кам се, надюдю̀квам се ; раздюдю̀кам се, раздюдю̀квам се*. — От тур. *düdük* 'свирка', срв. *дуду̀к*.

дюдю̀лка 'свирка' (Турян, Смолянско). — От косвената форма *düdüğü* на тур. *düdük* (вж. *дюдю̀к*) и бълг. наст. *-ул-ка* по *гъд-у̀л-ка, циг-у̀л-ка*.

дюдюлянка диал. 'раст. делянка'. — Кръстоска с втора част *делянка* (вж.).

дюèнь 'диканя' (Мàнастир, Гюмюрджинско). — От тур. *düven* също, с изпадане на *-в-* между гласни според особеностите на говора.

дюз 'равен, гладък' (Чешнегирово, Пловдивско; Изт), 'равната част на чук' (Бяла), 'еднакво, равно' (Странджа), '(за плат) едноцветен, без шарки'. — Произв.: *дюзенлѝк* 'широко и равно място' (Смолянско, Ардинско). — От тур. *düz, düzenlik* също.

дюздѝсвам, дюздѝсам 'изглаждам' (Изт; Жеравна, Котленско), 'изравнявам; нареждам, нагласявам' (Родопите). — От аористната форма на тур. *düzdü* от *düz-mek* 'изглаждам' и *-с-* от гр. аорист, вж. *дюз, дюзтабан.*

дюзèн 'инструменти на занаятчия' (Хасковско; Медвен, Котленско), 'домашен тъкашки стан' (Тотлебен, Плевенско; М. Азия), 'сечива, инструменти' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **дузèн** (Никополско), **дюзя̀н** (Бяла), 'рамка на бичкия' (Трънчовица, Никополско), **дòзен** (Гор. Митрополия, Тотлебен, Плевенско). — Произв.: *дузенджѝя, дузенджѝцки, дузèнцка женà* 'жена, която обича ред и чистота' (Банско), *дозèн бичкѝя* 'голяма бичкия за трупи' (Трънчовица, Никополско) (от тур. *düzen biçki*), *кара дюзен* 'вид дрънков музикален инструмент' (Нови пазар) (от тур. *kara düzen*), *дюзенлѝя* 'снабден с инструменти; подреден, уреден' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско) от тур. *düzenli*). — От тур. диал. *düzen* също.

дюзмè рядко 'копче за риза'. — От *дюгмè* (вж.), с неясно *-з-*.

дю̀зтабàн, дю̀стабàн разг., нар. 'човек с равно ходило', 'профилно ренде' (Кръстина, Айтоско). — Произв.: *дю̀зтабàнски*, ЛИ *Дю̀зтабàнов* (Габрово), *дю̀зтабанлѝя* (от тур. *düztabanlı*). — От тур. *düztaban* също, съставено от *düz* 'равен, плосък' (вж.) и *taban* 'ходило'.

дюйм книж. 'мярка за дължина, равна на около 2·5 см'. — Произв. *дю̀ймов*. — Заето от хол. *duim* също, по книжовен път.

дюймè, вж. *дюгмè.*

дюймьò, вж. *дюгмè.*

дюкàть, вж. *дукàть.*

дюкмьò остар. 'сребърна турска монета, равна на 20 гроша' (Смолянско, Маданско, Ардинско). — Вероятно от *дюгме* (вж.), с неясно *к* от *г* пред *м*; за завършека срв. в говора *дерьо* 'дере' от тур. *dere*.

дюкя̀н, дюгя̀н, разг. **дюгèнь, дугя̀н, дукàн** диал. 'магазин, продавница; занаятчийска работилница'. — Произв.: *дюкя̀нски, дюкянджѝя* (от тур. *dükkâncı*), *дюкянджѝйка, дюкянджѝйски.* — Чрез тур. *dükkân* от араб. *dukkān*.

дюлбèн 'женска забрадка' (Родопите, Странджа). — Вж. *тюлбèн.*

дюлбèр нар. поет. 'изгора, любовница', в нар. пес. 'хубав, гиздав' (Странджа). — Вж. *дилбèр.*

дю̀лбия 'бинокъл, телескоп' (Прилеп), **дюлбю̀н** (Смолянско, Асеновградско). — Чрез тур. *dülbin, dürbün* също, от перс. *dūrbīn*, съставено от *dūr* 'далеко' и *bīn* 'гледам', вж. Škaljić 229.

дюлгѐр(ин), дюлгя̀р (Стара Загора), **дунгѐр** (Трънско), **дулгѐрин** (Ботевград) нар. 'строителен работник, зидар'. — Произв.: *дюлгѐрски, дюлгеру̀вам, дюлгѐрство, дюлгерлъ̀к* (от тур. *dülgerlik*), ЛИ *Дюлгѐров*. — Чрез тур. *dülger* също, от перс. *durger*, по-старо *durūger, durūd-ger*, съставено от *durūd* 'дървен строителен материал' и наст. *-ger*, вж. Škaljić 227, срв. *турбѝн*.

дю̀лю, дѝлю междум. за наподобяване звукове на гайда. — Звукоподражателно.

дю̀ля 'дърво и жълт плод с малко стипчив вкус, Cydonia vulgaris', **дю̀ла, ду̀ля** (Разград), **ду̀ня** (Зап; Родопите; Странджа). — Произв.: *ду̀ница* 'дюля' (Гюмюрджинско), *дю̀лев, ду̀лка* 'малка дюля' (Новопазарско), *ду̀нка* 'най-млада зълва' (СЗ). *ду̀новица* 'миризма на дюля' (Бесвина, Леринско), *дулѐк* 'охранен, едър мъж' (Трънско), *дуля̀к* 'вид по-траен есенен пъпеш' (Махалата, Плевенско; Трънчовица, Никополско), *дюля̀к* 'пъпеш' (Царино, Момчилградско), *доя̀к* 'вид сочен пъпеш' (Белослатинско) (вж.). — Срхр. *гдуња*, рус. *ду́ля* 'вид круша, Pirus communis', укр. *гду́ля* 'дюля', чеш. *kdoule, gdoule*, пол. *gdula, dula* 'вид круша'. — Праслав. **kъdunja*, **gdunja*, чрез лат. *cydōnea (māla)* от гръцки, срв. *κυδώνια μᾶλα*, букв. 'кидонски ябълки', от гр. Кидония на о-в Крит, вж. Vasmer, REW 1, 380; Sławski 269 сл.

дюмбѐлек 'голям меден звънец' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — От тур. *dümbelek*, срв. *дембелѐкъ, тюмбелѐк*.

дюмбѐл(ин) 'мързелив и тъп човек' (Ардинско, Асеновградско, Смолянско, Маданско). — Произв.: *дюмбеллѝк* 'мързел и тъпота'. — Вж. *дембѐл(ин)*.

дюмѐн диал., остар. 'кормило на лодка', 'домашна уредба' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — Произв.: *дюменджѝя* 'кормчия' (от тур. *dümenci*). — Чрез тур. *dümen* 'кормило' от итал. венец. *timón(e)*, срв. *димѐн*, вж. Kahane-Tietze 432 сл.

дю̀на обикн. мн. **дю̀ни** 'крайморски пясъчни рътлини, натрупани от вятъра'. — Чрез рус. *дюна* и нем. *Düne* от хол. *duin*.

дюня̀ нар. 'свят, вселена, хора; живот', **дюня-гюзѐл** нар. поет. 'голяма хубавица' (Странджа), **дуня̀-гюзелѝя, дюня̀ урсузу̀** 'много лош човек' (Странджа) (от *дюня̀* и тур. *uğursuz* 'злочест', срв. *урсу̀з*. — Чрез тур. *dünya* 'свят, вселена' от араб. и *güzel* 'хубав', *dünya güzeli* също.

дюр 'сват, сродник' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — Произв.: *дю̀рщина* 'сватовщина, родство'. — От тур. *dünür* също, с изпадане на *-н-* на българска почва.

дюрѝя 'права лопата за копаене на лозе' (Кузлукьой, Дерекьой, Гюмюрджинско). — От тур. диал. *dürü* също.

дюшедѝсвам, дюшедѝсам 'слагам под на стая' (Никополско). — От тур. аорист *döşedi* от гл. *döşemek* 'постилам, правя настилка', срв. *дюшемѐ*.

дюшѐк 'дебела постеля за легло, пълна с дреб, парцали', 'черга, тъкана на домашен стан' (За̀бърдо, Асеновградско).— Произв.: *дюшѐчен, дюшеклъ̀к* 'плат за дюшек', *дюшеклѝк* 'дюшек, напълнен с парцали' (Русаля, Търновско), разг. 'дюшеклък' (от

тур. *döşeklik*), *дюшекчѝя* 'който прави дюшеци' (от тур. *döşekçi*), *дюшектѝсам, дюшектѝсвам* 'слагам под (на стая)' (Павелско, Хво̀йна, Асеновградско). — От тур. *döşek* 'легло, постеля, дюшек'; срв. от същия произход *дюшемѐ*.

дюшемѐ, душемѐ 'дъсчен под на стая', диал. 'под на кола'. — Произв.: *дюшемедѝсам, дюшемедѝсвам* (възникнало на бълг. почва по аналогия на турски заемки), *дюшемѝя* 'вълнена черѓа' (Смядово, Шуменско). — От тур. *döşeme* също, отглаг. същ. от *döşemek* 'постилам', срв. *дюшѐк*.

дю̀шеш разг. 'при игра със зарове — 6 и 6'. — От тур. *düşeş* също, съставено от перс. *du* '2' и *şeş* '6', срв. *дюбеш*.

дя, гя междуметие при подкарване на добиче. — Вж. *де*[2].

дя̀бам (се), вж. *дѐбя, дѐбна*.

дя̀вам, дя̀на 'турям, слагам', **дя̀вам се, дя̀на се** 'ходя някъде, не се явявам', **дѐна, дѐнем** 'редя снопи или шума на копени; правя копа от сено или слама' (Кюстендилско, Софийско), **девòвам** 'върша тежка, непосилна работа, опъвам, блъскам' (Странджа); стб. **дѣнѫти сѧ, дѣнѫ сѧ** 'дявам се някъде' (Ман. хр.: **не видѣх како сѧ дѣнѫ**), **въдѣти, въдеждѫ** или **въдѣѭ** 'слагам, турям вътре' (Асем., Син. тр.), **одѣвати, одѣваѭ** 'обличам' (Супр.), **одѣвати сѧ** 'обличам се' (Ман. хр.), **одѣти, одеждѫ и одѣѭ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), **одѣꙗти, одѣѭ** (Зогр., Мар., Асем , Сав.), **одѣние** 'облекло, одеяние' (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Супр.), **одѣꙗние** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **одѣꙗнїе** (Ман. хр.), **одѣꙗло** 'одеяло, завивка' (Син. пс.), **надѣꙗти сѧ, надѣѭ сѧ** (Зогр., Мар., Асем., Охридски глаг. листи, Син. тр., Син. пс., Сав., Супр.), **съдѣвати, съдѣваѭ** 'извършвам, свършвам' (Син. тр.), **въздѣꙗти** (Супр.), **въздѣти, задѣꙗти** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), **задѣти, задеждѫ** и **задѣѭ** 'издигам, надигам' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав.). — Произв.: *гевàсам, гевàсвам* 'махам от себе си, отървавам се от нещо' (Ботевград), с *д'* > *г'* в говора; *вдя̀вам, вдя̀на, вдя̀нвам* 'вкарвам конец в игла'; *додя̀вам, додѐя* 'дотягам, досаждам', 'преча някому в работата' (Странджа); *задя̀вам, задя̀на, за̀дянвам (се)* 'товаря и връзвам нещо на гръб; закачам се (с някого)', *задя̀вка* диал. 'закачка', *за̀девòк* 'товар, който се носи на гръб' (Банско); *издя̀на, издя̀вам* 'измъквам конец от игла'; *надя̀вам, надя̀на* диал. 'обличам дреха', *надя̀вам се, надѐя се*, диал. *нàдам се* (начално значение 'обличам се с очакване, с вяра в нещо'), *надѐжда* (вж.), *нàденица* (начално значение 'нещо, което е надянато, сложено, натъпкано'); *одѐжда* (вж.); *раздя̀вам (се), раздѐна (се)* 'свалям, развързвам товар от гърба си'; *сдя̀вам, сдѐна* диал. 'редя снопи на копѐн'; *удя̀вам, удя̀на* диал. 'вдявам'. — Срхр. *дjѐти, дjѐнēм* 'редя снопи на копѐн', словен. *dẹ̑ti, dẹ̑nem* 'слагам', рус. *деть, дѐну* 'турям', чеш. *díti se, děje se* 'слагам се', словаш. *diat' (sa)*, горлуж. *dźeć* 'преда, тъка', доллуж. *źaś*. — Сродно с лит. *dedù, dėti* 'слагам', латв. *dēt*, гр. *τίθημι* 'турям, слагам', авест. *dadāiti*, стинд. *dádhāti* '(той) слага'. — Вж. от същия произход *дѐя* и *надѐжда, одѐжда*.

дя̀вол 'образ на злото според религиозни и митични представи; хитрец, шегобиец', **гя̀вол** (Зап), **гя̀ол** (ЮЗ, Родопите), 'дърво брекина, Pirus (Sorbus) torminalis' (Горни Лозен, Софийско); стб. **диꙗволъ, дꙗволъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Макед. глаг. листи, Сав., Ундолски листи, Супр., Хилендарски

листи), **дїаволъ** (Ман. хр.), **дниаволь** 'дяволски, дяволов' (Син. тр., Супр.), **дниаволовъ** (Супр.). — Произв.: *гя̀вола* 'болест синя пъпка, Anthrax' (Ботевградско), *дяволец* диал. 'раст. Chaiturus marrubiastrum', *дя̀волски, дя̀волска върба̀* 'раст. миризлива върба, Eleagnus angustifolia' (Ловеч, Търново), *дя̀волска грѝзка* 'раст. синьоглавче, Succisa pratensis', *дя̀волска гъ̀ба* 'раст. дяволска смърдечка, Boletus satanas', *дя̀волска кръв* 'раст. Dracaena draco', *дя̀волска метла̀* 'раст. безсмъртниче, Xeranthemum annuum' (Ямболско), *дя̀волска пеперу̀да* 'насекомо Vanessa cardui', *дя̀волска смърдѐчка* диал. 'раст. дяволска гъба', *дя̀волска трева̀* 'раст. ралица, Delphinium consolida' (с. Любен Каравелов, Варненско), *дя̀волска уста̀* 'раст. Leonurus cardiaca' (Брацигово, Пещерско), *дя̀волски но̀кти* 'раст. нокът, Lonicera caprifolium' (Омуртаг), *дя̀волски о̀рех, дя̀волско о̀рехче* 'раст. дяволче, джулюн, Trapa natans', *дя̀волско говно̀ (лайно̀)* 'раст. вонеща трева, Ferula assa foetida', *дя̀волско дърво̀* 'дърво воден габър, Ostrya carpinofolia', 'раст. мукиня, Pirus (Sorbus) aria' (Кюстендилско), 'раст. брекина, Pirus (Sorbus) torminalis' (Карнобат), *дя̀волско ко̀ренче* 'раст. устрелче, Cynanchum laxum' (Беброво, Еленско), *дя̀волщина* 'хитрост; лукавство', *дяволѝна* 'дявол', *дяволѝца* 'хитра жена; птица Phalacrocorax carbo sinensis, която гнезди край Дунав и Черно море', *дяволѝт* 'хитър; лукав', *дяволѝтост, дяволѝя* 'хитрост, измама', *дяволѐтина* разг. 'лукав човек', *дяволу̀вам* 'хитрувам, немирувам', *дя̀волов* рядко, нар.; *задяволу̀вам; издяволя̀ се, издяволу̀вам се;* МИ *Дя̀вола, Дя̀волски га̀бер* при Каменица, Пирдопско, *Гя̀волов дол* при Лаки, Радовишко, *Гя̀волска воденѝца* при Г. Лом, Белоградчишко и при Кунчо̀, Луковитско, *Дя̀волска ць̀рква* при Чепино, Радомирско, *Дяволцѝ*, мах. в Ѐгълница, Радомирско, *Дя̀волските иглѝ*, зъбери в СЗ Рила, *Дя̀волска река*, Ю Благоевград, *Дя̀волски дол* при Зелено дърво, Габровско, при Киреево, Кулско; Търсино, Кюстендилско; Граматиково, Малкотърновско; Извор, Трънско, *Гя̀волски ка̀мик* при Бели Искър, Самоковско, *Дя̀волски вир* при Кръвеник, Севлиевско и при Смолско, Пирдопско, *Дя̀волското кла̀денче* при Жълтеш, Габровско. — Заето от гр. διάβολος също, по-старо значение 'клеветник', от διαβολή 'клевета'. Днешното значение е възникнало през християнската епоха.

дя̀до 'бащин или майчин баща; стар човек', диал. **дѐдо, деда̀** (вж.), **гя̀до** (Изт), мн. **дя̀довци** и **дедѝ** поет. съб. 'прадеди, предци', **дѐде** дет. (Софийско), диал. 'тъст', 'свекър' (Странджа), 'дебелото черво у животно' (Момино, Варненско), 'свински стомах' (Ченге, Провадийско; Странджа); стб. **дѣдъ** (Супр., Ман. хр.), **дѣднїн** 'дядов' (Ман. хр.), **дѣдьць** 'владика' 14 в., **прадѣдъ** 'прадядо' (Супр.), **прѣдѣдъ** 'прадядо' (Син. тр.). — Произв.: *дя̀дов, дя̀довия* и *дя̀довец* разг. 'penis', *дя̀до го̀сподьов по̀яс* 'небесна дъга' (Грудовско, Сливенско, Свиленградско), *дя̀дов го̀сподьов пояс* (Казанлъшко, Тополовградско), *дя̀дови* 'домът и семейството на дядо', *дя̀дова лу̀ла* 'раст. бабин прешлен, Lamium amplexicaule' (Гоцеделчевско), диал. 'раст. Lamium maculatum', *дя̀дови диса̀ги* 'раст. щавел, Rumex alpinus', *дя̀дови зъ̀би, дя̀дов зъб* диал. 'раст. Digitalis viridiflora', 'раст. воловодец, Orobanche caryophyllacea' (Търново), *дѐдсво вѝнце* 'раст. бабин прешлен, Lamium amplexicaule' (Гевгели), *дедовина* (Дъмбени, Костурско) и *дя̀довѝна* (Банско) 'наследство от дядо', *дя̀довчец* 'космати топчици семе от глухарче, които вятърът носи из въздуха' (Търново), *дя̀дка* разг., пренебр. 'дядо', *дя̀дката* таен говор 'господ' (Смолско, Пирдопско), *дѐдин* 'дядов' (Кюстендилско, Самоковско, Софийско, Видинско) (образувано от *деда̀* + *-ин*), *дѐднина* 'наследство от дядо' (Лазарци, Еленско), *дѐдец* 'старец' (Банско), *дѐдици* 'кукерска дружина на Васильовден' (Кюстендилско), *дедльок* пренебр. 'дядо' (Гевгели); *пра̀дядо, предеда̀* диал.; ЛИ **Дѣдомнрншть** 1247 (Балк. ез. IX/2, 7), **Дѣдославь** 13 в. в Скопско

или Прилепско (влахобълг. грамоти), *Дедил* 1491, *Дядко* 1534, *Дедика* (в нар. пес.) в Белослатинско, *Дедиков андак* до Осеново, Благоевградско, *Дѐдино*, Радовишко, *Дедин дол* в Белоградчишко, Станкедимитровско, Трънско, *Дѐдина дỳпка* в Радомирско, *Дѐдин слог* в Трънско, *Дѐдичино осое* при Мрамор, Трънско, *Дя̀довец* при Каменица, Пирдопско, при Кози рог, Габровско, при Българене, Ловешко и при Сухиндол, м. *Дедовица* при Крапец, Софийско, *Дядков поток* в Чепинското корито, *Дядковица*, чука при Голям дол, Чирпанско и при Копривщица, *Дедевец*, ез. при Деветаки, Ловешко, м. *Дедѐво* при Пелатиково, Кюстендилско, *Дедѐвски рид* при Бабино, Станкедимитровско, *Дедѐшкова бàра* до Камено поле, Белослатинско, с. *Дедòво*, Пловдивско. — Срхр. *djȅд*, словен. *dêd*, рус. *дед*, чеш. *děd*, словаш. *ded*, пол. *dziad*, доллуж. *źěd*. — Сродно с латв. *dèds* 'старец', *dẽdêt* 'слабея, линея', гр. *τήθη* 'баба', *τηθίς* 'леля', *θεῖος* 'чичо, вуйчо'. Бълболна дума, взета от детския говор, получена чрез удвояване на сричката *дя-*, *де-*, рус. *дя-дя* 'вуйчо' както *ма-ма, ка-ка, та-та (та-то)*, тур. *dede* 'дядо' и др. В историята на бълг. език **дѣдъ** е минала към категорията на думи като *владѝка, слугà*, както *вуйчà, чичà*; формата *дя̀до* е първоначално зват. п. от *дедà*, както *вỳйчо, чѝчо*, а *дѐде* е от по-старо *дѣда, умал. от **дѣдъ**, по-късно схванато като звателна форма.

дяк остар. 'ученик' (Преславско), **гяк** (Банско), диал. 'дякон'; стб. **днꙗкъ** 'дякон' (Син. тр., Супр.). — Произв.: *дя̀ков, дя̀ковски, гя̀ци(те)* 'училище' (Банско), *дя̀ча* 'ръкополагам някого за дякон'; *задя̀ча, задя̀чвам, задя̀чувам*; ЛИ *Дя̀ков*, МИ *Дя̀ково*, Станкедимитровско, *Дяковица* в Южна Албания, *Дя̀ковата чешмѐ* при Сребърна, Силистренско, *Дяков бунар* при Болярци, Асеновградско, *Дяков вир* при Велковци, Брезнишко, *Дяков дол* при Ракиловци, Радомирско, *Дяковския кладенец* при Горна Росица, Севлиевско. — Рус. истор. *дьяк* 'държавен секретар', сръб. *ђак* 'ученик'. — От гр. *διάκος*, срв. *дя̀кон*.

дя̀кон църк. 'духовно лице с чин по-нисък от свещеник'; стб. **днꙗконъ** (Асем., Супр., Син. листи), **днꙗконьство** (Син. тр., Син. листи). — Произв.: *дя̀конски, дя̀конов, дя̀конство, дя̀конствувам, дя̀коница, дяконѝя* 'разни приготовления за ядене; разнообразни работи' (Тетевен) (от гр. *διακονία* 'дяконска служба', от тук преносно 'това, което дяконите събират като милостиня за манастирите'). — От гр. *διάκονος* също, начално значение 'слуга, прислужник'.

дял 'част, получена при деление; отдел, част', '(вододелен) планински връх', 'рът между долове' (Ботевградско); стб. **дѣльница** 'част от нива' (Супр.), **прѣдѣлъ** 'граница, страна, област' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.). — Произв.: *делнѝк* 'наследствен дял от имот' (Станкедимитровско, Белослатинско, Ботевградско), *делнѝца* 'наследствен дял от имот' (Бобошево, Станкедимитровско; Говедарци, Самоковско; Ботевградско), 'която има дял в нещо', *дѐлица* 'граничен камък за межда', *делнѝчки* 'неразделен имот между наследници' (Банско), *делнѝшки* (Тетевен), *делнѝчки* 'който се отнася до делник' (Банско), *дѐленик* 'всеки един от роднини, които са си разделили наследствен имот', *деленѝца* 'наследствен дял от открит имот' (Тетевен); *вододѐл, вододѐлен; водораздѐл, водораздѐлен*; МИ *Дебѐли дял, Рàвни дял, Кàмен дел* на Витоша, *Делѐн* при Пищане, Брезнишко и при Ябланица, Тетевенско, *Deljani*, с. в Бератско, *Δελιανά*, две села на Крит, *Дългодѐлци*, с. в Ломско и Врачанско, *Предѐл* в Разложко, *Ζεδελεανίτσα* 1320 г. в Света гора, *Пределец* в Северна Албания. — Срхр. *дȉо, дȉјел, дѐл*, словен. *dȇl*, рус. *дел*, чеш. *díl*, словаш. *diel*, пол. *dział*, горлуж. *dźěł*, доллуж. *źěł*. — Сродно с лит. *dailaũ* 'деля', гот. *dails*, нем. *Teil*, по-нататък вж. при *деля̀*. — Заето в рум. *deal* 'връх, могила, чука'.

дя̀лам, дя̀лвам рядко, **дя̀лна** 'обработвам дърво или камък с инструмент'; стб. **дрѣводѣлꙗ** 'дърводелец' (Супр.). — Произв.: *дела̀ч* рядко, *дела̀чка* 'инструмент за дървени обръчи' (Говедарци, Самоковско), *дѐланка* 'треска от дърво' (Прилеп, Велес), *дѐланки* 'талаш' (Велес), *делени̇̀ца* 'ивица от лесков прът за плетене на кошове' (Странджа), *делу̀шка* 'треска̀' (Станкедимитровско); *вдя̀лам, вдя̀лвам; додя̀лам, додя̀лвам, недодя̀лан* разг. 'невъзпитан, груб', *недодя̀ланост, недодя̀ланщина; задя̀лам, задя̀лвам; издя̀лам, издя̀лвам; надя̀лам, надя̀лвам, надѐлям* диал. 'слагам ралник на плаз на рало'; *одя̀лам, одя̀лвам; подя̀лам, подя̀лвам; предя̀лам, предя̀лвам; дя̀лкам, делкоти̇̀на* 'треска от дърво' (Банско); *додя̀лкам, додя̀лквам; задя̀лкам, задя̀лквам; издя̀лкам, издя̀лквам; надя̀лкам, надя̀лквам; подя̀лкам, подя̀лквам; предя̀лкува̀м* 'прекалявам' (Банско); *дърводѐлец* 'занаятчия, който прави дървени предмети', 'птица кълвач' (Корово, Чепинско), *дърводѐлски, дърводѐлство, земедѐлие, земедѐлски, земедѐлец, земедѐлка* (от по-стари *земл-*, заети от рус. *земл-*), *каменодѐлец, каменодѐлски, ръкодѐлие, ръкодѐлен* (заето от рус. *рукодѐлие*). — Срхр. *дје̏лати, дје̏ла̑м* 'правя, работя; дълбая, рендосвам', словен. *délati*, рус. *дѐлать* 'правя, върша, изпълнявам', чеш. *dělati* 'правя, работя, строя', пол. *działać*, горлуж. *džěłać*, доллуж. *źěłaś*. — Начално значение 'правя на части', произв. от *дял* (вж.). В славянските езици тук са съвпаднали две различни думи — едната от които е от *дял, деля̀* (вж.), а другата от *дѐло, дя̀ло* (вж.). Бълг. *дя̀лам* спада към *дял, деля̀*, а стб. **дѣлати** 'правя, върша, работя' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), **дѣлатель** 'работник, земеделец' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав., Супр.), **дѣланиѥ** (Зогр., Мар., Син. пс.), **дѣланїє** (Ман. хр.), **дѣльница** 'работилница' (Супр.), **съдѣлати** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Сав., Супр.), **велиcодѣлатель, садодѣлатель, ржкодѣлатель, стоудодѣлатель, соуедѣлати, тениодѣланиѥ** (Ман. хр.) са производни от *дѐло, дя̀ло* (вж.). Стб. **дрѣводѣлꙗ** 'дърводелец' произлиза по-вероятно от *дял, дя̀лам, деля̀*, срв. лит. *rãta-dailė̃* 'който прави колела'. Някои предполагат, че и *дело* спада към същия кръг думи, срв. лит. *dailė̃* 'дело, изкуство, занаят', вж. V a s m e r, REW 1, 338.

дя̀ло, вж. *дѐло*.

дя̀хта, гя̀хта таен говор 'извара, сирене' (Смолско, Пирдопско). — От алб. *djathë* 'сирене'.

дя̀ш чуш 'с носене на гръб (човек)' (Новопазарско). — Вероятно от *дя* (вж.) + *ш* по *чуш*. Срв. *чуш*.

Е

е частица за посочване, показване. — Срхр. *е, ѐво, ѐве̄, éја*, словен. *ej*, рус. *ева, ей*, пол. диал. *hajwo* 'насам, тук'. — Показателна частица, срв. гр. *ἐ-κεῖ* 'там', *ἐ-κεῖνος* 'някой', стинд. *a-sāú* 'някой', авест. *hāu*, оскийски *e-co, e-kú* 'тук' и др. — Срв. *ей*.

е, ѐе разг. въпросителна частица: *е, ами сега?; е, как беше там?* — От междуметие.

е 3 *л.* ед. ч. от *съм*; стб. ѥстъ, ѥ (рядко). — Срхр. *jȅst, je*, рус. *есть*, чеш., пол. *jest*. — Сродно с лит. *ẽsti, ẽst*, гр. *ἐστί*, лат. *est*, авест. *asti*, стинд. *ásti*. — Срв. *съм*.

е 'аз' (Давидково, Ардинско; Чепинско; Рудозем, Смолянско). — Диалектна форма от *я*, вж. *аз*.

еа̀, ей 'да, нали' (Софийско). — От показателна частица *е* (вж.) и *а, я* за усилване, или от *я* 'нея', т. е. с начално значение 'ето я'.

еба̀, ѐбвам, ѐбна, еба̀вам 'futuo', с различни произв. — Срхр. *jѐбати, jѐбēм*, словен. *jébati, jêbam*, рус. *ебáть, ебý*, стчеш. *jebu*, чеш. *jebati, jebi* 'futuo, псувам', пол. *jebać* 'futuo, псувам, бия', горлуж. *jebać* 'мамя, заблуждавам', доллуж. *jebaś* 'лъжа, мамя'. — Сродно със стинд. *yábhati*, гр. *οἰφέω, οἰφάω, οἴφω* също. Тук спада вероятно и трак. (?) *ἔβρος* 'козел', вж. *евър*.

ебана̀ 'чужбина', вж. *ябанà*.

еблебѝя, вм. *леблебѝя* (вж.).

ѐва 'ето, ето на' (Троянско), **ѐве, ѐво, ѐвам** диал., **ева̀** 'ето' (Ѝрехово, Асеновградско; Чепино), **ева̀-ева̀** междуметие 'голяма работа, чудо голямо' (Банско). — От показателна частица *е* (вж. *е, ей*) и частица *-ва, -во, -ве* в *то-ва, оно-ва* и др., за нея вж. при *вàка*.

евакуѝрам, евакуа̀ция 'преместване на население в места незастрашени от нападения, болести и др.'. — Произв.: *евакуациòнен*. — Чрез нем. *evakuieren, Evakuation* от лат. *evacuo* 'опразням', *evacuatio* 'опразняне', произв. от *vacuus* 'празен'.

ѐвала диал. 'уважение, зачитане, признаване' (Доброславци, Софийско), 'признаване за победен' (Странджа), обикн. в израза *прàви му ѐвала* разг., 'показва особена почит към него'. — Чрез тур. *eyvallah* 'благодаря, на драго сърце, разбира се', от араб.

ева̀нгелие, диал. **ева̀нгеле, вангелѐ, вангельò** 'християнска книга с разкази за живота и учението на Исус Христос', **вангѐль** (Странджа), **еван'гельò** 'освещаване на черква' (Странджа); стб. ѥвангелиѥ (Зогр., Мар., Асем. Син. тр., Клоц., Сав., Унд., Супр., Макед. кир. листи), ѥвангелистъ (Асем., Син. тр., Фрайз. отк., Клоц., Сав.), ѥвангельскъ (Клоц.). — Произв.: *евàнгелски, евангелѝст* (от гр. *εὐαγγελιστής*), *евангелѝстка, евангелѝстки*. — От гр. *εὐαγγέλιον*, също, букв. 'блага вест'.

евдовѐц 'вдовец', **евдовѝца** 'вдовица' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско).—Вм. *вдовѐц, вдовѝца* (вж.).

ѐве 'ето' (ЮЗ), **евѐ** (Софийско), вж. *ѐва*.

евѐль 'преди, по-рано' (Родопите). — Произв.: *евѐлски* 'предишен, някогашен, от старо време; добродушен; наивен' (Неделино, Старцево, Маданско). — Чрез тур. *evel, evvel* също, от араб.

евентуа̀лен книж. 'възможен, допустим'. — Произв.: *евентуàлно, евентуàлност*. — Чрез рус. *эвентуáльный, эвентуáлен* от фр. *éventuel*, образувано по книжен път от лат. *eventus* 'изход, случай', произв. от *ē-venio* 'излизам; ставам, случвам се'.

ѐвет 'така, да, наистина' (Странджа). — Произв.: *еветчѝя* рядко, диал. 'който одобрява всичко' (от тур. *evetçi*). — От тур. *evet* 'така, тъй'.

евзà остар. диал. 'съставна част, дрога; капсула за огнестрелно оръжие', **езà** (Странджа). — Произв.: *евзалѝя (пушка)* (от тур. *evzali*), *евзалѝйка*. — Чрез тур. *ecza* също, от араб. *äğzā'* мн. ч. от *ğuz'* 'дял'.

éвин плаж 'женски плаж'. — Прил. от библейско име *Ѐва*.

ѐвла[1] 'дърво елша, елха, Alnus glutinosa' (Беранци, Битолско). — От по-старо *ехла* (вж.), а то с метатеза от *елха* (вж.) с промяна *х* > *в*, както *бевме* от *бехме*, *видов* от *видох* и др., характерни за говора; срв. *ефла, ехла*, вж. *елха*.

ѐвла[2], **ѐвлате** 'ела, елате, (Доганхисар, Дедеагашко). — От *ѐла, ѐлате* (вж. *елà*[2]) с вмъкнато *-в-* вероятно от *влѝзам, влязà*.

евлѐкь 'леха; ар' (Смолянско). — От тур. *evlek* 'бразда, леха; четвърт дюлюм; вада, улей'.

евлѐт (евлѐат) 'плачливо дете' (Банско). — Чрез тур. *evlâd* мн. ч. 'деца, рожби', от араб. *äwlād*, мн. ч. от *wälād* 'дете'. Значението е стеснѐно на бълг. почва.

евлѝка диал. 'птица авлига'. — От *авлѝга* (вж.), чрез диал. **явлига* > *евлика*. Завършекът е подведен под влияние на думи на *-ѝка*, срв. *еглѝка*; срв. диал. *егне, ере* от *(j)агне, яре*.

евнỳх истор. 'скопен пазач на харем'; стб. ѥмноуха (Ман. хр.). — Произв.: *евнỳхов, евнỳшество*. — От гр. *εὐνοῦχος* също, съставено от *εὐνή* 'легло, постеля' и *ἔχω* 'имам, пазя, охранявам'. Стб. форма е с асимилация *вн* > *мн*, срв. диал. *гомнер* < *говнер*.

ево диал. 'ето тук'; стб ѥво 'ето' (Ман. хр.), вж. *ева*.

еволѝоция 'развой', **еволюѝрам**. — Произв.: *еволюциòнен, еволюционѝст, еволюционѝзъм*. — Чрез рус. *эволюция, эволюционѝст, эволюционѝзм* или фр. *évolution, évolutionnist, évolutionnism, évoluer*, от лат. *evolutio* 'развой', произв. от гл. *evolvo* 'развивам'.

ѐвра 'ноември' (Пазарджишко). — Неясно.

еврѐин 'лице от семитска народност, която живее в различни страни и главно в Палестина'; стб. ѥврѣинъ (Ман. хр.), ѥврѣискъ (Мар., Син. тр., Клоц., Сав., Супр., Ман. хр.), ѥврѣискꙑ (Ман. хр.). — Произв.: *еврѐйка, еврѐйски, еврѐйче* 'некръстено дете' (Ботевградско, Самоковско, Софийско, Странджа, Смолянско, Асеновградско; Златоград; Габрово, Ксантийско), *еврѐйство, еврѐйщина; поеврѐйча (се) поеврѐйчвам (се), поеврѐя се*. — От гр. *ἑβραῖος*.

ѐврика 'уред в мелница, който прочиства зърното от примеси' (Беброво, Еленско; Гостилица, Дряновско; Слатина, Ловешко). — По марката на този уред.

еврѝста плява 'трици' (Слатина, Ловешко). — Вероятно производно от *ѐврика* (вж.).

Еврòпа; стб. ѥвропїискъ 'европейски' (Ман. хр.). — Произв.: *европѐец, европѐйка, европѐйски* (от рус. *европейский*). — От гр. *Εὐρώπα*.

ѐвтин 'който не струва скъпо'. — Произв.: *евтинѐя, евтинѝя* (от гр. εὐϑῆνεια), *евтинджѝя, евтинджѝйка, евтинджѝйски, евтинджѝйство; заевтинѐя, заевтиня̀вам; оевтинѐя, оевтиня̀вам; поевтиня̀, поевтинѐя, поевтиня̀вам.* — От нгр. εὐϑηνός също; заето в сръб. диал. *jȇвтино, jȇфтино*, в тур. *yeftin*.

ѐвър, ѐвра, ѐвро 'опак, упорит, проклет (човек)' (Асеновградско, Ардинско, Смолянско, Девинско). — Произв.: *ѐврêм се* 'показвам се евър' (Смолянско; Петково, Ардинско; Чепеларе, Асеновградско; Златоград), *ѐвричка* (Петково, Смолянско).— Неясно. Може би от трак. ἔβρος 'козел'. За възникване на експресивни думи от имена на животни, срв. *ѐжа се, бѝча се* 'упорит съм като бик', *увъ̀лчвам се, вмагаря̀вам се* и др.

ега̀ 'кога, когато' (Югово, Богутево, Асеновградско, в нар. пес.), 'дано, нека' (Пещерско, Смолянско, Софийско, Ботевградско), рядко **егай** (Зап); стб. **кгда, кгдаже** 'когато, щом, щом като' (Зогр., Мар., Асем. и др.), **кгы** (Ман. хр.). — Стсръб. **кгда** (заето от стб.), рус. остар. *егдá* 'кога (то), ако', белорус. *егдá* 'понякога; кога'. — С хаплология от ***кго года**, родителен падеж за време, от местоим. **н** 'него, го' (вж. *и*) и **года** от **годъ** 'година, време'; за изпадането на *-д-* вж. *кога̀*.

егѐ 'трирърба пила за желязо' (Софийско; Вакарел, Ихтиманско), **ѐге** рядко, мн. **ѐгиня** 'пила̀' (ЮЗ). — От тур. *eğe* също.

Егей рядко, поет. 'Бяло море'. — Произв.: *егейски, Егейско море, егейци.* — От гр. Αἰγαῖος.

егѝда книж. 'закрила, покровителство'. — Вероятно чрез рус. *эгида*, от гр. *αἰγίς, αἰγίδος* 'щит, буреносен щит на Зевс', произв. от *αἴγεος* 'кози, от коза' от *αἴξ* 'коза', т. е. 'щит от козя кожа', Младенов, Чужд. 131.

Егѝпет; стб. **єгѵптъ** (Син. тр., Син. пс., Сав., Супр.), **єгѵптьскъ** (Син. пс., Супр.), **єгѵптѣнꙑнн** 'египтянка' (Супр.), **єгѵпєтъ** (Ман. хр.), **єгѵпєтъсъкъ** (Ман. хр.), **єгѵптѣнннь** (Клоц., Ман. хр.). — Заето от гр. Αἴγυπτος.

егѝч диал. 'овен водич', вж. *водѝч*.

еглѐ диал. 'току-виж, я гледай, но'. — От **я гле(й)*, 'я гледай' като междуметие за учудване.

еглендѝсвам, еглендѝша диал. 'веселя, разговарям', **егленджѐ** 'занимавка' (Самоков).—От тур. *eğlenmek* 'забавлявам се, развличам се', *eğlence*. От нас заето в рум. *eglindisi* от североизточни говори, където *еглендис-* ще даде *еглиндис-*.

еглѝка 'птица, вероятно авлига' (СЗ, в нар. пес.). — Кръстоска от *авлѝга* (вж.) и раст. *иглика*, поради жълтия цвят.

еглъ̀к 'кърпа', вж. *яглъ̀к*.

егойст 'човек, който предпочита личните си интереси пред общите', **егоѝзъм**. — Произв.: *егойстка, егоистѝчен.* — Чрез рус. *эгойзм, эгойст, эгоистичный, эгоистичен* от фр. *égoïsm, égoïste*, книжовно образуване от лат. *ego* 'аз'.

егòл 'зимна кошара' (Лилково, Пловдивско). — С преглас от **ягòл*, а то прейотувано от *агол* < *агъл*, с *ъ* > *о* на българска почва, от тур. *ağıl* също, вж. *агъл*.

егрèк диал. 'кошара, обикн. извън село'. — Произв.: *егрèчище* 'място, дето е имало егрек'. — От тур. *eğrek* също.

егỳля диал. 'риба змиорка', вж. *ягуля*.

егю̀птин 'циганин' (ЮЗ), **егỳптин** 'циганин; ковач' (Ардинско, Девинско). — Произв.: *егю̀пка* 'циганка' (ЮЗ), *егю̀пски, егю̀пски рѝби* 'попова лъжичка, цигански риби', *егѝпечка мрàва* 'мравка Formica rufescens' (Велес); *поегю̀пча (се), поегю̀пчам (се)* диал. 'поциганявам (се)'; МИ *Егю̀пски чукàр* при Кърпелово, Мелнишко. — От гр. *αἰγύπτιος* 'египтянин', поради погрешната представа у народа, че циганите са дошли на Балканите откъм Египет.

едà диал. 'нима, дано'; стб. **ѥда** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр. и др.). — Срхр. *ѐда, jѐда* 'за да', *ѐда ли* 'дали', рус. (черк.-слав.) *едá*, стчеш. *jeda*. Думата се среща само в южнославянските езици (руската е заемка от български). — Вероятно от *е* (вж. *е, е-е*) и *да*; по-малко вероятно е връзката със стинд. *adhā* 'след това, тогава', авест. *adā* също. В бълг. и срхр. са смесени стб. **ѥгда** и **ѥда**.

едàло 'предна част на плазица, на която се затъква палешникът' (Чирпанско). — Срхр. (ново) *jѐдала*, мн. ч. 'ясли' (?), словен. *jedálo* 'лъжица; прибор за ядене', *jedâlnica* 'трапезария', *jedalíšče*, чеш. *jídelný* 'който се отнася до ядене', пол. *jadalny* 'ядивен', *jadalnia* 'трапезария'. — Произв. от гл. *ям* (вж.), т. е. 'част от ралото, която „яде" (= рови) земята'.

едвà, едвàм, диал. **едвай, òдвай** 'с усилие, с труд; за малко; току-що'; стб. **ѥдъва** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав., Супр.), **ѥдва, ѥдва** (Супр., Ман. хр.). — Срхр. *jѐдва*, словен. *jèdva*, диал. *odvaj*, рус. диал. *едвá*, (в северно великоруски) *одвà*, чеш. *jedva*, стпол. *jedwa*. Праслав. **advās*. Сродно с лит. *advos* 'едва', *vōs* 'едва', срв. **ad-inъ* '1', вж. В л. Г е о р г и е в, Славистични студии, 1963, 10.

èде 'стига, недей' (Странджа). — От частица *е* и *де*, вж. *де*[3].

едèк диал. 'допълнителен, запасен кон', 'съединително дърво в задния колесар на волска кола' (Ботевградско); МИ *Едека* при Козаново, Асеновградско, *Еде-джѝка* при Караново, Айтоско (възникнало на тур. почва). — Произв.: *едеклѝя* 'който е със запасно оръжие или запасни коне'. — От тур. *yedek* 'запасен, резервен кон; въже за теглене на лодка, шлеп и др.'.

èделвайс 'високопланинско цвете с мъхести листа и бели звездести цветове, Leontopodium'. — От нем. *Edelweiß* също, съставено от *edel* 'благороден' и *weiß* 'бял'.

едèм 'рай' книж., рядко (Вазов); стб. **єдємъ, єдємъскъ** (Ман. хр.), **єдємьскъ** (Син. пс.). — Произв.: *едèмски*. — Чрез гр. *Ἐδέμ* от стевр. *eden*.

едèн 'един' (Самоков), **èден** (ЮЗ). — Вж. *едѝн*.

едепсѝз(ин) 'невъзпитан, безсрамен' (Ардинско, Смолянско; Шумен). — Произв.: *едепсизлѝк* (Смолянско, Маданско, Ардинско, Девинско). — От тур. *edepsiz, edepsizlik* също, съставено от араб. *ädäp* 'възпитание' и тур. *-siz* 'без'.

еджѐл 'смъртен час, смърт' (Елинпелинско). — Чрез тур. *ecel* от араб. *ağäl* също, срв. *ежѐль*.

едзав 'покрит с рани' (17 в., Люблянски дамаскин: *Болны и глухы и едзавы*; Кюстендилско). — Прил. от **едза*, по-стара форма на *езà* (вж.).

едѝ бостан 'раст. ралица, Delphinium consolida' (Велес). — От тур. *yedibostan* също.

едѝ верѐн диал. 'цвете или плод, който цъфти или завързва по няколко пъти през лятото'. — От тур. *yediveren* също, съставено от *yedi* 'седем' и *veren* 'който дава'.

ѐди кой (си), ѐди коя (си), ѐди коѐ (си), ѐди когà си, ѐди къдѐ (си), ѐди кòлко (си), ѐди чий си, ѐди що (си), ѐди кòлкав, ѐди-как (си), същите форми и с **еде-** 'някой (си), някоя (си), някое (си), някъде си...'; стб. єднамо 8мъ сн вперимъ (Златоструй от XII в., Срезневский, s. v.), ѥде къй 'някой', лежѧть єде вь коємь мѣстѣ (Шафарикови диалози от XV в.), когда вь єде коємь мѣстѣ, когда вь нномь (Вуков миней, б. г.), глаголемъ ємоу єде что н єде что бъість (миней от преди 1100 г., вж. Miklosich, Lex PSl 1150), струс. прндоста єднамо XV в. (Срезневский, s. v.). Изразът няма точни съответствия в останалите славянски езици. Berneker, SEW 1, 261, твърди с право, че връзката със стнем. *ete, edde-*, нем. *et-was* 'нещо', *et-lichs* 'нещо си', *et-liche* 'някой', лат. *ecce* 'ето, ето нà', *ecquis* 'който и да е' се натъква на фонетични пречки. Той допуща, че *еде* може да се сравни с *къ-де, сь-де* 'тук' и тогава ще означава 'тук', срв. срхр. *гдјѐ-којӣ* 'някой', укр. *де хто, де шчо* 'някой'. Началната форма трябва да е *ѐ-де*, а *ѐ-ди* е вторична с редукция. Първата част на *е-де* е показателна частица, срв. *е там, е тук* и др. Развоят на израза трябва да е почнал от наречие за място, именно от типа *еде къде си*, и от там *еде кой си, еде какъв си, еде как си* и т. н. Аналогични са изразите *човѐко къде що идвà, си ойдѐ* (Софийско); *во собата каде що се наогяше, каде що сакаш* (ЮЗ) и др.

едѝкт остар. книж. 'указ, заповед'. — Чрез рус. или нем. от лат. *ēdictum* 'заповед'.

едѝн, (ЮЗ) **ѐден** 'число, цифра и количество 1', **адѝн** (Родопите), рядко, нар. **едногò, едномỳ**; стб. ѥдинъ (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. тр., Син. пс., Файз. отк., Клоц., Макед. глаг. листи, Пражки листи, Сав., Унд., Супр.), єдєнъ (Ман. хр.), ѥдинъже (Асем.), ѥдиноѭ 'веднъж' (Син. пс., Клоц., Супр.), ѥдьноѭ (Супр.), ѥдиньство (Син. тр.), ѥдинако 'еднакво' (Макед. глаг. листи), ѥдьнако (Супр.), ѥдиначе 'по същия начин, също така' (Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Супр.), єдиначе (Ман. хр.), ѥдьначе, одьначе (Зогр., Супр.), ѥдиначьнъ 'монашески' (Син. тр.), ѥдинение (Син. тр., Супр.), съединити, єдиновластвовати, єдиновластенъ, єдинодръжаніе, єдинокръвникъ, єдиноправенъ, єдиноревнивъ (Ман. хр.), ѥдиночѧдъ (Зогр., Асем., Син. тр., Сав.), ѥдьночѧдъ, ѥдинодоушьнъ, ѥдьногласие (Супр.), єдиносѫштьнъ (Син. тр.), ѥдиносѫштьнъ ѥдиносѫштие (Супр.), ѥдиноѥстьствьнъ (Син. тр.), ѥдноѥстьствьнъ (Супр.),

ѥдиномѫдрьно (Син. тр.), ѥдинорожденъ, ѥдьноѹмьнъ, ѥдиноѹменъ (Супр.). — Произв.: *една̀къв, една̀квост, изеднача̀, изеднача̀вам, едининка* 'едничка' (Плетена, Гоцеделчевско), *едно̀чен* диал. 'еднакъв', *една̀г, една̀га* 'веднага' (Трънско), *единест* 'единичен, един' в МИ *Единѐстио бор* при Църварица, Кюстендилско, *еди̇нен, еди̇нност, единѐние, еди̇нство, еди̇нствен, една̀к* 'един син у майка' (Доброславци, Софийско), 'вълк, който ходи сам', 'саможи̇вец' (Странджа), 'самотен човек' (Яворово, Асеновградско), 'глиган' (Козлуджа, Ксантийско), 'лук, който не връзва глава' (Охрид), *едино̀к* 'вълк единак' (Корова, Чепинско), *една̀чка* 'дъщеря една у майка' (Бели Осъм, Троянско), *еди̇ница* 'карта за игра с един знак в средата' (Прилеп), *едини̇чен, едини̇чност, едини̇чък, едини̇че: дете единиче, едино̀к* 'човек, който няма много работни ръце, понеже има малко деца' (Еленско); *вѐден* '(за имот) общ, задружен, на няколко души' (Пирдопско, Ботевградско), МИ *Вѐдните ни̇ве* при Каменица и Петри̇ч, Пирдопско, *за̀едно, за̀едничък* диал. '(за имот) общ, орташки', *за̀едни̇на* 'общо, орташко нещо' (Банско), *за̀едница* 'задружен, непокрит имот' (Кюстендилско, Брезнишко, Трънско, Пиротско), често в МИ; *изедно̀; на̀едно, обединя̀, обедини̇тел, обедини̇телен, обединѐние, обединѐност, обединя̀вам; разединя̀, разединѐние, разединѐност, разедини̇тел, разедини̇телен, разединя̀вам; съединя̀, съединѐние, съедини̇м, съедини̇мост, съедини̇ст, съединѐност, съедини̇тел, съедини̇телен, съедини̇телност, съединя̀вам; уединя̀, на уединѐ* диал. 'насаме', *уединѐние, уединѐност, уединя̀вам*; ЛИ *Една̀ков, Единя̀ков* (Самоковско; Краинци, Станкедимитровско), *енно̀чен* 'еднакъв, равен' (Странджа), от *едно̀чен; бареннòк* 'никого' (Странджа) от **бар едного, бареннàйси* 'няколко' (Странджа), *единовѐрец, единоду̇шен, единоду̇шие* книж., *единоми̇слие* книж., *единоро̀ден* диал. 'еднакъв; единствен син на родители', *едноа̀ктен* книж., *еднобо̀йка* 'която е на един ръст (бой) с друга някоя' (Болград), *едновѐрец, едновѐрен, едновѐрка, едноврѐмски, едноврѐмешен, едногла̀в* диал. 'еднакъв', *едно·ла̀сен* '(за песен) с един глас', диал. 'сговорен', *едного̀дец* диал. 'едногодишно (добиче, дете)', *едного̀дка, едногоди̇:иен, едногра̀днина* 'едногражд' (Тетевен, Харманли), *едногра̀ж(д)* 'две и повече места на двама или на повече стопани, заградени с една обща ограда' (Трявна), *еднодво̀рнина* 'общ двор на няколко къщи' (Копривщица), *еднodèничета* 'деца, родени в един и същи ден' (Зайчар), *едноднѐвен, едноднѐвие, едноднѐвка, еднодо̀мен* книж. '(за растение) който има мъжки и женски цветове на един корен', *еднодръ̀вка, едноду̇шен, едноду̇шие, еднозѐмец, еднозѐмка, еднозна̀чен, едно̇имка, едно̇имец* (Софийско), *едно̇именен, еднокали̇брен, еднокопи̇тен, еднокра̀ец* 'земляк' (Харманли), *еднокра̀к, еднокра̀кия* 'дявол' (Ботевградско), срв. *еднонòгиот, еднокри̇л* (за врата, прозорец), *еднокра̀тен, еднокръ̀вен, еднокръ̀внина*, съб., диал. 'които са от един род', *еднокръ̀тнина* диал. съб. 'животни от едно котило, от един род', *едноли̇к, едноли̇кост, едноли̇чен, едномàн* 'непрекъснато, постоянно, редовно' (Врачанско, Ботевградско), 'заедно' (Казанлък), *едномѐсечен, едномѐсчета* диал. 'братя и сестри, родени през един месец в различни години', *едномину̇тен, едноми̇слен, едноми̇сленик, еднòдница* 'хранене един път на ден през пости' (от **еднодница*, съставено от *едно-* и *ден-*) (Вакарел, Ихтиманско), *еднòничим* 'едноднича' (Софийско, Кюстендилско), *еднòднича* диал. 'ям през пости само веднаж на ден', *еднонòг, еднонòгиот* 'дявол' (Прилеп), срв. *еднокра̀кия, еднообра̀зен, еднообра̀зие, едноòк, еднопа̀х* '(за човек или животно) на което единият тестикул не е в скротума, който има Cryptorchrismus' (Ботевград, Цариброд), *еднорѐд* диал. '(за цвят на цвете) рядък, не кичест', *еднорѐден, еднорòг, еднорòден, еднорòдност, едноръ̀к, едносѐлец, едносѐлка, едносри̇чен, едноста̀вен* 'който е съставен от една част' (СЗ), диал. 'еднакъв във всичките си части; непрестанен', *едноста̀ен, едноста̀йно* 'непрекъснато' (Доброславци, Софийско; Плевенско), *едностра̀нен, едностранчи̇в, едностранчи̇вост, едностру̇нен, едностръ̀к, едностъ̀рка тин-*

тя̀ва 'раст. синя тинтява, Gentiana pneumonathe' (Изт), *еднотòмен, едноу̀сто* диал. 'вълнен плат за долни бели дрехи, за навуща и др.', *едноутрòбен, едноу̀х, еднохрàнци* диал. '(за кучета) отгледани по едно време' (в нар. пес.), *едноцвѐтен, едноцѐвка* 'ловна пушка с една цев', *едночàсов.* — Срхр. *jèdan*, словен. *édən, éna, éno*, рус. *оди́н*, чеш., словаш., пол. *jeden*, горлуж. *jedyn, jena*, доллуж. *jaden, jana*. Праслав. **ad-inъ* и **ad-ьnъ*. Втората съставна част *-inъ, -ьnъ* 'друг', срв. *ин-ок, ино-странец* и др., е сродна с гот. *ains*, нем. *ein* 'един', ирланд. *óin, oen* 'някой', арм. *in* 'същият', стлат. *oinos* 'един', гр. *οἴνη* 'единица', вж. Berneker, SEW 1, 262, Vasmer REW 2, 255. Вл. Георгиев, Славистични студии, 1963, 10, извежда първата съставна част от праслав. **ad-* 'към, до, при', като редуването *a/je* обяснява чрез сандхи, характерно за балтославянски.

единàдесет, разг. **единàйсет, единàйсе,** диал. **единàесе** 'число и количество 11'; стб. ѥдинонадесѧтъ 'единадесети' (Супр.). — Произв.: *единàдесети, единàйс(е)ти, единàести.* — Срхр. *jедàнаест*, словен. *enájst, ednájst*, рус. *оди́ннадцать*, чеш. *jedenáct, jedenáctý*, пол. *jedenaście.* — Съставено от *един* + *на* + *десет* (вж.). — Калкирано в рум. *unsprezeci.*

Едирнѐ 'Одрин' в нар. пес. от Ивайловградско: *хабер ти доде от Стамбул града, от Стамбул града, Едирне село,* **Ȇдринȇ** в нар. пес. от Устово. — От тур. *Edirne*, а то заето от бълг. *Òдрин* (вж.), тук от местен падеж *(В) Одрине*, с метатеза *-дри-* > *-дир-* на турска почва, за разлика от втората форма.

едѝч 'овен водич' (Тетевен), вж. *водѝч.*

едлѝв 'ядлив', вж. *ям.*

еднàкъв, вж. *едѝн.*

едномàн 'неспирно, непрекъснато, постоянно' (Самоковско, Софийско, Ботевградско, Врачанско), 'заедно' (Казанлък). — От **едном*, твор. п. от *едѝн* (вж.) и *-ан*, запазено в срхр. *jèднôм, jèднôме* 'един път, веднъж, изведнъж'.

ѐдър 'голям по размери, крупен'; стб. ѩдръ, ѧдръ 'бърз, буен' (Мар., Асем. Син. пс., Син. тр., Супр.), ѩдрописьць 'бързописец', оуѩдрити 'бързам' (Син. пс.). — Произв.: *едра гран* 'дъб благун, Quercus conferta', *ѐдра шàрка* 'болест лещенка, Varicella; болест сипаница, Variola', *едрѐя, ѐдрост, едротà, едринà, едрѐц* диал. 'раст. пиперите, Polygonum amphibium'; *заедрѐя, заедря̀вам; наедрѐя, наедря̀вам; понаедрѐя, понаедря̀вам; едровлàкнест, едроглàв, едрозъ̀б (гребен), едрозъ̀рнест, едрокàпец* 'дъжд с едри капки' (Тиквеш), *едроклàс, едролѝст, едромля̀н, едроря̀зан, едросѐменен*; ЛИ *Едрѐ* (Софийско), *Ѐдрьо* (Казанлък), *Едрàна* (Петърч, Софийско), *Ѐдрена* (Буковец, Свогенско), *Едрѐнка* (Софийско, Свогенско; Доганово, Елинпелинско), *Едрѐнчо* (Драгоман), *Едрецов* (Старозагорско, Новозагорско, Казанлъшко; Русе), МИ *Едрѐва бàра* при Желѐн, *Едрѐва нѝва* при Церецел, Свогенско, *Едрѝн дол* при Варвара, Пазарджишко, *Ѐдрево* при Белица, Разложко, *Едрювци* при Кладара, Малкотърновско, р. *Едровица* в Калоферско. — Срхр. *jèдар* 'едър, здрав; стегнат (за стил)', словен. *jâdrn* 'бърз, подвижен, жив', рус. *ядрый* 'бърз', пол. *jędrny* 'здрав, силен', *jędrnieć* 'ставам силен'. — Сродно с гр. *ἁδρός* 'пълен, зрял, силен, плътен', *ἁδρύνω* 'докарвам до зрялост', вж. Vasmer, REW 3, 483 под. *ядрый*. Връзката с *ядрò* (вж.) не е много сигурна. Sławski 577, я приема и смята, че развоят на значението е

вървял по следния път: 'който има зърно, ядро' > 'приличен на ядро' > 'твърд, здрав', както нем. *kernig* 'зърнест; здрав, твърд, мощен' от *Kern* 'зърно, ядро'. В новобълг. развоят е отишъл още по-напред, като от 'бърз' > 'силен, як, здрав' се е развило значение 'голям по размери, едър'.

едю̀нч 'в заем, на заем' (Средни Родопи). — От тур. *ödünç* 'заем'.

еж 'таралеж' (Никополско; ЮЗ; Корова, Чепинско; Кукуш; Момчилградско; Неделино, Старцево, Маданско; Доган хисар, Дедеагашко). — Произв.: *ѐжа се, ѐжѐк* 'еж' (Виево, Кутела, Рудозем, Славеино, Смолянско; Давидково, Петково, Ардинско), *ѐже* 'таралеж; раст. бодлив кактус, Echinocactus horisothallonis' (Велес), срв. синонима му *таралежко; ежа главица* диал. 'раст. главица, Dactylis glomerata', *ѐжева глави̇чка, ежевка* 'раст. резавец, Sparganinm' (срв. рус. *ежеголовка*), *ѐжов* (*ежова отбрана*, воен.), *ежова трева* 'раст. разковниче' (Прилеп), *ѐжавици* 'тръпки по тялото, морници' (Делчево), *ежо̀вина, ежеви̇на* диал. 'ежеви бодили', *ѐжовина* 'кожа от еж' (Павелско, Хвойна, Асеновградско); *заѐжа се, заѐжвам се; наѐжа се, наѐжвам се; разѐжи се, разѐжва се* диал. '(за животно) разбесува се, разгонва се'; ЛИ *Ѐжов, Ѐжков* (Юнаците, Пазарджишко; София), *Ѐжин* (За̀вала, Брезнишко), МИ *Ѐжево*, село в Сярско, вр. при Батаия, Щипско, *Ежово* при Еникьой, Ксантийско, *Ѐжово усо̀е* при Лешница, Благоевградско, р. *Ежовица=Ежевица* в Годечко, *Ѐжовица* при Яворница и Каменица, Петричко, извор *Ежевица* при Драгоман. — Срхр. *jêж*, словен. *jéž*, рус. *ёж*, чеш., словаш., *jež*, пол. *jeż*, горлуж. *jěž*, доллуж. *jež*. — Сродно с лит. *ežỹs*, латв. *ezis*, ствиснем. *igil*, нем. *Igel*, арм. *ozni* 'еж', гр. *ἐχῖνος* 'еж', *ἔχις* 'змия'. — Заето в алб. *esh* (ок. Пръмет в Южна Албания) (Kristoforidi 97; Селищев, Слав. нас. 199) и арум. *eg*, мн. ч. *edzi*.

ѐжба, обикн. мн. **ѐжби** 'дребнави заядания, разправии'. — От *яжба* чрез преглас *ежба* от мн. ч. *ежби* от *яжби*, вж. *ям*.

еже- първа съставна част на сложни думи със значение 'всеки': *ежего̀ден, ежеднѐвен, ежемѐсечен, ежемину̀тен, ежеча̀сен*, от стб. ѥже 'което, що', среден род от относит. местоимение иже, ꙗже.

ежѐль 'естествена смърт' (Средни Родопи), 'самоубийство' в израза *струвам си ежѐлят* 'самоубивам се' (Странджа). — Вж. *еджел*, тук с *ж* от *дж* според особеностите на говора.

еза̀[1] 'болест', запазено в клетвата: *езата да го сполети!*, **енза̀** диал. 'рана, язва', **ѐнза** 'болест' (Странджа); стб. ꙗза, ѧза 'телесна слабост, болест, страдание' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав., Супр.). — Произв.: *едзав* 'покрит с рани' (17 в.), *ѐнзам* 'куцам' (Прилеп), *ѐндза* 'болест' (Кичево, Дебър; Благоевградско). — Срхр. *jȅза* 'тръпки по тялото', *jѐзив* 'ужасен, страшен, страхлив', словен. *jéza* 'гняв', рус. *ба̀ба Яга̀* 'вещица, магьосница', чеш. *jezinka* 'самодива; сърдлива, свадлива жена', пол. *jędza* 'вещица; свадлива жена'. — Праслав. **jęzā* от **(j)ęg-jā*, сродно с лит. *ìngis* 'ленивец', латв. *îgt, îgstu* 'чезна, линея', стнорд. *ekki* 'грижа, мъка', англосакс. *inca* 'въпрос, съмнение, грижа, раздор'.

еза[2] 'заряд на патрон', вж. *евза̀*.

еза̀[3] остар. истор. 'изборен член на общински съвет' (Странджа), **аза̀, ааза̀**. — Чрез тур. *âza* от араб. *aḍā'*, мн. ч. от *uḍw* 'телесен орган'.

езагòре 'отгоре' (Кетенлик, Ксантийско). — С втора част *горе* (вж.); образуването не е ясно.

èзаро, мн. èзара 'езеро' (Банско). — Произв.: *èзарѝ се* '(за вода) застоява се': *водата се езари, некѐ да вървѝ на нѝкъде* (Банско); *заезарѝла се* '(за вода) застояла се, завирила се; застоявам се, спирам се' (Банско). — От *èзеро*, с вторично *а* под влияние на крайното *-а* в мн. ч. *езерà* > *езарà* и от тук *èзара* под влияние на ед. ч. *èзаро*.

èзвек 'язовец' (Вълкосел, Гоцеделчевско). — Рус. *язвѐк, язвó, язвѝк*, словен. *jêzv, jêzev*, долнолуж. *jazw, jaz*. — От **ѝзв-ек*, с преглас *я* > *е*, срв. диал. *èло* 'ядене' от *ѝло*, *èсли* от *ѝсли*, с *-к* под влияние на типа *зàек — зàйци* срещу стб. **заѩць**, вж. *ѝзовец*.

èзгина 'мутафчийски уред, с който се разрънква козина' (Момино, Варненско). — Неясно.

езгѝчка 'ей сега' (Девинско). — От *ей)к(е)гѝчка*, съставено от *е, ей* (вж. *ей*) и *сегѝчка*, умал. от *сегà*.

ездà, èздя, ездàч, ЛИ **Ездимѝр,** вж. *яздà, ѝздя, яздàч*.

èзеро 'голяма вдлъбнатина, изпълнена с вода', 'много голям и силен извор на река' (Родопите), 'малък извор във водниста почва' (Етрополе), **èзер** 'карстов планински понор' (Осогово), **èзаро** (вж.); стб. ѥзеро, єзеро (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Сав., Супр., Ман. хр.), езер(ъ)ствовати 'образувам езеро, блато, стичам се във вид на езеро', калка от гр. *λιμνάζω* (Ман. хр.). — Произв.: *èзерен, èзере* 'езеро' (Долно Камарци, Пирдопско), в нар. пес. *Самовилско езере, èзерче*; МИ *Големѝо* и *Малѝо езер* на Витоша, *Èзер*, локва при Индже войвода, Грудовско, *Гòрнио Èзер* и *Дòлнио Èзер*, падини с дъждовна и снежна вода при Брезе, Свогенско, *Чуков езер*, с. в Сливнишко, *Езерет*, мочур при Витина, Маданско, *Èзерето*, пресъхнало езеро при Симеоновец и Семчиново, Пазарджишко, *Езерѐто* при Гореме, Санданско, *Езерец*, с. в Костурско, *Езерина*, мах. към Зли дол, Босилеградско, склон при Якутица, Велешко, студен извор при Жеравино, Кюстендилско, *Езерица* при Гурбановци, Кюстендилско, *Езерища, Езерище* често, *Езерник* — вр. при Църварица и Илия, Кюстендилско; връх в Рила, *Èзерница*, блато при Петрич, *Езерени*, с. в Преспанско, *Езерово*, старо име на Смолян (БДиал 2, 156), *Езеров дол* приток на Бели Вит, *Èзеровица* при Бъзовица, Кюстендилско, *Èзеровото*, водниста ливада при Елховец и Кокалич, Маданско, *Èзерската бàра* при Мàлорад, Белослатинско, *Езерски дол* при Вълкосел, Гоцеделчевско, *Езерце*, с. при Крушово, Прилепско, и езеро в Шар планина, *Езерчѐ*, м. при Чудинци, Кюстендилско, *Езерчѐто* при Невестино, Кюстендилско, при Чупетлово, Пернишко, и при Чукльово, Радомирско, *'Εζερού* 1348, с. в ок. Лариса (Тесалия), вероятно днес *Νεζερός*; *"Εζερος* (*εἰς τὴν λίμνην τοῦ 'Εζεροῦ*), ез. в Тесалия, 14 в., *Νεζερά*, долина в Ахая, *'Εζερός*, с. в Лакония (*τοῦ 'Εζεροῦ* у Константин Багренородни, 10 в.), *ὁ Μέγας 'Οζερός*, ез. край Янина в Южен Епир. — Срхр. *jѐзеро*, словен. *jezêro, jêzero, jêzer, jёzera* ж. р., рус. *óзеро*, диал. *òзер*, чеш. *jezero*, словаш. *jazero*, пол. *jezioro*, горлуж. *jezor-*, доллуж. *jazor*. От прaслав. **azera*, с форма на сандхи **jezera* от ие. **əg'hero*, сродно с *яз*, вж. Вл. Георгиев, Слав. студии 1963, 14, и ИИБЕз 11, 1964, 39. — Сродно с лит. *ãžeras, ẽžeras* 'езеро, блато', латв. *ęzęrs* 'езеро, воденичен вир', стпрус. *assaran* 'езеро', гр. *ἀχερούσια* 'блатисти води' (Хезихий), *'Αχέρων*, име на реки. — Заето в рум. *iézer* 'дълбоко езеро'.

ѐзи, ѐзика, ѐзикана 'аз' (Чепино). — С преглас от *яз, я̀зека, я̀зекана* (последните две и с редукция *е* > *и*), прейотувано от ***аз*** (вж.).

ѐзи 'този' (Кетенлик, Мустафчево, Ксантийско). — Вероятно от **ѐ(й)зи*, съставено от показателна частица *е* (вж. *ей*) и частица *-зи* в *тѐ-зи, дн-зи, та̀-зи* и др.

езѝк 'продълговат подвижен мускул в устата на човек и животни; говор', **язѝк** (Зап), **я̀зик** 'език; раст. арабски език' (Велес, Кавадарци), **ѐзик** 'език; раст. арабски език' (Охрид); стб. **ѩзыкъ, ѧзыкъ** 'език; глас; народ' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Макед. кирилски листи, Макед. глаг. листи, Сав., Супр., Зогр. листи), **ѧзыковластїє** 'народовластие, *ἐθναρχία*', **ѧзыконачалїє** 'народовластие' **ѧзыконачалникъ** 'управител' (Ман. хр.), **ѩзычьникъ** (Зогр., Мар., Асем., Сав.), **ѧзычникъ** (Ман. хр.), **иноѩзычьнъ** 'чуждоезичен', **иноѩзычьникъ** 'чужденец' (Супр.). — Произв.: ***ара̀бски езѝк*** 'кърмъзов кактус' (Гоце Делчев), ***ара̀бски ѐзик*** 'раст. Opuntia vulgaris' (Неготино) = ***ара̀бски я̀зик*** (Гоце Делчев, Дойран), ***бѝволски езѝк*** 'раст. волски език, Scolopendrium vulgare' (СИ), ***во̀лски езѝк*** име на няколко вида растения с дългнести листа: 'раст. Alkanna tinctoria; Anchusa officinalis; Scolopendrium vulgare', ***во̀лско езѝче*** диал. 'раст. Lycopsis orientalis', ***говѐжди езѝк*** диал. 'вид растение, чиято отвара пият за лекарство', ***елѐнски езѝк*** 'раст. волски език, Scolopendrium vulgare' (Ловеч, Търново, Г. Оряховица), ***елѐнен езѝк*** и ***елѐни езѝк*** 'раст. еленски език' (СИ), ***елѐнов язѝк*** 'раст. елени език', ***змѝйски езѝк*** диал. 'някакво растение', ***ку̀чи езѝк*** 'раст. лисича опашка, Echium', ***мага̀решки езѝк*** диал. 'раст. паче гнездо, Anchusa officinalis', ***свекъ̀рвин езѝк*** 'вид. кактус, Opuntia macrorrhiza' (Пловдив), 'раст. кърмъзов кактус, Opuntia coccinelifera' (София), ***езѝков, езико̀вен, езѝчен*** (мускул), 'бъбрив', ***езѝчка*** 'мъжец на гърлото' (Яковица, Дрангово, Момчилградско); ***езиковѐд*** (от рус. *языковѐд*), ***езиковѐдец, езиковѐдски, езикозна̀ние*** (от рус. *языкозна̀ние*). — Срхр. *jѐзик*, словен. *jêzik*, рус. *язык*, чеш., словаш. *jazyk*, пол. *język*, горлуж. *jazyk*, доллуж. *jězyk*. Праслав. **(j)ęzy-kъ* от по-старо **(j)ęzy*, разширено с *-къ*, както стб. **пламы** > нбълг. диал. *пла̀мик*, **камы** > стбълг. **камы-къ** > нбълг. диал. *ка̀мик* и др. Сродно със стпрус. *insuwis* '(анатомичен) език', лит. *liežùvis* (повлияно от *liẽžti* 'лижа'), стлат. *dingua*, лат. *lingua* (под влияние на *lingō* 'лижа'), гот. *tuggô* '(анатомичен) език', стнорд. *tunga*, ствиснем. *zunga*, нем. *Zunge* също, тохар. А *käntu*, вероятно и стинд. *jihvā́, jihū́*, авест. *hizvā, hizū*. Ранната балтославянска форма е била **dindźu-*, в която началното *d* е изчезнало по дисимилаторен път, срв. Sławski 580, който посочва лит. *ilgas* срещу праслав. **dļgъ* > *дълг*. Думата е изопачена вероятно по табуистични причини или поради това, че ѝ са приписвани митични качества. Според Meillet, Le slave commun² 515, значението 'народ' е от лат. *lingua* 'народ' и 'език'. От ие. **dn̥g'hū- : *dn̥g'hwā*.

езѝло, езѝлка 'дим, пушек' (Котел, Търново), срв. *ся̀зва се*, вж. *язѝлка*.

езѝчен, езѝчески 'идолопоклонски'; стб. **ѩзычьнъ, ѧзычънъ** 'идолопоклонски, езически' (Син. тр., Макед. глаг. листи, Супр.), **ѩзычьскъ** (Макед. глаг. листи). — Произв.: *езѝчник, езѝчничка, езѝчница, езѝчничество, езѝчество*. — Прил. от стб. **ѩзыкъ** 'народ', което е превод от гр *ἐθνικός* 'езически'.

езлъ̀к 'външна издадина на къща, еркер' (Брусен, Тетевенско), вж. *язлъ̀к*.

езуйт, езуйтин 'безскрупулен лицемер'; истор. 'монах от католишки орден, създаден през 16 в. да крепи папската власт в борбата и̂ срещу реформацията'. — Произв.: *езуйтски, езуйтщина, езуйтство.* — Чрез рус. и нем. или направо от нем. *Jesuite*, произв. от *Jesus* 'Исус (Христос)'.

ей междуметие за учудване: *ей че студ!*; частица за потвърждение, посочване: *ей сега*; частица за повикване и обаждане; **ейй** 'да, така' (Лилково, Ситово, Пловдивско); стб. ѥи 'да, наистина, точно тъй' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Клоц., Супр.). — Произв.: *ейсѐ* 'ей сега' (Велинградско, Девинско, Смолянско, Маданско), *ейсѐй, ейтѐй, ейнѐй* 'сто така' (Смолянско, Ардинско), *ейсака̀* 'така' (Доганхисар, Дедеагашко), *ейсаквдзикана* 'ето такова' (Исьорен, Ксантийско), *ейсютькав, ейтютькав, ейнютькав* 'толкова мъничък' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Проглед, Асеновградско), *ейту̀с, ейтю̀в* и *ейтю̀ва* 'ето тук' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско; Смолянско). — Срхр. *ѐја* 'да', словен. *ej* 'да, така', рус. *ей* 'наистина', чеш., пол. *ej*. — От *е* (вж. *ева, е*) и частица *и*, срв. лит. *eĩ* 'хей', нем., лат. *ei*, гр. *εἶα* 'хей', *οὑτοσί* и *οὗτος*.

ейла̀ 'дърво елха', МИ *Ейлѝте* при Раково, Кюстендилско. — От диал. *ехла.* (вж.), с *х* > *й*, както диал. *бѐйме* от *бѐхме*.

ейс! 'междуметие за подканване левият вол да върви надясно'. — Вж. *ъйс, ъс*.

ек[1], мн. **ековѐ** 'ехо, отглас, отзвук, отклик'. — Произв.: *еклѝв, еклѝвост, ѐкот, екотлѝв, екотлѝвост, йѐкоть* 'бучене, ехтене; ропот, недоволство' (Смолянско), *йѐкотевица* 'бучене' (Родопите), *ѐквам, ѐкна, ѐкнам* 'удрям жестоко' (Светиниколско), *ековѝт, ѐкнува* 'еква' (Самоков), *ѐкнува̀м* 'тръшвам нещо на земята' (Банско), *ѐцни* 'тръшна' (Банско); *изѐквам, изѐкна.* — Срхр. *jȅk* 'ехо', *jȅka* 'ек, ехо', словен. *jèk* 'ек', също *jȏk* 'плач', стчеш. *jek* 'оплакване', словаш. диал. *jäk, jak* 'врясък, крясък, шум, вик', пол. *jęk* 'ск, охканс'. Праслав. **jękъ*, вж. *еча̀*.

ек[2] разг. '1 при игра със зарове'. — Чрез тур. *yek* 'един' от перс. *yek* '1'.

ек[3] 'място, дето се срещат два съседни наплата' (Трънчовица, Никополско; Ряхово, Русенско; Ново село, Троянско), 'място, дето се срещат две съседни тухли, фуга' (Елена; Бабово, Русенско), 'става на кост' (Чирпан), 'слабинната област на тялото над ligamentum puparti' (Габрово). — От тур. *ek* 'добавка, наставка', начално 'място, дето се допират две части', срв. *еклѐме*.

ек' 'ей, брей' (Странджа). — Междуметие за повикване.

ѐкам, ѐкав, ѐкавец, вж. *я̀кам, я̀кав, я̀кавец*.

ѐквам, ѐкна, вж. *еча̀*.

ека̀тор 'мислена окръжност, която дели Земята на северно и южно полукълбо'. — Произв.: *ека̀торен, ека̀торски, екваториа̀лен* (чрез рус. *экваториа́льный* от нем. *äquatorial* < лат. *aequatorialis*). — Чрез рус. *эква́тор* и нем. *Äquator* от лат. *aequator*, произв. от *aequo* 'изравнявам, правя равни части'.

еквивалѐнт 'равностоен заместител'. — Произв.: *еквивалѐнтен, еквивалѐнтност.* — Чрез рус. *эквивале́нт* или нем. *Äquivalent* от лат. *aequivalens, aequivalentis*, прич. от *aequivaleo* 'равностоен съм'.

еквилибрѝст 'цирков артист, който пази равновесие при малка опора'. — Произв.: *еквилибрѝстика.* — Вероятно чрез фр. *équilibrist, équilibristique* от лат. *aequilibris* 'водоравен', съставено от *aequus* 'равен' и *libra* 'везни'.

екѐн, вж. *екѝн.*

екзàктен 'точен'. — Произв.: *екзàктност.* — Чрез фр. *exact* от лат. *exactus,* буквално 'свършен, завършен', произв. от *exigo* 'извършвам, свършвам'.

екзалтàция 'изблик на възторг', **екзалтѝрам (се).** — Чрез рус. или нем. от лат. *exaltatio* от гл. *ex-alto* 'извисявам', *altus* 'висок'.

ѐкзарх 'глава на независима източно-православна черква, по сан по-нисък от патриарх', остар. '(почетен) иконом на черква през Възраждането' (Изт).; стб. ѥксархъ, ексархъ (Йоан Екзарх), ѥкзархъ 16 в. (Изв. И-та за история 14—15, 325). — Произв.: *екзархàт* (Ботев, книжовно образуване като *банàт, патриархàт, деканàт* и др., заето вер. от рус. *экзархáт*), *екзàрхия* (от гр. ἐξαρχία), *екзархѝст* (възникнало на бълг. почва с наст. *-ист* от фр. *-iste*). — От гр. ἔξαρχος също.

екзекѝция 'изпълнение на заповед, обикн. на смъртно наказание', **екзекутѝвен** 'изпълнителен', **екзекутѝрам, екзекѝтор.** — Чрез рус. *экзекутѝвный, экзекýтор, экзекýция* и пол. от лат. *executivus, executor, executio.*

екзѐма мед. 'вид кожна болест, придружена обикн. със сърбеж и с поява на мехурчета'. — Чрез рус. *экзéма,* което вероятно е заето направо от сргр. ἔκζεμα, произв. от гр. ἐκ-ζέω 'вря, кипя'.

екземплѐр 'отделен брой от книга или от писмен текст'. — Чрез рус. *экземпля́р* и нем. *Exemplar* от лат. *exemplar* 'копие, препис; оригинал', произв. от *exemplum* 'пример, образец'.

екзòтика 'характерни черти на далечни страни'. — Произв.: *екзотѝчен, екзотѝчност, екзотѝчески.* — Чрез фр. *exotique* 'екзотичен, екзотика' и лат. *exoticus* от гр. ἐξωτικός 'екзотичен, чуждоземен', произв. от ἔξω 'навън, извън'; начално значение 'който е от външни, далечни страни'.

екѝмин остар., нар. 'лекар', вж. *хекѝмин.*

екѝн 'посеви; зърнени храни' (СИ), **екѐн** (Чепино). — От тур. *ekin* също.

екѝп 'спортен отбор; облекло за спорт, туризъм и др.'. — Произв.: *екѝпен, екипѝрам, екипиròвка, екипàж* (от фр. *équipage*). — От фр. *équipe* също, заето от герм. *skip-* 'кораб' като морски термин, срв. нем. *Schiff,* англ. *ship* 'кораб'.

еклемѐ 'наставена част на дреха' (Тетевен; Ардинско, Смолянско, Асеновградско, Маданско, Девинско). — От тур. *ekleme* от гл. *eklemek* 'съединявам', срв. **ек³**.

еклемѝя 'климия на кола' (Търновско). — Вж. *климѝя.*

екмà 'болест по венците в устата', вж. *якмà.*

ѐкна¹ диал. 'искам до досада нещо от някого; заеквам'. — От частица *ек* при заекване; за образуването срв. *вѝ-кам / викна, ò-кам / охна, òх-кам / охна.*

ѐкна², вж. *ечà.*

еконòм, еконòмия, вж. *иконòм, иконòмия.*

екрàн¹ 'платно, на което се прожектира филм'. — Произв.: *екрàнен, екранизѝрам, екранизàция.* — От фр. *écran* също, заето вероятно от германски, срв. сргорнем. *schranc* 'решетка, ограда'.

екра̀н² диал. 'връстник; еднакъв, подобен'. — Прегласно от **якран*, а то прейотувано от *акран*, заето чрез тур. *akran* също, от араб. *aqrān* 'еднакви, равни', мн. ч. от *qirn*.

екс 'на един дъх (за пиене)'. — Чрез нем. *ex* от лат. *ex* 'из, от'.

ѐксам 'пожелавам здраве и благополучие на именник' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско). — Произв.: *ѐксар* 'който екса' (Смолянско, Асеновградско, Златоград). — От аориста на гр. *εὔχομαι* 'пожелавам'.

екселба̀нти, акселба̀нти 'презраменни шнурове у щабни офицери, адютанти и др.'. — Чрез рус. *аксельба́нты*, вж. Б. Цонев, сб. Медведев 1922, 40, от нем. *Achselband*, съставено от *Achsel* 'рамо' и *Band* 'връзка, шнур'.

ексѐр 'гвоздей, пирон' (Странджа, Хасковско, Софийско, Самоковско), 'цигански кован гвоздей' (Странджа). — От тур. диал. *ekser* 'кова̀н железен пирон'.

екси̇к разг., нар. '(при мерене) по-малко от определеното тегло'. — Произв.: *екси̇чим* 'давам ексик' (Софийско), *ексиклъ̀к* 'по-малко количество' (Странджа). — От тур. *eksik* 'недостиг; недостатъчен; по-малко, най-малко'.

ексилди̇свам, ексилди̇ша диал. 'давам, меря по-малко, ексик', **екселди̇сувам, екселди̇шем** (Самоков). — Втората форма с асимилация *ексил-* > *ексел-* от аористната основа *eksildi* и *-с-* от гръцки аорист, от *eksil-mek* 'намалявам се'.

екскава̀тор техн. 'машина, с която се копае и изхвърля пръст'. — Произв.: *екскава̀торен*. — Чрез рус. *экскава́тор* и нем. *Exkavator* от англ. *excavator*, книжовно образуване от лат. *ex-cavo* 'издълбавам', от *cavus* 'кух, издълбан'.

екску̀рзия 'излет (за развлечение)'. — Произв.: *екскурзио̇нен, екскурзиа̀нт* 'турист, излетник' (от нем. *Exkursiant*), *екскурзиа̀нтка*. — Чрез нем. *Excursion* от лат. *excursio* 'пътуване, излизане'; срв. от същия произход *курс*.

експа̀нзия 'агресивна политика за политическо и стопанско влияние'. — Произв.: *експанзи̇вен, експанзи̇вност*. — Чрез нем. *Expansion* (или фр. *expansion*) от средновек. лат. *expansio*, произв. от гл. *expando* 'разпростирам'.

експеди̇рам 'изпращам (писма, колети)', **експеди̇ция, експеди̇тор**. — Вероятно чрез рус. от нем. *expedieren, Expedition, Expeditor* от лат. *expedio* 'приготвям, уреждам', *expeditio* 'поход, експедиция'.

експедити̇вен 'който бързо и лесно се справя с работата си'. — Произв.: *експедити̇вност*. — От фр. *expéditif*, произв. от гл. *expédier* 'изпращам', от един произход с *експеди̇рам*.

експеримѐнт книж. '(научен) опит'. — Произв.: *експериментàлен* (от нем. *experimental*), *експериментàлност*. — Чрез нем. *Experiment* от лат. *experimentum* 'опит'.

експѐрт 'вещо лице; опитен в нещо'. — Произв.: *експѐртен, експерти̇за* (от нем. *Expertise*). — Чрез рус. или нем. *expert* също, от лат. *expertus*, прич. от гл. *experior* 'правя опит, узнавам по опит'.

експлоати̇рам 'извличам облаги', **експлоата̀ция, експлоата̀тор**. — Произв.: *експлоатацио̇нен, експлоата̀торка, експлоата̀торски, експлоата̀торство*. — Чрез рус. *эксплуата́ция, эксплуата́тор* (образувано на руска почва от фр. *exploiteur*), *эксплуати́ровать, эксплуати́рую* от фр. *exploitation, exploiter*.

експлодѝрам 'избухвам', **експло̀зия** (от фр. *explosion*, заето от лат. *explosio*), **експлозѝв** 'взрив'. — Произв.: *експлозѝвен, експлозѝвност.* — Чрез фр. *exploser*, нем. *explodieren*, от лат. *explōdo* 'изхвърлям с шум'.

експо̀рт 'износ'. — Произв.: *експо̀ртен.* — Чрез рус. или нем. *Export* от лат. *exporto* 'изнасям'.

ѐкспрес 'бърз (международен) влак'. — Произв.: *ѐкспресен.* — Чрез фр. *express* от англ. *express*, начално 'специален (влак)', заето от фр. *exprès* 'изричен, нарочен', а то от лат. *expressus*, прич. от *exprimo* 'изстисквам, изтръгвам'.

експресѝвен 'изразителен, ясен, отчетлив'. — Произв.: *експресѝвност.* — От фр. *expressif* също, произв. от *exprès* 'нарочен, ясен', вж. *ѐкспрес.*

експресионѝзъм 'вид насока, школа в изкуството', **експресионѝст.** — Произв.: *експресионистѝчен* (от фр. *expressionistique*), *експресионистѝчески.* — От фр. *expressionisme, expressioniste* също, произв. от *expression* 'израз, изражание'.

експроприа̀ция, експроприѝрам 'отнемам собственост'. — Чрез рус. от фр., книжовно образуване от лат. *ex* 'из' и *proprius* 'собствен'.

екста̀з 'буен възторг'. — Чрез фр. *extase* и лат. *extasis* от гр. *ἔκστασις* 'възторг, изстъп, изумление'.

екстернѝрам 'изселвам, изгонвам, интернирам'. — Книжовна заемка от лат. *externus* 'външен'.

ѐкстра прил. неизм. 'най-добро; качествен', нареч. разг. 'много добре'. — Произв.: *ѐкстрен* 'извънреден'. — Чрез нем. *extra* или фр. *extra* < *extraordinaire* от лат. *extrā* 'извън, отвън'.

екстра̀кт 'нещо, извлечено по механичен начин'. — Чрез рус. или нем. от лат. *extractus* 'извлечен'.

ексцентрѝк 'чудак', **ексцентрѝчен.** — Чрез рус. от лат. *excentricus.*

екта̀ш, аякташ диал. 'спътник'. — От тур. *ayaktaş* 'спътник', съставено от *ayak* 'крак' и *taş* = *daş*, частица за асоциативност, срв. *ад-да̀ш, йол-даш, кар-да̀ш* и др.

ектѐрисувам, ектѐришем 'тръшвам, повалям на земята противника си при борба' (Самоков). — Вероятно от **екатерисувам* от гр. аорист. *ἐκατέρισ-* на гл. *κατεϱύω* 'спущам във водата (плавателен съд)'. Вж. и *докатерѝсвам.*

ектѝсвам, ектѝсам 'наранявам, разнебитвам' (Странджа). — Прегласено от *яктисвам*, а то от аористната основа *aktı-* на тур. *ak-mak* 'разорявам, разсипвам'.

ел 'щом (като)' (Радомирско). — От *ели*, срв. срхр. *jȅl', jeli.*

ела̀[1] 'иглолистно дърво с дълги изправени шишарки, Abies alba' (Софийско, Кюстендилско, Самоковско, Ихтиманско, Търновско). — Произв.: *бя̀ла ела̀* 'елха, Alnus glutinosa' (Търновско), 'смърч, Picea excelsa' (Доспатско), *бѐла ела̀* 'Abies alba' (Баня, Чепинско; М. Църква, Самоковско; Габровец, Ихтиманско), *во̀дна ела̀* диал. 'елша, Alnus', *червѐна ела̀* 'смърч, Picea excelsa' (Костенец, Ихтиманско), *чѐрна ела̀* 'Abies alba' (Сатовча, Гоцеделчевско), диал. 'елха, Alnus glutinosa', 'смърч, Picea excelsa' (Габровец, Ихтиманско), 'бяла елха, Alnus incana' (Търновско), *ѐле* съб. (Смолянско, Ардинско, Маданско, Девинско), *ело̀в, ела̀к*

'борова гора' (Тетевенско) = *ело̀к* (Смолянско, Широколъшко, Асеновградско), *ела̀чка* 'раст. елха, елша' (Н. село, Троянско), *елѝка* диал. 'раст. ела' (за наст. *-ика* срв. *бор-ѝка, дъб-ѝка, яс-ѝка* и др.); МИ *Елѝка* при Г. Любата и Църнощица, Босилеградско, *Ело бърдо* при Абланица, Гоцеделчевско, *"Ελια* с. в ок. Коница (Епир), *Ела̀ша* при Правец, Ботевградско (за *-аш* срв. *бук-а̀ш, малин-а̀ш* и др.), *Ела̀* при Дукат и Г. Тлъмино, Кюстендилско, при Заножене, Берковско, при Петрово, Мелнишко, *Чьо̀рната ела̀* при Стойките, Девинско, *Ела̀та* при Елешница, Банско; Косово и Яворово, Пловдивско; Ма̀джаре, Самоковско, *Елѝка* при Църнощица и Гор. Любата, Босилеградско, *Елѝков ка̀мен* при Рудозем, *Елѝч* при Пенкьовци, Трънско, *Еличѐ* при Еловица, Трънско. *Еличин чукар* при Къшлѐ, Трънско, *Ела̀к* при Ярловци, Трънско, *Ела̀ка* при Княжева поляна, Ломско, *Ела̀ко* при Добърчин, Свогенско и Бойчиновци, Михайловградско, *Ела̀кът* при Топлеш, Габровско и при Троян, *Ела̀кат* при Бачково, Асеновградско, *Ело̀кът* при Ситово, Пловдивско, *Еля̀ка* при Динково, Ломско, *Ела̀чкото дерѐ* при Ветрен дол, Пазарджишко, *Ела̀чов дол* в Калоферско, *Ела̀човец* при Топлеш, Габровско, *Ела̀ша* при Правец, Ботевградско (за наст. срв. *бук-а̀ш, габр-а̀ш*), *Ела̀шка рѐка* приток на Църна в Нидже пл., *Ело̀ва ва̀да* при Варвара, Пазарджишко, *Елово* с. в Леринско, *"Ελοβα*, с. в Евритания, *Еловец* при Бяла река, Севлиевско и село във Велешко, *Еловяне* с. в Тетовско, *Ело̀вица* често, *Ело̀вщица* р. в Севлиевско, *Елска река* във Влахина планина. — Срхр. *jéla*, словен. *jȅla, jȩ̑l*, рус. *ель* 'смърч, Pinus picea', чеш. *jedle*, словаш. *jedľa*, пол. *jodła*, горлуж. *jědla*, доллуж. *jedła*. Праслав. **edlā, *edlь*. — Сродно със стпрус. *addle* (от *edle*), лит. *ẽglė* (от **edlē*), латв. *egle* 'бор', лат. *ebulus, ebulum* 'бъз' (с отглас), галски *od-ocos* 'бъз'.

ела̀², **ела̀те** 'дойдѝ, дойдѐте', **ѐла, ѐлате, я̀ла, я̀лате** (Зап), **ел, ѐлай, ѐлте, ѐлайте** (Бесвина, Леринско), от 1432 г. у Седмоградски българи (К. Мирчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 24; ИИБЕз 1, 1952, 232—233). — Произв.: *поѐла̀, поѐла̀те* диал. — От нгр. *ἔλα, ἐλᾶτε*, също; заето в сръб. диал. *ѐла*, алб. *eja, ejani*, арум. *éla*, мн. ч. *ilaț*. — Диалектното *я̀ла* от *я̀ ела*.

ѐлав остар. диал., същ. 'олово, калай; куршум': *върти се, свива се като елав*, 'калай' (1870, Васил Берон), **ѐлаво** 'олово' (Странджа), **ѐлав** остар. диал., прил. 'оловен': *елави подкови*; стб. ѥлово (Ман. хр.), ѥловѣлъ 1330 (Синаксар). — Произв.: *ѐлавец* диал., остар. 'орех, чиито ядки са извадени и черупката е напълнена с глина, за да се лучи с него при детска игра на орехи' (вероятно изпърво е бил пълнен с олово и е служел за други цели). — От стб. ѥлово, с *е* както при диал. *едва̀ / одва̀* и под., вж. Вл. Георгиев, Слав. студии 1963, 10, и с *-а-* по *сплав* или от акави диалекти (в Родопите), вж. *олово*.

ела̀ден 'изцапан с дървено масло; жълтозелен' (Странджа). — Прил. от **елад*, заето от гр. *(ἐ)λάδι(ν) < ἐλάδι(ον)* 'маслина', умал. от *ἐλάα < ἐλαία*.

ела̀к¹ диал. 'елова гора', вж. *ела̀¹*.

ела̀к² 'каменно коритце, в което хранят или поят домашни животни; трап, яма' (Раданово, Търновско; Ряхово, Русенско). — Произв.: *ела̀шник* 'каменно корито, от което кокошки пият вода' (Гарван, Силистренско). — От тур. *yalak* 'водопойно корито, корито' от *yalamak* 'ближа, облизвам'.

ела̀к³ 'късове неостригана вълна на овца или овен' (Врачанско). — От *ялък* 'кърпа (за глава) с ресни по краищата' от тур. *yağlık* също, с преглас *я > е* и промяна *ъ > а* подведена по аналогия на *ж > а*, характерно за говора. Българ-

ското значение е възникнало на българска почва, понеже неостриганите влакна на овцата висят като ресни на кърпа. Или от тур. *yağlı* 'мазен', понеже нестриганата вълна е мазна.

еластѝчен 'разтеглив; гъвкав'. — Произв.: *еластѝчност*. — Чрез фр. *élastique* и лат. *elasticus* от гр. ἐλαστικός, произв. от гр. ἐλαύνω 'движа се, вървя'.

елбасанска таен зидарски говор 'сол' (Подгорци, Стружко). — По името на гр. *Елбаса̀н* в Албания.

ѐлбете 'разбира се, то се знае' (Самоков), диал. **хелебѐте, хелбѐтя**. — Чрез тур. *elbette, elbet* също, от араб. *älbättä, älbätt*. За *х-* срв. диал. *хат* < *ат*, *хамба̀р* < *амба̀р*, *хаста̀р* < *аста̀р*.

елва̀н диал. 'боя; начин на боядисване'. — Чрез тур. *elvan* 'цветове, шарки; разноцветен, многоцветен' от араб.

ѐлда 'вид едногодишно тревисто културно растение, чиито зърна мелят за брашно, Polygonum fagopyrum', **йѐлда** (Трънско), диал. **хѐлда**. — Произв.: *ѐлдов*; МИ: *Елда* при Рашка Гращица, Кюстендилско, *Елдата* при Ново село и *Елдище* при Уши, Кюстендилско. — Срхр. *хајда* 'елда', *хêлда; хѐљда, хѐлдопита* 'пита от елдово брашно', *хелдован* 'елдов'. — Според R. B e r n a r d, Балк. език., IX/2, 1965, 85—86, както и срхр. *хељда, хелда* (от 18 в. насам), *ељда, елда* и алб. *eljd*, са от тур. *helda* 'frumentum sarracinicum, Heidekorn', може би от перс., срв. перс. *halda* 'frumentum sarracinicum'; М л а д е н о в, ЕтР 161, свързва с *елимец, лимец* и гр. ἔλυμος 'просо', ὄλυρα 'лимец', което не е убедително поради строежа на думата.

ѐле 'но, ама' (пред отрицание) (Банско), **еле, ѐля** диал., **ѐле да̀** 'само да' (обикн. при закана), 'най-после, след това' (Странджа, Самоков), **елѐ** 'нали' (Банско, Благоевградско, Царевоселско), 'ех че' (при учудване и възторг) (Банско); стб. **ѥлѣ** 'едва' (Зогр., Мар., Асем., Сав.), **ѥли** 'колко' (Зогр., Супр.), **ѥлико, ѥликоже** (Зогр., Мар., Асем., Супр. и др.). — Срхр. *ѐле* 'но', *ле, љѐ* усилвателна частица при отрицание, словен. *lȅ* 'само', рус. *éле* 'едва', чеш. *le* 'но, ама, само', стпол. *le* 'само'. — Сродно с латв. *-le* в *nu-le* 'току-що, едва, ей сега', *je le* 'все пак, поне', образувани от ие. относително мест. **jo-* в стб. **и-же** или от ие. **ed-* в *ед-ин*. — Заето в гр. ἔλε 'τέλος πάντων' в израз ἔλε ἦρτες 'τέλος πάντων ἦλθες', вж. V a s m e r, Festschrift Kretschmer 1926, 277.

ел'ѐ 'виме' (Ситово, Пловдивско). — Произв.: *еледѝсам, еледѝша, еледѝсвам* 'преглеждам виме на овца, за да видя дали е навременила да се агни' (Средни Родопи). — Вероятно тур., срв. диал. *yele-mek* 'кастря, чистя', вж. и *елѝм*.

елева̀тор техн. 'уред за издигане и пренасяне на тежести'. — Произв.: *елева̀торен*.—Чрез нем. *Elevator* от лат. *elevator* 'който издига'. Съвременно значение добива в западна Европа в началото на 19 век.

елега̀нтен 'изискан по вкус'. — Произв.: *елега̀нтност*. — Чрез фр. *élégant*, от лат. *elegans, elegantis* 'който е с изискан вкус, изящен'.

елѐгия 'лирично стихотворение, което изразява тъга'. — Произв.: *елегѝчен, елегѝчност, елегѝчески*. — Чрез рус. *элéгия, элегѝческий*, нем. *Elegie* и лат. *elegīa* от гр. ἐλεγεία (ᾠδή) 'тъжовна (песен)'.

елѐй църк. 'дървено масло'; стб. **ѥлеи** (Остром.). — От гр. ἔλαιον също.

елѐк нар. 'къса връхна дреха без ръкави'. — Произв.: *елѐче, елечѐ* (Зап), *елѐчка* 'овчарски елек' (Гулица, Варненско), 'къса дрешка без ръкави' (Златоград). — От тур. *yelek* също.

елѐкия, йелѐкия 'пари за извършена работа' (Врачанско). — От **елакия*, тур. *el hakı*, букв. 'ръчни пари, за изработено на ръка', с асимилация *е-а* > *е-е*.

електриджѝя нар., разг. 'инкасатор по електроенергия; електротехник'. — От *електро-* (вж.) и *-иджия*, с *и* вероятно по *електрѝка*.

електрѝка нар. 'електричество; електрическо осветление'. — Произв.: *електричàр, електричàрски*. — От основа *електро-* (вж.) и *-ика*.

електрѝчески, електрѝчество 'вид енергия с определена атомна структура и специфични прояви'. — Чрез рус. *электрѝчество, электрѝческий*, нем. *Elektrizität, elektrisch* или фр. *électricité, électrique* от лат. *ēlectricus*, заето от гр. *ἤλεκτρον* 'сплав от злато и сребро; кехлибар', в европ. езици 'електрон'.

елѐктро-, първа съставна част на сложни думи със значение 'електрически', напр.: *елѐктродвигàтел, елѐктроенѐргия, елѐктроинженѐр, електролѝза, електромагнѝт, електромѐр, електромотòр, електропровòд, електроскòп, електростàнция, елѐктроцентрàла* и др., заети по културен път от европейските езици.

елекчѝя остар. 'общ. работник в керемидарница' (Риш, Преславско). — От тур. *aylıkçı* 'работник с месечна заплата', произв. от *aylık* 'месечна заплата', *ay* 'месец'.

елѐм 'мотовилка' (Кюстендил), **елѐмия** (Прилеп, Велес; Тетовско). — От тур. диал. *eleme, elemya* 'въртележка за навиване на прежда' (SDD 522).

елемѐнт 'първична съставка на нещо'. — Произв.: *елементàрен* (чрез рус. *элементáрный* и нем. *elementar* от лат. *elementarius*), *елементàрност*. — Чрез рус. *элемéнт* и нем. *Element* от лат. *elementum*.

елѐмче 'жълта метална висулка за украса на венец' (Камено поле, Врачанско). — Умал. от **елем*, срв. *елѐм*.

елѐн 'горски бозайник с разклонени рога, Cervus elaphus'; стб. ѥлєнъ (Син. пс., Супр.), єлєнъ (Супр.), єлєнь (Ман. хр.), ѥлєнь 'еленов' (Супр.), єлєнїи 'еленов' (Ман. хр.). — Произв.: *елѐнов, елѐнски, елѐнски езѝк* (Ловеч, Търново), *елѐнов езѝк* = *елѐнен езѝк* 'раст. волски език, Scolopendrium vulgare', *елѐнко* диал., поет. 'елен'; МИ *Елѐнград* в Годечко, *Елѐнището* при Фролош, Станкедим., *Елѐнов дол* с. в Свогенско, *Елѐновски дол* при Елисейна, Врачанско, *Елѐнски кàмен* при Д. Рудозем, *Елѐнски дол* при Девин, при Мирково, Пирдопско, *Елѐнски езерà* в Рила, *Еленàрник* при Докьовци и Дълга лука, Трънско, *Елѐня бàра* при Мало Бучино, Пернишко, *Елѐна скалà* при Гор. Сушица, Благоевградско (от **Еленја*). — Срхр. *jѐлён*, словен. *jélen*, рус. *олéнь*, диал. *óлень*, чеш. *jelen*, словаш. *jeleň*, пол., горлуж. и доллуж. *jeleń*. — Сродно със стлит. *ellenis*, лит. *élnis, álnis*, латв. *al̃nis*, кимр. *elain* 'сърна', ирл. *elit* 'сърна', гр. *ἐλλός* (от **elnós*) 'млад елен', *ἔλαφος* 'елен', арм. *eln* 'елен', свързва се със ствиснем. *ëlo, ëlawêr* 'светлокафяв, жълт'. За фонетичната страна вж. Вл. Г е о р г и е в, Славистични студии 1963, 12 сл.; срв. и *алнѐ*.

еленджѐ, еленжѐ 'забавление, занимавка' (Родопите), **елендѝсвам, елендѝсувам** 'прекарвам си забавно времето' (Смолянско). — От тур. *eğlence, eğlenmek* също. Вж. *еглендѝсвам, егленджѐ*.

ѐлене 'непокръстени хора и народи' (Смолянско), **ѐленье** 'митични праисторически исполини' (Странджа), **ѐлинин** 'езичник' (Дамаскини). — Произв.: *ѐленцки*: *ѐленцко грòбье* (Странджа). — От *ѐлин* (вж.); за промяната на значението срв. *погàнец, латѝни*.

елѐнски (месец) 'месец май' (Хасковско). — По празника Св. Константин и Елена през месеца, празнуван и против градушка, вж. Й. Заимов, ИИБЕз 3, 1954, 120.

елѐсница диал. 'вид кисела ябълка', само в нар. пес.: *две момчета за ябълка,/ барем да е и ябълка, / ами и тя елесница.* — От примера се вижда, че началното *е-* в *елесница* е от гл. *е*: *ами и тя е лесница.* Името е произв. от *лес* (вж.), стб. **лѣсъ** 'гора'; начално значение 'горска (дива) ябълка'.

елетрѝкав 'син, със слаба отсянка на зелен' (Доброславци, Софийско). — От *електрѝкав*, произв. от *електрѝка* 'електричество' поради цвета на електрическа искра.

ѐле-феле 'горе-долу, криво-ляво' (Банско). — Вж. *хеле* и *фела*.

Елехчà старо име на: 1) с. Тракиец, Хасковско; 2) с. Старцево, Маданско. — Турска форма на бълг. **Елешица, *Елешец* > **Елешча*, с бълг. *шч* > *хч* в говора; за основата срв. МИ *Елеш* при Луково, Свогенско, *Елешка* = *Елешка река* в Прилепско, *Елешѐто* при Ярлово, Самоковско, *Елешката* при Берсин, Кюстендилско, *Елешиците* при Брягово, Първомайско, *Елешака* при Трудовец, Ботевградско, произв. от *елхà* (вж.).

елѐшка[1] 'раст. елша' (Босилиградско). — МИ *Елѐшки* при Бистрица, Кюстендилско. — От **ельх-ькā*, стб. **ѥльха*, вж. *елхà*.

елѐшка[2], **елѐшница** 'риба лешинка, лешка, Phoxinus lacois'. — Може би от един произход с рус. *елѐц* 'вид бяла риба, Cyprinus leuciscus', чеш. и стпол. *jelec*, доллуж. *jalica*, които Vasmer, REW 1, 395, свързва с лат. *albus* 'бял', *лебед* и др. Младенов, ЕтР 161, обяснява с гр. *ἀλέομαι* 'избягвам, боя се' и съпоставя с нем. *Elritze* 'риба елешка', чието име обаче се извежда от името на елхата, нем. *Erle*, вж. Kluge-Götze 163, и се съпоставя с унг. *egri* 'риба елешка', произв. от *eger, éger* 'елха'. Същия произход има и бълг. *елешка*, произв. от **елешка* 'дърво елша, елха' (вж. *елешка*[1]).

Елѐшница, име на много географски обекти — реки, селища, местности. — Сръб. *Јелашница*, пол. *Oleśnica*, луж. *Wolešnica*, моравски *Olešnice*. — Произв. от **Ельхьница*, от **ельха* 'елха, Alnus', или **ельша* и *-ьница*, вж. *елхà, ѐлша*.

елѝ диал. 'нали; или' (Самоков), диал. 'но, обаче'. — Съставено от *е* и *ли*.

Елѝ дерѐ в Първомайско, Казанлъшко, Благоевградско и Гюмюрджинско. — От тур. *yelli* 'ветровит', срв. бълг. *Вѐтрен, Вѐтрен дол*.

елѝзия езикозн. 'изпущане на гласна в дума'. — Чрез нем. *Elision* или фр. *élision* от лат. *elisio*, произв. от гл. *ēlīdo, elīsī* 'изтиквам, изтласквам'.

ѐлилига 'детска игра жумичка' (Градище, Севлиевско). — Неясно, срв. тур. *el* 'ръка', *il* 'страна, област, място'.

еликсѝр 'чудотворно вълшебно питие; много хубаво питие'. — Чрез нем. *Elixir* или фр. *élixir* от араб. *al-iksir* 'вид магичен философски или медицински камък', което се смята за заето от гр. *ξηρίον* 'вид сух цяр', произв. от *ξηρός* 'сух'.

елѝм 'виме' (Копривец, Беленско). — Неясно, срв. *ел'ѐ*.

елимѐ, елемѐ диал. 'едри хубави стафиди'. — Неясно.

елимѐц диал. 'вид жито, лимец'. — От гр. *ἔλυμος* 'просо', с бълг. наст. *-ец*, вж. *лимѐц*.

елиминѝрам 'отстранявам, изключвам'. — Чрез фр. *éliminer* от лат, *ēlīmino* 'изнасям (навън); изгонвам', произв. от *limen* 'праг'.

ѐлин 'грък'; стб. **єлннъ** 'езичник' (Зогр., Мар., Асем., Супр., Ман. хр.), **єлнньскъ** (Зогр., Мар., Асем., Сав., Супр., Макед. кир. листи), **єлннъскъ** (Ман. хр.), **єлннꙑнн** 'гъркиня' (Супр.). — Произв.: *ѐлински, елинѝст* книж. 'специалист по старогръцки език и литература'. — От гр. *ἕλλην*; срв. *ѐлене*, арум., алб. *elin* 'езичник'.

елѝнка 'вид едра жълта ябълка, която узрява след Петровден' (Брусен, Тетевенско). — От първата част на народния празник *Илинден*; за начина на образуването срв. *петрòвка* (ябълка), цветя *гергьòвче, димѝтровче, богорòдиче* и др.

ѐлипса мат. 'продълговата окръжност', езикозн. 'изпущане на част от изречение, която се подразбира'. — Произв.: *елипсовѝден, елипсовѝдност*. — Чрез нем. *Ellipse* или фр. *ellipse* от гр. *ἔλλειψις* също, начално значение 'фигура, предмет, на който липсва една част, нещо непълно, липса', произв. от гл. *λείπω* 'липсвам', срв. *лѝпса* от същия произход.

елиптѝчен науч. 'непълен, не цял'. — Чрез фр. *elliptique* от лат. *ellipticus*, създадено по книжовен път от гр. *ἔλλειψις*, вж. *ѐлипса*.

елѝт книж. 'отбрана част от едно общество'. — Произв.: *елѝтен*. — От фр. *élit* също, по произход старо минало прич. от гл. *élire* 'избирам', начално значение 'това, което е избрано'.

елишѝк 'намеса, дял, част' (Родопите). — Тур. от *alış* 'вземане'.

елѝя, вж. *ялѝя*.

елкѐн диал., остар. 'корабно платно' (Изт), 'детско хвърчило' (Самоков). — Произв.: *елкѐнен* 'направен от ютено платно' (Странджа).—От тур. *yelken* също.

елмàз, алмàз нар. 'диамант; диамант за рязане на стъкло'. — Произв.: *елмàзен*. — Чрез тур. *elmas* също, араб. *ălmās* от гр. *ἀδάμας*, с неясен произход, вж. F r i s k, GretWb. 1, 19; за възможна връзка с *диамàнт* вж. B l o c h et W a r t b u r g 15.

ѐло и **йѐло** 'ястие' (Велес), вж. *яло, ям*.

елов-, вж. *ялов-*.

Елòмера, Елòмерски дол при Поибрене, Панагюрско. — От **Яромърја*, прил. от изч. ЛИ **Яро-мѣрь*, с преглас *я > е*, срв. диал. *ейцѐ < яйцѐ, ес* 'аз'

от *яс* (яз), дисимилация на плавните *р—р* > *л—р* и затвърдяване на крайното *р*; за името и строежа срв. чеш. МИ *Jaroměř*, сръб. МИ *Елемир*.

ѐлошник 'вятър, който вее около Охридското езеро'. — Неясно.

елпа таен зидарски говор 'ечемик' (Брацигово, Пещерско). — От алб. *elp*, с член *elb-i* също, за което G. Meyer, AlbetWb. 94, допуща, че е заето от гр. *ἄλφι, ἄλφιτον* 'ечемик'.

елпалашъ 'памук, с който калайджиите разтриват калая по съдовете' (Ряхово, Русенско). — Вероятно турско.

елпезѐ 'връзка сушен тютюн' (Провадийско), рядко 'ветрило'. — От тур. *yelpaze* също, начално 'ветрило', съставено от тур. *yel* 'вятър' и перс. *paze*.

елскà сол диал. 'морска сол, овча сол'. — Неясно.

ѐлташ 'вид калайджийско чукче' (Ряхово, Русенско). — Тур. *el* 'ръка' и *taş* 'камък'.

Ѐл тепѐ, връх в Пирин, сега Вихрен. — От тур. *yel tepe* 'ветрен връх'.

елхà 'широколистно крайречно дърво с тъмнозелени листа, Alnus glutinosa', **ѐлха** (Странджа). — Произв.: *цѐрна елхà* 'планинска елха, Alnus viridis' (Бистрица, Софийско), *елхòв, ѐлхов* (Странджа), *ѐлхова чòрба* 'червена багра от варени елхови кори' (Странджа), *елхòвник* диал. 'хвойна', *елхòвина* 'отсечено елхово дърво' (Ботевград); МИ: *Елхàта* при Ичера, Сливенско; Извор, Бургаско: Баня, Разложко и Тешово, Гоцеделчевско, *Елхùте* при Пънчево, Трудовско, *Ѐлхово* при Плоски, Санданско, *Елхов дол* при Жеравна, Котленско, *Елховица*, р. в Рила, *Елховия извор* при Велика, Мичуринско, *Елхенски дол* при Веселие, Бургаско, *Елшани*, с. в Охридско, *Елешàка*, м. при Трудовец, Ботевградско. — Срхр. *jòха* (от **jeоха* < **јел(ь)ха*), словен. диал. *ólša, jolša*, рус. *ёльхá, ельшá*, укр. *вільха*, пол. *olcha*, чеш. *olša*, словаш. *jelša*, горлуж., долнолуж. *wólša*. — Праслав. **alьxā* от ие. **alisā*, сродно с лит. *alksnŷs, ẽlksnis*, латв. *èlksnis*, ствиснем. *elira, erila*, нем. *Erle*, стнорд. *alr*, макед. *ἄλιζα· ἡ λευκή* 'бяла' у Хезихий, лат. *alnus*, от **alis-no-s*. Срв. от същия произход *ѐлша*. За редуването на начално *о-* и *е-* поради сандхи вж. Вл. Георгиев, Слав. студии 1963, 11.

ѐлчиш 'колкото пъти, когато, щом (като)' (Родопите). — От стб. ѥлнкъ 'колко, колко пъти' (Клоц., Супр.), ѥлнкоже 'колко пъти' (Зогр., Мар., Асем., Макед. глаг. листи, Супр., Сав.) и *-иш*, както *колч-иш, ког-иш* и др. в говора, и изпадане на *-и-* в неударено положение; вж. *и* 'го, него', *него*.

елчѝя остар., диал. '(владетелски) пратеник', **ел'чие** 'овен-водач на стадо' (Проглед, Чепеларе, Яворово, Асеновградско; Смолянско; Чадърли, Гюмюрджинско). — От тур. *elçi* също.

ѐлша 'дърво елха, Alnus glutinosa' (Търновско, Бургаско, Поморийско, Айтоско, Пирдопско, Софийско), **елшà**. — Произв.: *елшàк* 'място, обрасло с елши', *ѐлшек* 'раст. елша' (Пирдопско); МИ *Ѐлшека* при Горно Камарци, Челопеч и Златица, Пирдопско, *Ѐлшье* при Бакьово, Свогенско, *Ἔλσανη*, с. в Евритания, *Елшùца*, с. в Панагюрско, *Елъшие, Елъшье*, извор при Д. Мелна и при Рани луг, Трънско, *Ἔλση* при Коница в Епир, *Ὑλασιάνα* (VI в.) крепост в Хемимонт, вероятно в Изт. Стара планина, Proc., Aed. IV 11, вж. и Вл. Георгиев, БЕз 8, 1958, 331. — Срхр. *jѐлша*, словен. *jélša*, диал. *ólša, jólša*, чеш. *olša, olše*,

словен. *jelša*, пол. *olsza*, горлуж. *wólša*, доллуж. *wolša*. — От праслав. **alьx-jā* произв. с наст. *-jā*. Вж. при *елхà*.

елюм 'само' (ЮЗ): *откако се посвършихме, | никако се не видехме, | елюм, еднош на извори*. — По всяка вероятност от стб. ѥль 'колко много, колко далеч' (Син. пс.) и *-юм* < *ом* по наречия като диал. *барем, вечем, дщем*, от твор. п.; срв. *ѐлчиш*.

елѝк[1] 'незает с работа в момента' (Тетевенско). — С преглас от *ялàк*, а то с метатеза на *й*, или по-малко вероятно с прейотация и изчезване на *й*, от *айлак*, тур. *aylak*, вж. *айлѝк*.

елѝк[2] диал. 'нестригани кичури вълна на овен, оставени за украса'. — М л а д е н о в, БтР 653, допуща неоснователно връзка с лат. *vellus* 'руно'. С преглас от **ялàк*, а то прейотувано от **алàк*, заето от тур. *alık*, вж. *ялѐк*. Вж. *елѐк*[3].

ем 'зоб' (Габрово, Странджа). — От тур. *yem* също.

емà, емàк диал. 'кръпка', вж. *ямà*.

емàйл 'стъкловидно вещество, с което се покриват метални или керамични предмети'. — Произв.: *емàйлен, емàйлов, емайлѝрам*. — От нем. *Email, Emaille*, заето от фр. *émail*, то от средновек. лат. *meltum*, а там от герм. гл. *schmelzen*.

емàк диал. 'клинче в края на въже хам; предмет, около който се навиват конци на кълбо' (СЗ), **емàче** умал. — Вероятно произв. от *хам* (вж.).

еманципàция книж. 'освобождаване от предразсъдъци, от зависимост, и придобиване на права', **еманципѝрам (се)**. — Чрез рус. от фр. *émancipation* също, от лат. *ēmancipātio* 'освобождаване', съставено от *ex* и *mancipo* 'предавам, отдавам' от *manū capere*, буквално 'хващам с ръка'.

ембàрго 'забрана на кораб да влезе в пристанище' (след 1870), **амбàрго** 1855. Л. В а н к о в, ГСУ-ФФ 54/2, 1960, 202. — Вероятно чрез нем. *Embargo*, исп. *embargo* от нар. лат. **imbarricāre*, произв. от *barra* 'корабно кормило'. Старата форма според Ванков е чрез френски от исп. *embargo*.

ембатѝк остар., диал. 'данък, който свещеници са плащали на владика'. — От нгр. *ἐμβατίκια* също.

емблѐма 'символичен образ на идея, на понятие'. — Произв.: *емблѐмен*. — Вероятно чрез рус. *эмблёма* и лат. *emblema* от гр. *ἔμβλημα* 'нещо втъкнато в друго нещо', образувано от *ἐμ-, ἐν-* 'във' и гл. *βάλλω* 'хвърлям'.

Ѐмборе, село в Леринско, Ѥборіє 14 в. От **ембор* 'тържище, пазар', заето от гр. *ἐμπόριον* също, тук от по-старо **ямбор* (срв. *Ямбдрано*, Кюстендилско), прейотувано от **амбор*; за началната гласна срв. бълг. *аргат(ин)* от гр. *ἐργάτης*.

ѐмвам, ѐмнувам, ѐмна 'хващам, поемам бързо', 'подхващам, пипвам' (Самоков), 'подгонвам' (Доброславци, Софийско), 'почвам да се карам' (Странджа); стб. ѩти, имѫ 'вземам, хващам' (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), ѩтиє 'вземане, хващане' (Супр.), вънѩти, вънъмѫ 'обхващам' (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Пражки глаг. листи, Сав., Супр.), заѩти, занмѫ (Зогр., Мар., Асем., Син. пс.), поѩти, понмѫ 'поемам, хващам'

(Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), **подъяти, подяти** (Ман. хр.), **прияти** 'приемам, вземам със себе си' (Зогр., Мар., Асем., Охрид. листи и др.), **прѣяти, прѣимѫ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **съняти, сънимѫ** 'снемам' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), **уяти, уимѫ** 'възприемам' (Сав., Супр.). — Произв.: *ѐмец* остар., диал. 'поръчител'; *взѐма, взѐмам* (вж.); *дозѐма, дозѐмам* диал. 'дочувам, долавям, научавам косвено'; *заѐма, зѐем, заѐмам* (вж.); *изѐмна, изѐм(ну)вам* диал., *изнемàло* диал. 'сечиво за дълбаене на дупки'; *наѐма, наѐмам* (вж.), *нàем, нàйом* 'наемане' (Копривщица); *наднѐмам* (вж.); *обѐма, обѐм, обѐмам* (вж.); *отнѐма, отнѐмам* (вж.), *отъ̀м(ну)вам, отъ̀мна* (вж.), *отѝмам* (вж.); *поѐма, поѐмам, пòймам* (вж.), *поѐмен: поемни условия; подѐма, подѐм, подѐмам* (вж.); *приѐма, прѝем, приѐмам* (вж.); *разнѐма, разнѐмам* (вж.); *снѐма, снѐмам* (вж.), *снѝмам* (вж.), *снѝмка; сънѐма, сънѐмам, сънѝмам* диал. 'снемам' (вж.), *сòнемам* 'снемам, свалям' (Дебърско) (вж.); *уѐма, ỳем, уѐмам* (вж.); *ỳзмувам* (вж.). — Срхр. диал. *jѐти, ѝмēм, jѐмати, jё̄мљēм*, словен. *ję̇ti* 'започвам, заемам се', *jámem, jēmljem, jemáti*, рус. диал. *иму́* 'започвам, захващам', *емлю, има́ть* 'вземам', чеш. *jíti, jmu, jímati*, пол. остар. *jąć, imę*, горлуж. и доллуж. остар. *jać*. — Сродно с лит. *im̃ti, im̃ti* 'вземам', стпрус. *imma* също, лат. *emō* 'вземам; купувам', вероятно и с готски *niman*, нем. *nehmen* 'вземам', гр. *νέμω* 'деля; получавам дял'.

емелѝк остар. диал. 'храна'; МИ *Емелѝците* над Пирдоп в Средна гора. — От тур. диал. *yemelik* 'зърнени храни' (SDD 1513).

ѐмелика 'раст. Viscum' (Стойките, Девинско), вж. *ѝмел*.

емѐн 'току, тъкмо', вж. *хемѐн*.

еменѝи, рядко **еменѝя** остар., диал. 'чехли'. — Чрез тур. *yemeni* също, от араб. *yāmānīyy* 'еменска стока' от областта *Yāmān* в Югоизточна Арабия; заето в срхр. *јемѐнија* 'забрадка', *јѐменије* 'чехли, обуща', гр. *γεμενί* 'забрадка', рум. *imineu* 'груби обувки'.

ѐмец остар., нар. 'поръчител'. — Вж. *ѐмвам*.

емѐш 'лемеж, ралник' (Врачанско), **ѐмеш** (Странджа). — От *лемѐш* (вж.) и *йемѐш* чрез *л'* > *й*, характерно за говора.

емзà, емзò остар. 'подпис, печат'. — Чрез тур. *imza* също, от араб. *imḍā'*.

емзѝк 'чучурче на поливалка' (Лъджа, Ардинско), **емзѐк** (Беден, Девинско). — От тур. *emzik* също.

емигрàнт 'лице, което се е заселило в чужда страна'. — Произв.: *емигрàнтка, емигрàнтски, емигрàнтство*. — Чрез рус. *эмигра́нт* и нем. *Emigrant* от лат. *emigrans, -antis*, сег. действ. прич. от гл. *emigro* 'изселвам се'.

емигрàция 'преселване в чужда страна; хора, които са се преселили в чужда страна'. — Произв.: *емиграциòнен*. — Чрез рус. *эмигра́ция* и нем. *Emigration* от лат. *emigratio*, вж. *емигрàнт, емигрѝрам*.

емигрѝрам 'преселвам се в чужда страна'. — Чрез рус. *эмигри́ровать, эмигри́рую*, нем. *emigrieren*, фр. *émigrer* от лат. *emigro* 'сменям си жилището'.

ѐмила 'раст. Viscum', вж. *ѝмел, ѝмело*.

емѝр 'титла на владетел в някои мюсюлмански страни в Близкия Изток', **ѐмир** 'заповед, нареждане' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). — Произв.: *емѝрски, емѝрство.* — Чрез тур. *emir* също, от араб. *ämir* 'вожд, владетел'. Значението на диалектното *ѐмир* е съкратено от *емир наме* 'емирска заповед'.

емѝсия 'пущане в обращение банкноти или ценни книжа; предаване по радио'. — Чрез фр. *émission* от лат. *emissio* 'изпращане'.

емѝш диал. 'овощия, плодове'. — Произв.: *емѝшена чорбà* 'компот' (Котел), *емишлѝк* диал., остар., *емишлàк* (ЮЗ) 'овощна градина' (от тур. *yemişlik* също), *емишчѝя* 'продавач на плодове' (Самоков), *емишчѝйница* 'продавница на плодове' (Враца). — От тур. *yemiş* също, по образуване мин. прич. от гл. *yemek* 'ям'; за стесняването на значението от 'ядиво' > 'плод, овощие' Ст. Младенов, ГСУ-ИФФ 22, 1927, 19, сравнява фр. *viande* 'месо' от лат. *vivenda* 'храна, средство за живеене', нем. *Lebensmittel.*

ѐмиш 'лемеж на рало' (ЮЗ). — С редукция от *ѐмеш*, а то от *лѐмеш* (вж.) с диалектен преход *л'* > *й*. Вж. *емѐш.*

емѝшен диал. 'раст. глог, Crataegus'. — Неясно.

емишерѝя, вж. *емшерѝя.*

емля̀к остар., нар. 'недвижим имот; данък за недвижим имот'. — Произв.: *емля̀чен.* — Чрез тур. *emlâk* също, от араб. *ämlāk*, мн. ч. от *milk* 'собственост на имот'.

ѐмна, вж. *ѐмвам.*

емòция 'душевно вълнение', **емоционàлен.** — Произв.: *емоционàлност.* — Чрез рус. и нем. от фр. *émotion* също, произв. от гл. *émouvoir* 'трогвам' по аналогия на лат. *mōtio* 'движение'.

емпирѝчен 'основан на опит; който се отнася до емпиризма', **емпирѝзъм.** — Произв.: *емпирѝчност, емпирѝчески.* — Чрез рус. или нем. от фр. *empirique*, заето от лат. *empiricus*, а то от гр. *ἐμπειρικός*, произв. от *ἐμπειρία* 'опит'.

емỳс 'извивка на ръкав' (Махалата, Плевенско). — От тур. диал. *yomuz* 'страна, посока', SDD 1538.

емфиѐ, вж. *енфиѐ.*

ѐмча се разг. 'перча се, надувам се'. — Произв.: *заѐмча се; поѐмча се.* — Кръстоска от *ѐмвам се* и *пѐрча се.*

ѐмчен 'ечемик' (Родопите). — С метатеза от *ѐчмен*, вж. *ечемѝк.*

емшерѝна нар. поет. 'слънчевата сестра Денница'. — От тур. *hemşire* 'сестра' и бълг. *-ина*; за първата част срв. *емшерѝя.*

емшерѝя диал. 'съгражданин', **ѐмшерие** 'съселянин, земляк' (Странджа). — Произв.: *емшерѝйка.* — От тур. *hemşeri* също, съставено от перс. *hem(e), hama* 'еднакъв, същ' и араб. *şehir* 'град'.

ен[1], **йен** 'белег, рязка на ухо на овца' (Родопите). — От тур. *yan* 'страна, хълбок; страничен'; начално значение 'белег по странична част на ухото'.

ен² частица за превъзходна степен, 'най': *ен а̀рна е мойта жѐна* (Кукуш; Яковица, Момчилградско). — От тур. *en*, частица за превъзходна степен пред прилагателни и наречия.

ена̀й 'тази тук' (Лилково, Ситово, Пловдивско). — Съставено от показателна частица *е* (вж.) и показателно местоимение, вж. *он*.

енгѐ, ѐнге 'стрина' (За̀бърдо, Асеновградско; Света Петка, Пазарджишко). — От тур. *yenge* също.

енгель 'мъчно, тежко' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско). — Произв.: *енгелѝкь* 'мъчнотия, пречка, спънка'. — От тур. *engel* 'пречка, спънка мъчнотия', *engellik* 'мъчнотия'. *Енгель* е станало наречие на бълг. почва.

енгѐч 'блях на колатно колело' (Могилово, Чирпанско; Пловдивско). — От тур. *engeç, yengeç* 'рак'; техническото значение е развито вероятно на бълг. почва.

ѐнгима остар. 'врява, крясък, вик' (Търново). — От гр. нар. *ἔγγιγμα* 'безпокоене', произв. от гл. *ἐγγίζω* 'безпокоя, закачам, бода'.

енгѝстра диал. 'въдица'. — От гр. *ἀγκίστρι* също, по форма умал. от стгр. *ἄγκιστρον*, произв. от *ἀγκών* 'извивка, ъгъл'.

енглезин 'англичанин' (1870, Кр. Пишурка), **егглезы** (1847, Еман. Васкидович). — Чрез гр. остар. *ἐγγλέζος* < итал. *inglese* < фр. *angleis* 14 в., *anglais* < късно лат. *angliscus*.

енгленджѐ диал. 'забава, залисване'. — От тур. *eğlence* също, с неорганично *-н-* на бълг. почва, вероятно по второто *-н-*. Вж. *еглендѝсвам, егленджѐ*.

енголпие 'иконка, която се носи на верижка от епископ, митрополит и други' (Хр. Бръзицов). — От гр. *ἐγκόλπιος* 'който се окачва на шия', произв. от *κόλπος* 'пазва, гърди'.

енгу̀ля 'риба змиорка' (Костурско). — Вж. *ягуля*.

енгъ̀н рядко 'пожар' (Родопите). — От тур. *yangın* също, с преглас *я* > *е* на българска почва.

енгьо̀з 'кривоглед' (Малкотърновско). — Произв.: *енгьо̀зест* (Малкотърновско), ЛИ *Енгьо̀зов*. — От *янгьоз*, заето от тур. **yan-göz*, съставено от *yan* 'страна' и *göz* 'око', срв. *yan bakmak* 'гледам накриво, враждебно'; за прегласа срв. *енгъ̀н*.

ендазѐ 'старинна мярка за дължина, по-малка от аршин' (Сливенско), **ендезѐ** (Златоград; Дряновско), **андезо̀** (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Златоград). — Чрез тур. *endaze* 'мярка за дължина лакът' от перс. *endāze*.

ендѐк, вж. **хендѐк**.

ѐнджеми 'затова пък, по-добре е' (Велес), **ѐнжамо** 'най-после, в края на краищата' (Девинско). — Чрез тур. *encam* 'край, изход, последица' от перс.; второто с *ж* от *дж* и със завършек по бълг. наречия като *та̀мо, ху̀баво*.

енжйк, енжйчка 'кожена торба, вулия' (Аспарухово, Провадийско), **енжйк** 'кожена овчарска чанта' (Странджа). — От тур. *yancık* 'кесия (за пари)'. Значението е променено вероятно на българска почва.

енджйчиче 'градински храст маргарит, Symphoricarpus racemosus' (Ботевградско). — От тур. *inceçiçeği* 'цвете момина сълза', букв. 'бисерно цвете'.

ѐндза, вж. **еза̀.**

ендйсувам, ѐндисам 'надвивам, побеждавам' (Прилеп). — От тур. аорист *yen-dis-* на гл. *yen-mek* също.

ендрешѐ диал. 'вид цвете', вж. *индришѐ*.

енѐ 'ето' (Самоков; Ярловци, Трънско), **енго ѐ-е-е** 'ето го там', **енги ѐ-е-е** 'ето ги там', **еня ѐ-е-е** 'ето я там' (Пиянец, Кюстендилско), **енѐй** 'тези там, онези; така, онака' (Лилково, Пловдивско). — От показателна частица *е* (вж.) и *он*, стб. онъ.

ѐнев-, Ѐнев-, вж. *ѐньов-, Ѐньов-*.

енервйрам, вж. *нерв*.

енѐргия 'дейна сила' (1870—1873, Нешо Бончев), **енергйчен** (1871, Летоструй). — Произв.: *енергйен, енергйчност* (1873, С. С. Бобчев), *енергйчески* (1860). — Чрез рус. *энѐргия, энергйчный, энергйчен* и нем. *Energie, energisch*, лат. *energīa* от гр. *ἐνέργεια* 'действуваща сила', *ἐνεργικός*, съставено от предст. *ἐν-* и основа в *ἔργον* 'дело, работа, дейност'.

енѐрго-, първа съставна част на сложни думи със значение 'енергетичен', напр. *енѐргоснабдя̀ване, енѐргопроизво̀дство* и др.; вж. *енѐргия*.

ѐнжамо, вж. *ѐнджеми*.

енжѐре 'годеник' (?), само в примера *Ех, като па̀дне таз ду̀ля | та̀м е мо̀йто енжѐре. Ах, речѐте му да до̀йде* (Мекиш, Търновско). — Неясно.

енза̀, ѐнза 'рана, язва', вж. *еза̀*.

ѐнзам 'куцам' (Прилеп). — Вж. *еза̀*.

енйгма книж. 'загадка' (1882). — Произв.: *енигматѝчен, енигматѝчност*. — Вероятно чрез рус. *энйгма* от гр. *αἴνιγμα*.

енизахарски 'новозагорски' (Панайот Хитов). — По *Ени Захара*, турската форма на *Нова Загора*.

енисѐйки 'вид червени, дребни ябълки; вид средноедри есенни круши' (Беброво, Еленско). — Вероятно кръстоска от *ѐньовки* и *елисѐйки*, произв. от *Елисѐй* 'народен празник на 14 юни ст. ст.', когато зреят тези плодове.

енйчерин, енйчарин, рядко **енйчер, яничарин** (В. Друмев; Търновско; Казанлък), истор. 'войник от турска пехота, създадена през 14—15 век от насилствено потурчени християнски младежи', 'своенравен, пакостлив човек' (Тетевен). — Произв.: *енйчерка* 'своенравна, зла жена', *енйчерче* 'своенравно, зло дете' (Тетевен), *енйчерски, енйчерство, еничерлик* (Д. Войников); МИ: мах. *Еничери*, Дря-

ловско, *Енѝчерица* при Белица, Разложко, *Енѝчерско дере* при Елешница, Карловско, *Енѝчерските падѝне* при Вишан и Чеканец, Годечко, *Енѝчерски байр* при Пънчево, Грудовско, *Енѝчерски кàмък* при Мостово, Асеновградско, *Енѝчерцко* при Стойките, Девинско, *Енѝчерската корѝя* при Голям Дервент, Елховско, ЛИ *Енѝчеров* в Прилеп. — От тур. *yeniçeri* 'еничерска войска', съставено от *yeni* 'нов; новосъздаден' или 'млад, юноша' и *çeri* 'войска'.

енѝще 'зет (спрямо шурей)' (Якоруда; Слащен, Гоцеделчевско; Ягодина, Девинско). — От тур. *enişte* 'зет; сестрин или лелин мъж'.

ѐнкас 'на шега, без да се обръща внимание' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **ѐнкаст, ѐнкастѐн** диал., остар. — Чрез тур. *ankastin* 'нарочно' от араб.

енкиклия остар., книж. 'общ термин за граматика, поетика, риторика, митология' (1845, Йоан Стоянович). — От гр. *ἐγκύκλιος* 'кръгов, периодичен', срв. *енциклопѐдия.*

енклѝтика езикозн. 'дума без ударение, която се изговаря в речта като една звукова цялост с предходната'. — Къснолат. *(particula) enclitica* от гр. *ἐγκλιτικός.*

еннà 'не знам': *еннà на кòга са йе мѐтнало* (Смолянско, Асеновградско, Ардинско). — Може би от **е не вям* 'аз не знам', с изчезване на интервокално *-в-*, затвърдяване на *н* и изпадане на крайното *-м*, срв. диал. *невя̀м* 'вероятно, навярно' и *нà дека е* ≤ не знам къде е.

енò 'да, така' (Цариброд), 'понеже; че' (СЗ), 'ето (там)' (Булгаркьой, Кешанско; Охрид). — От показателна частица *е* и показателно местоиме *он, дня,* срв. *ѐто,* диал. *ѐво, ѐсо,* еднакво със сръб. *ено* 'ето'.

енòрия, енорѝя 'селище или част от селище, което се обслужва от един свещеник' (1867). — Произв.: *енорѝйски* (1806, Софрони Врач.), *енориàш* (за наставката срв. *богат-àш, дружб-àш, служб-àш* и др.). — От гр. *ἐνορία* също, съставено от предст. *ἐν-* и *ὅριον* 'предял, 'землище', срв. от същия произход *сѝнор.*

енос 'тепърва' (Беровско). — Неясно.

енсѐ шивашки говор 'част от дреха'. — От тур. *ense* 'врат, тил'.

ентѐк 'отвор, цепка на ръкав' (Махалата, Плевенско). — Неясно.

ентерѝя диал., с асимилация *а-е > е-е* от *антерѝя* (вж.).

ентешѐ, ентешѝя 'женски накит гривна' (Кривня, Разградско), **ентешѐ** (Ст. Димитров). — От тур. *enteşe* също.

ентусиàзъм 'буен възторг, въодушевление', **ентусїазмъ** (1860, Д. Попов), **ентусиàст** 'който изпада лесно във възторг', **ентусиазѝрам** 'въодушевявам', **ентузиàзъм** остар. (от рус. *энтузиáст, энтузиáзм,* или фр. *enthousiaste, enthousiasme*). — Произв.: *ентусиазѝст, ентусиàстка* (М. Кремен), *ентузиàстка* (П. П. Славейков), *ентусиàстки, ентусиастически* (1873). — От гр. *ἐνθουσιασμός* 'въодушевление', *ἐνθουσιαστικός,* произв. от *ἔνθεος* 'боговдъхновен', а то от *θεός* 'бог'.

ентя̀ диал. 'ехтя'. — Кръстоска от *кънтя̀* и *ехтя̀* (вж.).

енфиѐ (1843), **емфиѐ** 'тютюнев прах за смъркане', **емфийѐ** (Самоков), **енфѐ** (Странджа). — Произв.: *емфиджѝйница* остар. 'дюкян, в който се продава енфие';

ЛИ *Енфиджѝев.* — Чрез тур. *enfyie* от араб. *ănfiyyŭ* 'носов', съставено от *ănf* 'нос' и наст. *-iyyŭ.*

енфлуенция 'инфлуенца' (1871, Д. Войников). — Вж. *инфлуенца.*

енциклопѐдия 'голям речник с разнообразни сведения' (1871, Д. Войников), **енкиклопедия** 1875 (заето направо от гр. ἐγκυκλοπαιδεία). — Произв.: *енциклопедѝчен, енциклопедѝчески* (от фр. *encyclopédique), енциклопедѝчност, енциклопедѝст* (от фр. *encyclopédiste*). — Чрез фр. *encyclopédie,* лат. *encyclopaedīa,* от гр. ἐγκυκλοπαιδεία, съставено от ἐγκύκλιος 'периодичен, цикличен', τα ἐγκύκλια 'общо обучение' и παιδεία 'обучение', начално значение 'книга за общо образование', срв. от същия произход *цѝкъл* и *педагòгия.*

ѐнча 'пъшкам' (Костур). — Със запазена носовка от *ѩчати, *ѩчѫ, вж. *ечà.*

Ѐньо, Ѐньовден, Ѐневден 'народен празник рождение на Свети Иван Кръстител, 24 юни', остар. 'част от месец юни' (СЗ). — Произв.: *ѐнева бỳлчица* диал. 'животно невестулка, Mustela nivalis', *ѐнева (ѐнюва) тревà* диал. 'раст. еневец', *кумѝч-кумѝч ѐнево пѝленце* диал. 'раст. лайка, Matricaria chamomilla', *ѐнево цвѐте* 'раст. еневец, Galium verum; раст. енювче, Galium cruciatum', 'раст. лайка, Metricaria chamomilla' (Ловеч), 'раст. парички, Bellis parennis', *ѐневец, ѐнювец* 'раст. Galium verum', *ѐневичка* 'раст. жълт равнец, Achillea clypeolata', *ѐневка, ѐньовка* 'раст. жълта комунига, Melilotus officinalis', *гòрски ѐнчец = жълт ѐнчец* диал. 'раст. Solidago virga aurea', *пѝтомен ѐнчец = питомен янчец* диал. 'раст. Solidago canadensis', *ѐневски* 'прил. от Енев(ден)', *ѐневиче, ѐнювиче* 'раст. еневец', *ѝдновче* (Русаля, Търновско), *еньòвка* 'раст. Galium verum' (Махалата, Плевенско), *енѧ̀сам, енѧ̀свам* 'не се годявам до Еньовден и няма да се оженя до края на годината', *енѧ̀свам се* 'преставам да върша нещо след Еньовден', *енѝша, енѝсвам* 'енясвам се' (Панагюрище), *ѐньов трън* 'раст. стръвниче, Hieracium pilosella', *еньòвиче* 'вид цвете' (Самоков), *жълта ѐньовка* диал. 'цвете жълта комунига, Melilotus officinalis', *ѐнюво àгне* 'раст. Asphodeline lutea', *ѐнюво бѝлье* 'раст. бял равнец, Achillea millefolium' (Игнатиево, Варненско), *ѐнюво цвѐте* 'раст. Galium verum' (Бериево, Севлиевско), *бял ѐнювец = бѧ̀ло ѐнювче = жѝлаво ѐнювче* диал. 'еневче, Galium mollugo', *ѐнювче* 'раст. бял равнец, Achillea millefolium; раст. лазаркиня, Asperula, раст. еневец, Galium verum', *ѐньовчец* 'раст. еневец', *ѐнювица* 'раст. бял равнец' (Смолянско), *жълт ѐнювчец* диал. 'енювче, Galium verum', *жълта ѐнювица* 'раст. жълт равнец'; МИ *Ѐнюва чѐрква* при Хвойна, Асеновградско, *Ѐнювец* при Хлябово, Тополовградско, *Ѐнюсконо* при Широка лъка, Девинско. — От по-старо *Яневден* (срв. ЛИ *Яньо, Яна*) чрез преглас, от гр. Ἰωάννης 'Йоан, Иван'. За образуването срв. *гергьовче* (цвете) от *Гергьовден, димитровче* (цвете) от *Димитровден,* и др.

енѝо 'това (тук), онова' (Лилково, Пловдивско). — От показателна частица *е* (вж.) и показателно местоиме *н* (вж.).

ѐня 'грижа' (Странджа; Булгаркьой, Кешанско), обикновено в изразите *не ме е ѐня* разг. 'не ме е грижа, не искам да зная', *ѐня ли те е, мнòго го е ѐня, колко ме е ѐня.* — От гр. ἔννοια 'грижа, мисъл', произв. от νοῦς 'ум, разум, разсъдък'.

епà 'ами' (Софийско, Кюстендилско). — От частица *е* и съюз *па* (вж.).

епанцàк 'япанджак', **епанчà, епанчàк, епанчỳк** диал., вж. *япанджàк.*

епа̀рхия 'църковна област, управлявана от епископ или митрополит'; стб. **єпархъ** 'управител' (Супр., Ман. хр.), єпаршьскъ (Супр.), єпаршьскъ, єпарскын, єпархїа (Ман. хр.). — Произв.: *епархѝйски* (1859, Раковски), *епархидлен* (1872, в-к Свобода). — От гр. *ἐπαρχία* също, съставено от представка *ἐπ-* и *ἀρχία* 'управа, управление'.

епатрахѝл, патрахѝл нар., с асимилация от *епитрахѝл* (вж.).

ѐпек, ѐпиек разг. '(при игра със зарове) 1 × 1'. — Чрез тур. *hep yek* също, съставено от *hep* 'цял, все' и перс. *yek* 'един', Škaljić 327, срв. *ек*[2]. Неправдоподобно от тур. *yek beyek* < перс. *yek be yek* у М. Моллова, БЕз 14, 1964, 535.

епета остар., книж. 'който се грижи за някого', само в примера: *ще си имаме епѣта за васъ* (1870). — Гр. *ἐπέτης, ἐπέτις* 'прислужник, слуга'.

епигѐн книж. '(посредствен) последовател или приемник'. — Произв.: *епигѐнен, епигѐнски, епигѐнство.* — Чрез рус. *эпигóн* и нем. *Epigone* или направо от нем., заето от гр. *ἐπί-γονος* 'потомък, приемник', буквално 'роден след това'.

епигра̀ма 'късо закачливо стихотворение' (1870, Н. Бончев). — Произв.: *епигра̀мен, епиграматѝчен, епиграматѝчност.* — Чрез рус. *эпигрáмма, нем. Epigramma,* лат. *epigramma* от гр. *ἐπίγραμμα* също, буквално 'надпис'.

епигра̀ф 'специалист по разчитане на стари надписи', **епигра̀фика** 'разчитане на стари надписи'. — Произв.: *епигра̀фен, епигра̀фски, епиграфѝчен, епиграфѝчески.* — Чрез фр. *épigraphe, épigraphique* от гр. *ἐπιγραφή* 'надпис', произв. от *γράφω* 'пиша'.

епидѐмия 'заразна болест с масов характер' (1873, Книжница за народа). — Произв.: *епидемѝчен* (от фр. *épidémique), епидемѝчески* (1843, Ив. Богоев), *епидемиолог, епидемиологѝчен, епидѐмиолдгия.*— Чрез рус. *эпидéмия* или фр. *épidémie,* лат. *epidēmia* от гр. *ἐπιδημία* също, произв. от *ἐπιδήμιος* 'разпространен между населението', а то от *δῆμος* 'народ, население'.

епизо̀д 'случайно, второстепенно събитие', **епизоты,** мн. ч. (1860), **епизода** (1881, Св. Миларов). — Произв.: *епизо̀ден* (П. П. Славейков), *епизо̀дика, епизодѝчен* (от фр. *épisodique*), *епизодѝчески* (Вазов), *епизодѝчност.* — Чрез фр. *épisode,* къснолат. *episodium* от гр. *ἐπεισόδιον* също, букв. 'допълнително влизане (на сцена)'.

епѝк 'автор на епос', **ѐпика.** — Произв.: *епѝчен, епѝчност, епѝчески* (1859). — Чрез рус. *эпик,* фр. *épique,* лат. *epicus* от гр. *ἐπικός* 'епичен', произв. от *ἔπος* 'дума; поема'.

епикѐрний истор. 'началник на виночерпци в средновековна България' (Вазов). — Гр., вероятно от *ἐπίκαιρος* 'който става на време, на място'.

епикуреѐц 'любител на наслада, на удоволствие' (1861, Г. Йошев). — Произв.: *епикурѐйски, епикурѐйство* (1880, Й. Груев). — Вероятно чрез рус. *эпикурéец, эпикурéйский, эпикурéйство,* нем. *Epikureer,* лат. *epicurius* 'ученик, последовател на гръцкия философ Епикур; епикуреец', произв. от името на старогръцкия философ *Епикỳр,* според когото целта на живота е насладата.

епилѐпсия мед. 'припадничава болест', **епилептѝк** 'болен от епилепсия'. — Произв.: *епилептѝчен* (вер. от фр. *épileptique*), *епилептѝчески.* — Чрез рус.

эпилѐпсия, эпилѐптик или нем. *Epilepsie*, фр. *épilepsie, épileptique*, лат. *epilēpsis, epilepticus* от гр. ἐπίληψις, ἐπιληπτικός 'припадък'.

епилòг 'послеслов' (1873, Т. Шишков). — Произв.: *епилогѝчен.* — Чрез рус. *эпилóг* или фр. *épilogue*, лат. *epilogus* от гр. ἐπίλογος също.

епинглѐ 'памучно-копринен плат с набраздено лице'. — От фр. *épinglé.*

епѝскоп 'висш духовник със сан над архимандрит'; стб. єпискоупъ (Асем., Син. тр., Сав., Супр.), єпискоупль 'епископов, епископски'. єпискоупьскъ (Супр.), єпископьство (Син. пс., Фрайз. откъси, Супр.), єпискоупи(ꙗ) 'епископство, епископия' (Супр.), єпископъ (Ман. хр.). — Произв.: *епѝскопов* (1806, Софрони Врачански), *епѝскопски, епѝскопство, епѝскопствувам* (1867), *епископàлен* (1867), *епископѝя* (1861, от гр. ἐπισκοπή). — От гр. ἐπίσκοπος също, букв. 'надзирател', произв. от гл. ἐπι-σκοπῶ 'правя преглед, преглеждам', от ἐπισκοπέω.

епистоля̀рен остар. 'писмовен' (1873, Т. Шишков). — Чрез рус. *эпистоля̀рный*, фр. *épistolaire* от лат. *epistolaris*, произв. от *epistola* 'писмо'.

епитàфия 'надгробен надпис' (1874, С. С. Бобчев), рядко **епитàф** (1894, Ив. Шишманов). — Чрез рус. *эпитáфия*, фр. *épitaphe*, лат. *epitaphium* от гр. ἐπιτάφιον също, произв. от τάφος 'гроб'.

епитèт 'художествено определение; прякор'. — Чрез фр. *épithète*, лат. *epitheton* от гр. ἐπίθετον също, букв. 'нещо прибавено', произв. от τίθημι 'слагам, поставям'.

епитрахѝл 'широка лента, свещеническа одежда за шията' (1872), **епатрихил** (Вазов), **петрайль** (Софийско). — От гр. ἐπιτραχήλιον също, съставено от ἐπι 'над' и τράχηλος 'врат, шия', срв. *епатрахѝл, патрахѝл, патрихѝл, петрахѝл.*

епѝтроп 'църковен настоятел' (1824), диал. **пѝтроп.** — Произв.: *(е)пѝтропски, (е)пѝтропство* (1886), *епѝтропствувам* остар.; ЛИ *Епѝтропов, Епѝтропски.* — От гр. ἐπίτροπος също, букв. 'който се грижи за нещо'; заето и в арум. и дакорум. *epitrop*, алб. *pitrop*, стсръб. єпитропь.

епицèнтър 'земетръсно огнище'. — Произв.: *епицèнтров.* — Чрез рус. *эпицèнтр*, нем. *Epizentrum*, лат. *epicentrum* от гр. ἐπίκεντρος, срв. *цèнтър.*

епицѝкъл 'окръжност, небесно тяло, чийто център се движи по друга окръжност', **епициклове** (1875, Д. Витанов). — Чрез рус. *эпицикл*, нем. *Epizykel*, лат. *epicyclum*, произв. от гр. ἐπί 'на, върху' и κύκλος 'окръжност'.

епѝчен, епѝчески, вж. *епѝк.*

еполѐт, еполѐти воен. 'парадни офицерски пагони' (1875), **палѐта мн. ч.** (Самоков). — Произв.: *еполѐтки* мн. ч. 'парчета или гънки от плат по рамо на детска дреха'. — Чрез рус. *эполѐт* от фр. *épaulette* също, произв. от *épaule* 'рамо' от лат. *spatula* 'плешка'.

епопèя 'епична героична поема' (1873). — Чрез рус. *эпопѐя*, фр. *épopée* от гр. ἐποποιία 'епична песен'.

èпос 'литературен род, характерен с разказвателно съдържание' (1870—1873). — Чрез рус. *эпос*, нем. *Epos* от гр. *ἔπος* 'епическа поезия', букв. 'дума', срв. *епѝк*.

епòха 'характерен период от време' (1847). — Произв.: *епохàлен, епохàлност*. — Чрез рус. *эпòха*, нем. *Epoche*, лат. *epocha* от гр. *ἐποχή* 'спиране, прекъсване; определен период от време'.

епрàк, вж. *япрàк*.

епрувèтка хим. 'задънена стъклена тръбичка за лабораторни изследвания'. — От фр. *éprouvette* също, произв. от гл. *éprouver* 'правя опит', *prouver* 'изпитвам, опитвам', лат. *probo* също; срв. от същия произход *пròба*.

ептèн, вж. *хептèн*

ер[1] 'име на гласните *ъ* и *ь*': ер голям *(ъ)*, ер малък *(ь)*; стб. ѥръ (Йоан Екзарх). — Произв.: *èров*. — Срхр. *jȅр*, рус. *ер, ерь*. — Вероятно от началната сричка на кѥрданъскнн, вж. Е. Георгиев, Началото на славянската писменост в България, София, 1941, 79.

ер[2] в изрази *ер какъв* 'какъв да е', *ер що* 'каквото и да е', *ер край* 'където и да е' (Прилеп). — Чрез тур. *her* 'всеки един, всеки, който и да е', от перс.

èра 'начало на летоброене; дълга епоха' (1861, Г. Йошев). — Чрез рус. *э́ра*, нем. *Ära* от коснолат. *aera* също.

ралма, ер алмасъ диал., рядко 'земна ябълка, гулия, *Helianthus tuberosus*', **èралмас** (СИ). — От тур. *yer almasι* също, буквално 'земна ябълка', П. Скорчев, БЕз 6, 1956, 164.

ерàн, ерàнка диал. 'другар, другарка', вж. *ярàн*.

èрба 'възкачвам, подигам' (СЗ). — Вж. *ярбя се*.

ербàп, рядко **ербàпин** разг. 'смел, способен, похватен'. — Произв.: *ербàпски, ербàпка* рядко, *ербàпствувам* рядко, *ербаплѝя* (от тур. *erbaplι*), *ербаплъ̀к* (от тур. *erbaplιk*). — Чрез тур. *erbap* 'осведомен, вещ, опитен' от араб. *ärbāb*, мн. ч. от *rabb* 'господар, властелин', Škaljić 269.

ербàт, вж. *еребàт*.

èрбица, вж. *ярèбица*.

èрга 'грижа, мисъл' (Търново). — Произв.: *ергѝсвам* 'дотягам' (Д. Луково, Ивайловградско). — От гр. *ἔργα*, мн. ч. от *ἔργον* 'работа, дело, занимание'; срв. от същия произход *енèргия, аргàт*.

ергелè 'стадо коне', вж. *хергелè*.

ергèн, рядко **ергèнин** 'неженен мъж', мн. рядко, пренебр. **ергеня̀** (Йовков; Свищовско, Никополско). — Произв.: *засмя̀н ергèн* диал. 'раст. кокорче, Viola tricolor', *ергèнка* 'мома' (Либяхово, Гоцеделчевско), *ергенàк* (Елин Пелин, с -*ак*, вероятно от *юнак*), *ергèнски, ергèнска сълзà* диал. 'цвете паричка, Bellis parennis', *ергèнско òко* 'вид градинско цвете' (Самоков), *ергèнство* 'живот на ерген', *ергенỳвам, ергенàш* съб. 'ергени' (Никополско, Севлиевско), *ергенѐя се,*

ергенлък, ергенлик 'ергенство' (Гумощник, Троянско), диал. 'ергенска пъпка'; *заергенувам, заергенея се, заергенявам се* '(за юноша) почвам да се чувствувам ерген'; *наергенувам се; поергенувам*; МИ *Ергенски кладенец* при Кара бунар, Пазарджишко и при Цалапица, Пловдивско. — От тур. *ergen* също.

ергиван диал. 'люляк, Syringa vulgaris'; МИ *Ергюванлък* при Никопол. — Чрез тур. *erguvan* също, от перс., вж. *аргаван*.

ердъч 'хвойна' (Странджа). — От тур. *ardıç* също, чрез прейотация и преглас.

ере, вж. *яре* 'козле'.

ере 'мараня', вж. *яра*.

еребат '(за кокошка, петел) тъмносив с бели точици на перушината (като яребица)' (Етрополе, Ботевград; СЗ), **ербат** (Трънчовица, Никополско), **еребест** '(за пиле, кокошка) пъстър' (Беброво, Еленско). — От **еребь* 'яребица' < **яребь* + наст. *-ат, -ест*, както *рог-ат, глав-ест* и др., вж. *яребица*.

еребица, ерембица, вж. *яребица*.

ерек 'кол до лозов корен' (Ловешко). — Тур., може би от диал. *erek* 'мишена, прицел'.

еремии диал. митол. 'седем зли същества, които докарват болести'. — Вероятно от гръцки.

еремик 'ремък' (Берковица). — От *ремик* (вж. *ремък*), с протетично *е-*.

Еремия 'народен празник на 1 май', **Ерема** оброк при Смолско, Пирдопско; стб. Иеремиꙗ 'пророк Еремия' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Сав., Супр.). — Произв.: *Еремиев* (срв. *плач Еремиев*), МИ *Еремиева скала* при Ковачевица, Гоцеделчевско, *Ирмин ден* 'народен празник 1 май' (от *Еремиин*, срв. *Илинден* от *Илиин ден* по ЛИ *Илия*). — Чрез гр. *Ἱερεμίας* от евр. За народната етимология и обичаите през празника вж. Ив. Шишманов, СбНУ 9, 560 сл.

ерем перем 'в безредие, хаотично' (Дебърско). — Развито от *еро* в израза *завъртя се наеро и наперо* диал. 'накриво'. — Срхр. *на(х)еро* 'накриво', срв. също *херав* 'кривоглед', *нахерити (се)* 'накривя (се)' (устно от Р. Бернар). — Заето от тур. *eğri* 'крив' (Škaljić 327). — Завършекът *-м* в облика *ерем* е по диал. наречия като *арнем, зорлем*.

еренде 'ренде' (Йовков), вж. *ренде*.

ерепетим се 'перча се, надувам се' (Ст. Димитров). — Неясно; срв. *ребча се* също.

ерес 'религиозен разкол'; стб. ересь (Супр., Ман. хр.). — Произв.: *ересен, ерезіархъ* (1873, от гр. *αἱρεσιάρχης*), *ересеучител* (1873). — От гр. *αἵρεσις* също.

еретик 'привърженик на ерес'; стб. еретикъ, еретичьскъ (Супр.). — Произв.: *еретичка, еретица* (1875, Н. Михайловски), *еретичен, еретически, еретичество, еретичествувам* (П. Р. Славейков). — От гр. *αἱρετικός*.

ерея се 'мяркам се' (Тетевен). — Вж. *яра*.

ерзàк остар. 'хранителни и бойни припаси' (Родопите). — От тур. *erzak* също.

ерзàц 'непълноценен заместител'. — От нем. *Ersatz* също.

ерѝ 'име на старобългарската буква ъı'. — Вж. *ер*[1].

ерѝк диал. рядко 'слива, Prunus domestica'. — От тур. *erik* 'слива (дърво и плод)'.

ерѝл рядко диал. 'коприна; копринен' само в примерите *А елèци за ерѝл кошу̀ли* (Неделкова Гращица, Кюстендилско) *от чѝста свѝла ерѝла и кръпи — бела копрѝна* (Горни Богров, Софийско); за типа срв. *жалби кахъри*, в нар. пес. *ют т(в)ойте жалби кахъри* (Новопазарско). — Произв.: *ерѝлен* 'копринен': *ерѝлна кошу̀ля* (Бусманци, Софийско). — От тур. диал. *heril*, коприна' (SDD 721), срв. *ерѝр*.

ерим, с неясно значение, само в примера: *èрим бèрим, берèте се / берèте се, я̀ръмлии* (Войнягово, Карловско). — Вероятно турско, срв. тур. диал. *erim* 'любов; радостна вест', като уводна дума при обръщение.

ерин- в производните **ерѝнски, еринèвски**: *облече ру̀(х)о момѝнско / и везè цвекѝе ерѝнско; накитѝ се цвèкѝе еринèвско; ранѝла го цвèкѝе еринѝèвско, поила го винò тройогòдско* (Връбница, Софийско). — Може би от **Ерѝн* < *Ирѝн* в *Ирин-Пирин* 'планина Пирин'.

èрина 'ярина', вж. *я̀рина, я̀ре*.

еринè '(в обръщение към вол) на мястото си (върви)' (Йовков). — Тур., срв. *yerine delmek* 'хващам място'.

ерѝр 'платно от памук и коприна' (Врачанско). — От *ерѝл* 'коприна' (вж.), с асимилация *р — л* > *р — р*, или направо от тур. *harir* < араб. *harīr* чрез прейотация **japip* и преглас *ерир* на бълг. почва или под влияние на *ерил*. — Заето и в срхр. *èрир, а̀рир, ха̀рир: од ерира кошуља*.

ерѝфин остар. 'негодник, проклетник' (Търново). — От тур. *arif* 'вещ, образован, просветен' от араб.; за промяната на значението срв. бълг. *хубостнѝк*.

ерѝца диал. 'пролетно жито, летница'. — От по-старо **ярѝца*, произв. от **яро* 'пролет, лято', вж. *я̀ре, я̀рка, èрле, ярà* 'лятна мараня'. — Заето в дакорум. *(i)eriţă* 'пролетна пшеница', *iriţă* 'лятно жито; раст. кукувича прежда' (писмено от R. B e r n a r d).

ерѝш 'плетен кошер' (Копривец, Беленско), 'шиш на снопени ритли' (Горнооряховско), 'основа при плетене на рогозка' (Кюлевча, Шуменско), **ерѝш аргачлѝя** 'основа на тъкан' (ЮЗ). — От тур. диал. *eriş* 'дълъг черен конец; отпадъци от влачена вълна; процеп на кола' (SDD 545).

èрище диал. 'много ситна трахана' (Прилеп). — Чрез тур. диал. *erişte* също (SDD 545), с отметнато ударение под влияние на славянски тип думи като *нѝвище, сèлище, пòище* и др. от перс. *rišta* 'нишка, връв', отдето 'тесто, нарязано на тънки ивици', B e r n a r d, Балк. ез. IX/2, 1965, 86; заето в алб. *rrjeshtë* 'редица, линия', *rishte* 'макарони' от тур. *rişte, reşte, erişte* също, срхр. *(j)erište* '(тестена) каша'.

еркашъ диал., в нар. пес. 'задна част на седло'. — От тур. *eyer kaşı* също, съставено от *eyer* 'седло' и *kaş* 'издадена част, издадина'.

еркѐн остар., диал. 'корабно платно' (1857, Сава Радулов). — От тур. *yelken* 'корабно платно', вероятно чрез гръцки поради *р*, срв. *ἀδερφός* < *ἀδελφός*.

ѐркер архит. 'издадина на горен етаж на сграда'. — Произв.: *ѐркерен* (прозорец, стая). — От нем. *Erker* също, заето от фр. *arquière* 'бойница (на кула)', букв. 'място за стрелци', вероятно от среднолат. **arcuarium*, произв. от *arcus* 'лък, дъга'.

еркѐч, еркѝч 'едър нестриган козел' (Девинско, Асеновградско; Съчанли, Гюмюрджинско), **аркѝч** (Смолянско), МИ *Еркѐч*, старо име на Козичино, Поморийско. — От тур. *erkeç* 'козел, пръч'.

еркмѐч 'украсена цепка под странични клинове на кожух' (СЗ). — Неясно.

ѐрле 'обичай да се кладе огън по сирни заговезни на връх край село' (Емборе, Палиор, Дебрец, Леринско). — От **яр(ь)л-*, произв. от **яр-* 'пролет', срв. *ярà* 'трептение на въздуха при голяма горещина', *ярка* 'кокошка, излюпена през пролетта или лятото' и др. (вж. *ярà*), рус. (черк.-слав.) *яра* 'пролет', *ярь* 'лятна посев', а вероятно и рус. диал. (в Тулска обл.) *ерлы* 'вид постно ядене от чукана пшеница' (Даль).

ерлещѝсвам, ерлещѝсам 'отделям, отлъчвам, пренебрегвам' (Странджа). — От аористната основа *yerleşti-* на тур. гл. *yerleş-mek* 'заселвам се', произв. от *yer* 'място', срв. *ерлѝя*[1].

ерлѝя[1] диал., прил. неизм. 'тукашен, местен (жител)'; '(за камък) становит'. — От тур. *yerli* също, от *yer* 'място'.

ерлѝя[2] 'свестен, добър' (Самоков). — От *хаирлѝя* (вж.).

ѐрма[1] 'занесеност, несвяст (като последица от боледуване)' (Дебърско). — Вж. *ерма*[2].

ѐрма[2] 'ставам пуст, опустявам' в клетви (Бесвина, Леринско), **ѐрми, ѐрма, ѐрмо** 'пуст'. — Произв.: *заѐрма, заѐрмвам* 'правя пуст'. — От гр. *ἔρμος* 'злочест, горък' < *ἔρημος* 'пуст', *ἐρημῶ, ἐρημώνω* 'опустошавам', вж. А. Н и ч е в, ИИБЕз 8, 1962, 344.

Ерма, река 1) голям приток на Нишава при Пирот; 2) Ерма река **прнведень быть вь ѡбласть фракнскꙋ блнзь рѣкы Ѥрьма**, 1330 (Иречек, ПСп 55—56, 237, бел. 4), **на рѣце Ерме**, 16—18 в. (БСМ 498); 3) голям приток на Арда в Родопите. — Според И р е ч е к, ПСп 55—56, 233—237 и Х. и К. Ш к о р п и л, География 1892, 85, името на Трънската река е привнесено от р. *Хермиос, Хермос* в Лидия, където е живял Св. Тарапонт, твърде много почитан в цяло Трънско, Брезнишко и Пернишко. Вл. Г е о р г и е в, БЕз 9, 1959, 353, смята имената за тракийски и ги съпоставя с алб. *jerm* 'яростен, бесен'.

ермàсвам, ермàсам 'сгодявам' (Странджа). — Пригласено от **ярмасвам*, а то прейотувано от *армàсвам*, вж. *армàс*.

ерменѝя, ерминѝя остар. 'практическо ръководство на зограф, на художник'. — От нгр. *ἑρμηνεία* 'обяснение, тълкуване, превеждане'.

ермѐнка[1] диал. 'орисница'. — Произв.: *ерменлясам, ерменлясвам* '(за родилка) след раждане падам в несвяст и ми се гърчат ръцете, краката и другите части

на тялото', ерменльо̀(в)ско биле диал. 'трева, с която лекуват урочасани деца'. — От гр. εἱμαρμένη 'съдба, орис, орисница', преобразувано по народна етимология по *ерменка*.

ермѐнка², вж. *ермя̀нка*.

ерметѝк нар. 'уплаха, причинена от виждане на кръв; вид болка по костите'. — Произв.: *ерметѝчици* нар. 'болест ерметик' (с умал. наставка за умилостивяване на болестта). — Вероятно кръстоска от гр. αἱματικός 'кървав' и *ермѐнка*.

ермѝ мн. ч. 'цепени колове за ограда' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Девинско). — От ед. ч. *ярма̀*, мн. *ярмѝ*, с преглас *ермѝ*, от тур. диал. *yarma* 'дебели цепени дървета' (SDD 1485), от гл. *yar-mak* 'цепя, разсичам'.

ермѝк 'черно брашно' (Черковна, Разградско). — Вероятно от тур. диал. *yermiik* 'вид плевел по нивите', от по-старо значение 'брашно, смляно с такъв плевел'.

ермилѝк остар. диал. 'двадесетачка', 'жълтица' (Кръстина, Айтоско; Боженци, Габровско), 'монета за каниз' (Бериево, Севлиевско), 'турска сребърна монета' (Странджа). — От тур. *yirmilik* 'монета от 20 единици', от *yirmi* '20'.

ерминьѐ 'първите осем дена от септември, по които се гадае за времето през следващите осем месеца' (Странджа). — Вж. *ермения̀*, със завършек по имена на празници като *Сретеньѐ*. *Възнесеньѐ*, *Благовещеньѐ*, също *кръщенѐ*, и др.

ермя̀нка 'продълговат копѐн снопи' (Галата, Тетевенско), 'купчина коноп със стъблата' (Хвойна, Асеновградско), 'голям копѐн снопи' (Семчиново, Пазарджишко), 'наредени като стена снопи с класовете навътре' (Ботевград), **ермѐнка** 'кръстец снопи, наредени един срещу друг, за да се пазят от дъжд' (Странджа). — По всяка вероятност от тур. *yirmi* '20' (по броя на снопите) и бълг. наст. *-ян-ка*, с преглас *-ен-ка* по мн. ч. *-ен-ки*, понеже кръстците се правят от 21 сноп. За семантичната страна срв. имена на кръстци *деветàк*, *седмàк*. Според Р. Бернар (устно съобщение), от тур. *harman* 'копѐн снопи на гумно', вж. *харман*.

ернѐн с неясно значение, само в нар. песен: *я тлъчѝ, бу̀ле, тлъка̀ ернѐна* (Караманово, Свищовско). — Може би от **еринѐна*, с изпадане на *-и-* в неударено положение, срв. в говора *възглà(в)нца* от *възгла(в)ница*, прил. от диал. *ѐрина* < *я̀рина* (вж. *я̀ре*); начално значение 'тлъка, на която се обработва ярина'.

Еро̀ва во̀да, дол при Гурбановци, Кюстендилско, **Еровата чукла** при Бакьово, Свогенско, **Ерова могила** при Златуша, Брезнишко. — От ЛИ *Еро*, известно в Никопол, *Еров* в Панагюрище прегласено от *Яро-* в *Яро-мир*, *-слав*, срв. *Еру̀ново*.

ѐров кочѐн 'земна ябълка, гулия' (Смолянско, Ардинско, Маданско; Яковица, Момчилградско), **ерови ябълки** диал. остар., в израза *пратѝла мъжа си за ерови ябълки, за презморски миндали*, **ѐров (ерьов) кочан** (Асеновградско). — Прил. от първата част на *ѐр-алма* също (вж.).

ероглѝф, вж. *йероглиф*.

еро̀зия геол. 'естествено разрушение на скали и отвличане на почва'. — Произв.: *ерозѝвен, ерозѝра се, ерозѝднен, ерозиа̀лен*. — Вероятно чрез рус. *эро̀зия*, нем. *Erosion* или фр. *érosion* от лат. *erosio*, произв. от гл. *rōdo, rōsī, rōsum* 'гриза, разяждам'.

ерокирѝк 'проповедник' (Л. Каравелов). — Гр. *ἱεροκῆρυξ* също (устно от Р. Бернар).

ерòтика 'любовна чувственост'. — Произв.: *еротѝчен, еротѝчност, еротѝчески* (1870, Нешо Бончев). — Чрез фр. *érotique* или нем. *Erotik*, лат. *erōtica* от гр. *ἐρωτική (τέχνη)* от *ἐρωτικός* 'любовен', произв. от *ἔρως* 'любов'.

ерудѝция книж. 'голяма осведоменост, начетеност'. — Произв.: *ерудициòнен.* — Чрез рус. *эрудѝция* или нем. *Erudition* от лат. *ērudītio* също, произв. от гл. *ērudiō* 'обучавам', а то от *rudis* 'необработен, неопитен'.

ерундà остар. книж. 'грешка; лъжà' (Зах. Стоянов). — Чрез рус. *ерундá* от лат. *gerundium.*

Ерỳново, рът при Грашово, Чепинско. — От ЛИ *Ерỳн*, прегласено от *Ярỳн*, а то от ЛИ *Яро* от *Яро-мир, -слав*, срв. *Ердва вода.*

ерỳпция геол. 'изригване на вулкан', **еруптѝв.** — Произв.: *еруптѝвен.* — Чрез нем. *Eruption, eruptiv* от лат. *ēruptio* 'избухване, изригване', *eruptus*, прич. от *ērumpo* 'изхвърлям, излизам шумно, разрушавам'.

èрусалим 'божигробска икона; стая, в която е окачена такава икона' (Копривщица). — Произв.: *ерусалѝмка, ерусалѝмче, ерусалимѝя.* — По името на град *Ерусалим* в Палестина, понеже от там са донасяни такива икони, стб. Ѥроусалимъ (Мар., Сав.), Иероусалимъ (Супр.) от гр. *'Ιερουσαλήμ.*

ерфенè 'моминско увеселение два дена след Богоявление или Ивановден' (Габрово, Ксантийско), 'веселба, почерпка' (Копривщица; Войнягово, Карловско; Блъсков, Хр. Данов 1871, Вазов, Караславов), **èрфене:** *со èрфене и кàмила се ядит* (Прилеп). — По всяка вероятност от **ерофанè*, гр. **ἐροφάνεια* 'поява на любовта' от *ἔρως* 'любов' и *φάνεια* 'поява, явяване', понеже в Ксантийско при този обичай момите гадаят по пръстените си коя за кого ще се ожени, срв. бълг. *припяване (пèене) на пръстените.* За формата срв. *ерминьè*, а за изпадането на неударено *-о-* срв. *твàря* от *товàря.*

èрча, вж. *ярча, яре.*

Èрчови чукàри при Смолско, Пирдопско. — От ЛИ *Èрчо*, прегласено от *Ярчо*, а то от *Яро* в *Яро-мѝр, -слав*, срв. *Ерỳново.*

ерш 'таралеж' (Долен, Момчилградско; Тихомир, Крумовградско). — Вероятно кръстоска от *èрча се* и *еж.*

ес[1] 'аз' (Ракитово, Корова, Костандово, Чепинско). — От *яс*, а то прейотувано от *аз* (вж.).

ес[2] междуметие за подкарване на добитък (Варненско), междуметие за връщане на добитък (Ботевградско, Софийско, Самоковско). — Произв.: *èскам, èсна* 'подвиквам на добитък да се върне' (Ботевградско, Софийско, Самоковско), *èскам се, èсна се* 'отдръпвам се (назад)' (Врачанско). — Може би от показателна частица *е* и стб. **сь** 'този (тук)', срв. *ейс, ъйс, ъс.*

есàй 'този тук' (Ситово, Лилково, Пловдивско), **есàе** 'тази' (Габрово, Ксантийско). — От показателна частица *е* (вж.), местоиме *сà* (вж.), и показателна частица *и.*

еса̀к 'оградено място' (Странджа), вж. *яса̀к*.

есакчѝя остар. книж. 'оръженосец, телохранител' (Л. Каравелов). — От тур. *yasakçı* 'прислужник в легация', с преглас *я* > *е* на българска почва.

еса̀п остар., диал. 'сметка', вж. *хеса̀п*.

есѐ[1] 'това' (Асеновградско). — От показателна частица *е* и стб. сє 'това', вж. *са* 'тази'.

есѐ[2] литер. 'очерк'. — Произв.; *есеѝст* (от фр. *esseyiste*). — От фр. *essai* също, произв. от гл. *esseyer* 'опитвам (се)'.

есѐ[3] остар., диал. 'наследствен дял', **еседа̀р**, вж. *хисѐ*.

есѐй 'тези тук, така' (Лилково, Пловдивско). — От показателна частица *е* (вж., срв. *еса̀й*) и *сѐй*, стб. сѣи, мн. ч. от показателно местоиме сь, си, сє.

ѐсен 'годишно време между лято и зима', **хѐсен** рядко, диал. — Произв.: *ѐсен* 'през есента' (Зап), *ѐсенен*, *ѐсенен минзуха̀р* 'раст. кърпи кожух, Colchicum autumnale', *ѐсенният (мѐсец)* диал. 'октомври', *ѐсенник* поет. 'есенен вятър', *ѐсен(н)ица*, обикн. мн. 'зърнени култури, които се сеят на есен', *есенѐс*, *есенѐска* 'през миналата есен' (Зап) (от стб. *есеньсь, вин. пад. за време; за образуването срв. *днес*, стб. дьньсь), *есенѐшен* 'който е от есенес', *есенѐшки*, *ѐсени* диал. 'през есен', обикн. в израз *пра̀лети и есени* (Зап, от стб. *въ есени 'през есента', местен пад.), *еся̀но врѐме* (Бели Осъм, Троянско), *еся̀нка* 'вид есенно цвете' (Еленско), 'вид есенна ябълка' (Махалата, Плевенско), *есѐнки гъби* 'вид есенни гъби' (Галата, Тетевенско; Бели Осъм, Троянско), *есѐнче* 'пиле, излюпено на есен' (Дряновско, Еленско, Софийско), диал. 'раст. сираче, Crocus pallasianus', *есенчѐ* 'роден през есента' (Самоков), *есѐнчив* '(за овца) която на есен дава повече мляко' (Слатина, Ловешко) (от **есенка* 'есенчива овца' и наст. *-ѝв*), *есѐнец* 'вид есенна круша' (Брусен, Тетевенско), *есѐнски* 'есенен' (Силистренско; П. П. Славейков), *ѐсенско вря̀ме* (Чирпанско), *есѐннина* диал. 'есенен посев' (за строежа и значението срв. *пра̀летнина* 'пролетен посев'), *есенѝна* (Горни Богров, Софийско), *еся̀к* диал. 'зеленчуци, които се берат на есен', *есеня̀че* 'есенно пиле или добиче', *есѐньовче* 'прасе опрасило се на есен', *есѐнкьовка* и *есѐнкьовица* 'есенен плод' (Ихтиманско), *есенѐе се* 'настава есен', *есѐня* 'режа лозе на есен'; *заесеня̀*, *заесеня̀вам* диал. 'заварва ме есента някъде', *заесенѝ се*, *заесеня̀ва се* 'настава есен' (Сливенско); *изесену̀вам*; *на̀есен* (Зап); *по̀десен* нар. 'време преди да настане есен' (срв. *по̀дзима* 'есен'); МИ *Есеня̀к* при Киряево, Кулско, *Есеня̀ко* при Драгошиново, Самоковско и Криводол, Михайловградско, *Ѐсенище* при Райково, Смолянско, *Есѐнките* при Ваксево, Кюстендилско и при Железница, Благоевградско, *Есеница* при Грашово, Велинградско и при Ново село, Кюстендилско, *Есѐницата* при Ат кория, Сажденик, Чеканец, Кюстендилско и при Доспей, Самоковско. — Срхр. *jѐsên*, словен. *jesên*, рус. *о́сень*, укр. *о́сінь*, диал. *е́сень*, чеш., словаш. *jeseň*, пол. *jesień*. — Праслав. **asenь*. — Сродно със стпрус. *assanis* 'есен', гот. *asans* '(време за) жетва', ствиснем. *aran*, *arn* 'жетва'. Думата може да се изведе от ие. **ăs-* 'горя', т. е. *есен* = 'горещо време, жетва'; семантично срв. гр. *θέρος* 'летен пек; жетва', *θέρομαι* 'топля се', стинд. *háras* 'жар, пек', арм. *fer* 'топлина; хубаво време'. За началната гласна вж. Вл. Георгиев, Славистични студии, 1963, 11 сл.

есѐнция 'същина; вид етерно масло'. — Произв.: *есенциалѝзъм*. — Вероятно чрез рус. *эссе́нция*, пол. *esencja* от лат. *essentia*.

есèр 'човек с наследени лоши морални качества' (Бани Лъджа, Ардинско). — Вероятно от **есир*, с асимилация *èсер* и с вторично ударение *есèр*, вж. *есир*.

есèтра, диал. **есèтър** 'вид голяма хрущялна речна и морска риба, Accipenser sturio'. — Произв.: *есèтрен*: *есèтрена риба* (1875), *есèтров*. — Срхр. *jècетра*, рус. *осётр*, укр. *осетр, ясётр*, чеш., словаш. *jeseter*, пол. *jesiotr*, диал. *jasoter*. — Праслав. **asětra, *asetrъ*. — Сродно с лит. *ašẽtras* (заемка от слав.?), стлит. *ešketras* 'кит', стпрус. *ersketres* 'есетра'. От ие. **ak'-etro-*, произв. от *ak'-* 'остър'. За началната гласна вж. Вл. Георгиев, Славистични студии 1963, 12.

есйка, вж. *ясйка*.

есир 'роб' (Дебърско), **есйрин** в нар. пес. (Елена). — Чрез тур. *esir* също, от араб. *äsīr*.

ескавàтор, вж. *екскавàтор*.

ескàдра воен. 'част от морски или въздушен флот' (1865). — Произв.: *ескàдрен, ескàдров*. — Чрез рус. *эскáдра*, фр. *escadre* от итал. *squadra* също, с начално значение 'бойна група във вид на четириъгълник'.

ескадрòн воен. 'кавалерийска рота' (1872, Т. Икономов), **ескадрòна** (1856, Царигр. в-к). — Произв.: *ескадрòнен*. — Чрез рус. *эскадрóн*, фр. *escadron* от итал. *squadrone*, букв. 'голям четириъгълник', срв. от същия произход *ескàдра*.

èскам (се), вж. *ес*[2].

ескèс 'като че ли, наверно' (Момчиловци, Соколовци, Босотина, Смолянско), **искèс** (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — Неясно.

ескѝ в *ескиджѝя* остар., диал. 'вехтошар', *ескиджѝйски*, *ескѝ-чаршѝя* остар., рядко, диал. 'вехтошарски пазар', в МИ, възникнали на турска почва: *Ески Джумая*. — От тур. *eski* 'стар, отдавнашен, вехт'.

ескѝз 'скица' (1875, Каравелов). — Произв.: *ескѝзен, ескѝзност*. — Чрез рус. *эскúз*, фр. *esquisse*, итал. *scizzo*, лат. *schedium* от гр. *σχέδιον*.

ескòрт книж. 'охрана на високопоставено лице при пътуване'. — Произв.: *ескòртен, ескортѝрам*. — Чрез фр. *escorte* от итал. *scorta*.

èскря 'карам се, обиждам' (Търново). — Неясно.

есмèр диал., остар., рядко 'възчерен, мургав'. — Чрез тур. *esmer* също, от араб.

èсна (се), вж. *ес*[2].

еснàф съб., истор. 'занаятчийско сдружение през Възраждането', и **еснàфин** пренебр. 'човек с ограничени интереси'. — Произв.: *еснàфски, еснàфка* разг., пренебр. 'жена с лош вкус, ограничена жена', *еснàфство* 'еснафска задруга; еснафщина', *еснàфщина* 'простащина, ограниченост; безвкусие', *еснафчѝя* (П. Р. Славейков, Ботев), *еснафлѝя* остар. 'член на еснаф', *еснафлѝйски*, *еснафлъ̀к* остар. 'еснафско сдружение, членове на еснаф' (1888); *еснафдàш* остар. 'съеснаф'; МИ *Еснàфската чешмà* в Копривщица. — Чрез тур. *esnaf* 'занаятчия; дребен търговец; съсловие' от араб. Заето също в срхр. *èснаф, еснафски*.

еспарзѐта агрон., ново, рядко, 'вид многогодишно фуражно растение, Onobrychis sativa'. — От фр. *esparcette* също; *рс* > *рз* вероятно чрез немски.

есперàнто 'вид изкуствен международен език'. — Произв.: *есперàнтски, есперантѝст, есперантѝстка.* — От есперантски *esperanto* от гл. *esperi* 'надявам се', а то от лат. *spero* 'надявам се'.

еспидѐпсан остар. 'опитен; докаран' (1884, Зах. Стоянов). — От *из-педѐпсан*, вж. *педѐпсвам* 'изработвам добре, изпипвам'.

ест[1] остар. 'така, така е, аха; да' (Зап). — Срхр. *јест* 'да'. — От стб. ѥстъ 'е', 3 л. от гл. бꙑти 'съм', вж. *е*.

ест[2] в **то ест**, съкр. **т. е.**, вж. *тдест*.

ѐста междуметие при подкарване на крава (Брусен, Тетевенско). — Може би от *ейс, ес*, вж. *ѐйс*; частицата *-та* е вероятно от показателно местоимение.

естàмпа 'щампа' (1875), вж. *щàмпа*.

естампàж книж. 'релефен отпечатък от каменен надпис или образ върху хартия'. — Произв.: *естампàжен.* — От фр. *estampage* също, произв. от *estampe* 'отпечатък, щампа', заемка от нем. *stampfen* 'печатам', срв. от същия произход *щàмпа*.

естàч диал. 'голяма софра', вж. *ястагàч*.

естѐ, ѐсте 'ядиво, ядене' (Изт), вж. *ѐстие*.

естелѝв диал. 'яшен', вж. *ястелѝт, ям*.

естелѝт, вж. *ястелѝт*.

естествò 'същина, същност, характер', остар. 'природа' (1837, Р. Попович), 'храна, материя' (1874, Ив. Богоров); стб. ѥстьство (Син. тр., Супр.), естество (Супр., Ман. хр.), ѥстьствьнъ (Супр.), естьственъ (Ман. хр.), ѥстьствиѥ 'естество' (Супр.). — Произв.: *естеством* остар. 'по природа' (1824, П. Берон), *естѐствен, естественен* (*естественный* 1843, Ив. Богоев), *естественница* остар. 'физика' (1872, Й. Груев), *естѐственик, естественичен* остар. (1869, Й. Груев), *естественичка; естествовѐдец* (П. П. Славейков), *естествознàние* (1867), *естествоизпитàтел* (1869, Ел. Мутева), *естествоизпитàтелка* 'жена естествоизпитател', остар. 'физика' (1870, Кр. Пишурка), *естествоизпитвач* (*естествоиспытвачь*, 1880, Й. Груев), *естествоизпитàтелски, естествоописател* (1806, Софр. Врачански), *естествословен* (1859, Г. Раковски), *естествословец* остар. 'физиолог' (1860, Д. Попов), *естествосъзерцàтел, естественонаỳчен* (1870, Н. Бончев), *естественовроден* (1870, В. Берон). — Срхр. *јестаство*, рус. *естествó*, пол. *jestestwo*. — Образувано от стб. ѥстъ, 3 л. ед. ч. от бꙑти и наст. -ьство; начално значение 'това, което е, което съществува', по всяка вероятност калка на гр. *οὐσία*.

естѐт 'ценител на хубавото, човек с изтънчен вкус'. — Произв.: *естѐтски, естетѝк, естѐтщина, естѐтствувам, естѐтка, естетѝзъм* (от фр. *esthétisme*), *естетизѝрам*. — Чрез фр. *esthète*, гр. *αἰσθήτης*, срв. *естѐтика*.

естѐтика филос. 'теория за критериите, които определят прекрасното в изкуството и живота' (1873, Т. Шишков). — Произв.: *естетѝчен* (1870, Н. Бончев, от фр. *esthétique), естетѝчност, естетѝчески* (1873, Т. Шишков). — Вероятно чрез рус. *эстéтика* или нем. *Ästhetik*, създадена през 18 в. от франкфуртския учен Баумгартен от гръцко *αἰσθητική (τέχνη)*, произв. от гл. *αἰσθάνομαι* 'чувствувам, усещам'.

ести[1] прякор на населението в обл. Жупа, южно от Дебър, у което спомаг. гл. *е* има форма *ести*. — Произв.: *естеовци* 'прякор на българите в Костурската област Куреща, които вм. *е* казват *ести*' (Кънчов, Македония 31, 34). — От *ест*, вж. *ести*[2]. Формата е схваната като мн. ч. от *ест*, за разлика от *естеовци*, което е образувано по типа жителски имена *Бел-ов-ци, Рад-ов-ци*.

ѐсти[2] диал., рядко 'има, е': *ако ести късмет, ще стане*. — От *ест* (вж.), стб. ѥстъ 'е', с *-и* под влияние на II лице *(е)си* или вероятно по глаголите от *и*-спрежение; за значението срв. рус. *есть* 'има, намира се, съществува'.

ѐсти[3] като вметната дума за потвърждение: *така е ести*; 'значи, то': *хубава е, ести* (Вельо бърдо, Реканско). — Вж. *ест*[1].

естрàда 'открит подиум за речи, концерти и под.' (1857, С. Радулов). — Произв.: *естрàден, естрàдност*. — Чрез фр. *estrade* 'улица, издигнато място', от провансалски, исп. *estrada* 'улица', лат. *strāta (via)* 'павиран военен път'.

естък, вж. *ястъ̀к*.

есю̀ 'това тук' (Лилково, Пловдивско). — Вж. *есай*.

ет диал., остар. 'е', 3 л. ед. ч. от *съм*. — От *е* и *т* под влияние на III л. на глаголи, които пазят *-т*, напр. *мѝслит, хòдит* в югозападни говори.

ета 'ето' в нар. пес.: *ета му дòде слугѝня, та па на цàро думàше* (Горна баня, Софийско). — От *ето*, с *-а* вероятно по *ѐва* 'ето' (вж.).

етàж 'помещения в сграда, разположени на една площ' (1824, П. Берон). — Произв.: *етàжен, етàжност; едноетàжен, двуетàжен, многоетàжен*. — От фр. *étage* < лат. *staticum*, произв. от гл. *sto* 'стоя, намирам се някъде'.

етажѐрка 'подвижна дъсчена поличка'. — Вероятно чрез рус. *этажéрка* от фр. *étagère* също, произв. от *étage*, по-нататък вж. при *етàж*.

етàй 'онази' (Лилково, Ситово, Пловдивско). — От показателна частица *е* (вж.) и *тай*, вж. *тà-зи*; за образуването срв. *есàй*.

етамѝн 'вид рядка тъкан, по която се бродира'. — Произв.: *етамѝнен, етамѝнов, етамѝнест*. — От фр. *étamine* също, произв. от лат. *stāmen* 'основа на тъкан; тъкан, плат'.

етàп 'място за престой; част от разстояние, преход; определен момент от развой'. — Произв.: *етàпен*. — От фр. *étape* също, стфр. *estaple* 'търговски град, пазарно стоварище; склад за храни', заето от средно долнем. *stăpel* 'склад'.

етатизàция 'одържавяване (на частната собственост)', **етатѝзъм, етатизѝрам** 'одържавявам (частна собственост)'. — От фр. *étatisation, étatiser* също, създадено през 1942 г. от *état* 'държава'.

етѐ 'ето' (Копривщица, Софийско, Самоковско, Кюстендилско, Кулско, Видинско), **ѐте** (Прилепско, Битолско, Кочани), **йетѐ** (Врачанско). — От показателна частица *е* и *тѐ* (вж.).

етѐй 'онези; там' (Лилково, Пловдивско). — От показателна частица *е* (вж.) и *тѐй*, стб. **тѣн**, вж. *тѐ-зи, тѐ-я*.

ѐтер 'вид лесноизпарима течност; въздушен простор' (1870, П. Димитров). — Произв.: *ѐтерен* (1875), *етерѝчен* (от фр. *éthérique*), *етерически* (1874); *етеродобѝвен*. — Чрез нем. *Äther* от гр. *αἰθήρ* 'горен въздушен пласт'; срв. от същия произход *ефѝр*.

етѐръса 'раничка' (Казанлък). — От тур. *yet yarası*.

ѐти 'е' (3 л. ед. ч. от *съм*) (Свищовско; Свищовски дамаскин, 17 век). — Според Милетич, Бълг. старини VII 1923, 41, от *ести*, кръстоска от новобълг. *е* и стб. **єсть**, с редукция *ести*; Ив. Леков, Бълг. преглед II 1933, 1, 116—117, обяснява с метатеза от *ти е*, където *ти* е dativus ethicus (с успоредици от стчеш. *jesti* < *jestti*, където *ti* е енклитичен датив, и стсръб.).

ѐтика филос. 'учение за нравствени принципи' (1845, Й. Стоянович), **етѝк** (П. П. Славейков). — Произв.: *етѝчен* от фр. *éthique*), *етѝчност, етѝчески*. — Чрез нем. *Ethik*, лат. *ethica* от гр. *ἠθικά* 'морал, характеристика', произв. от *ἠθικός* 'нравствен', *ἦθος* 'нрав; жилище; отечество; навик'.

етикѐт 'залепено листче с надпис на стока; приети обноски в общество' (1871, Д. Войников), **етикѐция** 'приет начин на обноски' (Зах. Стоянов). — Произв.: *етикѐтен, етикетѝрам, етикетирѐвка*. — От фр. *étiquette* също, развито от *étiquette* 'етикет, надпис', заето от хол. гл. *steken*' 'пъхам, слагам'; второто значение е възникнало във френската дворцова среда през 18 в., начално значение 'отнасяне към хората според техния ранг, чин в дворцовата йерархия, в дворцов церемониал'.

етикѝрам 'слагам етикет на стока'. — Съкратено от *етикетѝрам*, произв. от *етикѐт* (вж.).

ѐтим 'сирак' (Велес). — Произв.: *етѝмски*. — Чрез тур. *yetim* също, от араб. *yātīm*; заето и в сръб. *jѐтим*.

етимолѐг (1873, Т. Шишков), **етимолѐгия** (1824, П. Берон) езикозн. 'дял от езикознанието за произхода на думите'. — Произв.: *етимологѝчен, етимологѝчески* (1870), *етимологизѝрам, етимолѐжки, етимологизѝвам*. — Чрез рус. *этимолѐгия* или нем. *Etymologie* от лат. *etymologia*, заето от гр. *ἐτυμολογία*, съставено от *ἔτυμος* 'същински, истински' и *-λογία* 'знание, учение', от *λόγος* 'дума'.

етнѝчен, етнѝчески 'народностен'. — Чрез рус. *этнѝческий*, пол. *etniczny*, къснолат. *ethnicus* от гр. *ἐθνικός*, произв. от *ἔθνος* 'народ'.

етногрѐфия 'наука за народна култура' (1872, в-к „Свобода"). — Произв.: *етногрѐф* (1873, Т. Шишков) (от нем. *Ethnograph(e)*), *етногрѐфски, етнографѝчески* остар. (1858, Й. Груев), *етнографѝчен, етнографѝзъм*. — Чрез рус., нем. или фр. от лат. *ethnographia*, заето от гр. *ἐθνογραφία*; срв. *етнѝчен*.

етнолѐгия 'етнография' (1873, Т. Шишков). — Вж. *етногрѐфия*.

ѐто частица за посочване, подчертаване и усилване. — Съставено от показат. частица *е* (вж. *е, е-е*) и мест. *то*; за строежа срв. диал. *е-во, е-но, е-со*.

етрò диал. 'черен дроб'. — Произв. *ѐтърче* (Вазов), *етърнѝк* 'наденица от свински черен дроб' (Странджа), *ѐтърница* 'свинска колбаса' (Ахтопол). — Срхр. *jêтра* мн. ч., словен. *jêtra*, рус. *ятра*, чеш. *játra* мн. ч. 'черен дроб', *jitrnice, jaternice* 'черво, натъпкано с млян черен дроб, лебервурст', словаш. *jatrá* 'черен дроб', пол. *jątrznica*, горлуж. *jatra* 'черен дроб, бял дроб', доллуж. *jětša* 'черен дроб, бял дроб'. — Сродно с гр. *ἔντερα* мн. ч., стинд. *antrá-m* 'вътрешности на тяло', арм. *ənder-k^c* 'вътрешности на тяло'; образувано от предлога *en* и наставката (за сравнителна степен) *-t(e)ro-*, срв. лат. *interior* 'вътрешен', стинд. *ántaras* 'вътрешен', зенд. *antara* 'вътрешности на тяло'; срв. от същия произход *внѐтре, вътре, утрòба*.

Ѐтрополе град в Ботевградско; поле при Пещера; пасище СИ Годеч. — Произв. (от селищното име): *етропòлец, етропòлка, етропòлски*. — От стб. *ѩтр- 'вътрешен, вътрешност', срв. Б. Симеонов, ГСУ 60, 1966, 156, вж. *етрò* и *поле*, по типа „сухо-дол". Начално 'вътрешно поле', т. е. 'поле, оградено от планински ртлини'. Наличието на името *Етрополе* на три различни места пречи на възможността то да се изведе от речно име **Етър*, трак *Ἄθρυς, Ietro*, както го обяснява Вл. Георгиев, БЕО 30 сл. Миков, 144, 147, поставя имената във връзка с рударство, но не обяснява формата. Ст. Стоянов, ИИБЕз 16, 1968, 119 сл., извежда неубедително от гр. **Ἰατρόπολις*: *ἰατρός* 'лекар, спасител' и *πόλις* 'град', поради формата ıатрополь от 1642 (за града в Ботевградско), но ѩ-застъпва стб. ѩ, ѭ, понеже в говора стб. ѫ > а, срв. и диал. *язик* < стб. ѩзыкъ.

Ѐтър р., горно течение на Янтра, Ѥтаръ 1640 у Петър Богдан (Иречек, Пътувания 216, бел. 23), **Ѐтърът** река и село в Габровско. — Произв.: *ѐтърка* 'жетварка в Загорско (Старозагорско), дошла от поречието на Етър' (Казанлък), *ѐтърски*. — Вж. *Янтра*.

етърва 'братова съпруга спрямо съпругите на останалите братя', диал. 'раст. ралица, Delphinium consolida', **йътърва** (ЮЗ). — Произв.: *зли етърви* 'раст. фасуличе, Orobus; раст. етърва', *етървин*. — Срхр. *jêтрва*, словен. *jêtrva*, рус. *ятровь*, стчеш. *jatrvenicě, jatrušě*, пол. *jątrew*, род. п. *jątrwi*. — Праслав. **jętry*, род. п. **jętrve*. — Сродно с лит. *jénté*, род. п. *jentefa*, латв. *ietere*, гр. *ἐνάτηρ*, лат. *ianitrīcēs* 'съпруги на братя', стинд. *yātā* 'жена на мъжов брат'.

етърнѝк, ѐтърница, вж. *етрò*.

ѐтю 'това тук' (Лилково, Пловдивско). — От показателна частица *е* (вж.) и показателно местоимение *т*, срв. *тò-зи, тò-я*, също *ѐсю*.

етю̀д 'кратко произведение на изкуството'. — Произв.: *етю̀ден*. — От фр. *étude* от лат. *studium*.

ефѐкт 'силно въздействие' (1857, С. Радулов). — Произв.: *ефѐктен, ефѐктност, ефектѝв* фин. 'наличие на пари, ценни книжа и др.', воен. 'военни сили' (чрез фр. *effectif* от лат. *effectivus* 'който прави някакво впечатление'; промяната на категорията е станала във френски език), *ефектѝвен* 'който дава добър резултат', *ефектѝвност*; *безефѐктен* 'безрезултатен' (Смирненски), *неефѐктен*. — Чрез рус. *эффѐкт* или нем. *Effekt* от лат. *effectus*, прич. от гл. *efficiō* 'довършвам, извършвам', произв. от *faciō* 'правя, върша'.

ефѐнди, ефѐндия остар. 'почтително обръщение към образован или богат човек в Турция, а у нас до Освобождението', **ефенд(и)ѐта** мн. остар. — Чрез тур. *efendi* 'господин, господар' от нгр. *ἀφέντις* 'господар', произв. от стгр. *αὐθέντης* 'самодържец, владетел'; срв. от същия произход *автентѝчен.*

ефик диал. 'раст. глушец, Vicia villosa'. — Неясно; срв. *офик.*

ефика̀сен книж. 'успешен, резултатен'. — Произв.: *ефика̀сност; безефика̀сен, неефика̀сен, неефика̀сност.* — Чрез фр. *efficace* от лат. *efficāx*, от гл. *efficiō* 'довършвам, извършвам', произв. от *faciō* 'правя, върша'.

ефимѐрен, ефемѐрен книж. 'краткотраен, скоропреходен' (1875, сп. Читалище). — Произв.: *ефимѐрност* 'скоропреходност, краткотрайност' (1881, Св. Миларов). — Първата форма от нгр. *ἐφήμερος* също, срв. *ефимѐрий*, а втората от фр. *éphémère.*

ефимерѝда 'вестник' (1872, в-к. „Свобода"). — От гр. *ἐφημερίδα* също, вж. *ефимѐрен.*

ефимѐрий църк. 'свещеник, комуто е ред да служи'; стб. ѥфимєрия 'служба на свещеници, които служат в определен ден' (Мар., Асем.). — От гр. *ἐφημέριος* също, съставено от *ἐφ-* и форма от *ἡμέρα* 'ден'; за значението срв. *дежу̀рен* от фр. *de jour* '(който е) на деня', т. е. 'комуто е ден да служи'.

ефѝр поет. 'небесен простор' (1870, Н. Бончев). — Произв.: *ефѝрен* (1873, Т. Шишков), *ефѝрност.* — Чрез рус. *эфѝр* от нгр. *αἰθήρ* 'горен въздушен пласт'; срв. от същия произход *ѐтер.*

ѐфла 'дърво елха, Alnus glutinosa' (ЮЗ). — От *ѐвла* (вж.) чрез промяна *в* > *ф*, характерна за югозападните говори, срв. *бѐфме* от *бѐвме* < *бѐхме, вѝдофме* от *вѝдовме* < *вѝдохме*, и др.; срв. и *ехла̀.*

ефо̀р остар. 'светски настоятел на манастир', **ефо̀рия** остар. 'настоятелство, което управлява обществен имот със завещани частни средства'. — МИ *Ефория* край р. Батуня, СИ Михайловград. — От гр. *ἐφορεία* също, *ἔφορος* 'наблюдател', произв. от гл. *ἐφορῶ, ἐφοράω* 'наблюдавам'.

ефрѐйтор воен. 'първият войнишки чин след редник' (1887, Ил. Блъсков). — Произв.: *ефрѐйторски.* — Чрез рус. *ефрѐйтор* от нем. *Gefrejter* също, с (диалектен) изговор *йефрѐйтър*, букв. 'освободен', превод от лат. *exēmptus* 'освободен (от караулна служба)', т. е. 'стар войник, който вече е свободен от караулна служба'.

ѐфтин, вж. *ѐвтин.*

ех, ѐха междуметие за израз на възторг, примирение и несъгласие. — Произв.: *ѐхвам, ѐхна* 'проехтявам'. — Рус. *эх.* — Срв. *ах, их, ох, ух.*

еха̀л, ехалѝя остар., диал. 'простолюдие, население'. — Чрез тур. *ahali* също, от араб.

ехѐ междуметие при нещо неочаквано и неприятно (Странджа), **ехе-ле, ехѐй, ехе-хей.** — Вж. *ех.*

ехѝдна поет. 'усойница'; стб. ѥхидьна 'змия' (Супр.), ѥхидна (Ман. хр.), ѥхидьновъ 'змийски' (Зогр., Мар., Асем., Сав.), ѥхиднинъ, ѥхиднороденъ превод

от гр. ἐχιδνότοκος (Ман. хр.). — Произв.: *ехѝден* книж. 'лукав, злобен', *ехѝдност, ехѝдство, ехѝднин* остар. (1867), *ехѝднов* (1806, Софрони Врачански). — От гр. ἔχιδνα също.

ехлà диал. 'елха'. — МИ: *Ехла*, с. в Ресенско, *Ехлѝте* при Д. Вибница, Петричко и при Друмохар, Кюстендилско, *Ехлѝчките* при Елешница, Петричко, *Ехлов дол* при Широки дол, Самоковско, *Ехлово*, с. в Солунско, *Ехловец*, с. в обл. Горна Копачка, Кичевско, *Евлово*, с. в Скопско (от **Ехлово* с диалектно *хл* > *вл*). — Чрез метатеза от *елха* (вж.), срв. *ѐвла* и *ѐфла*, също *ветх* / *вехт*.

ѐхо 'звуково отражение, ек' (1870, Н. Бончев). — Вероятно чрез рус. *э́хо*, нем. *Echo*, лат. *ēchō* от гр. ἠχώ 'ехо, отглас', ἠχή 'звук, звън'.

ехрѝнен остар., диал. 'копринен'. — Чрез метатеза от **херинен*, а то от **харирен*, прил. от **харир*, заето от тур. *harir* 'коприна', вж. *ерѝр*, срв. *ерѝл*.

ехтя̀ 'изпълнен съм с продължителен шум, кънтя; звуча продължително и силно, еча'. — Произв.: *ехтѐж, ехтѐние* рядко (1871, П. Бобеков), *ехтàва* в нар. пес. (Бело поле, Белоградчишко), *ехтàвица* 'гръмотевица' (Котел), *ехтелѝв* (Н. Хайтов); *заехтя̀, заехтя̀вам; изехтя̀, изехтя̀вам; наехтя̀ се, наехтя̀вам се; поехтя̀, поехтя̀вам; проехтя̀, проехтя̀вам; уехтя̀ се, уехтя̀вам се* диал. 'еквам от много гласове'. — Вероятно от **ектя̀* > *ехтя̀*, произв. от *ек*, вж. М л а д е н о в, ЕтР 163, сродно с *ечà* (вж.).

ехудѝй 'евреин' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Чрез тур. *yahudi* също, араб. *yăhūdiyy, yăhūd* от евр.

ехчѐ 'вид валчеста синя слива' (Старцево, Маданско). — Неясно.

ѐца 'снаха (спрямо зълва)' (Тиквеш). — Неясно.

ѐцам 'яхвам, възсядам' (Търново), 'закачам, безпокоя, дотягам' (Габрово). — Произв.: *заѐцвам* 'безпокоя, отвличам внимание' (Ботевград). — Вероятно произв. от *я̀хам* (вж.).

ѐцкам[1] 'товаря, пълня много' (Самоков), **ѐцна** 'стоварвам тежко на земята, тръшвам' (Банско), **ѐцнувам се** 'падам ненадейно' (Лилково, Пловдивско). — Произв.: *наѐцкам, наѐцнем* 'натоварвам, натъпквам' (Самоков). — Неясно.

ѐцкам[2] 'заеквам, пелтеча' (Доброславци, Софийско), **заѐцнувам, заѐцнем** (Софийско, Кюстендилско). — Срхр. *jѐцати, jѐцāм* 'хълцам, ридая'. — От един произход с *ечà* (вж.).

ечà 'ехтя, кънтя', **ѐча, ѐчкам** 'пъшкам, охкам' (Ст. Димитров). — Произв.: *заечà, заечàвам; изечà, изечàвам; наечà се, наечàвам се; поечà, поечàвам; проечà, проечàвам.* — Срхр. *jѐчати, jѐчим* 'еча, ехтя, кънтя; стѐна, пъшкам, охкам', словен. *jéčati, ječím* 'оплаквам се, охкам, пъшкам, крещя', рус. *яча́ть, я́кнуть* 'пъшкам, крещя', укр. *ячáти* '(за лебед) пищи', *ячи́ти* 'ридая, говоря през сълзи', чеш. *ječeti* 'шумя, крещя, оплаквам се', словаш. *jačat'* 'шумя, буча, крещя', пол. *jęknąć* 'въздишам, въздъхвам', *jąkać się* 'заеквам', горлуж. *jakać*, доллуж. *jěkaś* 'заеквам'. — Праслав. **jękāti*, произв. от **jękъ* 'ек'. — Сродно със срвиснем. *anken* 'охкам', лит. *iñksti* 'скимтя, охкам', *ìngti, ìngan* 'викам', ирл. *ong* 'вик, стон', алб. *nëkon* 'охкам, пъшкам', гр. ὀγκάομαι 'крещя, рева', лат. *uncō* '(за мечка) рева'. Срв. от същия произход *ек*.

ечемѝк 'житно растение, Hordeum sativum; цирейче на клепач' (по форма прилича на ечемично зърно, срв. фр. *orge* 'ечемик' и *orgelet* 'ечемик на окото'), **ечмѐн** диал. 'ечемик; ечемичен', **ѐчмен** (Ресенско, Воденско, Леринско), **ѝчмен** (Воденско), **ечмѝк, ечемѐн** *диал.*, **ичумѐн** (Родопите, Странджа; Гумендже, Воденско), **чумен** (Ватилък, Солунско), **ѝъчмен** (Охрид, Струга), **ячмен** (Прилеп, Битоля, Кичево, Дебър, Крива Паланка), **ѝечмик** (Видин), **ѝечменѝк** (Ахряне, Смолянско; Върбина, Маданско), **у̀чмен** (Кукуш), **ючумик** (Гьобел, Мала Азия; Лазарци, Еленско); стб. ıaчьмѣнъ 'ечмичен' (Зогр., Асем.), ıaчьнъ 'ечмичен' (Мар.). — Произв.: *див ечемѝк* 'трева с класове като ечемик' (Копривщица), 'ечемик класатица, Hordeum murinum', *зѝмен ечемѝк* 'Hordeum hexastichum', *ечемѝчен, ечемѝчник* диал. 'ечемичен хляб', *ечемѝчище, ечменѝк* 'цирейче по очен клепач' (Славеино, Виево, Кутела, Серафимово, Турян, Смолянско), *ечемѝще* и *ечемѐнище* 'нива, която е била посята с ечемик' (Тотлебен, Плевенско), 'нива с ечемик' (Слатина, Ловешко), *ячмище* = *ячменище* 'стърнище на ечемичена нива' (Поречe, Кичевско), *ечмѝчка* диал. 'пъпка ечемик на око', *ечемя̀н* 'ечемичен' (Карловско, Пирдопско), *ечмян* (Йовков), *ечмѐн диал.* 'ечемичен', *ечемѐнка* 'вид лятна жълта круша, която расте по нивите' (Василица, Ихтиманско), *ечумя̀н* 'ечемичен' (Слатина, Ловешко; Търновско; Еленско); *МИ Ечемѐница* при Бачково, Асеновградско, *Ечименища* при Яворово, Асеновградско, *Ечименище* при Косово, Пловдивско, *Ечеменището* при Малино, Ивайловградско, *Ечименско буче* при Каменяк, Айтоско, *Йова̀нчов ечемѐн* при Сухострел, Благоевградско, *Добриновото ечемѝще* при Кресна, Благоевградско, *Ѐчемище* при Ботевград (от **ечем* 'ечемик'), *Ечемѝчището* при Церово, Свогенско; Орешник, Тополовградско, *Ечмѝчищата* при Д. Сушица, Благоевградско, *Ечмишча* при Банско, *Ечимище* при Реброво, Свогенско, *Ѐчмище* при Уши, Кюстендилско, *Дѝмово ичимѐнище* при Душанци, Пирдопско. — Срхр. *jѐчмен* 'ечемик', *jѐчмен* 'ечемичен', диал. (чакавски) *jа̀чмик*, словен. *jéčmen*, рус. *ячме́нь* 'ечемик: ечемик в окото', чеш. *ječmen*, диал. *jačmyk*, моравски *jačmyk* 'ечемик в окото', словаш. *jačmen*, пол. *jęczmień* 'ечемик', *jęczmyk* 'ечемично зърно', горлуж. *ječmjeń*, долнолуж. *jacmeń*. — Праслав. **jęčьmy*, род. п. *jęčьmene*. — Вероятно от ие. **ank-* 'огъвам', тъй като зрелите класове на ечемика са извити (огънати), срв. рус.-черк.-слав. *ук-оть* 'кука', лит. диал. *anka* 'примка', нем. *Angel* 'въдица', гр. *ὄγκος* 'извивка', вж. Vasmer REW 1, 501; Sławski 576, с посочване на други, по-малко убедителни съпоставки.

ѐчкам диал. 'пъшкам, охкам', вж. *еча̀*.

еш[1] 'виж' (Белослатинско). — Вероятно кръстоска от *е(то)* и *виж*.

еш[2] нар. 'всеки един от два предмета, които образуват двойка, чифт; подобен, равен'. — Произв.: *ѐши се, еша̀ва се* '(за впрегатен добитък) може да се търпи с другаря си по впрягане', *ешлѝя* (вол) (Ц. Церковски); *разеша̀ (се), разеша̀вам (се); сеша̀ (се), сеша̀вам (се), съеша̀вам се* 'сдружавам се' (Павелско, Асеновградско). — От тур. *eş* същo.

еша̀рп рядко 'шалче или кърпа за глава, обикн. от тънка материя'. — Чрез фр. *écharpe* също, от герм. (франкски) **scerpa*, вероятно 'торба, плетена от тръстикови пръчки', заето от лат. *scipus* 'тръстика'.

ешафо̀д истор. 'издигната площадка на публично място, на която се изпълнявали смъртни наказания' (1870, Н. Бончев). — От фр. *échafaud* също, начално значение 'скеле при постройка', заето от итал. *catafalco* също.

ешѐк в **ешѐк сѐлянин** 'своенравен, упорит селянин' (Вазов) и **ешекчѝя** остар., диал. 'магаретар'. — От тур. *eşek* 'магаре'.

ешелòн, ешалòн воен. 'голяма походна колона, влак или редица коли, които превозват военни части'. — Произв.: *ешелòнен.* — От фр. *échelon* също, произв. от *échelle* 'стълба', от лат. *scālae* също.

ешѝк (Самоков), вж. *ашѝк.*

еш(и)керя 'явно, открито, без заобикалки' (Странджа). — Чрез тур. *aşikâre* също, от перс. *āškār*; вж. *ашикерѐ.*

ешѝш, неясно значение, може би 'ездач', срв. диал. *я̀ша* 'ездя' в нар. пес.: *и калеса до три млади ешише, | що бяха сватба преварници.* — Неясно.

ѐшка 'вид новогодишен обичай, който деца и възрастни извършват на 31 декември и на 1 януари' (Емборе, Дебрец, Палиор, Саръгьол и др., Леринско). — Произв.: *ешкàр* 'участник в игра ешка', *ешкàрски.* — Неясно.

ѐшкиле 'добре че, благодарение на това че' (Родопите). — Тур. *aşk-ile*, букв. 'с любов'.

ешкѝн диал., рядко 'конски тръс'. — Произв.: *ешкинлѝйче* (конче) 'бързо конче' в нар. пес. (Лазарци, Еленско). — От тур. *eşkin, eşkinli* също.

ѐшко 'още' (Родопите). — От *ещко*, развито от диал. *ѐще* (вж.) и *-ко*, вж. *дѝще.*

ешлемѐ 'везани фигурки по ръкав на сая' (Кюстендилско). — Вж. *ишлемѐ.*

ешмàк 'предна дъска на диканя' (Марково, Шуменско). — От тур. диал. *yaşmak* 'странична дъска на долап или на врата за украса; рафт' (SDD 1491), *yeşmak* 'вид криво дърво във воденица' (SDD 1520).

ешмедемѐ разг. 'малък гуляй, почерпка'. — Възникнала около 1930 г. при погрешно четене на надписа около Мадарския конник.

ешмерѝя кàша 'вид каша от брашно, масло и вода' (Момино, Варненско). — Неясно: може би от *есмер* (вж.).

ешпѐк 'куче' (Смолянско, Маданско, Асеновградско; Давидково, Петково, Стърница, Ардинско). — Неясно. Може би кръстосано от тур. *ешек* 'магаре' + *кьопек* 'куче'.

ешумѝк 'извара' (СИ, Изт.). МИ: *Ешимѝк чешмà* при Копринка, Казанлъшко. — От тур. *eğşimik* също.

ѐща 'апетит': *ке му се отвореше една ешта за ядење* (Прилеп). — Може би от *ищàх* (вж.), чрез тур. *iştah* 'желание' от араб. *ištihā'*, с преход на неударено *и* > *е*, срв. диал. *истена* < *истина.*

ещай таен шивашки говор 'мълчи' (ЮЗ). — От алб. *hesht* 'мълча'.

ѐще диал. 'още' (Смолянско, Маданско), **ѐшко** 'ощичко' (Смолянско, Маданско), **ѐшче** (Брацигово). — Вж. *дѝще.*

Ещерец, Ещерица — река в Кратовско, приток на Злетовщица, която се влива в Брегалница. — От стб. *ѩштеръ < ѧштеръ 'гущер' (Супр.), с преглас

я > *е*, свързано така още от Б. Цонев, Бълг. преглед VI 1899, 3—4, 218. Срв. пол. р. *Jaszczurówka*, рус. *Ящера, Ящерека, Щерец, Щерка*; семантично срв. МИ *Гущеряк* в Сярско, *Гущерски дол* в Тетевенско, с. *Γκούστερα, Γουσταρίτσα* в ок. Коница в Епир. Вж. *ѐщерка*.

ещерѝца 'ялова жена или добиче' (Вакарел, Ихтиманско). — От *щирѝца* (вж.) с протетично *е-*, както диал. *евдовѐц* от *вдовѐц*.

ѐщерка 'част от тялото между мишницата и пояса' (Кичевско); стб. ꙗштѣрь 'гущер' (Супр.). — Срхр. *jầштер*, словен. *jâščerica*, рус. *я́щерица*, чеш. *ještěr* 'гущер, змей, дракон', *ještěrka* 'гущер', словаш. *jašter* 'гущер, змей', стпол. *jaszczerzyca, jaszczorka*, пол. *jaszczur(ka)*, горлуж. *ješčer, ješčeř*, доллуж. *jašćeř*. — Обикновено се приема, че е сродно с бълг. *скòро*, рус. *скóрый* 'бърз', т. е. 'бързо (подвижно) животно', с представка *а-* от ие *ō-* и се съпоставя с лит. *skìrỹs* 'скакалец', латв. *šk̦irgaĩlis, šk̦iřgata* 'гущер', ствиснем. *scerôn* 'буен съм', срвиснем. *scerôn* 'избягвам бързо', гр. *σκαίρω* 'скачам, играя' (от по-старо **σκάρίω*), *σκαρίς* 'вид лозов червей, Springwurm, Tortrix pilleriana', *ἀσκαρίζω* 'скачам', алб. *hardelë* 'гущер', вж. *гу̀щер*. Според Sławski 522, с начално протетично *-ja*, както в пол. *jabrząd* 'вид топола', южнослав. **bręd-*, със съответствие в лит. *bręstu* 'узрявам'. За семантичната страна, при което имена на мускули възникват от имена на животни, срв. *гу̀щер* 'мускул на ръката и рамото' (Ботевград), *мѝшница* от *миш* 'мишка', *прасѐ* 'мускул на подбедрицата', *жàба* 'болест лошо гърло', лат. *lacertus* 'гущер' и 'част от ръката между рамото и лакъта; мускул на тази част' и др.

ей утвърдителна частица (Зап). — Съчетано от *е* 'ето, ето на' и *я* 'да' (вж.).

Ж

жа диал., частица за бъдеще време, вж. *ще*, срв. *жъ*.

жаб, жабà, жабò 'жабест' (Търново, Ботевград) — Произв. от *жàба* (вж.) с *-jь*.

жàба 'вид земноводно животно, Rana', 'заден мускул на подбедрицата' (Трънчовица, Никополско), 'мускул на крак' (Попина, Силистренско; Чирпан), 'болест Rana' (Ботевградско), 'вид цвете, което се сади обикн. в саксия' (Казанлък), 'пропуснати нишки при тъкане на плат, близна'. **жѐба** 'малко ренде' (Заграждeн, Ардинско); стб. жабьнѥ (Симеонов сб. 1073). — Произв.: *грѝдна жàба* 'болест Angina pectoris', *кору̀бна жàба* 'костенурка' (Русаля, Търновско), *кòстена жàба* 'костенурка' (Ботевград; Еленско; Тетевен), *су̀шница жàба* диал. 'сухоземна жаба', *жàбя се* 'дъвча много храна, та ми излизат слюнки от устата' (Веригово, Карловско), *жабя̀са, жабя̀сва* '(за добитък) заболява при пасене на влажна треза' (Ботевградско), *жабя̀сам, жабя̀свам* 'изгарям от жажда' (Еленско; Чешнегирово, Пловдивско), разг., ирон. 'ожаднявам силно', диал. 'покривам се с жабуняк, жабунясвам', *жабя̀сало* 'болест колики' (Махалата, Плевенско), *жабуня̀са, жабуня̀сва* диал. 'покрива се с жабуняк', *жàбен* диал. 'жабешки': *жàбена кожа* (1872, Летоструй), *жàбено очѐ* 'теменуга' (Говедарци, Самоковско), *жàбешки, жàбешки босѝлек* диал. 'мента', *жàбешки гьòзум* диал. 'див джоджен,

Mentha silvestris', *жабешки очи* 'жълтурче, Ranunculus ficaria' (Доброславци, Софийско), *жа̀бешко цвѐте* диал. 'блатниче, Caltha palustris', *жа̀бешката* '(за плуване) по гърди, гръдно', *жа̀бест* 'който е с цепната горна устна по рождение', *жа̀бец* 'билка, от която правят баница или супа' (Старцево, Буково, Маданско; Долен, Момчилградско), *жѐбче* (Казанлъшко), *жа̀бица* диал. 'болест по говедата, при която под езика им се образува мехур', 'болезнен мехур под езика' (Чешнегирово, Пловдивско), 'възпаление на долната част на езика у кърмачета' (Махалата, Плевенско), *жа̀биче* диал. 'болест лошо гърло', *жабо̀к* 'мъжка жаба', *жаба̀к* диал. 'жабуняк', *жабя̀к* 'цвете великденче, буболяк, Veronica beccabunga' (Чепеларе), 'зелено водорасло в полузастояли води' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *жаба̀р* 'мъжка жаба; който лови жаби', ирон. 'който яде жаби', 'птица чапла, Ardea cinerea' (Триводица, Пазарджишко), 'щъркел, който се храни само с жаби' (Чепино), таен зидарски говор 'италианец' (Дебър: Шлегово, Кратовско; Кривопаланско), *жаба жабарица* в нар. пес. (Смоличано, Кюстендилско), *жаба̀рник* 'вода, в която се въдят много жаби' (Банско), 'развъдник на жаби', *жабарняк* 'жабуняк' (Софийско), *жабо̀р* диал. 'жабок', *жо̀бора* 'жаба' (Доган Хисар, Дедеагашко), *жаборѝя* диал. 'раст. бяло прозоричe, Sedum album', *жабу̀ра: я мор жабо жабу̀ро* нар. пес. (Бесарабия), *жа̀бурка* 'мехурчета, пяна по течност' (Велес), *жабу̀рка* 'божур, Paeonia officinalis; мак, Papaver rhoeas' (Леринско), *жабурня̀к* 'жабуняк, Spyrogyra' (Доброславци, Софийско), *жабу̀ря се* 'жабуркам се', *жабу̀ркам* '(за вода) издавам шум' (Вазов), *жабу̀ркам се* 'плакна си устата', *жабу̀рча се, жубурѝкам се* 'жабуркам се' (Странджа), *жабурнѝкам* 'жабуркам, плакна си зъбите' (Доброславци, Софийско), *жабетина* 'жабешки изпражнения' (Калайджи дере, Гюмюрджинско), *жа̀бин* прил., *жабѝна* 'попова лъжичка', *жа̀бина* 'нисък и крехък плевел, трева по мочурливи места' (Ново село, Троянско), *жѐбина* 'жабуняк' (Търново), *жѐбини: у жебини на гости* нар. пес. (Бесарабия), *жѐбина* 'билка, от която правят баница или супа' (Хамбар дере, Ардинско), *жабѝняк* 'цвете незабравка, Myosotis palustris; Veronica polita' (Хлевене, Ловешко), *жабу̀нки* 'мехурчета' (Бериево, Севлиевско), *жабуня̀к, жабу̀нек, дрѐбен жабуня̀к* 'водна леща, Lemna minor; раст. Spyrogyra', *жа̀бало* 'глъч' (вж.), *жабуня̀са, жабуня̀сва* 'покрива се с жабуняк', *жа̀бов* прил., *жа̀бова нога̀* 'вид лапат, дядови дисаги, Rumex alpinus', *жабу̀няво* 'жълто-зелено' (Брусен, Тетевенско); *зажа̀бица* диал. 'вид болест по говеда'; *ожабуньдса, ожабуньдсва* (Гоце Делчев); *нажабу̀рчам се; пожабу̀ркам се; жаболъжѝчка* 'блатен плевел по оризища'; МИ *Жаба* при Волковня, Гостиварско; река при Пуста река, Прилепско, *Жабата* при Радовец, Свиленградско, *Жаби дол* при Дълбоки дол, Троянско, *Жеби дол* при Козичино, Поморийско, *Жабляк*, р. в Ломско, приток на Тополовец, *Жабляка* при Киреево, Кулско, *Жа̀бляно*, с. в Радомирско, *Жабарѝца*, мочур при Извор, Брезнишко, *Жабокрѐк* в Рила, *Жабокрът*, с. в Кюстендилско, с. *Жабани*, Бератско, *Жа̀бяни*, Битолско и Прилепско, *Кръможа̀бене*, Плевенско, *Кръможебен*, Котленско, *Zaveni* 1431, в Северен Епир (чрез гръцка фонетика), *Ζαβένζη* 1392, Солунско, *Жѐбковци*, мах. към Резово, Малкотърновско. — Срхр. *жа̏ба*, словен. *žába*, рус. *жа́ба*, чеш. *žába*, словаш. *žaba*, пол. *żaba*, горлуж. и долнолуж. *žaba*. — Праслав. **gēbā* < ие. **gwēbhā*. — Сродно със стпрус. *gabawo* 'жаба', стсакс. *quappa*, средненем. *quabbe*, *quobbe* 'нещо влажно'.— Заето в гр. диал. *ζάμπα*, алб. *zhabë* 'жаба', *dzabë, žabinë* 'лютиче, Ranunculus acer', арум. *jábă* 'жаба', рум. *jápiţa* 'част от процеп на рало', а вероятно и *jábie* 'вид планински мъх'.

жа̀бало 'глъч' (Елена). — Произв. от *жаба* (вж.), поради крякане на жаби.

жа̀бвам, жа̀бна, вж. *жа̀бя*.

жа̀би 'жабест' (Търново) в *жабо̀ дѐте* 'дете, родено с разцепена устна'. — Вж. *жа̀б.*

жа̀бка 'вид малко червейче; болест по едрия добитък, за която се вярва, че може да се лекува с червейчето *жа̀бка*' (Странджа), 'мида' (Охрид), 'малка бяла мида, която се вплита в косите за украса' (Софийско), 'плоско пръстено шише за ракия' (Марковча, Шуменско) 'част от процеп на кола' (Ботевградско), 'уред за затваряне на врата' (Болетин, Реканско), 'шапкообразна част на газена лампа, през която минава фитилът' (Доброславци, Софийско), 'места, дето се поставят седалки на лодка' (Охридско). — Произв.: *бий-бий жабка* 'вид детска игра' (Ст. Чилингиров). — Произв. от *жа̀ба* (вж.), понеже предметите напомнят зинала жаба.

жабо̀ 'нагръдник от тънък плат или дантела'. — От фр. *jabot* също.

жа̀бри 'хриле' (Габрово; Кукуш), **жябры** (1869, Д. Мутев). — Рус. *жа́бра*, укр. *жа́бри*, белорус. *же́бры*, чеш. *žábra*, словаш. *žiabra* 'хриле; челюст'. Срв. рус. диал. *зе́бры* и белорус. *щы́бры* 'хриле; челюст', но фонетичната страна не е ясна. Етимологията не е установена. Не е сигурна и връзката със стисл. *keptr, kjǫptr* 'челюст', англосакс. *ceafl* 'буза, челюст', сближени с лит. *žė̃beti, žė̃bin* 'гриза (с предни зъби)', също със стинд. *jambhatē* 'хваща', вж. Фасмер, ЭСРЯ 2, 31 сл.

жабулят с неясен диал. преход *ж* от *з* от първично *забуля̀т* (вж.) със същото значение (устно от Р. Бернар).

жабулѝна диал. 'венец на зъби', вж. *жлебѝна.*

жабу̀ря се 'плакна си устата'. — Произв.: *жабу̀ркам се, жубу̀ркам се* 'жабуря се; пръскам някого с вода, която изплювам от устата си' (Страхилово, Свищовско), *жабу̀рка* 'дъждовно мехурче' (Г. и Д. Василица, Ихтиманско), *жабурѝчкам* 'плакна си устата' (Ихтиманско); *зажабу̀ря се, зажабу̀рям се; нажабу̀ря (се), нажабу̀рвам (се), нажабуркам (се), нажабу̀рквам (се).* — Произв. от *жабур-* 'жаба', вж. *жа̀ба.*

жа̀бя, жа̀бвам, жа̀бна 'вземам, грабвам с пълна шепа' (Ботевград, Белослатинско). — Произв.: *зажа̀бя (се); нажа̀бя (се).* — Вероятно произв. от *жа̀ба* (вж.) по широкото отваряне на устата на жабата, когато лапа; срв. *жа̀бка.*

жа̀вало-жа̀ста 'силна врява' (Гоце Делчев). — От *джа̀вало*, с *дж* > *ж* в говора, вж. *джаво̀ла* 'бърборя'.

жа̀вга, жавга̀р 'дървена стрела, която се хвърля на заговезни за здраве' (Нова Надежда, Хасковско). — Неясно. Вж. *ча̀вга.*

жа̀вкам, вж. *джа̀вкам.*

жа̀вря се, джѐвря се диал. 'хленча', 'глезя се при говор или при пеене' (Странджа). — Вж. *жѐвря се.*

жа̀га 'трион' (Кривня, Разградско; Брусен, Тетевенско), 'голям трион за трупи' (Ново село, Троянско; Говедарци, Радуил, Самоковско; Кюстендил; Смолянско; Асеновградско). — Произв.: *жа̀гам* 'режа с жага' (Говедарци, Радуил, Самоковско; Брусен, Тетевенско), *жа̀гарица* диал. 'дъскорезница'; МИ *Жа̀гите* при Белово, Пазарджишко. — Според К. Костов, БЕз 2, 1952, 114, чрез срхр.

жăга от нем. *Säge*, а според Ив. Гълъбов, Проблемът за члена, 1962, 10, чрез рум. *joagăr*.

жад ж. диал. 'жажда' (1806, Софрони Врачански; П. П. Славейков), 'голяма жажда' (Ботевград), **жед**: *ти не можеш жеди да утраеш* (Суходол, Софийско), **жъд** 'жажда' (Банатски българи), диал. в израза **òтглади и òтжъди, жъдѝ, жедà** диал., **жьòда** 'жажда' (Смолянско, Асеновградско); стб. **жѧдати, жѧждѫ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **жѧдѣти** (Супр.), **жѧданиѥ** (Син. тр., Супр.), **жѧдьнъ** (Син. тр., Супр.), **въждѧдати** (Зогр., Син. пс., Сав. кн.). — Произв.: *жàжда* (вж.), *жàден, жадник* (П. П. Славейков), *жаднина* (1854, А. Гранитски), *жàдност* (Еникьой, Ксантийско; Странджа), *жèден* (Търново, Софийско, Дебърско), *жедност* (1873, Р. Каролев), *жедост* (1853, С. Доброплодни), *жъ̀ден* (Врачанско, Кулско, Карловско), *жъдност* (1843, Ив. Богоев), *жàден, -ена* 'милуван, скъп' (Т. Влайков), *жъднèя, жèденки* 'желан' (Тетевен), *жèдке* 'обръщение към сестра, дъщеря' (Тетевен), *жъдя, жъдѝ* диал. 'чакам', *жèдам* 'чакам': *везден леба жедит* (Дебърско), *жадѝ* 'причинявам жажда' (Добруджа); *жадỳвам, жаднèя; зажъдѝ, зажаднèя, зажаднявам, зажèднам* и *зажèднуям* (Велес), *зажадỳвам; изжаднèя, изжъднèя, изжъднявам; нажадỳвам се, нажъ̀дувам се; ожаднèя, ожаднявам, ожъднèя, ожъднявам; отжадя; пожадỳвам; прежаднèя, прежаднявам*; МИ *Жъдàн*, извор до Кунинò, Врачанско, *Жèдна*, с. в Радомирско, *Жедна река* ляв приток на Мътница, д. приток на Струма, *Жедилово*, с. в Кюстендилско. — Срхр. *жȅдан* и *жу̏дан, жу̏дјети*, словен. *žẹ́den*, рус. *жáдный, жадáть*, укр. *жáдний, жадáти*, чеш. *žádati*, словаш. *žiadat'*, пол. *żądać* 'силно желая; очаквам', горлуж. *žadać*, долнуж. *žedaś*. — Праслав. **žęd-*. — Сродно с лит. *pasi-gendù, pasi-gedaũ, pasi-gẽsti* 'жадувам за нещо, съжалявам за нещо, което липсва', *gedù (gedziù), gedė́ti* 'копнея, тъгувам', отгласна степен в гр. *πόθος, ποθή* 'желание, нужда, копнеж', авест. *jaidyat* 'той молѝ, просѝ', ирл. *guidim* 'моля, искам'. В праславянски с назален инфикс. Новобълг. форми *жъд* и *жад*, срв. и срхр. *жȅдан* и *жу̏дан*, са от среднобълг. **жѫдати** (Ман. хр.), чрез среднобълг. смесване на носовките. — Заето в тур. диал. *žaden* (Одрин).

жадè диал. 'шосе, път', вм. *джадè* (вж.).

жàжда 'усещане нужда от вода'; стб. **жѧжда** (Син. тр., Син. пс., Супр.). — Произв.: *жàждам* 'стремя се жадно към нещо' (Каравелов, Вазов, К. Христов, Багряна). — Срхр. *жȅђа*, словен. *žeja*, рус. *жáжа*, стчеш. *žieze*, стпол. *żądza*. Праслав. **žędjā*, произв. от **žęd-* с *-jā*, вж. *жад*. — Заето в рус. *жáжда*.

жакàрд рядко 'вид тънък плат от изкуствена коприна с втъкани фигури'. — Произв.: *жакàрдов* (килим, стан). — От фр. *jacard*, по името на строителя на становете, с които се тъкат тези платове.

жакèт 'горна женска или мъжка дреха', диал. **джакèт, джекèт** (Зах. Стоянов), **жукèт** (Г. Студена, Свищовско), **жакета** (1863). — Произв.: *жакèтка* рядко, *жакèтче*. — Може би чрез рум. *jachetă* (Ванков, БЕз 19, 1963, 25) от фр. *jaquette* също, по прякор на селяни (от 14 в.), а то от твърде разпространеното ЛИ *Jaque*, вж. Bloch-Wartburg 333.

жал ж., мн. няма 'душевна мъка, скръб', и диал. м., мн. **жàлове** в нар. пес. (Еремия, Кюстендилско; Суходол, Софийско; Търновско); стб. **жаль** 'надгробен паметник' (Мар.), **жалити** (Супр.), **жаловати** (Супр., Сав.), **жалость** (Зогр., Мар.,

Асем., Син. пс.), пожалити (Супр.), съжалити (си) (Зогр., Сав., Супр.). — Произв.: *жа̀лвам се, жалу̀вам* 'жалея': *жа̀ли жалу̀ва*, нар. пес. (Войнягово, Карловско), *жа̀ловам са* 'моля се' (Чепино); *жалѐя, жаление* (1806, Софрони Врачански), *жалѝвам* 'искам' (Брезнишко), *жа̀лба* 'устно или писмено оплакване', 'скръб; беда' (Софийско), 'тъга, мъка' (Кратово), 'желание' (Чадърли, Гюмюрджинско), мн. *жа̀лбове* в нар. пес. (Страдалово, Кюстендилско; Свиленград), *жа̀лбен, жалѐйка* 'траур' (1881), 'траурна дреха' (1865, Н. Михайловски), 'некролог', *жа̀лък, жа̀лко* диал. 'жално', *жа̀лкост* (Вазов), *жа̀лка* 'жалба' (Обрадовци, Софийско; Лазарци, Еленско) (в нар. песен), *жа̀лен, жѐлен* диал., *жалѐен* (1865, Н. Михайловски), *жа̀лник* диал. 'клетник', *жа̀лница* диал. 'клетница', *жалѐвен* диал. 'тъжен', *желѐвки* 'жалейни дрехи', в нар. пес. (Бутово, Търновско), *жа̀лност* (1847, Ем. Васкидович), *жаловѝт, жальовѝт, жал(ь)о̀вен* 'тъжен; който копнее' (Банско), *жа̀лост, жа̀лостен* (1847), *жалостѝв, жалостѝвост, жалост(л)ѝв, жаловам се* (1854), *жа̀ля (се)* 'оплаквам (се)', *жалѝтел* (1883), *жалителка; дожалѐе ми, дожаля̀ва ми; зажа̀ля, зажа̀лвам, зажа̀лувам (се); изжа̀ля, изжа̀лвам; нажаля̀ (се), нажаля̀вам (се), нажалѐя се, нажа̀лювам се; ожа̀ля (се), ожа̀лям (се), ожа̀лвам (се), ожаля̀, ожаля̀вам; пожа̀ля, пожа̀лвам, пожаля̀вам, пожалѐя; прежа̀ля, прежа̀лвам, прежаля̀, прежалѐя, прежаля̀вам; разжа̀ля (се); разжа̀лно* диал. 'жалостиво', *разжа̀лвам (се); съжаля̀ (се), съжаля̀вам (се); ужа̀ля, ужа̀лям, ужа̀лвам* диал. 'нажалявам'; *безжа̀лостен, безжа̀лостност; нежалостѝв, нежалостѝвост; жалбода̀тел, жалбопѝсец* (Вазов), *жалбопода̀тел*. — Срхр. *жа̏о* 'жал', *жа̀лити*, словен. *žal, žaliti*, рус. *жаль, жале́ть*, укр. *жаль, жалі́ти*, чеш. *žal, želeti*, словаш. *žial', žilet'*, пол. *żal*, горлуж. *žel*, доллуж. *žal*. — Праслав. **gēlь, *gēliti*. — Сродно с лит. *gė́là* 'мъка', *gélti* 'тъгувам', англосакс. *cwělan* 'умирам', ствиснем. *quělan* 'мъча се', в отгласна степен *quâla* 'мъка', арм. *kel* 'цирей; оток', от ие. **gʷēl-*. — Заето в рум. *jálbă* 'писмено оплакване', *jále* 'мъка', арум. *jale* 'мъка; траур', *jăléscu, jilescu* 'жалея; съжалявам'.

жа̀лва 'костенурка; яйце от костенурка' (Ц. Гинчев), вж. *жѐлва*.

жалву̀н 'птица кълвач', вж. *жълна̀*.

жа̀ло 'жило' (Кюстендилска Каменица; 1806, Софрони Врачански), 'чукче на звънец' (Бракьовци, Годечко), 'желязно езиче, с което се закопчава ремък или сандал' (Кюстендилско). — Срхр. *жа̀лац, жа̀лца* 'жило', *жа̏ока* 'жило', умал. *жа̏оце*, словен. *žệlo*, рус. *жа́лок*, пол. *żądło*, кашуб. *žanglo*, полаб. *zǫdlü*. — Тук *жа-* от стб. жѧ-. Вж. *жѐло*.

жало̀вник 'раст. жиловляк, Plantago major' (Котленско). — Преобразувано от *жило̀влек*.

жало̀н 'тънък кол за определяне посока и разстояние при земемерни работи'. — Произв.: *жалонѝрам. жалоньо̀р, жалонер* воен., остар. 'тръбач' (1876, Ив. Кишелски). — От фр. *jalon* също, от неизвестен произход.

жалузѝя рядко 'летвена решетка на прозорец', **жалузи** (Ал. Константинов). — От фр. *jalousie* също.

жамада̀н, вж. *джамада̀н*.

жама̀л, вж. *джама̀л*.

жа̀мбав диал. 'който е с цепната устна, жабест'. — От *жа̀бав* (вж. *жа̀ба*), с неетимологично *м*, срв. *жамбу̀ра*.

жамбо̀к диал. 'мъжка жаба; жабок'. — От *жабо̀к* с неетимологично *м*.

жамбо̀н 'пушен или варен свински бут, шунка' (Раковски 1853). — От фр. *jambon* също, производно от *jambe* 'крак', Л. Ванков, ИИБЕз 8, 1962, 539.

жамбура диал. 'жаба' (1865, Г. Раковски). — От *жа̀ба* (вж.) с неорганично *-м-*, вероятно по гл. *цамбу̀рвам се*.

жа̀мка[1] диал. 'жабка'. — От *жа̀бка* (вж. *жа̀ба*), срв. *жамбу̀ра*.

жа̀мка[2] 'примка от връв' (Кюстендилско). — От един произход с *жмя̀, жумя̀* (вж.).

жамо̀ля диал. 'говоря неясно'. — Произв.: *изжамоля̀; нажамо̀ля се*. — Вж. *джамо̀ля, джомо̀ля*.

жанг 'камбана' (Галичник, Дебърско). — Може би звукоподраж.

жанда̀р, жанда̀рин остар. 'стражар, полицай'. — Вж. *джанда̀рин*.

жанда̀рм, жанда̀рмин остар. 'полицай' (Ботев). — Произв.: *жанда̀рмски* (1884), *жандармѐрия* (1872) (от фр. *gendarmerie*), *жандармерѝйски, жандармерѝст*. — Чрез рус. *жанда̀рм* от фр. *gendarme*, старо *gensdarmes* от *gens d'armes* 'въоръжени хора'.

жан-жун (Гоцеделчевско), вж. *джан-джин*.

жа̀нка 'зелена бодлива обвивка на кестен' (Дебърско . — Въпреки разлика в значението Р. Бернар (устно) извежда от *джа̀нка* (вж.) с диал. *ж* от *дж*.

жанр 'вид (художествено произведение)'. — Произв.: *жа̀нров*. — Чрез фр. *genre* 'вид, начин' от лат. *genus*, род. п. *generis* 'род'.

жар ж., рядко м. 'разгорени въглища; горещина, жега', диал. 'старо име на м. юли или август', 'въглен' (Въбел, Търговишко; Преколница, Кюстендилско), **жѐрь** м. 'жарава' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско). — Произв.: *жа̀ра* 'гореща па̀ра от огън' (Банат), диал. 'жар', *жерна пита* (А. Страшимиров), *жарски* остар. 'юлски' (1872), *жарлѝвост* 'ревност' (Ботев), *жара̀ва, жара̀вица, жѐравица* (Пирот), *жара̀вка, жаравина* диал. 'жарава', *жаравѝня* диал. 'ситна жар, смесена с пепел', *жеравнѝк* 'хляб, печен на жар' (Ятрос, Визенско), *жаровѝт, жаровѝна* 'жар, размесена с пепел' (Софийско), *жирдѝна* (Свиленград), *живожа̀рица* 'неугаснала жар от въглища', *живжарѝца* (Тиквеш), *жа̀ром* (Попско, Ивайловградско), *жа̀рък, жа̀ркост* (Вазов), *жа̀рки* 'живи въглени' (Кюстендилско), *жарче* 'въгленче' (Прилеп, Битоля), *жа̀рка* '(за коприва) парлива' (Реброво, Свогенско), *жа̀рка* 'коприва' (Лилково, Ситово, Пловдивско), 'искра' (Неделкова Гращица, Кюстендилско), *жа̀ркя* 'коприва' (Северни Родопи и Странджа), *жѐрче* 'въгленче' (Шуменско), *жа̀рник* диал. 'мангал', *жарнѝк* 'огън с жар без пламък' (Банско), *жарница-хала* (Н. В. Ракитин), *жара̀да* 'жар' (Банатски българи), *жеро̀да* 'жар' (Бериево, Севлиевско), *жа̀ря се* 'джавкам се' (Мияци в Дебърско), *жарѐе (се)* '(за жар) гори, свети' (Ботев), *жа̀рим* 'паря с коприва по голо' (Доброславци, Софийско), *жа̀ра (се)* 'зяпам нагоре-надолу' (Дебърско), *жа̀рам* 'клепам (коса)' (Светиниколско), *жа̀рвам, жа̀рна* 'удрям с пръчка, жулвам', *жѐрава* 'опичам набързо; бия с (тънка) пръчка или жуля с коприва' (Тетевенско); *зажа̀ря, зажара̀вя; изжа̀ря, изжара̀вя, изжара̀вям* диал. 'изгарям; опичам на жарава; опърлям на жарава', *изжа̀ркам, изжа̀рквам; ожа̀рям (се), ожара̀вя (се), ожара̀вям (се); пожера̀вник* 'гребло, дърво, с което

ровят огън' (Белослатинско), *пожа̀р, пожа̀рев* в нар. пес.: *като главня пожарева, пожа̀рище, пожаря̀, пожаря̀вам* 'опожарявам', *пожа̀ря* 'попека'; *опожаря̀, опожаря̀вам; прежа̀ря, прежа̀рям; прижа̀ря, прижа̀рям; разжа̀ря се, разжа̀рвам се, разжа̀рям се; ужа̀ря, ужа̀рям* диал. 'изгарям, опърлям'; *жаромер* остар. 'термометър' (1880, Й. Груев); МИ *Жарница*, р., извира от С склонове на Кожух планина, ляв приток на Стара река, *Жа̀рковец*, кладенец при Добралѐво, Оряховско, *Жаровяни*, село в Тетовско, *Пожарѐво*, село в Софийско, *Пожари̇ките* м. при Копривщица, ЛИ *Пожа̀ров, Пожа̀рски, Пожарлѝев*. При примерите с *жер-* не винаги може да се установи дали *-е-* е изконно или се дължи на вътрешен бълг. развой. — Срхр. *жа̑р*, словен. *žȃr*, рус., укр. *жар*, чеш. *žar*, словаш. *žiar*, горлуж. *žarliwy* 'ревнив'. — Праслав. **gērъ* (за случаите с *-е-* евентуално и **gerь*), друга отгласна степен на корена в *горя̀, грѐя* (вж.). — Заето в гр. диал. *ζιάρα* (Дорида), *ζάρα* (Тесалия), *ζιαρι, ζιαρίξα*, рум. *jar, járişte* 'огнище; обгоряло място', срв. *пожа̀рище*, арум. *jar*, алб. *zhar* 'зной; живи въглени', а от *жа̀ря, жа̀риш* алб. *zharitem, zhuritem*. В български начално е мъжки род (сега в книжовния език само при преносното значение, срв. *младѐжки жар*), а вторично е станало от женски род, като *вар, кал, пѐпел, пот, прах* (от м. и ж. р.).

жа̀раб диал. 'жерав'. — От *жѐрав*, с *-б* вероятно по *я̀стреб*, вж. *жѐрав*.

жаргѐн 'ограничен социален говор'. — Произв.: *жаргѐнен*. — От фр. *jargon* също, сродно с фр. *gargote* 'гъргорене'.

жа̀рда, жарда̀лка 'жерда'. — Произв.: *жардуна* 'прът, върлина' (Ил. Блъсков). — От *жьрд-* > *жърд-*, писано с *а* в неударено положение, вж. *жѐрда*.

жарлия 'вид червена боя' (Тетовско). — Производно от *жар* (вж.) със заета турска наст. *-li(ja)*.

жа̀ро 'вампир, караконджул' (Драмско). — Неясно. Може би от *чар*, с неясно *ж* от *ч*.

жарсѐ 'вид тъкан за дрехи' и **жерсѐ** рядко (с асимилация *а-е* > *е-е*). — Произв.: *жарсѐн*. — Заето по писмен път от фр. *jersey* (поради *-с-* вм. със *-з-*), а то от англ. *Jersey* 'остров в Ламанш, от където са внасяли във Франция вълна, специално приготвена за тая тъкан'.

жартиѐр, жартиѐра 'ластична лента за придържане на чорап, изпънат по крака'. — От фр. *jarretière* също.

жару̀лка 'царевичен кочан без зърна' (Черноконево, Хасковско). — От *жа̀ря* 'горя', понеже се употребява като гориво; за образуването срв. *свету̀лка* от *свѐтя*.

жасмѝн 'градински храст с бели ароматни цветове, Jasminum officinale'. — Произв.: *жасмѝнов*. — Чрез рус. *жасмѝн* и фр. *jasmin* от араб.-перс. *jāsimin*.

жат 'срам, грижа' (Хвойна, Павелско, Асеновградско). — Може би от ***жѧть**, произв. от стб. **жьмѫ, жѧти** 'притискам', от основа **жѧ-** и наст. **-ть**, за която срв. **вѣсть** от ***вѣд-ть, пещь** от ***пекть**.

жатница 'болест жълтеница' (Щип). — От **жътница*, произв. от диал. *жът* < *жълт* в говора, вж. *жълт*.

жаўкам '(за куче) вие; плача с глас и нареждам' (Доганхисар, Дедеагашко).— Звукоподраж., срв. *жа̀вкам, мяўкам.*

жах, жа̀хове '(в мутафчийството) пръчка, на която се навива вътък' (Елена). — От тур. *cağe* също.

жа̀цну в нар. песни "... *са жа̀цну мо̀лêт*" (Средни Родопи). — Вероятно печатна грешка вместо *жауно* < *жално*?

жба̀нец 'железни обкови по колата' (Махалата, Плевенско), мн. ч. **жба̀нсове** (?). — Вероятно сродно със срхр. *žbȁn* 'каца, каче, чебър', рус. *жбан* и пр., срв. *джиба̀н.*

жба̀рам диал. 'диря, пипам на тъмно'. — Произв.: *жба̀рнат* таен зидарски говор 'смахнат' (ЮЗ). — От *ба̀рам* (вж.), срв. *жгра̀бам* вм. *сгра̀бям.*

жбет, джбет 'чепка от оронен грозд' (Велес). — Вероятно от тур. диал. *cımbıt* 'чепка'.

жбу̀рам диал. 'потапям, цопвам'. — Произв.: *зажбу̀рат* 'цопвам, потапям'. — Кръстоска от *жабу̀ря (се)* и *гму̀рам се* 'потапям се', срв. и *жбу̀тар.*

жбу̀тар 'дупка на дърво; събрана в нея дъждовна вода' (Жупа, Дебърско). — Неясно. Може би от гл. **сбут-ѐя* 'изгнивам', вж. *бутѐя*; за *сб-* > *жб-* срв. *жба̀рам* от *сба̀рам.*

жва 'добитък' (Булгаркьой, Кешанско). — От *жива̀* (душа̀), с изпадане на неударено *-и-*; за семантичната страна срв. *живина*, също *дихание* 'добитък'.

жва̀кам 'дъвча', **жва̀ча** диал.; стб. **жьвати, жоуеть** (3 л. ед. ч., сег. вр., Йоан Екзарх). — Произв.: *жва̀ка* диал. 'черна дъвка, получена от кората на ясика' (Делчево), *конска жвака* 'вид растение', *жва̀ча* диал. 'черна дъвка', *жва̀чка* разг. 'дъвка', *жва̀каница* 'нещо с дъвка' (Банско), *жваколь* (Банско); *зажва̀кам, зажва̀квам, зажва̀ча; изжва̀кам, изжва̀ча; нажва̀ким, нажва̀ча; пожва̀кам, пожва̀квам, пожва̀ча; прежва̀кам, прежва̀квам, прежва̀ча; съжва̀кам, съжва̀ча* диал. 'сдъвквам'. — Срхр. *жва̀кати*, рус. *жва́кать*, стчеш. *žvátí*, словаш. *žvat'*, пол. *żwać*, горлуж. *žwać*. — Праслав. **gьvā-*, срв. *прежи̇̀вям, жево̀лкам, живоле* (вж.), срв. и *гва̀кам.* — Сродно с латв. *žaunât*, ствиснем. *kiuwan*, арм. *kiv*, род. п. *kvoy* 'дървесна смола'; срв. бълг. диал. *жево̀лкам*, рус. *жева́ть, жева́ка* и т. н., вж. Вл. Георгиев, Въпроси на бълг. етим. 17.

жва̀ля 'дъвча, преживям' (Тетовско). — Произв.: *жвальо̀к* 'жлеза, подутина' (Банско), *жвало̀* 'жило на пчела; жило на гнойна рана' (Г. и Д. Василица, Ихтиманско). — Срхр. *жвȁло* 'уста; паст', *жвȁле* 'венци на зъби', *жвȁлити* 'обуздавам'. — Производно от **žьv-* и наст. *-al-* за деятелно име, срв. *жва̀кам.*

жва̀нък 'нещо сдъвкано или смачкано' (Трънско), 'малък, смачкан човек' (Станьовци, Брезнишко), **жваньо̀к** 'нещо сдъвкано и изплюто' (Софийско), 'нещо съвсем измачкано и свито на топка' (Доброславци, Софийско). — От **žьvanъ*, мин. страдателно причастие от **žьvati*, и наст. **-ъкъ, -ьокъ*, срв. *жва̀кам.*

жвань междуметие за бърборене (Трънско). — Произв.: *жва̀нкям* 'дърдоря, дрънкам' (Трънско). — От стб. *****жьвати** = струс. **жьвати**, и наст. *-нь*, срв. *жва̀кам, жва̀нък* и др. За образуването срв. *дран* от *дра̀*, *про̀дан* от *прода̀м.*

жванявам 'мачкам' (Михайловград). — Вж. *жванък*.

жвилим 'жуля; пия' (Брацигово). — Неясно. Може би кръстоска от *жвакам*, *жуля* и *пия* (??).

жвиске (Родопите), вж. *двизка*.

жвичка '(за кал) издава особен звук при газене' (Софийско). — Звукоподраж.

жвирка, жвирне 'блика, шурти' (Банско). – Вместо *швирка* (вж.), с *шв* > *жв*.

жган 'тълпа' (Дебърско, Банско). — Вместо *сган*; за начално *ж-* вм. *з-* (< *съ-*) срв. *жбарам* и др. Може би повлияно от *гъмжа*.

жгарти таен говор 'огън' (Скребатно, Гоцеделчевско). — Вероятно произв. от *жегар* (вж. *жега*) с *-ти*, както *плам-ти*.

жгобель 'изсушен човек, скелет' (Тетовско), 'животинска кост' (Кратовско). — Вероятно кръстоска от *жегла* 'слаб човек' (вж.) и *скобел* (вж. *скоба*).

жграбим 'сграбвам' (Говедарци, Самоковско), **жграба** 'грабам' (Врачанско), **жграбам** диал. 'ходя без път, скитосвам'. — Вероятно кръстоска от *жъмка* 'стиска, хватка' и *грабя* (вж.) или *ждрапам*.

жграмотя 'развявам' (Дебър), само в примера: *ветор повеа, дарпна жграмоте, дарпна жграмоте, игла стрепоте*. — Неясно. Може би от **сгработя*, диалектно производно от **сграмна* < *сграбна*. Завършекът под влияние на *стрепотя*.

жграплав 'грапав; дрезгав' (Дебърско). — Вж. *грапав*; фонетичната страна не е ясна.

жгура диал. 'сгурия'. — Кръстоска от *сгур* и диал. гл. *жега* 'горя, изгарям', стб. **жьгѫ**, вж. *жег*.

жда[1] диал. 'чакам', вж. *жъда*.

жда[2], **жде** частица за бъдеще време 'ще' (Родопите). — От *щ(а) да, щ(е) да* като алегро форми.

ждерание 'лакомо ядене', само в израза: *ждераніе и пиѧнство* (1845, Йоан Стоянович). — От срхр. *ждѐрати, ждѐрем* 'ям лакомо, плюскам', старо *жрати*, срв. *ждребе* < *жребе*, рус. *жрать, жру*, стб. (по)**жрѣти** 'лапам'.

ждимам се 'свивам се конвулсивно, гърча се' (Трънско; Станьовци, Брезнишко), **ждимам се, ждимкам се, ждимнем се** 'сепвам се, стряскам се изведнъж' (Кюстендилско). — Чеш. *ždímati* 'усуквам, свивам'. — От корен, който е в стб. **съ-жимати** 'стягам' (Син. тр.), рус. *(на)жимать*. Българската форма е възникнала от гл. ***раз-ждимати сѧ** > ***раждимати сѧ сѧ**, както **раждештиі сѧ** от **раз-** и **жешти, жегѫ**, или според R. Bernard, RES 43, 1964, 12, от ***из-жати** ∨ ***иждати**. — Сродно с лит. *gùmulas, gumulỹs* 'топка, буца сняг', *gùmulti, gùmurti* 'мачкам, тъпча', ирл. *gemel* 'връзка, снопче', норв. *kumla* 'мачкам, тъпча', вж. *жъмка*.

ждра̀бам ’вървя направо през гора, кал’ (Банско), ’вървя направо през кал’ (Чирпанско; Бобошево, Станкедимитровско; Радуил, Самоковско). — Звукоподраж., срв. *ждра̀пам* и *ца̀пам.*

ждра̀кил диал., обикн. мн. **ждра̀кили** ’кокили’ (1875). — Кръстоска от *ждра̀пам* и *кокил* (вж.).

ждра̀палец ’пъдпъдък’ (Врачанско). — Произв. от *ждра̀пам²*, поради шума от летенето на птицата.

ждра̀пам¹ ’скубя или късам с цяла шепа трева, листа и др.’ (Ботевградско). — Произв.: *заждра̀пам, заждра̀пвам*; *нажра̀пам* ’нагазвам’ (Кюстендилско); *преждра̀пам, преждра̀пвам.* — Кръстоска от *дра̀пам* и *жгра̀бам* (вж.).

ждра̀пам² ’газя из вода или кал, джапам’ (Радомир), **ждра̀пкам** ’газя из рядка кал или по разтопен сняг’ (Кукуш). — Звукоподраж., срв. *джа̀пам.*

ждрѐбе¹, ждрѐбие, вж. *жрѐбий, жрѐбие.*

ждрѐбе², ждребѝца, вж. *жребѐ, жребѐц.*

ждрелѐц диал. ’жребец’, **ждреля̀т** ’буен като жребец’. — Кръстоска от *ждребѐц* и *ждрилѝ се* ’побягна’ (Кюстендилско) (вж.).

ждрелѝ, вж. *жрелѝ.*

ждрѐцна ’жегна, бодна’ в израз *веднъга ме ждрецна̀ нещо у̀ сърце* (Кюстендилско Краище). — Кръстоска от *жѐгна, дръ̀пна* и *сѐцна.*

ждрѝгам ’уригвам се’ (Прилеп, Охрид). — Произв.: *ждриго̀вина* ’уригване’: *ми идет ждриговина* (Дебърско), *ждрѝгайца* и *ждрига̀ница* ’уригване’ (Прилеп). — От стб. *сър̥игати > *ср̥игати > *зр̥игати. За начално *ж-* вм. *з-* (< *съ-*) срв. *жган, жгур* и др., вж. *рѝгам.*

ждрилѝ се ’побягна’ (Кюстендилско). — Неясно.

ждрѝя ’духа силно; все става течение’ (Светиниколско). — Произв.: *ждриа̀рник, ждриа̀рниче* ’разнебитена къща, в която постоянно духа’ (Светиниколско), *ждриенѝчка* ’духане, течение’ (Светиниколско). — Неясно.

ждро̀пла диал. ’птица дропла’ (Сандански). — От *дро̀пла* (вж.), може би кръстосано с гл. *ждра̀пам* (вж.).

ж(е) частица за бъдеще време ’ще’ (Хвойна, Югово, Яворово, Лесково, Асеновградско). — Вж. *ще*, срв. *жда.*

-же частица; стб. жє. — В *поне-же, да-же* (вж.), *ажо̀т* ’този’ (Родопите), от стб. и-жє.

жеб диал., вж. *джоб.*

жебениче ’павурче’: *калаянно жебениче с ракийка* (Зах. Стоянов). — Вероятно от *жаба* поради външна прилика.

жѐбина, вж. *жа̀ба.*

жѐбя 'бера, трупам, грабя' (Търново), **жѐбна** 'зобна' (Брусен, Тетевенско). — Произв.: *нажѐбя, нажѐбям* 'навземам, награбвам' (Търново). — Чрез преглас от *жа̀бя* (вж.).

жѐбря се 'карам се, говоря така, че слюнки ми изскачат из устата' (Чирпан, **джѐбря се** диал., **жьо̀бря се** 'плача престорено' (Нова Надежда, Хасковско; Славеино, Момчиловци, Устово, Турян, Смолянско; Петково, Ардинско). — Произв: *разджѐбря се* (Чирпан). — Звукоподраж., вж. *жѐвря се*.

жѐбурка 'бръчка на лице, на чело' (Дебърско; Охрид), **жебурлав** 'сбръчкан, старолик' (Дебърско). — Неясно.

жебу̀стро 'специален белег на ухо на овца или коза, за да може стопанинът да я разпознава в общото стадо' (Странджа). — Първата част е производна от *жа̀б(а)* (вж.); втората част е неясна. От тоя тип срв. термините *жабоу̀хо, стрелоу̀хо* и др.

жевахѝр 'прогнил дънер, който съдържа фосфор и излъчва светлина' (Чепино). — Чрез тур. *cevahir* 'скъпоценни камъни' от арабски, срв. *джевайр*.

жѐвка диал. '(за лисица) лае', **жеву̀ка** '(за куче) вие', **жеву̀кам** 'плача с глас и нареждам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — Произв.: *жеву̀коть* 'плач, ридание с тих глас; виене на куче' (Смолянско, Асеновградско; Петково, Давидково, Ардинско); *зажѐвкам; пожѐвква* '(за лисица) полайва'. — От *джа̀вкам* (вж.), с *ж* от *дж* в говора.

жеволя̀ диал., **жѐволкам** 'дъвча, предъвквам' (Велес). — Произв.: *зажево̀лкам* 'почвам да преживям'; *пожево̀лкам*. — Рус. *жева́ть, жёва* 'който дъвче бавно', *жева́ка* 'който дъвче, преживя непрестанно'. — От корена, който е и в *прежѝвям* (вж.), за *-ол* срв. *ром-ол-я̀, шум-ол-я̀*, срв. и *жилава̀кам* и *нажула̀вя се*.

жѐвря се диал. 'глезя се, хленча'. — Неясно; може би звукоподраж., срв. *джѐвря се, жа̀вря се, жѐвкам*.

жег диал. 'жега, пек', **жѐга** 'горещина, пек', 'желязна пръчица за прогаряне дупки на дърво; желязна ос на совалка' (Лесичек, Ардинско); стб. **жешти**, **жегѫ** и **жьгѫ** (Зогр., Син. тр., Супр.), **ождешти** (Супр.), **ожешти** (Син. пс.), **раждешти** (Син. тр., Син. пс., Супр.), **съжагати** (Асем.). — Произв.: *жѐгица, жѐгам, жѐжем* 'горя нещо с нагорещено желязо' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско, Петково, Ардинско; Кочани, Щипско), 'бода с остър предмет' (Доброславци, Софийско), разг. 'пия (много) спиртни напитки', *жѐгна, жѐгвам* 'бодвам; обиждам', *жѐгнувам* 'изгарям, опарям; предчувствувам, че ще ме сполети нещо лошо' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), 'засягам някого с обидна дума' (Странджа), *жеганѝсам се* 'скарвам се с някого' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *жегост* (1806, Софрони Врачански), *жеглѝв* 'болезнен, остър' (Вазов), *жѐжа* 'нагорещявам' (Ботевградско; Момчиловци, Смолянско), *жѐжена ракия* (Трънско), *жежлив, жижлив* таен зидарски говор 'огън' (Шлегово, Кратовско; Кривопаланско), *жежлива* таен зидарски говор 'свещ' (Шлегово, Кратовско), *жежливо* таен зидарски говор 'дърво (за горене)' (Кривопаланско), *жежливи* таен зидарски говор 'дърва за горене' (Шлегово, Кратовско), *жеглъосам* таен зидарски говор 'запалвам, изгарям' (Кривопаланско), *жѐжък* 'топъл, горещ' (Зап), *жежчина̀* 'горещина' (Зап), *жѐшка* таен зидарски говор 'печка, пещ' (Шлегово, Кратовско), *жежча̀ва* и *жехча̀ва* 'топлина' (Врачанско); *жега̀р* 'човек, който

обича топлина' (Радуил, Самоковско), 'куче, което не понася горещина' (Враца), 'мързел, отпуснатост, която обхваща лете човек или добитък' (Ботевградско), *жегарен* 'отпуснат, мързелив' (Ил. Волен), *жегарни̇̀к* (Врачанско) и *жегарни̇̀ца* диал. 'жегар', *жегу̀р* 'малко недоразвито дете' (Делчево), *жѐгав, жега̀вица* 'вид едра мравка' (Тетевен; Чирпанско), *жугавица* 'вид дребничко хапливо насекомо' (Брестовица, Чешнегирово, Пловдивско), *жегаву̀ша* 'жегавица' (Велес), *жего̀вина* диал. 'кисели повдигания', *джеголач* 'дърво за разравяне на огън' (Ботевградско), *жегло̀* диал. 'горещина, жега' (вж. и *жѐгъл), жегли̇̀в* 'горещ, който пари' (Аврен, Крумовградско), *жѐга, жѐжем* 'паря, горя' (Банско; Момчиловци, Смолянско); *вжѐщя, вжѐщвам* диал. 'нагорещявам'; *зажѐга* и *на̀жега* 'нагорещя' (Банско); *зажежа̀, зажежа̀вам, зажѐжча се, зажѐжчи се* 'сгорещява се'; *изжѐгвам* 'изгарям (нещо)': *товар си дарва изжи̇̀за* (Златоград; Павелско, Асеновградско; Ардинско); *нажѐгвам* 'нажежавам' Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *нажѐган* 'нагроещен; болен с температура' (Габрово, Ксантийско), *нажежа̀, нажежа̀вам; ожежа̀* диал.; 'изгарям'; *обжега̀, обжежа̀, обжи̇̀гам; о̀жега* 'опаря' (Банско), *ожег* 'ръжен'; *пожѐгвам, пожѐгна, пожѐга* 'дългнеста слива', *пожиго̀вина* 'уригване' (ЮЗ), *пожежа̀, пожега̀; прижѐже ми* 'припари ми' (Банско); *съжежа̀*; диал. *ужѐжешчина* 'изгаряне' (Банско), *жежѐпѐче* 'насекомо жътвар, Cicada orni'; *коложѐг* остар. 'януари; декември' (ЮЗ); МИ *Жежката вода* извор при Пчелин, Ихтиманско, серен минерален извор над Костенец, Ихтиманско. — Срхр. *жѐħи жѐжѐм, жга̀ница* 'препечена ракия', *жи̂г*, рус. *жгу, жечь*, укр. *жегчи̇̀, жегу̇̀*, чеш. *žhnouti*, пол. *żec, żgę*, горлуж. *žec, žhu*. — Праслав. **žegą, *žežeši*. В примерите с *жѐжа* е обобщена основата *жеж-*, както в диал. *печа̀* вм. *пека̀*. — Сродно с лит. *degù, dègti, dãgas* 'жар, пек, жетва', гот. *dags* 'ден', латв. *degu, degt*, стинд. *dáhati* 'горя, изгарям', авест. *dažaiti*, алб. *djek* 'горя', аорист. *dogja*, гр. *τέφρα* 'пепел', лат. *favilla* 'гореща пепел; жарава', *febris* '(болест) треска'. Началното *ж-* се обяснява като далечна асимилация: **deg-* > **geg-* > **žeg-*. Други опити за обяснение вж. у V a s m e r, REW 1, 412 сл. Глаголът *жѐща* е кръстоска от *жежа̀* и *горещя̀* или произв. от *жѐжък*. Срв. от същия произход *жиг, жъгвам, сожежа̀* 'изгоря' (Осиково, Гоцеделчевско). — Заето в рум. диал. *jeg* 'жара; парещи уригвания', алб. *zheg, zhegu* 'горещина, пек; горещници (дни)'.

жега̀вица диал. 'вид мравка'. — Вж. *жѐг*.

жѐгам диал. 'пия спиртни напитки, смуча'. — Вероятно от *жег* (вж.).

жѐгар 'куче, което от много горещина диша с изплезен език; укорно име за куче' (Врачанско, Ботевградско). — Вероятно от *жега̀р*, вж. *жег*. — Рум. *jugărăie* 'слабо, нездраво куче', производно от *jigări* 'изсушавам се; отслабвам', което обясняват от унг. *szikar* 'слаб', е по-вероятно заемка от български.

жега̀чка 'детска играчка за хвърляне' (Тетевен). — От *жѐгам*, вж. *жег*, понеже се хвърлят запалени стрели.

жѐгвам, жѐгна, вж. *жег*.

жѐгла̀, жегло̀ 'жегъл', **жегла̀** 'слаб човек' (Търново). — Вж. *жѐгъл*.

жегра̀ 'жегъл' (Кюстендилско). — Произв. от *жег* (вж.) с *-ра*, срв. *жѐгла*.

жѐгъл 'напречна (желязна) пръчка на ярем', *жьо̀галь* 'тънка дълга желязна пръчица за прогаряне дупки на дърво; желязна ос на совалка' (Смолско), **жѐгла, жегла̀** 'жегъл' (Ботевград; Севлиевско; Чешнегирово, Пловдивско), **жѐгол** 'кол,

за който връзват добиче' (Велес), **жегъл** (Странджа), **жъгле** (СЗ), **джѝгля** мн. (Гьобел, Мала Азия). — Произв.: *вдден жѐгал* 'раст. мръсняк, Potamogeton natans', *жегълнѝк* 'вид свредел, с напречно сечение под 22 мм' (Брусен, Тетевенско), *жѐгля* диал. 'бия с тояга'; *зажѐгля, зажѐглям; изжѐгля* 'удрям с жегъл, с тояга', *изжѐгли се, изжѐгля се* '(за впрегнато добиче) измъква се от ярема'; *отжѐгля (се), отжѐглювам (се)* 'разпрягам'; *пожѐгля, пожѐглям*; МИ *Жеглица*, Видинско. — Словен. *žegljáti* 'гъделичкам, боцкам', рус. диал. *жегло́* 'нагорещено, разкалено желязо за пробиване на дупки'. — Произв. от гл. *жегà*, стб. **жєгѫ, жьгѫ** с *-ла, -ло* или *-ъл*, срв. *мет-лà, лег-лд, тег-лд*; началното значение на думата е 'желязо, предмет, който се нагорещява (за пробиване на дупки в дърво)'; срв. и *жѝгъл, жегрà, жеглò*.

жѐд, жѐден, вж. *жад*.

жежлюче таен зидарски говор 'пръчка' (Шлегово, Кратовско). — Произв. от *жѐзъл* (вж.), с *-юче* и асимилация *ж—з > ж—ж*.

жежовѝца 'вид твърда череша' (Тиквешко). — Произв. от *жег* (вж.), но семантичната страна остава неясна; вероятно зрее през горещо лято.

жѐжък, жѐжок (Зап, ЮЗ), вж. *жег*.

жѐзва 'джезве' (Доганхисар, Дедеагашко), **жѐжва, жѐжве** (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Габрово, Ксантийско), **жѐжба** (Смолянско, Асеновградско, Ардинско). — Вм. *джезвѐ* (вж.).

жѐзъл книж. '(владишки, владетелски) скиптър'; стб. **жьзлъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), **жьзлиє** (Супр.). — Произв.: *жезлодържец* (Вазов). — Срхр. *жѐжељ* 'прът, о който връзват кучета', *жѐзло* 'жезъл', рус. *жезе́л, жезл* 'пръчка; скиптър', чеш., словаш. *žezlo*. — Според Ст. Младенов, ЕтР 165, Vasmer REW 1, 414, сродно със ствиснем. *kegil* 'стълб, кол', нем. *Kedel*, което Ст. Младенов, пос. място, свързва с *жѐга* (вж.), *жѐжа*, докато други, срв. напоследък О. Н. Трубачев, ЕЕИзсл. Романски, 1960, 137—139, сравняват с исл. *gëisl* 'пръчка', швед. *gissel* 'бич', ствиснем. *geisala* 'бич', гр. *χαῖος* 'гега, тояга', при което остават необяснени началното *ж-* вместо очакваните *з-* и *-з-*. Най-вероятно сродно с *жегъл* (вж.). Вероятно в новобългарски думата е заета от рус. *жезл*, вж. Б. Цонев, Слав. глас I 1902, 1, 26, и сб. Медведев 1922, 38.

жѐйгаре 'ходила за сняг' (Момчиловци, Соколовци, Босотина, Смолянско). — Неясно; вероятно тур., срв. диал. *civgar* 'допълнително впрегнат добитък за теглене на тежка кола'.

жѐка 'голяма торба за дрехи' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Златоград, Маданско). — От *джак* (вж.), с преглас *джа- > дже-* и *-а* по *торбà*, срв. и *джàка*.

жѐкав диал. 'жилав'. — Произв.: *жекàвя се*. — Неясно.

жел¹ диал. 'месо на конци, което излиза от пробит цирей'. — Може би значението не е записано точно, вместо 'жило на цирей', преразложено от *желà*, мн. ч. от *жѐло* (вж.), където *-а* е схванато за член и от там *жел*. Ако думата е от говор, в който *дж > ж*, може да се излезе от тур. диал. *cel* 'осил на житно растение', като се имат пред вид фигуративно конците на месото, което излиза от цирей.

жел² 'желъдъ' (Хвойни, Павелско, Асеновградско; Славеино, Виево, Кутела, Река, Тикале, Смолянско). — Вероятно от стб. **жьлъ*, сродно с лит. *gìlė* 'жълъд', арм. *kalin*, гр. *βάλαμος*, от което е развито *жѐлъд* (вж.) или от *жѐлъд* (вж.), преразложено поради схващане на *-ъд > -ът* като членна форма за мъжки род.

жел 'жълт' в нар. пес.: *жел бъкличка* (Трънково, Старозагорско). — Вж. *жълт*.

желадѝнка 'вид дребна гъба, Hypholoma fasciculare' (Семчиново, Пазарджишко). — От *челядѝнка* (вж.) с *ж-* вместо *ч-* по *жѐлад < жѐлъд*.

желатѝн 'изсушен екстракт от животински кости за готварски цели'. — Произв.: *желатѝнен, желатѝнов, желатѝнест, желатиндзен.* — Чрез фр. *gélatine* от итал. *gelatina*, средновек. лат. *gelatina*, произв. от *gelō* 'замразявам', срв. *желѐ*.

желàя 'искам'; стб. **желати** (Зогр., Мар., Асем., Супр.), **желѣти** (Зогр., Син. пс., Клоц.), **желаниѥ** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **желѣниѥ** (Зогр.), **желѣтва** 'страдание, нещастие' (Супр.). — Произв.: *жѐлба* 'желание', *жѐлен* 'комуто се иска, желае нещо' (Радомирско; Бобошево, Станкедимитровско), *желàем, желàние, желàтел* (1863, В. Пундев), *желàтелен; възжелàя, възжелàвам; зажелàя, зажелàвам; отжелàва ми се, отжелàе ми се; пожелàя, пожелàние, пожелàвам, пожелàтелен; благо(по)желàние, благожелàтел, благожелàтелка, благожелàтелен, благожелàтелство; доброжелàтел, доброжелàтелен, доброжелàтелство, доброжелàтелка; нежелàтелен, недоброжелàтел; зложелàтел, зложелàтелка, зложелàтелство, зложелàтелствувам* (Вазов). — Срхр. *жѐљети*, словен. *želéti*, рус. *желáть*, укр. *желáти*, словаш. *želat'*. — Праслав. **želěti, *želati*. — Сродно с гр. *θέλω, ἐθέλω* 'желая', бъдеще време *θελήσω*. V a s m e r I, 414, сравнява и с рус. *гáлит* 'желая'. Според F r a e n k e l 145, и прасл. **želěti* (заедно с **zalь* и пр.) са сродни с лит. *gélti* 'жиля, бода', латв. *dzelt*, вж. *жѐлю, въждєлѐние*. — Заето в рум. *jelánie*.

жѐлбаба 'костенурка' (Копиловци, Берковско; Ново село, Видинско). — От *жѐлва*¹ (вж.) и *бàба* поради бавния вървеж на костенурката.

жѐлва¹ 'костенурка' (Ягодина, Девинско; Старцево, Маданско; Доганхисар, Дедеагашко; Смолянско; Чепеларе, Проглед, Павелско, Асеновградско; Петково, Ардинско; Странджа), диал. 'ниска призматична печка', **жѐлка** 'костенурка' (Веригово, Карловско; Благоевградско; Прилеп, Велес; Банско; Чешнегирово, Пловдивско; Софийско), **желю̀рок** диал. 'мъжка костенурка'; стб. **жьлн** (Йоан Екзарх). — ЛИ *Желвàров* (Пловдив). — Срхр. *жѐлва*, словен. *žélva*, рус. *жолвь*, струс. **желва, жолва** 16 в., **жельвь** 13 в., **желъвъ**, чеш. *želva*, пол. *żółw*. — Праслав. **žely*, род. п. *želъve*. — Сродно с гр. *χέλυς* 'костенурка', *χελώνη*, еолийски диал. *χελύννα* 'костенурка'; срв. *жълт*.

жѐлва² диал. 'птица жълтурка, Muscicapa'. — От корена на диал. *желт*, вж. *жълт*, срв. *жълва*² и синонима му *сарѝ асмà* от тур. *sarı* 'жълт'.

желвàк диал. 'бял кремък'. — От **жилавак*, произв. от *жѝла* (вж.), понеже се среща на жили в други скали; срв. синонима му *жѝлавец*.

жѐлдѐ ме 'боде ме' (Славеино, Виево, Кутела, Река, Влахово, Смолянско). — Произв.: *пожельдѐва ме* 'бодва ме сегиз-тогиз' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). — Кръстоска от *жѐли = жѝли* и *бодѐ*.

желѐ 'пихтиеста маса; вид сладко, пелте'. — Произв.: *желя̀в* (ж. маса), *желѝрам*. — От фр. *gelée* също, от лат. *gelata*, прич. от *gelo* 'замразявам'.

желегя̀сва '(за боб) втвърдява се, не увира'. — Може би производно от *жѐлъд*, т. е. 'става твърд като желъд', с диал. *д'* > *г'*.

железа̀ диал., вж. *жлеза̀*.

желѐзница[1] 'влак'. — Вероятно чрез сръб. *жѐлезница, жељезница* от чеш. *železnice*, вж. *желя̀зо*.

желѐзница[2], вж. *жлеза̀*.

желѐзница[3] диал. остар. 'вид кичест градински карамфил, Dianthus barbatus' (Ботевградско, Пирдопско), **желѐжник** 'много горчива трева, с която лекуват болестта железница, Verbena officinalis'. — Произв.: *желѐзниче* 'синьонебесно цвете, което цъфти след жътва'. — Рус. *железня̀к* 'раст. върбинка, Verbena officinalis', и още редица други растения, *желѐзник* 'растение от акациевите, хвощ и др.', чеш. *železník*, пол. *żeleźnik*. Може би причината за обозначаването на растението стои във връзка с поверието, отбелязано у Даль, за билка *железня̀к*, която има магично свойство да отваря железни врати и ключалки, вж. *желя̀зо*.

жѐлен 'жаден за нещо' (Самоков), 'петимен; жаден' (Кюстендилско). — Произв.: *зажелнѐвям, зажелнѐем* 'зажаднявам' (Кюстендилско). — Прил. от *жѐля*, вж. *желдя̀*.

жѐлѐтовам 'мъча, измъчвам' (Родопите), вж. *джѐлатин*.

жѐлка[1] диал. 'костенурка', таен зидарски говор 'фурна' (Брацигово, Пещерско) (поради прилика по форма), 'болест заушки и скрофули' (Прилеп, Охрид). — Произв.: *жѐлкав* 'болен от желка', *желка̀р* диал. 'мъжка костенурка', *жѐлкин* (ж. яйце), вж. *жѐлва*. Значението 'болест заушки и скрофули' е развито фигуративно поради прилика по форма, срв. и *живенѝца*, вж. Р. Бернар, БЕз 15, 1965, 381.

желка[2] 'коприва', вж. *жѐло*.

желна̀ диал. 'птица кълвач', вж. *жълна̀*.

жѐло 'жило на пчела, оса и др.' (Смолянско; Павелско, Хвойна, Асеновградско; П. Берон); стб. **жѧло** (Супр.), **жѧлоносенъ, острожѧленъ** (Ман. хр.). — Произв.: *жѐлка* 'коприва' (Ягодина, Девинско). — Словен. *žêlo*, рус. *жáло*, пол. *żądło*, кашубски *žangło*, полабски *zǫdlü*. — Прасл. **žędla*<**geldla* с дисимилация *l—l* > *n—l*. — Сродно с лит. *gélti* 'жиля', *geluonìs* 'жило', латв. *dzelt, dzęluonis*, гр. *δέλλιθες* 'оси', вж. M. Vasmer, REW 1, 410—411; Fraenkel 145, срв. *жѝло*.

желт, вж. *жълт*.

жѐлчѐм 'ограбвам, обирам някого' (Златоград, Маданско; Павелско, Асеновградско). — Неясно.

жѐлчка (Хвойна, Павелско, Асеновградско), вж. *жлъ̀чка*.

жѐлъд 'плод на дъб', **жъ̀лъд** диал., **жѐлъкь** (Странджа). — Произв.: *жѐлъдов, жѐладен*. — Срхр. *жѐлӯд*, словен. *želod*, рус. *жёлудь*, укр. *жóлудь*,

чеш. *žalud*, словаш. *žalud'*, пол. *żołądź*, горлуж. *žołdź*, доллуж. *žołuź*. — Праслав. **želądь*. — Сродно с лат. *glāns*, род. п. *glandis*, гр. *βάλανος*, арм. *kalin*, лит. *gilė* също. Формата *жѐлькь* е от *желъдь* с *д'*>*к'* в говора, срв. там *гдспокь*< *гдсподь*, *глакь*<*гладь*, *гакь*<*гадь*, а *жълд* е с асимилация *е* — *ъ*>*ъ* — *ъ*.

желъ̀с 'вид ренде' (Габрово, Елена), **жълъ̀с** 'голямо ренде' (Габрово), **жилъ̀с** 'ренде' (Копривец, Беленско), **жилѝс** 'профилно ренде' (Гостилница, Дряновско). — От румънски, срв. *gealău* 'голямо ренде за изглаждане на дъски, дървета и пр.', *gelui* 'рендосвам', заети от унг. *gyalulni* също. Появата на *-с-* не е ясна. — Срв. и *жѝлам*.

желю̀д 'стомах на птица' (Софийско; Цариброд), **желу̀дък** диал. 'стомах на животно', **желудок** (Раковски), **жълъ̀дник** 'воденичка на птица' (Кукуш). — Произв.: *желудъчен* (сок) (1873). — Срхр. *жѐлудац*, словен. *želôdec*, рус., укр. *желу̀док*, чеш. *žaludek*, словаш. *žalúdok*, пол. *żołądek*, горлуж. и доллуж. *žołdk*. — Праслав. **želąd-* с различни разширения. По-нататъшните етимологични връзки са неизяснени. Някои дирят връзка с *жѐлъд*; други търсят връзка с гр. *χολάδες* 'вътрешности на животно, черва'; трети с *глад*, *гълтам* (вж.). В българските форми *-у-* вместо очакваното *-ъ-* от стб. *-ж-* е зап. бълг. диалектна черта, а *-ю-* от *-у-* е неясно.

желю̀рок, вж. *жѐлва*.

жѐля 'желание' (Щип; Бобошево, Станкедимитровско; Радуил, Самоковско; Трън; Вазов, В царството на самодивите), **желя̀** 'желание, пожелание, мечта' (Софийско), **желя̀ ми е** 'иска ми се' (Белоградчишко), **желя** 'искам'; стб. **жєлꙗ** 'страдание, злочестина' (Супр.). — Произв.: *жѐлен* (вж.), *желю̀вам* 'жадувам' (Кюстендилско). — Срхр. *жеља*, словен. *želja*, струс. **жєлꙗ**. — Вж. *жела̀я*.

желя̀зо 'метал Fe; железен предмет', таен говор 'пари; оръжие', **джелязо** (Изт), **жѐлездо** (Жировница, Тетовско) (кръстоска от *желя̀зо* и *гвозд*, вж. *гвѐздей*); стб. **жєлѣзо** (Син. пс., Клоц., Супр.), **жєлѣзьнъ** (Зогр., Син. пс., Супр., Сав. кн.), **жєлѣзнооджєнникъ**, **жєлѣзноносєцъ**, **бєзжєлѣзнєнъ** (Ман. хр.). — Произв.: *желѐзен*, *желѐзен дѐвер* 'малкият девер' (Пѐрущица, Пловдивско), *желѐзен път*, *железина* остар. 'железен предмет' (1876, П. Кисимов), *желѐзце*, *желѐзник* диал., 'раст. върбинка, Verbena officinalis', *железняк* 'желязна руда' (1852, Ел. Мутева), *железникав* (1869, Д. Мутев), *железнически* (1883, П. Р. Славейков), *желѐзница* (вж.), *желѐзничен*, *железнича̀р*, *железнича̀рка*, *железнича̀рски*, *железа̀р*, *железа̀рин* остар., *желездар* 'син речен камък' (Болетин, Реканско), *железарѝя*, *железарлък*, *железа̀рски*, *железа̀рство*, *железа̀рница*, *железо̀р* 'железа, железни сечива' (Доброславци, Софийско; Ботевградско); *железобето̀н*, *железобето̀нен*, *железобето̀нов*, *железода̀тен* рядко, *железоделец* 'ковач' (1859, Г. Раковски), *железодела̀тел* остар. 'ковач' (1881, П. Наботков), *железодела̀телен* остар. 'ковашки' (1881, П. Наботков), *железолея̀р*, *железолея̀рен*, *железолея̀рна*, *железообработва̀телен*, *железодобѝвен*, *железнопъ̀тен* остар. (Ал. Константинов), *железнорѝзец* (А. Каралийчев), *железноруден*, *железопътен*, *железорешѐтъчен*, *железоруден*; МИ *Железна*, с. в Михайловградско (във връзка с железодобиване), *Железница* р., приток на Струма; с. в Софийско; приток на Ведена, а тя приток на Искър; приток на Брегалница, *Железарица*, м. в Маданско. — Срхр. *жѐљезо*, словен. *želẹ́zo*, рус. *желѐзо*, укр. *желі̀зо*, чеш. словаш. *železo*, пол. *żelazo*, горлуж. и доллуж. *železo*. — Праслав. **želězo*. — Сродно с лит. *geležis*, диал. (жемаитски) *gelžis*, латв. *dzèlzs*, гр. *χαλκός* 'мед, бронз'. Според

Т р у б а ч е в, вж. Ф а с м е р - Т р у б а ч е в I 43, от праслав. **žel-za*, сродно с *желва* (вж.), гр. *χέλυς*, рус. *желвàк, головà*, пол. *glaz* 'камък', с основно значение 'камък', което не е убедително, както по строеж, така и по значение. M e i l l e t, Slave commun 510 сл., смята, че е заето от стар източен език, за което няма доказателства.

жѐлям 'оплаквам' (Тетовско), 'жалея' (Макоцево, Софийско). — Произв.: *жѐлячка* (Едоарце, Тетовско). — Производно от стб. **желıа** 'страдание, жалба, грижа' (Супр.), сродно с *жал* и *жѐло* (вж.), срв. *жѐля*.

жемалѐшка 'теменуга' (Джарово, Чакаларово, Горно Къпиново, Момчилградско). — Може би производно от *джамàл* 'камила' (вж.), срв. тур. *deve tabanı* 'раст. камилска стъпка'.

жѐмка[1] диал. 'крайна дупка на цървул', **джѐмка** 'клепач на око' (Кукуш). — От *жумя̀* (вж.). — За образуването вж. *клѐпка* при *клѐпам*; срв. също и *мѝгла* при *мѝгам*.

жѐмка[2] 'фланела' (Славеино, Устово, Райково, Смолянско), вж. *джѐмка*.

жѐмпър, вж. *джѐмпър*.

женà 'човешко същество от противния пол на мъжа'; стб. **жена** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), **женьскъ** (Мар., Син. тр., Супр.), **женьство** (Син. тр.), **женити сѧ** (Зогр., Сав. кн., Супр.), **женихъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **жениховъ** (Мар.), **женхаръ** (Ман. хр.). — Произв.: *жѐнин, жѐнор* съб. 'много жени' (Доброславци, Софийско), *женоря̀, женорѝа* 'много жени' (Доброславци, Софийско; Чепино), *женуря̀га* диал., Вазов = *женỳрка* 'жена с дребен ръст' (А. Каралийчев), *женурлѐга* 'едра, силна жена' (Доброславци, Софийско), *жѐнка* 'малка жена; женско животно' (Елин Пелин), *жѐнчо=жѐнчав* диал. 'който е с женски характер', *женчѐ* диал., *жѐнчо* рядко 'мъж с женски характер', *жѐнече* 'млада, току-що омъжена жена' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *женѝче* 'жена с дребен ръст' (Търново), *женѝнка* 'женичка' (Габрово, Ксантийско), *жѐнет* 'женен, оженен' (Зап; Войнягово, Карловско, в нар. пес.), *женат* (Дебърско), *женетѝна* 'голяма, едра жена' (Тиквеш), *жѐнски, жѐнска* 'животно от женски пол', *женовит* 'подобен на жена' (1871, Г. Кръстевич), *жѐнськ* 'женски' (Габрово, Тетевен), *жѐнски рог* 'четвъртит рог на ковашка наковалня' (Беброво, Еленско), *жѐнски аршѝн* 'лакът' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско), *жѐнски стяг* 'сватбено знаме, изработено от дружки на младоженка' (Добралък, Югово, Павелско, Асеновградско), *жѐнцки чук* 'чук за захващане (захапване) обръчи на каца при набиването им' (Странджа), *жѐнски я̀сен* 'ясен, Fraxinus excelsior' (Г. Лозен, Панчарево, Софийско), *жѐнска клѝнава тревà* 'раст. жълтурче', *жѐнска кошутина* 'кушутина, Melittis melissophyllum' (Търновско), *жѐнцка полà* 'мъж с женски характер и наклонности' (Банско), *жѐнско изтрàвниче* диал. 'Nesturtium silvestre', *жѐнско срàмниче* 'раст. Orlaya grandiflora' (Брезе, Софийско), *жѐнски одраки* 'раст. момкова сълза, Polygonatum officinale' (Сотиря, Сливенско), *жѐнщина* 'качество, характер на жена' (Шуменско), вж. R. B e r n a r d, Слав. фил. 3, 1963, 245 сл., *женскички* рядко, *жѐнствен, жѐнственост, жѐнльо, жѐня (се), женѝтба, женѝтбен, женѝло* 'женене' (Тетевен, Копривщица, Карловско), *женѝлка* 'женитба' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Тетевен), *женѝля* 'сватовница' (Толбухинско), *женѝлня* в нар. пес. 'сватовница', *женѝх* и *женѝхъл* диал. 'сватовник; кандидат за женитба', *женѝхли* 'сватовници от мъжка страна' (Козичино, Поморийско; Разградско,

Шуменско), *женихлàрство* остар., *женихов* остар. (1806, Софрони Врачански), *женлѝйли* (Новопазарско, в нар. пес.), *женилàри* 'годежари' (Кочово, Преславско), *женхарà* 'женчо' (Котел), *женкàр(ин)*, *женкардн* пренебр., *женкаст* остар. 'женствен' (Каравелов), *женкеря* рядко 'мъж с женски характер, нерешителен' (Вазов), *жѐнко* рядко 'женкар' (П. Росен), 'мъж с женски характер' (Ботев), *женкàрски*, *женкàрство*; *зажѐня*, *зажѐнвам*; *изжѐня*, *изжѐнвам*; *ожѐня (се)*, *ожѐнвам (се)*, *ожѐням (се)*; *пожѐнвам се*, *пожѐня се* 'оженвам се повторно'; *поожѐня се*, *поожѐнвам се* ирон.; *прежѐня*, *прежѐнвам* 'оженвам се преди друг', *прежѐня (се)*, *прежѐням (се)*, *прежѐнвам (се)* 'оженвам се повторно'; *разжѐня (се)*, *разжѐнвам (се)*; *нѐженат* 'неженен' (Велес); *женогòнец* 'женкар' (Вазов), *женолюбец*, *женолюбѝв*, *женомрàзец*, *женоненавѝстник* остар., *женоподòбен* (1865, Н. Михайловски), *женопоклòнник* (Яворов), *женоубѝйство* остар. (1870, Н. Бончев); *двекьожѐнец* диал. 'женен втори път', *двекьожѐнкиня* диал. 'женена за втори мъж', *младожѐнец*, *младожѐнка*, *младожѐнски*, *младожѐнек* и *младожѐник* диал., *многожѐнство*; *първожѐнец*, *първожѐнка*, *първожѐнкиня* диал. 'който (която) води първа жена (мъж)', *третьожѐнец* и *третьожѐнец* и *третьожѐнкиня* диал., 'който (която) се е оженила трети път'. — Срхр. *жѐна*, словен. *žêna*, рус. *женá* 'съпруга', укр., белорус. *жонá*, чеш., словаш. *žena*, пол. *żona* 'съпруга', горлуж. и доллуж. *žona*. — Праслав. **žena*.— Сродно със старопрус. *genno* зв. п. 'жено', гот. *qinō* 'жена', *qēns* 'съпруга', арм. *kin*, гр. *γυνή*, стинд. *jani-* 'жена', авест. *gəna*, *γənā*, *γnā* 'жена', *ǰaini-* 'жена', срв. Vasmer, REW 1, 418, също Трубачев, Термин. родства, 1959, 105—110.

жѐна, вж. *жъна*.

женеза 'смъртник' (предимно у българомохамедани) (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско). — Чрез тур. *cenaze* също, от араб. *ǧänāzä*; заето и в срхр. *ценáза*.

женк в израза *жѐнкь ми йе* 'драго ми е' (Славеино, Виево, Смолянско). — От тур. диал. *cönk* 'весел, веселост' контаминирано с *шен* (вж.).

жентлемѐн, жентлемѐнски (Вазов), вж. *джентлемѐн*.

жѐпка 'преградка в магазин между различни стоки' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Производно от *джеп*, вж. *джоб*.

жепкѐн, вж. *чепкѐн*, срв. *джепкѐн*.

жѐраб диал., вж. *жѐрав* и *жараб*.

жѐрав 'едра блатна птица, Grus', **жараб** (Валовища стб. **жєравн** (Златоструй от XII в.). — Произв.: *жѐрав* прил.: *пѐро жѐраво* (Суходол, Софийско, в нар. пес.), *жеравѐн* (Гьобел, Мала Азия), *жеравов* (1883, С. Д. Веженов), *жѐравнов* (Бесарабия), *жарав* прил.: *пѐро жараво* (Копривщица, в нар. пес.). — Често в МИ: р. *Жѐравица*, приток на Черни Осъм, Троянско, блато при Боровaн, Белослатинско. — Срхр. *жѐрав*, словен. *žerjàv*, рус. *журàвль*, укр. *журавѐль*, чеш. *žeráv*, пол. *żóraw*, горлуж. *žeraw*, доллуж. *žorawa*. — Сродно с лит. *gérve*, латв. *dzẽrve*, стпрус. *gerwe*, лат. *grūs*, а с други разширения и гр. *γέρανος*, армен. *krunk*, ствиснем. *kranuh* и лит. *garnỹs* 'щъркел', латв. *gar̃nis*. Обикновено се свързва със стинд. *járate* 'пея, викам', ствиснем. *kerran* 'крещя', Vasmer 1, 433—434.

жерàва, жерàда, вж. *жар*.

жѐрап 'жерав' (Кюстендилско). — Вероятно кръстоска от *жерав* и *ястреб*/ *ягтреп*.

жервѝс 'мазнина, която капе при печене на месо' (Смолянско, Петково, Стърница, Кръстатица, Ардинско; Проглед, Чепеларе, Асеновградско). — От *червиш* (вж.). За *ж* вм. *ч* вж. *жувренце* от тур. *çevre*.

жерд диал. 'прът', **жърть** 'прът, с който се прикрепят отгоре снопи в кола' (Шуменско), **жѐрда** 'основна пръчка, по която се оплита кошницата' (Нова Надежда, Хасковско; Странджа), 'тънка дълга греда' (Хвойна, Павелско, Асеновградско), **жа̀рда** 'дълга тънка греда' (Виево, Кутела, Смолянско; Давидково, Хамбар дере, Ардинско), **ж'ȍрда** 'дълга тънка греда' (Смолянско; Проглед, Чепеларе, Манастир, Асеновградско; Лилково, Пловдивско; Петково, Ардинско), **жърда** 'дълга тънка греда' (Дедо̀во, Пловдивско); стб. жрьдь (Супр.). — Произв.: *жардѐлка* 'тънка дълга греда' (Широколъшки район). — Словен. *žȓd*, рус. *жердь* 'прът', *жѐредь*, укр. *жѐрдка*, белорус. *жердзь*, чеш. *žerď*, словаш. *žrď*, пол. *żerdź*, горлуж. *žerdź*, доллуж. *žreź*. — От праслав. **žьrdь*, сродно с *град* (вж.), което има друга отгласна степен. За обяснението на гутурала вж. Вл. Георгиев, Исследования по сравнительноисторическому языкознанию, Москва, 1958, 32. — Заето в арум. *jirtuesc*u 'шибам, бия с пръчка', дакорум. *joardă* 'пръчка, прът, върлина'.

жѐрка 'воденица; горен воденичен камък' (Севлиевско), 'стомах (на птица)' (Шуменско). — МИ *Жерка* при Търхово, Севлиевско. — От по-старо **žьrnъka*, умалително от **žьrny*, вж. *жерно̀вен*. За образуването вж. Vaillant, Grammaire comparée, 2, 1, стр. 279, 311.

жѐркам диал. '(за пчела) бръмча' (Елин Пелин). — Звукоподраж.

жерно̀вен диал., в съчетание **жерно̀вен камък** 'воденичен камък'; стб. жрьны (Згогр., Супр.), жрьнъвьнъ (Зогр.); МИ: *Жерно̀в*, село в Свищовско, *Жерново* склон, Ю Чипровци, Михайловградско, *Жерновица*, Дебърско, *Жѐравна*, Котленско от стб. жрьнъвьна > **Жернъвна* с хаплологично изчезване на първото *н*-, *Жърньовница* до Игнатица, Врачанско. — Срхр. *жр̑вањ* 'хромел', словен. *žȓnəv* 'хромел', рус. *жёрнов* 'воденичен камък', *жёрна* 'хромел', укр. *жо́рна* 'хромел', белорус. *жо́рны* 'хромел', чеш. *žernov* 'воденичен камък', *žerna* 'хромел', пол. *żarnów* 'воденичен камък', *żarna* 'челюст'. — От праслав. **žьrny*. — Сродно с латв. *dzir̃nus* 'мелница', стпрус. *girnoywis*, които са също от *u*-основа, лит. *girna* 'воденичен камък', *girnos* мн. ч. 'хромели', ствиснем. *kuerna* и *curn* 'воденичен камък, хромел', стинд. *grā́van*- 'камък за стриване на сол', арм. *erkan* 'мелница' от **gerwnā*.

жерсѐ, вж. *жарсе*.

жѐртва 'дар на божество; съзнателно понасяне на лишения', **жъртва**; стб. жрьтва (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), жрьтвьнъ (Супр.). — Произв.: *жѐртвен, жѐртвеност, жѐртвеник* 'място, дето се принася жертва' (1806, Софрони Врачански), остар. 'вид съзвездие' (1843, Ив. Богоев), *жѐртвувам (се), жѐртвуване, жертвец* 'жертвоприносител, жрец' (1843, Ив. Богоев), *жертвова̀тел* остар. (1865, Н. Михайловски); *пожѐртвувам, пожертвува̀телен, пожертвува̀телност*; *жертвоготѐвност, жертвоотда̀ден, жертвоотда̀йност, жертвопринесен* остар. (1876, П. Кисимов), *жертвопринесение* остар. 'жертвоприношение' (1865, Г. Раковски), *жертвоприносѝм* остар. (1876, П. Кисимов), *жертвоприносѝтел* (1860,

Д. Попов), *жертвоприносѝтелен* остар. (1876, П. Кисимов), *жертвоприношѐние* (1806, Софрони Врачански), *жертвопритежатѐл* остар. (1876, П. Кисимов); *саможѐртва, саможѐртвувам се.* — Без съответствие в останалите слав. езици (рус. *жѐртва* с *е* вм. *ё* е заемка от старобългарски). — Производно от стб. **жьрѫ, жрьти** 'принасям жертва' (Зогр., Супр.), **пожрьти** (Син. пс., Син. тр., Супр.), от праслав. **žьr-*. — Сродно с лит. *giriu, gìrti* 'възхвалявам', стпрус. *girtwei* 'възхвалявам', стинд. *gṛṇā́ti* 'възхвалявам, разгласявам', *gīr-* 'възхвала', авест. *gar-* 'възхвала, хвалебна песен', срв. и *жрец*, V a s m e r, REV 1, 421. — Заето в рум. *jèrtfă, jertfèlnic* 'жертвеник'.

жеря̀вка 'мъждрян, Cornus sanguinea' (Първомай). — От *жар* (вж.) поради кървавочервения цвят на листата му на есен.

жѐска 'слезка, далак' (Яковица, Момчилградско). — Кръстосване на *слезка* (вж.) и *жѐчка* (вж.).

жест 'движение, махане с ръка' (1884, Зах. Стоянов), **жестикула̀ция, жестикулѝрам.** — Произв.: *жѐстов.* — От фр. *geste* също, *gesticulation, gesticuler.*

жесто̀к 'безмилостен'; стб. **жестокъ** 'твърд, як, корав' (Зогр., Син. пс., Сав. кн., Супр.), **жесточити, жестоучити** 'втвърдявам' (Симеонов сб. от 1073 г.), **ожесточити** (Син. пс.), **ожесточаниѥ** (Супр.), и без **-окъ**: **жестость** Супр.), **жестосрьдиѥ** (Зогр., Сав. кн., Супр.), **жестосрьдивъ** (Супр.). — Произв.: *жесто̀кост, ожесточа̀ (се), ожесточа̀вам (се), ожесточѐние, ожесточѐност; жестокосъ̀рд жестокосъ̀рдие, жестокосърдѐчен, жестокосърдѐчие* (1875). — Срхр. *жѐсток* 'жесток; остър, лют; силен, буен, пламенен', словен. *žestȍk* 'буен; лош, зъл; прекален', рус. *жесто́кий.* M. V a s m e r, REW, 1, 422, го свързва с рус. *жёсткий* 'суров, твърд, груб', което сравнява със срвиснем. *kes* 'твърд, гладък терен, глетчер', с отглас в стнорд. *kǫs* 'куп (камъни)', *kǫstr.* Ст. М л а д е н о в, ЕтР 166, го свързва неубедително с лат. *hostis.* — Заето в рум. *jestoc* остар. 'жесток'.

жет 'потекло' (Гоцеделчевско), вж. *джет.*

жѐтва 'жънене на житни растения'. — Произв.: *жетва̀р, жетва̀рка, жетва̀рче* 'насекомо жътвар'. — Производно от стб. **жѧ-ти** 'жъна', вж. *жъ̀на.*

жето̀н 'плочка вместо монета'. — Произв.: *жето̀нен.* — От фр. *jeton* също, от *jeter* 'хвърлям'.

жеу̀нка 'черупка на орех, кестен и пр.' (Жупа, Дебърско), таен зидарски говор 'vulva' (ЮЗ). — Може би от **жилаву̀нка*, вж. *жълаву̀нка.*

жêхѝл, жêхѝлин 'млад, буен, невъздържан' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Девинско). — Произв.: *жêхѝллѝк'* 'младост, буйност' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Девинско). — Чрез тур. *cehil, cahil* 'невежество' от арабски.

жеч диал. 'жлъчка', вж. *жлъч.*

жеча диал. 'давя, душа̀', срв. *жлъчим*, вж. *жлъч.* За фонетиката срв. *жѐчка.*

жѐчка (Габрово, Ксантийско), **жѐшка** (Златоград, Маданско), вж. *жлъ̀ч.*

жѐшля 'мекиш, Acer tataricum' (Кюстендилско). — Вероятно от *жещель* (вж.).

жѐщель 'дърво мекиш, Acer tataricum' (Павелско, Асеновградско; Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско; Смолянско), **шѐстил** 'раст. Acer platanoides' (Трънско, Кюстендилско, Врачанско, Софийско). — Рус. *жерест, жестер*, укр. *жестер, жостер, жостир, жостил.* — Vasmer, REW 1, 422, излиза от *жестер*, което той свързва с *жесть* 'зърника, Rhamnus cathartica', сродно с *жестóкий, жёсткий.* Друго тълкуване у M. Vasmer, REW 1, 420 под *жерест* и у Machek, Jména rostlin, 145. По-вероятно сродно с рус. *жерст, жерест,* Vasmer, REW 1, 421; *ш* по асимилация на *ж* със следното *с*. Срв. и *жъста лоза.*

жи[1] частица за бъдеще време (Лясково, Девинско), вж. *ще.*

жи[2], вж. *жйя.*

жйаър 'буков желъд' (Батак, Пещерско; Стойчев, Б. Диал. 2, 159). — Неясно.

жиблйна 'зъбен венец', вж. *жлебйна.*

жив 'който съществува, не е мъртъв', **жув, жюв** диал.; стб. **живъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), **живити** (Зогр., Син. пс., Син. тр.), **живлѩти** (Мар.), **оживити** (Син. тр., Супр.), **живоносьнъ** (Праж., Ман. хр.), **животворити** (Асем., Син. тр., Супр.), **животворивъ** = **животворьнъ** (Супр.), **животворьць** (Асем.). — Произв. *жив дгън* 'циреи по цялото тяло' (Бели Осъм, Троянско), *жѝв-жàл* в израза *завалия майка му, за жиф-жал станала, не се гледа* (Светиниколско), *жив-живенѝчък, жѝва вода* 'вир вода, съвсем мокър' (Прилеп), *жива трева* 'часовниче, Erodium cicutarium' (Сливен), *жѝва и здрàва* диал. 'чума', *жѝво влакнò* 'насекомо Gordius aquaticus', *жѝво срѐбро* 'живак' (Странджа), *живòт* (вж.), *жѝво-здрàво, жѝвост* (1852, Ел. Мутева), *жѝвостен* (1869, П. Р. Славейков), *животà* 'живост', *живачица* 'раст. слабонога, Impatiens noli tangere' (Зелениката, Тетевенско), *живѐц* 'съществена част на нещо', 'месото под ноктите; жилки месо около ноктите' (Врачанско, Велес), 'нерв' (1869, Хр. Г. Данов) срв. срхр. *живац* 'нерв', *жувѐц* 'бялото на нокът' (Слатина, Ловешко), *живинà* диал. 'добитък', 'живост' (1873), *живинкà* (Софийско), *живинче* (Каравелов), *живински* 'животински' (1875, Ив. Богоров), *живѝт* 'животворен' (?), само у П. Р. Славейков: *жито, жито живито, / на кравайче превито, живѝтелен* (1852, П. Р. Славейков), *живѝтелница* остар. '(за жена) която дава живот' (1869, П. Р. Славейков), *жѝвна* 'болестта живеница' (Царибродско), *жѝвност* остар. 'живост' (1874, Ив. Богоров), *живòвник* 'щавел, Rumex acetosa', *жѝвяд* диал. 'кокошки, добитък', *живàлка* 'живот, живеене' (Отманери, Ксантийско), *живилка* 'живот' (Свиленград, в нар. пес.), *живилѝ* '(в гатанки) дете кърмаче', *живолàнче* и *живолѝнче* '(в гатанка) животинче' (Щип), *живỳлине* 'животинче' (Велес), *живỳлинче* '(в гатанка) животинче' (Дебърско), *горска живолина* 'животно Mercurialis perennis', *живỳлец* '(в гатанка) животинче' (Желява, Софийско), *живỳлче* диал. 'пъргаво дете, бебе', *жѝвуленце* 'животинче' (Горноджумайско), *жѝвам* 'живея' (Смолянско, Ардинско; Чепино; Малък Дервент, Дедеагашко; Охрид, Прилеп), *жỳвам* (Смолянско; Златоград, Маданско), *жỳвям* (Гьобел, Мала Азия), *жувàлна* 'стая за живеене, всекидневна' (Странджа), *живѐя, живѝвам* усл., *жѝвя, -иш* 'живея', *живѝ* 'давам живот' (Пенчо Славейков; Банско), *жѝвим* 'живея' (Кулско, Видинско), *живỳкам* 'живея бедно, преживявам', *живоря* диал. 'живея едва-едва', *живỳвам* (Ив. Богоров, Петко Славейков), *живỳвам си* диал. 'спогаждам се', *живỳркам* (Доброславци, Софийско), *живнàли* 'замогнали' (Друмохор, Кюстендилско), *живѝсам, живѝсвам* 'оживявам; завъждам се'; *живѐлник* 'място, гдето се пази жива уловена риба, за да я имат при нужда', *живѐлище, живеѝчка;*

вживѐя се, вживя̀вам се; възживя̀вам се; *доживѐя, доживя̀вам, ддживе*; *зàживам се* 'заседна дълбоко, закореня се, оживея' (Велес), *заживѐя, заживя̀вам*; *изживѐя, изживя̀вам*; *нажѝвя се* диал. 'да се завъдя', *наживѐя се, наживя̀вам се, нàживе* 'живо, приживе' (Банско); *наджививѐя, наджививя̀вам*; *оживя̀, оживѐя, оживя̀вам, ожѝвям* диал. 'оживявам; оздравявам'; *отживѐя, отживя̀вам*; *поживя̀* 'да опазя на някого живота', *поживѐя, поживя̀вам, поживя̀, пожѝвям, поживя̀вам* 'давам живот' (в благослови); *поживу̀вам* диал. 'живея с някого късо време'; *преживя̀вам, преживѐя*; *прѝживе*; *съживя̀ (се), съживя̀вам (се), сожививу̀вам се* диал. 'сдобрявам се'; *живогрѐбец* 'трудолюбив, пестелив мъж' (Банско), *живодѐрник* 'лихвар' (Ботевградско), *живодѐрец* 'лихвар' (Тетевен), *живожàрица* диал. 'разпалени въглища', *живонòсен, живопѝс* (1843, Ив. Богоев), *живопѝсец* (1843, Ив. Богоев), *живопѝска, живопѝсен* (1843, Ив. Богоев), *живопѝсност* (1882, Т. Икономов), *живопѝство* остар. 'живопис' (Ем. Васкидович), *живопѝсвам* 'рисувам (живопис)', остар. '(за писател) описвам' (1873, Т. Шишков), *живопѝша* остар. 'рисувам' (1845, Й. Стоянович), *живописание* остар. (1856, Г. Икономов), *живоописание* (1860, Д. В. Попов), *живорòден, живородѐн, животрептя̀щ, живостру̀ен* (Вазов), *живострую̀щ, животворя* (1806, Софрони Врачански), *животвòрен, животвòрец, животвòрност, животворѝтелен* (1870, В. Берон), *животòчен* (1806, Софрони Врачански); *саможив, саможѝвец, саможѝвщина*; МИ: *Живàк*, широк рид ЮЗ Бачковския манастир; чука Ю Визица, СИ М. Търново, *Живака*, рид И Брезе, ЮИ Девин, *Живаковица*, склон при Видин, *Живуша*, приток на Кратовска река, *Живѝца*, река при Осиковица, Ботевградско, *Живодѐрите*, колиби в Габровско, ЛИ *Живодѐров* (Габрово). — Срхр. *жȕв*, словен. *žîv*, рус. *жив*, чеш., словаш. *živ*, пол. *żywy*, горлуж. *žiwy*, доллуж *žywy*. — Праслав. *živъ*. — Сродно с лит. *gývas*, латв. *dzîvs*, стпрус. *giẏwans* (вин. мн.), стинд. *jīvā́h*, стперс. *ǰīva-*, лат. *vīvus*, гр. *βίος* 'живот', гот. *qius*, ствиснем. *quecc*, нем. *keck*, ирл. *biu*, *beo*. — Рум. *jivină* 'диво животно', *juvelnie* 'кош за жива риба' и алб. *zivë* 'живак' са заети от български.

живайр диал., вж. *джевайр*.

живàк¹ диал. 'подвижен, енергичен човек, обикн. дете', 'част под ноктите, която пазят да не се изреже' (Бериево, Севлиевско). — Произв. от *жив* (вж.

живàк² 'някаква болест' (Бистрица, Софийско). — Произв.: *живàчна трѐва* 'трева Potentilla alba, с която лекуват болестта живак' (Бистрица, Софийско). — Вероятно от един произход с *живенѝци* (вж.), сближено с *жив* по народна етимология.

живак³ 'течен метал със сребрист цвят, Hg', 'самодивски живак' (Кюстендил). — Произв.: *самодивски живàк* 'живак за магия, варен в потайно време, без да се говори, аважива' (Берковско), *живàчен, живàков* остар. (1872, Й. Груев), *живàчи* прил., остар.: *живачи помады* (1871, Летоструй). — Чрез тур. *civa* също, от перс. *žīwā* и бълг. *-ак*, сближено с *жив* поради народна етимология, тъй като живакът е подвижен; според Р. Бернар (устно съобщение) в бълг. *живàк* са смесени тур. *civa* и *zeybak*, но последната дума не е била заета в бълг.; заето също и в срхр. *жѝва*, алб. *zhivë*.

живàк⁴ 'бял кремък' (Родопите, Странджа), **жувàк** Нова Надежда, Хасковско), **жуваче** (ЮИ). — Произв.: *живàчест* (Родопите); МИ *Жувàкът, Жувàка*, местности с кварцови скали в Маданско. — От *желвàк* (вж.), с изпадане на *л* поради свързване с *жив* по народна етимология. Според Р. Бернар, БЕз XV

1965, 382, от *жèлва* 'костенурка', срв. гр. *χελώνια* '(морска) скала' и *χελώνιον* 'черупка на костенурка', пол. *żółwowy kamień*. От друга страна Р. Бернар (писмено съобщение) допуща и възможността думата да се обясни от *жив*, за което посочва срхр. *живац камен* 'твърд камък', словен. *živec* 'тухла, чакъл, полска руда'.

живàк[5] 'раст. живовлек' (Каравелов). — От *жиловлек* (вж.) > *живовлек*, вж. Р. Бернар, БЕз XV 1965, 382, по-точно от *жиловляк*, сближено по народна етимология с *жив*.

живàлче, живàлец диал. 'дете сукалче' в гатанка. — Произв. от **жьв-ати* 'дъвча', вж. *жвàкам* (Ст. Младенов, ЕтР 166), сближено по народна етимология с *жив*; срв. *живилà*, *живолàнче*, *жỳволче*.

живгàр (Гугутка, Ивайловградско), вж. *зевгàр*.

живенѝца 'скрофули; вид тежка болест', 'раст. Scrophularia aquatica', **жѝвница** (Хасковско). — Произв.: *бяло живенѝче* 'пришница, Prunella alba', *живенѝчав бỳрен* 'раст. възтег, посечено биле, гърленик и пр., Prunella vulgaris', *живенѝчева бѝлка* 'раст. възтег, посечено биле, гърленик и пр., Prunella vulgaris'. — Според Ст. Младенов, ЕтР, 166 от *жив*; според Р. Бернар, БЕз 15, 1965, 380—382, от **желвеница*, производно от *жèлва* (вж.), кръстосано с *жив*. В слав. езици с името на костенурката са наричани различни болестни нарастъци, срв. словен. *želva* 'фистула', рус. диал. *желвь* 'буца по тялото', *желвина* 'твърда подутина', укр. *жолна* 'скорфули', пол. диал. *żółw* 'подутина по вимето на крава'.

живилà диал. 'дете бозайниче', в гатанка. — Вж. *живàлче*, срв. *жỳволче*.

жѝвиска 'млада овца' (Кюлевча, Шуменско), вж. *двѝзка*.

живòвляк 'бурен, употребяван за изтегляне на циреи' (Брусен, Тетевенско), **живовлек** (Копривщица), **живолак**(Едоарце, Тетовско).— Произв.: *див живовлек* 'Plantago media'. — Вместо *жилòвляк* 'раст. Plantago major', вж. *жѝла*, изменено по нар. етимология, или асимилация *л—в*>*в—в*.

живòлам 'жвакам, преживям' (Тиквеш). — Или от удължената степен на **žьv-*, срв. *прежѝвям*, *жвàлям*, вж. *жвàкам*, или от *жеволà* (вж.), с редукция на неударено *е*. За образуването вж. *шумолà*.

живолàнче, живолàнче 'дете кърмаче' (Тиквеш), в гатанка. — Вж. *живàлче*.

живòрец '(във волска кола) желязна клечка, с която се задържа хомотът за процепа' (Бели Осъм, Троянско). — Вероятно от *врà* (вж.), срв. *завòрец*. Не е ясна причината за появата на *жи-* вм. *за-*. Според Р. Бернар (устно съобщение) от **чворец*, произв. от *чвор* 'чеп' (вж.).

жѝво срèбро 'живак' (Странджа). — Вероятно калка, срв. срхр. *жȉво сребро*, нем. *Quecksilber*, букв. 'живо, подвижно сребро', лат. *argentum vivum* също, гр. *ὑδράργυρος*, букв. 'водно, течно сребро'.

живòт 'физиологично съществуване'; стб. **животъ** (Зогр., Клоц., Син. пс., Син. тр., Супр.), **животьнъ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Супр.), **животолюбьць** (Клоц.). — Произв.: *наживоти* диал. 'приживе', *живòтец* умал. (Вазов, Елин Пелин), диал. 'имане, благо', *животвам си* 'живея добре с някого' (1871, Д. Войников), *живо-*

тѝм си 'живеем добре с някого' (Лазарци, Еленско, в нар. пес.), *живо̀тен* 'който живее добре с другите' (Луково, Свогенско; Банско), обикновено в израза *животни сме* 'в добри отношения сме, обичаме се' (Сливенско, Банско), остар. 'предназначен за живота, жизнен': *животни знаци* 'признаци на живот' (1853, С. Доброплодни), *животната деятелност на организма* (1895), *животна храна, животни сили* (1874, Летоструй), остар. 'органически': *животен тор* (Ц. Гинчев), *животно дърво* (1874), *животно царство* (1843, Ив. Богоев), *живо̀тност* остар. 'жизненост' (1871, сп. Читалище), *животнина* 'начин на живот' (Ц. Церковски), *животина* 'животно' (1847, Ем. Васкидович), *живот̀инка, живот̀инче* (1875), *живот̀инство* (1869, Летоструй), *живот̀инщина, животѐя, живот̀ило* 'животно (нар. песен)' (Луково, Свогенско), *живоѫ̀вам, живота̀ря* 'едвам се прехранвам'; *поживотѐя, поживотя̀, поживоту̀я* 'поживявам си'; *преживотя̀* 'прекарвам живота си, преживявам с (малко) мъка'; *животода̀вец* (1887, Д. Войников), *животода̀вен* (1865, Г. Раковски), *животода̀тел* (1877), *животолю̀бие* (1872, Петко Славейков), *животоно̀сен* (Пенчо Славейков), *животоотда̀ен, животоотда̀йност, животопѝс* 'биография' (1874), *животопѝсен, животописа̀ние* (1849), *животопѝсец* (1849, Хр. Йоанович), *животописа̀тел* (1871), *животописач* (1874, Ив. Богоров), *животопѝство* (1847, Ем. Васкидович), *животоспосо̀бност* (1963), *животоя̀ден* (Петко Славейков). — Срхр. *жѝвот*, словен. *život* 'живот; живо тяло; корем', рус. *живо́т* 'живот; корем', чеш. *život* 'живот; корем'; словаш. *živôt*, пол. *żywot*, горлуж. *žiwot*. — Сродно с лит. *gyvatà* селски имот; (вечен) живот', стпрус. *giwato* 'живот', гр. *βίοτος*, лат. *vita*, Vasmer, REW 1, 422.

живо̀тно 'жив организъм, живо същество'; стб. **животьно** (Супр.). — Произв.: *живот̀ински, живот̀инствувам; животновъ̀д, животновъ̀дка, животновъ̀ден, животновъ̀дец, животновъ̀дски, животновъ̀дство, животногледа̀ч* (1962), *животнозна̀ние* (Хр. Радевски), *животнопокло̀нник* (1875), *животнорастения* (1874). — Рус. *живо̀тное*. — Прил. от *живо̀т* (вж.).

жиг 'белег на животно, направен с нагорещено желязо' (ЮЗ), 'прав тел за пробиване на дупки в дървета' (Станьовци, Брезнишко), 'тъга, мъка' (Тиквеш). — Произв.: *жиго̀сам, жиго̀свам, жѝгосан* в значение 'нажален, натъжен' (Тиквеш), *жиговѝто* 'тъжно, жално' (Тиквеш), *жѝгуям* 'скърбя' (Велес), *жига̀вица* 'слаб, но здрав човек' (Калофер), *жижѝ* 'искри' (Радуил, Самоковско), *жижѝнка* 'къс от строшено стъкло' (Плевня, Драмско), *жѝжка* 'искра' (Самоковско; Сестримо, Ихтиманско), *жѝжна* 'пещ за добиване на дървени въглища' (Странджанско), *жѝжня* (Габрово), *жѝжница* 'куп за огоряване на дървени въглища' (Кюстендилско; Радуил, Самоковско), 'грънчарска пещ' (Тетевен), 'много горещо време, пек, жега', *жижера̀к* 'припек, присое' (Родопите), *жижа̀вица* таен говор 'пещ за хляб, фурна' (Скребатно, Неврокопско); *зажигу̀я* диал. 'почвам да жаля, да скърбя', *зажижам* 'удрям жиг, жигосвам, дамгосвам' (Кюстендилско); *пожѝжа ме* 'причинява ми жажда' (Ботевград); *прежѝжа* 'препича, горещо е', *на прежѝжане е; разжѝжем, ражжѝжем* 'разпалвам, подстрекавам' (Банско); *ужѝжем* 'изгарям малко някого' (Банско); МИ *Жѝжнята, Жѝжните, Жѝжничката* в Севлиевско, *Жѝжниче* до Долни Коритен, Кюстендилско, *Жижнѝчка усо̀йна* до Долно Уйно, Кюстендилско; Срхр. *жи̑г*, словен. *žîg*, отглаголно образуване от удължената степен на *žьg-*, успоредна форма на *žeg-*, вж. *жег, жѐга*. — Заето в алб. *zhig*, рум. *jig* 'парене в гърлото', *jeg* 'жар, жега'.

жигалка 'вид муха' (1859, Д. Мутев). — Вж. *жега̀вица*.

жигало прен. 'острота' само в примера: *между жигалата на две несъвместимости* (Ст. Чилингиров). — Словен. *žigálo* 'нагорещено желязо'. — Произв. от **жигам* 'горя', вж. *жиг*.

жигара̀т 'дълъг, висок' (Славеино, Смолянско). — Презаето от рум. *jîgărit*, производно от *jigari*, заето от бълг. *жигра* (вж.). Срв. и R. B e r n a r d, ИЕтнИ, 6, 1963, 294. Би могло да се предполага, че е образувано със суфикса *-ат* на българска почва.

жигѐр, вж. *джигѐр*.

жига̀ти мн. ч. 'слуги', в нар. песен ': *дюген курдиса със девят калфи, със девят жигати*' (Топчии, Разградско). — От *шигърт* (вж.), с *-ат* под влияние на *арга̀т*.

жи̇̀гла (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско), вж. *жегъл*, срв. и *жи̇̀гъл*.

жиго̀ остар. 'задушено месо'. — От фр. *gigot* също, от *gigue* 'бут от сърна', вж. С к о р ч е в, БЕз 6, 1956, 168.

жиго̀дия ж. 'недъгав човек' (Ново село, Видинско), **жигодя̀ла** 'гадно' (Ново село, Видинско). — От рум. *jigodie* 'болест по животните; животно; негоден за нищо човек'. — Срв. и унг. *zsigora*.

жиго̀свам, жиго̀сам, вж. *жиг*.

жи̇̀гра[1] 'слаб, сух човек' (Кесарево, Горнооряховско). — Най-близко е рус. диал. *жи̇̀гар* 'подстрекател, подбудител', което заедно с рус. диал. *жига̀н* 'сух, жилав човек', е производно от *жиг*; заето в рум. *jigati* 'изсъхвам, слабея', а *jigăraie* 'болест по животните; слаб човек' са производни от бълг. дума, вж. *джигра*[1].

жи̇̀гра[2] 'бодливо дърво, което цъфти хубаво' (Русаля, Търновско). — Вероятно сродно с *жегра̀* (вж.) или срв. *джи̇̀гра*[2].

жи̇̀гъл 'жегъл' (Плевня, Драмско), **жи̇̀гла** 'прът, с който вместо с верига кофата се спуща в кладенеца' (Кривня, Разградско). — С *-и-* както в *жиг* (вж.) или поради редукция на *-е-* с вторично изместване на ударението.

жигъ̀р-жигъ̀р 'едва-едва' (Еленско). — Звукоподражателно.

жигя̀свам 'премервам на кантар' (Странджа). — Произв.: *разжигя̀свам* (Странджа). — От аориста на гр. *ζυγίζω* 'тегля', срв. арум. *ziγa* 'кантар'.

жид остар. 'евреин', нар. митол. 'исполин', 'приказно племе, народ' (Брусен, Тетевенско), **джид** диал., **жут** тайни говори 'евреин' (ЮЗ); стб. **жидовинъ** (Зогр., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), **жидовьскъ** (Син. пс., Клоц., Супр.). — Произв.: *жидовски* (1871), *жида̀вец* 'злоядо дете' (Ихтиманско), *жи̇̀довец, джида̀вец* 'великан' (Ботевград), *джи̇̀давци, джи̇̀дор* 'евреин; омразен човек' (Велес); МИ: *Жи̇̀довец*, кл. край Арчар, Ломско, *Жи̇̀дов дол* в Троянско, *Жидя̀новец*, извор до Ябланица, Тетевенско. — Срхр. *жи̇д*, словен. *žid*, рус., укр., белорус. *жид*, чеш., словаш. *žid*, пол. *żyd*, горлуж. *žid*, доллуж. *žyd*. — Чрез балканоромански от итал. *giudeo* 'евреин', с *ǰu- > žy- > ži-*. Формата **жидовинъ** с *-ов-* отговаря на итал. *-eo-*. V a s m e r REW, 1, 423, отделя от тази дума рус. диал. *жиди* 'горски духове', което вероятно е от същия произход, понеже с имената на народите често се означа-

ват свръхестествени същества, срв. *исполйн*, и др. За митологичната страна на понятието вж. Евг. Тодоров, Изв. етн. и-т и музей I 1953, 193 сл. — Заето в рум. *jidov* 'баснословен исполин, евреин'.

жйдък диал. рядко вж. *жйтък*.

жйжален 'насекомо жътвар, Cicada orni' (Дебърско); стб. **жюжельць** (Йоан Екзарх 1263). — Срхр. *жйжак* 'житен молец', *жижљив* 'гъгричав', словен. *žúža* 'вид бръмбар', *žúžel* 'насекомо', *žužëla* 'бръмбар', рус. *жýжелица* 'вид бръмбар', стчеш. *žúžela, žížela* 'насекомо', чеш. *žížala* 'насекомо', словаш. *žúžel*, горлуж. *žuželica* 'насекомо'. — Звукоподраж., срв. *жужýкам* (вж.), с *-жи-* > *-жу-*, и *жужел*[1].

жижерáк 'място, изложено на силен припек' (Добралък, Яворово, Асеновградско). — С редукция от **жèжер*, произв. от *жег* (вж.), с *-ер*, както *зъ́б-ер, нóс-ер* и *-ак* в *камен-áк, бук-áк*.

жижй-бижй 'сладкиш малеби' (Русе, Карлово). — Вж. *джиджй-папá*.

жижйнка, вж. *жиг*.

жйжка, вж. *жиг*.

жйжня 'жижница' (Габрово). — Произв. от *жиг* (вж.).

жйжък 'шум от летене на насекоми' (Н. В. Ракитин). — Вж. *жужá* 'бръмча'.

жизá (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско). — Вж. *джезá*.

жизаръ̀ неизм. '(за място) гол, пуст, изложен на припек' (Хамбар дере, Загражден, Ардинско), **жизарлъ̀к** (Чепино). — Може би от един произход с *жижерáк*.

жизд 'зид' (Плевня, Драмско). — Произв.: *жйздам* 'зидам, градя' (Сущица, Горнооряхоаско, в нар. пес.). — С метатеза от стб. ****знждь**, което е вероятно отглаголно образуване, срв. **жнждѫщтен** от **знждѫштен** (Остром.), срв. *зис*, вж. *зид, зйдам*.

жйзнен 'пълен с живот', **жизненен** остар. (1863, В. Пундев); стб. **жнзнь** (Зогр., Син. тр., Клоц., Супр.), **жнзньнъ, жнзнодавьць** (Супр.). — Произв.: *жйзненост : пожйзнен : жизнедáрен* (Вазов), *жизнодатен* (1882, Св. Миларов), *жизнедеятелен* (1963), *жизнедеятелност* (1895), *жизнелюбйв, жизнелюбйвост, жизнелюбие, жизнеописáние* 'биография' (1873, Р. Каролев), *жизнеописáтел, жизнерад* (Пенчо Славейков), *жизнерáдост, жизнерáдостен, жизнерадостност* (Вазов, Пенчо Славейков), *жизнеспосóбен, жизнеспосóбност, жизнеутвърдйтелен; жизненовáжен, жизненоправдйв; безжйзнен, безжйзненост*. — Може би заето от рус. *жйзненный*, произв. от *жйть, живý*, вж. *жив*.

жйзница диал. 'пещ за дървени въглища или вар'. — Или от стб. **(за)жнзатн** (Супр.), **ражднжатн** (Син. пс., Супр.), **съжнзатн**, срв. *жизеръ̀*, или чрез дисимилация от *жйжница* (вж.), вж. *жиг*.

жйкам 'жуля с коприва; удрям с нещо остро; бода, шибам' (Самоков). — Срхр. *жйкати, жикāм* 'чеша добитък; турям на огън, пека', *жйкати се* '(за

желязо) закалява се', словен. *žíkati, žîkam, žíkniti, žîknem* 'удрям с жилав предмет', *žík* 'шум, издаван при удар с тънък и дълъг предмет'. — Звукоподраж.

жѝко, жѝковец таен говор 'евреин'. — От **жидко*, вж. *жид*.

жѝла 'сухожилие; кръвоносен съд; пулс (1871); тънък корен, жило'; стб. **жила** (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *вълча жѝла* диал. 'храст зановец, Cytisus', *ву̀ча жѝла* 'зановец, Cytisus' (Самоковско), 'бясно дърво, Daphne mezereum', *жлегя̀сана жѝла* диал. 'жила, на която е станала жлега', *жилен* 'който е с форма на жили': *жилен минерал*, остар. 'нервен' (1853, С. Доброплодни), *жѝлка, жилку̀ване* 'разклоняване на жилки по лист на растение', *жѝлчест* 'жилест' (1877, в-к Зорница; Ц. Гинчев), *жѝлест, жилици* диал. 'тънки пръти на покрива на селска къща', *жѝлник* 'тънки греди, които се нако-ват напречно, та съставят гредореда на къщен покрив' (Тетевен), *жѝлница* 'напречно дърво в зид на бент' (Страиджа), *жѝлав, жѝлавка* 'вид жилава, твърда круша или ябълка; жилава почва' (Севлиевско), *жѝлавост, жилавѝка* 'раст. Plantago lanceolata' (Странджа), 'раст. 'Genista rumelica' (Широка лъка, Девинско), *желавѝка* 'жилав храст, от който се правят метли' (Рудозем, Елхово, Смолянско; Старцево, Маданско), *жилавина̀, жу̀ляв* 'слаб, мършав' (Доброславци, Софийско), *жилавица* 'жилава пръчка' (Пирдопско), *жилов* диал. 'жилав', *жиловен* остар. 'нервен': *жиловна система* (1853, С. Доброплодни), *жило̀вник* 'голям живовляк, Plantago major' (Аспарухово, Айтоско; Ловеч, Търново), *ѐдър жило̀вник* 'голям живовляк', *жѝлавник* 'жилав човек' (Прилеп), *жила̀вец* 'голям живовляк' (Крушово, Прилепско; Баня, Пищигово, Пазарджишко), *жѝлавец* 'голям живовляк' (Дебърско; Омуртаг), *жило̀вец* 'голям живовляк' (Крива Паланка), *жилавѝк* 'остра, жилава трева, която расте по блатисти места' (Падина, Ардинско), *жѝлавяк* 'жилаво растение със сплетени стъбла; върволица, много хора' (Широколъшко); *вжилавя̀ се, вжилавя̀вам се; жилобиене* остар. 'пулс' (1872), *жиловѝден* (1870, В. Берон), *жило̀вляк* 'голям живовляк, Plantago major' (Трън; Костенец, Габровец, Ихтиманско; Бездѐн, Сливнишко; Бели Осъм, Троянско), *го̀рски жило̀влек* 'клинавиче, Plantago carinata', *ѐдър жило̀влек* 'голям жиловляк', *жиловлак* 'голям жиловляк' (Каменица, Пещерско), *ѐдър жиловрат* диал. 'голям жиловляк', *жилоглав* 'голям живовляк' (Трявна), *жиловрък* 'раст. жиловляк' (А. Каралийчев), *жилокрил* (за бубулечка) който е с жилести криле' (1869, Ел. Мутева); МИ *Жѝлавец*, връх ЮЗ Чепино, *Жѝлковец*, извор и тясна вада при Ѐница, Белослатинско, *Жѝлавка* в Севлиевско. — Срхр. *жи̏ла*, словен. *žíla*, рус. *жи́ла*, укр. *жи́ла*, чеш. *žíla*, словаш. *žila*, пол. *żyła*, горлуж. *žiła*, доллуж. *žyła*. — Праслав. **žila*. — Сродно с лит. *gýsla*, стпрус. *gislo*, латв. *dzîsla*, арм. *jil* 'жила; въже', лат. *fīlum* 'нишка'. Срв. и *жѝца, жело*. — Заето в рум. *jilav* 'блажен'.

жѝлав, вж. *жѝла*.

жилава̀кам, вж. *жеволя̀*.

жѝлавец 'бял кремък'. — Произв. от *жѝла* (вж.), срв. *желва̀к*.

жилавурка диал. 'гъба печурка'. — От *жѝлав* и под влияние на *печурка*.

жѝлам таен зидарски говор 'работя' (ЮЗ). — Произв.: *жилка* таен зидарски говор 'работа' (Янче, Тетовско), *жилкам* таен говор 'работя' (Кривопаланско). — Вероятно от рум. *a gelui* 'рендосвам', срв. *желъ̀с*.

жилар 'заострена пръчица, с която се кове' (Стакевци, Белоградчишко). — Може би във връзка с *жѝла* (вж.).

жилдѐ 'подложка, възглавница, на която седи седлар, когато работи' (Бяла), **жълдѐ** (Ново село, Троянско), **жиллѐ** (Кривня, Разградско), **жувдѐ** (Елена). — От тур. диал. *şilte* 'постелка, малък дюшек', вж. *шилтѐ*.

жилек 'чилик' (Брусен, Тетевенско). — От *чилѝк* (вж.); за *ж* вм. *ч* срв. *жувренце* от тур. *çevre*.

жилѐт остар. 'жилетка' (1857, С. Радулов; Вазов, Ем. п. Димитров). — Произв.: *жилѐтен*: *ж. джоб* (А. Страшимиров). — От фр. *gilet*, вж. *жилѐтка*.

жилѐтка 'къса (мъжка) дреха (без ръкави)' (1840), *джелѐтка* 'жилетка' (Доброславци, Софийско). — Чрез рус. *жилѐтка* или рум. *jiletcǐ* (а то заето от рус.), а там от фр. *gilet*, исп. *jileco*, араб. *jalaco*, *jaleco*, заето от тур. *yelek*, Л. Ванков, БЕз 10, 1960, 26—27; срв. *елѐк*.

жилѝк, вж. *чилѝк*.

жѝлище 'дом'; стб. жилище (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.). — Произв.: *жѝлищен*. — Рус. *жилѝще*. — Произв. от корена в *жив* (вж.); за строежа срв. *мъчѝлище*, *учѝлище*, *чистѝлище*.

жѝло 'орган у насекоми, с който те жилят', 'метална част на ножче' (Говедарци, Самоковско). — Произв.: *жѝлка* 'пчела' (Тетевен); *жилонòсен*. — С *-и-* от гл. *жѝля*, вж. *жѐло*.

жилòвлек, жилòвляк, живòвлек, живòвлак, живòвляк, жилòвник диал. 'раст. Plantago'. — Съставено от *жѝло* и отглаголно същ. от *влекà*, т. е. 'растение, което вади, извлича жилото, гнойта на цирей', но може да се смята и за производно от *жила* поради жилките по листата на растението, срв. словен. *žiličnjak* 'жиловлек', произв. от *žilica*, умал. от *žila*.

жилòвник, жилòвниче, вж. *жилòвлек*.

жѝля, жѝлвам, жѝлна 'бода с жило; (за коприва) паря; удрям, бия с жилав предмет; (за въже, връв, стегнати около нещо) причинявам болка, жуля'. — Произв.: *жѝлкам*; *зажѝля, зажѝлям, зажѝлвам*; *изжѝля, изжѝлям, изжѝлвам*; *прежѝля, прежѝлям, прежѝлвам*; *ужѝля, ужѝлям, ужѝлвам*. — Срхр. *жѝлити, жилим* 'стягам, връзвам крак на добиче, за да не може да бяга', словен. *žiljati* 'трия, търкам, жуля', рус. диал. *жилять* 'жиля'. — Образувано от несв. вид на основата **жел-*, както *кълнà* (стб. кльнѫ) — *проклѝнам*, *опъна* (стб. пьнѫ) — диал. *опѝнам* и др., вж. *жѝло*. За отгласа срв. още лит. *gélti* 'жиля' и *gilti* 'започва силно да боли'. — Сродно с лит. *gẽlia, gẽlė, gélti* 'бода, жиля; причинявам болка', *gylỹs* 'жило', вж. M. Vasmer, ZfslPh 20, 1950, 339; M. Vasmer REW 1, 1953, 425; Fraenkel, 145.

жингòзин 'свидлив, стиснат' (Ореховец, Бани Лъджа, Ардинско). — Вероятно от **дженгазà* (вж. *джангазà*), кръстосано с *пангалòзин* (вж.).

жинжѐв 'ивица плат, пришита на шаячна дреха' (Гоце Делчев). — Вж. *синджѐв*.

жинжѝр 'верига' (Родопите). — От *зинджѝр*, с асимилация *з — ж* > *ж — ж*, вж. *синджѝр*.

жиня̀сам диал. 'развалям се'. — Произв.: *изжиня̀сам.* — От **зенясам* с дисимилация *з — с > ж — с* и промяна *жа > же > жи*, вж. *зян.*

жир[1] 'желъд' (ЮЗ), диал. 'лой'; стб. **жировати** 'изяждам' (Презвитер Козма). — Произв.: *жира̀* 'гоя стадо свини с желъд в гора' (Странджа), *жѝрнина* 'богата паша за свини в гора, където има желъд' (Странджа), *жѝрчок* 'желъд' (Велес), *жиро̀вница* диал. 'свиня, хранена с желъд', *жиру̀я* диал. 'зелка', *жиру̀вам* диал. 'ям, храня се с желъд'; *изжѝрувам* диал. 'изяждам желъда'; МИ *Жировѐте* при Яна, Софийско. — Срхр. *жи̏р*, род. *жи̏ра* 'желъд', словен. *žȋr* 'желъд, храна', рус. *жир* 'мазнина, сланина, богатство', укр. *жир.* 'мазнина, буков желъд', чеш. *žír*, словаш. *žír* 'храна за добитък', пол. *żyr*, *żer* 'храна за добитък'. — Праслав. **žirъ.* — Производно от **žiti*, вж. *жив*, срв. *пир* от *piti*, вж. V a s m e r, REW 1, 1953, 425. Предположенията на M a c h e k, Сб. Дечев, 54—55, за връзка с гр. *χῖλός* 'трева; сено' и лит. *gylẽ* 'желъд' и на L i d e n, Mikkola-Festschrift, 113, с арм. *gēr* 'тлъст; плодороден', гр. *χοῖρος* 'прасе' са неубедителни от фонетично гледище. — Заето в рум. *jir* 'буков желъд за угояване на свини', *jirişte* '(букова) гора'.

жир[2] 'решетка пред воденичен улей, която задържа попадналите във водата дървета, листа и др.' (Тиквеш). — От тур. *cir* 'воден'.

жѝралия 'неизлечим' (Странджа). — Вж. *джаралѝя.*

жира̀ф 'африкански бозайник с дълга шия' (1859, Ел. Мутева), остар. **жира̀фа** (1879, К. Смирнов). — Чрез рус. *жира́ф, жира́фа* от фр., нем. или от итал. *giraffa*, а то от араб. *zurāfa.*

жѝрга 'слаб, недорасъл човек' (Нова Надежда, Хасковско). — С метатеза от *жигра* (вж.).

жирѝлка 'буталка за биене на мляко' (Нова Надежда, Хасковско). — С асимилация от *джурѝлка*, вж. *джу̀ркам.*

жирѝт 'тънка дълга пръчка за хвърляне като копие; детска игра' (Нова Надежда, Хасковско). — От тур., вж. *джирѝт.*

жирки таен майстор. говор 'фишеци, патрони' (Шлегово, Кратовско). — От *жир*[1] поради прилика по формата.

жѝрнува̀м се 'покарвам, пониквам' (Банско). — Според R. B e r n a r d, Балк. езикозн. 3, 1961, 2, 89—90, произв. от *жир*[1] (вж.).

жѝро, вж. *джѝро.*

жиро̂ 'вид малък звънец; писклива родопска гайда' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Асеновградско, Маданско, Ардинско). — Вероятно звукоподраж.

жиро̀свам, жиро̀сам, вм. *джиро̀свам, джиро̀сам* (вж.).

жиру̀(х)а 'зеле; зелка' (Кукуш). — Рус. *жируха* 'весела мома'. — Произв. от *жир*[1] (вж.), със старинна наст. *-уха*, срв. *гор-у̀ха*, с начално значение 'растение с тлъсти, жирни листа', срв. и срхр. *жи̏р* 'плод (особено от горски дървета), словен. *žȋroven* 'плодороден', *žȋrovnost* 'плодородие', рус. *жирно́вка* 'раст. Pilmelea', *жирноли́стка* 'раст. Pinguicula'.

жиря̀я 'линея, крея' (Странджа). — От един произход с *журея, журя* 'пека', произв. от *жар* (вж.), начално значение 'горя, топя се, тлея' (Р. Бернар писмено).

жит, обикн. мн. **жѝтове** 'легендарни, големи хора' (Търново; 1865, Г. Раковски). — Произв.: *жѝтов, жѝтовец*. — От *жид*, с обеззвучена крайна съгласна, вж. *жид*.

жита̀ро 'август' (Неволяни, Леринско), вж. *жѝто*.

житѐйски 'присъщ на живота' (1837, Р. Попович). — От рус. *житéйский*, прил. от *житие́*, вж. *житиѐ*.

жѝтел 'лице, което живее в селище'; стб. жнтєль (Зогр., Сав. кн.). — Рус. *жи́тель*, срхр. *жи̏тељ*, словен. *žitelj*. — Произв.: *жѝтелка* (1867), *жѝтелски, жѝтелство* (1837); *съжѝтел, съжѝтелски, съжѝтелство, съжѝтелствувам; местожѝтелство*. — Произв. от стб. жнтн, вж. *жив*.

житиѐ 'биография на светец', ирон. 'живот'; стб. жнтнє (Зогр., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр.), жнтнннскъ (Зогр., Син. тр., Сав. кн., Супр.). — Произв.: *житѝен (житѝйна книжнина, житѝен текст); житиепѝс* (Г. Константинов), *житиепѝсец* (1849, Хр. Йоанович), *житиеописа̀ние* (1849, Хр. Йоанович), *житиосписа̀тел* (1849, Хр. Йоанович). — Рус. *житие́*, словен. *žitje* 'живеене, живот', чеш. *žití* 'живот', пол. *życie* 'живот, житие, биография'. — Произв. от стб. жнтн, вж. *жив*. В новобългарски от традиционния книжовен език. — Заето в рум. *jitie* остар., диал. 'приключение, патила, приказка, анекдот'.

жѝтма 'вид детска игра' (Нова Надежда, Хасковско). — Произв. от *джѝтам* (вж.).

жѝто 'пшеница', 'ръж' (Банско), диал. 'зърнени храни'; стб. жнто (Зогр., Син. пс., Сав. кн.), жнтьнъ (Син. пс.), жнтьннцა (Зогр., Сав. кн., Супр.), жнтомѣрєннє (Зогр.). — Произв.: *бля̀ско жѝто* 'жито, което не е вързало добре и стои възбяло' (Черноземен, Пловдивско), *за̀ешко жѝто* диал. 'власатка, Festuca ovina', *кра̀ви жита̀* диал. 'раст. гайтаника, Melampyrum arvense', *вѝно-жѝто* 'небесна дъга' (Охрид, Дебър), *мде-вино—мде-жито* 'небесна дъга' (Велес), *па̀че жѝто* диал. 'пача трева, Polygonum aviculare', *пъдпъ̀дъче жѝто* диал. 'раст. гайтаника, Melampyrum arvense', *цѝганско жѝто* диал. 'раст. овсига, Bromus; класатица, Bromus sterilis; гайтаника, Melampyrum'; *жѝтце, жѝтен, -тна, жѝтен, -ена* (Свищовско), *жѝтеница* 'житна плява' (Търновско), *жѝтна кал* диал. 'excrementum', *жѝтник* диал. 'житница, хамбар', *жѝтнина* 'данък, жито в натура' (Елена, Лесковец, Вранско), диал. 'житна посев', *жѝтница* 'хамбар', 'ниви с жита' (Пирдоп), 'вид трева, която класи като жито, Carex, Stachys' (Шумен), *жѝтняк* 'плевел Agropyrum', *жита̀р* 'търговец на жито; вид твърдокрило насекомо, житен бегач', *жита̀ро* 'август' (Леринско), *жита̀рски, жита̀рство, жита̀рница* 'продавница на житар' (ЮЗ), *жита̀йко* таен зидарски говор 'жито' (Смолско, Пирдопско), *житѝще* 'голям куп жито', *жѝтовен* остар. 'житен': *житовна търговия* (1871, Г. Кръстевич); *до̀жита, дожѝтиш* 'довърша житото, остана без жито за домашни нужди' (Ботевград); *зажитя̀ се, зажитя̀вам се* диал. 'сдобивам се с жито'; *житома̀мница* 'магьосница, която мами житата' (Перущица, Пещерско), *житоя̀дец* 'насекомо, което яде житни зърна, Calandra granaria', *жито̀й-вино* 'небесна дъга' (Тетово), *нежѝто* диал. 'раст. бабин квас, Sedum tectorum',

нежѝтче 'раст. бръмбарче, Ophrys bicornis', *нежѝтниче* 'раст. бесниче, Digitalis lanata'; МИ *Житу̀ша*, Радомирско, *Житинени*, Дебърско, *Жѝтен*, Софийско, р. *Жѝтница* приток на Тополница в Пирдопско. — Срхр. *жѝто*, словен. *žìto*, рус., укр. *жи́то* 'зърнени храни, особено ръж', пол. *żyto* 'ръж', чеш. *žito*, словаш. *žito*, горлуж. *žito*, доллуж. *žyto*. — Праслав. **žita*. — Сродно със стпрус. *geits* 'хляб', кимвр. *bwyd* 'ядене', ирл. *biathaim* 'храня', от корена, който е в *жив* (вж.). — Заето в рум. *jitár, jitniţă*.

жѝтък 'рядък, воднист' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско); стб. **жидость** (Йоан Екзарх). — Произв.: *жѝдкост* 'течност' (Шуменско). — Срхр. *жи̏дак*, словен. *žídək*, рус. *жи́дкий* 'течен, слаб, гъвкав', чеш. *židký*, доллуж. *židki*, горлуж. *žydki*. — Прасл. **židъkъ*. — Сродно с гр. *δεῖσα* 'тиня', арм. *gēǰ*, от ие. **geidh-*, вж. Vasmer REW 1, 423; Machek, 594 съпоставя неубедително с лит. *giẽdrùs, giẽdras* 'ясен (за небе), прозрачен' и с лит. *skaidrùs*. Предположението на Младенов, ЕтР 160, за връзка с лат. *fundō, fūdī* 'изливам', гр. *χέω*, гот. *giutan*, стинд. *juhṓti* 'правя възлияние', авест. *zaotar* 'жрец; човек, който прави възлияние', фригийски *ζευμάν* 'извор', е неубедително от фонетично гледище. Формата *жѝтък*, с *т* вм. *д* е под влияние на формите *жѝдка, жѝдко, жѝдки*, където *дк* се изговаря *тк* поради асимилация, срв. *нѝсък* вм. *нѝзък*, диал. *сла̀тък* вм. *сла̀дък*, *тѐшък* вм. *тѐжък* и под.

жиха̀н 'голямо пространство' (Родопите), 'много хора, много народ' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Момчилградско, Крумовградско, Девинско). — Чрез тур. *cihan* 'свят, вселена' от араб.

жѝца 'метална нишка', 'стъбло на тиква, диня и др.' (Конаре, Пчелиново, Казанлъшко; Дъбрава, Лясково, Старозагорско; Жребчево, Новозагорско). — Произв.: *жѝчен, жичник* остар. 'възел' (1869, Ел. Мутева), *жѝчкаджия* ирон. 'войник от свързочна част', *жѝчка; безжѝчен*. — Срхр. *жи̏ца*, рус. диал. *жи́ца* 'вълнена нишка', чеш. диал. *žičica* 'горски ечемик, Elymus europeus'. — Сродно с лит. *gijà* 'нишка, вътък', латв. *dzija* 'нишка', стинд. *jyā́* 'тетива', авест. *jyā*, сперс. *jiyā* 'жила', гр. *βιός* 'лък'. — Срв. и *жѝла*.

жѝя 'живея' (Дервент, Дедеагашко; Свиленград), **жи** 'живея' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско), **жил** (Смолянско), **жул** 'живял' (Смолянско; Златоград, Маданско и др.). — Произв.: *жилец* остар. 'жител' (1875, сп. Знание).— Срхр. *жѝти, жѝјем*, чеш. *žiji, žíti*, словаш. *žijem, žit'*, пол. *żyję, żyć*, горлуж. *žiju, žić*. — Може да бъде произв. от ие. **g^{w}ej-*, съответно на лит. *gyjù, gýti* 'оживявам', арм. *keam* 'живея', срв. Pokorny 467 сл., Machek 595, с друга отгласна степен в *гоя̀* (вж.), или от инфинитивната форма *жи-ти*, вж. *жив*.

жѝяк 'тънко колче, забито в земя, за прицел при едноименна момчешка игра' (Габаре, Белослатинско). — Може би от *жѝляк*, с *л'* > *j* в говора, вж. *жѝлек* 'челик'.

жлабори̇̀на 'пръжка' (Банско). — Неясно.

жлеб 'тясна и дълга вдлъбнатина по предмет', диал. 'съд за мачкане на грозде, кораб'. — Произв.: *жлѐбав* 'който е с разкривени уста' (Станьовци, Брезнишко; Трън), *жлѐбен* (1806, Софрони Врачански), *жлеба̀к* 'човек с разкривени уста' (Станьовци, Брезнишко), *жлѐбча* 'човек с неправилни уста' (Трън); МИ: *Жлеб*, падина при За̀вала Брезнишко, *Жлеба̀*, котловина, в която е разположено Нова-

чене, Ботевградско. — Срхр. *жлйјеб, жлêб*, словен. *žlêb*, рус., укр. *жóлоб*, стчеш. *žleb*, словаш. *žlab, žleb*, пол. *żleb, żłób*, доллуж., горлуж. *žłob*.—От няколкото опита за тълкуване най-вероятно изглежда връзката със стнорд. *golf* 'празнина, кухина на съд', вж. Vasmer, REW 1, 429. Възможна е и връзка с *глъб* (вж.), но има фонетични мъчнотии. — Рум. *jgheab* 'жлеб, коловоз, ковчег' обикновено се свързва с бълг. *жлеб*.

жлѐбим се 'хиля се' (Радомир; Брезнишко). — Произв. от *жлеб*.

жлебѝна 'челюст' (Говедарци, Самоковско; Доброславци, Софийско), **жлебинà** диал., **жлябик** 'венци на зъби' (Радуил, Самоковско; Шишковци, Кюстендилско), **жлябурльѝна, жабурльѝна** 'венец на челюст' (Доброславци, Софийско), **жлебѝна** 'венец, челюст' (Веригово, Карловско), **жиблѝна** 'зъбен венец' (Чешнегирово, Пловдивско), с метатеза, **жл'ъбѝна** 'зъбен венец' (Софийско) (под влияние на *дълбина*). — Производно от *жлеб* (вж.).

жлѐвя диал. 'дъвча (мъчно)'. — В неясна фонетична връзка със словен. *gleviti* също; за *гл* > *жл* срв. словен. *žnjaviti* < **gnjaviti*, бълг. *гнявим, шнявим* 'мачкам, давя' (Р. Бернар, писмено).

жлѐга 'жлеза' (Бобошево, Станкедимитровско), **жлюгà** 'сливица, подутина по тялото' (Радуил, Самоковско), **жлогà** 'възпаление на подушните и подчелюстни жлези' (Ботевград), **жлòка** 'жлеза', **жлỳки** 'гнойни буци по краката' (Софийско), **жльòка** 'голяма пъпка, цирей' (Говедарци, Самоковско; Доброславци, Софийско). — Произв.: *жлегòсана жѝла* диал. 'жила с цирей, подутина'. — Преустроено по стар дателен и местен падеж или двойствено число им. и вин. п. **жлѣзѣ** по типа **нозѣ** (дат., мест. ед. и им., вин. двойств.) от **нога, кънизѣ** от **кънига** и др. Формите с *-ка* са по думи за органи като *жлъч-ка, слез-ка* и др., вж. *жлезà*, срв. *жлѐчка, жлòка*.

жлѐжка 'жлеза' (Кукуш). — Вж. *жлѐга, жлезà*[1].

жлезà[1] 'вътрешен телесен орган glandula'. — Произв.: *жлѐзен, жлезѝст, жѐлезници* '(подута) жлеза' (Родопите). — Срхр. *жлијѐзна*, словен. *žléza*, рус. *железá*, диал. *зѐлезы, залозá*, укр. *залóза*, белорус. *залозá*, чеш. *žláza, žleza*, словаш. *žlaza*, пол. *żołza*, доллуж. и горлуж. *žałza*. — Праслав. **želzā*. — Сродно с лит. *gẽležuones, gẽležũnes*, мн. ч. 'жлези' и арм. *geł j-k* 'жлези', Vasmer 1, 415.

жлезà[2] 'слезка' (Ловеч). — Кръстоска от *слѐз(ка)* и *жлезà*[1] на семантична основа, вж. R. Bernard, Изсл. Романски 376 сл.

жлѐчка, вж. *жлъч*.

жлибѝна, вж. *жлебѝна*.

жлогà, вж. *жлѐга*.

жлòка, вж. *жлѐга*.

жлỳки, вж. *жлѐга*.

жлънà, вж. *жълнà*.

жлът, вж. *жълт*.

жлъч 'жлъчка' (Ново село, Видинско), **жълч** (Д. Рикса, Михайловградско), **жеч** (Петко Славейков), прен. 'отрова; язвителност', **желчь** ж. остар. (1854, А. Гранитски). — Произв.: *жлъчен, жѐлчен* диал. остар. (С. Бобчев), *жлъ̀чност, жлъ̀чка* 'злъчка', 'горска салата, Lactuca scariola' (Софийско, Котленско, Сливенско), 'вид трева, клони, с които заграждат бубите' (Беброво, Еленско), диал. 'радика, Taraxacum officinale', 'раст. червен кантарион, Erythraea centaurium' (Плевня, Драмско), *жъ̀лчка* 'раст. Cichorium intybus' (Софийско; Сливен, Ямбол), *жьо̀льчка* (Смолянско; Петково, Ардинско; Проглед, Чепеларе, Асеновградско), *жо̀учка* (Корова, Чепинско), *жлѐчка* (Доганхисар, Дедеагашко), *жѐчка* 'жлъчка' (Габрово, Ксантийско), кръстосване от *жъчка* и *жлечка, жѐшка* 'жлъчка' (Златоград, Маданско), с асимилация *чк* > *шк*, *жѐльчки* (Хвойна, Павелско, Асеновградско), *градѝнска жлъ̀чка* диал. 'раст. Cichorium endivia', *зѐмна жлъ̀чка* диал. 'раст. червен кантарион, Erythraea centaurium', *сѝня жлъ̀чка* 'раст. Cichorium intybus' (Сливенско, Софийско), 'полско цвете' (Бериево, Севлиевско), *жлъ̀чкав* 'болен от жлъчка' (1875, Ив. Богоров), *жлъ̀чим* 'мъча' (Говедарци, Самоковско), *жл̥̀чим* 'мъча, изтезавам' (Доброславци, Софийско), *жо̀лча* 'ограбвам безжалостно' (Момчиловци, Смолянско), *жъ̀ча* (Бобошево, Станкедимитровско), с *ъ* от *ъл* в говора; *жлъчегонен*. — От *злъч* (вж.) и *ж-* от *з-* по *жълт*.

жлъ̀чка 'жлеза в черния дроб, Fel', вж. *жлъч*.

жльо̀бка 'дупка' (Разложко). — От *жлеб* (вж.), с *ьо* < *ѣ*, както в родопски говори.

жльо̀ка, вж. *жлѐга*.

жлюга̀, вж. *жлѐга*.

жлю̀мкам се 'гмуркам се' (Банско; Радуил, Самоковско). — Вероятно звукоподраж.

жлюна̀, вж. *жлъна̀*.

жля̀бик, вж. *жлебѝна*.

жля̀мба 'жена, която се смее с отворена уста' (Говедарци, Самоковско), **жля̀мбим** 'говоря „противни" думи, надвиквам се' (Радуил, Самоковско). — Кръстоска от *жлѐбим* (вж. *жлеб*) и *пля̀мпам*.

жма̀ри ме 'побиват ме тръпки' (Зап.). — Произв.: *жмарцѝ* 'тръпки' (Станьовци, Брезнишко; Пирот; Доброславци, Софийско). — Рус. диал. *жма́рить* 'удрям, бия, наказвам', *жма́рки* 'игра, при която играчите си удрят един друг ръцете'. — Образувано още в праслав. от **žьmą, *žęti* (вж. *жумя̀*) и глаголи като бълг. *па̀ри ме, жа̀ри ме*, срв. *шма̀ри ме* 'побиват ме тръпки' (Самоковско).

жма̀тина 'количество (сено, слама) стиснато в шепа' (Дръмша, Софийско), 'шепа, стиска' (Лом). — Произв. от страд. прич. на стб. = сръб. черк.-слав. **жьмѫ, жѧти** 'стискам' (вж. *жумя̀*) и *-ина*. За строежа срв. *вдлъбнат-ина, пукнат-ина, цепнат-ина*.

жмѐрка 'мижав човек; газениче, малка лампа' (Радуил, Самоковско). — От **ж(ь)мерка*, вж. *жумя̀, жмѝя*.

жмѐрки 'пръжки' (Кюстендил). — Произв. от стб. = сръб. черк.-слав. **жьмѫ, жѧти** 'стискам, мачкам', вж. *жмѝя, жумя̀*, начално значение 'нещо смачкано'.

жмерльо̀к диал. 'слабо дете с вторачен поглед'. — От стб. = сръб. черк.-слав. **жьмѫ, жѧти** 'стискам', срв. *жмѐрка.* Според R. Bernard, Балк. езикозн. 3/2, 1961, 90—93, от *мижа̀,* с метатеза от *жумя̀* (вж.).

жми̇рки 'пържки' (Дебърско). — Срхр. *жмйре* 'пръжки, каша'. — От стб. = сръб. черк.-слав. **жьмѫ, жѧти** 'стискам', срв. *жмйя, жумя̀, жумѐрка,* вж. Младенов, ЕтР 168; според R. Bernard, RES 29, 1952, 115 сл., заето чрез срхр. *жмире* или рум. *jumari* от нем. *Schmarren* 'палачинка'.

жми̇чка[1] 'жумичка', вж. *жумя̀.*

жми̇чка[2] '(за мокър предмет) издава звук като се натиска' (Кр. Григоров). — Вероятно звукоподраж.

жми̇я диал. 'жумя'. — От стб.=срб. черк.-слав. **жьмѫ** 'стискам', срв. *жмя,* вж. *жумя̀.*

жму̇гвам се, жму̇гна се 'вмъквам се, шмугвам се' (Дряновско). — От *шму̇гвам се* (вж.), с диалектно *шм- > жм-*, срв. *жму̇ля.*

жму̇кав, вж. *жумя̀.*

жму̇кля 'мижав човек' (Станьовци, Брезнишко). — Срв. *жму̇кав,* вж. *жумя̀.*

жму̇ля (жму̇ле) 'свличам листа от клони, шмуля' (Банско). — Произв. от **муля < *моля* 'скубя, смъквам', словен. *moliti* 'протягам', *moleti* 'стърча', срхр. *помолити* 'показвам', *помолити се* 'показвам се, появявам се', вж. R. Bernard, Балк. езикозн. 3/2, 1961, 90, и 4, 1962, 83. — Заето в рум. *jumuli* 'скубя (пера, коси)'.

жмур таен хлебарски език 'задник' (ЮЗ). — Неясно.

жму̇рна се 'гмурна се' (Велес). — От *гму̇рна* (вж.), с неясно *ж* вм. *г.*

жму̇ря диал. 'жумя'. — Произв.: *зажму̇рям* (очи) 'затварям очи' (Ем. п. Димитров), *зажмурѐвам* 'гледам с полуотворени очи' (Софийско). — Вж. *жумя̀.*

жмя, жми̇я, вж. *жумя̀.*

жна̀не, жни̇ем, жни̇я, вж. *жъ̀на.*

жни̇яч таен зидарски говор 'сърбин' (Подгорци, Стружко), таен обущарски говор (Скопие), **жнѐяч** таен обущарски говор (Скопие). — Фигуративно от *сърп* 'сечиво за жънене', сближено по народна етимология със *съ̀рбин* (вж.), тук произв. от диал. *жни̇ям, жнѐам, жнѐем,* вж. *жъ̀на.*

жо̀бря се 'кривя си устата, плезя се' (Момчиловци, Смолянско). — От *жѐбря се* (вж.), с диалектен преход *же- > жо-*, срв. *жу̇брам се.*

жо̀жлив 'възлест, възлив' с пример *жо̀жливо йо̀же* 'възлесто въже' (Крушово, Прилепско). — От *възлив,* произв. от *въ̀зел* (вж.), кръстосано с диал. *йо̀же* < стб. **ѫже**, и асимилация *й — ж > ж — ж.*

жо̀жун 'гьозум' (Ново село, Троянско). — Вм. *джо̀джун,* вж. *джо̀джан.*

жок-жок междуметие за шум, издаван при пиене (Странджа). — Произв.: *жо̀кам* 'пия вода, като издавам звук жок-жок' (Гоце Делчев; Странджа). — Звукоподраж., срв. *джо̀кам*.

жо̀кам 'мушкам' (Макоцево, Елинпелинско), '(за коприва) жули, па̀ри' (Кюстендилско). — От *джо̀кам* (вж.).

жокѐй 'професионален яздач', **джо̀кей** рядко. — Произв.: *жокѐйски, жокѐйка, жокѐйство, жокѐй-клуб*. — Чрез фр. *jockey* от англ. *jockey*, умалително от *Jock*, шотландска форма на лично име *Jack*; *джо̀кей* е заето направо от английски.

жо̀лище 'дъбова гора' (Отманери, Ксантийско). — Производно от *жел* 'жълъд' вж. *жел*[2].

жолко̀сам таен зидарски говор 'посера' (ЮЗ). — От **жолтьосам* > **жолкьосам* > *жолкосам*, произв. от диал. *жолт* < *жълт*, т. е. 'направям нещо (да се оцвети) жълто'.

жо̀ляв 'слаб, недоразвит' (Станьовци, Брезнишко). — Кръстоска от *жѝлав* и *зо̀лав* 'сух, мършав' (вж.). Според R. Bernard, Балк. езикозн. 4, 1962, 82 сл., с друга степен от *жу̀ляв*, произв. от *жу̀ля* 'трия, търкам', срв. диал. *съ-тра* 'слаб човек' от *съ-трѝя*.

жо̀ма 'да взема' (Чепино). — Може би кръстоска (на семантична почва) от *(в)зѐма* и *жумя̀* в началното му значение 'стискам'.

жо̀нга 'оток от удар по главата' (Нова Надежда, Хасковско). — Вж. *джу̀нка*.

жо̀нгал диал. пренебр. 'крак', вж. *джо̀нгали*.

жонгльо̀р 'цирков артист, който играе едновременно с няколко предмета'. — Произв.: *жонглѝрам, жонгльо̀рски, жонгльо̀рство, жонгльо̀рствувам*. — От фр. *jongleur*.

жо̀пка диал. остар. 'тояга'. — Вж. *джоп* също.

жора̀п 'чорап' (Хасковско). — Вм. *чора̀п* (вж.).

жо̀ржалек 'насекомо жетвар, Cicada orni' (Дебърско). — Звукоподраж.

жоржѐт ново, рядко 'вид хубав копринен плат, обикновено черен'. — Произв.: *креп-жоржѐт*. — От фр. *georgette*, от лично име *Georgette*, женска форма от *Georges*.

жо̀рки 'пръжки' (Искра, Първомайско). — Може би от *жу̀ря* (вж.).

жо̀с в израза **жо̀с ми йе** 'злорадствувам, драго ми е да върша нещо, за да дразня' (Славеино, Момчиловци, Смолянско). — Неясно. Срв. рум. *jos* 'нисък; долу' (?).

жото 'което' (Кетенлик, Ксантийско; Кестен, Девинско). — От *ажото*, срв. и *ажит, ажата* (Тихомир, Кърджалийско) от стб. ѥжєто, вж. Ив. Гълъбов, Изсл. Младенов, 65—72; Д. Тилков, Славистични студии 1963, 307—310; Г. П. Клепикова, Краткие сообщения И-та славяноведения 38, 1963, 51.

жо̀учка 'жлъчка' (Корово, Чепинско), вж. *жлъ̀чка*.

жо̀щел 'явор' (Момчиловци, Смолянско). — Вж. *жѐщел*.

жо̀щелке 'желязна пръчка, с която се прогарят дупки в дърво; желязна ос на совалка' (Ситово, Лилково, Пловдивско). — От стб. ***жєштєль,** произв. от **жєштн** 'горя' и **-тєль,** или от същ. *жег* 'желязна пръчка, с която се прогарят дупки в дърво' с наст. *-ъка* и *-ел*, както *свѐрд-ел, свѝр-ел* и др.

жрапам 'дърпам, скубя' само в примера: *сърповете равномерно жрапаха* (И. Волен). — Вж. *ждрапам*[1].

жребѐ 'млад кон (до една година)', **ждрѐбе** (Банско, Странджа; Визенско), **жѐребе** (Родопите), **ждребѐ** (Софийско), **ждрѐбе** 'конче' (ЮЗ), 'част от стари овчарски ножици' (Тича, Котленско); стб. **жрѣбѧ** (Зогр., Клоц., Супр.), **жрѣбьць** (Зогр., Супр.). — Произв.: *жребѐц* 'нескопен породист кон за разплод; буен ездитен кон', *жрѐбна, ждребцов* (1903), *ждребчѐ* (Зап), *жрѐбна* (Банско, Странджа), *ждрѐбна* (ЮЗ), *ждребна̀* (Русаля, Търновско), *ждрѐби се* (Софийско), *жребѝца, ждребѝца, ждребѝч* 'жребец' (Гьобел, М. Азия); *зажрѐби се; изжрѐби (се); нажрѐби се; ожрѐби (се), ожрѐбва (се)*; МИ *Жрѐбичко*, Пещерско. — Срхр. *ждрѝјебе*, словен. *žrebè, žrebèta, žrébec*, рус. *жеребёнок, жерёбая* 'жребна', *жеребѝться*, укр. *жеребя́*, белорус. *жѐребе*, чеш. *hříbě, hřebiti se, hřebec*, словаш. *žriebä*, пол. *źrebię, źrebiec*, горлуж. *žrebjo*, доллуж. *žřeb'e*. — Праслав. **žerbę*. — Сродно с гр. *βρέφος* 'зародиш; дете', а вероятно и със стинд. *gárbhaḥ* 'утроба, зародиш', авест. *garəva*. — Формите с *-д-* са с вмъкнато *-д-* между *ж* и *р*, както *ждрело̀* от *жрело̀*, срв. и *здрял* от *зрял*, и др., вж. и *ждрелѐц*.

жрѐбие 'определяне по случайност кому какво да се падне; участ', **ждрѐбе** 'жребие' (Брусен, Тетевенско), **жрѐбий** 'съдба', **жрѐба** (1874, Ив. Богоров); стб. **жрѣбнн** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.). — Произв.: *жребно* 'по жребие' (1854, А. Гранитски), *ждребо̀сване* (1872). — Срхр. *ждрѐб*, словен. *žrêb*, рус. *жѐребей* 'жребий', струс. **жєрєбєı** 'резбарски мотив', укр. *жѐреб*, чеш. *hřeb*, стчеш. *hřebí*. — Сродно със стпрус. *gīrbin*, род. п. 'число', ствиснем. *kërfan*, нем. *kerben*, гр. *γράφω* 'пиша, дращя'. — Заето в алб. *zhdrebi, zhdrivëloj*.

жрело̀ 'планинска теснина; лошо време с дъжд и вятър' (Софийско); стб. **жрѣло** 'гърло; (силен) глас': **жрѣло тврьдогласьнок** (Григорий Назиански, 11 в.). — МИ: *Ж(д)рело̀*, често име на извори в Граово и Годечко, *Здралци* = гр. *Σδρέλτση*, село в Костурско: **Ждрѣльци*. — Срхр. *ждрѐло* 'гърло; жрело', словен. *žrélo*, рус., укр. *жерело́* 'жрело', чеш. *zřídlo* 'извор', пол. *źródło* 'извор', доллуж. *žřodło*. — Праслав. **žerdla*, друга отгласна степен на корена в *гърло* (вж.). — Сродно с лит. *gerklė̃*, изтлит. *gérklę* 'гърло' и гр. *βάραθρον*, диал. (аркад.) *ζέρεθρον* 'пропаст'

жрец 'езически свещенослужител, жертвоприносител', **жрѝца** 'жена жрец'; стб. **жрьць** (Супр., Йоан Екзарх, Григорий Назиански), **жрьчьскъ** (Супр.). — — Произв.: *жрѐчески, жѐрчески* остар. (1875), *жрѐчество*. — Рус. *жрец*. — Поради специфичното си значение думата е изчезнала много рано в слав. езици. Производно от праслав. **žьrą, žьti*, стб. **жьрѫ, жрѣтн** 'принасям жертва' (Супр.). — Сродно със стпрус. *girtwei* 'възхвалявам', *pogirrien* вин. пад. 'възхвала', лит. *giriù, girti* 'възхвалявам', латв. *dzir̃t* 'възхвалявам', стинд. *gṛṇā́ti* 'викам, призовавам, възхвалявам', *gír-* 'възхвала', лат. *grātēs* 'благодарности', срв. *жѐртва*.

жрѐя 'служа като жрец', само в примера *жреше на Венера* (Петко Славейков). — Вж. *жрец*.

жръд, жрѐда диал. 'прът', вж. *жерд*.

жрѐтва, вж. *жѐртва*.

жубадьо̀ 'женска горна дреха' (Смолянско). — Кръстоска от *либадѐ* и *джубѐ* (вж.).

жу̀берица епитет на ластовица: *ла̀стовица-жу̀берица*. — Може би сродно с *жубдря* (вж.).

жубо̀ря диал. '(за вода) издавам шум; плакна си устата и зъбите с течност; пия шумно', **жубѐркам** 'ям едва' (Враца), 'светя едва' (Кесарево, Горнооряховско), '(за овца) чопля, храня се' (Габаре, Белослатинско; Ботевград; Стубел, Михайловградско), 'бавно предъвквам, хрускам' (Софийско), 'дъвча, жвакам' (Велешко), 'дъвча полека' ирон. (Банско), диал. 'работя едва, едва; върша нещо, колкото да мине времето' (Мориово), **жубу̀ркам се** 'правя гаргара', **жубъ̀рка** 'мехур по тялото; мехур във вода, когато вали дъжд' (Радуил, Самоковско). — Рус. диал. *жу́борить, жу́брить* 'дъвча'. — Сродно с лит. *žiaũberoti* 'дъвча', *ziauberis* 'хляб пещник', вж. V a s m e r, REW 1, 430, срв. R. B e r n a r d, Балк. езикозн. 4, 1962, 84—85.

жу̀бра 'коза с малки уши' (Сивино, Смолянско; Златоград, Старцево, Средногорци, Маданско). — Неясно.

жу̀брам се 'преструвам се, че плача; плезя се' (Славеино, Виево, Смолянско; Петково, Ардинско). — От *жѐбря се* (вж.).

жува̀ 'дивеч' (Лезгар, Малгарско). — Вм. *жива̀ (гадѝна)*, срв. диал. *жув* < *жив*.

жува̀к 'кварцов камък' (Нова Надежда, Хасковско). — От *жива̀к*[4] (вж.).

жувда̀н 'торбичка за огниво, прахан и тютюн' (Габрово, Ксантийско). — От *джузда̀н* (вж.), с неясно *в* от *з*.

жувдѐ, вж. *жилдѐ*.

жувѐзда 'звезда' (Ситово, Лилково, Пловдивско; Павелско, Асеновградско). — С дисимилация *з—з* > *ж—з* от *звезда̀* (вж.).

жувезда̀рка 'двегодишна коза' (Яворово, Добралък, Асеновградско). — Вж. *дзвѝзка, звезда̀рка*.

жу̀вна 'животно, добиче' (Дедеагач). — От *жѝвина* (вж. *жив*), с изпадане на *и* в неударено положение; за *у* срв. *жув* < *жив*.

жу̀волче 'дете бозайниче (в гатанки)' (Демирхисарско). — Вж. *жива̀лче*.

жувренце '(везана) кърпичка' (Лазарци, Еленско), в нар. песен. — Умал. от **жувре*, произв. от тур. *çevre* 'везана кърпа'; за *ж* вм. *ч* срв. диал. *жура̀п* от *чора̀п*, а за *у* вм. *е* (пряко неударено *и*) срв. *жув* от *жив*.

жуга̀вица 'вид дребно хапливо насекомо' (Чешнегирово, Пловдивско). — Вж. *жега̀вица*.

жуга̀лка 'царевичен кочан със зърна' (Неделино, Ерма река, Маданско). — Производно от *жу̀гам* 'трия', понеже царевицата се рони като се трият кочаните един о друг.

жу̀галче 'краче на агне или яре от коляното надолу' (Славеино, Смолянско). — Вероятно с метатеза от *жуглàн*[1].

жу̀гам 'трия, жуля; скитам; напивам се' (Говедарци, Самоковско), 'живея криво-ляво; съвземам се след боледуване' (Кюстендилско, Станкедимитровско), '(за растение) пораства буйно, избуява', диал. 'спущам се да побягна, да се скрия', **жу̀гна** 'засегна, ожили, стресна (го)' (М. Търново), **жу̀га ми** 'страх ме е, боя се; не ме държи' (Банско), 'страх ме е' (Странджа). — От *жѐгвам*, вж. *жег*; за значението срв. *жѐгва ме, жѐгна ме*; а за прехода *же* > *жу* срв. *чушмà, жумя̀* и др.

жу̀гла[1] таен зидарски говор 'въшка' (ЮЗ). — Вероятно от гл. *жу̀гам* (вж.), тук в значение 'жиля, хапя, щипя', с *-ла*, както *кра̀д-ла, лъ̀ж-ла, пѝк-ла* и др., срв. обаче и *джу̀фа* също.

жу̀гла[2] 'купчинка като граничен знак на нива'. — От *джу̀гла, джу̀гел* (вж.).

жуглàн[1] 'прекалено дълъг крак' (Странджа). — Вж. *джолàн*.

жуглàн[2] 'чудовище, което броди нощем по скалите; грозен човек' (Устово, Райково, Смолянско), 'легендарно скално чудовище'. — Фигуративо от *жуглàн*[1], срв. *крачу̀н* 'човек с дълги крака' от *крак*.

жу̀гнувам[1] 'пониквам, покарвам, раста, крепна; оправям се (от болест)' (Тиквеш, Мориово). — Вж. *жу̀гам*.

жу̀гнувам[2], **жу̀гнам** 'издавам какъв да е звук, продумвам' (Смолянско), 'шептя, шепна' (Тиквеш, Мориово). — От *жужà* (вж.) по типа *мижà—мѝгна, лежà—лѐгна* и др.

жу̀дав, вж. *жу̀дя*.

жу̀дя 'не спя; мъча се да заспя' (Банско). — Произв.: *жу̀дав* '(за жито, земя) слаб, недоразвит, неплодороден' (Витолища, Прилепско). — Рус. *жудá* 'уплаха, страдание', *жу́дкий* = *жу́ткий* 'страшен', *жудь*=*жуть* 'немотия, страдание. — От ие. **g'heud-*, може би сродно с лит. *žavìnti* 'убивам', *žudýti, žudaũ* 'убивам', латв. *zùdu* 'изчезвам', *zàudêt* 'изгубвам', англосакс. *gietan* 'убивам', ирл. *gũas* и *gũassacht* 'опасност', вж. Vasmer 1, 430.

жужà 'бръмча', **жу̀жвам, жу̀жна;** стб. **жюжєлн** (Атанасий Александрийски), **жюжєльцн** (Йоан Екзарх Бълг.). — Произв.: *жу̀же* диал. 'насекомо жътвар', *жужу̀кам, жу̀жел* 'насекомо жътвар' (Лясковец), *жу̀жален* (Тетовско), *жужар* 'жужур' (Ц. Гинчев), *жу̀жур* 'насекомо жътвар' (Търново); МИ: р. *Жужелица*, извира от вр. Чавка в Голак планина, ляв приток на Брегалница. — Словен. *žȗža* 'вид бръмбар, дървесинен червей', *žužel* 'насекомо, буболечка', *žužȇla* 'бръмбар', рус. *жужжáть* 'бръмча', *жу́желица* 'бръмбар-бегач', чеш. *žížala* 'насекомо', стчеш. *žúžela*, словаш. *žúžel, žížala*, горлуж. *žuželica* 'насекомо'. — Звукоподраж. — Заето в гр. *ζούζουλον* 'бръмбар', *ζουζουλικά* мн. ч. 'лоши духове', *παραζούζουλον* 'неразвито животно, дете', алб. *zhuzhinkë, zhizhinkë, zhuzhák* 'бръмбар', арум. *jújul* 'добичє, животно чудовище'.

жу̀ждав '(за жито) недоразвит, слаб' (Софийско). — От един произход с *жу̀дав*, вж. *жу̀дя*.

жу̀ждрав '(за плод) с неправилна форма, недоразвит' (Софийско). — Вероятно кръстоска от *жу̀ждав* и *шу̀драв* (вж.).

жу̀жел[1] 'насекомо жътвар'; МИ: *Жу̀жел, Жу̀желци,* села в Костурско. — Вж. *жужа̀*, срв. *жи̇̀жален.*

жу̀жел[2] 'нещо прегоряло и почерняло' (Ботевградско), **жужѐль** 'черно нещо' (Банско). — Произв.: *жужли̇̀в* 'чер, лъскав като жужел, жътвар' (Лясковец), *жужлѐн* 'много черен' (Банско). — Сродно с рус. *жу̀желица* 'метална шлака', укр. *жу̀желица,* словаш. *žüžel, žužol* 'въглен', пол. *żużel.* — Според B r ü c k n e r, 668, сродно с *жужжать*, понеже металната шлака издава шум, като се топне във вода; M a c h e k 598 вижда в него кръстоска от **ogl*ъ, вж. *въглен* и **žeža*, вж. *жег.* Вероятно фигуративно от *жу̀жел* 'насекомо жътвар' (вж. *жужа̀*) поради тъмния цвят на насекомото.

жу̀жел[3] 'охлюв' (Софийско). — Според J. Z a i m o v, ZfSl VI/2, 1960, 188 сл. с асимилация от *гу̀жел* 'охлюв'.

жужѐр 'нещо черно, черен цвят' (Ловешко). — От основа **жуж-* (вж. *жужел*[2]) и *-ер* по *чер.*

жу̀жна в израза **нѐшо го жу̀жна** диал. 'нещо го бодна, жегна'. — Може би кръстоска от *жѐгна* и *му̀шна* (вж.).

жуй или **жуя** диал. 'вид червей във влажна земя'. — Без съответствие в останалите славянски езици. Вероятно от ие. **gēw-jo-s*, срв. *гу̀я* 'змия' (вж.) от **gəw-yā*, производни от корен **gēw- / *gəw-* 'вия (се), кривя (се)'.

жука 'устна' (Свищовско, Троянско; Вазов), **джу̀ка** (Чирпан). — Без съответствия в останалите славянски езици. — Вж. *жу̀на*, производно от корена в *жва̀кам* (вж.). — Най-близко по образуване е лит. *žiáunos* 'челюст', латв. *žaũnas* 'челюст'.

жу̀кнувам, жу̀кнем 'посъвземам се след болест или след несполука' (Самоков). — Неясно.

жул таен говор 'кмет' (Скребатно, Гоцеделчевско). — Неясно.

жула̀вец диал. 'бял камък'. — Вж. *жи̇̀лавец.*

жула̀вя диал. 'дъвча, помлясквам, прехвърлям нещо в устата си'. — Произв.: *зажула̀вя; пожула̀вя* 'помлясквам, прехвърлям нещо в устата си'. — От *жу̀ля* 'трия, търкам' (вж.) и *-а̀вя*, както *бор-а̀вя* срещу *бо̀ря (се), мула̀вя* 'дъвча бавно'.

жулек само в примера *че между водите съществува голѣмо различие, т. е. че една вода бива мегка, а друга рѣзка: въ пжрвата сапунътъ са распуща и преобразява са на пѣна, а въ послѣдната той образува жулеци и пресича са* (в. Знание, I, 1875, бр. 16, 248). — Вероятно от *жу̀ля* (вж.).

жули̇̀ни, джули̇̀ни 'бодлив плевел от рода на бабенката' (Страхилово, Свищовско). — Произв. от *жу̀ля* (вж.).

жу̀лка диал. 'коприва', вж. *жу̀ля.*

жу̀лна 'ожилвам' (Раданово, Търновско). — От *жи̇̀лна* (вж. *жи̇̀ло*) и *жу̀лна* от *жу̀ля* (вж.).

жулнѐ 'птица кълвач' (Ботевград). — Вероятно вм. *жълна̀*, от *желна̀* с преход *е > у* поради предходното *ж-*, срв. *жумя̀, жув* вм. *жив* и пр.

жу̀льо 'мършав човек' (СЗ; Рила), **жу̀ляв** 'мършав, слаб' (Зап). — Произв. от *жу̀ля* 'трия' (вж.), т. е. 'изтрит, ожулен'; семантично срв. *сътра* 'слаб човек', от *сътрѝя, сътрѝвам* | *трѝя*, вж. R. Bernard. Балк. езикозн. 4, 1962, 82 сл.

жу̀ля, жу̀лна, жу̀лвам 'трия (силно), дера, отдирам, отбелвам' (Чешнегирово, Пловдивско), 'изобличавам, карам се' (Доброславци, Софийско), 'паря по кожата с коприва; пия вино, пиянствувам' (Странджа), 'удрям някого с тънка пръчка' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско). — Произв.: *жу̀лка* 'коприва' (Вълкосел, Гоцеделчевско), *жулка̀вка* 'тънка пръчка' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско), *жулка̀вица* 'тънка пръчка' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско); *изжу̀ля, изжу̀лвам; нажу̀ля (се), нажу̀лвам (се); ожу̀ля (се), ожу̀лвам (се); пожу̀ля, пожу̀лвам, пожу̀лна; прежу̀ля (се), прежу̀лвам (се), прежу̀лям (се); прожу̀ля (се), прожу̀лвам (се).* — Срхр. *жу̀лити* 'беля, дера', словен. *žúliti* 'точа нож, жуля, търкам', рус. диал. *жу̀лить* 'режа', арго *жуль* 'нож'. — Сродни със срхр. *гу̀лити* 'свличам кожа, одирам', словен. *guliti* 'точа нож, износвам (дреха)', укр. *гу̀лий* 'безрог' и с алб. *gul* 'глупак', *(cjap) gul* '(козел с) отрязани (рога)', арм. *gul* 'тъп, обрязан', вж. Младенов, ЕтР 168, от ие. **ghewl-, *ghowl-*. Друго обяснение у Petersen, BSl 58 сл. — Заето в рум. *julésc*, арум. *julésku* 'драскам; трия, търкам леко', алб. *zhulatë* 'разбиване'.

жума̀л 'взел' (Доганхисар, Дедеагашко). — Вероятно кръстоска от *вземал* и **жмал* 'стиснал', вж. *жма̀тина, жмѝя* и *жумя̀*.

жу̀мгам, жу̀мна 'съживявам се; размърдвам се, мръдвам, шавам' (Банско). — Вероятно кръстоска от диал. *жув* от *жив* и *двѝгам* (вж.), с асимилация *вн* от *мн*, както *съмна* от по-старо *съвна*.

жумѐрка[1], вж. *жмѐрка*.

жумерка[2], вж. *жмѝрки*.

жу̀мка 'изпъкнало малко място; буца по тялото' (Дебърско). — Вероятно от **жьм-ъка* от корена в *жумя̀* (вж.), срв. *жматина* 'хватка', рус. *жмѝна* 'стиска; ръкохватка'.

жумо̀ля 'едва приказвам (за малко дете)' (Кесарево, Горнооряховско), вж. *джомоля̀*.

жумя̀ 'мижа', **жмя, жмѝя** диал., **жмим** (Софийско). — Произв.: *жумешко̀м, жумешкѝм, жу̀мешката* 'мижешката' (Махалата, Плевенско), *жу̀менка* 'миженица' (Лопян, Ботевградско; Разград), *жумуту̀рка* 'миженица' (Ново село, Троянско), *жумита̀рка* (Габрово), *жу̀меница* (Кесарево, Търновско), *жмѝшка = жмѝчка* и *жмита̀рка* 'детска игра криеница' (Софийско), *жмѝяч* 'оня, който мижи (в играта миженица)', *жмиечка̀та* 'мижешката' (Станкедимитровско), *жму̀кав* 'позажумял, мижитарест' (Станьовци, Брезнишко), *джѐмка* 'очен клепач' (Кукуш); *зажумя̀, зажумя̀вам, зажимя̀, зажимя̀вам, зажъмя̀, зажъмя̀вам, за̀жмя, за̀жмим* (Софийско), *за̀жмувам, зажмѝвам, зажмѝя; нажумя̀ се, нажъмя̀ се; пожумя̀, пожъмя̀, пожмя̀.* — Без точни съответствия в останалите славянски езици. Кръстоска от стб. = сръб. черк.-слав. **жьмѫ** 'стискам' и *мижа̀* (вж.), буквално 'стискам си клепачите', с *жу* от *же, жи* или *жь*, срв. диал. *жув* < *жив*. Срв. срхр. *жмѝрати* 'мигам', *жму̀рити* 'мижа', словен. *žmúriti*, рус. *жму̀рить* 'мижа, мигам', *жму̀рки* 'миженица', укр. *жму̀рити*, които са от същия корен. — Според Младенов, ЕтР 168, с метатеза от **мьжѫ**.

R. Bernard, БалкЕзик. 3/2, 1961, 92, предполага, че основата *жум-ит-* в *жумит-а̀р-ка, жумит-ỳрка, мижит-урка* е станала под румънско влияние, срв. рум. *mij-it* прич. от *miji* 'мижа', *mijo-ar-că* 'жумичка' и *a-jum-it, jum-et-că*. — Заето в рум. *ajumit* 'миженица', *jumetca* 'миженица'.

жуна[1], джу̀на 'устна' (Чирпанско, Еленско, Странджа). — Произв.: *жу̀ндрест* 'който е с дебели устни' (Еленско). — Без съответствия в останалите слав. езици. — Праслав. **žuna*. — Сродно с лит. *žiáunos* 'челюст', латв. *žaũnos* 'челюст', срв. *жу̀ка, жва̀кам, прежѝвям*, също срхр. *жвѝла* 'мундщук на юзда', *жва̏ле* 'юзда, челюст, лиги', *жва̏ло* 'челюст', *жва́тати, жва̂ħе̄м* 'дъвча'.

жуна[2] 'обелки от зелен боб, грах и зелени орехи' (Павелско, Хвойна, Асеновградско; Ореховец, Ардинско), 'сушен зелен фасул' (Смолянско, Девинско; Заграден, Хамбардере, Ардинско). — Може би от корена в *жу̀ля* (вж.) с наставка **-nā*; за образуването срв. *страна*, стб. слина 'слюнка' и под.

жу̀нгъл 'ъгъл, винкел' (Бериево, Севлиевско). — В неясна връзка с *винкел* и *ъгъл*.

жунжина, само в израза *стори го жюнжина* (Петко Славейков, Бълг. притчи, II, 133). — От тур. *curcuna* 'глъчка', с асимилация *р — н > н — н*, срв. *джунджура*.

жу̀нжулче 'цвете, подобно на невен' (Дебърско). — Вж. *джунджуле*.

жунжу̀на 'издадена тайна, направена достояние' (Смолянско, Асеновградско, Девинско). — От *джурджуна* (вж.).

жу̀олче 'дете бозайниче' (в гатанка) (Валовишко). — От *жу̀волче*, произв. от диал. *жуо < живо*, вж. *жив*.

жуп 'пола' (в. Ступан, год. II, бр. 6, 15. III. 1875, 44). — От фр. *jupe* също.

жупа историческо 'административна област; дружина, род, тайфа' (Чепеларе, Асеновградско), **джупа** 'махала, страна, околност' (Копривщица); стб. жупише 'гроб' (Супр.). — Произв.: МИ *Жупа* област в Дебърско, *Джупата* местност до Копривщица. — Срхр. *жу̏па* 'област, община, семейство', словен. *žúpa* 'окръг, енория', рус. *жупа* 'окръг', укр. *жу́па* 'окръг; со̀лница (мина)', чеш. *župa* 'окръг', пол. *żupa* 'мина, со̀лница', горлуж. *župa* 'община'. — Етимологията не е съвсем ясна. Изглежда, че са съвпаднали две различни думи в една. Соболевский (РФВ 65, 410) смята значението 'мина' за старо; тук се отнася и стб. жупише 'гроб'; в такъв случай думата би могла да бъде сродна с гр. *γύπη* 'гнездо на ястреб; дупка', авест. *gufra-* 'дълбок, скрит', стинд. *guptá-* 'скрит', нем. диал. *Koben* 'кочина', англ. *cove* 'подслон', стнорд. *kofi* 'килия, хижа', ангсак. *cofa* 'пещера, стая' (Младенов, AfslPh 36, 133 и сл.). Второто значение 'област' също е старо, макар че то не може да се обясни от първото; то може да се свърже с гот. *gawi* 'окръг', ствиснем. *gewi* 'окръг', нем. *Gau* 'окръг', англосак. *géap* 'просторен, широк', срв. Фасмер — Трубачев 2, 65—66, Brückner[2] 667, Machek 598.

жупа̀н истор. 'управител на жупа, глава на род'; стб. жупанъ (Супр.). — Произв.: *жупа̀нски, жупа̀нство, жупания* остар. 'област, управлявана от жупан' (1869, Й. Груев); МИ *Жупа̀ница* село в Костурско, р. *Жупа̀ница* приток на Черни Искър. — Срхр. *жу̏пан*, словен. *župàn* 'длъжностно лице, началник на

комитет', рус. *жупан* 'началник на окръг', чеш. *župan* 'управител на окръг', словаш. 'кондуктор'. — Етимологията не съвсем ясна. Соболевский, РФВ 65, 411, Machek, 598 и др. смятат, че е производно от *жупа* (вж.) с наставката *-ан*. Brückner[2] 667, предполага, че е от аварски произход, срв. *ζοαπάν* в надписа от Наги-Сент-Миклош. Menges я смята за тюркска заемка и я сравнява със среднотюрк. диал. *čupan* 'помощник-селски кмет' (Ural-Alt. Jahrbücher, 31, 1959, 178). Според Трубачев връзката между *жупан* и стчеш. *hpan* < праслав. диал. **gъpanъ* (срв. Младенов, ЕтР, 168, Vasmer REW 1, 432—433) е невъзможна поради недоказуемост на отгласната степен **g^wew-* към ие. **g^wōw*, срв. стинд. *gopá-* 'говедар', стиран. **gu-pāna-* / **gau-pāna-*, Этимология 1965, Москва 1967, 71; срв. Skok, Излед. Младенов 1957, 329—338, литература у Bezlaj, Etim. sl. Poskusni zv. 1963, 28. — Заето в рум. *jupán, jupîn*, алб. *zapaná* 'господский дом'.

жу̀пам, жу̀пна, жу̀п(но)вам 'ритам, удрям силно' (Богородично, Асеновградско). — Може би кръстоска от *жу̀ля* и *ту̀пам* (вж.).

жупанѐ (Лазарци, Еленско), вж. *джепанѐ*.

жу̀пел в израза *бълва о̀гън и жу̀пел* 'говори ожесточено'; стб. жоупелъ, жоупьлъ, жюпьлъ 'сяра' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс.). — Произв.: *жупелен*: *жупелни изпарения* (1847, Ем. Васкидович), *жупелна киселина* (1874, Летоструй), *жупелов* (1870, Н. Бончев). — Рус. *жу́пел*. — Заето вероятно от ствиснем. *swëbal, swëfal* 'сяра', Vasmer REW, 1, 433. Остават все пак неизяснени фонетичната страна на думата, както и културно-историческите условия, при които е станало заемането. Думата се е запазила до новобългарски чрез църковнославянски.

жупен 'сяра' (1873). — От *жупел*, с неясно *-н*.

жу̀пя 'лющя, чистя' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Ардинско), диал. 'беля царевица'. — Произв.: *жу̀пки* 'отпадъци от обелени картофи (сурови или варени), ябълки, круши и други плодове' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско), *жупка̀р* 'сушен зелен фасул' (Проглед, Асеновградско). — Кръстоска от *жу̀ля* и *лу̀пя, лю̀пя*.

жур[1] 'чеп, чвор' (Видуши, Реканско; Мияци, Дебърско; Охрид), таен зидарски говор 'podex'. — Произв.: *жу̀рлев*. — Вероятно заето от гр. *γυρός* 'кръгъл, крив, извит' с *г'* > *(д)ж*, както *Герман(щица)* > *Джерман*, срв. *джу̀ркам*. Според Р. Бернар (устно съобщение) вероятно във връзка с *чвор* (вж.).

жур[2] 'нещо прегоряло, изгоряло' (Костур). — Отглаголно образуване от *жу̀ря (се)* (вж.).

жур[3], жур фикс остар. 'приемен ден в частен дом'. — От фр. *jour fixe* 'определен ден'.

жура̀к 'лекарство, цяр' (Кутела, Виево, Смолянско). — Вероятно от *джера̀х* (вж.), може би повлияно от *жу̀ря (се)* (вж.).

журѐя, вж. *жу̀ря*.

жу̀ржовец 'жълтурче, Caltha palustris' (Трънско, Брезнишко). — От **джурджовец* < *джурджов (ден)*, т. е. 'гергьовденче', вж. *Георги*, с диал. *г'* > *(д)ж*.

журжу̀калец 'подутина от удар по главата' (Странджа). — Може би от *джу̀ркам* или *жу̀рна* 'парна' (вж.), но образуването не е ясно.

журжулѝни 'пръжки' (Леново, Първомайско; Новаково, Асеновградско), **джурулини** (Ценово, Чирпанско). — Вероятно производно от *жу̀ря* (вж.); за строежа срв. *дреболини* (вж. *дреб*).

жу̀ри 'комисия за преценка на резултати от конкурс'. — Произв.: *журѝрам*. — Чрез фр. *jury*, заето от англ. *jury*, което е стара заемка от стфр. *jurée* 'клетва, съдебно дирене, следствие'.

жу̀ркам нар. 'издавам звук като щурец; бъркам (боб)'. — Произв.: *жу̀рка* 'щурец' (Ореховец, Хамбар дере, Стояново, Давидково, Ардинско), *джу̀ркул* (Чирпанско), 'малко пиле, което постоянно писука' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *жу̀ркулъс* 'щурец' (Хасково), *жу̀ркъл* диал. 'попово прасе'; *нажу̀рква се* '(за кокошка) напикава се, насира се' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). — Звукоподраж., вж. *джу̀ркам*, срв. *журча̀*.

журна̀л 'списание (за мода)' (1857, С. Радулов). — Произв.: *журна̀лен* (Ботев), *журналѝст* (1870, Н. Бончев), *журналѝстка, журналѝстика* (1861, Петко Славейков), *журналистѝчески* (1909, С. Радев). — От фр. *journal*, производно от фр. *jour*.

журу̀л[1] 'къса пръчка с перки за журкане на боб' (Кесарево, Горнооряховско), **журю̀л** 'колело на кладенец за вадене на вода', 'дървено чукче за разтриване на каша' (Трявна), **журу̀ля** 'разбърквам коприва, боб' (Ново село, Троянско), **жура̀л** 'бъркачка за журкане на боб, коприва' (Раданово, Търновско), **журла̀к** 'съвсем рядко мляко; лошо приготвено ястие' (Странджа). — Произв. от *(д)жу̀рам* (вж. *джу̀ркам*).

журу̀л[2] диал. 'жълт нарцис, Narcissus pseudonarcissus'. — Произв.: *бял журул* 'бял нарцис, Narcissus poëticus', *журулник* 'жълт нарцис', *жору̀лче* 'жълто цвете, подобно на лале' (Гостилица, Дряновско). — От *журу̀л*[1] (вж.) поради прилика.

журча̀ диал. 'бръмча'. — Рус., укр. *журча́ть*. — Звукоподраж.; срв. *жъртя̀*.

жу̀рче 'дъбов желъд' (Кукуш). — От *жѝрче* (вж. *жир*[1]), с лабиализация.

жу̀ря 'пека, паря' (Банско), **жу̀рвам, жу̀рна** диал. 'запичам бързо и много силно' (Ботевград), 'препичам над огън, на слънце' (Тетевен), **жу̀ря се** диал. 'чернея и ставам на топки (за пепел)', **журѐя** 'вехна, съхна' (Момчиловци, Смолянско; Странджанско), **жу̀ркам** 'мушкам с горещ предмет' (Банско), **жура̀ви** 'наболява' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско). — Произв.: *жу̀рничка* 'питка от тесто за хляб, изпечена в пещ или на кръгла пръстена плоча' (Смолянско); *вжу̀ря, вжу̀рвам; изжу̀ря; ожу̀ря, ожу̀рям; прежу̀ря, прежу̀рвам; прижу̀ря, прижурва; прожу̀рува̀м* 'позапичам' (Банско). — Кръстоска от *жа̀ря* и *горя̀* (вж.).

жусу̀р 'храбър, смел' (Момчиловци, Смолянско). — Вероятно чрез тур. *cüssel* 'снажен, едър' от араб.

жутулайки таен майсторски говор 'румънци' (Шлегово, Кратовско). — Вероятно образувано на рум. или циганска почва от *(д)жут* 'евреин, чифутин', с рум. член *-ul* и наст. *-oaica*.

жучà 'бръмча' (Ем. Станев). — Звукоподраж.

жỳшки 'пръжки' (Дебърско). — Вероятно кръстоска от *жумѐрки* 'пръжки' и **жежки*, вж. *жег.*

жỳшнувам 'турям в жар на огъня да приготвя набързо нещо' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). — Кръстоска от *жỳря* и *мỳшна.*

жъ частица за бъдеще време (Търновско, Карловско, Пловдивско, Чирпанско, Старозагорско, Новозагорско). За разпространението вж. Ст. Стойков, Българска диалектология, 1962, карта № 2. — Вж. *ще.*

жъврѐнце, вж. *жуврѐнце.*

жъгажница 'вид рибарска мрежа' (Ново село, Видинско). — От **загажница* с асимилация *з — ж > ж — ж* и редукция *а > ъ*, вж. *зàгажня.*

жъгам, жъгвам, жъгнуем 'жиля, паря, бода' (Софийско): *копрѝвата жъга* — Произв.: *ожъгвам, ожъгна.* — Кръстоска от *жѐгам* (вж. *жег*) и *ръгам.*

жъд 'жажда' (банатски българи). — Произв.: *жъден* 'жаден' (Врачанско), *жъдня̀* диал. 'жажда', *жъдỳвам* 'жадувам'. — С диалектен (среднобълг.) преход жѧ > жѫ, вж. *жад*, срв. *жѐден.*

жъдà, жда диал. 'чакам'; стб. **жьдати, жьдѫ** и **жидѫ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Супр.), **дожьдати, дожьдѫ** и **дождѫ** 'дочаквам', **ожидати** (Супр.), **пожьдати** 'почаквам, оставам; очаквам, дебна' (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Клоц., Сав., Супр.). — Произв.: *изжъдà* 'да изчакам'; *ожѝдам* 'очаквам жадно' (Казанлък), 'чакам, очаквам, надявам се на нещо' (Разлог), *ожѝдовам се* 'стоя нерешително' (Момчиловци, Смолянско) (с друга степен), *ожидàние* остар., книж. 'очакване, надежда' (заето вероятно от рус.). — Словен. *ždéti, ždim*, рус. *ждать, жду*, стчеш. *ždáti, ždu*, пол. *żdać.* — Сродно с лит. *geidžiù, geĩsti* 'очаквам, желая', *gaĩdas* 'горещо желание', стпрус. *gēide* '(той) чака', ствиснем. *gît* 'алчност, скъперничество', вж. Vasmer, REW 1, 413; срв. и Bernard, Изсл. Романски 374.

жъжна диал. 'бояджийска глава прежда'. — Може би производно от *гѝжа* (вж.) по образец на *главня*, с *г' > ж* и *жи > жъ.*

жъка '(за въглен) пàри, горѝ' (Трън). — Може би от *жърка* (вж. *жъркам*), с изпадане на *р* в детския говор.

жълад таен дръндарски говор 'куршум' (Либяхово, Неврокопско). — От *желъд* поради прилика по форма.

жълва[1] 'костенурка, Testudo graeca'. — Произв.: *водна жълва* 'опашата костенурка, Emys europaea'. — Вж. *жѐлва.*

жълва[2] 'птица пчелояд' (Бериево, Севлиевско). — От *жълва*[1] поради жълтия цвят на птицата, или прасродно с лат. *fulvus, helvus* 'жълт', галско лат. *gilvus* 'жълт', вж. *жълт*, срв. *жѐлва*[2].

жълвѝнка 'обвивка на житно зърно' (Гостилица, Дряновско), **жълвỳна** 'обвивка на царевица' (Бели Осъм, Троянско), 'шушулки на боб' (Чифлик, Ново

село, Троянско). — От **жилавинка, *жилавуна*, произв. от *жѝлав* (вж.), с преход *жи-* > *жъ-* и изпадане на *-а-* в неударено положение.

жълву̀н 'кълвач' (Русаля, Търновско). — От *жъ̀лна* (вж.), кръстосано със *жѐлва*[2] (вж.) поради жълтия цвят на птицата.

жълдѐ, вж. *жилдѐ*.

жъ̀лна '(чер) кълвач, Picus Martius' (Желюша, Царибродско), **желна̀** 'кълвач, Picus viridis' (Елешница, Софийско), **жлюна̀** 'кълвач' (Кюстендилско), **жлъна̀** 'вид кълвач, който издава особен крясък' (Ботевградско); стб. **жльны** мн. (Йоан Екзарх). — Произв.: *жълна̀тка* 'вид птица, Emberiza citrinella' (Костенец, Ихтиманско). — Срхр. *жу̏на*, словен. *žôlna*, рус. *желна́*, укр. *жо́вна*, белорус. *жаўна́*, чеш. *žluna*, словаш. *žlna*, пол. *żołna*, горлуж. и доллуж. *žołma*. — Праслав. **žьlnā*. — Прасродно с лит. *gilna* 'вид дрозд, Turdus pilaris', латв. *dzil̃na*, всички производни от корена на *жълт* (вж.), V a s m e r REW 1, 416. M a c h e k 596, търси връзка с корена на *жѝло* (вж.), срв. *жлъ̀на*; М л а д е н о в, ЕтР 168 допуща и връзка с *гъ̀лтам*.

жълт 'който има цвят на лимон, на злато', **жлът** (Зап), **жалт** (Жълтуша, Ардинско; Старцево, Златоградско; Горни Юруци, Ивайловградско), **жôлт** (Егрек, Крумовградско), *жьо̀лт* (Смолянско; Чепеларе, Проглед, Асеновградско; Петково, Ардинско; Широколъшки район), **жолт** (Тихомир, Малък Девисил, Лимец, Девисилица, Голям Девисил, Девисилово, Крумовградско; ЮЗ), **жêлт** (Ценово, Чирпанско), **жилт** (Габрово, Кръстополе, Ксантийско; Златоград), **желт** (СИ), **жът** (Пирин, обл. Пиянец), **жут** (Трънско, Самоковско, Кумановско). — Произв.: *жълт вя̀тър* 'свръхестествено същество, като самодива, самовила и пр.' (Горноооряховско), *жълт га̀рванов лук* 'раст. Gagea lutea', *жълт дзвѐздел* 'вид растение' (Бериево, Севлиевско), *жълт ѐнювчец* 'енювче, Galium verum', *во̀ден жълт замба̀к* 'водна перуника, Iris pseudacorus', *жълт калѐш* 'царичина, Geum montanum' (Самоковско, Разложко), *жълт кантарио̀н* 'раст. Hypericum perforatum', *желт качу̀н* 'жълт минзухар, Crocus molsiacus', *жълт кондупа̀ш* 'стърчи-опашка, Motacilla sulfurea', *бла̀тен жълт крем* 'водна перуника, Iris pseudacorus', *жълт о̀тред* 'раст. Erysimum odoratum' (Телец, Разградско), *жълт по̀дщрек* 'жълт калеш, Geum montanum' (Костѐнец, Ихтиманско), *жълт равнѐц* 'раст. главоч, Achillea tomentosa' (Ново Оряхово, Варненско), *жълт смил* 'раст. смил, смин, Helichrysum arenarium', *во̀ден жълт тъ̀жък* 'водна перуника, Iris pseudacorus', *жълт чичѐк* 'камшик, Agrimonia eupatoria', *жълт шантиклѐр* 'сорт чушки' (Раданово, Търновско), *жълт шибо̀й* 'раст. Cheiranthus cheiri' (Зарово, Солунско; Мачуково, Гевгелийско), *жъ̀лта ака̀ция, жъ̀лта боя̀* и *жѐлта боя̀* 'раст. Rhamnus cathartica' (Ловеч), *жѐлта боя̀* 'Rhamnus saxatilis' (Търново), 'шафранка, Carthamus tinctorius' (Дряново), *жъ̀лта горчѝца* 'раст. жълт кантарион и др., Hypericum perforatum' (Берковско), *жъ̀лта го̀стенка* фиг. 'туберкулоза', *жѐлта гъ̀ба* 'припънка, Cantharellus cibarius' (Габровец, Ихтиманско), *жъ̀лта гъ̀ба* диал. 'гъба пачи крак', *жъ̀лта зла̀тка* 'Martes flavigula Bodd', *жъ̀лта иглѝка, жъ̀лта кѝтка* 'иглика' (Загражден, Ардинско), *жѐлта команѝка* 'жълта комунига, Melilotus officinalis' (Ловеч, Търново), *жъ̀лта комунѝга* 'раст. Melilotus officinalis' (Дълбок дол и Орешак, Троянско; Ловешко), *жълта̀ ко̀рда* 'лековит корен на растение' (Брусен, Тетевенско), *жъ̀лта ко̀шничка* 'раст. Aquilegia aurea', *жо̀лта ло̀за* 'латинка, Tropaeolum majus' (Охрид, Струга), *жъ̀лта ма̀рта* 'раст. подбел, Tussilago farfara', *жъ̀лта мърдогъ̀зица* 'жълта стърчи-опашка, Motacilla sulfurea' (Кюстендилско), *жъ̀лта тентя̀ва* 'вид планинска билка', *жъ̀лто бѝле* 'раст. жълто

цвете, Inula', *жълто дукато* остар. 'златна монета' (ЮЗ), *жълто кадифѐ* 'раст. от рода Aster' (Ловеч), *жълто салкъмче* 'раст. селемики, Cassia senna', *жѐлто салкъмче* (Търново), *желт салкъм* 'Cytisus laburmum' (Сливен), *жълто цвѐте* 'жълто биле; детелина, Melilotus officinalis', *жъти* 'вид круши' (Шишковци, Кюстендилско), *жълтък, жълтак* (Устрем, Българска поляна, Тополовградско; Изворово, Харманлийско; Оряхово, Свиленградско), *жълтѐк* (Голица, Варненско; Козница, Ко̀зичино, Паницово, Морско, Плазовец, Поморийско), *жълто̀к* 'жълтък' (Чешнегирово, Пловдивско), *жълтъчен, жълтак* 'вид летни круши' (Трявна), *жълтаци* 'вид круши' (Раданово, Търновско; Трявна) (тур. *сараджите*), *жълтек* 'вид летни круши' (Галата, Тетевенско), *жълпеци* 'вид круши' (Галата, Тетевенско), *жълтък, -тка* 'възжълт, малко жълт', *жътко* 'жълт, блед човек' (Тиквеш), *желтѐц* 'болест жълтеница', 'горска билка за лекуване жълтеница' (Странджа), *жлътка* 'растение, с чиято отвара багрят жълто' (Ц. Гинчев), *си̏ната жлътка* 'дъвка, Cichorium intybus', *червеножлътка* 'чашкодрян, Evonymus europaea', *жълтица, жолтица, жътица* 'жълтеница' (Велес), *ѐсенна жълтица* 'Leontodon autumnalis', *жълтичѐ* 'раст. жълтурче' (Говедарци, Самоковско), *жълтеникав, жълтеница, жълтениче* (Ловеч), *желтъниче* 'змийско мляко, Chelidonium majus' (Търново; Костенец, Ихтиманско; Тетевенско), *жълтевина, желтав* (1860), *желтоват* (1860), *жлъткаст* (1881, Св. Миларов), *жлътначев* (1872, С. Веженов), *жълтеничав* 'болен от жълтеница' (Русаля, Търновско), *жълтеничев бу̏рен* 'раст. жълтениче, лишейче, Chelidonium majus' (Самоводени, Търновско), *жълтеничава трева* 'раст. брадавично цвете, Chelidonium majus' (Лозица, Никополско), *жълтѐничава трева* 'брадавично цвете, Chelidonium majus' (Русаля, Търновско; Горнооряховско), *жътявец* 'жълто нещо' (Банско), *жълтикав* 'жълтеникав' (1860, Д. Попов), *жлътникав* (1867), *жълти̏на, жълтина, жълтинак* диал. 'жълтък', *жълтуна* 'жълтица' (А. Каралийчев), *жълту̏нак* 'жълт човек' (Варненско, в благ.), *жълту̏нковец, жълту̏нка* 'птица жълтурка' (Доганхисар, Дедеагашко), *жлъту̏нкяв* 'жълтеникав' (Ботевградско), *жо̀лтуняв* 'който е с жълто лице' (Прилеп), *жълтуга* диал. 'вид жълто растение', *желту̏р* 'изпит, слаб човек' (СИ), *жълту̏рек* 'вид круши' (Бели Осъм, Троянско), *жълту̏рка* 'пойна птица' (Веригово, Карловско), 'птица авлига' (Мандър, Мала Азия), 'птица чичо пейо, Oriolus galbula' (Пазарджик), 'малка птичка с жълто по гърдите' (Галата, Тетевенско), 'вид слива' (Илия Блъсков; Шуменско), 'гъби за ядене, оранжеви, растат пролетно време в буковите гори' (Бериево, Градище, Севлиевско; Ново село, Троянско), *желту̏рка* диал. 'гъба пипънка, Cantharellus cibarius', *жълту̏рче* 'раст. мазно кокалче, Ranunculus' (Софийско), *про̀летно жълту̏рче* 'жълтурче, Ranunculus ficaria', *жълтуру̏га* 'вид сливи, джанки' (Асеновград), *жълту̏шка* 'вид сливи' (Шуменско), *желтия* дръндарски таен говор 'восък; царевица', *жълтя̀ (се)* 'боядисвам (се) жълто' (Бериево, Севлиевско), *жлътвам се, жлътна се, желтило* дръндарски таен говор 'жълтица', *жътило* 'жълто нещо' (Банско), *жълтѐя се, жълтисам, жълтисвам, жълто̀сам, жълто̀свам* диал. 'багря жълто', *жлътна се, жлътвам се, жлътнувам се* 'показвам се с жълт цвят' *жълтя̀сам, жълтя̀свам* 'ставам жълт, блед'; *възжълт; зажълтѐя; изжълтѐя, изжълтя̀вам; у̏жлът* 'жълтеникав'; *ожълтѐя, ожълтя̀вам; пожълтѐя, пожълтя̀вам; прежълтѐя, прежълтя̀вам, ъ̏жлът, ъ̏жълтен* диал. 'жълтеникав, възжълт', 'бледожълта иглика, Primula elatior'; *жълтобра̀д, жълтова̀къл* определение на овца (Трънчовица, Никополско), *жълтова̀клест* (Тотлебен, Плевенско), *жълтовръ̀й* 'гулийно цвете, цъфти жълто, по гората и пасищата пролетно време' (Брусен, Тетевенско), *жълтогѐрица* 'Emberiza', *жълтогла̀вник* 'раст.', *жълтогли̏нест, жълтозѐмен, жълтозря̀л, жълтозъ̀б, жълтозъ̀рнен, жълтозърнест, жълтокла̀с* 'с жълти класове' (Болград), *жълтоклюв* 'кос' (Пенчо Славейков), *жълтоклю̀н* (1869, Хр. Данов), *жълтоклю̀нест, жълтоклю̀нец, жъл-*

токо̀ж, жълтоко̀с, жълтокрѝл, жолто̀меден: жолто̀медни дебърски пищо̀ли (Прилеп), *жълтонгѐрица* 'птица жлънатка, Emberiza', *жълтопо̀лник* 'сукман с жълта копринена украса на полата' (Вресово, Айтоско), *жълтопръ̀стица, жълтопръ̀сница* 'вид почва' (Слатина, Ловешко), *жълтоуст* (1869, Хр. Данов), *жълтоушка* (змия), *жълтоцвѐт* (Ц. Гинчев); *бледожълта козя брада* 'пачи крак, Clavaria flava', *тъмножълт.* — Срхр. *жу̑т*, словен. *žȏlt*, рус. *жёлтый*, укр. *жо́втий*, чеш. *žlutý*, словаш. *žltý*, пол. *żółty*, горлуж. и доллуж. *žołty*. — Праслав. **žьltъ*. — Сродно с лит. *gel̃tas*, латв. *dzęlts'* жълт', стпрус. *gelatynan*, Vasmer 1, 416; с други форманти срв. лат. *fulvus, helvus* 'жълт', галско лат. *gilvus* 'жълт'; вж. от същия произход *жълва*[1], *жълва*[2].

жълъбу̀н 'обвивка на боб, лук и др. зеленчуци' (Гостилица, Дряновско). — Вж. *жълвѝнка*.

жълч, вж. *жлъч*.

жълчка 'жълтък на яйце; жлъчка' (Радуил, Самоковско). — Вж. *жлъ̀чка*.

жълъд, вж. *жѐлъд*.

жъмбим се 'кривя си устата' (Доброславци, Софийско). — Произв.: *жъ̀мбав* 'който е с криви и издадени напред устни; (за предмет) крив' (Доброславци, Софийско), *жъ̀мбов* диал. 'който е с раздвоена устна'. — Кръстоска от *зъ̀бим се* и *жа̀ба*, срв. *жа̀мбав* 'жабест'. Според Б е р н а р (устно съобщение) във връзка с алб. *zhumbinë* 'венец на устата', заето от бълг. *жлебина*. — Заето в арум. *jimbu, jumbu* 'беззъб, щърб'.

жъмка 'стиска трева или друго нещо' (Габаре, Белослатинско; Врачанско). — От един произход с рус. диал. *жмы́на* 'ръкойка', *жмéня* 'стиска, ръкойка', укр. *джмéння*, чеш. *žemně* 'връзка, коноп, гръста', словаш. *žmeň* 'ръкойка, стиска'. — Произв. от корена на праслав. **žьmǫ*, **žęti*, срв. срхр. *жмѐм, жѐти*, рус. *жму, жать*. — Сродно с лит. *gùmulas, gumulỹs* 'топка (сняг)', ирл. *gemel* 'вериги, окови', гр. *γέμω* 'напълнен съм', норв. *kumla* 'притискам, мачкам', *kumla* 'топка', гр. *γόμος* 'товар'.

жъна 'режа със сърп или с жътварка житни посеви', **жѐня** диал., **жѝнам** 'жъна' (Загражден, Ардинско), **жьо̀нам** (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско), **жна** (Доганхисар, Дедеагашко), **жнѝям** (ЮЗ), **жа̀на, жѐна, жѐнувам** (Свиленград), **жнѐем** 'жъна' (Ново село, Видинско); стб. **жѧти, жьнѭ** (Зогр., Син. пс., Син. тр., Сав. кн., Супр.), **жѧтєль** (Зогр., Мар.), **жѧтєлюнинъ** 'жътвар' (Асем., Супр.), **пожѧти** (Син. пс., Син. тр., Супр.). — Произв.: *жна̀не* 'жътва, жънене' (Велес), *жнѝяч* таен говор 'сърбин' (вж.). *жнѝво* диал. 'ожънати класове, снопи'; *дожъ̀на, дожъ̀нвам; зажъ̀на, зажъ̀нвам, зажнѝя, зажнивам; изжъ̀на, изжъ̀нвам; нажъ̀на, нажъ̀нвам; наджъ̀на, наджъ̀нвам, наджнѝвам, наджнѝям; ожъ̀на, ожъ̀нвам, о̀жния* (Велес); *отжъ̀на, отжъ̀нвам* диал.; *пожъ̀на, пожъ̀нвам, пожнѝя* диал.; *прежъ̀на, прежъ̀нвам.* — Срхр. *жѐти, жа̀њем, жњѐти, жњем*, словен. *žánjem, žéti*, рус. *жну, жать*, чеш. *žnu, žíti*, словаш. *žnem, žat'*, пол. *żnę, żąć*, горлуж. *žnu, žeć*, доллуж. *žeju, žeś*. — Праслав. **žьnǫ, žęti*. — Сродно с лит. *geniù, genė̃ti* 'кастря клони на дърво', латв. *dzenêt* също, стинд. *hánti* 'удрям, убивам', авест. *ǰainti*, гр. *θείνω* 'удрям', лат. *de-fendō* 'защищавам', Vasmer 1, 428; срв. *жѐтва, жъ̀тва*. Друга отгласна степен на корена в *гнет, гнѐчам, гня̀вам* (вж.). Еровата гласна е от стб. **ь** > **ъ** след затвър-

дяването на *ж*. За развоя на значението 'удрям' → 'режа, жъна' срв. фр. *couper* 'режа' от *coup* 'удар'.

жънгу̀р 'малка дупка в земята' (Нова Надежда, Хасковско). — Неясно.

жъра̀гай 'жар, жарава' (Ново село, Видинско). — От *жар* (вж.), но образуването не е ясно.

жъ̀ркавец диал. 'вид дропла, Otis tetrax', **жърка̀вец** (Триводица, Пазарджишко). — Може би звукоподраж. поради шума, който издава при летене.

жъ̀ркам, жръ̀кна 'паря, жиля; удрям, праскам' (Врачанско). — От *жа̀ря*, с вторично *-ъ-* от *-а-*.

жъртъни̇̀ца 'рядка кал' (Нова Надежда, Хасковско). — Звукоподраж., поради шума, издаван при газене на кал, срв. *джвъ̀ркам*.

жъртя̀ 'пръщя, цвърча'. — Звукоподраж.; срв. *журча̀*.

жъръмѐ 'палавец' (Нова Надежда, Хасковско). — От тур. *cereme*, вж. *джеремѐ*, тук от значение 'обезщетение (за вършена пакост)' > 'пакост' > 'пакостник'.

жъ̀ста лоза 'цвете латинка, Tropaeolum majus' (Охридско). — Може би кръстоска от *жълт* (вж.) и **жест*, което е от тюркски произход, срв. татарски *žiz* 'жълта мед', поради жълтия цвят на растението.

жът 'жълт' (Веринско, Селянин, Пауново, Поповци, Ихтиманско; Ихтиман) вж. *жълт*.

жъ̀тва 'жънене на житни растения', вж. *жѐтва*.

жъ̀ча 'тровя, мъча' (Бобошево, Станкедимитровско). — От **жлъча*, вж. *жлъч* с правилно застъпване на *-лъ-* > *-ъ-*.

жъ̀чка 'жълтък' (Велес, Щип; Кюстендилско; Ихтиман; Поповци, Веринско, Пауново, Селянин, Ихтиманско), 'жълтък на яйце' (Кюстендилско). — От *жъ̀лчка* (вж. *жлъч*) < **жълт-ьчка*, с *-ъл-* > *-ъ-* в говора.

жьоп 'тояга с топче на края' (Нова Надежда, Хасковско). — От *джоп* също, с *ж* от *дж* в говора.

жьо̀пън 'птичи бут' (Нова Надежда, Хасковско). — Кръстоска от *ко̀пан* 'птичи бут' (вж.) и *жьоп* (вж.).

жюлен с неясно значение, само в нар. песен: *тъз вѐчер го̀сти и̇̀маме Силиври̇̀йските сеймѐни, Карноба̀шките жюлѐни* (Велковци, Еленско). — Вероятно тур.

жюнжо̀вски остар. 'септември' (Пчеларево, Кърджалийско). — От *узунджо̀вски (месец)* по името на с. *Узунджо̀во*, гдето през Възраждането са ставали големи панаири през септември, вж. Й. Заимов, ИИБЕз 3, 1954, 133.

З

за[1] предлог за означаване цел на действие, предназначение на предмет, местоположение отвъд нещо и време след определен срок; стб. **за** 'за, отвъд, зад' (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Сав. кн., Супр.). — Срхр. *за*, словен. *za*, рус., укр., белорус. *за* 'отвъд', чеш., пол., доллуж. и горлуж. *za*. — Прасродно с изт. лит. *až(ù) (<*ažúo)* 'за; зад, подир', латв. диал. *az, âz, àiz-* 'за, отвъд', Vasmer 1, 435. Сродството с арм. *z-*, гот. *ga-*, нем. *ge-* е несигурно по семантични причини; срв. и *зад*. — Заето в рум. (остар.) *za* 'за'.

за[2] частица за бъдеще време 'ще' (Хасковско, Първомайско, Асеновградско, Тополовградско, Харманлийско, Свиленградско, Ивайловградско; Мизийски говори в Тутраканско, Русенско, Беленско и др.), **са** (Южна Тракия XIX в., Габрово; Попина, Силистренско). — Милетич допуска отначало от финално *за да > зда > за*, още от съкращението *зем да* и накрая поради асимилационното влияние на *з* от *аз* върху началната съгласна на *ще, ше, ша; аз за ида* или *аз зда ида, ас са ида, ас ста ида* (СпБАН 54, 1937, 139—141), или от *аз жъ > аз зъ > зъ, за*. Според Цонев (СбНУ 20, 86—87) е заемка от нгр. частица *θα* в същата служба; за географското разпространение вж. Ст. Стойков, Бълг. диалектология[2], 1968, 157—159.

зааликòсвам се, зааликòсам се 'залутвам се, заприказвам се' (Кесарево, Горнооряховско). — Произв. от **аликòсвам се*, а то от **алик*, заето от тур. *alık* 'налудничав, глупав'.

заамèт, вж. *захмèт*.

заардѝсувам, заардѝсам 'приготвям' (Тиквеш). — Може би чрез тур. *zahir* 'който оказва помощ, съдействие' от араб.; срв. и *zâhir olmak* 'показвам се, откривам се'.

заарè, вж. *зайрè*.

забàва 'закъснение; увеселение'. — Произв.: *забàвен* 'забавителен', *забавàчка, забавàчница*. — Срхр. *зȁбава* 'увеселение', словен. *zabâva*, рус. *забáва*, чеш. *zábava*, пол. *zabawa*. — Вж. *бàвя*. — Заето в рум. *zăbávă, zăbávnik* 'бавен', а *zăboví, zăbovésc* 'бавя се', в алб. *zbavít* 'забавлявам' (Meyer 481; Десницкая 17).

забавàлки само в примера *грòзни бу̀ри забавàлки* (Павел, Свищовско). — В неясна семантична връзка с гл. *бàвя*.

забàвам 'забождам' (Тьойбелен, М. Азия). — От забадвам (?), вж. *бодà*.

забавля̀вам 'развличам, занимавам приятно', **забавлèние**. — Заето от рус. *забавля́ть*, както личи и от епентетичното *-л-*, вж. *бàвя*.

забагастрен диал. 'изоставен (път)'. — Неясно.

забàдам 'забождам', вж. *бодà*.

забàджам 'забождам' (Трънско). — От *забàждам* с диалектно *дж* вм. *жд* в говора, както *погàджам* от *погàждам*.

забàквам се, забàкна се 'запъвам се при говорене; задавям се от плач' (Ботевград, Тетевен; Габаре, Белослатинско). — Звукоподраж., срв. *бàкам*, вж. *забъквам се.*

забàлям 'преча' (Едоарце, Тетовско). — Срв. срхр. *зàбаљати* 'намирам недостатъци на някого' от *зàбављам*, вж. *бàвя.*

забàн 'дреха забун' (Пищане, Брезнишко; Лакатник, Софийско), **зàбан** (Кичевско). — Вж. *забън, забỳн.*

забàн карàн 'люцерна, Medicago sativa' (Кукуш). — От тур. *saban kıran* 'вид тревно растение'.

забарỳжвам 'правя баруга' (Момчиловци, Смолянско; Средни Родопи). — Произв. от *барỳга*, вж. *бàра.*

забàрям, забàря диал. 'забравям', **забàрем** (Смолянско; Доспат, Пещерско; Широколъшки район), вж. *заборàвям.*

забатàча, забатàчвам 'не връщам нещо, взето на заем; потъвам в дългове; забърквам някаква работа', вж. *батàк*, срв. *заблатàчвам.*

забатòша се с неясно значение, само в израза: *Сека мома, като са забатоши веднаш, мачно ще са ожени* (Ботевградско). — Вж. *батùсвам.*

забàчвам 'закачам, закрепвам' (Брусен, Тетевенско). — Вероятно кръстоска от *забỳчвам* и *забàждам.*

забвèние арх. 'забрава; забравяне'; стб. **забъвенние** (Супр.). — Срв. стб. **забытн** 'забравям' (Зогр., Мар., Син. тр., Клоц., Супр.), **забытние, забыть** 'забрава' (Патр. Евтимий, Супр., Литургия на св. Василий Велики), **забывати** (Син. пс., Клоц., Сав.), вж. *бùвам.*

забдèям се 'унеса се, забравя се' (Ботевград). — Произв. от *бдя* (вж.).

забèвам 'преча, забавям' (Гърмен, Гоцеделчевско). — Кръстоска от *забàвям* (вж.) и *задèвам* 'преча, бъркам', вж. *дявам.*

забèжка 'отклонение от правилна политическа линия; надхвърляне на поставени цели'. — От гл. *забягна*, срв. *пребèжка, прибèжка*, вж. *бягам.*

зàбел¹ 'мазнина, тлъстина' (Банско), **забела** 'мазнина' (Банско; Момчиловци, Смолянско; Чепеларе, Асеновградско; Странджа). — Произв: *забêлен* 'направен с мазнина' (Банско), *забêлувам* 'слагам мазнина в гозба' (Банско), *зàбелка* 'стопена мас от сланина или масло' (Гоцеделчевско). — Словен. *zâbeł, zabę̂la* 'мазнина за запръжка на ястие', рус. *забéлка* 'сметана или мляко за подправка на супа или към чай', пол. *zabiał* 'чист сироп за избелване на захар'. — Произв. от гл. *забèля* 'правя бял', срв. *зàбел²*, *зàбела*, вж. *бял.*

зàбел² 'бранище' (Кичевско), 'дребна гора' (Ковач, Охридско); стб. **забѣлъ** (обикновено в мн. ч., Виргинска грамота, преди 1277), МИ: *Голем Забел* при

село Ковач, Охридско, *Забèл*, често в западни области. — Стсръб. забѣль 'оградена гора'. — Произв. от гл. *забèля* 'направям бял', поради това че на граничните дървета се забелва кората, вж. *бял*. — Заето в алб. *zabèl* 'гранична гора' (Meyer 479; Селищев, Слав. нас. 159).

зàбела диал. 'времето, когато почва да се разсъмва', **забèле** 'раничка по устна' (Банат). — От *забèля*, произв. от *бял*.

забèлува се 'зазорява се' (Банско), **забèля се** 'разсъмва се' (Говедарци, Самоковско). — Вж. *бял*, срв. *зàбела*.

забелязвам, забелèжа 'поставям белег; вземам си бележка; виждам, схващам'. — Произв.: *забележѝм, забележѝтелен, забележѝтелност, забелèжка*. — Вж. *бèлег*.

забѝвам, забѝя 'почвам да бия; вtъквам нещо с биене; вкарвам'. — Срхр. *зàбити*, словен. *zabíti*, рус. *забивать, забѝть*, чеш. *zabíti* 'убивам', пол. *zabijać, zabić*. — Вж. *бия*.

забѝдвам, забѝда 'заобикалям' (Банат; Бърдарски геран, Белослатинско). — Произв.: *позабѝда* (Банат). — От *обѝда* 'обходя, посетя', вж. *ѝда*, образувано както *забикàлям* от *заобикàлям*.

забиджàруам 'захвърлям; отвявам' (Едоарце, Тетовско). — Неясно.

забикàлям, забикоlя̀ разг. 'обикалям'. — Произв.: *забикàлка, забикòлка* 'заобикаляне', *зàбикол* 'заобикаляне' (Ботевградско). — От *заобикàлям* (вж.), с изпадане на *-о-*, понеже е схванато за представка, срв. *избикàлям* и *забѝда* от *заобѝда*.

забиллъ̀к 'разточителство, загуба' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — Вероятно чрез тур. *zebil* 'раздаване даром вода на пътници', от араб.; срв. *зибѝл*.

забинèчване на спѝци, неясно значение (Габрово). — Неясно.

забисèрва се 'среща се в много голям брой, нагъсто' (Доброславци, Софийско). — Произв. от диал. *бѝсер(че)* 'раст. момина сълза' (вж. *бѝсер*), поради наличие на много зърна по листата на цветето.

забѝт(ин) диал. остар. 'пазач, вардач; управител', **зебѝтин** (Софийско). — Произв.: *забитлѝк, забитлъ̀к*. — Чрез тур. *zabit* 'офицер' от араб. *ḍābiṭ*, срв. от същия произход *заптиè*.

забѝтур таен говор 'бирник' (Скребатно, Гоцеделчевско). — Вероятно от *забѝт(ин)* (вж.).

забѝча диал. 'набуча, забода' (Шумен), вж. *бѝча*[1].

забкъ̀ни, вж. *запкъ̀ни*.

заблаговрèменно остар., книжно 'в сгоден момент, без бавене'. — Рус. *заблаговрéменно*, заето от стб. — Вж. *благ* и *врèме*.

заблатàчвам, заблатàча 'затъвам в кал' (Василица, Ихтиманско). — Кръстоска от *затлàчвам* и *блàто.*

зàблева 'залъгалка; човек, който служи за смях на хората' (Смолянско, Асеновградско). — Вероятно от *заблѝвам*, вж. *блèя.*

заблѝвам се 'разсейвам се, занимавам се със странични празни неща и изоставям сериозната работа' (Странджа). — Вж. *блèя.*

заблỳвам се 'забавлявам се' (Златоград), **заблю̀м се** 'забавям се' (Яковица, Дрангово, Момчилградско). — Вероятно произв. от стб. **блюсти сѧ, блюдѫ сѧ** 'пазя се, внимавам', начално 'гледам, зяпам'.

забовàрям 'забравям' (Зап, ЮЗ), **забовàрлям** (Злокучене, Самоковско). — Чрез метатеза от *заборàвям* (вж.).

забòй[1] диал. 'кол, с който правят дупки за други колове'. — Произв.: *зàбойна* 'клин на рало' (Плевня, Драмско), *забòйник* 'клин, с който се закрепва на коса косило' (Брезнишко), 'дъсчица в рало' (Шишкòвци, Кюстендилско), 'клин в дръжка на палешник' (Кюстендилско). — Производно от *забѝя*, вж. *бѝя.*

забòй[2] ново 'място в мина, дето се копае'. — От рус. *забóй* също, произв. от *забѝть*, вж. *бѝя.*

зàбора 'забравяне', **забòря, забỳря** 'забравям' (Родопите). — Вж. *забрàвям.*

заборàвям, заборàвя 'забравям' (Зап; Югоизточни Родопи, Странджа); стб. **забоуравити** 'забравям' (Влахо-бълг. грам.). — Произв.: *заборàвняк* 'забраванко' (Трънско), *заборàвност* 'забравяне' (1875). — Вж. *забрàвям* и *борàвя.*

заборàк 'отпадъци от храна' (Бериево, Севлиевско). — От **забор* (срв. *забòрина*), отглаг. същ. от *322берà*, с друга отгласна степен и *-ак*, т. е. 'онова, което след хранене трябва да се събере', вж. *берà.*

забòрина диал. 'люспи, сламки и под., които изпадат при сеене на жито', **зоборѝна** (Врачанско), **зубòрина, зъбòрина** диал., **зъборѝна** (СЗ). — От *за* и *бор* (вж. *бор*[3]), друга степен на глагола *берà*, т. е. 'това, което е останало след събирането, избирането на житото, срв. *пàберки*; *зубòрина* е от *зоборѝна* (вж.).

забòчвам, забòча 'забучвам'. — Кръстоска от *забỳчвам* и *забòждам, забодà.*

забрàвям, забрàвя 'губя от паметта си'. — Произв.: *забрàва, забрàвка* диал. 'забравяне', *забравàн, забравàна, забравàнко, забравàнчо; иззабрàвя, иззабрàвям; незабрàвен, -вна, -вно* 'незабравим' (Банат), *незабрàвка, незабравѝм; позабрàвя, позабрàвям.* — От *заборàвя*, срв. *борàвя.* Според Трубачев, ZfSl III 1958, 5 от **buvariti* към *byti*, стб. **быти** 'съм', вж. *бѝвам.*

забрàда диал. 'забрадка'. — Произв.: *забрадàлка* 'забрадка' (Тиквешко), *забрàдник* 'забрадка', *забрадỳлька* 'бяла забрадка за качулка на булка' (Говедарци, Самоковско). — Произв. от *брадà.* — Заето в рум. *zăbrănic* (Mihăilă 64).

забра̀ло[1] диал. 'решетка пред воденичен улей'. Според Р. Бернар (писмено съобщение) думата е от един произход със *забра̀ло*[2], която обаче не е запазена в народните говори. — Заето в рум. *zăbréle* мн. ч. 'решетка' (Rosetti, Influenţa 43).

забра̀ло[2] рядко, остар. 'предница на шлем'; стб. **забрало** 'крепостни зъбери (Симеонов сб. от 1073, Златоструй от 12 век). — От рус. *забра́ло* също, заето от старобълг., срв. рус. *заборо́ло* 'крепостна стена', произв. от *боро́ться* 'боря се'.

забра̀мчвам 'нарамвам' (Драготинци, Суходол, Софийско; Габаре, Белослатинско). — Произв. от *за* и *обра̀мча*, вж. *ра̀мо*.

за̀брег в израз *ударили къде забрег* 'избягали' (Валовица). — Произв. от *за* 'отвъд' и *бряг* (вж.).

забрѐжуем се, забрѐжим се 'натрупвам се много' (Трън). — Производно от *бряг* 'височина, стръмнина' (вж.).

забрѐндувам 'заработвам усилено; карам някого да работи' (Банско). —Неясно.

забру̀ндям се 'зачервявам се от умора, от срам' (Кесарево, Горнооряховско), **забрундя̀вам се** 'разхубавявам се, пълнея' (Еленско). — Произв.: *забрунден*' големи червени бузи' (Чирпанско). — Срв. срхр. *бру̂нда* 'бронз'.

забру̀сен 'изоставен, та станал нечист' (Копривщица). — Произв. от *бру̀ся* 'бруля' (вж.).

забру̀тен диал. 'засукан, левент', **забру̀тен цар** (Вазов), **забрутя̀л боля̀рин Кра̀кра** (Вазов). — Може би от *брут* 'гвоздей' (вж.).

забрѐмчвам 'закачвам на халка' (Драготинци, Кюстендилско; Суходол, Софийско). — Произв. от *бръ̀нка* (вж.).

забука̀рвам се 'запилявам се' (Говедарци, Самоковско). — Може би произв. от *бука̀р* 'букова гора' или сродно със срхр. *бу̏карити се* 'разгонвам се (за животни)'.

забу̀лест, вж. *забуля̀т*.

забуло̀свам 'задушавам (за растение)' (Копривец, Беленско). — Производно от *бу̀ло* (вж.).

забуля̀т 'който има пера на темето и над очите си' (Врачанско, СЗ България). — От *забухля̀т*, вж. *бу̀хал*.

забу̀н 'къса вълнена дреха с ръкави, която се закопчава отпред' (Смолянско; Чепеларе, Проглед, Асеновградско; Петково, Ардинско), 'мъжка жилетка' (Беден, Девинско; Забърдо, Асеновградско), 'дълга женска дреха' (Чешнегирово, Пловдивско), остар. 'дълга дреха с ръкави'. — Чрез тур. *zıbın* 'къса ризка с дълги ръкави' от араб. *zabūn*, срв. *забън, зъбън, зъбу̀н*. — Заето в рум. *zăbún* 'горна зимна дреха, забун; селска горна дреха без яка от дебел небоядисан шаяк; подрасник' (DLRM 1958); в унг. *zubony* (Цонев, История II 170).

забундо̀свам се 'забраждам се така, че лицето и устата ми са завити, а остават открити само очите' (Странджа). — Вероятно произв. от *бу̀нда*[1] 'страна на лице, буза' (вж.).

забу̀няк вместо *жабу̀няк*, вж. *жа̀ба*. Преходът *ж* > *з* остава неясен.

забу̀свам 'засенчвам, задушавам (за растение)' (Брусен, Тетевенско). — Производно от *бус* (вж.), срв. срхр. (*у*)*бу̀сати се* 'обраствам с храсти'.

забу̀хля 'забуля' (Медвен, Котленско). — Вероятно кръстоска от *було* + *бухвам* 'издувам се', срв. *бухла̀т*.

забу̀цам, забу̀цвам (Велес). — Вж. *бу̀цам*[1] и *бу̀ча*[1].

забъквам се 'задавям се' (Мраморен, Врачанско). — Производно от *бъкам* (вж.), срв. *заба̀квам се*.

забъка̀твам се, забъка̀тя се, забъка̀тувам се диал. 'заплесвам се'. — С редукция *а* > *ъ* от *забака̀твам*, развито от *за-* и **бакатвам*, а то преразложено от **об-акат-вам*, произв. от *ок-ат* 'който е с очи', от *око̀* (вж.) с по-висока степен на коренната гласна. За основата и формата ѝ срв. пол. *baczyć* 'гледам', *zobaczyć* 'гледам, виждам', *zabaczyć* 'забравям', от праслав. **ab-āčiti*; за *-ат* рус. *брух-а́тый* 'кормест' и *брюха́теть, брюха́тить* 'ставам кормест'; за значението срв. *воча̀вам* 'срещам някого лично' (вж.); от друга страна може да се предположи, че е производно от тур. *bak-ıt-mak* 'карам да гледа', от *bak-mak* 'гледам'. — Срв. и *избъка̀твам*.

забън 'дреха забун' (Кюстендилско краище; Пирот). — Чрез тур. *zıbın* от араб., срв. *забу̀н*.

забъша 'не признавам, отричам, скривам' (Брезнишко; Габаре, Белослатинско; Ставерци, Оряховско; Суходол, Софийско; Кюстендилско краище). — Вж. *бъх, бъша*.

за̀ва 'желязна скоба, кука' (Странджа). — Чрез гр. *ζάβα, ζάβια* от тур. *cebe* 'броня, ризница; оръжие, въоръжение', перс. *ğebe* 'бойна ризница от метални плочки', араб. *ğubbä*, вж. G. Meyer, Alb. et. Wb. 481; заето също в арум. *zavă* 'телено копче', алб. *zavë* 'тока на пояс за оръжие'.

завайт(ин) 'глупав човек' (Банско). — Произв.: *завайтка* 'глупава (разсеяна) жена' (Банско). — От тур. диал. *zavga* 'глупак', срв. и гр. *ζαβός* 'крив; своеобразен, опак; тъпоумен'.

зава̀л остар. 'прошка' (Ситово, Дедо̀во, Пловдивско). — Неясно. Срв. *за̀вал*.

за̀вал 'неправда, унижение, гибел' (Ситово, Пловдивско; Лерин, Струга, Прилеп); междуметие 'ох, нещастие!', *зава̀л* 'загуба' (Кюстендилско). — Тур. *zeval* от араб. *zäwāl*, вероятно кръстосано и със *завалия*.

завалѝя, за̀вал, за̀валия разг. 'злочест, клет', диал. **завалѝин** (СИ). — Произв.: *за̀вален, завалѝйка*. — От тур. *zavallı* 'окаян, жалък'.

завàла 'обичай на Ивановден да се обличат със смешни дрехи и да правят смехории'. — Произв. от гл. *завалѝ, завàлям* 'повалям, събарям'; за строежа срв. *провàла* от *провалѝ, намѐра* от *намѐря* и др.

завалдà прил. неизм. 'изпаднал в тежко положение' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско). — Тур. *zavalda* 'в унижение'.

зàвалла (Габрово, Горна Оряховица, Търново), вж. *зàвал, завалѝя.*

зàвана 'съд за вода; сандък за вещи' (Трънско). — Чрез тур. *zıvana* 'тръба с открити краища'.

заванà 'трионче' (Сливен), 'малък сърп за рязане трева и др.' (Лесково, Асеновградско), 'заядлив човек' (Сливен), **завънà** остар. 'назъбено ножче за подрязване на лози' (Калофер). — Чрез тур. *zıvana* 'болт, шарнир, панта, кол; туба, която се помества в тръба; мундщук' от перс.

завàница 'така се нарича някъде денят, в който се е венчал някой'. — Може би производно от *зовà*, т. е. 'ден, в който се призовават, канят гости', срв. *калѐсвам* 'каня за сватба', *калѐска.*

зàвар 'медни люспи за заварка на железни парчета; място, където са заварени две железни части в едно, заварка'. — Отглаголно съществително от *заварѝ*, вж. *варѝ.*

завàрвам[1], **заварѝвам, заварѝ** техн. 'спојавам метални части'. — Произв.: *завàрка* 'място, където са заварени две метални части'. — Рус. *завáривать.* — Вж. *варѝ.*

завàрвам[2], **завàря** 'намирам някого някъде; намирам деца от първия брак (за оженен втори път)'. — Произв. *завàреник.* — Вж. *вàря се.*

заварлѝв в нар. песен: *дотече ми река, река заварлива от Будима града дор до Овче поле.* — Може би от *завàря, завàрвам* 'настигам', т. е. 'бърз', вж. *вàрам*[1].

завàр(е)ник, завàрница диал. 'заварено дете'. — Произв. от *завàря*, вж. *вàрам*[1].

зàварна 'дърво, с което се залоства врата' (Болетин, Реканско). — От *зàворна* с асимилация $a - o - a > a - a - a$, вж. *вра*, срв. *зàворня.*

завàса се 'има го в изобилие' (Трудовец, Ботевградско), вж. *завàсам.*

завàсам, завàсвам, завàсувам диал. 'наваксвам'. — Вж. *навàксвам.*

завàснуем се, завàснем се 'заричам се' (Трънско). — Може би от **завàстна се*, произв. от **васам се*, засто от гр. *βαστῶ* 'държа, крепя', срв. *βαστᾶ τό λόγο του* 'държи на думата си'.

заваю̀твам се 'залисвам се, унасям се' (Устово, Райково, Смолянско). — Вж. *заю̀вам.*

завгала в израза *И завгала Момчил юнак | И завгала силна сватба* (Сярско). — От гр. диал. *βγάλλω* 'изваждам'.

заведѐние, вж. *ведà*.

заведòйка диал. 'отвлечена мома'. — От *заведà* (вж. *ведà*), с *-ойка* по *девòйка*.

завѐйгор 'зяпльо' (Банско). — Сложна дума, произв. от *завѐя* (вж. *вѐя*) и *горà* (вж.); за строежа срв. *развигòр* от *развий-гор*.

завекѐ, вж. *завикѐ*.

завѐнувам, зàвенам 'задрямвам, клюмвам (да поспя)' (Прилеп). — От *заве(х)на*, вж. *вѐхна*.

завѐра и по-рядко **завя̀ра** истор. 'гръцкото освободително въстание от 1821 г.', 'заговор', срв. *Вѐлчова завя̀ра* в Търново. — Произв.: *завѐраджия* 'заговорник', *завѐраджийка, завѐраджийски*. — От тур. *sefer* '(военен) поход' от араб., сближено по народна етимология със *за-вя̀ра/вѐра* поради това, че се свързва с *борба за вяра*, вж. Младенов, БТР 701. — Заето в рум. *zavêră* (Rosetti, Influenţa 42), срв. *zavergiu* 'завераджия', *a se zavergisi, mă zavergisésc* 'разбунтувам се, въставам'.

завѐрвам, завѐрам 'забирам, повличам със себе си' (Леринско), 'закарвам (добитък на паша); изкарвам, изваждам; подгонвам, погвам' (Костурско). — Срхр. *вѐрати* 'крия, завличам', словен. *zavę̂rati = zavîrati* 'спирам, задържам, спъвам', рус. *заверéть* 'спирам, затварям', чеш. *zavřeti* остар. *zavříti*, горлуж. *zawrjěć, zawru*, пол. *zawrzeć* също. — Произв. от *вра* 'пъхам' (вж.).

зàвес 'було' (Чепеларе). — Срхр. *зâвјес* 'завеса', рус. остар. *зáвес* 'завеса', чеш. *závěs* също, пол. остар. *zawias, zawies* 'панта на врата'. — Произв. от гл. *завѐся*, вж. *вѐся*.

завѐса 'плат, окачен да прикрива нещо'. — Срхр. *зâвеса, зâвјеса*, словен. *zavę̂sa*, рус. *завéса*, чеш. *závěsa*, пол. *zawiasa* 'панта на врата'. — Вж. *зàвес, вѐся*. — Заето в рум. *zăveáză* 'завеса; навес; килим' (DLRM 1958).

завѐска 'забрадка, було' (?) (Гаганица, Берковско), 'сукман за по-възрастна жена' (Банат), **завѐскя** 'къса незашита отпред пола, изпод която се виждат шитите краища на ризата' (Ошане, Белоградчишко). — Чеш. *závěska* 'предмет, на който се окачва нещо; закачено нещо'. — Производно от *завѐся*, вж. *вѐся*, срв. *зàвес, завѐса*.

завѐт 'духовно завещание'; стб. **завѣтъ** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), **завѣтьнъ** 'заветен' (Слепч. ап., Охр. ап., Макед. или Струмишки ап.), **завѣштати** (Зогр., Мар., Син. пс.), **завѣштавати** (Зогр., Мар., Син. пс.). — Произв.: *завѐтен, завещàя, завещàтел, завещàтелка, завещàтелен, завещàвам, завещàние; старозавѐтен, новозавѐтен*. — Срхр. *зâветовати, зâвјетовати* 'завещавам', словен. *zavę̂t* 'защитна реч', рус. *завéт*, чеш. *závět*. — Произв. от *вѐтам* (вж.).

за̀вет 'място, запазено от вятър', 'безопасно място' (Банат). — Произв.: *за̀ветен*. — Словен. *zavẹ̑tek, zavẹ̑tje* 'за̀вет'. — От *за-* и корен в глагола *вѐя* (вж.).

за̀вешка 'вид задна престилка' (Черковна, Провадийско; Марковча, Шуменско). — Производно от гл. *завѐся*, вж. *вѐся*, срв. *завѐска*.

завива̀к 'вълнена черга за завиване' (Момчиловци, Смолянско), 'навуща' (Веригово, Карловско), **завива̀ч** 'вид зимен калцун' (Кюстендилско краище), **зави̇̀вка**. — Произв. от *зави̇̀вам*, вж. *ви̇̀я*[1], срв. *наву̇̀ща, пово̇̀й* от същия произход.

зави̇̀ждам, зави̇̀дя 'изпитвам завист'; стб. **ꙁавидѣти** (Син. пс., Супр., Слепченски ап.), **ꙁавида** (Син. тр., Слепченски ап.). — Произв.: *зави̇̀дличав* 'завистлив' (Валовишко), *за̀видличав* (Търново), *завидни̇̀к* 'завистник' (Софийско); *зави̇̀дник, зави̇̀дница* (Ихтиманско), *завидчи̇̀в* 'завистлив' (Ихтиманско). — Срхр. *за́видети*, словен. *zavídẹti*, рус. *зави́довать* (от същ. *завида* 'завист; завистник', вж. Н. М. Шанский, Этим. иссл. II-1962, 130 сл.), чеш. *záviděti*, пол. *zawidować*, диал. *zawidzieć, zawidzić*, горлуж. *zawidźeć*. — Произв. от *ви̇̀ждам* (вж.; за образуването срв. лат. *invideo*.

завикѐ 'място на съд или паница, където не се разширява, а върви отвесно' (Врачанско), **завекѐ** 'горен околен перваз на съд' (Ботевградско). — От **завитьѐ* с *-тье* > *-кье, -ке* в говора; втората форма с асимилация *и — е / е — е*, вж. *ви̇̀я*[1].

завику̇̀лка 'гайтанена украса по горна част на късаче' (Каменица, Кюстендилско). — От **завиткулка*, вж. *ви̇̀ткам, ви̇̀я*[1].

за̀вис 'родитба' (Кесарево, Горнооряховско). — Произв. от *ви̇̀ся*; за образуването срв. *за̀вруз* 'завързал плод' от *зава̀ржа* (за растение).

за̀вист 'неприязнено чувство при чуждо благополучие'; стб. **ꙁависть** (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Супр.), **ꙁавида** 'завист' (Слепченски ап., Син. тр.), **ꙁавидѣти** 'завиждам' (Супр., Охр. ап., Син. пс., Болонски пс., Погодинов пс., Макед. или Струмишки ап., Слепч. ап., Григоровичев паримейник XII—XIII в.). — Произв.: *завистли̇̀в, завистли̇̀вост, зави̇̀стник, зави̇̀стница, завистчи̇̀я* диал., *завистчи̇̀йка* диал., *завихчи̇̀я, завихчи̇̀йка* (Ихтиманско), *завишти̇̀я* (Брезнишко) (с асимилация от *завистчи̇̀я*). — Срхр. *за́вист*, словен. *zavȋst*, рус. *за́висть*, чеш. *závist*, пол. *zawiść*, горлуж. *zawisć*, доллуж. *zawiść*. — Производни от **zā-vid-* (вж. *ви̇̀дя, ви̇̀ждам*) и наставка *-tь*, с преход *-dt-* > *-st-*, срв. *про̀паст*. — Заето в рум. *zavístie* остар. 'завист, интрига', *zavístnic* остар. 'завистлив; интригант', а *zavistuí, zavistiós*.

зави̇̀стина 'наистина' (Прилеп). — От *ви̇̀стина* в говора, вж. *и̇̀стина*.

зави̇̀та диал. '(за свиня) заплодена'. — Прич. от *ви̇̀я*[1].

зави̇̀ткувам, зави̇̀ткам 'завивам' (Крушово; Прилеп; Църско, Битолско), вж. *ви̇̀ткам*.

зави̇̀тлува̀м 'задимявам' (Банско). — Произв. от *витло̀* (вж.).

завитля̀вам, за̀витла 'затварям съд с витло' (Тетевен). — Произв. от *витло̀* (вж.).

завлъндѝсвам 'засилвам' (Нова Надежда, Хасковско). — Неясно. Може би от *даврандѝсвам се* 'съвземам се' с декомпозиция от **задаврандѝсвам* с изчезване на неударено *-да-* и дисимилация *вр* > *вл*, или кръстоска от *доврандѝсвам* и *засѝлвам*.

завнѝк диал. 'зимник'. — От *зевнѝк* (вж.), с неясно *а*.

завогям 'изгубвам си гласа от плач, падам в несвест' (Велес). — От *(за)-ходя-м*, с диалектен преход на интервокално *-х-* > *-в-* (срв. в говора *ру̀во* < *ру̀хо*) и *д'* > *г'*, вж. *хо̀дя*.

за̀вод[1] 'добитък, който човек въди сам' (Василица, Ихтиманско). — Вж. *въ̀дя*.

за̀вод[2] 'обичай' (Банско). — Срхр. *за́вод* 'институт', словен. *zȃvod* 'подмладена гора; област; воденична вада; институт', рус. *заво́д* 'голяма фабрика; обичай, практика', чеш. *závod* 'обичай, практика; фабрика, завод; (спортно) състезание', пол. *zawody* мн. ч. 'състезание, съревнование'. — Произв. от гл. *во̀дя, веда̀* (вж.), срв. R. B e r n a r d, Изсл. Романски 356.

зав̀од 'голяма фабрика'. — Произв.: *заво̀дски*. — От рус. *заво́д, заво́дский*, от гл. *вестѝ*, вж. *во̀дя*.

Заво̀дна, рекичка в Тетевенско, приток на Бели Вит. — Прил. от **завод-* в стсръб. МИ Заводь, словен. *zȃvod* 'долина', МИ *Zavodna, Zavodnje, Zavodice*, рус. *за́водь* 'наводнено място; речен разлив', речни имена *Заводная, Завод, Заводка*, пол. диал. *zawodnie* 'част от село, която се намира на отвъдния бряг на реката', МИ *Zawodna, Zawodne*, доллуж. МИ *Zawod, Zavod*. — Произв. от *вода̀* (вж.), вж. Й. З а и м о в, СлавФил 3, 1963, 302 сл.

заводня̀ване 'разреждане на мляко с вода' (Попина, Силистренско). — Производно от *вода̀* (вж.).

заво̀й 'завивка на път, река и др.'. — Произв.: *за̀войен* 'който е с много завои' (Тетевен), *заво̀йна* 'завой' (Тетевен). — Произв. от *вѝя*[1] с отглас на коренната гласна. — Заето в рум. *zăvói(u)* 'горичка край речен завой' (M i h ă i l ă 100).

за̀вой 'залез' (Косинец, Костурско). — Вж. *вѝя*[1].

завор 'къса греда, подклеп, с който врата е захваната за стената', само у Петко Славейков: *вратата на маазата се вдаде и изскриптя на заворите си* (Царигр. потайности I 1877, 14); стб. заворъ 'клин, лост за затваряне на врата' (Супр., хроника на Й. Малала). — Произв.: *заворка* (Н. Геров, Извод от физика I 1849, 113), *заво̀рец* 'железен клин, с който се прикачва ярем за процеп на кола' (Белово, Пазарджишко; Смолско, Пирдопско; Ново село, Троянско), 'клин на жегла' (Банско), 'клин на лисици на кола' (Белово, Пазарджишко), *за̀ворна* 'заключалка на врата, мандало' (Дренок, Дебърско), *за̀ворно* 'напречна греда за пристягане на къщна врата' (Дебърско), *за̀ворня* 'железен клин, с който лисици на

кола се прикрепват към разтоката' (Ботевградско), *заворѐк* 'заворец' (Белово, Пазарджишко; Василица, Ихтиманско), *зàворънь* 'заворец' (Трънско). — Срхр. *зȁворањ* 'мандало, резе на врата; клин на процеп на рало', — Произв. от *вра* 'тикам, вкарвам' (вж.), срв. *зàорна, задрок*. — Заето в рум. *zăvór*, в унг. *závár* 'катанец, завор', *zár* 'куфар; катинар' (K n i e z s a I/1 568) и алб. *zavor*.

зàворчица 'дървен гвоздей' (Беброво, Еленско). — Произв. от *зàворък, зàворка* или *зàворец* и *-ица*, вж. *завор*.

зàврага диал. 'напразно, без полза'. — От *за* и *враг* диал. 'дявол', срв. *пòврага*, вж. *враг*[1].

зàврак 'долап, който служи за врата между две стаи; едната половина на прозорец' (Пирот). — Рус. диал. *ворок*. — От прасл. **za-var-kъ*, образувано с представка *за-* (вж.) и *о*-степен на глагола *вра* (вж.), за наставката срв. *знак*.

завракчѝя 'лукав, дяволит човек' (Трън). — Заето от рум. *zavragiu* 'скитник циганин; свадлив човек', което според DLRM е производно от *zavergiu* 'участник в гръцкото въстание от 1821 г., завераджия', вж. *завèра*. Според R. B e r n a r d (писмено съобщение) от рум. *zavrac*, арум. *zăvrake* 'хула, ругатня'.

зàвраня 'железен клин, с който се прикачва ярем за процеп на кола' (Трън). — Произв. от *заврà*, вж. *вра* 'пъхам'.

зàврат в изрази *òбрат-зàврат* 'постоянно, където и да се завъртиш' (Щип), *зàврат-òврат* (Ботевградско), *òдврат-зàврат* (Тлачене, Белослатинско), *зàврат-пòврат* (Смолянско), *пòврат-зàврат* (Банско). — Произв. от *завратя*, вж. *врàщам*, срв. срхр. *зáврат* 'завръщане'.

зàвратен 'закрит' (Трънско). — Произв. от *врàтя, врàщам* (вж.).

заврàтим 'завръщам' (Зап), вж. *врàщам*.

зàвратнѝца 'плесница по врат' (Банско). — Вж. *врат*; за строежа срв. *заỳшница* 'плесник по ухото'.

завратньòсвам, завратньòсам диал. 'удрям някому плесница по врата'. — От *за* и *врат*, със заета от гръцки наставка *-с-*.

завратòк 'долна неброднрана част на яка на риза' (Говедарци, Самоковско). — Произв. от *врат* (вж.).

Заврàчица, долина в Рила над Радуил, Самоковско. — Доразвито с наст. *-ица* от МИ **Заврат-ка, *Заврàтец, *Завра(т)ца*, произв. от *вратà* като географски термин '(планинска) теснина'.

заврàщам, заврàтя 'засуквам, запретвам' (Зап), срв. напр. *завратени ръкави*. — Срхр. *заврáтити* 'запретна'. — Произв. от *врàщам* (вж.).

заврèдвам, заврèда 'заслужавам' (Бърдарски геран, Белослатинско; Банат). — Произв. от основа *вред-* във *врèден*[2] 'способен, гòден' (вж.).

заврѐнджия диал. 'който капризничи'. — Кръстоска от *заврѐнкам* и *заврѐкам*, с *-джия*, заето от тур.

за̀врък диал. 'обвързване, задължение', 'завързал плод' (Тетевен; Озърновци, Брезнишко; Страхилово, Свищовско; Русаля, Търновско; Трънчовица, Никополско). — Произв.: *завърза̀к* 'дете, което мъчно расте' (Сливен, Шумен; Търновско; Веригово, Карловско), *за̀връзок* 'завързал плод' (Зап), *за̀връзък* 'завързал плод' (Равна, Провадийско), *завръзля̀к* 'дребен, но як човек' (Ихтиман). — Произв. от *завръзвам*, вж. *връзвам*.

завръкчѝя 'шегобиец' (Трън). — Вж. *завракчѝя*.

за̀врън 'клин в кола, с който жабката е заловена за процепа', **за̀врънь** 'оглавник' (Ново село, Видинско), 'клин за заглавяне на жабка за процеп на кола' (СЗ). — Вж. *вра*.

завръңга̀чка 'драскулка под подпис; дреболия, стара вещ', **завръңга̀чки** 'дребни приспособления за свързване частите на колата', 'уред за затваряне на врата, завит като кука'. — Вж. *завръңку̀лка*, с *-гачка*, кръстосано от *-гулка* и *-ачка*, срв. *закачка*.

завръңку̀лка 'драскулка под подпис; частица от механизъм' (Странджа). — Кръстоска от *завъркулка*, *завърту̀лка* и *дрънку̀лка*.

за̀връня 'железен клин за прикрепване на ярем за процеп на кола' (Брезник). — Вж. *за̀врън*.

завръсквам (завръскуем) 'заеквам' (Брезник). — Може би произв. от *за̀врък*, срв. израза *вързан в езика*, т. е. 'който говори запънато'.

завръхчѝя 'който не връща дълговете си' (Троян). — Произв.: *завръхчилъ̀к* 'неплащане на дългове' (Троян). — Вж. *завракчѝя*.

за̀все 'завинаги' (Момчиловци, Соколовци, Смолянско; Маданско; Златоград; Ореховец, Загражден, Ардинско). — Рус. *за̀все*. — От *за* и *все* (вж.).

завто̀рвам, завто̀ря 'повтарям' (Врачанско). — Произв.: *за̀втур* в израза *за̀втур-по̀втур* 'постоянно' (Гоце Делчев). — Вж. *втори*.

завуждѝм 'забягвам' (Станьовци, Брезнишко). — Звукоподраж.

за̀вурчица, вж. *за̀ворчица*.

заву̀щувам 'замъквам, завличам' (Радуил, Самоковско), **заву̀щуем** 'замъквам' (Станьовци, Брезнишко; Трън). — Произв. от *ухо*, начално значение 'хващам за ухото, обикн. добиче', с *-в-* между гласни.

за̀вчера, вж. *вчѐра*.

завъна̀ остар. 'назъбено ножче за подрязване на лози' (Калофер). — Вж. *завана̀*.

завъ̀рвя се прен. 'занижа се' (Яхътепе, Провадийско), вж. *въ̀рвя*.

завъргу̀лки диал. 'украшения; езикови усуквания, многословие'. — От *завъртѝлка*, с *-г-*, вероятно по *въ̀рга, въргàлям*, срв. *завъркѝлка*, вж. R. Bernard, Балк. език. III/2, 1961, 84.

за̀върз, вж. *за̀връз.*

завърза̀к, вж. *връ̀звам, за̀връз.*

завърза̀нка 'ширитче за връзване на елек отпред' (Градище, Севлиевско). — Вж. *връ̀звам.*

завъркѝлка 'завъртяна линия в писмо'. — Кръстоска от *завъртѝлка* и *драскѝлка*; срв. *завъргѝлки.*

за̀върна 'напречно дърво, с което затварят вратата отвътре' (Мияци, Дебърско), **за̀върнь** (Трънско). — Произв.: *завъ̀рница* (Гевгели). — Произв. от гл. *вра* 'завирам, впъхвам' (вж.).

завъ̀рне 'завали (дъжд, сняг)' (ЮЗ). — Вж. *въ̀рне.*

за̀вýртей 'завой на река' (Бобошево, Станкедимитровско). — Вж. *въртя̀*, срв. *хвъ̀рлей* от *хвъ̀рлям.*

завъртлѝя 'който е със завити краища' (Черни Вит, Тетевенско). — От *завъртя̀* 'завивам, навивам' и *-лия* от тур. *-li.*

завъртѝлка 'извита черта, драскулка'. — Вж. *въртя̀.*

завърша̀вам, завъ̀рша 'издигам нещо с връх' (Търново; Софийско, Трънско), вж. *връх.*

завъ̀ршък, завъ̀ршек 'край', диал. 'сено или папрат, сложени най-отгоре на копѐн', 'царевица, която има зърна до върха' (Острец, Троянско), **завършо̀к** 'свършване, край' (Врачанско). — Произв. от *завъ̀рша*, вж. *връх.*

завъ̀цнуем 'поисквам да кажа нещо, но не го казвам' (Брезник). — Вероятно звукоподр.

завя̀ска диал. 'голяма престилка, фута'. — Произв. от *вѐся* (вж.).

завя̀сувам 'западам, отслабвам' (Банско). — Вероятно от *навя̀свам* (вж. *на̀ви*), където *на-* е схванато като представка.

зага̀ден 'нечист; който е в безредие' (Банско). — Вж. *гад.*

зага̀дка, вж. *гада̀я.*

зага̀жам 'улучвам' (Банско). — От *зага̀ждам* (вж. *га̀ждам*), с *ж* от *жд* в говора.

загаждам 'улучвам' (Самоковско, Разлог). — Вж. *гаждам.*

загажня 'вид дълга рибарска мрежа' (Видин). — Заето от срхр. *загажња*, род. пад. от *загажањ*, произв. от *загазити* 'загазвам', вж. *газя.*

загаквам, загакна 'загатвам' (Тетевен). — От *загатвам* < *загатювам*, вж. *гатам.*

загалаче 'подлога на цървул' (Брезнишко). — Чрез метатеза от **залагаче*, произв. от *залагам*, вж. *лагам, ложа.*

загалвиквам 'отвличам вниманието на някого с несериозни неща'. — От *заглавиквам* (вж.), с метатеза, срв. диал. *галва* < *глава*, *варта* < *врата*, и др.

загалниквам 'занимавам със странични неща' (Свищовско). — С метатеза от *загланиквам*, а то с далечна дисимилация *в — в* > *н — в* от *заглавиквам*, произв. от *глава* (вж.).

загалям[1], **загаля** 'залюбвам' (Родопите, Беломорието). — Вж. *галя.*

загалям[2], **заголя** 'заголвам (части на тялото)'. — Вж. *гол.*

заганам таен зидарски говор 'закарвам, завеждам', **заганвам се** 'отивам' (Смолско, Пирдопско). — Вж. *гоня.*

загар 'леко загаряне' (Видин). — Вж. *горя.*

загар, загър, загар, зогар диал. '(голямо) ловно куче'. — Произ.: *загаре* 'малък загар' (Софийско), *загарица* 'ловна кучка, зайчар' (Трънско), *загаре* 'дребен човек или животно' (Банско). — От тур. *zağar* 'ловно куче'; заето и в срхр. *загар*, гр. *ζαγάρι.*

загара 'ивици от черна агнешка кожа по пазвите, ръкавите, джебовете и полите на дрехите на булки и млади жени' (Зап), диал. 'вид везани шарки по дреха'. — Произв.: *загаросам, загаросвам.* — Според Škaljić 644, от тур. *zağara* 'вид гуня, кожена яка' по името на гр. (Стара) *Загора* в България, заето и в срхр. *загарија* 'плат за правене на гуня' и рум. *zagară* 'животинска кожа по някои дрехи'. Şaineanu, Influenţa orientale... 380 сл., обяснява погрешно по *Загора* в Македония.

загария, загарка диал. 'вид жито'. — Произв.: *загариен* (Ив. Богоров, 1875). — Чрез тур. *zaghar* 'храна' от перс., вж. Дювернуа 661; Ст. Младенов, БТР 702; по народна етимология от *Загора* в Тракия, срв. и бележката на Г. Икономов: „Ески-Захара, в равно местоположение, изобилува с добра пшеница, която се назива *заггария*“ (Кратко землеописание, 1856, 31).

загарци 'теглилка, везни' (Хасково). — От гр. *ζυγαριά* 'теглилка', *ζυγιάζω* 'тежа', с асимилация *о — а* > *а — а* или под влияние на предлога *за*; заето и в арум. *zîyă* 'теглилка, кантар' (по Р. Бернар, устно съобщение).

загащвам, загащя 'обграждам, заобикалям', вж. *Гашна.*

за̀гвам се, за̀гна се диал. 'затичвам се'. — От стб. гънѫти, срв. *по̀-гна*, вж. *гдня*.

загва̀цвам, загва̀цам 'затъвам, загазвам' (Рила). — Вж. *гва̀кам*.

загѐлпя, загѐлпям, загѐлпвам, загѐлпувам диал. 'въвирам, вкарвам'. — Вж. *гѐлпя*.

загермѐчен 'обхванат от всякъде' (Веригово, Карловско). — Произв. от *гермѐ* 'кошара; рамка (на стан)' (вж. .

загерса̀сал 'отпаднал от болест' (Гоце Делчев). — От *за* и може би гр. *γέρασα*, аорист от *γεράζω* 'застарявам; остарявам, състарявам се' със *-сал* под влияние на глаголи като *гиберясал, псовисал* и др.

за̀геф 'тежест, която се носи на гръб' (Широка лъка, Девинско). — От *за̀д'ев*, произв. от *задя̀вам се* 'турям на гръб', с диал. *д' > г'*; за строежа срв. *про̀дав* 'продаване, продажба' (Плевенско) от *прода̀вам*.

за̀гим обикн. в израз *дай за̀гимо* 'дай сила, накарай да върви, да се движи по-бързо' (Банско). — Неясно.

загѝмнувам се, загѝмна се 'загивам, погубвам се' (Брацигово, Пещерско). — От **загѝбнувам* от стб. гыбнѫ, гыбнѫти 'пропадам, загивам', вж. *гѝбам*, с асимилация *бн > мн*, за която срв. *гра̀мна* от *гра̀бна* в източни говори.

загѝрам 'затоплям' (Виево, Кутела, Тикале, Смолянско). — Вероятно кръстоска от *завѝрам* (вж. *вря*) и *зага̀рям, загорѝ*.

загѝя диал. 'двойка, чифт'. — От гр. диал. *ζυγιά* 'двойка', може би с *-а-* под влияние на *запрягам* или по дисимилация.

загла̀бам се, вж. *загло̀буем се*.

за̀глава 'за зло' (Ботевград). — Вж. *глава*.

загла̀вие 'надпис на книга'; **загла̀вка** 'по-голяма главна буква, обикновено украсена, с която започва отделна глава на книга; начална дума в речник, кличка'. — Произв. от *глава̀* (вж.).

заглавѝквам, заглавѝкам, заглавѝчквам, заглавѝчкам 'отклонявам вниманието с дребни, странични неща, залисвам'. — Произв. от *глава̀*, с наст. *-ѝквам*, *-ѝчквам*.

загла̀вям, загла̀вя 'пъхвам си главата някъде, от където не мога да я извадя; затягам, заклещвам'. — Произв.: *загла̀вка* 'дървен клин за затягане на разклатени части на кола', *загла̀вак* 'клин за заякчаване коса за косилото', *загла̀вок* 'клин, с който се затяга коса към косило' (Житуша, Радомирско). — Срхр. *за̀главак* 'клин, с който се затяга дръжка на брадва'. — Произв. от *глава̀* (вж.).

заглаву̀швам, заглаву̀ша 'удрям по главата' (Веригово, Карловско; Копривщица). — Произв. от *глава̀* (вж.); за основата срв. *гла̀(в)уш* 'човек с голяма глава' (Прилеп).

заглѝбвам, заглѝбам 'затъвам в кал', 'натиквам, вкарвам в кал' (Банско). — Вж. *глиб.*

заглинѝвам, заглинѐя 'загнивам' (Трънчовица, Никополско). — Вж. *глинѐя.*

заглѝбуем се, заглѝбим се 'задълбавам, затъвам' (Брезнишко), **заглѝбувам се, заглѝбим се** 'затъвам в кал' (Радуил, Самоковско), **заглѝбвам, заглѝба** 'забивам, вкарвам в земята' (Белослатинско, Ботевградско, Врачанско). — Вж. *глоб.*

заглогѝсвам се 'заприказвам се и се забавям' (Кесарево, Горнооряховско). — Произв. от **глогосвам*, срв. срхр. *глогòјати, глòгојêм* 'клокоча, клокотя', *глог* 'дървен предмет, с който се хлопа', *глогој, глоголь, глогот* 'клопот, клокочене', словен. *glogotáti, glogotâm, glogọ̑čem* 'шумя, бушувам', пол. остар. *glogotać, gulgotać*, звукоподраж.

заглогѝчавам 'искам нещо постоянно като досаждам' (Кесарево, Горнооряховско). — Произв. от **глогоча*, произв. от **глог* и *-оча*, срв. *клок-оча*, от един произход с *заглогòсвам.*

заглòсам се 'заприказвам се' (Кесарево, Горнооряховско). — От *заглогòсвам се* (вж.), с изпадане (хаплология) на *-го-*.

заглòска 'дървен клин за затягане разхлабени части; клин за цепене на дърва' (Врачанско). — Вероятно от **заглобка*, но с неясно *-с-*.

заглу̀йем 'оглушея' (Трънско). — Вж. *глух.*

заглъ̀звам, заглъ̀зна 'затъвам в кал' (Ботевград; Ружинци, Белоградчишко; Тетевен), **загльòзвам** (Копривщица). — Вж. *глъ̀зна.*

загля̀бвам, загля̀бнувам, загля̀бна, загля̀бам диал. 'затъвам в кал'. — Струс. ꙋглѣбохъ 16 в. (Срезневский). — С друга степен на корена на *глеб/глиб* (вж.), вж. R. B e r n a r d, Балк. език. III/2, 1961, 87.

загнѐтвам, за̀гнета 'слагам, турям' (Василица, Ихтиманско). — Произв. от *гнета̀* 'тъпча, вкарвам' (вж.).

за̀гнище 'стърчишка на кола' (Мазарачѐво, Полето, Кюстендилско). — От *за̀дьнище* (вж. *зад, за̀ден*), с преход *дн' > гн'* в говора, срв. диал. *гнес* от *днес* в западни говори.

за̀говезни, заговѐлки, заговѐнки, вж. *говѐя.*

загòлнувам, за̀голнам в израза *да за̀голнам ду̀ша* 'да нахраня душата си' (Прилеп). — От *за* и произв. от *гол* 'необлечен' (вж.); за службата на *за* срв. *запра̀звам* 'запълням, напълням'.

загомѝлям '(за дете, което се учи да говори) изговарям неясни срички и думи (Софийско), **загумѝлям** 'хленча, готвя се да заплача' (Доброславци, Софийско). — От *за-* и **гомилям*, което може да бъде от **гломилям* с дисимилаторно изчезване на *-л-*, производно от **гломило*, а то от **глумѝло* (вж. *глу̀ма*) или от

гломило* (вж.** *глòмот* 'глъч, шум, блъсканица'); малко е вероятно от *гомѝла* с метатеза от *могѝла* (вж.) и начално значение 'струпвам срички'; за строежа срв. срхр. *гомѝлати* 'струпвам, събирам'.

загòн 'леха в нива; мярка за земя' (СЗ), 'кошара за овце' (Зап), 'дял от кошара, дето доят овце' (Брезник), 'засилване, инерция' (Стубел, Михайловградско), **загоне** 'предна рамка на тъкашки стан' (Осеновлак, Свогенско). — Срхр. *зȁгон* 'нападение; крава, която не се дава да я доят', словен. *zagòn* 'затичване', рус. *загóн* 'ивица от нива; обор, кошара', чеш. *záhon* 'леха', пол. *zagon* 'голяма леха; набег'. От *за* и корен в *гòня* (вж.), срв. и *пòгон*. — Засто в алб. *zagën* 'бразда', река *Загон* в Южна Албания, Селищев, Слав. нас. 158, 241, 326.

загонèтка 'гатанка' (Трънско). — Срхр. *зȁгонēтка*, словен. *zagonêtka*. — Вж. *гонèтка*.

загòр(ь)е 'област зад планина'. — Произв.: *загòрец, загорѝя* 'загоре' (Котел), *загòрски, загòрчанин, загòрчанка, загòрка* 'горска ягода' (Карловско), диал. 'вид пшеница', *загоркѝня* (Софийско), МИ: *Стàра Загòра*: *ἄχρι τῆς Δεβελτοῦ, ἣν οἱ Βούλγαροι Ζαγορὰν κατονόμασαν* (Кедрин II 153, 12 сл.). През средните векове днешна Южна и особено Югоизточна България се е наричала *Загора*, в италиански извори от 14 век понякога Ив. Александър е бил титулуван *il re di Zagora* 'цар на Загора'; *Нова Загора*, *Ζαγορὰ* = *Ζαγαρά* = *Ζαγαρᾶς*, село в Беотия, ок. Ливадия, *Ζαγορᾶ*, село в Магнезия, ок. Волос, = *ὄρος τῆς Ζαγορᾶς* 1272, *Ζαγόρι* = *Ζαγόριον*, *Загорани*, село в Прилепско, *Ζαγόρτσα*, село в Янинско, *Загоряни* = *Ζαγόριανη*, село северозападно от Янина, западно от рида *Загори* и *Ζώριανη*, *Ζωργιάννου*, югозападно от Янина, *Ζαγάρενα*, село в Месиния, ок. Итоме, *Ζαγουριάνοι*, село в североизточен Крит, *Νέα Ζοργιάνη*, село в Атика, ок. Маратон, *Ζοριάνον*, село в обл. Фокида, ок. Лидорикион, *Ζαγοριώτι*, нос на о-в Самотраки, гръцко ЛИ *Ζαγορίτης* от Кефалония (Vasmer, Die Slaven, s. v.), *Загора дере* при Гази кьой, Малкарско, река *Загоря* в Южна Албания, *Загòрското клàденче* при Карлово, *Загòрски прèлог* при Добърчин, Свогенско, *Загòрската полянà* при Буново, Пирдопско, *Загòрски колѝби* при Кладара, Малкотърновско, село *Загорице*, Драмско, *Загорѝчани*, Костурско, *Загорчани* = *Загоричани*, село в Корчанско, *Загорци*, село в Радовишко; ЛИ: *Загòров, Загòрски, Загòрчев, Загòрчин, Загорчѝнов, Загорянски*. — Срхр. *з ȁгōрје*, словен. *zogǫ́rje*, рус. *загóрье*, чеш. *záhoří*, пол. *zagórze*. — Вж. *горà*.

загòрнува 'нагарча, нагорчава' (Банско). — От основа *гор-* в *гòр-ък* 'горчив' (вж.).

заграгавèл, вж. *загъгравèвам*.

заграздавèвам, заграздавèя 'преграквам, пресипвам' (Бобошево, Станкедимитровско). — Произв. от **граздав* < *гръздав* 'грапав' (с *а* < *ъ* в говора), вж. *гръзда*.

зàграня 'заградено място, градина; кошара' (Зап). — От *зàградня*, с *дн* > *нн* > *н*, срв. диал. *енò, еннò* от *еднò*, вж. *град*[1], *градя̀*.

зàгреб 'трапчинка; сугреб' (Прилеп). — Отглаг. същ. от *загребà*, вж. *гребà*.

зàгребки 'остатък при дръгнене на кълчища' (Троянско), **загребка** 'връв от лоши кълчища' (Радуил, Самоковско), **зàгребци** 'къси кълчища' (Кюстендилско, Трънско). — Произв. от *греб, гребà* (вж.), в значение *чèша*, срв. *грèбен*.

за̀гребуш 'чулче за връзване отзад на магарето' (Велес). — Вж. *греб, гребà.*

загрѐзвам, загрѐзнем 'затрупвам, закривам, покривам' (Софийско). — Словен. *zagręzniti se* 'потъвам', рус. *загрязнуть* 'потъвам', *загрязнять* 'изкалвам', пол. *zagręznąć, zagrzęznąć.* — Вж. *Грѐзен*, срв. *угрѐзвам.*

загръможден остар. 'затрупан, задръстен', само у С. С. Бобчев, 1873. — От рус. *загроможденный*, прич. от *загромождать* 'затрупвам', произв. от *громода* < *громада*, вж. *грамàда.*

загръдвам, загърщя диал. 'загръщам дрехите си отпред'. — От *загъртам* (вж. **грът-*) кръстосано с *гърди* (вж.).

загръщам, загърна, вж. **грът-.*

загря̀на ми се 'задавих се' (Радуил, Самоковско). — Вж. *гран*[1] 'нещо гранясало'.

загумѝлям 'хленча, настоявам, готвя се да заплача' (Доброславци, Софийско). — Вж. *загомѝлям.*

загъвен 'залисан, зает' (Банско), вж. *глъв.*

загъгравѐвам, загъгравѐя 'преграквам, пресипвам' (Врачанско), **заграгавѐл** (Ихтиманско). — Произв. от *гъгря*[1] (вж.).

загълвѝквам диал. с метатеза и редукция от *заглавѝквам* (вж.).

загълнѝквам диал. 'занимавам със странични неща, заглавиквам'. — От *загалвѝквам* (вж.) с дисимилация *лв* > *лн.*

загърлям, загърля диал. 'окопавам царевица и др.', вж. *гърло*[1].

загърмàйо в израза *зайо загърмайо* 'заек' в приказки (Тетевен). — От *за* 'отвъд, зад' и *гръм* 'храст', вж. *гръм*[2], със завършек по *зайо*, вж. *зàек.*

загъртам диал. 'загръщам', вж. **грът-.*

загю̀хвам, загю̀хна 'заспивам' (Изт). — Вероятно кръстоска от **заюхнувам* (вж. *заюсвам*) и *ля̀гам* (вж.).

загя̀вам, загя̀на 'замятам на гръб, задявам' (Котел). — От *задя̀вам*, (вж., срв. и *зàгеф*), с *д'* > *г'* в говора, срв. там *гя̀до* от *дя̀до.*

зад[1] 'подир', **зàди, зàде** (по *отпрѐде*); стб. задъ, назадъ (Симеонов сб. от 1076), зади (Зогр., Мар., Сав., Супр., Асем., Остром., Козма), съзади, заждь, зажда 'гръб, задник', съзажда (Супр.). — Произв.: *зàден* (вж.), *назàдечки* 'гърбом' (Доброславци, Софийско; Зап), *заздзàдювам* 'тръгвам по нечии следи' (Славеино, Кутела, Виево, Смолянско); *дзàдечката* и *дзàдечки* 'заднешком' (Самоков); *иззàд, иззàди, изотзàд, изнадзàдувам се, изнадзàдим се* 'отдръпвам се' (Самоков), *изотзàди; назàд, назъкь* 'зад, отзад' (Банат), *назàдвам, назàдна* 'из-

оставам в развой', *надзàт, нахзàд* (Смолянско), *назàди, назàде, наотзади; отзàд, отзàди, отзàде; позàд.* — Срхр. *зâд*, рус. *зад* 'задница, гръб', укр. *зад*, чеш., словаш., пол., горлуж. *zad* 'задник, задница'. — Някои сравняват слав. дума с авест. *zadah-*, гр. *χόδανος* 'задник', *χέζω* 'сасо', стинд. *hádati* 'cacat', алб. *dhjes* 'caco'. Според M e i l l e t, RES 9, 127, от *за* (вж.), разширено с *-дъ*, срв. *над* от *на* + *-д*, *под* от *по* + *-д*, което сравняват с гр. *-θα, -θεν*, V a s m e r 1, 438. — Заето в алб. *zadi* 'ограда, барикада' (С е л и щ е в, Слав. нас. 197), срв. рум. диал. *zádie* '(задна) престилка'.

зад² 'запад, залез' (Охрид), в израз *на зад сонце.* — От *зàход* (вж.), с изпадане на *-х-* и контракция: *заход* > *заод* > *зад.*

задàвница диал. 'която врачува със сапун'. — Произв. от *задàвам*, вж. *дàвам.*

задàча 'математически въпрос за решаване; работа за изпълнение'. — Произв.: *задàчник* 'сборник със задачи'; *озадачà, озадачèност, озадачавам.* — Заето от руски, вж. Б. Ц о н е в, ПСп 64, 255; сб. Медведев, 1922, 45, произв. от *задáть* 'задавам', вж. *дàвам*; за строежа срв. рус. *передáча*, а за значението бълг. *задàвка* от *задàвам.*

задàям 'започвам да кърмя' (Ихтиманско). — Произв. от *доя̀* (вж.) с друга степен на коренната гласна.

задè, задя̀ 'повече, в излишък' (СИ). — Вж. *зайдè.*

задевок 'връзка съчки колкото може да носи човек; наръч' (Делчево, Щипско). — От *задя̀вам*, вж. *дя̀вам.*

зàден 'който се намира отзад, на края'; стб. задьнъ (Слепч. ап., Патр. Евтимий). — Произв.: *заднѝм* 'изотзад' (Зап), *зàдник, задникòсам* 'падам назад, на задницата си' (Търново), *зàдница* 'задна част', 'килер' (ЮИ), *зàнница* 'килер' (Малкотърновско), *зàйница* 'задница на кон' (Гостивар, Тетово), *зàднище, задни̇̀чка, заднешкѝм* (Зап), *заднешкàта* (Изт), *заднешкòм, зàднечки* (Зап), *занишкòм, зàднем, зàднина* 'задница' (Долновардарско), *зàднище* диал. 'данъчен недобор'; *назàдничав, назàдничавост, назàдналост* остар., *заднинò* ж. 'опашка, край; прен. бъдеще, последици' (Смолянско; Петково, Ардинско; Рудозем, Маданско), *зàдниш* 'изотзад; скрито, да не се вижда' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *заднѝсам се, заднѝсвам се* 'отдръпвам се назад', *изнадзàдвам се* 'отдръпвам се заднешком' (Ботевград; Софийско), *изнадзàждам се, изнадзàдим се* (Софийско), *назàднувам, нàзаднам* 'вървя назад, не ми върви' (Прилеп). — Срхр. *зâдњӣ*, словен. *zâdnji.* — Прил. от стб. същ. задъ 'задница, гръб', вж. *зад*¹.

задѝглица диал. 'шев зад игла'. — Произв. от *зад*¹ (вж.) и *иглà* (вж.).

зàдин земя 'западна земя', в нар. пес.: *да ми шетат задин земя, къде сънце заодвеше* (ЮЗ). — Вероятно прил. от стб. задь 'задна страна, задница' с -ннъ, срв. стб. звѣрннъ, прил. от звѣрь, с втора част, прибавена късно, след като образуването на първата част е станало неясно.

задѝрез, задорѐзна, задоря̀зна диал. 'белег, който се поставя зад ухото на добитък, за да се знае на кой стопанин принадлежи'. — От *зад(и)*, вж. *зад*[1] и *рѐжа* (вж.).

задѝрям, задѝря 'закачам, дразня'. — Произв.: *задѝрка* диал. 'човек, който обича да се задиря', *задирлѝв; задорица* диал. 'закачлив човек', вж. гл. *дѝря*.

заднѝквам, заднѝкна, заднѝчам диал. 'затулям', **заднѐчвам се, заднѐча се** (Странджа). — От *зад* и *нѝкна*, срв. *за̀ник слъ̀нце* 'залез', вж. *за̀ник, нѝкна*.

заднѝт '(за каца, кутия и др.) затворен, запушен' (Доброславци, Софийско). — Произв. от *дъ̀но* (вж.).

заднѝвам, заднѝя диал. 'споявам два къса желязо, като ги чукам, докато са още нажежени'. — Произв.: *заднѝвка* диал. 'желязна тръба, която се слага на главина, за да я пази от изтъркване'. — Произв. от *за* и *дъ̀но* (вж.), с изпадане на *-ъ-* в слабо положение, срв. *задъ̀нка*.

за̀дом слъ̀нце 'запад', в нар. пес. (Ново село, Троянско). — От *заходом*, стар творит. п. от *заход*, вж. *ход, ходя*.

задра̀чвам, задра̀ча диал. 'заграждам с драки или тръни, затърням', **задра̀чкувам, задра̀чкам** 'задрасквам, зачертавам (в списък)' (Самоков). — Произв. от *дра̀ка* '(трънлив) храст' (вж.); второто значение е възникнало фигуративно.

задру̀га остар. 'многобройна родова челяд'. — Произв.: *задру̀жен, задру̀жници* 'хора от задруга' (Радомирско), вж. *друг*.

задръ̀нва, задръ̀не 'засяда, присяда' (Доброславци, Софийско). — Произв. от *дрън* 'буца', вж. *дрън*[1]; начално значение 'засяда като буца (на гърлото)'; за строежа срв. *задъ̀нвам* от *дъ̀но*.

заду̀жбина диал. 'помен за покойник'. — Срхр. *за̀дужбина* 'нещо направено за помен'. — От **задушьбина*, произв. от **задуш-ьба* (вж. също *душа̀*), с асимилация *шб* > *жб* след изпадането на слабия *ь*.

за̀дух, за̀духа 'душно време; тежко дишане (болест)', вж. *ду̀хам*. — Заето в рум. *zădúf* (R o s e t t i, Influenţa 44; M i h ă i l ă 106) и гръц. диал. *ζαδούχας, ζαδούχαβους* 'блед, болнав; който обича да стои на топло' (Гермас, Костурско, вж. М. Ф. Б а й р о в а, БЕз 18, 1968, 415).

за̀душа 'задушница' (Мияци, Дебърско), **задуше, задуши** диал. вж. *душа̀*.

задъ̀гмя, задъ̀гмям диал. 'закопчавам'. — Произв. от *дъгмѐ*, вж. *дюгмѐ* 'копче'.

задълбѝчам, задълбѝча диал. 'задълбочавам'. — Произв. от *длъб* (вж.), с неясно *-ичам*.

задъ̀тковам 'заеквам' (Троян). — Звукоподраж., от звука *-д-д-*, който се повтаря при заекване, срв. *тѐпкам* 'заеквам'.

задя̀вам, задя̀на 'турям, слагам на гръб; закачам', вж. *дя̀вам*.

за̀е от *за̀йде* 'завали (дъжд)' (Кюстендилско), вж. *ѝда*, с изчезване на звучнага съгласна *-д-* между гласни.

заезя̀вам, заезя̀ 'изпълвам с дим и прах, задимявам' (Търново, Котел). — Произв. от *яз* (вж.), срв. срхр. *јаз* 'пропаст, яма'.

за̀ек 'бозайник от рода на гризачите, Lepus', 'отвесно дърво с длъгнест длъб, с което се регулира горен воденичен камък' (Тетевен), диал. **за̀як, за̀енц** (Сухо̀, Солунско), **за̀ец** (Василица, Ихтиманско), **зайц** (Воден, Гевгели, Кукуш, Троян), **за̀яц** диал., **зе̂к** 'заек; част от предлнище на кола' (Банско), **зак** (Яковица, Дрангово, Джарово, Чакаларово, Момчилградско), **зо̀ек** диал., **за̀йо** и в **за̀йо-ба̀йо** 'заек (като герой в детски приказки)', **заѐ** 'зайче' (Ботевград), мн. **за̀йци,** диал. **за̀яци, за̀йеци** (Видин); стб. **заѩць** (Син. пс.), **заѧцъ** (Влахо-бълг. грам.), **заѧчина** 'зайка; заешко месо' (Влахо-бълг. грам.). — Произв.: *за̀йци* диал. 'дупки, шупли в хляб', *дрънди̇̀-за̀ек* 'вид игра, която играят в Западна България', *слеп за̀ец* 'детска игра на сляпа баба' (Василица, Ихтиманско), *заячѐ* (Зап), *за̀йков, за̀йов, за̀йкова ся̀нка* 'раст. Asparagus officinalis', *за̀йцов, за̀йцов кѝселец* 'вид киселец, Oxalis acetosella', *за̀йчест* диал. '(за хляб, сирене) който е с дупки, шупли вътре', *за̀йчо* диал. 'вид игра с подскачане', *за̀йчи, за̀йчи замба̀к* 'раст. патета, Iris mellita', *за̀йчи мак* 'раст. горицвет, Adonis vernalis', *за̀йчи перча̀н* 'зайча сянка, Asparagus tenuifolius', *за̀йчи хлеб* 'раст. Carex montana' (Врачанско), 'светлика, Luzula campestris', *за̀йча мас* 'раст. мазно кокалче, Ranunculus ficaria' (Търново), *за̀йча пѝчка* 'раст. глухарче, Taraxacum officinale' (Сливен), *за̀йча пѝшка* 'раст. змийско грозде, Arum maculatum' (Могилово, Чирпанско), *за̀йча сол* 'раст. жилавец' (Бутово, Търновско), *за̀йча стъпка* 'раст. омайниче, Geum urbanum', *за̀йча ся̀нка* 'раст. Asparagus; раст. Geum urbanum', *за̀йча трева̀* 'раст. нутявка, Moehringia trinervis' (Стара Загора), диал. 'детелина, Trifolium arvense', *за̀йче гро̀зде* 'раст. бардун, Asphodelus albus', *за̀йче дърво̀* 'раст. смрадлика, Colurea arborescens' (Брестовица, Пловдивско), *за̀йче ухо̀* 'бутурче', *за̀йчи лѐшници* 'раст. клокоч, Staphyllea pinnata' (Омуртаг), *за̀йчи муста̀ци* 'раст. хвощ, Equisetum arvense', *за̀йчи уши̇̀* 'раст. Knautia arvensis', *за̀йчи я̀бълки* 'бял глог, Crataegus monogyna; раст. пчела, Ruscus aculeatus', *за̀йчина* 'раст. кичурка, Coronilla varia; нутявка, Moehringia trinervia, *за̀йца* 'женски заек' (Самоков), *зайкѝна* 'женски заек' (Ихтиманско), *зайкѝня, за̀йчинка* 'зайче' (Габрово, Ксантийско), *за̀йчев, за̀йчевина* диал. 'някакво раст.', *за̀йчово сѝрище* 'раст. пепелива тлъстига, Sedum glaucum', *за̀йчест* '(за сирене) с дупки, шуплест' (1873), *за̀йчи се* 'ражда (зайци)', *за̀ешки, за̀яшки, за̀ечки* 'заешки; със скачане с двата крака едновременно' (Ихтиманско), *за̀яшка ся̀нка* 'раст. бабин косъм, Asparagus tenuifolius' (Хлевене), *за̀ечки кѝселец* 'киселец, Oxalis acetosella' (Ихтиманско), *за̀ечки у̀ста* 'вид градинско цвете, чиито цветове приличат на заешки устни' (Самоков), *за̀ешки у̀ши* 'вид трева с големи листа', *за̀йка* 'женски заек', *за̀ещи* 'заешки, зайчи' (Родопите), *за̀ещо гро̀зде* 'боровинка; вид шарка' (Давидково, Ардинско), *за̀ечешки* диал. 'заешки', *зайча̀р* 'човек, който отглежда зайци; орел, който граби зайци; ловно куче за зайци', *зайча̀рник, дѝви за̀йченца* 'раст. луличка, Linaria vulgaris'; *зайцевъ̀д, зайцевъ̀дец, зайцевъ̀ден, зайцевъ̀дство, зайцевъ̀дски, зайцефѐрма*; МИ *За̀еч* при Стакевци, Белоградчишко, *За̀йчар*, Тимошко. — Срхр. *зе̂ц*, словен. *zȃjec, zę̑c*, рус. *за̀яц*, род. п. *за̀йца*, укр. *за̀яць*, белорус. *за̀яц*, чеш. *zajíc*, словаш. *zajac*, пол. *zając*, горлуж. *zajac*. — Праслав. **zajęсь* от ие. **g'hei-*, **g'hoi-* в стинд. *háyas* 'кон', *jíhītē* 'скачам, летя', арм. *ji* 'кон', лит. *žáidžiu, žáisti* 'скачам, съвокупявам' и вероятно лат. *haedus* 'козел', гот. *gaits* 'коза'. — За образуването срв. *мес-ец*, стб. мѣс-ѧць. — Фонетичните особености

на завършека се определят от думи като *па̀як | па̀ек, пу̀як | пу̀ек, су̀як | су̀ек* (вж.). Формите с *-й-* са пренесени от мн. ч. зайци с контракция от *за̀еци*. Формите *зѐк* от Банско и срхр. *зѐц* показват ранно стягане на *-аје̯ > ē*. Формите *за̀ек*, с *-к-* в противоположност на *ц* в мн. ч. *зайци*, е по образеца *па̀як — па̀яци, су̀ек — су̀еци*.

заѐквам, заѐкна, заѐкница 'магарешка кашлица' (Смолянско; Проглед, Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Произв. от *ек, еча* (вж.), срв. *ѐцкам²*, *заѐцвам*.

за̀ем 'нещо взето с условие да се върне'; стб. **заимъ** (Зогр., Мар., Син. пс., Сав., Супр.), **заимодавьцъ, заемодавьць** (Зогр., Мар., Син. пс.), **заимати** (Син. пс.), **заимодавецъ** (Ман. хр.). — Произв.: *заѐмам, заѐма, заѐмна, заѐмвам, заѐмка, заѐмен, заемник* остар. 'който дава заем' (1873), *заемница* остар. 'по̀лица' (1869), *заѐмняци* 'трите дни, които според легендата баба Марта взела назаем от февруари' (Софийско), *заѐмляци* (Кюстендилско), *займам, займствувам* (от рус.), *зема̀тел, заема̀телка, заема̀ч* остар. (1873, Летоструй), *заима̀телен* (1871), *заимленка* остар. 'лунна светлина' (1847, Ем. Васкидович); *вза̀ем; наза̀ем; позаѐма, позаѐмам, поза̀йма* 'вземам малко на заем и пр.'; *узаямѐвам, узайъма* 'заемам' (Банат); *заемообра̀зен, заемода̀вец, заимода̀вец* остар., *заемоиска̀тел* остар. (1871), *заемораздава̀не*. — Срхр. *за̂јам*, словен. *zȃjem*, рус. *заём*, род. пад. *за̀йма*, чеш. *zájem*. — От праслав. **za-jьmъ*, вж. *ѝмам*, срв. *вза̀имен*.

заерлѝта нар. поет. 'епитет на сабя'. — Вероятно от тур. *zehirli* 'отровен'

заѐрмвам, заѐрма 'направям пуст; опустошавам' (Бесвина, Леринско). — Вж. *ѐрма*.

заѐцвам 'заеквам' (Ихтиманско), **заѐцувам** (Самоков), **заѐцна**, вж. *ѐцкам²*.

за̀жеднувам 'ожъднявам' (Велес), вж. *жад*.

за̀живам се 'заседна дълбоко, закореня се; оживея' (Велес), вж. *жив*.

зажѝжам диал. 'удрям дамга на нещо; нажежавам'. — Произв. от *жиг* (вж.).

зажмурѐл 'който не може да гледа, понеже му се спи' (Радуил, Самоковско). — Произв. от *жму̀ря* 'стоя със затворени очи, мижа', в срхр. *жму̏рити* 'затварям очи' и *жмѝрити* 'мигам', словен. *žmúriti* и *žmę̑riti, žmerẹ́ti* 'мигам', рус. *жму̀рить (ся)*, чеш. *mžourati*, пол. *mrużyć*, получени чрез метатеза (без чеш. и пол.) от **мьж-uriti* (вж. *мѝгам*). Може би метатезата е улеснена от *жмя* 'стискам, затварям (очи)', вж. Vasmer REW 1, 428; R. Bernard, Балк. език. III/2, 1961, 91.

зажула̀вя 'почвам да мляскам', вж. *жула̀вя*.

зазля̀пвам се, зазля̀пам се 'заплесвам се; зазяпвам се' (Ихтиманско). — Кръстоска от *зазя̀пвам се* (вж. *зяпам*) и *ла̀пам* (вж.), срв. *лапнѝ-шаран* 'заплес, глупчо'.

за̀зор[1] 'свян, срам, страх', обикн. в израза *за̀зор ме е* 'изпитвам страх, имам страхопочитание' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Стърница, Малка Арда, Ардинско); стб. **зазоръ** 'съмнение, подозрение' (Супр.). — Произв.: *за̀зорен* диал. 'който е за укор', *за̀зорки* в израза *вървят на за̀зорки* диал. 'вървят далече един от други, за да се наблюдават незабелязано за другите и така да се пазят'; *беззаздрен* диал. 'безсрамен'. — Срхр. *за̂зор* 'отвращение; срам', *за̂зоран* 'отвратителен', рус. *зазо́р* 'срам; укор', *зазо́рный* 'който е за укор, отвратителен', вж. *зря̀*, още *по-здр* от същия произход.

за̀зор[2] диал. 'призори'. — Вж. *зора̀*.

заивѐрувам, зайверя 'захвърлям, запращам със сила' (мияци в Дебърско), 'захващам се, заинатявам се' (Велес). — Вероятно произв. от *ѝвер* 'дупка, трапчинка; треска̀ от дялане'.

заиклѝв в израза *заиклѝва ка̀шлица* диал. 'магарешка кашлица'. — Произв.: *заиклѝвица*, вж. *ѝкам*.

за̀йлувам, за̀илам 'стягам, засилвам, бодвам' (мияци в Дебърско). — Произв. от **илам*, срв. срхр. *хилити* 'прогонвам, потискам'.

займ остар., диал. 'турски големец, спахия, който бил длъжен през време на война да изкара най-малко двайсет конника на свои разноски'. — Чрез тур. *zaim* също от араб. *zaīᶜm* 'вожд, водач'.

заинкьо̀р 'заядлив човек' (Доброславци, Софийско). — Вероятно кръстоска от *заядлив* и *зенкьо̀р* (вж.).

заискима̀сувам 'разследвам, разпитвам' (Павелско, Хвойна, Асеновградско). — Неясно, вероятно гръцко.

зайсна 'наистина' (Кюстендилско краище). — Кръстоска от диал. *зайсто* и *найстина*, вж. *ѝсти, ѝстина*.

зайсто диал. 'наистина'. — Вж. *ѝсти*.

зайтре, вж. *за̀йтре*.

зайф 'слаб, недъгав' (Смолско, Пирдопско; Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско), 'несигурен, несериозен' (Ал. Константинов). — Произв.: *зайфлия* 'плашлив (и сантиментален)' (Дебърско), *заифлѝк* диал. (слабост, болнавост', *заифлъ̀к* остар., диал. 'болест скрофули, живеница' (1869, Хр. Данов). — Чрез тур. *zayıf* 'слабост, отпадналост', *zayıflı* 'слаб, отпаднал' от араб. *ḍaīᶜf*; заето и в срхр. *за̏јф*, рум. *zaif*.

зайва̀к 'черна козинява връв, с която се връзват навуща' (Странджа). — От *завива̀к*, произв. от гл. *завѝя*, вж. *вѝя*[1], с изпадане на първото *-в-* между гласни и преход *аи* > *ай*.

зайд диал. 'залез, запад': *по зайд слънце, зай-сънце* (Велес), **зайдим** 'залез': *Каде зайдим слънце* (Плевня, Драмско). — От гл. *за̀йда; за̀йдом* и *за̀йдим* са

остатъци от падежни форми на *зайд*. Формата *зай* в *за̀й-сънце* е с асимилация *дс* > *с* (с *ъл* > *ъ* в говора).

за̀йда 'залязвам' (Зап). — От *за-* и *ида* (вж.).

зайдѐ 'повече, в излишък' (Разградско). — Чрез тур. *ziyade* също, от араб. *ziyädä* 'много, повече', вж. *зиядѐ*.

за̀йница 'задница на кон' (Гостивар). — От **задьница* > **зайдница* > *зайнница* > *зайница* с асимилация на *дн* > *нн* > *н*, както *енно̀, ено̀* от *едно̀*, и с антиципация на *j* в говора, както в *койн* от *конь*, срв. *за̀нца*.

зайрѐ 'овършани зърнени храни' (Софийско, Самоковско), **зеерѐ** (Ломско; Ботевград), **зехерѐ** 'зърнен фураж за добитък' (Странджа), **зааре** (Търновско; Кукуш), **захере** остар. 'провизии' (1872, Н. Бончев). — Произв.: *зайрѐкадар* остар. 'колкото за цяр' (Смолянско, Ардинско, Маданско). — Чрез тур. *zahire* от араб. *dähīrä*; заето и в срхр. *заира* 'храна', гр *ζαερές* 'храна за добитък', алб. *zahire*, арум. *zairé*, дакорум. *zaherea*.

за̀йтре, зайтре диал. 'утре; в други ден'; стб. **заѹтра** (Син. пс., Сав. кн., Супр.), **заѹтрьнь** 'на утринта, ранен, утринен'. — Словен. *zâjtra, zâutra* 'утрерано' рус. *за́втра* 'утре', чеш. *zejtra, zítra*, словаш. *zajtra*. — От *за* и стб. **ѹтро, ютро**, вж. *у̀тро*, срв. *ѝтро* 'утро' (Врачанско).

зайц, вж. *за̀ек*.

за̀йчер диал. 'завчера'. — Вж. *вчѐра*.

зак междум. диал. 'виж, ето на' при бавене на деца. — Произв: *за̀кнувам, за̀кна* 'зървам, съглеждам, забелязвам' (Широка лъка, Девинско). — Вероятно от *зрак* (вж.), с изпадане на *-р-* в детския говор.

за̀катиньов 'мъчен, труден' (Босотина, Момчиловци, Соколовци, Смолянско). — Вероятно произв. от *катѝна* 'катинар, ключ' (вж.).

закѐ 'горно женско елече, украсено със сърма' (Самоков). — От гр. *ζακέ* 'жакет', вж. *жакѐт*.

закѐквам 'заеквам' (Кръстополе, Ксантийско). — Произв. от диал. *кеке* 'пелтек', от тур. *keke* също.

закѝлица 'закачка, задирка' (Врачанско). — Произв. от *кѝла* 'чеп, сък, чвор' (вж.).

закипѐтя се, закипѐтям се 'мъча се, силя се' (Търново). — Произв. от *кипя̀* (вж.) с представка *за-*; срв. *запа̀лвам се да пра̀вя нѐщо*.

закѝтнувам 'направям пакост, нередна работа' (Странджа). — Иронично от *кѝтя* (вж.), семантично срв. *закра̀сям* 'извършвам нещо зле, лошо', вж. *кра̀сен* 'хубав'.

закйщам 'запокитям, захвърлям' (Търново). — Вж. *кùтя* 'хвърлям', срв. *запокùтвам*.

зàклад диал. 'дълго и дебело запалено дърво, с което се поддържа огън в огнище'. — От *за-кладà*, вж. *кладà*.

зàкладник диал. 'камък или тухла в огнище, на която лежат главните'. — От *кладà* (вж.).

заклàма 'запаля, наклада (огън)' (Банат). — Вж. *кладà*.

заклапàч диал. 'сгъваемо ножче', **заклопàч** 'похлупак' (Видинско). — Произв. от *заклàпям*, вж. *клòпам, клòпвам* 'затварям'.

заклекỳчва се, заклекỳчи се, заклекỳчено 'мъчно, запънато' (Смолянско). — Кръстоска от *заклèщи се* (вж. *клещù*) и *закỳчи се* (вж. *кỳче*).

заклепàч 'сгъваемо ножче' (Врачанско). — От *заклапàч* под влияние на *клепàч*.

заклèтям, заклèтя диал. 'затварям, заключвам'. — Произв. от *клет* 'стая, изба' (вж.).

заклосвам се, заклосна се, с неясно значение, само в примера *пỳста се момà зàклосна, па си момата сгодихме* (Зимевица, Софийско). — Неясно.

закля̀чкани '(за куче и кучка) заклещени, сключени (при общуване)' (Кукуш). — Вероятно във връзка с *кля̀кам, клèцам* (вж.) и *за-клèщвам* (вж. *клещù*).

закò 'защо' (Банат). — Вж. *каквò*.

заковен 'сроден по сватовщина' (Едоарце, Тетовско). — От *законен* (вж. *закон*), с дисимилация *н — н* > *в — н*, срв. и *закòнници* 'близки роднини на младоженец' (Велес), вж. *закòн*.

зàковка 'част от косило, към която се закрепя косата' (Кичевско). — Произв. от *заковà*, вж. *ковà*.

зàкол диал. 'място на шия, където се коли добиче'. — Произв.: *зàколак* 'став, сглоб' (Плевня, Драмско). — От *закòля*, вж. *кòля*, срв. срхр. *закољ* 'клане'.

зàколкам 'заглавям' (ЮЗ). — Произв. от диал. *кòлка* < *кълка* (вж.), срв. *закъкам*.

закòн 'държавни разпоредби със задължителна сила; постоянни връзки между явления', **зàкон** остар. 'правило, обичай' (Петково, Ардинско; Славеино, Смолянско; Ситово, Пловдивско), **за зàкон** 'за спомен' (Банат); стб. **законъ** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр., Слук. псалми, Пражки листи), **законитн** (Влахо-бълг. грам.), **законьнъ** (Зогр., Мар., Асем., Клоц., Сав. кн., Супр.), **законьникъ** (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Киев, листи), **законодавьць** (Син. пс.), **законоданѥтн** (Син. пс.), **законоданнѥ** (Син. тр.), **законодальць** (Син. пс.), **за-**

конодатель (Козма), **законополагати, законоположити** (Патр. Евтимий), **законоположение** 'законодателство' (Супр.), **законоположникъ** (Патр. Евтимий), **законопрѣстѫпьнъ** (Син. пс., Супр., Пражки листи), **законопрѣстѫпьникъ** (Син. пс., Клоц., Супр., Слукови псалми), **законопрѣстѫпление** (Син. пс.), **законоучитель** (Зогр., Мар., Асем.), **беззаконенъ** (Ман. хр.), **беззаконьнъ** (Син. пс., Клоц., Супр., Пражки листи, Макед. глаг. листи, Рилски листи), **беззаконьнѣ** (Ман. хр.), **беззаконие** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. кн., Супр., Унд. листи), **безаконїе** (Ман. хр.), **беззаконьние** (Син. пс.), **беззаконьникъ** (Зогр., Мар., Асем., Супр., Сав. кн., Син. пс., Клоц., Пражки листи), **беззаконьновати** (Син. пс., Син. тр., Супр.), **беззаконовати** (Ман. хр., Слукови псалми), **възаконие** 'законодателство' (Супр.), **възаконити** 'узаконявам' (Син. тр.), **подъзаконьнъ** 'подчинен на закона' (Супр.), **узаконити** (Ман. хр.). — Произв.: *закòнен, закòвен* (Дебърско) (вж.), *закòнник, закòнници* 'близки роднини на младоженец' (Велес), *закòнност; взаконя̀, взаконя̀вам; незакòнен; узаконя̀, узаконя̀вам; законовѐд* (1870), *законовѐден* (1870), *законовѐдец* (1857), *законовѐдски, законовѐдство* (1874), *законоведѐние* (1857), *законовѐдчески* (1880), *законодàвац* (1845, Й. Стоянович), *законодавàч* (1874, И. Богоров), *законодàвец* (1875), *законодàвство* (1865), *законодàвие* (1859, Г. Раковски), *законодàтел* (1858, Й. Груев), *законодàтелен* (1843), *законодàтелство* (1865, Н. Михайловски), *законодàтелка* (1879, И. Адженов), *законознàйство* (1857, Петко Славейков), *законоизпълнѝтелен* (1876, П. Кисимов), *законолюбѝв* (1868, Петко Славейков), *закономѐрен, закономѐрност, закононарушѐние, закононарушѝтел, закононарушѝтелен, закононарушѝтелка, закононарушѝтелски, закононарушѝтелство, закононенавѝстник, закононенавѝстнически, закононенавѝстничество, закононепрàвдие* (Вазов), *закононачертàние* остар. (1871), *законопазѝтел* (1806, Софроний Врачански), *законополàгам* остар. (1872), *законоположѝтел* остар. (1824, П. Берон), *законоположник* остар. (1806, Софроний Врачански), *законопослу̀шен, законопостановлѐние* остар. (1871), *законопочитàние* (Вазов), *законопрестъпен, законопреступний* (1806, Софроний Врачански), *законопреступление* остар. (1837, Р. Попович), *законоустановѐност, законопроѐкт, законосъобрàзен, законотълкувàтел* (1871, Летоструй), *законоучреден* (1871); *беззакòнен, беззакòние, беззаконѝя, беззакòнник, беззакòнница, беззакòнство, беззакòнщина; противозакòнен, противозакòние, противозакòнност.* — Срхр. *зàкон*, словен. *zákon*, рус. *закóн*, укр. *закі̄н*, чеш. *zákon* 'завèт (религ.)', пол. *zakon* 'завет,' кашуб. *zôkòn*, горлуж. *zakoń*, доллуж. *zakon* 'вид, формалност'. — Праслав. **zā-kanъ*, букв. 'начало, принцип, обичай', сродно с *из-кòнен* 'начален', *на-чѐна, кон-ѐц* 'край' (вж.) — Заето в гр. *ζακόνι* 'нрав, обичай' (у Константин Багренородни *ζάκανον* със старинно *а*), алб. *zakón* 'обичай' (Meyer 480; Селищев, Слав. нас. 177), арум. *zăcón* остар. 'обичай; закон'.

зàкон 'задна част на шия, тил' (Банат). — Може би преосмислено от *зàкол*, вж. *кòля*.

закрàсям, закрàся диал. 'развалям, оплесквам'. — Иронично произв. от *крася̀* (вж.).

закрòсна, закрòсвам диал. 'залоствам'. — Произв. от *кроснò* (вж.).

закрòювам, закрòйвам диал. 'зарязвам, порязвам', вж. *кроя̀*.

закръклица 'закачка' (Врачанско). — Вж. *кръклица.*

закте̂вам 'искам, желая' (Банат). — Срхр. *захтиjѐвати, захте́вати*, словен. *zahtévati*, рус. *захоте́ть* 'заисквам, поисквам', чеш. *zachtívati, zachtíti*, пол. *zachciewać, zachcieć.* — От **за** и стб. **хотѣти, хоштѫ** 'искам' (вж. *ща, ще*), с неясно диалектно *кт* от *хт.*

закука̀ло диал. 'запушалка'. — Побългарено от гр. *κουκούλα*, срв. *закутульо̀свам.*

закули̇̀соввам се, закули̇̀сам се 'започвам да се навъртам някъде с някаква цел' (Странджа). — От гр. аорист (*ε*)*κόλλησα* от гл. *κολλῶ* (= *κολνῶ*), 'прилепвам се, лепвам се'.

заку̇̀м диал. 'раст. олеандър, Nerium oleander', **зоку̇̀м** (Трън, Омуртаг, Пловдив), **заку̇̀мче.** — Чрез тур. *zakkum* от араб. *zäqqūm.*

закутульо̀свам, закутульо̀сам 'забулям' (Врачанско). — Производно от гр. *κουκούλα* 'качулка', *κουκουλώνω* 'забулвам се'; срв. лат. *cucullus* 'качулка', срв. и *гу̇̀гла*; *-т-* поради дисимилация или контаминация с *ку̇̀там* 'кътам, крия, потулям' (вж.), срв. *закука̀ло*; според М. Филипова-Байрова, Гръцки заемки 91, от *за-* и гр. *κουτουλίσω*, аорист от *κουτουλῶ* 'удрям с главата; климам глава напред; глупав съм', но значението не отговаря.

закъкам 'притягам със заглавка, заглавям' (Тиквеш). — Произв. от *за-кълк-ам* от *кълка* (вж.), с *ъл* > *ъ* в говора, срв. *за̀колкам.*

закърто̀чвам се, закърто̀ча се 'свивам се удобно, настанявам се, засядам' (Чирпанско, Габровско), **закърто̀жва се** '(за свиня) прави си леговище за спане от суха шума' (Странджа). — Произв. от **кърт-ък* и **кърт-ог*, вж. *кърт.*

закъшвам 'закусвам' (1873, Т. Шишков). — От *заку̇̀свам*, кръстосано с *къшей* (вж.).

закю̀лям, закю̀ля диал. 'покривам (главата си)', само в примера *закюлила главата си с качулката на мушамата* (Кр. Григоров). — От **кюл*, вероятно в *кюл-ях, кюл-яф* 'вид шапка' (вж.).

за̀ла '(голям) салон'. — Чрез рус. *за́ла* от нем. *Saal* също.

залабу̇̀цува̀м 'затъвам; потапям' (Банско). — Може би от **захлеб-уц-увам*, произв. от стб. **хлѧбъ** 'водопад, пропаст', с асимилация *а — е* > *а — а* и наст. *-уц-*, както *клек-у̇̀ц-ам* от *кля̀кам, клим-у̇̀ц-ам* от *кли̇̀мам*; срв. р. *Лѐбница* в Петричко, от същия произход.

залати̇̀свам, залати̇̀сам 'забавям, задържам някого' (Ихтиманско). — Вж. *лати̇̀свам се* 'захващам се'.

за̀лга диал., вж. *за̀лък.*

залгатня̀ 'вик, крясък' (Търново). — Може би побългарено от тур. *zılgıt* 'заканване, смъмряне' и бълг. наставка *-ня*; за словообразуването срв. *сръдня̀.*

зàле 'верига' (Ново село, Видинско). — От рум. *zále* също, мн. ч. от *za* 'брънка, звено'.

зàлез 'заник, заход (на слънцето)'. — Произв.: *зàлезен, залàзвам, залàза.* — Вж. *залàзвам.*

зàлек 'задружен лов на шарани' (Струга). — Може би от **завлèк*, т. е. 'ловитба чрез влачене на мрежи', вж. *влекà.*

залеснѝчвам 'удрям плесник (на някого)' (Славеино, Райково, Серафимово, Турян, Смолянско). — Кръстоска от **заплесница* (< *заплесвам, заплесна,* вж. *плàскам*) и **люсница, лю̀сник* 'плесник'.

залетèж 'беда' (Самоков). — Вж. *летя̀.*

зàлив 'водна вдадина в суша', 'вещество за заваряване, заливане на метали' (Търново). — Отглаг. същ. от *залѝвам*, вж. *лèя.*

залѝкав 'налудничав, ненормален, смахнат', **залѝквам се** 'заплесвам се по пътя' (Василица, Ихтиманско). — Вероятно във връзка със *заaликòсвам се* (вж.) от тур. *alık* 'налудничав'.

залимкадè диал. 'нарцис', вж. *зарамкадè.*

залиндрòсвам 'забавлявам, умишлено отвличам вниманието на някого' (Странджа). — От гр. *ζαλίζω*, вж. *залѝсвам*, със завършек от глаголи като *куландрѝсвам* покрай *куландѝсвам* (вж.).

залѝпвам, вж. *захлѝпвам.*

зàлис[1] 'объркване, замайване, отвличане на вниманието' (Смолянско, Асеновградско), 'шум от говорене, глъчка; грижи за деца, за близки'. (Странджа). — Произв.: *зàлисен* (Вазов), *залѝсам, залѝсвам* 'забавлявам, отнемам вниманието', *залѝсан* 'пиян' (Тиквеш), *залисѝя, залиснà, залѝсаност, залѝша, залѝшам* диал. — От аориста на гр. *ζαλίζω* 'замайвам, обърквам', вж. П. Скорчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 20. Формата *зàлис* е отглаголна; срв. *залиндрòсвам.*

зàлис[2] 'див чемшир, Rumex aculeatus' (Котел), **зàлист** (Пазарджик; Копилово, Търновско). — От *за* и *лист* (вж.) поради особеното разположение на листата едно над друго.

залѝсан 'който има белег на лицето си' (Щипско, Делчевско). — Вж. *лис* 'който има бяло петно на лицето си'.

зàлист, вж. *зàлис*[2].

заличàвам, заличà 'изтривам (написано)'. — Букв. 'правя да не личи', производно от *лик, лицè* (вж.) и *за-*, начално значение 'премахвам лик, образ, писано'. Lokotsch 103, № 1292, свързва погрешно с *лекè* 'петно' (вж.), но значението е обратно ('премахвам петно, писано и пр.') и освен това би се очаквало **залечàвам* или *лекедѝсвам*, което значи 'изцапвам (с леке)'; за службата на *за-* (действие върху повърхност) срв. *за-чертàвам, за-мàзвам, за-стѝлам.*

залòг 'гаранция', грамат. 'модус'; стб. **залогъ** (Супр.), **заложити** (Супр., Син. тр.). — Произв.: *зала̀гам, залòжа* 'поставям (клопка и др.); давам нещо като гаранция', *залòгам* (Банат), *залòгня* 'мъж роднина на младоженеца, който носи на сватбата петел, вързан на дълъг прът' (Троян), *залòжен, залòжба, залòжник* 'пленник, задържан като гаранция за изпълняване на задължения', диал. 'стари сват, побащим', *залòжница, залòжничка, залòжничество, за̀ложка* 'залък' (Смолянско; Петково, Давидково, Малка Арда, Ардинско), *залу̀шка* (Чепеларе, Хвойна, Асеновградско); *залогопазѝтел* остар. (1871). — Срхр. *за̏лог*, словен. *zálog*, рус. *зало́г*, чеш. *záloh* 'залог', пол. *załoga* 'екипаж, гарнизон'. — Отглаг. произв. от *залòжа*, вж. *лòжа, ла̀гам*; срв. от същия произход *за̀лък*. — Заето в рум. *zălog* (R o s e t t i, Influenţa 44, 73), в унгар. *zálog* (K n i e z s a I/1, 565—566).

за̀лога 'къшей, хапка' (Плевня, Драмско; Чешнегирово, Пловдивско; Странджа; Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'прекалено кротък, отстъпчив човек' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), 'подлога на цървул' (Видинско). — Срхр. *за̏лога* 'залог, гаранция, ипотека', словен. *zalọ̑ga* 'залог, ипотека', рус. *зало́га* 'залог; караулка; целина', чеш. *záloha* 'залог; аванс; запас, резерва', пол. *załoga* 'екипаж, гарнизон'. — Вж. *залòг*.

залòсвам се, залòсна се 'заспивам' (Драбишна, Ивайловградско). — Вероятно кръстоска от *залю̀свам* (вж.) и *плòсвам се* 'тръшвам се, лягам', повлияно и от *зало̀ствам се*, произв. от *лост*, т. е. 'заставам неподвижно'.

залп 'едновременен гърмеж', **за̀лоп** в нар. пес. (Връбница, Софийско). — Произв.: *за̀лпов*. — Чрез рус. *залп*, по-старо *залф* от нвиснем. *Salve*, заето от лат. *salve* 'здравей'. — Първоначално залпът е бил военен поздрав.

залта таен говор 'мътеница' (ЮЗ). — От алб. *dhalltë*; за *dh* > *z* срв. *барз*.

за̀лудо 'напразно, без полза', **за̀луден** 'свободен от работа' (Доброславци, Софийско). — Срхр. *за̏лудан* 'свободен от работа; напразен', словен. *zalúdọ* 'напразно, безполезно'. — Вж. *луд*.

за̀луй мн. ч. 'част от лицето, която е пред ушите; буза' (Банат). — От *за̀лухи* > *за̀луи* > *за̀луй*, старо *за̀луф* (срв. *залу̀ф*), с преход на крайсловно *ф* в *х*, вж. *залу̀ф, зулу̀ф*.

залу̀нам се диал. 'захласвам, стоя зяпнал'. — Според B e r n a r d, RES 35, 1958, 295, от **залухнам се*, произв. от *залухав*, вж. *люхвам*.

залу̀пно 'плетена фигурка по чорап' (Банат), вж. *хлу̀пя*.

залу̀ф 'подрязан кичур коса пред ушите' (Търън, Смилен, Смолянско; Мугла, Девинско). — Вж. *зулу̀ф*.

залу̀х, вж. *залю̀х*.

за̀лхана диал. 'кланица', вж. *са̀лхана*.

залъ̀згувам, залъ̀згам 'заюздявам (кон)' (Самоков). — От *захлъ̀згувам* 'нахлузвам' (вж. *хлъ̀згам*), поради нахлузването на юздата върху главата на коня.

за̀лък 'хапка', **за̀лак**, мн. ч. **за̀лъци, за̀лци,** диал. **за̀лази,** остар. **за̀лаги.** — Произв.: *изплюй-за̀лъг* 'риба с много кости' (Врачанско). — Срхр. *за̏логāј* 'залък, хапка', *за̀лагāј*, словен. *zalogâj*, вж. Ст. Младенов, Трак. сб. VI 39. — В историята на бълг. език думата *залог* се е разделила в две отделни думи — *за̀лог* и *за̀лък*, начално *за-лог*; за неударено *о* > *ъ* срв. диал. *рѐкъх* < *рѐкох*. От *за̀лог* (вж.) с асимилация *а — о* > *а — а* и редукция *а* > *ъ*. Диал. *за̀лга, за̀лога* вероятно по *ха̀пка*. Старинната форма за мн. ч. е *залози*, а *за̀лци* е по типа *мо̀мък — момцѝ*.

залъ̀свам се, залъ̀сна се 'засинявам се от плач' (Велес). — От *за(х)ла̀свам се (от плач)* (Ловешко, Белослатинско), вж. *хла̀скам*.

залъ̀ф 'кичур (коса)' (К. Петканов). — Вж. *зулу̀ф*, срв. *залу̀ф*.

залю̀свам, залю̀сна 'заспивам' (Тлачене, Белослатинско). — Кръстоска от *заю̀свам* (вж.) и *ля̀гам* или направо от *заю̀свам* с *-л-* поради свръхстарателност, понеже в говора *л'* минава в *й*, срв. *зѐйе* < *зѐлье, ю̀йкя* < *лю̀лкя*.

залю̀х обикн. в израза *залю̀х и за̀плес, залюх и затра* 'занесен, възглупав човек' (Ботевград), **залу̀х** 'заплес' (Тетевен). — Произв.: *залу̀хан* (Караславов), *зулу̀(х)ав* 'щур, замаян, сбъркан' (СЗ), *залу̀ав* 'занесен, заплеснат' (Самоков; Пирдопско), *залу̀хов* 'разсеян, глупав' (Тетевен), *залу̀ховщина* 'разсеяност; заплес' (Тетевен), *залу̀ховци* (Тетевен), *залу̀хвам се, залу̀хна се* 'залисвам се, захласвам се', *залу̀на се* 'залухна се, заплесна се' (Самоковско). — От *лю̀хвам* (вж.); за значението срв. *блъ̀снат, захла̀снат, пѐрнат*.

заля̀звам, заля̀за '(за слънце) скривам се, заниквам'. — Произв.: *за̀лез, за̀лезен*. — От един произход с *влѝзам, вля̀за* (вж.).

зам 'за' в примера *и зам бо̀га мо̀ляше* (Тръстеник, Свищовско), **зем** диал. обикн. **зам да** 'за да' (Казанлъшко, Смолянско; Златоград; Маданско; Корово, Чепинско; Копривщ. дамаскин 17 в.). — От предлога *за* и *-м*, както в *къ-м* от *къ* + *-м*, срв. и наречия *вече-м, още-м, бързо-м* < *бър-з-ом* и др., вж. Ст. Младенов, ГСУ — ИфФ 22, 1927, 11; Й. Заимов, ИИБЕз VI 1959, 353 сл.

зама̀вям, зама̀я, зама̀ем 'занимавам; забавям' (Кюстендилско), вж. *ма̀ям, ма̀я*.

замаймӯдям, замаймӯдя 'замайвам, омайвам' (Долновардарско). — От новогр. *μαϊμουδίζω* също, вж. Ст. Романски, СбВерк 537.

зама̀н 'минало време, някогашно време' (Странджа), 'време' (Кюстендилско; Самоков), 'винаги' (Софийско), 'време': *саа го нема заман три години* (Благоевградско; Белово, Валовишко; Брезье, Софийско; Смоличано, Кюстендилско), **за̀ман** 'винаги, постоянно' (Самоковско, Ботевград), 'време от денонощието' (Софийско). — Произв.: *заманѝт* 'някогашен, едновремешен' (Странджа), *зама̀нцки* 'старовремски, едновремешен' (Странджа; Кукуш), *зама̀н-заманѝт* 'много стар' (Странджа), *за̀машен* 'отдавнашен' (Доброславци, Софийско); *за зор зама̀н* разг., нар. 'при крайна нужда, за в усилно време'. — Чрез тур. *zaman* 'време' от араб. *За̀машен* < **заманшен*, срв. *отда̀внашен, вчѐрашен*.

зама̀х, за̀мах, вж. *ма̀хам, мах*.

замахòрвам 'прикривам нещо' (Широка лъка, Девинско). — Вероятно от *мàхам* 'слагам на страна'.

замашѐвам 'прикривам нещо' (Виево, Кутела, Славеино, Смолянско). — Произв. от *замах* или от диал. *мах* < *мъх*.

зàмашен, вж. *мах, мàхам.*

замбà, зъмбà остар. 'инструмент за дупки, дупчилка', 'голяма игла с голямо ухо' (Светиниколско), **дзумбà** 'белег от дупка по ухо на овца' (Ихтиманско). — Произв.: *замбàлица* 'вид совалка (за отваряне на нити в тъкашки стан)' (Тетовско), *зàмчам, назàмчам* 'дупча със замба' (Кичевско), *зъмбòк* (Ново село, Видинско), *зъмбòсвам* (Галата, Тетевенско). — Чрез тур. *zımba* 'длето' от перс. *sonbe.*

замбàк диал. 'цвете Lilium candidum', 'раст. златовръх, Lilium martagon' (Битоля; Търновско), 'крем, Iris graminea' (Свищовско; Ловеч), 'раст. пате, перуника, Iris germanica', **зомбàк** (Смилен, Славеино, Смолянско), **дзамбàк** (Свиленград). — Произв.: *бял замбàк* 'замбак, Lilium candidum', *вòден жълт замбàк* 'водна перуника, Iris pseudacorus', *див замбàк* 'патета, Iris pumila', *ѐдър замбàк* 'замбак, Iris germanica', *жълт замбàк* 'водна перуника, Iris pseudacorus; замбак, Lilium bulbiferum', *жълтоцвѐтен замбàк* 'водна перуника, Iris pseudacorus', *зàйчи замбàк* 'Iris mellita', *йордѐчи замбàк* 'патета, Iris pumila', *пѝтомен замбàк* 'замбак, Iris germanica', *син замбàк* 'замбак, Iris germanica', *цървен зàмбак* 'златовръх, Lilium martagon' (Битоля), *замбàче.* — Чрез тур. *zambak* от араб. *zanbaq*; заето и в срхр. *зàмбак,* гр. *ζαμπάκι.*

замбỳл диал. 'раст. замбак, крем, Lilium candidum'. — Кръстоска от *замбàк* и *зюмбюл*, или с дисимилация от *зюмбюл.*

замбỳн 'раст. сминдух, Trigonella coerulea' (Софийско). С далечна асимилация *м — л* > *м — н* от *замбул.*

замбурѝсувам, замбурѝсам 'свиря, дрънкам на тамбура или байлама' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско). — Вероятно кръстоска от *тамбурà* и диал. *зѐнкам* 'свиря на ỳдарен инструмент' (вж.).

зàмдраба 'несръчен човек' (Широка лъка, Девинско). — Неясно.

зàмек 'дълга връв, с която се връзва торба, пълна с тревен фураж; най-горен пласт сено или слама, с който се напълва мрежа за фураж; дълъг и тънък жилав прът, който се преплита около колове на ограда' (Добралък, Асеновградско). — От **зà-мък,* произв. от гл. *за-мъкна, за-мъквам* 'вкарвам, въвирам', вж. *мъкна*, срв. *зàмка*[1].

замѐрвам, вж. *мѐря.*

зàмес-, вж. *мѐся.*

зàмет[1] 'временна заграда от тръни и клони за добитък' (Кюстендилско; Рашково, Ботевградско). — Срхр. *зáмет* 'пречка, мъчнотия', словен. *zamèt* 'снежна преспа; купчина, грамада', рус. *зáметь* 'снежна буря', чеш. диал. *zámět'* 'снежна преспа', пол. *zamieć*, остар. *zamiot, zamiat, zamiota.* — Произв. от гл. *заметà*, вж. *метà.*

за̀мет² 'ум' : *не ми грей на замет* 'не ми иде на ум' (Костурско). — От стб. ***за-мать**, от един произход с *па̀-мет* (вж.), стб. **па-мать**, срв. чеш. *zamíniti si* 'помислям си, замислям си', *zámínka* 'предлог, повод', словаш. *zámienka* 'предлог, претекст'.

замѐчвам, замѐча 'слабея бързо, забележимо' (Еленско), 'намръзвам' (Смолско, Пирдопско). — Може би от ***мак-**, друга степен от **мѫк-** в **мѫка**, *мъка*, от един произход с *мек* (вж.), стб. **макъкъ**; семантично срв. пол. *zmęczony* 'уморен', от същия произход.

замила̀вка диал. 'колче, с което се наставя друг кол'. — Неясно.

замиля̀вок 'малка недожънатата част от нива' (Банско). — Неясно.

замѝрам 'додявам, досаждам' (Беровско). — Произв.: *замирлѝво* 'додявно, досадно' (Беровско). — Произв. от *мир* (вж.); за *за*, което придава лишаване, срв. *запра̀звам* 'запълвам'.

замк диал. 'лепило от смола'. — Чрез тур. *zamk* от араб. *zamgh* 'смола'.

за̀мка¹ 'малка връбчица оксло нос на цървул' (Кичевско), **за̀нка** 'примка, дупка, затвор' (Ново село, Видинско). — Срхр. *за̑мка* 'клуп, бримка', словен. *zátka* 'клуп'. — Произв. от гл. *замък-на* срв. *прѝм-ка, про̀м-ка*, вж. *мъ̀кна*.

за̀мка² диал. 'усойно място, усое', **заза̀мка** 'по-настрана, на закрито' (Доброславци, Софийско), 'закрито място' (Самоков). — От *замъ̀кна*, начално 'затворено, закътано място', вж. *мъ̀кна*, срв. и *за̀мка¹*.

замлъня̀вам, замлъня̀ диал. 'забърквам, залисвам'. — Произв. от стб. **мльнии**, нбълг. *мъ̀лния* (вж.), начално значение 'поразявам като с мълния, с гръм'.

замня̀ 'кънтя' (Сив кладенец, Ивайловградско). — От *звъня̀*, с метатеза *зъвня̀*, срв. стб. **свьнѫти** > нбълг. *съмна*, стб. **цвьтѫ** > нбълг. *цъвтя̀*, и асимилация *вн* > *мн*, срв. *главня̀* > диал. *гламня̀, плѐвня* > диал. *плѐмня, грѝвна* > *грѝмна, ра̀вна* > *ра̀мна*.

замо̀рлив диал., **замо̀рничав** 'зиморничав'. — От *зимо̀рничав* (вж.), кръстосано с *заморя̀вам се*, вж. *мор*.

замрѐчува се, замрѐчи се 'замъглява се, притъмнява' (Смолско, Пирдопско). — От *замра̀чува се*, произв. от *мрак* (вж.), вероятно под влияние на диал. *смреч* 'множество'.

замульо̀сувам се 'забраждам се така, че ми се виждат само очите' (Софийско). — От гр. *μουλλώσα*, аорист от *μουλλώνω* 'спотайвам се (от страх)', с леко преосмисляне на значението, вж. М. Филипова-Байрова, Гръцки заемки 91.

заму̀нюва се, заму̀ни се 'заоблачава се, задъждява се' (Кюстендилско). — Произв. от диал. *му̀ня* < *мъ̀лния*, с *у* < *ъл* в говора, вж. *мъ̀лния*.

замъ̀гнуем, замъ̀гнем 'унасям се в сън, заспивам' (Граово). — Продължава стб. ***замьгнѫти**, черк.-слав. **мьгнѫти**, срхр. *ма̀гнути*, словен. *mágniti*, пол.

mgnąć, с друга степен на кореннага гласна в *мѝгам* (вж.), с правилно застъпване на стб. **ь** с **ъ** в говора, вж. Й. Заимов, БЕз 18, 1968, 409.

за̀мък¹ 'крепост, дворец', остар. **замок** (1856), мн. ч. **замкы** (1861), **замкове** (1873). — Произв.: *замъкообра̀зен* (Вазов). — Чрез рус. *за̀мок* от пол. *zamek*, а то от чеш. *zámek*. Чешката дума калкира срвиснем. *slōȝ* 'ключалка; средновековна крепост', а тя лат. *clūsa* 'крепост'.

за̀мък² 'лепило' (Габрово). — От *замк* (вж.), с вторичен ъ.

за̀мъчен 'едър, висок, силен' (Троян). — Прил. от **замък*, което е отглаголно съществително от *замъ̀кна*, вж. *мъ̀кна*; начално значение 'изтеглен, източен, издължен'.

зан да 'за да', в нар. пес. (Абланица, Ловешко). — Вж. *зам*.

занаят 'професия, в която преобладава ръчен труд', **заня̀т** остар. (1845), **занаятие** остар. (1888). — Произв.: *занаятник* 'занаятчия' (Банат), *занаятлѝя* остар., *занаятлийски* остар. (1871), *занаятлѝйка* остар., *занаятски* остар. (1871), *занаятчѝя, занаятчѝйница* остар. 'работилница' (1873), *занатчѝя* остар. (1869), *занаятчѝйка, занаятчѝйски, занаятчѝйство*. — Чрез тур. диал. *zanaat*, книж. *sanat*, от араб. *ṣanaᶜ*.

занда̀н остар. нар. 'затвор', **дзанда̀н** (Войнягово, Карловско). — Произв.: *занда̀нски, занда̀нцки* (Гьобел, М. Азия), *зандандж́ѝя* остар. 'пазач на зандан, тъмничар' (Бърложница, Софийско), *зандадж́ѝя* 'тъмничар' (Булгаркьой, Кешанско; Либяхово, Гоцеделчевско), 'затворник', в нар. пес. (Върбница, Софийско) *зандандж́ѝйски* (Гьобел, М. Азия). — Чрез тур. диал. *zından* от перс. *zindān*; заето и в срхр. *зѝндāн*, алб. *zindan*.

занджа̀п, вж. *зънджа̀п*.

занѐ остар. 'защото' (Каравелов), **зън** (Палеор, Леринско). — Вероятно заето от рус. *зане́*, а там от стб. **занє** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр., Остром., Козма), **занєжє** (Зогр., Мар., Супр.). — Съставено от предлог *за* (вж.), **-н-**, както в *н-его, н-ему* и местоимение *je*, вж. Berneker 1, 417; за строежа срв. *понѐже*.

занебива̀ си го 'заболя' (Доброславци, Софийско). — От *за* и *не бива го*, вж. *бѝвам*; за строежа срв. *занема̀ го*.

занѐгрям се, занѐгря се 'заемам се, залавям се (да правя нещо)', само у Петко Славейков: *бабичката му се занѐгри да ме черпи със сладко*. — От *за* и **нѐгря се* от гр. **νεργῶ* 'действувам, правя постъпки, от *ἐνεργῶ*, с афереза и с метатеза *рг > гр* на българска почва.

занѐкъл, занѐкла 'занесъл' (Костурско). — Може би кръстоска от *занѐсъл* и *завлѐкъл*.

занема̀ го 'изчезна' (Доброславци, Софийско). — Вж. *за* и *ня̀мам*; за строежа срв. *занебива̀ си го*.

занзук 'раст. шушан, Chaerophyllum bulbosum' (Ловеч). — Вж. *зънзу̀к*.

за̀ник 'залез', **зани̇̀квам, зани̇̀кна** 'затулям', вж. *ни̇̀кна*.

занима̀вам, занима̀я 'задържам вниманието', остар. **зани̇̀мам се** (1873). — Произв.: *занима̀ние, занима̀лня, занима̀вка, занимли̇̀в, занимли̇̀вост, занима̀телен, занима̀телност*. — Заето от рус. *занима̀ть*, образувано от *за-* и *-имам*, срв. *заня̀тие* и *заѐмам се*. Съгласната *-н-* е пренесена от форми като *сни̇̀мам, внима̀вам* (вж.).

зани̇̀мам се диал. 'зашеметявам се'. — Произв. от *за-* и *-и̇̀мам*; за значението срв. *подни̇̀мам се* диал. 'хълцам, плача', а за *-н-* вж. *занима̀я*.

занкьо̀р 'завистник' (Василица, Ихтиманско). — Вж. *зенкьо̀р*.

за̀новец 'раст. грозданка, Cytisus' (Каменица, Кюстендилско), **за̀новет** диал., **за̀новит** (Видин). — Произв.: *бял за̀новец* 'Cytisus albus', *за̀новетка* (Кюстендилско). — Срхр. *за̏но̄ве̄т, за̏новиjет*, словен. *zánovet*, рус. *зановец, зановит, зановат, зановица*, укр. *за́новать* 'раст. Sotus corniculatus', *зіно́вать, зіновать*, чеш. *janovec*, диал. *zanovec*, стчеш. *janovít, janofít, janobit, janosít, janosiet, jinosít*, словаш. *zanovec*, диал. *žanovec* 'жаблек, Galega officinalis', *zanovit* 'комуника, Melilotus', пол. *zanowiec, janowieś*, стпол. *janobyt, janosiet, sianowiec, sianożęć, żnisiano*, пол. и стпол. *zanowięć, żarnowiec*, горлуж. *žanowc* 'плюскач, Colutea', *žandawa* 'жълтуга, Genista tinctoria', доллуж. *janoẃeś, noẃeś* 'гръмотрън, Ononis spinosa', диал. *zanoviś*. — Според S ł a w s k i 499—500 чешките и полските форми с *jan-* са повлияни от името на *св. Ян* (чеш. *svatý Jan*, пол. *święty Jan*), понеже зановецът цъфти около Еньовден. Срв. лат. *genista, genest(r)a* (B r ü c k n e r 198). — Заето от слав. в унг. *zanót* (K n i e z s a I/1 567). — Произходът не е ясен.

за̀новит 'раст. зановец, Cytisus' (Видин). — Вж. *за̀новец*.

зано̀га, в МИ: р. *Занога* в Белоградчишко, *Заногата* при Рашково, Ботевградско, при Клисура, при Рибарица, Тетевенско, Софийско, Пирдопско, Панагюрско, *Зано̀жене*, с. в Берковско, мах. *Зано̀ге*, Свогенско. — Срхр. *Zanožje*, словен. *znôžje* 'подножие на планина', *Zanoga* (река), рус. диал. *зано́га* 'яма, трап', чеш. *zanoha* 'закътано място между планини'. — Съставено от *за* и *нога*, т. е. 'местност в долния край, в полите на планина или на планинска местност', срв. *подножие, поднога*: *пътя върви сѐ поднога* (СЗ), *не ми е поднога* 'не ми е на сгода, не ми е удобно' (Банско, Софийско). — Заето в рум. *zănoagă* 'долина, горска поляна'.

за̀нца 'килер' (ЮИ). — От *задница* > *занница* (чрез *дн* > *нн*) и изпадане на неударено *и*, срв. диал. *по̀нца* 'изба' от *по̀дница*, срв. *за̀йнца*.

заня̀т остар., книж. 'зает', **заня̀тие** 'професия; занимаване'. — От рус. *заня́тый, заня́тие*, произв. от *за* и *-ять* 'вземам' в глаголи като *вз-ять, сн-ять* и под., стб. ıѧтн. Съгласната *-н-* е пренесена от форми като *сн-ять, вн-ять* и подобни, срв. *занима̀вам се, поня̀тие*.

заора̀т 'мъчен, труден; упорит' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). — Причастие от **заора̀, *заора̀вам* 'противореча', фигуративно

от 'започвам да ора; натъквам се на трудност при оране', срв. *задрувам* 'почвам да ора; противореча, възразявам': *зѐ да ми задрува* (Софийско), вж. *ора̀*.

заоращѝсвам се 'занимавам се със странични дребни работи' (Пенчо Славейков). — Вж. *оращѝсвам се (= уращисвам се* Н. Г.).

за̀орна 'дървен лост за затваряне на врата' (Дебърско). — От **заворна*, вж. *вра*, с изпадане на междугласково *в* в диалекта, срв. *задрок*.

заоро̀к 'дървен клин на воище, на който се закача яремът' (Кюстендилско). — От **за-вор-ок*, произв. от *вра*, вж. *за̀вор*, срв. *за̀орна*.

за̀още, вж. *защо̀*.

зап остар., предимно в нар. пес. 'спиране, задържане' (Доброславци, Софийско; Славеино, Кутела, Виево, Смолянско; Павелско, Асеновградско; Странджа, Еленско, Севлиевско, Трънско), 'респект, забрана' (Родопите). — Вж. *за̀пт*.

за̀пад 'страна, към която залязва слънцето'. — Вж. *па̀дам*.

запано̀ 'неотстъпчив човек' (Родопите). — От *запъно̀*, вж. *пъна, опъна*, срв. *за̀пет, о̀пет* 'упорит, неотстъпчив' (Софийско).

запара̀стювам 'искам нещо много настойчиво, насила; упорствувам' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Девинско, Маданско). — От *запера̀стювам* с асимилация *а — е — а* > *а — а — а*, вж. *заперѐствам*.

запарта диал. 'хокане, мъмрене'; ЛИ *Запартов* (Харманли). — Вероятно от рум. *part* 'пляс, чат' (при удряне на плесница)', но образуването не е ясно.

запа̀рчвам се, запа̀рча се 'спирам неестествено растежа си' (Враца). — Произв.: *запарче*. — Друга степен на коренната гласна в *запѝрам* (вж.), срв. и *по̀ря — разпа̀рам*.

запа̀рям 'пробождам; насилвам' (Родопите). — С друга степен на коренната гласна от *по̀ря*.

за̀пас, запа̀с 'резерв'. — Произв.: *за̀пасен, запа̀сен, запасѐност, запася̀ се, запася̀вам се, запасня̀к*. — От рус. *запа́с* 'също', произв. от *за-* и *пасу, пасти* 'пазя, пася', вж. *паса̀*, срв. *прѝпас*.

запа̀смювам, за̀пасмя 'запомням' (Асеновградско, Смолянско). — От корена *пас-* в *запасвам* 'запазвам', кръстоска със *запо̀мнювам*.

запа̀твам, запа̀тя диал. 'завъждам, развъждам животни': *запатили си бяха буби за коприна*. — От *па̀те* (вж.), начално значение 'завъждам патета'.

запа̀шкувам, за̀пашкам 'започвам да гоня, да преследвам' (ЮЗ). — Вж. *па̀шкам* 'гоня'.

запа̀щисан 'зачуден' (Едоарце, Тетовско). — Кръстоска от *запа̀шкан* (вж. *запа̀шкувам*) и *същѝсан* (вж. *същѝсвам*).

запе̑вам се 'заеквам' (Ситово, Пловдивско). — Вж. *пъна*.

запека̀тя се, запека̀твам се диал. 'преставам да раста, оставам завързак'. — Произв. от **запека̀т* 'запечен', от гл. *запека̀*, вж. *пека̀*; за строежа срв. *зара̀т* от *заора̀*, а за значението *спѐчен* диал. 'недоразвит'.

запельо̀сувам се, запельо̀сам се, запельо̀шем се 'махвам се някъде, запилявам се' (Софийско). — Произв. от *пелѐя, пилѐя* (вж.).

запелю̀щувам, запелю̀щим 'удрям плесница' (Софийско, Пирдопско). — Вероятно кръстоска от *залющувам, пля̀скам* и *запельо̀сувам*.

запѐнка диал., вж. *пъна*.

запера̀ствам, запера̀стя 'започвам силно да удрям, да бия' (Ботевград), **заперѐствам, заперѐста** 'почвам да бия с прът; заемам се енергично за работа' (Смолско, Пирдопско). — Произв. от *пера̀* 'бия, удрям', с наст. *-аст-*; във втория случай с преход *ра-* > *ре-*, срв. *замрѐчува се*.

заперѐствам, заперѐстя 'заграждам някому пътя и не го оставям да излезе' (Врачанско). — Произв. от *запѝрам* (вж.) с наст. *-ест-*, с асимилация *и — е* > *е — е*; срв. обаче и *запера̀ствам*.

заперило 'лост, с който се спира воденично колело' (Кичевско). — Произв. от *пера̀*, срв. *запѝрам*.

за̀песка 'нашивки, везба по ръкав на риза' (Тетовско), **запѐска** (Банат), **запистьѐ** в *пестнѝк* (вж.).

за̀пет 'невъзприемчив, упорит, зловолен' (Софийско), 'скъперник' (Банско). — Старинно старобълг. причастие **запѧтъ** от **запѧти, запьнѫ**, вж. R. Bernard, Изсл. Романски 373 сл. — Вж. *пъна*.

запета̀я, запета̀йка 'вид препинателен знак', остар. **запятия** (1833, Хр. Павлович), **запятая** (1847, Ив. Момчилов), **запята** (1874, Др. Манчов). — От рус. *запята́я*, образувано от мин. страдателно причастие от *запя́ть, запну́*, бълг. *запъна*, вж. *пъна*.

запѐтлювам диал. 'закопчавам', вж. *пѐтля* 'петелка'.

запѐцвам, запѐцна (Ботевградско), **запѐцнувам, запѐцнем** (Софийско) 'слагам пречка; запъвам', 'задържам, закрепвам едва-едва' (Самоков). — От **за-пет-ск-(у)вам* > *запѐцкам, запѐцна* и от тук несвършен вид *запецнувам*, вж. *пъна*.

запика̀свам, запика̀сувам, запика̀ша диал. 'забелязвам', вж. *сапика̀свам*.

запѝнка, запина̀лка диал., вж. *пъна*.

запѝрам, запра̀ 'спирам; затварям някого или нещо'; стб. **запьрати** 'стъпквам' (Супр.). — Произв.: *за̀пир* 'спиране', *запѝрка* 'място за спиране' (Забърдо,

Асеновградско), 'подслон, жилище' (Смолянско, Асеновградско). — Срхр. *зȁ-прijети, зȁпор*, рус. *запира́ть, запо́рка*. — Произв. от *перà*, срв. *зàпор, о-прà, с-прà*.

запистьѐ диал. 'подопашник, подопашница'. — От гр. *πιστιά* < *ὀπισθία* 'задник'.

запѝщвам, запѝщя 'заприщвам, преграждам (малка река)' (Ботевград), **запѝшуям** (Велес, Тиквеш). — От удължената степен на *пъхам*, вж. *пѝщя, пиш* 'преграда, бент'.

зàпка 'клон, забит в ливада, градина като знак, че е забранено влизането на добитък; почка, потка' (Банско). — Вероятно от *зап* 'забрана' (вж.).

запкòн, вж. *запкън*.

запкън, вж. *зъпкън*.

зàплес, заплесѝням, вж. *пляс, плѝскам*.

заплѐсвам се, заплѐсна се 'отвличам си вниманието, зазяпвам се'. — Произв.: *зàплес* 'заплеснат човек', *заплесѝням се* диал. 'заплесвам се'. — Произв. от *плѐсвам, плѝсвам* 'удрям' (вж.); за значението срв. *блъ̀снат, джàснат, пѐрнат, смàхнат, удàрен* и др.

зàпна, вж. *запъвам*.

зàповед 'нареждане за изпълнение'; стб. **заповѣдь** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Киев. л., Сав., Супр.), **заповѣдѣти** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Сав, Супр.), **заповѣдати** (Зогр., Мар., Син. пс., Сав., Супр.), **заповѣданиѥ** (Супр.), **заповѣдовати** (Патр. Евтимий), **заповѣдьникъ** (Патр. Евтимий). — Произв.: *заповѐден, заповѐдник, заповѐдница, заповѐднически, заповѐднишки, заповѐдничество, заповя̀дам, заповя̀двам*, остар. *заповядувам* (1845), *заповя̀довам* (1871), *заповедàтелен* остар. 'заповеден' (1870). — Срхр. *зȁповӣд, зȁповиjед*, словен. *zapǫvęd*, рус. *за́поведь*, чеш. *zápověď*, пол. *zapowiedź*. — Прасл. **zā-pa-vědь*. — Произв. от **věd-*, срв. стб. **вѣдь** 'знание', **вѣдѣти**, срв. *вест, вещ, веда*.

заповест остар. 'заповед' (1847, Ем. Васкидович). — Кръстоска от *заповед* и *вест*.

зàпод, зàпокь 'усойно, сенчесто място' (Берковско); МИ: *Зàпогье* до Трън и при Горна Гьоновица, Гостиварско, *Ζαπαντός, Ζαπανταῖοι* село в Гребенско, *Ζαπάντι*, с. в ок. Агринион в Етолия, с. в ок. Домокос в обл. Фтиотида, в ок. Каристос на о-в Евбея и в ок. Аристомена в Месиния. — Срхр. *за́пад* 'сенчесто място', рус. диал. *за́падь* 'поле, наклонено на север', пол. диал. *zapad* 'долина'. — От **зàпадь* (вж. *пàдам*) с *-о-* под влияние на *под* в диалектното му значение '(планинска) равнинка'. — Заето в рум. *zăpódie* 'широка долина' (R o s e t t i, Limba romînă XIII—XIV, 182).

запожѐрдвам 'подкарвам насила; почвам да се карам' (Родопите). — Произв. от диал. *жѐрд*, вж. *жер* 'върлина', начално значение 'подкарвам, погвам (някого) с прът'.

запойвѐрувàм 'заставям, упорито настоявам' (Банско). — Може би произв. от *ѝвер* 'трескà' (вж.), с начално значение 'затягам, заклиням'.

запокѝтвам, запокѝтя 'захвърлям пренебрежително' (Свищовско, Търновско). — Произв. от *кѝтя* 'хвърлям' (вж.), срв. *закѝщам*.

зàполта 'въдворявам тишина' (Жупа, Дебърско). — Произв.: *зàполтен* 'смирен' (Жупа, Дебърско). — Неясно.

заполтỳшено 'облачно, намръщено време' (Дебърско). — Неясно; срв. *зàполта*.

***запон(а)** 'покривка, завеса'; стб. запонъ 'преплитане' (Симеонов сб. от 1073). — Незапазено в новобългарски. — Произв. от пъна, стб. пьнѫ, пѧти, с друга степен на коренната гласна, срв. *спонец*, вж. *пъна*. — Заето в гр. *ζαπόνι* 'покривка, завеса' (в Тесалия), вж. Miklosich, Die Slav. Elemente im Neugriech. 16, Vasmer, Die Slaven 267; в унг. *zápona* 14 в., вж. Kniezsa I/1, 567.

запòпвам[1], запòпям, запòпя 'ръкополагам за поп', вж. *поп*.

запопвам[2], зàпопа 'завардвам ливада да не се пасе като слагам знак' (Василица, Ихтиманско). — От *запотвам* (вж.), кръстосана на семантична почва с *поп*, вероятно поради прилика между попска шапка и купчината пръст, която е знак за завардване на ливада.

зàпор, запòр 'спиране'. — Произв.: *вòлов запòр* диал. 'празник Власовден', *запòрен*, *запòрвам се* 'упорствувам' (Родопите), *запòрник* диал. 'който е искал някоя за жена, докато е била мома', 'любовник', *запоравѐя, запоравѐвам* 'преставам да раста' (Белослатинско), *запòрничав* диал. 'упорит, инат', *запорнѝчувам се* 'показвам се упорит и зловолен' (Чешнегирово, Пловдивско). — От *о*-степен на корена в *напрà* от *-рьr-*, вж. *запѝрам*. — Заето в рум. *zăpór* 'заприщване; бент; наводнение; заинатяване на кон' (DLRM).

запòрдам се 'напъвам сили; правя усилия да убедя някого' (Смолянско, Ардинско). — От диал. *за-порд-*, вж. *пърдя̀*.

запорѐпам остар., в израза *запорепали гъркомани*. — Може би от *рѐпам* 'скубя космите по лицето на някого', или от *порѐпвам се, порѐпя се* 'потурчвам се' (вж.).

запòрничав диал. 'упорит'. — Вж. *òпърничав*.

запòтвам, запòтна диал. 'слагам знак в ливада, за да не се пасе; започвам; правя магия, бая срещу зло'. — Произв. от *пòт-ка* (вж.), срв. *запòчвам[2]*, вж. *тъкна*.

запòчвам[1], запòчна, вж. *пòчвам*.

запòчвам[2], запòча диал. 'турям знак в нива, ливада, за да се определи границата ѝ; 'слагам знак, почка в ливада, за да не се пасе'. — Вж. *пòчка*, срв. запòтвам.

зàправ 'модел, образец' (Родопите), вж. *прàвя*.

запрàзвам, запрàзня 'запълвам, заемам съд с нещо'. — Произв. от *прàзен*; за *за* срв. *замѝрам*.

запрегàч 'престилка' (Врачанско), вж. *прегàч*.

зàпрег, запрегàлка, запрегàлник, запрèжка диал. вж. *прягам*.

запрèтам, запрèтна, запрèтвам, диал. **запрèтнувам, запрѣтам, запрѣтвам** 'загъвам, засуквам', вж. *прèтам*.

запретя̀вам, запретя̀ 'забранявам', 'заръчвам, заповядвам', **запрèщам** 'заръчвам' (Врачанско); стб. запрѣтити 'да забраня' (Влахобълг. грам.), запрѣтити (Патр. Евтимий), запрѣштаниѥ 'заплаха' (Козма), запрѣштати (Син. тр., Супр., Клоц., Патр. Евтимий), запрѣщеніѥ 'заплаха' (Зогр., Мар., Супр., Син. тр., Патр. Евтимий). — Първото значение е заето от руски *запрещение*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 252; Сб. Медведев, 1922, 42. — Вж. *прèтя*.

запрèшка 'престилка' (Софийско). — От *за-прѧг-ька > *запрèжка*, изговаряно *запрèшка*, произв. от **запрег*, срв. диал. *запрегàч, опрегàч* 'престилка', вж. *пря̀гам, прегàч*.

запрèшкам се 'измъчвам се, като работя преко сили' (Еленско). — От **запрèжькам*, начално 'работя напрегнато', вж. *пря̀гам*, срв. *напрежèние*.

зàпрувам, зàпрем 'спирам' (Самоков). — Вж. *запѝрам*.

запрѣтам, запрѣтвам, вж. *прèтам*.

запрѣтка 'запъртък' (Банат). — Вж. *зàпъртък*.

запт 'спиране, задържане; обуздаване, укротяване' (Странджа). — Произв.: *узаптя̀, узаптя̀вам* 'присвоявам имот и др.; обуздавам, укротявам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — Чрез тур. *zapt* 'дисциплина, забрана' от араб. *ḍabaṭa, ḍabṭ* 'задържам, установявам'.

заптиè остар. 'турски стражар', **заптя̀я** (Каравелов), **запчя̀я**. — Произв.: *заптѝйски* (Зах. Стоянов), *запчѝйски, запчѝов* (Банско). — Чрез тур. *zaptiye* и **zab(ı)tçı* от араб. *ḍabṭiyyä* също; заето и в арум. *zaptíŭ*, рум. *zapciu* остар., *zapcil* 'събирам данъци'.

заптѝсвам, заптѝсам разг., остар. 'задържам; обуздавам', **заптьòсвам, заптьòсам** (А Страшимиров). — Произв.: *озаптѝсам, озаптѝсвам* диал. 'обуздавам'. — Чрез тур. *zapt-etmek*, произв. от *zabıt, zaptı*, вж. *запт, заптиè*.

зàпури таен зидарски говор '(той) запали' (Янче, Тетовско). — Произв.: *зàпурно* 'задушно, душно', *запурндòвина* 'голяма горещина, мараня' (мияци в Дебърско), *запурдѝна* 'голяма горещина, жега' (Дебърско). — От *зàпори*, с редукция *о > у* в неударено положение, вж. *зàпор*; начално значение 'нещо затворено' > 'задушно, спарено, горещо' > 'горещина'. Според R. Bernard (писмено съобщение) във връзка със срхр. *пу̏рити* 'пека', с друга отгласна степен в словен. *zapíriti se* 'червя се', чеш. *pýřiti se* 'червя се', сродни с гр. *πῦρ* 'огън'.

за̀пурна 'драскотина по тялото; белег от ровене по земята' (Странджа). — От *за̀порна*, прил. от **запор*, отглаг. същ. от *запо̀ря*, вж. *по̀ря*.

запу̀стеник, запу̀щеник 'парясник'. — Вж. *пуст*.

запу̀тьвам се 'вглеждам се в една точка; рея поглед в пространството' (Габрово, Ксантийско). — Неясно.

запу̀хлювам 'задимявам, запушвам' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). — Вж. *пу̀хам, пухтя̀*.

запуша̀ла 'горещина, мараня' (Ново село, Видинско). — От рум. *zăpușeálă* 'жега, зной', произв. от *a zăpuși* '(за слънце) пече, напича, обгаря', а то от бълг. *запу̀ша*.

запу̀швам, запу̀ша 'затварям, затъквам дупка, отвор'. — Произв.: *запуша̀лка*. — От *за* и *пуша* 'затъквам, затварям, затулям' (вж.).

запъ̀вам, запъ̀на, вж. *пъ̀на*.

запъ̀рпешкам 'затрупам, заравям' (Църско, Битолско). — Вж. *пърпеля̀шкам*.

за̀пъртък 'замътено и неизлюпено яйце', 'слабо, недоразвито дете' (Еленско), **запрътля̀к** 'човек или дете, неразвити за годините си' (Василица, Ихтиманско); стб. запрътъкъ (Козма Презвитер), запрьтьлнвън (Григори Назиански, 11 в.). — Произв.: *зъмски за̀пъртък* 'насекомо змина майка, Scutigera coleopterata', *за̀пъртъчев* (Пенчо Славейков), *за̀пъртъчен, запъртя̀ча се, запъртя̀чам се* 'ставам запъртък', 'оставам неженен' (Троян). — Срх. *за̀пртак*, словен. *zapŕtek*, рус. *за́пороток, за́порток*, укр. *за́порток*, чеш. *záprtek*, пол. *zapartek*, горлуж. *zaportk*, доллуж. *zapartk*. — Праслав. **zā-pъṛtъkъ*. — Сродно с лит. *pẽras* 'люпило', *periù, perė́ti* 'мътя', лат. *pariō* 'раждам', стгр. *πόρις, πόρταξ, πόρτις* 'теле, юница', стинд. *pṛthukas* 'дете, теле, младо животно'. Срв. *пу̀ряк, пу̀рляк*.

запъ̀рча се, запъ̀рчам се диал. 'не се развивам, не раста'. — От **запъртча*, вж. *за̀пъртък*.

за̀пърчина 'слънчево припичане преди дъжд, мараня' (Ново село, Видинско). — От **за̀пъртчина*, производно от *за̀пъртък* (вж.); първично значение 'замътено, заоблачено време'.

зар¹ 'костено кубче за игра (на табла)', 'сполука, щастие, късмет' (Самоков). — Чрез тур. *zar* от араб. *az zahar*, вж. R. Bernard, RESI 33, 1956, 355; заето и в гр. *ζάρι*.

зар² 'дребно куче' (Родопите), 'ловно куче'. — Вж. *зага̀р*.

зар³ 'да, така; нима, зер' (Виево, Кутела, Смолянско). — Вж. *зер*.

за̀ра¹, вж. *заря̀*.

за̀ра² 'мътеница' (Ново село, Видинско). — От рум. *záră* също, от дакомизийски, срв. алб. *dhallë* 'мътеница', сродно с гр. *γάλα* 'мляко', лат. *lac, lactis* 'мляко' (от **glac*), срв. от същия произход *зѝра*.

зарà 'че, защото, понеже' (Славеино, Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско). — Вероятно от *зара(ди)*.

зарадѝ, зарàд 'по причина на', **зàрди** (Охрид); стб. ꙁарадн (Ман. хр.). — Срхр. *зāрāди*, словен. *zaràd*. — От предлозите *за* и *ради*, които са се употребявали и самостойно, срв. ꙁа нєѧ радн (Ман. хр.).

зарàза 'прилепчива болест'; стб. ꙁаразнтн 'подтискам, унищожавам': да ꙁаражѫ млъчаннємъ от отъвѣштаннꙗ (Супр.). — Произв.: *зарàзен, заразя̀, заразя̀вам*, остар. *заражàвам* (1872), *заразѝтел, заразѝтелка, заразѝтелен, заразѝтелност; заразоносѝтел, заразоносѝтелка, заразоносѝтелство* (1962). — Срхр. *зāраза* 'зараза', словен. *zarázíti, zarázovati* 'наранявам', рус. *зарáза, заражáть*, чеш. *zaraziti* 'поразявам се, изумявам се', пол. *zaraza* 'зараза', *zarazek* 'микроб, бацил'. Според Н. С. Д е р ж а в и н, Сборник Шишмарев 1957, стр. 165 и сл., от исп. *zaraza* 'отрова за животни', проникнало чрез езика на шпаньолските евреи. По-вероятно да е от славянски произход, произв. от *за* и *раз-* с друга степен на *рѐжа* (вж.).

зарàл 'загуба' (Яковица, Момчилградско). — От *зарар* (вж.) с дисимилация *р — р > р — л*.

зарамкадѐ, заръмкадия, зъбеста заръмкадя̀ 'бял нарцис, Narcissus poëticus' (Омуртаг), **заръ̀мка** (Кукуш), **зърѐмка** (Гевгели), **зрънкадѐ** (Долни Порой, Валовишко), **зърнакадѐ** (Солунско), **залимкаде** (Сярско), **зеленкаде, зелемкаде, зарънкаде, зърмкаде** диал. — Тур. диал. *zerengade* също, старо *zerrin kadeh*, съставено от перс. *zärrīn* 'златен' и араб. *qadäḥ* 'чаша'; заето и в гр. *ζερνεκαδὲς*, рум. *zarnacadeá*, сръб. *зеленкáда, зерекáда* и *зеленакада*, осмислено със *зелен* и *када* от *кадуна* 'кадъна' (устно от Р. Б е р н а р).

зàран 'сутрин', **дзàран** 'сутрин' (Кюстендилско, Софийско). **дзарàн** 'утре сутринта' (Софийско). — Произв.: *дзарантò* 'сутринта' (Доброславци, Софийско), *зарàна, зàран-вѐчер* 'раст. поветица, Convolvulus, цвете, което вечер се разтваря, а сутрин се свива', *зàрани = дзàрани* 'сутрин' (Ихтиманско); *дозарàна* диал. 'утре'; *отзàран, отзарàна, одзарàна, одзàрана* (Софийско), *одозàрна* 'от сутринта' (Доброславци, Софийско); *сузарàна* диал. 'заранта'; ЛИ *Зарàнков* в Русенско и Гоцеделчевско. — Срхр. *зàран, зàрана* 'рано', словен. *zarȃn, zarȃna* 'рано сутрин', рус. *зарáнь, зарáно* диал. 'рано; навреме', чеш. *z(a) rana, zrána*, словаш. *zarána, zaránky* 'рано', пол. *zaranie* 'ранно утро', остар. *zarań*. — От синтагма *за рана* (в родителен падеж), от тук *зàран* по *ỳтрин*, вж. *ран, рàно*; за строежа срв. *сỳтрин; дзаран* е от *от заран > од заран*, срв. *дзàстра*.

зарàр остар., разг. 'загуба, вреда, щета'. — Произв.: *зарарлѝв* остар. 'който носи щета' (1845, Й. Огнянович), *зараря̀, зараря̀вам* диал. 'губя от продажбата на нещо', *зарарлѝя* 'който докарва загуба', *зарарсъ̀з* остар. диал. 'който не причинява щета' (1879, Ил. Блъсков) (от тур. *zararsız* 'безвреден'); *озараря̀, озараря̀вам* диал. 'напакостявам, оцетявам'. — Чрез тур. *zarar* от араб. *ḍarar*, вж. Ст. М л а д е н о в, ГСУ-ИФФ 22, 1922, 19 сл.

зàрби 'селски големец' (Аткьой, Гюмюрджинско). — От *зорбѝ*, с акане *зарбѝ* и вторично ударение *зàрби*, чрез тур. *zorba* 'насилник' от перс., вж. *зор*[2].

заргàн диал. 'риба морска бекаса, Belone acus'. — Чрез тур. *zargana* 'морска змиорка' от гр. *ζαργάνα* < стгр. *σαργάνη*, или направо от гръцки. Преосмислено като мъжки род, понеже крайната гласна е схваната за член, срв. диал. *гранà* от *гранàта*.

зарделѝя диал., рядко 'зарзала', **зерделѝя** (Суходол, Софийско), **зердèлия** (Прилеп); МИ *Зердилийте*, лозя при Ветрен, Кюстендилско. — Чрез тур. *zerdali* 'зарзала' от перс. *zärdālū* 'златна слива', произв. от *zärd* 'златен' и *ālū* 'слива', вж. *зàрзала*; заето и в сргрьц. *ζαρταλοῦντα βερίκοκκα*.

зардишàв диал., остар. 'корени, с които се багри жълто'. — Чрез тур. *zerdeçal* 'индийски шафран', със завършек, сближен на бълг. почва с *ошàф* 'отвара' или с прил. на *-шав*, срв. *кàшкав, мекушàв*, от перс. *zärdečāw* от *zärd* 'жълт'.

зàре (Велес), вж. *зер*.

зàрев 'старо име на август'; стб. зарєвъ (Зогр., Остром., Охридски ап.). — От глагола *заревà* (вж. *рев*), понеже в края на лятото елените, като се разгонват, реват силно. От същия корен, но в друга степен, са срхр. *рȕјан* 'септември', чеш. *říjen* 'октомври', вж. Й. Заимов, ИИБЕз 3, 1954, 129 сл.

зàрево, вж. *зарѝ*[1].

зарèда диал. 'скален гребен; заемообразно работене; редуване при пеене', вж. *ред*.

зарèдица 'лози не в редицата на лозето' (Марково, Пловдивско), вж. *ред*.

зарèдник, зарèдница 'плитки от косата на тила, които падат върху коцела' (Оряховско, Ломско), вж. *ред*.

зарèждам, заредѝ диал. 'нареждам; работя на заем', 'подготвям за работа, за използуване'. — Вж. *зарèда, ред*; второто значение е ново, заето от рус. *заряжáть, зарядѝть*.

Зарезàн, Трѝфон, вж. *рèжа*.

зарèсци 'плитки като гайтани от кръкмите и сколуфите от страните на пътя на косата, заредници' (Зап. Мизия). — От *заресвам* (вж. *рèша*) или от *зарѝзвам* (вж. *рèжа*).

зàрефето, зàрефетно 'изискано, точно' (Смолянско, Асеновградско). — Чрез тур. *zarif* 'изтънчен, духовит, находчив' от араб. *ẓarīf*.

зарзавàна, зарзавàнка, зарзахвàнка диал. 'птица синя гарга, Coracias, синявица, звездовранка, пездровалка и др.'. — Неясно; втората част е вероятно от *врàна*.

зарзавàт разг. 'зеленчук'. — Произв.: *зарзавàтен, зарзаватчѝя, зарзаватчѝйка, зарзаватчѝйница, зарзаватчѝйски, зарзаватлия* рядко. — Чрез тур. *zerzevat* също, с асимилация *zebzevat*, мн. ч. (с арабски завършек) от перс. *säbze* 'зелен; зеленчук'; заето и в гр. *ζαρζαβάτι*, рум. *zarzavat*, сръб. *зарзàват*.

за̀рзала 'дърво и плод Prunus armeniaca', **дза̀рзала** (Бяла черква, Търновско), **зарзалѝя** 'кайсия' (Пирдопско), **зерзалия** (1843, Ив. Богоев), **зѐрзелия** (1869, Д. Мутев; Кюстендилско). — Произв.: *зарзалѝйка, зарзалу̀да* 'кайсия, зарзала' (Странджа) (от гр. *ζαρταλούδι, ζαρνταλούδι, ντζαρταλούδι*), *зарзалѝна* 'дърво и плод дива слива; джанка, Prunus divaricata' (Странджа), *дзардзалѝна* (Кукуш), *за̀рзалов, за̀рзалиев* (1906). — Чрез гр. *ζάρζαλον*, тур. *zerdali* от нперс. *zărdālū* 'жълта слива', вж. П. Скорчев, БЕз 6, 1956, 164; рум. *zárzără* вероятно е заето от български; заето също в арум. *zărzeále*.

зарзо̀п, зарзо̀пин 'едър, но умствено недоразвит човек; смахнат' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско). — Тур. *zırzop* 'налудничав, смахнат'.

за̀рниче 'раст. Astrantia major' (само у Явашев, от СИ). — От прил. *за̀рен* 'лъчист' (вж. *зара*) и *-иче* (срв. *подъб-иче, лют-иче*) поради лъчисто разположените листа; семантично срв. лат. му име *Astrantia* от *aster* 'звезда'.

зарно диал. 'рано сутрин'. — Прил. от *зара* 'светлина' (вж.), вж. Младенов, ЕтР 183.

заро̀свам се 'разсейвам се, занимавам се със странични неща (Странджа). — От аористната основа на гр. *ζαρῶ* 'свиквам; употребявам; занимавам се с нещо', вж. М. Филипова-Байрова, Гръцки заемки 91.

заруболя̀ва, заруболѝ 'затропва, затрещява' само в примера *колата заруболя по едрия калдаръм* (М. Яворски, 1966). — От **руболя̀*, вероятно произв. от диал. *ру̀бя* 'сека дървета из корен' (вж.), от където се развива значение 'издавам силен шум, трещя'; за строежа срв. *троп-оля̀, шум-оля̀*.

за̀рук, с член **за̀рукът** 'ъгъл в стая; ниша в стена за дребни предмети' (Странджа). — От **за-рог* (диал. *рог* 'ъгъл, кът') с обеззвучено *г* в *к*, както в *за̀лък*, мн. *зал(ъ)ци* от *за̀лог*, вж. Й. Заимов, БЕз 18, 1968, 408.

зарун диал. 'бял нарцис, Narcissus poëticus'. — Вж. *зарамкадѐ*; срв. и тур. диал. *zehran* 'нарцис' (SDD 1570).

зарф остар., диал. 'сребърна или от друго нещо чашка, в която турят чаши с кафе; всяко нещо, в което се слага предмет, за да се пази', 'плик за писмо' (Смолянско). — Чрез тур. *zarf* 'подставка за кафена чашка; ножница' от араб. *ẓarf* 'съдинка'; заето и в срхр. *зарф*, рум. *zarf*, гр. *ζάρφι*, алб. *zarfë*.

за̀рчин диал., **зарчѝн** диал. 'канела; вид грозде; вино от такова грозде'. — Кръстоска от *зачинак* и *дарчѝн* (вж.).

заръ̀чвам, вж. *ръка̀*.

заръ̀свам, заръ̀сна 'спирам преждевременно да раста' (Врачанско), **заръ̀снувам, заръ̀сна** 'преставам да раста' (Смолско, Пирдопско). — От *заръ̀стнувам, заръ̀стна*, произв. от *ръст* (вж.).

заря̀¹ диал. 'сияние; лъч', **за̀ра** диал. 'слънчеви лъчи' (Василица, Ихтиманско), 'отражение от пожар' (Троян), '(отразена) светлина' в нар. пес. *за̀ра да̀ва ка̀то мѐсечина* (Петърч, Софийско), 'сияние' (Враца), 'светлина, която едва прониква в очи,

които губят зрението си; сутринни или вечерни слънчеви лъчи' (Странджа), 'зора' в нар. пес.: *зара се зазàраше* (Връбница, Софийско), **на зàра** 'при слаба светлина' (Ботевград); стб. зарꙗ (Супр.), свѣтозаренне, свѣтозаренъ, озаренне, озарѣтн, златозаренъ (Ман. хр.) — Произв.: *зарѝца, зàрев мèсец* 'август', *зàрево* остар., *зàрен* остар. 'лъчист' (1872, Й. Груев), *зарѝст, зарнѝца; озарѝ, озарѝвам; поозарѝ, поозарѝвам; раззарѝ се, раззàря се, раззарѝва се; зареобрàзен* остар. (1875, Д. Витанов). — Словен. *zárja*, рус. *зарѝ*, укр. *зàря*, чеш. *záře*, стпол. *zarza*. — Праслав. **zārjā*, удължена степен на корена в *зорà* (вж.), срв. *зра*. — Заето в рум. *záre*, арум. *dzáre* (M i h ă i l ă 106), *zăreá* нар. 'светлина; лъч; зора'.

зарѝ² воен. 'сигнал за сбор или проверка'. — От рус. *зарѝ*, вж. *зарѝ¹*.

зарѝд 'пълнеж'. — Произв.: *зарѝден, зарѝдка*. — От рус. *зарѝд*, вж. *ред*.

засемѐвам се 'изгубвам съзнание' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско, Златоград). — Вероятно произв. от стб. сѣнь 'сянка', т. е. 'затъмнява ми се, засенчва ми се', вж. *сен, сѝнка*; семантично срв. *обсенѝтвам се* 'замайвам се, зашеметявам се', произв. от *сен* 'сянка'.

заскрàмувам 'мажа печено със скрам' (Родопите), вж. *скрам*.

зàслен 'желязна тринога, на която опират главните в огнище' (Хамбардере, Ардинско). — Произв.: *зàслина* 'нагорещени камъни, които се слагат пред пещ, за да поддържат топлината, докато се пече хлябът' (Павелско, Хвойна, Асеновградско), *зàсленик* 'заслина' (Лилково, Пловдивско). — От **зà-съл-ен*, произв. от *засѐлвам, засѐлна*, вероятно от стб. сълатн 'пращам' (Супр.), срв. *подсѐлвам* 'подпъхвам' (вж.).

зàслок 'заслен' (Чокманово, Смолянско). — От *за-слог*, вж. *лàгам, лòжа*.

заслòн 'убежище в планина за прикриване при лошо време'. — Вж. *слон* 'подслон, сенник'.

зàслон 'нагорещени камъни, които се слагат пред пещ, за да поддържат топлината, докато се пече хлябът' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), 'неканен гост' (Славеино, Смолянско). — Произв.: *заслонàрник* 'заслон' (Добралък, Асеновградско). — Вероятно от *зàслен* (вж.), кръстосано със *слон* 'заслон' (вж.).

заслѐнвам се, заслѐна се 'скривам се, потулям се; подслонявам се' (Ихтиманско). — Вж. *заслѐщам*.

заслѐтам, вж. *заслѐщам*.

заслъщам 'затулям слънцето на някого, преча му да вижда' (Габрово), **заслън(ув)ам** 'засенчвам прикривам от слънце или вятър' (Осеновлаг, Свогенско; Трънско, Софийско, Брезнишко, Пирдопско), **засълчам** (Пирот), **заслѐчам** (Брезнишко), **заслѐчям** (Кратовско), **засòлнувам, зàсолнам** (ЮЗ), **засѐтам** (Банско), с *ъ* < *ъл* в говора (вж. R. B e r n a r d, Балк. езикозн. 4, 1962, 86 сл.), **засълщам, засѐлнем** 'правя сянка на нещо; скривам нещо' (Софийско), **заслѐтам** 'прикривам, потулям' (Василица, Ихтиманско), **заслѐшчам се** 'закривам

се от слънце, вятър' (Самоков), **засъ̀лнувам се, засъ̀лнем се** 'скривам се на завет' (Самоков). — Произв.: *позасòлна* диал. 'позатуля'. — От основа **за-слън-* в *слън(ь)це* (вж.), срв. МИ *Сълне*, Скопско, прил. от **сълн-* 'слънце' и *-je*, рус. *посолонь* 'от изток към запад', *солно-пёк* 'греене на слънце', срхр. *сӳно-врāт* 'цвете нарцис', също *за-слъ̀н-вам се, от-съ̀лн-ям се* 'отмахвам се от светлината пред някого', и вторично *-слъщ-* от **-слънщ-*. Формите *засъ̀лчам, засльняям* са с *-ч-* и *-к'* от *-шт-* в съответните говори, вж. Й. Заимов, БЕз 18, 1968, 408 сл.

засмàдник, засмàдка, засмàдница безобидно 'негодник, негодница', **засмàдувам** 'укорявам' (Банско). — От *засмъд-* < стб. смѫдити (с *а* < ѫ в говора), вж. *смъдя̀*.

засòвница диал. 'дървен лост, греда за запъване на затворена врата'. — Срхр. *зȁсо̄вница*, словен. *zásov, zásova*, рус. диал. *засóв, засóвка*, чеш. *zásuvka*, пол. *zasuwnica, zasówka*. — Произв. от **засов*, отглаг. форма от **засовам*, вж. *сòвам*.

зàсой диал. 'кол, за който са закрепени лесите на далян'. — От **засох*, с диалектно *-х* > *-й*, срв. *връй* от *врьх*, срв. и Младенов, ЕтР 185; за строежа срв. стб. посохъ 'владишки жезъл' (Супр.), вж. *сохà*.

заспрѐжувам диал. 'ваксинирам', вж. *спрѐж*.

засръ̀кнувам се, засръ̀кна се 'задавям се' (Велес). — Вж. *съ̀ркам*.

засръ̀щам 'отнемам времето на някого, като го занимавам с дреболии' (Ботевград). — Вж. *сръ̀ткав* 'времегубен'.

застàва[1] 'черен облак, зад който се скрива слънцето или месечината': *Снощи слънце у застава зайде* (Раковица, Кулско); стб. застава 'знаме' (Ман. хр.). — Отглаг. същ. от *застàвам*, т. е. 'облак, който застава (на небосвода) преди залез слънце', вж. *стàвам*. — Заето в унг. *zászló* 'знаме', вж. Цонев, История II 173; Kniezsa I 1, 569.

застàва[2] воен. 'граничен пост'. — От рус. *застáва*, също, вж. *застàва*[1].

зàстêга 'копче' (Смилян, Рудозем, Смолянско). — Вж. *стя̀гам, стѐгна*.

зàстин диал. 'изстиване', вж. *стѝна* 'изстивам'.

зàстра, дзàстра 'сутрин, утрин' (ЮЗ); стб. заоустра (Син. пс.). — Изглежда от *за* и *ỳстро* (вж.), вероятно чрез прехода *заустра* > *завстра*, срв. рус. *зáвтра* < *заутра*.

зàструг 'дървена гаванка със захлупка' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско; Чешнегирово, Пловдивско; Момчилградско, Разложко, Чепинско), **зàструдзи** 'захлупци' (Видинско), **зàстрьци** 'гаванка' (Кукуш), 'дървена кутия, в която се носи храна' (Берковско), 'кръгъл дървен съд, с който овчарите си носят сирене' (Царевоселско), **зàстръг, зàстраг** диал. — Срхр. *зȁструг* и *зȁструга*. — От *струг, стъ̀ржа* (вж.).

засту̀пвам, засту̀пя (засту̀пувум, засту̀пум) 'затварям с тапа, със запушалка, запушвам' (Кукуш). — Произв.: *заступа̀лька* 'запушалка, тапа'. — Вж. *сту̀пям.*

засу̀вам 'поставям някого на място, от което не може да избяга' (Момчиловци, Смолянско), **засу̀вам се** диал. 'улавям се зле, натиквам се или се намирам на тясно, в лошо'. — Вж. *су̀вам се, су̀на се.*

засуга̀нчувам 'захвърлям пренебрежително' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). — Кръстоска от *зафуга̀нувам* и *засу̀ча.*

засу̀нвам, вж. *су̀нвам.*

засу̀рнат диал. 'небрежен към външността си', вж. *су̀рвам, су̀рна* 'свличам'.

засълна, вж. *заслъ̀щам.*

засълщам, вж. *заслъ̀щам.*

засътам, вж. *заслъ̀щам.*

засяѓам, засѐгна, вж. *ся̀гам, сѐгна.*

затаки̇̀ням, вж. *тъ̀кна.*

таля̀зювам, затале̇̀зя 'замесвам нескопосно хляб, който става сбит, клисав' (Странджа). — Неясно.

затарѐксувам се, затарѐксам се 'загрижвам се' (Странджа). — Може би от гр., срв. *τάραξις* 'смущение'.

за̀твам, вж. *за̀тнувам.*

затва̀рям, вж. *затво̀р.*

затво̀р[1] 'сграда, в която осъдени от съд излежават наказание', 'врата, заключалка' (Долновардарско); стб. **затворъ** (Супр.), **затворити** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), **затворениѥ** (Син. тр., Супр.), **затворенъ** (Патр. Евтимий), **затворьникъ** (Козма), **затварꙗти** (Мар., Син. тр., Клоц., Супр.). — Произв.: *затво̀рка* 'затваряне' (Софр. Врачански), *затво̀рник, затво̀реник* остар. 'затворник' (1880, Й. Груев), *затво̀рница* 'затвор' (Злокучене, Самоковско), *затво̀рнически, затво̀рнишки, затво̀рничество, затво̀ря, затва̀рям, затвара̀чка*; МИ: *Затво̀рница* при Киреево, Кулско и при Раяновци, Белоградчишко, *Затво̀ро* при Челопек, Врачанско. — Срхр. *за̏твор, затво̀рити,* словен. *zatvòr, zatvǫ́riti,* рус. *затво́р, затвори́ть,* чеш. остар. *zatvořiti,* словаш. *zátvor, zatvárat', zatvorit',* пол. *zatwór.* — Вж. *отва̀рям.*

затво̀р[2] 'част от огнестрелно оръжие, която вкарва патрона или гилзата в началото на цевта'. — Произв.: *затво̀рен.* — От рус. *затво́р,* заето като военен термин след Освобождението; вж. *затво̀р*[1].

за̀те 'затова; по тая причина' (Тресонче, Дебърско). — Укр. *зате* 'затова'. — От *за* и *те* среден род на показателно местоимение, срв. *затова̀.*

затѐвка шивашки говор 'многократно зашиване края на отвор за копче на дреха, за да не се разширява при закопчаване и откопчаване'. — Неясно.

затега̀ло диал., вж. *тѐгна*.

затестѝло се '(за небе) затъмнило се от черен буреносен облак' (Софийско). — Може би произв. от *тесто̀* (вж.).

затико̀л 'тапа, запушалка' (Пирдопско, Белослатинско), вж. *тѝкам*.

затѝням, за̀тнем 'запушвам, затулям; затиквам, втиквам' (Кюстендилско). — Вж. *за̀тнувам, тѝкам, тъ̀кна*.

затѝскам, затѝсна, вж. *тѝскам*.

затищѐвам 'турям някого на тясно място' (Смолянско; Давидково, Петково, Треве, Ардинско; Проглед, Асеновградско). — От **затѝск-јам > затѝщам, затища̀вам*, вж. *тѝскам*.

за̀тка 'забит кол в ливада като знак, че пашата е забранена' (Родопите), 'запушалка' (Кукуш; Кюстендилско), 'запъвачка на тъкашки стан' (Видинско). — Срхр. *за̂тка*, укр. *за́ткало*, чеш., словаш. *zátka* 'запушалка', пол. *zatka* 'жегъл'. — От *за* и корена в *тъ̀кна* (вж.), срв. и *за̀тнувам*. — Заето в рум. *zatcă* и *zapcă*, с *-p-* от *запѐнка, запѝнка* (писмено от R. Bernard).

затла̀чвам, затла̀ча, вж. *тлак*.

за̀тнувам, за̀тна диал. 'затулям, затъквам, затиквам, запушвам'. — От *за̀ткна* вж. *затъ̀кна*, с изпадане на **-ъ-** в слабо положение, вж. *тъ̀кна*.

за̀ток диал. 'залив'. — Рекичка *За̀токите* при Разлог. — Словен. *zatòk* 'залив', рус. *зато́к* 'речен завой', укр. *за̀то́ка* 'залив', чеш. *zátoka* 'малък залив', словаш. *zátoka* 'залив', пол. река *Zatoki*, приток на Висла. — Отглаголно образуване от *зато̀ча*, друга степен на корена в *тека̀* (вж.); за строежа срв. *за̀лив*. — Заето в рум. диал. *zătoácă* 'ръкав на река между брега на реката и един по-голям остров'.

***зато̀н** само в местни имена: *За̀тон*, лъка край Искър при Койнаре, Белослатинско, *Зато̀на*, лъка при Петрич, Пирдопско и в Габровско, *Зато̀но* при Бобошево, Станкедимитровско, *Ζάτουνα* в Пелопонес — Аркадия. — Срхр. *за̂тон* 'речен разлив', словен. *zatòn* 'залез (слънце); дълбока локва, вир; морски залив, остров', рус. *зато́н* 'речен залив', белорус. 'място, удобно за риболов с мрежа', чеш. остар. *zátoň, zátuň* 'плитчина; (малък) залив', пол. *zatoń(ie)* 'плитчина; вир', МИ *Zaton*, езеро и село, *Zatony*, село. — От праслав. **zā-ta(p)нь*, вж. *тоня̀* в значение 'мокря'; срв. срхр. *то̀ња* 'торфена почва', словен. *tọ̑nja* 'мочур', рус. *то́ня* 'място, дето се хвърля мрежа за риболов', чеш. *tůň* 'застояла вода; тихо място в река', пол. *toń* и *tonia* 'тиха, застояла вода' от същия произход. — Заето в рум. *zăton* 'зимен рибарник'.

затото̀лям, затото̀ля 'задлъжнявам, заборчлявам' (Пернишко, Брезнишко, Гравско). — От *за* и **тото̀ля* от тур., срв. тур. *tutu* 'залог', *tutulamak* 'давам в залог, залагам', може би под влияние и на гр. *τοκογλύφος* 'лихвар'.

затра диал. 'щета, загуба; слаб, блед човек; загубен човек (прен.)'. — Произв. от *затрѝя*, вж. *трѝя*; семантично срв. *жу̀ляв* 'слаб, блед' от *жу̀ля* 'трия'.

за̀трала 'който пита до досада; който залита, губи равновесие поради старост, слабост, пиянство и др.' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Давидково, Петково, Ардинско; Проглед, Асеновградско), **за̀трал** диал. — От диал. гл. *затрѝя*, *затрѝвам* 'загубвам', с наст. *-ал(а)*, позната в говорите, срв. *за̀тра*.

затраля̀вам 'нанасям удар по главата, зашеметявам' (Странджа), **затралѐвя, затралѐвям** 'зашеметявам с удар' (Малко Търново), **затра̀лêм** 'залитам като ходя; питам за едно и също нещо много пъти и ставам досаден' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Давидково, Петково, Ардинско). — Произв. от *за̀трал, за̀трала*. Според М. Филипова-Байрова, Гръцки заемки 92, от *за* и гр. τρελαίνω 'подлудявам някого; (прен.) измъчвам прекомерно', но при това обяснение се срещат семантични и фонетични пречки. — Вж. *тралѐвя*.

затрȏ̀тюва '(за тлъста храна) убива апетит за ядене' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско; Давидково, Петково, Стърница, Ардинско). — Произв. от **трȏт*, диал. *тръ̀т* 'тапа, запушалка' (вж.).

затръ̀кнувам се, затръ̀кнем се 'затичвам се' (Самоков). — Вж. *търча̀*.

затумуру̀чен 'заоблачен; намръщен, начумерен' (Славеино, Смолянско). — От **затемеру̀ча се* < **затемеру̀тча се*, произв. от *темеру̀т* (вж.), с асимилация *е — е — у* > *у — у — у*.

зату̀мчвам 'затъмнявам' (Добралък, Яворово, Асеновградско). — Вероятно кръстоска от **затемчвам*, произв. от *темен*, вж. *тъмен, тъма̀* и *ту̀ля, за-ту̀лям*.

затунта̀рува се, затунта̀ри се '(за небе) заоблачава се' (Самоков). — Произв. от **тунтар*, по всяка вероятност тур., срв. диал. *tundur-mak* 'карам да се покрие с па̀ра' (SDD 1398), може би във връзка с *düm-dar* 'ариергард' (от перс. *dom* 'опашка, задница, задна част' и *dār-* от гл. *dāštan* 'държа'), с по-старо значение, запазено в сръб. заемка *ду̀ндар* 'множество (от живи същества)', в горния случай 'нещо струпано, голямо количество (облаци, па̀ра)'.

затура̀к 'затулено място, на завет' (Могилово, Чирпанско). — Произв. от *зату̀ря, зату̀рям*, вж. *ту̀рям*.

зату̀тувам 'зашеметявам някого със силен удар' (Жупа, Дебърско), **зау̀тувам се, зау̀там се** 'изпадам в безсъзнание, занасям се' (Тетовско). — Може би произв. от *ут* 'бухал'.

затуша̀лувам 'скривам се' (Галичник). — От един произход с *туша̀* 'успокоявам' (вж.), рус. *тушѝть, тухнуть*.

зату̀шуям (се), за̀тушам (се) 'задушавам (се), задавям (се)' (Велес). — Кръстоска от *заду̀шуям (се), за̀душам (се)* (вж. *душа̀* гл.) и *затѐгам се, затѐгна се* (вж. *тѐгна*).

зат̀ъ диал. разг. 'без това, наистина, в същност, както изглежда'. — Чрез тур. *zatı* 'в същност' от араб. *ḏāt*.

за̀тък диал. 'запушалка'. — Произв. от *тъ̀кна* (вж.), срв. и *за̀тка.*

затъ̀нтен 'закътан, недостъпен', **зато̀нтювам се** 'отивам да живея в затънтено място' (Славеино, Смолянско), **затъ̀нтувум** 'скривам в закътано място' (Кукуш). — Произв. от **тънтя̀*, развито от *тъ̀на* (вж.); за строежа срв. *ех-тя̀, слух-тя̀, туп-тя̀* и др.

заузви̇̀вам, заузви̇̀ем 'завивам, запретвам' (Трънско). — От *за, уз* < *въз* и *вѝя*, вж. *вѝя*[1].

заукна̀ се 'учуди се, разтревожи се' (Банско). — Произв. от междуметие *у* за учудване; за образуването срв. *а̀хвам, а̀хна* от *ах, зає̀квам, зає̀кна* от *ек*, и др.

зау̀свам, зау̀снувам, зау̀сна диал. 'заспивам (дълбоко); губя съзнание; умирам'; стб. усъняти (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.).— Произв. от *сън* (вж.), с представките *за-* и *у-* и изчезване на *ъ* в слабо положение, срв. *заю̀снувам.*

за̀уш диал., вж. *ухо̀.*

зау̀шил 'кривнал по лош път; пийнал' (Василица, Ихтиманско). — Произв. от *ухо̀* (вж.), с начално значение 'затънал до уши' > 'пропаднал'.

за̀ушки 'вид болест', вж. *ухо̀.*

зафѐлквам 'лошо изговарям' (Ботевград). — От *захѐлквам* (вж.), с диалектно *ф* от *хв.*

зафира̀к 'слаб, недоразвит човек, обикн. дете' (Еленско). — Вм. *захира̀к*, вж. *хирѐя* 'слабея'.

зафѝчвам, зафѝча диал. 'захвърлям', вж. *фѝчкам.*

зафрѐзвам 'определям ширина на жътварска постат' (Ихтиманско). — Вж. *рѐжа.*

зафт 'обред, обичай' (Смолянско, Маданско, Ардинско). — Вероятно от тур., срв. *zevk* 'удоволствие, развлечение'.

зафуга̀нувам, зафуга̀не 'захвърлям силно и с яд; замервам' (Банско). — Вероятно от **за-в-оганувам*, произв. от *о̀гън* (вж.); за образуването срв. *зафуда̀рем се* 'заемам се (енергично) с нещо'.

зафу̀дарем се, зафуда̀ре се 'заемам се (енергично) с нещо' (Банско). — От **за-в-ударям се*, произв. от *у̀дар, у̀дрям* (вж.); за строежа срв. *зафуга̀нувам.*

зафунда̀рен 'зачервен': *бузите му се зафундарили* (Веригово, Карловско).— Произв. от *фу̀нда* 'цвете с жълто-оранжеви цветове, Tagetes patula' (вж.).

зафу̀ндям се, зафу̀ндя се 'зачервявам се' (Троян.) — От *за* и **фу̀ндя се*, произв. от *фу̀нда* 'цвете с жълто-оранжеви цветове, Tagetes patula', вж. *зафунда̀рен.*

за̀хар 'твърдо сладко вещество, добивано от цвекло или захарна тръстика', **захартѝ** мн. ч. (Търновско) с *-ти* по думи като *връвтѝ* от *връв*, *длантѝ* от *длан*. — Произв.: *за̀харен, захарнѝца, за̀харност, захаро̀сам, захарѝн; озахаря̀, озахаря̀вам, озахарѝтелен; захарова̀р* (1958), *захарова̀рец* остар. (1874), *захародобѝвен, захародозирова̀чка* (1964), *захаромѐр, захаромѐтър, захароно̀сен, захаропреработва̀телен, захаропроизво̀дство* (1960). — Чрез гр. *ζάχαρη* от по-старо *σάκχαρον*, заето от пали (средноинд. език) *sakkharā*, стинд. *śárkarā* 'пясък, сипей, трошляк; ситна захар'. Срв. от същия произход *шекѐр*. — Заети в рум. *zahăr, zahărniță* (Graur 31).

захѐйвам 'дотягам с въпроси и искания' (Еленско). — Произв. от междуметието *хей*.

захѐлквам 'заеквам' (Еленско). — Произв. от *хвѐлтя* (вж.).

захѐцвам 'дотягам с постоянно питане или искане' (Търновско). — От *заѐцвам* (вж.) с вторично *х*.

захира̀че 'дребен, слаб човек; малък, дребен предмет' (Търновско). — Произв. от *хирѐя* 'слабея' (вж.).

захирѐ, захиро̑ 'тревен фураж' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско, Еленско). — Вж. *зайрѐ*.

захѝчам, захѝча диал. 'захвърлям силно'. — Вж. *зафѝчвам*.

захлипа̀ч диал. [illegible]ъжец', вж. *хлѝпам*.

захлистя̀вам, захлистя̀ диал. 'задъхвам се, загорещявам се от тичане': *дотърча захлистял* (Ц. Гинчев), *захлистяно куче, дотича захлистян* (1959, В. Ченков). — Вж. *хлистя̀*.

захлу̀пвам, захлу̀пя 'затулям съд с капак'. — Произв.: *захлу̀пци* 'гаванка', *захлупа̀к, захлу̀пка* 'покрив на съд', *за̀(х)лупачка* 'малко ножче' (Хамбардере, Ардинско). — Вж. *похлу̀пвам*.

за̀хмет 'част от нива, голяма две, три и повече лехи' (Гушанци, Берковско). — От *за̀мет* (вж.), с *-х-* под влияние на *захмѐт* (вж.).

захмѐт остар. 'труд; грижа, безпокойство' (Смолянско, Асеновградско; Кукуш), **заамѐт** 'шетня около някого или нещо; труд, усилие' (Софийско, Кюстендилско), 'домакински грижи, работа, труд' (Странджа), 'чужда помощ' (Габрово). — Произв.: *захметьо̀вам* 'работя усилено, грижа се' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *захметьо̀свам се* 'работя, трудя се, върша нещо с голям труд и усилия' (Странджа), *захметлѝя* 'който изисква много грижи' (Родопите) (от тур. *zahmetli* 'труден'). — Чрез тур. *zahmet* 'труд, мъка, безпокойство, грижа' от араб. *zaḥmä*; заето и в арум. *zahmete* 'мъка, умора', алб. *zahmet*.

за̀ход 'залез', диал. 'нужник'; стб. **заходъ** 'залез' (Супр.), **заходнти** (Зогр., Мар., Син. тр., Супр.), **захождєніє** 'залез' (Патр. Евтимий). — Произв.: *захо̀дник* диал. 'нужник', *захо̀жда* (за слънцето). — Вж. *хо̀дя*.

захòден 'който не се е оженил навреме' (Търново). — Произв.: *заддляк* 'стар ерген' (Ботевградско), *заддняк* и *заддница* 'стара мома' (Софийско). — Начално 'този, който е отминал женитбата', вж. *хòдя*.

захòдям се, захòдя се диал. 'падам в несвест'. — От *хòдя* (вж.). За значението вж. рус. *сойти́ с ума́*.

захурек 'дървен гвоздей, който свързва горната с долната част на ярема (Г. С. Раковски, Показалец). — Раковски посочва, че на някои места вътрешните жегли се наричат хурки. — Произв. от **хур-* в *хỳрка* (вж.), с наст. *-ек*.

захỳтям, захỳтя 'захвърлям' (Могилово, Чирпанско; Шуменско). — Вероятно от един произход с рус. *хути́ть* 'заравям, скривам' и *хуткий* 'бърз', укр. *хутко, хуткии*, пол. *chutki*. Производни вероятно от **kseut-* от по-старо **skeut*, и в такъв случай биха били сродни със стисл. *skjōta*, англосакс. *scēotan* 'хвърлям', ствиснем. *sciozan* 'стрелям, хвърлям; движа се бързо', стисл. *skjōtr*, англосакс. *scēot* 'бърз', вж. P o k o r n y 956.

зац в израза **на зац** 'чрез свързване с длабове (на греди)' (Банат). — От нем. *Satz*, произв. от *sitzen* 'седя', тук 'гнездо, длаб (където се вкарва засечена част от греда за връзка)'.

зач остар. 'сярна киселина' (Смолско, Пирдопско), **зачя** остар. 'витриол' (1876) **зачяя** 'симпурна кислота' (1874), **зачягъ** 'симпурна киселина' (1872, Й. Груев), **зачиях** (1849, Н. Геров). — Чрез тур. *zaçyağı* също, съставено от араб. *zaç* 'сярна киселина' и тур. *yağ* 'масло, мазнина'.

зачàвям се 'заплесвам се' (Самоков). — Вж. *чàям се*.

зачàтие 'забременяване'. — От рус. *зачàтие*, вж. *зачѐвам*.

зачàтък книж. остар. 'зародиш; заченка' (1873). — Произв.: *зачàтъчен*. — Заето от рус. *зача́ток*, вж. Б. Ц о н е в, ПСп 64, 256; сб. Медведев, 1922, 46, срв. *зачѐна*.

зачебрѝсвам, зачебрѝснувам, зачебрѝсна 'повреждам леко' (Ботевградско, Софийско), **зачебрѝсна** 'смахнат, налудничав' (Ботевградско), **зачобрѝсва** 'закачам нещо, като минавам край него' (Белослатинско). — Кръстоска от *чѐп* 'чекна, пляскам' и *брѝсна* (вж.).

зачеграстям, зачеграстя 'започвам да бия' (Троян). — Кръстоска от *чегàря* и *перàстя* (вж.).

зачѐвам, зачѐна 'започвам', **зàчна** диал., **заченвам** (Софроний Врачански), нар. 'забременявам'; стб. **зачѧти, зачьнѫ** (Зогр., Асем., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр., Ман. хр.), **зачѧтиѥ** (Асем., Сав., Супр.), **зачѧло** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Сав.), **зачинати** (Клоц., Слепч. ап.). — Произв.: *заченка* диал. 'наченка'. — От праслав. **-čьnǫ, -ęti*. *Зачѐна*, както и *начѐвам, начѐна* (вж.), е с *-е-* под влияние на форми като инфинитива **зачѧти** > *зачети*, новобълг. диал. *зачѐх, почѐх* и др., за разлика от диал. *зàчна*, където *-ь-* е изчезнал правилно в слабо положение.

зачѐклица 'закачлив, заядлив човек' (Търново). — Производно от корена на *чѐкна* (вж.); за образуването и значението срв. *зая̀длица* от *заядлѝв*, вж. *ям.*

за̀чема 'захвана, зачена' (Дебърско). — Кръстоска от *взѐма* и *зачѐна.*

зачепера̀ствам, зачепара̀стям, зачепара̀стя, зачепарѐстя 'започвам да бия безогледно; забирам, залавям, подкачам' (Търново; Страхилово, Свищовско; Разградско). — Кръстоска вероятно от *чѐпя* или *чепа̀тя, чѐша* (вж.) и *пера̀стя*, произв. от *пера̀* 'бия' (вж.).

зачепа̀тя, зачепа̀тям 'закачам' (Изт.). — Вж. *чепа̀тя.*

зачепѐтям се, зачепѐтя се диал. 'кълча се', вж. *чѐпя.*

зачѐпнувам, зачѐпна 'започвам, завързвам разговор' (Беровско). — Кръстоска от *чѐпна* и *(на)чѐна, начѐвам* 'започвам' (вж.).

зачѐпям, зачѐпим 'закачам' (Трънско). — Произв. от *чеп* (вж.).

зачѐска 'чеп на дъска' (Корова, Чепинско). — Вероятно от гл. **зачесна*, произв. от *чѐсна* 'чекна, чупя, кърша' (вж.).

зачинак 'вид червено грозде и вино' (СЗ), **зачѝнек** 'вид грозде със сиви зърна' (Ново село, Видинско). — От срхр. *за́чинак* също, а то от *за́чин* 'подправка от канела, пипер и др.', произв. от *зачѝњати, за̀чӣњам* 'подправям ястие', вж. *чѝна.*

зачѝнам, зачѝна 'застройвам супа' (Велес). — Произв.: *зачѝнка* 'застройка на чорба'. — Срхр. *зачѝнити, за̀чинӣм*, словен. *začíniti* 'застройвам ястие', горлуж. *začinić* 'затварям; застройвам'. — Произв. от *чѝна* (вж.); за значението срв. *подпра̀вям* (ястие), *подпра̀вка.*

зачичѐквам се 'заеквам' (Старцево, Маданско; Долен, Момчилградско), **зачичѝквам се** 'заеквам' (Виево, Кутела, Славеино, Смолянско; Петково, Ардинско). — Вероятно звукоподраж., срв. тур. *keke* 'който заеква'.

за̀чия остар., диал. 'сярна киселина', **за̀чѝе** (Странджа), вж. *зач.*

за̀чна диал. 'започвам'. — От стб. зачьнѫ, вж. *зачѐвам.*

зачобрѐсвам, вж. *зачебрѐсвам.*

зашàл в израза *нашàл, та зашàл* 'намерил на готово и иска още' (Смолско, Пирдопско), *нашѐл, та зашѐл* (Зап). — От старо *зашъл*, с диалектно *а* от *ъ*, съставено от *за* и *-шъл*, прич. от *хòдя* (вж.).

зашѐвратам 'удрям плесник' (Дебърско). — Кръстоска от *зашѝвам, зашѝя* 'удрям плесник' и *врат* (вж.).

зашѐл, вж. *зашàл.*

зашѐлкювам 'зашивам небрежно' (Софийско). — Кръстоска от *шев* и *шѝлка* 'дървена клечка, дървено шило', вж. *шѝло.*

зашѐпвам, зашѐпя диал., **зашъ̀пвам** диал., 'вземам с шепа', вж. *шѐпа*.

зашлѐквам се, зашлѐкна се 'задавям се от плач' (Тлачене, Белослатинско).— Вж. *шля̀кам*.

за̀шнувам се, за̀шна се 'унасям се, заплесвам се; задавям се от смях или плач' (Смолско, Пирдопско). — Произв.: *за̀шнат; поза̀шна се*. — От основа *заш-* в *заша̀л* (вж.).

зашуткам 'хвърлям' (Тетовско). — Вж. *шу̀тна*.

зашъпвам, зашъпя, само в примера: *зашъпи мустаки* (1958, Т. Харманджиев). — Вероятно произв. от диал. *шъ̀па*, вж. *шѐпа*.

зашъпъркван, зашъпъркам 'зашумявам' (Ил. Блъсков). — От *за-* и **шъпъркам*, срв. тур. *şıpır şıpır* звукоподражание за шум от безспирно капещи капки.

защавѐлвам, за̀щавела 'почвам да ям бавно' (Василица, Ихтиманско). — Вероятно произв. от *ща̀вел* 'киселец' (вж.).

защо̀ 'по каква причина', **защо̀то, зао̀що, зо̀що** 'защо' (ЮЗ), **зашчо̀** (Василица, Ихтиманско; Самоков), **за̀шчо** (Щипско, Прилепско, Охридско, Стружко), **за̀що-по̀що** 'как да е; малостойно' (Зап), **защу̀м** 'защо', **защо̀м** (Родопите), **защо̀к** (Славеино, Устово, Райково, Смолянско; Чепеларе, Асеновградско; Широколъшко), **защѝм** (Смолянско, Ардинско; Жълтуша, Ардинско; Рудозем, Виево, Кутела, Смолянско; Кестен, Девинско) (чрез завършеци от стари падежни форми); стб. **защо** (Влахобълг. грам.). — *Задо̀що* е от *за* + *о* или *от* + *що*, а *здо̀що* е от стягане на *задо̀що*. Вж. *що*.

защу̀пва се, защу̀пи се 'затрупва се жижницата със земя, преди да се запали' (Василица, Ихтиманско), **защу̀пювам** 'затрупвам, покривам' (Доган хисар, Дедеагашко; Павелско, Асеновградско). — Начално 'покривам с щуп', диал. *щуп* 'руден прах', вж. *щуп, щуб*.

защу̀пвам се, защу̀пя се 'издавам си задника, огъзвам се', вж. *щу̀пя се*.

заю̀снувам, заю̀сна, заю̀свам диал. 'заспивам (леко)', 'заспивам дълбоко' (Смолско, Пирдопско), **зау̀свам, зау̀хвам** диал., **заю̀свам се, заю̀сна се** 'засмивам се, захилвам се' (Троян). — С интервокална йотация от *зау̀снувам* (вж.), срв. *слабою̀мен* от *слабоу̀мен* (Първомайско), също *ю̀тро* от *у̀тро* и др.

зая̀зва се, вж. *яз*.

за̀як диал., вм. *за̀ек* (вж.), срв. *па̀як : па̀ек, пу̀як : пу̀ек, су̀як : су̀ек* и др.

заяфѐт, вж. *зияфѐт*.

збанѐц 'желязна скоба в долна част на левка' (Ново село, Видинско). — Чрез тур. *zeban* от перс. *zäban* 'език', вж. М л а д е н о в, БТР 782, със завършек по думи като *боботѐц, клинец* и др. — Заето в рум. диал. *zbanț* 'шина на колело'.

збѐтен 'непоносим' (Дебърско). — От *сбетен*, развито от **бетен*, вж. *бетер*.

збѝвам 'едва дишам' (Царевоселско). Вероятно от *с-бѝвам*, вж. *бѝя*, начално 'намалявам (дъх)', срв. рус. *сбива́ть* 'накарвам дя спадне, да се намали'.

збиротȯк диал., вм. *сбироток*, вж. *берà*.

збор, вж. *сбор*.

збрȳя, вж. *сбрȳя*.

збънгѝя 'вагабонтин, немирник' (Ново село, Видинско). — От рум. *zbeng* 'немирство, палавост', с *ъ* вм. *е* в неударено положение като в *нъдѐля* ≤ *недѐля*, *съдѝм* ≤ *седѝм*.

збъндѝша се, збъндѝше се 'сбъдва се' (Ново село, Видинско). — От рум. *se izbîndéşte* 'сбъдва се', а то от стб. **избыти, избѫдѫ**, вж. *бъда*.

збърнȳвам, збърнам, збърнȯчам 'летя, хвърча' (Ново село, Видинско). — Произв.: *збърночàне* 'летене, хвърчене' (Ново село, Видинско). — *Збърнȳвам*, *збърнам* от рум. *a zbuŕa, zbor* 'летя, хвърча'; тук *сбърнȯчам* от **сбърнȳчам*, вж. Макс. Младенов, Говорът на Ново село 108 сл.

зва 'викам да дойде, каня' (Зап; Банат), 'наричам, именувам' (Банат), **звà се** 'наричам се' (Банат), **зъвà** диал.; стб. **звати, званїє** (Патр. Евтимий). — Произв.: *званѐ* 'гощавка с поканени гости' (Зап), *звàник* диал. 'поканен на сватба, гощавка и пр.', *дзванѝци* 'гости на сватба' (Връбница, Софийско), *дзванѝк* (Кюстендилско), *званѝца* 'поканена за сватба, гощавка и пр.; калѐска; съд, пълен с вино или ракия, който се поднася, когато се канят за сватба и др.', *звàничен* 'официален' (1859, Раковски); *позвà* 'поканя' (Банат); *презвà* 'поканя' (Банат). — От същата отгласна степен в стб. **зъвати**, имперф. **зъвахъ**, с изпадане на **-ъ-** в слабо положение, срв. **звати, званїє** 14 в. у Патр. Евтимий.

звàние 'учена степен', остар. 'съсловие, чин', **зъвàнье** нар. 'покана за гощавка'; стб. **зъваниѥ** 'вик; покана', вж. *зов*.

званѝка, вж. *звънѝка*.

звàнка диал. 'птица черешарка, Loxia, Chloris; птичка чинка, Fringilla'. — Може би от *звездоврàнка* (вж.).

звàрна в съчетание *звàрна ме звѐе* 'взеха ме на подбив; взеха ме на лошо око' (Костурско). — Вероятно от гр. *σβάρνα* 'брана' (от **barnā* > бълг. *брана*, вж.) и *звѐе* 'взеха' от *взѐмам*; за значението на съчетанието срв. гр. *παίρνω σβάρνα* повличам; подвеждам, подмамвам'.

звàтелен в израза **звàтелен падѐж**. — Вероятно от рус. *зва́тельный падеж*, калка от лат. *vocativus (casus)*, а то пък калка от гр. *κλητική* (*πτῶσις*), вж. *зва*.

Звѐгор, река и село в Делчевско (Царевоселско), **Звєгорштица** 1347 г. (Нов 679). — Вероятно от стб. ***звагоръ**, произв. от ***звагъ** в стб. **звагѫ, звагати**

'издавам звук, крещя' (Супр.) и *-ор* (?), срв. *гов-ор*. — Рус. *звягу́, звя́гать* 'лая, джавкам', *звя́га* 'лай, вик', укр. *звя́га* 'шум', белорус. *звя́га* 'побойник, закачка, драка (човек)'. — Сродно с лит. *žvéngti, žvéngiu* 'цвиля, кикотя се', *žvangěti* 'звъня, бумтя', от един произход със *звек, звон, звън* (вж.).

звѐзда̀ 'небесно тяло със собствена светлина, което свети нощем', диал. **звя̀зда, звѐзда** (Родопите), **дзвезда̀** (Зап), **жвезда̀** (Димитровградско); **жувѐзда** 'звезда' (Ситово, Лилково, Пловдивско; Асеновградско); стб. **ѕвѣзда, ѕьвѣзда** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр., Ман. хр.), **ѕвѣзденъ** (Ман. хр.), **ѕвѣздозьрьць** (Син. тр.), **безъѕвѣзденъ, ѕвѣздочьтенъ, ѕвѣздочьтецъ, звѣздочьтецъ, ѕвѣздоблюстель, звѣздочьтствовати, звѣздосъмотритель** (Ман. хр.).— Произв.: *алпийска звезда* 'раст. бял смил, Gnaphalium', *балканска звезда* 'раст. Leontopodium alpinum', *водна звезда* 'раст. Callitriche vernalis', *голѐмата звѐзда* 'вечерница, зорница' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско), *жълта звезда̀* диал. 'раст. пачи крак, Gagea lutea', *по̀пова звезда̀* диал. 'светлочервена звезда, която изгрява на югозапад', *звѐзден; звѐздник* остар. 'вид богомилска книга' (1849, Хр. Йоанович), *звезда̀т* остар. 'звездест; който е със звезди' (1874, Летоструй), *звезда̀рница* остар. 'астрономична обсерватория' (1874, Летоструй), *дзвезда̀р* ирон. 'който сваля звезди, лъжец' (Самоков), *звезда̀рство* остар. 'астрономия' (1857, Петко Славейков), *звѐздел* 'раст. детелина, Trifolium', 'раст. жълта комунига, Melilotus officinalis', 'раст. зановец, Medicago lupulina' (Петърч, Софийско), *дзвѐздѐль* 'ситно сено' (Троян), *звѐзделен* в *звѐзделно сѐме* (1875), *дзвездѝче* 'малка звезда' (Банат), *зеездѐл* 'горска билка' (Странджа; Страхилово, Свищовско), *дзвѐздель* и *дзвезделя̀к* 'полско растение с жълти цветове' (Доброславци, Софийско), *ѐдър звѐздел* 'бяла комунига, Melilotus officinalis', *жълт звездел* 'Trifolium pannonicum', *звездо̀к* (Крапец, Пернишко), *звѐздест* 'който има форма на звезда', *го̀рска звездѝца* 'раст. чръвца, Stellaria holostea', *бя̀ло звездѝче* 'раст. Dorycnium herbaceum' (Търново), *звезда̀н* 'раст. звездел, Lotus corniculatus' (Алдомировци, Сливнишко; Драгоман), *звезда̀т* диал. 'звездест', *звѐздалия* диал., *дзвездалѝя* нар. поет. 'украсен с нещо като със звезда; приятен' (ЮЗ); *звѐздност* (1918, Н. Райнов), *звездовѝт* 'звездест, с форма на звезда' (Веда Словена, 1874); *звездоброй* нар. поет., епитет на кон, *звездобро̀ен* (1847, Ем. Васкидович), *звездобро̀йница* остар. 'астрономична обсерватория' (1876, Летоструй), *звездобро̀йщина* остар. 'астрономия' (1874, Ив. Богоров), *звездобрдец* (1806, Софроний Врачански), *звездобро̀йшки* остар. 'астрономичен' (1875, Ив. Богоров), *звездобро̀йник* нар. поет.: *мѐсечко, звездобро̀йнико* (Радовци, Дряновско), *звездобро̀йски, звездобро̀йство, звездовѝден, звездолѝстен, звездонаблюда̀телница* 'обсерватория' (1856, Г. Икономов), *звездообра̀зен, звездопа̀д, звездолѐт, звездопла̀ване* (1958), *звездоплава̀тел* (1958), *звездогада̀тел, звездогада̀телски* (1918, Н. Райнов), *звездопокло̀нник* (1876), *звездосло̀вен* остар. 'астрономичен' (1867), *звездоукѝчен* остар. 'украсен като със звезди' (1875, Д. Витанов), *звездочѐл, звездочѐтец (звездочътец)* 'звездоброец' (1859, Раковски), *златозвѐзден; кѝнозвезда̀* 'известна киноартистка' (по фр. *étoile de cinéma*); *съзвѐздие*; МИ: село *Дзвезда* в Южна Албания; ЛИ: *Звѐзда* (Софийско, Свогенско, Сливнишко, Михайловградско; Видин; Кюстендил), *Звѐздо* (ЮЗ), *Звѐздьо, Звезда̀н* (Кулско), *Звезда̀нов* (Софийско), *Звезда̀на* (Свогенско, Берковско) *Звезделѝн, Звезделѝна* (Свогенско, Видинско), *Звездѐна* (Свогенско, Софийско), *Звездолѝна* (Калофер), *Звездомѝр* рядко, ново. — Срхр. *звѐзда, звиjѐзда*, словен. *zvę́zda*, рус. *звезда́*, укр. *звiзда́*, чеш. *hvězda*, словаш. *hviezda*, пол. *gwiazda*, горлуж. *hwězda*, доллуж. *gwězda*. — Праслав. **gwězdā*. — Сродно с лит. *žvaigzdẽ žvaigždẽ*, диал. *žvaizdẽ*, латв. *zvàigzne*, срв. и лит. *žvygulỹs* 'блясък', латв. *zai-*

guδtiês 'блещя', *zvīguļuδt* 'блещя', гр. *φοῖβος* 'бляскав, лъчист'. — Заето в дакорум. *zăveazdă* 'звезда, изобразена на чаша', с рум. *ea* от стб. ѣ, както *leak* < лѣкъ, *veac* < вѣкъ, и *ză-* от стб. ѕь-.

звезда̀рка 'двегодишна коза' (Свежен, Карловско). — От *двѝзка* (вж.), осмислено по народна етимология със *звезда̀.*

звездовра̀нка диал. 'птица синя гарга, Coracias'. — От *пиздовра̀нка* (вж.), осмислено по народна етимология със *звезда̀.*

звек 'звънтеж, звук от метални предмети', **дзвек** диал.; стб. ѕвѧкъ (Йоан Екзарх български, препис от XV век), ѕвѧкѫти (Златоструй от XIV век), ѕвѧцин, ѕвѧгѫ 'пея' (Атанаси Александрийски), 'възхвалявам' (Супр.). — Произв.: *звека̀ло* 'играчка, която дига шум', *звѐкам* 'издавам звек', *дзвѐкам* 'удрям метал о метал и издавам звук' (Троян), *звѐквам, звѐкна, дзвѐкна* 'падна, тупна на земята' (Троян), *звѐча* диал. (Петко Славейков), *звя̀кам* (Вазов), *звя̀кна* (1959, Ст. Сивриев), *дзвегна: дзвегнаха жълтиците* (XVII в., Люблянски дамаскин), *дзвѐчам* 'издавам звън, звънтя' (Прилеп), *дзвеча̀ло* 'играчка, която издава шум' (Прилеп); *зазвѐкам, зазвѐквам* (Каравелов); *назвѐквам се, назвѐкам се* 'напивам се, опивам се' (Славеино, Смолянско). — Срхр. *звêк, звéкнути,* словен. *zvèk, zvę̀kati, zvę̀čati,* рус. *звяк, звя́кать,* укр. *дзвяк, дзвя́кати,* пол. *dźwięk* (за *dź-* вж. S ł a w s k i 1, 212). — Праслав. **zvękъ,* сродно със *звук* и *звън* (вж.).

звен 'омъжен' (Костурско). — С метатеза от **взен* = 'взет' от *взѐмам* 'оженвам се'.

звено̀ 'брънка, халка на верига; работна група в земеделско стопанство'. — Произв.: *звенов*ѝ, *звеново̀д, звеново̀дски, звеново̀дка, звеново̀дство* (1960, Т. Монов). — Заето от рус. *звено́* 'част от нещо; брънка от верига'. За етим. вж. V a s m e r, REW 1, 448.

звиза̀к диал. 'едногодишно мъжко агне'. — От *дзвиза̀к,* вж. *двѝзка.*

звиза̀рка 'коза, която се кози пръв път' (Желюша, Царибродско). — Вж. *двѝзка,* срв. *звезда̀рка.*

звизда̀рка 'двегодишно женско яре; коза, която се е оярила за първи път' (Проглед, Асеновградско). — От *двѝзка* (вж.), осмислено по народна етимология със *звезда̀*; срв. *звезда̀рка, звиза̀рка.*

звѝздун 'морска птица, която хвърчи вечер и има писклив глас' (Странджа).— Вж. *звѝздя.*

звѝздя 'вися, кисна някъде, без да имам работа' (мияци в Дебърско). — Срхр. *звѝждати, звѝждӣм* 'свиркам, свирукам; пищя', *звѝзнути* 'свиря', *звѝзнути* 'удрям, цапвам, плесвам', словен. *zvízdati, zvízgati* 'свиря', рус. *звѝзнуть* 'удрям', чеш. *hvizdati* 'свиря', словаш. *hvizdat'*, пол. *gwizdać,* горлуж. *hwizdać.* — Значението на българската дума е възникнало вероятно от 'подсвирквам си'; срв. бълг. *свѝрчо.*

звѝзе 'млада овца' (Гьобел, Мала Азия). — Вж. *двѝзка,* срв. *звезда̀рка, звиза̀рка.*

звѝзец, звѝзък диал. 'овен от една до три години'. — Вж. *двѝзка*.

звѝзка 'двегодишна овца' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Широколъшко), вж. *двѝзка*.

звич 'една от страните на кокалче ашик' (Щип). — Неясно.

звон старинно, поет. 'звън; камбана', **дзвон** 'нещо много сухо', 'звънец; покана за сватба' (Кюстендилско), 'камбана' в погов.: *църква без дзвона не бива* (формата е остатък от стар родителен падеж при отрицание, както в изразите *нема страха, умре ѐдглади, не знае бога* и др. в западни говори), **дзонь, дзоне** 'камбана' (Банат); стб. ꙁвонъ 'звън, шум' (Супр.). — Произв.: *дзо̀нче* 'камбанка; стайно цвете обичка' (Банат), *звонец* остар. 'камбана' (1851, П. Радов), *звѐнна змия̀* 'гърмяща змия' (1847, Ем. Васкидович), срв. *звъна̀рна змия̀, звонница* остар. 'камбанария' (1879, Неофит Рилски), *звѐнък, звѐнков, звоня* (1856, Царигр. в-к), *дзвончѝм* 'звънча' (Житуша, Софийско), *звонѝца* (Пещерско), *дзвонѝца* (Банско); *звононо̀сен* остар. в израза *звононо̀сна змия̀* 'гърмяща змия' (1847, Ем. Васкидович), срв. *звѐнна змия̀, звъна̀рна змия̀*. — Срхр. *звѐно* 'камбана', словен. *zvǫn*, рус. *звон, звонѝть*, укр. *звін*, белорус. *звон*, чеш. *zvon*, словаш. *zvon*, пол. *dzwon*, горлуж. *zwon*, доллуж. *zwon*. — Сродно с лат. *sonus*, стинд. *svanás* 'звук, шум', *svánati* 'звучи'. Началното *z-* е под влияние на думи като стб. ꙁвѧкъ, вж. *звек*, както в алб. *zâ, zë* 'глас' от ие. **g'hwono-s, *g'hwn̥n, *g'hwъn-*. — Заето в рум. *zvon, zvoană* 'звук, шум, мълва, клюка', *zvonár* 'звънар', *a zvoní, zvonésc* 'разнасям слух, мълва', *zvoníre* 'биене на камбана; мълвене; разгласяване; шептене, шепот' (DLRM 1958). — Вж. *звън*.

звонѝка 'жълт кантарион, Hypericum perforatum' (Делчевско), **звоница** (Каменица, Пещерско). — Срхр. *звѐника*, срв. словен. *zvónec* 'раст. гайтаника, Melampyrum silvaticum', *zvončèk* 'раст. звоника, Campanula; кокиче', рус. *зво́ник*, диал. *звоно́к* 'раст. кандилка' (синоним *колоко́льчик* от *ко́локол* 'звънец'), чеш. *zvonek, zvoněnka* 'раст. от рода Campanula', *zvoneček* 'вид гъба', словаш. *zvonček*, пол. *dzwonek* и *dzwonyszek* 'раст. звоника, Campanula', *dzwoniec* 'вид растение', горлуж. *zwóńca* 'раст. Fritillaria', *zwóńčk* 'раст. Campanula'. Растението е наречено така, понеже чашката му прилича на камбанка (срв. руските му синоними). M a c h e k, Jména rostlin 148, обяснява името с това, че то, като зазвъни, прогонва злите духове, поради което в античността са го наричали *fuga demonum*, което отговаря и на френското му име *chasse-diable*. — Вж. *звон*.

звѐно (дзвѐно) 'късче (риба)' (Охрид). — От **звено* (?), вж. *звено*.

звѐрец диал. 'птица Turdus merula'. — Вж. *дзвѐрец*. — Заето може би в алб. *zborák* 'врабче'.

звук 'въздушни трептения, които се възприемат със слух', муз. 'тон', мн. ч. **звѝкове, звуковѐ** и **звѝци** (предимно музикални). — Произв.: *звука̀р* и *звуча̀рин* остар. 'учител, който преподава по звукова метода', *звука̀рски* остар., *звѝков, звѝчен, звѝчност, звуча̀; зазвуча̀, зазвуча̀вам; озвуча̀, озвуча̀вам, озвучѝтелен; о̀тзвук, отзвуча̀, отзвуча̀вам; позвуча̀, позвуча̀вам; прѝзвук; прозвуча̀, прозвуча̀вам; звукозаглушѝтел, звукозаглушѝтелен, звукоза̀пис, звукоза̀писен, звукозаписва̀телен, звукоизвлѝчане, звукоизобразѝтелен, звукоизола̀тор, звукоизола̀ция, звукоизолацио̀нен, звукоизолѝран, звукомѐр, звукометрѝчен, звуконепроница̀ем, звукоопера̀тор, звукопѝс, звукопѝсен, звукопоглъща̀е-*

мост, звукоподражàние, звукоподражàтелен, звукоподражàтелност, звукоприèмен, звукопровòд, звукопровòден, звукорèд, звукословие, звукослòвен, звукосъчетàние, звукотвòрчество ; беззвýчен, благозвýчие, благозвýчен, благозвýчност, злозвучен, съзвýчие, съзвýчен, съзвýчност. — От рус. *звук*, сродно със *звек* (вж.) и *звънà* (вж.).

звък междум., в израза: *звък навàм — звък натàм* 'постоянно движение навън и навътре' (Ново село, Видинско). — Произв.: *звъкам, дзвъкам* 'излизам често и тропам с вратата' (Ново село, Видинско). — От рум. *zvîc* междуметие за наподобяване на шум от внезапно движение, от скок.

звъкам '(за дете) издавам радостен вик, глас' (Първомайско). — От стб. *звѫкъ. — Срхр. *звŷк* (от рус. ?), словен. *zvǫ̂k*, рус. *звук*, чеш. *zvuk*, пол. *dźwięk*, горлуж. *z(w)uk* с друга отгласна степен на *звек* (вж.).

звън 'звук от удар по метален или стъклен предмет'. — Произв.: *звънà* диал. 'звънец; метална брънка, халка, белчуг'; *звънàр, звънàрка, звънàрски, звънàрна змия̀* остар. 'гърмяща змия' (1874), срв. *звòнна змия̀, звононòсна змия̀, звънàрница* остар. 'камбанария', *звънàрня, звънàрство; звънèц, звънèчен* остар., 'звънчев' (1857, Сава Радулов), *звънчè* 'малък звънец', 'раст. Campanula' (поради прилика по форма, срв. *звонѝка*, също срхр. *звоника, звòнце, звонац, зvончек*, рус. *звонок*, чеш. *zvonec*, словаш. *zvonček*, пол. *dzwonek*), *звънчà, звънчàр* диал. 'овен със звънец, водач на стадо', *звънчàрка* диал. 'овца със звънец, водачка на стадо', *звънчàт : Звънчàти Глу̀мчо*, заглавие на в-к (Петко Славейков), *звѐнчев, звънчовѝт* нар. поет.: *горà звънчовѝта* (Павел, Свищовско); *звѐнък* 'звънлив', *звѐнка* само в израза *няма ни звѐнка* 'няма никакви пари', *звѐнки* диал. 'мазнинни петна в супа' (поради лъскавина и форма на монета), *звѐнкав, звѐнкам, звънкàлка* диал. 'звънец', *звънкàр* диал. 'добиче със звънец; овен със звънец, водач на стадо', *звънкàрка* диал. 'овца със звънец, водачка на стадо', *звънку̀лка; звъня̀, звѐнвам, звѐнна, зѐнвам, зѐнна* (Търново), *звънѝло* диал. 'звънец', *звънѝлница* остар. 'камбанария' (1843, Ив. Богоев), *звънѝст* диал., *звънлѝв, звънлѝвост, звѐнтя̀, зънтя̀, звънтèж, звънтèне, звънтение, звънтèва* (Батулия, Свогенско); *зазвъня̀, зазвъня̀вам, зазвѐнкам, зазвѐнквам, зазвънтя̀, зазвънтя̀вам, зазвънчà, зазвънчàвам; иззвъня̀, иззвъня̀вам, иззвѐнкам, иззвѐнквам, иззвънтя̀, иззвънтя̀вам, иззвънчà, иззвънчàвам; назвъня̀ се, назвѐнкам се, назвънтя̀ се; позвъня̀, позвъня̀вам, позвѐнна, позвѐнвам, позвѐнкам, позвѐнквам, позвънтя̀, позвънтя̀вам, позвънчà, позвънчàвам; звънецоподòбен, звънкостру̀ен, звънчевѝден, звънестоцвèтен* (за раст.); МИ: *Звънàщица*, извор при Климаш, Карнобатско, *Звънèвица*, м. при Говедаре, Пазарджишко, *Звънèщица*, стръмнина при Карлуково, Луковитско, *Звънèшен габрàк* при Брършлян, Малкотърновско, *Звънѝл = Звънѝлище*, сипей при Свидня, Свогенско, *Звънѝлница = Звънѝлица*, дол при Медвен, Котленско, *Дзвънкàлото*, бара при Брезье, Свогенско, *Звънуша*, старо име на Ак дере или Корнидица в Калоферското поле, *Звъни-град*, старо име на Калофер, И р е ч е к, Пътувания 374 (у В. Г р и г о р о в и ч, Очерк путешествия по европ. Турции 146, е отбелязан с порусена форма *Звенигород*), *Звънтѝ-ду̀пка*, пропаст при Липница, Ботевградско. — Чеш. *zníti* < **zvьněti* словаш. *zniet'*, доллуж. *zněś*. — Новобълг. *звън* е с -ъ- от глагола *звъня̀*, вж. *звон*.

звънѝка, звънѝче 'раст. Hypericum perforatum'. — От *звон* поради подобие между чашките на растението и звънец, под влияние на *звън*, вж. *звонѝка*.

звяр м. 'диво животно', **дзвер** м. (Зап, ЮЗ), **дзвер** ж., в нар. пес. (Баница, Леринско); стб. звѣрь (Зогр., Мар., Син. пс., Супр.), ѕвѣрь (Ман. хр.), звѣрьнъ (Супр.), звѣринъ (Син. тр., Супр.), звѣриньнъ, звѣриньскъ, звѣрскъ 'зверски' (Патр. Евтимий), звѣроꙗдимъ, звѣрокръмьникъ (Супр.), ѕвѣровидѣнъ, звѣровидьныи, ѕвѣрогонитєль, ѕвѣроимєнитъ, ѕвѣрообразєнъ, ѕвѣрогрогонъникъ, ѕвѣроубїица, ѕвѣроумєнъ (Ман. хр.). — Произв.: *звèря се, зверè, дзвèре* 'диво животно; домашно животно, добиче; непослушно дете' (Кюстендилско), *зверин ден* нар. 'първият ден на Вълчи празници' (за образуването с *-ин* от основа на *-ь*, вж. R. Bernard, Балк. езикозн. II 106, заб. 2), *зверùна* диал., *зверùнен, зверùнец* остар. 'менажерия' (1872, Т. Икономов), *зверùлня, зверùлник, зверùлница, звèрка* диал. 'диво животно', поет. 'мома звяр' (Трънско), *зверкùня, зверовùт* остар. 'зверски, жесток' (1845, Йоан Стоянович), *зверовùтост*, (1872, Петко Славейков), *звèрски, звèрщина, звèрство* и *звя̀рство, звèрствувам* книж., *зверчè, звèрчест* в клетвен израз *дзвèрка дзвèрчеста!* (Трънско); *дзвèрим се* 'чудя се' (Софийско, Кюстендилско), *дзвèрам се* 'гледам втренчено' (Тетовско); *взверя̀ се, взверя̀вам се; зазверя̀ се, зазверя̀вам се* 'зачудвам се', *задзвèрим се, задзвèрувам се* 'заглеждам се' (Софийско, Кюстендилско); *назвèря се; озверя̀ (се), озверèя, озверя̀вам (се), одзверùл се е* 'гледа право в очи' (Делчево); *зверобòрец, зверовùден, зверовъ̀д, зверовъ̀дство, звероподòбен, звероукротùтел, звероукротùтелски, звероукротùтелство, звероукротùтелка, зверофèрма, звероя̀дина* 'добитък, хапан от звяр'; МИ *Зверинò*, село във Врачанско, прил. *звèрински*, ЛИ *Звèрински, Звернец*, село в Южна Албания, *Звèревски клàденец* при Неделино, Златоградско. — Срхр. *звѝјер* ж., словен. *zvȩ̂r* ж., рус. *зверь*, укр. *звір*, стчеш. *zvěř* м. 'звяр', чеш. *zvěř* ж. 'дивеч', словаш. *zver*, пол. *zwierz*, горлуж. *zwěrjo*, доллуж. *zwěŕe*. — Праслав. **zvěrь*. — Сродно с лит. *žvėris*, латв. *zvȩ̂rs*, стпрус. *swirins* (вин., мн. ч.), гр. *ϑήϱ*, лат. *ferus* 'див', от ие. **g'hwēr*. — В новобългарски формата *звяр* е със затвърдяло *р*, срв. *звя̀рът, зверъ̀т*, за разлика от форми като *зет — зèтят, път — пъ̀тят, цар — цàрят*, които в стбълг. са завършвали също на *-ь*.

зга 'сега' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско; Проглед, Чепеларе, Асеновградско), **згê** (Лясково, Девинско). — От **сьга*, срв. стсръб. **сьга**, с изпадане на неударено *-ь>е-*, вж. *сегà*.

згàга 'киселини по хранопровода, които идат от стомаха' (Василица, Ихтиманско). — Вж. *ùзгага*.

згàждам (се) 'намирам (се), случвам (се)' (Банско; Ихтиманско). — Вж. *гàждам, годя̀*.

згàра 'киселини по хранопровода' (Василица, Ихтиманско). — От *сгара*, произв. от *горя̀* (вж.).

згàрда 'бодлив нашийник на овчарско куче' (Ново село, Видинско). — От рум. *zgárdă* също.

згùпа 'несръчна жена' (Смолско, Пирдопско). — Произв.: *згùпав* 'несръчен' и *згипàк* 'несръчен мъж' (Смолско, Пирдопско). — Може би от **згùпам*, произв. от *гùпам* 'вземам, получавам' в тайни говори, от *гùбам* 'сеивам' (вж.).

зглàвница, зглàмница (Зап), вм. *възглàвница* вж. *главà*.

зглàв(ь)е 'възглавница' (Зап), вж. *главà*.

зглетя̀ва се 'става клисав' (Трън), вж. *глèтав*.

зглутѝле се 'събрали се (множина) на едно място, на глутница' (Василица, Ихтиманско). — От *с-глотѝле се*, произв. от *глòта* (вж.).

згòмот 'шум' (Банат). — От рум. *zgomot*, заето от сръб. *глỳмōт* 'тропот', срв. *Гомотàрци*, село във Видинско.

згрỳ(х)а 'кисело оригване' (Враца, Ботевград). — Произв.: *згрỳ(х)аво ми е*. — От *с-горỳха*, вж. *горỳха, горя̀*.

згур, згурѝя, згорѝя, вж. *сгур, сгурѝя*.

згурдѝ '(за свиня) грухти' (Ново село, Видинско). — Звукоподраж., срв. *гърдѝ* 'грухти', *грухтѝ, грỳха* (вж.).

згъргорил се, вж. *гъргòня*.

згъргушѝл се диал. 'сгърбил се, сгушил се' (Банско). — Кръстоска от *(за)гърна* и *гỳша*, вж. *гъргòня*.

згъ̀рнувàм 'събирам, струпвам' (Банско). — Срхр. *гр̏тати, гр́нути* 'събирам, трупам', *згр̏тати, згр̏нēм*, словен. *gŕniti, gŕnêm* 'събирам', *zgŕniti*, рус. диал. *гортáть, горнýть* 'събирам с шепи', чеш. *hrnouti, odhrnouti, přihrnouti*, пол. *garnąć, zgarnąć*. — Вж. **грът-*.

згъ̀ртак 'товар, който човек може да дигне наведнъж' (Василица, Ихтиманско). — Произв. от **грът-* в *за-гръщам, пре-гръщам*, срв. *гръщ*.

згърч 'ластик' (Ново село, Видинско). — От рум. *zgîrci* 'хрущял', срв. *згърчѝтул*.

згърчѝтул 'скъперник' (Ново село, Видинско). — От рум. членув. *zgîrcitul* от *zgîrcit* 'скъперник', произв. от *a zgîrci, zgîrcésc* 'сгърчвам се, свивам се; скъпя се', заето от бълг. *гърча (се)*.

здà, здèм, вж. *ща, щем*.

здàние 'сграда'; стб. ѕьданиѥ 'сграда; творение, създание' (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Супр., Йоан Екзарх, Григори Назиански 11 в.). — От рус. *здáние*, вж. *зѝд* и *зъд*.

здàя 'доитба' (Ботевград; Пирдопско). — Вж. *доя*.

здèчкам се 'спречквам се' (Тетовско). — От *дèкам* 'карам се' (вж.); за строежа срв. *борѝчкам се*.

здѝам 'дишам', **здѝане** 'дишане' (Едоарце, Тетовско), вж. *дѝхам*.

здигя̀сам, здигя̀свам 'меря, тегля на кантар' (Плевня, Драмско). — От гр. *ζυγιάζω* 'меря, тегля', с *-д-* от бълг. *дѝгам*, понеже при мерене с кантар товарът и стоката се повдигат; срв. и *зигя̀свам*.

здикосам 'умирам' (Галичник, Дебърско). — Вероятно от алб., срв. алб. *vdekje* 'смърт', *vdes* 'умирам', *vdekur* 'мъртвец'.

здолница 'долна част от женска дреха' (ЮЗ), таен обущарски говор 'чехли; работа' (Скопско). — Произв. от *до̀лен* (вж.).

здрав 'който не страда от болест; як, твърд'; стб. **здравъ** (Слепч. ап., Патр. Евтимий), **здравїе** (Патр. Евтимий), **съдравъ** (Зогр., Мар., Син. тр., Сав., Супр.), **съдравие** (Син. тр., Киев. листи, Супр.), **нездравъ** (Ман. хр.). — Произв.: *здрав — ка̀мен* 'здрав като камък' (Зап), *здрав-здравиша̀т* 'напълно здрав' (Василица, Ихтиманско), *здрава здравининка* (1871, С. И. Попов), *здрав здравеничък* (И. А. Богоров), *здра̀во-жѝво, здра̀вата, здравина̀, здравинѐ* (Смолянско), *здравинина* 'здравост' (И. А. Богоров), *здравнина* (И. А. Богоров), *здра̀вец* 'раст. Geranium', *ста̀мболски здра̀вец* 'раст. индрише, Pelargonium roseum', *здра̀вко* 'здравец' (Копривщица), *здра̀вче* 'стрък здравец' (Костел, Еленско; Зах. Стоянов), *здравѐц* 'здрав човек' (Търново), *здра̀вчец* 'раст. здравец, Geranium macrorrhizum', *здравецов* (Ив. Карановски), *здра̀вчов, здра̀век* 'здравец' (Света Петка, Ракитово, Пещерско), *здраво̀вам* 'здрависвам, поздравявам' (Странджа; Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско), 'целувам ръка на кума, жена му и по-старите от момкова и момина страна' (Добралък, Асеновградско), *здравя̀* 'лекувам' (1875), *здраву̀вам* 'поздравявам' (Чепино, Перник, Кюстендилско, Пирдопско, Прилеп), 'целувам ръка на сватба' (Чепино), *здравѝсам (се), здравѝша (се), здравѝсвам (се), здравѝсовам* (1852, Ел. Мутева), *здраво̀сам (се), здраво̀свам (се)* 'поздравявам', *здра̀вствен* 'здравен, здравословен' (Вазов), *здра̀вица* 'съд, с който се кани' (Софийско), диал. 'наздравица', 'ракия или вино, които се носят при годеж' (Ярловци, Трънско; Яворово, Асеновградско), *здравцат* 'здравей(те)' (Банат), вероятно от **здрав(и)ца т(и), нов новица, здрав здравица* (казват, когато видят нова месечина), *здра̀виче* 'вид горско цвете' (Връбница, Софийско), *здра̀вичар* (Тетовско), *здра̀вичка* остар. 'митичен зъл дух, който носи болести на малките деца' (Смолянско; Петково, Давидково, Ардинско), в израза *е, здравичка ви!* 'на здраве!', *здра̀вичката, здра̀вост, здравѐя* диал. 'здрав съм', *здравѐй, здра̀сти* (вж.), *здра̀вци* 'здравей' (Софийско), *здра̀ве* 'здравословно състояние', 'събор с трапеза извън селище' (Яворово, Югово, Асеновградско), 'поздрав' (Смолянско), *здравице* (Вазов), *здравле* 'здраве' (1856, от сръб.), *здра̀вен, здравѐн* '(за почва) твърд' (Ветрен, Силистренско), *здра̀вност* 'здравно състояние', *здравена̀к, здравена̀чка, здравеня̀к, здравеня̀шки, здравеня̀чка, здравана̀к* 'здравеняк' (Ил. Блъсков); *заздравя̀, заздравѐя, заздравя̀вам, заздравѝсам, заздравѝша, заздравѝсвам; изздравя̀, изздравя̀вам, изздравѝсам, изоздравѐя, изпоздравя̀, изпоздравя̀вам; наздра̀вица, наздра̀вем* 'пия наздравица за някого' (Банат), *наздра̀во* 'навярно, непременно', *наздравѝша, наздравѝсвам; о̀здрав* 'оздравяване', *оздравя̀, оздравѐя, оздравя̀вам, оздравѝтелен; по̀здрав, поздравя̀, поздра̀вем* 'изпращам пожелание за здраве' (Банат), *поздравя̀вам, поздравлѐние, поздраво̀вам се* 'поздравявам се с ръкуване' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско), *пооздравя̀, поздравѐя; здравомѝслен* (Раковски), *здравомѝслие* (Вазов), *здравомѝслещ, здравеопа̀зен, здравеопа̀зване, са здра̀вете* 'останете със здраве' (Родопите), *здравосло̀вен* (1871), *живоздра̀вец* 'общителен човек, веселяк' (Самоков); ЛИ: *Здра̀ве, Здра̀во, Здра̀вко, Здра̀вка*; МИ: *Здравица*, река ЮЗ Нидже планина, в поре-

чието на Църна, *Здравей*, село в Южна Албания, *Здра̀вечкото дере* при Варвара, Пазарджишко, *Здравешница*, река в Елховско, приток на Тунджа, *Здравчовец*, връх при Кожинци, Трънско. — Срхр. *здра̑в*, словен. *zdràv*, рус. *здоро́в*, *здоро́вый*, укр. *здоро́вий*, чеш., словаш. *zdravý*, пол. *zdrowy*. — Праслав. ***sъdarvъ**. Сложна дума, съставена от **sъ-* < ие. **su-* 'добър', срв. стинд. *su-* 'добър, хубав' и **darvъ*, друга отгласна степен на *дърво̀*, вж. Фасмер-Трубачов II 90; според друго обяснение сродно със стинд. *dhārāyati* 'държи, носи', *dharúṇas* 'който поддържа', лат. *firmus* 'як, силен', срв. и бълг. *държели̇̀в* 'здрав (човек)'. Някои извеждат от праслав. **starbъ*, срв. стб. и стчеш. *ostrabiti* 'освежа се, укрепна', от нулевата степен **stṛb-* в рус. *стербнуть* 'затвърдявам', с промяна **starbъ* > **starvъ* > **zdarvъ* под влияние на **živъ*, вж. Holub-Kopečný 434. Срус. сторовъ, стпол. *strowy, strowie*, горлуж. и доллуж. *strowy* се обясняват чрез прогресивна асимилация от **sъdarvъ* или чрез контаминация на **sъdarvъ* и **starbъ*, срв. срус. оустоpобнти ся 'оздравявам', вж. Vasmer REW, III 20. Погрешно Š. Ondruš, Jazykovědný časopis 9, 1958, 148, извежда от ие. **solvos*. — Заето в рум. *zdrávăn* 'силен, здрав, як' (Rosetti, Influenţa 40; Mihăilă 173—174), *a zdrăvení, zdrăvenésc* 'оздравявам, изцерявам', от бълг. *здравьнъ*; в рус. *здра́вый, здра́вие* и др., вж. Б. Цонев, Слав. глас, I, 1902, 1, 27; Б. Цонев, сб. Медведев, 1922, 39.

здра̀же 'шума, останала след беритба на царевица, боб, слънчоглед' (Василица, Ихтиманско). — От *с(ъ)дра̀жье*, съб. от **с(ъ)драг*, с *а* < *ж* в говора, производно от *дръг* < **дръжгъ*, вж. *дръг*.

здрайца 'съд с вино или ракия, с който се канят гости' (Тетовско). — Произв.: *зрайчар*. — Диалектно от *здра̀вица*, вж. *здрав*.

здра̀к 'полумрак' (Връбница, Софийско, в нар. пес). — Произв.: *здра̀ком* нар. поет. 'по здрач' (Връбница, Софийско), *здра̀чев* (1963), *здра̀чен, здра̀чност* (Ел. Багряна), *здрача̀ се* (Вазов, Лилиев), *здра̀чва се* (Ив. Кирилов), *здрача̀ва се, здрачина̀, здрачевина̀* (срв. *смрача̀ва се, смрачѝ се* от *мрак*); *заздрачѝ се, заздрача̀ва се; позаздрачѝ се*. — Срхр. *здра̏ка* и *ждра̏ка*, *ждра̑к* 'слънчев лъч; въздух'. — От *зрак* (вж.), с вмегнато *д*, срв. диал. *здрял* вм. *зрял*.

здра̀ми си 'казва тоя, който отговаря на наздравица' (Охрид). — От *здрав да ми си*.

здра̀нца 'късче, парче' (Винга, Банат). — От рум. *zdránţă, zdreánţă* 'парцал, дрипа', а то от бълг. **сдра̀н-ьца* или **сдран-ица*, произв. от прич. *сдран*, вж. *дера̀*.

здраса̀л 'одраскал' (Василица, Ихтиманско). — От **с-дра̀с-ам* в *дра̀с-вам*, вж. *дра̀с-кам*.[1]

здра̀сти 'здравей', **здра̀сте** (Зап). — Заето от рус. *здра̀вствуйте* 'здравейте', където е от стб. *съдравствовати.

здрач 'полумрак'. — От глагола *здрача̀ва се, здрачѝ се*, вж. *здрак*.

здреч 'здрач' (Василица, Ихтиманско). — От *здрач* (вж.) с диалектно *ра* > *ре*, срв. диал. *подбре̇̀дник* < *подбра̀дник*.

здрѝгам 'уригвам се' (Велес). — От *из-* и *рѝгам* (вж.) с вметнато *-д-*, срв. *здрѝл* < *зрѝл* и под.

здригòсувам се '(за плат) скъсява се, свива се, степва се; лягам безсилен' (Софийско). — От рум. *dricui* 'отъпквам, трамбовам, разривам земя', произв. от *dric* '(погребална) кола', с асимилация *д — к* > *д — г*.

здронк междум. за шум от удряне на един предмет от друг (Ново село, Видинско). — От рум. *zdronc* 'дзън'.

здръжлѝк 'бобово стъбло, очукано от зърно' (Василица, Ихтиманско). — Произв. от *здрàже* и *-ляк*, вж. *дръг*, с ъ от неударено *а* < ѫ в говора.

здуп междум. за тропане (Ново село, Видинско). — Произв.: *здỳпам, здỳпнам* 'тропам', *здỳпанкя* 'трапчинка, дупка по пътя, от която се друса колата' (Ново село, Видинско). — От рум. *zdup̯* междуметие за шум от падане, от тежки стъпки.

здъчкỳвам се, здъ̀чкам се 'скарвам се' (Ново село, Видинско). — Произв. от *дѐкам* 'карам се' (вж.) с диалектно ъ от *е*, срв. *збънгѝя*, вж. М. Младенов, Говорът на Ново село, Видинско; вж. *здѐчкам се.*

зебѐк остар. 'човек от малоазийско мохамеданско племе': *петстотин черни арапи, | и триста голи зебеци* (Жеравна, Котленско); 'дребен, разгърден човек' (Бобошево, Станкедимитровско). — От тур. *zeybek* 'планинско население в Мала Азия', заето и в арум. *jabéc, jubéc* 'турски войник с дребен ръст; дребен, сгърчен, сбабен човек'.

зебѝл в израза *сторѝха го зян и зебѝл* 'похабиха го напълно' (Смолско, Пирдопско; Сливен). — Произв.: *зебѝлен* '(за плод) слаб; (за дреха) дрипав; беден, сиромах' (Смолско, Пирдопско). — От тур. диал. *zebil* 'гибел; жалък, разсеян, беден, клет' (SDD 1569).

зеблò 'груба рядко тъкана конопена тъкан', **зъблò** (Изт), **зеблòво** (СИ). — Произв.: *зеблен* (1906), *заблов* (1884, Зах. Стоянов), *забловен* (1882), *зъблѝв* диал. '(за плат) рядко тъкàн като зебло, като цедилка'. — Тур. диал. *zıblo* (Одринско); срв. и рум. *zăblău*, сръб. диал. (Изт) *зàбла, зàблава.*

зѐбна, зѐбвам 'студено ми е, зъзна', **дзѐмнем** (Софийско, Самоковско), **дзѐмна** (Ихтиманско, Пирдопско), **дзебòтим** 'зъзна, треперя от студ' (Доброславци, Софийско), **дзѐпна** диал. 'умирам'; стб. ꙁѧбнѫтн 'мръзна' (Симеонов сб. 1073). — Произв.: *дзѐбър* 'душевно безпокойство, тревога' (Плевенско) (вж.), *зѐбер, зебар* 'необмислена постъпка, лудост' (Ботевград); *издѐмна* 'измръзна' (Велес) (с метатеза от *и(з)дзѐмна* < *и(з)дзѐбна*), *изѐмнувам, изѐвнувам, изѐмнем, ѝзевна* 'измръзвам' (Кюстендилско), *иззѐбна; назѐбна се, назѐбвам се* диал. 'намръзвам се'; *надзѐмнувам, надзѐмна* 'намръзвам. поизмръзвам' (Ихтиманско); *озѐбна, озѐбвам; одзѐмнувам, одзѐмнем* 'измръзвам, простудявам се' (Самоков); *позѐбна, позѐбвам.* — Срхр. *зѐпсти, зѐбе̄м* 'зъзна, страх ме е', словен. *zę̂bsti, zę̂be* 'зъзна', рус. *зя́бнуть*, укр. *зя́бнути*, белорус. *зябнуць*, чеш. *zábsti, zábnouti*, словаш. *ziabst', ziabnut'*, пол. *ziębnąć, ziębić, ziąbić.* — Срв. *знòба, ознобѝ.* — Сродно с лит. *žembiù, žem̃bti* 'режа', алб. *dhëmp* 'боли', с друга степен на ко-

реннага гласна в *зъб*; другояче О. Н. Трубачев, Терм. родства, 1959, 153 сл.

зѐбра 'африкански бозайник, подобен на кон' (1869, Д. Мутев), **зеброве** мн. ч. (1843, Ив. Богоев). — Произв.: *зѐбров; назѐбрен.* — Вероятно чрез рус. *зѐбра,* от конгоански произход. Думата се среща във всички европейски езици, но произходът ѝ не е ясен.

зев, зѐвам, вж. *зѐя.*

зевгѐр 'впряг биволи', **дзѐгвар** (Бесвина, Леринско), **дзвѐгар** диал., **дзигвѐр** 'чифт, двойка' (Ковачевица, Гоцеделчевско). — Произв.: *зевгарѝчно* нар. 'чифте, чифт'. — От гр. *ζευγάρι* 'чифт, двойка'.

зевзѐк разг. 'шегобиец; човек с разпуснат език, циник'. — Произв.: *зевзѐшки, зевзѐщина, зевзѐче* диал. 'вид растение', *зевзѐча се, зевзеклѝк, зевзеклък, зевзеклендѝсвам се* 'подигравам се'; *позевзеклендѝша се, позевзеклендѝсвам се, позевзеклендѝсам се.* — От тур. *zevzek* също; заето и в срхр. *зѐвзек* 'глупак', гр. *ζευζέκης* 'вятърничав (човек); предвзет', рум. *zevzéc* 'глупак; зевзек', арум. *zevzéc* 'буен (човек)', алб. *zevzek* 'глупав'.

зевк[1] диал. 'забава, веселба'. — Чрез тур. *zevk* 'вкус; удоволствие, развлечение' от араб. *ḏäwq*; срв. и срхр. *зѐвак,* дакорум. *zefchiu,* арум. *zéfcă, zéfke,* гр. *ζεύκι,* алб. *zefk.*

зевк[2] остар., диал. 'шарка на края на нещо (на плат, на дреха и пр.)'. — Неясно, може би турско.

зевле 'жегла на хомот' (Аврен, Крумовградско). — Според R. Bernard Bulletin de la société de linguistique 44, стр. 94—95, от гр. *ζεύγλη* 'хомот, ярем', изговаряно *zevli*; с оглед обаче на тур. диал. *zevle* също, *zevile, zelve* (заети от гръцки), по-вероятно е бълг. *зѐвле* да е заето чрез тур. *zevle* от гръцки.

зевнѝк 'зимник' вм. *земнѝк,* вж. *земя̀* с дисимилация *-мн-* > *-вн-*; срв. и *завнѝца.*

зевня̀ 'земя' (Трънско). — Произв.: *зевня̀н* 'земен' (Трънско). — От *земня̀* (вж.), с дисимилация *-мн-* > *-вн-,* както диал. *вно̀го* (*фно̀го*) от *мно̀го.*

зѐде 'взе' (ЮЗ). — От *(в)зе,* кръстосано с *да̀де* от *дам,* срв. *зъде* и срхр. *имадох, стадох, знадох.*

зеерѐ, вж. *зайрѐ.*

зѐзу таен говор 'варено кафе' (ЮЗ). — От алб. *(е) zezë* 'черна', женски род от *(i) zi.*

зѐзя диал. 'леля'. — Според Младенов ЕтР 190, умалително от *зъ̀лва* (вж.). Вероятно детска бълболна дума.

зѐйдичко 'повече (отколкото трябва)' (Ил. Блъсков). — Произв. от *зайдѐ* 'повече' (вж.), с *-ичко* по *всѝчко, здра̀вичко, мнòжичко.*

зѐйка[1] 'братова жена, буля' (Ряхово, Червена вода, Русенско). — От **зѐтька* произв. от *зет* (вж.), срв. *майка* от **мàтька, тѐйко* от **тѐтько*, ЛИ *Влàйко* от **Владько* и др.

зѐйка[2] диал. 'домакиня' (Геров). — Според Младенов, ЕтР 190, може би чрез рус. *хозяйка*, което е от турско-татарски произход. По всяка вероятност = *зѐйка*[1]; промяната 'буля, снаха' > 'домакиня' е обяснима, понеже *буля* е обикновено най-старата снаха.

зѐйка[3] 'раст. кученце, Anthirrhinum majus' (Ресен), **зѐйко** (Бобища, Костурско; Ресен), **зяйка** (Велес, Тиквеш). — Произв. от гл. *зѐя* (вж.), понеже цветовете му приличат на отворена уста, срв. синонимите му *устà, устичѐ, зинѝлапнѝ.*

зейрѐ, вж. *зайрѐ.*

зейтѝн 'дървено масло'. — Произв.: *зейтѝнен, зейтинлѝв* 'който е с маслинен цвят' (1856, Т. Икономов); МИ *Зейтѝн бурѝн*, нос на Черно море, южно от Бургас — Чрез тур. *zeytin yağı* 'маслинено масло', от араб. *zäytūn* също; срв. *зехтѝн.*

зѐле 'кълбест зеленчук, Brassica capitata', диал. 'зеленчук; зелка' (Бряговец, Крумовградско; Пчеларово, Кърджалийско; Ивайловградско), 'лапад' (Странджа), 'спанак' (Кукуш), 'цвеклови листа' (Софийско), **зель** и **зей** (Банат) и **зѐйе** (Белослатинско, Врачанско), с диалектно *л'* > *й*; стб. ꙁєлиѥ 'трева, зеленчук' (Зогр., Мар., Син. пс., Супр.). — Произв.: *бодлѝво зѐле* 'раст. змийско грозде, кисела трева, Blitum', *глàвесто зѐле* 'Brassica oleracea var. capitata', *градѝнско зѐле* 'зеле, Brassica oleracea', *дѝво зѐле* 'Crambe maritima', *зѝмно зѐле* 'кравешко зеле, Brassica oleracea var. acephala', *кѐдраво зѐле* 'зеле, Brassica oleracea', *кѐдраво зѐле* 'Brassica oleracea var. sabauda', *кòченно зѐле* 'зеле, Brassica oleracea', *кравешко зѐле* 'Brassica oleracea var. acephala', *мѐче зѐле* 'дебелец, Sempervivum schlechani', *мѐчо зѐле* 'Furritis glabra', *пòлско зѐле* 'Rumex pulcher', *пъпчѝво зѐле* 'Brassica oleracea var. gemmifera', *свѝнско зѐле* 'ливадна дрипавка, Crepis biennis', *цвѐтно зѐле* 'Brassica oleracea var. botry', *зѐлен* 'зелев', *зелѐн* 'зелев' (Банат), *зѐлев, зѐлева голѝя* 'раст. алабаш, Brassica napobrassica', *зелѐр* диал. 'лице, което продава зеле', *зелѐрка.* — Срхр. *зѐље*, словен. *zę̂lje*, рус. *зéлье* 'растение, трева', укр. *зiлля* 'растенне, трева', чеш. *zell*, словаш. *zielé*, пол. *ziele* 'трева, билка', долнолуж. *zel'e*, горнолуж. *zelo.* — Праслав. **zelьje.* — Сродно с лит. *žolê* 'трева', *žãlias* 'зелен', *želiù, žélti* 'раззеленявам се', латв. *zaļš* 'зелен', стпрус. *saligan* 'зелен', стинд. *háris* 'жълт', осет. *zäldä* 'трева', лат. *helus, holus* 'зеленчук, зеле', гр. *χόλος* 'злъчка' и фриг. *ζέλκια* 'зеленчук'. Срв. *зѐлка* и *злъч, злак.* — Заето в гр. *ζέλια* 'зеле, зеленчук', вж. Vasmer, Die Slaven 268, ЛИ *Kukuzeles*, съставено от *κουκιά* 'бакла' и *ζέλια* 'зеле, зеленчук', вж. Miklosich, Die slav. Elem. im Neugriech. 16.

зелѐн 'който има цвят на млада трева; неузрял'; стб. ꙁєлєнъ (Зогр., Мар., Супр.). — Произв.: *зелѐн боб* 'бакла' (Ем. Васкидович), *зелѐн гѝщер* 'Lacerta viridis', *зелѐн джигѐр* 'раст. какула, Salvia officinalis' (Берковица), *зелѐн кàмък, зелѐн кълвàч, зелѐн скакалѐц* 'Tetigonia viridissima', *зелени* таен зидарски говор 'овощни плодове' (Подгорци, Стружко), таен майсторски говор 'жандари; данъчни агенти' (Кривопаланско), *зелѐни парѝчки* 'вид растение', *зелѐна бъза-*

нѝка 'майски бръмбар' (Кръстополе, Ксантийско), *зелѐна мухомòрка, зелѐна мухà* (насекомо, Sucilia caesar', *зелѐно бостàнче* 'вид синьо цвете' (Тиквешко), *зелѐно кòнче* 'насекомо Locusta viridissima', *зѐлень* остар. 'зеленчук' (1869), *зеленàц* таен зидарски говор 'турчин' (Кривопаланско), *зелѐнка* 'вид глинен съд със зелена глеч', 'белег, който се слага на основа за тъкане през 10 аршина' = *червѐнка-зелѐнка* (Василица, Ихтиманско; Смолско, Пирдопско), таен зидарски говор 'туркиня' (Кривопаланско), *зеленинà, зеленѝк* 'раст. зеленика, Prunus laurocerasus' (Троян, Тетевен), *зелàник* 'зелник' (Трънско), 'раст. Phyllirea media' (Ивайловград), 'раст. Rhododendron ponticum' (Странджа), *зеленѝка* 'раст. зимзелен, Vinca minor' (Търново, Берковица, Ловеч), 'раст. чемшир, Buxus sempervirens' (Воден; Зап), 'вечно зелен храст Rhododendron ponticum, който расте като подлес в крайбрежна Странджа' (Странджа), *бодлѝва зеленѝка* 'самодивски чемшир, Ilex aquifolium', *странджѐнска зеленика* 'Rhododendron ponticum', *зелѐника* 'чемшир' (Гевгели, Струга, Тиквеш, Скопие, Велес), *зеленѝкав, зеленѝкавост, зеленѝче* 'зимзелен, Vinca minor' (Бяла Черква, Търновско), 'раст. главоч, Inula germanica' (Сотиря, Сливен), *зеленѝца* диал. 'незрели плодове', *купỳвам (на) зеленѝца* диал. 'давам пари на селяни през зимата, за да ми ги върнат напролет в жива стока или налято в натура', *зеленàк* 'зелен плод', *круши зеленаци*, *зеленàв* 'зелен, недоузрял' (Троян), *зеленѝш* 'зеленина от дърво, цветя и под.', *зеленѝшка* 'малка ливада' (Чепинско), диал. 'зеленчук', *зеленушка* 'риба Crenilabrus tinca', *зеленище* 'зелени стъбла и листя за храна на добитък' (Кюстендилско; Смолско, Пирдопско), *зеленя̀в* 'зеленикав' (Василица, Ихтиманско), *зеленя̀ш* 'зелени плодове' (Врачанско), *зеленич* 'зеленина' (А. Каралийчев), *зуленѝца* 'муха' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско), *зеленя̀ се, зеленѝло, зеленѐя се, зелѐнна се* 'раззеленѝ се' (З. Сребров), *зеленỳва се* 'раззеленява се' (Славеино, Виево, Кутела, Устово, Смолянско; Петково, Ардинско; Проглед, Асеновградско), *зѐлна се* 'раззеленявам се', *зеленя̀свам, зеленѝсам* 'пея фалшиво' (Славеино, Смолянско); *зазеленя̀вам се, зазеленя̀ се, зазеленѐя се; иззеленя̀сам; позеленѐя, позеленя̀вам, позеленя̀; презеленѐя, презеленя̀вам; прѝзелен* 'малко зелен' (Доброславци, Софийско); *раззеленѐя се, раззеленя̀вам се; узеленѐя се, узеленя̀вам се* (Банат), *ỳзелен* 'зеленикав'; *ъ̀зелен* 'зеленичък'; *зеленоглàвка* 'патица със зелена глава' (Ем. Станев), *зеленоглàвци* 'неузрели в мохамеданската вяра' (Ел. Пелин, Й. Йовков, А. Страшимиров, Хр. Миндов), *зеленогỳша* 'Emberita cireus', *зеленовàтожълт* (1875), *зеленокѝчест* (Ив. Вазов, К. Величков), *зеленолѝст(в)ен* (В. Друмев, Ив. Вазов), *зеленонòг* (Ц. Пешев), *зеленодк, зеленостроѐние* (1950); МИ: *Зелени камен*, планина в Южна Албания, *Зелениград*, село в Трънско и в Кратовско и връх при Стакевци, Белоградчишко, *Зеленик*, извор СЗ Нигрита в Сярско, *Зеленика*, река в Троянско, *Зеленик*, дол при Коняри, Скопско, *Зелениково*, село в Скопско, *Зелениковщица*, река в Севлиевско, *Зеленико дере* СИ Гюмюш Пънар, Чаталджанско, *Зеленѝшка*, река, извира при Еленов дол, Врачанско, приток на Габровница, *Зеленишката река*, суходол край Котел, *Зеленѝшката*, склон при Вракуповица, Мелнишко, *Зеленик*, село и планина в Средна Албания, *Зеленичe*, село в Леринско, *Зеленково*, рид при Царино, Момчилградско, *Зелѐново*, м. при Кетенлик, Ксантийско, *Зеленов* ЛИ в Смолян, *Зеленòк*, м. при Змис, Ксантийско, *Зленуша*, м. при Пашовик, Ксантийско. — Срхр. *зѐлен*, словен. *zelèn*, рус. *зелёный*, укр. *зелéний*, белорус. *зялёны*, чеш. *zelený*, пол. *zielony*, горлуж., доллуж. *zeleny*. — Праслав. **zelenъ*. — Сродно със стинд. *hiranya-m* 'злато', авест. *zaranya-* 'злато', вж. *зѐле*.

зелендраци таен майсторски говор 'жандари, бирници' (Шлегово, Кратовско). — Произв. от *зелѐн* (вж.) поради цвета на униформата на служителите; строежът остава неясен.

зеленчу̀к 'растения за храна на човека'. — Произв.: *зеленчу̀ков, зеленчука̀р, зеленчука̀рски, зеленчука̀рство, зеленчукодобѝвен* (1951), *зеленчукозася̀ване* (1952), *зеленчукопрода̀вец, зеленчукопроизво̀ден* (1950), *зеленчукопроизводѝтел* (1950), *зеленчукопроизводѝтелка* (1959), *зеленчукопроизводѝтелен* (1950), *зеленчукопроизво̀дствен* (1950), *зеленчукопроизво̀дство, зеленчукореза̀чка* (1959), *зеленчукоснабдя̀ване* (1949). — Рус. *зеленчу́к* 'жълта мъртва коприва, Lamium galeobdolon; едногодишна овца; вид риба', 'насекомо от семейство Acridoidea', *зеленчу́га* 'вид риба'. — Произв. от *зелѐн* (вж.), но наставката не е ясна.

зелѝ боста̀н 'раст. градинска ралица, Delphinium ajacis' (Струмица, Крива Паланка). — Тур., срв. *едѝ боста̀н*.

зелимкадѐ 'раст. Narcissus poeticus' (Петрич; Сярско). — Вж. *зарамкадѐ*.

зѐлка 'отделна глава зеле', таен майсторски говор 'ерген, момче' (Шлегово, Кратовско), таен майсторски говор 'глава' (Кривопаланско). — Произв.: *дѝва зѐлка* 'раст. решетка, Carlina acanthifolia', *сла̀дка зѐлка* 'вид зелка, Alliaria officinalis', *зѐлков*. — Словен. *zę̑lka*, рус. *зе́лко* 'лекарство от билки', *зе́лька* 'агънце', белорус. *зёлка* 'тревичка, цветенце', *зёлкі* 'треви', пол. *ziółko, ziółeczko* 'билка', горлуж. *zelko*. — Праслав. **zelьka*. — Произв. от **zelь*, вж. *зѐле*, срв. *зѐлник*.

зѐлник 'баница със зеленчук', 'баница с лапад' (Странджа), 'баница със спанак' (Кукуш), 'баница с цвеклови листа' (Софийско). — Произв.: *ду̀пни зѐлници* 'иронично название на битолските моми'. — Словен. *zę̑lnik* 'зеленчукова градина; градина, засадена със зеле', укр. *зільни́к* 'цветна градина; саксия', чеш. *zelník* 'вид печиво със зеле', пол. *zielnik* 'хербарий; човек, който лекува с билки; събирач на билки; ботаник', горлуж. *zelnik* 'билкарска книга'. — Произв. от праслав. **zelь*, вж. *зѐле*, срв. *зѐлка*.

Зеля̀хово, Зиля̀хово, село в Сярско, гр. **Ζελίχοβα** 1309, **Ζελιχόβη** 1326, **Ζελιά-χοβα** 1345 (V a s m e r, Die Slaven 217). — От **Желѣхово*, прил. от ЛИ **Желѣх(а)*, развито от *Жел-* в *Жели-миръ, Жели-славъ*, и *-ѣхъ*, срв. *Либя̀хово*, Гоцеделчевско; за основата вж. *жела̀я*.

зем се 'прозявам се' (Кукуш). — От *зѐем се*, вж. *зѐя*.

зѐмам, зѐма, зѝмам 'вземам'. — От *взѐмам, взѐма, взѝмам* (вж.), с отпадане на *в-*, понеже е схванато за предлог, както в *дѝгам* от *вдѝгам* < *двѝгам*. Според Р. Б е р н а р (устно съобщение) *в-* е изпаднало на диалектна почва.

землерлѐкь 'пружина на часовник' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско), *земперѐкь* (Кукуш), *земпердѐк* 'подвижна част на мандало, което се вдига и пада, за да отваря и затваря' (Сеново, Разградско), **зьомпердѐк** (Кривня, Разградско), **земделдѐк** (Дряновец, Разградско), **зимбильдѐк** (Твардица. СССР), **зюмбюлдѐк** (Сливенско), **зембелѐк** 'езиче на стара брава' (Радуил, Самоковско; Шишковци, Кюстендилско), **зимбилѐк** (Градец, Котленско). — Чрез тур. *zemberek* 'пружина, ресор' от перс. *zenbūrek* (Š k a l j i ć 651), *zänbäräk*, срв. и араб. *zanbrak* 'ресор'; заето и в срхр. *зѐмберек*, алб. *zemberék, zembrek* 'мандало на врата; часовникова пружина', дакорум. *zimberéc*, арум. *zimbiréke, zumbăréke*.

земля̀ 'земя' (СЗ; Жеравна, Котленско, в нар. пес.). — МИ: *Зѐмляне*, квартал в София, *Бѐлата земля̀* при Арзан, Велковци и Сопица, Брезнишко. — От стб. землꙗ, вж. *земя̀*, със запазено епентетично *л'*.

зѐмнея 'мръзна, треперя от студ' (мияци в Дебърско). — Вместо **зебнѐя*, вж. *зѐбна*, с диалектен преход *бн* > *мн*, подпомогнат от кръстосване със *зѝма*.

земнѝк 'изба, зимник'. — Вж. *зѝмник*.

зѐмница 'изба, килер без дъсчен под' (Кукуш). — Произв. от *земя̀* (вж.).

зѐмня 'земя' (Ихтиманско; Зап). — Произв.: *зѐмнян* 'земен' (Велес); МИ *Земня̀ч*, Гребенско. — От *земля̀*, с дисимилация *мл* > *мн*, както в МИ *Radimna* в Румъния, от **Radiml(j)a*, по ЛИ *Radimъ*, срв. за дисимилацията обратно *млòго* < *мнòго*.

земпарѐ разг. 'женкар', 'педераст' (Кукуш), **зумпара̀** 'циник, развратник' (Странджа). — Произв.: *земпарлъ̀к* 'женкарство' (Кукуш), *зумпарлъ̀к* 'женкарство' (Странджа). — Чрез тур. *zampara* от перс. *zän* 'жена', сродно с *жена̀*; заето и в рум. *zamparagiu* 'безделник; развратник'.

зѐмълен 'който е на земята, приземен' (Странджа). — Произв.: *зѐмълник* 'задно отделение на приземна къща, което се използува за курник' (Странджа). — От *зѐмлен* със запазено епентетично *-л-*, вж. *земя̀*, и вторичен *-ъ-*, срв. срхр. *земàљски* 'земен', словен. *z:meljn* 'земен', *zemeljski*.

земя̀[1] 'твърдата повърхност, почвата, по която ходим; почва, пръст; планетата, на която живеем'; стб. землꙗ (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав. Супр.), земльнъ (Син. тр., Супр., Клоц., Патр. Евтимий, Житие на Константин), земльскъ (Син. пс., Киевски листи), земьскъ (Мар., Син. пс., Клоц., Сав., Супр.), земьнъ (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр.), земелѣганние (Син. тр.), подъземние 'подземният, долният свят' (Син. тр.), приземенъ, земнороденъ, маловземенъ, своеземъскꙑ (Ман. хр.). — Произв.: *зѐмен, земѐн* 'направен от пръст' (Банат), *земѐв* 'направен от пръст' (Банат), *зѐмски* 'тукашен, местен' (ЮЗ), *земна бълха* (1876), *зѐмна злъчка* 'раст. кантарион, Erythraea centaurium' (Ловеч), *зѐмна ябълка* 'раст. Helianthus tuberosus', *зѐмник* 'изба' (Мариово), *земнѝк* 'зимник, изба', *зевнѝк* 'зимник' (Смолско, Пирдопско), *земнòвина* 'миризма на земя' (Прилеп), *земновѝна, земля̀к* (от рус. *земля̀к*), вж. Б. Цонев, ПСп 64, 251; сб. Медведев, 1922, 45, *земля̀чка* (от рус. *земля̀чка*), *земля̀чески* (1960), *земля̀чество* (1957), *земля̀шки, зѐмленец* 'селянин' (1864), *зѐмня* диал. 'земя' (вж.), *зѐмнян* 'земен' (Велес), *зѐмяница* 'изба, зимник' (Габрово, Ксантийско), *земля̀нка* (от рус.), *зѐмлище, землѝще; връ̀зземи* 'на земята' (Софийско, Брезнишко, Кюстендилско); *дòземи* 'до земята, ниско' (Доброславци, Софийско), *дозѐмляк* 'нисък човек' (Самоков), *дозѐмчест* 'възнисък човек' (Трън); *изпòдземи* 'издълбоко' (Яворово, Асеновградско); *заземя̀, заземя̀вам, заземѝтел; на̀земи* (Зап), *нѝззземя* 'под земята' (Смолянско); *оземля̀, оземля̀вам; позѐмлен, позѐмкин* диал. 'който лежи на земята', *позѐмленки* диал. 'четири дебели греди върху хатълите на селска къща', *позѐмник* диал. 'фасул, който се стеле по земята'; *пòдземи* 'под земята' (Василица, Ихтиманско), *подзѐмник* диал. 'зимник'; *приземен, призѐмляк* 'нисък човек' (Ботевград); *ỳземи* 'в земята' (Дуп-

нишко); *земевладѐтел* (по рус. *землевладе́лец*), *земевладѐтелски*, *земевладѐтелка*, *земедѐлие* (от рус. *земледе́лие*), вж. Б. Цонев, ПСп 64, 255; сб. Медведев, 1922, 45, *земедѐлец*, *земеделник* 'селянин' (Банат), *земедѐлчески* остар., *земедѐлски*, *земевладѐлец*, *земевладѐлски*, *земейзкопен* (1962), *земекопа̀ч* (1950), *земекопа̀чка* (1950), *земекопа̀чен* (1961), *земекѐпен* (1957), *земемѐр*, *земемѐрен*, *земемѐрец* (Й. Груев, 1872), *земемѐрие* (Г. Раковски, 1859), *земемѐрство* (Й. Груев), *земетрѐс*, *земетрѐсен*, *земетресѐние*, *земетряса̀вица* (Й. Груев, 1880), *земеописа̀ние* (П. Р. Славейков), *земеописа̀тел* (П. Р. Славейков), *земеповъ̀рхни* (форми) (1964), *земеподготвѝтел* (1965), *земепо̀лзуване*, *земепритежа̀тел* (Н. Михайловски, 1875), *земерабо̀тник* (1875), *земеразорѝтел* (1874), *земеро̀ден* (Г. С. Раковски), *земесмука̀ч* (1950), *земесмука̀чен* (1960), *земеустроя̀вам* (1950), *земеустро̀йване* (1950), *земеустро̀йство*, *землемера̀ч* (Ст. Ц. Даскалов), *земленоска̀лен* (1955), *землепа̀шество* (1871), *земля̀з* (К. Фотинов), *земновѝден*, *земново̀ден*, *земнонасѝтен* (1958), *земснаря̀д* (1959); *горнозѐмец* диал. 'планинец' (Костурско), *долнозѐмец* диал. 'човек от Тракия', *другозѐмец*, *другозѐмка*, *другозѐмски* диал., *еднозѐмец*, *еднозѐмка* диал., *жълтозѐмен* (1965), *незѐмен* поет. 'идеален', *инозѐмен* заето от руски *инозе́мный* (Б. Цонев, Псп 64, 251), *чернозѐм*, *чернозѐмен*, *чернозѐмка* (Василица, Ихтиманско); МИ: *Зѐмен*, село в Радомирско, *Зѐменска махала̀* при Полетинци, Кюстендилско, *Ζεμιανή*, *Ζημιανή*, село в обл. Фтиотида, ок. Карпенисион. — Срхр. *зѐмља*, словен. *zémlja*, рус. *земля́*, укр. *земля́*, белорус. *зямля̀*, чеш. *země*, словаш. *zem*, пол. *ziemia*, горлуж. *zemja*, доллуж. *zemja*, от праслав. **žemjā*. — Сродно с лит. *žẽmė* 'земя', латв. *zems*, стпрус. *semme*, авест. и стперс. *zam-* 'земя', гр. *χαμαί* 'на земята', лат. *humus* 'пръст, земя', стфриг. *ζεμέλω* 'богиня, майка на земята', трак. *Σεμέλη* 'земя' (богиня). — Заето в рум. диал. *zémnic* 'зимник' (Rosetti, Influenţa 62; DLRM).

земя̀² диал., вж. *змия̀* и *зъмя̀*.

зенгѝн диал. 'богаташ', **зенгѝнин** (Родопите; Чирпанско, Хасковско), **зенгѝин** (Странджа). — Произв.: *зенгѝнка* диал. 'богаташка', *зенгѝнски*, *зенгѝнцки* (Родопите; Свиленградско), *зенгинлѝк* в погов.; ЛИ *Зенгѝнов*. — От тур. *zengin* също; заето и в арум. *zingin*, алб. *zengjin*, срхр. *зѐнђил*.

зенгѝя нар. 'стреме', **зюнгѝя** (Новопазарско, Хасковско, Крумовградско), **изенгѝя** диал. — Произв.: *зенгилѝк* диал. 'чаша вино, която се поднася на конник преди да тръгне', семантично срв. фр. *le coup de l'étrier*, пол. *wypić strzemiennego*. — От тур. *üzengi* също, с изпадане на *ю-* на българска почва поради това, че е схванато за предлог *(j)y*, срв. сръб. *узѐнгије*, алб. *yzengji* и *zengji*; заето и в арум. *zăngie*.

зенѝт 'най-висока точка на небето'. — Произв.: *зенѝтен*, *зенѝтка* (Багряна). — Чрез рус. *зени́т* или фр. *zénith*, от араб. *sămt* 'страна, край, хоризонт', от израза *sămtu-re's* 'страна над главата'.

зѐница, зенѝца 'гледец (на око)'; стб. зѣница (Син. пс., Син. тр., Супр.). — Произв.: *зеничен* : *зѣничный кржгъ* (1867). — Срхр. *зjѐница*, словен. *zenica*, рус. *зени́ца*, укр. *зіни́ця*, чеш. *zenice*, пол. *źrenica*. — Обикновено се свързва със *зѐя* (вж.). Неубедително Трубачев, Терм. родства 1959, 160 сл., от ие. **gen-* 'раждам'.

зенкьо̀р, зенкьо̀рин 'пакостник, вредител' (Смолско, Пирдопско), **зе̂нкьо̀р, зе̂нкьо̀рин** 'разсипник' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). — Произв.: *зе̂нкьордвам* 'правя пакост' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско, Момчилградско), *зенкьо̀рство* '(А. Страшимиров), *зенкьо̀рски* (А. Страшимиров), *зе̂нкьорлу̀к* 'пакост, вредителство' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Девинско, Маданско). — Чрез тур. *ziyankâr* 'който вреди' от перс. *ziyankār*; заето и в срхр. *зија̀нђер*, срв. *занкьо̀р.*

зер, зере разг., диал. 'как не, нима', **заре** разг., **зѐря** диал. 'защото, понеже', **зѐри** (Дебърско), **зѐрем** 'защото; като че ли' (Кукуш). — Чрез тур. *zira* от перс. *zira.*

зерда̀в 'направен от кожа на зердава', **зерда̀ва** 'бозайник златка'. — Чрез тур. *zerdava, zerdeva* 'животно със скъпа кожа, златка' от перс.

зердѐ остар. диал. 'вариво, което раздават на бедни по джамиите'. — Произв.: *зердичав* (корен). — Чрез тур. *zerde* 'ядене от ориз, захар и шафран' от перс. *zärde.*

зердисуам, зердисам 'озлобявам се' (Дебърско). — Произв. от *зехѝр* (вж.).

зеремкадѐ диал. 'раст. зелимкаде', вж. *зарамкадѐ.*

зерзевул 'дявол, велзевул' (Прилеп), вж. *велзеву̀л.*

зеринѐ диал. рядко 'бял нарцис, Narcissus poëticus'. — От тур. *zerrin* 'жълто цвете от рода на нарцисите', а то от перс. *zärrin* 'златен'.

зерку̀ла 'раст. саркуфай, Plumbago europaea' (Марково, Кипра, Варненско), **зеркеле** (Мезек, Свиленградско). — Неясно.

зѐрма 'ревматизъм' (Яворово, Асеновградско). — Може би преобразувано на гръцка почва от *ῥεῦμα* 'ревматизъм'; според R. Bernard, Bulletin de la Soc. de ling. 44, стр. 92, от гр. *τσέρμα* 'гърч, внезапна контракция на нервите на крака', развито от *σύρμα*, а то от *σύρμω* 'тегля, влача', срв. и *цѐрма, цѝрма, сѐрма, сѝрма*, но и в такъв случай не се обяснява началното *з.*

зѐстра 'прикя'. — Произв.: *зѐстраджия* разг., нар.; *зестрого̀нец* (Ст. Л. Костов), *зестроя̀дец.* — Без съответствия в останалите славянски езици. — Може би от рум. *zéstre* 'зестра; имот, богатство', а то от лат. *dextrae* 'тържествен обет', *dextra* 'обещание', срв. възраженията на Puşcariu EtWb N 1935. Според Младенов, ЕтР 191, от форма **zęt-tra*, произв. от *зет* (вж.), но образуването не е ясно; G Meyer, Alb. etym. Wb. 62, сравнява колебливо с алб. *darsmë, darsëm, dasmë* 'сватба'. Срв. обаче и укр. *źastra.* — Заето от бълг. в арум. *zestră* (Papahagi).

зет 'мъж на дъщеря, на сестра и на близко роднинско момиче', **зьо̂кь** (Широколъшко), **зъкь** (Банат); стб. **зѧть** 'годеник' (Супр.), **зѧть** 'годеник' (Йоан Екзарх), **зѣтъ** 'зет' (Парт. Евтимий). — Произв.: *зѐтьов, зѐтьовски, зѐтев, зѐтов* (ЮЗ), *зетовски* (ЮЗ), *зѐтски* диал. 'зетьов', *зетнев* (рядко), *зеташин* 'зет' (ЮЗ), *зета̀щина* 'зет' (ЮЗ), *зетащѝнски* 'зетов' (ЮЗ), *зѐтко* (предимно в об-

ръщение); *позѐтя, позѐтвам* 'вземам за зет'; *призѐтен* 'който е станал приведен зет' (Софийско, Ихтиманско), *призѐтък, призѐток* диал. 'приведен зет'; *домазѐт* 'приведен зет' (ЮЗ); ЛИ *Домазѐтов* (ЮЗ). — Срхр. *зе̏т*, словен. *zèt*, рус., укр. *зять*, белорус. *зяць*, чеш. *zeť*, словаш. *zat'*, пол. *zięć*. — Праслав. **zętь*. — Сродно с лит. *žéntas*, друга отгласна степен в латв. *znuôts*, гр. *γνωτός* 'роднина, брат', стинд. *jñātiṣ* 'роднина'. — Подробно вж. у О. Н. Трубачев, Терм. родства 1959, 128 сл. — Заето в рум. *zet, zăt*.

зефѐт рядко, диал., **зефѐкь** (Странджа), вж. *зиафѐт*.

зефѝр поет. 'тих, приятен ветрец', 'вид тънък памучен плат'. — Произв.: *зефѝрец* (Ботев, Вазов), *зефѝрен, зефѝров*. — От гр. *ζέφυρος* 'западен вятър', срв. рус. *зефир*, а то от фр. *zéphyre*; второто значение е заето направо от фр. *zéphyre*.

зехѝр нар. остар. 'отрова, яд; нещо много горчиво'. — Произв.: *зехѝрен, зехиро̀свам* 'ядосвам', *зехирлѝя* (Котленско). — Чрез тур. *zehir* от перс. *zähr*; заето и в алб. *zeher*.

зехирѐ 'тревен фураж' (Родопите). — Вж. *зайре*.

зехтѝн 'дървено масло', **зийтѝн** (Изт), **зитѝн** (Гьобел, Мала Азия), **зайтѝн** (Щип). — Произв.: *зехтѝнен, зехтѝнов, зехтѝняв* 'изцапан със зехтин; в който се държи зехтин' (Пирдопско), *зехтиня̀в* 'изцапан със зехтин' (Ботевград), *зехтиня̀ва* 'изцапвам със зехтин' (Пирдопско, Ботевградско), *зехтинлѝев* диал., *зехтинлѝйка* (кърпа) 'която е с жълто-зелен цвят' (Каравелов), *зехтинлѝя* (от тур. *zeytinli*). — От тур. *zeytin*, с *-х-* поради свръхстарателност, вж. *зейтѝн*.

зѐя, зѐйвам, зѐйна 'стоя отворен', **зя̀вам, зѐвам** 'дишам с отворени уста' (Софийско), **зя̀ем** 'зяпам' (Софийско), 'зея, стоя отворен; говоря празни приказки' (Кюстендилско), **зѝна, зѝвам, зѝнвам, зѝнувам** 'отварям уста, зяпам' (Софийско, Странджа), **зия̀я, зиѐм** 'зея' (Павелско, Хвойна, Асеновградско); стб. **зиꙗтн, зѣѭ** (Супр.), **зннѫтн** (Супр.), **многозїаѫ** 'лаком' (Ман. хр.). — Произв.: *зѐйко* 'раст. кученце, Anthirrhinum majus' (Бобища, Костурско; Ресен), *зейка* 'раст. зейко' (Велес), *зяв, зев* 'отвор, пролука, цепнатина', езикозн. 'хиатус', *дзев* (Зап), *зѐвове* 'оная част от всяко ястие, която стопанка отделя на бъдни вечер преди да ядат и която пазят до Богоявление' (Дебърско), *зя̀вка* диал. 'раст. зѐйко', *зева̀лица* 'раст. кученце, Anthirrhinum majus', *зѐян* 'отворен, непокрит' (Велес); *добзѝвам, добзѝнем* 'отварям си широко устата' (Софийско) (от *до-об-зивам*); *зазѐя се, зазя̀вам се, зазия̀я; назѐя се; обзѝна, обзѝвам* 'обхващам с уста; обхващам от всички страни' (Ботевград); *одзя̀ва* 'зее малко' (Банско; Ихтиманско; Чирпан), *одзѐва* (Самоков), *отзѝва се*; *прозѐя се, прозя̀вам се* 'отварям широко уста, обикн. при нужда от сън', 'викам колкото ми глас държи' (Смолянско, Ардинско), *прозя̀вка, прозѐвам се* 'прозявам се' (Банат), *прозѝна се; раззѐя се, раззя̀вам се, раззѝна се, раззѝнувам* 'отварям уста' (Странджа), *раззѝнува се* 'разтваря се' (Самоков); *зинѝ-лапнѝ* 'раст. кученце, Anthirrhinum', *зѐйгора̀* 'зяпльо' (Дебърско), *зѐй-паза̀р* диал. 'разсипник' (Г. Караславов). — Срхр. *зѝјати, зѝнути, зијѐвати*, словен. *zijáti, zíniti, zę̑vati*, рус. *зия́ть, зи́нуть, зева́ть*, укр. *зіва́ти*, белорус. *зява́ць*, чеш. *záti, zeti, zívati*, стчеш. *pozinúti* 'поглъщам', пол. *ziać, ziewać*, горлуж. *zywać*. — Сродно с лит. *žiója, žióti* 'раззинвам се', *žióvauti* 'зея', латв. *žāvât* 'зея', стинд. *vi-hāya-* 'въздушно простран-

ство', ствиснем. *ginēn, geinōn* 'зея, прозявам се', *giwên, gewôn*, гр. χαίνω, χάσκω, лат. *hio* 'зея'. — Вж. и *зя̀пам*.

зжѝгальовам се 'свалям си обущата и чорапите' (Павелско, Асеновградско).— Вероятно от **из-жегал-ювам*, произв. от **жегало* 'жегъл, жегла', начално значение 'изваждам жегла, освобождавам'; семантично срв. израза *избѝ жегла̀та* 'избави се от мъчнотия, отърва се'.

зи 'този, тази, това' (Габрово, Ксантийско). — Декомпозирано от *то-зи, та-зи, он-зи* и др.; вж. *тоз, тѐзи*.

зиафѐт диал. 'гощавка'. — Чрез тур. *ziyafet* 'гощавка' от араб. *ḍiyāfä*.

зибидѝя 'скъперник' (Ст. Чилингиров). — От тур. диал. *zibidi* 'нищожен, гол, беден, жалък' (SDD 1582).

зибѝл нар., в израза *правя нещо зян-зибил* 'прахосвам нещо, правя го на нищо'. — Произв.: *зибильо̀сам, зибильо̀свам*. — Вж. *зебѝл*.

зѝвала-ка̀вала 'люлеене на двама, седнали на краищата на дъска, опряна в средата' (Кръстополе, Ксантийско). — Неясно.

зѝвам, вж. *зѐя*.

зивд 'зид' (Ново село, Щипско), в гатанка за яйце: *вар вароса̀но, зивд зивдоса̀но, нигде дупка, ни прозорка*. — От *зид* (вж.), кръстосано със *зифт* 'смола' по семантичен път.

зивнѝца 'диня, Citrullus vulgaris' (Плевня, Драмско). — От *зѝмница* (вж. *зѝма*), с дисимилация *мн* > *вн*, т. е. зимен сорт диня.

зѝври, вж. *дзѝври*.

зѝвро 'ненагледно, хубаво, красиво' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско). — Неясно.

зѝвър диал. 'сляп', **дзѝвър** (Троян). — Произв.: *зѝвра* 'слепота', *дзѝврав* 'който се взира' (Търново), *зиврѐк* 'сляп човек; кьорчо', *дзивра̀кам се* 'взирам се' (Търново). — Може би от **зѝврам се*, с метатеза от *взѝрам се*, вж. *зра*.

зѝгарка 'теглилка, везна' (Североизточни Родопи), **зигарко** (Чешнегирово, Пловдивско). — От гр., вж. *за̀гарци*.

зига̀ро 'цигара' (Смолянско, Ардинско). — От гр. σιγάρον, вж. *цигара*.

зѝгвам се, зѝгнувам се 'мяркам се' (Павелско, Асеновградско), 'скривам се, залязвам' (Смолянско, Ардинско, Маданско). — От *за̀гнувам се* < *зъ̀гнувам се* (вж. *зъ̀гвам се*), произв. от *го̀ня* (вж.), кръстосано вероятно с *двѝгам се, дѝгам се*.

зѝгзаг 'лъкатушка' (1869, Й. Груев). — Произв.: *зигзачен* (Д. Немиров), от *зигзак; зигзаговѝден, зигзагообра̀зен*. — Чрез рус. *зигза̀г* от фр. *zigzag*, а то от нем. *zickzack*.

зиги 'чифт, двойка' (Лазарци, Еленско); стб. **зигиѥ** (Влахобълг. грам.). — От гр. *ζυγοί*, мн. ч. от *ζυγὸς* 'чифт', срв. *зевга̀р*.

зѝгра 'мочур' (Странджа). — Произв.: *зигра̀к* 'мочурливо място' (Странджа), *зигрѝв* 'мочурлив' (Странджа). — Вероятно от гр. *ὑγρός* 'влажен', с неясно *з-*.

зигрѝк 'човек, който не се храни и е слаб' (Странджа). — Презаето от гр. **γιγρίκ-ος*, от бълг. *жѝгра* 'сух, слаб човек' (вж.), с *-ик* като *мъ̀н-ик* 'малко куче', *дебнѝк* 'куче, което напада дебнешком', и др.

зигя̀свам, зигя̀сам 'меря с теглилка'. — От гр. *ζυγιάζω*, вж. М. Филипова-Байрова, Гръцки заемки 76, срв. *здигя̀свам*, също арум. *zíyă*, алб. *ziq* 'теглилка, мярка', *zíga* 'теглилка'.

зид 'каменна, тухлена или кирпичена стена', диал. **дзид, дзизд, зис** (Дебърско), **дзис** (Жировница, Тетовско), **зыд, зъд** (Банат) (с диал. *ы, ъ* от *и*); стб. **зиждѫ, зьдати** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Остром., Супр., Козма, Житие на Константин), **зидати** (Козма), **зидаръ** (Влахо-бълг. грам.), **зьдатель** (Супр.), **зьданиѥ** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Супр., Асем., Остром.), **зиждитель** (Син. тр., Клоц., Супр., Слепч. ап., Струмишки ап.), **зиздати сѧ** (Патр. Евтимий), **здати, призиздати, създати, създаниѥ, сѫзиздати, доброзданенъ, добросъзданенъ, каменозданенъ, мироѕиждителенъ, мироуѕиждителенъ** (Ман. хр.), **зиздъ, зиздати** (Троянска притча), **зиздьникъ** (Михановичев миней). — Произв.: *зѝден* (Вазов), *зѝдче, зидѐц, зѝдина, дзидѝнка* 'зид' (Каменица, Кюстендилско), *зѝдище* (Вазов), *зѝдам, зидо̀свам, зидо̀сам, зиздосан* (Дебърско), *зѝдство* остар. 'архитектура' (1852), диал. *зѝдя, зѝдвам, зѝждя, зиждѝтел* черк., книж. 'основател, създател' (заето от руски *зиждѝтель*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 252; сб. Медведев, 1922, 42), *зиждѝтелен* (К. Христов), *зида̀р, бял зидар* 'бяло прозориче, Sedum album', *лют зида̀р* 'прозориче, Sedum acre', *горска зида̀рка* 'птичка лепач, Sitta europea', *зидару̀вам* нар., *зида̀рен, зида̀рче, зида̀рство, зидарѝя, зидарѝен, зидарлъ̀к, дзидарлъ̀к* 'зидарство'; *взѝдам, взѝдя, взѝждам, взѝдвам; дозѝдам, дозѝдя, дозѝждам, дозѝдвам; зазѝдам, зазѝдя, зазѝждам, зазѝдвам; иззидам, иззѝдя, иззѝждам, иззѝдвам; назида̀вам, назида̀телен, назида̀телност* (срв. лат. *aedifico* 'строя; назидавам'); *отзѝдам, отзѝдя, отзѝждам, отзѝдвам; позѝдам, позѝдя, позѝждам, позѝдвам; подзѝдам, подзѝдя, подзѝждам, подзѝдвам, по̀дзид* диал. 'пещера', *подзидоче* 'малко, ниско зидче, служи за оставяне на предмети' (Едоарце, Тетовско); *презѝдам, презѝдя, презѝждам, презѝдвам; раззѝдам, раззѝдя, раззѝждам, раззѝдвам; съзѝдам, съзѝдя, съзѝждам, съзѝдвам, създа̀вам* (вж.), *създа̀м*. — Срхр. *зи̏д, зи̏дати*, словен. *zîd, zídati*, рус. *со-зида́ть*. — Сродно с лит. *žiedžiù, žiẽsti* 'оформявам, съзиждам', латв. *ziežu, zìest* 'измазвам с глина', стпрус. *seydis* 'стена, зид' (в балтославянски с метатеза **g'heidh-* от **dheig'h-*), гот. *deigan* 'правя от глина, лепя, меся', стинд. *dḗhmi* 'измазвам', *dēhī́* 'насип, вал', стперс. *didā* 'крепост', арм. *dēz* 'купчина', *dizanim* 'трупам', трак. *-δίζος, -δίζα*, гр. *τεῖχος, τοῖχος* 'стена', лат. *fingo* 'изработвам, вая (от глина)'. Според Machek[2] 714, южнослав. *зид* е от сегашната основа *зѝдам*. — Заето в рум. *zid* 'зид', *a zidí, zidésc* 'зидам', *zidàr* (Mihăilă 36), срв. *zidíre* 'зидане, градене; постройка, градеж; сътворение, създаване; изграждане', *ziditór* 'строител; творец, създател', *zidít* 'зидан, иззидан, построен', *zidăreásă* 'съпруга на зидар; зидарка', *zidăríe* 'зидария; зидарство', в алб. *zid* 'каменна стена' (Meyer 484, Селищев, Слав. нас. 148, 173). — Срв. *зъд*.

зѝди 'фтасва, фтаса' (Бесвина, Леринско). — Произв.: *пòзиди* 'пофтасва'; *прѐзиди* 'префтасва' (Бесвина, Леринско). — От **взиди < воз-иди < въз-иди*, произв. от *ѝда* (вж.), срв. *возѝжда* '(за тесто) надига се, фтасва' (Зап), тук с отпадане на *в* или *во(з), въ(з)*, понеже е схванато за представка, срв. *зѐмам* от *вз̀емам, дѝгам* от *вдѝгам*. Неубедително Ал. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 344, извежда от сег. основа на гр. от *ζυμώνω* от *ζυμῶ* 'меся'.

зизѝка '(за щурец) цвърчи'. — Звукоподраж.

Зикòвища, село в Костурско. — От **Жиковища*, с гръцко *з* от бълг. *ж*, с редукция от **Жековища*, патронимично име, произв. от ЛИ *Жѐко*, прил. *Жѐков* и *-ища* от **itj-*, вж. J. Zaimov. Балк. езикознание, 9/2, 1965, 41.

зил 'вид ỳдарен музикален инструмент, чинел', **зиль** 'езиче на звънец' (Смолянско, Маданско, Ардинско), **дзил** 'метални плочки, които се слагат до пурията на колата, за да я пазят от прах' (Ново село, Бели Осъм, Троянско), **дзилове** 'кастанети' (Самоков). — Чрез тур. *zil* 'звънец; зил' от перс. *zil* (Škaljić 654); заето и в алб. *zile*, срхр. *зѝле*, гр. *ζίλι*, също арум. *zile* 'уши', фигуративно и иронично.

зилѐпсвам, зилѐпсам, зилѐпцвам, зилѐпцам 'завиждам' (Бесвина, Леринско). — От аористната основа на гр. *ζηλεύω* също, вж. Филипова-Байрова, Гръцки заемки 92, срв. *зиля*.

зѝля диал. 'завист', **зѝлье** (Бесвина, Леринско), **зилѐ ме йе** 'завиждам, яд ме е' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско). — Произв.: *зилясвам* 'завиждам' (Странджа), *зильòсам, зильòсвам* 'завиждам, ревнувам' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), 'съблазнявам' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *зилясувам* диал. 'завиждам', *зилярин* 'скъперник' (Малкотърновско), *зилѐрин* 'завистник, егоист' (Странджа, Родопите), *зилятар* диал. 'завистник', *зилятарка*. — От гр. *ζήλεια* 'завист, ревност', вж. Ал. Ничев, ИИБЕз 8, 1962, 344, произв. от гр. *ζῆλος* 'старание, жар, ревност', срв. *зулѐпсувам*; заето и в алб. *ziles, zileps*, арум. *zilie*.

зѝма 'студено време между лято и пролет', **зимà** (ЮИ), **зимъ** 'зима' (Банат), **зѝмо** 'зима' (Прилеп, Велес) (с *-о* по *лято*), **зимѐ** 'зима' (Софийско): *тàя година зимèто че е люто* (Говедарци, Самоковско; Кюстендилско) (вероятно по рода на *време*); стб. **зима** (Зогр., Мар., Син. тр., Сав., Супр.), **зимьнъ** (Зогр., Мар., Сав., Супр.), **зимоувати** (Влахобълг. грам.). — Произв.: *зимѝ ми* 'студено ми е': *зимѐло ми йе на нѝвата* (Банско); *зимòве* мн. ч. 'зимнина' (Славеино, Кутела, Виево, Смолянско; Петково, Ардинско), 'зимни посеви' (Първомай); *зѝмен* прил. 'декември' (Толбухинско), *зѝмена морава* диал. 'вид растение' (1883) *зѝмно* 'ниви, засети през есента' (Смолско, Пирдопско; Смолянско, Асеновградско, Ардинско), 'семе, което ще се сее за зимно' (Странджа), *зѝмно кỳче* 'дребен гризач, суяк' (Банат), *зѝмно търкалò* 'градинско цвете, хризантема' (Банат), *зимнòвка слива* диал. 'слива драгун', *зѝмнина* и *зимнинà, зѝмник* и *зимнѝк* (вж.), *барỳтен зѝмник* 'склад' (1870, Н. Бончев), *зѝмница* 'зимна посев' (Софийско; Смолско, Пирдопско), *зимнакѝня* диал. 'плод, който узрява късно и трае през зимата', *зимникѝня* 'раст. бардачка слива, Prunus domestica', *зимньовка* диал. 'вид зимна слива', *зимлѝв* диал. 'зиморничав', *зимерлѝв* 'който болезнено понася студа', *зимòвен, зимòвина, зимòвище, зимòрище* 'зимовище' (Банат), *зи-*

мя̀к 'зимна круша' (Кюстендилско), *зиму̀вам, зимя̀лок* 'яре, което е минало една зима' (Банско), *зимѐлче* 'едногодишно яре' (Смолско, Пирдопско), *зималнàк* 'усойно място' (Смолянско; Забърдо, Асеновградско), *зѝме* 'през зима(та)', *зѝмъс* (Свищовско), *зимъ̀с, зѝмъска* (Софийско), *зимъ̀ска* (Краище, Кюстендилско), *зимàска* (Самоков; Багренци, Кюстендилско; Елин Пелин), *зимàске* (Каменица, Кюстендилско), *зимо̀с* 'през зимата' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско), *зимо̀ска* 'зиме, през зимата' (Странджа; Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско; Пиянец, Кюстендилско), *зѝмоска* 'зиме' (Велес), *зѝмъшен* 'роден през зимата' (Софийско), *зимàшен* 'който е от миналата зима' (Смолско, Пирдопско); *дозимя̀ва* 'идва зима', *дозиму̀вам; зазимя̀, зазимя̀вам, зазиму̀вам; иззимя̀, ѝззима* 'прекарам зимата' (Василица, Ихтиманско), *иззиму̀вам, иззѝмуем* 'отглеждам през зимата' (Кюстендилско), *иззѝмим* 'отглеждам през зимата' (Кюстендилско); *назѝмувам* 'настудявам се' (Самоков), *нàзимя се* 'обхваща ме студ' (Банско); *озѝмче* 'едногодишно теле' (Василица, Ихтиманско, Софийско, Кюстендилско); *отзимя̀, отзимя̀вам* диал. 'прекарвам зимата'; *по̀дзим* 'есен' (ЮИ), *по̀дзима* 'есен' (Родопите), 'есенес' (Странджа, Смолянско, Асеновградско, Ардинско), *по̀дзиме* 'есен' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Момчилградско, Ксантийско; Доброславци, Софийско), *по̀дзимен* 'есенен' (Странджа), *по̀дзимоске* 'есенес' (Девинско), *по̀дзимашен* диал., *по̀дзимшина чобàнска кѝтка* диал. 'раст. гавез, Althaea cannabina'; *презиму̀вам; зимоврàх* 'заравяне лозята през есента' (Охрид), *зимоврàша* 'заравяне лозя на есен' (Охрид), *зимозелѐн, зѝмзелен* 'раст. Vinca minor', *зимопрах* 'заравяне лозята наесен', *зиморо̀дка* 'вид птица' (1959, Гр. Угаров), *зимоустойчѝв* книж. (1958), *зимоустойчѝвост* книж. (1958); МИ: *Зимняк* м. при Зли дол, Босилеградско, *Зѝмника*, склон при Мраченик, Пловдивско, *Зимнец*, село в Южна Албания (С е л и щ е в, Слав. нас. в Алб. 274), *Зимѐвица*, село в Свогенско, *Зимница*, м. при Мазарачѐво, Кюстендилско, *Zimniţa*, град на Дунава в Румъния, ЛИ *Зимняков* в Отманери, Ксантийско. — Срхр. *зи̏ма*, вин. п. *зи̏му*, словен. *zíma*, рус., укр. *зимá*, вин. п. *зи́му*, чеш., словаш. и пол. *zima*, горлуж. и долнолуж. *zyma*. — Сродно с лит. *žiemà*, латв. *ziema*, стпрус. *semo*, авест. *zyå-*, *zimo* 'студ, зима', стинд. *hḗman* 'зиме', *himás* 'зима', гр. *χεῖμα* 'зима', *χειμών* 'зимна буря', лат. *hiems*, алб.-гег. *dimën*, тоск. *dimër*. Наречието *зѝме* е от стб. зимѣ, стар местен падеж; *зѝмем* е образувано по *дѐнем; зимъ̀с* диал. *зѝмъс* е от стб. зимѫсь, рус. диал. *зиму́с* (Архангелск); *зѝмос(ка)* (Странджа) е вероятно по *лѐтос(ка), днес*, от където *-с* се е разпространило и върху *нощѐс*, диал. *есенѐс, пролетѐс* и т. н. като адвербиализиращ елемент.

зимà¹ в израза *зимà ми е* 'студено ми е' (Ботевградско, Софийско, Самоковско, Еленско). — Старинен родителен падеж от *зѝма*, както диал. *вчерà* (Зап) от *вѐчер, пешà* от *пеш* (вж. *пехо̀та*) и др.

зимà² 'слезка, далак' (Банат). — Неясно.

зимàло 'желязно сечиво, с което се обрязва копитото на добитък при подковаване' (Странджа). — От **(в)зимàло*, произв. от *взѝмам* 'отнемам, отделям' (вж.); за *-àло* срв. *вик-àло, клеп-àло, стъп-àло*, също *изнемàло, изнимàло*.

зѝмам 'вземам' (Зап). — Вж. *зѐмам*.

зимбѝл¹ диал. 'цвете Hyacynthus orientalis'. — Вж. *зюмбю̀л*.

зимбѝл[2] 'тръстикова зидарска чанта за сечива' (Странджа), **замбѝл** (Видин), **рогозницы (зимбили)** (1852, Петко Славейков), **дзимбѝль** 'торба, плетена от тръстика' (Кукуш), **дзумбѝл** 'чанта, плетена от тръстика' (Ихтиманско), **зюмбюл** остар. (1879, Ил. Блъсков). — Чрез тур. диал. *zembil* 'кош за плодове' (SDD 1571) от перс. *zänbīl* 'кошница за палмови листа', вж. Škaljić 651, или от араб. *zanbīl* 'кошница' (Lokotsch 171, № 2193); заето и в срхр. *зѐмбūљ*, алб. *zymbýl* 'ниска кошница', рум. *zimbil* 'кошница от папур', гр. *ζεμπίλι, ζιμπίλι*, рус. диал. *зи́мбиль, зимби́ль* 'кошница, с която се доставят плодове от Персия'.

зѝмзелен диал. 'раст. чемшир, Buxus sempervirens; Vinca; Vinca herbacea; Vinca minor', **малък зимзелен** 'зимзелен, Vinca minor'. — Според Младенов, ЕтР 192, произв. от *зѝма* и *зелѐн*, обаче образуването не е ясно. Думата се среща още в срхр. *зѝмозелēн, зимзелен* 'раст. Vinca', словен. *zimzelen*, които са вероятно калка от нем. *Singrün* 'раст. Vinca', срещано и *Immergrün*, със значение 'вечно зелен', може би калка от лат. *semper-virens*.

зимку̀ле '(за крава) която е незаводена повече от една година' (Павелско, Асеновградско; Серафимово, Турян, Смилян, Смолянско), **зинку̀ле** (Забърдо, Асеновградско; Ситово, Пловдивско), **изинку̀ле** (Старцево, Маданско). — Произв.: *зинку̀лке*. — Произв. от *зѝма* (вж.), с умал. наст. *-уле*, характерна особено за югозападните говори, срв. там *дѐт-уле* 'детенце', *стȍмн-уле* 'стомничка', *чȁш-уле* и др.; тук 'добиче, което е над една годишна възраст'; семантично срв. диал. **озѝмче** 'едногодишно теле'.

зѝмник 'изба', 'обор' (Лилково, Ситово, Пловдивско; Добралък, Асеновградско', **зѝвник** 'обор' (Лилково, Пловдивско), **зимнѝк** (Ботевград), **зымнѝкь** и **зы̀мникь** 'яма със зеленчук за зимата' (Банат), **зѝмница** 'изба, зимник' (Кукуш). — От *земнѝк, земнѝца* (вж.), кръстосано със *зѝма*. — Заето в рум. и арум. *zimnic* (Rosetti, Influenţa 62).

зимоморлѝв 'зиморничав' (Търново), **зимоморен** 'зиморлив' (1872, А. Начев).— Произв.: *зимоморлевци* (1869, Хр. Г. Данов). — Вж. *зимо̀рничав*.

зиморли́в 'чувствителен към студ' (Банско), **зѝморляв** (мияци в Дебърско; Вазов), **зимерлѝв** (Ихтиманско). — Произв.: *зиморлѝвец, зиморлѝвка*. — От *зимоморлѝв* (вж.) чрез дисимилаторно изчезване на *-мо-*.

зимо̀рничав 'чувствителен към студ' (Троян; Смолско, Пирдопско), **зимо̀рличав**. — Произв.: *зимо̀рничавост, зимо̀рличавост*. — От **зимомо̀рничав*, прил. от **зимоморница*, срв. срхр. *зимомо̀рница* 'човек, чувствителен към студ', *зѝмомо̄ран* също, чеш. *zimomorný* 'зимоморничав', *zimomorka* 'тръпки от студ'; втората част е от *морници* 'тръпки от студ' (вж.), опростено чрез хаплология; формите с *-л-* са повлияни от прилагателни на *-лив* или се дължат на дисимилация.

зимрѐ 'скъперник' (Павелско, Асеновградско). — Вероятно чрез гр. **τζιμρέ*, тур. *cimri* също, от перс. *ğimrī* 'пропаднал човек, простак'; заето и в сръб. *цимрија* 'скъперник'.

зимю̀р 'риба змиорка' (Могилово, Чирпанско). — С метатеза от **змию̀р**, вж. **змию̀рка**, или от **zьm-jur*, с *-и-* от неударено *-е-* (<*-ь-*), вж. *змѝя̀*.

зѝна, вж. *зѐя*.

зинà 'лош, заядлив човек' (Първомай), **зинò** 'злонравен човек или добиче; много жив и обигран човек' (Златоград; Маданско, Смолянско, Асеновградско). — Чрез тур. *zina* 'прелюбодеяние' от араб. *zinā'* 'разврат'.

зинджѝр диал. 'верига', вж. *синджѝр*.

зинзѝкам диал. 'треперя от студ, зъзна', **дзиндзѝкам** (Тлачене, Белослатинско; Смолско, Пирдопско), **дзиндзирѝкам** (Ихтиманско). — Произв.: *дзиндзирикàло* 'студуване' (Ихтиманско). — Чрез метатеза от **зизнѝкам*, а то от **зъзнѝкам*, произв. от *зъ̀зна* (вж.).

зѝпам 'скачам, ритам' (Зап; Чепино), **зѝпкам** 'подскачам' (Габрово, Ксантийско), **дзѝпам** 'ритам' (Самоков; Смолско, Пирдопско; Троян), **дзѝпвам, дзѝпна** 'ритна силно' (Ботевград), 'ходя, газя много' (Тетовско), '(за магаре) рипам, ритам' (Делчево, Щипско), **дзӳпам, дзӳпна** 'играя хоро, удряйки силно с крака' (Смолско, Пирдопско), **дзъ̀пна** 'бутна силно, тласна' (Банат). — Произв.: *зипаници* 'ритници' (1871, Петко Славейков); *задзѝпам* '(за животно) почвам да ритам', *задзѝпкам; издзѝпам, издзѝпкам; назѝпам се, назѝпвам се, назѝпквам се, назѝпкувам* 'напълвам до горе, претъпквам' (Родопите, Първомайско); *надзѝпам се, надзѝпкам се, надзѝпквам се; подзѝпам, подзѝпкам*: ЛИ *Дзипàлски* в Борован, Белослатинско. — От междум. *зуп*, звукоподраж., срв. и рум. *zup, zupui, zupăi*; Ст. Младенов, ЕтР 195, посочва и тур. *zub*.

зѝпка, неясно значение, само в примера: *а баща му е бил от тия зипки, които за пет пари десет пътя се прескундят* (1887, Ил. Блъсков). — Срв. *зѝпам*.

зѝра 'цвик' (Странджа). — Срв. гр. *ζοῦρα* 'утайка (на масло)', вж. *зàра*.[2]

зѝрав 'който недовижда' (1874, Летоструй). — Срхр. *зирав* 'който гледа настрани, изкосо; кривоглед', *зирати*. — Произв. от основа *зир-*, друга степен на *зор*, срв. *зир-ка*, вж. **зра*.

зѝрка 'пролука, цепнатина' (Софийско). — Произв.: *зѝркав* диал. 'който е със стиснати, замижали очи'. — Вж. **зра*.

зѝфос 'несполучлив' (мияци в Дебърско). — От гр. *ζούφιος* 'празен, кух (плод)'.

зифт 'земна смола', диал., разг. **дзифт**. — Произв.: *зифтòсам, зифтòсвам; иззифтòсам, иззифтòсвам; позифтòсам, позифтòсвам*. — Чрез тур. *zift* 'смола, катран; горчив' от араб. *zift*; заето и в алб. *zift*, срхр. *зифт* 'нагар в лула'.

зѝца '(за добитък) рита' (Родопите). — От *зип-ска* (вж. *зѝпам*), с експресивна наст. *-ск-*, с преход *-пс-* > *-ц-*, както във *вàпцам* от *вàпсам*.

зиядѐ, задѐ, зайдѐ остар., рядко, диал. 'повече отколкото трябва, артък', **зядѐ**. — Чрез тур. *ziyade* от араб. *ziyādä*.

зияфѐт остар. 'угощение', **заяфѐт** диал., **зяфѐт** (Русенско), **зифѐт** (Еленско, Сливенско, Търновско, Габровско), **зафѐт** (Ломско), **зиефет** (Долновардарско),

зиавѐт (Софийско). — Чрез тур. *ziyafet* от араб. *ḍiyāfā*, произв. от *ḍiyā* 'светлина, блясък', т. е. 'тържествен банкет'; заето и в срхр. *зија̀фет*, дакорум. *ziafet, zaifet*, арум. *ziaféte*, алб. *ziafet, zjaft*, гр. *ζιαφέτι*.

зладо̀брс 'растение с широки листа и червен цвят' (Кичевско). — Вероятно от *злат образ*, срв. *зла̀тор*.

злак нар. и поет. 'прясна зеленина; място, покрито със зеленина; зелен плод', 'току-що покарала зелена трева' (Банско), 'нещо съвсем зелено' (Странджа), 'сочна зеленина' (Троян), **злакове** 'зеленчуци' (Раковски), **залк** (Бистрица, Софийско); стб. **злакъ** (Син. пс.), **злачьнъ** (Патр. Евтимий), **злаконосивыи: поле злаконосиво** (Йоан Лествички, 12 в.). — Произв.: *злачѝ* 'зеленее се' (Чилингиров), *зла̀чен, злачина̀* 'влажно място, където тревата не изсъхва, а се зеленее всякога'; *озлача̀ се, озлача̀вам се* диал. 'ям нещо зелено за пръв път през пролетта'; *позла̀к* 'зелена морава' (Перущица); МИ *Зла̀чеш* при Полатен, Тетевенско. — Рус. *злак* 'растение', укр. *злак*. — Вероятно от ие. **g'hlō-ko-s*, сродно с гр. *χλω-ρός* 'зелен'. — Заето в рум. *zlac* (LbRum. 16/1, 1967, 54).

зла̀пка 'длабнатина на терена' (Кичевско). — От *дла̀пка* < *дла̀бка* с промяна *дл-* < *зл-*, срв. *злето* ≤ *длето* (Троянско).

злат нар., поет. 'златен' (ЮЗ); МИ *Злата ябълка*, народно име на Венеция, срещано в дамаскини, нар. песни и летописи през 17—18 в., вж. Я. Петканова, ИИБЕз 8, 1962, 193 сл.; стб. **златъ** (Супр.). — Словен. *zlât*, рус. *золото́й*, укр. *золоти́й*, белорус. *залаты́*, чеш. *zlatý*, пол. *złoty*, горлуж. *złoty*. — Вж. *зла̀то*.

зла̀тка 'зелен клон, забит в ливада или градина като знак да не влиза добитък' (Заграждeн, Ардинско). — От *за̀тка* (вж.), кръстосано вероятно със *злак*.

зла̀то 'жълт благороден метал, Au', **злато̀** (Зап., Търново; ЮИ); стб. **злато** (Зогр., Мар., Син. пс., Клоц., Сав., Супр.), **златъ** 'златен (Супр., Патр. Евтимий, Житие на Константин), **златарь** (Патр. Евтимий), **златьнъ** 'златица', **златица**, **златоносивъ** 'със златни дрехи' (Супр.), **златикъ** (Супр., Кирилово житие), **златьникъ** 'жълтица' (Кирилово житие), **златоустъ** (Асем., Сав., Супр.), **златообразьнъ** (Кирилово житие), **златоблистати**, **златозаренъ**, **златокованенъ**, **златокованъ**, **златоисрѣбренъ**, **златыносити**, **златокриленъ**, **златокрилъ**, **златолюбецъ**, **златолюбивъ**, **златоносити**, **златоперенъ**, **златоперъ**, **златопроходенъ**, **златоризенъ**, **златорѣчивъ** 'красноречив' (Козма), **златосꙗти**, **златостроуенъ**, **златосъплесканенъ**, **златотканенъ**, **златотканъ**, **златоточенъ**, **златотрѫбенъ**, **златоукрашенъ**, **златоутворенъ**, **златохранити**, **златоцинтникъ**, **многозлатенъ** (Ман. хр.).— Произв.: *зла̀тен, зла̀тин* 'златен' (Банат), *зла̀тичен* 'златен' (Чепино), *зла̀том* диал. 'златен, със, от злато', *злата̀р, злата̀рин* 'златар' (1882), *злата̀рски, злата̀рство, златарлъ̀к* 'златарски занаят', *злата̀рница* (1918), *злата̀рка, златѝст, златѝнка* диал. 'обла пробита люспа от злато, сребро или мед', *зла̀тка* 'диво животно с ценна кожа', *златѝя* 'широко поле с добра паша' (Плевенско), *злату̀рче* 'раст. Potentilla anserina', *златѐя* (1937), *златя̀, златѝца* 'жълтица' (вж. Т. Герасимов ИЕИМ 6, 1963, 321), *зла̀тце* 'позлатени конци от тънки метални пластинки за украса' (Странджа); *иззлатя̀; позлатя̀, позлатя̀вам, по-*

злàтувам 'позлатявам'; *узлатя̀вам* 'позлатявам' (Банат); *златовръ̀х* 'раст. петров кръст, Lilium martagon', 'раст. Sedum rhodiola', 'горско цвете с къдрави червени венечни листа' (Банско), *златовъ̀ршец* 'раст. златовръх', *златовръ̀шка* 'планинско цвете със златожълт цвят' (Троян), *златоглàв, златогрѝв* (1912), *златогрѝвест* (1884), *златодоспѐх* (Петко Славейков), *златозàдник* 'нощна пеперуда, Porthesia Chrysorrhoea', *златозàрен* (Н. Хрелков), *златозвѐзден* (Смирненски), *златозъ̀рн* (1965), *златоклàс* (1931), *златокòс, златокрѝл, златокрѝлка* (Филиповци, Трънско), *златнокрѝлица* нар. поет.: *змейца-златнокрѝлица, златокрѝлци* нар. поет.: *птѝци златокрѝлци, златолѝк* (1874), *златолѝц* (Вазов), *златолѝст* (1929, Ем. П. Димитров), *златолюбен* (1806, Софроний Врачански), *златонòсен, златопѐр* (Новачене, Никополско), *златопѐрка* нар. поет. 'птица със златни пера или риба със златни люспи', *златоперест* (1960), *златоперчинчета* (Костичовци, Белоградчишко), *златопечàтен, златоплàвене* (1926), *златопромѝшленост* (1875), *златопромѝшленник* (1875), *златопръ̀ст, златорòг, златорòден* (1882), *златорỳнен* (1865, Н. Михайловски), *златострỳй* (1852, Петко Славейков), *златоткàн, златотъкàн, златотърсàч, златоỳст, златохранѝтел* (1871), *златоцвѐтен* (1918, Н. Райнов), *златошѝт* (1877, Петко Славейков), *златношàтки* диал. 'който е с̆ хубава вълна', *златномкòс* нар. поет. 'златокос'; МИ: *Златарица*, село в Еленско; река, извира от Бабек в Западни Родопи, тече на юг, ляв приток на Места, *Злàтна Пàнега*, Луковитско, срв. античното му трак. име *Salte caput, Salde caput* (в лат. надписи), *Σαλδη* (в гр. надписи) от трак. *salt, sald* 'злато, злаген' (вж. Вл. Георгиев, Бълг. етим. и ном. 82 сл.), *Златàр*, село в Преславско, *Златари*, село край Преспанското езеро, *Златàрите*, село в Габровско, *Златàрщица*, река при Бòжица, Босилеградско, *Златѝца*, река в Берковско; град в Пирдопско; дол при Драглища, Разложко; рударска местност при Кратово, *Злàтьовци*, колиби в Габровско и Тревненско, *Злати рът*, село в Казанлъшко, *Злати трап*, село в Пловдивско, *Златỳша*, село в Брезнишко, *Злàтково*, село в Мелнишко и Битолско; ЛИ: *Злàти, Злàтко, Златỳна* в Самоковско, *Златỳшко* в Радомирско. — Срхр. *злâто*, словен. *zlatọ̑*, рус., укр. *зóлото*, белорус. *зóлата*, чеш., словаш. *zlato*, пол., горлуж., доллуж. *złoto*. — Сродно с изт. лит. *žel̃tas* 'златен, златожълт', латв. *zèlts* 'злато' от **g'helto-*, трак. МИ *Σαλτο-(βυσ(σ)ηνός)*, с друга отгласна степен на корена гот. *gul-þ* 'злато'. От същия корен вж. *зелѐн, злàк*; срв. стинд. *hári-* 'жълт, златист, зеленикав' и *hiraṇyam* 'злато', авест. *zairi-* 'жълт, златист', *zaranya-* 'злато', които са от един корен. — Заето в рум. *zlătár* 'златар; скитник-циганин (понеже циганите са били златари)', *zlat* 'раст. блатниче, Caltha palustris', в руски *злàто* (вж., Б. Цонев, Слав. глас, I/1, 1902, 27; сб. Медведев, 1922, 39).

злàтор 'раст. стратул, Amaranthus paniculatus' (Воден; Шипково, Троянско), **златòр** (Горно Броди, Сярско). — От *слатор, стрàтор* (вж.), по нар. етимология сближено със *злàто*, вж. Шишманов, Нар. етим., СбНУ 9, 630, R. Bernard. Балк. език. I 1959, 88, срв. и М. Ф. Байрова, Гръцки заемки 160.

злàца м. 'вторият по големина девер' (Ново село, Видинско). — От *злàто* с *-(ь)ца* по *брàца* 'първи девер', а то от *брат-ьца*, родит. форма от умал. *братец*; за значението срв. диал. *гиздавка* 'първа зълва', *(х)убавка* 'втора зълва', *тръ̀нчица* и др.

злачец диал. 'раст. поветица, сълвек, Convolvulus arvensis'. — От *слачец* (вж.), под влияние на *злак* (вж.) по народна етимология.

***злев** 'порой, поток' в речно име *Злевица* при Стубел, Михайловградско, *Злево*, село в Радовишко и м. до Станке Димитров. — Словен. *zlẹ̑vanje* 'изливане, отливане', *zlívati* 'изливам, отливам', чеш. *zleva* рядко 'uleva, obleva', словаш. *zlev* 'водна вълна; отводен канал, улей, жлеб', пол. диал. *zlewa* 'проливен дъжд', *zlew* 'сливане, улей; водослив на две реки', *zlewać* 'сливам, отливам, изливам', МИ *Zlijew wielki*.

злем 'по лош начин' (Василица, Ихтиманско). — Стар творителен падеж от **зъл** (вж.), срв. диал. *добрѐм*.

зленди́сва се 'унищожава се, изхабява се' (Вакарел, Ихтиманско). — Произв. от *злян* 'напразно, напусто' (вж.), с *-диса* по турски заемки като *бен-дѝсвам, боя-дѝсвам*, и др.

Злѐтово, село в Кратовско, τὴν Ζὐλετοβὰν (1019 г., БСМ 552), река *Злетовщица*: на Злетов'щинце 1558 (Л. Стојановић, Стари српски записи и натписи I 187, № 597). вь земли ѕлатовскои 1353 (Б. Цонев, История, I 195), вь хорѣ златов'стѣи 1330 (БСМ 161). — Прил. от ЛИ *Злата, развито от ЛИ Зълъ и наст. -ата, срв. ЛИ *Милета* < Мил-ата, село *Болетино*, Реканско, от ЛИ *Болета* < Болата (срв. рус. МИ *Болятино)* и др.; за основата срв. *Злѐтин дол* при Семчиново, Пазарджишко, *Злѐтинска махала* към Горско Сливово, Севлиевско, прил. от ЛИ **Злота*: ЛИ *Зълъ* и *-ота*.

Злѐшово, село в Струмишко. — Прил. от ЛИ **Злеш*, произв. от *зъл* и *-еш*, както *Добр-еш, Мил-еш, Рад-еш* и др., срв. стчеш. МИ *Zlešice*, ЛИ *Zleš* 1230, пол. МИ *Zleszyn*.

злин ж. 'непроходимо място край река' (Ботевград); МИ: *Злин*, най-старото име на Ботевград, *Злинта̀*, м. при Рѐдина и Желѐн, Свогенско, *Злѝнски рид* при Белица, Разложко, *Злѝна река* при Градешница, Мелнишко. — Произв. от *зъл* (вж.) и *-ѝн(ь)*, т. е. 'зло, стръмно място'; срв. рус. река *Злинь*, ез. *Злино*, река и град *Злынка*, пол. село *Zlińce*.

злѐба, вж. *зъл*.

Злѐгош, село в Кюстендилско. — От **злогошть*, прил. от ЛИ *Злогость* с *-jь*, т. е. „Злогостов", вж. Ив. Дуриданов, Слав. сб. 1958, 238, срв. рус. ЛИ *Злыгостев* 17 в. (Морошкин 91), бълг. ЛИ *Зломир* 16 в. (Търновско).

злъч 'жлъчка; злоба, омраза'; стб. злъчь (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр., Остром., Симеонов сб. 1073, Григори Назиански 11 в.). — Произв.: *бѐбина злъ̀чка* 'червен кантарион, Erythraea', 'раст. метличина, Centaurea cyanus' (Жеравна, Котленско), 'раст. кантарион, Erythraea centaurium' (Ловеч), 'раст. Cichorium intybus' (Търново), 'синя тинтява, Gentiana cruciata' (Търново), *злъ̀чката на земя̀та* 'синя тинтява, Gentiana cruciata' (Търново, Лясковец), *злъ̀шка* 'злъчка' (Долновардарско), *злъ̀чен, злъ̀чност, злъчлѝв, злъ̀чка, зъ̀лча се* 'ставам зъл, ядосвам се' (Калофер). — Срхр. *жу̑ч*, словен. *žȏlč*, рус. *жёлчь*, струс. зълчь, укр. *жовч*, белорус. *жоўць*, чеш. *žluč*, диал. *zluc*, словаш. *žlč*, пол. *żółć*, горлуж. *žołč*, доллуж. *žołc*. — Сродно с лит. *tulžìs* 'злъчка' (с метатеза от **žultìs*), латв.

žults, žulkts, ствиснем. *Galla*, нем. *Galle*, авест. *zāra-* 'злъчка', гр. *χολή*, лат. *fel*. — Праславянската форма е била **zlъčь*, а формите с *-ж* са под влияние на *жълт*, вж. *жлъчка*. Същото колебание се забелязва и в други ие. езици, срв. лат. *fel*, което отговаря на бълг. *жълт*, докато гръцкото *χολή*, авест. *zāra-* отговарят на бълг. *злъч*. Според M a c h e k 729, *ж-* е от *з-* по асимилация на *ч*.— Вж. *жълт, зелѐн*.

злян 'напразно, без полза' (Василица, Ихтиманско). — Произв.: *злянòсвам* 'прахосвам, унищожавам' (Василица, Ихтиманско). — Кръстоска от *зян, зянòсвам* (вж.) и *зъл, зле*; срв. *зля̀пам*.

зля̀пам 'заглеждам се унесено, зяпам; отварям си широко устата' (Василица, Ихтиманско). — Произв.: *зляпàло* 'заплеснат човек, зяпач' (Василица, Ихтиманско). — Кръстоска от *зя̀пам* и *глѐдам* (вж.), а според B e r n a r d (писмено съобщение) *л* се дължи на *зя̀пльо* чрез антиципация.

змарѝд 'вид дребна морска риба'. — От нгр. *σμαρίδα* и *σμαρίς, σμαρίδος*, вж. П. С к о р ч е в, БЕз 2, 1956, 161; Ф и л и п о в а - Б а й р о в а 92.

змей 'митично крилато чудовище, дракон', '(детско) хвърчило' (Банат), **змех** диал. (с *-х* може би от свръхстарателност, срв. *зехтѝн* ≤ *зейтин*), *зме* 'змей' (Чупрѐне, Белоградчишко); стб. **змън** (Син. пс.), **змни** 'змия, змей' (Син. тр., Сав., Супр.), **зъмїй** (Патр. Евтимий). — Произв.: *змѐйка* 'змеица' (Свиленград), *змейкѝня* 'змеица', *змѐйче* 'млад змей' (Трънково, Старозагорско), *змѐйчев* 'необикновено силен физически' (Странджа), *змѐев, змѐйов* (Вазов), *змѐйова къща* 'праисторическа гробница, долмен' (Странджа), *змѐйски, змѐйска трева, змѐйно, змѐйнов, змейнѝца* 'змеица' (Казанлък; Лазарци, Еленско; Новопазарско), *змейца, змийца* 'змеица' (Ярловци, Трънско), *змейще; змеевѝден* (Вазов), *змееобрàзен* (1865, Н. Михайловски, Момчилов); МИ: *Змеенъц*, извор при Ярловци, Трънско, *Змеянъц*, м. при Слишовци, Трънско, *Змеица*, село в Девинско; езеро край Кюстенджа и верига в Нидже планина в Южна Македония, *Змѐйски дол* при Козичино, Поморийско, *Змѐов дол* при Ветрен дол, Пазарджишко, *Змеовец*, локви при Долна Бела речка, Берковско. — Срхр. *zmâj*, словен. *zmâj, zmȋje, zmȋj*, рус. *змей* и *змея̀* 'змей; змия', укр. *змiй*, белорус. *змей* и *змяя̀* 'змей; змия', чеш. рядко *změj*, пол. *zmij, źmiej, żmiej, żmij*, горлуж. *zmij*. — Праслав. **zmьjь*, срв. *змия̀*. — Заето в рум. *zmĕu* (R o s e t t i, Influenţa 37; M i h ă i l ă 149), срв. *zmeiós* 'буен като змей, огнен, пламенен', *zmeoáie* 'змеица; планинско растение от сенникоцветните', *zmeói* 'голям змей', *zmeuléț* 'змейче'.

змигàль 'хапки хляб, омачкани в мазен тиган след опържване на сланината' (Странджа). — От *смигдàль, смидàль* (вж.), със *зм-* от гр. *-σμ*, срв. и *змѝрна* от *σμύρνη*, ЛИ *Козмà* от *Κοσμᾶς* и др.

змигàть 'угощение по случай 10—15 дена от раждането на дете' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско). — Вероятно грешка вм. *змигàль* (вж.).

змѝрна диал. остар. 'тамян', вж. *смѝрна*.

змия̀ 'влечуго с дълго тяло и без крака'; стб. **змнѩ** (Зогр., Мар., Сав., Син. тр., Супр.), **змнѥвъ** (Син. пс., Син. тр.), **змнннъ** (Син. пс., Супр.), **зъмїѧ, зьмїевъ** (Патр. Евтимий). — Произв.: *качулàта змия̀, качуля̀ста змѝя* 'Vipera

ammodytes', *клечàта змия̀* 'Vipera berus' (Трънско), *лужнà змия̀* диал. 'змия, която живее из ливади', *змье* 'змия' (Кръстополе, Ксантийско), *змиѐко* 'змия' (Устово, Райково, Серафимово, Смолянско; Павлеско, Хвойна. Асеновградско), *змѝйка* (1967), *змѝйник* 'змей' (Родопите), *змийчѐ* (Бутово, Търновско), *змиулче, змийски, змѝен* (Зап; Ихтиманско), *змѝен лук* 'раст. Ornithogalum divergens' (Ресен), *змѝен трън* 'раст. блатник. Caltha palustris', *змиѐно грамàде* 'натрупани камъни, дето живеят змии' (Ситово, Пловдивско), *змѝин грах* 'бурен в растенията' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *змѝина пчѐнка* 'раст. лопен, Verbascum phlomoides' (Айтос, Леринско), *змѝйно грòзде* 'раст. кукувича трева, Muscari racemosum' (Охрид), *змѝини лубенѝци* 'раст. блатняк, Caltha palustris', *змѝйник* 'раст. див лапад' (Плевня, Драмско), *змѝев, змѝово грòзье* 'раст. кукувича плюнка, Muscari racemosum' (Баница, Леринско), *змиявѝк* 'зеленикав камък, амфиболит' (Трънско), *змѝйски, змѝйска гъ̀ба* 'зелена мухоморка' (1959), *змѝйска тревà* 'раст. преварче, Veronica chamaedrys', *змѝйски бу̀рян* 'раст. змийска трева', *змѝйски езѝк* диал. 'някакво растение', *змѝйски лàпад* 'раст. Arum italicum' (Ловеч), *змѝйски папу̀р* 'раст. змийски лапад, Arum italicum' (Търново). *змѝйски ху̀рки* 'раст. полски хвощ, Equisetum arvense' (Разград), *змѝйско бѝле* 'горска билка за лекуване болки в пъпа' (Странджа), *змѝйско грòзде* 'раст. гърличе, Chelopodium foliosum' (Копривщица), *змѝйско мля̀ко* 'раст. Chelidonium majus', *змѝйско цвѐте* 'раст. блян, Hyoscyamus niger; 'раст. змиянец', *змѝулец* 'раст. змиен лук, Ornithogalum refractum' (Бухово, Битолско), *змию̀р* 'риба змиорка' (Могилово, Чирпанско), *змию̀рка* 'змиорка', *змиòнка* диал. 'риба змиорка, Cobilis' (за образуването вж. *смионка*. вж. *виднка. виол*), *змиянѐц* 'раст. змийско грозде, Arum maculatum' (Беглерово, Кукушко), *змия̀р, змия̀рин* (Д. Немиров), *змия̀рник* 'място, където се въдят много змии; студена стая', *змия̀рница* 'място, където зимуват змии, мъртвило', *змия̀рнище* (А. Гуляшки), *змѝячки* 'змийски', *змѝячко бѝлье* 'билка, която расте по каменливи и сенчести места' (Василица, Ихтиманско), *змиòрка, змиòрски, змийще* 'място, където зимуват змии', *змѝйца* '(епитет на) остра и тънка сабя'; *змиевѝден, змиеглàвче* диал. 'някакво растение', *змиегу̀щер* (1963), *змиелòвец* (Ем. Станев), *змиеобразен, змиеòк* (Н. Райнов), *змиеподòбен, змиепоклòнници* (1875), *змиепоклòнство* (1875), *змиеукротѝтел*; МИ: *Змѝево*, село в Смолянско, *Змѝен дол* при Долна Бела речка, Берковско, *Змѝин дол* при Кочериново, Благоевградско и при Голема Фуча, Станкедимитровско, *Змѝища*, долина в Ксантийско, *Змѝйово кладенче* при Горска поляна, Елховско, *Змиовец*, река в Берковско, *Змѝйова ду̀пка* в Смърдеш планина, Радовишко, *Змийòвец*, чукара при Колибите, Мелнишко, *Змия̀н дол* при Цапарево, Мелнишко, *Змиянѐц*, изворче при Искрец, Свогенско, *Змиярѝца*, м. при Светля, Радомирско, и при Белчин и Горни Пасарел, Самоковско, *Змия̀рски дол* при Г. Глоговица, Радомирско. — Срхр. *змѝја*, словен. *zmíja*, рус. *змия̀*, 'змия; змей', *змий*, укр. *змiя̀* 'змия; змей', чеш. *zmije* 'пепелянка', словаш. *zmija*, пол. *żmija, źmija, dźmija, żmyja, zmyja, zmyla, żmila, źmila, żnija* 'отровна змия', горлуж. и доллуж. *zmija*. — Праслав. **zmьjā*. — Произв. от *земя̀* (вж.), т. е. „животно, което живее в земята"; за значението срв. алб. *dhemjë* 'гъсеница', произв. от *dhë* 'земя', срв. и *зъмя̀*.

знайлец диал. 'баяч'. — Вж. *знàя*; за строежа срв. диал. *байлец* 'баяч', *правѝлец* 'костоправ'.

знак мн. ч. **знàци и знàкове** 'белег', диал. 'камен кръст на оброчище'; стб. **знакъ** (Патр. Евтимий). — Произв.: *на знак е* 'показва, че ще стане нещо необичайно, обикновено лошо' (Зап), *знàков, знàча, значѝм, значѝмост, значѐние, значѝтелен* (заето от рус., вж. Б. Цонев, ПСп 64, 251; сб. Медведев, 1922,

38), *значùтелност* (1870, Ив. Богоров), *значкà, значкùст ; назначà, назначèние ; означà, означèние ; обозначà, обозначèние ; предназначà, предназначèние ; прùзнак ; знакоположèние* (1868, Хр. Г. Данов); *еднознàчен, местоназначèние, многознàчен, многозначùтелен, равнознàчен.* — Срхр. *знâк*, словен. *znâk*, рус. *знак*, чеш., словаш., пол. *znak*. — Произв. от корена на *знàя* (вж.).

знам 'зная', **знàем** (Зап), **знàям** (ЮЗ). — От *знàя* (вж.) под влияние на стб. **вѣмь** (вж. *веш*) и от *съм, ùмам*, както *пàдам* и др.; срв. *нàмко* 'не знам какво', *нàмсико* 'не знам си какво'.

знàме, мн. ч. **знаменà** 'платно със знак на държава, организация и др.'; стб. **знаменати** 'показвам' (Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Син. пс., Клоц., Супр., Остром. ев., Патриарх Евтимий, Син. служебник, Лобков паримейник), **знамение** 'знак, белег, предзнаменование' (Син. тр., Син. пс., Зогр., Мар., Сав., Супр., Патр. Евтимий, Кирилово житие), **знаменавати** (Син. тр.), **знаменовати, знаменитъ** (Супр.), **зазнаменати** (Клоц.), **назнаменати, назнаменовати** (Асем., Супр., Ман. хр.). — Произв.: *знàмен* диал. 'знаме', *знàменен : знàменна колòна* (1950), *знаменàтел* мат., *знаменàтелен, знаменàтелност, знамèние* наследено в нбълг. от традиционния писмен език (вж. Б. Цоиев, Слав. глас, I 1902, 1, 27; сб. Медведев, 1922, 40), *знаменùт, знаменùтност* (Петко Славейков), *знаменùтост* (1875, Захари Стоянов), *знаменỳвам, знаменòвам* (1906, Софроний Врачански) и *знаменовàние* (1872) (от рус.); *ознаменỳвам ; знаменòсец* (1875, сп. Знание) (от **знаменоносец* чрез хаплология, срв. **знаменоносьць** 15 в. в Слова на Йоан Синаит, Miklosich, Lex PSl, s. v.), *знаменòска ; предзнаменовàние.* — Срхр. *знàмēнка* 'знак, белег; номер', словен. *znamę̑nka* 'белег, признак', рус. *знàмя*, укр. *знамéно* и *знаменó*, чеш. *znaménko* и *znamínko* 'белегче', словаш. *znamienko* 'знак', пол. *znamię* 'знак; признак; петно', горлуж. *znamjo* 'знак; признак; петно'. За значението срв. гр. *γνῶμα* 'знак' и *γνωρίζω* 'зная'. — Заето в рум. диал. *znàmie* 'слаб и грозен човек, изрод'.

знàорен 'който знае, разбира от нещо' (Софийско). — Произв. от **знà(х)ор*, запазено в рус. *знàхорь*, пол. *znachor* 'знахар', вж. *знахàр*.

знахàр диал. 'народен лечител'. — Произв.: *знахàрка, знахàрски, знахàрство.* — Рус. *знàхарь* и *знахàрь.* — От корена на *знàя* (вж.) с наст. *-хар*, срв. рус. диал. *жй-харь* 'жител, обитател', вероятно от думи като рус. *пах-àрь* 'орач' от *пахàть* 'ора'.

знàча 'имам значение, означавам', вж. *знак*.

знàя 'имам знания, сведения', стб. **знати, знаѭ** (Зогр., Мар., Син. пс., Сав., Супр.), **незнаемъ** (Син. пс., Супр.), **знание** (Зогр., Мар., Син. пс., Сав.), **познати** (Зогр., Мар., Син. пс., Клоц., Сав., Супр.), **познание** (Син. тр., Сав.), **познавати, богопознание** (Супр.). — Произв.: *знàен*, 'известен (1874), *знàйлец* 'баяч', *знàйло* 'човек, който много знае, учен' (Смолянско), *знàйтелка* (Влайков), *знàйтелство* (Влайков), *знàйник* диал., *знàйница* диал., *знàйно, знàние, знàтен, знаялèц* 'вражалец' (1945, Ив. Хаджийски), *зналец* нар., *знаялица* (1945, Ив. Хаджийски), *знàяч*, диал. *знаярùца* 'знахарка'; *дознàя, дознàние* (заето от руски *дознàние*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 251), *дознàвам ; зазнàя, зазнàвам, за-*

позна̀я, запозна̀вам; назнавам; незна̀ен 'неизвестен', *нѐзнан* 'непознат' (Доброславци, Софийско); *позна̀я, позна̀ние, позна̀т, позна̀вам, познава̀ем, познава̀емост, познава̀телен, познава̀ч, познава̀чка, позна̀йник, позна̀йница, позна̀нин, позна̀нство, познѝвит* диал. 'познат'; *поопозна̀я*; *препозна̀вам (се), препозна̀я (се); припозна̀вам (се), припозна̀я (се); призна̀я, призна̀ние, призна̀т, призна̀телен, призна̀телност, призна̀вам, призна̀ване; разпозна̀я, разпозна̀вам* 'почвам да схващам (за малко дете)' (Тетовско), *разпозна̀ване; разузна̀я, разузна̀вам, разузна̀ване, разузнава̀тел, разузнава̀телка, разузнава̀ч, разузнава̀чка; съзна̀я, съзна̀ние, съзна̀телен, съзна̀телност, съзна̀вам; узна̀я, узна̀вам, узнава̀ем, неузнава̀емост; бо̀зна* разг. 'кой знае' (от *бог знае*), *всезна̀ещ* (заето от руски *всезна̀ющий*, вж. Б. Цонев, ПСп 64, 258), *всезна̀йко, всезна̀ние, езикозна̀ние, естествозна̀ние, законозна̀йство*, (1857, Петко Славейков), *незна̀ние, отечествозна̀ние, почвозна̀ние, природозна̀ние, родинозна̀ние, стокозна̀ние.* — Срхр. *зна̏ти, зна̑м*, словен. *znáti*, рус. *знать, зна́ю*, укр. *зна́ти*, белорус. *знаць*, чеш. *znáti, znám* словаш. *znat'*, пол. *znać*, горлуж. *znać*, доллуж. *znaś, znaju, znajom.* — Сродно с лит. *žinóti, žinaũ*, латв. *zinu, zinât*, стпрус. *er-sinnat* 'узнавам', стинд. *jānā́ti* '(той) знае', стперс. *a-dānā* 'той е научил', ствиснем. *ir-knâan*, гр. *γι-γνώσκω* 'узнавам, познавам', лат. *nōscō, co-gnōsco*, алб. *njoh*, гот. *kann*, тохар. *knān.* — Миналите страдателни причастия се образуват с наставка *-т*: *позна̀т, призна̀т, узна̀т*, а отглаголните съществителни се образуват от старинно причастие на *-н*: *дозна̀ние, позна̀ние, призна̀ние, съзна̀ние*, срв. стб. знанъ, рус. *по́знанный, при́знанный, у́знанный.*

зно̀ба 'болезнено състояние Kachexia' (Ловеч). — Произв.: *знобѐ* 'осланявам' (Странджа); *озно̀бя, озно̀бям, ознобя̀вам* диал. 'изстудявам; осланявам, попарвам', *озно̀бувам* 'осланявам' (Банско), *озно̀бка* 'ознобено нещо (чушки и др.) — Рус. *зноб* м., *знобь* ж. 'студ', *знобить* 'оставам да замръзне; тресе ме', укр. *зноби́ти*, чеш. *oznobenina* 'мехур, подутина от измръзване', *oznoba* 'измръзване', *znobiti* 'правя да зъзне'. — От *зѐбна* (вж.) по образец на *зло̀ба*, срв. и Vaillant, Grammaire comparée, I 302, III 416.

зной м. и по-рядко ж. 'пот', (Източни Родопи и Странджа), 'горещина, жега', 'непосилен труд' (Странджа); стб. знои 'горещина' (Супр.). — Произв.: *знойѐ се* 'потя се' (Странджа), *зно̀ен, зно̀йност; заноя̀вам се* 'изпотявам се' (Странджа); *иззно̀я (се), иззноя̀вам (се); озноя̀ (се), озноя̀вам (се); позноя̀ (се)* 'изпотявам се' (Ново село, Видинско). — Срхр. *зно̑ј* 'пот', словен. *znọ̑j* 'жега; пот', рус. *зной* 'жега', укр. *зній.* чеш., словаш. *znoj* 'пек; пот', пол. *znój* 'пек', доллуж. *znoj* 'пот'. — Сродно с рус. диал. *знею, знеть* 'тлея' и чеш. *znět'* 'тлея', вероятно сродно с *гнѝя*, вж. Ст. Младенов ЕтР 194.

зно̀я 'зная' (Дебърско). — От *зная* с *о* от *а*, срв. в говора *зо̀як* от *за̀як.*

знъм 'знам, зная' (Първомай; Пазарджишко). — От *знам* под влияние на *съм.*

зоб ж. и по-рядко м. р., мн. няма 'зърнен фураж', стб. изобати (Супр.), озобати (Син. пс.), позобати (Зогр., Мар., Асем.). — Произв.: *зо̀бя* 'ям плод на зърна', *зобя̀* 'храня кон със зоб', *зо̀бам, зо̀бвам, зо̀бна, зо̀бец, зобѝло* 'торба, в която се дава зоб на кон', *зобѝлка, зобѝлница, зо̀бло* 'бранище дъбова гора', *зоблѝв* '(за грах или леща) който се сварява мъчно' (Тиквешко), *зо̀бен, зо̀бник, зо̀бница* и *зобнѝца; дозо̀бя, дозо̀бам, дозо́бвам; зазо̀бя, зазо̀бам, зазо̀бвам; иззо̀бя, иззо̀бам, иззо̀бвам; назобя̀, назо̀бвам; озо̀бам, озо̀бвам; позо̀бам,*

позо̀бна; презобя̀, презо̀бвам; съзо̀бам, съзо̀бя. — Срхр. *зо̑б* 'овес', *зо̀бати* 'ям (за животно)', словен. *zǫ̂b* 'зоб', *zóbati*, рус. *зоб* 'гуша', *зобь* 'зоб', *зоба́ть* 'зобам, гълтам', чеш. *zob, zobati*, словаш. *zobat'*, пол. *zób, zobać*. — Сродно с лит. *žė̃biu, žė̃bėti* 'зобам', латв. *zebenieks* 'зобник', авест. *zafar- (zafan-)* 'уста, муцуна'. — Заето в рум. *zob*, 'зоб', 'треска̀, отломка при сечене на дърво' (DLRM 1958), срв. *a zobi, zobésc* 'натрошавам, правя на прах, раздробявам', *zobit* 'раздробен, натрошен'; в унг. *zab* 'зоб; овес' (K n i e z s a I/1 563), срв. *zabálni* 'лапам, плюскам'.

зо̀бан 'горна овчарска дреха' (Кичевско), 'дебела покривка, тъкана от вълнена и козинена прежда' (Кичевско), 'горна дреха; женска носия от бял груб вълнен плат' (Дебърско). — Произв.: *зобанче* 'бяла женска шаечна дреха' (Дебърско).— Вж. *забу̀н.*

зоборѝна 'отсевки от жито, заборина' (Врачанско). — От *забо̀рина* (вж.) под влияние на *зоб*, тъй като *заборината* се употребява най-често за храна на добитъка, или с асимилация *а—о > о—о.*

зов 'повик. апел'; стб. ꙁъвати, ꙁовѫ 'крещя; повиквам; наричам' (Зогр., Мар., Асем., Охр. глаг. листи, Син. пс., Син. тр., Мак. глаг. листи, Сав., Супр., Остром.), ꙁъваниѥ (Син. пс., Син. тр., Супр.), въꙁъвати (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр., Зогр. листи), въꙁъваниѥ (Супр.), въꙁывати (Син. пс., Син. тр., Супр., Ман. хр.), поꙁъвати (Син. тр., Супр., Зогр. листи), поꙁвати (Ман. хр.), поꙁъваниѥ (Супр., Зогр. листи), поꙁывати (Супр.), приꙁъвати (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Киевски листи, Сав., Супр.), приꙁъваниѥ (Супр.), приꙁывати (Зогр., Асем., Син. пс., Син. тр., Макед. глаг. листи, Супр., Ман. хр.), приꙁываниѥ (Син. тр., Супр., Хил. листи), приꙁвати (Ман. хр.), проꙁъвати (Супр.), проꙁвати (Ман. хр.), прѣдъꙁъваниѥ (Асем.) = прѣждеꙁъваниѥ (Зогр., Мар., Сав.), съꙁъвати (Зогр., Мар., Асем., Супр.), съꙁвати (Ман. хр.), съꙁывати (Зогр., Мар., Син. тр., Ман. хр.), неꙁъвань (Супр.), неꙁваниѥ (Ман. хр.). — Произв.: *зова̀ (се), зо̀вна, зо̀вам* (Вазов) (с *-м* по *ви̇̀кам, кли̇̀кам), зъва ся* (1861, Й. Груев), *зва, зва̀ние* (заето от руски, вж. Б. Ц о н е в; сб. Медведев, 1922, 38), *дзвани̇̀ца* 'жена, поканена за сватба' (Доброславци, Софийско), *зва̀телен; въ̀ззив* (заето от руски, вж. Б. Ц о н е в, ПСп 64, 256; сб. Медведев, 1922, 45), *възва̀ние* (заето от руски *воззва́ние*, вж. Б. Ц о н е в, ПСп 64, 256); *зазова̀, зазова̀вам; назова̀, назва̀ние, назова̀вам; незва̀н; озова̀ се, озова̀вам се; отзова̀, о̀тзив, отзова̀вам; позова̀, по̀зив, по̀зивен, позова̀вам; прѐзив* 'гощавка с покана в първата неделя след сватбата' (Ихтиманско); *призова̀, при̇̀зив, при̇̀зивен, призова̀вам; про̀звище; съзова̀, съзова̀вам; живопризован* (Пейо Яворов). — Срхр. *зва̏ти, зо̀ве̄м*, словен. *zváti, zóvem*, рус. *звать, зову́*, укр. *зва́ти, з(о)ву́*, белорус. *звацъ*, чеш. *zváti, zvu*, словаш. *zvat', zvem*, пол. *zwać, z(o)wę*. — Сродно с лит. *žavė́ti* 'заклинам, омагьосвам', латв. *zavêt* 'омагьосвам', авест. *zavaiti* 'зове', стинд. *hávatē* '(той) зове'. — Редуването на формата **zъv-* : **zov-* е дало повод за различни изравнявания *зва* вм. *зова̀*, срв. чеш. *zvu* и словаш. *zvem*. Примерите с *-и-* като *призив* са от стара основа с удължение на коренния вокал, срв. приꙁывати срещу приꙁъвати. *Зов* е вероятно късно отглаголно образувание по типа *лов : ловя̀.*

зогра̀ф 'иконописец'. — Произв.: *зогра̀фски, зогра̀фство, зографи̇̀сам* (от аор. на гр. *ζωγραφίζω* 'рисувам'), *зографи̇̀я* (от гр. *ζωγραφία* 'живопис, рисунка');

изографѝсам, изографѝсвам. — От гр. *ζωγράφος* 'художник', букв. 'живописец'.

зод, дзод 'глеч' (Кичевско). — Произв.: *зòдя* 'пиша, шаря, пъстря', в нар. пес. *две стомни зодени* (Прилеп), *зодено* таен зидарски говор 'яйце' (ЮЗ), *зодени* таен хлебарски говор 'мъде' (ЮЗ), *зòдосам, зодòсувам* 'гледжосвам; шаря, пъстря (ЮЗ); *заздя* диал. 'почвам да щаря'; *изздя, изздям; наздя, наздям.* — От стб. **зьдъ** 'зид', **зьдати** 'строя' (вж. *зъд*, срв. *зодчий*), с диалектен преход *ь* > *ъ* > *о*.

зодиàк и **зодия́к** спец. 'небесната ивица, в границите на която се извършва видимото от земята движение на слънцето, луната и т. н.'. — Произв.: *зодиакàлен* (от фр. *zodiacal* или рус. *зодиакáльный*). — Чрез рус. *зодиáк* или фр. *zodiaque* от лат. *zodiacus*, а то заето от гр. *ζῳδιακός* производно от *ζῷον*, тъй като различните зодиакални съзвездия са свързани с животни и митологически герои.

зòдия 'всяко от съзвездията на зодиака; странен, чудат човек'; стб. **зодии** (Йоан Екзарх Български). — От гр. *ζῴδιο(ν)* 'зодиакален знак; зодиак; съдба'; срв. и *зодиàк*.

зòдчия старин. книж. 'строител' (Вазов). — Произв.: *зòдчески, зòдчество, зъ̀дчество* (Н. Райнов). — Заето от рус. *зóдчий*, а то от стб. **зьдъчии** (12 в., Срезневский), с първобълг. наст. -**чии**, вж. *зод, зъд*, срв. и *зид*.

зòек 'заек' (Галичник, Дебърско), вж. *здек*, с неясно *-о-*.

зòза тарик. 'ексцентрично облечено момиче, което обича танци и забавления'.— От фр. *zozie* (?), срв. и *zazou*.

зòкни 'къси спортни вълнени чорапи' (Банат). — Чрез унг. *zokni* 'къси мъжки чорапи' от нем. *Socken*, заето от лат. *soccus* < гр. *σύκχος*.

зокум, вж. *закỳм*.

золà остар. 'пепелява вода'. — Произв.: *золàв* 'неравен, грапав' (Могилово, Чирпанско; Еленско; Ново село, Троянско), *зулàв* 'негладък, жулещ' (Еленско, Търновско, Чирпанско), *зуля̀в* '(за плод) тръпчив' (Брусен, Тетевенско), 'песъчлив' (Габаре, Белослатинско), *золàш* 'песъчлива земя, песъчливо място' (Врачанско), *зòлка* 'изцапано от изпражнения място на дреха' (Широколъшки район), *зòля* 'мия с пепелива вода' (Банско); *назоля̀ва* '(за муха) снася яйца върху продукти, които червясват' (Смолянско, Асеновградско. Маданско, Девинско); МИ: *Золавицата* при Липен, Врачанско, *Золите*, м. при Баница, Врачанско, *Золище*, рид при Долна Вереница, Михайловградско, *Золаша* при Тодоричене, Луковитско. — Рус. *золá* 'пепел', укр. *золá*, чеш. *zola*, пол. *zoła* 'пепелява вода', горлуж. *zoło*. — Вероятно сродно със ствиснем. *kolo* 'въглища', стинд. *jválati* '(той) гори', гр. *γελεῖν* 'светя, блестя' (Хезихий). — Заето в рум. *zoáie* 'помия', срв. *a zolí, zolésc* диал. 'пера', *zoiós* 'мръсен, нечист'.

зòла остар. 'три четвърти от нещо (грош, аршин, ока и др.)' (Самоков, Кукуш; Смолско, Пирдопско), '15 стотинки = 30 пари '(Ботевград; Пиянец, Кюстен-

дилско). — От *зо̀лата* (вж.), с отпадане на *-та*, понеже е схванато за член, както диал. *решѐ* от *решѐто*, *лимона̀* от *лимона̀та* и др.

зо̀лата 'три четвърти от ока' (Станке Димитровско), **зо̀лота** '15 стотинки' (Прилеп). — Чрез тур. *zolota*, от рус. *злоты*, пол. *złoty* 'сребърна полска монета от 30 полски гроша или 15 руски копейки' от *złoty* 'златен', с разширение на турска почва; заето и в гр. *ζολότα*, алб. *zollotë*.

зо̀ло 'зъл, саможив човек' (Тетевен). — Произв.: *зола̀в* '(за човек) зъл, проклет' (Ловеч), *зола̀н* диал. 'зъл човек, злонко', *зо̀ловец* 'зъл, проклет човек' (Тетевен). — От същ. **золо* 'зло', стб. **зъло** (вж. *зъл*), с диалектно изясняване *ъ*>*о* в слабо положение.

золте в израз за укор: *о золте, напра(в)и* (Янче, Реканско). — От *зо̀ло* (вж.), с неясен завършек.

золу̀в диал. 'коса между ушите и очите, сколуфи'. — От *зулу̀ф* (вж.), срв. *сколу̀фи*.

золу̀м вм. *зулу̀м* (вж.) с *-о-* вм. *-у-* поради свръхстарателност.

зомба̀ 'вид белег по ухо на овце и кози; уред за правене белег зумба; свинарски кривак с надебелен край отдолу във вид на топка, оформена от самото дърво; металическа украса на колан' (Странджа), **зо̀мба** 'специален гвоздей, с който продупчват опинците, за да ги навървят' (Дебърско), 'валчесто длето, с което се дупчи кожата, когато се прави решето' (Дебърско). — Произв.: *зомбалѝе* 'който има форма на зомба; заоблен' (Странджа), *зо̀мба* (белег от рязнато ухо на овца за познаване' (Галичник, Дебърско). — Вероятно от тур. *zımbá*, вж. *замба̀*.

зо̀на[1] 'район, област'. — Произв.: *зона̀лен* (от рус. *зона́льный*), *зона̀лност*, *зо̀нен*: *зо̀нна гра̀ница*, *зонѝране* (1960), *зо̀нов*: *зо̀нови състеза̀ния* (1950); *междузо̀нен*, *междузона̀лен*. — Чрез рус. *зо́на* или фр. *zone* от лат. *zōna*, заето от гр. *ζώνη* 'пояс', вж. и *зо̀на*[2].

зо̀на[2] диал. 'небесна дъга'. — Произв.: *зо̀нка*, *дзу̀на*, *зо̀ница*, *зонѝца* 'дъга; пояс', *зо̀ниница* 'небесна дъга' (Яковица, Джарово, Дрангово, Чакаларово, Момчилградско). — От гр. *ζώνη* 'пояс', срв. бълг. имена на дъгата *ба̀бин по̀яс*, *богоро̀дичен по̀яс*.

зона̀ 'семена от див полски синап в жито' (Ботевградско; Брусен, Тетевенско). — От гр. *ζώνη* 'пояс'.

зо̀нга 'дреха' (Либяхово, Гоцеделчевско). — Може би от *зо̀нка*, с озвучаване *нк* > *нг*, произв. от *зо̀на*[2] 'пояс' (вж.).

зо̀ниница 'дива ягода' (Яковица, Джарово, Дрангово, Чакаларово, Момчилградско). — Произв. от *зо̀нин*, прил. от **зона* < *звона* 'камбана' и *-ица*, вж. *зонѝца*.

зонѝца 'ягода, Fragaria vesca', **зунѝца** (Габровец, Пазарджишко; Шабанли, Гоцеделчевско), **зу̀ница** (Гоце Делчев). — От *звоница*, вж. *звоника*, с изпадане на *-в-*, срв. и *зу̀на*[3].

зонка, мн. **зонке** таен зидарски говор 'албанец' (Кривопаланско). — От *зо̀на*[2] и *-ка*, т. е. „човек с пояс".

зонли̇̀в '(за вода) който има дървесна пепел и служи за варене на сапун' (Василица, Ихтиманско). — Произв. от *зола̀* (вж.) под влияние на *пенли̇̀в* от *пя̀на* (вж.).

зооло̀г 'специалист по зоология'. — Произв.: *зооло̀жки, зооло̀жка, зооло̀гия* (от рус. *зооло́гия), зоологи̇̀чески* (от рус. *зоологи́ческий), зоологи̇̀чен.* — Вероятно чрез рус. *зо́олог*, книжовно образувание в модерните европейски езици от гр. ζῷον 'животно' и λόγος 'слово, реч', срв. *биолог, геолог* и др.

зор[1] разг., нар. 'голяма трудност, мъчение; усилие'. — Произв.: *зо̀р-зорна̀* 'насилствено' (Странджа), *зо̀рлен* 'насила, насилствено' (от тур. *zorlen*), *зо̀рленка* диал. 'насила', *зорла̀м* диал. 'едва' (със завършек вероятно по *едва̀м), зорландѝсам се, зорландѝсвам се* диал., *зо̀рле, зорла̀* диал., остар. *зорладѝсвам* 'насилвам' (Странджа), *зорледѝсвам се* 'показвам се припрян, бърз в работа' (Василица, Ихтиманско), *зорлама̀* '(голямо) усилие' (Ловешко) (от тур. *zorlama*), 'оток по тялото на животно, вследствие на триене или пресилване' (Доброславци, Софийско), 'болест от пресилване' (Трънско), *зорлѝя* 'който изисква усилия; който изпитва нужда'; *назо̀ря, назо̀рям, назо̀рвам, на̀зором; озо̀ря, озо̀рвам* 'измъчвам, затруднявам'; *позорландѝша* диал.; *поздо̀рвам; зо̀рзаман* 'в трудно положение' (Самоков), *зо̀рла-йо̀рла* нареч. 'щеш-не щеш' (Смолянско, Асеновградско, Ардинско, Маданско, Девинско), *зо̀рле-йо̀рле* 'едвам' (Банско). — Чрез тур. *zor* от перс. *zōr, zūr*, сродно със слав. *зъл. Зо̀рлен* е образувано със заетото в турски араб. *-len*, а *зо̀рле* е осмислено по българските наречия на *-е*, напр. *добре, зле* и пр.; заето и в рум. *zor*, гр. ζουρλός от тур. *zorlu*.

зор[2], вж. *зора̀.*

зора̀ 'утринна румена светлина; ранно утро', **зор** в нар. пес. *зор зорѝла*, старинни форми от местен падеж въ зорѣ, употребявани като наречия: **зо̀ре** диал. 'утре', **зо̀ря** 'утре, заран' (Козичино, Поморийско), **зо̀рем** 'в зори, рано' (по *денем, нощем*); стб. зорѩ (Син. пс., Супр.), оузорити (Ман. хр.). — Произв.: *зорѝца* умал., *зо̀рен* 'сутринен, ранен', *зо̀рна доба, зорнѝца* 'сутринна звезда', *зо̀рничка* 'очна зеница, Pupilla', *зурнѝца* 'раст. бударица, кухозъбка, Galeopsis ladanum', *зорня̀ча* 'звезда зорница' (Копиловци, Берковско), *зо̀рък* (вж.), *зо̀ри* диал. 'съмва се', *зорѝ (се)* 'съмва (се), *от зорѝ, до зорѝ* (от мн. ч. на *зора̀*, срв. фр. *aux aurores* 'в зори, рано'), *зора̀ зорѝ* 'съмва се'; *вздо̀ре; зазо̀р, зазорѝ се, зазоря̀ва се, зарazздо̀рва се* 'зазорява се'; *озоря̀ва се, озорѝ се; обзоря̀, обзоря̀вам* диал. 'осветявам', *обзоря̀ва се* диал. 'зазорява се'; *отздо̀ри* диал. 'отзарана, утре рано'; *прѝзори, прѝзоре, призорѝ се, призоря̀ва се; раззорѝ се, раззоря̀ва се, раздзо̀рване* 'разсъмване, развиделяване' (Ихтиманско); *съзорѝ се, съзоря̀ва се; у̀зори* нареч. 'в зори' (Самоков), *узорѝ се, узоря̀ва се* 'почва да се разсъмва, зазорява се' (Банат); *зороша̀рен* (1879, И. Адженов); *зорнодо̀ба* диал. 'време преди разсъмване'; ЛИ: *Зо̀ра, Зора̀н, Зорнѝца.* — Срхр. *зо̀ра,* словен. *zọ̑ra, zórja*, рус. *заря́*, укр. *зopiти*, словаш. *zora*, чеш. *zora, zoře*, диал. *zořiti se*, пол. *zora, zorza, zorze, zorzyć się* 'блестя', долнолуж. *zořa.* — С друга отгласна степен *заря̀* (вж.), сродно с лит. *žarà* 'зора', *žarijà*, мн. *žarýjos* 'разпалени въглища', *žėrė́ti, žėriù* 'блестя; пламтя', *žėrúoti* 'тлея, светя', *žìrstu, žìrti* 'сипя искри', стпрус. *sari* ж. 'жар', гр. χαροπός 'лъчезарен'. V a s m e r, REW 444, сравнява с рус. *взор* 'поглед', *зреть* 'гледам, виждам', B r ü c k n e r, SEJP, свър-

зва с пол. *zór* 'взор, поглед' и *źrzeć* 'гледам'. — Заето в рум. *zóri* (Rosetti, Influenţa 41; Mihăilă 106), срв. *a se zori, mă zorésc* 'зазорявам се', *zorîre* 'зазоряване, съмване; бързане', *zorît* 'съмване, зазоряване; изток', *zorilă* 'звезда зорница', *zoreá* 'цвете рокличка, телеграфче'.

зорбà[1] 'насилник, потисник' (Котел; Гюмюрджинско). — Произв.: *зорбалък* остар., диал. 'насилие' (от тур. *zorbalık*), *зорбаджѝя* 'насилник, потисник' (Щипско) (от тур. *zorbacı*), *зорбаджалък* 'насилие' (от тур. *zorbacılık*), *зорбабашия* 'главатар на непокорни и необуздани хора' (Гюмюрджинско); ЛИ: *Зобралиев* (Пловдив). — Чрез тур. *zorba* 'насилник, бунтовник' от перс. *zōrbāz*, съставено от *zōr* 'сила' и *bāz* от *bāḫtän* 'играя; рискувам'; заето и в гр. *ζορμπάς* 'тираничен човек, арум., дакорум. *zurba*.

зорбà[2] 'много хора' (Котел), 'тълпа, чета' (Манастир, Гюмюрджинско). — Може би от *зорбà[1]* (вж.), вероятно чрез развоя 'насилници' > 'група хора, много хора', срв. фр. *force* 'сила' и (голямо) множество': *j'ai dévoré force moutons* (Лафонтен).

зорбаче 'страх' (Дебърско). — Срв. *зорбà[1]*.

зорен диал. 'сутрин, ранен': напр. *зòрна дòба, зòрне* 'зорница'. — Вж. *зорà*.

зорѝ 'започва да се зазорява', вж. *зорà*.

зорма таен говор 'огън' (ЮЗ). — От алб. *zjarm* 'огън', сродно с бълг. *жар* (вж.).

зорнѝца, вж. *зорà*.

зòрък 'бдителен'. — Произв.: *зòрност* (от рус. *зóркость*). — Заето от рус *зóркий, зóрок* 'който е с остър поглед', срв. *-зра*.

зòтка 'опашка' (Шумен; Блъсков), 'задник на свиня' (Дивдядово, Шуменско; Косовча, Новопазарско). — Умал. може би от стб. **зодъ*, ие. **g'ho-dos*, което може да се сравни със стнорд. *gat* 'дупка, отвор', среднодолнем. *gat* 'дупка, anus', от ие. **g'hodo-s*, арм. *jet* 'опашка', авест. *zađah-* 'задник', гр. *χέζω* 'cacare', *χόδανος* 'дупе', алб. *dhjes* 'cacare', вж. Pokorny 423.

зоф '(за зърно) празен, лек': *зòфо зорно* (Момчиловци, Смолянско; Първомай). — От гр. *ζούφιος* '(за плод) кух, празен'.

зòяк диал. 'заек', вж. *зàек*, срв. *зòек*.

-зра, вж. *зѝрвам*.

зрак 'светлина; зрение'; стб. багрозрачнъ, бѣлозраченъ, благозраченъ, доброзраченъ, доброзрачие, младозраченъ, многозраченъ, снѣгозраченъ, финикозраченъ, чръмнозраченъ, чрънозраченъ, шипкозраченъ (Ман. хр.). — Произв.: *зрàкла* 'зари', вж. израза *хубавата мома слънчевата зракла надгрява; зрàчец, зрачèц* диал. 'зеница, гледец', *зрàчецов* остар. 'зеничен', *зрàчен; прѝзрак; прозрàчен, прозрàчност; невзрачен*. — Сръб. *зрâк* 'лъч', *зрàка* 'лъч', хърв. *zrâk* 'въздух', словен. *zrâk* 'лъч; въздух', рус. *зóрок* 'поглед; лице', чеш., словаш. *zrak* 'поглед, зрение, очи', пол. *w-zrok* 'поглед'. — Праслав. **zarkъ*. — Произв. от *-зра* (вж. *зѝрвам*). — Заето в рус. *зрак* 'поглед, вид', *зрачки* 'зеници'.

зрѐя 'ставам зрял'; стб. зьрѣти, зьрѭ (Супр.), съзьрѣти (Зогр., Мар., Супр.), съзорити 'зрея, узрявам' (Супр.), прѣзрѣти, оузрѣти (Ман. хр.). — Произ.: *зрял, зря̀лост, зрѐлост, зрѐлостен, зрѐлостник, зрѐлостничка; дозрѐя, дозря̀вам; зазрѐя, зазря̀вам, заздрѐя, заздря̀вам: гроздиту заздрява* (Търново); *назрѐя, назря̀вам; недозря̀л; неузря̀л; презрѐя, презря̀вам; съзрѐя, съзря̀вам; узрѐя, узря̀вам; къснозрѐйка, ранозрѐйка, скорозрѐйка, скорозрѐлец.* — Срхр. *зре̏ти, зре̑м*, словен. *zrẹ́ti, zrẹ̑jem*, рус. *зреть, зре́ю*, чеш. *zráti, zraji*, словаш. *zriet', zrejem*, стпол. *źrzeć, źrzeję*, горлуж. *zrać.* — Сродно с авест. *zarta-* 'стар, грохнал', *zaurvan-* 'старост', стинд. *járati, jīryati* 'остарявам, грохвам', *járant-* 'стар, грохнал', гр. *γεργέριμοι* 'зрели, окапали плодове', *γῆρας* 'старост', *γέρων* 'старец', срв. и *зърно̀.*

зрѝгам 'уригвам се' (Велес). — От *изрѝгам*, вж. *рѝгам*, чрез преразлагане от *из-ригам*, понеже основният глагол е изчезнал в говора, срв. напр. *ба̀гня се* вм. *оба̀гня се*, срв. и *ждрѝгам.*

зриго̀свам се, зриго̀сам се 'поправям се след боледуване, закрепвам телесно' (Доброславци, Софийско). — Неясно.

зрящ, вж. *зя̀рвам.*

зуб ученически говор 'учене' (София). — Произв.: *зу̀бкам* ученически говор 'уча', *зубка̀ч* ученически говор 'силен ученик' (София). — От *зу̀бря* (вж.).

зубан 'овчарско облекло' (Тетовско). — Вж. *забу̀н.*

зубо̀рина, вм. *зоборѝна*, вж. *забо̀рина.*

зу̀бря жарг. 'уча наизуст; чета, уча механически'. — Произв.: *зубра̀ч, зубра̀чески, зубра̀чка; зазу̀бря, зазу̀брям; назу̀бря* (от рус. *назу̀брить*), *назу̀брям.* — От рус. *зубри́ть*, което V a s m e r REW I, 463, свързва със *зубр*, като вижда в него калка на нем. *büffeln*. Като се има пред вид бълг. *кълва*, което още значи 'зубря', по-добре е руската дума да се свърже с диал. *зу́брить* 'гриза, дъвча', *зубри́ть* 'нащърбвам, назъбвам', които от своя страна са контаминация между *жу́брить* 'дъвча' и *зуби́ть* 'назъбвам, нащърбям'.

зу̀бър 'див бик, Bos jubatus'. — Произв.: *узу̀бря се* 'показвам се неочаквано, изненадвам' (Троян). — Заето от рус. *зубр*, стб. зѫбръ, откъдето заето в рум. *zîmbru* 'bos urus, bison' (R o s e t t i, Influenţa 44), в гр. *ζόμπρος* (V a s m e r, Die Slaven 273; R o s e t t i, Influenţa 69), *ζούμπαρα* 'звяр', *ζούμπερα* 'призрак' (G. M e y e r, Neugriech. Studien II 29).

зузу̀ка '(за пчела) бръмчи' (Кюстендилско). — Звукоподраж.

зу̀ка, вж. *дзу̀ка.*

зука̀рче 'ученик от първо отделение, преди да е усвоил цялата азбука' (Чешнегирово, Пловдивско). — От **звукарче*, произв. от *звука̀р*, вж. *звук.*

зу̀квам 'разреввам се с цяло гърло, писвам' (Еленско). — Срхр. *зу̀кати, зу̑чѐм* 'бръмча'. — Звукоподраж., срв. *зузу̀ка.*

зу̀ки 'листата на тръстиково растение' (Самоков). — От *дзу̀ка* (вж.).

зу̀кнувам 'захвърлям със сила' (Средногорци, Маданско; Яворово, Асеновградско). — Вероятно от начално значение 'бръмвам', вж. *зу̀квам*.

зукя̀м диал., остар. 'хрема, кихавица'. — Чрез тур. *zühkâm* от араб.

зул диал., остар. 'кичур коса пред ушите, скулуф'. — От диал. мн. ч. *зу̀луви* от тур. *zülüf* (вж. *зулу̀ф*), откъдето е възстановено ед. ч. *зул*; срв. срхр. *зу̀лови* 'бакенбарди'.

зула̀в, зуля̀в, вж. *зола̀*.

зу̀леница 'зелена муха' (Странджа). — Кръстоска от *зелѐн* и *зуля̀в*, срв. *назоля̀ва* (под *зола*), вж. *зола̀*.

зулѐпсувам диал. 'завиждам', **зулѐпсовам** 'завиждам' (Долновардарско). — От аористната основа на новогр. *ζουλεύω* също, вж. Ст. Р о м а н с к и, СбВерк 538, срв. *зѝля, зилѐпсвам*.

зу̀ло ученически говор 'измама; кюляф' (София). — Може би от гр. *δόλος* 'измама'.

зулу̀м диал., разг. 'пакост', **золу̀м** (Кюстендилско), **залу̀м** (Смолянско, Маданско; Връбница, Софийско), **золу̀н** (Станкедимитровско; Банско). — Произв.: *зулу̀мство* (Кр. Григоров), *зулумжѝе* 'пакостник, обирник' (Странджа, Кукуш), *зулумджѝя, зулумджѝйски, зулумджолу̀к* (Зах. Стоянов), *зулумкя̀р: золумкя̀р чоек* 'човек, който прави насилия и злини' (Прилеп) (от тур. *zulümkâr* 'несправедлив, тиранически; угнетител, тиранин'), *зулумкярин* остар., диал., *зулумлу̀к* 'пакост, грабеж, обир' (Странджа, Свищовско) (от тур. *zulümlük*). — Чрез тур. *zulüm* 'несправедливост, насилие, гнет, потисничество' от араб. *zulm*; от тур. заето в сръб. *зу̏лум*, гр. *ζουλούμης* 'пакостник', алб. *zullum*; рум. *zulum* е заето може би чрез български.

зулу̀ф диал. 'кичур коса пред ушите'. — Чрез тур. *zülüf* също, от перс. *zulf*, срв. *залу̀ф*; заето и в гр. *ζουλούφι, τσουλούφι*, алб. *dzullufe*, рум. *zuluf*, срхр. *зу̏лови*.

зулу̀(х)ав '(за кокошка) която ходи и се щура нагоре-надолу' (СЗ), 'щур щуроглав, сбъркан, замаян' (СЗ). — От *залу̀х* (вж.), с асимилация *а—у* > *у—у*

зулфингяр отровен диал., остар. 'раст. косатник, зовница, Amaryllis belladonna'. — От тур., вероятно от перс. *zulf* (вж. *зулу̀ф*), дв. ч. *zulfeyn* и наст. за деятелно име *-gär*, срв. бълг. му име *косатник*.

зуля̀м диал., остар. 'сиромах'. — От тур., вероятно произв. от *zül* 'низост, долност' от араб.

зум междуметие при играене на хоро: *зум, зум, лѝбе ле, зум ба̀йовата* (Оряхово). — Звукоподраж., срв. *зип, зуп*.

зу̀мер 'вид електрическо звънче с мембрана, която бръмчи'. — От нем. *Summer* 'вид звънец'.

зу̀мка¹ 'ширит, кордела' (Чешнегирово, Пловдивско). — Произв. от *зу̀на* (вж.); за фонетичната страна срв. *бръ̀нка / бръ̀мка*.

зу̀мка² '(за муха) бръмчи' (Ас. Разцветников). — Звукоподраж., срв. *зу̀квам*, нем. *summen* 'бръмча', унг. *zümmögni* 'бръмча'.

зумпара̀, вж. *земпарѐ*.

зу̀на¹ 'небесна дъга' (Казанка, Старозагорско; Шейново, Турия, Морозово, Средногорово, Държавен, Борущица, Злати рът, Лява река, Мъглиш, Казанлъшко), 'ирис' (Русаля, Търновско), **зъна̀** 'небесна дъга' (Софийско). — Произв.: *зу̀ница* 'небесна дъга' (Ивайловградско, Елховско Ардинско, Чепинско, Маданско, Гоцеделчевско, Разложко, Самоковско, Кюстендилско, Троян, Ихтиманско; Щип, Дойран, Горно Броди, Сярско), 'женски пояс от разноцветни конци' (Софийско, Кюстендилско, Станкедимитровско; Чепино; Благоевградско, Светиниколско), остар., рядко 'жартиер', *зу̀ница-ба̀ница* 'небесна дъга' (Златоград; Маданско), *зу̀нца-ва̀нца* 'небесна дъга' (Габрово, Кръстополе, Ксантийско), *зю̀ница-ва̀ница* 'небесна дъга', *дзуница* 'малък шарен пояс' (Кичевско), *зу̀неничка, зу̀нинка* 'дъга' (Черничино, Асеновградско), *зу̀ничка* 'небесна дъга' (Аврен, Крумовградско), *зу̀нка* 'небесна дъга' (Изт. Родопи, Странджа), рядко, остар. 'жартиер', *зу̀нки* 'тиранти' (Кукуш), *зу̀нке* 'небесна дъга' (Смолянско, Ардинско, Девинско, Асеновградско), 'плетена вълнена връв за торба' (Златоград; Маданско, Орехово; Хвойна, Асеновградско) (поради прилика с цветовете на дъгата), 'колан' (Славеино, Смолянско; Кузлукьой, Гюмюрджинско), *зу̀нга* 'пояс' (ЮЗ), *джуница, джоница* диал. 'шарен пояс', *джуни̇̀чка* 'небесна дъга' (Воден, Елховско), *узу̀ница* 'дъга' (Зарово, Солунско) (под влияние на тур. *uzun* 'дълъг'). — От гр. диал. ζούνη 'пояс' от ζώνη с редукция на коренната гласна, вж. М. Филипова-Байрова, Гръцки заемки 93, и Й. Заимов, БЕз 18/4—5, 1968, 409. За значението на *зу̀нка* 'колан' от гр. ζώνη, срв. умал. ζωνάρι, вж. К. Мирчев, ЕзЛит 2/2, 1947, 24 и Кр. Миятев, СпБАН, кн. 71, 1950, 524; за *о* > *у* срв. *друм, ку̀на / ику̀на* ≤ *ико̀на* и др.; заето и в срхр. *зуница*; алб. *zonicë* 'ремък от свинска кожа' е заето от умал. форма на гр. ζώνη, вж. G. Meyer, Alb. EtymWb. 486.— От бълг. заето в арум. *zună* 'пояс' (Papahagi 1148).

зу̀на² 'свиня с черен косъм и бяла ивица през предницата' (Странджа). — Произв.: *зун, зунѐ* 'селянин наивен, несръчен, глупав' (Софийско), *зу̀ньо* 'неспособен, негоден човек' (Странджа), *зу̀нест* '(за свиня) който е с черен косъм' (Странджа), *зу̀нешки* 'селски', *зу̀ню* 'несръчен, глупав човек' (Странджа). — Свинята е наречена така поради бялата ивица, която по форма прилича на небесна дъга. — От гр. диал. ζούνη = ζώνη 'пояс, дъга' (вж. *зу̀на¹*), вж. Й. Заимов, БЕз 18/4—5, 1968, 409.

зу̀на³ 'вид длъгнеста горска ягода, Fragaria vesca' (Странджа; Момчиловци, Смолянско; Василица, Ихтиманско). — Произв.: *зуни̇̀ца* 'горска ягода' (Габровец, Пазарджишко; Гоцеделчевско), *зюница* диал. 'ягода', *зуни̇̀ци* диал. 'раст. съсънка, Anemone pulsativa', *зу̀ничка* диал. 'ягода, Fragaria elatior', *зу̀нка* 'зърно, ненапълнено поради суша' (Раданово, Търновско). — От *зона* < **звона* 'камбана' поради прилика по форма, с изпадане на *-в-* пред *-о-*, срв. и *зони̇̀ца*, вж. *звон*.

зуна̀о диал. '(за зърно, най-често просено) празно, незавързало'. — От **зуна̀во*, с диалектно изпадане на *-в-* между гласни, вж. *зу̀на³*.

зуни́ца диал. 'ягода', вж. *зуна³, зони́ца.*

зункьо̀рин 'завистник' (Василица, Ихтиманско). — Вж. *занкьо̀р*; за лабиализацията срв. *зу̀ница* от *зо̀ница.*

зу̀ньо 'неспособен, негоден човек' (Странджа), вж. *зу̀на².*

зу̀пя се диал. 'мръщя се, въся се', вж. *су̀пя се, цу̀пя се.*

зу̀рам¹ диал. 'свиря на кемане; свиря на цигулка; плача' (Либяхово, Гоцеделчевско). — Произв.: *зура̀ло* 'цигулка, гусла' (Либяхово, Гоцеделчевско), *зурладжи́е* 'гуслар' (Либяхово, Гоцеделчевско). — От основата *зур-* на *зурна̀* и *зурла̀* (вж.).

зу̀рам² 'взирам се' (Странджа), **дзу̀рам се** 'лутам се в тъмно и непознато място; пъхам се неканен' (Смолско, Пирдопско). — От **зи́рам* (вж. *-зра, зя̀рвам*), с лабиализация *зи* > *зу*, срв. *зу̀леница.*

зура̀т остар, диал. 'специална поща' (1871, Летоструй, 'поща' (Петко Славейков). — Чрез тур. *sürat* 'скорост, бързина' от араб. *zurret* 'необходим; бързогонец'.

зурѐпав диал. '(за добиче) който гледа уплашено'. — Кръстоска от *звѐря се* (вж. *звяр*) и диал. *суреп*, вж. *свирѐп*; срв. *вздурѐпям се*, от него *вздурѐпя се* 'гледам уплашено'.

зурикчи́я 'пастир на голямо стадо' (Генерал Тошево, Тополовградско). — От тур. *sürekçi* 'едър търговец на волове'.

зуримкя̀р остар. 'разбойник' в нар. пес. (Житуша, Радомирско). — От *зулимкя̀р* (вж. *зулу̀м*), с асимилация *л — р* > *р — р*, срв. диал. *Глиго̀р* от *Григо̀р.*

зурла̀ разг., нар. 'вид кларинет', **зу̀рла** (Банат; Страхилово, Свищовско), **дзурла̀** (Сливенско; Вълчедръм, Ломско), **зорла̀**. — Произв.: *зу̀рладжия, дзу̀рладжия* (Ц. Гинчев), *зу̀рладжийски.* — Чрез тур. *zurna* 'вид кларинет' от перс. *surnā*, с дисимилация *н* > *л* на бълг. почва: от турски заето и в срхр. *zürla*, рум. *súrlă*, алб. *zurlë, surle.*

зу̀рла 'предна част от глава на животно, муцуна', 'предна част на рало, която с палешника цепи земята' (Лилково, Пловдивско), **дзу̀рла** 'муцуна' (Чешнегирово, Пловдивско; Банат), 'раст. поветица, Convolvulus sepium' (Панагюрище). — Произв.: *меча зурла* 'великденче, Pulmonaria mollis', *дзурлива* таен зидарски говор 'свиня' (Кривопаланско), *дзурливче* таен зидарски говор 'прасе' (Кривопаланско), *дзу̀рлица* 'муцуна на свиня' (Самоков), *зу̀рлест* 'който е с големи и дебели изпъкнали устни', *дзу̀рлест* (Копривщица; Ихтиманско), *дзу̀рльо* 'човек с много голяма уста' (Ихтиманско). *дзу̀рлуша* 'жена с големи изпъкнали устни' (Ихтиманско), *дзу̀рляв* 'който има голяма уста' (Ихтиманско), 'който е с издадени напред устни' (Доброславци, Софийско), *зу̀рлички* диал. 'раст. цвете арсланови уста, Anthirrhinum', *градѝнски зурлички* диал. 'поветица, Convolvulus sepium', *зу̀рля се* диал., разг. 'мръщя се, чумеря се' (срв. израза *правя сурат* и фр. *faire la tête*); *назу̀рля се, надзу̀рля се* диал. 'намръщя се, разсърдя се'; *подзу̀рля се* диал. 'сърдя се кратко време'; *зурлови́ден: зурлови́дна муцу̀нка* (1959, Кр.

Тулешков). — От *зурна̀* (вж.) поради прилика с инструмента, с дисимилация *н* > *л*, срв. рум. *súrlă* също.

зурна̀ диал. 'вид кларинет', 'музикален инструмент' (Нидобрадско, Разложко), 'цигански кларинет' (Кюстендилско, Кукуш), 'раст. поветица, Convolvulus sepium' (Панагюрище), **дзурна̀** (Василица, Ихтиманско; Доброславци, Софийско). — Произв.: *зурнски: зурнски-тѣ свирби* (1884, К. А. Шапкарев), *зурнаджѝя, зу̀рнаджия* 'веселяк' (Самоков), *дзурнаджѝя* диал. — Чрез тур. *zurna* 'вид кларинет' от перс. *surnā*, съставено от *sur* 'празник' и *naі* 'флейта'; срв. *зурла̀*; заето и в срхр. *зу̀рна* също, арум. *zurnă* 'вид кларинет; зурла на свиня', гр. *ζουρνάς*, алб. *zurná*.

зуту̀ние таен шивашки говор 'бог': *зуту̀ние дѝва, што ке бѝдит* 'бог знае що ще стане' (Дебърско). — От алб. *zotëni* 'господар; властелин', произв. от *zot* 'бог'.

зу̀цам, зу̀цвам, зу̀цна 'заплаквам; (за вятър) завявам, духвам' (Враца). — Звукоподраж., срв. *зу̀квам*.

зуя̀в 'песъчлив' (Габаре, Белослатинско). — От *золя̀в* (вж. *зола̀*), с *л'* > *й* в говора, срв. там *зѐйе* от *зѐле, лѐйя* от *лѐля*.

зъ част. за бъдеще време 'ще' (Драбишна, Гугутка, Ивайловградско). — Вж. *ще*.

зъб 'костен израстък на челюст, с който се отхапва и дъвче храна', мн. ч. **зъби** и диал. **зъбѝ**; стб. **зѫбъ** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Сав., Супр., Хил. листи, Житие на Кирил), **зѫбьнъ, трьзѫбьць** 'тризъбец' (Супр.), **зѫбонасажденъ, длъгозѫбъ, острозѫбъ** (Ман. хр.). — Произв.: *дя̀дов зъб* 'раст. бесниче, Digitalis purpurea; раст. Orobanche caryophyllacea', *ко̀нски зъб* диал. 'кокиче, Galanthus; гарвански лук, Ornithogalum umbellatum; Erythronium dens canis', *ко̀нски зъбѝ* 'сорт царевица' (Банат), *магарешки зъб* 'раст. гайтаника, Melampyrum arvense', *ба̀би зъби* 'раст. пернатка, Turgenia latifolia; трабозан, Tribulus terrestris', *бабини зъби* 'бабинци, Caucalis daucoides; имел, Viscum album; клинавиче, Astragalus glycyphyllos', *гъскини зъби* диал. 'раст. трабозан, Tribulus terrestris', *дя̀дови зъби* 'раст. бесниче, Digitalis viridiflora' (Търново), 'раст. Orobanche caryophyllacea', *лисѝчи зъби* 'бясна турка, Cytisus nigricans', *ба̀бин зъбѐц* 'трабозан, Tribulus terrestris', *ко̀стен зъбѐц* 'раст. крив дядо, Erythronium dens canis' (Ботевградско), *зъба̀к* 'зъбно колело' (Троян), 'издадено острие' (Съртовете, Шуменско), *зъба̀р* 'лице, което вади зъби' (Ботевград, Ихтиманско), *зъба̀рка* 'раст. зъбарче, Dentaria bulbifera', *зъба̀рница* (1942, Ран Босилек), *зъба̀рски, зъба̀рство* 'правене на изкуствени зъби' (1873), *зъба̀рче* 'раст. зъбарка', *зъба̀т, зъба̀ч* 'гребло за сено' (Ботевградско, Ихтиманско), *зъба̀лец* и *зъбалѐц* диал. 'зъбец в тъкашко бърдо', *зъбѐл* диал. 'дупка в скала', *зъба̀ло* и *зъбѐле* 'конски мундщук' (Банат), *зъблест* 'назъбен' (Махалата, Плевенско; Брусен, Тетевенско), *зъбльо* 'човек с големи зъби', *зъбла* 'жена с големи зъби', *зу̀бля* 'човек с големи и изпъкнали зъби' (Видинско), *зъблѝв, зъблѝвост, зъбен, зъбник* 'раст. зъба̀рка', 'дърводелски инструмент за назъбване на твърди дървета' (Копривец, Беленско), *зъ̀бер, зъбера̀к* 'зъбер', *зъ̀берче* 'вид шарка на женски колан' (Бериево, Севлиевско), *зъ̀бест, зъ̀бест божу̀р* 'вид полско цвете' Русаля, Търновско), *зъ̀бист* диал. 'зъбест', *зъбѐц* 'желязна пръчка с назъбени

краища, която разпъва платното в домашен стан', *зъбец* 'част от стан за чулове' (Слатина, Ловешко), *забѐц* 'остър шип, подобен на зъб; ощърбено място на нож или друго сечиво' (Самоков), *зъбцѝ* 'част от тъкашки стан, пръг' *забцѝ* 'пръчка с железни назъбени краища, която разпъва тъканта в домашен стан' (Източни Родопи), *зъпцы̀* 'желязна пръчка, с която се опъва плат при тъкане' (Банат), *зъбце* 'част от тъкашки стан, зъбец' (Айлагюн, Лезгар, Малгарско; Серген, Визенско), *зубъ̀ц* 'зъб на гребен или на дарак' (Видинско), *зъбча̀т, зъбча̀тка* (1950), *зъбѐ* (Зап), *зъ̀бче* умал. 'част от тъкашки стан, зъбец', *зъ̀бчест, на зъбчѝици* '(за предмет) с форма на дребни зъбчета' (Трънчовица, Никополско), *зъбчо̀к* 'оплетено без наметка' (Слатина, Ловешко), *зъбѝлка* 'ковашки инструмент, подобен на пила' (Трънчовица, Никополско), *зъбица: хвана ме зъбица* 'доиска ми се нещо' (Ботев), *зъбѝще* 'голям зъб', *зъбище* диал. 'място, където израства зъб', *зъ̀бка* 'вид плетка' (Смядово, Шуменско), 'везано по ръб на ръкав' (Голямо Враново, Русенско), *зъ̀бов, зъ̀бова бѝлка* 'раст. змийско цвете' (Плевня, Драмско), *зъбърцѝ* 'вид шарка по плат' (Слатина, Ловешко), *зъ̀бя, за̀ба* 'правя с пила зъби на сърп' (Смолско, Пирдопско), *зъ̀бя се* разг. 'показвам си зъбите; заканвам се', диал. 'смея се', *зъбѝло* диал. 'сенарско гребло; ковашко сечиво, с което зъбят сърпове'; *беззъ̀б*; *възъ̀бя, възъ̀бвам* 'обшивам краищата на плат' (Трънчовица, Никополско); *заза̀бица* 'възпаление на венците на кон поради продължително очакване на храна; мъчително желание при вида на апетитно ядене, особено плодове, сладкиш; пощявка', и в израз *хва̀ща ме зазъбица, за̀зъбица* 'пощявка' (Чешнегирово, Пловдивско) *за̀зъбница* 'болест Gingivitis hyperplastica' (Странджа), *за̀забница* 'израстък на небцето над предните два зъба, предимно на коня' (Смолянско); *назъ̀бна, назъ̀бвам, назъ̀бныца* 'зъбна болест, при която се подуват венците' (Банат); *озъ̀бя се, озъ̀бвам се* 'показвам си зъбите; скарвам се остро; загивам, умирам от студ' (Странджа); *прозъ̀бя се, проза̀пка* 'прескочен зъб на бърдо при вдяване в него' (Банско); *раззъ̀ба* 'разтворя, отворя' (Банат); *узъ̀бкам* 'поръбя' (Банат); *зъбобо̀л, зъбоболіе* (Й. Груев), *зъбоболен, зъбовада̀ч* (1959, Гьончо Белев), *зъбовѝден, зъболѐкар, зъболѐкарски, зъболѐкарсто, зъболечѐбен, зъболечѐние, зъбонарѐзен: зъбонарѐзна машѝна* (1961), *зъбонаря̀зване* (1961), *зъбоникненье* (1875, сп. Читалище), *зъбообрабо̀тващ: зъбообрабо̀тваща машина* (1964), *зъбообра̀зен, зъбопочиства̀телен: зъбопочиства̀телна машѝна* (1961), *зъбопротѐзен* (1964), *зъбореза̀ч* (1950), *зъборѐзен: зъборѐзна машѝна* (1960), *зъборя̀зане* (1950), *зъботехнѝк, зъботехнѝчески, зъботра̀кане, зъботра̀каница* ирон. (Смирненски), *зъбофрѐзов* (1950), *зъбофрѐзерен* (1959), *зъбочѐтка* рядко, *зъбочѝстка, зъбочистѝлка* рядко, *зъбенощѝтчест: зъбенощѝтчестко насѐкомо* (1936); *доброзъ̀б* диал. '(за тъкан) наведена нееднакво, а на през зъб по две нишки и на през зъб по една в зъб', *доброзъ̀бата* нареч. 'с добър език' (Търново), *еднозъ̀бка* 'вид тъкан за ръкави, престилки, кърпи и др.' (Банат), *жълтозъ̀б, злозъ̀б* 'злостен' (1918, Н. Райнов), *кухозъ̀б* диал. 'раст. бударица, Galeopsis', *щърбозъ̀б* 'комуто липсва някой зъб, щърб' (Кюстендилско); МИ: *Зъ̀мби*, село в Албания СЗ от Призрен (Ст. Младенов, ГСУ — ИФФ XXIII/8, 7), *Зъберът* често, *Зъберлѝвец* в Троянско, *Зъберов дол* при Илаков рът, Еленско, *Зубетин дел* при Драгоил, Сливнишко (по ЛИ **Зубета* > *Зѫбата), *Зуботин дел* при Владиславци, Сливнишко (по ЛИ *Зѫбота). — Срхр. *зу̑б*, род. п. *зу̑ба*, словен. *zọ̑b*, рус. *зуб*, чеш., словаш. *zub*, пол. *ząb*, род. п. *zęba*, горлуж., доллуж. *zub*. — Сродно с лит. *žam̃bas* 'остър предмет, нещо изострено; ръб на греда; нос (геогр.), *žam̃bis*, 'първобитно рало', *žem̃bti, žembiù* 'режа', латв. *zùobs* 'зъб', ствиснем. *kamb* 'гребен', *chamb* също, срвиснем. *kam, kamp*, нем. *Kamm*, стангл. *camb*, авест. *zəmbayaδvəm* 'вие раздробявате', стинд. *jámbhas* 'зъб; гърло (на животно)', гр. *γόμφος* 'клин', *γομφίος* 'кътен зъб', алб. гег. *dhamb*, тоск. *dhëmp*, ие. **ĝombo-s*. Machek 719 и Holub — Kopečni 440, свързват със стб.

и черк-слав. ꙁѫбѫ 'дърпам; късам'; M a c h e k допуща връзка и със ꙁѫбати 'никна', B r ü c k n e r, SEJP 646, с прозѫбати и прозѫбнѫти поникна', V a s m e r, REW 1, 463, с рус. *зябáть* и *зя́бнуть* 'мръзна'. — Заето в рум. *a zîmbi, zîmbésc* 'усмихвам се, смея се' (R o s e t t i, Influenţa 68; M i h ă i l ă 201—202), *zîmbóc* 'езиче на катарама' (DLRM 1958), *zîmbre* 'възпаление на венците на кон; скомина' (DLRM 1958), арум. *júmbu, jîmbu* 'щърб, щърбльо' (R o s e t t i, Influenţa 68), алб. *zhumbinë* 'венци (на зъби)' (Десницкая 13).

зъблѝв¹, вж. *зъб.*

зъблѝв², вж. *зебло̀.*

зъбо̀рина, зъбо̀рѝна, вж. *забо̀рина.*

зъбу̀н 'женска горна дреха без ръкави' (Попина, Силистренско; Голямо Враново, Ряхово, Русенско), **зъбу̀нь** 'антерия' (Ново село, Видинско). — Чрез тур. диал. **zıbun* от араб. *zabūn*, срв. *забу̀н.*

зъбън 'дреха с къси ръкави' (Софийско). — Чрез тур. *zıbın* от араб. *zabūn*, срв. *забу̀н.*

зъва диал. 'зълва'. — От *зълва* (вж.), с *ъл* > *ъ* в говора.

зъва̀, вж. *зва.*

зъвнѝ, дзъвнѝ, '(за хубава, нова кола) издава приятни звуци при движение' (Ново село, Видинско). — От *звъни* с премятане на *в* след *ъ*, срв. *цъвтѝ* от стб. цвьтѫ.

зъвнѝк 'зимник' (Вълчедръм, Ковачица, Ломско). — От **зъмнѝк* произв. от диал. *зъмя̀* 'земя' (вж. *земя̀*), с дисимилация *мн* > *вн*, срв. диал. *по̀вна* от *по̀мна, тѐвно* от *тѐмно.*

зъгну̀вам се, зъгна се (зъгну̀вум, зъгнум) 'впускам се да тичам с пълна сила' (Кукуш). — От *загну̀вам се* > *за̀гвам се* (вж.), с редукция *а* > *ъ* в неударено положение, срв. *по̀гна* от *го̀ня.*

зъгър 'ловно куче', вж. *зага̀р.*

зъд¹ 'каменна, тухлена или кирпичена стена' (Трънско; Ново село, Видинско); стб. ꙁьдъ 'обработена глина, съд, чиреп; стена, постройка' (Син. пс., Беседи на папа Григорий, 13 в.), ꙁьдь (Погод. пс., Бес. 7). — Срхр. *за̑д*, струс. ꙁьдъ 'глина', ꙁьданнкъ '(глинен) съд за течност', чеш. *zeď* жен. р., род. п. *zdi*, пол. *zdun* 'зидар на печки; грънчар' < **zьdunъ* < **zьdь*. — Праслав. **zьdъ, *zьdь* от **g'hidho-s, *g'hidhi-s*, с метатеза от ие. **dhig'h-*. Някои значения в славянски са свързани с грънчарството, вж. О. Т р у б а ч е в, Ремесленная терминология в славянских языках, 209—210. Вж. *зид.*

зъд², вж. *зът.*

зъди 'взе', **зъдия** 'взеха' (Банат). — Вж. *зѐде*; за *-ъ-* срв. *зъма* 'взема'.

зъзàк 'двегодишно агне' (Градище, Севлиевско). — От *звизàк* 'едногодишно мъжко агне', вж. *двѝзка*.

зъзарàк 'едногодишно мъжко козле' (Градище, Севлиевско). — От **звизàр-ак*, срв. *звѝзец, зъзàк*; за образуването срв. *единàк, годинàк*, също *котарàк*.

зъзàрче 'едногодишно женско козле' (Градище, Севлиевско). — Умал. от *звизàрка* (вж.); за фонетичните промени срв. *зъзàк*.

зъзна 'треперя от студ'. — Произв.: *иззъзна, иззъзвам*. — Звукоподраж.

зъзъка диал., рядко '(за щурец) свири': *зъзъкаха щурци*. — Звукоподраж.

зъзънка диал., рядко '(за пчела) бръмчи'. — Звукподраж., вероятно повлияно от *зъ̀нкам* (вж.).

зъкам 'пия вода, питие, като издавам звук зък-зък-зък!' (Странджа). — Звукоподраж.

зъкяўшън 'разсеян, смахнат' (Ново село, Видинско). — Може би от диал. *пауш* 'каменарски чук' (вж.), с преход *па* > *кя* под румънско влияние.

зъл 'лош, проклет', **зол** (Трънско; Софроний Врачански), **дзолъ** (П. Берон), **злой** (Каравелов) (от рус); стб. **зълъ** (Зогр., Мар., Асем., Остром., Син. пс., Син. тр., Клоц., Рилски глаг. листи, Сав., Супр., Слуков откъс, Патр. Евтимий), **зъло** (Зогр., Мар., Асем., Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр., Слуков откъс, Житие на Кирил, Рилски листи), **зъль** 'зло' (Киев. листи, Супр.), **зълѣ** 'зле' (Син. тр., Клоц., Супр., Житие на Кирил), **злѣ** (Козма, Патр. Евтимий), **зълоба** (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Киев. листи, Сав., Супр., Хил. листи, Житие на Кирил, Житие на Методий, Похвално слово за Кирил, Похвално слово за Кирил и Методий), **злоба** (Патр. Евтимий), **зълобьнъ** (Патр. Евтимий, Охр. ап.), **зълобивъ** (Син. пс.), **зълобити** 'подценявам' (Супр.), **зълобовати**, **зълобоуѩ** (Син. пс.), **зълобь** 'злоба', **озълениѥ** (Супр.), **озълобити**, **озълоблѭ** (Син. пс., Син. тр., Супр., Слуков откъс), **озълобление**, **оузълобити** (Син. пс.), **зълобѣсьнъ** 'обхванат от зъл дух', **злобѣсьнъ**, **злобѣсїе** (Патр. Евтимий), **злобѣсенъ**, **злобоженъ**, **злобожьственъ**, **злобоурենъ** (Ман. хр.), **зълосврьниѥ** (Супр.), **зловѣрие** (Ман. хр.), **зъловѣрьнъ** (Макед. Кир. листи), **зловѣренъ** (Ман. хр.), **зъловѣрьство** (Супр.), **зловѣтренъ**, **зловлъхвованенъ**, **зловъзвѣстница**, **злогласенъ**, **злогнѣвенъ**, **злодатель**, **злодѣтель** (Ман. хр.), **зловѣсьнъ** (Патр. Евтимий), **зълодѣи** Зогр., Мар., Асем., Син. тр., Сав., Остром., Супр., Слепч. ап.), **злодѣа**, **злодѣи** (Ман. хр.), **зълодѣинъ** прил., **зълодѣискъ**, **зълодѣиство** (Супр.), **злодѣꙗти** (Козма), **зълодѣꙗти сѧ**, **зълодѣѭ сѧ** 'не съм разположен, не съм добре' (Мар.), **зълодѣꙗниѥ**, **зълокъзньнъ** 'гибелен, пагубен', **злокъзньнъ** 'хитър' (Патр. Евтимий), **зълокъзньникъ** 'зъл' Супр.), **злодѣланїе**, **злодѣлатель**, **злодѣлателенъ**, **злодыханїе**, **злодыхати**, **злодыхателенъ**, **злоизбѣженъ**, **злоизмъкенъ**, **злоименитъ**, **злокъзненъ**, **злокъзнънѣ**, **злокъзнъство**, **злолюбенъ**, **зломѫтенъ**, **зломыслити**, **злонаслѣдїе**, **злоненавистенъ**, **злоносъ** (Мах. хр.), **зълонравьнъ** (Супр.), **злоначальнъ**, **злонравьнъ** (Патр. Евти-

мий), злонравьство (Козма), злонравенъ, злонравіє, злообразенъ, злообразнѣ, злообретенъ, злообычаенъ, злообыченъ, злопл авенъ, злоплнцienъ, злопомнѣніе, злопороходенъ, злорастенъ, злоратенъ, злоратноплнциенъ, злороденъ, злородъство (Ман. хр.), злообразити сѧ, злопострадати (Слепч. ап.), злославьнъ, злославіе (Патр. Евтимий), зълословити, зълословлѭ (Зогр., Мар., Асем., Добрейшово ев.), злосмрадьнъ, злосмрадіе (Патр. Евтимий), злострадати, злостраданіе (Патр. Евтимий), злосмраденъ, злосрдити сѧ, злострадати, злострастенъ, злосъвратенъ, зълосъмрътьнъ 'заслужаващ позорна смърт', злосъмрътенъ, злотворенъ, злотворецъ (Ман. хр.), зълотворити, зълотворѭ 'подценявам, принизявам' (Супр.), злотечение (Патр. Евтимий), злохытръ (Козма), злотворивъ, злотемниченъ, злотецин, злооуменъ, злооумніе (Ман. хр.), зълохоульнъ 'злословен, оскърбителен' (Похвално слово за Кирил), зълочьстьнъ 'безбожен', злочьстивъ, злочѧство, злочѧстнѣ, злочѧстъ, злочѧстѣ, злошоумѣти, злоѧзыченъ (Ман. хр.), безълобие (Супр.), безълобивъ (Хил. листи), безълобьнъ (Супр.), безъзлобивѣ (Ман. хр.), велезълоба (Рилски глаг. листи), незлоба (Син. пс.), незлоба (Ман. хр.), незълобие (Син. тр.), незълобивъ (Син. пс., Син. тр., Супр.), озлобити, озлоблѣти, озлобление (Ман. хр.). — Произв.: *зъл мехѐль* 'лошо настроение, лош момент; съдбоносен случай в живота' (Странджа), *зла дѐба* 'от два часа по турски до полунощ' (1898, Охрид), *зла врàга* 'подутина на главата от удар; израстък по човешко тяло или по стъбло на дърво; слабо издигнато място, грапавина сред равнина или поляна', прен. 'проклятие, нещастие' (Асеновградско), *зла кръв* 'постоянно изпълване на съдове с кръв, застойна хиперемия' (Габрово), *зла пъпка* нар. мед. 'болест въгленка, Antrax', *зла свекърва* 'вид цвете' (Сопот), *зли етърви* 'раст. ралица, Delphinium consolida' (Панагюрище, Пазарджик), 'раст. фасуличе, Orobus' (Пищигово, Пазарджишко), *зло пѝле* 'птица авлига, Oriolus oriolus', *злòто пърше* 'злокачествен лишей по лицето' (Банско), *злòто сърцѐ* диал. 'болест сърдечница, дизентерия, Dysenteria', *зле* нареч., *злин* остар. 'непроходима, непристъпна местност, зло място' (Ботевградско, Софийско) (вж.), *злинà*, *злинѐвам* 'ядосвам се, нервнича' (Софийско), *обикновѐна злинà* 'раст. Barbarea vulgaris', *зло, злòба, злобà* (СЗ), *злòбен, злòбност, злоблѝв, злòбствувам, злобя̀ се, злòбяв* 'зъл' (Търново), *злобѝ* '(за слана) попарва' (Смолянско, Маданско), *злов, злòва, злòво* 'лош, лоша, лошо' (Тиквешко, Велес), *злойту* 'зъл дух' (Банат), *злòнка* диал. 'който се ядосва лесно, зъл, лют човек', *злонка* 'която се ядосва лесно, зла, люта жена', *злост, злòстен, зля* 'сърдя', *зля се* 'сърдя се'; *взлѝвам се* 'ставам зъл; ядосвам се' (Калофер); *зазля̀вам, зазлѐя; изля̀вам се* 'ставам опак, лош; излъгвам се' (Родопите); *назлà* 'болест на веците', *назлò* 'на инат', *назлòво бѝле* 'раст. Physalis alkekengi'; *незлобѝв, незлобѝвост; озлиня̀, озлиня̀вам се, озлобя̀ (се), озлобя̀вам (се); позля̀вам* 'поболявам се' (Странджа); *призля̀ва ми* 'става ми зле'; *узлъ̀вам се, узлъ се* 'раздразвам се, подлютявам се' (Банат); *злепостàвя, злепостàвям, зловѐрие* (1949, Ст. Загорчинов), *зловѐрен* (Вазов), *зловѐст* 'лоша новина', *зловѐстник* 'който носи лоша новина', *зловѐщ, зловещинà* (Вазов), *зловѐщност* (Вазов), *зловѝди ми се* 'предвиждам лошо нещо' (Маданско, Асеновградско), *зловѝдник, зловòл (мàйчини клѐтви зловòли*, Пенчо Славейков), *зловòлие, зловòлен* (Пенчо Славейков), *зловòние, зловòнен, зловрѐден, зловрѐдний* (1843, Ив. Богоров), *зловрѐдност, злогидѝя* 'лош гидия' *злоглàсно* (Петко Славейков), *злоглѐд* 'грозен на вид' (Софийско), *злодѐец, злодѐйца* (1824, П. Берон), *злодѐй, злодѐйски, злодѐйка, злодѐйство, злодѐйствувам, злодѐйчески, злодеяние, злодеятел* (А. Босев), *злодѣтеленъ* (1845, Йоан Стоянович), *злодỳмен, злодỳмец, злодỳмство, злодỳмствувам, злодỳшний* (1875), *злоезѝчие, злоезѝчен, злоезѝчник, злоестѐствен* (1853), *зложелàние, зложелàтел,*

зложелàтелка, зложелàтелен, зложелàтелски, зложелàтелство, зложелà-телствувам, злозвỳчен (1875, Н. Михайловски), *злозвỳчност, злозвỳчие, злозрàчен, злозрàчие, злозрàчност, злоѝменен, злозъ̀б* (1918, Н. Райнов), *злоизвестѝтелен* (1884), *злокàчествен, злокàчественост, злоключèние* 'беда, злополука' (1851, П. Радов), *злокòба, злокòбен, злокòбник, злокòбница, злокòбност, злокòзненно* 'със зъл умисъл' (1852, Петко Славейков), *зломѝсли* прил. мн. ч.: *зломѝсли хòра* (Яворов), *зломѝслен, зломѝсленик, зломѝсленица, зломѝслие, зломислѝтелен* (1867), *зломишлèние* (1857), *зломѝшленник* (Друмев), *зломъжèтница* (Петко Славейков), *злонамèрен, злонамèрник, злонамерèние* (1871, В. Пундев), *злонамèреност, злонрàв, злонрàвен, злонъ̀рàвен* (1870, Ал. Кръстевич), *злонрàвний* (1806, Софроний Врачански), *злонрàвие, злонъ̀рàвие* (1870, сп. Училище), *злонъ̀рàвив* (1855), *злонрàвник* (1868, Петко Славейков), *злонрàвност, злонрàвство* (1868, Петко Славейков), *злообикновèн* 'злонравен' (1846, Любословие), *злодк* (1918, Н. Райнов), *злоорѝсаный* (1855), *злопàметен, злопàметие* (1958, Тодор Харманджиев), *злопàметност, злопàметство, злопàмятство* (1882, Тодор Икономов), *злопàмятствувам* (1867), *злопатѝя* 'тегло, лошавина' (Кюстендилско), *злополỳка, злополỳчен* (1824, П. Берон), *злополỳчие, злополỳчник* (Пенчо Славейков), *злополỳчност, злопрàвие, злопрàвност, злопъ̀лт* (човек, на когото трудно зарастват рани' (Еленско), *злорàд, злорàден* (Кирил Христов), *злорàдство, злорàдствувам* (Вазов), *злорèвно* 'безчувствено' (1872), *злорèк* (Вазов), *злорèча, злоречѝв, злоречѝвост, злорèчие, злорѝзичен* 'злочест' (ЮЗ), *злосвѣсник* (1883, Петко Славейков), *злослòвен, злослòвност, злослòвие, злослòвя, злосмỳтен* 'тревожен', *злосмрàден, злосмрàдник, злосмрàдница, злосмрàдност, злосторване* (1874, Ив. Богоров), *злостòрен, злостòрец, злостòрие* (Хр. Радевски), *злостòрник, злостòрница, злостòрнича, злостòрнически, злостòрничество, злостòрски* (Пенчо Славейков), *злостòрство, злострàдам* (1867), *злострадàние* (1867, Н. Михайловски), *злострàден, злострàдник, злострàдница, злострàждам* (1871, Петко Славейков), *злостремлèние* (1875, П. Кисимов), *злострỳвание* (1851, П. Радов), *злосъ̀рд, злосъ̀рдие, злосърдèчен, злотвòрен, злотворèние* (1842, Любословие), *злотвòрец* (1852, Петко Славейков), *злотворѝтел* (1806, Софроний Врачански), *злотвòрник* (1875, Д. Войников), *злотвòрство, злотвòрствувам, злоугòдие* (1879, Неофит Рилски), *злоỳмен, злоỳмие, злоумѝслен* (1850), *злоумѝшлен, злоумышлèние* (1854), *злоумѝшленник* (1884, Захари Стоянов), *злоупотрèба, злоупотребѝтел, злоупотребѝтелка, злоупотребѝтелски, злоупотребѝтелство, злоупотребя̀, злоупотереблявам* (1847, Емануил Васкидович), *злоупотребя̀вам, злоупотребèние* (1859, Бълг. книжици), *злоупотреблèние* (1848), *злоỳст, злоỳстен, злоухàние* 'воня' (1869, К. Кесаров), *злохѝтри* прил. мн. ч. (1864, И. Касабов), *злохỳлен, злохỳлство, злохỳлствувам, злочèст, злочèстен, злочèстец* (1865, Н. Михайловски), *злочестѝв* (1806, Софроний Врачански), *злочèстие, злочестинà, злочестѝнен* (1874, Иван Богоров), *злочестинѫ̀* (1870, Кр. Пишурка), *злочестѝя, злочèстник, злочèстница, злочестя̀, озлочестя̀, озлочестя̀вам, злочѝнец, злочѝніе: злочѝніе криминàлно* (1864, И. Касабов), *злочѝнник* (1949, Ст. Загорчинов), *злочѝнство, злочѝнствувам, злочя̀стіе* (1857, С. Радулов), *злосчя̀стие* (1871, сп. Читалище), *злочя̀стен* (1857, С. Радулов), *злочя̀стник* (1857, С. Радулов), *злощàстие, злощàстен, злощàстник* (1875), *злоя̀д* 'който не яде всичко, капризен към храна', *злòдо* прил. ср. р. '(за дете и добитък) злоядо' (Давидково, Ардинско) (от **злòядо > злòдо*), *злоя̀дник* (1960, Н. Кирилов), *злоя̀дост, злоя̀дство, злободнèвен, злободнèвност, злободнèвка*; *паметозлòбен, паметозлòбие, паметозлобѝв, паметозлобѝвост, ъ̀зле* 'много зле' (Банско). за строежа срв. лит. *at-žūlas, at-žūlùs, į-žūlùs*; МИ: *Зли дол* често, *Зла бара* реки при Долна Диканя, Радомирско и Вършец, Берковско, *Зла рудинà* при Извор, Босилиградско, *Зла странà* при Брезе, Своге-нско, *Злàта креш* при Чирен, Врачанско, *Злàта плòча* при Буковец, Белоград-

чишко, *Злàта ỳрва* при Тетевен, *Злѝя рът* при Стъргел, Пирдопско, *Зли бряг* при Косово, Асеновградско, *Злѝя бряг* при Дебелцово, Севлиевско и др. — Срхр. *зȁо, злȁ, злȍ*, словен. *zə̏l, zlà*, рус. *злой, зол, зла, зло*, укр. *злий*, белорус. *злы*, чеш., словаш. *zlý*, пол. *zły*, горлуж., доллуж. *zły*. — Праслав. **zъlъ*. — Сродно с лит. *at-žūlas, atžūlùs* 'груб, коравосърдечен, безчовечен', *į-žūlùs* 'нахален, груб', авест. *zūrah-* ср. р. 'несправедливост', новоперс. *zūr* 'фалш, лъжа', с друга отгласна степен, лит. *žvalùs* 'жив, чевръст', *žvilavo* 3 л. ед. ч. мин. вр. 'кланял се', латв. *zvel̂t, zveļu, zvēlu* 'търкалям, наклонявам', авест. *zbaraiti* 'криволичи, спъва се, пада', стинд. *hvárati, hválati* 'криволичи; спъва се, пада', осет. *aewzaer* 'лош'.

зълва 'сестра на съпруг', 'мома, която пее на сватба от страна на момъка' (Шумен), вж. **злъва** (Софийско, Ботевградско, Копривщица), **зòлва** (ЮЗ; Самоков), **зъва** (Благоевградско, Разложко, Южния край на Кюстендилско; Василица, Ихтиманско). — Произв.: *зълвин, злъвин* (Зап), *злъвини* 'дом и семейство на зълва' (Ихтиманско), *зълвенѝк* диал. 'зълвин мъж', *зълвиче* умал., *золвѝчник* 'зълвин син' (Кюстендилско), *золвѝчница* 'зълвина дъщеря' (Кюстендилско); *пòдзълва* 'помощница на зълва на сватба' (Òрехово, Асеновградско). — По народна етимология се свързва със *зъл* (вж.). — Срхр. *зȁова, зâва*, словен. *zôłva, zâłva, zâva, zâłvica, zèłva, zeva*, рус. диал. *зóлва, золóвка, зóлвица*, укр. *зовúця*, белорус. *залвíца, залóўка*, стчеш. *zelva*, словаш. *zolvica*, пол. *zełwa, zołwa, zełwica, zołwica, załwica, zlew, żełw, żełwa, żełwica, żołwica*. — Праслав. **zъly, *zъlъve*. — Сродно с гр. (у Омир) *γαλόῳ* (дат. п.), *γαλόων* (род. п., мн. ч.) от **γάλωϝος*, атич. *γάλως*, лат. *glōs*, род. п. *glōris*, фриг. *γέλαρος, γάλλαρος* 'братова жена', вероятно вместо **γελλαϝος*. Без съответствия в балтийски.

зълча се 'ставам зъл, ядосвам се' (Калофер). — Произв. от *злъч* (вж.).

зъм 'змия' (Троян), 'змей': *страшен и огнен зъм* (Тревненско). — От стб. ***зьмь**, праслав. **zьmjь*, ие. **gʰm̥jos*. Отношението на *зъм* към *зъмя̀* е както *змей* към *змия̀*.

зъма 'взема' (Банат; Шумен). — От стб. **възьмѫ** (вж. *взèмам*).

зъмбà, вж. *замбà*.

зъмбѝк, дзъмбѝк 'надробен просеник, пържен в мас' (Ново село, Видинско). — От **зъмник*, произв. от рум. *zeámă* 'чорба с месо или със зеленчук', *-ник* по *зèлник, просенѝк*, с дисимилация *мн > мб*.

зъмбѝл 'чанта, изплетена от папур' (Ново село, Видинско), вж. *зимбѝл*.

зъмбòк[1] 'кука за ловене на есетра; закривена част на въдица' (Ново село, Видинско). — От рум. *zîmbóc* 'езиче на катарама', произв. от *zîmbì* 'усмихвам се', заето от стб. **зѫбъ**.

зъмбòк[2] 'цвете крем' (Ново село, Видинско). — От *замбáк*, може би по *млечòк, свирчòк, пчелòк* и други имена на растения на *-ок*.

зъмбре 'скомина' (Ново село, Видинско). — От рум. *zîmbre* също, а то от стб., срв. пол. *zębry, zębrze* 'оток на небце или на венци у кон'.

зъмбци, зъмци 'железен уред за опъване на платното при тъкане' (Ново село, Видинско). — От рум. диал. *zîmţi* 'зъбци', а то от стб. **ꙁѫбьць**, мн. ч. **ꙁѫбьци**, вж. *зъб*.

зъмна диал. 'треперя от студ, зъзна'. — Произв.: *озъмна, озъмвам, озъмнувам*. — От **зъбна* с дисимилация *бн > мн* и не без влияние на *зѝма*, прил. *зѝмна, зѝмно*, с друга степен на коренната гласна в *зѐбна* (вж.).

зъмничка 'вид кръгла кифла' (Банат), **зъмны̀шка** 'малко хлебче' (Банат). — От нем. *Semmel* 'вид кифла', с преход на *е* в *ъ* като в *чъ̀сень ≤ чесън, пълѝнь ≤ пелин* и наст. *-ничка, -нышка*, с дисимилация *мл > мн*, срв. *земня̀* от *земля* в Софийско, МИ *Radimna* от **Radiml(j)a*.

зъмя̀ 'змия' (Шуменско), **зъйм̀я** (Севлиевско, Казанлъшко), **земя̀, за̀мня** диал.; стб. **ꙁъмиѥбраꙁенъ, ꙁъмиѥнравенъ** (Ман. хр.). — Произв.: *зъ̀мска гъ̀ба* 'мухоморка, Amanita muscaria', *зъ̀мска прѐжда* 'раст. кукувича прежда, Cuscuta epithimus' (Ловеч), *зъ̀мска тревà* 'раст. очиболец, Potentilla argentea' (Добруджа), 'раст. бабиче' (Разградско), 'раст. подъбиче, Teucrium chamaedrys', 'раст. Goniolimon collinum' (Ямболско), *зъ̀мска хỳрка* 'полски хвощ, Equisetum arvense' (Ст. Загора), *зъ̀мски бỳрен* 'раст. Veronica urticaefolia', *зъ̀мски бỳхир* 'жив, гол охлюв, Limax argestis', *зъ̀мски глѝсте* 'болест по добитъка', *зъ̀мски запрътък* 'насекомо Sentigera coleopterata', *зъ̀мски мисѝр* 'раст. змийски лапад, Arum italicum', *зъ̀мски отрòвник* 'раст. Veronica austriaca' (Микре, Ловешко), *зъ̀мина* 'змиорка', *зъ̀минска сълзà* 'раст. лишейче, Chelidonium majus', *зъ̀минска хỳрка* 'раст. полски хвощ, Equisetum arvense', *зъмѝнско грòзде* 'раст. змийски лапад, Arum italicum' (Търново), *зъ̀минско мля̀ко* 'раст. змийско мляко, Chelidonium majus', *зъ̀мино нòжче* 'раст. блатняк, Caltha palustris', *зъ̀мина мàйка* 'насекомо Scutigera coleopterata', *зъ̀мина устà* 'раст. воловодец, Orobanche', *зъ̀мениче* диал. 'раст. змийски лапад, Arum italicum', *зъмчàга* диал., *зъмчỳра* диал. 'змия', *замчỳг, замчỳга* 'голяма змия' (Тетевен); МИ: *Зъмѝняка*, извор при Момино, Варненско, *Зъмѝнека*, гора при Червена вода, Русенско, *Зъ̀мско клàденче* при Габрово, *Зъ̀мското дерѐ* при Копривщица, *Зъ̀мски зàред* в Троянско. — От праслав. **zьmjā*, ие. **g'hm̥-yā*, от един произход със *земя̀, змия̀* (вж.).

зън, зън-зън междуметие за звук от нещо звънливо. — Звукоподраж., срв. *дзън*.

зънга[1] 'тамбура' (Павелско, Хвойна, Наречен, Асеновградско). — Произв.: *зъ̀нгам* 'дрънкам, свиря на тамбура' (Емборе, Кайлярско), още *дзънгалдш* 'меден звънец на добитък' (Ново село Видинско), *дзъ̀нгъм* 'звънтя, шумя' (Ново село, Видинско). — Звукоподраж., срв. *звъ̀нкам*.

зънга[2] 'подхвърляне някого нагоре да падне на гърба си за наказание, дето се е изпуснал да пръдне пред хора' (Плевня, Драмско). — Вероятно от един произход със *зъ̀нга*[1] (вж.).

зънгъ̀р 'вид детска игра' (Севлиевско). — От *зънгъ̀р-зънгъ̀р* (вж.) поради шума, който се получава при играта.

зънгъ̀р-зънгъ̀р 'дрън-дрън, дзън-дзън, звукове от гъдулка' (Еленско). — От тур. *zıngır-zıngır* 'друс-друс, дрън-дрън', срв. рум. *zîng* 'дзън'. Заето също в арум. *zîngîr* 'дзън'.

зъндàн 'затвор' (Връбница, Суходол, Софийско). — Произв.: *зъндандж̀ия* 'тъмничар'. — От тур. диал. *zından*, вж. *зандàн*.

зънджàп, занджàп диал., остар. 'сива катерица, веверица', '(за кон) с пепеляв косъм'. — Чрез тур. диал. *zıncap*, книж. *sincap* 'катерица' от перс. *sänğab*; за $s \geq z$ срв. *sanat* | *zanaat* (вж. *занаят*), *surna* | *zurna* (вж. *зурнà*).

зъндрàк 'гъба мухоморка, Amanita muscaria' (Лешкò, Благоевградско). — Срв. *сърндàк* 'гъба манатарка, Boletus edulis', вж. *сърнà*.

зънзỳк диал. 'раст. бучиниш, Conium maculatum', 'раст. шушан, Chaerophyllum bulbosum' (Ловеч), **занзук, зянзỳк** 'раст. шушан, Chaerophyllum bulbosum' (Ловеч). — Звукоподраж. (вж. *зън-зън, зѝнкам, зỳквам, зъзỳка*), срв. други имена на Conium maculatum *цвъ̀ркало, цъ̀ркало, цвикàло, свирчỳна*.

зънзърлив 'звънлив': *у звънецо зърно зънзарливо* (Софийско). — От **зънзър*, вж. *зън-зън*, вероятно с дисимилация *н — н > н — р*.

зъ̀нкам, зъ̀нвам, зъ̀нна 'дрънкам, дзънкам', 'дрънкам, свиря на струнен инструмент' (Родопите), **дзъ̀нкам** 'свиря, дрънкам на тамбура' (Самоков). — Произв.: *зъ̀нка* таен дръндарски говор 'дума', *зънкàло* 'желязно клепало; дрънкало' (Славеино, Смолянско). — Звукоподраж., срв. *зън-зън*.

зъ̀нкьор 'свадлив, злобен човек' (Софийско). — Вж. *занкьòр, зункьòрин*.

зъпкъ̀н 'тризъба желязна въдица с дръжка за ловене риба нощно време' (Водни пад, Девинско), **зъ̀пкань** 'вид бод, с който се поръбват поли' (Банат), **запкъ̀н** 'вид остро рибарско копие' (Варна), **сапкъ̀н** (Созопол), **забкъ̀ни** 'дълги железни въдици' (Беломорието), **запкон** (Забърдо, Павелско, Асеновградско). — Тур. *zıpkın* 'вид въдица', вж. А. Спасова, БЕз 16, 1966, 340.

зъ̀пче 'женска дреха памуклийка' (Каменица, Пиянец, Краище, Кюстендилско). — Умал. от **зъпка*, заето от тур. $zıpka \leq zıbın$ 'къса ризка с дълги ръкави (за пеленаче)', вж. *забỳн*.

зър[1] нареч. за подкана 'готово' (Ресен). — Чрез тур. *hazır* 'готов' от араб. *ḥādir*.

зър[2] 'дали, ли; нали' (Охрид, Воден), 'вероятно' (Златоград). — От *зер* вж.)

зър[3] 'суроватка' (Ново село, Видинско). — От рум. *zăr* също, вж. *зàра*[2].

зърбалà 'добре огладен козинарски прът или плоска дълга дъска, с които се разделят на две нишките на козинарски стан' (Смядово, Шуменско; Копривец, Беленско; Елена), **зъ̀рбало** (Чанàкча, Чаталджанско). — От тур. диал. *zırbala* също.

зъ̀рвам, зъ̀рна, вж. *зя̀рвам*.

зърделѝя, вж. *зарделѝя*.

зъ̀ркали, зъ̀ркели ирон. 'очи'. — Произв. от **зъркам*, вж. *зя̀рвам*; за семантичната страна срв. рус. *зèркало* 'огледало' (вж. и *Зъ̀ркле*) и фр. *miroir* 'огледало' и разг. *mirettes* 'очи'.

Зъркле, село в обл. Долно Порече, Кичевско, Зръкленѣ, Зрьклени 16—18 в. — Изпърво жителско име, произв. от **зъркло* 'огледало', от **зъркам* и *-ло*; за строежа срв. рус. *зёрка-ло* от *зёркать*, а за значението МИ *Огледало* при Гърбино, Кюстендилско и чеш. *Na Zrcadle* = нем. *Spiegelbauden*, където *Spiegel* като геогр. термин значи 'гол планински връх', вж. Й. Заимов, Заселване 135.

зърно, зърнò 'семка на житни растения; малък плод на някои растения; нещо малко с кръгла форма; частица от нещо', 'зеница на око' (Кукуш), 'тестикули' (Трънчовица, Никополско), 'колелце на скрипец в тъкашки стан' (Мерхамлъ, Дедеагашко), 'песъчинка' (Ново село, Видинско), 'единица монета' (СЗ), **зерно** (1824, П. Берон); стб. зрьно (Зогр., Мар., Асем., Сав., Супр.), зрьно (Зогр., Мар., Асем., Сав., Остром., Супр., Слепч. ап.), съзрьно (Супр.), доброзрънен (Ман. хр.). — Произв.: *лошо зърно* 'болест въгленка, Anthrax' (Охрид), *птиче зърно* 'раст. птичи дрян, черничка, Ligustrum vulgare' (ЮЗ), *зрънце, зрънчè* (Банат; Вазов), *зрънчице, зрънчàст* диал. 'зърнест', *зрънчест* 'зърнест', *зърнавец* 'раст. зърнастец, Rhamnus frangula', *зърнàстец* 'раст. дива боя, Rhamnus frangula; раст. куча живиница, Scrophularia canina', *зърнастецови растения, зърнàтка* 'раст. кучешко грозде, Solanum nigrum' (Гумендже, Воденско), *зъ̀рнек* 'раст. кучешко грозде, Solanum nigrum' (Гевгели), *зъ̀рнен, зъ̀рнец* 'раст. зърнастец, Rhamnus frangula', *зъ̀рнест, зъ̀рнест дафùн* 'раст. зеленика, Daphne laureola', *зъ̀рнеста* таен зидарски говор 'пшеница' (Подгорци, Стружко), *зъ̀рнеста червенушка* 'гъба Boletus granulatus', *зъ̀рнесто* таен зидарски говор 'грозде' (ЮЗ), *зъ̀рнеш* (раст. Peganum harmala', *зърнешник* 'раст. кучешко грозде, Solanum nigrum' (Гевгели), *зъ̀рника* 'раст. Rhamnus cathartica', *горска зърника* 'раст. зърнастец, Rhamnus frangula', *зърнùране* 'правене една плоскост грапава, със зърнест характер', *зърнищец* 'раст. кучешко грозде, Solanum nigrum' (Костенец, Ихтиманско), *червен зърнищец* 'червено кучешко грозде, Solanum miniatum', *зъ̀рнов* диал., *зъ̀рнов молèц*, *зърновàт* таен зидарски говор 'пшеница' (Кривопаланско), *зърновàто* таен зидарски говор 'пшеница' (Шлегово, Кратовско), *зърновàто дл̀ъго* таен зидарски говор 'осатка' (Шлегово, Кратовско), *зърня̀* гл.; *нàзарничов* 'който не се сварява изцяло' (Смолянско, Ардинско), *назърня̀ване; пòдзърница* 'първите зърна желъд, които наесен падат' (Странджа); *созръ̀на, съзръ̀на* диал. 'изроня'; *зърненофурàжен, зърненохлèбен, зърновùден, зърновùдност, зърнодòбив* (1951), *зърнодобùвен* (1961), *зърнодоставка* (1950), *зърноизвòзен* (1965), *зърнокомбàйн* (1958), *зърнообрàзен, зърнообрàзност, зърноподòбен, зърноподòбност, зърнопреработване* (1961), *зърнопреработка* (1960), *зърнопроизвòден* (1950), *зърнопроизводùтел, зърнопроизводùтелен, зърнопроизвòдство, зърносушùлка* (1950), *зърносушùлня* (1950), *зърносъбирàчески* (1960), *зърносъхранèние* (1958), *зърнотранспòртен* (1958), *зърноуловùтел* (1958), *зърнохранùлище* (1950), *зърночистàчка* (1959), *зърночистùтелен* (1960), *зърноя̀д* (1950), *зърноя̀дец* (1953), *зърноя̀ден бръ̀мбар* (1936); *жълтозърнен: жълтозърнени сòртове ръж* (1951), *жълтозъ̀рнест: жълтозъ̀рнеста чумиза* (1950), *зеленозърнен: зеленозърнени сòртове ръж* (1951), *златозъ̀рн* (1965); МИ: *Зърново*, село в Драмско, *Зърновско*, село в Битолско, *Зърновци*, село в Кочанско, *Зърновщица*, река, извира в Сев. Македония и тече през с. Зърновци, Кочанско, *Озърновци*, село в Брезнишко, *Джирновица* = гръц. *Ζερνοβίτσα*, село в Драмско, *Zărneni*, село в обл. Питеш в Румъния. — Сърхр. *зр̏но*, словен. *zŕno*, рус. *зернó*, укр. *зéрно* и *зернó*, белорус. *зéрне*, чеш., словаш. *zrno*, пол. *ziarno*, диал. *zarno*, горлуж. *zarno*, доллуж. *zerno*. — Праслав. **zьrna*. — Сродно с лит. *žirnis* 'грахово зърно', латв. *zir̃ns* 'зърно', стпрус. *syrne* 'зърно', гот. *kaúrn* 'зърно', ствиснем. *kërno* 'семе, ядка, костилка', *korn* 'житни посеви', срвиснем. *kërne* 'семе, ядка, костилка', нем.

Korn 'житно зърно', *Kern* 'костилка, зърно, ядро, семе', стирл. *grán* 'зрънце', лат. *grānum* 'зърно'. — Начално значение 'нещо стрито', срв. стинд. *jīrṇáḥ* 'разтрит, стрит; смръщен; стар'; сродно със *зрѐя* (вж.). — Заето в рум. *zîrnă* 'кучешко грозде' (DLRM 1958).

зъ̀ртам, зъртя̀ 'търся с поглед'. — Произв.: *задзъртам* (Софийско), *заозъртам се, заозъртвам се* (Вазов), *заозръщам се* (Пенчо Славейков); *назъ̀ртам, назъ̀ртвам; надзъ̀ртам; озъ̀ртам се, озъ̀ртвам се; прозъ̀ртам* 'проглеждам малко, виждам малко' (Банско), *продзъ̀рта се* 'вижда се през нещо, прозира' (Василица Ихтиманско). — От *-зра*, вж. *зя̀рвам*.

зърт пърт остар., диал., вероятно със значение 'често, от време на време', само в примера: *току зърт пърт, насам — нататак* (Ил. Блъсков). — От тур. *zırt pırt* 'често; при неудобно време'.

зърун боп 'вид свирня с гайда' (Сребърна, Силистренско). — Неясно.

зът остар., диал. 'опако': *зът върви работата* (Ц. Гинчев), 'противодействие': *на котлясало зът било захар.* — Чрез тур. *zıt* 'противоположност, противоречие; противен' от араб.

зът-зът междуметие за отпъждане на котка (Ново село, Видинско). — Срв. *псът, пст*, звукоподраж.

зъца '(за добитък) рита' (Родопите). — Вж. *зѝца*.

зънкю̀вам, зънкям 'мърморя и искам настойчиво' (Ново село, Видинско). Вероятно от **за-(х)ънкам*; за значението срв. *мръ̀нкам, врѐнкам*.

зюбѝл в нар. пес., в израза *правя нещо зян-зюбил* (Горна Оряховица). — Вж. *зибѝл*.

зюль 'звънче на кон' (Нова Надежда, Хасковско). — От *зил* (вж.) с лабиализация на *и*.

зюмбю̀л[1], зимбѝл 'пролетно градинско цвете с кичести цветове, Hyacynthus orientalis', **дзюмбю̀л** (Копривщица; Бесарабия), **дзюмбѝл** (Страхилово, Свищовско), **дзумбул** (Тиквешко), **дзимбю̀л** 'люляк' (Кукуш), **дзимбѝл** (Копривщица; Смолско, Пирдопско), **дзимбѝль** (Троян). — Произв.; *бял зюмбю̀л* 'момина сълза, Convallaria majalis', *градински зюмбю̀л* 'зюмбюл, Hyacinthus orientalis', *див зюмбю̀л* 'синчец, Scilla bifolia', *дѝво зюмбю̀лче*' Hyacinthus leucophaeus', *дѝво зюмбѝлче*, 'раст. Hyacinthella leucophaea' (Ловеч), *зюнбѝлче* 'раст. Hyacinthella leucophaea' (Ловеч), *зимбилко* 'зюмбюл' (Каравелов); МИ: *Зюмбю̀лски дол, Зюмбю̀лски трап, Зюмбю̀лска махала̀* в Троянско. — Чрез тур. *sümbül (çiçeği)* 'зюмбюл' от перс. *sunbul*; заето и в гр. *ζουμπούλι, ζιμπούλι*, срхр. *зу̏мбул, су̏мбул*, алб. *zymbýl*, рум. *zambilă*.

зюмбю̀л[2] диал. 'торба за пазаруване', вж. *зимбѝл[2]*.

зюмрю̀д диал. 'скъпоценен камък изумруд', **зюмруд** (К. Христов), **зумруд** (1873, С. С. Бобчев). — Произв.: *зюмрю̀ден*. — Чрез тур. *zümrüt* от араб. *zumurrud*, срв. *изумруд* и *смара̀гд*; от тур. заето и в срхр. *зуму̀рут, зуму̀руд, зуму̀рлут, зу̏мрут*.

зюнгѝя 'стреме' (Гьобел, Новопазарско; Нова Надежда, Хасковско; Черничево, Крумовградско), вж. *зенгѝя*.

зюница диал. 'ягода', вж. **зу̀на**³.

зюрт остар., диал. 'сиромах'. — Произв.: *зюртѝсвам, зюрглѝя, зюртлѝша, зюртлѝсвам, зюртлѝсувам* диал. 'осиромашавам'. — От тур. *züğürt* 'беден'.

зя 'чифт, двойка' (Долновардарско). — От гр. *δυάς* 'чифт, двойка' (вж. Ст. Романски, Сб. Верк. 538).

зяв, вж. *зѐя*.

зян диал. и разг., остар. 'загуба, щета'. — Произв.: *зяндо̀сам (се), зяндо̀ша (се), зяндо̀свам (се)* 'похабявам, повреждам', *зяндо̀сувам* 'повреждам' (Самоков; Софийско), *зя̀ня, зяня̀, зяня̀вам, зендо̀свам зендо̀сувам* 'повреждам; погубвам' (Смолянско; Павелско, Хвойна, Асеновградско; Широколъшки район; Петково, Ардинско; Смолско, Пирдопско), *зеньо̀свам* 'унищожавам' (Странджа), *зиндо̀сфам: нидѐй мъ зиндо̀сфай* (Войнягово, Карловско); *зêнжѝê* 'злосторник, пакостник' (Смолянско, Ардинско, Маданско, Асеновградско, Девинско), *зянджѝя* диал. 'непестелив мъж', *зянджѝйка* диал. 'непестелива жена', *зиянлѝя* (ЮЗ) (от тур. *ziyanlı*), *зянлъ̀к* (от тур. *ziyanlık*), *заянлъ̀к* (Кукуш); *иззяня̀, иззяндо̀сам; позяндо̀сам; зян зибѝл* (вж. *зибѝл*). — Чрез тур. *ziyan* от перс. *ziyān*, авест. *zyāna*; от тур. заето и в срхр. *зѝјāн*.

зя̀пам, зя̀пвам, зя̀пна 'държа устата си отворена; гледам или слушам унесено, с отворена уста', **дзя̀пам** 'оглеждам се, разглеждам' (Троян), **дзѐ̂пна** 'отворя си широко устата' (Банат). — Произв.: *зяпа̀к* (К. Христов), *зяпа̀ч, зя̀пльо, зя̀пла, зя̀пляк* 'раст. кученце, лъвска муцунка, Anthirrhinum majus' (Панагюрище), *зя̀плян* диал. 'раст. зяпляк', *зепа̀ло* ирон. 'око' (Чилингиров); *зазя̀пам се, зазя̀пвам се, зазя̀пувам се; иззазя̀пам; назя̀пам се, назя̀пвам се; позя̀пам, позазя̀пвам се; прозя̀пвам се* 'прозявам се' (Василица, Ихтиманско); ЛИ *Зя̀пков* в Панагюрско, МИ *Зя̀пчовец* в Троянско. — Рус. диал. *зёпать* 'прозявам се; зяпам; крещя', *зяпа́ть* 'стоя с отворени уста; крещя', укр. *зіпа́ти* 'крещя', чеш. диал. *zípati* 'пъхтя, пухтя', пол. диал. *ziepać, zipać* 'дишам тежко'. — Сродно с лит. *žiópla, žioplỹs* 'зяпльо, заплес', *žiopsóti, žiopsaũ* 'зяпам, заплесвам се', стисл. *geipa* 'бъбря, бърборя', норв. *geipa* 'широко разтварям', нововиснем. *geiben, geifen, geipen* 'зея, стоя с отворени уста'. — Сродно и със *зѐя* (вж.).

зя̀пка диал. 'раст. воловодец, Orobanche'. — Вероятно произв. от *зя̀пам* (вж.) поради разтворените му чашковидни листа; за значението срв. *зѐйка*.

зя̀рвам 'виждам' (1856), **зя̀рна** (1856), **дзя̀рна** (Търново), **за̀рна** (1875, сп. Читалище), **зѐрна** (Каравелов), **зу̀рам** (вж.), **дзу̀рам се**; стб. зьрѣти (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав., Супр.), зьрѣние (Син. тр.), зрѣнїе (Патр. Евтимий), зрѣти (Патр. Евтимий), зрьцало 'огледало' (Супр.), призрѣти (Ман. хр.), прозьрѣти (Зогр., Мар., Син. пс., Клоц., Супр.), прозьрѣние (Зогр., Мар., Сав., Супр.), прозирати (Зогр., Мар., Син. пс.), прозорьнъ (Супр.), прозорьливъ (Зогр.). прѣзьрѣти (Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), прѣзьрѣние (Клоц.), прѣзорьно (Супр.), прѣзорьство (Син. тр., Супр.), възьрѣти (Зогр., Мар., Син. пс., Син. тр., Клоц., Сав.,

Супр.), **възьрѣние** (Син. тр.), **възирати** (Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), **възоръ** (Супр.), **зазирати** (Ман. хр.), **позьрѣти** (Син. пс., Син. тр., Клоц., Супр.), **позоръ** 'зрелище' (Зогр., Мар., Супр.), **позоровати** 'гледам, наблюдавам' (Супр.), **позорьникъ** 'зрител' (Клоц.), **позоротаи** 'зрител', **позорище** 'зрелище; арена, игрище' (Супр.), **зазьрѣти** (Зогр., Мар., Супр.), **зазрѣти** (Зогр., Мар., Супр., Слепч. ап., Житие на Наум XV в.), **зазирати** (Супр., Козма, Житие на Константин), **зазоръ** 'подозрение' (Супр.), **зазорьнъ** 'заслужаващ порицание; подозрителен', **зорѩ** (Син. пс., Супр.), **зарѩ** (Супр.), **озарѩти, озарити** (Син. тр.), **зракъ** (Зогр., Мар., Син. тр., Сав., Супр., Слепч. ап.), **призракъ** (Зогр., Мар., Сав.), **възирати, възрѣти** (Ман. хр.), **зримъ, зритель, зритєльнь** (Патр. Евтимий). — Произв.: *зрѐлище* (1843, Ив. Богоев) заето от рус. *зре́лище* (вж. Б. Цонев, ПСп 64, 251), *зрѐлищен, зрѐлищност, зрѐние* (1843, Ив. Богоев) заето от рус. *зре́ние* (вж. Б. Цонев, ПСп. 64, 251), *зрѝтел* (1843, Ив. Богоев), *зрѝтелка, зрѝтелен, зрѐкъл* диал., *зръкàла* диал., *зрѐцки* 'зъркели' (Велес), *зрѐча* 'зверя се, пуля се' (мияци в Дебърско), *зрчам* диал. 'гледам', *зѝрка* 'пролука', *зирчица* (Орл. Василев), *зиркалче* 'бинокъл' (Н. Хайтов), *зѝркав* 'който недовижда' (Търново), *зѝркам* диал. 'гледам', *зъ̀ркели, дзъ̀ркял* ирон. 'око' (Троян.), *зъ̀ркали* (Странджа; Страхилово, Свищовско), *дзъ̀ркале* ирон. 'очи' (Софийско), *дзъ̀ркъли* (Страхилово, Свищовско), *дзркоде* (Доброславци, Софийско), *зъ̀ркам* 'забелязвам, назъртам' (Девинско), *зъ̀ртам* (вж.), *зъ̀рцала* 'очила' (Странджа; Банско), *дзъ̀рцали* 'очи, очила' (Жировница, Тетовско), *зя̀ркам* 'гледам' (1871, сп. Читалище), *дзàркам* диал.; *взрà се, взѝрам се, взѝртам се* 'втренчвам се' (Нова Надежда, Хасковско), *вдзрнам (се)* 'заглеждам (се)' (Беровско), *взор* (от рус. *взор); въззрѐние* (от рус. *воззре́ние*); *дозрà, дозѝрам; зазрà (се), зазѝрам (се), завзрà се, завзѝрам се, зазъ̀рвам, зàзор* 'свян, срамуване' (вж.); *назрà, назѝрам, назъ̀рна, назъ̀рвам, назàркувам* 'забелязвам; назъртам' (Смолянско), *наздркувам* 'забелязвам; назъртам' (Девинско); *надзъ̀рвам, надзъ̀рна, надзирàвам* (от рус. *надзира́ть*), *надзòр* (вж.), *надзирàтел* (вж.), *надзирàч; озрà се, озъ̀рвам се, озъ̀рна се; озъ̀ртам се; подзѝрам* 'вглеждам се, търся с поглед' (Смолянско, Ардинско, Асеновградско), *позòр* (вж.), *позòрище* (вж.), *понадзрѐшчам* 'поназъртам, попоглеждам' (Самоков); *пòдзор* 'подозиране, следене' (Павелско, Асеновградско), 'гледане надолу' (Славеино, Виево, Кутела, Смолянско), *подозрà* (по рус. *подозрева́ть*), *подозѝрам, подозрѐние* (от рус. *подозре́ние*), *подозрѝтелен* (вж.); *презрà* (от рус. *презре́ть*), *презѝрам* (от рус. *презира́ть*), *презрѐние* (от рус. *презре́ние*, а то от стб.), *презрѝтелен* (вж.); *призрà се* 'назърна', *призѝрам; прозрà, прозъ̀рна, прозѝран* 'болест Anaemia chlorosis', *прозѝрам, прозòр, прозòрец* (вж.), *прозòриче* 'раст. Culicaria vulgaris', *бя̀ло прозòриче* 'раст. Sedum album', *прозѝрка, прозѝрен, прозъ̀ртам; съзрà, съзъ̀рна, съзѝрам, съзерцàвам* (от рус. *созерца́ние*), *съзерцàтел* (вж.); *удзѝрам се* 'вглеждам се, взирам се' (Самоков; Софийско, Кюстендилско); *лицезрà* остар., ирон. 'гледам направо', *мировъззрѐние* (от рус. *мировоззре́ние*). — Срхр. *зрѐти, зрѐм* остар. 'виждам', *нàзирати* 'съзирам, неясно виждам', словен. *zrẹ́ti, zrèm*, рус. *зре́ть, зрю*, укр. *зрі́ти, зрю*, чеш. *zříti, zřím*, словаш. *zriet'*, пол. *źrzeć, źrzę*, горлуж. *zrjeć* 'гледам'. — Сродно с лит. *žėrėti* 'блестя', *žėrúoti* 'искря', срв. *зарѝ*. — Заето в рум. *a zări, zăresc* 'зървам, виждам; едва съзирам, виждам неясно' (R o s e t t i, Influenţa 44).

Поправки и добавки

Стр.	Отгоре Отдолу	Ред	Напечатано	Да се чете
1	отгоре	2	*āt*	*āat*
1	отгоре	12	, вж. *будала̀.*	.— От араб. *äbdāl*, мн. ч. от *bädīl*, от един произход с *будала̀* (вж.).
1	отдолу	4	рус. *абстраги́ровать, абстраги́рую*	[да не се чете]
2	отгоре	3	*а̀пта*	*а́пта*
2	отгоре	4	*афтина*	*а̀фтика*
2	отгоре	6	440	410
2	отдолу	2	*auto(mobil)*	*auto(mobile)*
2	отдолу	21	лит. *volungē̃* 'кълвач'	лит. *volungē̃* 'авлига'
2	отдолу	22	*ӱволга*	*и́волга*
3	отгоре	9	*auctorisieren*	*autorisieren*
4	отдолу	9	*acem*	*ʻağämi*
4	отдолу	12	*adet*	*âdet*
5	отгоре	18	*acder*	*ejder*
5	отдолу	17	**azъ*	**aźь*
5	отдолу	19	**azъ*	**aźь*
5	отдолу	20	словаш.	словен.
7	отгоре	17	артиска	артистка
7	отгоре	17	*actrisse*	*actrice*
8	отгоре	2	араб. *âkil*	*ʻäql*
8	отгоре	24	*halŏga*	*halọga*
8	отдолу	6	итал. (венец.) *albora*	итал. (венец.) *alboro, albero*
9	отгоре	3	*al-džabr*	*al-ğabr*
9	отгоре	20	*ἀλληλούια*	*ἀλληλο· ϊα*
9	отдолу	11	*ἐλλό*	*ἐλλός*
9	отдолу	22	*alkohol*	*kuḥūl* 'спирт, алкохол' и *kuḥl*
10	отдолу	16	*ambulanța*	*ambulanță*
11	отдолу	17	*angagieren*	*engagieren*
12	отгоре	15	*ἀντιπαθία*	*ἀντιπάθεια*
12	отдолу	2	*apparte* 'дял'	*apparto* 'деля'
13	отдолу	15	*hapis*	*ḥabs*
13	отдолу	23	'апостол', срв.	'апостол',
14	отгоре	3	*скриптя̀.*	*скриптя̀.* Според Al. Graur, SCL 14, 1963, 136, обяснението е неубедително.

Продължение

Стр.	Отгоре Отдолу	Ред	Напечатано	Да се чете
14	отгоре	5	*ahret*	*āhirat*
15	отгоре	20	*arkan.*	*arkan.* Според L. Kiss, StSlav 10, 1964, 465, от рум. *arcán.*
16	отгоре	16	*ar*	*'arr*
17	отдолу	17	*arşin*	*arşın*
17	отдолу	17	*ärš*	*äräš*
19	отгоре	3	*Spirea*	*Spiraea*
21	отдолу	15	чеш. *āha*	чеш. *aha*
22	отгоре	18	*âşık*	*aşk*
22	отгоре	19	'да стане добре, на добро да е'	'да бъде любов'
22	отдолу	9	чеш., пол. *bà*	чеш., пол. *ba*
23	отгоре	2	*tennuifolius*	*tenuifolius*
25	отдолу	2	*bādye*	*badiye*
25	отдолу	15	срхр. *бàдем*	срхр. *бáдем*
25	отдолу	19	араб. *hava*	араб. *hawā'*
25	отдолу	21	*badı*	*badi*
26	отгоре	2	*добàтквам*	*добàдквам*
26	отгоре	12	**бàе**	**бàе**[1]
26	отгоре	17	**бàе**	**бàе**[2]
26	отгоре	24	*бàер* = *баир.*	*бàер* = *баир.* Според V. Nestorescu, SCL 16, 1965, 309, *бàйр* 'вид женски накит' (Бобища, Костурско) е от рум. *bàier* 'наниз от пари', а то от лат. *bajulus.*
26	отдолу	1	*bayır.*	*bayır.* Според V. Nestorescu, SCL 16, 1965, 309, *байр* 'вид женски накит' (Бобища, Костурско) е от рум. *báier* 'наниз от пари' (вж. *бàер*).
26	отдолу	3	*gian*	*gan*
27	отгоре	1	вж. *бàе*	вж. *бàе*[1]
27	отдолу	18	*bakar(am), bakıyor(um)* 'гледам', сег. вр. 1 л. (3 л.) ед. ч.	*bakar-*, основа на сегашно-бъдеще време
28	отгоре	6	*bakşidan*	*bāhšidan*
28	отдолу	16	*blaboliti*	*bláboliti*
28	отдолу	21	*ballada*	*balada*
29	отгоре	18	*pählivân*	*pählevan*
29	отдолу	9	*balmож, balmuж*	*balmoş, balmuş*
29	отдолу	10	*belmuж, belmiж*	*belmuş, belmiş*
30	отгоре	12	*sucuk*	*sucuğu*

Продължение

Стр.	Отгоре Отдолу	Ред	Напечатано	Да се чете
31	отдолу	19	*banch*	*bank*
32	отдолу	1	*baraboiu*	*barabói*
33	отдолу	10	прозив.	произв.
34	отдолу	3	*barchât*	*barchan(t)*
35	отгоре	14	*ъл > л*	*ъл > ъ*
36	отгоре	6	*battal, bâtıl* 'празен, безполезен'	*battal* 'изоставен'
36	отгоре	6	араб.	араб. *baṭṭāl.*
36	отдолу	2	*bağ*	*bağ*
36	отдолу	12	*bahur*	*bähār*
36	отдолу	25	*batı-*	*battı-*
37	отдолу	6	'по-голям брат'	(от *бáте*, вж.)
37	отдолу	22	'съпруга, жена'	'по-голям брат, батьо'
40	отгоре	15	семе; заето също в рум. *bisire.*	семе.
40	отгоре	19	**бей**	**бей**[1]
40	отгоре	26	**бей**	**бей**[2]
44	отгоре	14	*baraha*	*bäräkät*
47	отгоре	21	*bilgi*	*bileği*
51	отгоре	4	*pazar*	*bazar*
55	отдолу	13	*блек.*	*блек.* Eva Havlová, Slavia 33/2, 1964, 310, оспорва връзката на *блѐка* с *блек.*
55	отдолу	20	рус. *белена* 'раст. блян'	[да не се чете]
56	отгоре	2	стгорнем. *bleich*	ствиснем. *bleih*
56	отдолу	20	**bhleig-.*	**bhleig-.* — Унг. *belizna* е, изглежда, заето от бълг., вж. L. Kiss, StSlav 10, 1964, 466.
57	отдолу	20	*błǫ̂d-*	*błąd,*
58	отгоре	1	*blănda*	*blîndă*
60	отгоре	8	Неясно.	От *боб.*
68	отдолу	1—2	Срв. унг. *bor* 'вино', *borkan* 'кана за вино'. — Вероятно кръстосване от тия думи с *бархана* 'порутена къща' (вж.).	— От *бархана̀* 'порутена къща', с *-о-* вероятно от тур. **borhane* 'кръчма', срв. L. Kiss, StSlav 10, 1964, 466.
70	отдолу	23	*tütün*	*tütünü*
71	отгоре	9	*boyundruk*	*boyunduruk*
74	отдолу	15	*bornis*	*bar̃nis*
77	отдолу	12	'кал'.	'кал'. Според Fr. Sławski, RoczSlaw 23, 1964, 154, укр. *бруд, брудити* 'мърся', пол. *brud* 'мръсотия', *brudny* 'мръсен',

Продължение

Стр.	Отгоре / Отдолу	Ред	Напечатано	Да се чете
				brudzić 'мърся, цапам' не са точни съответствия на бълг. *бренè*.
78	отгоре	3	скимва ми'.	скимва ми', **брейнувам**.
78	отдолу	9	*брича*	*брѝя*
78	отдолу	9	*pairi-brnīaiti*	*pairibrīnənti*
78	отдолу	8—9	*brīdinât*	*brîdinât*
81	отгоре	16	*Broche*	*Brosche*
81	отдолу	16	*бро́јти*	*бро̀јити*
83	отгоре	21	насекоми.	насекоми, срв. *бъбàр*.
86	отгоре	20	от араб.	от араб. *budălā*', мн. ч. от *bădīl*; от един произход с *абдàл* (вж.).
88	отдолу	15	съставено	производно
88	отдолу	15	и *aç* 'храна, ястие'	със старинна наставка *-maç*
91	отгоре	24	*burnianǎ*	*buruianǎ*
91	отдолу	5	, срв. *бу̀рда*	[да не се чете]
91	отдолу	12—13	Чрез рум. *borcan* от унг. *borkan* 'кана за вино', съставено от *bor* 'вино' и *kan* 'кана'.	Срв. рум. *borcán*.
93	отдолу	14	**бу̀хам**	**бу̀хам**[1]
94	отгоре	16—18	От рум. *bucátǎ* 'къшей хляб', *bucáte* 'ястие от зърнени храни', повлияно от *бух-* в *бу̀хвам* 'подувам се, издувам се'.	Срв. словен. *bûhta*, словаш., чеш. *buchta*, вж. L. Kiss, StSlav 10, 1964, 467.
94	отгоре	19	*bucatar*	*bucătár*
102	отдолу	12	**brъzъ*	**bъrzъ*
113	отдолу	9	*vâkıf*	*vakıf*
120	отдолу	20—21	Срв. рум. *vǎrzá* 'разливам', *înverzí* 'боядисвам зелено'.	L. Kiss, StSlav 10, 1964, 468, съпоставя с итал. *verzino* 'бразилско дърво'.
121	отгоре	17	*varmu*	*var mı*
123	отдолу	10	рум. *vatra*	рум. *vátrǎ*
125	отгоре	4	*vaykálok* 'изрязвам', *váyom*	*vájkálok* 'рия, ровя', *vájom*
125	отгоре	11	**двӣгам*	*двӣгам*
129	отдолу	16	*wezne*	*waznä*
143	отгоре	5	*vihuge*	*vihnye*
157	отгоре	16	*ἰξιός*	*ἰξός*
159	отгоре	9	близка	близки
173	отгоре	21	*Войнѝца*	*Во̀йница*
174	отдолу	6	*vollay-ball*	*volley-ball*
174	отдолу	6	*vollay*	*volley*

Продължение

Стр.	Отгоре / Отдолу	Ред	Напечатано	Да се чете
176	отдолу	10	Неясно.	От *въргам* (вж.), с изясняване на *ъ* в *о*, вж. О. Н. Трубачев, Этимология 1965, 382.
177	отгоре	14	**во̀щина**	**во̀щина, вощѝна**
188	отгоре	4	врагата	въргата
197	отгоре	22	*aupar*	*anpar*
199	отдолу	13	диал.	диал. рядко
206	отдолу	16	*wołkodlak*	*vołkodlàk*
211	отдолу	21	уен	буен
221	отгоре	6	зьрнени	зърнени
221	отгоре	11	*găvanos*	*gavanos*
224	отгоре	10	*gas*	*gaz*
229	отдолу	10	*м — н* > *н — н*	*н — н* > *м — н*
236	отгоре	18	'мъчно се решава, бави се'	'мъчно се рѐши'
239	отдолу	2	**гиибам**	**гѝбам**
239	отдолу	3	вин. пад. при *те*	**ги** вин. пад. при *те*
239	отдолу	8	*гя̀кам*	*гѐкам*
240	отгоре	22	₴пс.,	пс.,
241	отдолу	16	*diathë*	*djathë*
243	отдолу	2	*ghirlande*	*guirlande*
246	отгоре	7	*gladùs*	*glodùs*
248	отгоре	19—20 22	*gleižus* 'слизест, лигав'	*glèžti* 'слабея, вехна; разкисвам се'
262	отдолу	6	*γολγοθᾶ*	*γολγοθᾶς*
269	отгоре	4	*gátă*	*gáta*
273	отгоре	1	*грамóтный*	*гра́мотный*
275—276	отдолу		*grašvà*	*garšvà*
281	отдолу	5	*griggio*	*grigio*
283	отгоре	18	*goapă*	*groapă*
287	отгоре	16	**гру̀хам²**	**гру̀хам**
308	отгоре	5	*gul*	*gol*
308	отгоре	7	Неясно.	Чрез тур. **gülabi* от перс. *golabi* 'круша', начално *gol ab* 'розова вода'; думата е вероятно във връзка с аромата на плодовете, срв. О. Н. Трубачев, Этимология 1966, 378.
309	отдолу	6	*kâfir*	*gâvur*
310	отгоре	4	*dağli*	*dağlı*
320	отгоре	17	*daracağı*	*darağacı*
324	отгоре	1	'20', букв. 'две десет'	'40', букв. 'две двадесет'
325	отгоре	1	*dêrë*	*derė*

Продължение

Стр.	Отгоре / Отдолу	Ред	Напечатано	Да се чете
327	отдолу	5	долгорнем.	новвиснем.
329	отгоре	21	*debītum*	*debitum*
339	отдолу	2	*démi-*	*demi*
340	отгоре	17	*démisaison*	*demi-saison*
340	отдолу	21	дисимилация	асимилация
343	отгоре	4	*dépéche*	*dépêche*
343	отгоре	5	*dépécher*	*dépêcher*
344	отдолу	17	перс., *därvēš*	перс. *därviš*
347	отгоре	12	*deséatină*	*deseátină*
349	отдолу	15	моста	места
349	отдолу	25	**дя̀тел**	**дêтел**
354	отдолу	9	*kâgit*	*kağäz*
355	отгоре	8	*candıl- cungul*	*cangıl cungul*
355	отдолу	2—3	519 сл., срв. *жандàр, жандàрм*	519 сл.
356	отгоре	3	*cin*	*ğin*
358	отдолу	3	*cevher*	*ğäwhär*
358	отдолу	4	*cevahir*	*ğäwāhir*
358	отдолу	8	*cebel*	*ğäbäl*
358	отдолу	13	угнетител'	угнетител; сръчен, способен, предприемчив (човек)'
359	отдолу	12	*ğelep*	*ğalab*
360	отдолу	7	*cerviş*	*çerviş*
364	отгоре	1	*dhizduí*	*ghizdul*
364	отдолу	8	игра.	игра. Според Al. Graur, RRL 12/5, 1967, 457, бълг. *джѝнга* не може да се обясни с румънски.
368	отдолу	2	*joc* 'игра', с български преход *ж* > *дж*	диал. *gioc* 'игра', вж. Al. Graur, RRL 12/5, 1967, 457.
370	отгоре	4	*ğuzdān*	*ğozvedan*
372	отгоре	8	*джубè.*	*джубè*. Според Al. Graur, RRL 12/5, 1967, 457, арум. *jupă* не може да бъде пряко заето от фр. *jupe*.
373	отдолу	10	(кожа).	(кожа). Според Al. Graur, RRL 12/5, 1967, 457, бълг. *джълкава* не може да се обясни с румънски.
378	отдолу	12	*shurë*	*shurrë*
395	отдолу	5	Неясно, вероятно тур.	Вж. *дюрѝя.*
398	отдолу	2	*diáta*	*diátă*
402	отгоре	3	*dobitók*	*dobitóc*
407	отдолу	10	*deuch*	*duck*

Продължение

Стр.	Отгоре Отдолу	Ред	Напечатано	Да се чете
410	отгоре	17	*dûlâ*	*doule*
418	отдолу	9	*tercüman*	*tärğumān*
441	отдолу	20	*dubâre*	*dobare*
452	отдолу	23	*dušmen*	*došmän*
470	отгоре	9	*du*	*do*
470	отгоре	9	*şeş*	*šeš*
475	отдолу	1	*Εὐρώπα*	*Εὐρώπη*
476	отдолу	1	*égoïsm*	*égoïsme*
483	отгоре	7	*ѣзик*	**ѣзик**
484	отдолу	2	*équilibrist*	*équilibriste*
494	отгоре	19	(вж.).	вж.), или от тур. *yumak* 'кълбо; парцалена топка'.
496	отгоре	3	*emir* също,	*emîr* също
496	отгоре	3	*ämir*	*ämīr*
496	отгоре	4—5	владетел'. Значението на диалектното *ѐмир* е съкратено от *емир наме* 'емирска заповед'.	владетел'; диалектното *ѐмир* е чрез тур. *emir* от араб. *ämr*.
496	отдолу	3	араб. *şehir*	перс. *šähr*
496	отдолу	13	диал. *yomuz* 'страна, посока', SDD 1538.	*omuz* 'рамо', срв. *омуз* 'ръкавна извивка'.
498	отгоре	1	**енжѝк, енжѝчка**	**енджѝк, енджѝчка**
499	отгоре	16	*ἐνκλιτικός*	*ἐγκλιτικός*
502	отгоре	16	*ἐπιτάφον*	*ἐπιτάφιον*
502	отдолу	11	*ἐπίκεντος*	*ἐπίκεντρον*
503	отгоре	19	**ралма**	**ералма**
504	отдолу	16	*Ἰερεμίας*	*Ἱερεμίας*
505	отдолу	17—18	От тур. *arif* 'вещ, образован, просветен' от араб.; за промяната на значението срв. бълг *хубостнѝк*.	Чрез тур. *herif* 'човек; субект; груб човек' от араб. *ḥärīf* 'приятел, колега'; заето и в срхр. *хѐриф* 'простак'.
512	отгоре	5	*αἰσθάηομαι*	*αἰσθάνομαι*
513	отгоре	19	*ἤθος*	*ἦθος*
518	отгоре	8	*äškār*	*aš(e)kare*
518	отдолу	14	Неясно: може би от	От
530	отдолу	3	*жьȍгаль*	**жьȍгаль**
530	отдолу	9	*szikar*	*szikár*
530	отдолу	11	*jugăráie*	*jigăráie*
537	отгоре	2	ягтреп	ястреп
537	отдолу	22	воденичеи	воденичен
543	отгоре	5	*jigarl*	*jigărí*
543	отдолу	12	*ziya*	*zíyă*
549	отгоре	22	араб.	перс. *ğähan*.

БЪЛГАРСКИ ЕТИМОЛОГИЧЕН РЕЧНИК

Том първи

А—З

Техн. редактор Д. Калинова
Коректор Ат. Д. Атанасов

*

Формат 59×84/16 Тираж 6000+2000
Печатни коли 48.50 Издателски коли 40.25
Цена на тома 4,58 лв.

*

Набрана и отпечатана в Печатницата на Издателството
на Българската академия на науките
София 13, ул. 36
Поръчка № 110

Печатни грешки и поправки към библиографията

Стр.	Ред	Напечатано	Да се чете
XIII	12 отгоре	1948.	1946—1949.
XV	15 отдолу	1—17.	1—21.
XV	15 „	1897	1894
XV	18 „	1927—1941.	1925—1943.
XVII	21 отгоре	1894.	1894—.
XVII	8 отдолу	1954.	1954—.
XXI	14 отгоре	1940.	1943.
XXVI	8 „	филолошкнх	филолошких
XXVII	13 отдолу	1922—1935.	1905—.
XXVII	14 „	1938—1041.	1933—.
XXVIII	8 „	ИИБЕз	БЕз
XXXIII	17 отгоре	ГАН	АН
XXXVI	7 отдолу	1961	1964
XLI	13 „	Карлукоео	Карлуково
XLIV	18 отгоре	1924	1905
XLVI	колонцифра	LVI	XLVI
XLVII	19 отдолу	1932.	1930—1933.
XLVIII	21 отгоре	помацм	помаци
XLIX	23 „	рускаго	русскаго
LI	18 „	1908—1935.	1902—1940.
LII	25—26 „	1904—1927.	1896—1949.
LVI	17 отдолу	1906—1928.	1903—1934.
LVI	18 „	1908—1941.	1896—1949.
LX	8 отгоре	Hungarieae	Hungaricae
LX	22 „	Orıentalis	Orientalis
LX	22 „	Bud pest	Budapest
LX	15 отдолу	Zwe	Zwei
LX	19 „	bltoslavischen	baltoslavischen
LXVI	7 отгоре	romîne	române
LXVII	4 „	Dıckenmann	Dickenmann
LXVII	19 „	Romîne	Române
LXX	17 „	Ia	la
LXXI	1 отдолу	Kθbenhavn	K∅benhavn
LXXI	2 „	Cumanicns	Cumanicus
LXXII	1-2 „	Kul- urwissenschaft	Kul- turwissenschaft
LXXVI	1 отгоре	Polański	Polański
LXXIX	11 „	D e	Die
LXXXIII	3 „	Jaşi	Iaşi
LXXXV	12 отдолу	Rozpr. A	Rozpr. ČA
LXXXVI	22 „	Situngsberichte	Sitzungsberichte
LXXXVIII	14 „	Poznań	Poznań
LXXXIX	10 отгоре	starosłowiańskim	starosłowiańskim
LXXXIX	11 отгоре	prasłowiański	prasłowiański
LXXXIX	12 отдолу	Jagiellńskiego	Jagiellońskiego
LXXXIX	18 „	słowiańskich	słowiańskich